

پوختہ ی

شہ ریعہ تی ئیسلام

لہ روانگہ ی قورٹان و سوننہ تہ وہ

نامادہ کردنی

مہ لا محمد مہ لا صالح باموکی

بۆدابه‌زاندنی چۆرهما کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود کتایه‌ای مەختلف مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی , عربی , فارسی)

پوخته ی

شہ ریحہ تی ئیسلاام

لہ روانگہ ی

قور ئان و سوننہ تہ وہ

نامادہ کردنی

ملا محمد ملا صالح باموکی

پوخته‌ی شهریه‌تی ئیسلام

له روانگه‌ی قورئان و سوننه‌ته‌وه

نوسینی: ملا محمد ملا صالح باموکی

شوینی چاپ: چاپخانه‌ی رێ نوێ

دیزاینی بهرگ و ناوه‌وه: سیف و سرمد

نۆره‌ی چاپ: چاپی یه‌که‌م

تیراژ: ۳۰۰۰ دانه

ژماره‌ی سپاردنی (۱۰۰۸) ی سالی (۲۰۱۰) ی زاینی پیدراوه

مافی چاپ کردنه‌وه‌ی یاریزراوه بو کتیبخانه‌ی وه‌فایی

پیشہ کی

سو پاس و ستایشی خوی گہ ورہ دکہم کہ یارمہ تی دام بۆ نویسنی ئەم کتیبہ ،
 بیگو مان مرقہ کان هینراونہ تہ سەر ئەم زہویہ ، تا بہ ندایہ تی خوی گہ ورہ بکەن و
 زہوی ئاوە دان بکەنہوہ ، بۆ ئەو مہ بہستہش خوی گہ ورہ پە یام و پیغہ مہبری
 ناردوہ تا ئایینی خوا بۆ خەلک پوونکہنہوہ و پتیا ن پراگہ یەنن چۆن لہ ژیا نی
 دونیادا هەلس و کەوت بکەن و بہ چی شتیکیش سەرفەرزی پۆژی دوا یی دە بن ،
 ئایینی ئیسلامیش کہ دوا یین پە یام و بہ کۆتا پیغہ مہ بردا (ﷺ) نێردراوہ بہ پوونی و
 زۆر بہ جوانی ئەوہ ی مایہ ی سەرفەرزی و نہ سەرکەوتنی هەردوو جیہانی مرقہ کانہ
 لہ پە یامی پیغہ مہبری ئیسلامدا باسی لێوہ کردوہ ، بہ لām لہ بہر ئەوہ ی بہ زمانی
 عەرہبی یہ زۆریہ ک لہ باوہ پداران کہ شارہ زای زمانی عەرہبی نین ناتوانن لێ ی
 تێبگەن ، بۆیہ زۆر بہ پیویستم زانی ئەم کتیبہ بنوسم دەر بارہ ی شەریعہ تی ئیسلام
 بہ ناوی پوختہ ی فقیہی شەریعہ ت لہ پوانگہ ی قورئان و سوننہ تہوہ .

تا ئەو ھاو زمانانہم لہ میللہ تہ کہم کہ شارہ زای زمانی عەرہبی نین بہرچا و پوون بن
 دەر بارہ ی شەریعہ تہ کہ یان و بزائن چۆن پە پرہوی ئایینہ کہ یان بکەن .

ئەم کتیبہ هەموو بابہ تہ کان ی شەریعہ تی ئیسلامی لہ خو گرتوہ ، پوختہ ی
 شەریعہ تی باس کردوہ لہ پوانگہ ی قورئان و سوننہ تہوہ ، واتہ لہ سەر بە لگہ ی
 قورئان و سوننہ تی پیغہ مہ بر (ﷺ) دە پوات ، هەموو ئەو فەرموودانہ ی لہم کتیبہ دا
 ھاتوون (صحیح) یان (حسن) ن زۆر ووردہ کاریمان کردوہ لہ و بارہ یہوہ ، بہ لām
 کاری مرقہ ھەر ھەلہ ی تیدا دە بیئت و بی ھەلہ نابیئت .

بابه ته‌کان به کورتی باس ده‌که‌م ناچمه وورده‌کاری و دريژ پيدان ، سوود له
 کومه‌لی سهرچاوه‌ی بپوا پيکراو و به‌هيز وەرگيراو که ئاماژه‌مان به هه‌ندیکی
 کردووه له په‌راویزه‌کاندا له کۆتایشدا ناوی سهرچاوه‌کان نوسراوه ، ده‌گونجی
 هه‌ندی له مامۆستایان له هه‌ندی بابته دا رای جیاوازیان هه‌بیته له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی من
 نووسیومه ، ئه‌وه ئاساییه ، به‌لام گرنگ ئه‌وه‌یه پراکه‌یان به‌لگه‌ی هه‌بیته و پشت
 ئه‌ستور بیته به قورئان و سوننهت و پای زانایانی باوه‌ر پيکراوی ئیسلام .

له کۆتایی دا هیوادارم ئه‌م کتێبه سوود به خوێنه‌رانی کوردی موسلمان بگه‌یه‌نیت،
 و داواکارم خوای گه‌وره ئه‌م کاره‌مان لی وەر‌بگریت و له نامه‌ی کردووه چاکه‌کاندا
 بۆم بنوسیته ، وه داوا له خوێنه‌رانی به‌ريژ ده‌که‌م بیبه‌شمان نه‌که‌ن له دوعای
 خیریان.

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنَّهٗ هَدَانَا لَهٗ ۚ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ

مه‌لا محهمه‌د مه‌لا صالح

هه‌له‌بجه / گه‌ره‌کی شیخ ئیسماعیل

شه‌وی ۶ / ۱ / ۲۰۱۰

پاککردنهوه (الطهارة)

یه کهم: پاککردنهوه چیه؟ بریتیه له لابرندی پیسی و بئ دهست نوژی گهوره و بچووک. یان بریتیه له لابرندی ههشتیک ریکرییت له نوژکردن، پیسی بیت یا بئ دهست نوژی، بهتاو بیت یا به خۆل.

دووهم: **حوکم** پاککردنهوه: پاککردنهوه له پیسی واجبه بهمهرجی له بیربوون و توانا بوونی لابرند و نههیلانی، خوی گهوره ددهرمویت: ﴿وَبَاكَ فَطَهَّرْ﴾ المدثر: ۴ واته: پۆشاکه کهت پاککهرده. وه خودای گهوره ددهرمویت ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْمُكَافِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾ البقرة: ۱۲۵ واته: ئیراهیم و ئیسماعیلان راسپارد که ماله کهم بۆ نهوانی بهدورهیدا دهورینهوه و بۆ نهوانی ههلهوی دهب و بۆ نهوانی کرئوش و سوژدم بۆ دهبه پاک بکه نهوه.

وه خوا پاککردنهوی له بئ دهست نوژی گهوره و بچووک پتویسته بۆ بهجی هینانی نوژی وهک پیغه مبه (ﷺ) ددهرمویت: (لا صلاة بغير طهور). ^۱ (نوژی ودرناگیر بهی دهست نوژی).

سئ یه: **جۆرهکان** پاککردنهوه: پاککردنهوه دوو جۆره:

- أ- پاککردنهوی پیسی:** بریتیه له خۆپاککردنهوه له شتیکی پیس به لاشه نوژکهر یا پۆشاک یا شوینی نوژکهیهوه بیت نوژکردنه کهی دروست نییه وهک پیسای و میز و خوین.
- ب - پاککردنهوی بئ دهست نوژی:** واته خۆ پاککردنهوه له بئ دهست نوژی گهوره و بچووک بهددهست نوژگرتن و خۆشۆردن بۆ نهوهی نوژکردن دروست بیت.

چوارهم : جوړه کانس ناو:

۱- **ناوی روت (ماء مطلق)** نهو ناوډیه ناوی ناوی بو به کاربهرتیرت بهی ناتوره (قید) ی پیوست. حوکمه کشی: پاکه و پاکه رده وه، واته له خویدا پاکه و شتی پیسیش پاک ده کاته وه. وده نم ناوانه ده گریته وه:

أ- ناوی بهر و باران و تهرزه: خوی گه وره ده فرمویت: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ مَاءً لَّيْطَهُرْكُمْ﴾ الأنفال: ۱۱ واته: خوا له ناسمانه وه بارانتان بو ده باریتیت پاکتان بکاته وه بهو ناوه وده ده فرمویت: (وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا) (الفرقان: ۴۸) واته: له ناسمانه وه ناویکی پاکه رده وه مان باراندووه بوتان. وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فرمویت: (عن أبي هريرة قال كان رسول الله ﷺ إذا كَبُرَ فِي الصَّلَاةِ سَكَتَ هُتَيْةً قَبْلَ أَنْ يَقْرَأَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَرَأَيْتَ سَكُوتَكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ قَالَ أَقُولُ اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ تَقْنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُقْنِي الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْثَّلَجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرْدِ).^۱ (نهی خوایه نیوان من تاواناکم دوور بخه رده وه ده چوڼ روژه هلات و روژناوات دوور خستوته وه، خوایه له تاواناکم پاکم بکه رده وه ده چوڼ جل و بهرگی سپی له چلک و پیسی پاک ده گریته وه، خوایه له تاوانه کانه بمشوره به ناو و بهر و تهرزه).

ب- ناوی ده ریا: نهو هورده رده (ره زای خوی لی بیت) ده فرمویت: (سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا أَفْتَوْضَأُ بِمَاءِ الْبَحْرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (هو الطَّهُّورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مِيتُهُ).^۲ پیاوړیک پرسیار له پیغه مبهری (ﷺ) کرد و وتی: نهی پیغه مبهری (ﷺ) نیمه له ده ریادا سوارۍ به لم ده بین ، ناوی کهم له گهل خو ماندا هله ده گرین، نه گهر ده ست نویژی پی بگرین، ناومان پی نامینیت و تینومان

(۱) رواه البخاري، ۷۴۴. ومسلم، ۵۹۸.

(۲) رواه أبوداود، ۶۴/۱. (۸۳) والترمذي، ۱۰۰/۱. (۶۹) وقال: حديث حسن صحيح. والنسائي ۵۰/۱ (۵۹، ۱۷۶). وابن ماجه ۱۳۶/۱. (۳۸۶) حديث صحيح والدارقطني ۳۶/۱. وانظر نصب الراية ۱/ ۹۵-۹۶. وتلخيص الحبير ۱/ ۲۱-۲۴. والإرواء ۴۸.

دهبیت، بهناوی ده‌ریا ده‌ست نوێژ بگرین؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (ده‌ریا ئاوه‌که‌ی پاک و پاک‌که‌ره‌دویه و مرداره‌دوبوه‌که‌شی جه‌لا‌له (ده‌خو‌ری‌ت).

ج - ئاوی بی‌یر: نه‌بو سه‌عی‌دی خو‌د‌ری (په‌زای خ‌وای لی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: (قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَوَضَّأُ مِنْ بَرٍّ بُضَاعَةٌ وَهِيَ بَرٌّ يُلْقَى فِيهَا الْحَيْضُ وَلُحُومُ الْكِلَابِ وَالْتَنُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ). نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به ئاوی بی‌ری بو‌ضاعه ده‌ست نوێژ بگرین؟ (بی‌ریک بوو په‌رۆی حه‌یز و گوشتی سه‌گ و شتی بزگه‌نی تیدا‌بوو) پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (بینگومان ناو پاکه و پاک‌که‌ره‌دویه هیچ شتیک پیسی ناکات).

د - نه‌و ئاوه‌ی به‌زۆر مانه‌وه ده‌گۆ‌ری‌ت یا به‌ه‌زی په‌نگی نه‌و شو‌ینه‌ی تیی‌دایه په‌نگی ده‌گۆ‌ری‌ت، یا شتیکی تیکه‌ل ده‌بیت به‌ زو‌ریش لینی جی‌انابه‌یت‌ه‌وه و په‌نگی ئاوه‌که‌ش ده‌گۆ‌ری‌ت وه‌ک قه‌وزه و گه‌لا‌ی دره‌خت. نه‌م جو‌ره نا‌وانه‌ش ئاوی ئاوی رووت (مطلق) ده‌یان‌گرته‌وه به‌یه‌ک ده‌نگی زانایان. به‌لگه‌ی نه‌مه‌ش بریتیه له‌وه: هه‌رچی پیی بو‌تری‌ت ناو به‌ رووتی هیچ ناتۆ‌ره‌ی پی‌وه نه‌بیت نه‌وه نه‌و ئاوه پاک‌که‌ره‌دویه وه‌ک خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ المائدة: ٦ واته: نه‌گه‌ر ناوتان ده‌ست نه‌که‌وت نه‌وه ته‌یه‌موم بکه‌ن. خ‌وای گه‌وره به‌رده‌های ئاوی به‌ باکو‌که‌ر ناو‌بردووه و له‌کاتی نه‌بو‌نیدا ته‌یه‌موم ده‌کری‌ت.

٢- ئاوی به‌کاره‌اتوو:

نه‌و ئاوه‌یه له‌ نه‌ندامه‌کانی ده‌ست نوێژگر و یا خو‌شۆر جی‌انه‌بیت‌ه‌وه.

أ- ئاوی به‌کاره‌اتوو پاکه و پیس نابیت به‌به‌کاره‌ینانی به‌به‌لگه‌ی نه‌م فهرمو‌وده: (عن جابر قال: جاء رسول الله ﷺ يَعُوذُنِي وَأَنَا مَرِيضٌ لَا أَغِيلُ فَتَوَضَّأَ وَصَبَّ عَلَيَّ مِنْ وَضُوئِهِ فَعَقَلْتُ...)^٢.

(١) رواه أبوداود، ٥٥/١، والترمذي ٩٥/١، وقال حديث حسن. والنسائي ١٧٤/١، وأحمد ٣/١٥، ٣١، ٨٦. والشافعي ١/٢١، والطحاوي ص ٢٩٢، رقم ٢١٩٩. وابن الجارود في المنتقى ٤٧. والطحاوي في شرح معاني الآثار ١١/١. والدارقطني ٢٩/١، والبيهقي ٤/١، ٢٥٧. والبغوي في شرح السنة ٢/٦٢. وقال: حديث حسن صحيح. وصححه أحمد - في التلخيص ٣١/١، والنووي في المجموع ٨٢/١. والألباني في الإرواء رقم ١٤. (٢) رواه البخاري، ١٨٧.

جابر (رهزای خوی لى بیت) دهلى: جاريك نه خوش بووم پټغه مېهرى خوا (ﷺ) سهردانى كړدم لهو كاته دا له هوش خوم چوو بووم نه غا پټغه مېهر (ﷺ) دهست نويژى گرت و ناوى دهست نويژده كى پرژاند به سهرمدا و هوشم هاته وه به خومدا).

هرودها نه بو جوحه يفه (رهزای خوی لى بیت) دهلى: (خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ فَأَتَانِي بِوَضوءٍ فَتَوَضَّأْتُ فَجَعَلَ النَّاسَ يَأْخُذُونَ مِنْ فَضْلِ وَضُوئِهِ فَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ). (پټغه مېهرى خوا (ﷺ) له گهرماى نيوړوډا هات بو لاما ن جا ناوى دهست نويژيان بو هينا و دهست نويژى گرت نه غا هاوډلان لهو ناوه لى مابوويه وه دهيان برد و دهيان هينا به دهست و دهم و چاوياندا).

ب - ناوى به كارها توو پاك كهرهويه:

به بهلگه كى نهم فهرموده يه: روبه يى كچى موعه ويز دهلى: (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَحَ بِرَأْسِهِ مِنْ فَضْلِ مَاءٍ كَانَ فِي يَدِهِ). (پټغه مېهر (ﷺ) مه سحى سهرى كړد به ناوى كه به دهست يه وه بوو پاش شوړدنى دهسته كانى له دهست نويژدا).

۳- نهو ناوه شتى پاكي ټكه ل بووه: وهك زه عفهران و سابون و نارد و شتانيكى ترى پاك كه به زورى له ناوډكه جيا نه كړينه وه. پاك كهرهويه به مخرجى ناوى ناوى رووت (مطلق) ي پيوډما بيت نه گهر نهو ناوه ي نه ما نهو ناوډ پاكه به لام پاك كهرهويه نيه. به بهلگه كى نهم فهرموده يه: (عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ لَمَّا مَاتَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْسِلْنَهَا وَثَرًا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا وَاجْعَلْنَ فِي الْخَامِسَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا غَسَلْتَهَا فَأَعْلَمْنِي قَالَتْ فَأَعْلَمْنَاهُ فَأَعْطَانَا حَقَّوهُ وَقَالَ أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ). (نومو عه طيهه - رهزای خوی لى بيت - دهلى: كاتيك زدينه بى كچى پټغه مېهر (ﷺ) مرد پټغه مېهر (ﷺ) پيى وتين: چهند جاريك بيشون باتاك بيت سى جار يان پينج جار له شوړدنى پينجه مدا كافورى تى بكن يا هندی له كافورى تى بكن. وه كاتى له شوړدنه كى بوونه وه ناگادارم بكن ، نومو عه طيهه

(۱) رواه البخاري، رقم ۱۸۷.

(۲) رواه أبوداود ۹۲/۱ (۱۳۰) ۰ حديث حسن.

(۳) رواه البخاري، ۱۲۵۳. ومسلم ۹۳۹.

دہلی: کہلی بووینہوہ ناگادارمان کرد. هات ئینزاره کی خوی داینی و فہرموی: وه کراس بیکہ نہبری یه کم جار - پیش کفنه کی-).

وہ بہ لگہی نہم فہرمودہیہ (عن اُمِّ هَانِيْ اَنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ اغْتَسَلَ هُوَ وَمِيْمُوْنَةُ مِنْ اِنَاءٍ وَاحِدٍ فِي قَصْعَةٍ فِيْهَا اَثَرُ الْعَجِيْنِ) 'نومو هانی' (رہزای خوی لی بیت) دہلی: (پیغہمبری خوا ﷺ) و مہیمونہی خیزانی بہ ناوی تہشتیکی ہویراوی خویان شورددوہ).

لہم دوو فہرمودہیہ دا ناو تیکہل بہ کافور و بہ نارد بوہ. بہ لام نہوہندہ زور نہبوون ناوہ کہ پنی نہووتریت ناو لہبر نہوہ پاک کردہوہ بہو ناوہ دروست بوہ.

۴۔ نہو ناوہی پیسی تیکہوتبیت:

ا۔ ناو زوریت یان کہم نہ گہر پیسی تیکہوتبیت تام و رہنگ و بونی ناوہ کی گوری نہوہ پیسہ و دروست نیہ شتی پی پاکبکرتہوہ بہ بہ لگہی یه ک دہنگی زانایان. نیبنو لمونزیر و نیبنو روشد نہم یه ک دہنگی (إجماع) زانایانہیان گیراوتہوہ و باس کردوہ^۲.

ب۔ ناو زوریت یان کہم نہ گہر پیسی تیکہوتبیت تام و رہنگ و بونی ناوہ کی نہ گوری نہوہ پاک و پاککہرہوہ شہ بہم بہ لگانہ:

۱۔ فہرمودہی نہبو سہعیدی خودری (رہزای خوی لی بیت) دہربارہی بیری (بوضاعہ) کہ پیشر باسمان کرد.

۲۔ عہدوللای کوری عومہر (رہزای خویان لی بیت) دہلی: پیغہمبری خدا (ﷺ) دہفہرمویت: (عن عبد اللہ بن عبد اللہ بن عمر قال رسول اللہ ﷺ: إذا كان الماء قُلَّتَيْنِ لم يَحْمِلُ الْخَبَثَ).^۳ (نہ گہر ناو بہ نہندازہی قولہ تہین بوو پیسی ہہلناگریت یا ہیچ شتیک پیسی ناکات).

(۱) رواہ النسائي ۱۳۱ / ۱ (۲۴۰). وابن ماجه ۱۳۴ / ۱ (۳۷۸) حدیث حسن.

(۲) بروانہ کتبی (الإجماع ص ۳ و بداية المجتهد ۷۲ / ۱)

(۳) رواہ أبوداود ۵۱ / ۱ (۶۳). والترمذي ۹۷ / ۱ (۶۷). والنسائي ۱۷۵ / ۱. وابن ماجه ۱۷۲ / ۱ (۵۱۷) حدیث صحیح.

پیسای

یه‌که‌م: پیسای چس یه: نهو شته‌یه که پیوسته موسلمانان خوی لی پیاریزیت وه نه‌گهر بهر شونینکی بکه‌ویت ده‌بی بیشوات و شوننه‌که‌ی پاکي بکاته‌وه خوای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ﴾ المدثر: ۴ عن أبي مالك الأشعرى قال قال رسول الله ﷺ (الطهور شطر الإيمان) ۱ واته: جل و بهرگه‌که‌ت خاوین پابگره. پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) ده‌فرمویت: (پاک و خاوینی نیوه‌ی نیمانه).

دووهم: نهو شتانه‌ی که پیسن:

۱. **میزن نادهمیزاد:** نه‌نسی کوری مالیک (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: (جاء أعرابي فقال في طائفة المسجد فزجره الناس فنهاهم النبي ﷺ فلما قضى بوله أمر النبي ﷺ بذنوب من ماء فأهريق عليه). ۲ (عمره‌بیکی ده‌شته‌کی هات و له‌به‌شیکي مزگه‌وتدا میزی کرد، خه‌لکیش تییان خوری که میزنه‌کات له‌مزگه‌وتدا به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ریتیگری کرد له‌خه‌لکه‌که و فرموی: وازی لی بینن نه‌نجا که میزکردنه‌که‌ی ته‌واو‌کرد. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمائی دا دۆلجه‌یه‌ک ناو به‌ینن و کردیان به‌جیگای میزه‌که‌دا).

۲. **پیسایی نادهمیزاد:** نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (قَالَ إِذَا وَطِئَ أَحَدُكُمْ بِنَعْلِهِ فِي الْأَذَى فَإِنَّ التُّرَابَ لَهَا طَهُورٌ). ۳ (نه‌گهر همرکام له‌نیوه‌ پیلاوه‌که‌ی (نه‌عله‌که‌ی) نا به‌ پیسایی دا نه‌وه خۆل پاک‌کروه‌یه‌ بوی). نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (إِذَا وَطِئَ الْأَذَى بِخُفَيْهِ فَطَهُورُهُمَا التُّرَابُ). ۴ (نه‌گهر همرکام له‌نیوه‌ خوفه‌کانی نا به‌پیسایی دا نه‌وه خۆل پاکي ده‌کاته‌وه).

(۱) رواد مسلم (۲۲۳) و النسائي في عمل اليوم و الليلة ص ۱۶۹.

(۲) رواد البخاري، ۲۲۱. و مسلم ۲۸۵.

(۳) رواد أبوداود ۳۸۵. و الحاكم ۱/ ۱۶۶. حديث حسن.

(۴) رواد أبوداود ۳۸۶. وابن خزيمة ۲۹۲، و الحاكم ۱/ ۱۶۶.

۳. مهزی: ناویکی سپی لینه کاتی دهست بازی له گهڵ خیزاندا یا ماچکردنی دیته دهروه. له پیاو و ژندا ههیه و پیسه. عهلی کوپی نه بوتالیب (رهزای خوای لی بیته) دهلی: (قال كنت رجلاً مذاءً وكُنْتُ أُسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَأَمَرْتُ الْمُقْدَادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ).^۱ من پیاویکی مهزی زۆر بووم. وه شهرمم کرد پرسیار له پیغه مبهەر (ﷺ) بکهه له بهر نهوهی فاتیمه ی کچی خیزانم بوو. بویه میقدادم ووت نهو پرسیار کرد پیغه مبهریش (ﷺ) فهرمووی: (باعوره تی بشوا و دهست نویژ بگریته).

۴. وه دی: ناویکه پاش میزکردن دیته دهروه و پیسه. به لگه ی پیسه ته یه که دهنگی زانایانه. نیمامی نهوهوی دهلی: (زانایان یه که دهنگن له سههر پیسی مهژی و وه دی).^۲ عهبدوللای کوپی عهباس دهلی: (عن ابن عباس قال: المني والمذي والودي فالمني منه الغسل ومن هذين الوضوء يغسل ذكره ويتوضأ).^۳ (مهنی و مهزی و وه دی هاتنه دهروه ی مهنی خوشۆردنی دهوی، به لام مهزی و وه دی عه و رته بشوات و دهست نویژ بگریته).

۵. لیکی سهگ: نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بیته) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا).^۴ وفي رواية: (أُولَاهُنَّ بِالْتَّرَابِ).^۵ (نه گهر سهگ ناوی خواردده له دهفر و قاپی هه رکامتاندا باحهوت جار بیشوات یه که مجاریان به خۆل بیته).

عهبدوللای کوپی موغه فقهه (رهزای خوای لی بیته) دهلی: پیغه مبهەر (ﷺ) فهرمووی: (إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالْتَّرَابِ).^۶ (نه گهر سهگ ده می خسته دهفر و قاپی هه رکه سیکتانه وه نهوه حهوت جار بیشۆن هه شته جار به قورپاو بیته).

(۱) رواد البخاري، ۱۷۸. ومسلم ۱۷/۳۰۳.

(۲) المجموع، ۱/ ۵۵۲.

(۳) السنن الكبرى ۱/ ۱۱۵.

(۴) رواد البخاري، ۱۷۲. ومسلم ۹۰/ ۲۷۹.

(۵) رواد مسلم ۹۱/ ۲۷۹.

(۶) رواد مسلم ۲۸۰.

٦- **مردارهوه بووه:** هەر ناژه‌ئیکه گیانی دەرچووبی به‌بی سەربرینی شهرعی. خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ المائدة: ٣ واته: خواردنی گوشتی مرداره‌وه‌بووتان له‌سەر حه‌رام کراوه. حه‌رامیه‌که‌شی له‌بەر پیسییه‌تی. به‌لام نه‌مانه‌ی باسیان ده‌کرین حوکمی مرداره‌وه‌بوویان نیه و به‌مرداره‌وه‌بوو داناننن:

١- **مردووی نادیه‌سزاد:** خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ الإسراء: ٧٠ واته: به‌راستی ئیمه‌ ریزمان له‌نه‌وه‌ی ناددم ناوه. جا ریزگرته‌که‌ی وا ده‌خوازیت که به‌زیندووی و مردووی پاک بیت، وه پیغه‌مه‌ریش (ﷺ) ده‌فرمویت: (سبحان الله إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ). واته: (پاک و بیت‌گه‌ردی بو خوا موسلمان پیس نابیت).

وه عه‌بدوللای کوری عه‌باس (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: پیغه‌مه‌ر (ﷺ) فرمووی: (لا تنجسوا موتاکم فإن المسلم ليس بنجس حيا ولا ميتا).^٢ (مردووه‌کانتان پیس مه‌که‌ن، چونکه موسلمان پیس نابیت نه‌به‌مردووی نه‌به‌زیندووی).

ب - ج - **ماسی و کولله‌ی مردووه:** (عَنْ بِنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَانِ فَالْحُقُوتُ وَالْجَرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ).^٣ عه‌بدوللای کوری عومه‌ر (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: پیغه‌مه‌ر (ﷺ) فرمووی: (دوو مرداربوو و دوو جوور خوینمان بو حه‌لال کراوه. دوو مرداره‌وه‌بووه که‌ماسی و کولله‌ن. دوو خوینه‌که‌ش جگه‌ر و سپلن).

د - **مرداره‌وه‌بووی نه‌و جان‌وه‌رانه‌ی خوینیان نییه:** وه‌ک می‌روله و هه‌نگ و می‌ش. نه‌مانه پاکن نه‌گه‌ر که‌وتنه‌ شله‌یه‌که‌وه و تییدا مردار بوونه‌وه.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنْ فِي أَحَدٍ جَنَاحَيْهِ شِفَاءٌ فِي الْآخَرِ دَاءٌ).^٤ نه‌بو هورده‌یره (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی:

(١) رواه البخاري ٢٨٣، ومسلم ٣٧١.

(٢) أخرجه الحاكم ١/ ٣٨٥، والدارقطني ٢/ ٧٠. وصححه الحاكم على شرطهما.

(٣) رواه أحمد ٢/ ٩٧، وابن ماجه ٣٢١٨، والدارقطني ٤/ ٢٧١، ٢٧٢.

پیغه مبهەر (ﷺ) فهرمووی: (نه گهر میش کهوته خواردنی که سیکتانه وه با بیکات به ناو خواردنه وه که دا و ئینجا فری دا. چونکه بالیکیان شیفای تیدایه و له باله که ی تریدا نه خوشی تیدایه).

۷. **خوینس حهیز:** (عن أسماء بنت أبي بكرٍ أنها قالت سألت امرأة رسول الله ﷺ فقالت يا رسول الله أرأيت إذا أصاب ثوبها الدم من الحيضة كيف تصنع فقال رسول الله ﷺ إذا أصاب ثوب إحداكن الدم من الحيضة فلتقرضه ثم لتنضح به ماء ثم لتصلّي فيه).^۲ نه سمای کچی نه بوبه کر (رهزای خویان لی بیت) دهلی: (نافرەتیک پرسیارى له پیغه مبهەر (ﷺ) کرد و ووتی: هه وائم بهدری نه گهر که سیکمان خوینی حهیز بهر کراسه که ی بکهویت چی لی بکات؟ پیغه مبهریش (ﷺ) فهرمووی: (نه گهر خوینی حهیز بهر کراسی که سیکتان کهوت با بیپروینیت پاشان ناوی پیدابکات نه غا نوژی پتوه بکات).

۸. **هیز و تهرسی نهو حیوانانه ی که گوشتیان ناخوینیت:** وهك تيسر و نهسپ و کهر. (عن عبد الله يقول أتى النبي ﷺ الغائط فأمرني أن آتيه بثلاثة أحجار فوجدت حجرتين وألتمست الثالث فلم أجده فأخذت روثه فأتيته بها فأخذ الحجرتين وألقى الروث وقال هذا ركس).^۳ عهبدوللای کورى مهسعود (رهزای خوی لی بیت) دهلی: پیغه مبهەر (ﷺ) رۆشت دهست به ناو بگهیه نیت داوای لی کردم سى بهردى بۆ بهرم - خوی پى پاك بکاته وه - منیش دوو بهردم دۆزییه وه و گهرام بۆ بهردى سیهم دهستم نه کهوت تهرسیکم دۆزییه وه بۆم برد. نهویش دوو بهرده که ی لی وەرگرتم و تهرسه که ی فری دا و فهرمووی: نه م پیسه).

۹. **خوین و گوشتی بهراز:** خوی گهره ده فهرمویت ﷺ قل لا آجد في ما أوجي إلى محرماً على طاعم يطعمه إلا أن يكون مية أو دماً مسفوحاً أو لحم خنزير فإنه رجس ﷻ الأنعام: ۱۴۵ واته: لهو شتانه ی حهرام کراون یا خوینی رژاو بیت یان گوشتی بهراز بیت نهوه بینگومان پیسن.

(۱) رواه البخاري ۳۳۲۰. وابوداود ۳۸۴۴. وابن ماجه ۳۵۰۵.

(۲) رواه البخاري ۳۰۷. ومسلم ۲۹۱.

(۳) رواه البخاري ۱۵۶. والترمذي ۱۷ والنسائي ۳۹ / ۱. وابن خزيمة ۷۰.

۱۱. ئەو نائەلەى پىيسى دەخوات (الجلالة):

(عن ابن عباس قال هـى رسول الله ﷺ عن أَكْلِ الْجَلَالَةِ وَالْأَبَانِهَا). 'عەبدوللاى كوپرى عەباس (رەزای خواى لى بىت) دەلى: (پىغەمبەر ﷺ) نەهى کردووہ لەخواردنى گوشتى پىسایى خۆر و خواردنەوہى شىرەکەى).

۱۲. عارەق بە لای جەماوەرس زانایانە پىيسە بەبەلگەى ئەم نایەتە پىروژە کە دەفەرموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْحُمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ المائدة: ۹۰ واتە: عارەق و قومار و بت و ئەزلام -جۆرىکە لەبەخت تاقى کردنەوہ- پىيسن و لەکردارى شەیتانن.

پاککردنه وهی پیسبووهکان

یه کهم: پاککردنه وهی جل و بهرگ له میزی مندال.

(عن أم قیس بنت محسن أنها أتت بائن لها صغير لم يأكل الطعام إلى رسول الله ﷺ فأجلسه رسول الله ﷺ في حجره فقال على ثوبه فدعا بماء فنضحه ولم يغسله).^۱ نومو قهیس کچی محسنی (پهزای خوی لى بیت) مندالتکی ساوای خوی که شیرەخۆربوو خواردنی نەدەخوارد هینای بۆلای پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیغه مبهریش (ﷺ) له کۆشیا داینا و میزی کرد به جلهکانی پیغه مبهردا (ﷺ) جا داوای ناوی کردو بۆیان هینا و پرژاندی به جلهکانی و نەیشۆرد.

ناو لى پرژاندن بۆ کوپى شیرەخۆردە و شۆردنیش بۆکچ فەرموودە که ی صەحیحە بەروونی ئەمە دەگەیه نیت.

(قال أبو السّمح فأتى بحسن أو حسين رضي الله عنهما فقال على صدره فحنت أغسله فقال يغسل من بول الجارية ويرش من بول الغلام).^۲ ئەبو سەمح (پهزای خوی لى بیت) دەلى: (حەسەن یا حوسەینیان هینا بۆ پیغه مبهەر (ﷺ) گرتی به باوہ شیەوہ میزی کرد به سنگی دا منیش رۆشتم بیشۆرم فەرمووی: (میزی کچی شیرە خۆردە بەرجل و بەرگ کەوت دەشۆردى و میزی کوپى شیرەخۆردە ناوی لى دەپژینى).

دووهم: پاککردنه وهی جل و بهرگ له مەزی:

(عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه قال: كنت رجلاً مذاءً وكنت أستحي أن أسأل النبي ﷺ لمكان ابنته فأمرت المقداد بن الأسود فسأله فقال يغسل ذكره ويتوضأ).^۳ عەلى کوپى ئەبوتالیب (پهزای خوی لى بیت) دەلى: من پیاویکی مەزی زۆر بووم. وه شهرم کرد پرسیار

(۱) رواه البخاري، ۲۲۳. ومسلم ۱۰۴ / ۲۸۷.

(۲) رواه ابوداود ۳۷۶. والنسائي ۱ / ۱۵۸. وابن ماجه ۵۲۶. والهاكم ۱ / ۱۶۶. حديث صحيح.

(۳) رواه البخاري، ۲۶۹. ومسلم ۳۰۳.

لە پیغەمبەر (ﷺ) بکەم لەبەر ئەوێ فاتیما کچی خیزام بوو. بۆیە بە میقداد ووت ئەو پرسیاری کرد پیغەمبەرش (ﷺ) فەرمووی: (باعورەتی بشوا و دەست نوێژ بگریت).

سپیەم: پاککردنەوہی پیستەس مردارۆبوو:

پیستەس ناژەلی مردارۆبوو بە خوشکردن دەر و ناوی پیستەکە پاک دەبیستەوہ، (عن ابن عباس قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إذا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طُهِرَ).^۱ عەبدوللای کوری عەباس (پەزای خویان لی بیت) دەلی: لە پیغەمبەرم (ﷺ) بیست فەرمووی: (ئەگەر پیستە خوشەکرا بیگومان پاک دەبیستەوہ).

چوارەم: پاککردنەوہی پۆشاک لە خوینی حەیز:

(عن أسماء بنت أبي بكرٍ أنها قالت سألت امرأة رسول الله ﷺ فقالت يا رسول الله أرأيت إحدانا إذا أصاب ثوبها الدم من الحيضة كيف تصنع فقال رسول الله ﷺ إذا أصاب ثوب إحدانا من الحيضة فلتقرضه ثم لتنضح به ماء ثم لتصلّي فيه).^۲ ئەسمای کچی ئەبو بەکر (پەزای خویان لی بیت) دەلی: (ئافەرەتیک پرسیاری لە پیغەمبەر (ﷺ) کرد و ووتی: یم بلی ئەگەر کەسیکمان خوینی حەیز بەر کراسەکە بکەوێت چی لی بکات؟ پیغەمبەرش (ﷺ) فەرمووی: (ئەگەر خوینی حەیز بەر کراسی کەسیکمان کەوت با بیپروینیت پاشان ناوی پیدابکات ئەنجا نوێژی پتوہ بکات). ئەگەر خوینی حەیزە کە دواي پرواندن و شورینی هەر رەنگ بە جلەکانەوہ مایەوہ قەیناکات.

پینجەم: پاککردنەوہی زەوہی:

ئەگەر زەوہی پیسی کەوتە سەر بەدوو شتوہ پاک دەبیستەوہ:

أ- بە ئاو کردن بەسەریدا وەک لە فەرموودەکە ئەنەسدا رابورد لەباسی پیسی میزی ئادەمیزاد.

ب- بە وشک بوونەوہ بەخۆر یا هەوا کەهیچ ئاسەوارێکی پیسیە کە نەمیئیت بەبەلگە ئەم فەرموودە (قال ابن عمر كنت أبيت في المسجد في عهد رسول الله ﷺ وكنت فتى شاباً

(۱) رواه مسلم ۳۶۶. واحمد ۱/ ۲۱۹.

(۲) رواه البخاري، ۳۰۷. ومسلم ۲۹۱.

عَزَبًا وَكَانَتْ الْكِلَابُ تُبُولُ وَتُقْبِلُ وَتُدْبِرُ فِي الْمَسْجِدِ فَلَمْ يَكُونُوا يَرُشُونَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ).^۱
 عه‌بدوللای کوری عومهر (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: (من کورپکی گهنج بووم له‌سه‌رده‌می
 پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) شهو له مزگه‌وتدا ده‌مامه‌وه و ده‌خه‌وتم، سه‌گ ده‌هاتن له‌مزگه‌وته‌که‌دا
 میزیان ده‌کرد و ده‌روشتن به‌لام موسولمانان ناویان نه‌ده‌کرد به‌شوینی میزه‌که‌دا).
 که‌واته زه‌ویه‌که به‌ووشک بوونه‌وه پاک ده‌بیته‌وه.^۲

شه‌شه‌م: پاککردنه‌وه‌ی ژیری پیل‌او و نه‌عل:

پیل‌او و نه‌عل نه‌گهر ژیریان پیس بوو به‌خشانندیان به زه‌ویدا پاک ده‌بنه‌وه به‌مه‌رجی شوینه‌واری
 پیسیه‌که‌یان پیته نه‌میته به به‌لگه‌ی (عن أبي سعيد الخدري ان رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قال: إذا جاء
 أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَقْلِبْ نَعْلَهُ فَلْيَنْظُرْ فِيهَا فَإِنْ رَأَى بِهَا خَبثًا فَلْيَمْسَهُ بِالْأَرْضِ ثُمَّ لِيُصَلِّ فِيهِمَا).^۳
 نه‌بو سه‌عیدی خودری (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (نه‌گهر
 که‌سیکتان هات بو مزگه‌وت با نه‌عله‌که‌ی هه‌لب‌گیرته‌وه سه‌یریان بکات نه‌گهر پیسی بینی
 پیتانه‌وه با بیسری به زه‌ویدا پاشان نوژیان پیته بکات بی نه‌ودی دایان بکه‌نیت).

هه‌وته‌م: پاککردنه‌وه‌ی دامینی کراسی نافه‌رت:

(لحديث حميدة أنها سألت أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ إِنِّي امْرَأَةٌ أُطِيلُ ذَلِيلِي وَأُمَشِّي فِي
 الْمَكَانِ الْقَذِرِ فَقَالَتْ أُمَّ سَلَمَةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُطَهِّرُهُ مَا بَعْدَهُ).^۴ حومه‌یده ده‌لی پرسیارم
 له‌نومو سه‌له‌مه‌ی خیزانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد و ووتم: من نافه‌رتیکم دامینی کراسه‌که‌م دریت
 ده‌که‌م و به‌ناو شوینی پیسدا ده‌روم نه‌وه حوکه‌که‌ی چییه؟ نومو سه‌له‌مه‌ ووتی: پیغه‌مبه‌ری
 خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (خشانندی به‌زه‌ویدا پاش پیس بوونی پاک ده‌کاته‌وه).

(۱) رواه ابوداود ۳۸۲. والبيهقي صحيح.

(۲) بروانه (فتح الباري شرح صحيح البخاري ۲۷۹/۱).

(۳) رواه احمد ۳/۲۰. وابوداود ۶۵۰. والحاكم ۱/۲۶۰. حديث حسن.

(۴) رواه ابو داود (۳۸۳) و الترمذي (۱۶۳) و ابن ماجه (۵۳۱) حديث حسن بشواهد.

هه‌شتم: سوننه‌ت نه‌گهر مه‌نی بهر جل و بهرگ که‌وت بشوړیت:

نه‌گهر مه‌نیه‌که‌ تېر بوو سوننه‌ت بشوړیت نه‌گهر ووشک بوو سوننه‌ت بېروینریت به به‌لگه‌ی نه‌م
 فهرمووده‌یه (عن عائشة قالت كنت أغسلُ الجنابةَ من ثوبِ النبي ﷺ فَيُخْرِجُ إِلَى الصَّلَاةِ وَإِنْ
 بُقِعَ الْمَاءُ فِي ثَوْبِهِ).^۱ عایشه (په‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: (من مه‌نیم به‌جله‌کانی پیغه‌مبه‌ره‌وه
 ﷺ) ده‌شورد نه‌جا ده‌روشته ده‌ره‌وه بو نویت په‌له‌ی ناو‌که به‌جله‌کانیه‌وه بوو) بوخاری
 گپ‌راویه‌ته‌وه. (وفي لفظ مسلم: لقد كنت أفرکه من ثوب رسول الله ﷺ فرکاً فیصلي فيه).^۲
 له ریوایه‌ته‌که‌ی موسلم دا ده‌لی: (من مه‌نیم نه‌پرواند به‌جله‌کانی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ) نه‌وسا
 نویت پیوه ده‌کرد).

هه‌ندیک له زانایان مه‌نی به‌پیس داده‌نن و هه‌ندیک تریان به‌پاک‌ی داده‌نن نه‌و رایه‌یان به‌هیز
 که‌ پاکه له رووی به‌لگه‌وه که له‌رای نیمامی شافیعی و نیمام نه‌همده (ره‌حه‌تی خویان لی
 بیت).

(۱) رواه البخاري، ۲۲۹.

(۲) رواه مسلم ۲۸۸.

باسی قاپ و دهفر و جام (الأواني)

مه‌به‌ست لهم باسه نهو ددهفر و قاپانه‌یه که شله‌مه‌نی و شتانی تری تیده‌کری

یه‌که‌م: حوکمی به‌کاره‌یتانی قاپ و قاچاغی نالتون و زیو:

حه‌رامه دهفر و قاپ و قاچاغی زیو به‌کاره‌یتنری بۆ ده‌ست نویژ کرتن و ناو خواردنه‌وه و خواردن مه‌گه‌ر بۆ زه‌روره‌ت که هیچ نه‌بی‌ت به‌کاره‌یتنری نالتون یا زیو نه‌بی‌ت. به‌به‌لگه‌ی فهرموددی حوزده‌یفه (ره‌زای خوی لی بی‌ت) که ده‌لی: (سمعت النبی ﷺ يقول: لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلَا الدِّيَّاجَ وَلَا تَشْرَبُوا فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَنَا فِي الْآخِرَةِ).^۱ له پیغه‌مبه‌رم (ﷺ) بیست ده‌یفه‌رموو (ناوریشم و دیباج^۲ له‌به‌ر مه‌که‌ن وه له قاپ و ده‌فری نالتون و زیو‌دا مه‌خون و مه‌خونه‌وه. بی گومان نهو له دنیا‌دا بۆ بی باوده‌رانه و له دوا‌روژدا بۆ نیمه‌یه).

له فهرموده‌که‌دا باسی هه‌رامی خواردن و خواردنه‌وه‌ی قاپ و قاچاغی نالتون و زیو کراوه به‌کاره‌یتانیان بۆ هه‌ر شتیکی تر هه‌رامه وه که به‌کاره‌یتانیان بۆ خواردن و خواردنه‌وه، وه پیاوان و نافه‌ره‌تان یه‌کسانن لهم حوکمه‌دا. وه دروست نیه هه‌لگرتن و دانیان بۆ جوانی له پیشه‌نگا و وشتی وادا.

دووه‌م: حوکمی چاک کردنه‌وه‌ی قاپ و قاچاغ به‌نالتون و زیو:

حه‌رامه چاک‌کردنه‌وه‌و پینه کردنی قاپ و قاچاغ به‌نالتون جیاوازی نیه پینه‌که گه‌وره بی‌ت یان بچوک به‌لام پینه کردن به‌زیو نه‌گه‌ر پینه‌که بچوک بو وه بۆ جوانیش نه‌بوو نه‌وه دروسته. به‌لام نه‌گه‌ر پینه‌که گه‌وره بوو بۆ جوانیش بوو نه‌وه هه‌رامه خو نه‌گه‌ر گه‌وره بوو بۆ پیوستی بوو یان بچوک بوو بۆ جوانی بوو نه‌وه که‌راهه‌تی هیه.

(۱) رواه البخاري، ۵۱۱۰. ومسلم ۲۰۶۷.

(۲) دیباج: جو‌ریکی نایابی ناوری‌شمه.

به‌لگه‌ی دروستی پینه‌ی گه‌وره‌ی پتویست به‌زیوو فهرمووده‌ی عاصیمی نه‌حوه‌له که ده‌لێ: (رَأَيْتَ قَدَحَ النَّبِيِّ ﷺ عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَ قَدْ انْصَدَعَ فَسَلَّسَلَهُ بِفِضَّةٍ قَالَ أَنَسٌ لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي هَذَا الْقَدَحِ أَكْثَرَ مِنْ كَذَا وَكَذَا).^١ قاپه‌که‌ی پیغه‌مبهرم (ﷺ) دی لای نه‌سه‌ی کوری مالیک (ره‌زای خوای لی بیت) که درزی تی بوو بوو به‌ته‌لیکی زیوو به‌ستبوی، نه‌سه‌س ووتی سویند به‌خوا له‌م قاپه‌دا زیاتر له‌نه‌وه‌نده و نه‌وه‌نده جار ناوم داوه به‌پیغه‌مبهر (ﷺ) بۆ خواردنه‌وه).

سێ ههم: حوکمی به‌کاره‌یتانی قاپ و قاچاغی دروست کراو له‌ کانا به‌نرخ و گران به‌هاکان:

دروسته به‌کاره‌یتانی قاپ و جام و ده‌فری دروست کراو له‌کانزا گران به‌هاکان وه‌ک ته‌لماس و مرواری و مهرجان. چونکه ده‌قیك نه‌هاتوه به‌کاره‌یتانی قه‌ده‌غه کرد بیت.

چواره‌م: حوکمی به‌کاره‌یتانی قاپ و قاچاغی کافران:

دروسته به‌کاره‌یتانی نه‌و ده‌فرو قاپ و قاچاغانه. (عن أبي ثعلبة رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: فاغسلوها واكلوا فيها).^٢ به‌لگه‌ی فهرمووده‌ی نه‌بو سه‌عله‌به (ره‌زای خوای لی بیت) که ده‌لێ: (ﷺ) ده‌براه‌ی قاپ و قاچاغی کافران: (بیانشۆرن و خواردنیان تیدا بخۆن).

فرمان کردنیش به‌شۆردنیان سوننه‌ته چونکه ده‌گونجی پیس بوو بیت به‌هۆی به‌کاره‌یتانیانه‌وه له‌لایه‌ن کافرا نه‌وه بۆ عاره‌ق خواردنه‌وه یان گوشتی به‌راز یان تیدا خورا بیت. به‌کاره‌یتانی جل و به‌رگیشان دروسته وه‌ک به‌کاره‌یتانی قاپ و قاچاغان.

(١) رواه البخاري، ٥٣١٥.

(٢) رواه البخاري، ٥١٦١.

خۆ پاککردنهوه و ئادابه‌کانی

یه‌که‌م: مه‌به‌ست له خۆ پاککردنهوه: تاره‌ت گرتن و خۆپاککردنه‌وه‌ی پاش و پیش ناده‌میزاده له میزو پیسای بی‌ناو یان به‌به‌رد.

دووهم: حوکمی خۆپاککردنهوه و تاره‌ت گرتن: واجبه خۆپاککردنه‌وه له‌پێسی میزو پیسای به به‌لگه‌ی ئه‌و فهرمودانه‌ی دواتر باسیان ده‌که‌ین.

سێ ههم: خۆ پاککردنهوه به‌چس ده‌بی‌ت: دروسته خۆ پاککردنه‌وه به‌ناوی رووت (مطلق) هه‌روه‌ها دروسته به‌هه‌ر شتیکی ره‌قی زیر که‌پێسیه‌که لا‌بیات وه‌ک به‌رد و دارو کاغه‌ز.

(یقول أنس بن مالك: كان رسول الله ﷺ يدخل الخلاء. فأحمل أنا، و غلام نحوي، إداوة من ماء. و عذرة. فيستنجي بالماء).^١ نه‌ه‌سی کوری مالیک ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رۆشت بۆ ده‌ست گه‌یان‌دن به‌ناو من و منداڵێکی وه‌ک من مه‌سینه‌یه‌ک ناو و هه‌ربه‌یه‌کی بچوو‌کمان هه‌ل‌ده‌گرت - که‌ه‌ی پێغه‌مبه‌ر بوو (ﷺ) - نه‌ج‌ا به‌ ناوه‌که تاره‌تی ده‌گرت.

(یقول عبد الله أتی النبي ﷺ الغائط فأمرني أن آتيه بثلاثة أحجار).^٢ عه‌بدوللای کوری مه‌سه‌عوود (ره‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لێ: (پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) چوو‌یه سه‌ر ناو و فهرمانی پێ کردم که‌سی به‌ردی بۆ به‌م - تا خۆی پێ پاک بکاته‌وه -).

(عن عائشة أن رسول الله ﷺ قال إذا ذهب أحدكم إلى الغائط فلْيَذْهَبْ معه بثلاثة أحجار يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ فَإِنِهَا تُجْزِي عَنْهُ).^٣ عانیشه (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: (نه‌گه‌ر که‌سی‌کتان رۆشته سه‌ر ناو باسی به‌رد له‌گه‌ل خۆی بیات و خۆی پێیان پاک بکاته‌وه، چونکه به‌و شیوه بری پاک کردنه‌وه ده‌که‌ویت).

(١) رواه البخاري ١٥٢. ومسلم ٢٧١.

(٢) رواه البخاري ١٥٦.

(٣) رواه ابوداود ٤٠. والنسائي ٤٤. واحمد ١٠٨ / ٦. حديث حسن بشواهد.

چواره: نه و شتانن خۆ پاککردنه و پیتان دروست نیه:

خۆ پاککردنه و دروست نیه بهشتی که پیس بیت یان پیس بوو بی، چونکه له بهری پاککردنه و پیستری دهکات (يقول عَبْدُ اللَّهِ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ الْغَائِطَ فَأَمَرَنِي أَنْ آتِيَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ فَوَجَدْتُ حَجَرَيْنِ وَالتَّمَسْتُ الثَّالِثَ فَلَمْ أَجِدْهُ فَأَخَذْتُ رَوْثَةً فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَأَلْقَى الرَّوْثَةَ وَقَالَ هَذَا رِكْسٌ).^۱ عهبدوللای کوری مسعود (په زای خوی لی بیت) دهلی: (پنغه مبهه) (ﷺ) رۆشته سه ر ناو فرماني پندام سی بهردی بۆ بهرم منیش دوو بهردم دۆزیسه و گهرام بۆ سی یه بهلام نهم دۆزیسه و، بویه تهرسیکم هه لگرت له گهل دوو بهرد که دا بۆم برد دوو بهرد که م هه لگرت و ته رسه که ی فری دا فرموی نه مه پیسه).

هه روه ها دروست نیه خۆ پاککردنه و بهشتی خواردنی مرۆف یان جنۆکه بیت وه نان و نیسقان. (عن ابن مسعود رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ فقال أتاني داعي الجن فذحبت معه فقرأت عليهم القرآن، قال وسألوه الزاد فقال لكم كل عظم ذكر اسم الله عليه يقع في أيديكم أوفر ما يكون لحماً وكل عفرة علف لذوائكم. فقال رسول الله ﷺ فلا تستنجوا بهما فإنهما طعام إخوانكم).^۲ و بروایه: (لَا تَسْتَنْجُوا بِالرُّوثِ وَلَا بِالْعِظَامِ فَإِنَّهُ زَادُ إِخْوَانِكُمْ مِنَ الْجَنِّ).^۳ عهبدوللای کوری مسعود (په زای خوی لی بیت) دهلی: پنغه مبهه (ﷺ) فرموی: (نۆینه ریکی جنۆکه هات بۆ لام منیش له گه لی رۆشتم و قورناتم بۆ خویندن) عهبدوللا دهلی جنۆکه کان پرسیاری خواردن و زه خیره یان لی کرد پنغه مبهه ریش فرموی: (هه ر نیسقانی کتان به دهست کهوت که ناوی خوی لی برابی - له کاتی سه برپینی دا - گوشتی چاکی پیوه ده بیت - نه و نیسقانه بۆ خویان - وه هه موو ته رس پاشه رۆی ناژه لیش نالف و نالیکه بۆ ناژه له کانتان). بویه پنغه مبهه (ﷺ) فرموی (به نیسقان و ته رس خۆتان پاک مه که نه وه چونکه خۆراکی برا جنۆکه کانتان). له گیرانه وه یه کی تر دا ده فرمویت: (به ته رس و نیسقان خۆتان پاک مه که نه وه، چونکه خواردنی برا جنۆکه کانتان).

(۱) رواد البخاري ۱۶۶.

(۲) رواد مسلم ۴۵۰.

(۳) رواد الترمذي ۱۸.

جابه قیاس له سهر نهم فهرموودانه خواردنی ناده میزاد پیشترده له خواردنی جنۆکه که نابیی بو
خۆ پاککردنه وه به کاربیت.

پینجهه: نادابه کانس خۆ پاککردنه وه بووشتنه سهر ناو:

نه مانه ی خواردوه نهو ناداب و سوننه تانه که داواکراوه له موسولمانان له کاتی چوونه سهر ناوو
خۆ پاککردنه وه دا ره چاویان بکات:

۱- ههرامه پیسایى کردن له ریگای هاتووچۆی خه لک یا جینگاو سیبه ریک تیدا داده نیشن.
چونکه نهو کاره زیانیان پى دهگه یه نى.

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال اتَّقُوا اللَّعَّائِينَ قَالُوا وَمَا اللَّعَّانَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ فِي ظِلِّهِمْ).^۱ نهبو هورديره (رهزای خواى لى بيت) ده لى: پیغه مبهرى
خوا (ﷺ) فهرمووى: (خوتان بپاريزن لهو دوو نه فهرهت ليکراوه) ووتيان نهو دوو نه فهرهت
ليکراوه چين نهى پیغه مبهرى خوا (ﷺ)? فهرمووى: (نهو دى له سه ره ريگای خه لکى دا پیسى
دهکات، يان له سیبه ره کانيناندا) (که تيدا داده نیشن).

۲- ههرامه ميز کردنه ناوى راوه ستاو:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال لا يُؤْلَنُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي ثُمَّ يُغْتَسَلُ فِيهِ).^۲ نهبو هورديره (رهزای خواى لى بيت) ده لى: پیغه مبهرى خوا (ﷺ)
فهرمووى (با کهستان ميز نه کاته ناوى وه ستاوو پاشان خويشى تيدا بشوات). وفي رواية: (لَا
يُغْتَسَلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُبٌّ).^۳ وه له کيرانه وه يه کى ترده فهرمووى: (با کهستان
له ناوى راوه ستاو دا خوى نه شوات له کاتيکدا له شى پيسه).

(۱) رواد مسلم ۲۶۹. وابوداود ۲۵. واحمد ۲/ ۳۷۲.

(۲) رواد البخاري ۲۳۹. ومسلم ۲۸۲.

(۳) رواد مسلم ۲۸۳.

۳- حه‌رامه رووکردن و پشت کردنه قیبله له‌ده‌رو دهشت دا به‌لام له‌ناو خانوو مال‌دا دروسته:

(عن أبي أيوب الأنصاري أن النبي ﷺ قال إذا أتيتُم الغائط فلا تستقبلوا القبلة ولا تستدبروها ولكن شرقوا أو غربوا).^۱ نه‌بو نه‌یوبی نه‌نصار‌ی (ره‌زای خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی: پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) فه‌رم‌و‌وی: (نه‌گ‌ه‌ر ر‌و‌شت‌نه سه‌ر‌ناو بو می‌ز و پی‌سی روو مه‌که‌نه قیبله و پشت‌یش‌ی تی مه‌که‌ن به‌ل‌کو روو ب‌که‌نه خ‌وره‌ل‌ات و خ‌ور‌نا‌وا)

عن عبد الله بن عمر قال (رقيت يوماً فوق نبت حفصة فرأيتُ رسولَ الله ﷺ على حاجته مُستقبِلَ الشام مُستدبرَ القبلة) وه عبدالله ی کوری عوم‌ه‌ر (ره‌زای خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی: (رو‌ژیک‌یان ر‌و‌شت‌مه سه‌ر‌بان‌ی مال‌ی حه‌ف‌صه - خ‌یزانی پی‌غه‌م‌به‌ر - پی‌غه‌م‌به‌رم (ﷺ) بی‌نی رووی له شام بوو پشت‌ی له قیبله بوو ده‌ستی به‌ناو ده‌که‌ی‌اند).

۴- سوننه‌ته دوور که‌وته‌وه و خ‌و وون کردن له‌کاتی ده‌سی به‌ناو گه‌ی‌اند‌ندا:

نه‌گ‌ه‌ر له‌ده‌رو دهشت دا سه‌ر ناو ک‌را په‌سه‌ند دوور که‌وته‌وه له‌چاو وون بوون.
(عن المغيرة بن شعبة قال: قال لي النبي ﷺ (خذ الاداوة)، فانطلق حتى توارى عني ففقدت حاجته).^۲ موغیره‌ی کوری شو‌عه‌به (ره‌زای خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی: پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) بی‌نی وونم (مه‌سینه‌که هه‌ل‌گ‌ره) نه‌نجا ر‌و‌شت تا له مه وون بوو و ده‌ستی به‌ناو گه‌ی‌اند....).

۵- کاتی چوونه سه‌ر ناو په‌سه‌نده ئه‌م دووعایه بخ‌وئنی: (اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث)

(عن أنس بن مالك رضي الله عنه أن النبي ﷺ كان إذا دخل الخلاء قال: اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث).^۳ نه‌نه‌سی کوری مالیک (ره‌زای خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی: پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) کاتی بر‌و‌شتایه‌ته سه‌ر ناو ده‌یفه‌رم‌وو: (اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث).^۴

(۱) رواه البخاري ۳۹۴. ومسلم ۲۶۴.

(۲) رواه البخاري ۱۴۸. ومسلم ۲۲۶.

(۳) رواه البخاري ۳۶۳. ومسلم ۲۷۴.

(۴) رواه البخاري ۱۴۲. ومسلم ۳۷۵.

۶- نابی به دهستی راست خو پاک بکه یتهوه:

عن أبي قتادة عن أبيه قال قال رسول الله ﷺ لَا يُمَسِّكَنَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ يَمِينِهِ وَهُوَ يُبُولُ وَلَا يَتَمَسَّحُ مِنَ الْخَلَاءِ يَمِينِهِ).^۱ عهبدوللای کوری نه بو قهتاده لهباوکیهوه دهگیریتتهوهو دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (با کهستان زه کهری به دهستی راستی نه گریت له کاتی میز کردندا، له سهر ناویشدا به دهستی راست خو پاک نه کاتهوه).

۷- پیو یسته خو پاراستن له میز:

(عن ابن عباس قال مرَّ النبي ﷺ بِقَبْرَيْنِ فَقَالَ إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَبْرِئُ مِنَ الْبَوْلِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ).^۲ عهبدوللای کوری عهباس (رهزای خوی لی بیت) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) به لای دوو گۆردا تیپه ری فهرمووی: (نهم دووانه سزا ددرین، به لām له سهر شتی گهوردهش سزا نادرین- چونکه نه کرا خویانی لی بیاریزن- به کیکیان خو نه ده پاراست له میز ده کی، نهوی تریان قسه ی دهیناوه دهرده).

۸. کاتی له سهر ناو هاتنه دهرهوه سوننه ته بللی ی: (غفرانک)

(عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ كان إذا خرج من الغائط قال غُفْرَانُكَ).^۳ عانیشه (رهزای خوی لی بیت) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) کاتی له سهر ناو بهاتایه ته دهرهوه ده یفه رموو: (غفرانک).

(۱) رواد البخاری ۱۵۴. ومسلم ۲۶۷.

(۲) رواد البخاری ۲۱۶. ومسلم ۲۹۲.

(۳) رواد ابوداود ۳۰. والترمذی ۷ وابن ماجه ۳۰۰.

سروشته پاکه کان

(عن عائشة قالت قال رسول الله ﷺ عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ قَصُّ الشَّارِبِ وَإِعْفَاءُ اللَّحْيَةِ وَالسَّوَاكُ وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ وَقَصُّ الْأَظْفَارِ وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ وَتَنْفُ الْإِبِطِ وَحَلَقُ الْعَانَةِ وَاتِّقَاصُ الْمَاءِ قَالَ زَكَرِيَّا قَالَ مُصْعَبٌ وَتَسَبُّتُ الْعَاشِيرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةُ).^۱ عانیشه (رهزای خوای لی بیّت) دهلی پیغه مبهەر (ﷺ) فهرموویه تی: (ده شت له سروشتی پاکن: کورت کردنه وهی سمیل، هیشتنه وهی ریش، سیواک کردن، ناو له لووت رادان، نینۆک کردن، شورینی جومگه ی په نجه کان مووی بن بال هه لکه ندن، بهر تاشین، تاردهت گرتن) موصعب - که راویه کی فهرمووده که یه - دهلی دهیه مم بیر چووه نه گهر ناو له دهم رادان نه بیّت).

(عن أبي هريرة ان النبي ﷺ قال الفطرة خمس الإختتان والاستحداد وقص الشارب وتقليم الأظافر وتنف الإبط).^۲ وه نه بو هورده ره (رهزای خوای لی بیّت) دهلی: پیغه مبهەر (ﷺ) فهرمووی: (سروشتی پاک پینج شته: خهته نه کردن، بهر تاشین، سمیل کورت کردنه وه، نینۆک کردن، توکی بن بال هه لکه ندن).

نین هه جهر دهلی: نه سروشته نه چهن دین سوودی ثایینی و دنیای پییانه وه په یودهسته له وانه: جوانی شکل و شیوهی مروژ، پاک و خاوینی لهش، بهته نگه وه بوونی تاردهت گرتن، پیچه وانه ی عاداتی کافران، به جی هینانی فهرمانی خواو پیغه مبهەر (ﷺ).^۳

زانایان کۆن له سه ره سه هندو سوننه تی نه وهی لهو دوو فهرمووده دا هاتووه جگه له خهته نه کردن که تییدا راجیان.

(۱) رواه مسلم ۲۶۱. وابوداود ۵۳. والترمذی ۲۷۶۷. والنسائی ۵۰۵۵ - ۵۰۵۷. وابن ماجه ۲۹۳.

(۲) رواه البخاری ۵۸۸۹. ومسلم ۲۵۷.

(۳) پروانه: فتح الباری ۱/ ۳۵۱.

دهست نوێژ

یه‌که‌م: پیناسه‌ی دهست نوێژ: بریتی یه له به‌کارهێنانی ئاو بۆ شۆرین و مه‌سح کردنی ئەندامه‌کانی دهست نوێژ له‌گه‌ڵ نیه‌تی دهست نوێژگرتن دا.

دووهم: فەرزه‌کانی دهست نوێژ:

فەرزه‌کانی دهست نوێژ شه‌شن که ئەمانه‌ن: نیه‌ت، شۆردنی دهم و چاو، شۆردنی هه‌ردوو دهست له‌گه‌ڵ ئەنیشک، مه‌سحی هه‌ندی‌ک له‌سه‌ر، شۆردنی هه‌ر دوو قاچ له‌گه‌ڵ قوله‌پێ، شۆردنی ئەندامه‌کانی به‌ته‌رتیب.

به‌لگه‌ی دهست نوێژ گرتن و فەرزه‌کانی ئەم نایه‌ته‌یه که ده‌فهرمویت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ (المائدة: ٦) واته: ئەو که‌سانه‌ی که باوه‌رتان هیناوه کاتی ویستان نوێژ بکه‌ن، دهم و چاوو دهستان له‌گه‌ڵ ئەنیشکدا بشۆرن، وه دهستی ته‌ر به‌هینن به‌سه‌رتاندا، هه‌روه‌ها پینکانتان له‌گه‌ڵ قوله‌پێ بشۆرن.

ئەنجا نیستاش باسی هه‌ر یه‌ک له‌ فەرزه‌کانی ده‌که‌ین به‌م شیوه‌ی خواره‌وه:

١- نیه‌ت هینان: واته له‌کاتی دهست کردن به‌ دهست نوێژ گرتن نیه‌تی دهست نوێژ گرتنت هه‌بێ مه‌رج نیه به‌دهم بیلێ به‌لکو ته‌نها له‌دل‌تا نیه‌ت بێنی به‌سه.

(عن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ).^١
عومهری کورێ خه‌تتاب (ره‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لێ: له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوام بیست (ﷺ) فەرمووی (دروستی کرده‌وه‌کانی ته‌نها به‌نیه‌ته‌کانه).

۲- **شۆردنی هه‌موو دهم و چاو:** به‌لگه‌ی ئەم ئایه‌تیه‌که ده‌فرموی: ﴿فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ﴾ (المائدة/۶) واته: دهم وچاو تان بشۆرن دهم و چاویش یانی: له‌سه‌رووی نیو چاوانه‌وه تا ژێر چه‌ناکه به‌دریژای به‌پانیش له‌نهرمه‌ی گوێکه‌وه تا نهرمه‌ی گوێچه‌.

۳- **شۆردنی هه‌ر دوو ده‌ست له‌گه‌ڵ ئانیشه‌که‌کاندا:** خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ﴾ (المائدة/۶) واته: ده‌سته‌کانتان بشۆرن له‌گه‌ڵ ئانیشه‌که‌کاندا. وه پێویسته پێست و موی هه‌ردوو ده‌ستی بشۆری.

۴- **ده‌ستی ته‌ر هینان به‌سه‌ر هه‌ندیك له‌سه‌ردا:** خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ (المائدة/۶)

واته: ده‌سته ته‌ر به‌هینن به‌سه‌رتاندا له‌ده‌ست نوێژ گرتندا.

(عن الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ وَعَلَى الْعِمَامَةِ).^۱ موغیره‌ی کوری شوعبه (په‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لی: (پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ست نوێژ گرت، ده‌ستی ته‌ر هینا به‌سه‌ر پێشی سه‌ری‌داو به‌سه‌ر می‌زه‌ره‌که‌یدا). به‌پێی ئەم فه‌رمووده‌یه ده‌ستی ته‌ر هینان به‌سه‌ر هه‌ندیکی سه‌ردا فه‌رزه نه‌ک هه‌مووی.

۵- **شۆردنی هه‌ردوو پێ له‌گه‌ڵ قوله‌ پێ‌کاندا:** خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ (المائدة/۶) واته: پێکانتان بشۆن له‌گه‌ڵ قوله‌ پێ‌کان. ده‌بی هه‌ردوو پێه‌کان تا قوله‌ پێ‌کان بشۆرن هه‌چی به‌ نه‌شۆراوی نه‌می‌تی.

(عن عبد الله بن عمرو بن العاص وأبي هريرة، وعائشة رضي الله عنهم قال: قال رسول الله ﷺ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ»).^۲ عه‌بدوللای کوری عه‌مر و نه‌بو هوره‌یره و عانیشه (په‌زای خوای لی بی‌ت) له پێغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌گێڕنه‌وه که فه‌رموویه‌تی (ناگری دۆرخ بۆ پاژنه‌ پێ‌کان).

(۱) رواد مسلم ۲۴۷.

(۲) رواد البخاری ۶۰، ۹۶. ومسلم ۲۴۱.

ئه مه له کاتی کدا بوو له سه فه ریکدا هه ندی له هاوه لآن به په له دهست نوژیان گرت دهست ته ریان هینا به پیکاندا چونکه نوژی عه سه زۆر نه ما بوو کاته که ی نه مینی.

۶- **په نجه خسته نیتوان په نجه گانی دهست و پی:** به به لگهی فرمودهی (لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْوُضُوءِ قَالَ أَسْبَغُ الْوُضُوءَ وَخَلَّلُ بَيْنَ الْأَصَابِعِ).^۱ له قیتی کوری صه بره (رهزای خوی لی بیت) دهلی: و وتم نهی پیغه مبهری خوا پیم بلی دهست نوژی گرتن چۆن ده بی؟ فره مووی: (به جوانی دهست نوژی بگروه په نجه بخره نیتوان په نجه گانی دهست و پیته وه).

(عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا تَوَضَّأَ يَدْلُكُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ بِخِنْصَرِهِ).^۲ موسته وریدی کوری شه دداد (رهزای خوی لی بیت) دهلی پیغه مبهری خوام بینی کاتی دهست نوژی ده گرت به په نجه تووته ی په نجه ی خسته نیتوان په نجه گانی پی ی). نیمامی شه وکانی (رهزای خوی لی بیت) دهلی فرموده کان به راشکاوی واجب یه تی په نجه خسته نیتوان په نجه گانی دهست و پی ددگه یه نن وه پیغه مبهری (ﷺ) به گوفتارو کردار نه م روکنه ی کردوه فره مووده کان صه حیحن له و باره یه وه.

سێ هه م: سونه ته کان دهست نوژی:

۱- **(بسم الله الرحمن الرحيم) کردن له سه ره تایی دهست نوژه وه:**

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ وَلَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ) ^۳ نه بو هویره ره (رهزای خوی لی بیت) دهلی: پیغه مبهری (ﷺ) فره مووی: (که سیک دهست نوژی نه بیت بوی نه نوژی بکات، که سیکیش ناوی خوی بهرز و بلند نه هینی دهست نوژی بو نه).

(۱) رواه ابوداود ۱۴۲. حدیث حسن.

(۲) رواه ابوداود ۱۴۸ والترمذی ۴۰. وابن ماجه ۴۴۶ حدیث صحیح.

(۳) رواه ابوداود ۱۰۱. وابن ماجه ۳۹۹. الحدیث صحیح بجمع طرقه یصح للإحتجاج.

۲- شۆردنی هەردوو دەست قا مەجەك سى جار لەسەرەنای دەست نوێژ گرتەوه.

(عن أَوْسِ بْنِ أَبِي أَوْسٍ قَالَ) رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَوَكَفَ ثَلَاثًا. ^۱ ئەوسى كۆرى ئەبى ئەوسى ئەقەفى (پەزای خۆى لى بىت) دەلى: (پێغه‌مبەر ﷺ) دى دەست نوێژى گرت سى جار دەستى شۆرى).

(سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ عَنْ وُضُوءِ النَّبِيِّ ﷺ فَدَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ لَهُمْ وَوُضُوءَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَكْفَأَ عَلَى يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرِ فَعَسَلَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي التَّوْرِ). ^۲ عەبدوللای كۆرى زەید (پەزای خۆى لى بىت) پرسىارى لى كرا دەربارەى دەست نوێژى پێغه‌مبەر (ﷺ) ئەویش داواى كاسەیه‌كى پر له ئاوى كرد. ئەجا دەست نوێژىكى بۆ گرتن وەك دەست نوێژگرتنى پێغه‌مبەر (ﷺ) لارى كەردووه بەسەر دەستیدا و سى جار دەسته‌كانى شۆرد ئینجا دەست كرد بەئاوه‌كه‌دا...).

۳- سیواك كردن لەكاتى دەست نوێژ گرتندا:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمِّي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ). ^۳ ئەبو هورەیره (پەزای خۆى لى بىت) دەلى: پێغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی: (ئەگەر قورس و ناپەهەت نەبوايه لەسەر ئومەتەكەم فەرمانم پى نەكردن بۆ هەموو دەست نوێژىك سیواك بكەن).

۴- ئاو لەدەم و لووت پادان سى جار بە مشتىك ئاو:

(قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ عَنْ وُضُوءِ النَّبِيِّ ﷺ ... ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي التَّوْرِ فَمَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْثَرَ ثَلَاثَ غَرَفَاتٍ...). ^۴ عەبدوللای كۆرى زەید (پەزای خۆى لى بىت) له باسى دەست نوێژگرتنى پێغه‌مبەردا (ﷺ) دەلى (.....) پاشان دەستى كرد بەئاوه‌كه‌داو دەرى هیناوى سى جار ئاوى لەدەم و لووتى رادا....).

(۱) رواه النسائي ۱ / ۶۴ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۸۶. ومسلم ۲۳۵.

(۳) راه البخاري ۸۴۷. ومسلم ۲۵۲.

(۴) رواه البخاري ۱۸۵. ومسلم ۲۳۵.

۵- دهست پی کردن له لای راستهوه: واته شور دنی لای راست پیش لای چهپ له دهست و قاچه کاندای.

(عن عائشة قالت كان النبي ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي تَنْعُلِهِ وَتَرْجُلِهِ وَطُهُورِهِ وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ).^۱
عائیشه (رهزای خوی لی بیت) دهلی: (پیغه مبهەر) ﷺ) حمز نه کرد له نه عمل له پی کردنداو له قز داهیتانداو له دهست نویژدا و له همموو کاره کانیدا له لای راستهوه دهست پی بکات).

۶- دهست خستنه نه نداهه کانی دهست نویژ: واته له گهل ناوه که دا دهست خستنه نه نداهه کانی دهست نویژ. یا دواى ناوه که. (عن عبد الله بن زيد أن النبي ﷺ تَوَضَّأَ فَجَعَلَ يَقُولُ هَكَذَا يَذُلُّكَ).^۲ عهبدوللای کوری زهید (رهزای خوی لی بیت) دهلی: (پیغه مبهەر) ﷺ) دهست نویژی گرت ناوه ها دهستی له نه نداهه کانی نه خست).

۷- دهست خستنه ریشی پروهوه:

(عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ كان إذا تَوَضَّأَ أَخَذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَأَدْخَلَهُ تَحْتَ حَنْكِهِ فَخَلَّلَ بِهِ لِحْيَتَهُ وَقَالَ هَكَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ).^۳ نه نهس (رهزای خوی لی بیت) دهلی: (پیغه مبهەر) ﷺ) کاتی دهست نویژی بگرتایه له بیتک ناوی دهیتنا و دهیدا به ژیر چهناکه یهوه، نیوان مووه کانی ریشی پی ته نه کرد به په نه کانی و دهیفرموو: (پهروهر دگارم بهو شیوه فرمانی پی کردووم).

۸- دهستی ته ریتان به همموو سهردا:

په سهنده له کاتی دهست نویژ گرتندا همموو سهری مهسح بکات
(ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَمَسَحَ رَأْسَهُ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ مِرَّةً وَاحِدَةً).^۴ عهبدوللای کوری زهید له باسی شیوهی دهست نویژ گرتنی پیغه مبهردا (ﷺ) دهست نویژ ده گرتت ... سهری مهسح ده کات. یهک جار هر دوو دهستی به سهر سهریدا هیتنا تا پشتهوه تینجا هیتنایهوه سهر پیتشه سهری).

(۱) رواه البخاري ۱۶۸. ومسلم ۲۶۸.

(۲) رواه احمد ۴ / ۳۹.

(۳) رواه ابوداود ۱۴۵.

(۴) رواه البخاري ۱۸۵. ومسلم ۲۳۵.

۹- سى جار شورډنى ئەندامه كان: ئەمه هه موو فەرزو سوننه ته كانی دهست نوێژدا وایه.
(قال حمران أن عثماناً تَوَضَّأَ بِالْمَقَاعِدِ فَقَالَ أَلَا أُرِيكُمْ وُضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ تَوَضَّأَ ثَلَاثًا تَلَاثًا).^۱ حومران دهلی: عوسمانی کوپی عه فغان (په زای خوی لی بیت) دهلی: شیوهی دهست نوێژ گرتنی پیغه مبهرتان (ﷺ) نیشان بدهم؟ حومران دهلی: ئەنجا عوسمان دهست نوێژی گرت سى جار ئەندامه كانی دهشورد).

۱۰- ریز بهندی له شورډنى ئەندامه كانی دهست نوێژدا: بهو جزرهی له نایه ته كه دا هاتوو^۲ وه پیغه مبه ریش (ﷺ) هه می شه په چاوی ریز بهندی کردوو له دهست نوێژ گرتندا و تنه ا یه ك فەرمووده ش لییه وه نه گێرپ دراوه ته وه پیچه وانیهی ته رتیب دهست نوێژی گرت بیت.^۳

۱۱- پارانه وه له دواى دهست نوێژ: سوننه ته دواى ته وار بوونی دهست نوێژ ئەم پارانه وه بلی: (أشهد لا اله الا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله)^۴ (اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين).^۵ (سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا اله الا أنت استغفرک واتوب إليك).^۶

۱۲- شورډنى ئەندامه كانی دهست نوێژ زیاتر له رادهی خویان:

سوننه ته دهم و چاوو دهست و پى كان زیاد له ئەندازه كانی پیویست (واجب) یان بشوردی.
(عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ يقول إن أمّتي يدعون يوم القيامة غراً محجلين من آثار الوضوء فمن استطاع منكم أن يطيل غرته فليفعل).^۷ ئەبو هورهیره (په زای خوی لی بیت) دهلی: پیغه مبه ر (ﷺ) فەرمووتی: (بیگومان ئوممه تی من له رۆژی دواى دا بانگ ده کرین -

(۱) رواه مسلم ۲۰۳.

(۲) له سورتهی (المائدة) نایه تی (۶) (يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم الى الصلاة...).

(۳) پروانه کتیبی (المجموع للنووي ۱/ ۴۸۴).

(۴) رواه مسلم ۲۳۴.

(۵) رواه الترمذي ۵۵.

(۶) رواه الحاكم ۱/ ۵۶۴ حديث صحيح.

(۷) رواه البخاري ۱۳۶. ومسلم ۲۵۰.

که دین- روخسار و دهست و پی سپین له نهنجامی دهست نویژ گرتن) نهبو هورهیره ووتی جا هه که سیکتان توانی شوینی شور دنی دهم و دهست و پی ی زیاتر بشوات با بیکات).

۱۲- دوو پکات نویژ کردن باش دهست نویژ گرتن:

عن عقبه بن عامر قال قال رسول الله ﷺ: « مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ فِيهِمَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ »^۱. عوقبهی کوپی عامیر (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهه (ﷺ) فهرمووی: (هیچ کهس نیه چاک دهست نویژ بگریت و دوو پکات نویژ بکات بهدل و بهگیان لای نویژه کهی بیت نیلا -چونه- بههشتی بزی مسوگر ده بیت).

چوارهم: نهوانهس دهست نویژ بهتال دهکهنهوه:

۱- ههرجی لهپاش و پشهووه بیته دهرهوه: چ میز بیت یا پیسای یا خوین یا تروتس مهزی ووهدی. خوای گهوره دهفهرمووی: ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ﴾ المائدة: ۶. واته: یا که سیکتان هاتهوه له شوینی پیویتی سه رئاو وه (قال أبو هريرة قال رسول الله ﷺ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ. فقال رجلٌ من أهل حَضْرَمَوْتَ وما أَلْحَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قال فُسَاءٌ أَوْ ضَرَّاطٌ)^۲. پیغه مبهه ریش (ﷺ) دهفهرمووی: خوا نویژی کهستان وهرناگری نهگه دهست نویژی شکا تا دهست نویژ نهگریتهوه) پیاوکی حهضه مهوتیش ووتی: نهی نهبو هورهیره: دهست نویژ بهچی دهشکی؟ وتی: به تس و تر). (عن علي قال: كنت رجلاً مذاءً فَأَمَرْتُ الْمُقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ فَقَالَ فِيهِ الْوُضُوءُ)^۳. عهلی رهوای خوای لی بیت دهلی من مهزیم زور بوو به میقداد ووت پرسیارم بو بکات له پیغه مبهه (ﷺ) نهویش پرسیار لی کرد پیغه مبهه (ﷺ) له وهلامی پرسیار میقدادا دهربارهی مهزی فهرمووی: (بازه کهری بشوری و دهست نویژ بگریت).

(۱) رواه مسلم ۲۳۴. وابوداود ۱۶۹ والنسائي ۱۵۱.

(۲) رواه البخاري ۱۳۵. ومسلم ۲۲۵.

(۳) رواه البخاري ۲۶۹ ومسلم ۳۰۳.

۲- **خەوتن:** کەسێک خەوی لێ بکەوێ بەمەرجێ پاش لەزەوی توند نەکردبێ و نەنوسابێ بەزەویەوه دەست نوێژەکە ی دەشکێ: قال رسول الله ﷺ (فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَّأْ).^۱ پێغه‌مبەر (ﷺ) دەفرموی: (هەرکەس خەوت با دەست نوێژ بگرێتەوه).

بەلام گەر خۆی قایم کرد بوو لەزەوی ئەوه دەست نوێژەکە ی ناشکێ بەبەلگە ی فرمووده‌یه (عن أنس بن مالك قال أُبَيِّمْتُ الصَّلَاةَ وَالنَّبِيُّ ﷺ يُنَاجِي رَجُلًا فَلَمْ يَزَلْ يُنَاجِيهِ حَتَّى نَامَ أَصْحَابُهُ ثُمَّ جَاءَ فَصَلَّى بِهِمْ).^۲ ئەنەس (پەزای خەوی لێ بیت) دەلی: قامەت کرا بۆ نوێژ و پێغه‌مبەر (ﷺ) لەگەڵ پیاویکدا بەچەپە قەسە کرد ئەوەندە ی پێچوو لەقەسە کردن لەگەڵیدا تا هاوێلانی خەوتن، پاشان هات و پێش نوێژی بۆ کردن. واتە هاوێلان نوێژیان کردبێ دەست نوێژ گرتەوه. (عن أنس بن مالك قال كان أصحاب رسول الله ﷺ ينامون ثم يقومون فيصلون ولا يتوضؤون).^۳ ئەنەس (پەزای خەوی لێ بیت) دەلی: هاوێلانی پێغه‌مبەر (ﷺ) دەخەوتن پاشان نوێژیان دەکرد دەست نوێژیان نەدەگرتەوه. ئەم فرمووده و فرمووده‌کە ی ئەنەس دەبەردێن بەسەر شێوه خەوتنیکدا کەخۆیان لەزەوی قایم کرد بێ تامانای ئەم دوو فرمووده لەگەڵ فرمووده‌ی پێشودا پێچەوانە نەبن.

۳- نەمانی عەقل:

ئێبن روشد دەلی: (پێویستە بزانی ت جەماوەری زانیان دەست نوێژ گرتەوه یان بە واجب داناه بەنەمانی عەقل: چ بە لەهۆش چوون یان شیت بوون یا سەرخۆش بوون بیت، و ئەو زانیانە قیاسی نەمانی عەقلیان کردۆتە سەر خەوتن بۆ دەست نوێژ شکاندن).^۴

۴- **دەست دان لە عەورەت بەرووتی بەئارەزووه‌وه:** پیاو و ئافەرەت دەستی بەر پێشی بکەوێت بەئارەزووه‌وه بەبێ بوونی پەردە یە لە نێوانیاندا ئەوه دەست نوێژەکە ی دەشکێت. (عن بَسْرَةَ بِنْتِ صَفْوَانَ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ).^۵

(۱) رواه ابوداود ۲۰۳ حدیث حسن.

(۲) رواه مسلم ۳۷۶.

(۳) رواه مسلم ۳۷۶ / ۸۳۳.

(۴) بڕوانه: (بداية المجتهد ونهاية المقتصد، ۱/ ۱۱۲).

(۵) رواه ابوداود ۱۸۱. والترمذي ۸۲. وابن ماجه ۴۷۹ حيث صحيح.

بوسروی کچی صفوان (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام بیست (ﷺ) فەرمووی:

(ئەگەر کەسیکتان دەستی دا لەزەکەری ئەو - دەست نوێژی ئەشکی و - بادهست نوێژ بگرتەوه).

(عن قیس بن طلق عن أبيه قال قَدِمْنَا عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ فَجَاءَ رَجُلٌ كَأَنَّهُ بَدَوِيٌّ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا تَرَى فِي مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ بَعْدَ مَا يَتَوَضَّأُ فَقَالَ هَلْ هُوَ إِلَّا مُضْغَةٌ مِنْهُ أَوْ قَالَ بَضْعَةٌ مِنْهُ).^۱
تەلقی کوری عەلی (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: رۆشتین بۆ خزمەت پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیاویک لەخزمەتیدا بوو وەک عەرەبیکی دەشتەکی وا بوو، ووتی: ئەو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ): پات چی یە دەربارە‌ی دەست دانی پیاو لەزەکەری دوا‌ی ئەو‌ی دەست نوێژ بگرت؟ فەرمووی: (نایا زەکەرت بەشیک نیه لەخۆت).

ئەم دوو فەرموودە بە‌رواڵەت پیچە‌وانە‌ی یە‌ک‌ترن بە‌لام زانایان ووتوویانە ماناکانیان دژ بە‌یە‌ک‌تری نیه مە‌بە‌ستی لە فەرموودە‌کە‌ی بوسرە دەست لە عە‌و‌رەت دەست نوێژ ئەشکینی ئە‌گەر بە‌ئارە‌زوو بوو وە مە‌بە‌ستیش لە فەرموودە‌کە‌ی تە‌لق ئە‌و‌یە ئە‌گەر دەست لی دانە‌کە بە ئارە‌زوو‌و نە‌بوو دەست نوێژ نە‌شکینی.

۵- له‌یه‌ک کە‌وتنی پستی پیاو و ئافرەت بە‌ئارە‌زوو‌و‌ه:

ئێبن تە‌یمییه ده‌لی: خوای گە‌وره لە هەر شوێنیکی قورئاندا (مس و م‌باش‌ره)‌ی بە‌کار ه‌ینا بی ئە‌و تە‌نها مە‌بە‌ست پی‌ی دەست ل‌یدانی‌کە کە بە‌ئارە‌زوو بیت ، بە‌لام ئە‌گەر بە ئارە‌زوو نە‌بوو ئە‌و خوا هیچ حوکمیکی لە‌سەر دانە مە‌رزاندوو‌ه.^۲

(عن عائشة زوج النبي ﷺ أنها قالت كنت أنام بين يدي رسول الله ﷺ ورجلاني في قبلته فإذا سجد غمزني فقبضت رجلي).^۳ عائشه (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: (لە‌بە‌رده‌م

(۱) رواه ابوداود ۱۸۲، والترمذي ۸۵، وابن ماجه ۴۸۳ حديث صحيح.

(۲) بروانه : مجموع الفتاوى لابن تيمية ۲۱ / ۱۳۴ - ۱۳۹.

(۳) رواه البخاري ۳۸۲، ومسلم ۲۷۲ و ۵۱۲.

پێغه مبهردا (ﷺ) ئەنۆستم قاجە کائەم لای قیبلە کە یەوێ بوو، کاتێ سوژدەى ئەبرد دەستى ئە کوتایە قاجەم، منیش قاجەم کۆ کردەوێ.

مەسح کردن بەسەر خۆفدا

یەكەم: خۆفە چى یە: بریتى یە لە جووتیک گۆرەوى کە قۆلەپێ دادە پۆشێ و لەچەرم دروست کراوێ.

دووەم: حوکمی مەسح کردن بەسەر خۆفدا: رینگە پێدراوێ بۆ پیاوان و ئافەرەتان لە هەموو حالەتیکدا زستان و هاوین چ لەسەر فەردا بیت یا لە مالهوێ. ساغ بیت یان ئەخۆش. لەجیاتى شۆردنى پێهەکان مەسحى خۆفەکان دەکرێت.

سێ یەم: بەلگەى مەسح کردن بەسەر خۆفدا:

(قال جرير بن عبد الله رأيت النبي ﷺ بَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ).^۱ جەریری کۆری عەبدوللای بەجەلى (پەزای خۆای لى بیت) دەلێ: (پێغه مبهردا (ﷺ) بینى میزی کرد، پاشان دەست نوێژى گرتو- لەجیاتى شۆردنى پێهەکانى - مەسحى هەردوو خۆفەکەى کرد).

چوارەم: مەرجەکانى مەسح کردن بەسەر خۆفدا: بۆ مەسح کردن بەسەر خۆفدا چوار مەرج پێویستە کە ئەمانەن:

۱- دواى دەست نوێژ گرتن خۆفەکان لەپێ بگرتن.

(عن عُرْوَةَ بن الْمُعِيزَةَ عن أبيه قال: كنت مع النبي ﷺ في سَفَرٍ فَأَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَيْهِ فَقَالَ دَعُهُمَا فَإِنِّي أَذْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا).^۲ موعیرەى کۆری شوعبە (پەزای خۆای لى بیت) دەلێ: من لە سەفەریکدا لەگەڵ پێغه مبهردا بووم (ﷺ) دانەویمەوێ بۆ ئەوێ خۆفەکانى داگەم فەرمووی: (وازی لى بیتە بەدەست نوێژەوێ لەپێم کردوون) ئەنجا مەسحى کرد بەسەریاندا.

(۱) رواه البخاري ۱۴۷۸. ومسلم ۲۷۲.

(۲) رواه البخاري ۲۰۳. ومسلم ۲۷۴.

۲- دهیئت خوفه کان ئەوەندە پێه کان داپۆشن که له کاتی شۆردنیاندا دەشۆردن، چونکه ئەگەر خوفه کان وانه بن پێیان ناوتریت خوف.

۳- دهیئت خوفه کان بهرگری ئاو بکهن له پێه کان جگه له شۆنه دوراوه کان.

۴- دهیئت خوفه کان پاک بن. با له پێستیکێ مردارزوبوی خۆشه کراویش بیته دروسته.

پێنجهم: ماوهی مهسح کردن به سههر خفدا:

ماوهی مهسح کردن به سههر خفدا شهو و رۆژیکه بۆ ئەو که سه له مال و شاری خۆی دا بیته، وه سی شهو و رۆژیکه بۆ ئەو که سهی له سه فهدا بیته.

(عن شریح بن هانی قال أتیت عائشة أسألها عن المسح على الخفين فقالت عليك بابن أبي طالب فسئل فإنه كان يسافر مع رسول الله ﷺ فسألناه فقال جعل رسول الله ﷺ ثلاثة أيام ولياليهن للمسافر ويوماً وليلة للمقيم). شۆرهیمی کوری هانی دهلی چوومه خزمهت عائشه (رەزای خوای لی بیته) تا پرساری مهسحی خوفی لی بکهم عائشه ووتی برۆ بۆ لای عهلی کوری ئەبوتالیب بهراستی ئەو له من شارهزا تره لهو بارهیهوه، چونکه ئەو له گهڵ پێغه مبهردا (ﷺ).

سه فهدی ده کرد - منیش رۆشتم و- پرسایرم لی کرد، عهلی (رەزای خوای لی بیته) ووتی پێغه مبهرد (ﷺ) سی شهوه رۆژی دانا بۆ موسافیر و شهو و رۆژیکیش بۆ نیشته جی).

ماوه کهشی دوا له پی کردنی خوفه کان چ کاتی دهست نویژی شکا له وێوه دهست پی دهکات نهک له کاتی له پی کردنیهوه.

شهشم: نهو شتانهی مهسحی خوف به تال دهکه نهوه: مهسحی خوف به سی شت به تال ده بیتهوه:

- ۱- داکه ندنی ههردوو خۆفه کهیان یه کیکیان. یا خۆیان داکه نرین به بی وویستی خاوه نه کهی.
- ۲- کۆتایی هاتنی ماوهی مهسح کردنه که، ئەگەر دهست نویژه هه بوو ته نها پێهکانی بشۆری و له پێیان کات به لām ئەگەر دهست نویژی نه بوو ده بیته دهست نویژ بگری ئەنجا له پێیان بکات.
- ۳- غوسل و شۆردنی له سههر پێویست بی.

(عن صفوان بن عسال رضي الله عنه قال: كان رسول الله ﷺ يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا مُسَافِرِينَ أَنْ نَمْسَحَ عَلَى خِفَافِنَا وَلَا نَتَرَعَهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَنَوْمٍ إِلَّا مِنْ حَنَابَةٍ).^۱ صفوانی کوپی عه‌سسال (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمانی پی نه‌کردین که‌سی شه‌وو رۆژ مه‌سح بکه‌ین به‌سهر خوفه‌کاماندا نه‌گهر سه‌فری بووین دایان نه‌که‌نین له‌به‌ر پیسایی و میزو خه‌و به‌لام بۆ له‌ش پیسی دایان که‌نین.

ده‌وته‌م: مه‌سح کردن له‌سهر گۆره‌وی و نه‌عل:

(عن الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْحَوْرَيْنِ وَالنَّعْلَيْنِ).^۲ موغیره‌ی کوپی شوعبه (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ست نویژی گرت و مه‌سحی کرد به‌سهر گۆره‌ی و نه‌عله‌کانیدا).

وه‌ته‌نها سه‌ره‌وه‌ی خوفه‌کان مه‌سح ده‌کریت. (عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: وَمَسَحَ عَلَى ظَهْرِ الْخُفَّيْنِ).^۳ موغیره (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌رم (ﷺ) دی سه‌ره‌وه‌ی خوفه‌کانی مه‌سح کرد.

(۱) رواه الترمذي ۹۹. والنسائي ۸۳/۱.

(۲) رواه ابوداود ۱۵۹. والترمذي ۹۹. وابن ماجه ۵۵۹ حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۱۶۱. والترمذي ۹۸ حديث حسن.

خۆشۆردن (الغسل)

یەكەم: خۆشۆردن چى يە: واتە ئاو كردن بە ھەموو لەشدا بەنیەتێكى تايبەتى.

دووەم: بەلگەى خۆشۆردن:

۱- قورئان دەفرموى: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا﴾ المائدة: ۶ واتە: ئەگەر لەشتان پىس بوو خۆتان پاك بكەنەو -بەخۆشۆردن-.

۲- سونەتى پىغەمبەر (ﷺ)

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: حَقُّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا يَغْتَسِلُ فِيهِ رَأْسُهُ وَجَسَدُهُ).^۱ ئەبو ھوردیرە (پەزای خۆى لى بىت) دەلى: پىغەمبەر (ﷺ) فرموى: (مافى ھەموو موسلمانىكە ھەموو ھەفتەيەك -جارى- سەرو لاشەى بشوات).

سى ھەم: خۆشۆردن دوو جۆرە:

أ- خۆشۆردنى فەرز ب - خۆشۆردنى سونەت

أ- **خۆشۆردنى فەرز:** ئەو خۆشۆردنەيە كە ھەر عەبيادەتيك پىويستى بەپاكىتى ھەيىت بەبى ئەو خۆشۆردنە دروست نى يە ئەگەر ھۆكاردەكانى ھاتە دى.

ھۆكاردەكانى خۆشۆردنى فەرز ئەمانەن: موسولمان بوون و لەش پىسى و تەواو. بوونى خوينى ھەيزو زەيستانى و مردن.

موسولمان بوون: يەكێك لەو شتانەى خۆشۆردن پىويست دەكات موسولمان بوونى بى باوەرە. (عن خَلِيفَةَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنْ جَدِّهِ قَيْسِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أُرِيدُ الْإِسْلَامَ فَأَمَرَنِي أَنْ أَغْتَسِلَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ).^۲ خەليفەى كورپى حوصەين لە باپىرەيەو قەيسى كورپى عاصيم (پەزای

(۱) رواه البخاري ۸۵. ومسلم ۸۴۹.

(۲) رواه الترمذي ۶۰۵. والنسائي ۱/ ۱۰۹. وابوداود ۳۵۵. حديث حسن.

خوای لی بیټ) ده‌لی: کاتی وویستم موسولمان بم رۆشته خزمهت پیغه‌مبهر (ﷺ) فرمانی پی‌کردم به‌ناو و سیدر خۆم بشۆم).

له‌ش پیسی:

- ۱- له‌ش پیسی واته پیس بوونی مرۆف و دوورکه‌وتنه‌وه‌ی له‌ په‌رستش هه‌رکات هۆکاره‌کانی هاته‌دی.
- ۲- هۆکاره‌کانی له‌ش پیسی: دوو هۆکار هه‌یه‌ بۆ له‌ش پیسی:
- أ- ده‌رچوونی ناوی پیاو و نافرته‌ به‌هه‌ر هۆیه‌ک بیټ: سه‌یر کردن بیټ یا بیرکردنه‌وه‌ یا خه‌وبینین بیټ.

(عن أم سلمة أم المؤمنين أنها قالت جاءت أم سليم امرأة أبي طلحة إلى رسول الله ﷺ فقالت يا رسول الله إن الله لا يستحي من الحق هل على المرأة من غسل إذا هي احتلمت فقال رسول الله ﷺ نعم إذا رأت الماء).^۱ نوم سه‌له‌مه‌ی خیزانی پیغه‌مبهر (ﷺ) ده‌لی: ئوموسوله‌یی خیزانی ئه‌بو ته‌لحه، هات بۆ خزمهت پیغه‌مبهر (ﷺ) وتی: ئه‌ی پیغه‌مبهر خوا بیگومان خوا شه‌رم له‌ هه‌ق ناکات ئایا نافرته‌ خۆشۆردنی له‌سه‌ره‌ ئه‌گه‌ر شه‌یتانی بوو؟ فه‌رمووی: به‌لی، ئه‌گه‌ر ناوی بینی به‌ جله‌کانیه‌وه‌).

(عن عائشة قالت سئل رسول الله ﷺ عن الرجل يجد البلل ولا يذكر احتلاما قال «يغتسل» وعن الرجل يرى أنه قد احتلم ولا يجد البلل قال «لا غسل عليه» فقالت أم سليم المرأة ترى ذلك أعليها غسل قال «نعم إنما النساء شقائق الرجال»)^۲. عائشه (په‌زای خوای لی بیټ) ده‌لی: په‌رسیار کرا له‌ پیغه‌مبهر (ﷺ) ده‌رباره‌ی پیاو - کاتی خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه - ته‌ری به‌ جله‌کانیه‌وه‌ ده‌بینی و بیریشی نییه‌ شه‌یتانی بووبیټ؟ پیغه‌مبهر (ﷺ) فه‌رمووی: (خۆی بشۆی)، وه‌ په‌رسیاری لی کرا ده‌رباره‌ی پیاو خه‌وی بینوه‌ شه‌یتانی بووه - به‌لام خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه - ته‌ری نابینی؟ فه‌رمووی (خۆشۆردنی له‌سه‌ر نییه‌) ئوموسوله‌یم ووتی: ئه‌گه‌ر نافرته‌تیش ئه‌وه‌ی دی خۆشۆردنی له‌سه‌ره‌؟ فه‌رمووی: (به‌لی نافرته‌تیش هاوشیوه‌ی پیاوان).

(۱) رواه البخاري ۱۳۰. ۲۸۲. ومسلم ۳۱۳.

(۲) رواه ابو داود ۲۳۶.

ب - دروستبونی ژنو و پیاو با ئاوهاتنهوهش روو نه‌دا، هەر لەش پیس ده‌بیټ:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعْبَيْهِ الْأَرْبَعِ ثُمَّ جَهَّذَهَا فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْغُسْلُ ». وَفِي رَوَايَةِ مُسْلِمٍ: « وَإِنْ لَمْ يُنْزَلْ »).^۱ نه‌بوه‌ره‌یره ره‌زای خوای لی بیټ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: نه‌گەر پیاو له‌ناو چوار په‌لی ئا‌فره‌ت‌دا دانیش‌ت له‌گه‌ل‌دا دروست بوو نه‌و خو‌ش‌و‌ردنی له‌سەر پ‌ت‌ویسته با ئا‌ویشی نه‌یه‌ته‌وه.

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ إذا جلس بين شعبها الأربع ومس الختان الختان فقد وجب الغسل).^۲ عایشه ره‌زای خوای لی بیټ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: (نه‌گەر پیاو له‌نیوان هەر دوو قاچی و هەر دوو رانیا دانیش‌ت، خه‌ته‌نه کراوی ته‌م به‌ر خه‌ته‌نه کراوی نه‌و که‌وت نه‌وه بی‌گومان خو‌ش‌و‌ردن واجب ده‌بیټ).

ج - ته‌واو بوونی خو‌ینی هه‌یز و زه‌یستانی (مندال بوون) کاتی ئا‌فره‌ت خو‌ینی هه‌یزی ته‌واو بوو پ‌ت‌ویسته خوی بشوات.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعْرِضُوا لِلنِّسَاءِ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ البقرة: ۲۲۲

واته: نزیککی خ‌یزانه‌کانتان مه‌بنه‌وه - سه‌رجی بیان له‌گه‌ل‌دا مه‌که‌ن - هه‌تا پاک نه‌بنه‌وه - له‌ بی‌ نو‌یژی - کاتی پاک بوونه‌وه و خو‌یان شوری ب‌چه‌ لایان له‌و ج‌ی‌گایه‌وه خوا فەرمانی پی‌ کردوون، به‌راستی خوا ته‌ویه‌کاران و خو‌ پاک را‌گرانی خو‌ش نه‌ویټ.

(عن عائشة أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ كَانَتْ تُسْتَحَاضُ فَسَأَلَتْ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَدَعِيَ الصَّلَاةَ وَإِذَا أَذْبَرَتْ فَأَغْتَسَلِي وَصَلِّي).^۳ عایشه (ره‌زای خوای لی بیټ) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌فاتیسه‌ی کچی نه‌بی حویه‌یشی فەرموو:

(۱) رواه البخاري ۲۹۱. ومسلم ۳۴۸.

(۲) رواه مسلم ۳۴۹.

(۳) رواه البخاري ۳۰۶. ومسلم ۳۳۲.

(کاتی خۆینی حمیزت پیا هات واز له نوێژ بێنه وه کاتی کۆتایی هات ئه‌وه خۆت بشۆره‌و نوێژ بکه‌).

زه‌یستانی -خۆینی دوا منداڵ بوون- وه‌ک حمیز وایه‌ به‌یه‌ک ده‌نگی زانایان.^١

هودن: یه‌کیکی تر له‌و شتانه‌ی شۆردن پتویست ده‌کات مردنه‌. نه‌گه‌ر موسولمان مرد واجب له‌سه‌ر ئیمانداران ده‌ورو به‌ری بیشۆرن.

(عن أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ تُؤْفِقُ ابْنَتُهُ فَقَالَ اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتَ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الْأَخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا فَرَعْتَنَ فَأَذِنِّي فَلَمَّا فَرَعْنَا أَذْنَاهُ فَأَعْطَانَا جِقْوَهُ فَقَالَ أَشْعِرْتَهَا إِبَاهُ تَعْنِي إِزَارَهُ).^٢ ئومو عه‌تیه‌ نه‌نصاری (په‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کاتی زه‌ینه‌بی کچی وه‌فاتی کرد فه‌رمووی پیمان: (با شتته‌که‌ی تاک بی‌ت سی‌ یان پینج جار له‌ پینجه‌مدا کافوری تیکه‌ل کهن یان که‌می‌ک کافور نه‌جا که‌ له‌شتته‌که‌شی بوونه‌وه‌ ناگادارم بکه‌ن) ئوموعه‌تیه‌ ده‌لی: ئیمه‌ش کاتی ته‌واو بووین ناگادارمان کرد نه‌ویش په‌شته‌ مالتیکی داینی و فه‌رمووی (له‌شی پی‌ داپۆشن).

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ وَقِفٌ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَوْقَصَتْهُ - أَوْ قَالَ فَأَوْقَصَتْهُ - قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ...»)^٣. عبدالله‌لای کورپی عه‌بباس (په‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌رباره‌ی ئه‌و پیاوه‌ی له‌ ئیحرامدا بوو له‌وه‌شته‌که‌ی که‌وت و ملی شکا و مرد فه‌رمووی: (بیشۆرن به‌ئاوو سیدر.....).

(١) بروه‌نه‌ : المجموع للنووي ٣/ ١٤٨.

(٢) رواه البخاري ١٢٥٣. ومسلم ٩٣٩.

(٣) رواه البخاري ١٢٦٧. ومسلم ١٢٠٦.

چوارهم: نه و شتانهی لهسه ره شپیس جه راهه:

۱- نویت: (عن بن عمر قال إني سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يقول لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طُهُورٍ).
عبدوللای کوری عومهر (رهزای خوی لی بیت) دهلی: له پیغه مبهرم (ﷺ) بیست فهرموو:
(نویژ دروست نییه بهبی پاکیتی).

نهم فهرمووده دهست نویژ و خوشوردنیش ده گریتهوه وه نویژ دروست نی یه بههر دوو
پاکیه تیه کهوه نه بیت - دهست نویژ و لهش پاکي -.

۲- مانهوه له مزگه وتدا: مانهوه دانیشتن له مزگه وتدا بۆ لهش پیس دروست نی یه بهلام تیپهر
بوون پیایدا بهبی مانهوه دروسته. خوی گهوره ده فهرموو: ﴿وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ﴾
النساء: ۴۳. واته: بهلهش گرانی نزیککی جینگای نویژ مه که ونهوه مه گهر هر به ناویدا تیپهر بن.
قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (فَإِنِّي لَا أَحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلَا جُنُبٍ).^۲ پیغه مبهرم (ﷺ) ده فهرموو:
(رینگه نادهم نافرهت لهبی نویژی دا و پیوانی لهش گران بیننه مزگهوت).

۳- تهواف کردن به دهوری که عبهدا: فهرز بیت یان سوننهت، چونکه تهواف وهك نویژ وایه
پاکیتی بوی مهرجه وهك نویژ.

(عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال قال رسول الله ﷺ الطواف بالبيت صلاة إلا أن الله أحل
لكم فيه الكلام فمن يتكلم فلا يتكلم إلا بخير).^۳ عبدوللای کوری عه بیاس (رهزای خوی لی
بیت) دهلی: پیغه مبهرم (ﷺ) فهرموویه تی: (تهواف به دهوری که عبهدا نویژ. بهلام نهونده
هدهیه، قسه کردنی تیدا جهلال کردووه بۆتان، جا هر کهس قسهی کرد با قسهیهك نهکات چاک
نه بیت).

(۱) رواه مسلم ۲۲۴.

(۲) رواه ابوداود ۲۳۲.

(۳) رواه الحاكم ۱/ ۴۵۹. والترمذي ۹۶۰. وابن خزيمة ۲۷۳۹.

پینجەم: پایەکانى خۆشۆردن:

ئەوێ فەرزەو پێویستە ئەم دوو خالەیه:

١- **نیەت:** پێویستە لەسەرەتای خۆشۆردنەکەو نیەتێ خۆشۆردنێ یا لابردنێ لەش گرانى ھەبێت وە نیەتیش بە دلە، ئەوێ باوە خەلک بەووتن دەیلێن دا ھیتراو و بەلگەى لەسەر نیە، بەلگەى نیەت ھیتان ئەو فەرموودەیه کە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ) (بەراستی دروستى کردەوێکان بەنیەتەکانیانەوێ).

٢- **شۆردنێ ھەموو ئەندامەکانى لەش:** دەبێت ھەموو پێست و مووی بەناو بشوات و تەر بێن:

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا﴾ المائدة: ٦ واتە: ئەگەر لەشتان گران بوو خۆتان بشۆرن.

(سئل جَابِرُ كَيْفَ الْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ فَقَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْخُذُ ثَلَاثَةَ أَكْفٍ وَيُفِيضُهَا عَلَى رَأْسِهِ ثُمَّ يُفِيضُ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ).^١ جابیر (پەزای خوای لى بێت) پرسیاری لى کرا دەربارەى خۆشۆردن. وتی: پێغەمبەر (ﷺ) سێ مشت ناوی — لە دەفەرەکەدا — ھەلنەگرت و دەیکرد بەسەریدا ، پاشان ناوی دەکرد بەھەموو لاشەیدا)

(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أَشَدُّ ضَفَرٍ رَأْسِي فَأَنْقَضُهُ لَغُسْلِ الْجَنَابَةِ قَالَ لَا إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَحْتِى عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَتَّاتٍ ثُمَّ تُفِيضِينَ عَلَيْكَ الْمَاءَ فَتَطْهَرِينَ).^٢ ئوموسەلەمە (پەزای خوای لى بێت) دەلێ: و وتم ئەى پێغەمبەرێ خوا (ﷺ) من ئافەرەتێکم پەلکەکانم دەبەستم ئایا بۆ خۆشۆردنێ لەش گرانى بیانکەمەو. وتم. پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: (ئەوێندەت بەسە: سێ مشت ئاو بکە بەسەرتدا پاشان ئاو بکە بەھەموو لەشتدا نیت پاك دەبیتەو).

(١) رواد البخاري ١. ومسلم ١٩٠٧.

(٢) رواد البخاري، ٢٥٣. ومسلم ٣٢٩.

(٣) رواد مسلم ٣٣٠.

شه شهه: سونه ته کانی خوشۆردن: جگه له فهزه کان چهند شتیکی تر په سهند و سونه تن موسولمان بیكات:

۱- ههردوو دهستی سى جار بشوات پيش نهوهی دهست بخاته ناوه كهوه

۲- به دهستی چهپی عهوه تهی بشوات.

۳- ناو لهدهم و لووت رادان.

۴- دهست نوێژ گرتن به تهواوی پییه کانی نه بیته دوا بخات تا لهشی نه شوێ.

به لگه ی نهه خالانه نهه فهرمووده (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَتْ مَيْمُونَةُ وَضَعْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَاءً لِلْغُسْلِ ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ، ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى شِمَالِهِ فَغَسَلَ مَذَاكِرَهُ ، ثُمَّ مَسَحَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ ، ثُمَّ مَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى جَسَدِهِ ، ثُمَّ تَحَوَّلَ مِنْ مَكَانِهِ فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ).^۱ مهیمونه ی خیزانی پیغه مبهه (ﷺ) كه دهلی: ناوی خو شوێردنم بو پیغه مبهه (ﷺ) دانا جا ههردوو دهستی دوو جار یا سى جار شوێرد پاشان ناوی كرد به دهستی چهپیدا و عهوه تهی پى شوێرد، پاشان دهستی هیئا بهزه ویدا، پاشان ناوی لهدهم و لووتی رادا نهغا دم و چاو و ههردوو دهستی شوێرد پاشان ناوی كرد بههه موو لاشهیدا نهغا شوێنكه ی گۆری - كه مى پۆشته نهو لاوه- ههردوو پى ی شوێرد).

۵ - سى جار ناو بکات به سهه ریدا، دهست بخاته نیوان مووه کانی سهه رى:

(....) ثُمَّ يُدْخِلُ أَصَابِعَهُ فِي الْمَاءِ فَيَخْلَلُ بِهَا أُصُولَ شَعْرِهِ ثُمَّ يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ غُرَفٍ بِيَدَيْهِ ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى جِلْدِهِ كُلِّهِ).^۲ مهیمونه (رهزای خوی لى بیته) دهلی: ده رباره ی خوشۆردنی پیغه مبهه (ﷺ) دهلی: (.....) پاشان په غجه کانی كرد به ناوه كه داو كردی به ناو موو کانی سهه ریدا، پاشان سى مشت ناوی كرد به سهه ریدا و نهغا ناوی كرد به هه موو لاشهیدا).

(۱) رواه البخاري ۲۵۷. ومسلم ۳۱۷.

(۲) رواه البخاري، ۲۴۸.

٦- پېشخستنې لای راست لەشۆردندا:

(عن عائشة قالت كان النبي ﷺ يُعَجِّهُ التَّيْمُنُ فِي تَنَعُّلِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَطُهُورِهِ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ).^١
عائشه (رەزای خوای لى بىت) دەلى: پىغه مېهر (ﷺ) ھەزى دەکر لەنەعل لەپىنکردن و قژ داھىتەن و خۆ پاککردنەو - دەست نوێژو خوشۆردن - ھەموو کارىکیدا لای راست پىش خات).

٧- دەست خستنه ئەندامەکانى لەشە و بەشوین یەکتەدا شۆرىيان: بۆ دەرباز بوون لەجىاوازی مالىکىەکان کەئەم خالەيان بەلاوہ واجبە.

٨- دەست خستنه چاڤ و پىچ و پلۆچەکان لەش و قولیەکانى پىچى و رگ و ناوک و بن بال بۆ ئەوہى دلتيا بين ئەو شۆینانە تەر بوون.

٩- سى بارە کردنەوہ کارەکانى خۆ شۆردن وەك دەست نوێژ کە سى بارە کردنەوہى سوننەتە.

ھەوتەم: خوشۆردنى نافەرەت:

خوشۆردنى نافەرەت بەھۆى لەش گرانیەوہ وەك خوشۆردنى پىاو وایە وە پىویست ناکات نافەرەت پەلکە و پرچەکانى بکاتەوہ (عن أم سلمة قالت قلت: يا رسول الله إني امرأة أشدُّ ضَغَرًا رَأْسِي فأنقضه لِغُسْلِ الْجَنَابَةِ فَقَالَ إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَحْطِيَ عَلَيْهِ ثَلَاثَ حَثَيَاتٍ).^٢ بەبەلگەى فەرموودەکەى ئەم موسەلەمە (رەزای خوای لى بىت) دەلى: وۆم ئەى پىغه مېهرى خوا (ﷺ) من نافەرەتیکم قژى سەرم دەکەم بەپەلکە و دەیبەستم نایا بیکەمەوہ بۆ خوشۆردنى لەش گرانى؟ فەرمووى: (نا ئەوئەدەت بەسە: سى مشت ئاو بکەیت بەسەرتداو لەپاشان ئاو بکەیت بەھەموو لەشت دا بەوہ پاک دەبیتەوہ).

بەلام ئەگەر خوشۆردنەکەى بۆ ھەیزەوہ بوو ئەوہ پىویستە پەلکەکانى بکاتە.

قالت عائشة رضي الله عنها (فَقَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ لَمْ أَطْفُ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّغَا وَالْمَرْوَةِ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ انْقُضِي رَأْسَكُمْ وَأَمْسِطِي وَأَهْلِي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ....).^٣ بەلگەى فەرموودەى عائشە (رەزای خوای لى بىت) لەباسى ھەج کردندا، دەلى:

(١) رواه البخاري ١٦٨. ومسلم ٢٦٨.

(٢) رواه مسلم ٣٣٠. وابوداود ٢٥١. والترمذي ١٠٥. والنسائي ١/ ١٣١.

(٣) رواه مسلم ١٢١١. والترمذي ٨٢٠. والنسائي ٢٤٢.

کاتی گه شتمه مه کهکه بی نوێژ بووم، نه ته وافی سه فاو مه پروم نه کرد حالی خۆم بو پیغه مبهه (ﷺ) باس کرد فهرموو: (په لکه کانت بکه ره وه قوژت شانه بکه و نیتی هه ج بینه و از له عومهره بینه.....).

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا وَكَانَتْ حَائِضًا انْقَضِيَ شَعْرُكَ وَاعْتَسَلِي).^۱ عایشه (رهزای خوی لی بیت) ده لی: پیغه مبهه (ﷺ) پی ی فهرمووه له کاتیکدا له بی نوێژی -حه یز- دا بوو به لکه کانت بکه ره وه و خوژت بشوره).

وه په سه ندو سونه ته کاتی نافره ت خۆی شوژد به هو ی بی نوێژی یا زه یستانی یه وه پارچه لوکه یه ک یا شتیکی له و جوژه میسک یا بۆنی خوژی لی بدات شوینی خوینه که ی پی بسپرتیه وه تا نه و شوینه بۆنی خوژ بیت بۆنی ناخوژی نه مینیت.

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: سَأَلْتُ امْرَأَةَ النَّبِيِّ ﷺ كَيْفَ تَغْتَسِلُ مِنْ حَيْضَتِهَا فَقَالَ: (ثُمَّ تَأْخُذُ فِرْصَةً مِنْ مِسْكِ فَتَطَهَّرُ بِهَا) قَالَتْ كَيْفَ أَتَطَهَّرُ بِهَا قَالَ (تَطَهَّرِي بِهَا سُبْحَانَ اللَّهِ) وَاسْتَتَرَ قَالَتْ عَائِشَةُ وَاجْتَذَبْتُهَا إِلَى وَعَرَفْتُ مَا أَرَادَ النَّبِيُّ ﷺ فَقُلْتُ تَتَّبِعِي بِهَا أَثَرَ الدَّمِ)

عایشه (رهزای خوی لی بیت) ده لی: نافره تیک پرسیا ری له پیغه مبهه کرد (ﷺ) چۆن خۆی بشوات کاتی پاک بوویه وه له بی نوێژی، جا پیغه مبهه (ﷺ) فهرمووی: (.....) پاشان پارچه لوکه یه کی میسکاوی کراو بیتنی خۆی پی پاک بکاته وه) ووتی چۆن خو پی پاک بکاته وه؟ فهرمووی (سبحانه الله، خوژی پی پاک بکه ره وه) جا عایشه وه بلی نه مه بشاریته وه ووتی: شوینی خوینه که ی پی پاک بکه ره وه.....)^۲.

هه شتمه: خوژدنی سونه ت:

واته ک نه و خوژدنه سونه تانه ی که نوێژ کردن دروسته له گه ل نه کردنی نه م خوژدانه دا به لام شهرع به په سه ندی داناوون هه ری که و له بهر هو یه ک:

(۱) رواه ابن ماجه ۶۴۱. بسند صحيح.

(۲) رواه مسلم ۳۳۲.

١. خۆشۆردنی پۆژی هەینی:

(أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةُ فَلْيَغْتَسِلْ).^١ پێغه‌مبەر (ﷺ) فەرموویه‌تی: (ئەگەر کەسیکتان ویستی ب‌روات بۆ نوێژی هەینی باخۆی بشۆریت).
(قال رسول الله ﷺ من تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَ نِعْمَتُ وَ من اغْتَسَلَ فَاَلْغُسْلُ أَفْضَلُ).^٢ ئەم فەرمانە‌ی پێغه‌مبەر (ﷺ) بۆ پەسەندی و سوننه‌تیه‌ به‌ بە‌لگە‌ی ئەم فەرمووده‌ی کە‌ده‌فەرموو: (هەرکەس پۆژی هەینی دەست نوێژ ب‌گریت ئەو بە‌سەو چاکە هەرکە‌سیش خۆیشۆری ئەوه خۆشۆردن گە‌وره‌ترو چاک‌تره‌).

٢. خۆشۆردن بۆ هەردوو جە‌ژنه‌کان:

بە‌زار دە‌لتی: فەرمووده‌یه‌کی صحیح نیه‌ دەر‌باره‌ی خۆشۆردنی جە‌ژنه‌کان. له‌ پێغه‌مبەر‌وه (ﷺ) گێ‌رد‌رابێ‌ته‌وه‌. به‌لام نېمام مالیک له‌کتی‌بی (موطأ) دا و نېمامی شافعی له‌کتی‌بی (الأم) دا ده‌گێ‌رنه‌وه‌ که (أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوَ إِلَى الْمُصَلَّى).^٣ عەبدوللای کوری عومەر (ره‌زای خوایان لی بی‌ت) له‌جە‌ژنی ره‌مه‌زاند پێش رۆشتنی بۆ نوێژگه‌ خۆی ده‌شۆرد).

٣. خۆشۆردنی کە‌سی‌ی مردو بشۆری:

(عن أبي هريرة أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ من غَسَلَ الْمَيِّتَ فَلْيَغْتَسِلْ وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ).^٤ ئەبو هورەیره (ره‌زای خوای لی بی‌ت) دە‌لتی: پێغه‌مبە‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی: (کە‌سی‌ی مردووی شۆری با خۆی بشوات وه‌ کە‌سی‌کیش هە‌ل‌ی‌گرت باده‌ست نوێژ ب‌گریت)
ئەم فەرمووده‌یه‌ فەرمانه‌کە‌ی بۆ پەسەند و سوننه‌تیه‌ به‌ بە‌لگە‌ی ئەم فەرمووده‌یه‌ (عن بن عباس قال قال رسول الله ﷺ ليس عليكم في غسل ميتكم غسل إذا غسلتموه فإن ميتكم ليس بنجس

(١) رواه البخاري ٨٣٧. ومسلم ٨٤٤.

(٢) رواه ابوداود ٣٥٤. والترمذي ٤٩٧. والنسائي ٩٤ / ٣. حديث حسن بطرقة.

(٣) ب‌روانه (الموطأ ١ / ٧٧ (٢) والأم ١ / ٢٦٥. وكشف الاستار ١ / ٣٠٠.

(٤) نوێژگه‌ نمو شۆنه‌یه‌ که له‌ دەر‌وه‌ی شار نوێژی جە‌ژنی تێدا کراوه‌ له‌و سەر‌ده‌مه‌دا.

(٥) رواه ابوداود ٣١٦١. والترمذي ٩٩٣. وابن ماجه ١٤٦٣. حديث صحيح.

فحسبکم أن تغسلوا أیدیکم).^۱ عەبدوللای کۆری عەبیاس (پەزای خۆی لى بیّت) دەلى: پىڤه مەبر (ﷺ) فەرمووی: (بەشۆردنى مردوووە کەتان کاتى شۆردتان پىتویست نیه لەسەر تان خۆتان بشۆرن. چونکە مردوووە کەتان پىس نیه بەسە بۆتان کە دەستە کانتان بشۆرن).

۴. خۆشۆردن بۆ ئیحرام بەستن:

سوننەتە بۆ کەسى بیهوى ئیحرام بیهستى بەحج یا عومرە خۆی بشوات، بە بەلگەى فەرموودەى زەیدى کۆری سابت (پەزای خۆی لى بیّت) کە دەلى: (أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ تَجَرَّدَ لِإِهْلَالِهِ وَاعْتَسَلَ).^۲ (پىڤه مەبرى (ﷺ) بینى خۆ رووت کردۆتەو بۆ ئیحرام بەستن و خۆی شور دوووە).

۵. خۆشۆردن بۆ پۆشتنە ناو شارى مەککە:

(أن بن عمر رضي الله عنه كان لا يقدم مكة إلا بات بذي طوى حتى يصبح ويغتسل ثم يدخل مكة ثمارة ويذكر عن النبي ﷺ أنه فعله).^۳ عەبدوللای کۆری عومەر (پەزای خۆی لى بیّت) ھەر کاتى برۆشتایە بۆ مەککە پىش ئەوێ پرۆاتە ناو شارى مەککە شەو لە (ذى طوى) دەمایەووە کە پۆژ دەبویەووە خۆی دەشۆرد پاشان بەپۆژدا دەپۆشتە ناو شارى مەککە وە دەبیوت: پىڤه مەبر (ﷺ) ناواى کردووە).

۶. خۆشۆردنى نافەرەتى (مستحاضه):^۴

بۆ ھەموو نوێژىك یان بۆ نیوەرۆ و عەسر یەك جار خۆی بشۆرى وە بۆ مەغریب و عیشاش جارێ خۆی بشوات وە بۆ بەیانیش خۆی بشوات واتە لە شەو و پۆژىكدا سى جار خۆی بشوات. عن عائشة رضي الله عنها قالت: (أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ اسْتَحِضَتْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَهَا بِالْعُسْلِ لِكُلِّ صَلَاةٍ).^۱ عائشە (پەزای خۆی لى بیّت) دەلى: ئومو حەبیبە تووشى نەخۆشى نافەرەتانە (استحاضه) بوو

(۱) رواه البيهقي ۳/ ۳۹۸. والهاكم ۱/ ۳۸۶. حديث صحيح.

(۲) رواه الترمذي ۸۳۰.

(۳) رواه البخاري ۱۳۷۸. ومسلم ۱۲۵۹.

(۴) نافەرەتى (مستحاضه) بەو نافەرەتە دەوتریت کە تووشى نەخۆشى ژنانە بوو زیاد لە ماوەى عادەو بى نوێژى نافەرەتانە خوێنى ھەبە بە ھۆى نەخۆشییەووە.

له سهرده مي پيغه مبهري خوادا (ﷺ) پيغه مبهريش (ﷺ) فرماني پي کرد که هه موو نوږتيك خوي بشوات).

(عن أسماء بنت عميس قالت قلت يا رسول الله إن فاطمة بنت أبي حبيش استحيضت منذ كذا وكذا فلم تُصل فقال رسول الله ﷺ سبحان الله هذا من الشيطان ليحلس في مركن فإذا رأت صفرة فوق الماء فلنغتسل للظهر والعصر غسلاً واحداً وتغتسل للمغرب والعشاء غسلاً واحداً وتغتسل للفجر غسلاً واحداً وتوضأ فيما بين ذلك).^۱ نه سماني کچی عوميس (رهزای خوی لی بیت) دهلی: ووتم: نهی پیغه مبهري خوا (ﷺ) فاطيمي کچی حوبه يش له که يه وه بۆ که ی خويی هه يه نوږتي نه کردوه، پیغه مبهريش فرموي: (نهو -خوين بوونه- له شهيتانه وه يه با له سر ته شتيکی -پر له ناو- دا دانيشيت نه گهر زهردي بيني به سر ناوه که وه، نهو با يه ک جار خوي بشوري بۆ نوږتي نيوه رۆو عسر، وه يه ک جار خوي بشوري بۆ مه غريب و عيشا جاريك خوي بشوات بۆ نوږتي به يانی وه له نيوانياندا دهست نوږتيك بشوات).

۷. خوشوردن بۆ ناشتنی بت په رست:

(عن علي رضي الله عنه انه أتى النبي ﷺ فقال إن أبا طالب مات فقال له النبي ﷺ اذهب فواره فقال انه مات مشركاً فقال اذهب فواره قال فلما واريته رجعت إلى النبي ﷺ فقال لي اغتسل).^۲ عملي کوري نه بو تاليب (رهزای خوی لی بیت) دهلی رۆشتمه خزمهت پیغه مبهري (ﷺ) و ووتم: نه بو طاليب مردوه، فرموي: (برۆ بينيژه) دهلی ووتم: به بت په رستی مردوه، فرموي: (برۆ بينيژه) نه بجا که ناشتم گه رامه وه بۆ لای پیغه مبهري (ﷺ) فرموي (خوت بشو).

۸. خوشوردن بۆ هه موو سر جی ييه ک:

سوننه ته بۆ هه ر جووت بونيک پياو يه ک جار خوي بشوات جاج له گهل يه ک خيترانيدا بيت يان چهند خيترانيك. (عن أبي رافع أن النبي ﷺ طاف ذات يوم على نسائه يغتسل عند هذه وعند هذه قال فقلت له يا رسول الله ألا تجعله غسلاً واحداً قال هذا أزكى وأطيب وأطهر).^۳ نه بو

(۱) رواه ابوداود ۲۹۲، حديث صحيح.

(۲) رواه ابوداود ۲۹۶، حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۳۲۱۴، والنسائي ۱۱۰ / ۱، والبيهقي ۳ / ۳۹۸، حديث صحيح.

(۴) رواه ابوداود ۲۱۸، وابن ماجه ۵۹۰، حديث حسن.

پانیع (پهزای خوای لی بیټ) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) شه‌ویکیان هه‌موو خیزانه‌کانی به‌سه‌ر کرده‌وه لای نه‌مه و لای نه‌و خۆده‌شوری، ده‌لئ منیش ووتم: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆ یه‌ک جار خۆت ناشۆریت؟! فه‌رمووی: (نه‌مه چاکتر و پاک و ته‌میز تره‌).

۹. دوا‌ی هه‌وش هاته‌وه له‌بێ هه‌وش:

(عائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسَ قُلْنَا لَا هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ قَالَ ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَأَغْتَسَلَ فَذَهَبَ لِنُوءٍ فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ ﷺ أَصَلَّى النَّاسَ قُلْنَا لَا هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ).^۱ عائِشه (پهزای خوای لی بیټ) ده‌لئ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌خۆشی یه‌که‌ی قورس بوو فه‌رمووی: (خه‌لکی نو‌یژیان کرد؟) ووتمان: نه‌خیر چاوه‌پوانی تو ده‌که‌ن نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی (ناوم بۆ بکه‌نه کاسه‌که‌وه) -مه‌نجه‌ل یا ته‌شت- ناومان تی‌کردوو خۆی شۆری ئینجا ویسی هه‌ستی به‌لام له‌هه‌وش خۆی چوو، که‌هه‌وشی هاته‌وه به‌خۆیدا فه‌رمووی: (نایا خه‌لکه‌ که‌نو‌یژیان کرد؟) ووتمان نه‌خیر چاوه‌پری ی به‌ریزتانه‌ی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) (.....).

تهیه موم

یه کهم: پیناسه کهم: به کار هیتانی تۆزی خوئیکی پاکه بۆ روخسارو دهسته کان له جیاتنی ناو - له دهست نوژیو غوسل دا - به چهند مهرجیکی تایبته.

دووهم: به لگه تهیه موم له قورنان و سونه تدا:

خوای گه وه له قورناندا نه فهرمووی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ﴾ المائدة: ۶

واته: نه خوش بوون یا له سه فهدا بوون یا که سیکتان له شوینی دهست به ناو گه یاندن هاته وه یا ن جووت بوون له گه ل خیزانه کانتان و ئاوتان دهست نه کهوت (بۆ دهست نوژیو گرتن یا خو شتن) نه وه تهیه موم بکهن به خوئیکی پاک، جا دهست بهینن به روخسارو دهسته کانتاندا بهو تۆز و خۆله پاکه....).

پیغه مبه ریش (ﷺ) ده فهرمووی: (وَجَعَلْتُ لَنَا الْأَرْضَ كُلَّهَا مَسْجِدًا وَجَعَلْتُ ثُرْبُهَا لَنَا طَهُورًا إِذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ).^۱ واته: زهوی هه مووی کراوه به مزگهوت بۆمان، خۆله کهشی کراوه به خاوین که ره وه بۆمان نه گهر ئاومان دهست نه کهوت.

سێ یه: هۆیه کانی تهیه موم کردن، دروسته موسولمان تهیه موم بکات نه گهر یه کی لهم هۆیانیه هه بیته:

۱. نه بوونی ناو: جا چ ناو نه بیته وه که له سه فهدا ناووی دهست نه کهویت. یاکه می ناوی پی بیته بۆ خواردنه وه پیوستی بی. خوای گه وه ده فهرمووی: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا﴾ المائدة: ۶ واته: ئاوتان دهست نه کهوت.

۲. نه توانی ناو به کار بهیښی:

أ. وهك نه وهی ناو نزیكى بیت به لآم له ترسی دوژمن یا درندهیهك ناتوانیت بگاته ناوهكهو به كار بیښی.

ب. بترسی به به كار هینانی ناو نه خوښ بکهوی یا نه خوښی یه کهی زیاد بکات یا درهنگ چاک بیته وه به به لگهی نه م فرموده یه (عمران بن حصین الخزاعي أن رسول الله ﷺ رأى رجلاً مُعْتَرِلاً لم يُصَلِّ في القوم فقال يا فلان ما منعك أن تُصَلِّيَ في القوم فقال يا رسول الله أصابني جَنَابَةٌ ولا ماء قال عَلَيْكَ بالصَّعِيدِ فإنه يَكْفِيكَ).^۱ عیمرانی کوری حوصهین (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: له سه فهریکدا له گهل پیغه مبهردا بووین (ﷺ) کاتی نویت هات. پیغه مبهردا (ﷺ) پیش نویت بو خه لکه که کرد که سهیری کرد پیاوینک دور له خه لکه که وه ستاوه، فرموی: چی ریگرت بوو که نویت بکهیت؟) ووتی: لهش گرانیم تووش بوو ناویش نیه خوښ بشوم فرموی: به خوښ تهیه موم بکه نه ووت به سه.

(عن جَابِرٍ قَالَ خَرَجْنَا فِي سَفَرٍ فَأَصَابَ رَجُلًا مِنَّا حَجَرٌ فَشَجَّهُ فِي رَأْسِهِ ثُمَّ احْتَلَمَ فَسَأَلَ أَصْحَابَهُ فَقَالَ هَلْ تَجِدُونَ لِي رُخْصَةً فِي التَّيَمُّمِ فَقَالُوا مَا تَجِدُ لَكَ رُخْصَةً وَأَنْتَ تَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ فَاغْتَسَلَ فَمَاتَ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَ بِذَلِكَ فَقَالَ قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ أَلَا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَمَّمَ وَيَعْصِرَ أَوْ يَعْصِبَ شَكَّ مُوسَى عَلَى جُرْحِهِ خِرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحُ عَلَيْهَا وَيَغْسِلُ سَائِرَ جَسَدِهِ).^۲ جابر (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: رږشتين بو سه فهریک، پیاوینکمان به ردینک دای به سه ریدا و شکانی پاشان شهو شهیتانی بوو نهجا پرسیری له هاورینکانی کرد ده توانم تهیه موم بکه م؟ ووتیان ناتوانی و ریگرت پی نادری تهیه موم بکهیت چونکه ناوت دهست ده که ویت، نهجا خوښ خوښی و مرد، جابر دهلی: که هاتینه وه بو لای پیغه مبهردی خوا (ﷺ) نهو هه والهی پی در فرموی: (کابرایان کوشت خوا بیان کوژی، که نه یانزانی بو پرسیریان نه کرد؟ چونکه چاره ی نه زانی پرسیرا کردنه، نه ونده ی بهس بوو تهیه موم

(۱) رواه البخاري ۳۴۸. ومسلم ۶۸۲.

(۲) رواه ابوداود ۳۳۶. والبيهقي ۲۲۸/۱. والدارقطني ۱۸۹/۱ - ۱۹۰. حديث صحيح بشواهد.

بکات پارچه قوماشیکي ببه‌ستایه به برینه‌که‌یه‌وه و دهستی ته‌ری به‌سهردا به‌یتایه و نه‌ندامه‌کانی تری له‌شی بشۆردایه).

(عن عمرو بن العاص قال احتلمت في ليلة باردة في غزوة ذات السلاسل فأشفقت إن اغتسلت أن أهلك فتيممت ثم صليت بأصحابي الصبح فذكروا ذلك للنبي ﷺ فقال يا عمرو صليت بأصحابك وأنت جُب فأخبرته بالذي منعني من الاغتسال وقلت إني سمعت الله يقول (ولا تقتلوا أنفسكم) إن الله كان بكم رحيماً) فضحك رسول الله ﷺ ولم يقل شيئاً. ١. عه‌مری کورپی عاص (په‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: له جه‌نگی (ذات السلاسل) شه‌ویکی زۆر سارد شه‌یتانی بووم، ترسام نه‌گه‌ر خۆم بشۆم بمرم، جا ته‌یه‌موم کرد پیش نو‌یژی به‌یانیم کرد بو هاورپیکانم که گه‌راینه‌وه بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پرووداوه‌که‌یان بو گپ‌رایه‌وه فه‌رمووی: (نه‌ی عه‌مر له‌شت گران بوو پیش نو‌یژیت بو هاورپیکانت کرد؟) منیش پیم ووت چی رینگرم بوو له خوشۆردن ووتم: بیستبووم خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ النساء: ۲۹ واته: خۆتان مه‌کوژن چونکه به‌راستی. خوا به‌رامبه‌ر به‌نیوه میه‌ره‌بانه. نیت ته‌یه‌موم کرد، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) پیکه‌نی و هیچی نه‌ووت).

چوارهم: چۆنیتنی ته‌یه‌موم کردن:

(عن عمار بن ياسر رضي الله عنهما قال: بعثني رسول الله ﷺ في حاجة فأجبت فلم أجد الماء فتمرغت في الصعيد كما تمرغ الدابة ثم أتيت النبي ﷺ فذكرت ذلك له فقال إنما يكفيك أن تقول بيدك هكذا ثم ضرب يديه الأرض ضربة واحدة ثم مسح الشمال على اليمين وظاهر كفيه ووجهه). ٢. عه‌ماری کورپی یاسر (په‌زای خوای لی بیت) ده‌لی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ناردمی بو کاریک جا له‌شم گران بوو ناوم ده‌ست نه‌که‌وت خۆم گه‌وزانت له خاکدا هه‌ر چۆنیک وولاغ خۆی ده‌گه‌وزیتنی پاشان هاتمه‌وه بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) شه‌وم بو گپ‌رایه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: تنه‌ها ناوه هات به‌س بوو، پاشان یه‌ک جار هه‌ردوو ده‌ستی دا به‌زه‌وی دا پاشان ده‌ست هیتانی به‌ده‌م و چاویدا — ده‌ستی چه‌پی هیتا به ده‌ستی راستیدا و پشته‌ی هه‌ردوو

(۱) رواه ابو داود ۳۳۴، ۳۳۵. واحد ۴/ ۲۰۳. وابن حبان ۲۰۲.

(۲) رواه ابو داود ۴۴۷. ومسلم ۳۶۸.

دهستی تا مهچك و روخساری دا ، نهم فهرمووده نهوهی پروون كردهوه كه تهیه موم یهك جار دهست دانه بهزهویدا و دست هینان بهروخسار و همدوو دهسته تا مهچك.

پیتنهم: تهیه موم كردن به دیوار دروسته:

(فقال أبو جهيم أقبل النبي ﷺ من نحو بئر جمل فلقية رجل فسلم عليه فلم يرده عليه النبي ﷺ حتى أقبل على الجدار فمسح بوجهه ويديه ثم رده عليه السلام).^۱ نهو جوههيم (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبر (ﷺ) لهیری همه لهوه هاتهوه، پیاوئیک پی ی گهیش و سهلامی لی کرد، بهلام پیغه مبر (ﷺ) وهلامی نه دایه وه هتا رۆشته لای دیوارئیک - دهستی دا به دیواره که دا - و مهسحی دهم و چاو و دهسته کانی کرد، پاشان وهلامی سهلامه کی دایه وه).

شهشم: نهو شتانهی تهیه موم هه لدهوشیننهوه:

نهوهی دهست نوژ هه ل دهوشیننهوه تهیه مومیش هه لدهوشیننهوه، ههروه ها پیدابوونی ناو هه لیده وهوشیننهوه بو که سی له بهر نه بوونی ناو تهیه مومی کردوه و توانای به کارهینانی ناو هه لیده وهوشیننهوه بو که سی که نهیتوانیوه ناو به کاریینی، بهلام هه نوژئیکی کرد بی به تهیه موم نهوه دروسته و پیویست نه بیگیرتهوه.

(عن أبي سعيد الخدري قال خرج رجلان في سفر فحضرت الصلاة وليس معهما ماء فتيمما صعيدا طيبا فصلبا ثم وجدا الماء في الوقت فأعاد أحدهما الصلاة والوضوء ولم يعد الآخر ثم أتيا رسول الله ﷺ فذكرا ذلك له فقال للذي لم يعد أصبت السنة وأجزأتك صلاتك وقال للذي توضأ وأعاد لك الأجر مرتين).^۲ نهو سه عیدی خوردي (رهزای خوای لی بیت) دهلی: دوو پیاو - له هاوه لانی پیغه مبر (ﷺ) چوون بو سه فهرئیک کاتی نوژکردن هات و ناویان پی نه بوو بویه به خولئیکی پاک تهیه مومیان کرد نوژیان کرد پاشان کاتی نوژکه مابوو گهشتن به ناو پیاوئیکیان دهست نوژ و نوژکه کی دووباره کردهوه نهوی تریان نهیکردهوه پاشان هاتنهوه بو خرمهت پیغه مبر (ﷺ) نهوهیان بو گیرایه وه، فهرموو بهوهیان نهیکردهوه: سونهتت پینکاوه و نوژکهت دروسته) وتیشی بهوهیان دووباره کردهوه (تۆش دوو پاداشت بو نووسراوه).

(۱) رواه ابوداود ۳۳۸. والنسائي ۲۱۳ / ۱ (۴۳۲). حديث صحيح.

(۲) رواه احمد ۱۶۶ / ۵. وابوداود ۳۳۳. حديث صحيح.

نه گهر لهش گرانیک یا هیزداریک که هیزه که ی تهواو بووه تهیه عمومی کرد به هویه که له هویه کانی رهوا بوونی تهیه موم و نویژی کرد پیویست نیه نهو نویژه بگریخته وه، بهلام واجبه همر کات توانای به کارهیتانی ناوی بوو یا ناوی دهست کهوت خوی بشوات.

هوتنه: نه گهر ناو نه بوو ژن و میتر دایه تی دروسته:

نه گهر که سیك ناوی دهست نه ده کهوت ده توانی سرچی ی له گهل خیزانیدا بکات و پاشان تهیه موم بکات و نویژ و عیباده ته کانی نه نجام بدات.

(فقال أبو ذرّ إني اجتويتُ المَدِينَةَ فَأَمَرَ لي رسولُ اللَّهِ ﷺ بابلَ فكنْتُ فيها فاتيتُ النبي ﷺ فقلتُ هَلْكَ أبو ذر قال: ما حالك؟ قال: كنتُ أتعرضُ لِلْحَنَابَةِ وليسَ قربي ماءٌ، فقال إنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ طَهُورٌ وَإِنْ لَمْ تَجِدِ الْمَاءَ إِلَى عَشْرِ سِنِينَ).^۱ نه بو زهر (رهزای خوای لی بیت) دهلی: ناو و ههوا ی مه دینه م پی نه کهوت نه خوش که وتم بویه پیغه مبه ر (ﷺ) فرمانی کرد چند ووشتریکیان پیدام - چومه دهره وهی مه دینه - نیر من له گهل ووشتره کاند بووم، جا هاتمه خزمت پیغه مبه ر (ﷺ) وتم: نه بو زهر فهوتاوه فرمانوی: (حالت چیه) و وتم تووشی لهش گرانی دهم ناویشم نریک نیه، - خوم بشوم به ناو - فرمانوی: (بیگومان خولی پاکه ره وهیه نه گهر تا ده سالیس ناووت دهست نه که ویت).

بی نوژی (حهیز)

یهکهه: ههیز چس یه: نهو خویتهیه که له پیشی نافرهتهوه دیتهدهر دوا بالغ بوونی لهکاتی لهش ساغیدا لهکاتانیکی دیاری کراودا.

دوووهه: بهپاک بوونهوه له ههیز خوشۆردن واجب دهبی:

خوای گهوره دهههموی: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ﴾ البقرة: ۲۲۲
واته: پرسیارت لی دهکهن دهربارهی ههیز. بلی ههیز نازاره کهواته دوور بکهونهوه لههاوسرهکانتان لهکاتی بی نوژیساندا و نزیکیان مهکهونهوه - سهرجی یان لهگهلهدا مهکهن - تا پاک دهبنهوه، ئینجا کهخویان شت (دوا پاک بوونهوهیان) نهجا بچنه لایان لهو شوینهوه کهخوا فهرمانی پی کردوون.

(جاءت فاطمة بنت أبي حبيش إلى النبي ﷺ فقالت يا رسول الله إني امرأة أستحاض فلا أطهرُ أفأدعُ الصَّلَاةَ فقال رسول الله ﷺ لا إنما ذلك عرقٌ وليسَ بِحَيْضٍ فإذا أقبلتَ حَيْضُكَ فدَعِي الصَّلَاةَ وإذا أذُبرَتْ فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي). فاتیمهی کچی نهبی حویهیش (پهزای خوای لی بیت) (هاته خزمهتی پیغهمبهه (ﷺ) ووتی: نهی پیغهمبهه (ﷺ) من نافرهتیکم بهردهوام خویتم لهبهه دهروا و پاک نایمهوه، واز له نوژی کردن بینم ؟ پیغهمبههیش (ﷺ) فهرمووی: (نوخیر واز له نوژی کردن مههینه چونکه نهو خویته دهماریکه -خوینی بهربهه- و خوینی ههیز نه) نهگهر خوینی ههیزت پیا هات نوژی مهکه. کاتی خویتهکه نهما خویتهکه خۆت بشۆرهو نوژی بکه).

سې هم: په ننگې خوینې هیز: هرجه خوینې هیز یه کیځک له م په ننگانه بیت:

۱. په ش: (عن فَاطِمَةَ بِنْتِ أَبِي حُبَيْشٍ أَمَّا كَانَتْ تُسْتَحَاضُ فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ إِذَا كَانَ دَمُ الْحَيْضَةِ فَإِنَّهُ دَمٌ أَسْوَدُ يُعْرَفُ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَامْسِكِي عَنِ الصَّلَاةِ فَإِذَا كَانَ الْآخِرُ فَتَوَضَّعِي وَصَلِّي فَإِنَّمَا هُوَ عِرْقٌ).^۱ فاطیمه کی کچی نه بو حوبه یش (په زای خوی لی بیت) خوینې بهر ده و امی هه بو پیغه مبر (ﷺ) فرموی پی: (نه گهر خوینه که خوینې هیز بو نه وه په شه و ده ناسرې، جا نه گهر و ابو نه و ماو هیه نویژ مه که، به لام نه گهر په ننگی کی تر بو نه وه ده ست نویژ بگره و نویژ بکه چونکه نه وه ده ماره).

۲. سور: چونکه خوین له بنه په تدا سوړه.

۳. زهره: ناوېکه له نافرته دېته دهره وه وک کیم وایه و زهردی په کی زورتره.

۴. لیل: له نیوان سپی و په شی دایه وه ناوی لیل وایه.

(عن مرجانه مَوْلَاةٍ عَائِشَةَ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَمَّا قَالَتْ كَانَ النَّسَاءُ يَبْعُنُ إِلَى عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ بِالذَّرَجَةِ فِيهَا الْكُرْسُفُ فِيهِ الصُّفْرَةُ مِنْ دَمِ الْحَيْضَةِ يَسْأَلْنَهَا عَنِ الصَّلَاةِ فَتَقُولُ لَهُنَّ لَا تَعْجَلْنَ حَتَّى تَرَيْنَ الْقَصَّةَ الْبَيْضَاءَ).^۲ مرجانه که نیزه کی عائشه بو (په زای خویان لی بیت) ده لی ژنان نه و کوهی له حمیزدا هه لیان گرتبو له شتیکدا ده یاننارد بو عائشه که زهردی پنه بو عائشه ده یوت په له مه کن هه تا لوه که به سپی ته بین).

(عن عَائِشَةَ أَمَّا قَالَتْ إِذَا رَأَتْ الدَّمَ فَلْتُمْسِكْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَرَى الطُّهْرَ أَيْضَ كَالْفَضَةِ ثُمَّ تَغْتَسِلْ وَتُصَلِّي).^۳ له ریوایه تی کی تر دا ده لی: (عائشه ووتی نه گهر خوینې بینا با نویژ نه کات هه تا پاکي ده بینی سپی وه زیو. پاشان خوی بشوات و نویژ بکات).

زهره و لیل له ماو هی پوژانی حمیزدا به حمیز داده نری به لام له پوژانی تر دا به حمیز دانانری به به لگهی

(۱) رواه مالك ۱/ ۵۹ (۵۷). حديث صحيح لغيره.

(۲) رواه الدارمي ۱/ ۲۱۴. بسند حسن.

(۳) رواه البخاري ۳۲۶. وابوداود ۳۰۷.

(عن أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ كُنَّا لَا نَعُدُّ الْكُدْرَةَ وَالصُّفْرَةَ بَعْدَ الطُّهْرِ شَيْئًا).^۱ فرموده‌ی نومو عه‌تییه (ره‌زای خوای لی بی‌ت) که ده‌لی: (تی‌مه زهردی و لی‌لی دوا پاک بوونه‌وه-ی حمیز-مان به‌هیچ دانه‌ده‌نا). که‌واته زهردی و لی‌لی پیش پاک بوونه‌وه به‌حمیز داده‌نریت.

چوارهم: ماوه‌ی حمیز:

ده‌بارهی دیاری کردنی لایه‌نی که‌می و زۆری حمیز به‌لگه‌ی وانیه پشتی پی به‌ستری‌ت و پاستی بی بکریته به‌لگه، به‌لام بۆ ئافره‌تان کاتیک هه‌یه وه‌ک عاده‌ت له‌سه‌ر نه‌پۆن و ماوه‌که‌ی دیاری نه‌که‌ن به‌لگه‌ی کارکردن به‌م عاده‌ته‌ش (عن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِذَا اسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي امْرَأَةٍ تَهْرَاقُ الدَّمَ، فَقَالَ لَتَنْظُرَ عِدَّةَ اللَّيَالِي وَالْأَيَّامِ الَّتِي كَانَتْ تَحِيضُهُنَّ مِنَ الشَّهْرِ قَبْلَ أَنْ يُصِيبَهَا الَّذِي أَصَابَهَا فَلْتَتْرُكِ الصَّلَاةَ قَدْرَ ذَلِكَ مِنَ الشَّهْرِ فَإِذَا خَلَفَتْ ذَلِكَ فَلْتَعْتَمِلْ ثُمَّ لَتَسْتَفْرِ بِثَوْبٍ ثُمَّ لَتَصَلِّ فِيهِ).^۲ نومو سه‌له (ره‌زای خوای لی بی‌ت) ده‌لی: پرسیارم له پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد ده‌بارهی ئافره‌تی‌ک که‌خوینی له‌به‌ر ب‌روات به‌هه‌میشه‌یی، نه‌ویش فهرمووی: (با سه‌یر کات نه‌ندازه‌ی نه‌و شه‌و و پۆزانه‌ چهنده له‌هه‌ر مانگی‌کدا ده‌که‌ویته حمیز تی‌یاند، جا به‌نه‌ندازه‌ی نه‌و ماوه‌یه نویژ نه‌کات، که نه‌و نه‌ندازه‌یه پۆشت باخۆی بشوات و پارچه په‌رۆیه‌ک به‌خۆیه‌وه هه‌لگری و نویژ بکات).

خۆ نه‌گه‌ر ئافره‌تی‌ک عاده‌تی‌کی دیاری کراوی نه‌بوو بۆ ماوه‌ی حمیزه‌که‌ی له‌سه‌ری ب‌روات، نه‌وه‌ی سه‌یری نیشانه‌کانی خوینه‌که بکات، به‌به‌لگه‌ی فهرمووده‌ی

فاتیمه‌ی کچی نه‌بو حویه‌ش (ره‌زای خوای لی بی‌ت) که خوینی به‌رده‌وامی هه‌بوو ، فقال لها النبي ﷺ (إِذَا كَانَ دَمُ الْحَيْضَةِ فَإِنَّهُ دَمٌ أَسْوَدُ يُعْرَفُ).^۳ پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) پی‌ی فهرموو: (نه‌گه‌ر خوینه‌که خوینی حمیز بوو نه‌وه ره‌شه و ده‌ناسری).

نهم فهرمووده نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی‌ت خوینی حمیز جیاوازه له‌خوینی تر له‌لایه‌ن ئافره‌تانه‌وه ده‌ناسری‌ت.

(۱) رواه احمد ۶/ ۳۲۰. وابوداود ۲۷۴. حديث صحيح.

(۲) رواه ابوداود ۲۸۶. والنسائي ۱/ ۱۸۵. والبيهقي ۱/ ۳۲۵. حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۲۳۲.

ماوهی پاکیتی نیوان دوو حمیز: زانایان له سهر نه وه بهک دهنگن که ماوهی زوری پاکیتی نیوان دوو حمیز نه ندازه به کی دیاری کراوی نیه، دهربارهی لای خاوری پاکیتی پرایان جیاوازه همدیکیان به پانزه پوژیان داناه و همدیکیان به سیانزه پوژ. به لام راستی نه وه به که دهربارهی لای که میشی به لگه به کی وانیه بکریته به لگه و کاری بی بکریته.

پینجهم: نهو شتانهی یو نافره تی حمیزدار حه رامن:

۱- نوژ کردن: به به لگه فهرمووی فاتیمه کی کچی نه بو حویهش (ره زای خوی لی بیت) که پیشتر رابور دوو باسمان کرد.

۲- مانه وه له مزگه وتدا: دروست نیه نافرهت له حمیزدا بی له مزگه وت دا بمینیتته وه، به لام تیپه رین به مزگه وتدا دروسته وه که نه وهی له ده رگایه کی تره وه دهرچی ونه مینیتته وه له مزگه وتدا. (قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (فَإِنِّي لَا أُحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلَا جُنُبٍ).^۱ پیغه مبه ر (ﷺ) ده فهرمووی: (رینگه ناده م نافره تی له بی نوژی دا و پیاوانی لهش پیس بینه مزگه وت).

۳- تهواف کردن به دهوری که عبه دا:

(عَائِشَةُ تَقُولُ خَرَجْنَا لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا كُنَّا بِسَرِفٍ حِضْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي قَالَ مَا لَكَ أَنْفِيسَتِ قُلْتَ نَعَمْ قَالَ إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَأَقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ).^۲ عایشه (ره زای خوی لی بیت) ده لی: له مه دینه ده رچووین له گهل موسولماندا - به مه بهستی حه ج له کاتی که دا له سهره ف دا بووین که وتمه حمیزه وه. پیغه مبه ر (ﷺ) هات بز لام ده گریام فهرمووی: (نه وه چیه که وتوویته حمیزه وه؟) و وتم: به لی، فهرمووی: (نه مه شتی که خوا نووسیوویته له سهر کچان ناده م - واته نافره تان- حاجی چی ده کات توش بیکه طهواف کردن به دهوری که عبه دا نه بیت هه تا پاک ده بیته).

(۱) رواه ابوداود.

(۲) رواه البخاری ۲۹۰. ومسلم ۱۲۱۱.

٤. **پۆژو گرتن:** دروست نیه ئافرهتی ههزدار نه پۆژی فەرز نه پۆژی سوننهت بگریت. (عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال في المرأة وقد سئل عن معنى نقصان دينها قال: أليس إذا حاضت المرأة لم تصل ولم تصم).^١ نهبو سههید خودی (پهزای خوی لى بىت) دهلى: پتغه مبهه (ﷺ) ده باره ی ئافرهت کاتى پرسیارى لى کرا یانى چى ئافرهت ئاینى نوقصانه فەرمووی: (نهوه نیه کاتى کهوته بى نوێژى نوێژ ناکات و پۆژوویش ناگریت؟) بهلام ده بىت پۆژوو ده کانی بگریت هوه، (عن مُعَاذَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ فَقَالَتْ كَانَ يُصَيِّنُ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَنُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ).^٢ موعازه دهلى: پرسیارم له عایشه کرد ووتى: نهوه بۆچى ئافرهتی ههزدار پۆژوو ده گيریت هوه بهلام نوێژ ناگریت هوه. عایشه وتی: (له کاتى پتغه مبهه را (ﷺ) ده کهوتینه بى نوێژى فەرمانغان پینته کرا به گيرانه وه ی پۆژوو بهلام فەرمانغان بى نه ده کرا به گيرانه وه ی نوێژ).

٥. **جووت بوون له گهلا پیاو دا:** دروست نیه ئافرهت له کاتى بى نوێژیدا پیاوه که ی سه رجى ی له گهلا بکات. وه دروست نیه نىوان ناووک و نه ژنۆی ئاره زووی لى بپریت. قورئان ده فەرمووی: ﴿فَاعْتَرِضُوا لِلنِّسَاءِ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ﴾ البقرة: ٢٢٢ واته: دوور که ونه وه له سه رجى بى ئافرهتان له کاتى ههزدا تا پاک ده بنه وه. (قال أنس قال: رسول الله ﷺ اصنعوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الْجِمَاعَ).^٣ نه نهس (پهزای خوی لى بىت) دهلى: پتغه مبهه (ﷺ) فەرمووی - ده باره ی ئافرهتی ههزدار - (هه موو شتیکیان له گهلا بکهن ته نهها جووت بوو - جیماع - نه بىت).

(١) رواه البخاري ٢٩٨. ومسلم ٨٠.

(٢) رواه البخاري ٣٢١. ومسلم ٣٣٥.

(٣) رواه مسلم ٣٠٢.

خوێنى بەردەوام (الاستحاضة)

یەكەم: پێناسەكەى: هاتنە دەرەوهى خوێنە لەپێشى ئافەرەتەوه بە بەردەوامى - بەدەر لەكاتى سوڕى مانگانەى خۆى- بەهۆى نەخۆشى یەوه، خوشۆردن پێویست ناکات بەلام دەست نوێژ دەشکێنى، ڕێگرى نوێژو ڕۆژوو نابێت. خوێن و جیگاگەى دەشۆردى و پارچە پەرۆیهك بەخۆیهوه هەلگرى و بۆ هەموو نوێژێك دەست نوێژ دەگرى و نوێژ دەكات.

(عن عائشة قالت جاءت فاطمة بنت أبي حبيش إلى النبي ﷺ فقالت يا رسول الله إني امرأة أستحاض فلا أطهر أفأدع الصلاة فقال رسول الله ﷺ لا إنما ذلك عرق وليس بحيض فإذا أقبلت حيضتك فدعي الصلاة وإذا أدبرت فاغسلي عنك الدم ثم صلي).^١ عائشه. (پەزای خۆى لى بێت) دەلى: فاطیمە ی کچی ئەبو حوبەیش (پەزای خۆى لى بێت) پرسیاری لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد وتی: من هەمیشە خوێنم هەیهو پاک نابەوه ئایا واز لەنوێژ کردن بێم؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (نەخێر ئەوه دەمارێکە - تووشی ئەوهی کردووی- بەلکو بەئەندازە ئەو ڕۆژانە کە تێیدا دەکەوتیتە بى نوێژ - لەمانگەکانى- رابردوودا واز لەنوێژ بێنە. پاشان خۆت بشۆ و نوێژ بکە).

(إنما ذلك عرق وليس بالحيضة فإذا أقبلت الحيضة فائركي الصلاة فإذا ذهب قدرها فاغسلي عنك الدم وصلي).^٢ لەریواپەتییكى تردا فەرمووی: (ئەوه حەیز نیە، جا ئەگەر خوێنى حەیزی پیا هات ئەوه واز لەنوێژ کردن بێنە ئەنجا ئەگەر ئەندازەى خۆى تەواو بوو- چەند ڕۆژ پێشوو تر حەیزت هەبوو ئەوەندە تێپەری خۆت بشۆ دواتر گەر خوێنت بوو- ئەو خوێنە بشۆ و نوێژ بکە) وه ئەگەر ئافەرەتەكە جیاوازی دەکرد لەنیوان خوێنەكەدا، ئەوه خوێنى حەیز پەشەو دەزانى لەلایەن ئافەرەتەوه ئەگەر وانه بوو ئەو خوێنى نەخۆشى یەكە باسەمان کرد.

(١) رواه البخاري ٣٢٥١. ومسلم ٣٣٣.

(٢) رواه البخاري ٣٠٦.

دووهم: حوكمه كانی خوینى بهردهوام: هیچ شتیک لهوانه ی لهسەر ئافره تی هه یزدار
 حه رامه بۆ ئافره تی خوینى بهردهوامی هه بى حه رام نیه، ته نها ئه وه نده هه یه پتویسته لهسهری
 بۆ هه موو نوێژێك ده ست نوێژ بگه ریت.

زه یستانى

یهكهم پیناسه كه ی: ئه و خوینه یه دواى منداڵ بوو ن ئافره ت هه یه تی.
 به لām خوینى ژانى منداڵ بوون به خوینى زه یستانى دانانریت و ئافره ته كه نوێژى لهسهره پيش
 منداڵ بوون باخوینى ژانىشى هه بیته. نه گه ر نه یوانى له و كاته دا نوێژه كه ی بكات ده بیته دواتر
 بیه گه ر پته وه.

دووهم: لای سه رووى زه یستانى چل پۆژه:

(عن أم سلمة قالت كانت النفساء على عهد رسول الله ﷺ تقعد بعد نفاسها أربعين يومًا أو
 أربعين ليلة).^۱ به به لگه ی ئه م فه رمووده ی ئوموسه له مه (په زای خواى لى بیته) ده لى: (ئافره تانى
 زه یستانى لهسهرده مى پتغه مه به رى خوا دا (ﷺ) چل پۆژ یا چل شه و دواى منداڵ بوونه كه ی
 داده نیشته - خۆى نه ده شه و رد و نوێژى نه ده كرده).

نیمانى تورمزی ده لى: زانایانى سه حابه و تابیعی و ئه وانه ی دوا ئه وانیش یه ك ده نگن لهسهر
 ئه وه ی ئافره تی زه یستان تا چل پۆژ دروست نى یه نوێژ بكات، مه گه ر پيش ئه و كاته پاکیته ی
 ببینی ئه و كاته ده بى خۆى بشوو نوێژ بكات. نه گه ر دواى چل پۆژ خوینى هه بوو، ئه وه زۆربه ی
 زانایان ده لاین دواى چل پۆژ با خوینیشى هه بیته نابى واز له نوێژ بینی.^۲

سێ ههم: لای خوارووى زه یستانى دیاى نه كراوه: چونكه به لگه یه ك له و باره یه وه
 نه هاتوه پشتى پى به ستریت به لām نه گه ر پيش چل پۆژ خوینى نه ما ئه وه له و كاته وه
 خوینه كه ی نه ماوه به زه یستان دانانریت و پاك بۆته وه، هه روه ها نه گه ر له چل پۆژ تپه رى كرده

(۱) رواه احمد ۲۶۶۴۶. حدیث حسن.

(۲) بروانه سنن الترمذی ۱/ ۱۸۹.

ټوه به خوینی زه یستانی دانانریت به لکو به خوینی نه خوشی (استحاضه) داده نریت ده بیت خوی بشواو نوټر بکات.

چواره م: څه شتیګ له نافرته زه یستان هه راهه:

زانایان یه ګه دهنګن له سهر ټوه ی نافرته زه یستان له هه موو شتیګدا وه ګ نافرته هیزدار وایه به ی جیاوازی.

کتابیس نویژ و حوکمه کانی

یه کهم: پیتاسه نویژ: پرستشیکه له چهند کردار و گوشتاریکی تایهتی پیک دیت به (الله اکبر) دهست پی دهکات بهسه لامدانه وه کوتایی دیت له گهل نیه تدا. وه پینج نویژه فهرزه که یه کیکه له پینج پایه که ی نیسلام به لکو دوا ی شایه تومان له هه موویان گه وره تره. به به لگه ی قورشان و سوننهت و یه که دهنگی زانایان نویژ واجبه نه وه ی دانی پيدا نه نیت کافر ده بیت.

دووهم: میژوووس دانانس نویژ:

نویژ لهو پرستشه کۆنانه یه که دانانراوه و پیویست کراوه خوی گه وره ده باره ی نیسماعیل (علیه السلام) ده فهرموی: ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾
مریم: ٥٥ واته: نیسماعیل (علیه السلام) فهرمانی به خاوخیزانی ده کرد به نویژ و به زه کات دان وه نهو لای پهروه ردگاری جی ی ره زامه ندی بوو.

نهو نایینهش که نیراهیم (علیه السلام) هینا بوو نویژی تیدا بوو، ههروه ها شوینکه وتوانی مووساش (علیه السلام) نویژیان هه بووه، له سه ر زمانی عیسا ش (علیه السلام) خوی گه وره ده فهرموی: ﴿وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾
مریم: ٣١ واته: خوی گه وره ناموژگاری کردم به نه نجامدانی نویژو زه کاتدان. هه تا له ژیاندا ماووم. کاتیکیش پیغه مبهری نازیزمان (ﷺ) نیردرا به به یانیان و نیواران دا دوو نویژی دوو رکاتی ده کرد.

سی یه: نویژه فهرزه کان:

نهو نویژانهن له سه ر هه موو موسولمانیکی بالغی عاقلی پاک له حه یزو زه یستانی پیویسته ، که نه م پینج نویژهن: به یانی، نیوه رۆ، عه سر، مه غریب، عیسا. نه م پینج نویژه فهرزه، له شهوی نیسراو میعراجدا خوی گه وره له سه ر پیغه مبه ر (ﷺ) و نوممه ته که ی فهرز کرد له سه ر تادا په نجا نویژ بوو، پاشان خوی گه وره له سه ر داوای پیغه مبه ر (ﷺ) سووکی کردو که می کرده وه

بۆ پینج نوێژ (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَرَجَ سَقْفُ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ فَنَزَلَ جِبْرِيلُ ﷺ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَّجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ أُمْتِي خَمْسِينَ صَلَاةً فَرَأَيْتُهُ فَقَالَ هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ خَمْسُونَ لَا يُبْدَلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ).^١ پیغه‌مبەر (ﷺ) ده‌فرموی: (کاتی له‌مه‌که‌دا بووم سه‌ربانی ماله‌که‌مان که‌لینیکی تیکه‌وت. جبریل هاته‌ خواره‌وه.... پاشان ده‌ستی گرتم و له‌گه‌ل خۆیدا به‌رزی کرد‌مه‌وه بۆ ئاسمان.... جا خوای گه‌وره‌ په‌نجای نوێژی له‌سه‌ر نومه‌ته‌که‌م فه‌رز کرد.... منیش گه‌رامه‌وه - داوای که‌مکردنه‌وه‌یانم کرد - جا خوای گه‌وره‌ فه‌رمووی نه‌وه پینج نوێژ به‌لام هه‌ر په‌نجان - له‌پادا‌شتدا - چونکه‌ ووته‌ی من گۆڕینی به‌سه‌ردا نایه‌ت).

له‌پاستیدا رووداوی نیسراو میعراج هه‌ژده‌ مانگ پیش گۆچ کردنی پیغه‌مبەر (ﷺ) بوو بۆ مه‌دینه‌ که‌واته‌ پینج نوێژه‌ فه‌رزه‌که‌ دوو نوێژه‌ دوو رکاتی‌ه‌که‌ی به‌یانیان و ئیوارانیانی. لاه‌ردو ئهم نوێژانه‌ جییان گرتنه‌وه‌.

چواره‌م: به‌لگه‌ی فه‌یه‌ بوونی نوێژه‌کان:

له‌ قورئاندا خوای گه‌وره‌ ده‌فرموی: ﴿فَسُبْحَنَّ اللَّهَ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾ (١٧)

وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿الرَّوم: ١٧ - ١٨﴾

(ابن عباس رضي الله عنه: أراد بقوله { فسبحان الله حين تمسون } صلاة المغرب { و حين تصبحون } صلاة الصبح و عشيا صلاة العصر { و حين تظهرون } صلاة الظهر).^٢

عه‌بدوللای کوری عه‌بباس (په‌زای خوای لی بێت) ده‌لی: مه‌به‌ست له‌ (حِينَ تُمْسُونَ) نوێژی مه‌غریب و عیشایه‌، وه مه‌به‌ستیش له‌ (وَحِينَ تُصْبِحُونَ) نوێژی به‌یانی یه‌، وه مه‌به‌ست له‌ (وَعَشِيًّا) نوێژی عه‌سره‌، وه مه‌به‌ست له‌ (وَحِينَ تُظْهِرُونَ) نوێژی نیوه‌رۆیه‌).

وه خوای گه‌وره‌ ده‌فرموی: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ النساء: ١٠٣

واته‌: بینگومان نوێژ فه‌رزی‌که‌ له‌سه‌ر باوه‌رداران کاتی دیاری کراوی هیه‌.

(١) رواه البخاري ٣٤٢. ومسلم ١٦٣.

(٢) رواه الحاكم ٩٤ ٣٥. والدر المنثور ٥ / ٢٩٥.

له سوننه تيشدا

به لگه‌ی فرموده‌کي نيسرايه که له صهحي بخاري و موسليم دا هاتبو که پيشتر ناماژه مان پيکرده. وه نم فرموده يه ش: (عن بن عباس رضي الله عنهما أن النبي ﷺ بعث مُعَاذًا رضي الله عنه إلى اليمَن فقال ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ).^١ عه بدولاي کوري عه عباس (پره‌زاي خوي لي بيت) ده‌لي: پيغه مبه‌ر (ﷺ) موعازي کوري جه به لي (پره‌زاي خوي لي بيت) نارد بو يه مهن فرموي پي ي (بانگيان بکه بو شايه تومان هيتان که (أشهد ان لا اله الا الله وأشهد ان محمدا رسول الله) يه نه گهر نه ممان به گوي کردي پييان راگه يه نه که خوا له شه‌وو رُوژيکدا پينج نويژي له سهر فهرز کردوون....).

وه به لگه يه کي تر: (جاء رجلٌ إلى رسول الله ﷺ من أهل نجدٍ نائر الرأسِ يُسمَعُ دَوِيَّ صَوْتِهِ ولا يُفْقَهُ ما يقول حتى دنا فإذا هو يسألُ عن الإسلامِ فقال رسول الله ﷺ خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ فقال هل عَلَيَّ غَيْرُهَا قال لَا إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ).^٢ کاتي پياويکي خه لکي نه جد هات بو خزمه‌ت پيغه مبه‌ر (ﷺ) قزي گز و نالوسکاو بوو ده‌نگي ده‌بيستراو لي ي تينه ده‌گه يشتي چي ده‌لي همتا نزیک بوويه وه ده‌رکه‌وت ده‌رباره‌ي نيسلام پرسيار ده‌کات پيغه مبه‌ريش (ﷺ) له وه لامدا فرموي: (پينج نويژ له شه‌وو و رُوژيکدا) عمرزي کرد جگه له مانه هيچي ترم له سهره فرموي: (نه خير مه‌گهر نويژي سوننه‌ت بکه‌يت زياد له فهرزه‌که).

پيئجه‌م: کاتس نويژه‌کان:

مه‌به‌ستمان کاتي نويژه فهرزه‌کانه: سه‌ره‌تا و کو‌تايي کاته‌کانيان کامه‌يه هاتني کاتي نويژه‌کان مه‌رجي دووه‌مي نويژه‌که بي شه مه‌رجانه نويژ دروست نيه، ده‌رباره‌ي کاتي نويژه‌کان.

نهم فرموده کاته‌کانيان ديارى ده‌کات:

(عن عبد الله بن عمرو أن رسول الله ﷺ قال وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطُولِهِ مَا لَمْ يَحْضُرْ الْعَصْرُ وَوَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفُرْ الشَّمْسُ وَوَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبْ

(١) رواه البخاري ١٣٣١. رواه مسلم ١٩

(٢) رواه البخاري ٤٦. رواه مسلم ١١.

الشَّفَقُ وَوَقْتُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الْاَوْسَطِ وَوَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمْسِكَ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ^١.
عبداللّاي كوري عه مري كوري عاص (په زاي خوي لي بيت) دهلي: پيغه مبهري خوا (ﷺ)
فهرمووي: (کاتي نيوهړو کاتيکه خوړ له ناوه پاستي ناسمان بترازيت و سيبهري پياو به نه ندازه ي
خوي دريژ بيت مادام عه سر نه هاتيبت کاتي عه سریش هه تا پيش خوړ زهر هه لگه پان، کاتي
نويزي مه غريبيش هه تا وون بووني پروناکي ناسو. کاتي نويزي عيشاش هه تا نيوهي شهو،
کاتي نويزي به يانيش له بهر ده بيانه وه هه تا پيش خوړ که وتن که خوړ هه لهات نويز مه که چونکه
خوړ له نيوان دوو شاخي شه تاندا هه لديت). نيستا کاته کان يه که يه که باس ده که ين:

ا. نويزي به ياني: کاته که ي ده ست پي ده کات به ده رکه وتني به ياني (سيده ي) راستگو هه تا
پوژ هه لدي. قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (وَوَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ)^٢.
پيغه مبهري (ﷺ) فهرمووي: (کاتي نويزي به ياني له هه لهاتني به يانه وه هه تا پيش خوړ که وتن).

ب. نويزي نيوهړو: کاته که ي ده ست پي ده کات به لاداني خوړ له ناوه پاستي ناسمان به لاي
خوړ ناو ادا هه تا سيبهري هه موو شتيک به قه ده ر خوي لي دي جگه له سيبهري لادان که سه ره تاي
کاته که يه.

(وَوَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطَوْلِهِ مَا لَمْ يَحْضُرَ الْعَصْرُ)^٣. پيغه مبهري
(ﷺ) ده فهرمووي: (کاتي نيوهړو که خوړ لادات له ناوه پاستي ناسمان و سيبهري هه موو که سيک
به قه دريژي خوي بيت به مخرجي عه سر نه ها تبيت).

ج. نويزي عه سر: به کوتايي هاتني کاتي نيوهړو ده ست پي ده کات هه تا خوړ ناوا ده بيت،
پيغه مبهري (ﷺ) ده فهرمووي: (وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ
الْعَصْرَ) (هه رکس رکاتيک له نويزي عه سر فرياب که وييت پيش ناوا بووني خوړ نه وه گه يشتوه به
نويزي عه سر دا). به لام کاتي هه لپاره دي نويزي عه سر نه وه يه که دواي نه خات له وکاته ي

(١) رواه مسلم ٦١٢. واحد ٢/ ٢١٣. وابوداود ٣٩٦. والنسائي ١/ ٢٦٠.

(٢) رواه مسلم ٦١٢.

(٣) رواه البخاري ٥٥٦ و مسلم ٦٠٨.

سیبہری ھموو شتی دوو ٺوہندہی خوی لی دی، جگہ له سیبہری لادان وک پیغہمبہر (ﷺ) دہفرموی: (وَإِنْ آخِرَ وَقْتُهَا حِينَ تَصْفُرُ الشَّمْسُ).^۱ (کاتی عہسر تا پیش له خور زہرد ھلگہرانہ).

د نویٹ نیوارہ: کاتہکمی بہناوا بوونی خور دہست پی دہکات ھتا سوورایی کاناری ناسمان نامیتی (وَوَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ).^۲ پیغہمبہر (ﷺ) دہفرموی: (کاتی نویٹ نیوارہ تا پیش ناوا بوونی سوورایی کہناری ناسمان دہمیتی).

ه نویٹ عیسا: کاتہکمی بہکوتایی ھاتنی کاتی نیوارہ دہست پی دہکات تا ھلہاتنی بہیانی راستگؤ بہلام کاتی ھلہباردہ ٺوہدیہ له سی یهکی یهکمی شو دوا نہخریت. (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْآخَرَى»)^۳ پیغہمبہر (ﷺ) دہفرموی: (دہسا دلنیاہن له خوتندا دریغی و گوئی پی نہدان نیہ، بہلکو دریغی کردن له وہدایہ کہسیک نویژہکمی نہکات ھتا کاتی نویژیکی تر دیت). ٺم فرمودہ ٺوہ دہگہیہنیت کہ کاتی ہیچ نویژک کوتایی نایہت تا کاتی نویژہکمی دوا خوی نہیہت، بہلام نویژ بہیانیاہن لم یاسایہ بہدہرہ، چونکہ پیش ھاتنی کاتی نیوہرؤ کاتی نویژی بہیانی کوتایی دیت بہھلہاتنی خور.

شہشہم: سونہتہ نویٹ نیوہرؤ لہسہرہتای کاتہکدہا بکریٹ گہرزؤر گہرما نہبوو:

(عن جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْلِي الظُّهْرَ إِذَا دَحَضَتِ الشَّمْسُ).^۴ (پیغہمبہر (ﷺ) کاتی نویٹ نیوہرؤی دہکرد خور لہناوہراستی ناسمان لایبداہ).

(۱) رواہ مسلم ۶۱۲.

(۲) رواہ مسلم ۶۱۲.

(۳) رواہ مسلم ۶۱۸.

(۴) رواہ مسلم ۶۱۸. واحمد ۵ / ۱۰۶. وابوداود ۸۰۶. وابن ماجہ ۶۷۴.

هەوتەم : سوننەتە نوێژی نیوسەرۆ دوا بخزیت لەکاتی زۆر گەرمادا:

(عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ إذا اشتد الحر فأبردوا عن الصلاة فإن شدة الحر من فيح جهنم).^١ نەبو هورەیرە (رەزای وای لێ بیّت) دەلی: پێغه مەبر (ﷺ) دەفرموی: (نەگەر زۆر گەرما بوو با فینک بکات جا نوێژ بکەن چونکە گەرما ی بەتین لە هالاوی دۆزەخە).

هەشتەم: سوننەتە نوێژی عەسر لەسەرەتایی کاتە کەیهو بەکریّت:

(قال أنس بن مالك كان رسول الله ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً حَتَّى يَذْهَبَ الذَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي فَيَأْتِيهِمْ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً).^٢ نەنس (رەزای خوای لێ بیّت) دەلی: پێغه مەبر (ﷺ) نوێژی عەسری دەکرد خۆر بەرز و بەتین بوو. پێیوارێک دەپوشت بو لادیکانی دەوری مەدینە و دەگەشتە ئەوی هیشتا خۆر بەرز بوو).

نۆیەم: تاوانی ئەو کەسە نوێژی عەسر دوا دەخات بۆ کاتی ناوا بوونی خۆر:

(عن أنس بن مالك قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ قَامَ فَتَقَرَّهَا أَرْبَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا).^٣ نەنس (رەزای خوای لێ بیّت) دەلی: لە پێغه مەبر (ﷺ) بیست فرموی: (ئەو نوێژی دوو روو دادەنیشێ چاوەرپی ی خۆر دەکات، هەتا دەگاتە نێوان دوو شاخەکی شەیتان ئەو هەڵدەسی چوار دەنووک دەدات بەزەویدا لە نوێژەکیدە کەمێک نەبیّت یادی خوا ناکات).

دەیهەم: تاوانی ئەو کەسە نوێژی عەسری بڕوات:

(عن بن عمر أن رسول الله ﷺ قال الذي تفوته صلاة العصر كأنما وتر أهله وماله).^٤ عەبدوللای کوری عومەر (رەزای خوای لێ بیّت) دەلی: پێغه مەبر (ﷺ) فرموی: (ئەو نوێژی عەسری دەچێت، ئەو هەوایە مالا و خێزانی تالان کرا بێ - یا مال و خێزانی کەمی کردبێت -).

(١) رواه البخاري ٥٣٣، ٥٣٤. ومسلم ٦١٥.

(٢) رواه البخاري ٥٥٠. ومسلم ٦٢١.

(٣) رواه مسلم ٦٢٢. واحمد ١٤٩/٣.

(٤) رواه البخاري ٥٥٢. ومسلم ٦٢٦.

(فإن النبي ﷺ قال من ترك صلاة العصر فقد حبط عمله).^۱ پیغمبرم (ﷺ) فرموده‌ای: (هر که سی نوبتی عصر نه‌کات نه‌ود بیگومان کرد ده‌ی هه‌لوه‌شاه‌ته‌ود).

یازدهم: سوننه‌ته نوبتی نیواره زوو بکریت و ناپه‌سه‌نده دوا بخریت:

(عن سلمة بن الأكوع أن رسول الله ﷺ كان يُصلي المغرب إذا غربت الشمس وتوارت بالحجاب).^۲ سه‌له‌می کوری نه‌کوه (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: (پیغمبرم (ﷺ) خوا کاتی نوبتی نیواره‌ی ده‌کرد که‌خو‌ر ناوا ببوايه و له‌چاوو وون ببوايه).

(و قال عَقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَزَالُ أُمِّي بِخَيْرٍ أَوْ قَالَ عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَمْ يُؤَخَّرُوا الْمَغْرِبَ إِلَى أَنْ تَشْتَبِكَ التُّحُومُ).^۳ عوقبه‌ی کوری عامیر (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: پیغمبرم (ﷺ) خوا (ده‌فرمودی: (به‌رده‌وام نومم‌تم له‌خیردایه یا له‌سر سروشتی پاک و راسته نه‌وده‌نده نوبتی نیواره دوا نه‌خن هه‌تا له‌گه‌ن هه‌لها‌تنی نه‌ستیرده‌کاندا تیکه‌ن بین).

دوازدهم: سوننه‌ته نوبتی عیشا دوا بخریت نه‌گه‌ر ناپه‌جه‌ت بوو:

(عن عائشة قالت أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ حَتَّى ذَهَبَ عَامَةُ اللَّيْلِ وَحَتَّى نَامَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى فَقَالَ إِنَّهُ لَوُفَّتْهَا لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمِّي).^۴ عائشه (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: شه‌ویکیان پیغمبرم (ﷺ) نوبتی عیشای دواخست هه‌تا زوریه‌ی شه‌و پرشت و خه‌لکی ناو مزگه‌وت خه‌وتن نینجا هات و نوبتی کردو فرمودی: (بیگومان نه‌گه‌ر گران نه‌بوايه له‌سر نومم‌تم نه‌مه کاته‌که‌یه‌تی).

(قال أنس أخِرَ النَّبِيِّ ﷺ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ ثُمَّ صَلَّى ثُمَّ قَالَ قَدْ صَلَّى النَّاسُ وَنَامُوا أَمَّا إِنْكُمُ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتُمْ بِمُؤَمَّرِينَ).^۵ نه‌نه‌س (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی:

پیغمبرم (ﷺ) نوبتی عیشای دواخست بو نیوه‌ی شه‌و پاشان نوبتی کرد نه‌نجا فرمودی: (بیگومان خه‌لکانیک نوبتیان کردو خه‌وتن، به‌لام نیوه له‌نویژدان هه‌تا چاه‌روانی بکه‌ن).

(۱) رواد البخاری ۵۵۳. ومسلم ۲۳۶.

(۲) رواد البخاری ۵۶۱. واحمد ۵۱ / ۴.

(۳) رواد احمد ۱۴۷ / ۴. وابوداود ۴۱۸. حدیث حسن.

(۴) رواد مسلم ۶۳۸. والنسائی ۲۶۷.

(۵) رواد البخاری ۵۷۲. ومسلم ۶۴۰.

سیازدهههم: ناپه‌سەندە خەوتن پێش عیسا و قسە کردن دواى عیسا مەگەر بەرژەوه‌ندى تێدا بێت:

(قال أبو بَرزّة الأسلميَّ كان رسول الله ﷺ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخَّرَ الْعِشَاءَ الَّتِي تُدْعَوْنَهَا الْعَتَمَةَ وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا).^۱ ئەبو بەرزەى ئەسەلمى (پەزای خۆى لى بێت) دەلى: پێغه‌مبەر (ﷺ) دواخستنى نوێژى ئیواران کە ئێوه پێ دەلێن عەتەمە لا پەسەند بوو، ھەزى نەدەکرد پێش کردنى نوێژى عیسا بھەوێت، و ھەزى نەدەکرد دواى نوێژ دانیشى بۆ قسە کردن).

چواردهههم: سوننه‌ته نوێژى به‌یانى به‌تاریکى بکریت:

عن عائشة (رضي الله عنها) قالت : (إن كان رسول الله ﷺ يُصلي الصبح ، فينصرف النساء متلفعات بمروطهن ما يُعرفن من الفلس)^۲

عائیشە (پەزا خۆى لى بێت) دەلى: پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) نوێژى بەیانى دەکرد، ئافەرتانى ئیمانداریش لەگەڵیدا ئامادەى نوێژ دەبوون بە پشته ماله‌کانیان خۆیان دەپێچایەوه پاشان - کە نوێژ دەکرا - دەگەرانەوه بۆ ماله‌ودیان لەبەر تاریکی کەس نەیدەناسن).

پازدهههم: نوێژ لەسەر کەن فەرزە:

نوێژ لەسەر ھەموو موسولمانێکی پیاو یا ئافەرتى بالغى عاقلی پاك پێویستە، کەواتە لەسەر کافر و منداڵ و شیّت و ئافەرتى بى نوێژ پێویست نیه.

شازدهههم: ھۆکەمى نوێژ نەکەر: ئەوەى نوێژ ناکات یا لە لەبەر تەمەلى و تەوہەلى یە، یا لەبەر ئەوەیە باوەرى پێ ی نیه و گالته‌ی پێ ی دى. جا ھەر کەسى باوەرى پێ ی نەبێت و ئینکاری بکات ئەو کافرە و لەبازنەى نیسلام دەرچوو بەیەک دەنگى زانایان. بەلام ئەگەر بەتەمەلى بوو باوەرپیشى پێى ھەبوو ئەو کار بەدەستى موسولمانان فەرمانى پێ دەکات نوێژەکەى بگێرێتەوه و پەشیمان ببێتەوه لەنوێژنەکردن، جا ئەگەر ھەر نەیکرد دواى

(۱) رواه البخاري ۵۴۷، ۵۹۹. ومسلم ۶۴۷.

(۲) رواه البخاري ۵۶۷، ۵۷۸. ومسلم ۶۴۵.

نهوه، نهوه له جیانی نویژده که ده کوژریت به لām دوا کوشتنه که ی به موسولمان داده نریت وه بۆ کفن و ناشتن و میراته که ی وه ک موسولمان هه لās و که وتی له گه لدا ده کریت، چونکه موسولمانه.

(عن بن عمر أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَجَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ).^۱ عه بدوللای کورئ عومهر (رهزای خوای لی بیت) ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (فرمانم پی کراوه بجهنگم له گه ل خه لکیدا تا شایه تی بدهت هیچ په سترایکی راست نیه جگه له خوا وه بیگومان موحه ممدیش نیردراوی خوایه وه نویژ بکن و زهکات بدهن جا نه گهر نهوه بیان کرد خوین و مالیان له لایه ن منهوه پاریزراوه - مه گهر به هه قی ئیسلام- لیبرسینه وه شیان لای خوایه). نهم فرمووده ده یگه نی نهوه ی شایه توومان

بیتئ و نویژ نهکات جهنگی له گه لدا ده کرئ به لām کافر نابئ به به لگه ی نهم فرمووده ی که .
(قال عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ فَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ لَمْ يَضَيَّعْ مِنْهُنَّ شَيْئًا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذْبُهُ وَإِنْ شَاءَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ).^۲ عوباده ی کورئ صامیت (رهزای خوای لی بیت) ده یگه ریته وه و ده لئ: له پیغه مبهرم (ﷺ) بیست فرمووی: (خوا پینج نویژ له سهر به نده کان فهرز کردووه جا نهوه ی بیانکات و هیچیان لی نه فهوتینئ له بهر به سووک زانیان. نهوه له لایه ن خواوه به لئنی پیدراوه که بیخاته به هه شته وه. نهو که سه ش به جیان نه هینئ نهو هیچ به لئنیکی له لایه ن خواوه پی نه دراوه نه گهر خوا ویستی سزای ده دات وه نه گهر ویستی ده یخاته به هه شته وه). نهم فرمووده یان ده یگه یه نی که نویژ نه کهر کافر نابیت نه گهر باوه ری پی ی هه بی نه وه ته له کوتاییه کهیدا ده فرمووی: (نه گهر ویستی ده یخاته به هه شته وه) بیگومان کافر هر گیز ناچیت به هه شته وه که واته نهو که سه له بهر ته مه لی نویژ نهکات نه مه حوکمه که یه تی به لām نه گهر باوه ری پی ی نه بیت کافر ده بیت (قال جَابِرٌ يَقُولُ

(۱) رواد البخاری ۲۵، و مسلم ۲۲.

(۲) رواد ابوداود ۱۴۲۰. حدیث صحیح.

سمعت النبي ﷺ يقول إن بين الرجل وبين الشرك والكفر ترك الصلاة^۱. ثم فرموده جابر (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغمبر (ﷺ) فرمووی: (بیگومان له نیوان مروژ و له نیوان بت په رستی و بی باوه پیدا نوژ نه کړنه).

هغه دهه: حوکمی نوژ کړنې منډال:

(قال رسول الله ﷺ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَلْبُغَ وَعَنْ الثَّائِمِ حَتَّى يَسْتَقِظَ وَعَنْ الْمُجْتَنِبِ حَتَّى يَعْقِلَ)^۲. پیغمبر خوا (ﷺ) ده فرموي: (پینوسی تاوان هه لگړاوه له سر سۍ کهس: له سر خوتوو تا له خه هه لده سیت وه له سر منډال تا بالغ ده بیت وه له سر شیت تا چاک ده بیت وه).

هغه دهه: منډال بواهی نانی فرماني پی بکړیت به نوژ کړن:

(عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قال رسول الله ﷺ مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ)^۳. عمری کورې شوعیب ده گیرتته وه له باوکیه وه نه ویش له باپیری وه پیغمبر (ﷺ) ده فرموي: (منډاله کانتان له حموت سالی دافرمانيان پی بکن به نوژ کړن وه له ده سالیډا له سر نوژ نه کړن لیان دن وه جیگای خهوتیان - کور و کچ - لیک جیابکه نه وه).

نوژ دهه: کهسۍ خهوی لن کهوت یا له بیرې چوو نوژنی نه کړد.

نوه کهی له خه هستا یا کهی بیرې کهوته وه نوه کاتی نوژ ده کهه تی به حازر بیکات. (عن أنس بن مالك قال قال نبي الله ﷺ من نسي صلاة أو نام عنها فكفارتها أن يُصلِّيها إذا ذكرها)^۴. نه نه سی کورې مالیک (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغمبر (ﷺ) فرموي: (کهسۍ نوژنی کی له بیر چوو یان خهوی لیکموت و نوژنی نه کړد نهو که فاره ته کهی نه وه په کهی بیر کهوته وه بیکات). کهواته نه گهر

(۱) رواه مسلم ۸۲.

(۲) رواه ابوداود ۴۹۵. حدیث صحیح.

(۳) رواه ابوداود ۴۹۵. والاکم ۱/ ۱۹۷. واحد ۲/ ۱۸۷. حدیث صحیح.

(۴) رواه البخاري ۵۹۷. ومسلم ۶۸۴.

که سیك بیانوی هه بوو نویژنکی نه کرد دروسته نویژده کی بکاته وه. به لام نه گهر به ده دست نه نقه ست نویژی نه کرد و فو وتان دی نایا ده توانی بیگی پیتته وه نهو سه رنجی برگی داهاتوو بده:

بیستهم: نه گهر که سیك به نه نقه ست نویژس نه کرد تا کاته که ی به سه رچوو:

جه ماوه ری زانایان رایان وایه ده بیئت نویژده کی بیگی پیتته وه و گونا هباریش بووه به نه کردنه کی به لام هه ندیک له زانایان له وانه داودی زاهری و نیبن حه زم و نیبن ته مییه و موحه ممدی کوری عملی شه وکانی ده لئین: هه کس نویژ نه کات تا کاته کی تیده په پری و نامینی نه وه ناتواتی بیگی پیتته وه، با نویژی سوننه ت و کرده وهی چاک بکات تا کیشی چاله کانی قورس بیئت له پوژی دواپی دا وه ته و به بکات و په شیمان بییتته وه.

هه ردوو کۆمه له زانایان به لگه دیننه وه بو راکانیان و پشتیوانی له بو چوونه کانیان.^۱

بیست و یه کهم: نه گهر کافر موسولمان بوو نویژس رابوردوو ناگی پیتته وه:

(عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه قال: قال أناسٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يا رَسُولَ اللَّهِ ائْتَاخْذُ بِمَا عَمَلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ أَمَّا مَنْ أَحْسَنَ مِنْكُمْ فِي الْإِسْلَامِ فَلَا يُؤَاخِذُهَا وَمَنْ أَسَاءَ أَخِذْ بِعَمَلِهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالْإِسْلَامِ).^۲ عه بدوللای کوری مه سعود (په زای خوی لی بیئت) ده لی: کهسانی به پیغه مبهریان (ﷺ) ووت: نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) نایا تۆله مان لی نه سه نری له به رانه ر نهو خراپانهی له کاتی نه فامیدا - پیش موسولمان بوون مان- کردوو مانه؟ فه رموی: (نهو که سه تان له نیسلامدا چاکه کی کرد بیئت نه وه تۆله لی لی ناسه نری بهو هۆیه وه، به لام نه وهی خراپه کی کرد بیئت نه وه تۆله کی کرده وه - خراپه کانی- له کاتی نه فامی و نیسلامدا لی ده سه نری).

(و قال عمرو بن العاص أن رسول الله ﷺ قال: أما علمت أن الإسلام يهدم ما كان قبله وأن الهجرة تهدم ما كان قبلها وأن الحج يهدم ما كان قبله).^۳ عه مری کوری عاص (په زای خوی لی بیئت) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فه رموی: (نهی نه ترانیوه نیسلام هه رچی له پیش

(۱) سهیری نه م کتیبانه بکه بو زیاتر زانیاری لهو بار دیه وه: المجموع ۳/ ۷۱. والانصاف ۱/ ۳۴۲. ونیل الاوطار ۲۰/ ۳۲.

والملی ۲/ ۲۳۷. ومجموع الفتاوى ۲۲/ ۴۰. وبداية المجتهد ونهاية المقتصد ۱/ ۳۴۰. والروض النضر ۲/ ۲۶۴ - ۲۶۸.

(۲) رواد مسلم ۱۲۰.

(۳) رواد مسلم ۱۲۱.

نیسلامدا بووه نایهتلی؟ وه کۆچکردنی نهوهی له پێشهوه بووی لایهبات.؟ وه حج کردن نهوهی پیش حج کرابیت نایهتلی و لایهبات).

بیست و دووهم: سَنَ کات نوێژ کردنی تیدا قهدهغه کراوه :

یه کهم : دواى نوێژى بهیانی تا خۆر بهرزدهبیتهوه.

دووهم: کاتیك خۆر له ناوهراستی ئاسماندا به لایهبات تا لایهبات به لای خۆرئاوا.

سێ یه: له دواى نوێژى عهسرا تا خۆرئاوا دهبیته.

١- (قال عُقْبَةُ بْنُ غَامِرٍ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَارِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظُّهْرِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ وَحِينَ تَضِيفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ).^١ عوقبهی کوری عامیر (پهزای خوای لی بی) دهلی: (له سێ کاتدا پێغه مبهری خوا رێگری لی ده کردین که نوێژیان تیدا بکهین یا مردوومانی تیدا بنیژین: کاتی خۆر ههلدی تا بهرز دهبیتهوه وه کاتی خۆر له ناوهراستی ئاسماندا به لایهبات تا لایهبات وه کاتی خۆر نزیکه ئاوا بی تا ئاوا دهبیته).

٢- (عن عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ).^٢ عومهری کوری خهتتاب (پهزای خوای لی بی) دهلی پێغه مبهری خوا (ﷺ) دواى نوێژى بهیانی رێگری کرد له نوێژ تا خۆر ههلدیت وه له دواى نوێژى عهسریشهوه تا خۆر ئاوا دهبیته).

٣- (عن أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه يقول: سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يقول: لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ).^٣ سهبو سهعیدی خودری (پهزای خوای لی بی) دهلی : پێغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (پاش نوێژى بهیانی نوێژ نیه وه ناکرێ ههتا خۆر بهرز دهبیتهوه وه پاش نوێژى عهسریش نوێژ نیه و ناکرێ ههتا ئاوا دهبیته)

(١) رواه مسلم ٢٩٣. وابوداود ٣١٧٦.

(٢) رواه البخاري ٥٨١. ومسلم ٨٢٦.

(٣) رواه البخاري ٥٨٦. ومسلم ٨٢٧.

ئەو رېڭرى و قەدەغە کردنە لەو فەرمودانەدا هاتووە بۆ نوێژیکە ھۆکارێک نەبێ بۆ کردنی بەلگە ھەرۆک نوێژیکى سوننەت بکریت ئەو نابێت بەلام ئەگەر ھۆکارێک بێت بۆ کردنی نوێژەکە ئەوە دروستە وەک لەم فەرمودانەدا ڕوون دەبیتهوہ :

۱- (عن أنسٍ عن النبي ﷺ قال من نسي صلاةً فليصل إذا ذكرها لا كفارة لها إلا ذلك).^۱
 ئەنەس (پەزای خۆی لى بى) دەلى: پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (ھەرکەس نوێژیکى لەبیرچوو کەى بىرى هاتەوہ بىکات ھىچێک تاوانى نوێژ نەکراوہکە لاناہات کردنى نوێژیکى وەک خۆى نەبیت).

ئەم فەرموودە وا دەگەيەنى ھەرکات نوێژە لەبیرچووہکەى بىرکەوتەوہ بىکات با لەو سى کاتەشدا بێت.

۲- (عن أم سلمة رضي الله عنها أنه صلى ركعتين بعد العصر، فسألته عن ذلك، فقالت: يا بنت أبي أمية سألت عن الركعتين بعد العصر إنه أتاني ناس من عبد القيس فشغلوني عن الركعتين اللتين بعد الظهر فهما هاتان).^۲ ئوموسەلەمە (پەزای خۆی لى بى) دەلى: پىغەمبەر (ﷺ) پاش نوێژى عەسر دوو رکات نوێژى کرد منیش پرسیارى ئەو نوێژەم لى کرد فەرمووی: (ئەى کچى ئەبى ئومەييە پرسیارى ئەو دوو رکاتە نوێژەى پاش نوێژى عەسرت کرد ، ئەوہ چەند کەسیکی ھۆزى عەبدولقەيس هاتن بۆ لام سەرقالیان کردم لە کردنى دوو رکاتە سوننەتەکەى پاش نیوہرۆ ئەم دوو رکاتە ئەو دوو رکاتە سوننەتەيە).

ببست و سى ھەم: کە قامەت کرا ناہى نوێژى سوننەت بکریت:

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة).^۳ ئەبوھورەيرە (پەزای خۆی لى بى) دەلى: پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (کە قامەت کرا بۆ نوێژى فەرز ناہى نوێژ بکەیت جگە لە نوێژى فەرز).

(۱) رواه البخاري ۵۷۲. ومسلم ۶۸۴.

(۲) رواه البخاري ۱۱۷۶. ومسلم ۸۳۴.

(۳) رواه مسلم ۷۱۰. والنسائي ۱۱۶ / ۲. والترمذي ۴۲۱. وابن ماجه ۱۱۵۱.

بیست و چواره‌م: نه و شتانه‌ی له نویژدا که راهه‌تیا ن هه‌یه:

نه و شتانه‌ی باسیان ده‌که‌ین له نویژدا که راهه‌تیا ن هه‌یه واته نه‌کردنیا ن چاکتره و سونده‌ته به‌لام کردنیا ن نویژه‌که به‌تال ناکاته‌وه:

۱- نویژ کردن له کاتی ناماده‌بوونی خواردندا:

(عن عائشة عن النبي ﷺ قال إذا أقيمت الصلاة وحضر العشاء فابدؤوا بالعشاء).^۱ عائشه (پره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (نه‌گه‌ر قامه‌ت کرا بۆ نویژ و خواردنی ئیواره‌ش ناماده بوو هیترا، نه‌وه خواردنه‌که له پیشدا بخۆن).

۲- نویژ کردن له گه‌ل ته‌نگاو بوون:

(عن عائشة فقالت سمعت رسول الله ﷺ يقول لا يُصلى بحضرة الطعام ولا وهو يُدفعه الآخِثَانِ).^۲ عائشه (پره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (به ناماده بوونی خواردن نابۆ نویژ بکریت، وه کاتی‌کیش ته‌نگاوه به میز و پیسای)

۳- نویژ کردن له گه‌رماودا:

(عن أبي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ الأرض كلها مسجد إلا المقبرة والحمام).^۳ نه‌بو سه‌عیدی خودری (پره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (زه‌وی هه‌مووی مزگه‌وته جگه له قه‌برسان و گه‌رماو).

۴- سه‌یر کردن شتی‌ک که مروّه بیتا‌ک بکات له نویژه‌که‌ی:

(عن عائشة قالت صلى رسول الله ﷺ في خميص ذات عِلم فلما قضى صلاته قال اذهبوا بهذه الخميصة إلى أبي جهل والتوني بأبجانيته فإنها أهتني أنفاً عن صلاتي).^۴ عائشه (پره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ستا ده‌ستی کرد به نویژ به به‌رگیکی چوار گوشه‌وه که خه‌تخت بوو سه‌یری خه‌ته‌کانی ده‌کرد کاتی له نویژه‌که‌ی بوویه‌وه فرموی: (نهم به‌رگه ببه‌ن بۆ

(۱) رواه البخاري ۵۴۶۵. ومسلم ۵۵۷.

(۲) رواه مسلم ۵۶۰.

(۳) رواه ابوداود ۴۹۲. والترمذي ۳۱۷. وابن ماجه ۷۴۵. واحمد ۸۳/۳، ۹۶. حديث صحيح.

(۴) رواه البخاري ۳۷۳. ومسلم ۵۵۶.

نہبی جہم پوشاکہ سادہ کم می نہبی جہم بۆ بیتن چونکہ نهم بهرگه بی ناگای کردم له نویژہ کم).

(عن أنس رضي الله عنه قال كان قِرَامٌ لِعَائِشَةَ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ أَمِيطِي عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي).^۱ نههس (رهزای خوی لی بی) دهلی نعایشه پهردیه کی تنکی هه بو به لا دیواریکی ژووره کیدا هه لیواسیبوو پیغه مبهه (ﷺ) فهرمووی پی: (نهو پهرده لابه له بهرچاوم چونکه وینه کانی نهو پهرده بهر دهوام دینه پیش چاووم له نویژکردن دا).

۵- نویژکردن له مۆلگای ووشتردا واته نهو جیگایه ووشتر تیدا بشوو نه دات .

(عن البراء بن عازب قال سئل رسول الله ﷺ عن الصَّلَاةِ فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ فَقَالَ لَا تُصَلُّوا فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ فَإِنَّهَا مِنَ الشَّيَاطِينِ وَسئلَ عَنِ الصَّلَاةِ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ فَقَالَ صَلُّوا فِيهَا فَإِنَّهَا بَرَكَةٌ).^۲ بهرائی کوپی عازیب (رهزای خوی لی بی) دهلی پرسیار له پیغه مبهه (ﷺ) کرا ده باره ی نویژ کردن له مۆلگه ی ووشتردا فهرمووی: (له مۆلگای ووشتردا نویژ مه کن چونکه نه وانه له شهیتانه کانن) پرسیاریشی لی کرا ده باره ی نویژکردن له په چه ی مه و بز ن دا فهرمووی: (نویژی تیدا بکن چونکه نهو بهر ده کته).

۶- دهست خسته سهه که له که له نویژدا :

(عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قال هي رسول الله ﷺ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ مُخْتَصِرًا).^۳ نهبو هورهیره (رهزای خوی لی بی) دهلی: (پیغه مبهه ی خوا (ﷺ) ریگری کردوو له وه ی نویژ که دهستی له سهه که له که ی دابنی)

(۱) رواه البخاري ۳۷۴.

(۲) رواه ابوداود ۱۸۴، ۴۹۳. واحد ۲۸۵۶۳. حدیث صحیح.

(۳) رواه مسلم ۵۴۵.

۷- پالتوکړنه سهرشان و دهم هه لېهستن :

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ السُّدْلِ فِي الصَّلَاةِ وَأَنْ يَغْكِيَ الرَّجُلُ فَاَه).^۱ نه بو هورهیره (په زای خواى لى بى) ده لى: (پېغه مبهرى خوا (ﷺ) ريگري کرد له (سدل) کردن له نويزدا و که سيک دهمى هه لېهستى)

سدل به دوو مانا ديت: ۱- جل و بهرگ بهردانه وه تاده گاته زهوى ۲- پالتو و کهوا بدریت به سهر شانيدا و دهست نه کريت به قوله کانيدا.^۲

۸- نويز کردن له کاتى خه و هاتى زوردا :

(قَالَ عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْ النَّوْمِ فَإِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَا يَذَرِي لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ).^۳ عائشه (په زای خواى لى بى) ده لى: پېغه مبهرى خوا (ﷺ) فهرموويه تى: (نه گهر که سيکتان خه و گرتى با پراکشى ههتا خه وه کهى نه په وى، چونکه نه گهر خه وى هات و نويزى کرد له وانه يه پروات له باتى نه وهى داواى لى بوردن بکات جنيو به خوى بدات).

(عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَنْمَ حَتَّى يَعْلَمَ مَا يَقْرَأُ).^۴ وه نه نهس (په زای خواى لى بى) ده لى: پېغه مبهرى خوا (ﷺ) فهرمووى: (نه گهر که سيکتان له نويزدا خه وى ده هات با بجه وى ههتا بزاني چى ده خوینى).

(۱) رواه ابوداود ۶۲۹. والترمذي ۳۷۶.

(۲) بروانه: (النهاية في غريب الحديث والاثار لابن الجزري ۲ / ۳۵۵).

(۳) رواه البخاري ۲۱۲. ومسلم ۷۸.

(۴) رواه البخاري ۲۱۳.

بانگدان

یه کهم: بانگ دان: ناگادارکردن به هاتنی کاتی نویژی فەرز به هوی چەند ووشە و رستە یەکی تایبەتەو

بانگدان پاداشتی گەورە یە هەبە (عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا). ئەبو هورەیرە (خوای لی رازی بیت) دەلی: پێغەمبەری (ﷺ) فەرموو یەتی: ئەگەر خەڵکی بیانزانیایە لە بانگدان و ریزی یە کهمی نویژدا چەند پاداشتی گەورە هەبە پاشان رینگە یەکیان دەست نەکو تاییە جگە لەو ی تیرو پشکیان لەسەر بکەن ئەو تیرو پشکیان لی دەکردن ئەنجا بۆ کی دەربچوایە ئەو بانگی دەدا یا لە ریزی یە کهمدا دەوستان).

بانگدان فەرز یە کیفایە یە لەسەر پیاوان بۆ هەر پێنج نویژە که، لە دروشمە دیارە کانی ئیسلامە، خەڵکی هەر شارێک بانگ نەدەن جەنگیان لە گەڵدا دەکری لە سەری، پێغەمبەری (ﷺ) پرس و پای بە موسولمانان کرد رینگایە ک بدۆزنەو کاتی نویژی پی بزائن تا بین بۆ نویژ بۆ مزگەوت ئەنجا عەبدوللای کوری زەیدی نەنصاری خەوێکی بینی لە خەوێ کەیدا شیوی بانگیان فیر کردبوو خەوێ کە بۆ پێغەمبەر (ﷺ) گێرایەو پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: (إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَقٌّ فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ فَلْيُؤْذَنْ بِهِ فَإِنَّهُ أُنْذَى صَوْتًا مِنْكَ)^۱ (بێگومان ئەو خەوێکی راستە بیللی بە بیلال با ئەو بیللی چونکە ئەو دەنگی لە تۆ بەرز ترو خۆشترە).

دووەم: حوکمی بانگدان

قەسە ی راست و دروست ئەو یە کە بانگدان فەرز یە کیفایە یە ، بۆ دانیشتوانی هێچ شار و دێک نیە بانگ و قامەت واز لی بێتن و نەیکەن (عن أبي قلابة عن مالك بن الحويرث أثبت النبي ﷺ في نفرٍ من قومي فأقمنا عنده عشرين ليلةً وكان رحيماً رفيقاً فلما رأى شوقنا إلى أهاليها قال

(۱) رواه البخاري ٦١٥. ومسلم ٤٣٧.

(۲) رواه ابو داود ٤٩٨، ٤٩٩. والترمذي ١٨٩. وابن ماجه ٧٠٦. والبيهقي ٣٩٠. حديث حسن.

ارْجِعُوا فَاكُونُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَصَلُّوا فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤْمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ).^۱ مالیکی کورې حوهرث (په زای خوی لی بیت) ده لی : له گه ل چوند که سیکی خپله که مدا چوپنه خزمه تی پیغه مبر (ﷺ) بیست شو له خزمه تیدا ماینه وه زور به سوز و سانا بوو که زانی بیری مال و مندالمان نه کهینه وه فمرموی: (بگه پینه وه له ناو کهس و کارتان دا بن و شاره زایان بکن و نویژ بکن، که کاتی نویژ هات با که سیکتان بانگتان بو بدات و گه وره ترینیشان پیش نویژیتان بو بکات).

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا غَزَا بَنًا قَوْمًا لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بَنًا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ وَإِنْ لَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا أَغَارَ عَلَيْهِمْ).^۲ نه نه س (په زای خوی لی بیت) ده لی: پیغه مبر (ﷺ) یاسای وا بوو که غه زای پی بگردینایه بو سر هوژیک هتا روژ نه بوايه توه هیرشی پی نه ده کردین ، سیری ده کرد جا نه گهر گوئی له بانگ بوايه وازی لی ده هیتان به لام نه گهر گوئی له بانگ نه بوايه هیرشی ده کرده سریان).

سن یه م: به لکسې دانانی بانگ

أ- خوی گه وره ده فمرموی: ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ الجمعة: ۹

واته: کاتی بانگدرا بو نویژ له روژی هینی دا نه وه به په له برؤن بو یادی خوا (نویژی هینی) و واز له کرین و فروشتن بیتن.

ب - پیغه مبر (ﷺ) ده فمرموی: (إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤْمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ).^۳ (نه گهر کاتی نویژ هات نه وه با که سیکتان بانگتان بو بدات و نه وه که سعتان گه وره تره پیش نویژیتان بو بکات)

(۱) رواه البخاري ۶۲۸. ومسلم ۶۷۴.

(۲) رواه البخاري ۶۱۰.

(۳) رواه البخاري ۶۲۸. ومسلم ۶۷۴.

چوارهم: میژووی دانانی بانگ:

بانگ له سالی یه که می کوچی دا دانراوه و دهستی پی کرد.

(أَنَّ بَنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّوْنَ الصَّلَاةَ لَيْسَ يُنَادِي لَهَا فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ اتَّخِذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ بُوْقًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ فَقَالَ عُمَرُ أَوَّلًا تَبْعُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا بِلَالُ قُمْ فَتَادِ بِالصَّلَاةِ).^۱ عهبدوللای کوری عومهر (خوای لی رازی بی) دهلی: موسولمانان کاتی کوزچیان کرد بۆ مه دینه کۆده بونه وه له کاتی نویژدا بانگ نه ده درا بۆ نویژ رۆژتیکان له باره یه وه قسه یان کرد، هه ندیکان وتیان: زه نگیك دابنن وهك زه نگی گاواره کان هه ندیکي تریان ووتیان: نه خیر که رنایهك وهك که رنای جووله که دابنن، عومهریش ووتی: نه وه بۆ پیاوی نایترن بانگ بدات بۆ نویژ، پیغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی: (نه ی بیلال ههسته بانگ بده بۆ نویژ).

پینجه م: چۆنیه تی بانگ دان:

بانگ له چه ند ووشه یهك یتک هاتوه که به م شیه یه:

(الله اکبر الله اکبر الله اکبر 'أشهد أن لا اله إلا الله أشهد أن لا اله إلا الله، أشهد أن محمدا رسول الله أشهد أن محمدا رسول الله، حي على الصلاة حي على الصلاة، حي على الفلاح حي على الفلاح، الله اكبر الله اكبر لا اله إلا الله).

وه له بانگی به یانیدا: (الصلاه خير من النوم الصلاة خير من النوم) پاش (حي على الفلاح) دووهم زیاد ده کریت نه م شیه بانگدانه به فهرمووده ی صحیحی بوخاری و موسلیم ریوایهت کراوه و هه موو فهرمووده کانیش صه حیحن.

شه شه م: سونه ته کانسی بانگ دان

أ - بانگیژ پرووی له قیبله بیت، چونکه پیروژترین و گه وره ترین شوینه نه مه له پیشینان و پاشینانه وه هاتوه . (قال ابن المنذر: أجمع أهل العلم على أن من السنة أن تستقبل القبلة بالأذان).^۲

ئین مونزر دهلی: زانایان یهك دهنگن له سه ر نه وه ی که سونه ته پروو کردنه قیبله له بانگدانا .

(۱) رواه البخاري ۶۰۲، ومسلم ۶۷۴.

(۲) بروانه: الأوسط، ۳/ ۲۸ م ۳۵۳.

ب - به پټوه بانګ بدات: (قال رسول الله ﷺ يَا بَلَالُ قُمْ فَتَادِ بِالصَّلَاةِ).^۱ پټغه مېهر (ﷺ) فرمووی: (ته ی بیلال ههسته به پټوه بانګ بده).

ج - ملی بسوپټنې نهک سنگی له کاتی وتنی (حي على الصلاة) به لای راست و (حي على الفلاح) به لای چهپدا: (قال ابو جحيفة وأذن بلال قال فَجَعَلْتُ أَتَّبِعُ فَأَهْ هَا هُنَا وَهَا هُنَا يَقُولُ يَمِينًا وَشِمَالًا يَقُولُ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ).^۲ نهبو جوحهيفه (پرهزای خوای لی بی) دهلی (....) بیلال بانګی دا من سهیری دهمیم دهکرد لیږه و لهوی به لای راست و به لای چهپدا کاتی نهگه یشته (حي على الصلاة) و (حي على الفلاح).

د - سوننه ته دوو (الله اکبر) به يک ههناسه دان بلې و نهو کهسهش گوټی لییه به هه مان شیوه بلیت:

(عن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ أَحَدُكُمْ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ).^۳ عومهری کوری خهتتاب (پرهزای خوای لی بیت) دهلی: پټغه مېهر (ﷺ) فرمووی: (کاتی بانګبیږ وتی (الله اکبر الله اکبر) پاشان که ووتی (أشهد أن لا اله إلا الله) نهویش بلیت (أشهد أن لا اله إلا الله)، پاشان بانګ بیږ بلیت (أشهد أن محمدا رسول الله) نهویش بلیت (أشهد أن محمدا رسول الله)، پاشان بلیت (حي على الصلاة) نهویش بلیت (لا حول ولا قوة إلا بالله) پاشان بلیت (حي على الفلاح) نهویش بلیت (لا حول ولا قوة إلا بالله) پاشان بلیت (الله اکبر الله اکبر) نهویش بلیت (الله اکبر الله اکبر) ههريک له ټیوهش بلې (الله اکبر الله اکبر) پاشان بلیت (لا اله إلا الله) نهویش بلیت (لا اله إلا الله) له ناخی دلیه وه دهچټه بههسته وه).

(۱) رواه البخاري ۶۰۴. ومسلم ۳۷۷.

(۲) رواه البخاري ۱۸۷. ومسلم ۵۰۳.

(۳) رواه مسلم ۳۸۵. وابوداود ۵۲۷.

هـ - شایه تومان (أشهد أن محمدا رسول الله و أشهد أن محمدا رسول الله) دوو جار بلیت، یه کهم جار به دهنگی نزم بلیت دووم جار به دهنگی بهرز بلیت.

(عن أبي مَحْذُورَةَ ان نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَهُ هَذَا الْآذَانَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ مَرَّتَيْنِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ زَادَ إِسْحَاقُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).^۱ نه بو مه حوره (خوای لی پازی بی) ده لی: پیغمبر (ﷺ) نهم بانگی فیتر کردم: (الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا اله إلا الله أشهد أن لا اله إلا الله ، أشهد أن محمدا رسول الله أشهد أن محمدا رسول الله) دوو جار (حی علی الصلاة) دوو جار (حی علی الفلاح) دوو جار، (الله اکبر الله اکبر لا اله إلا الله).

نهم فهرموده لاواز به ووتنی (الله اکبر) دوو جار به لام به چوار جاره که صهیحه.

و - وتنی (الصلاة خير من النوم):

سوننه ته بانگیژ دوو جار دواى (حی علی الفلاح) دووم بلیت (الصلاة خير من النوم) له بانگی یه که می به بیاناندا.

(عن ابن عمر قال كان في الأذان الأول بعد الفلاح الصلاة خير من النوم الصلاة خير من النوم).^۲ عه بدوللای کوری عومهر (خوای لی پازی بی) ده لی: (وتنی (الصلاة خير من النوم) دوو جار دواى (حی علی الفلاح) یه بانگی یه که می به بیاناندا بوو له سه رده می پیغمبر (ﷺ).

(وفي رواية لأبو داود عن أبي مَحْذُورَةَ عن النبي ﷺ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ فِي الْأَوَّلَى مِنَ الصُّبْحِ).^۳ وه له ریوایه تی نه بو داوددا که له نه بو مه حوره ده گیتیه وه که

(۱) رواه ابو داود ۵۰۲. وابن ماجه ۷۰۹. والنسائي ۶۳۰.

(۲) رواه البيهقي في سنن الطبری ۴۲۳/۱. والطحاوي في شرح معاني الآثار ۱/۱۳۷ حديث حسن.

(۳) رواه ابو داود، ۵۰۰. حديث صحيح.

پیغمبر (ﷺ) فرموویه‌تی (الصلاه خیر من النوم الصلاه خیر من النوم له بانگی یه‌که‌می به‌یانیدایه).

که‌واته (الصلاه خیر من النوم) له ووشه‌کانی نه‌و بانگه‌نیه که خه‌لک بانگ ده‌کات بۆ هاتن بۆ نویژ که کاتی هاتوته پیش، به‌لکو له‌و ووشانه‌یه که دانراوه بۆ خه‌به‌رکردنه‌وی خه‌ووتوان له بانگی یه‌که‌مدا پیش هاتنی کاتی نویژی به‌یانی.

ز- بانگی یه‌که‌م پیش بانگی به‌یانی

سوننه‌ته پیش بانگی به‌یانی بانگی یه‌که‌م بدریت بۆ خه‌به‌رکردنه‌وی نه‌و که‌سانه‌ی خه‌وتوان (عن عائشة و ابن عمر قالا قال رسول الله ﷺ ان بِلَالًا يُؤَدِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَدِّنَ بِنَ أَمِّ مَكْنُومٍ) عانیسه و عه‌بدوللای کوری عومه‌ر (په‌زای خویان لی بیت) ده‌لین: پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) فرمووی (بیگومان بیلال به‌شه‌و دا بانگ ده‌دات پیش بانگی به‌یانی بخۆن و بخۆنه‌وه له پارشیودا هه‌تا عه‌بدوللای کوری نوم مه‌کتوم بانگ ده‌دات).

وه پیغمبر (ﷺ) مه‌به‌ست له بانگی یه‌که‌می پیش بانگی به‌یانی پروون ده‌کاته‌وه به‌ نه‌م فورمووده‌ی عه‌بدوللای کوری مه‌سه‌عود ده‌یگیریتته‌وه (عن عبد الله بن مسعود عن النبي ﷺ قال لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدُكُمْ أَوْ أَحَدًا مِنْكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ مِنْ سَحْوَرِهِ فَإِنَّهُ يُؤَدِّنُ أَوْ يُنَادِي بِلَيْلٍ لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ وَلِيُنَبِّئَكُمْ نَائِمَكُمْ وَلَيْسَ أَنْ يَقُولَ الْفَجْرُ أَوْ الصُّبْحُ).^۱ ده‌لی پیغمبر (ﷺ) فرمووی: (با بانگدانی بیلال رینگری له هیچ که‌سیکتان نه‌کات له پارشیو کردنه‌که‌یدا چونکه بیلال به‌شه‌و بانگ ده‌دات تا شه‌ونویژگه‌رتان بگه‌ریتته‌وه بخه‌وی وه خه‌وتووشتان به‌خه‌به‌ر بیینی بۆ نه‌وه نی به‌یانی به‌یانه و نویژ بووه).

ح- په‌نجه‌ خستنه‌ گوئی له کاتی بانگ دان دا :

(عن أبي جَحِيفَةَ قَالَ رَأَيْتُ بِلَالًا يُؤَدِّنُ وَيَدُورُ وَيَتَّبِعُ فَأَهُ هَا هُنَا وَهَ هُنَا وَإِصْبَاةً فِي أُذُنَيْهِ).^۲ نه‌بو جوحه‌یفه (په‌زای خویان لی بیت) ده‌لی (بیلام بیینی بانگی ده‌دا.... دوو په‌نجه‌ی خستبووه هه‌ردوو گوئی‌هه‌)

(۱) رواه البخاري ۶۲۲. ومسلم ۱۰۹۳.

(۲) رواه البخاري ۶۲۱. ومسلم ۱۰۹۳.

(۳) رواه الترمذي ۱۹۷. وابن ماجه ۷۱۱ حديث صحيح.

گ - سوننه ته نهوهی گوئی له بانگ و قامه ته ووته کانی بانگ بیژ بلیتهوه:
 (عن أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ).^۱
 نهبو سه عیدی خودری (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهه (ﷺ) فهرمووی: (کاتیک
 گویتان له بانگیژ بوو بانگی دهدا نهوه نهو چی دهلی نیوهش بیلین).
 (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النَّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ
 التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَأَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ حَلَّتْ لَهُ
 شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ).^۲ جابیری کوپی عهبدوللا (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهه (ﷺ)
 فهرمووی: (ههركه سيك گوئی له بانگ بوو بلی: (اللهم رب هذه دعوة التامة والصلاة القائمة
 آت محمدا الوسيلة والفضيلة وابعته مقاما محمودا الذي وعدته) نهوه له رۆژی دواپی شهفاعه تی
 . من دهیگریتهوه).

(۱) رواه البخاري ۶۱۱. ومسلم ۳۸۳.

(۲) رواه البخاري ۶۱۴.

قامەت کردن

قامەت کردن هەر بانگە لە گەڵ پەچاوەکردنی ئەم جیاوازیانەدا :

أ - بانگ ووشەکانی دوو دوون بەلام یەک جار دەوتریت.
(عن أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَيُؤَيِّرَ الْإِقَامَةَ إِلَّا الْإِقَامَةَ).^۱ ئەنەس (پەزای خوای لى بیّت) دەلێ (بیلال فەرمانی پێکرا کە ووشەکانی بانگ دووجار بلیت و ووشەکانی قامەت بەک جار جگە لە ووشەى (قد قامت الصلاة) دووجار دەوتریت لە قامەت دا).
چۆنیەتی قامەت کردن: (الله اکبر الله اکبر أشهد أن لا اله إلا الله أشهد أن محمدا رسول الله، حي على الصلاة حي على الفلاح قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة الله اکبر الله اکبر لا اله إلا الله).

ئەم شێوەی قامەتە لە فەرمودەى صەحیحى بوخارى و موسلیم دا هاتووە.
ب - پەلە نەکردن و لەسەرخوایى لە بانگدان دا، وە پەلەکردن لە قامەت کردن دا، چونکە بانگ دان بۆ ئامادەنەبوانە لەبەر ئەوە پەلە نەکردن چاکترە بۆ ئەو حالەتە، بەلام قامەت کردن بۆ ئامادە بووانە لەبەر ئەوە پەلەکردن شیواوترە بۆی.

ج - ئەگەر کەسێک چەند نوێژێکی فەوتا بوو وویستی بیگێڕیتەوه ئەوە تەنها بۆ یەکەم نوێژیان بانگ دەدات بەلام قامەت دەکات بۆ هەموو نوێژە فەوتاوەکان بە بەلگەى ئەم فەرمودەیه (عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال: أن رسول الله ﷺ جمع بين المغرب والعشاء بمزدلفة بأذانٍ واحدٍ وإقامتين).^۲ جابیری کورێ عەبدوللا (پەزای خوای لى بى) دەلێ: (پێغەمبەر ﷺ) نوێژی مەغریب و عیشای کۆکردووە لە موزدەلیفە بەیەک بانگدان و دوو قامەت).

(۱) رواه البخاري ۵۸۰. ومسلم ۳۷۸.

(۲) رواه مسلم ۱۲۱۸.

مهرجه کانی دروستی نویژ

مه‌به‌ست پینان نهو مهرجانه‌یه که پیوسته نویژگهر به‌جیان بهینتی وه نه‌گهر به‌کیکیان نه‌کات و وازی لی یینی^۱ نویژه‌که‌ی به‌تال ده‌بیته‌وه مهرجه‌کانیش نه‌مانه‌ن:

۱- خاوتینی: پاک و خاوتینی به‌کیکه له مهرجه‌کانی دروستی نویژ، که چهند به‌ش و جوړه که ده‌بیته هم‌موویان هه‌بن ئینجا نویژه‌که دروسته:

ا- پاک و خاوتینی له‌ش له بی ده‌س نویژی و له‌ش گرانی: نه‌گهر بی ده‌ست‌نویژ بوو یان له‌ش گران نویژه‌که‌ی دروست نی به له‌به‌رنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرمووی: (لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْرٍ).^۱ (نویژ وهرناگیری وه دروست نیه به بی پاکیتی و ده‌ست نویژ بوون).

ب- پاک و خاوتینی له‌ش له پیسی: پیشت‌ر باسی پیسی و جوړه‌کانی کرا (قوله ﷺ في اللذين يعذبان في قبرهما: أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ).^۲ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له باسی نهو دوو که‌سه‌ی که رۆشت به‌لای گوړه‌کانیاندا فرمووی (ثم دووانه سزا ده‌درین به‌کیکیان خوی پاک نه‌ده‌کرده‌وه له میز)

هم‌موو پیسیه‌کانی تر وه‌ک میز وان (فقال رسول الله ﷺ لِفَاطِمَةَ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلْتُ الْحَيْضَةَ فَأَتْرُكِي الصَّلَاةَ فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا فَأَغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي).^۳ وه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به فاتیمة‌ی کچی نه‌بی حوبه‌یشی فرموو: (نه‌گهر خوتینی هه‌یزت پیا هات واز له نویژ‌کردن بیته جا که به نه‌ندازدی رۆژانی هه‌یزه‌که‌ت له مانگه‌کانی رابردوو دا رۆشت (خوت بشو) نهو خوتنه پیته‌وه‌یه بیشوو نویژ بکه) که‌واته خوتنیش ده‌بی بشو‌دریت.

ج- پاک‌ی جل و به‌رگی نویژ گهر له پیسی: ده‌بیته جل و به‌رگی نویژ‌گهر پاک بیته له هم‌موو جوړه پیسیه‌ک خوی گه‌وره ده‌فرمویت (وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ) واته: جل و به‌رگه‌کانت پاک راگره.

(۱) رواه مسلم ۲۲۴.

(۲) رواه البخاري ۲۱۵. ومسلم ۲۹۲.

(۳) رواه البخاري ۲۶۶. ومسلم ۳۳۳.

د- پاکي شوینی نوێزکردنه‌که له پیسی، به به‌لگهی ئەوێ که پیغه‌مبەر (ﷺ) فرمانی کرد ئاو بکەن به‌و شوینه‌دا له مزگه‌وت که عه‌ربه ده‌شته‌کیه‌که میزی پیاکرد.^۱

۲- زانینی کاتی نوێز: هه‌موو نوێزێک کاتی دیاری کراوی هه‌یه مه‌رجه نوێزه‌که له‌و کاته‌دا بکریت نه‌جا دروسته خوای گه‌وره ده‌فرموی (ﷺ) إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا النساء: ۱۰۳ واته : بێگومان نوێز فەرز کراویکی کات بۆ دیاری کراوه له‌سه‌ر باوه‌رداران.

حوکمی ئەو که‌سه‌ی نوێزی کردبێت له ده‌ره‌وه‌ی کاته‌که‌ی: نه‌گه‌ر که‌سیک بۆی پروون بوویه‌وه که ئەو نوێزه‌ی کردوویه‌تی پیش کاتی نوێزه‌که بووه ئەوه نوێزه‌که‌ی دروست نییه و نه‌بێت بیکاته‌وه.

۳- داپۆشیینی عه‌وره‌ت: مه‌به‌ست له عه‌وره‌ت هه‌موو ئەو شوێنانه‌یه له‌شی مرۆف که واجبه داپۆشیینی یا حه‌رامه سه‌یرکردنی، عه‌وره‌تیش له نوێزدا ، نیوان ناوک و نه‌ژنۆیه بۆ پیاو هه‌موو له‌شی ئافه‌رتیشه جگه له دهم و چاوو ده‌سته‌کانی، ده‌بێت ئەوێ پێی ده‌وتریت عه‌وره‌ت بۆ پیاو و ئافه‌رت له نوێزدا داپۆشریت نه‌گه‌ر که‌میکیشی دانه‌پۆشریت نوێزه‌که دروست نی یه.

خوای گه‌وره ده‌فرموی: (ﷺ) حُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ الأعراف: ۳۱ واته: پۆشاکی جوانیتان پۆشن له کاتی هه‌موو نوێزێکدا .
(عن عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ حَائِضٍ إِلَّا بِحِمَارٍ).^۲ عایشه (په‌زای خوای لی بیّت) ده‌لی پیغه‌مبەر (ﷺ) فرموی: (خوای گه‌وره نوێزی ئافه‌رتی بالغ و ه‌رناگری به سه‌رپۆشه‌وه نه‌بی)

۴- پرووکردنه قیبله: ئەمه مه‌رجی چواره‌مه له مه‌رجه‌کانی دروستی نوێز مه‌به‌ست له قیبله که‌عه‌ی پیرۆزه واته که‌عه له پێشیه‌وه بیّت :

(۱) رواه البخاري ۲۲۱. ومسلم ۲۸۵.

(۲) رواه الترمذي ۳۷۵. وابوداود ۶۲۷. وابن ماجه ۶۵۵. حديث صحيح.

۱- به لگهی واجبیتی پروکردنه قیبله نهم نایه ته پیروژه به ﷺ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ﷻ البقرة: ۱۵۰ واته: (له کاتی نویژکردندا) پرووت وهریگیره بۆ لای که عبهی پیروژ وه نیهوش (نهی موسولمانینه) له ههر کوی بوون پروو وهرگیرن بۆ لای نهو مزگهوته .

(وجاء انه ﷺ قال للذي علمه كيف يصلي: إذا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغْ الوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلْ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ).^۱ پیغه مبهەر (ﷺ) فهرمووی به کابرایه که فیژی نویژکردنی کرد (کاتی ههستای بۆ نویژکردن به چاکی دهست نویژ بگره پاشان پروو له قیبله بکه و (الله اکبر) بکه) نویژه که دهست پی بکه

ب- چ کاتی پروو کردنه قیبله دانرا؟

(عن البراء بن عازب رضي الله عنهما قال كان رسول الله ﷺ صلى نحو نيت المقدس ستة عشر أو سبعة عشر شهرا وكان رسول الله ﷺ يحب أن يوجه إلى الكعبة فأنزل الله ﷻ قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ﷻ البقرة: ۱۴۴ فَتَوَجَّهْ نَحْوَ الْكَعْبَةِ).^۲ بهرائی کوری عازیب (پهزای خوی لی بی) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) شانزه یان ههفده مانگ پروو به بهیتوله قدیس نویژی کرد، بهلام هزی ده کرد پرووی پی بکریته که عبه نیت خوی گهوره نهم نایه تهی دابهزاند ﷻ قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ﷻ البقرة: ۱۴۴ نهوسا پروو کرده (که عبه).

کهواته میژووی پرووکردنه که عبه له سه ره تاکانی کۆچه وه بۆ مه دینه دهستی پی کردووه.

(۱) رواه البخاري ۵۸۹۷. ومسلم ۳۹۷.

(۲) رواه البخاري ۳۹۰. ومسلم ۵۲۵.

پایه‌کاني نوښت

نوښت چەند پایو روکنيکی هیه که نوښتيان لی پیک دی و نه‌بوونی هریه که له پایانه ده‌بیته هوی دروست نه‌بوونی نوښته‌که نه‌مانه‌ی خواره‌وه نه‌و روکن و پایانه‌ن:

یه‌که‌م: نیه‌ت هینان: ده‌بیت له سهره‌تای ده‌ست کردن به نوښته‌که‌وه نیه‌ت به‌یتری، نیه‌تیش له دل‌دایه ووتنی به زمان پی‌چه‌وانه‌ی سوننه‌تی پی‌غهمبه‌ره (ﷺ) به‌لگه‌ی نیه‌ت هینان فەرمووده‌که‌ی عومهری کوری خه‌تتابه پی‌ویسته نیه‌ت (إنما الأعمال بالنیات).^۱ پی‌ویسته نیه‌ت له‌گه‌ل (الله اکبر)ی نوښت‌دا به‌ستن دا بیت، وه جور و رکات و کاتی نوښته‌که بیت به‌دل‌تدا.

دووه‌م: وه‌ستان به پی‌وه به پی‌ی توانا له نوښتی فەرژدا: (عن عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ بِي بَوَاسِيرُ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ الصَّلَاةِ فَقَالَ صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ).^۲ عیمرانی کوری حوصه‌ین (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (نه‌خو‌شی مایه‌سیریم هه‌بوو پرسیارم له پی‌غهمبه‌ره (ﷺ) کرد ده‌باره‌ی نوښت کردن فەرمووی به پی‌وه نوښت بکه جا نه‌گهر نه‌توانی نه‌وه به دانیشتنه‌وه‌جا نه‌گهر نه‌وه‌شتنه‌توانی نه‌وه به پاکشانه‌وه (پال‌که‌وتنه‌وه) بیکه).

به‌لام نوښتی سوننه‌ت وه‌ستان به پی‌وه تییدا سوننه‌ته ده‌توانی به دانیشتنه‌وه بیکات با تواناشی هه‌بیت به‌لام پاداشتی که‌متره (قال النبي ﷺ مَنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ).^۳ پی‌غهمبه‌ره (ﷺ) ده‌فهرمووی: (هه‌رکه‌س به پی‌وه نوښت بکات نه‌وه چاکتره، هه‌رکه‌سیش به دانیشتنه‌وه نوښت‌بکات نه‌وه نیوه‌ی پاداشتی نوښت‌کردنی به پی‌وه‌ی هیه، که‌سیکیش به پال‌که‌وتنه‌و نوښت بکات نه‌وه نیوه‌ی پاداشتی نوښت‌کردنی به دانیشتنه‌وه‌ی هیه).

(۱) رواه البخاري ۱. ومسلم ۱۹۰۷.

(۲) رواه البخاري ۱۰۶۶.

(۳) رواه البخاري ۱۰۶۵.

سئ یهم: (الله اکبر) دهست به نویژکردن:

(قال رسول الله ﷺ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ).^۱ پیغه مبه ر (ﷺ) ده فرموی: (کلیلی نویژ خویاکردنه و دیه به دهست نویژ گرتن وه (الله اکبر) ووتنی حه رامکهری جگه له نویژه وه سه لام دانه وهش ته و او بوونیه تی و هوژی حه لال بوونی نه وه لی ی قه ده غه کراوه).

چوارهم: خویندنس سورهنس فاتیه: ده بیت له هه موو کاتیک دا سوپه تی فاتیه بخوینریت (عن عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ).^۲ عوبادی کوری صامیت (رهزای خوی لی بیت) ده لی پیغه مبه ر (ﷺ) فرموی: (هه رکهس سوپه تی فاتیه نه خوینن نویژه که ی درووست نی یه).

پینجه م: کپنوش بردن و مانه وه تیییدا: به جوړیک بچه میته وه ناو له په کانی بگاته نه ژوتوکانی و پشتی ریک بکات خوی گه وره ده فرموی (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا ﷻ الحج: ۷۷) واته: نهی ته وانه ی باوه رتان هیناوه کپنوش و سوژده بیه پیغه مبه ریش (ﷺ) خوی به کردار کپنوشی بردوه له نویژه کانیدا له چهن دین فرموددی صه حیددا هاتوه (وقول رسول الله ﷺ لمن علمه الصلاة: ثم اركع حتى تطمئن راكعاً).^۳ پیغه مبه ر (ﷺ) کاتی پیاویکی فیری نویژ ده کرد فرموی: (پاشان کپنوش بیه و بوسته تا نارام ده بیته وه جوته نامینن).

شه شه م: هه لسانه وه له کپنوش مانه وه تیییدا: نه غا له کپنوش راست ده بیته وه و جوته نامینن

(عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا).^۴ عائیشه (رهزای خوی لی بیت) باسی نویژ کردنی پیغه مبه ر

(۱) رواه ابوداود ۶۱. والترمذي ۳ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۷۵۶. ومسلم ۳۹۴.

(۳) رواه البخاري ۷۲۴. ومسلم ۳۹۷.

(۴) رواه مسلم ۴۹۸.

(ﷺ) ده‌کات و ده‌لای: (که سهری به‌رز ده‌کرده‌وه له کړنوش نه‌ده‌پړشت بۆ سوژده هه‌تا ته‌واو راست نه‌بوايه‌توه) (وقال ﷺ لرجل أساء صلاته، فكان يعلم كيفيتها: (ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْدِلَ قَائِمًا).^۱ کابرای نه‌شاره‌زای فهرموو: (پاشان هه‌ل‌سهرده‌وه له کورنوش تا به ته‌واوی راست ده‌بیته‌وه).

هه‌تیه: سوژده بردن و مانه‌وه تییدا: دوو سوژده ده‌بریت له ههر پرکاتی‌کدا و ده‌بیت نه‌وه‌نده‌ش به‌هستیت تا له‌شی له جووله ده‌هستیته‌وه، و ده‌بیت ناو‌چاوان و هه‌ردوو ناو له‌پ و هه‌ردوو نه‌ژنۆ و سهر په‌نجه‌کانی قاچی بخاته سهر زه‌وی له کاتی سوژده بردن دا، خوای گه‌وره

ده‌فهرمویت ﴿ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا﴾ الحج: ۷۷

واته: کورنوش و سوژده به‌ن، پیغه‌مبه‌ریش به کابرای نه‌شاره‌زای فهرموو: (ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا). (پاشان سوژده به‌هه‌تا له‌شت له جووله ده‌هستیته‌وه).

هه‌شته: دانیشتنی نیوان دوو سوژده‌که: به به‌لگه‌ی فهرمووده‌ی پیشوو، ده‌بیت نه‌م دانیشتنه له هه‌موو کاتی‌کدا هه‌بیت.

نۆیه: دانیشتنی کو‌تایی: مه‌به‌ست پی‌ی ئه‌و دانیشتنه‌یه له کو‌تا پرکاتی نو‌یزدایه و سه‌لام دانه‌وه‌ی به دوا‌دا دیت.

ده‌یه: خو‌یندن ته‌حییات له دانیشتنی کو‌تایی دا (عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَكَفَى بَيْنَ كَفَيْهِ التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنِي السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ) عه‌بدوللای کورپی مه‌سه‌عوود (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌ستم له‌ناو هه‌ردوو ده‌ستی. پیغه‌مبه‌ر بوو (ﷺ) فیری ته‌حیاتی کردم وه‌ک چۆن فیری سو‌په‌تیکی قورنانی ده‌کردم به‌م جو‌ره (التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ).^۲

(۱) رواه البخاري ۷۲۴. ومسلم ۳۹۷.

(۲) رواه البخاري ۸۳۱. ومسلم ۴۰۲.

یازدهیم: سهلاوات دان لهسهر پیغه مبه‌ر (ﷺ) دواس ته‌حیاتس کو‌تایس:

(عن عبد الرحمن بن أبي لیلی قال لَقِيتُ كَعْبُ بن عَجْرَةَ فقال أَلَا أَهْدِي لَكَ هَدِيَّةً إِنْ النِّبِيِّ ﷺ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكُمْ قَالَ قُولُوا) ۱
عبدویره‌همانی کو‌ری نه‌بی له‌یلا ده‌لی: که‌عبی کو‌ری عوجره‌ گه‌شت به‌ من و ووتی دیاریه‌کت
پی‌شکه‌ش که‌م؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هاته‌ ناومان ووتمان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌زانین چو‌ن
سه‌لامت چو‌ن سه‌لامت له‌سهر بده‌ین نه‌ی چو‌ن سه‌لاوات له‌سهر بده‌ین؟ فه‌رمووی بلی‌ن: (اللهم
صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ
اللهم بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ
مَجِيدٌ). ۲

دوازدهیم: سه‌لام دانوه‌س یه‌که‌م: (وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ). ۳ به‌لگه‌ی
فه‌رمووده پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌باره‌ی نویژ فه‌رمووی: (حه‌رام کردنی هه‌موو شتی جگه‌ له‌ نویژ
به‌ (الله اکبر) ه‌ حه‌لال کردنیس به‌ سه‌لام دانوه‌یه).

که‌مترینی سه‌لامدانوه‌ نه‌مه‌یه (السلام علیکم) چاکترینیشی (السلام علیکم و رحمة الله) دوو
جاره‌ جاری به‌ لای راست داو جاری‌کیش به‌ لای چه‌پدا (عن سَعْدُ قَالَ كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى أَرَى بَيَاضَ خَدَّهِ). ۴ سه‌عد (ره‌زای خوای لی‌ بیت) ده‌لی:
پیغه‌مبه‌رم ده‌بینی به‌ لای راست و به‌ لای چه‌پدا سه‌لامی ده‌دایه‌وه نه‌ونده‌ لای نه‌کرده‌وه
کو‌لیم ده‌بینی).

(عن عبد الله أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ). ۵ عه‌دوللای کو‌ری مه‌سعود (ره‌زای خوای لی‌ بیت)

(۱) رواه البخاري ۶۳۵۷. ومسلم ۴۰۶.

(۲) رواه البخاري ۶۳۵۷. ومسلم ۴۰۶.

(۳) رواه ابوداود ۶۱. والترمذي ۳. وابن ماجه ۲۷۵. حديث حسن.

(۴) رواه مسلم ۵۸۲.

(۵) رواه ابوداود ۹۹۶. والترمذي ۲۹۵. وقال الترمذي حديث حسن صحيح.

ده لى پیغه مېهر (ﷺ) سه لامى ده دایه وه به لای راست و به لای چه پدا به جوړى کولمى ده بینرا و ده یفرموو: (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ).

وه هندی جار ته نها يهك سه لامى ده دایه وه (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُسَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً تَلْقَاءَ وَجْهِهِ، يَمِيلُ إِلَى الشَّقِّ الْأَيْمَنِ شَيْئًا أَوْ قَلِيلًا).^۱ عايشه ره زای خواى لى بيت ده لى: پیغه مېهر (ﷺ) له نویژدا يهك سه لامى ده دایه وه پروو به پرووى خوى كه مېك به لای راست لای ده دایه وه.

سیازده يه م: پېزبه ندی له نیوان پایه کاندا، چونکه پیغه مېهر (ﷺ) همیشه به پېز پرووکنه کانی کردووه پېچه وانى نه وه لى نه بینراوه.

(۱) رواه الترمذی ۲۹۶. وابن ماجه ۹۱۹. حدیث صحیح.

سوننه ته کانی نویژ

یه کهم: سوننه ته کانی پیش نویژ: نو سوننه تانهن پیش کردنی نویژ نه نجام ده درین که سیان:

۱- بانگدان: پیشتر باسمان کرد

۲- قامت کردن: نهویشمان باس کرد

۳- دانانی سوتره له بهردهم نویژ گهردا:

سوتره بۆ نهوهی خه لک به بهردهم نویژ گهردا نهروات وهک دیوار و پایه و عه موود و دار نه گهر نه بوو داخستنی بهرمال و خهت کیشان به بهردهم نویژ گهر دا.

(عن بن عمرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ أَمَرَ بِالْحَرْبَةِ فَتَوَضَّعُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا وَالنَّاسُ وَرَاءَهُ وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السَّفَرِ).^۱ عه بدوللای کوری عومهر (رهزای خوای لی بیته) ده لی: (پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه گهر رۆژی جه ژن برپوشتایه ته دهره وه - بۆ نویژ کردن - فرمانی ده کرد نیره یهک له بهردهمیدا داچه قینن نه نجا بهرانبهری نویژی ده کرد خه لکه کهش له دوايه وه نویژیان ده کرد وه له سه فهریشدا هه مان شتی ده کرد).

چاکتر وایه سوتره نزیک بیته له شوینی سوژده که یه وه (عن سَهْلٍ قَالَ كَانَ بَيْنَ مُصَلِّي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ الْجِدَارِ مَمَرٌ الشَّاةُ).^۲ سه هلی کوری سه عد (رهزای خوای لی بیته) ده لی له نیوان شوینی نویژه که ی پیغه مبهر (ﷺ) و دیواره که دا نه وهنده بووم مه پکی پیا پروات).

دووهم: سوننه ته کانی ناو نویژ: نو سوننه تانهن که له ناو نویژدا ده کرین که دوو به شن:

أ - (الأبعاض): نو سوننه ته یه نه کردنی به سوژده ی سه هوه له کوتایی نویژه که دا بر ده بیته وه.

ب - (الهيئات): نو سوننه ته یه نه کردنی سوژده ی سه هوی ناوی.

أ - (الأبعاض): نو سوننه تانه ده گریته وه:

(۱) رواه البخاري ۴۷۲. ومسلم ۵۰۱.

(۲) رواه البخاري ۴۷۴. ومسلم ۵۰۸.

۱- ته‌حیاتی یه‌که‌می نویژ: مه‌به‌ست پی‌ی نه‌و ته‌حیاته به‌که سه‌لامدانه‌وی به‌دوادا نایه‌ت .
 ۲- سه‌لاوات دان له‌سه‌ر پی‌تغه‌مبه‌ر (ﷺ) پاش ته‌حیاتی یه‌که‌م. (کنا نُعِدُّ له‌سیواکَه وَطَهْوَرَه فَيَبْعُهُ اللهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَتَسَوَّكُ وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ فَيَذْكُرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يَنْهَضُ وَلَا يُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي التَّاسِعَةَ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمًا يُسْمِعُنَا).^۱ عایشه (ره‌زای خوای لی‌بیّت) ده‌لی: نِیمه‌سیواک و ناوی ده‌ست نویژمان بۆ پی‌تغه‌مبه‌ر ناماده ده‌کرد جا خوا به‌خه‌به‌ری ده‌هینا له‌شه‌ودا هه‌رکات خۆی بیویستایه نه‌جا سیواکی ده‌کرد و ده‌ست نویژی ده‌گرت نۆ پکات نویژی ده‌کرد دانه‌ده‌نیشته بۆ ته‌حیات خویندن له‌هه‌شتم پکات دا نه‌بیّت یاد و ستایشی خوای ده‌کرد و ده‌پاراپیه‌وه پاشان هه‌لده‌ستایه‌وه و سه‌لامی نه‌ده‌دایه‌وه جا هه‌لده‌ستا پکاتی نوییه‌می ده‌کرد پاشان داده‌نیشته و یاد و سوپاس و ستایش و دوعای ده‌کرد نه‌جا سه‌لامیکی ده‌دایه‌وه گویمان لی‌بوو).

۳- دانیشتنی ته‌حیاتی یه‌که‌م: نه‌م سیانه هه‌ریه‌که‌یان سوننه‌تیکی سه‌ریه‌خۆن.
 ۴- سه‌لاوات دان له‌سه‌ر نالی پی‌تغه‌مبه‌ر (ﷺ) پاش ته‌حیاتی کۆتایی که‌پوکنه به‌لگه‌ی نه‌و فه‌رمووده بوو له‌پوکنی ده‌یه‌مدا باسما‌ن کرد .

۵- (قنوت) خویندن له‌پاش کړنوشی پکاتی دووه‌می نویژی به‌یانی^۲ و له‌پاش کړنوشی کۆتا پکاتی نویژی ویت له‌شانزه‌ی په‌مه‌زان به‌دواوه تا کۆتایی په‌مه‌زان، یا له‌کۆتا پکاتی هه‌ر نویژیکدا به‌هۆی نار‌ه‌حه‌تی و هه‌ر به‌لا و کاره‌ساتی ناخۆشه‌وه پ‌ووبدات (قنوت) ده‌خوینریت بۆ نه‌مان و لاچوونی.

(سُئِلَ أَنَسُ أَقْنَتَ النَّبِيَّ ﷺ فِي الصُّبْحِ قَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَوْ قُنْتَ قَبْلَ الرُّكُوعِ؟ قَالَ بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيرًا).^۳ پرسیار له‌نه‌نه‌س کرا (ره‌زای خوای لی‌بیّت) ئایا پی‌تغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌نویژی

(۱) رواه مسلم ۷۴۶/۱۳۹.

(۲) بروانه: (بداية المجتهد ونهاية المقتصد ۱/ ۲۴۶).

(۳) رواه البخاري ۱۰۰۱. ومسلم ۶۷۷.

به‌یانیاندا قنوتی خویندوو؟ وتی: به‌لّی پییان ووت: نایا پیش کورنوش قنوتی خویند؟ ووتی: که‌می دوی کورنوش قونوتی خویند.

(قال الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي الْوُثْرِ: اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أُعْطِيتَ وَفَنِي شَرًّا مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ).^۱ حه‌سه‌نی کوری عه‌لی (ره‌زای خویان لی بی) ده‌لّی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چهند ووته‌یه‌کی فیر کردم له قنوتی نویژی وویتردا بیلیم که نه‌مه‌یه: (اللهم اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أُعْطِيتَ وَفَنِي شَرًّا مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَتَعَالَيْتَ). سوننه‌ته نه‌گهر پیش نویژ نه‌م دووعایه‌ی خویند به‌ ووشه‌کان شیوه‌ی کۆ بلیت نه‌ک تاک که له فهرموده‌که‌دا هاتوو.

(عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ فَلَمْ يَزَلْ يَقْنُتُ فِي الصُّبْحِ حَتَّى فَارَقَ الدُّنْيَا).^۲ نه‌نه‌س (ره‌زای خوی لی بیت) پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌تا له دنیا ده‌رچوو له نویژی به‌یانیاندا قنوتی ده‌خویند).

ب- (الهیئات): ووتان نه‌و سوننه‌تانه‌یه نه‌گهر نویژگهر له نویژه‌کانیدا نه‌یکرد پیویست ناکات سوژده‌ی سه‌هوی بۆ ببات، نه‌و سوننه‌تانه‌ش نه‌مانه‌ن:

۱- به‌رزگردنه‌وه‌ی هه‌ردوو ده‌ست :

سوننه‌ته هه‌ردوو ده‌ست به‌رزبکریته‌وه له کاتی (الله اکبر) ی ده‌ست کردن به‌ نویژ و کاتی پۆشتن بۆ کورنوشی و کاتی هه‌ستانه‌وه له کورنوش.

شیوه‌که‌ی چۆنه: ده‌بیت هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز بکاته‌وه پوو به‌ قیبله‌ په‌نجه‌کانی ده‌ستی کراوه‌ بن په‌نجه‌ گه‌وره‌ی هه‌ردوو ده‌ستی له‌ ناستی نه‌رمه‌ی گوئی‌ه‌کانیدا بن و ده‌سته‌کانی پرووت بن و ده‌سکیش و شتی له‌و جوژه‌ی تیا نه‌بی.

(عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ افْتَتَحَ التَّكْبِيرَ فِي الصَّلَاةِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ يُكَبِّرُ حَتَّى يَجْعَلَهُمَا حَذَوِ مَنْكِبَيْهِ وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَهُ وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

(۱) رواه ابوداود ۱۴۲۵. وهو حديث صحيح.

(۲) رواه احمد ۱۶۲/۳. والدارقطني ۳۹/۳. وعبدالرزاق ۴۹۶۴. وابن أبي شيبة ۳۱۲/۲. وهو حديث حسن.

فَعَلَ مِثْلَهُ وَقَالَ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَسْجُدُ وَلَا حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ).^۱ عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومەر (په‌زای خویان له‌سەر بی‌ت) ده‌لی: پێغه‌م‌ب‌رم (ﷺ) بی‌نی (الله اک‌بر)ی نو‌یژ دابه‌ستنی کرد ه‌ردوو ده‌سته‌که‌ی له کاتی (الله اک‌بر) کردندا به‌رز کرده‌وه تا ناستی شانه‌کانی وه بو‌ رۆشتن بو‌ ک‌رنووش دووباره‌ی کرده‌وه، کاتی‌ک‌یش ووتی (سمع الله لمن حمده) ه‌ردوو ده‌سته‌کانی به‌رز کرده‌وه به‌ ه‌مان شی‌وه ووتی: (ربنا و لك الحمد)، به‌لام کاتی سوژده‌ بردن و کاتی ه‌سته‌انه‌وه له سوژده‌ ده‌ستی به‌رز نه‌ کرده‌وه.

۲- دانانی ده‌ستی راست له‌سەر ده‌ستی چه‌پ:

ده‌بی‌ت ده‌ستی راستی له‌سەر پ‌شتی ده‌ست و مه‌چه‌کی چه‌پی دان‌یت و به‌ په‌نج‌ه‌کانی ده‌ستی راستی ده‌ستی چه‌پی ب‌گری‌ت وه ده‌سته‌کان له‌سەر سنگی دان‌یت به‌م به‌ل‌گانه‌: (عن وائل بن حُجرٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى).^۲ وان‌یلی کوری ح‌وج‌ر (په‌زای خ‌وای لی‌ بی‌ت) ده‌لی: (له‌گه‌ل پێغه‌م‌ب‌ردا (ﷺ) نو‌یژم کرد ده‌ستی راستی خ‌سته‌ سه‌ر ده‌ستی چه‌پی له‌سەر سینگی داینان). (وعند النسائي: ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى كَفِّهِ الْيُسْرَى وَالرُّسْغِ وَالسَّاعِدِ).^۳ وه له‌ ر‌ی‌وایه‌تی‌کی نه‌سانی دا ووتی: (پاشان ده‌ستی راستی دانا له‌سەر پ‌شتی ده‌ستی چه‌پی و سه‌ر مه‌چه‌ک و به‌شی‌کی باس‌کی).

۳- سه‌یر کردنی شو‌نی سوژده‌که‌ی:

(قالت عائشة رضي الله عنها: دخل رسول الله ﷺ الكعبة ما خلف بصره موضع سجوده حتى خرج منها).^۴ عانی‌شه (په‌زای خ‌وای لی‌ بی‌ت) ده‌لی: (پێغه‌م‌ب‌ری خوا (ﷺ) رۆشته‌ ناو که‌عبه‌ و چ‌اوی ب‌ر‌ی‌بووه شو‌نی سوژده‌که‌ تا هاته‌ ده‌روه‌ له‌ که‌عبه‌).

(۱) رواه البخاري ۷۰۵. ومسلم ۳۹۰.

(۲) رواه ابن خزيمة.

(۳) رواه النسائي ۱۲۶ / ۲.

(۴) رواه الحاكم ۴۷۹ / ۱. والبيهقي ۱۵۸ / ۵. وصححه الحاكم ووافقه الذهبي.

(عن أنس بن مالك قال قال النبي ﷺ ما بال أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء في صلواتهم فاشتد قولهم في ذلك حتى قال لبيتهن عن ذلك أو لتخطفن أبصارهم).^۱ نههسی کوری مالیک (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نهوه خهلکانیک چییانه له نویژه کانیندا چاوایان بهرز دهکنهوه بو ناسمان) جا قسمی توندی کرد لهو بارهیهوه ههتا فهرمووی: (به راستی یا واز دینن لهو چاو بهرز کردنهویه بو ناسمان یا بیگومان بینایی چاوایان دهفرینری کویر دهکرتن).

۴- دعای سهرهتای نویژ:

دوای (الله اکبر)ی نویژ دابهستی و پیش خویندنی سورهتی فاتحه نهه دوایه دهخوینری:
 ۱- (قال أبو هريرة كان رسول الله ﷺ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ إِسْكَاتَةً قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ هُنَّيَّةٌ فَقُلْتُ بِأَبِي وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ إِسْكَاتُكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ قَالَ أَقُولُ اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ).^۲ نهبو هورهیره (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهری (ﷺ) کاتی نویژی دانهبهستی به (الله اکبر) کهمی بی دهنگ نهبوو پیش خویندنی فاتحه منیش پرسیارم کرد چی نهکهیت فهرمووی: (نهلیتم: اللهم باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب اللهم نقني من الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس، اللهم اغسلني بالماء والثلج والبرد).

۲- (عن علي بن أبي طالب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه كان إذا قام إلى الصلاة قال: وجهت وجهي للذي فطر السماوات والأرض حنيفاً وما أنا من المشركين إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين).^۳ عهلی (رهزای خوای لی بیت) دهلی: پیغه مبهری (ﷺ) کاتی ههستایه نویژی بکردایه له سهرهتای نویژه کهیدا دههفهرموو: (وجهت وجهي للذي فطر السماوات والأرض حنيفاً وما أنا من المشركين، إن

(۱) رواه البخاري ۷۵۰.

(۲) رواه البخاري ۷۴۴. ومسلم ۵۹۸. واحمد ۲ / ۲۳۱.

(۳) رواه مسلم ۷۷۱.

الصلاّتی و نسکی و محیای و محاتی لله رب العالمین لا شریک له و بذلك أمرت و أنا من المسلمین).

ئەم دووعایە سوننەتە لە نوێژی فەرز و سوننەت و تاک و کۆمەڵ دا بخوینێ بە مەرجی دەستی بە خویندنی سورەتی فاتیحە نەکردبێ، بەلام ئەم دووعایە لە نوێژی مردوو و نوێژە فەرزکە کە کاتەکی زۆر کەمی مابێت بە جۆری ئەگەر ئەم دووعایە بخوینێ نوێژەکانی بەسەر دەچێت و نامینێ، ناخوینێت.

۵- **وتی (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم)** دواى ئەو دووعای پێشوو و پێش خویندنی سورەتی فاتیحە ، بەلام ئەگەر دەستی بە خویندنی فاتیحە کرد ئەوە نیت نابێ (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) بلیت، خۆی گەورە دەفەرموی: ﴿ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴾ النحل: ۹۸ واتە: کاتێ ویستت قورنان بخوینێ پەنا بگرە بەخو لە شەیتانی دوور خراوە لە بەزەیی خوا .

۶- دەنگ بەرزکردنەوه یا بەرزکردنەوه‌ی هەریەکەیان لە شوێنی خۆیدا:

أ- (عن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعَمٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ).^۱ جوبهیری کوپی موطعم (پەزای خۆی لی بیت) دەلی: گویم لە پێغه‌مبەر (ﷺ) بوو لە نوێژی مەغریبدا سورەتی (والطور)ی خویند.

ب- (عن البراء بن عازب رضي الله عنه قال سمعت النبي ﷺ يَقْرَأُ وَالتِّينَ وَالزَّيْتُونَ فِي الْعِشَاءِ وَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ أَوْ قِرَاءَةً).^۲ بهرائی کوپی عازیب (پەزای خۆی لی بیت) دەلی: گویم لە پێغه‌مبەر (ﷺ) بوو لە نوێژی عیشادا سورەتی (والتین والزیتون)ی خویند گویم لە کەس نەبوو ئەوەندە دەنگی خوش بیت).

ئەم فەرموودانە ئەو دەگەیهنن لە کاتەکانی تردا بە بێ دەنگی قورنانی خویندووە وەک ئەم فەرموودەدا هاتووە.

(۱) رواه البخاري ۷۳۵. ومسلم ۴۶۳.

(۲) رواه البخاري ۷۳۳. ومسلم ۴۶۴.

ج - (عن حَبَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: وَقَدْ سَأَلَهُ سَائِلٌ: أَكَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ قَالَ نَعَمْ قُلْنَا بِمَ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ ذَلِكَ قَالَ بِاضْطِرَابٍ لِحَيْتِهِ).^۱ خهباب (رهزای خوای لی بیت) پرسیاریان لی کرد، نایا پیغه مبهری (ﷺ) له نویژی نیوه پۆ و عه سردا قورئانی ده خوتند؟ ووتی: به لی ووتمان به چیا نه تانزانی؟ وتی: به جولانه وی ریشی دا).

د - (عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ فِي كُلِّ صَلَاةٍ يُقْرَأُ فَمَا أَسْمَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْمَعْنَاكُمْ وَمَا أَخْفَى عَنَّا أَخْفَيْنَا عَنْكُمْ).^۲ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بیت) ده لی: له هه موو نویژ کدا قورئان ده خوتنریت، جا نه وی پیغه مبهری (ﷺ) به دهنگی بهرز ده یخوتند بۆمان، نیمهش به دهنگی بهرز ده یخوتنن بۆ نیوه، نه وهشی په نهانی ده کرد لیمان نیمهش په نهانی ده کین لیئان).

۷ - وتی (آمین) باش خوتندنی فاتحه بۆ هه موو نویژ گهریک سوننه ته ئه م ئامین کردنه.

جا چ به ته نیا نویژ بکهیت یا به کۆمه له سوننه ته دواي ته وای بوونی سوپه تی (فاتحه) بلیت (آمین) له نویژی نیوه پۆ و عه سردا به په نهانی و له نویژه کانی تر دا به دهنگی بهرز ده ووتریت، وه مانای (آمین) واته: خوا به نه وی خوتندمان ووتمان گیرای کهیت لیمان.

أ - (عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ آمِينَ وَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ آمِينَ فَوَافَقَتْ إِحْدَاهُمَا الْآخَرَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ).^۳ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بیت) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نه گهر که سیکتان له نویژ دا دواي خوتندنی فاتحه) بلیت (آمین) فریشته کانیش له ناسمان ده لئین (آمین) نه گهر نه م ئامینه له گهل نهو ئامینه دا له یه ک کاتدا بن، نه وه (خوای گه وره) له هه رچی گوناھی رابردوویه تی خوش ده بی).

ب - (عن أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ).^۴ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بیت) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ)

(۱) رواه البخاري ۷۴۶ و ۷۶۰.

(۲) رواه البخاري ۷۳۸. ومسلم ۳۹۶.

(۳) رواه البخاري ۷۴۸. ومسلم ۴۱۰.

(۴) رواه البخاري ۷۸۰. ومسلم ۴۱۰.

فهرموی: (کاتې نیمام وتی (آمین) ښوېش بلین (آمین) چونکه هرکس وتنی ټامینه کې له ګهڼ ووتنی (آمین)ی فریسته کاندې پیکه وه بیت ګوناھی رابردوی دهسپړته وه).

۸- خویندنی قورن پاش سوره تی فاتحه:

له رکاتې یه کهم و دووهم دا سوننه ته دواي خویندنی سوره تی فاتحه سوره تیګ یا چند ټایه تیګ بخوینرت چ نیمام بیت یا به تهنه بیت.

أ- (عن أبي قتادة قال كان النبي ﷺ يقرأ في الركعتين الأولىين من صلاة الظهر بفاتحة الكتاب وسورتين يطول في الأولى ويقصر في الثانية ويسمع الآية أحياناً وكان يقرأ في العصر بفاتحة الكتاب وسورتين وكان يطول في الأولى وكان يطول في الركعة الأولى من صلاة الصبح ويقصر في الثانية).^۱ ټه بو قه تاده (خوای لی رازی بیت) ده لی: (بیغه مېهر ﷺ) له دوو رکاتې یه کهمی نویژی نیوه رڼدا سوره تی فاتحه و دوو سوره تی تری ده خویند رکاتې یه کهمی دریژ ده کرده وه و رکاتې دووهمی کورت ده کرده وه، به لام له دوو رکاته کهمی ترده (رکاتې سی یم و چواره م) تهنه سورتی فاتحه ی ده خویند، وه له نویژی به یانیان دا رکاتې یه کهمی دریژ ده کرده وه و رکاتې دووهمی کورت ده کرده وه، ګوماغان وابو پیغه مېهر (ﷺ) مه بهستی به دریژ کردنه وه ی رکاتې یه کهم ټه وه بوو خه لک بګن به رکاتې یه کهمدا).^۲

ب- (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال كان النبي ﷺ يقرأ في الجمعة في صلاة الفجر (الم تنزيل) و (هل أتى على الإنسان)).^۳ ټه بو هورهیره (رهزای خوای لی بیت) ده لی: (بیغه مېهر ﷺ) له نویژی به یانیانی رڼی هینی دا سوره تی (الم تنزل) و (هل أتى على الإنسان) ده خویند واته سوره تی سه جده ی له رکاتې یه کهمدا ده خویند و سوره تی ټینسانیش له رکاتې دووهم دا ده خویند.

(۱) رواه البخاري ۷۵۹ و ۷۶۲. ومسلم ۴۵۱.

(۲) رواه ابوداود ۸۰۰.

(۳) رواه البخاري ۸۵۱. ومسلم ۸۸۰.

۹- (الله اکبر) ی نیوان هه‌لس و کهوته‌کان:

جگه له (الله اکبر) ی نویژ دهست پی کردن سوننه ته له هه‌موو دانه‌وینه‌وه و به‌رز بونه‌وه و دانیشن و هه‌ستانه‌ویه‌کدا (الله اکبر) بکریت جگه به‌رزبونه‌وه له رکوع که دهوتریت (سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد)

(عن: أَبِي هُرَيْرَةَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرُكْعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكْعَةِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا وَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الثَّنَتَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ).^۱ نه‌بو هورده‌ره (ره‌زای خوای لی بیت) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) کاتی هه‌له‌سا بۆ نویژ کاتی رانه‌وه‌ستا (الله اکبر) ی ده‌کرد وه کاتی رکوعی ده‌برد (الله اکبر) ی ده‌کرد وه کاتی پشتی به‌رز کرده‌وه له رکوع ده‌یفه‌رموو (سمع الله لمن حمده) وه که ریک ده‌بویه‌وه ده‌یفه‌رموو (ربنا ولك الحمد) پاشان داده‌به‌زی بۆ سوژده ده‌یفه‌رموو (الله اکبر) نه‌نجا که سوژده‌ی ده‌برد ده‌یفه‌رموو (الله اکبر) پاشان که سه‌ری به‌رز ده‌کرده‌وه ده‌یفه‌رموو (الله اکبر) له هه‌موو رکاتیکدا به‌شیه‌ی ده‌کرد هه‌تا نویژده‌که‌ی کۆتایی پی ده‌هینا وه له پاش دوو رکات و دانیشن و ته‌حییات خویندن که هه‌له‌سه‌یه‌وه ده‌یفه‌رموو (الله اکبر).

۱۰- وتنی (سبحان ربی العظیم) له رکوعداو (سبحان ربی الاعلی) له سوژده‌دا:

(عن: حُذَيْفَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَفِيهِ: ثُمَّ رَكَعَ فَجَعَلَ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثُمَّ سَجَدَ فَقَالَ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى).^۲ حوزده‌یفه ره‌زای خوای لی بیت ده‌لی: شه‌ویک له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نویژم کرد... پاشان کورنوشی بردو فره‌مووی (سبحان ربی العظیم) پاشان سوژده‌ی بردو و فره‌مووی (سبحان ربی الاعلی).

(۱) رواه البخاري ۷۵۶. ومسلم ۳۹۲.

(۲) رواه مسلم ۷۷۲.

۱۱ - دانانی دهسته‌کانی له‌سەر رانه‌کانی له دانیشتی ته‌حیاته‌کاندا:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما في صفة جلوسه ﷺ قال: كان إذا جلس في الصلاة وضع كفهُ اليمنى على فخذه اليمنى وقبض أصابعه كلها وأشار بأصبعه التي تلي الإبهام ووضع كفهُ اليسرى على فخذه اليسرى).^۱ عه‌بدوللای کوری عومەر ره‌زای خویان لیبت ده‌بارهی شیوهی دانیشتی پیغه‌مبەر ﷺ له نوێژدا ده‌لێ: کاتی دابنیشتایه له نوێژدا - بۆ ته‌حیات خویندن - ده‌ستی راستی ده‌خسته سەر رانی راستی و هه‌موو په‌نجه‌کانی ده‌قوچا په‌نجهی شایه‌تومان نه‌بی ناماژه‌ی پێ ده‌کرد - له کاتی وتنی (الا الله) و ده‌ستی چه‌پی - به کراوه‌یی - له‌سەر رانی چه‌پی داده‌نا".

وه سونده‌ته که په‌نجهی به‌رزکرده‌وه کاتی وتی (الا الله) هەر به‌رزکراوه‌یی بمی‌نیت‌وه تا کۆتایی نوێژه‌که‌ی نه‌بجۆلینیت.

م - دانیشتی به‌شیوه‌ی (تورك) له ته‌حیاتی کۆتاییدا و به شیوه‌ی (إفتراش) له ته‌حیاته‌کانی تردا:

(إفتراش) واته: پێی چه‌پی راده‌خات و له‌سەر قاپاره‌ی چه‌پی داده‌نیشی و پێی راستی له‌سەر په‌نجه‌کانی راست ده‌وه‌ستین به‌ جوړی سه‌ره‌به‌نجه‌کانی پێی راستی روو به قیبله بن. نه‌مه بۆ هه‌موو دانیشتیکی ته‌حیاته جگه له ته‌حیاتی کۆتایی.

(تورك): واته پێی راستی راست ده‌وه‌ستین له‌سەر په‌نجه‌کانی و سه‌ره‌به‌نجه‌کانی روو به قیبله بن پێی چه‌پیشی له لای راستیه‌وه ده‌باته ده‌ره‌وه‌و رانی چه‌پی ده‌خاته سەر زه‌وی.

(عن أبو حميد الساعدي رضي الله عنه قال: أنا كنت أحفظكم لصلاة رسول الله ﷺ وفيه: إذا جلس في الركعتين جلس على رجله اليسرى ونصب اليمنى وإذا جلس في الركعة الأخيرة قدم رجله اليسرى ونصب الأخرى وقعد على مقعدته).^۲ نه‌بو حومه‌یده‌ی ساعیدی ره‌زای خوی لیبت ده‌لێ: من له هه‌مووتان چاکتر شیوه‌ی نوێژکردنی پیغه‌مبەر ﷺ له بیره جا باسی ده‌کات تا ده‌گاته: "جا دوا‌ی دوو رکات نوێژکردن داده‌نیشته له‌سەر پێی چه‌پی

(۱) رواه مسلم ۵۸۰.

(۲) رواه البخاري ۷۹۴.

داده‌نیشته و پیتی راست راست داده‌ناو کاتی له رکاتی کۆتایی نویژدا داده‌نیشته پیتی چه‌پی ده‌برده پیشه‌وه - لای راسته‌وه ده‌برده ده‌روه - پیتی راستی راست داده‌ناو له‌سه‌ر رانی چه‌پی داده‌نیشته".

۱۲- سه‌لاواتی ئیبراهیمی و پاشان دوعا‌کردن دوا ته‌حیاتی کۆتایی:

پیشتر سه‌لاواتی ئیبراهیمیمان باس کرد، دوا نه‌وه سوننه‌ته په‌نا بگرین به‌خوا له‌سزای گۆر و سزای دۆزه‌خ و نه‌جا هه‌ر دوعایه‌کی پی‌باشه‌بو خۆی بی‌کات به‌مه‌رجی له‌خویندنی ته‌حیات و سه‌لاواته‌که زیاتر نه‌بیته.

(عن أبي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ).^۱ نه‌به‌هوره‌یره - ره‌زای خوای لی‌بیته - ده‌لی پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ فه‌رمووی: "کاتی که‌سیکتان له‌خویندنی ته‌حیاتی کۆتایی بوویه‌وه با په‌نا بگریت به‌خوا له‌م چوار شته: له‌سزای دۆزه‌خ و سزای قه‌بر و له‌فیتنه‌ی ژیان و مردن و له‌فیتنه‌ی ده‌جال".

۱۳- سه‌لامدانه‌وه‌ی دووه‌م: پیشتر با‌سمان کرد که سه‌لامدانه‌وه‌ی یه‌که‌م به‌لای راستدا روکنه و فه‌رزه، به‌لام سه‌لامدانه‌وه‌ی دووه‌ی به‌لای چه‌پدا سوننه‌ته و فه‌رمووده‌کانیشمان له‌وێ باس کرد.

۱۴- پایه‌ندبوون به‌خوشه‌وه‌ له‌نوژنه‌که‌دا سه‌راپا:

خوشه‌واته: دلت لای نه‌و قورئان و زی‌کرخویندنانه‌ بیته و بیر له‌ماناکانیان بکه‌یته‌وه و ناو‌یته‌یان بیی و هه‌ست بکه‌یت قسه‌له‌گه‌ل په‌روه‌ردگار ده‌که‌یت.

(عن عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مِنْ أَمْرٍ مُسْلِمٍ تَحْضُرُهُ صَلَاةٌ مَكْتُوبَةٌ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهَا وَخُشُوعَهَا وَرُكُوعَهَا إِلَّا كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يَأْتِ كِبِيرَةً وَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ).^۲ عوسمان (ره‌زای خوای لی‌بیته) ده‌لی: له‌پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ بیست فه‌رمووی: "هه‌ر که‌سیکی موسلمان نو‌یژیکی فه‌رز کاتی بیته‌جا ده‌ست نو‌یژ و خوشه‌و و

(۱) رواه مسلم ۵۸۸.

(۲) رواه مسلم ۲۲۸.

رکوعی به جوی به‌جی بیتی نیلا ده‌بیت به که‌فاره‌تی گونا‌هه‌کانی له‌وه‌وپیش و نه‌و سآله‌ش هه‌مووی نه‌گه‌ر گونا‌هی گه‌وره‌ی نه‌کرد‌بی".

سییه‌م: نه‌و سوننه‌تانه‌ی پاش نوێ ده‌کری‌ن:

۱- یادی خوا کردن نوێ:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما أنَّ رَفَعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ حِينَ يَنْصَرِفُ النَّاسُ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُنْتُ أَعْلَمُ إِذَا انْصَرَفُوا بِذَلِكَ إِذَا سَمِعْتُهُ).^۱ عه‌د‌ولآی کوری عه‌بباس (ره‌زای خوی لی بیت) ده‌لی: "ده‌نگ به‌رز‌کرد‌نه‌وه به‌ زی‌کر و یادی خوا له‌ کاتی کۆتایی هاتنی نوێ‌ فه‌رزدا له‌ سه‌رده‌می پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بو". عه‌د‌ولآ ده‌لی من کاتی گویم له‌ زی‌کر ده‌بوو ده‌مزانی نوێ‌ ته‌واو بووه.

(وفي لفظ: ما كنا نَعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ).^۲ له‌ ر‌یوایه‌تیکی تر‌دا ده‌لی: "نی‌مه‌ ته‌واو‌بوونی نوێ‌زمان نه‌ده‌زانی له‌ سه‌رده‌می پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ (الله‌ اک‌بر) کردن‌دا نه‌بیت".

(عن وَرَادٍ كَاتِبِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ أَمَلَى عَلَى الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ فِي كِتَابٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي ذُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ).^۳ و‌ه‌ر‌پ‌اد - به‌نده‌ی نازاد‌ک‌راوی مو‌غیره‌ی کوری شو‌عه‌ - ده‌لی: مو‌غیره‌ی کوری شو‌عه‌ له‌ نامه‌یه‌ ک‌دا که‌ بۆ مو‌عاوییه‌ی نو‌وس‌ی‌بوو بۆی خو‌ی‌ند‌مه‌وه که‌: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه‌ پاش هه‌موو نوێ‌تیکی فه‌رز ده‌یفه‌رم‌وو: "لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، اللهم لا مانع لما أعطيت ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجد منك الجد".

(۱) رواه البخاري ۸۴۱، ومسلم ۵۸۳.

(۲) رواه مسلم ۵۸۳.

(۳) رواه البخاري ۸۴۲، ۶۳۳۰، ۶۶۱۵، ۷۲۹۲، ومسلم ۵۹۳.

۲- جیگای نویتزه فهرزه که ی بگوړئ نه گهر نویتزی سونه تی کرد:

بؤ نهوی شوین سوژده ی زور بیت، چونکه شایه تی بؤ دده دن، وا خیری زیاتره که نویتزه فهرزه که ی له مزگهوت کرد نویتزی سونه تی بباته وه له ماله وه بیكات. (قال ﷺ: فَصَلُوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنْ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ).^۱ پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرموی: "نه ی خه لکینه نویتزه کانتان له ماله وه بکه ن، چونکه گهره ترین نویتزه نه نویتزه یه مروژ له ماله وه بیكات جگه له نویتزه فهرزه کان".

۳- نه گهر مزگهوت که نافرته تایشی تیاوو، نه وه سونه ته پیاوه کان که میک بمیننه وه :

تا نافرته تان ده پونه دهر وه بؤ نهوی تیکه لاو نه بن، چونکه تیکه لاوی هو ی په یدابوونی خراپه یه. (عن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّسَاءَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كُنَّ إِذَا سَلَّمْنَ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ قُمْنَ وَتَبَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ صَلَّى مِنَ الرَّجَالِ مَا شَاءَ اللَّهُ فَإِذَا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَامَ الرَّجَالُ).^۲ نوموسه له مه (ره زای خوی لیبت) ده لی: "له سرده می پیغه مبهردا ﷺ نافرته تان که سه لامی نویتزی فهرزیان ددهایه وه هله دستان - دهرؤشته دهر وه له مزگهوت - پیغه مبهردا ﷺ و نهو پیاوانه ی ناماده ی نویتزکردن بوون نه وه نده خوا پیتی خوشبویه دهمانه وه، نه غا که پیغه مبهردا ﷺ هله دسا پیاوه کانیش هله دسان".

(وفي رواية قالت أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَلَّمَ قَامَ النَّسَاءُ حِينَ يَقْضِي تَسْلِيمَهُ وَيَمْكُثُ هُوَ فِي مَقَامِهِ يَسِيرًا. قَبْلَ أَنْ يَقُومَ قَالَ نَرَى وَاللَّهِ أَغْلَمُ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ لِكَيْ يَنْصَرِفَ النَّسَاءُ قَبْلَ أَنْ يُدْرِكَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الرَّجَالِ).^۳ له ریوایه تیکي تردا ده لی: "کاتی پیغه مبهردا ﷺ له سه لامدانه وه دهبویه وه نافرته تان هله دستان - و دهرؤشته دهر وه - پیغه مبهردا ﷺ - که میک له جیگای خوی دهمایه وه - له گهل نویتزگهره پیاوه کان دا پیش نهوی ههستی نیبنو شیهابی زوهری که یه کیکه له گیره ره وه کانی نه فرموده یه ده لی: "پیمانواوو نه مانه وه ی پیغه مبهردا ﷺ بؤ نهو بویه نافرته تان برؤن پیش نهوی پیاوان پیان بگن".

(۱) رواه البخاري ۶۹۸ ومسلم ۷۸۱.

(۲) رواه البخاري ۸۲۸.

(۳) رواه البخاري ۸۳۲.

نەو شتانه‌ی که راهه‌تیان هه‌یه له نوێژدا

۱- ده‌ست خسته‌ی سه‌ر که له‌که له نوێژدا:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال هي رسول الله ﷺ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ مُخْتَصِرًا).^۱ نەبوهوره‌یره (ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت) ده‌لێ: "پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رێگری کرد له‌وه‌ی مرۆف نوێژ بکات و ده‌ستی له‌سه‌ر که‌له‌که‌ی دانێ".

۲- لا‌کردنه‌وه له نوێژدا به‌بێ ه‌و:

(عن عائشة قالت سألت رسول الله ﷺ عن الْإِنْفَاتِ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ هُوَ اخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ)^۲ ع‌ائیشه (ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت) ده‌لێ: پرس‌یارم له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد ده‌باره‌ی لا‌کردنه‌وه له نوێژدا، فه‌رمو‌وی: "نەو دزیه که شه‌یتان له نوێژی موس‌لمانێ ده‌دزی".

۳- تف کردنه به‌رده‌می یا لای راستی:

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ فَلَا يَزُقُّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ وَلَكِنْ عَنْ شِمَالِهِ تَحْتَ قَدَمِهِ).^۳ ئەنەس (ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت) ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: کاتێ که‌سی‌کتان له نوێژدا بوو نەوه و تووێژ ده‌کات له‌گه‌ڵ په‌روه‌ر‌دگ‌اری‌دا با تف نه‌کاته به‌رده‌می و لای راستی، به‌ل‌کو بی‌کاته ژێر پێی یا لای چه‌پی". چون‌که له‌و کاته‌دا نا‌وی مزگه‌وته‌که خ‌ۆل بووه ، به‌لام ئی‌ستا نابێت تف بکاته مزگه‌وت.

(۱) رواه البخاري ۱۲۱۹، ومسلم ۵۴۵.

(۲) رواه البخاري ۷۵۱.

(۳) رواه البخاري ۷۵۱.

۴- چاو بهرزگردنهوه بو ئاسمان:

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ. ثُمَّ قَالَ: لَيَنْتَهَنَّ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لَيُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ).^۱ نه نهس (رهزای خوای لیبت) ده لئ: پیغه مبهر ﷺ فرموی: نهوه خه لکانی چییانه له نویژدا چاویان بهرز ده که نهوه بو ئاسمان "پاشان فرموی: "به راستی یا واز لهو کاره دینن یا - رووناکی - چاویان ده فرینریت - کویر ده کرین -".

۵- نویژگردن له کاتیکدا خواردن ئامادهیه، یان تهنگه تاوه، پیشت به به لگه و باسما کرد.

۶- باویشکدان له نویژدا:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ التَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمُ مَا اسْتَطَاعَ).^۲ نه بهورهیره (رهزای خوای لیبت) ده لئ: پیغه مبهر ﷺ فرموی: "باویشکدان له شهیتانهویه، جا نه گهر که سیکتان باویشکی هات چهند ده توانی بیگیریتتهوه با ویشک نه دات".

۷- کوکردنهوهی جلو بهرگ و قز:

(عن ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: وَلَا نَكَفْتُ الثَّيَابَ وَلَا الشَّعْرَ).^۳ عه بدوللا کوری عه بباس (رهزای خوای لیبت) ده لئ: پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی: "... نابی که جلو بهرگ کوکه یتهوه وه نابی و قزیش خرکه ینهوه - به به ست و کوکردنهوه".

۸- دهم بهستن و (سدل):

(سَدَل) دوو مانای ههیه:

۱- جله کانی بیپچیت به خویهوه و دهسته کانی نه کات به قۆله کانیدا، به لکو ههر له ژیره وه بن و ههر بهو شیوهیه کوپنوش و سوژده ببات.

۲- نهویه پالتوو شتی لهو جوړه بکاته سهر شانی یا سهر سهری دهستی نه کات به قۆله کانیدا.

(۱) رواه البخاري ۷۱۷، ومسلم ۴۲۸، ۴۲۹.

(۲) رواه مسلم ۲۹۹۴.

(۳) رواه البخاري ۸۱۲ و مسلم ۴۹۰.

(عن أبي هريرة أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هَيَّى عَنِ السَّدَلِ فِي الصَّلَاةِ وَأَنْ يُعْطِيَ الرَّجُلُ فَاهُ).^۱
 نه بوهورهيره (رهزای خوای لیبت) دهلی: "پیغمبر ﷺ ریگری کرد له (سدل) لهو دهم
 ههلبهستن له نویژدا".

۹- په نجه ته قاندين:

(عن كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ ثُمَّ خَرَجَ غَامِداً إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ فَإِنَّهُ فِي صَلَاةٍ).^۲ كه عبي كوپي عوجره (رهزای خوای لیبت)
 دهلی: له پیغمبر ﷺ بیست فهرمووی: "نه گهر که سیکتان دهستووی گرت، پاشان روشته
 دهره وه و - بو مزگهوت- به مهبهستی نویژکردن با په نجه کانی ههر دوو دهستی نه کات به ناو
 په کتریدا و نه یانته قینن، چونکه نهو کهسه له نویژدایه".

۱۰- دهست دان له چه وو ریگکردنی زیاتر له جارک:

(عن مُعَقِّبٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ فِي الرَّجُلِ يُسَوِّي التُّرَابَ حَيْثُ يُسْجُدُ قَالَ: إِنْ كُنْتَ فَاعِلاً فَوَاحِدَةً).^۳ موعه یقیب (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ باسی دهست دان له چه وی
 کرد له مزگهوت داو فهرمووی: "جا نه گهر ههر پیویست بوو یه ک جار دهستی لینده و ریکی که".

۱۱- پیشکه وتن له نیام:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَمَّا يَخْشَى أَحَدَكُمْ أَوْ أَلَا يَخْشَى أَحَدَكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ جِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ جِمَارٍ).^۴
 نه بوهورهيره (رهزای خوای لیبت) دهلی پیغمبر ﷺ فهرمووی: "نایا که سی له نیوه ناترسی
 نه گهر سه ری بهر زکاته وه پیش له نیام خوا سه ری بکات به سه ری کهر یا خوا شیوهی بگوړیت
 بو شیوهی کهر".

(۱) رواه ابوداود ۶۴۳ حدیث صحیح.

(۲) رواه أحمد ۲/۴۱، و ابوداود ۵۶۲، و الترمذی ۳۸۶، حدیث صحیح.

(۳) رواه البخاری ۱۲۰۷ و مسلم ۵۴۶ و أحمد ۴۲۶/۳.

(۴) رواه البخاری ۶۹۱ و مسلم ۴۲۷.

۱۲- هردوو باسکی له کاتی سوژدهدا بخاته سهر زهوی:

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يَسْطُ أَحَدُكُمْ ذِرَاعِيَهُ انْبِسَاطَ الْكُلْبِ).^۱ نه نهس (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "ریک و راست بن له سوژدهدا باسکتان رامه خن به سهر زهویدا وهك دهست دانانی سهگ".

۱۳- دانانی نهژوکان پیش دهسته کان له چوون بو سوژده:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَبْرُكُ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ وَلْيَضَعْ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ).^۲ نه بهورهیره (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "نه گهر که سیکتان سوژدهی برد وهك وشر دانه نه ویتوه نه ژوکانی پیش دهسته کان دانهی، به لکو دهسته کان پیش نه ژوکانی دانن".

۱۴- سهیر گردنی شتی بی ناگی بکات:

(عن عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةٍ أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي أَنْفًا عَنْ صَلَاتِي).^۳ عایشه (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ به جلیکی خهت خهته وه نویژی کرد، جا له نویژه کهیدا سهیریکی خهته کان کرد کاتی له نویژه کهی بوویه وه فرموی: "نهم جلویه رگم ببهم بو نه بوجه هم و کراسه نه نبیجانییه ساده کهی نهو بیتن بو من، چونکه نهم جله خهته خهریکی کردم و نه بیشت دلم لای نویژه کهم بیت".

(۱) رواه البخاري ۸۲۲ و مسلم ۴۹۳.

(۲) رواه أبوداود ۸۴۰ و مسلم ۲۰۷ حدیث صحیح.

(۳) رواه البخاري ۳۷۳ و مسلم ۵۵۶.

نښه شتانه ی نوږت به تال ده که نه وه

۱- **قسه گردن به نه نقه ست:** جگه له قورنې خويندن و دوعا و زیکره کان هر قسه يک که په یوه نډی به نوږت وه نه بې نوږت به تال نه کاته وه.

(عن زید بن أرقم قال کنا نتکلم فی الصلوة یکلم أحدنا أخاه فی حاجته حتى نزلت هذه الآية (حافظوا على الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین) فأمرنا بالسکوت).^۱ زهیدی کورې نه رقه م (رهزای خوی لیتیت) ده لې: نیمه له سهره تادا له کاتی نوږت گردن له گهل یه کتردا قسه مان ده کرد هه تا نهم نایه ته دابه زی: (حافظوا على الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین) (البقرة: ۲۳۸)، یتیر فرماغان پی کرا به بی دهنگی له نوږت دا.

(عن معاوية بن الحکم السلمي رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال له. وقد شمت عاطسا في صلاته: إن هذه الصلوة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس إنما هو التسبیح والتکبیر وقراءة القرآن).^۲ موعاوییه کورې حه که می سوله می (رهزای خوی لیتیت) ده لې: له نوږت جهماعه تدا کابرایه ک پومی منیش پیم وت: (یرحمک الله) پیغه مبه ر ﷺ پی و تم: "نهم نوږت نابی هیچیک له قسه ی مروقه کانی تیدا بیت، به لکو تنها بریتیه له (سبحان الله و الله اکبر) و قورنې خويندن".

۲- **جولانی زور:** مبه ست پی جولانی پیچه وانه ی جولانه کانی نوږت به مخرجی زور بی و له سر یه ک بکریت، چونکه نهو زور جولانه له گهل یاسای نوږت دا پیچه وانه یه، به به لگه ی فرمووده که ی موعه یقیب، (عن معنقیب عن النبي ﷺ قال فی الرجل یسوی الثراب حیث یسجد قال: إن کنت فاعلاً فواحدة).^۳ که پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: "جا نه گهر هر پیویست بوو با یه ک جار بیت - ده ست دان له چه وی ناو مزگه وت -".

(۱) رواه البخاري ۴۲۶۰ ومسلم ۵۳۹.

(۲) رواه مسلم ۵۳۷.

(۳) رواه البخاري ۱۲۰۷ ومسلم ۵۴۶ واحد ۴۲۶/۳.

۳- **خواردن و خواردنهوه:** چونکه همدووکیان له گهڵ نویژکردن ناگونجین و پێچهوانه. ۴- **دهرکهوتنی عهوره:** پێشتر باسی عهورهتی پیاو و ئافرهتمان کرد به بهلگهوه. جا نهگهر نویژگهر خۆی عهورهتی دهرخست به نهنقهست نهوه نویژهکهی بهتال دهبیتهوه، بهلام نهگهر خۆی دهرکهوت و زوو دایپوشییهوه نویژهکهی بهتال نابیتتهوه، نهگهر زوو داینهپوشییهوه بهتال دهبیتهوه، چونکه یهکیك له مهرجهکانی نویژ نهماوه، بۆیه نهوه نویژه بهتال دهبیتهوه.

۵- دهست نویژ شکان به دنیایهوه:

(عن عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ شَكََا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الرَّجُلُ الَّذِي يُخَيِّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَجِدُ الشَّيْءَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ لَا يَنْفَتِلْ أَوْ لَا يَنْصَرِفْ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا).^۱ عهبادی کوری تهمیم له مامیهوه دهگیریتتهوه که وتی: پیاوی به پێغه مبهری ﷺ وت: "مرۆڤ له نویژدا وا دهزانن دهست نویژی شکاوه؟ فهرمووی: نویژهکهی وازلینههینن و نهیبریت تا گوئی له دهنگ نهیبت یان بۆن نهیستی".

۶- **پێکهنین:** (قال ابن المنذر: وأجمعوا على أن الضحك يفسد الصلاة).^۲ ئین مونزیر دهلی: زانایان یهك دهنگن که پێکهنین نویژ بهتال دهکاتهوه.

(۱) رواه البخاري ۱۳۷ ومسلم ۳۶۱.

(۲) الإجماع ص ۴۰، رقم ۴۸.

سوژدەكان

سوژەى ھەلەكردن جوگمەكەى و ھۆكارەكانى

يەكەم: جوگمەى سوژدەى ھەلەكردن: سوننەتە لە كاتى روودانى ھۆيك لە ھۆيەكانى كە دواتر باسيان دەكەين خۆ نەگەر سوژدەش نەبات نوژدەكەى بەتال نايستەوہ، سوژدەى ھەلەكردن واجب نيبە، چونكە لە برى نەكردنى واجيىك دانەنراوہ.

بەلگەى سوژدەى ھەلەكردن:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال صلى بنا النبي ﷺ الظهر أو العصر فسلم فقال له ذو اليدنين الصلاة يا رسول الله أنقصت؟ فقال النبي ﷺ لأصحابه أحمق ما يقول قالوا نعم فصلى ركعتين أخرين ثم سجد سجدتين).^۱ ئەبوھورەيرە (رەزای خوای لیبت) دەگێرتەوہ دەلیت: "پێغەمبەر ﷺ نوژی نیوہرۆ یا عەسری بۆ کردین و سەلامی داہووہ (ذو الیدین)^۲ وتی: بە پێغەمبەر ﷺ نوژی کورت بووہتەوہ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "نەوہی دەیلیتی وایە راستە؟" ھاوہلان وتیان: بەلێ راستە، جا دوو رکاتی تر نوژی کرد و پاشان دوو سوژدەى برد."

دووہم: ھۆیەكانى سوژدەى ھەلەكردن:

أ - ئەگەر نوژدەگەر یەكێك لەو سوننەتانە نەكات كە پێی دەلێن (أبعض) وەك تەحیاتی یەكەم یا قنوت:

(عن عبد الله بن بَحِينَةَ رضي الله عنه أنه قال صلى لنا رسول الله ﷺ ركعتين من بعض الصلوات ثم قام فلم يجلس فقام الناس معه فلما قضى صلاته ونظرنا تسليمه كبر قبل التسليم فسجد سجدتين وهو جالس ثم سلم).^۳ عەبدوللای كورێ ئیبن بوخینە (رەزای خوای لیبت)

(۱) رواه البخاري ۱۲۲۷.

(۲) (ذوالیدین) پیاوێك بوو لە ھاوہلان دەستەكانى درێژبوون، بۆیە پێیان دەوت (ذوالیدین) برۆانە (صحيح البخاري حديث ۴۸۲).

(۳) رواه البخاري ۸۲۹ ومسلم ۵۷۰.

دهائی: "پیغمبر ﷺ له نویتیکدا دوو رکات پیشنویتی بۆ کردین، له ربوایه تیئکدا دهائی: له دووهم رکاتی نیوه رۆ ههلسایه وه ته حیاتى نه خویند خه لکیش له گه لیدا ههلسانه وه، جا که له نویتیه که ی بوویه وه چاره روانی سه لامدانه وه ی بووین (الله اکبر) ی کرد و دوو سوژده ی برد به دانیشتنه وه، پاشان سه لامی دایه وه" له فهرمووده دا پیغمبر ﷺ ته حیاتى یه که می نه خویند له جیاتیدا دوو سوژده ی برد پیش سه لامدانه وه.

ب - گومان بوون له ژماره ی رکاته کان:

دهبیت ژماره که مه که یان دابنیت، پاشان نویتیه که ی تهواو بکات نه گهر له نیوان سی رکات و چوار رکاتدا گومانی هه بوو و هیشتا له نویتیه که دا بوو نه وه داده نی سی رکاتی کردوه و رکاتی چواره میشت ده کات، پاشان سوژده ی له بیرچوو ده بات.

(عن أبي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ إذا شك أحدكم في صلاته فلم يدر كم صلى ثلثاً أم أربعاً فليطرح الشك وليبن على ما استيقن ثم يسجد سجدتين قبل أن يسلم فإن كان صلى خمسا شفعن له صلاته وإن كان صلى إتماماً لأربع كاتنا ترغيماً للشيطان).^۱ نه بوسه عیدی خودری (رهزای خوای لیبیت) دهائی: پیغمبر ﷺ ده فهرموئی: "نه گهر که سیکتان له نویتیه که یدا گومانی بۆ دروست بوو، نه یزانی سی رکاتی کردوه، یا چوار، نه وه با گومانه که ی فرییدا و کار به وه بکات گومانی لئی نییه، پاشان دوو سوژده ببات پیش نه وه ی سه لام بداته وه، جا نه گهر پینج رکاتی کردبى نه وه ژماره ی رکاته کان جووت ده بن، خو نه گهر رکاتی چواره می تهواو کردبى نه وه لووتی شهیتانی پیته ته وسیتته وه".

ج - سوژده ی هه له کردن پیش سه لامدانه وه له دوو شویندایه:

۱- نه گهر رکاتی که می کردبى: (عن عبد الله بن بَحِيَّة رضي الله عنه أنه قال إن رسول الله ﷺ قام من الظُّهْرِ لم يجلس بينهما فلما قضى صلاته سجد سجدتين ثم سلم بعد ذلك).^۲ عهبدوللای کورپی ئین بوچهینه (رهزای خوای لیبیت) دهائی: پیغمبر ﷺ له رکاتی

(۱) رواه مسلم ۵۷۱.

(۲) رواه البخاري ۸۲۹، ومسلم ۴۷۰.

دووه‌می نیوه‌ړۆ هه‌ستایه‌وه و دانه‌نیشت نه‌جا که نوێژه‌که‌ی ته‌واو کرد دوو سوژده‌ی برد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه".

۲- نه‌گهر گومان هه‌بوو: (عن أبي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا فَلْيُطْرَحِ الشَّكُّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِثْمَانًا لِأَرْبَعٍ كَانَتْ تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ).^۱ نه‌بوسه‌عیدی خودری (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: "پینگه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: "نه‌گهر که‌سیکتان له نوێژه‌که‌یدا گومانی بو دروست بوو نه‌یزانی سی رکاتی کردوه یا چوار، نه‌وه با گومانه‌که‌ی فریدا و کار به‌وه بکات گومانی لی نییه، پاشان دوو سوژده ببات پیش نه‌وه‌ی سه‌لام بداته‌وه، جا نه‌گهر پینج رکاتی کردبێ نه‌وه ده‌بنه جوت، خو نه‌گهر رکاتی چواره‌می ته‌واو کردبێ نه‌وه هه‌ردووکیان لووتی شه‌یتانیان پی نه‌ته‌وسیته‌وه".

د - سوژده‌ی هه‌له‌کردن دوا‌ی سه‌لامدانه‌وه له دوو شوته‌دا:

۱- نه‌گهر رکاتی زیادی کردبێ: (عن عبد الله رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ خَمْسًا فَقِيلَ لَهُ أَزِيدَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ وَمَا ذَاكَ قُلْتُ صَلَّيْتُ خَمْسًا فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ).^۲ عه‌بدوللای کوری مه‌سعود (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: "پینگه‌مبه‌ر ﷺ له نوێژی نیوه‌ړۆدا پینج رکاتی کرد پتی و‌ترا: نایا نوێژ زیاد کراوه؟ فرموی: "بوچی؟" ووتی: پینج رکات کرد، جا دوو سوژده‌ی برد پاش نه‌وه‌ی سه‌لامی دایه‌وه".

۲- نه‌گهر گومانی هه‌بوو، به‌لام لایه‌کیان پارسه‌نگ بوو:

(عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيَتَمَّ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ).^۳ عه‌بدوللای کوری مه‌سعود (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: "پینگه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموی: "نه‌گهر که‌سیکتان گومانی بو دروست بوو له

(۱) رواه مسلم ۵۷۱ واحد ۳/ ۷۲.

(۲) رواه البخاري ۱۲۲۶ ومسلم ۵۷۲

(۳) رواه البخاري ۴۰۱ ومسلم ۵۷۲/۸۹.

کاتی نویژه کهیدا با بگه ریت به شوین راستیدا، جا نویژه کهی بهو پیته تهواو بکات پاشان سه لام بداتهوه و نهجا دوو سوژدهی ههله کردن بیات".

ه - سوژدهی ههله کردن له گهل (الله اکبر)ی دهست پیکردن و سه لامدانموه:

(عن ابن سیرین عن أبي هريرة قال صلى بنا رسول الله ﷺ إحدَى صَلَاتَيِ الْعِشِيِّ قَالَ بَن سِيرِينَ

سَمَّاها أَبُو هُرَيْرَةَ وَلَكِنْ نَسِيتُ أَنَا قَالَ فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ إِلَى خَشَبَةٍ مَعْرُوضَةٍ فِي الْمَسْجِدِ فَأَتَاكَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضَبَانُ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَوَضَعَ خَدَّهُ الْيُمْنَى عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى وَخَرَجَتْ السَّرْعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالُوا قَصُرَتْ الصَّلَاةُ فِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ فِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ طَوْلٌ يُقَالُ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْسَيْتَ أَمْ قَصُرَتْ الصَّلَاةُ قَالَ لَمْ أَتَسَّ وَلَمْ تُقْصَرْ فَقَالَ أَكَمَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَالُوا نَعَمْ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَرَكَ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ فَرُبَّمَا سَأَلُوهُ ثُمَّ سَلَّمَ فَيَقُولُ بُنْتُ أَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ ثُمَّ سَلَّمَ).^۱ نيين سيرين له نهبوهورهیرهوه (رهزای خوی لیبت) دهگیرپتهوه دهلی: "پیغه مبهه ﷺ جاریک نویژی نیوههړو یا عهسربو دوو رکات نویژی کرد و سهلامی دایهوه، ههلسا رویشت بو لای نهو تهخته داره ی له مزگهوتدا بوو شانی لهسهر دادا وهك نهوهی توره بوویت و ابوو، دهستی راستی لهسهر دهستی چهپی دانا بوو، پهغهکانی ههردوو دهستی کردبوو بهناو یه کتریدا روومهتی خستبوویه سهر پشتی دهستی چهپی نهوانه ی پهله ی چوونه دهروهیان بوو له ده رگاکانی مزگهوتتهوه چوونه دهروه، وتیان نویژ کورت بوتهوه؟ نهویه کروه عومهر له ناو خه لکه کهدا بوون نه یانویزا له گهل پیغه مبهردا ﷺ قسه بکهن، له ناو خه لکه کهدا پیایکی دهست درژی تیاوو، پییان دهووت دهستدریژه که، وتی نهی پیغه مبهری خوا له بیرت چوو یان نویژ کورت بوتهوه؟ فهرمووی: "له بیرم نهچوه و نویژیش کورت نه بوتهوه" فهرمووی: "نهوی (ذوالیدین) دهیلی وایه؟" وتیان بهلی وایه، نهجا پی خه لکه که کهوت و نهو دوو رکاته ی له بیری چوو بوو کردی، پاشان سهلامی دایهوه نهجا (الله اکبر)ی کرد

و سوژده‌یه‌کی وه‌ک سوژده‌ی نوێژه‌که بگره درێژتری برد، پاشان سه‌ری به‌رزکردنه‌وه و (الله اکبر)ی کرد، پاشان (الله اکبر)ی کردو سوژده‌یه‌کی وه‌ک یه‌که‌م بگره درێژتری برده‌وه له پاشان سه‌ری به‌رزکردنه‌وه (الله اکبر)ی کرد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه".

و - نه‌گه‌ر پێشنویژ سوژده‌ی هه‌له‌کردنی برد پێویسته نوێژگه‌رانیش بیه‌ن:
(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِیُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَیْهِ....).^۱
نه‌به‌هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبت) له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که فهرموویه‌تی: "پیش نوێژ دانراوه بۆ نه‌وه شوێنی بکه‌ون که‌واته جیاواز مهن له‌گه‌لیدا...".

سوژده‌ی قورئان خوێندن

۱- سوژده‌کانی قورئان سوننه‌تن:

کاتی قورئان خوێن ده‌گاته نه‌و ئایه‌تانه‌ی سوژده‌یان تێدایه سوننه‌ته سوژده ببات له کاتی نوێژدا بیت یان له ده‌ره‌وی نوێژدا بیت، هه‌روه‌ها بۆ نه‌و که‌سه‌ش گوێی لێیه سوننه‌ته سوژده ببات.

(عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما قال كان النبي ﷺ يقرأ علينا السورة فيها السجدة فيسجد وتسجد حتى ما يجد أحدا مَوْضِعَ جَبْهَتِهِ).^۲ عه‌بدوللا کورپی عومه‌ر (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لی: "پێغه‌مبه‌ر ﷺ قورئانی بۆ ده‌خوێندن سوژده‌ی تێدا بوو، خۆی سوژده‌ی ده‌برد و ئێمه‌ش سوژده‌مان ده‌برد به‌ جۆری هه‌ندیکمان شوێنی سوژده‌ بردنی نه‌ده‌بوو". له‌به‌ر زۆری سوژده به‌ره‌کات.

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ إذا قرأ بن آدم السجدة فسجد اعتزل الشيطان يبكي يقول يا ويله وفي رواية أبي كريب يا ويلى أمر بن آدم بالسجود فسجد فله الجنة وأمرت بالسجود فأبيت فلي النار).^۳ نه‌به‌هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبت) له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: فهرمووی:

(۱) رواه البخاري ۷۲۲ ومسلم ۴۱۴.

(۲) رواه البخاري ۱۰۷۵ ومسلم ۵۷۵.

(۳) رواه مسلم ۸۱.

"کاتی که سی نایه تیکی سوژده ده خوینتی و سوژده ده بات شہیتان که نار ده گری دہ گری و دہ لئی: هاوارو دامای بۆ شو نهوہی ئادہم فہرمانی پی کرا به سوده بردن سوژدهی برد و بهہشتی پاداشتیہتی، به لام من فہرمانم پیکرا به سوژده بردن سہریچیم کرد و تۆلہم ناگری دۆزہخہ".

(عن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا نُمَرُّ بِالسُّجُودِ فَمَنْ سَجَدَ فَقَدْ أَصَابَ وَمَنْ لَمْ يَسْجُدْ فَلَا إِنَّمِ عَلَيْهِ).^۱ له عومہرہوہ (رہزای خوای لیبت) دہ لئی: "نہی خہ لکینہ نیتمہ نایہ تی سوژدهی تیابت دہ یخویننہوہ نهوہی سوژدهی برد شو پیکاویتی - سونہتی به جیہیناوه - شوہش سوژده نہ بات هیچ تاوانیکی له سہر نیہہ".

۲- ژمارہی سوژده کان له قورئاندا:

سوژده کانی قورئان خویندن له قورئاندا چوارده سوژدهیہ لهم سورہ تانہ دایہ: "الاعراف، الرعد، النحل، الاسراء، مریم، الحج (دو سوژدهی تیدایہ)، الفرقان، النمل، ألم تنزیل، حم، السجدة، النجم، الانشقاق، العلق" ہموو نم سوورہ تانہ ی-یہ کی یہک سوژدهیان تیدایہ تہنہا سورہتی حہج دوو سوژدهی تیدایہ.

۳- گہورہی سوژدهی قورئان خویندن:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ إذا قرأ بن آدم السجدة فسجد اعتزل الشيطان يبكي يقول يا ويله وفي رواية أبي كريب يا ويلي أمر بن آدم بالسجود فسجد فله الجنة وأمر بالسجود فأبيت فلي النار).^۲ نه بوہورہیرہ (رہزای خوای لیبت) دہ لئی: پیغہ مہر ﷺ فہرمووی: "کاتی مروفتیک نایہ تیک بخوینتی سوژدهی تیدای و سوژده ببات شہیتان دوورده کہویتیہوہ دہ گری و دہ لئی: نای هاوارو دامای بۆ شو" له ریوایہتی نہبی کورہییدا دہ لئی: "نای هاوار بۆ من" مروفت فہرمانی پیکرا به سوژده بردن و سوژدهی برد و بهہشت پاداشتیہتی، به لام من فہرمانم پیکرا به سوژده بردن نہ مہررد و تۆلہم ناگری دۆزہخہ".

(۱) رواہ البخاری ۱۰۲۷.

(۲) رواہ مسلم ۸۱/۱۳۳.

۴- له سوژده‌ی قورئان خویندندا چی ده‌لی:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت كان رسول الله ﷺ يقول في سُجُودِ الْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ يَقُولُ فِي السَّجْدَةِ مِرَارًا سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ).^۱ عایشه (رهزای خوای لیبت) ده‌لی: "پیتغه‌مبه‌رم ﷺ له کاتی سوژده‌ی قورئان خویندن له شه‌ودا چه‌ند جار ده‌یفه‌رموو:

"سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ".

(عن ابن عباس قال كنت عند النبي ﷺ فَأَتَانَهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنِّي رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ فِيمَا يَرَى النَّاسُ كَأَنِّي أَصْلُ شَجَرَةٍ فَقَرَأْتُ السَّجْدَةَ فَسَجَدْتُ فَسَجَدْتُ الشَّجَرَةَ لِسُجُودِي فَسَمِعْتُهَا تَقُولُ اللَّهُمَّ احْطُطْ عَنِّي بِهَا وَزُرْ أَاكْتُبْ لِي بِهَا أَجْرًا وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ مِثْلَ الَّذِي أَخْبَرَهُ الرَّجُلُ عَنْ قَوْلِ الشَّجَرَةِ).^۲ عه‌دوللای کوری عه‌بباس (رهزای خوای لیبت) ده‌لی: "له خزمه‌ت پیتغه‌مبه‌ردا ﷺ بووم پیاویک هات بۆ خزمه‌تی وتی: دوتین خه‌ویکم بینی له خه‌ومدا نویت ده‌کم روو به بنی دره‌ختیک نایه‌تیکم خویند سوژده‌ی تیا‌بوو منیش سوژده‌م برد دره‌خته‌که‌ش سوژده‌ی برد به هوی سوژده‌که‌ی منه گویم لی بوو ده‌یووت: "الله احطط بها عني وزراً، واكتب لي بها أجراً واجعلها لي عندك ذخراً"، عه‌دوللای کوری عه‌بباس ده‌لی پیتغه‌مبه‌رم ﷺ بینی نایه‌تی سوژده‌ی خویندو سوژده‌ی برد له سوژده‌که‌یدا وینه‌ی نه‌و دوعایه‌ی ده‌خویند که پیاوه‌که له زمانی دره‌خته‌که‌وه بۆ گپ‌رایه‌وه".

۵- حوکه‌ی سوژده قورئان خویندن:

به‌لای جه‌ماوه‌ری زانایانه‌وه سوژده‌ی قورئان خویندن سونه‌ته نه‌وه‌ی بۆ نویت مه‌رجه له ده‌ست نویت و شتانی تر بۆ سو‌ده‌ی قورئان خویندن مه‌رج نییه. موچه‌مه‌دی کوری نیسماعیلی سه‌نعانی - خاوه‌نی کتیبی سبل السلام - ده‌لی: "ئه‌صل وایه بوونی ده‌ست نویت مه‌رج نییه بۆ سوژده‌ی قورئان خویندن به به‌لگه نه‌بی‌ت، به‌لگه‌ی واجب بوونی ده‌ست نویتیش ده‌رباره‌ی

(۱) رواه احمد ۲۱۷/۶ وابوداود ۱۴۱۴ والترمذي ۵۸۰ والنسائي ۲۲۲/۲ حديث صحيح.

(۲) رواه الترمذي ۵۷۹ وابن ماجه ۱۰۵۳ حديث حسن.

نویٹ کردن هاتووہ سوژدهش به تنہا پیٹی ناوتریت نویٹ، ئەوہ بەلگہیہ لە دژی ئەوہی دەست نویژی بە مەرج گرتووہ بۆ سوژدەیی قورنان خویندن، وە ئەو کاتانەش نویٹ تیاپاندا کەراہەتی ھەبە و رینگری کراوہ لە نویٹ کردن تیاپاندا سوژدە بە تنہا ناگریتەوہو دروستە سوژدەیی تیدا بېریت بۆ قورنان خویندن^۱.

ئەین ھەزم دەلی: "سوژدەیی قورنان خویندن فەرز نییە، بەلام پاداشتی گەورە، لە نویژی فەرز و سوننەتداو لە ھەرەوہی نویژدا سوژدەیی قورنان خویندن دەبیریت لە ھەر کاتی کدا بیت لە کاتی ھەلھاتنی خۆر یا ناوابوونی و لە ناوہراستی ئاسماندا، روو بە قیبلە بیت یان نا دەست نویژت ھەبیت یا نەبیت دروستە سوژدە بھەیت^۲."

سوژدەیی شوکر

سوننەتە ئەگەر مرۆڤ خوا چاکە و نیعمەتیکە پێدا یا خراپەو ناپرەحەتییەکی لەسەر لا برد یا موژدەییەکی خۆشی پێدرا سەر بجاتە سەر زەوی سوژدە بۆ خۆی گەورە ببات، بە بەلگەیی ئەم فەرموودەییە. (عن أبي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَتَاهُ أَمْرٌ يَسْرُهُ أَوْ يَسَّرَ بِهِ خَرَّ سَاجِدًا شُكْرًا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى).^۳ نەبویە کرە (رەزای خۆی لیبیت) کە دەلی: "پێغەمبەر ﷺ ئەگەر کاریکی بۆ بەھاتیەتە پێشەوہ پی خۆش بوایە یا موژدەییەکی خۆشی پی بدرایە سوژدەیی شوکری دەبرد بۆ خۆی گەورە".

(عن عبد الرحمن بن عوف : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : إني لقيت جبرئيل عليه السلام فبشرني و قال : إن ربك يقول : من صلى عليك صليت عليه و من سلم عليك سلمت عليه فسجدت لله شكرا).^۴

(۱) سبل السلام ۳۷۹/۲.

(۲) المحلى ۱۰۶/۵

(۳) رواه أبوداود ۲۷۷۴ والترمذي ۱۵۷۸ وابن ماجه ۱۳۹۴ حديث حسن.

(۴) رواه أحمد ۲۷۷۴، والحاكم ۲۲۲/۱-۲۲۳ رقم ۲۰۱۹ وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، صحيح بشواهد.

وه عه‌بدوره‌جمانی کورې عه‌وف (ره‌زای خوای لی‌ بی) ده‌لئ: پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: به خزمه‌ت جیره‌ئیل گه‌شتم (علیه‌ سلام) مژده‌ی پیدام و فهرمووی: بی‌گومان په‌روه‌ردگارت ده‌فهرمووی: ههرکس سلاوات بدات له‌سهرت من سلاوات له‌سهر نه‌و که‌سه ده‌دم و لی‌ ی خوش ده‌م وه ههرکس سه‌لامت لی‌ بکات من سه‌لامی لی‌ ده‌که‌م نیت‌ر منیش سوژده‌ی شوکرم برد بو خوای گه‌وره).

(عن براء بن عازب رضي الله عنه أن النبي ﷺ بعث عليا إلى اليمن — فذكر الحديث — قال فكتب علي بإسلامهم، فلما قرأ رسول الله ﷺ الكتاب خرّ ساجدا شكرا لله تعالى على ذلك).^۱ به‌رائی کورې عازیب (ره‌زای خوای لی‌ بیت) ده‌لئ: پیغه‌مبهر (ﷺ) عه‌لی نارد بو یه‌مهن، ده‌لئ جا عه‌لی نامه‌ی نووسی بو پیغه‌مبهر (ﷺ) که‌ خه‌لکه‌که‌ موسلمان بوون، جا کاتئ پیغه‌مبهر (ﷺ) نامه‌که‌ی خوینده‌وه یه‌کسهر سوژده‌ی شوکری برد بو خوای گه‌وره به‌و هوویه‌وه".

حوکمی سوژده‌ی شوکر هه‌روه‌ک حوکمی سوژده‌ی قورئان خویندن وایه‌ بی‌ جیاوازی.

(۱) رواه البيهقي في السنن الكبرى ۳۶۹/۲ أصله في صحيح البخاري ۴۰۹۲.

نویژی جه ماعت

یه کهم: میژوویس کردنی:

پیغمبر ﷺ نویژی به جه ماعت کرد پاش کوچکردنی بۆ مەدینه، ماوهی سیانزه سال که له مه کهدا بوو نویژ به جه ماعت نه ده کرد، چونکه موسلمانان بیده سه لات و ژیر دهسته بوون له مال خویاندا نویژیان ده کرد، تا نهو کاتهی پیغمبر ﷺ کوچی کرد بۆ مەدینه نیت نویژی به جه ماعت کردو بهره وام بوو له سهری تا وه فاتی کرد.

دوهم: حوکمی نویژی جه ماعت:

۱- فهرمووده کان لهو باره یه وه هاتوون واجب بوونی جه ماعت ده گه یه نن:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ ان أَثْقَلَ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا لَقَدْ هَمَمْتُ ان أُمِّرَ بِالصَّلَاةِ فُتْقَامَ ثُمَّ أُمِرَ رَجُلًا يَصْلِي بِالنَّاسِ ثُمَّ أَخَذَ حُزْمًا مِنْ حَطَبٍ فَأَتَى الَّذِينَ تَخَلَّفُوا عَنِ الصَّلَاةِ فَاحْرَقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ).^۱ نه بوهورهیره (رهزای خوی لیبت) ده لی: پیغمبر ﷺ خوا فهرمووی: "گرانترین و قورسترین نویژ به لای دووروه کانه وه نویژی عیشاو نویژی به یانییه، نه گهر بیانزانیایه چ پاداشتیکیان تیدایه نامادهی نهو دوو نویژه ده بوون با به گاگولکیش بوایه، به راستی هات به دلندا فرمان بکه که قامت بکه بۆ نویژ و فرمان بکهم پیاویک پیش نویژیان بۆ بکات، پاشان له گه ل چه ند پیاویکدا چه ند باوده شه داریان پی بیت برۆم بۆ سه ره نهوانی نایه بۆ نویژ - ی جه ماعت - خانوه کانیا به سه ردا بسووتینم".

(عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال: وَلَقَدْ رَأَيْنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُتَّفَقٌ مَعْلُومٌ النَّفَاقُ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتِي بِهِ يُهَادِي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ).^۲ عه بدوللای کوری مه سهود (رهزای خوی لیبت) ده لی: "بینگومان هاوه لانت ده بینی کهس دوانده کهوت له نویژی

(۱) رواه مسلم ۲۵۲ / ۶۵۱ والبخاري ۶۵۷ واحد ۳۶۷/۲.

(۲) رواه مسلم ۲۵۶ / ۶۵۴ واحد ۳۸۲/۱ وابوداود ۵۵۰ والنسائي ۱۰۸/۲ وابن ماجة ۷۷۷.

جه ماعهت مه گهر دوو پروويه كه دوو پروويه كهی ناشكرا بوو و پياو هه بوو خو ددها به سهر دوو كه سدا - نه وهنده ناساغ بوو - دهيان هينا تا له ريزی جه ماعهتدا ده وهستينرا".

(عن أبي هريرة قال أتى النبي ﷺ رجلٌ أعمى فقال يا رسول الله إنه ليس لي قائدٌ يَقودُنِي إلى المسجدِ فسأل رسول الله ﷺ أن يُرخصَ له فيصليَ في بيته فرخصَ له فلما ولى دعاه فقال هل تسمعُ النداءَ بالصلاةِ فقال نعم قال فأجب).^۱ نه بوهوره يره (رهزای خوای لیبتت) ده لئ: "پیاویکی کویر وتی: "نهی پیغه مبهری خوا ﷺ كهس نییه دهستم بگری بمهینن بۆ مزگهوت، داوای له پیغه مبهر ﷺ کرد ریگهی بدات له ماله وه نویت بکات، نهویش ریگهی دا، به لام کاتی رۆشت، بانگی کردو فهرمووی: "نایا گویت له بانگه؟" وتی: به لئ، فهرمووی: "وه لامی. بده ره وه وهره بۆ مزگهوت".

۲- نهو فهرموودانهی نویتی جه ماعهت له واجیبه وه ده گۆرن بۆ سونهت:

(عن عبد الله بن عمر أن رسول الله ﷺ قال صلاة الجماعة تفضل على صلاة الفذ بسبع وعشرين درجة).^۲ عه بدوللا کوپی عومهر (رهزای خوای لیبتت) ده لئ: "پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: "نویتی جه ماعهت بیست و ههوت پله له نویتی تاكو ته نیا گه وره تره".

(عن محمود بن الربيع الأنصاري أن عتبان بن مالك كان يؤم قومه وهو أعمى وأنه قال لرسول الله ﷺ يا رسول الله إنها تكون الظلمة والسيل وأنا رجل ضريء البصر فصل يا رسول الله في بيتي مكاناً آتخذه مصلّي فجاءه رسول الله ﷺ فقال أين تجب أن أصلي فأشار إلى مكان من البيت فصلي فيه رسول الله ﷺ).^۳ مه حمودی کوپی ره بیعی نه نصاری (رهزای خوای لیبتت) ده لئ: "عبتانی کوپی مالیک (رهزای خوای لیبتت) پیاویکی کویر بوو پیش نویتی ده کرد بۆ هۆزه کهی، ووتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ جاری وا ههیه تاریکی و لافاوه، منیش پیاویکی کویرم - ناتاویم بۆ مزگهوت - له شوینیکی ماله که مدا نویت بکه با بیکه م به نویت گه،

(۱) رواه مسلم ۶۵۳ والنسائي ۱۰۹/۲.

(۲) رواه البخاري ۶۴۵ ومسلم ۶۵۰ واحمد ۱۱۲/۲.

(۳) رواه البخاري ۶۶۷ ومسلم ۳۳/۵۴.

پیغه مبه ریش ﷺ هات بۆ مالتیان فەرموی: "حەز ئەکەیت لە کویدا نویژ بکەم؟" ئەویش ناماژە ی کرد بۆ جیگایەک لە ماله کەیدا و پیغه مبه ر ﷺ نویژی تیدا کرد."

(عن أبي موسى قال قال النبي ﷺ أَعْظَمُ النَّاسُ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أُبْعَدُهُمْ فَأَبْعَدُهُمْ مَمْشَى وَالَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّي ثُمَّ يَنَامُ).^۱ ئەبوموسا (رهزای خوای لیبت) دەلی: پیغه مبه ر ﷺ فەرموی: "ئەو کەسە لە نویژدا پاداشتی گەورەترە لە دورترەوه بیت، ئەنجا ئەو کەسە ی چاوەروانی نویژ دەکات هەتا لەگەڵ ئیمامدا بیکات - بە جەماعەت - پاداشتی گەورەترە لەو کەسە ی بە تەنها نویژەکە ی دەکات، پاشان دەخوێت".

نویژی جەماعەت لە سوننەتە گەورەکانە کە پیغه مبه ر ﷺ زۆر بایەخی پێداوە، گەورەترینی دروشمەکانی ئیسلامەو لەو چاکانە یە کە پاداشتی زۆری هەیە وەک لەم فەرموودانەدا روون بوویەوه بۆمان.

سێیەم: بە دوو کەس نویژی جەماعەت دەکەین:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال نِمْتُ عِنْدَ مِمْوْنَةَ وَالتَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَتَوَضَّأْتُ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي فَقُمْتُ عَلَى يَسَارِهِ فَأَخَذَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ.....).^۲ عەبدوللای کوری عەباس (رهزای خوای لیبت) دەلی: "شەویەک لە مالتی مەیموونە خوێتم کە پیغه مبه ریش ﷺ لەوی بوو، جا پیغه مبه ر ﷺ هەستاو دەست نویژی گرت و هەستا نویژی کرد منیش لای چەپییهوه نویژم داوەست، پیغه مبه ر ﷺ ملی گرت و بردمییه لای راستییهوه".

ئەم نویژە شەونویژ بووه کە پیغه مبه ر ﷺ لە مالتی مەیموونە ی خێزانییدا کردوویەتی عەبدوللایش لەگەڵیدا جەماعەتی کردووه.

چوارەم: نادابەکانی روشتن بۆ مزگەوت:

۱- روشتن بۆ مزگەوت بە هیوایی و لەسەر خۆیی:

(عن أبي قتادة رضي الله عنه قال يَنْمَانَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعَ جَلْبَةً فَقَالَ مَا شَأْنُكُمْ قَالُوا اسْتَعْجَلْنَا إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ فَلَا تَفْعَلُوا إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ

(۱) رواه البخاري ۶۵۱ ومسلم ۶۶۲.

(۲) رواه البخاري ۶۹۸ ومسلم ۷۶۳.

فَصَلُّوا وَمَا سَقَّكُمْ فَأَتِمُّوا).^۱ نه بوقه تاده (ره زای خوی لیبت) ده لئ: له کاتیکدا له گهل پیغه مبهردا ﷺ نوږزمان ده کرد گویی له زرمه زرمی پیی که سانیټک بوو، که له نوږزه که بوویه وه، فرموی: "نه وه چیتانه؟" وتیان: په لوی نوږزمان بوو، فرموی: "وامه کهن، کاتی هاتن بۆ نوږ به هیواشی له سرخو بیتن جا به چهندي نوږزه که دا گه یشتن بیکه نه وه شی پیایا نه گه یشتن - پاش سه لامدانه وهی تیمام - تهواوی بکهن".

۲- دعای دهرچوون له مال بۆ مزگهوت:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: فَأَتَاهُ بِلَالٌ فَأَذَنَهُ بِالصَّلَاةِ فَقَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، وَكَانَ فِي دُعَائِهِ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي نُورًا وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا وَعَظْمُ لِي نُورًا).^۲ عه بدوللای کورې عه باس (ره زای خوی لیبت) ده لئ: "بیلال هات بۆ لای پیغه مبهردا ﷺ له مالته وه ناگاداری کرد که نوږ بووه، نه ویش هه لسا نوږی - سوننه تی کردو ده ست نوږی نه گرت و نعم دوعایه ده خویند - له کاتی روشتنی بۆ مزگهوت: "اللهم اجعل في قلبي نوراً وفي بصري نوراً وفي سمعي نوراً وعن يميني نوراً وعن يساري نوراً وتحتي نوراً وأمامي نوراً وخلفي نوراً وعظم لي نوراً".

۳- دعای روشتنه مزگهوت و هاتنه دهره وه لئ:

(عن فاطمة بنت رسول الله ﷺ قالت كان رسول الله ﷺ إذا دخل المسجد يقول بِسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَإِذَا خَرَجَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ).^۳ فاتيمهی کچی پیغه مبهردا ﷺ ده لئ: "پیغه مبهردا ﷺ هر کات ده چوو بۆ مزگهوت ده یفرموو: "بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك" وه کاتیکش بهاتایه ته دهره وه ده یفرموو: "بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب فضلك".

(۱) رواه البخاري ۶۳۵ ومسلم ۶۰۳ واحمد ۳۰۶/۵.

(۲) رواه مسلم ۷۶۳/۸۱ وابو داود ۱۳۵۳.

(۳) رواه الترمذي ۳۱۴ وابن ماجه ۷۷۱ حديث صحيح.

۴- نویتزی روشتنه مزگهوت:

(عن أبي قتادة أن النبي ﷺ قال إذا دخل أحدكم المسجد فليصل ركعتين قبل أن يجلس).^۱
 نه بوقه تاده (رهزای خوی لیبتت) دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرموی: "نه گهر که سیکتان روشته مزگهوتوه با دوو ركات نویتز بکات پیش نهوی دانیشیت".

۵- نه گهر که سی جووه مزگهوت و نیمام وتاری ده خویندهوه:

(عن جابر قال جاء سئلك الغطفاني يوم الجمعة ورسول الله ﷺ يخطب فجلس فقال له يا سئلك قم فاركع ركعتين وتجوّز فيهما ثم قال إذا جاء أحدكم يوم الجمعة والإمام يخطب فليركع ركعتين وليتجوّز فيهما).^۲ جابیری کوری عه دوللا (رهزای خوی لیبتت) دهلی: "له روژی هه نییدا سوله یکی غه تافانی هات، پیغه مبه ریش ﷺ وتاری ده دا، سوله یک دانیشیت، پیغه مبه ر ﷺ پی فرموی: "نهی سوله یک ههسته دوو ركات نویتز بکهو به کورتی بیان که".
 پاشان فرموی: "نه گهر که سیکتان روژی ههینی هات - بو مزگهوت و - نیمام وتاری ده دا، نهوه با دوو ركات نویتز بکات پهله بکات تیایاندا".

۶- گه ورهیی گه یشتن به (الله اکبر)ی نویتز دابه ستندا:

(عن أنس بن مالك قال قال رسول الله ﷺ من صلى لله أربعين يوماً في جماعة يدرك التكبيرة الأولى كتبت له براءة من النار وبراءة من النفاق).^۳ نه نهسی کوری مالیک (رهزای خوی لیبتت) دهلی: "ههر کهس چل روژ به جهماعهت نویتز بکات بو خوا و بگات به (الله اکبر)ی نویتز دابه ستندا دوو به ری بوونی بو ده نوو سرتیت، به ری بوون و دوو ری بوون له ناگری دوزه خو و به ری بوون و دوو ری بوون له دوو ری بوونی".

۷- جوونه مزگهوت له کاتی قامه تکر دندا:

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ أنه قال إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة).^۴

(۱) رواه البخاري ۴۴۴ ومسلم ۷۱۴.

(۲) رواه البخاري ۹۳۰ ومسلم ۸۷۵.

(۳) رواه الترمذي ۲۴۱ حديث حسن.

(۴) رواه مسلم ۷۱۰.

نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لیبتیت) ده‌لئی: پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموئی: "نه‌گهر قامه‌ت کرا بۆ نویژی فهرز نه‌و ته‌نیا نویژی فهرز ده‌کریت - نابج سونه‌ت بکریت -".

۸- شوین ئیمام گه‌وتن و پیشه‌گه‌وتن لئی:

(عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال أما يَخْشَى أحدكم أو ألا يَخْشَى أحدكم إذا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أو يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ).^۱ نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لیبتیت) ده‌لئی: پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموویه‌تی: "نایا نه‌و که‌سه‌ی پیش ئیمام سه‌ری به‌رز ده‌کاته‌وه ناترسی که خوا سه‌ری بکات به‌سه‌ری که‌ر یان شیوه‌ی بگۆرئ بۆ شیوه‌ی که‌ر".

(عن أبي هُرَيْرَةَ عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ فَإِذَا رَكَعَ فَأَرْكَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ...).^۲ هه‌روه‌ها نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لیبتیت) ده‌لئی: پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموئی: "پیش نویژ دانراوه بۆ نه‌وه‌ی نویژگه‌ران شوینی بکه‌ن، که‌واته جیاواز مه‌بن له‌گه‌لییدا، جا نه‌گهر (الله اکبر)ی کرد ئیوه‌ش (الله اکبر) بکه‌ن و نه‌گهر کړنووشی برد ئیوه‌ش کړنووش به‌بن و نه‌گهر ووتی: (سمع الله لمن حمده) ئیوه‌ش بلئین: (ربنا ولك الحمد)، نه‌گهر سوژده‌ی برد ئیوه‌ش سوژده به‌بن و نه‌گهر به‌ دانیشته‌وه نویژی کرد ئیوه‌ش هه‌مووتان به‌ دانیشته‌وه نویژ بکه‌ن...".

(عن عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَا قَالَتْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ فَصَلَّى جَالِسًا وَصَلَّى وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَنْ اجْلِسُوا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا رَكَعَ فَأَرْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَأَرْفَعُوا وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ).^۳ عایشه (ره‌زای خوای لیبتیت) ده‌لئی: "پیغه‌مبهر ﷺ نه‌خۆش بوو له‌ ماله‌وه به‌ دانیشته‌وه نویژی کرد، خه‌لکانی‌کیش له‌ دوايه‌وه به‌پیوه نویژیان کرد، پیغه‌مبهر ﷺ ناماژه‌ی بۆ کردن که‌ دانیشن جا

(۱) رواه البخاري ۶۹۱ ومسلم ۴۲۷.

(۲) رواه البخاري ۷۲۲، ۷۳۴، ومسلم ۴۱۴.

(۳) رواه البخاري ۱۱۱۳ ومسلم ۴۱۱.

که له نویژده که بوویه وه فرموی: "پیش نویژ دانراوه..." هه مان فرموده ی نه بوهوره یه ی دووباره کرده وه.

(عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال إذا آمنَ الإمامُ فأمنوا فإنه من وافقَ تأمِينُهُ تأمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ).^۱ نه بوهوره یه (رهزای خوی لیبت) ده لیت: "پیتغه مبه ر ﷺ فرموی: "که نیمام نامینی کرد نیه نامین بکن، چونکه هه رکس نامینه که ی له گهل نامینی فریشته کان پیکه وه بیت خوا له گوناھی رابوردوی خوش ده بیت".

(قال البراء بن عازب كان رسول الله ﷺ إذا قال سمع الله لمن حمده لم يحس أحدٌ منا ظهره حتى يَفْعَ النبي ﷺ ساجداً ثم يَقَعُ سُجُوداً بَعْدَهُ).^۲ به پائی کوری عازیب (رهزای خوی لیبت) ده لیت: "کاتی پیتغه مبه ر ﷺ ده یفرموی: "سمع الله لمن حمده" که سمان پستی نه ده چه مانده وه هه تا پیتغه مبه ر ﷺ ده چوه به سوژده دا نه عا نیمه ش پاش نه وه ده چوینه سوژده دا".

پیتجهم : پیش نویژی

۱- کی قورئان چاکتر و زۆتر ده زانی پیش نویژی ده کات:

(عن أبي مسعود الأنصاري قال قال رسول الله ﷺ يَوْمُ الْقَوْمِ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَةِ فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِلْمًا وَلَا يُؤَمِّنُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ).^۳ نه بومه سعودی نه نساری (رهزای خوی لیبت) ده لیت: پیتغه مبه ر خوا ﷺ فرموی: "نه وه ی زۆتر قورئانی له به ره پیش نویژی ده کات بۆ خه لکی، جا نه گهر له قورئان له به ربووندا یه کسان بوون نه وه یان شاره زاتره له سونه تدا پیش نویژی ده کات خو نه گهر له شاره زایی سونه تیشدا یه کسان بوون نه وه یان زووتر کوچی کردوه پیش نویژی ده کات. نه گهر له کوچ کرندیشدا یه کسان بوون نه وه یان زووتر موسلمان بووه پیش نویژی ده کات، نابج کهس پیش

(۱) رواه البخاري ۷۸۰ و ۶۴۰۲، ومسلم ۴۰۹ و ۴۱۰.

(۲) رواه البخاري ۸۱۱ ومسلم ۴۷۴.

(۳) رواه مسلم ۶۷۳ واحمد ۱۱۸/۴.

نوټی له شوینی دهسلاتی کسې تردا بکات و کسې له جیگه ځاوهن مال دانه نیشی هه تا ځاوهن مال موله تی پینه دات".

۲- پیش نوټی مندال:

(عن عمرو بن سلمة قال لما كانت وقعة الفتح بادر كل قوم بإسلامهم وبادر أبي قومي بإسلامهم فلما قدم قال جئكم والله من عند النبي ﷺ حقا فقال صلوا صلاة كذا في حين كذا وصلوا صلاة كذا في حين كذا فإذا حضرت الصلاة فليؤذن أحدكم وليؤمكم أكثركم قرأنا فنظروا فلم يكن أحد أكثر قرأنا مني لما كنت أتلقى من الركبان فقد مؤني بين أيديهم وأنا ابن سبت أو سبع سنين وكانت علي بردة كنت إذا سجدت تقلصت عني فقالت امرأة من الحي ألا تظنون عتأ است قارئكم فاشتروا فقطعوا لي قميصا فما فرحت بشيء فرجني بذلك القميص).^۱ عه مری کوری سله مه (رهزای خوی لیبیت) دهلی: که رووداوی نازادکردنی شاری مه کهه رووی دا، هه موو هوزی بو موسلمان بوونیان دهستپیشخه ریان ده کرد، باوکیشم پیش هوزه کهم کهوت له موسلمان بووندا کاتی که هاته وه بو ناویان وتی لای پیغه مبه ریکی راسته وه هه هاتوومه ته وه بو لاتان فهرموویه تی: "نهو نوټه لهو کاته دا بکه ن و نهو نوټه ش لهو کاته دا بکه ن، جا نه گهر کاتی نوټه هات با یه کیکتان بانگ بدات و نهو هه تان قورنات زورتر ده زانی پیش نوټی تان بو بکات، نهو انیش سه رنجیان دا کهس له من زیاتر قورناتی نه ده زانی، چونکه من پیشتر نهو قورنانه م له کاروانییه کان وهرده گرت و له بهرم ده کرد، له بهر نه وه منیان خسته پیش خویان - پیش نوټی یان بو بکه م - که ته مه نم شه شه یا ههوت سال بوو، وه بالا پویشییه کهم له بهر دابوو کاتی ده چوم به سوژده دا کول ده بوویه وه ده هاته وه یه ک، ژنی له هوزه که مان وتی: نهو ه سمت و رانی پیش نوټه که تان دانا پوشن، نهو انیش قوماشیان کپی و کراسی کی پان و پوریان بو دووریم - وه ک دیشدا شه - به هیچ شتی که نه وهنده ی نهو کراسه دلخوش نه بووم".

(۱) رواه البخاري ۴۳۰۲ واحمد ۷۱/۵ وابوداود ۵۸۵ والنسائي ۸۰/۲ - ۸۱.

۳- پیش نویژی کوژیو کویله:

(عن أنس بن مالك ان رسول الله ﷺ استخلف ابن أم مكتوم على المدينة مرتين يصلي بهم وهو أعمى).^۱ نههس (رهزای خوی لیبتت) دهلی: "پیغمبر ﷺ عبداللهای کوژی نوم مهکتومی دووچار له شوینی خوی دانا بهسمر شاری مهدينه وه - کاتی له مهدينه دهردهچوو بۆ غهزاو شتی تر - پیش نویژی بۆ خهلك دهکردو کویش بو".

(عن ابن عمر قال لما قدم المهاجرون الأولون العصبه قبل مقدم رسول الله ﷺ كان يؤمهم سالم مولى أبي حذيفة وكان أكثرهم قرآنا وفيهم عمر بن الخطاب وأبو سلمة بن عبد الأسد).^۲ عبداللهای کوژی عومر (رهزای خویان لی بیت) دهلی: کاتی کوچهریه پیشینهکان هاتنه عوصبه^۳ پیش نهوی پیغمبر ﷺ بیت بۆ مهدينه سالم - کویله نازادکراوی نهبوحوزه یفه - پیش نویژی بۆ دهکردن که له ههموویان زیاتر قورثانی لهبر بوو له کاتی کدا عومری کوژی خهتتاب و نهبوسه له مهی کوژی عبداللههسه دیان تیدابوو".

۴- پیش نویژ نوژی کردنی دریژ نهیت:

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال إذا صلى أحدكم للناس فليخفف فإن منهم الضعيف والسقيم والكبير وإذا صلى أحدكم لنفسه فليطول ما شاء).^۴ نهبوهورهیره (رهزای خویان لی بیت) دهلی: پیغمبر ﷺ فرمووی: "نهگهر که سینکتان پیش نویژی کرد بۆ خهلك با نویژه کهی دریژ نهیت، چونکه لاوازو نهخوش و پیریان تیدایه، بهلام نهگهر به تنها خوی بوو چهند دهیهوی نویژه کهی دریژ کات".

(عن أنس بن مالك رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: إني لأدخل في الصلاة وأنا أريد إطالتها فأسمع بكاء الصبي فأتجوّز في صلاتي مما أعلم من شدة وجد أمه من بكائه).^۵ نههس (رهزای خویان لی بیت) دهلی: پیغمبر ﷺ فرمووی: "من دهست به نویژ دهکهمو دهمهوی دریژهی

(۱) رواه أحمد ۱۹۲/۳ وابوداود ۵۹۵ حدیث حسن.

(۲) رواه البخاري ۶۹۲ وابوداود ۵۸۵.

(۳) عوصبه شوینی که له قویا.

(۴) رواه البخاري ۷۰۳ ومسلم ۴۶۷ واحمد ۴۸۶/۲.

(۵) رواه البخاري ۷۰۹ ومسلم ۱۹۲/۴۷۰ واحمد ۱۰۹/۳.

بئى بدهم، بهلاك گويم له گريانى منداڵ ده‌بى بۆيه نوێژه‌که‌م کورت ده‌که‌مه‌وه، له‌به‌رئه‌وه‌ى که ده‌زانم داىکى به‌و گريانه‌ى چهند دلى ده‌سووتى بۆى".

(عن أنس قال كان النبي ﷺ يُوجِزُ الصَّلَاةَ وَيُكْمِلُهَا. وفي رواية: ما صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَحَفُّ وَأَتَمُّ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) ١ نه‌نس (ره‌زای خوايان لى بيت) ده‌لى: پيغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژى کورت و ريك و ته‌واوى ده‌کرد له رى‌وايه‌تيكى تر دا ده‌لى: "له دواى هيچ پيش نوێژيکه‌وه نوێژم نه‌کردوه به قه‌ده‌ر پيغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژى کورت و تى‌رو ته‌واو بيت".

٥- دريژکردنى ركاتى يه‌که‌مى نوێژ:

سوننه‌ته ركاتى يه‌که‌مى نوێژ دريژتر بيت له ركاتى دووهم بۆ ئه‌وه‌ى خه‌لك بگهن به جه‌ماعه‌تى نوێژدا، وه نه‌گه‌ر پيش نوێژ هه‌ستى کرد به هاتنه ژووره‌وه‌ى که‌سيك چاوه‌روانى بکات تا نه‌و که‌سه بگات به‌و ركاته‌دا.

(عن أبي سعيد الخُدْرِيِّ قال لقد كانت صَلَاةُ الظُّهْرِ تَقَامُ فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْبَقِيعِ فَيَقْضِي حَاجَتَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ ثُمَّ يَأْتِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مِمَّا يُطَوِّلُهَا) ٢ نه‌بوسه‌عيدي خودرى (ره‌زای خواى لىبيت) ده‌لى: قامه‌ت ده‌کرا بۆ نوێژ که‌سيك ده‌روشت بۆ به‌قيع ده‌ستى به ناو ده‌گه‌يانده‌و ده‌ست نوێژى ده‌گرت، پاشان ده‌هاته‌وه هيش‌تا پيغه‌مبه‌ر ﷺ له ركاتى يه‌که‌مدا بوو ئه‌وه‌نده‌ى دريژ ده‌کردوه.

٦- پيش نوێژيک نوێژگه‌ره‌کان خوشيان نه‌ويت:

(عن عبد الله بن عمرو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ ثَلَاثَةً لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُمْ صَلَاةً مَنْ تَقَدَّمَ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ....) ٣ عه‌بدوللا کورى عه‌مر (ره‌زای خواى لىبيت) ده‌لى: پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووى: "سى که‌س خوا نوێژيان لى وه‌رناگرى: که‌سى پيش نوێژى که‌سانى بکات خوشيان نه‌وى و رقيان لى بى...".

(١) رواه البخاري ٧٠٦، ومسلم ١٨٩ / ١٩٠ / ٤٦٩ وأحمد ٢٦٢/٣.

(٢) رواه مسلم ٤٥٤ وأحمد ٣٠٥/٣ والنسائي ١٦٤/٢ وابن ماجه ٨٢٥.

(٣) رواه ابوداود ٥٩٣ وابن ماجه ٩٧٠ حديث صحيح.

(عن أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةٌ لَا تُحَاوِرُ صَلَاتَهُمْ أَذَانُهُمُ الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاحِطٌ وَإِمَامٌ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ) ^۱ نهبو نومامه (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فہرموی: "سی کہس نویژہ کانیان له گوئکانیان تیپہرش ناکات - و ہرز نابیتہوہو گیرا نابیت - کوئلہ یہک له دەستی خاوەنہ کہی ہلہاتبی تا دەگہریتہوہ، نافرہ تیک شوہ بکاتہوہ میژدہ کہی تورہ و نارازی بیٹ لی، پیش نویژی کۆمەلێ کہ رقیان لی بیٹ".

شەشەم: ریزی نویژ:

۱- پیوستہ ریزی نویژ رتک و پەنہوہست و پیکہوہ نوساووین:

(عن أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَإِنْ تَسَوَّيَ الصُّفُوفُ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ). ^۱ نہنس (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ دہفہرموی: "ریزہ کانتان رتک و راست کەن، چونکہ بہ راستی ریکی ریزہکان له تہواویتی نویژہ".

(عن التُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ يَقُولُ النَّبِيُّ ﷺ لَتُسَوَّنَ صُفُوفُكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ). ^۲ نوعمانی کوری بہ شیر (رهزای خوای لیبت) دهلی له پیغه مبهری خوا ﷺ بیست فہرموی: "ریزہ کانتان رتک و راست دہکەن یا بہ دلنیاپیہوہ خوا جیاوازی دہخاتہوہ نیوانتانہوہ".

(وفي رواية مسلم: كان رسول الله ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ حَتَّى رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ يُكْبِرُ فَرَأَى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ فَقَالَ عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوَّنَ صُفُوفُكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ). ^۳ له ریاویہ تہ کہی موسلیما دہلی: "پیغه مبهر ﷺ ریزہ کاغان رتک دہکرد بہو شتوہی تیر رتک دہکری - ہەر ریزی دہکر دین - ہەتا زانی کہ ئیتەر لیپہوہ فیر بووین، پاشان پۆژتیک له مال دہرچوو ہات نزیک بوو نویژ دابہستی

(۱) رواہ الترمذی ۳۶۰ حدیث حسن.

(۲) رواہ البخاری ۷۲۳ ومسلم ۴۳۳.

(۳) رواہ البخاری ۷۱۷ ومسلم ۴۳۶.

(۴) رواہ مسلم ۱۲۸ / ۴۳۶.

پیاویکی دی سنکی هاتبووه پێشه‌وه فهرمووی: "بهنده‌کانی خوا ریزه‌کانتان راست و رێک ده‌که‌ن یا دلنیا‌بن خوا جیا‌وازی ده‌خاته نیتوانانه‌وه".

هندیک له زانانیان ده‌لێن ریزی له نوێژدا بۆ نه‌وه‌یه وه‌ک ریزی فریشته‌کان بن (عن جَابِر بن سَمْرَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا قَالَ يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُولَى وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ).^۱ جابری کوری عه‌بدوللا (ره‌زای خ‌وای لیبیت) ده‌لێ: "پێغه‌م‌بەر ﷺ هاته ناومان فهرمووی: "ئه‌وه بۆ ریز نابن هه‌رچۆنیک فریشته‌کان له خ‌زمه‌ت په‌روه‌رد‌گاریاندا ریز ده‌بن؟" وتمان ئه‌ی پێغه‌م‌ب‌ری خوا ﷺ فریشته‌کان چۆن له خ‌زمه‌تی په‌روه‌رد‌گاریاندا ریز ده‌بن؟ فهرمووی: "ریزه‌کانی پێشه‌وه ته‌واو ده‌که‌ن و له ریزدا به‌یه‌که‌وه ده‌نوسین و بۆشایی له نیتواناندا نییه".

۲- نوێژ‌گه‌ره‌کان چۆن ریز ده‌بن له‌د‌وای ئیمامه‌وه:

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ حَدَّثَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَطْعَامَ صَنَعَتْهُ لَهُ فَأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ قُومُوا فَلْأَصِلْ لَكُمْ قَالَ أَنَسٌ فَقُمْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طُولٍ مَا لَيْسَ فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَصَفَفْتُ أَنَا وَالْيَتِيمَ وَرَاءَهُ وَالْعَجُوزَ مِنْ وَرَائِنَا فَصَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ).^۲ نه‌نه‌سی کوری مالیک (ره‌زای خ‌وای لیبیت) ده‌لێ: نه‌نکی که ناوی موله‌یکه بوو، پێغه‌م‌ب‌ری ﷺ بانگ کرد بۆ خ‌وانیک که بۆی دروست کردبوو له خ‌واردنه‌که‌ی خ‌واردوو فهرمووی: "هه‌سته‌ن با پێش نوێژی‌تان بۆ بکه‌م" نه‌نه‌س ده‌لێ: هه‌سیریکمان هه‌بوو له‌به‌ر ئه‌وه زۆر مابوو‌یه‌وه ره‌ش بوو هه‌ت‌ام و ئاوم لێ پرژاند پێغه‌م‌ب‌ر ﷺ له‌سه‌ری وه‌ستاو - نوێژی دابه‌ست - من و هه‌تیوه‌که^۳ له پشتییه‌وه بووین به‌ریزی، په‌ره‌ژنه‌که‌ش له‌پشت ئیمه‌وه بوو جا پێغه‌م‌ب‌ر ﷺ دوو ر‌کات نوێژی - نوسه‌نه‌تی - بۆ کردین، پاشان گه‌رایه‌وه".

(۱) رواه مسلم ۱۱۹ / ۴۳۰ و ابود داود ۶۶۱.

(۲) رواه البخاري ۳۸۰ و مسلم ۶۵۸.

(۳) ناوی هه‌میوه‌ی کوری نه‌ب‌وه‌میره‌ بوو.

(ولمسلم: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِهِ وَبِأُمَّهُ أَوْ خَالَتِهِ قَالَ فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ وَأَقَامَ الْمَرْأَةَ خَلْفَنَا).^۱
 له ریوایه یتیکی موسلیمدا ده‌لئی: "پیتغه مبه‌ره ﷺ پیتش نوبیژی کرد بۆ خوی - واته نه‌نه‌س - و دایکی یا پوری جا منی لا راستیه‌وه دانا نافرته‌که‌ش له پشتمانه‌وه بوو".
 (عن ابن عَبَّاسٍ قَالَ بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَقُمْتُ أَصَلِّيَ مَعَهُ فَقُمْتُ عَنْ يَمَانِهِ فَأَخَذَ بِرَأْسِي فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ).^۲ عه‌بدوللای کوری عه‌بیاس (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئی: "شه‌و له مائی مه‌یوونه‌ی پورم مامه‌وه - که خیزانی پیتغه مبه‌ره ﷺ - جا پیتغه مبه‌ره ﷺ - شه‌و هه‌ستاو شه‌ونوبیژی کرد منیش لای چه‌پیه‌وه وه‌ستام - و نوبیژم دابه‌ست - نه‌جا پیتغه مبه‌ره ﷺ سه‌ری گرتمو بردمیه لای راستیه‌وه وه‌ستاندمی".

۳- چاکترین ریز له نوبیژدا:

- چاکترین ریز ریزی یه‌که‌مه بۆ پیاوان و ریز کوتاییه بۆ نافرته‌تان له نوبیژدا، نه‌گهر له مزگه‌وته‌که‌دا پیاوو نافرته‌تیش نوبیژیان ده‌کرد.
 (عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْرُ صُفُوفِ الرَّجَالِ أُولُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أُولُهَا)^۳ نه‌به‌هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئی: پیتغه مبه‌ره ﷺ فهرمووی: "چاکترین ریزی پیاوان یه‌که‌میان و خراپترینیان ناخره‌مینیان و چاکترین ریزی نافرته‌تان ناخره‌مینیان و خراپترینیان یه‌که‌مینیان".
 - گه‌وره‌یی ریزی یه‌که‌م و لای راستی ریزه‌کان:

(عن الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَخَلَّلُ الصَّفُّ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَى نَاحِيَةٍ يُمْسَحُ صُدُورَنَا وَمَنَاكِبُنَا وَيَقُولُ: لَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصُّفُوفِ الْأُولَى)^۴ به‌رائی کوری عازیب (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئی: پیتغه مبه‌ره ﷺ ده‌گه‌را به ناو ریزه‌کاندا له‌م لا بۆ نه‌ولا ده‌ستی ده‌هینا به‌سنگ و شاغاندا - ریکی ده‌کردین - ده‌یفرموو:

(۱) رواه مسلم ۲۶۹ / ۶۶۰.

(۲) رواه البخاري ۶۳۱۶ ومسلم ۷۶۳.

(۳) رواه مسلم ۴۴۰، وابوداود ۶۷۸ والترمذي ۲۴۴ والنسائي ۲۸۹۳ وابن ماجه ۱۰۰۰.

(۴) رواه ابوداود ۶۶۴، والنسائي ۹۰/۲ وابن حبان ۳۸۶ فهرمووده‌یه‌کی سه‌حیحه.

"ناریک مهبڼ دله کانیشتان جیاواز بیی" و دهیفرموو: "بیگومان خوی گه وره به زه یی ده رژیڼی به سر ریزی په که مدا و فریشته کان بویان ده یار پته وه".

(عن البراء قال کنا اذا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ يُقْبَلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تُبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ) ^۱ ههروه ها به رانی کوری عازیب (ره زای خوی لیبت) ده لئ: "نیمه نه گهر نویژمان بگردایه له پشت پیغه مبه ره وه ﷺ هه زمان ده کرد لای راستیه وه بین، چونکه - پاش نویژده که - روی تینه کردین، لیم بیست فهرمووی: "په وهر دگارم له سزات بهار پیزه له وروژدها بهنده کانی تیدا زیندوو یا کوژده که پته وه".

۴- کی شایسته تره به ریزی په که م:

(عن أبي مسعود قال کان رسول الله ﷺ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلَاةِ وَيَقُولُ اسْتَوْوُوا وَلَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ لِيَلْنِي مِنْكُمْ أُولُو الْأَحْلَامِ وَالنَّهْيِ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ) ^۲ نه بومه سعودی نه نصاری (ره زای خوی لیبت) ده لئ: پیغه مبه ره ﷺ دهستی ده هیئا به سهنگو شاماندا له کاتی - ناماده بوونی - نویژدا و دهیفرموو: "راست بوهستن ناریک مهبڼ نهو سا ده له کانتان جیاواز و ناریک بیی با خاوهن ناوهزو ژیره کان لیم نریک بن، پاشان نهوانی دواتر لهوان، پاشان نهوانی دواتر لهوان".

۵- چوڼ ویزه کان ریک ده کرتین:

(عن أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنَكِبَهُ بِمَنَكِبِ صَاحِبِهِ وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ). ^۳ نه نهس (ره زای خوی لیبت) ده لئ: پیغه مبه ره ﷺ فهرمووی: "ریزه کانتان ریک و راست که نو پالبدن به یه کرتیه وه، چونکه دلنیا بن من له پشته وه ده تان بینم" جا هه ریه که مان شانی ده لکاند به شانی هاوړیکه یه وه و پتی ده نوساند به پتی هاوړیکه یه وه".

(۱) رواه مسلم ۷۰۹ و ابوداود ۶۱۵ و ابن ماجه ۱۰۰۶ و احمد ۲۹۰/۴.

(۲) رواه مسلم ۴۳۲/۱۲۳ و ابودود ۶۷۵ و الترمذی ۲۲۸ و ابن ماجه ۹۷۶ و النسائي ۹۰/۲ فهرمووده کی صهیحه.

(۳) رواه البخاري ۷۱۸ و مسلم ۴۳۴.

۶- کهرامهتی هیه ریزبون له نیوان پایه و کۆله کهدا:

(عن عبد الحمید بن محمّد قال صَلَّيْنَا خَلْفَ أَمِيرٍ مِنَ الْأَمْرَاءِ فَاضْطَرَّ النَّاسُ فَصَلَّيْنَا بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ فَلَمَّا صَلَّيْنَا قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ كُنَّا نَتَّقِي هَذَا عَلَى عَهْدِ رَسُولٍ).^۱ عهبدو له مید کوری مهحمود دهلی: له دوا یه کتیک له نه میره کانه وه نویژمان کرد خه لک ناچاران کردین له نیوان دوو پایه دا نویژمان کرد، نهجا کاتی نویژمان کرد نه نه سی کوری مالیک وتی: ئیمه له سه رده می پیغه مبهردا ﷺ خو مان ده پاراست له نه مه - که نیوه کردتان -".

۷- نویژ له نیوان دوو پایه دا بۆ که سی به ته نه ییت:

(عن عبد الله بن عمر أن رسول الله ﷺ دخل الكعبة وأسامه بن زيد وبلال وعثمان بن طلحة الحنظلي فأغلقها عليه ومكث فيها فسألت بلالاً حين خرج ما صنع النبي ﷺ قال جعل عموداً عن يساره وعموداً عن يمينه وثلاثة أعمدة وراءه وكان البیت يومئذ على سبعة أعمدة ثم صلى).^۲ عهبدولای کوری عومهر (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغه مبهردا ﷺ رۆشته ناو که عبه وه له گه لئ ئوسامه ی کوری زهیدو بیلالو عوسمانی کوری ته لحه حهجه بی ده رگاکی داخست له سه رخوی تیدا مایه وه، کاتی بیلال هاته دهروه لیمرسی پیغه مبهردا ﷺ چی کرد وتی: عهمودیکی خسته لای چهپی و عهمودیکی تری خسته لای راستی و سیانیش له پشتیه وه، له و کاته دا که عبه له سه ر شش عهمود راوه ستابوو، پاشان نویژی کرد".

ههوتهم: عوزره کانس نه رۆبشتن بۆ نویژی جه ههات:

نهو عوزرانه دوو بهشن عوزره گشتیه کان، عوزره تایه تیه کان

یه کهم: عوزره گشتیه کان:

وهک : باران، بای توند به شهودا، قوری زوری ریگا.

(أن ابن عمر أذن بالصلاة في ليلة ذات برد وريح ثم قال ألا صلوا في الرّحال ثم قال إن رسول الله ﷺ كان يأمر المؤذن إذا كانت ليلة ذات برد ومطر يقول ألا صلوا في الرّحال).^۳

(۱) رواه احمد ۱۳۱/۳ وابوداود ۶۷۳ والترمذي ۲۲۹ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۵۰۵ ومسلم ۱۳۲۹.

(۳) رواه البخاري ۶۳۵ ومسلم ۶۹۷.

عبداللای کورې عومر (رهزای خوی لیبت) له شهویدکا ساردبوو باشی هېوو بانگی داو پاشان وتی: له شوینی خوتان نویژ بکن، پاشان وتی: پیغه مېر ﷺ نه گهر شهویدک ساردو باراناوی بوايه فرمانی نه کرد به بانگیژ بانگ بدات بلیت: "له شوینه کانی خوتان نویژ بکن". واته له ماله وه نویژ بکن و مهین بؤ مزگوت.

دووم: عوزره نایه تیه کان:

نه خوشی، تینویتی و برستی زور، ترسی گیان و مال هېبت له دهست سته مکاریک، تنگه تار بوون به هوی میژ یا پیسییه وه.

(عن ابن عمر قال قال رسول الله ﷺ إذا وضع عشاء أحدكم وأقيمت الصلاة فابدؤوا بالعشاء ولا يعجلن حتى يفرغ منه) ^۱ پیغه مېر ﷺ ده فرموی: "نه گهر که سیکتان خواردنه که ی ناماده بوو قامه تیشی کرابوو بؤ نویژ نه و خواردنه که ی بخوات و پله ش نه کات هتا به ناسایی لی ده بیته وه".

(ولخير: لا صلاة بحضرة الطعام ولا هو يدافعه الآخنان). ^۲ ههروها پیغه مېر ﷺ ده فرموی: "نابی به ناماده بوونی خواردن نویژ بکرت، ههروها گهر تنگه تار بؤ به میژ یا پیسی وه عوزریکی تر وه که قرزازی نه دار که خاوهن قهرزه که له مزگوت بؤ و داوای دانه وهی قهرزه که لی بکات.

ههروها سیر یان پیاز یا شتی بؤ ناخوشی خواردبې یان جلیکی بؤ ناخوشی و پیسی له بهر دابې که نه زیتی خه لکی بدات.

(عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: من أكل ثوماً فليعتزلنا أو قال: فليعتزل مسجداً وليقعد في بيته). ^۳ جابری کورې عبداللای (رهزای خوی لیبت) ده لی: پیغه مېر ﷺ فرموی: "هه رکس سیری خوارد با توخی مزگوت نه که وئو لیم دوور که ویته وه له ماله وه یان دانیشت".

(۱) رواه البخاري ۶۴۲ ومسلم ۵۵۹.

(۲) رواه مسلم ۵۶۰.

(۳) رواه البخاري ۸۱۷ ومسلم ۵۶۴.

همووه نهو عوزرانهی باسمان کردن نهووه بهلگانهی که باسمان کردن نهووه بهلگهیهتی و نهوانی تریش به قیاس لهسهر بهلگهدارهکان.

۹. نویژی فهرز له پشت نیمامیکهوه نویژی سوننهت دهکات:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ كَانَ يُصَلِّيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّيَ بِهِمْ تِلْكَ الصَّلَاةَ).^۱ جابیر (رهزای خوی لیبتت) دهلی: موعاز لهگهل پیغهمبهردا ﷺ نویژی عیشای دهکرد، پاشان دهگهپایهوه بو ناو هوزدهکهی خوی پیش نویژی ههمان نویژ بو دهکردن". کهواته نویژی یهکهمیان فهرزهکه بووه لهگهل پیغهمبهرو دووهمیش سوننهت بووه، چونکه نهو فهرزهکهی کردووه.

همروهها نویژی سوننهت له پشت نیمامیکهوه نویژ سوننهت بکات دروسته به بهلگهی نهو فهرمودهی که عهبدوللای کوری عههباس له شهونویژ لهگهل پیغهمبهردا ﷺ نویژی کردووه پیشتر باسمان کرد و همروهها نویژکردنی نههس و مندالهکوه دایکی له پشت پیغهمبهروهوه ﷺ که دوو رکاتی سوننهتی به پیش نویژی کرد بویان.

(قَالَ يَزِيدُ بْنُ الْأَسْوَدِ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌ فَلَمَّا صَلَّى إِذَا رَجُلَانِ لَمْ يُصَلِّا فِي تَاجِيَةِ الْمَسْجِدِ فَدَعَا بِهِمَا فَجِئَ بِهِمَا تُرْعَدُ فَرَأَيْتُهُمَا فَقَالَ مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيَا مَعَنَا قَالَا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رِحَالِنَا فَقَالَ لَا تَفْعَلُوا إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فِي رَحْلِهِ ثُمَّ أَدْرَكَ الْإِمَامَ وَلَمْ يُصَلِّ فَلْيُصَلِّ مَعَهُ فَإِنَّهَا لَهُ نَافِلَةٌ).^۲ یزیدی کوری نهسوده (رهزای خوی لیبتت) دهلی: کوریک گهنج بوو لهگهل پیغهمبهردا نویژی کرد که له نویژهکهی بوویهوه دوو کهسی بینی له کهناریکی مرگهوتدا نویژیان نهکردبوو، بانگی کردن، هینانیان گیانیان دهلهرزی فهرمووی: "چی بوو لهگهل نیمهدا نویژتان نهکرد؟" وتیان له مالهوه نویژمان کردبوو فهرمووی: "وامهکهن، نهگهر کهسیکتان له مالهوه نویژی کرد، پاشان گهشت به نویژی نیمامدا هیشتا نویژهکهی نهکردبوو با لهگهلیدا نویژ بکات، چونکه نهمهیان دهبیته سوننهت بوی".

(۱) رواه البخاري ۷۰۵ ومسلم ۱۷۹/۴۶۵.

(۲) رواه احمد ۱۶۰/۴ وابوداود ۵۷۵ والترمذي ۲۱۹ والنسائي ۱۱۲/۲، ۱۱۳، ۸۵۸ حدیث صحیح.

۱۰. که سې له سه رته تاي نویتي جه ماعه تدا ناماده نه بوو:

نیمام له هر شوینیکي نوټه کدا بوو با نوټي له گه لدا دابه ستی، به لام نه گهر نه گه شت بهر کوعدا نه وه نهو رگاته ی نه کردوه و بزي حساب ناکړی.

(عن عليّ ابن ابي طالب و عن معاذ بن جبل قال قال النبي ﷺ إذا أتى أحدكم الصلّة والإمام على حالٍ فليصنع كما يصنع الإمام).^۱ عدلی کړی نه بوتالیب و موعازی کړی جه بدل ره زای خوايان لی بیت ده لټن: پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: "نه گهر که سینکتان هات بو نوټ پیش نوټ له هر حاله تیکدا بوو با پیش نوټ چی ده کات نه میس هه مان شت بکات" واته که هات نیمام له هر به شیکي نوټدا بوو نهو که سه ش نیت بیتی و نیمام چی ده کات نه میس بیکات، که سه لامی دایه وه نه م که سه هه لده ستیته وه نوټه کدی ته و او ده کات. (عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ إذا جئتم إلى الصلّة ونحن ساجدون فاسجدوا ولا تعدوها شيئا ومن أدرك الركعة فقد أدرك الصلّة).^۲ نه بوهوره ر (ره زای خوی لیبیت) ده لټی: پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: "نه گهر هاتن بو نوټ لهو کاته دا نیمه له سوژده دا بووین نیوه ش سوژده بهر و به هیچی دامه نټن - چونکه نه گه شتون به رکوعدا - وه که سیک بگات به رکاتیکدا نه وه گه شتوه بهو نوټدا". با سی رکاته کدی تریشی بکه ویته کاتی نوټنیکي تره وه.

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال من أدرك ركعة من الصلّة فقد أدرك الصلّة).^۳ نه بوهوره ر (ره زای خوی لیبیت) ده لټی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: "هر که س بگات به رکاتیکدا له گه ل نیمامدا نه وه بیگومان گه شتوه بهو نوټه دا".

(۱) رواه الترمذي ۵۹۱ حدیث حسن.

(۲) رواه ابوداود ۸۹۳ حدیث حسن.

(۳) رواه البخاري ۵۸۰ ومسلم ۶۰۷.

نویژی ههیینی

یه کهم: دانانی نهم نویژه:

نویژی ههیینی لهو کاره گهروهو گرنگانهیه که خوی گهوره تاییهتی کردووه به ئوممهی پیغه مبهروه ﷺ که له سودو گهورهیی نهو رۆژه به هره مهنه بین.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أنه سمع رسول الله ﷺ يقول نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيَدِ أَنْهُمْ أُوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا ثُمَّ هَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَدَانَا اللَّهُ فَالْتَأَسُّ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ الْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ).^۱ نه بوهوریره رهزای خوی لیبت دهلی: له پیغه مبهرم ﷺ بیست فهرمووی: "ئیمه دوایین ئوممەتین - له دونیادا - یه کهمین له دوارۆژدا نه گهرچی نهوان له پیتش ئیمه دا کتیبیان بۆ هاتوو، پاشان نهمه نهو رۆژهیه فهرز کرابوو له سهریان تییدا راجیابوون، خوا ئیمه ریتمایی کردو خه لکی به دواى ئیمه دا دین جووله که رۆژه کهیان - سههینییه گاوریش دوو سههی".

نویژی ههیینی پیتش کۆچ له مه کهه فهرزکراوه، به لām له بهر لاوازو بیده سه لاتی موسلمانان له مه کهه نهم نویژه نه کراوه (و أول من جمع لها وصلاتها في المدينة قبل هجرة النبي ﷺ أسعد بن زراره رضي الله عنه، كما جاء ذلك عن كعب بن مالك رضي الله عنه).^۲ یه کهم کهس که خه لکی کۆکرده وه نهم نویژهی کرد له مه دینه پیتش کۆچی پیغه مبهرم ﷺ نه سهعه دی کوری زوراره بوو رهزای خوی لیبت وه که عبی کوری مالیک گیراویه تییه وه.

دووهم: به لگهی فهرزبوونی نهم نویژه:

به لگهی فهرزبوونی نهم نویژه نهم نایه ته پیرۆزهیه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ الجمعة: ۹ واته: نهی نهو که سانهی که باوه رتان هیناوه کاتی بانگ درا بۆ نویژ له رۆژی

(۱) رواه البخاري ۸۷۶ ومسلم ۸۵۵.

(۲) رواه ابوداود ۱۰۶۹ حديث حسن.

هه‌یینیدا به پەله‌ بڕۆن به‌ره‌و یادی خوا - گوێگرتن له‌ وتار - واز له‌ کڕین و فرۆشتن بێنن، چونکە ئەوێ چاکتره‌ بۆتان نەگەر بزائن.

(عن طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ إِلَّا أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوْ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ).^۱ تاریقی کۆری شیهاب (ره‌زای خ‌وای لیبیت) ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: "نوێژی هه‌ینی هه‌قه‌و واجبه‌ له‌سه‌ر هه‌موو موس‌لمانێک به‌ جه‌ماعه‌ت بیکات جگه‌ له‌ چ‌وار که‌س، کۆیله‌، ئافره‌ت، مندال، نه‌خۆش".

(عن حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ رَوَّاحُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ).^۲ حه‌فصه‌ی خ‌یزانی پێغه‌مبەر ﷺ ره‌زای خ‌وای لیبیت ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: "رۆشتن بۆ نوێژی هه‌ینی له‌سه‌ر هه‌موو بالغێک پێویسته‌".

سێ یه‌م: کاته‌که‌س:

کاتی نوێژی هه‌ینی کاتی نوێژی نیوه‌ڕۆیه‌، چونکە له‌بری ئەودایه‌، فەرمووده‌ش هه‌یه‌ ده‌یگه‌یه‌نن که‌ پێش نیوه‌ڕۆش دروسته‌.

(عن سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ ثُمَّ نَنْصَرِفُ وَآيِسَ لِلْحَيْطَانِ ظِلٌّ نَسْتَبِطُ فِيهِ)^۳ سه‌له‌مه‌ی کۆری ئەکو‌عه‌ ره‌زای خ‌وای لیبیت ده‌لی: ئێمه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبەر دا ﷺ نوێژی هه‌ینیمان ده‌کرد و ده‌رۆشتینه‌وه‌ بۆ ماله‌وه‌ ه‌یشتا دیواره‌کان ئەوه‌نده‌ سێبه‌ریان نه‌بوو بجینه‌ ژیری".

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ).^۴ ئەنس ره‌زای خ‌وای لیبیت ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ کاتی خ‌ۆر لای ئەدا له‌ ناوه‌راستی ئاسمان نوێژی هه‌ینی ده‌کرد".

(۱) رواه ابوداود ۱۰۶۷ حديث صحيح.

(۲) رواه النسائي ۸۹/۳ حديث صحيح.

(۳) رواه البخاري ۳۹۳۵ ومسلم ۸۶۰.

(۴) رواه البخاري ۹۰۴.

(عن سَهْلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا كُنَّا نَقِيلُ وَلَا نَتَعَدَّى إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ) ^۱ سهلی کوپی سهعد رهزای خوی لیبت دهلی: نیمه نهده خهوتین و ناغان نهده خوارد پاش نویژی هینی نهی".

چوارهم: نویژی هینس به چند کس دهکویت:

شهوکانی دهلی: "بزانه به مهر جگر تنی هشتا یا بیست، یا نو، یا ههوت کس بو نویژی هینی هیچ بهلگه و پشتیوانیه کی نییه، ههروه ها بهیه کس دروست بی هیچ بهلگه یه کی نییه، بهلام نهوی که دهلی به دوو کس دروسته بهوه بهلگه یه هیناوه تهوه که ژماره بوون فرموده و به کدهنگی زانایانی لهسهره بهلام بهلگه یه کی نییه ژماره یه کی دیاریکرای به مهر جگر تبیت، وه له نویژهکانی تردا جهماعهت به دوو وکس دروسته، وه هیچ جیاوازیهک له نیوان نویژی هینی و نویژی جهماعهتدا نییه، هیچ بهلگه یه کیش له پیغه مبهروه وَعَلَيْهِ السَّلَام نه هاتوه بلیت نویژی هینی به نهونده کس نه بی دروست نییه، بویه نهم رایه لای من به هیزو راسته که به دوو کس و زیاتر دروسته". ^۲

پینجهم: بیذارس له بهر سستی نویژی هینییدا:

(عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ رَجُلًا يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ يُبَوِّئُهُمْ) ^۳ عهبدوللای کوپی مهسعود رهزای خوی لیبت دهلی: پیغه مبهرو وَعَلَيْهِ السَّلَام فرمودی: به خهلکانی که نهده هاتن بو نویژی هینی: "هات به دلما فرمان بکه پیاوی نویژ بکات بو خهلکی پاشان - برۆم - نهو کهسانه ی نایمن بو نویژی هینی مالهکانیان بسوتینم به سهریاند".

(عن ابن عمرَ وَأَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّهُمَا سَمِعَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى أَعْوَادٍ مِنْبَرِهِ لَيَنْتَهِينَ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ). ^۴ عهبدوللای کوپی عومهر و نهبوهرهیره رهزای خویان لیبت دهلین: له پیغه مبهریان وَعَلَيْهِ السَّلَام بیست لهسهر داری

(۱) رواه البخاري ۲۹۳۹ ومسلم ۸۵۹.

(۲) بروانه: نیل الاوطار في شرح حديث ۱۱۸۸.

(۳) رواه مسلم ۶۵۲، واحمد ۴۰۳/۱، والحاكم ۲۹۲/۱.

(۴) رواه مسلم ۸۶۵/۴۰ والدارمي ۳۶۸/۱ والبيهقي ۱۷۱/۳.

مینبهره که می فرمودی: "سویند بی خه لکانی وازدینن له نه کردنی نویژی ههینی یا دلنیابن خوی مۆر دهنی به سهر دلنابن، پاشان له بی ناگیان دهبن".

(عن أبي الجعد الضمريِّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوَنَّا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ) ^۱ نه بوجه عدی زهمری رهزای خوی لیبت دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فرمودی: "هر که سی نویژی ههینی نه کات به ته مه لی خوا مرۆده نی به سهر دلیدا".

شه شهه: فهره کانس نویژی ههینی:

نویژی ههینی دوو فهرزی ههیه:

یه کهه: دوو وتار:

یه کهه: پیغه مبه ر ﷺ چۆن وتاری ده دا له روژی ههینیدا:

أ - دهست پیکردنی وتاره که بهم دهه: "(إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ ﷻ ال عمران: ۱۰۲

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ النساء: ۱

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ﷻ ﷻ بَصِيح لَكُمْ أَعْمَلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ ﷻ الأحزاب: ۷۰ - ۷۱

أَمَّا بَعْدُ

فإن أصدق الحديث كتابُ الله وإن أفضلَ الهدي هدي محمدٍ وشرُّ الأمور محدثاتها وكنلٌ بدعة ضلالةٌ وكل ضلالةٌ في النار) ^۲.

(۱) رواه احمد ۴۲۴/۳ وابوداود ۱۰۵۲ والنسائي ۸۸/۳ وابن ماجه ۱۱۲۵ والحاكم ۲۸۰/۱ حديث صحيح.

(۲) رواه مسلم ۴۳/۸۶۷ واحمد ۳۱۰/۳ ا ۳۱۱.

ب - دريژى نویژى ههینی و کورتی وتاره کەى:

(قال عَمَّا رَّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقَصْرَ خُطْبَتِهِ مِثَّةٌ مِنْ فَقهِهِ فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنْ مِنْ الْبَيَانِ سِحْرًا).^۱ عه مە زای خوای لیبت دەلئ: له پیغه مبهرم ﷺ بیست فەرمووی: "بیگومان دريژى نویژى پیاو و کورتی وتاری نیشانهی شاره زاییه تی له ناییندا، نویژه کانتان دريژیکه نه وه و تاره کانتان کورت، چونکه قسه ی رهوان وه ک جادوو وایه له کاریگه ریددا".

دووهم: وقاردان دهیبت له سەر مینبەر یی:

(عن ابن عُمَرَ رضي الله عنهما قال سمعت النبي ﷺ يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ مِنْ جَاءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ)^۲ عه بدوللای کورێ عومەر ره زای خوای لیبت دەلئ: گویم لیبوو پیغه مبهرم ﷺ له سەر مینبەر وتاری ده دا و دهیغه رموو: "هه رکەس هات بۆ نویژى ههینی با خۆی بشوات". سوننه ته مینبەر سی پله بی و زیاتر نه بی و چونکه زۆر جار ئه بیته هۆی به چرانی ریزه کان یا ده بریته گۆشه یه کی مزگه وته وه، بۆ نه وه ی ریزه کان نه پچرئ، که پیچه وانە ی سوننه تی پیغه مبهره ﷺ. (عن أم هشام بنت حارثة بن النعمان رضي الله عنها قالت: ما أخذت (ق) والقرآن المجيد) إلا عن لسان رسول الله ﷺ يقرؤها كل جمعة على المنبر إذا خطب الناس).^۳ ئومو هیشامی کچی حاریسه ی کورێ نیعمان ره زای خوای لیبت دەلئ: سوره تی (ق والقرآن المجید) م له سەر زمانی پیغه مبهره وه ﷺ وه رگرت و فیژی بووم که هه موو رۆژێکی ههینی له سەر مینبەر ده بخویند کاتئ وتاری ده دا بۆ خه لکی".

(۱) رواه مسلم ۴۷ / ۸۶۹.

(۲) رواه البخاري ۹۱۹.

(۳) رواه مسلم ۵۲ / ۸۷۳ و ابوداود ۱۱۰۰ والنسائي ۱۰۷ / ۳ و احمد ۶ / ۴۶۳.

سێهەم: بە پێوه و قار بەدات و له ئیواناندا دانیشیت:

(عن بن عمر رضي الله عنهما قال كان النبي ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ).^۱ عەبدوللای کۆری عومەر رەزای خوای لیبیت دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ بە پێوه و تاری دەدا، پاشان دادەنیشت ئەنجا هەڵدەسایه‌وه، بەو شێوه‌یه‌ی که ئیستا وتار دەدەن."

چوارەم: وتارە که چەند ئایەتیکی قورئانی تیدا ییت:

(عن يعلي بن أميه رضي الله عنه قال سمعت النبي ﷺ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ ﴿وَقَادُوا يَمْكُنُكَ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾ قَالَ إِنَّكُمْ مَنَكُوتٌ).^۲ یەعلا کۆری ئومەیه رەزای خوای لیبیت دەلی: له پێغه‌مبەر ﷺ بیست لەسەر مینبەر دەیفەرموو: ﴿وَقَادُوا يَمْكُنُكَ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾ قَالَ إِنَّكُمْ مَنَكُوتٌ. هەر وه‌ها فەرموودە‌کە‌ی ئومو هیشام که له خالی دوو همدات باسمان کرد که سوره‌تی قافی له وتاری هەنێی پێغه‌مبەر وه‌ وەرگرتوو وه‌ له‌بەری کردوو.

پنجەم: دەنگ بەرز کردنوه له وتاردا له گاتی پێوستدا:

(عن جابر بن عبد الله قال قال كان رسول الله ﷺ إذا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ يَقُولُ صَبَحَكُمْ مَسَاكُمُ....).^۳ جابیری کۆری عەبدوللای رەزای خوای لیبیت دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ کاتی وتاری بەدایه‌ چاوه‌کانی سوور دەبوویه‌ وه‌وه‌ دەنگی بەرز دەبوویه‌وه‌ زۆر تووره‌ دەبوو هەتا دەتوت ناگادار که ره‌وه‌یه‌ له هاتنی له‌شکرێک و دەیفەرموو: "ئەو سوپایه‌ له‌وانه‌یه‌ به‌یانی یا ئیواره‌ بەدات به‌سەر تاندا....".

شەشەم: باسکردنی ناتەواوییه‌کان له وتاردا به‌بێ بریندارکردن و ناوێزاندن:

(عن شبيب أبي روح عن رجلٍ من أصحاب النبي ﷺ عن النبي ﷺ أَنَّهُ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَقَرَأَ الرُّومَ فَالْتَبَسَ عَلَيْهِ فَلَمَّا صَلَّى قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يُصَلُّونَ مَعَنَا لَا يُحْسِنُونَ الطُّهُورَ فَإِنَّمَا يَلْبَسُ عَلَيْنَا الْقُرْآنَ أَوَّلَيْكَ).^۴ شەبیبی ئەبو رەوح له یەکیەک له هاو‌ه‌لانه‌وه‌ ده‌گیریتە‌وه‌ که وتی: پێغه‌مبەر

(۱) رواه البخاری ۹۲۰ ومسلم ۸۶۱/۳۳.

(۲) رواه البخاري ۸۱۹ ومسلم ۸۷۱/۴۹.

(۳) رواه مسلم ۸۶۷/۴۳، وابن ماجه ۴۵.

(۴) رواه النسائي ۹۴۷ ۱۵۶/۲.

ﷺ نویژی بهیانی کردو تییدا سورهتی روومی خویند و لیتی تیکچوو که نویژهکی تهواو کرد
 فەرمووی: "ئەو بەچی کەسانی لەگەڵماندا نویژ دەکەن نازانن جوان دەستنویژ بگرن، بیگومان
 نا ئەوانە قورئانە کە لە ئیمە تێک دەدەن".

(عن ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَأَخَذَ يُوَصِّلُ، أَي الصَّيَامَ، رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَذَلِكَ فِي آخِرِ
 الشَّهْرِ فَأَخَذَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ يُوَصِّلُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَا بَالُ رَجُلٍ يُوَصِّلُونَ إِيَّكُمْ لَسْتُمْ
 مِثْلِي....).^۱ ئەنەس رەزای خۆی لیبیت دەلی: پیڤەمبەر ﷺ لە کۆتایی مانگدا دەستی کرد
 بە روژوو گرتن چەند روژێک لەسەریە ک چەند پیاویکیش لە هاوێلان بەسەریە کەوێ روژوویان گرت
 جا پیڤەمبەر ﷺ فەرمووی: "بۆچی کەسانێک لەسەریە ک - بیڤەوێ بەربانگ بکەنەوێ - روژوو
 دەگرن نێوێ وەک مەن نین..."

خوتەم: لە کاتی دووکردنی وتاری دووهمدا نابێ دەسته کانی بەرز بکاتەوێ:

(عن عُمَارَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ قَالَ رَأَى بَشْرَ بْنَ مَرْوَانَ عَلَى الْمَنْبَرِ رَافِعًا يَدَيْهِ فَقَالَ قَبَّحَ اللَّهُ هَاتَيْنِ الْيَدَيْنِ
 لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ بِيَدِهِ هَكَذَا وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ الْمُسَبَّحَةِ).^۲
 عومارە کۆری روئەییە بێشری کۆری مەروانی دی لەسەر مینبەر هەردوو دەستی بەرز
 کردبوویەوێ وتی: خوا ئەو دوو دەستە نابووت کات، چونکە مەن پیڤەمبەرم ﷺ دیوێ ناماژە
 تەنھا بە پەنجەیی شایەتومانێ دەکرد".

فەزەس دووهم: کردنی دوو رکات نویژ بە جەماعت:

(عن ابن عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَلَمْ تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ وَ (هَلْ
 أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ) وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ سُورَةَ الْجُمُعَةِ
 وَالْمُنَافِقِينَ).^۳ عەبدوللای کۆری عەبباس رەزای خۆی لیبیت دەلی: پیڤەمبەر ﷺ لە رکاتی
 یەکەمی نویژی بهیانی روژی هەینییدا (الم ، تنزيل) (السجدة) ی دەخویند و لە رکاتی

(۱) رواه مسلم ۵۹ / ۱۱۰۴.

(۲) رواه مسلم ۵۳ / ۸۷۴.

(۳) رواه البخاري ۸۹۱ و ۱۰۶۸، ومسلم ۸۷۹ و ۸۸۰.

دوهه میشدا (هل أتى على الانسان) ی ده خویند. پیغه مبهه ﷺ له نویژی ههیندا سوره تی (الجمعة) و (المنافقین) ی ده خویند، واته: سوره تی (الجمعة) ی له رکاتی کدا ده خویندو سوره تی (المنافقین) یش له رکاتی کدا.

هه وته: نادابه کانس روژی ههینی:

۱. خوشۆردن:

(عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما يقول سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يقول من جاء مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ).^۱ عه بدوللای کورپی عومهر (رهزای خوای لیبتت) ده لی: پیغه مبهه ﷺ فهرمووی: "هر که سیکتان هات بۆ نویژی ههینی با خۆی بشوات".

(عن سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ وَيَذْهَبُ مِنْ دُھْنِهِ أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبٍ بَيْتَهُ ثُمَّ يَخْرُجُ فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ثُمَّ يَنْصَبُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى)^۲ سهلمانی فارسی (رهزای خوای لیبتت) ده لی: پیغه مبهه ﷺ فهرمووی: "هر پیاوی روژی ههینی خۆی بشۆری چهند له توانایدايه خۆی پاکو خاوتین کات وه له روژن یا بۆنی خۆشی ماله وهیان بدات له سهرو ریشی، پاشان له مال ده رجی بۆ مزگهوت نه زیتی خه لک نه داو ههنگاو نه نیت به سهریاندا و لیکیان جیاکاته وه، پاشان نه وهندهی خوا بۆ نویسووه نویژی سونهت بکات، پاشان که نیمام دهستی کرد به وتاردان بیدهنگ بیت نه وه خوا له گوناھی نیوان نه وه هینییه وه هینییه کهی تری خۆش ده بیت".

۲. زوو روشتن بۆ مزگهوت:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ

(۱) رواه البخاري ۸۹۴ و ۸۷۷ و ۹۱۹ ومسلم ۸۴۴/۲.

(۲) رواه مسلم ۵۹/۱۱۰۴.

الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ).^۱ نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموویه‌تی: "هه‌رکه‌سی رۆژی هه‌ینی خۆی بشۆرئ و پاشان له ساتی یه‌که‌مدا رۆشت بۆ مزگه‌وت وه‌ک نه‌وه وایه وشتیکی کردبئ به‌ خیر نه‌وه که‌سه‌ش له ساتی دووه‌مدا رۆشت بۆ مزگه‌وت وه‌ک نه‌وه وایه مانگیه‌کی کردبئ به‌ خیر نه‌وه که‌سه‌ش له ساتی سییه‌مدا رۆشت بۆ مزگه‌وت وه‌ک نه‌وه وایه به‌رانیکی شادخاری کردبئ به‌خیر نه‌وه که‌سه‌ش له ساتی چواره‌مدا رۆشت بۆ مزگه‌وت وه‌ک نه‌وه وایه مریشکیکی کردبئ به‌ خیر نه‌وه که‌سه‌ش له ساتی پینجه‌مدا رۆشت بۆ مزگه‌وت وه‌ک نه‌وه وایه هیلکه‌یه‌کی کردبئ به‌ خیر جاکاتی نیام هات فریشته‌کان ناماده ده‌بن گوئ له وتاره‌که‌ی ده‌گرن".

۳. کردنی دوو رکات نویژ کاتی چوونه مزگه‌وت:

(عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ وَلْيَتَحَوَّزْ فِيهِمَا).^۲ جابیر (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: "نه‌گه‌ر که‌سیکتان رۆژی هه‌ینی هات بۆ مزگه‌وت و نیام وتاری ده‌دا با دوو رکات نویژی سوننه‌ت بکات و درێژه‌ی نه‌داتی".

۴. گوینگرتن له وتار واجبه و قسه‌کردن هه‌رامه:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَعَوْتُ).^۳ نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: "نه‌گه‌ر له رۆژی هه‌ینییدا به‌هاورنکه‌ت ووت گوینگره‌ کاتی نیام وتاری ده‌خوینده‌وه نه‌وه قرقرت کردوه".

ه. زۆر سه‌لوات دان له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر ﷺ:

(عَنْ شَدَادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ قُبُضَ فِيهِ النَّفْخَةُ وَفِيهِ الصَّعْقَةُ فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ قَالَ قَالُوا

(۱) رواه البخاري ۸۸۱ ومسلم ۸۵۰.

(۲) رواه مسلم ۸۷۵.

(۳) رواه البخاري ۹۳۴ ومسلم ۸۵۱.

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تُعَرِّضُ صَلَاتَنَا عَلَيْكَ وَقَدْ أَرِمْتَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ^۱. شه ددادي كورې نهوس (رهزای خواى ليبيټ) وتى: پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: "بيگومان روژى ههينى له روژه زور چاكه كانتانه لهو روژهدا ئادهم - عليه السلام - دروست كراوهو تييدا گيانى كيشرارهو تييدا فوو دهكړئ به شه پوورداو گيانداران ده مرد، لهو روژهدا زور سه لاوات له سهر من بدن، چونكه سه لاواته كانى ئيوهم پيشان ده دريت"، جا پياويك وتى: نهى پيغه مبهري خوا چون سه لاواته كانى ئيمه پيشان تو نه درئ له كاتيكا تۆر رزيويت له گوژدا؟ فهرمووى: "خوا ريگى نه داوه به زهوى لاشه پيغه مبهريان بخوات".

۶. خويندنى سوره تى (الكهف):

(عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: من قرأ سورة الكهف يوم الجمعة أضاء له من النور ما بين الجمعتين)^۲. نه بوسه عيدي خودرى (رهزای خواى ليبيټ) ده لئ: پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: "ههر كهس روژى ههينى سوره تى (كهف) بخوينى خوا نيوان نهو ههينييهو ههينى داهاتوى بو رووناك ده كاته وه".

۷. زور دوعا كردن: به لكو بكه ويته نهو كاتهو كه دوعاى تييدا گيرا ده بيټ:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ إن في الجمعة لساعة، لا يوافقها مسلم وهو قائم يصلي يسأل الله فيها خيرا إلا أعطاه الله تعالى إياه، وقال بيده يقللها ويزيدها)^۳. نه بوهوره يره (رهزای خواى ليبيټ) ده لئ: پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: "له روژى ههينى ساتيك ههيه ههر موسلمانى له وساته دا ههستابى نوژ بكاتو له خواى گه وره داواى خيرو چاكه بكات، بيگومان خوا ده يداتى"، جا به دهستى ئاماژه ي كرد، ساته كه ي به كه م دانا".

(۱) رواه أحمد ۸/۴ وابوداود ۵۳۱ والنسائي: ۹۱/۳ (۱۳۷۴).

(۲) رواه الحاكم ۳/۳۶۸، والبيهقي ۳/۴۹ حديث صحيح.

(۳) رواه البخاري ۹۳۵، ومسلم ۸۵۲ واحمد ۲/۲۳۰.

هه شتم: چهند ورده بابہ تيڪ:

۱- نوڙي سوننه پاش نوڙي هيني:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ إذا صلى أحدكم الجمعة فليصل بعدها أربعاً).^۱ نه بهورهيره (رهزاي خواي ليبيت) دهلي: پيغه مبر ﷺ فهرمووي: نه گهر كه سيكتان نوڙي هيني كرد با له دوايه وه چوار ركات نوڙي سوننه بكات".

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أنه ﷺ كَانَ يُصَلِّي بعد الجمعة ركعتين في بيته).^۲ هروهه عه بدوللاي كوري عومر (رهزاي خواي ليبيت) دهلي: پيغه مبر ﷺ دواي نوڙي هيني له ماله وه دوو ركات نوڙي سوننه تي ده كرد".

۲- نه گهر جهڙن و هيني له يه رڙڊا بوون:

(عن زيد بن أرقم رضي الله عنه وسأله معاوية: هل شهدت مع رسول الله ﷺ عيدين اجتماعاً؟ قال: نعم صلى العيد في أول النهار، ثم رخص في الجمعة فقال: من شاء أن يجمع فليجمع).^۳ زهيد كوري ثهرقم (رهزاي خواي ليبيت) موعاويه پرسياي لي كرد نايا ديوته له سه رده مي پيغه مبردا دوو جهڙن - جهڙن و هيني - له رڙڙيڪدا ڪوڀينه وه؟ وتي: بهلي، له سه رده تاي رڙڙه وه نوڙي جهڙني كرد، پاشان روخصه تي دا بو نه كردني نوڙي هيني فهرمووي: "ههر كه س ويستي نوڙي هيني بكات با بيكات". واته: ههر كه سيش نه يكات قهيناكات.

۳- نه گهر جهڙن و هيني له رڙڙيڪدا بوون سوننه تيمام نوڙي هيني بكات:

بو نه وهي نه وانهي نامادهي نوڙي جهڙن نه بوون نوڙي هيني بڪن، (عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ أنه قال قد اجتمع في يومكم هذا عيدان فمن شاء أجزأه من الجمعة وإنا مجمعون).^۴ نه بهورهيره (رهزاي خواي ليبيت) دهلي: پيغه مبر ﷺ فهرمووي: "له نه مڙڊا دوو جهڙن

(۱) رواه مسلم ۶۷/ ۸۸۱ و ابوداود ۱۱۳۱.

(۲) رواه البخاري ۹۳۷ ومسلم ۸۸۲ و ابوداود ۱۱۳۲.

(۳) رواه احمد ۴/ ۳۷۲ و ابوداود ۱۰۷۰ حديث صحيح.

(۴) رواه ابوداود ۱۰۷۳، وابن ماجه ۱۱۳۱ حديث صحيح.

کۆبوووته وه جا نه وهی نوێزی جه ژنی کردووه نه وه بهری نوێزی ههینیش کهوتوو، بهلام ئیمه نوێزی ههینی دهکهین."

٤- کهسی هات بۆ نوێزی ههینی نوێزی سوننهت دهکات:

دهتوانی چهند بیهوی نوێزی سوننهت بکات ههتا ئیمام دهست به وتار دهکات ئیتر نابێ سوننهت بکات.

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال من اغْتَسَلَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَتَصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخِرَى وَفَضْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ).^١
نه بهورهیره (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهه وَعَلَى فهرمووی: "هه رکهس خۆی بشوێ، پاشان بیته بۆ نوێزی ههینی چهن دی بۆ نووسرابو نوێزی سوننهت بکات، پاشان بیتهنگ بێ تا ئیمام له وتاره کهی ده بیته وه، پاشان نوێزه کهی ههینی له گهله ئیمامدا بکات نهو خوا له گوناھی نیوان نهو دوو ههفتهیهو سی رۆژیسی له سههه بێ خوش ده بیته."

نویژی سه فەر

یه کهم: خوای گه وره ده فەر مویت: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكَ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ الحج: ۷۸
 واته: خوای گه وره له ناییندا هیچ کاریکی قورسو گرانی له سهر دانه ناو. به لکو ههر کاتی
 موسلمان بکهویت تهنگییه که وه له ههر کاریک له کاره کانی نایینه کهیدا خوا بۆی ناسانو سانا
 ده کات بۆ نه وهی پرپاره کانی جیگای ره زامه ندی بیته و له توانا بنده کاندای بیت.
 لهم باسه دا ناسانکاری و مهرجه کانی شیوهی سوود لی بیتهی باس ده کهین.

دووهم: نویژی ریبار (المسافر) چونه:

ریبار له نویژه کهیدا له دوو رووه ده ناسانکاری بۆ کراوه.

۱- کهم کردنه وهی ژماره ی رکاته کان که پیی دهوتریت کورتکردنه وه.

۲- کۆکردنه وهی دوو نویژ پیکه وه کردنیان له یه ک کاتدا که پیی دهوتریت کۆکردنه وه.

کورتکردنه وه: واته نهو نویژانه ی چوار رکاتن وهک نیوه پۆو عه سرو عیسا کورت کریته وه بۆ
 دوو رکات له بری چوار رکات، وهک دواتر روونی ده کهینه وه.

به لگهی نهو نویژ کورتکردنه وه نهو به لگانه یه: خوای گه وره ده فەر مویت: ﴿وَإِذَا ضَرَيْتُمْ فِي
 الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ النساء: ۱۰۱ واته: کاتی سه فەر تان کرد
 تاوانبار نابن نویژ - ی چوار رکاتی - کورت بکه نه وه.

(عن يَعْلَى بن أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَرَأَيْتَ إِقْصَارَ النَّاسِ الصَّلَاةَ وَإِنَّمَا قَالَ تَعَالَى (إِنْ
 حِفْظُكُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا) فَقَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ الْيَوْمَ فَقَالَ عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ فَذَكَرْتُ
 ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ صَدَقَ اللَّهُ بِمَا عَلَيْكُمْ فَأَقْبَلُوا صَدَقْتَهُ).^۱ یه علای کوری نوممه یه
 ده لی: وتم به عومهری کوری خه تتاب (ره زای خوای لی بیت) نهو نایه ته (إِنْ حِفْظُكُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ

الَّذِينَ كَفَرُوا) واته: گوناختان ناگات نویژ کورت بکهنه وه نه گهر ترسان له کافران تووشی به لاو زیانتان کهن، دهی خو نیستا خه لک ترسی نییه و نویژیش کورت ده کهنه وه؟ عومهر وتی: منیش وهک نه وهم پی سهر بوو بویه پرسیارم له پیغه مبهړ ﷺ کردو له وباریه وه فرموی:

"نه وه به خششیکې خوایه پتی به خشیون نیوش به خشینه کھی وه رگرن".

(عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما يقول صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَكَانَ لَا يَزِيدُ فِي السَّعْرِ عَلَى رَكْعَتَيْنِ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ كَذَلِكَ).^۱ عهبدولای کوری عومهر (رهزای خوايان لیبت) ده لی: له سه فهدا هاورې پیغه مبهړ ﷺ بووم، له سه فهدا دوو رکات زیاتری نه ده کرد - له نویژی چوار رکاتی - ههروه ها نه بویه کرو عومهر و عوسمانیش به هه مان شیوه یان ده کرد".

سپیه م: حوکمی نویژ کورت کردنه وه:

۱- نویژ کورت کردنه وه له سه فهدا واجبه: (عن عائشة رضي الله عنها قالت: فُرِضَتْ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ هَاجَرَ النَّبِيُّ ﷺ فَفُرِضَتْ أَرْبَعًا وَتُرِكَتْ صَلَاةُ السَّعْرِ عَلَى الْأُولِ).^۲ عانیسه (رهزای خوی لیبت) ده لی: نویژ له سه رتاه که فهرز کرا دوو رکات بوو، پاشان پیغه مبهړ ﷺ کؤچی کرد نویژی چوار کات فهرز کرا، به لام نویژی سه فهدر له سه ر دوو رکاتی پیشو مایه وه". وهک پیشر باسمان کرد پیغه مبهړیش ﷺ هه میسه له سه فهدا دوو رکاتی کردووه ههروه ها هاوه لانیشی هه ر دوو رکاتیان کردووه ، نه مه نه وه ده گیه نی واجبه نه گهر وانه بویه ده بوو بز جارنیکش بویه چوار رکاتی بکرايه تا بز انرايه واجب نییه.

۲- مهرجی نهو سه فهدی نویژی تیدا کورت ده کرتیه وه:

أ - ماوهی کورت کردنه وه:

زانایان راجیان لهو ماوهی که نویژی تیدا کورت ده کرتیه وه زوریش قسه و باسیان لهو باره یه وه کردووه، به لام نه وهی له سه رنجدانی به لگوو قسهی زانایان بزمان روون ده بیته وه نه وهیه که قسهی به هیزو پوخت لهو مه سه له یدا قسه و رای نیبن ته یییه و نیبن قه می جهوزیه:

(۱) رواه البخاري ۱۱۰۲ ومسلم ۶۹۴.

(۲) رواه البخاري ۳۹۳۵ ومسلم ۶۸۵.

نیین تهیمیه دهلی: هر ناوی نهله زمانه وانیدا پیناسهیه کی دیاری کراوی هه بوو نه له شهر عدا نهوه بۆ دیاری کردنی دهگه پیتنهوه بۆ عورف و عادهت، کهواته نهوهی به عورف و عادهتی خه لک سه فهر بیت نهوه نهوه سه فهریه خوا حوکم و بریاره کانی پیوه په یوه ست کردوه^۱.

ئیبسولقه ییمیش دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ ماوهی دیاری کراوی بۆ نومه ته کهی دیاری نه کرد بۆ نویژ کورت کردنهوه و رۆژوو شکاندن، به لگو به ره هایی باسی کردوه له ههر سه فهریکدا بیت و ههرچۆنیک تهیه مومیش به ره هایی باس کردوه له ههر سه فهریکدا بیت کورت بیت یا دریز، نهوهش که ریوایهت ده کری له پیغه مبهروه ﷺ که دیاری کردنی ماوهی سه فهره به دوو یا سی رۆژ نهوه هیچیان راست نین و خواش زانتره^۲.

مه بهستی نهوه نییه که نهوه فهرمودانه راست نین، چونکه فهرموده ی دوو و سی رۆژ باسی سه فهر بکات هیهو سه حیحه. به لام باسی دیاری کردنی ماوهی سه فهر نییه و تیاندا نییه بلیت له دوو یا سی رۆژ که متر پیی ناوتریت سه فهر.

ب - له کوپوه نویژ کورت ده کرتنهوه:

به ده رچوون له سنووری شاره که یا گونده که نویژ کورت کردنهوه ده ست پیده کات، نه مه زای جه ماوهی زانایانه.

ج - ماوهی نویژ کورت کردنهوه:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَبُوكَ عَشْرِينَ يَوْمًا يَقْصُرُ الصَّلَاةَ).^۳

جابر (ره زای خوی لیبت) دهلی: "پیغه مبهر ﷺ له ته بوبک بیست رۆژ مایهوه نویژی کورت ده کردهوه".

ههروه ها نه گهر نه تهی هه بوو نیشته جی بی و به سه فهری نه مینیت نهوه دواي نۆزده رۆژ ده بیت نویژی تهواو بکات و کورتی نه کاتهوه، به به لگهی فهرموده ی عه بدوللای کوری عه بباس (ره زای خوی لیبت)

(۱) پروانه (مجموع الفتاوی) ۴۰/۲۴.

(۲) زاد المعاد ۱/ ۴۶۲.

(۳) رواه ابوداود ۱۲۳۵ حدیث صحیح.

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: لما فتح النبي ﷺ مكة أقام فيها تسع عشرة يَصلي ركعتين، قال: فنحن إذا سافرنا تسعة عشر قصرنا وإن زدنا أقمنا).^۱ ده‌لئ: کاتئ پیغه‌مبه‌ر ﷺ شاری مه‌ککه‌ی نازاد کرد نۆزده رۆژ تییدا مایه‌وه نوئیژی کورت ده‌کرده‌وه به دوو رکاتی ده‌یکرد بۆیه ئیمه نه‌گهر سه‌فه‌رمان بکردایه و نۆزده رۆژ باینایه‌توه نوئیژمان کورت ده‌کرده‌وه، به‌لام نه‌گهر زیاتر باینایه‌توه نوئیژمان به ته‌واوی ده‌کرد و کورتان نه‌ده‌کرده‌وه".

د - نوئیژی سوننه‌ت کردن له سه‌فه‌ردا:

ئیبینولقه‌سیم ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له سه‌فه‌ردا سوننه‌تی وابوو ته‌نها نوئیژی فەززی ده‌کرد و لئیی نه‌بیستراوه له سه‌فه‌ردا نوئیژی سوننه‌تی کردبیت، جگه له سوننه‌تی ویترو دوو رکاتی سوننه‌تی پیش نوئیژی به‌یانی که نه له سه‌فه‌ردا نه له ماله‌وه وازی لینه‌هیتان و ههر کردوونی.

(قال ابن عمر، وقد سئل عن ذلك، فقال: إني صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي السَّفَرِ فَلَمْ يَزِدْ عَلَي رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يَزِدْ عَلَي رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَي رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَي رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ)^۲ عه‌بدوللای کوری عومهر (ره‌زای خوای لیبت) له‌وباره‌یه‌وه پرسیاری لی کرا وتی: له‌سه‌فه‌ردا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ بووم له دوو رکات زیاتری نه‌ده‌کرد هه‌تا وه‌فاتی کرد. له‌گه‌ل نه‌بویه‌کردا (ره‌زای خوای لیبت) بووم له‌سه‌فه‌ردا نه‌ویش له دوو رکات زیاتری نه‌ده‌کرد هه‌تا وه‌فاتی کرد، وه له‌سه‌فه‌ردا له‌گه‌ل عومهردا (ره‌زای خوای لیبت) بووم نه‌ویش له دو رکات زیاتری نه‌ده‌کرد هه‌تا وه‌فاتی کرد پاشان له‌گه‌ل عوسمان دا (ره‌زای خوای لیبت) بووم له‌سه‌فه‌ردا نه‌ویش له دو رکات زیاتری نه‌ده‌کرد تا وه‌فاتی کرد، بیگومان خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) واته: بیگومان له پیغه‌مبه‌ر ﷺ چاکترین سه‌رمه‌شقی بۆ ئیوه هه‌یه.

پاشان ئیبینولقه‌سیم ده‌لئ: به‌لام فه‌رمووده‌ی سه‌حیحی پیغه‌مبه‌ره ﷺ که نوئیژی سوننه‌تی ده‌کرد به‌سه‌ر و لا‌خه‌که‌یه‌وه به‌ره‌وه ههر شوئیتیک برۆشتایه".

(۱) رواه البخاري ۱۰۸۰.

(۲) رواه البخاري ۱۱۰۱ ومسلم ۸/۶۸۹.

(عن عبدالله بن عمر أن رسول الله ﷺ كان يصلي سبحة حشما توجهت به ناقتة).^۱
عبداللای کوری عومەر (رهزای خوی لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبەر ﷺ نویژی سوننه‌تی به‌سەر
ولاخه‌که‌یه‌وه ده‌کرد رووی له‌هەر شوئینک بویه نویژی ویتیشی به‌سهره‌وه ده‌کرد، به‌لام نویژی
فه‌رزی به‌سهره‌وه نه‌ده‌کرد.^۲

ه - کۆکردنه‌وی نویژ له‌شاردا له‌بەر پتویستی:

پیشه‌وا نه‌وه‌وی ده‌لئ: کۆمه‌لێک له‌پیشه‌وايان ده‌لێن کۆکردنه‌وی نویژ له‌شاردا له‌بەر پتویستی
دروسته‌گەر نه‌وه‌که‌سه‌ نه‌یکات به‌خویه‌کی هه‌میشه‌یی، نه‌مه‌رای ئین سیرین و نه‌شه‌به‌له
زانایانی مالیکی و خه‌تتابیش گێڕاویه‌تییه‌وه له‌قه‌فالی شاشی گه‌وره‌وه‌ئویش له‌ئیسحاق
میروزییه‌وه له‌کۆمه‌لێک له‌زانایانی فه‌رمووده‌وه ده‌گێرینه‌وه ئین مونزیریش نه‌مه‌رایه‌ی
هه‌لبێژاردوه‌به‌لایه‌وه‌راسته.^۳

وته‌ی عبداللای کوری عه‌بباس (ره‌زای خوی لیبت) پشتیوانی له‌و بۆچوونه‌که‌ ده‌لئ: "پیغه‌مبەر
ﷺ نویژی نیوه‌پۆو عه‌سری له‌مه‌دینه‌کۆکرده‌وه‌و پێکه‌وه‌کردنی. نه‌ترس بوو نه‌سه‌فه‌ر
بوو، نه‌بوزوبه‌یر وتی: پرسیارم له‌سه‌عید کرد: بۆچی نه‌و نویژه‌ی وا کرد؟ نه‌ویش وتی:
نه‌مه‌ پرسیاره‌ی تۆم له‌عبداللای کوری عه‌بباس کرد وتی: پیغه‌مبەر ﷺ ویستی ئومه‌ته‌که‌ی
ناره‌حه‌ت نه‌بی."^۴

(عن ابن عباس قال جمع رسول الله ﷺ بين الظهر والعصر والمغرب والعشاء بالمدينة في غير
خوف ولا مطر (في حيث أبي كريب) قال قلت لابن عباس لم فعل ذلك؟ قال أراد أن لا يخرج
أمتة).^۵ له‌شێوه‌ی گێڕانه‌وه‌یه‌کی ترده‌لئ: "پیغه‌مبەر ﷺ له‌شاری مه‌دینه‌دا نویژی
نیوه‌پۆو عه‌سری پێکه‌و کرد، مه‌غریب و عیشاشی پێکه‌وه‌کرد، نه‌ترس بوو نه‌باران نه‌بوکوره‌یب
وتی: وتم به‌عبداللای بۆچی وای کرد؟ وتی بۆ نه‌وه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی ناره‌حه‌ت نه‌بی.

(۱) رواه البخاري ۱۰۹۸ ومسلم ۷۰۰/۳۹.

(۲) بروانه: (شرح صحيح مسلم للنووي ۲۱۹/۵).

(۳) رواه مسلم ۷۰۵/۵۰.

(۴) رواه مسلم ۷۰۵/۵۴.

لهم فرمودانهوه بۆمان دهردهكهوئ رینگه دان به كۆكردنهوهی نوێ له شاردن له بهر پیتووستی رایه کی به جیه له بهر نهوهی فرموده كهی عهبدوللای كوری عهباس به ناشکراو وا دهگهیه نی که دهلی (أراد أن لا يخرج أمته) که نهخوشی یا هویه کی تری نه کرده هوئ کۆکرده نهوهی نوێه کان، به لکو هۆکهی بۆ لابردنی ناره حهتی و قورسی گێپرایه وه کهاته نهو رایه دهچهسپی که دهلی کۆکرده نهوهی نوێه کان له بهر پیتووستی و ناچاری دروسته، به لām نابێ بکریته عادهت و خو هه میسه پیتووست بیت یان نا هه کۆبکریته وه به لکو ته نهها له حالهتی پیتووستیدا دهکړ و بهس.

و - کۆکرده نهوهی نوێ به بانگیک دوو قامهت دهکړ بهی نوێ سوننهت له نیوانیاندا:
(عن جابر رضي الله عنه أن النبي ﷺ صلى الصلاتين بعرفة بأذان واحد وإقامتين، وأتى المزدلفة فصلى بها المغرب والعشاء بأذانٍ واحدٍ وإقامتين ولم يسبح بينهما شيئاً ثم اضطجع رسول الله ﷺ حتى طلع الفجر).^۱ جابر (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغه مبه ر ﷺ له عهرفه دا دوو نوێ کۆکرده وه پیکه وه کردنی به یه بانگ و دوو قامهت، رۆشت بۆ موزه دهلیفهش نوێ مه غریبو عیسا به یه بانگ و دوو قامهت کرد، نوێ سوننهتیشی نه کرد له نیوانیاندا پاشان راکشا تا سپیده هه لاهات - نوێ به یانی بوو -".

ز - کۆکرده نهوهی نوێ له سه فهدا:
(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضي الله عنه - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ آخَرَ الظُّهْرِ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ ، ثُمَّ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا ، وَإِذَا زَاغَتْ صَلَّى الظُّهْرُ ثُمَّ رَكِبَ).^۲ نه نهس (رهزای خوی لیبت) دهلی: "نه گه ر پیغه مبه ر ﷺ پیش لادانی خۆر له ناوه راستی ناسمان به ریگادا برۆشتنایه نوێه نیوه رۆ دوا ده خست بۆ کاتی عهس پاشان داده بهزی پیکه وه ده یکردن، به لām نه گه ر خۆر لای بدایه له ناوه راستی ناسمان پیش رۆشتن نهو نوێ نیوه رۆی ده کردو پاشان سواری و لاخه کهی ده بوو ده رۆشت".

(۱) رواه مسلم ۱۲۱۸ واحد ۳/۳۲۰.

(۲) رواه البخاري ۱۱۱۲ ومسلم ۷۰۴/۴۶ واحد ۵/۲۴۱.

(عن مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَجِلَ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَإِنْ يَرْتَجِلُ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعَصْرِ وَفِي الْمَغْرِبِ مِثْلُ ذَلِكَ إِنْ غَابَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَجِلَ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَإِنْ يَرْتَجِلُ قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعِشَاءِ ثُمَّ جَمَعَ بَيْنَهُمَا).^۱ موعازی کوپی جه بهل (رهزای خوای لیبتت) دهلی: پیغه مبه ر ﷺ له غهزای ته بوکدا نه گهر پیش روشتن نیوه پو بهاتایه نه وه نویژی نیوه پو و عه سری کۆده کرده وه و پیکه و ده یکردن، به لام نه گهر پیش کاتی نیوه پو برۆشتایه نه و کاته نویژی نیوه پو دوا ده خست تا بو عه سر داده بهزی هه ردو وکی کۆده کرده وه و پیکه و ده یکردن، له مه غریبشدا هه ر به م جوړه نه گهر پیش روشتن خوړنا و بباویه نه وه نویژی مه غریب و عیشای پیکه وه - له کاتی مه غریب - ده کرد، به لام نه گهر پیش خوړنا و ابوون برۆشتایه نه و کات نویژی مه غریبی دوا ده خست تا بو عیشا داده بهزی و هه ردو وکی - له کاتی عیشادا - ده کرد".

(۱) رواه احمد ۲۴۱/۵ و ابوداود ۱۲۰۶ و الترمذی ۵۵۳ حدیث صحیح.

نویژہ ہر دوو جہڑنہ کہ

یه کهم: حوکمی نویژی جهژن: نویژی جهژن واجب، چونکه پیغهمبر ﷺ بهردهوام بویه لهسهری و فهرمانی کردووو خهلکی له شار برژنه دهروه بۆ شهعجامدانی.

(عن أُمِّ عَطِيَّةٍ قَالَتْ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُخْرِجَهُنَّ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى الْعَوَاتِقَ وَالْحَيْضَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ فَأَمَّا الْحَيْضُ فَيَعْتَزِلْنَ الصَّلَاةَ وَيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَانَا لَا يَكُونُ لَهَا جِلْبَابٌ قَالَ لِثَلْبِسْهَا أُخْتَهَا مِنْ جِلْبَابِهَا) 'نوموعهتیه (رهزای خوای لیبت) دهلی: "پیغهمبر ﷺ فهرمانی پی کردین که ئافرهتان بنیترین بۆ نویژی جهژنی رهمهزانو قوریان - لهوانهش - کچه عازهبو نهوانهشی له هیزدان، نهوانهش که خۆیان دهرندهخست، جا همیزدارهکان نویژیان نهدهکرد، بهلام نامادهی خیرو دوعای موسلمانان دهبون، ووتم: نهی پیغهمبری خوا یه کیتمان عابای نییه؟ فهرمووی: با خوشکههکی بیخاته شیر عاباکهی خۆیهوه".

دوہم: کاتس نوپڑی جھڑن:

(عن عبد الله بن بسرٍ صاحبُ رسول الله ﷺ أنه خرجَ مع الناس يومَ عيدٍ فطُفِرَ أو أضْحَى فَأُتِيَ بِإِطْءٍ الإمامِ فقال إنا كنا قد فرغنا سَاعَتَنَا هذه وَذَلِكَ حينَ التَّسْبِيحِ) ^١ عهبدولای کوری بوسر (رهزای خوای لیبیت) که هاوهلی پیغه مبهرد وَعَلَّاهُ له جهژنیکی ره مەزان یا قوریاندا له گهگهله که له شار چوو دهروهو ئینکاری درهنگ کردنی ئیمامی کردو وتی: ئیمه له گهگهله پیغه مبهردا وَعَلَّاهُ ئهم کاتانه نوژیومان کردبوو، کاته کهش کاتی چیشتهنگاو بوو.

فهرموده که ئهوه دهگهیه نیئت کاتی نوژی له خۆره لهاتنهوه دهست پیده کات و ئهوهش دهگهیه نی که زوو روشتن بۆ نوژی جهژن سوننه ته و زۆر دواخستنی که راهه تی ههیه.

(١) رواه البخاري ٩٧٤ ومسلم ٨٩٠/١٢ واحمد ٨٤/٥ وابوداود ١١٣٦ والترمذي ٥٣٩ وابن ماجه ١٣٠٨ والنسائي ١٨٠/٣.

(۲) رواه ابوداؤد ۱۱۳۵ وابن ماجه ۱۳۱۷ حديث صحيح.

سن یهم: روشتنه دهرهوهی شار بۆ نویژگه:

(عن أبي سعيد الخدري قال كان رسول الله ﷺ يخرج يوم الفطر والأضحى إلى المصلى فأول شيء يبدأ به الصلاة) نهبوسهعیدی خودری (رهزای خوی لیبت) دهلی: "پتغه مبه ر ﷺ هه میشه روژی جهژنی ره مهزان و روژی جهژنی قوربان دهرۆشته دهرهوهی شار بۆ نویژگه یه کهم شتیک که دهیکرد نویژی جهژن بوو...".^۱

له گهل گهرههیی نویژ له مزگهوتی پتغه مبه ردا ﷺ له مه دینه که دهفرموی: (صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام) "نویژیک له م مزگهوتهی مندا له ههزار نویژی شوینی تر گهرهتره جگه له کهعبه".^۲ له گهل نهوهشدا پتغه مبه ر ﷺ دهرۆشته دهرهوهی مه دینه بۆ نهجامدانی نویژی جهژنهکان.

بهلام نهگهر عوزر ههبوو وه باران و شتی لهو جوړه، یان هه ندی کهس له بهر نهخوشی یا پیری نهیتوانی بروت بۆ نویژگه له دهرهوهی شار نهوه قهیناکا له مزگهوت نویژه کهی بکات. بهلام له مه کهکهدا نویژی جهژن له کهعبه دا ده کریت، چونکه خهلیفه و پتشه وایانی ئیسلام هه له مه کهکهدا نویژی جهژنیان کردوو و نهوه گهرهتره تا چوونه دهرهوه بۆ نویژگه.^۳

چوارهم: نویژی جهژن چۆن ده کریت:

أ - بانگو قامهتی نییه:

نویژی جهژن نه بانگی بۆ دهری نه قامهتی بۆ ده کرئ و وتنی (الصلاة جامعة) سوننهت نییه ههچ بهلگه به کی له سه ر نییه.

(قال عطاء عن بن عباس وعن جابر بن عبد الله الأنصاري قال لا يمكن يؤذن يوم الفطر ولا يوم الأضحى ثم سأله بعد حين عن ذلك فأخبرني قال أخبرني جابر بن عبد الله الأنصاري أن لا أذان للصلاة يوم الفطر حين يخرج الإمام ولا بعد ما يخرج ولا إقامة ولا نداء ولا شيء لا نداء

(۱) رواه البخاري ۹۵۶ ومسلم ۸۸۹ والنسائي ۱۸۷/۳.

(۲) رواه البخاري ۱۱۹۰ ومسلم ۱۳۹۴.

(۳) بروانه (المجموع للنووي) ۵/۵۲۴.

يَوْمَئِذٍ وَلَا إِقَامَةَ^۱ عهتا ده‌لئى عه‌بدوللاى كورپى عه‌بباس و جابيري كورپى عه‌بدوللاى نه‌نصارى (ره‌زاي خوايان ليبيت) ده‌لئين: "بؤ نويزى جه‌ژنى ره‌مه‌زان و جه‌ژنى قوربان بانگ نه‌ئه‌درا"، عهتا ده‌لئى پاش ماوه‌يه‌ك پرسيارم لى كرد لهو باره‌يه‌وه ؟ جابيري كورپى عه‌بدوللاى نه‌نصارى پى ي ووم : بانگ دان نيه بؤ نويزى جه‌ژنى ره‌مه‌زان نه له كاتى هاتنى نيمام نه قامهت و نه بانگ و هيچ نيه له كاتى پيغه‌مبه‌ردا ﷺ بانگ دان نه قامهت كردن نه‌بوو- بؤ نويزى جه‌ژن- .

ب - نويزى جه‌ژن دوو ركاته:

به (الله اكبر) ده‌س پي‌ده‌كات، پاشان دوعاى سه‌ره‌تاي نويز ده‌خويئى، پاشان كهوت (الله اكبر) ده‌كات له‌گه‌ل هه‌ر (الله اكبر) ي‌كدا هه‌ردوو ده‌ستى به‌رز ده‌كاته‌وه تا ناستى شانكه‌كانى، به‌ئه‌ندازه‌ى نايه‌تيكى مامناوه‌ندى (الله اكبر) ه‌كان نيوانيان هه‌بيت ئه‌م زيكره له نيوانياندا بلئى: (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر) پاشان (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) بلئى و سوره‌تى فاتحه بخويئى و پاشان سوره‌تيك يا جه‌ند نايه‌تيك بخويئى، نه‌جا هه‌ل‌سايه‌وه بؤ ركاتى دووه‌م پيش خويئى فاتيحه پيئنج (الله اكبر) بكات جگه له (الله اكبر) هه‌ستانه‌وه له نيوانياندا (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر) بخويئى.

(ذكر عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه قال: يحمد الله ويثنى عليه ويصلي على النبي ﷺ ذكره الخلال).^۲ عه‌بدوللاى كورپى مه‌سعود (ره‌زاي خواى ليبيت) ده‌لئى: "له‌نيوان (الله اكبر) ه‌كاندا سوياس و ستايشى خوا بكرت و سه‌لاوات له‌سه‌ر پيغه‌مبه‌ر بدرئى". (وكان ابن عمر مع تحريه للاتباع يرفع يديه مع كل تكبيرة).^۳ هه‌روه‌ها عه‌بدوللاى كورپى عومهر سه‌ره‌راى پابه‌ندى به شويئكه‌وتنى سونه‌توه له‌گه‌ل هه‌موو (الله اكبر) ي‌كدا ده‌سته‌كانى به‌رز ده‌كرده‌وه.

(۱) رواه البخاري ۹۶۰ ومسلم ۸۸۶/۵ واللفظ لمسلم.

(۲) رواه البيهقي في السنن ۲۸۵/۳.

(۳) بروانه كتيبي (التمهيد) ۳۷/۱۶.

(عن ابن عباسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ رَكَعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ ، ثَلَاثِي الْمَرْأَةِ خُرُصَهَا وَسِخَابَهَا).^۱ عهبدوللای کوری عه‌بباس (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: "پیغه‌مبه‌ر ﷺ نویژی جه‌ژنی ره‌مه‌زانی کرد له پی‌شو دوایه‌وه نویژی سوننه‌تی نه‌کرد، پاشان رۆشت بۆ لای ئافره‌تانو بیلالیشی له‌گه‌لدا بوو، جا فهرمانی پیکردن به مال به‌خشین، ئافره‌ته‌کانیش ملوانه‌که‌و نه‌لقه‌ی ئالتونیان ده‌هاو‌یتشته سهر نه‌و جله‌ی بیلال رایخستبوو".

(عن عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُكَبِّرُ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى فِي الْأُولَى سَبْعَ تَكْبِيرَاتٍ وَفِي الثَّانِيَةِ خَمْسًا سِوَى تَكْبِيرَتِي الرُّكُوعِ).^۲ عایشه (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له نویژی جه‌ژنی ره‌مه‌زان و قورباندا له رکاتی به‌که‌مدا حموت (الله اکبر) ده‌کردو له رکاتی دووه‌مدا پینج (الله اکبر) ده‌کرد جگه له (الله اکبر) ی‌چوون بۆ رکوع".

(عن عبد الله بن عمرو بن العاص قال قال نبي الله ﷺ التَّكْبِيرُ فِي الْفِطْرِ سَبْعٌ فِي الْأُولَى وَخَمْسٌ فِي الْآخِرَةِ وَالْقِرَاءَةُ بَعْدَهُمَا كِلْتَاهُمَا).^۳ عهبدوللای کوری عه‌مری کوری عاص (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی "الله اکبر" کردن له رکاتی به‌که‌می جه‌ژنی ره‌مه‌زاندا حموت (الله اکبر) ده‌و له رکاتی دووه‌مدا پینجه، له دوا‌ی نه‌و (الله اکبر) انه‌وه سورته‌ی فاتحه‌و قورئان ده‌خو‌ینری".

ج - نیام له نویژی جه‌ژنه‌کاندا چ سورته‌تیک ده‌خو‌ینئ:

(عن أبي واقدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ سَأَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَمَّا قَرَأَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَوْمِ الْعِيدِ فَقُلْتُ بِاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَقِ الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ).^۴ نه‌بووا‌قیدی له‌یسی ده‌لئ: عومه‌ری کوری خه‌تاب (ره‌زای خوای لیبت) پرسیا‌ری لی‌کردم که پیغه‌مبه‌ر ﷺ چ سورته‌تیک ده‌خو‌یند له نویژی جه‌ژندا؟ منیش وتم: "اقتربت الساعة" و (ق والقرآن المجید) ده‌خو‌یند".

(۱) رواه البخاري ۹۸۹ ومسلم ۸۸۴ واحد ۳۵۵/۱.

(۲) رواه ابوداود ۱۱۴۹ حديث حسن.

(۳) رواه ابوداود ۱۱۵۱ والدارقطني ۴۸/۲.

(۴) رواه مسلم ۸۹۱.

(عن الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ فِي الْجُمُعَةِ بِسَبْحِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ قَالَ وَإِذَا اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِمَا أَيْضًا فِي الصَّلَاتَيْنِ).^۱ نوعمانی کوری به شیریش (رهزای خوی لیبت) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له جه‌ژنه‌کانو له نویژی هه‌نیدا (سبح اسم ربك الاعلى) و (هل أتاك حديث الغاشية) خوتندوو هه‌رمووی: "ئه‌گه‌ر جه‌ژنو هه‌ینی که‌وتنه‌ رۆژی‌که‌وه له هه‌ردوو نویژه‌که‌دا هه‌ر نه‌و دوو سو‌ره‌ته‌ی ده‌خوتند".

پینجه‌م: وتاری جه‌ژن:

سوننه‌ته پاش نویژی جه‌ژن دوو وتار بدری به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه:

أ - وتاره‌کان دوا‌ی نویژی جه‌ژنه‌کان ده‌درین، به پی‌چه‌وانه‌ی وتاری رۆژی هه‌ینی که پیش نویژه‌که ده‌دریت، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و شیوه وتاری جه‌ژنی داوه.

(عن ابن عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ).^۲ عه‌بدوللای کوری عومه‌ر (رهزای خویان لیبت) ده‌لی: "پیغه‌مبه‌رو ﷺ ئه‌بویه‌کرو عومه‌ر (رهزای خویان لیبت) پیش ووتاردان نویژی جه‌ژنه‌کانیان کردوو".

(عن ابن عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ فِطْرِ أَوْ أَضْحَى فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ).^۳ هه‌روه‌ها عه‌بدوللای کوری عه‌باس (رهزای خوی لیبت) ده‌لی: "رۆژی جه‌ژنی ره‌مه‌زان یا قوربان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا ﷺ رۆشتوو‌مه‌ته ده‌ری شار پیغه‌مبه‌ر ﷺ نویژی ده‌کرد، پاشان وتاری ده‌دا".

۲- ئه‌گه‌ر وتاره‌که‌ی خسته پیش نویژی جه‌ژن نه‌وه دروست نییه‌و به نویژی جه‌ژن دانان‌ریت.

(۱) رواه مسلم ۸۷۹.

(۲) رواه البخاري ۹۲۰ ومسلم ۸۸۸.

(۳) رواه البخاري ۹۳۲.

شه شهه: ناداب و سونه ته کانس جهژن:

۱- خۆشۆردن:

(عن نافع أن ابن عمر كان يغتسل يوم الفطر قبل أن يغدو إلى المصلى) ^۱ نافع دهلی: عهبدوئلائی کورپی عومەر (رهزای خوای لیبت) ههمیشه له رۆژی جهژنی رهمهزاندا پیش نهوهی پروات بۆ نویژگه خۆی دهشۆرد.

(عن علي رضي الله عنه أنه سئل عن الغسل فقال: يوم الجمعة ويوم العرفة ويوم الفطر ويوم الأضحى). ^۲ پرسیار کرا له عهلی کورپی نه بوتالیب دهبارهی خۆشۆردنی سونهت نهویش وتی: "رۆژی ههینی و رۆژی عهرهفه و رۆژی جهژنی قوریان و رۆژی جهژنی رهمهزان" - سونهته خۆشۆردن - .

۲- خۆجوان کردن و له بهرکردنی جلی جوان و تازه:

(عن عبد الله بن عمر أن عمر بن الخطاب رأى حُلَّةَ سَيِّرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلِلْوَفْدِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ) ^۳ عهبدوئلائی کورپی عومەر (رهزای خویان لیبت) دهلی: "عومەر (رهزای خوای لیبت) جوبیهکی ناویشم که له بازاردا دهفرۆشرا له خاوه نه کهی وهرگرت و هینای بۆ پیغه مبهه ﷺ وتی: نهی پیغه مبهه ﷺ خوا ﷺ نه مه بکړه بۆ کاتی جهژن و پیشوازی وهفدو نوینه رهکان خۆتی پی پرازی نهوه". له م فرموده یوه دهزانری خۆجوانکردن بۆ جهژن له ناویاندا باویکی دامه زرا و بووه و پیغه مبهه ﷺ ریگری لی نه کردوه بهوه دا دهزانری هه ره ناویاندا ماوه تهوه. ^۴

(عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ يلبس يوم العيد بردة حمراء) عهبدوئلائی کورپی عه عباس (رهزای خویان لیبت) دهلی: "پیغه مبهه ﷺ له رۆژی جهژندا عه بایهکی سووری له بهر ده کرد". ^۵

(۱) رواه مالك ۴۲۶ وعبدالرزاق في مصنف ۵۷۵۴ بسند صحيح.

(۲) رواه الشافعي ۱۱۴ والبيهقي ۲۷۸/۳ بسند صحيح.

(۳) رواه البخاري ۸۸۶ ومسلم ۲۰۸۶.

(۴) سهیری (حاشية السدي على النسائي ۱۸۱/۳) بکه.

(۵) مجمع الزوائد ومنافع الفوائد ۴۲۶/۲.

۳- له جه‌ژنی رهمه‌زاندای پیتش روشتن بۆ نویژگه خواردن ده‌خوری:

(عن أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ ثَمَرَاتٍ) ^۱ نه‌نه‌س (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لی: "پتغه‌مبهر ﷺ له جه‌ژنی رهمه‌زاندای نده‌درویشت بۆ نویژ تا چهند ده‌نکه خورمایه‌کی نه‌خواردایه".

۴- جه‌ژنی قوریان هیچ نه‌خوریت تا دواى نویژی جه‌ژن له گوشتی قوریانییه‌که‌ی ده‌خوات:

(عن أَبِي بَرِيدَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ وَلَا يَطْعَمَ يَوْمَ النُّحْرِ حَتَّى يَذْبَحَ) ^۲ بوره‌یده (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لی: "پتغه‌مبهر ﷺ له جه‌ژنی رهمه‌زاندای له مال دهرنه‌چوو تا شتیکی نه‌خواردایه، به‌لام له جه‌ژنی قوریاندای هیچی نه‌ده‌خوارد هتا - له نویژ ده‌گه‌پرایه‌وه - قوریانییه‌که‌ی سهرده‌پری و- له گوشتی قوریانییه‌که‌ی ده‌خوارد".

۵- ریگا گۆرین له روشتن و گه‌پرايه‌وه‌دا:

(عن جَابِرٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمُ عِيدِ خَالَفَ الطَّرِيقَ). ^۳ جابر (ره‌زای خوای لیبت) ده‌لی: پتغه‌مبهر ﷺ له رۆژی جه‌ژندا ریگای ده‌گۆری. واته له ریگایه‌که‌و ده‌رویشت و له ریگایه‌کی تره‌وه ده‌گه‌پرایه‌وه.

۶- (الله اکبر) کردن له جه‌ژنه‌کاندا:

خوای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدٰنٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ البقرة: ۱۸۵ واته: تا رۆژوه‌کانی رهمه‌زان ته‌واو بکه‌ن و (الله اکبر) بکه‌ن له‌سهر شه‌وه‌ی رینموونی کردوون به‌ نومی‌دی شه‌وه‌ی سوپاس و ستایشی خوا بکه‌ن. شه‌مه له جه‌ژنی رهمه‌زاندایه. ^۴

(۱) رواه البخاري ۹۵۳ والترمذي ۵۴۳ وابن ماجه ۱۷۵۴ واحمد ۱۲۶/۳.

(۲) رواه الترمذي ۵۴۲ وابن ماجه ۱۷۵۶ واحمد ۳۵۲/۵ حديث حسن.

(۳) رواه البخاري ۹۴۳.

(۴) بروانه تفسیری (ابن کثیر) ۴۴۵/۱.

همروهها خوا دهربارهی (الله اکبر)ی جهژنی قوربان دهرموی: ﴿وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ﴾ البقرة: ۲۰۳ واته: (الله اکبر) بکهن له روژانینکی دیاری کراودا که روژانی جهژنی قوربانہ.^۱

(عن علي وعمار أن النبي ﷺ كان يكبر من يوم عرفة صلاة الغداة ويقطعها صلاة العصر آخر أيام التشريق)^۲ عهمارو علی (رهزای خویان لیبتت) دهلتن: "پیغه مبهه ﷺ له نویژی بهیانی روژی عهره فعهوه (الله اکبر)ی دهکرد له نویژی عهر کؤتا روژی جهژنی قورباندا کؤتایی پی دههینا". واته پینج روژ (الله اکبر)ی دهکرد.

دهربارهی (الله اکبر)ی جهژنی ره مهزان: (أن رسول الله ﷺ كان يخرج في العيدين من المسجد فيكبر حتى يأتي المصلی، وحتى يقضي الصلاة، فإذا قضی الصلاة قطع التكبير).^۳ پیغه مبهه ﷺ جهژنی ره مهزان له مال دهردهجوو (الله اکبر)ی دهکرد ههتا دهگه شسته نویژگهو تا نویژه کهی تهواو دهکرد، که نویژه کهی تهواو دهکرد (الله اکبر)ی کردنه کهشی کؤتایی پی دههینا".

(عن شريك قال قلت لأبي إسحاق كيف كان يكبر على وعبد الله قال كأننا نقولان الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر الله أكبر ولله الحمد) شورهیک دهلتی: به نه بی نیسحاقم ووت علی و عهبدوللا چۆن نه للاهو نه که بهریان دهکرد - له جهژندا - نهویش ووتی دهیانووت: "الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله الله اکبر والله اکبر والله الحمد".^۴

۷- تهگهر جهژنو ههینی لهیهک روژدا بوون:

تهگهر جهژنو ههینی لهیهک روژدا بوون نهو کهسهی نویژی جهژنی کرد نویژی ههینی لهسهه پیویست نییه و نویژی نیوهرو دهکات.

(عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ أنه قال: قد اجتمع في يومكم هذا عیدان فمن شاء أجزأه من الجمعة وإنا مجمعون).^۱ نهبوهورهیره (رهزای خوی لیبتت) دهلتی: پیغه مبهه ﷺ فهرموی:

(۱) عیکره مه واه فیسری نه نه نایه تهی کردووه، پروانه: تفسیر القرآن العظیم لابن کثیر، ۱/ ۴۹۶.

(۲) رواه الحاكم ۲۹۹/۱ اسیناده صحیح.

(۳) رواه ابن ابی شیبة ۴۸۷/۱ مرسل له شواهد (سلسلة الاحادیث الصحيحة ۱۷۰).

(۴) رواه ابن ابی شیبة ۱۶۸/۲ اسیناده صحیح.

"لە ئەمپۇدا دوو جەژن كۆپووتەوہ، ھەركەس وىستى - نوڭزى ھەينى نەكات - ئەوہ نوڭزى جەژن بەسە لەبى ئەویش، ئىمە نوڭزى ھەينى دەكەين".

۸- بردنى ئافرەتان - با ھەيزدارىش بن - بۆ نوڭزگە:

بۆ بەلگەى ئافرەتان بىرىن بۆ نوڭزگە سەيرى فەرموودەى ئومو عەتتە بەكە.^۲

۹- بە پى رۆشتن بۆ نوڭزگە:

سوننەتە بەپى پىرۆيت بۆ نوڭزگەو سواری و لاخو سەيارە نەبىت مەگەر كەسەك نەتوانىو پىويستى بە سواربوون بىت. ئەمە بۆ كاتىك نوڭزگەكە نزيك بىتو نارەحەت نەبى رۆشتن بۆ، بەلام ئەگەر دووربوو ئەوہ دروستە سواری سەيارە يا ھەر شتىكى تر بىت. (عن بن عُمَر قال كان رسول الله ﷺ يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدِ مَاشِيًا وَيَرْجِعُ مَاشِيًا)^۳ عەبدوللاى كوپى عومەر (رەزای خواى لىبىت) دەلى: "پىغەمبەر ﷺ بە پىادە دەرۆشت بۆ نوڭزى جەژن و بە پىادەش دەگەرپاەوہ".

۱۰- زوو رۆشتن بۆ نوڭزگە:

دواى ئەوہى نوڭزى بەيانىيان كرد سوننەتە پىرۆن بۆ نوڭزگە بە (الله اكبر) كردن تا ئىمام دىت نوڭز دەست پىندەكات.^۴

۱۱- ئەگەر كەسەك نەگەيشت بە نوڭزى جەژندا:

(عن عبيد الله بن أبي بكر بن أنس بن مالك خادم رسول الله ﷺ قال كان أنس إذا فاتته صلاة العيد مع الإمام جمع أهلهم فصلى بهم مثل صلاة الإمام في العيد)^۵ عوبەيدوللاى كوپى ئەبوبەكرى كوپى ئەنەسى كوپى مالىك (رەزای خوايان لىبىت) دەلى: "ئەنەس ئەگەر نەگەيشتايە بە نوڭزى جەژندا لەگەل ئىمامدا ئەندامانى خىزانەكەى كۆدەكردەوہ نوڭزى جەژنى لەگەلدا دەكردن وەك نوڭزى جەژنى ئىمام".

(۱) رواه ابوداود ۱۰۷۳، وابن ماجه ۱۱۳۱ حديث صحيح.

(۲) له باسى حوكمى نوڭزى جەژندا ھىتاومانە.

(۳) رواه ابن ماجه ۱۲۹۵ حديث حسن، (صحيح سنن ابن ماجه (۱۰۷۱) للالباني).

(۴) بروانه (شرح السنة للبغوي ۳۰۲/۴).

(۵) رواه البيهقي ۳۰۵/۳ واخرجه البخاري بنحوه معلقا بصيغة الجزم ۴۷۴ / ۲ فتح الباري.

ههروه‌ها ئیبنومونزیر ده‌لی: "هه‌رکەس فریای نویژی جه‌ژن نه‌که‌وت نه‌وه وه‌ک ئیمام دوو رکات بکات".^۱

۱۲- پیروزیایی جه‌ژن له یه‌کتری کردن:

پیروزیایی جه‌ژن له یه‌کتری کردن له رۆژی جه‌ژندا پاش نویژی جه‌ژن کاتی به یه‌کتری گه‌شتن ب‌لین (تقبل الله منا ومنکم) واته: خوا له ئیمه‌و ئیوه‌شی قبول کات.

ئین هه‌جهر ده‌لیت: هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ نه‌گهر رۆژی جه‌ژن به‌یه‌کتری بگه‌شتنایه به یه‌کتریان ده‌ووت: خوا له ئیمه‌و ئیوه‌شی قبول کات".^۲

(۱) الاقناع ۱.

(۲) پروانه: (فتح الباری شرح صحیح البخاری ۵۱۷/۲).

نویژی ترس

یه کهم: هۆی کردن نویژی ترس:

هۆی کردن نویژی ترس تهنها بوونی ترسه له دوژمن له شاردا بیټ یا له سه فهدا، بوونی نهم نویژ به قورنان و سونهت و یهک دهنگی زانایان بۆ موسلمانان دانراوه، بهچهند شیوهیهک هاتووه که ههموویان دروست و رهوان.

له بهرنهوهی نهم نویژه له بهر ئاسانکاری و نه هیشتنی گرانی و نارههتی بۆ موسلمانان ریگهی پیندراوه بۆیه نویژگه ران کام له شیوه کانی له گهڵ حالته که یاندا گونجاوتره دهتوانن بیهکن.

دووهم: حالته کانی نویژی ترس:

حالهتی یه کهم: ناماده باشی و ئیشک گری، بۆ دروست بوون و روودانی جهنگ و تیکهڵ بوون له گهڵ دوژمناندا، لهم حالتهدا نویژه که شیوهیهکی دیاری کراوی ههیه، که جیاوازی ههیه له گهڵ نویژی کاتی ئاساییدا به لگهی نهم حالته نهم نایهته پیرۆزهیه که ده فهرموی: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلَنْتُمْ طَائِفَةً مِنْهُمْ مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلِتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُوا عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذَىٰ مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ۝﴾ النساء: ۱۰۲ واته: نه گهر کاتی جهنگ تۆ (نهی موحه مههه) له ناو باوهرداراندا بوویت و پیش نویژی بۆ کردن نهوه با دهستهیهکیان له گهڵ تۆدا نویژ بکهنو با چه که کانیان پی بیټ نهجا کاتی سوژدهیان برد با دهستهی دووهم له پشتیانوهه بن بۆ پاسهوانی کردنتان - دهستهی یه کهم رکاتی تهواو نهکهنو سهلام نهدهنهوه - پاشان نهو دهستهی دووهم که نویژیان نه کردووه بابین

له گه لئا نویژ بکه نو با وریا بنو چه که کانیشیان هه لگرن کافره کان ناواتیانه که بی ناگا بن له چه که و شتومه که کانتان بۆ نه وهی له پر هیرشیک بکه نه سهرتانو له ناوتان بهرن وه گوناح نییه و قهیناکات نه گهر نازارتان تووش بوو به هوی بارانیکه وه یان نه خوش بوون چه که کانتان دابنن، به لام وشیاری خوتان وه رگرن بیگومان خوا بۆ بی باوه پان سزایه کی ریسواکه ری ناماده کردوه.^۱ نه شتوه نویژی ترسه نایه ته که باسی کرد به دوو جوژ ده کریت که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله به کرداری خوی روونی کردوته وه جیاوازیان له وه دایه نایا دوژمن له رووی قیبله وه یه یان نا.

أ- (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قام النبي صلی الله علیه و آله وقام الناس معه فكبر وكبروا معه ورکع ورکع ناس منهم ثم سجد وسجدوا معه ثم قام للثانية فقام الذين سجدوا وحرسوا إخوانهم وأتت الطائفة الأخرى فركعوا وسجدوا معه والناس كلهم في صلاة. ولكن يحرص بعضهم بعضاً).^۱ عهبدوللای کوری عه بباس (رهزای خوایان لیبتت) ده لی: پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله راوه ستاو موسلمانانیش له گه لیدا راوه ستان (الله اکبر) ی کرد نه وانیش (الله اکبر) یان کرد له گه لیدا نه عجا به شیکیان له گه لیدا روژتن بۆ رکوع - به شه که ی تریان پاسه وانیشان کردن - و پاشان سوژده یان برد له گه لی، پاشان هه ستایه وه بۆ رکاتی دووه جا نه وانیه سوژده یان بردبوو پاسه وانیه براکانیان گرت و به شه که ی تریان - که پاسه وان بوون - هاتن رکوع و سوژده یان برد له گه لی پیغه مبه ردا صلی الله علیه و آله جا خه لکه که هه موویان له نویژدا بوون، به لام پاسه وانیه یه کتریان ده گرت".

ب - نه شتوه یه یان کاتی که دوژمن له رووی قیبله وه نه بیت و جهنگ و تیرژان و تیکه ل بوون نه بیت له و کاته دا نه شتوه سونه ته:

(عن يزيد بن رومان عن صالح بن خوات عن شهد رسول الله صلی الله علیه و آله يوم ذات الرقاع صلى صلاة الخوف أن طائفة صفت معه وطائفة وجاء العدو فصلى بالتي معه ركعة ثم ثبت قائماً وأتموا لأنفسهم ثم انصرفوا فصفا وجاء العدو وجاءت الطائفة الأخرى فصلى بهم الركعة التي بقيت من صلاته ثم ثبت جالساً وأتموا لأنفسهم ثم سلم بهم).^۲ یه زیدی کوری رومان له صالحی کوری خه وواتی کوری جویه ر نه ویش له هاوه لیکه به شداربووی غه زای (ذات الرقاع) ی

(۱) رواه البخاري ۹۰۲.

(۲) رواه البخاري ۲۱۲۹، ۴۱۳۱ ومسلم ۸۴۲.

گټراوه توه که له گهل پیغه مبهردا نویژی ترسی کردوو دهلی: "دهسته یه که له گهل پیغه مبهردا ﷺ ریز بوون و دهسته یه کیش رو به دوژمن و ستابوون جا رکاتی نویژ کرد له گهل نهوانی ریزبووون بهن له گهلیدا، پاشان هر له شوینی خوی راوه ستا بوو جا نویژگه ره کان رکاته کی تریان کردو ته اوو بوون، پاشان گه پانه وه روو به دوژمن ریز بوون، دهسته کی تره اتن پیغه مبهردا ﷺ رکاته کی که مابوو له گهل یاندا کردی، پاشان له ته حیاتدا به دانیشنوه مایه وه جا نهوان رکاته کی تریان کرد نهوسا له گهل پیغه مبهردا ﷺ سهلامیان دایه وه". نهو هاوه لای فرموده کی گټراپه وه سهلی کوی نهی حه تمه بوو (ره زای خوی لیبت) نه نویژه له غه زای (ذات الرقاع) دا بوو که پیغه مبهردا ﷺ دژ به غه ته فان کردبوو.

حالتی دووه: کاتیک له شکری نیسلام له گهل له شکری دوژمندا تیگهل دهبن و تیژان بیت و ترسی زور دروست ببی لهم کاته دا شتیه یه کی دیاری کراو نییه بژ نویژی ترس، به لکو هر که س چون بوی کرا نویژه کی بکات، به پیاده یا به سواری یا وهستان روو به قیبله بیت یا نا رکوع و سوژده بردن به ئامازه یه نهک رکوع و سوژده ی ئاسایی، به لام بژ سوژده زیاتر سهری نزم کاته وه، لهم باریه وه خوی کار به جی ده فرموی: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْاَوْسَطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (٣٢٨) فَإِنْ خِفْتُمْ رِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْنْتُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿البقرة: ٢٣٨ - ٢٣٩ واته: ناگاداری نویژه کانتان بکهن به تاییه تی نویژی عهسر، وه له نویژدا به گهردن که چی بوهستن بژ خوا (قسه مه کهن) ئینجا نه گهر ترسان - له دوژمن له جهنگدا - نهو نویژ بکهن به پیاده یا به سواری، به لام ترستان نهما نهوسا یادی خوا بکهن بهو شتیه یه کی فیری کردوون که پیشت نه تانده زانی.

(عن ابن عمر أنه كان إذا سئل عن صلاة الخوف فذكر الحديث بطوله وقال فإن كان خوف أشد من ذلك صلوا رجالا قیاما على أقدامهم أو ركبانا مستقبلی القبلة وغير مستقبلیها قال مالك: قال نافع: لا أرى عبد الله بن عمر ذكره إلا عن رسول الله

(ﷺ). 'عبداللای کوری عومهر (رهزای خویان لیبت) دواى نهوى باسى چوئیتی دوو شیوه‌کە پیتشو ددکات که باسمان کردن ده‌لی:

"نه‌گەر ترسه‌که له‌وه زیاتر بوو نه‌وه نویژه‌که‌یان بکه‌ن به پیاده یا به سواری روو به قیبله بن یا روو به قیبله نه‌بن".

نیمام مالیک ده‌لی نافع روتی وانا زانم عبداللای کوری عومهر نه‌مه بلێ له پیغه‌مبه‌روه نه‌بی ﷺ".

(وفي رواية : فصل راكبا أو قائما توميء إيماء). ^۱ له ریوایه‌تیکی تردا ده‌لی: "نویژ بکه به پیاده یا به سواری ناماژه بکه به رکوع و سوژده".

سبیه‌م: چەند شیوه‌یه‌کی ترسی کردنسی نویژی ترسی:

۱- (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ وَذَكَرَ أَنَّ الْعُدُوَّ كَانُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ وَأَنَا صَفْفَانَا خَلْفَهُ صَفَيْنِ فَكَبَّرَ وَكَبَّرْنَا مَعَهُ جَمِيعًا ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَا مَعَهُ جَمِيعًا فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي غَرِ الْعُدُوِّ فَلَمَّا قَامَ مَعَهُ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ فَرَكَعَ وَرَكَعْنَا مَعَهُ جَمِيعًا ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ فَلَمَّا سَجَدَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ وَجَلَسَ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا قَالَ جَابِرٌ كَمَا يَفْعَلُ حَرَسُكُمْ هَؤُلَاءِ بِأَمْرَائِهِمْ). ^۲ جابری کوری عبداللای (رهزای خوی لیبت) ده‌لی: "له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نویژی ترسم کرد، له پشت پیغه‌مبه‌روه ریز بووین - به دوو ریز - دوژمن له نیتوان نیتمه قیبله‌دا بوو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ نویژی دابه‌ست نیتمه‌ش هه‌موومان نویژمان دابه‌ست، پاشان کپنووشی برد، نیتمه‌ش کپنووشمان برد، پاشان سه‌ری به‌رز کرده‌وه له کپنووش نیتمه‌ش هه‌موومان سه‌رمان به‌رز کرده‌وه، پاشان دانه‌ویه‌وه بۆ سوژده بردن له‌گه‌ل نه‌وه ریزه‌ی له دوایه‌وه بوو وه ریزه‌که‌ی دواوه به‌رانبه‌ر دوژمن وه‌ستان ، جا که پیغه‌مبه‌ر سوژده

(۱) رواه البخاري ۴۵۳۵.

(۲) رواه مسلم ۸۳۹.

(۳) رواه مسلم ۸۴۰.

بردنه کې ته واو کړد و نهو ریزه ی له دوايهو بوو هه ستانه وه ریزه کې دووهم دانه وینه وه و سوژده یان بردو هه ستانه وه، پاشان ریزه کې دواوه روژسته پېشه وه و ریزه کې پېشه وه روژسته دواوه پاشان پیغه مېر ﷺ کورنوشی برد نیمه ش هه موومان کړنووشمان برد، پاشان سهری بهرز کرده وه له کورنوش نیمه هه موومان سهرمان بهرز کرده و پاشان دانه وینه وه بو سوژده بردن له گهل نهو ریزه ی له دوايهو بوو - که جاری یه کهم له رکاتی یه کهمدا له دواوه بوون - وه ریزه کې دواوه بهرانبهر دوژمن وه ستان، کاتی پیغه مېر ﷺ و نهو ریزه ی له دوايهو بوون سوژده یان ته واو کړد ریزه کې دواوه یان دانه وینه وه سوژده یان برد، پاشان پیغه مېر ﷺ سهلامی دایه وه نیمه ش هه موومان سهلامان دایه وه".

۲- (عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّائِفَةَ الْأُخْرَى مُوَاكِفَةَ الْعَدُوِّ ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلَى الْعَدُوِّ وَجَاءَ أُولَئِكَ فَصَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَضَى هَذِهِ رَكْعَةً وَهَذِهِ رَكْعَةً).^۱ عبداللای کوری عومر (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغه مېر ﷺ نویژی ترسی کړد - خه لکه کې کړد به دوو دهسته وه - له گهل دهسته یه کیان رکاتیکی کړدو دهسته کې تریان بهرانبهر دوژمن بوون، پاشان گه رانه وه له شوینی هاوړیکانیان بهرانبهر دوژمن وه ستان نه غا نهوانی تر هاتن، پاشان پیغه مېر ﷺ له گهل نهوانیشدا رکاتیکی کړد، پاشان پیغه مېر ﷺ سهلامی دایه وه، پاشان هه ردو دهسته که رکاته کې تریان ته واو کړد".

۳- (عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا هُرَيْرَةَ هَلْ صَلَّيْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ نَعَمْ قَالَ مَرْوَانُ مَتَى فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَامَ غَزْوَةِ نَجْدٍ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ فَقَامَتْ مَعَهُ طَائِفَةٌ وَطَائِفَةٌ أُخْرَى مُقَابِلَ الْعَدُوِّ ظَهَرُوا لَهُمْ إِلَى الْقِبْلَةِ فَكَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَكَبَّرُوا جَمِيعًا الَّذِينَ مَعَهُ وَالَّذِينَ مُقَابِلِي الْعَدُوِّ ثُمَّ رَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكْعَةً وَاحِدَةً وَرَكَعَتِ الطَّائِفَةُ الَّتِي مَعَهُ ثُمَّ سَجَدَتْ فَسَجَدَتِ الطَّائِفَةُ الَّتِي تَلِيهِ وَالْآخَرُونَ قِيَامًا مُقَابِلِي الْعَدُوِّ ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَامَتِ الطَّائِفَةُ الَّتِي مَعَهُ فَذَهَبُوا إِلَى الْعَدُوِّ فَقَابَلُوهُمْ وَأَقْبَلَتِ الطَّائِفَةُ الَّتِي كَانَتْ مُقَابِلِي الْعَدُوِّ فَرَكَعُوا وَسَجَدُوا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ كَمَا هُوَ ثُمَّ قَامُوا فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكْعَةً

أُخْرَى وَرَكَعُوا مَعَهُ وَسَجَدُوا مَعَهُ ثُمَّ أَقْبَلَتِ الطَّائِفَةُ الَّتِي كَانَتْ مُقَابِلِي الْعَدُوِّ فَرَكَعُوا وَسَجَدُوا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَاعِدٌ وَمَنْ مَعَهُ ثُمَّ كَانَ السَّلَامُ فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَسَلَّمُوا جَمِيعًا فَكَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَكَعَتَانِ وَلِكُلِّ رَجُلٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ رَكَعَةٌ رَكَعَةٌ^۱. مهروانی کوپی حکم پر سیاری له نه بهورهیره کرد (رهزای خوی لیبت) وتی: نایا له گهل پیغه مبهردا ﷺ نویتی ترست کردوه؟ نه بهورهیرهش (رهزای خوی لیبت) وتی: بهائی، وتی کهی؟ وتی: سالی جهنگی نهجد، پیغه مبهردا ﷺ هستا بۆ نویتی عهسر کۆمه لیک له گهلیدا هه لسان، کۆمه لیک تریان روو به دوژمن وهستان و پشتیان له قیبله بوو، جا پیغه مبهردا ﷺ نویتی دابهست نهوانیش هه موویان نویتیان دابهست چ نهوانه ی له گهلیدا بوون و چ نهوانه ی بهرانبهر دوژمن بوون، پاشان پیغه مبهردا ﷺ کورنوشی برد نهوانهش له دایهوه بوون کورنوشیان برد، پاشان سوژده ی برد نهوانه ی له دایهوه بوون سوژدهیان برد کۆمه له کهی تر بهرانبهر دوژمن وهستابوون پاشان پیغه مبهردا ﷺ ههستایه وه - بۆ رکاتی دووه م - نهوانه ی له گهلیدا بوون - رکاتیکی تریان کرد - رۆشتن بۆ بهرانبهری دوژمن جا نهو کۆمه له یان هاتن که بهرانبهر دوژمن بوون کورنوش و سوژدهیان برد، پیغه مبهردا ﷺ هه به پتوه وهستابوو، پاشان نهوان ههستانه وه و پیغه مبهردا ﷺ کورنوشیه کی تری برد نهوانیش کورنوشیان برد له گهلیدا و سوژده ی برد نهوانیش سوژدهیان برد، پاشان کۆمه له کهی بهرانبهر دوژمن بوون هاتن کورنوش و سوژدهیان برد پیغه مبهردا ﷺ دانیشتبوو له گهل کۆمه له کهی که له گهلیدا بوون، پاشان پیغه مبهردا ﷺ سهلامی دایه وه نهوانیش هه موویان سهلامیان دایه وه، نه م نویتزه پیغه مبهردا ﷺ دوو رکاتی کرد و ههریهک لهو دوو کۆمه له یهک رکاتیان کرد"

وفي رواية النسائي : (وَلِكُلِّ رَجُلٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ رَكَعَتَانِ) له پيوایه تی نهسانی دا بهم شیویه (وه ههریهک لهو دوو کۆمه له دوو رکاتیات کرد).

چوارەم: بۆچى نوپۇش ترس رېگەى پىدراوه؟

ئەم شىۋانەى نوپۇش ترس كە باسكرا مەبەست لىيان ئاسانكارىيە بۆ موسلمان ھەتا بتوانى فەرزەكانى جېجى بكات لەكاتىكدا كە زۆر پىۋىستى بە بەھىزكردنى پەيوەندى ھەيە لەگەل خوا تا كۆمەك و يارمەتى لىۋەرگى لە كاتى جەنگ و رووہ پرووونوۋەدا بۆ ئەوہى دلى بە يادى خوا دامەزراو بىت و متمانەى بە پشتىوانى و يارمەتى دانى خوا زىاد بكات و پىيەكانى دامەزاو بىت لە گۆرەپانى جەنگدا تا ھەلگىرانى ھەق و راستى سەرکەوتو و بىن و بى باوہرو نارەوايانىش تىكەشكىنى ، خواى گەورەش جوانى فەرموۋە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاغْلُظُوا وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ الأنفال: ۴۵ واتە: ئەى ئەو كەسانەى باوہرتان ھىناۋە ئەگەر بە دەستەيەك - لە بى باوہران - گەشتن ئەو خۆراگر بىن و يادى خوا زۆر بىكەن تا سەرکەوتو و سەرفراز بىن.

ئەوہى شاھەنى باسە نوپۇش ترس بەو شىۋانەى باسما كىرد، وا دەكات سەربازى موسلمان نوپۇزەكەى بكات بەبى نارەھەتى ھەرچۆنى شىۋازى جەنگ بگۆرۋ كەرەستەى جەنگ ھەرچۆنىك بىت لە ھەركات لەھەر شۆتىنىكدا، بەتايبەتى ئەگەر سىروشتى جەنگەكە پىۋىست بە رووہ پرووونوۋە نەكات وەك زۆرىك لە جەنگەكانى ئەم سەردەمە.

پىنجەم: نوپۇش بە ھىچ كۆلۈجىن لەسەر موسلمان لا ناچى:

لەم باسەى پىشووۋە دەردەكەۋى كە نوپۇش بەھىچ شىتەك و لە ژىر ھىچ بىانويەكدا لەملى موسلمان نابىتەۋە و بەجۆرى پىۋىست نەكات بىكات ھەرچەندە عوزرو بەھانەكەش بەھىز بىت بەمەرجى ئەو كەسە بە (مەكلف) مابى، بەلام خواى گەورە مۆلەتى داۋە دوا بىجىرت وەك كۆكردنەۋەى نوپۇزەكان يا كورتكردنەۋەيان بۆ رىيۋازان يا ئاسانكارى لە شىۋەى كىردنەكەيدا وەك نوپۇش ترس و نوپۇش نەخۇش ئەۋەش بەپىتى ھەل و مەرج و ھۆكارەكان.

نویتی خورگیران و مانگ گیران

یه کهم: پیتاسه که یان و کهس دانراون له نیسلاهدا:

خورگیران: واته تیشک و رووناکیی خور نه مینتی هه مووی به جارئ یا به شیکی.

مانگ گیرانیس واته: دیار نه مانی رووناکیی مانگ هه مووی یان هه ندیکی.

نویتی خور گیران و مانگ گیران: نویتی که به شیوه کی تایه تی ده کرئ له کاتی گیران و

تاریک بوونی خور یا مانگدا هه مووی یا به شیکی.

نویتی خورگیران سالی دووه می کۆچی نهم نویتزه دامه زراوه و دانراوه، به لام نویتی مانگ گیران

له سالی پینجه می کۆچیدا دانراوه و دامه زراوه.

دووهم: حوکمه کهس: سونه تیکی زور گه وره یه:

به به لگهی فهرموده ی پیغه مبه ر ﷺ که ده فهرموی: (إن الشمس والقمر آیتان من آیات الله

لا یکسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا فصلوا وادعوا حتی).^۱ به راستی خورو مانگ دوو

نیشانه له نیشانه کانی ده سه لاتی خوی گه وره به هوی مردنی یا زیانو له دایکبوونی هیچ

که سه وه ناگیرین و تاریک نابن جا نه گهر نه و گیرانه تان بینی نویتز بکه نو و بیارینه وه هه تا

به رده بن."

هه روه ها پیغه مبه ر ﷺ به کرده وهش نه و نویتزه ی کردووه نه و فهرمان پیکردنه ی پیغه مبه ریش

ﷺ له فهرموده که ی رابردوودا نابریت به سهر (وجوب) دا له بهر نه و فهرموده یه که ده لی:

(أن أعرابيا سأل رسول الله ﷺ عن الصلوات الخمس فقال هل علي غيرها؟ فقال عليه الصلاة

والسلام: لا إلا أن تطوع).^۲ بیایکی بیابان نشین پرسیاری له پیغه مبه ر ﷺ کرد ده رباره ی

پینج فهرزه که و وتی: جگه له م پینج فهرزه هیچ نویتزیکم له سهر فهرزه؟ پیغه مبه ریش ﷺ

فهرموی: "نه خیر مه گهر نویتی سونه ت بکه یت".

(۱) رواه مسلم ۹۰۴.

(۲) رواه البخاري ۴۶ و مسلم ۱۱.

سەئىيەم: بانگ دان و ناگادار كەردنەوه بۆى:

(عن عائِشَةَ قَالَتْ خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ مُنَادِيًا يُنَادِي أَنْ الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَاجْتَمَعُوا وَاصْطَفُوا فَصَلَّى بِهِمْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكَعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ).^۱
عائيشە (رەزای خوای لیبیت) دەلى: "لەسەردەمى پىڭەمبەردا ﷺ خۆر گىرا، جا جاردەرىكى نارد جار بدات و بلى: (الصلاة جامعة) جا خەلكىش كۆيوننەوه، پىڭەمبەر ﷺ پىش خەلكەكە كەوت نوێى دابەست لە دوو ركاتدا چوار كړنوش و چوار سوژدەى برد". واتە لە هەر ركاتىكدا دوو كۆرنوشى تىدا بوو.

چوارەم: شىوەى كەردنى نوێزەكە:

(عن عائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ خَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْمَسْجِدِ فَقَامَ وَكَبَّرَ وَصَفَّ النَّاسَ وَرَأَاهُ قَافِلَتَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قِرَاءَةً طَوِيلَةً ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا. ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ قَامَ قَافِلَتَرَأَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً هِيَ أَدْنَى مِنَ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا هُوَ أَدْنَى مِنَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ سَجَدَ وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو الطَّاهِرِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ فَعَلَ فِي الرُّكُوعَةِ الْآخَرَى مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى اسْتَكْمَلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ وَأَنجَلَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ النَّاسَ فَأَتْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ إِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَافْزِعُوا لِلصَّلَاةِ)).^۲ عائيشە (رەزای خوای لیبیت) دەلى: لە سەردەمى پىڭەمبەر ﷺ خۆر گىرا، پىڭەمبەر ﷺ لە مال دەرچوو بۆ مرگەوت، هەستاو نوێى دابەست و خەلكىش لە دوايەوه رىزبون، جا قورئانىكى زۆرى خوێند، پاشان (الله اكبر)ى كردو كړنوشىكى درێزى برد، پاشان سەرى بەرز كردهوه فەرموى: (سمع الله لمن حمد ربنا ولك الحمد) پاشان هەستايەوهو قورئانىكى زۆرى خوێند بەلام كەمتر بوو لە قورئان خوێندنەكەى يەكەمى، پاشان (الله اكبر)ى كرد، جا كۆرنوشىكى درێزى برد بەلام كەمتر بوو لە كۆرنوشى يەكەم، پاشان فەرموى: (سمع الله لمن حمد ربنا ولك الحمد) پاشان سوژدەى برد، پاشان

(۱) رواه البخاري ۱۰۶۶ ومسلم ۹۰۱.

(۲) رواه البخاري ۱۰۵۱ ومسلم ۹۱۰ واجد ۹۸/۶.

له رکاته کهی تردا به شیوهی رکاتی یه کهمی کرد تا چوار کړنوشو چوار سوژدهی ته و او کرد خۆر بهربوو پېتش نهوهی سهلام بداته وه پاشان ههستا وتاریکی بو خه لکه که دا سوپاسو ستایشی خوی کرد بهو شیوهی شایسته یه تی پاشان فهرمووی: "بیگومان خۆرو مانگ دوو نیشانهن له نیشانه کانی خوی گهوره و بو مردنو ژیا نی هیچ کهس ناگیرین جا نه گهر دیتان گیران په لاماری نویژ بدن".

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ مَعَهُ ، فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا نَحْوًا مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ، ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ سَجَدَ ، ثُمَّ قَامَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ رَفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ، ثُمَّ انْصَرَفَ ، وَقَدْ تَحَلَّتِ الشَّمْسُ ، فَقَالَ « إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْكُرُوا اللَّهَ »)^۱ عهبدوللای کوری عه عباس (رهزای خوی لیبت) دهلی: " له سهرده می پیغه مبهر دا خۆر گیرا خۆرگیرا جا پیغه مبهر ﷺ نویژی کردو خه لکه کهش نویژیان کرد له گه لیدا ماوهیه کی دوورو دریژ به پیوه وهستا به نه ندازهی خویندنی سوره تی به قهره، پاشان روکوعی کی دریژی برد، پاشان بهرزبویه وه له رکوع ماوهیه کی دووردریژ به پیوه وهستا، به لام که متر له وهستانه کهی یه کهم، پاشان روکوعی کی دووردریژی برد، به لام که متر له روکوعه کهی یه کهم، پاشان سوژدهی برد، پاشان ههستایه وه ماوهیه کی دووردریژ وهستا - قورثانی ده خویند - به لام که متر بوو له وهستانه کهی یه کهم، پاشان روکوعی کی دووردریژی برد کورت تر له روکوعی یه کهم، پاشان سهری بهرزکرده وه له روکوع جا ماوهیه کی دووردریژ وهستا به پیوه، به لام کورت تر بووه له وهستانی یه کهم، پاشان روکوعی کی دووردریژی برد کورت تر بوو له روکوعی یه کهم، پاشان سوژدهی برد، پاشان سهری بهرزکرده وه له روکوع پاشان سهلامی دایه وه لهو کاته دا خۆر بهربوو جا فهرمووی: "بیگومان خۆرو مانگ دوو نیشانهن له نیشانه کانی خوی گهوره و بو

مردنو ژيانى هيج كەس ناگيرين، جا ئەگەر خۆرگيران و مانگ گيرانەتان دى زىكرو يادى خوا بكن.

پيتنەم: قورئان خوئند لە نوپى خۆرگيران و مانگ گيراندا:

(عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَهَرَ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ بِقِرَائَتِهِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكَعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ). عائشه (رهزای خواى لىبت) دەلى: پتغەمبەر ﷺ لە نوپى خۆرگيراندا بە دەنگى بەرز قورئانى دەخوئند جا چوار روکوو چوار سوژدەى برد لە دوو ركاتدا.

(وفي لفظ: صلى صلاة الْخُسُوفِ وَجَهَرَ بِالْقِرَاءَةِ).^۱ لە گيرانەوہىكى تردا دەلى: "نوپى خۆرگيرانى كرد قورئانى بە دەنگى بەرز خوئند تييدا".

(وفي لفظ قال: كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَى الْمُصَلِّيَ فَكَبَّرَ وَكَبَّرَ النَّاسُ ثُمَّ قَرَأَ فَجَهَرَ بِالْقِرَاءَةِ وَأَطَالَ الْقِيَامَ).^۲ لە گيرانەوہىكى تردا دەلىت: "لە سەردەمى پتغەمبەردا ﷺ خۆر گيرا، جا پتغەمبەر ﷺ هات بۆ نوپۆگەو نوپى دابەست و خەلىش نوپيان دابەست، پاشان قورئانى خوئند بە دەنگى بەرزو زۆرىش راوہستا - قورئانى دەخوئند -".

شەشەم: نوپى خۆر و مانگ گيران گيرانەوہى نىيە:

(عن الْمُعِيزَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ فَقَالَ النَّاسُ كَسَفَتِ الشَّمْسُ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ إِذَا رَأَيْتُمْ فَصَلُّوا وَادْعُوا اللَّهَ تَعَالَى وَصَلُّوا حَتَّى يَنْجَلِيَ).^۳ موغیرەى كورپى شوعبە (رهزای خواى لىبت) دەلى: "لە سەردەمى پتغەمبەردا ﷺ خۆرگيرا لەو رۆژەدا كە ئىبراھىم - ى كورپى پتغەمبەر ﷺ - مرد، خەلىش وتیان خۆر لەبەر مردنى ئىبراھىم گيراوہ و تاريك بوو، پتغەمبەرىش ﷺ فرمووى: بىگومان خۆر مانگ دوو نیشانەن لە نیشانەكانى خواى گەورە و بۆ مردنو ژيانى هيج كەس ناگيرين، جا ئەگەر دىتان گيران بپارنەوہ لە خواى گەورە و نوپۆ بكن هەتا بەر دەبى".

(۱) رواه الترمذي ۵۶۰ فرمودەىكى صحیحە.

(۲) رواه البخاري ۱۰۶۵ ومسلم ۹۰۱/۵ واحمد ۶۵/۶.

(۳) رواه البخاري ۱۰۶۰ ومسلم ۹۳۵ واحمد ۲۴۵/۴.

دهوتهم: سوننه ته کانی نویت و خورو مانگ گبران:

۱- سوننه ته نیمام دواي سه لامدانه وه و تاريك بدات بو خه لکي به به لگهي فدرموده کي عايشه (ره زاي خواي ليبيت) که رابوردد.

۲- هانداني موسلمانان له سهر تهويه کردن و مال به خشينو زيکر کردن: (عن أسماء بنت ابي بکر قالت: لقد أمر النبي ﷺ بِالْعَتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ).^۱ نه سمانی کچی تهويه کر (ره زاي خواي ليبيت) دهلي: "پنغه مبه ر ﷺ فرمانی به نازاد کردنی کويله کرد له کاتي خورگيراندا".

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ ، لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْعُوا اللَّهَ وَكَبِّرُوا ، وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا »).

همروه ها عايشه (ره زاي خواي ليبيت) دهلي: پنغه مبه ر ﷺ فرمانی: " ييگومان خورو مانگ دوو نيشانه ن له نيشانه کانی خواي گهوره و بو مردن و زياني هيچ کهس ناگيرين جا نه گهر نهو گيرانه تان دی له خوا بيارينه وهو (الله اکبر) بکمن و نویت بکمن و مال به خشن".

(عن أبي موسى قال خَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَرَعَا يَخْشَى أَنْ تَكُونَ السَّاعَةُ فَأَتَى الْمَسْجِدَ فَصَلَّى بِأَطْوَلِ قِيَامٍ وَرُكُوعٍ وَسُجُودٍ رَأَيْتُهُ قَطُّ يَفْعَلُهُ وَقَالَ هَذِهِ الْآيَاتُ الَّتِي يُرْسِلُ اللَّهُ لَا تَكُونُ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنْ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى ذِكْرِهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتِغْفَارِهِ).

^۲ نه بوموساي نه شعری (ره زاي خواي ليبيت) دهلي: خور له سهرده می پیغه مبه ردا ﷺ گرا، پیغه مبه ر ﷺ رابه رشی و شله ژا، ترسا - نيشانه ی هاتنی - قیامت بی هتا رویش بزو مزگهوت جا وه ستاو نویتیکي کرد وه ستان کپنووش و سوژده که ی نه وه نده دریت بوو، همرگیز نه دیبوو له هيچ نویتیکدا واکات، پاشان فرمانی: "نم نيشانانه ی که خواي گهوره دانانری له بهر مردن و زياني هيچ کهس نييه، به لکو خوا دهيان نیري، به نده کانی پی ده ترسیني، نه گهر هندی له و نيشانانه تان دی هانا بهرن بو یادی خواو پارانه وهو داواي لیبوردن له خوا".

(۱) رواه احمد ۶/ ۳۴۵ و ابوداود ۱۱۹۲ فرمانده کی صحیحه.

(۲) رواه البخاري ۱۰۵۱ و مسلم ۹۱۰ و احمد ۹۸/۶.

(۳) رواه البخاري ۱۰۵۹ و مسلم ۹۱۲.

نویژە بارانە

یەكەم پیناسەكەى: نوژیكە كاتى وشكەسالى و بى بارانى دەكرى بۆ ئەوئى خوا باران ببارانى، بەشیوەیەكى تاییەت دەكرى.

هۆئى نویژە بارانە: زیان لیکەوتنى خەلكى بە هۆئى بى بارانى و رۆچوونى ئاوى رووبارو بیرەكان.

دووهم: نویژەبارانە چۆن دەكرى:

۱- رۆشتن بۆ نویژە، نوژی کردنەكەى، وتارخوئندنەوئى:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَوَاضِعًا مُتَبَذِّلًا مُتَخَشَّعًا مُتَضَرَّعًا فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ كَمَا يُصَلِّي فِي الْعِيدَيْنِ وَلَمْ يَخْطُبْ خُطْبَتَكُمْ هَذِهِ).^۱ عەبدوللاى كورپى عەبباس (رهزای خواى لیبیت) دەلى: پێغه مبهرو ﷺ رۆشته دەرەو - بۆ نویژە - بە ملکهچى و جلو بەرگىكى كۆن و بە دەم پارانەو و بە لەسەر خۆى و لالانەو جا دوو ركات نوژی بۆ كردین وەك چۆن نوژی جەژنى بۆ كردین، بەلام وتارەكەى وەك ئەم وتارەى ئیو نەبوو.

۲- دوعا كردن لە وتارى رۆزى هەینیدا:

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ الْأَمْوَالُ وَأَنْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يَغْنَا فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ).^۲ ئەنەسى كورپى مالیک (رهزای خواى لیبیت) دەلى: پاوێك لە رۆژىكى هەینیدا لە دەرگایەكەو كە روو بە - دار القضاء - بوو هاتە ژوورەو بۆ مزگەوت لە كاتێكدا پێغه مبهرو ﷺ وتارى دەدا بە پێو راوەستاو رووى كرده پێغه مبهرو ﷺ پاشان وتى: ئەى پێغه مبهرى خوا ﷺ مال و سامانمان هەمووى تیاچوو گشت رێگەیه كمان لى برا، دەى داوا لە خوا بكە

(۱) رواه احمد ۲۳۰/۱ والترمذي ۵۵۹ والنسائي ۱۶۳/۳ حديث حسن.

(۲) رواه البخاري ۹۳۳ ومسلم ۸۹۷/۸.

بارانمان بۆ ببارینتی، نه نهس وتی: پیغه مبه ریش ﷺ ههردو و دهستی بهرز کرده وه و فهرمووی: خواجه بئی به هانامانه وه و بارانمان بۆ ببارینه "سی جار نه م دوغایه ی دووباره کرده وه.

۳- دوعای باران بارینی کردنی له مینه ری مزگه وتی مه دینه دا:

پیغه مبه ر ﷺ داوای باران بارینی کرد له سه ر مینه ره که یه وه، (عن شَرَحِبِلَ بْنِ السَّمْطِ أَنَّهُ قَالَ لِكَعْبٍ يَا كَعْبُ بْنُ مُرَّةَ حَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَخْذَرُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَسْقِ اللَّهَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مَرِيئًا مَرِيئًا طَبَقًا عَاجِلًا غَيْرَ رَائٍثٍ نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ قَالَ فَمَا جَمَعُوا حَتَّى أَحْيَوْا قَالَ فَأَتَوْهُ فَشَكُّوا إِلَيْهِ الْمَطَرَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهْدَأُ الْمَيِّتُ فَقَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا قَالَ فَجَعَلَ السَّحَابُ يَنْقَطِعُ يَمِينًا وَشِمَالًا).^۱ شوره حبیلی کوری سمیط ده لی: وتی به که عب نه ی که عبی کوری موپره، فهرمووده یه کی پیغه مبه رمان بۆ بگیره ره وه و ریاش به، وتی: پیاوێک هات بۆ خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ وتی: نه ی پیغه مبه ر ﷺ دلاوی باران بارین بکه له خوا، پیغه مبه ریش ﷺ دهسته کانی بهرز کرده وه و فهرمووی: "خواجه بارانیکی فریاده سی خیرداری زوری گشتی زوی به په له ی به سوودمان بۆ ببارینه" وتی: نوژی هه نیان نه کرد بارنیان بۆ باری، نه غا خه لکه که هاتنه وه بۆ لای پیغه مبه ر ﷺ بیزاری خویان له زوری باران بارین ده بری و وتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ خانوه کاغان هه مووی روخا، جا پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: "خواجه له دوورو پشتمان ببարینه له سه ر ئیتمه مه بیارینه". که عب وتی: جا هه وره که به لای راست و چه پدا بلا بوویه وه و نه ما".

۴- پیغه مبه ر ﷺ داوای باران بارینی کرد له مزگه وتدا دانیشتبوو دهسته کانی بهرز کرده وه و

پارایه وه:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بَوَاكِي فَقَالَ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا مَرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ).^۲ جابیری کوری عه بدوللا (رهزای خوی لیبت) ده لی: چه ند که سیک - له بهر بئی بارانی - به گریان وه هاتنه خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ پیغه مبه ریش دهستی

(۱) رواه ابن ماجه ۱۲۶۹ والحاكم ۳۲۸/۱ والبيهقي ۳/۳۵۵ - ۳۵۶ واحمد ۴/۲۳۶ حديث صحيح.

(۲) رواه ابوداود ۱۱۶۹ والبيهقي ۳/۳۵۵ والحاكم ۱/۳۲۷ حديث صحيح.

بەرزکرده‌وهو به پارانه‌وهو فەرمووی: "خوايه بارانی رزگارکەری خێرداری زۆری بەسودی بێ زیانی بەپەلەمان بۆ ببارێته".

۵- پێغه‌مبەر ﷺ له هەندێ غەزاکانیدا داواي باران بارینی کردووه:

ئەبنولقەسیم دەڵێ: له غەزایە کدا بت پەرستەکان پێش پێغه‌مبەر ﷺ چووونە سەر ئاوه‌که بۆیه موسلمانەکان تووشی تینۆیتی بوون و هانایان بۆ پێغه‌مبەر ﷺ هێنا، ئەویش داواي باران بارینی له خواي گەوره کرد، هەندێ له دورووه‌کان وتیان نەگەر پێغه‌مبەر بیت داواي باران بارین دەکات بۆ شوێنکەوتووani هەرچۆنێ موسا داواي کرد بۆ گەله‌که‌ی ئەم قەسەیه گەشته‌وه به پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: ئەو قەسەیه‌یان کردووه؟ ئومێد دەکەم پەرورەدگارتان بارانتان بۆ ببارێنێ" پاشان دەستەکانی بەرزکرده‌وهو پارایه‌وه دەستەکانی دانه‌گرت هەور پەیدا‌بوو لەسەریانە‌وه ئەنجا باران باری و لافاو هەستا لەو دۆڵەدا جا خەلکەکه ناویان خواردە‌وهو تیرا‌و‌بوون".^۱

سێیه‌م: نادابه‌کانی نوێژه بارانه:

- ۱- پەشیمان بوونه‌وه‌یه‌کی راسته‌قینه.
- ۲- یارمه‌تی دانی هەژاران و دانه‌وه‌ی مافی خەلکی و چاک کردنی نێوانیان.
- ۳- چوار رۆژ لەسەریه‌ک به رۆژوو بوون.
- ۴- له رۆژی چواره‌می رۆژوو‌که‌یاندا به زمانی به رۆژوو‌وه ئیمام ده‌یانباته ده‌ره‌وه‌ی شار به جل‌وبەرگی کۆنی شپه‌وه به ملکه‌چی و زه‌لیل‌یه‌وه ئیمام به جه‌ماعه‌ت دوو رکات نوێژیان بۆ ده‌کات وه‌ک نوێژی جه‌ژن.
- ۵- که نوێژه‌که‌یان ته‌واو کرد دوو ووتاریان بۆ ده‌دات وه‌ک وتاری جه‌ژن که ده‌ستی کرد به وتاری دووه‌م و گەشته‌ سێ یه‌کی وتاره‌که و تارخوین روو ده‌کاته قیبله و پشت ده‌کاته نوێژه‌که‌کان پشت‌ه‌ماله‌که‌ی - یا پالتۆکه‌ی - هه‌ڵده‌گیرێته‌وه‌و لای راستی ته‌دات به‌سەر لای چه‌پیداو لای چه‌پی به‌سەر لای راستییدا و لای سه‌ره‌وه‌ی ده‌کاته خواره‌وه‌و لای خواره‌وه ده‌باته سه‌ره‌وه.

(۱) بروانه: (زاد المعاد في هدي خير العباد لابن القيم ۱/ ۴۴۱).

(عن عبدالله بن زید المازنی قال خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَسْقِي فَتَوَجَّهَ إِلَى الْقِبْلَةِ يَدْعُو وَحَوْلَ رِدَاءِهِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ) ^۱ عهبدوللای کوری زیدی مازینی (رهزای خوای لیبتت) دهلی: پیغه مبهه - ﷺ له مه دینه - رۆشته دهره وه بۆ نویژگه بۆ نویژه بارانه جا رووی کرده قیبله و پارایه وه و عهباکی هه لگه پانده وه و راست و چهپی پی کرد، پاشان دوو رکات نویژی کرد به دهنگی بهرز قورثانی تیا خویند".

۶- سوننه ته مندال و پیرو ئاژه ل له گه ل خویاندا بیهن بۆ نویژگه، چونکه نه و ناره حه تیبه ی هژی چوونه دهره وه یانه بۆ نویژگه هه موو نه وانه ش ده گرته وه.

۷- هه ندی دوعا دهرباره ی باران بارین هاتوه له پیغه مبهه وه ﷺ:

(اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا مَرِيئًا غَدَقًا مُجَلِّلًا عَامًّا طَبَقًا سَحًّا دَائِمًا اللَّهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ اللَّهُمَّ إِنَّ بِالْعِبَادِ وَالْبِلَادِ وَالْبَهَائِمِ وَالْخَلْقِ مِنَ اللَّأْوَاءِ وَالْجَهْدِ وَالضَّنْكِ مَا لَا نَشْكُو إِلَّا إِلَيْكَ اللَّهُمَّ أَتَيْتَ لَنَا الزَّرْعَ وَأَدِرَّ لَنَا الضَّرْعَ وَاسْقِنَا مِنْ بَرَكَاتِ السَّمَاءِ وَأَتَيْتَ لَنَا مِنْ بَرَكَاتِ الْأَرْضِ اللَّهُمَّ ارْفَعْ عَنَّا الْجَهْدَ وَالْجُوعَ وَالْعَرَى وَاكْشِفْ عَنَّا مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَا يَكْشِفُهُ غَيْرُكَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ إِنَّكَ كُنْتَ غَفَّارًا فَأَرْسِلْ السَّمَاءَ عَلَيْنَا مِدْرَارًا) ^۲

(۱) رواه البخاري ۱۰۲۴ و ۱۰۲۷ ومسلم ۱، ۲، ۳، ۴ / ۸۹۴.

(۲) رواه الشافعي في الام: ۲۵۱/۱

نوێژی سوننەت

نوێژی سوننەت: ئەو نوێژانەن کە فەرز نین، دوو جۆرن: جۆریکیان سوننەت نییە بە جەماعەت بکری، جۆرەکی تریان: سوننەتە بە جەماعەت بکری.

جۆری یەكەم: ئەو جۆرەى سوننەت نییە کە بە جەماعەت بکری، کە ئەمانیش دوو بەشن:

بەشى یەكەم: لە گەڵ نوێژە فەرزەکاندا، کە لە پێش یا پاش نوێژە فەرزەکان دەکری.

بەشى دووهم: سوننەتە و لە گەڵ نوێژە فەرزەکاندا نییە و پەیوەندى بە نوێژە فەرزەکانەو نییە.

بەشى یەكەم: ئەو سوننەتانەى لە پێش و پاشى نوێژە فەرزەکانەو یە کە دەبنە دوو بەش:

(موئەكەد) و (غەیر موئەكەد).

ئەوانەیان کە سوننەتى (مؤکدة)ن: ئەم نوێژانەن: دوو ركات پێش نوێژی بەیانی، دوو ركات

پێش نوێژی نیوەرۆ، دوو ركات پاش نوێژی نیوەرۆ، دوو ركات پاش نوێژی مەغریب، دوو ركات

پاش نوێژی عیشا.

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال حَفِظْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرَ رَكَعَاتٍ: رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ

وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ فِي بَيْتِهِ وَرَكَعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ

الصُّبْحِ كَانَتْ سَاعَةً لَا يُدْخَلُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِيهَا).^۱ عبدوللای کوری عومەر رەزای خوای

لەبەت دەلى دە ركات نوێژی سوننەتم لە پێغەمبەر ﷺ بەبەردەوام دەیکردن: دوو ركات

لە پێش نیوەرۆ، دوو ركات لە دواى نیوەرۆ، دوو ركات لە پاش مەغریب لە مالهو دەیکردن

دوو ركات لە پاش عیشا و دوو لە پێش نوێژی بەیانی."

هەر و هەر عایشە رەزای خوای لەبەت دەلى: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (رَكَعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ

الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا) "دوو ركاتەكە - سوننەتەكەى پێش نوێژ - ى بەیانی لە دنیا و هەرچی تێدا یە

چاکترە".

گه وره ترینی نهو سوننه تانه دوو رکاته کهی نویژی به یانییه به به لگهی نهو فرمودهی رابورد له عانیشه وه رهزای خوای لیبت دهلی: (لم یکن النبی ﷺ علی شیء من النوافل أشد منه تعاهدا علی رکعتی الفجر).^۱ "نهو ندهی پیغه مبه ر ﷺ بهرده وام ده بوو له سهر نهو دوو رکاتهی پیش نویژی به یانی له سهر هیچ نویژیکی تر بهرده وام نه ده بوو".^۲

قورئان خویندن له دوو رکاتی پیش نویژی به یانییدا:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان النبي ﷺ يخفف الركعتين اللتين قبل صلاة الصبح حتى إني لأقول هل قرأ بأمر الكتاب).^۳ عانیشه رهزای خوای لیبت دهلی: "پیغه مبه ر ﷺ دوو رکاته سوننه ته کهی پیش نویژی به یانی نهو نده خیرا ده یکردن هه تا ده موت شاخو سورتهی فاتحه می خویندی؟".^۴

(عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قرأ في ركعتي الفجر ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ههروه ها نه بوهوره ره رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبه ر ﷺ له دوو رکاته سوننه ته کهی پیش نویژی به یانییدا . ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ کهی ده خویند له رکاتی به کهمدا و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ کهی ده خویند له رکاتی دووه مدا".^۵

(قولوا أمنا بالله و ما انزل الينا...) تا کوتایی نایه ته کی ۱۳۶ ی البقره ی ده خویند له رکاتی به کهمدا ، وه (أمنا بالله و اشهد بأنا مسلمون) تا کوتایی نایه ته کهی ۵۲ ی ال عمران ده خویند.

راکشان پاش کردنی دوو رکاته سوننه ته کهی پیش نویژی به یانی:

(۱) رواه مسلم ۹۶/ ۷۲۵ واحد ۶/ ۵۰ - ۵۱ والترمذي ۴۱۶.

(۲) رواه البخاري ۱۱۱۶ ومسلم ۷۲۴.

(۳) رواه البخاري ۱۱۷۱ ومسلم ۷۲۴.

(۴) رواه مسلم ۹۷/ ۷۲۶.

(۵) رواه مسلم ده فرمویت/ ۷۲۷.

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ إذا صلى أحدكم الرُّكْعَتَيْنِ قبل صَلَاةِ الصُّبْحِ فَلْيُضْطَجِعْ على جَنْبِهِ الْيَمَنِ).^۱ نه‌بوهوره‌یره ره‌زای خ‌وای لی‌بیت ده‌لتی: پی‌غه‌م‌بەر ﷺ فەر‌مو‌ی: "هەر که‌سی‌کتان کاتێ دوو رکاته سوننه‌ته‌که‌ی پیش نویژی به‌یانی کرد با له‌سه‌ر لای راستی راکشیت".
(عن عائشة رضي الله عنها قالت كان النبي ﷺ إذا صلى رُكْعَتَيِ الْفَجْرِ اضْطَجَعَ على شِقِّهِ الْيَمَنِ).^۲ عائشه‌ش ره‌زای خ‌وای لی‌بیت ده‌لتی: پی‌غه‌م‌بەر ﷺ که‌ دوو رکاته سوننه‌ته‌که‌ی پیش نویژی به‌یانی ده‌کرد له‌سه‌ر لای راستی راده‌کشا".

ئهو نوێژه سوننه‌تانه‌ی له پیش باشی فەرزه‌گانه‌وه‌ن و (موکد) نین:

۱- چوار رکات پیش نویژی عه‌سر:

(عن ابن عمر قال قال رسول الله ﷺ رَجِمَ الله امرأ صلى قبل العصر أربعاً).^۳ عه‌بدو‌ل‌لای ک‌و‌ری عوم‌هر ره‌زای خ‌وایان لی‌بیت ده‌لتی: پی‌غه‌م‌بەر ﷺ ده‌فه‌رم‌و‌ی: "ره‌حه‌تی خوا له که‌سی‌ک بیت پیش نویژی عه‌سر چوار رکات نویژی سوننه‌ت بکات".

۲- دوو رکات پیش نویژی مه‌غریب:

(عن أنس بن مالك قال كنا بالمدينة فإذا أذن المؤذن لصلاة المغرب ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ فَيَرْكَعُونَ رُكْعَتَيْنِ رُكْعَتَيْنِ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ أَنَّ الصَّلَاةَ قَدْ صَلَّيْتُ مِنْ كَثَرَةٍ مِنْ يُصَلِّيهِمَا).^۴ نه‌نه‌س ره‌زای خ‌وای لی‌بیت ده‌لتی: نیتمه له مه‌دینه‌دا بووین، کاتێ بانگ‌بێژ بانگی مه‌غریبی ده‌دا به‌ په‌له‌ هاوه‌لان ده‌چوونه لای پایه‌و کۆله‌که‌کانی مزگه‌وت و دوو رکات نویژیان ده‌کرد نه‌وانه‌ی ده‌یانکرد نه‌وه‌نده زۆر بوون نه‌گه‌ر که‌سی‌کی ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌ پرۆشتایه‌ته مزگه‌وتی مه‌دینه‌ وای ده‌زانی نویژی مه‌غریب کراوه - نه‌مه سوننه‌تی پیش مه‌غریبه‌".

(۱) رواه احمد ۴۱۵/۲ وابوداود ۱۲۶۱ والترمذي ۴۲۰ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۱۶۰ ومسلم ۷۴۳ وابوداود ۱۲۶۲.

(۳) رواه الترمذي ۴۳۰ حديث حسن.

(۴) رواه البخاري ۵۹۹، ومسلم ۸۳۷.

بهشی دووم: که له گه‌ل نویژه فرزه گاندا نییه: ثم به شەش دەبیّت به دوو به شهوه سوننه‌تی خاوه‌ن ناوو کاتی دیاری کراو، سوننه‌تی ره‌ها که ناوو کاتی دیاری کراوی نییه.

۱- نویژی سوننه‌تی ناوو کاتی بۆ دیاری کراو:

ا - نویژی رۆشتنه مزگهوت:

که دوو رکات نویژه له کاتی رۆشتنه مزگهوتدا پێش دانیشتن ده‌کریّت. (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ).^۱ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: "هەر کاتی که‌سی‌کتان چوو ده‌ ناو مزگهوت شهوه با دانە‌نیشیت هه‌تا دوو رکات نویژ ده‌کات".

ب - نویژی ویت:

ئهم نویژه سوننه‌تیکی جه‌خت له‌سه‌ر کراوه‌یه (مؤکده)، بۆیه شهوه ناوه‌شی لی‌ نراوه، چونکه به‌یه رکات کۆتایی دیت به‌ پێچه‌وانه‌ی نویژه سوننه‌ته‌کانی تروه.

۱- کاتی نویژی ویت: (عن عَائِشَةَ قَالَتْ كُلُّ اللَّيْلِ أُوتِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَانْتَهَى وَتُرُّهُ إِلَى السَّحَرِ).^۲ عایشه ره‌زای خوی لی‌بیّت ده‌لی: له‌ هه‌موو کاته‌کانی شه‌ودا پێغه‌مبه‌ر ﷺ نویژی ویت‌ی کردوه تا گه‌یشته‌وه‌ته کاتی به‌ره‌به‌یان.

(عن خارجه بن حذافه أنه قال: خرج علينا رسول الله ﷺ فقال إن الله أمدكم بصلاة هي خير لكم من حمر النعم الوتر جعله الله لكم فيما بين صلاة العشاء إلى أن يطلع الفجر ..).^۳ خارجه‌ی کوری حوزافه ره‌زای خوی لی‌بیّت ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: "بی‌گومان خوا نویژنکی پێداوون له‌ حوشت‌ره سووره‌کان چاک‌تره بۆتان" وتمان شهوه نویژه کامه‌یه شه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فرموی: "نویژی ویت‌ره - کاته‌که‌ی - له‌ نیوان عی‌شاو به‌یانی دایه".

۲- ته‌گه‌ر که‌سی‌ک دنیایا نه‌بوون شه‌و خه‌به‌ری ده‌بی‌ته‌وه شه‌و با له‌ سه‌ره‌تای کاته‌که‌یه‌وه نویژی ویت‌ره‌که‌ی بکات.

(۱) رواه البخاري ۴۳۳ ومسلم ۷۱۴.

(۲) رواه البخاري ۹۹۶ ومسلم ۷۴۵.

(۳) رواه ابروداد ۱۴۱۸ والترمذي ۴۵۲ وابن ماجه ۱۱۶۸ حديث صحيح.

(عن جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلُهُ وَمَنْ طَمِعَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ فَإِنْ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ وَذَلِكَ أَفْضَلُ).^۱ جابر رهزای خوی لیبیت دهلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "هرکس ترسا له کوتایي شهودا به خبر نهیت، با له سرهتای شهوده نویژی ویره کی بکات، نهوه کهسهش که به ته مایه له کوتایي شهودا ههستی با له کوتایي شهودا ویره کی بکات، چونکه نویژی کوتایي شو فریشته کان نامادهی نه بن نه مشیان با شتره".

(عن عَائِشَةَ قَالَتْ مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ قَدْ أُوتِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَأَوْسَطِهِ وَآخِرِهِ فَأَتَتْهُ وَتَرَتْهُ إِلَى السَّحْرِ).^۲ عائشه رهزای خوی لیبیت دهلی: "له هه موو کاته کانی شهودا پیغمبر ﷺ نویژی ویتري کردوه له سرهتای شهوداو له ناوه پاستی شهوداو له کوتایي شهودا، وه دواچار نویژی ویتري خسته به ره به بیان".

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَا تُوتِرُوا بِثَلَاثٍ أَوْتِرُوا بِخَمْسٍ أَوْ بِسَبْعٍ وَلَا تَشَبَّهُوا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ).^۳ نهوهوره رهزای خوی لیبیت دهلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "سی رکات نویژی ویتري مه کهن - بهیه که سه لام دانوه به سر به که وه - پینج یا ههوت - رکات - بکهن، بو نهوهی نویزه که تان له نویژی مه غریب نه چیت".

۳- قنوت له نویژی ویتريدا:

(عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ عَلَّمَنِي جَدِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلِمَاتٍ أَقُولُهَا فِي قُنُوتِ الْوُتْرِ: اللَّهُمَّ عَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّيْنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَاهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَقِنِي شَرًّا مَا قَضَيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أُعْطِيتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ) هه سنی کوری عهلی رهزای خوی لیبیت دهلی: پیغمبر ﷺ فیری چهند وتهیه کی کردم له قنوتی نویژی ویتريدا بیلیم: "اللهم عافني فيمن عافيت وتولني فيمن توليت واهدني فيمن هديت وقني شرًا ما قضيت وبارك لي فيما أعطيت إنك تقضي ولا يقضى عليك إنه لا يذل من واليت سبحانك ربنا تباركت وتعاليت"

(۱) رواه مسلم ۷۵۵.

(۲) رواه البخاري ۹۹۶ ومسلم ۷۴۵.

(۳) رواه الدارقطني ۲/۲۴، وابن حبان في صحيحه ۲۴۲۹. والحاكم ۱/۳۰۴. حديث صحيح.

فَمِنْ هَذَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيْمَا أَعْطَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ".^۱

۴- شوی قنوت له نویژی ویتردا:

(عن أبي بن كعب أن رسول الله ﷺ كان يُوترُ وَيَقْنُتُ قبل الرُّكُوعِ) ^۲ ثوبی کوری که عب رهازی خوی لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ نویژی ویتری ده کردو پیش رکوع قنوتی ده خویند".
کهواته قنوت له پیش رکوعدا ده خوتریت به به لگهی نهم فهرموده به.

(عن مُحَمَّدٍ قَالَ: (سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنِ الْقُنُوتِ فَقَالَ قَنَتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ) ^۳
موحه مد دهلی: پرسیارم له نه نس کرد ده باره قنوت نهویش وتی: پیغمبر ﷺ پاش رکوع قنوتی خویندوه".^۴

۵- ژماره رکاته کانی نویژی ویت:

۱- لای که می ویتر یه رکاته:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمْ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً تُوتَرُ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى). ^۵ عه بدولای کوری عومهر رهازی خوی لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ فهرمودی: "شه نویژ دوو رکات دوو رکاته جا نه گهر که سیکتان سپیده هه لیبت - نویژی به یانی بیبت - یه رکات ویتر بکات، نیتر بهوه نهو نویژانهی کردوونی بوی ده کات به ویتر".

۲- دروسته نویژی ویتر سی یا پیتنج یا جهوت یا نو رکات بیبت:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: ما كانت رسول الله ﷺ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْلُ عَنْ

(۱) رواه احمد ۱۹۹/۱ وابوداود ۱۴۲۵ والترمذي ۴۶۴ والنسائي ۲۴۸/۲ وابن ماجه ۷۷۸ حديث صحيح.

(۲) رواه النسائي ۳/ ۲۳۵ وابن ماجه ۱۱۸۲ حديث صحيح.

(۳) رواه ابن ماجه ۱۱۸۴.

(۴) رواه ابن ماجه ۱۱۸۴.

(۵) رواه البخاري ۹۹۰ ومسلم ۷۴۹/۱۴۵.

حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا.....) ^۱ عایشه ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبهر ﷺ له مانگی ره‌م‌زانو غه‌یری ره‌م‌زانیش یازده رکات زیاتر - شه‌ونوژو ویت - ی نه‌کردوه، چوار رکاتی ده‌کرد مه‌پرسه چند جوانو دروژ ده‌یکردن، پاشان چواری تر ده‌کرد مه‌پرسه چند جوانو دروژ ده‌یکردن پاشان سی رکاتی ده‌کرد...".

(عن عائشة قالت كان رسول الله ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً يُؤْتِرُ مِنْ ذَلِكَ بِخَمْسٍ لَا يَجْلِسُ فِي شَيْءٍ إِلَّا فِي آخِرِهَا). ^۲ عایشه ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبهر ﷺ له شه‌ودا سیازده رکات نوژی ده‌کرد، پینجیان له‌وانه ویت بوون ته‌نیا له رکاتی کوتایاندا داده‌نیش - بو ته‌حیات خویندن -".

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَا تُؤْتِرُوا بِثَلَاثٍ أَوْ تَرْوُوا بِخَمْسٍ أَوْ بِسَبْعٍ وَلَا تَشَبَّهُوا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ). ^۳ نه‌بوهوره‌یره ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبهر ﷺ فرموی: "سی رکات نوژی ویت مه‌کن، به‌لکو پینج یا حموت رکات بکن بو شه‌وی نوژه‌که‌تان له نوژی مه‌غریب نه‌چیت".

ج - شه‌ونوژ:

سیهم لهو نوژه سونه‌تانه‌ی که ناوو کاتی دیاری کراویان هدی "شه‌ونوژ": شه‌ونوژ شه‌ونوژ سونه‌تیه که له شه‌ودا ده‌کرت له پاش نوژی عیسا تا نوژی به‌یانی چاکتر وایه له پاش خموتن و له سی یه‌کی کوتایی شه‌ودا بکرت. به‌لگه‌ی شه‌ونوژ:

خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ الإسراء: ۷۹ واته: له شه‌ودا نوژ بکه خوا به زیاده بوته ده‌نوس، به هیوای شه‌وی پوره‌دگارت له زیندوکردنه‌تدا پلهو پایه‌یه‌کی به‌ریزو چاکت پی به‌خشیت.

(۱) رواه البخاري ۱۱۴۷ ومسلم ۱۲۵/۳۳۷ وابوداود ۱۳۴۱.

(۲) رواه مسلم ۱۲۳/۲۳۷، واحد ۲۳۰/۶ وابوداود ۱۳۳۸ والترمذی ۴۵۹ والنسائي ۲۴۰/۳.

(۳) رواه الدارقطني ۲۴/۲، حبان في صحيحه ۲۴۲۹. والحاكم ۳۰۴/۱. والبيهقي ۳۱/۳ حديث صحيح.

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال (سئل رسول الله ﷺ أي الصلاة أفضل بعد المكتوبة.... فقال أفضل الصلاة بعد الصلاة المكتوبة الصلاة في جوف الليل).^۱

نهبوهرهیره رهزای خوی لیبت دهلی: پرسیار له پیغه مبر ﷺ کرا پاش نویژی فمز ج نویژیک چاکترو گه وره تره؟ فمز موی: "نویژ له نیوه شهودا".

(عن أبي هريرة قال كان رسول الله ﷺ يُرَغَّبُ في قيام رمضان من غير أن يأمرهم بعزيمة ثم يقول من قام رمضان إيماناً واحتساباً غُفِرَ له ما تقدم من ذنبه).^۲ نهبوهرهیره رهزای خوی لیبت دهلی: پیغه مبری خوا ﷺ هانی ددها بۆ شهونویژی ره مهزان به بی شهوی فمزمانی پی بکات، دهی فمزمو: "هه رکس له ره مهزاندان به بروای تهواو هیوا پاداشته شهونویژ بکات خوا له گونا هکانی پیشوی خوش ده بیت".

د - نویژی چیشنگا:

۱- به لگهی نهم نویژه:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال أوصاني خليلي ﷺ بثلاث صيام ثلاثة أيام من كل شهر وركعتي الضحى وأن أوتر قبل أن أنام).^۳ نهبوهرهیره رهزای خوی لیبت دهلی: خوشه ویستم پیغه مبر ﷺ رایسپاردوم بۆ سی شت: به گرتنی سی رۆژ رۆژو له هه موو مانگیکدا، دوو رکاتی چیشنگاو، هه وره ها پیش شهوی مخوم نویژی ویتر بکه م".

۲- ژمارهی رکاته کانی: دوورکات، چوار رکات، ههشت رکات:

دوو رکات به لگهی فمزمو ده کهی پیشوی نهبوهرهیرهیه (خوشه ویستم رایسپاردوم...).

چوار رکات:

(عن ثعیم بن همار العطفاني عن النبي ﷺ قال قال الله تعالى يا بن آدم صل لي أربع ركعات من أول النهار أكفك آخره).^۴ نوعه می کوی هه عاری غه طغانی رهزای خوی لیبت دهلی:

(۱) أخرجه مسلم، ۱۱۶۳.

(۲) رواه البخاري ۲۷ ومسلم ۱۷۳/

(۳) رواه البخاري ۱۹۸۱ ومسلم ۷۰۲۱ واحمد ۲/۲۵۸.

(۴) رواه مسلم ۱۴۴/ ۷۴۸ واحمد ۴/۳۶۹.

پیغمبەر ﷺ دەفرموی: "پەرورەدگارتان دەفرموی: ئەمە ئەوەی ئادەم لە سەرەتای رۆژەوی چوار رکات نوێژم بۆ بکە منیش تا کۆتایی دەت پارێژم".

ههشت رکات:

عن بن أبي ليلى قال: (ما أنبأنا أحدٌ أنه رأى النبي ﷺ صلى الضحى غير أم هانئ ذكرت أن النبي ﷺ يوم فتح مكة اغتسل في بينها فصلى ثمان ركعات فما رأيته صلى صلاة أخف منها غير أنه يتم الركوع والسجود)

ئێبەن ئەبى لەیلا دەڵێ: جگە لە ئومو هانی کەس بۆی نەگێراوینەتەوه کە پیغمبەری خوا ﷺ دیبێ نوێژی چێشتانگای کردبێ، کە دەڵێ: لە رۆژی ئازادکردنی مەككەدا پیغمبەر ﷺ لە مائى ئەودا خۆی شۆری جا ههشت رکات نوێژی - چێشتنگای - کرد، کە نەمدیووه پێشتر نوێژی ئەوەندە کورت و بەپەلەى کردبێت، بەلام روکوع و سوژدەى بەریکی دەبرد^۱.

۳- چاکترین کاتی:

بۆ کردنی ئەم نوێژه چاکترین و گەورەترین کات ئەو کاتەیه لەم فرمودەدا هاتووه:
(عن زيد بن أرقم قال خرج رسول الله ﷺ على أهل قباء وهم يصلون الضحى فقال صلاة الآواين إذا رمضت الفصال من الضحى).^۲ زەیدی کوپی ئەرقەم رەزای خوای لیبێت دەڵێ: پیغمبەر ﷺ سەری لە خەلکی قوبە دا لەو کاتەدا نوێژی چێشتنگایان دەکرد، پیغمبەریش ﷺ فرموی: نوێژی ئەواين لە کاتی کدایە کە بەچکە ووشتەر هەست بە گەرما دەکات لە چێشتناگادا - یان بە گەرما سەمى دەسووتێ -^۳.

۴- پاداشتی نوێژی چێشتنگا:

(عن أبي ذر عن النبي ﷺ أنه قال يصبح على كل سلامي من أحدكم صدقة فكل تسبيحة صدقة وكل تحميدة صدقة وكل تهليل صدقة وكل تكبيرة صدقة وأمر بالمعروف صدقة ونهي عن المنكر صدقة ويحزى من ذلك ركعتان يركعهما من الضحى).^۴ ئەبوزەر رەزای خوای لیبێت

(۱) رواه البخاري ۱۱۰۳ ومسلم ۸۰/۳۳۶.

(۲) رواه مسلم ۱۶۳۰.

(۳) رواه مسلم ۷۲۰ وابوداود ۱۲۸۵ واحمد ۱۶۷/۵.

دهلئ: پیڼغه مبهري خوا ﷺ فرموي: "هرکه روژ دهبيتته وه هه موو جو مگه کانی هه رکه سيکتان خيرتيکی له سهره، جا هه موو (سبحان الله) يه خيرتيکو هه موو (الحمد لله) يه خيرتيکو هه موو (لا اله الا الله) يه خيرتيکه، هه موو (الله اکبر) يه خيرتيکه، فرمان کردن به چاکه خيرتيکو ريگري کردن له خراپهش خيرتيکه، کردنی دوو رکات له چيشتانگادا بری هه موو نه وانه دهکەويت."

ه - نوژی نیستیخاره:

(عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال: كان رسول الله ﷺ يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، يَقُولُ: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الْأَمْرَ يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَمَعِيشَتِي وَعَاقِبَةُ أَمْرِي فَأَقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ اللَّهُمَّ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُهُ شَرًّا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةُ أَمْرِي فَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَأَصْرِفْ عَنِّي وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِي بِهِ قَالَ: وَيُسَمَّى حَاجَتِهِ)¹.

جابري کوري عهبدوللا رهزای خویان لیبتت دهلئ: "پیڼغه مبهري خوا ﷺ بو هه موو کاروباری فیتری نیستیخاره دی دهکردین²، وهک چۆن فیتری سوره ته کانی قورثانی دهکردین، دهیفرموو: "تهگمر یه کینکتان نیازی کاریکی هه بوو - نهیده زانی چاکه یا خراپه - با دوو رکات نوژی سوننهت بکات، پاشان - دواي سه لامدانه وه - بلی: "اللهم إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الْأَمْرَ يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَمَعِيشَتِي وَعَاقِبَةُ أَمْرِي فَأَقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ اللَّهُمَّ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُهُ شَرًّا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةُ أَمْرِي فَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَأَصْرِفْ عَنِّي وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِي بِهِ. قَالَ: وَيُسَمَّى حَاجَتِهِ"³. واته:

(۱) رواه البخاري ۱۱۶۲ و ۶۳۸۲ واحد ۳/۳۴۴ وابودادود ۱۵۳۸.

(۲) نیستیخاره: واته داواکردن له خوا که کام له کردن یا نه کردن چاکتره نیشانی نهو که سهی بدا و بیخاته دلیه وه.

(۳) رواه البخاري ۱۱۶۲ و ۶۳۸۲ واحد ۳/۳۴۴ وابودادود ۱۵۳۸.

ئەى خوايە داوات لىدەكەم بە عىلمو زانستى خۆتو بە دەسلەتو توانايى خۆت و داواى بەھرەى گمورەى خۆت لىدەكەم، چونكە بە راستى تۆ توانات ھەيە و من بىدەسلەتەم و تۆ زاناو ناگەيت و من نەزام و تۆ زاناو ناگەيت لە ھەموو نەيىبەكان، ئەى خوايە ئەگەر خۆت دەزانى ئەم كارە - ناوى ئىشەكەى ببات - چاكە بۆ ئايىنو ژيانو سەرنەنجامى كارم - يا فەرمووى: چاكە بۆ ئىستەو پاشەرۆژم - ئەو لە چارەم بنووسەو ئاسانى بكە، بەلام پاشان پىتو فەرى تىبەخە بۆم، ئەى خوايە خۆ ئەگەر دەزانى ئەم كارە - ناوى ئىشەكە ببات - خراپە بۆ ئايىنو ژيانو سەرنەنجامى كارم ئەوا لايدە لىم منىش لەولادە، وەچى چاكە ئەو لە چارەم بنووسە، پاشان رازىشم بكە پىتى، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: "ناوى كارو پىتوستىيەكەى پىتى".

۲- نۆيۆە سوننەتە رەھاكان ناوو كاتى ديارى كراويان نىيە:

ئەو نۆيۆە سوننەتانەيە ركاتو كاتى ديارى كراويان بۆ دانەنراو، بەلكو چەند ركات بكات لە ھەر كاتىكدا بىكات - جگە لە كاتە مەكروھەكان - دروستە.

دەيى ئەو بزانىن لەم جۆرە نۆيۆە سوننەتانەدا سوننەتە لە داواى دوو ركات سەلام بەرپىتە لە شەودا پىت يان لە رۆژدا .

جۆرى دووھەم: ئەو نۆيۆە سوننەتانەى سوننەتە بە جەماعەت بىكرىن:

جا ئەو نۆيۆە سوننەتانەى كە سوننەتە بە جەماعەت بىكرىن ئەم نۆيۆانەن: نۆيۆى جەۋنەكان، نۆيۆى تەراويح، نۆيۆى خۆرگىرانو مانگ گىران، نۆيۆەبارانە. كە پىشتەر باسى ئەم نۆيۆانەمان كرد لەگەل ھەر خالىك پەيوەندى پىيانەو ھەيىت لەگەل بەلگەكانياندا.

کتیبي جه نازه (مردوو)

یه کهم: نه و کاره چاکانهی که پیویسته له سهر نه خوش:

۱- گومانی چاک بردن به خوی گهوره:

(عن جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَبْلَ وَفَاتِهِ ثَلَاثَ يَوْمٍ لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللَّهِ الظَّنَّ).^۱ جابیر رهزای خوی لیبت دهلی: سی رۆژ پیش وفاتی پیغه مبهی ﷺ گویم لیبوو. فرمووی: "با هیچ کام له نیوه نه مرئ نیلا گومانی چاک به خوا بیات".

۲- پهله کردن له تمویه کردندا:

چونکه خوی گهوره ده فرموی: ﴿وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ الفور: ۳۱ واته: نهی باوهداران هه موتان تمویه بکهو بگه پتهوه بۆ لای خوا تا رزگارو سهر فراز بن له رۆژی دوایدا.

۳- وهسیهت نووسین:

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ قال: ما حق امرئ مسلم له شيء يوصي فيه يبيت ليلتين إلا ووصيته مكتوبة عنده).^۲ عهبدوللای کوری عومهر رهزای خوی لیبت دهلی: پیغه مبهی خوا ﷺ فرمووی: "ههق نییه هیچ موسلمانیک که شتیکی هه بیته پیویستی به وهسیته بیت دوو شهوی به سهردا تیپه پیت، مه گهر وهسیهتی لای خۆی نووسیته".

۴- دانموی قهرزه کان: نه گهر نه خوش قهرزدار بوو و توانای دانموی قهرزه کهشی هه بوو ده بیته بهزووترین کات قهرزه کان بداتهوه بی دواخستن، چونکه نازانی کهی مردن یه خهی پی ده گری، نه گهر مرد، کئ دهلی که سوکاری قهرزه کانی بۆ ده ده نهوه.

(۱) رواه مسلم ۲۸۷۷.

(۲) رواه البخاري ۲۷۳۸ ومسلم ۱۶۲۷.

دووهم: نهرکي ناماده بووانی مردوو:

ثو که سانه ی له کاتي مردنی که سیکدا ناماده ن چ کاتي سهره مدرگ بیت یا کاتي دوا مردنی ثوه چنده نهرکیکیان له سهره که نه مانه ن:

۱- (لا اله الا الله) خستنه سهر زمانی ثو که سې له سهره مدرگدایه:

(عن أبي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَقَنُوا مَوْتَكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).^۱ ثبو سه عیدی خودری رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبهري ﷺ فرمووی: "لا اله الا الله" بدهن به گوئی مردوه کانتاندا، مبهست له مردوه کان ثو که سانه یه که له سهره مدرگدان.

۲- دواختنی چاوی مردوه که و دوعا کردن بوی:

(عن أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ وَقَدْ شَقَّ بَصَرُهُ فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ فَضَحَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فَقَالَ لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ وَاخْلُفْهُ فِي عَقْبَةِ الْغَابِرِينَ وَاعْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَأَفْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَتَوَزَّرْ لَهُ فِيهِ).^۲ نوموسه له مه رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبهري خوا ﷺ رفته سهر ترمی ثبو سه له مه چاو کرابووه پیغه مبهري ﷺ چاوه کانی لیکنان پاشان فرمووی: "کاتی گیان دهرده بیت چاو له دوا دهر اوانیت" هندی له که سوکاری دهنگی - گریانان - لی به رزبویه وه ((نزای خیر نه بیت له خوتانی مه کن چونکه فرشته کان ثامن ده کن له سهر نزا کانتان)) نینجا فرمووی: "خوایه له ثبو سه له مه خوش بیه، په لویایه ی له ریز هیدایه تدر اواندا بهرز بکه ره وه، خوت سهره رشتی ثو نهوانه ی بکه که له دوا بهجی ماوون، له نیمهش و لهویش خوش بیه نهی په روه ردگاری جیهانیان، گوره که شی بو فراوان و گوشاد و رووناک بکه".

(۱) رواه البخاري ۱۲۴۰ ومسلم ۲۱۶۲.

(۲) رواه مسلم ۹۲۰.

۳- داپوشینی لاشه‌ی مردوده که به قوماشیک:

(عن عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها قالت: سحّي رسول الله ﷺ حين مات بثوب جبرة).^۱ عایشه ره‌زای خ‌وای لیبت ده‌لی: "کاتئ پیغه ممبر ﷺ وه‌فاتی کرد به پارچه قوماشیکی س‌موز داپوشرا".

۴- په‌له‌کردن له‌ دانم‌و‌ی قمرزی مردوده که:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ: نفس المؤمن معلقة بدينه حتى يقضى عنه).^۲ نه‌بوهوره‌یره ره‌زای خ‌وای لیبت ده‌لی: پیغه ممبری خوا ﷺ ده‌فرم‌و‌ی: "گیانی باوه‌ردار به قمرز که یه‌وه ه‌له‌به‌ستراوه تا ب‌وی ده‌دریته‌وه"، واته: به ه‌وی قمرزه که یه‌وه قه‌ده‌غه ده‌کریت له‌ چ‌وونه به‌ه‌شت تا قمرزه که ی ب‌و ده‌دریته‌وه.

۵- لادانی ده‌و چاری و ماچ کردنی:

(عن عائشة قالت رأيت رسول الله ﷺ يقبل عثمان بن مظعون وهو ميت حتى رأيت الدُموع تسيل).^۳ عایشه ره‌زای خ‌وای لیبت ده‌لی: "ع‌وسمانی ک‌وری مه‌زع‌ون مرد‌و پیغه ممبری خوا م ﷺ دی ماچی کرد به ج‌ورئ ه‌تا فرمی‌سک به چ‌اویدا ه‌اته خ‌واره‌وه".

۶- ش‌وردنی مردوده که:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال أن رجُلًا وقَّصه بعيره ونحن مع النبي ﷺ وهو محرم فقال النبي ﷺ: اغسلوه بماءٍ وسِدْرٍ وكَفَّنُوهُ في ثَوْبَيْنِ ولا تُحَنِّطُوهُ ولا تُخَمِّرُوا رأسه فإنه يُبعثُ يومَ القيامةِ مُلبِّيًّا).^۴ عه‌بدوللای ک‌وری عه‌بباس ره‌زای خ‌وای لیبت ده‌لی: نیتم له‌ گ‌ه‌ل پیغه ممبردا ﷺ بووین، پیار‌یک له‌ نیحرامدا وشته‌رکه‌ی ملی شکاندو مرد، پیغه ممبر ﷺ فرم‌و‌ی: "به ناوو سیدر بیش‌ون له‌ دوو پ‌وشاکدا کفنی بکه‌ن، ب‌ونی خ‌وشی لی مه‌ده‌نو س‌ه‌ری دامه‌پ‌وشن، چ‌ونکه له‌ روژی د‌وایدا خ‌وای گ‌ه‌وره به‌ده‌م (لبیک) وتنه‌وه زیند‌و‌ی ده‌کاته‌وه".

(۱) رواه البخاري ۱۲۴۱ و ۱۲۴۲ ومسلم ۹۴۲.

(۲) رواه احمد ۴۴۰/۲ والترمذي ۱۰۷۹ وابن ماجه ۲۴۱۳ حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۳۱۶۳ والترمذي ۹۸۹ وابن ماجه ۱۴۵۶ حديث صحيح بشواهد.

(۴) رواه البخاري ۱۲۶۷ ومسلم ۱۲۰۶.

سييه: شهردنې مردوو:

۱- (عن أم عطية الأنصارية رضي الله عنها قالت دخل علينا رسول الله ﷺ حين توفيت ابنته فقال اغسلنها ثلاثا أو خمسا أو أكثر من ذلك إن رأيتهن ذلك بماء وسدر واجعلن في الآخرة كافورا أو شيئا من كافور فإذا فرغتن فأذنيني فلما فرغنا آذناه فأعطانا حقوه فقال أشعرنها إياه نغني إزاره).^۱ نومو عهتيه ته نساري رهزای خوای لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ کاتې کچه کهی کوچی دوايی کرد بوو هات بو لمانو فرمووی: "سی جار یان پینج جار یا زیاتر بیژون نه گهر به پیوستان زانی له دوا جارد ا کافوری تی بکن - یان که میک له کافور - نه جا که لیبونوه ناگادارم بکن" جا که لیبونوه بانگمان کردو هات هر که پو شه کهی خوی پیداین و فرمووی: "له پیندا نه وهی پیوه پینج نینجا کفنی بکن به بریدا".

۲- باشر وایه ژنو میړد په کتری بشون:

(عن عائشة قال رسول الله ﷺ ما ضرك لو مت قبلي فممت عليك فغسلتك وكفنتك وصليت عليك ودفنتك).^۲ عانیسه رهزای خوای لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ فرمووی: "چ زیانیک ده کهین - نهی عانیسه - نه گهر پیش من مردیت نه وه له سمرت راده وه ستام و ده مشوردیت و کفم ده کردی و نویژم له سمر ده کردیت و ده مناشتیت".

۳- مردوو کهس و کاری خوی بیشوات چاکره:

چاکتر وایه مردوو خزمی نریکی بیشوات به تاییه تی نه گهر شاره زای مردوو شوردن بوو نه وه زور باشره له خه لکی تر:

به مخرج پیاو پیاو خزمی بیشتوان و ثافره تیش ثافره ت. نه وه ته نهو که سانه ی پیغمبریان ﷺ شوردوه خزم و نریکانی خوی بوون، (قال علي بن أبي طالب غسلت رسول الله فذهبت أنظر ما يكون من الميت فلم أر شيئا وكان طيبا صلى الله عليه وآله وسلم حيا وميتا ﷺ).^۳ عدلی کوپی نه بوتالیب رهزای خوای لیبت دهلی: پیغمبر خوام ﷺ شورد جا سه یرم کرد

(۱) رواه البخاري ۱۲۵۳ و مسلم ۹۳۹.

(۲) رواه ابن ماجه ۱۴۶۵ والدارمي ۳۷/۱ - ۳۸ حديث حسن.

(۳) رواه ابن ماجه ۱۴۶۷ والحاكم ۳۶۲/۱ والبيهقي ۳۹۸/۳ حديث صحيح.

ته‌وی به سهر مردودا دیت، له پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هیچم نه‌دی و پیغه‌مبه‌ر ﷺ به زیندوویی به مردوویی هدر بۆن خۆش و جوان بوو".

له لای راستی مردوو پیشتەر بشۆردی:

(عن أم عطية قالت قال النبي ﷺ لهن في غسل ابنته ابدان بيمامنها ومواضع الوضوء منها).^۱
 ئومو عه‌تییه ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له کاتی شۆردنی کچه‌کیدای پی و تین:
 "له شۆردندا له‌لای راسته‌وه و له شوینه‌کانی ده‌ست نوژییه‌وه ده‌ست پی بکه‌ن".

چوارهم: کفن کردنی مردوو:

چاک وایه کفنی مردوو قوماشیکی چاک و پاک بیت و هه‌موو لاشه‌ی مردوو که دابپوشیت و بیگریته‌وه، (قال جابر رضي الله عنه وقال النبي ﷺ إذا كفن أحدكم أخاه فليحسن كفنه).^۲
 جابری کورپی عه‌بدوللا ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: "نه‌گهر که‌سیکتان کفنی بۆ براکه‌ی ناماده کرد با به چاکی و تیرو ته‌واوی بی‌کات".

باشتر وایه کفنه‌که له قوشای سپی بیت: (عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ البسوا من ثيابكم البياض فإنها من خير ثيابكم وكفنوا فيها موتاكم).^۳ عه‌بدوللا کورپی عه‌بباس ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: "له پوشاکه‌کانتاندا ره‌نگی سپی له‌به‌رکه‌ن، چونکه پوشاکی سپی له چاکترین پوشاکتانه، مردوو که‌نیشتان پی کفن بکه‌ن".

پینجه‌م: نوژیی مردوو:

۱- نوژی‌کردن له سهر مردوو پیوسته له‌سهر موسلمانان نه‌گهر که‌سیک له‌ناویاندا مرد نوژی له‌سهر بکه‌ن نه‌گهرنا هه‌موویان گونا‌ه‌بار ده‌بن، به‌لام نه‌گهر کۆمه‌لیکیان پی هه‌ستن نه‌و واجب‌که له‌سهر هه‌موان ده‌که‌ویت، چونکه حوکمی نهم نوژی هه‌فرزی کیفایه‌یه، به به‌لگه‌ی

(۱) رواه البخاري ۱۶۷ و مسلم ۹۴/۴۲.

(۲) رواه مسلم ۹۴۳.

(۳) رواه مسلم ۱۲۴۶ و احمد ۲۴۷/۱ و ابوداود ۱۸۸۹ حديث صحيح.

نه‌وی هاوه‌لان له ژبانی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نوژیان له‌سهر مردوو کردوو، پیغه‌مبه‌ریشیان ﷺ ناگادار نه‌کردوو له مردنه‌ک‌ی.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن أسودَ رجلاً أو امرأة كان يقُمُ الْمَسْجِدَ فَمَاتَ وَلَمْ يَعْلَمْ النَّبِيُّ ﷺ بِمَوْتِهِ فَذَكَرَهُ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ مَا فَعَلَ ذَلِكَ الْإِنْسَانُ قَالُوا مَاتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا أَذْثَمُونِي فَقَالُوا إِنَّهُ كَانَ كَذَّاءً وَكَذَا قِصَّتُهُ قَالَ فَحَقَرُوا شَأْنَهُ قَالَ فَذَلُّونِي عَلَى قَبْرِهِ فَأَتَى قَبْرَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ).^۱ نه‌بوه‌ره‌یره ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: نه‌سوهه پیاوێک بوو یان ئافره‌تێک خزمه‌تی مزگه‌وتی ده‌کرد، مرد، پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناگادار نه‌بوو له مردنه‌ک‌ی، بۆیه روژێک باسی کردوو فەرمووی: "ئه‌و که‌سه چی لی هات؟" وتیان: مرد نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، فەرمووی: "ئه‌ی بۆ ناگادارتان نه‌کردم؟"، وتیان ئه‌وه وابوو وابوو - به‌سه‌ره‌اته‌که‌یان گێڕایه‌وه - نه‌بوه‌ره‌یره ده‌لی: به‌چاوێکی که‌م سه‌یریان کردبوو، جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: "گۆره‌که‌یم نیشان ده‌ن". جا هات بۆ سه‌ر گۆره‌که‌ی نوژی له‌سهر کرد."

(عن زيد بن خالد الجهني أن رجلاً من أصحاب النبي ﷺ تُوْفِيَ يَوْمَ خَيْبَرَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ).^۲ زه‌یدی کوپی خالیدی جوهره‌نی ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیاوێک له هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له روژی غه‌زای خه‌به‌ردا مردو باسیان کرد بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌ویش فەرمووی: نوژی بکه‌ن له‌سهر هاوڕێکه‌تان."

که‌واته واجب نییه له‌سهر هه‌موان نوژی بکه‌ن له‌سهر مردو وه‌ک له‌م دوو فەرمووده‌وه ده‌رکه‌وت و روون بووه‌وه.

۲- گه‌وره‌یی نوژی کردن له‌ سه‌ر مردوو:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من شهدَ الْحَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّيَ فَلَهُ قِرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِرَاطَانِ قِيلَ وَمَا الْقِرَاطَانِ قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ).^۳ نه‌بوه‌ره‌یره ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: "ئه‌وه‌ی ئاماده‌ی جه‌نازه‌یه‌ک

(۱) رواه البخاري ۱۳۳۷ ومسلم ۹۵۶.

(۲) رواه ابوداود ۲۶۹۳ والنسائي ۶۴/۴ وابن ماجه ۲۸۴۸ حديث صحيح.

(۳) رواه البخاري ۱۳۲۵ ومسلم ۹۴۵.

بیّت ههتا نوژی له سهر ده کریت قیراتیکی دهست ده کهویتی نهو کهسهش شویتی ده کهویتی ههتا دهینژن نهوه دوو قیراتی دهست ده کهویتی "پرسیاریان کرد دوو قیرات چین و چنده؟ فرمووی: وهک دوو چپای گهوره وان.

(عن مالک بن هبیره قال: قال رسول الله ﷺ ما من مسلم يموت فيصلي عليه ثلاثة صفوف من المسلمين إلا أوجب قال فكان مالك إذا استقل أهل الحنابلة جزأهم ثلاثة صفوف) ^۱ مالیکی کوپی هویهیره رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: "هیچ باوه پدارتیک نییه بریت نهجا کۆمه لیک له موسلمانان که سی ریز بن نوژی له سهر بکهن نیلا - خوا - له گونا هه کانی ده بورئ". جا مالیکی کوپی هویهیره نه گهر ناماده بوانی جهنازه کهم بوونایه ههولئ دهدا بیانکات به سی ریزه وه".

(عن عائشة رضي الله عنها عن النبي ﷺ قال: ما من ميت يصلي عليه أمة من المسلمين يلعنون مائة، كلهم يشفعون له الا شفّعوا فيه). ^۲ عائشه رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: "هیچ مردوویهک نییه کۆمه لیک له موسلمانان که سهده کهس بن نوژی له سهر بکهن، هه موویان تکای بۆ بکهن - لای خوا - نیلا تکاکه یان وهرده گیرئ".

۳- نوژکردن له سهر زیاتر له یهک تهرم:

(عن نافع بن عمر: أنه صلى على تسع جنازة جميعا فجعل الرجال يلون الإمام والنساء يلون القبلة فصفهن صفا واحدا ووضعت جنازة أم كلثوم بنت علي امرأة عمر بن الخطاب وابن لها يقال له زيد وضعا جميعا والإمام يومئذ سعيد بن العاص وفي الناس ابن عمر وأبو هريرة وأبو سعيد وأبو قتادة فوضع الغلام مما يلي الإمام فقال رجل فأنكرت ذلك فنظرت إلى ابن عباس وأبي هريرة وأبي سعيد وأبي قتادة فقلت ما هذا قالوا هي السنة). ^۳ نافع ده گیریتته وه و دهلی: عه بوللای کوپی عومهر رهزای خوای لیبت له سهر نوژ تهرمی ژنو پیاو نوژی کردووه، پیاوه کانی له بهردهم نیمامه وه دانا، ژنه کانش لای قیبله وه، بهیهک ریز ریزی کردن، تهرمه کهی

(۱) رواه احمد ۷۹/۴ وابوداود ۳۱۶۶ والترمذي ۱۰۲۸ وابن ماجه ۱۴۹۰ حديث حسن.

(۲) رواه مسلم ۹۴۷ واحمد ۴۰/۶ والترمذي ۱۰۲۹ والنسائي ۷۵/۴.

(۳) رواه النسائي ۷۱/۴ والدارقطني ۷۲ والبيهقي ۸۰ والبيهقي ۳۳/۴ وعبدالرزاق ۶۳۳۷ حديث صحيح.

نوموکه لسمو کچی عهلی که خیزانی عومهری کوړې خه تتاب بوو ره زای خویان لیبت له گهل کوریکیدا - که ناوی زهید بوو - دانرا، نیمامه کهش نهو کاته سه عیدی کوړې عاص بوو، له ناو خه لکه کهشدا عبدوللای کوړې عومهر و نه بوهوره یرو نه بو سه عیدو قه تاده ناماده بوون نه غا متداله که له نریک نیمامه کهوه دانرا، جا پیاوړیک وتی: نهو کارم لا راست نه بوو، بویه سهیری عبدوللای کوړې عه بباس و نه بوهوره یرو نه بو سه عیدو قه تاده کرد وتم: نهوه چییه؟ وتیان: سوننه وایه."

۴- دروسته چهند تهرمیك همیره که نویژکی له سر بگریت:

(عن عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما قال: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ يَوْمَ أُحُدٍ بِحِمَاةٍ فَسَجَى بِرُؤُوسِهِ ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهِ فَكَبَّرَ تَسْبِيحَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ أَتَى بِالْقَتْلِ يُصَفُّونَ وَيُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى مَعَهُمْ) عبدوللای کوړې زویهیر (ره زای خوی لیبت) دهلی: "له روژی غه زای نوحودا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی کرد تهرمه کهی همزه یان به قوماشیک داپوشا، پاشان نویژی له سر کردو نو (الله اکبر) ی کرد، پاشان شهیده کان هینران و ریزکران و نویژیان له سر کرا عه لیشیان له گهلدا بوو."

۵- نویژکردن له سر مردوو له مزگوتدا دروسته:

(عن عائشة: أنها لما توفي سعد بن أبي وقاص أرسل أزواج النبي ﷺ أن يمرؤا بجنازته في المسجد فيصلين عليه ففعلوا فوقف به على حجرهن يصلين عليه أخرج به من باب الجنائز الذي كان إلى المقاعد فبلغهن أن الناس عابوا ذلك وقالوا ما كانت الجنائز يدخل بها المسجد فبلغ ذلك عائشة فقالت ما أسرع الناس إلى أن يعيبوا ما لا علم لهم به عابوا علينا أن يمر بجنازة في المسجد وما صلى رسول الله ﷺ على سهيل بن بيضاء إلا في جوف المسجد).^۲ عائشه ره زای خوی لیبت دهلی: کاتی سه عدی کوړې نه بی وه ققاص ره زای خوی لیبت مرد، خیزانه کانی پیغه مبهیر ﷺ هه والیان نارد که حهز ده کهن سهری تهرمه کهی بدهنو نویژی له سر بکمن، خه لکه کهش داواکه یان به جی هینا، تهرمه کهی سه عد له بهردهم ژووری خیزانه کانی پیغه مبهردا

(۱) رواه الطحاوي في معاني الآثار ۲۹۰/۱ حديث حسن.

(۲) رواه مسلم ۹۷۳/۱۰۰ وابوداود ۳۱۸۹ والترمذي ۱۰۳۳ وابن ماجه ۱۵۱۸.

ﷺ داناو خیزانه‌کانی پیغهمبریش ﷺ نویزیان کرد له‌سهری، پاشان له دهرگای تهرم کرده ده‌روه تهرمه‌که‌یان برده شوینی پییان ده‌ووت (مقاعد) هه‌وال گه‌یشت به خیزانه‌کانی پیغهمبر ﷺ که خه‌لکی نه‌مه‌یان پی باش نه‌بوو، وتیان: جاران تهرم به‌و جوړه نه‌ده‌برایه ناو مزگه‌وت، نه‌م هه‌واله گه‌شته عانیشه ره‌زای خوای لیبتت، بویه وتی: خه‌لکی چهند په‌له ده‌کمن له شتی‌کدا که شاره‌زاییان لیتی نییه، ره‌خنه‌یان له نیتمه گرت که تهرم‌ج برایه نزک‌ه‌وت، له کاتی‌کدا پیغهمبری خوا ﷺ له‌ناو مزگه‌وتدا نویزی له‌سهر سوه‌یلی کوپی (بیضاء) کرد".

۶- جیگه‌ی وه‌ستانی پیش نویزی:

پیش نویزی له نویزی مردودا له ریکی سهری پی‌اوو له ناوه‌راستی نافرته‌دا ده‌وه‌ستیت. (عن أبي غَالِبٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَلَى حَنَازَةَ رَجُلٍ فَقَامَ حَيَالٌ رَأَيْتُهُ ثُمَّ جَاؤُوا بِحَنَازَةَ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالُوا يَا أَبَا حَمْزَةَ صَلِّ عَلَيْهَا فَقَامَ حَيَالٌ وَسَطِ السَّرِيرِ فَقَالَ لَهُ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ هَكَذَا رَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ قَامَ عَلَى الْحَنَازَةِ مُقَامَكَ مِنْهَا وَمِنْ الرَّجُلِ مُقَامَكَ مِنْهُ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ احْفَظُوا).^۱ نه‌بوغالیب ده‌لئ له‌گه‌ل نه‌نه‌سی کوپی مالی‌کدا ره‌زای خوای لیبتت له‌سهر تهرمی پی‌اویتک نویزم کرد، نه‌نه‌س لای سهریه‌وه راوه‌ستا، پاشان تهرمی نافرته‌تیکیان هی‌نا، که قور‌ه‌یشی بوو، وتیان باوکی حمزه نویزی له‌سهر بکه، جا له ناوه‌راستی تهرمه‌که‌دا وه‌ستا، نه‌جا عدلای کوپی زیاد پی‌وت و تیا پیغهمبرت ﷺ دیوه به‌و شیویه راوه‌ستا له سهر تهرمی نافرته‌تو پی‌او که تو راوه‌ستایت له‌سهریان؟ وتی: به‌لئ، کاتی نه‌نه‌س ته‌واو بوو وتی: له‌به‌ریکمن و بی‌زانن".

شه‌شم: چۆنیه‌تی کردنی نویزی مردوو:

ا- چوار (الله اکبر) ده‌کات:

(عن جَابِرٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى عَلَى أَصْحَمَةَ النَّحَّاشِيَّ فَكَبَّرَ أَرْبَعًا).^۲ جابر ره‌زای خوای لیبتت ده‌لئ: پیغهمبر ﷺ نویزی - مردوو - کرد له‌سهر نه‌صحهمه‌ی نه‌جاشی و چوار (الله اکبر) ی کرد".

(۱) رواه ابوداود ۳۱۹۴ والترمذي ۱۰۳۴ وابن ماجه ۱۴۹۴ حلیت صحیح.

(۲) رواه البخاري ۱۳۳۴ ومسلم ۹۵۴.

ب - یان پینج (الله اکبر) ده‌کات:

(عن ابن أبي ليلى قال كان زَيْدٌ يُكَبِّرُ عَلَى جَنَائِزِنَا أَرْبَعًا وَإِنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةِ خَمْسًا فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكَبِّرُهَا).^۱ عه‌بدووللای کورپی نه‌بی له‌یلا ده‌لئی: زه‌ید له نو‌یوی مردووه‌کافاندا چوار (الله اکبر)ی ده‌کرد، جارتیک له‌سهر مردوویه‌ک پینج (الله اکبر)ی کرد، پرسیارم لئی کرد وتی: "پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پینج (الله اکبر)ی کردووه".

ج - یان شەش (الله اکبر) ده‌کات:

(عن عبد الله بن مغفل أن عليا رضي الله عنه صلى على سهل بن حنيف فكير عليه ستا ثم التفت إلينا فقال إنه من أهل بدر).^۲ عه‌بدووللای کورپی موغه‌فهل ره‌زای خوای لیبتت ده‌لئی: "عه‌لی کورپی نه‌بوتالیب نو‌یوی له‌سهر سه‌هلی کورپی حونه‌یف کرد شەش (الله اکبر)ی له‌سهر کرد، پاشان لایکرده‌وهو به لای ئیتمه‌داو وتی: بینگومان سه‌هل له به‌شدار یووانی به‌دره".

(قال الشعبي وقدم علقمة من الشام فقال لابن مسعود إن إخوتك بالشام يكبرون على جنازهم خمسا فلو وقتم لنا وقتا نتابعكم عليه فأطرق عبد الله ساعة ثم قال انظروا جنازكم فكبروا عليها ما كبر أئمتكم لا وقت ولا عدد) شەعه‌بی ده‌لئی: "شەعه‌به ده‌لئی عه‌لقمه‌مه له شاموه‌هات به عه‌بدووللای کورپی مه‌سعودی وت: براکانت له شام پینج (الله اکبر) ده‌که‌ن له‌سهر جه‌نازه‌کانیان، خو‌زگه دیاریتان بکرده‌ایه بۆمان به دیاری کردن، ئیتمه به شو‌یتناندا برو‌شتینایه، عه‌بدووللای شاموه‌یه‌ک سه‌ری داخست، پاشان وتی: سه‌رنجی جه‌نازه‌کانتان به‌دن، پی‌شه‌واکانتان (الله اکبر) چۆن ده‌که‌ن ئیوه‌ش وا بکه‌ن، نه‌کات نه ژماره‌یان بۆ دیاری ناکریت".^۳

(۱) رواه مسلم ۹۵۷.

(۲) رواه ابوداود ۳۱۹۴. والترمذي ۱۰۳۴. وابن ماجه ۱۴۹۴.

(۳) رواه ابن حزم في المحلى ۱۲۶/۵، والطحاوي ۲۸۷/۱ والحاكم ۴۰۹/۳ والبيهقي ۳۶/۴ سنه صحيح.

د - یان حموت (الله اکبر) دهکات:

(عن موسى بن عبد الله بن يزيد أن عليا رضي الله عنه صلى على أبي قتادة فكبّر عليه سبعا وكان بدريا) موسای کوپی عهبدوللای کوپی یهزید دهلی: "عهلی نویژی کرد لهسر قهتادهو حموت (الله اکبر) لهسر کرد، قهتادهش بهدري بو." ^۱

و - له هه موو (الله اکبر) هه کاند ههردو دهستی بهرز دهکاتهو:

عن نافع (أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يرفع يديه على كل تكبيرة من تكبير الجنازة وإذا قام بين الركعتين) ^۲ عهبدوللای کوپی عومهر رهزای خوی لیبت دهلی: "ههردو دهستی له هه موو (الله اکبر) یکی جهنازه دا بهرز ده کردهو، ههروهه کاتیکیش له دوو رکاتی نویژ ههلسایهتوه ههردو دهستی بهرز ده کردهو." ^۳

(وقد صحّ عن بن عباس رضي الله عنه أنه كان يرفع يديه في تكبيرات الجنازة) ^۴

ههروهه عهبدوللای کوپی عهباسیش رهزای خوی لیبت وای ده کرد. نه مه رای زوری زانایانه وهک نیمامی شافعی و نه همدو ریوایه تیکیشه له نه بوحه نیفهو نیمام مالیکه وه. رایه کی تریش ههیه که تنهها له (الله اکبر) یه که مده دهستی بهرز بکاتهو چه ند فهرموده یه کی لهسهره، بهلام بهلای زوری زانایانی فهرموده و لاوازن، نه فهرموده یهش لای ههندی له زانایان (حسن لغیره) یه، نه بوهورهیره رهزای خوی لیبت دهلی: (أن النبي ﷺ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةٍ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةٍ وَوَضَعَ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى) "پنغه مبهه ﷺ (الله اکبر) کرد لهسر جهنازه یه که له یه که مده (الله اکبر) دهسته کانی بهرز کردهو دهستی راستی لهسر دهستی چهپی دانا." ^۵ نه مهش رایه که له نه بوحه نیفهو نیمام مالیکه وه نیب نهزم و شهوکانی نه میان ههلبواردوه." ^۶

(۱) رواه الطحاوي في معاني الآثار ۱/۲۹۰.

(۲) رواه البخاري في (رفع اليدين) ۱۱۰ والبيهقي ۴/۴۴ سنده صحيح.

(۳) بروانه: التخليص لابن حجر العسقلاني ۲/۱۴۷ حديث صحيح.

(۴) المبسوط ۲/۴۶ والدونة ۱/۱۶۰ والمجموع ۵/۲۳۲ والعلی ۵/۱۲۸ نیل الاوطار ۴/۱۰۲، ۱۰۵ وأحكام الجنائز ۱۴۸.

(۵) رواه الترمذي ۱۰۷۷ والدارقطني ۲/۷۵.

ز - دهستی راستی له سمر دست و مه‌چک و به‌شیکي باسکي داده‌نیت له سمر سنگي:
 (يقول ابن عباس (رضي الله عنه) سمعت نبي الله ﷺ يقول إنا مَعَشَرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا بِتَعْجِيلِ فِطْرِنَا
 وَتَأْخِيرِ سُحُورِنَا وَوَضَعَ أَيْمَانُنَا عَلَى شِمَائِلِنَا فِي الصَّلَاةِ).^۱ عه‌بدوللای کوری عه‌بباس (ره‌زای
 خوای لیبیت) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: "نیمه کۆری پیغه‌مبه‌ران
 فەرمانان پی کراوه به زوو رۆزوو شکاندنو دره‌نگ پارشیو کردن، وه فەرمانان پی کراوه
 ده‌ستی راستمان له سمر ده‌ستی چه‌پان دانیتن له نوێژدا".

ح - خوێندنێ سوره‌تی فاتیه‌ه پاش (الله اکبر) یه‌که‌م:
 (عن طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَلَى
 حَنَازَةَ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَقَالَ لِيَعْلَمُوا أَنَّمَا سُنَّةٌ).^۲ ته‌له‌حی کوری عو‌یه‌یدوللای کوری عه‌وف
 ده‌لی: له دواي عه‌بدوللای کوری عه‌بباسه‌وه نوێژم کرد له‌سهر جه‌نازه‌یه‌که سوره‌تی فاتیه‌هی
 خویند، وتی: بۆ شه‌وی بزانی شه‌مه سوننه‌ته".

(و في رواية النسائي فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةَ فَجَهَرَ حَتَّى سَمِعْنَا فَلَمَّا انْصَرَفَ أَخَذْتُ يَدَهُ
 فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ سُنَّةٌ وَحَقٌّ).^۳ له ر‌یوایه‌تی نه‌سانیدا ده‌لی: "جا سوره‌تی فاتیه‌هو
 سوره‌تیکی خویند ده‌نگی به‌رزکرده‌وه تا گویمان لی بوو، نه‌جا که لی‌بو‌یه‌وه ده‌ستیم گرت و
 پرسیارم لی کرد، وتی: سوننه‌ت وه‌قه".

(عن أبي أمامة أَنَّهُ قَالَ السُّنَّةُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْحَنَازَةِ أَنْ يَقْرَأَ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى بِأَمِّ الْقُرْآنِ مُخَافَتَةً
 ثُمَّ يُكَبِّرُ ثَلَاثًا وَالتَّسْلِيمُ عِنْدَ الْآخِرَةِ).^۴ نه‌بوئوماه ره‌زای خوای لیبیت ده‌لی: "سوننه‌تی نوێژی
 جه‌نازه ده‌بیت دواي (الله اکبر) ی یه‌که‌م سوره‌تی فاتیه‌ه بخوینری به‌بی ده‌نگ به‌رزکرده‌وه،
 پاشان سی (الله اکبر) بکریت له پاش شه‌وه سه‌لام بدریته‌وه".

(۱) رواه ابن حبان ۸۸۵، والطبراني في الكبير ۱۰۸۵۱ وفي الاوسط ۱۸۸۴ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۳۳۵.

(۳) رواه النسائي ۷۴/۴ حديث صحيح.

(۴) رواه النسائي ۱۹۸۸ وابن حزم ۱۲۹/۵ حديث صحيح.

گ - سه لاوات دان له سمر پیغه مبر علیه السلام پاش (الله اکبر)ی دودمه:

(عن أبي أمامة سعد بن سعد بن حنيف يحدث عن ابن المسيب قال السنة في الصلاة على الجنابة أن تكبر ثم تقرأ بأم القرآن ثم تصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ثم تخلص الدعاء للميت ولا تقرأ إلا في التكبيرة الأولى ثم تسلم في نفسه عن يمينه) ^۱ نهبو نومامه كه سمدی کوری سمدی کوری حونه یفه ده گپرتیه وه له سمدی کوری موسه پیدا کردو وتی: "سوننه تی جه نازه وایه (الله اکبر) بکهیت، پاشان سورته تی فاتحیه بخوینیت، پاشان سه لاوات له سمر پیغه مبر علیه السلام بدهیت، پاشان به دلسوزی دوعا بۆ مردوه که بکهیت له دوا (الله اکبر)ی یه کم نه بیت قورنان ناخوینری، پاشان به بی دهنگی سه لام ده داتموه به لای راستیدا".

ی - جا (الله اکبر)ه کانی تر ده کات، به دلسوزی دوعا بۆ مردوه که ده کات:

(عن أبي هريرة قال صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على جنازة فقال اللهم اغفر لحينا وميتنا وصغيرنا وكبيرنا وذكرنا وأثنا وشاهدنا وغائبنا اللهم من أحييته منا فأحيه على الإيمان ومن توفيته منا فتوفه على الإسلام اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده) نهبو هورهیره ره زای خوی لیبت ده لئ: پیغه مبر علیه السلام نوژی له سمر جه نازه یه ک کردو فهرمووی: (اللهم اغفر لحينا وميتنا وصغيرنا وكبيرنا وذكرنا وأثنا وشاهدنا وغائبنا اللهم من أحييته منا فأحيه على الإيمان ومن توفيته منا فتوفه على الإسلام اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده) ^۲. واته: خویه گیان له زینوو مردوو گه ورو بچوک و نیرو می ناماده بوو ناماده نه بوومان خوش بیه، خویه گیان هدرکه سیکت له نیتمه ژیان له سمر نیمان بیژی نه هدرکه سیکشت لیمان مراند له سمر نیسلامه تی بیمرنه خویه گیان له پاداشتی نه مردوو بیبه شان مه که و له دوا نهویش گومرمان مه که".

(عن عوف بن مالك الأشجعي قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم وصلى على جنازة يقول اللهم اغفر له وارحمه واغفر عنه وعافه وأكرم نزله وسع مدخله واغسله بماء وتلج وبرد وتقه من الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس وأبدله دارا خيرا من داره وأهلا خيرا من أهله وزوجا خيرا من زوجته وقه فتنة القبر وعذاب النار قال عوف فتميت أن لو كنت أنا الميت لدعاه رسول

(۱) رواه عبدالرزاق ۶۴۲۸ وابن الجارود في المنتقى ۵۴۰ حديث صحيح.

(۲) رواه ابو داود ۳۲۰۱ والترمذي ۱۰۲۴ حديث صحيح.

اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ الْمَيِّتِ). عموږی کورې مالیکی نه شجعه ځای رهزای خوای لیبیت دهلئ: گوتم له پیغه مبهري خوا بوو ﷺ کاتې نوږی ده کرد له سمر جهنازه به ک دهیفرموو: " اللهم اغفر له وارحمه واعف عنه وعافه وأكرم نزله ووسع مدخله وأغسله بماء وثلج وبرّد ونقه من الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس وأبدله داراً خيراً من داره وأهلاً خيراً من أهله وزوجاً خيراً من زوجته وقره فتنه القبر وعذاب النار ".^۱ واته: خوايه گيان لئی خوشبه و بهزهيت پيدايتتوه لئی ببوره و بپاريزه شوين و جيبگای چاکي پي ببه خشه و فراوانی که بوی به ناوو به فرو ته رزه بيشوره - و پاکي بکړه وه له گوناوه کانی - وه له گوناوه کانی پاکي بکړه وه هدر چوڼی جلی سپی له چلک پاکده کړیته و مالیکی پي بده چاکتر له ماله کي خوی و کس و کاریشی پي بده چاکتر له کس و کاره کي و هاوسه ریکي چاکتر له هاوسه رکه کي خوی پي ببه خشه، وه بپاريزه له به لاو فیتنه ی گوږو دززه خ". عموږ دهلئ: وتم خوزگه نه و مردووه من بومایه له بهر نه و دوعایه ی پیغه مبهري ﷺ کردی بو نه و مردووه.

ک - دوو سه لام ده داتموه به لای راست و چه پيدا:

(عن عبد الله قال ثلاث خلال كان رسول الله ﷺ يفعلهن تركهن الناس إحداهن التسليم على الجنابة مثل التسليم في الصلاة).^۲ عه بدوللای کورې مه سعوږ رهزای خوای لیبیت دهلئ: پیغه مبهري ﷺ سی شتی ده کرد که خه لکی نایانکه من و وازیان لی هیتاون، به کیکیان سه لامدانه وه به له سمر جهنازه وه که سه لامدانه وه ی نوږ.

دروسته يدك سه لام دانوه وه له فهرمووده کي نه بو نومامه دا باسکرا.^۳

ل - کاتې نوږ کردن له سمر مردوو:

لهو سی کاته دا که دروست نیبه نوږی تیدا بکړیت دروست نیبه نوږی مردووش بکړیت. (عن عقیبة بن عامر رضي الله عنه قال: (ثلاث ساعات كان رسول الله ﷺ ينهانا أن نصليَ فيهنَّ أو نقبرَ فيهنَّ موتانا حين تطلع الشمس بازغة وحين يقوم قائم الظهيرة حتى تميل الشمس

(۱) رواه مسلم ۹۶۳ والنسائي ۷۳/۴.

(۲) رواه البيهقي ۴۳/۴ حديث حسن.

(۳) له برگه ی گ هاتووه.

وَحِينَ تَضِيفُ لِلْعُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ^۱ عوقبهی کوری عامیر رهزای خوای لیبیت دهلی: "پتغه مبهری خوا ﷺ ریگری لی کردین له سی کاتدا نوژی تیدا بکهین، یا مردووه کافان تیدا بنیزین، کاتی خۆر هه لئیت به تهوای هتا بهرزه دهیتوه، کاتی له نیوه پۆدا به پتوه وهستاو سیبهری نامیتی تا لا دهات، کاتیکیش خۆری لار دهیتوه بو ناوابوون هتا ون دهیت^۲، به لام نه گهر زۆر پتویست بوو قهیناکات لمو کاتانه شدا بنیژیت، عه ره بهیه کهی (عن بن عباس رضي الله عنهما قال: (صلى النبي ﷺ على رجلٍ بعد ما دُفِنَ بِلَيْلَةٍ قام هو وأصحابه وكان سأل عنه فقال من هذا فقالوا فلانٌ دُفِنَ الْبَارِحَةَ فَصَلُّوا عليه) عبدوللای کوری عه بهاس رهزای خوای لیبیت دهلی: پتغه مبهری خوا ﷺ پیاویکی به شو ناشتو چراشیان له گۆره کهیدا داگیرساند."

حهوتهم: له سونهتو نادابه کانی ناشتنی مردوو:

۱- هه لگرتنی جه نازه:

(عن أبي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا وُضِعَتِ الْجَنَازَةُ وَاحْتَمَلَهَا الرَّجُلُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَالَتْ قَدَّمُونِي وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ قَالَتْ يَا وَيْلَهَا أَيْنَ يَذْهَبُونَ بِهَا يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا الْإِنْسَانَ وَلَوْ سَمِعَهُ صَعِقَ)^۳ نه بوسه عیدی خودری رهزای خوای لیبیت دهلی: پتغه مبهری خوا ﷺ فرمووی: "کاتی جه نازه دانرا - له ناو داره مهیتدا - و پیاوان خستیانه سهر شانیان، جا نه گهر چاک بیت دهلی: زووکهن زوو بمهن، به لام نه گهر چاک نه بیت دهلی: هه هاوار بو کویم ده بن؟ جگه له مروژ هه موو شتی دهنگی ده بیستی، نه گهر مروژ دهنگی - هاوارو قیژهی - گوئی لی بی بی هوش ده بی و ده مرئ."

۲- روشتن له گهل جه نازه دا بو گۆرستان:

(عن أبي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يَصْلِيَ عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيْرَاطَيْنِ كُلُّ قِيْرَاطٍ مِثْلُ أُخْذٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيْرَاطٍ).^۴ نه بو هورهیره رهزای خوای لیبیت دهلی:

(۱) رواه ابن ماجه ۴۶۴/۱ والترمذي ۱۰۶۳.

(۲) رواه ۲۹۳ / ۸۳۱،

(۳) رواه البخاري ۱۳۱۴.

(۴) رواه البخاري ۴۷ ومسلم ۹۴۵.

پیغمبر ﷺ فرمودی: "همرکس به باوه‌رو خوامه‌به‌ست بوونی ساغموه شوین جهنازه‌ی موسلمانیک بکه‌وئو له‌گه‌لیدا بیت تا نویژی له‌سەر ده‌کړئ و ناشتنی تمواو ده‌بئ، نه‌و به دوو قیرات پاداشته‌وه ده‌گه‌رپته‌وه هەر قیراتیکیان به قه‌ده‌ر نوحود ده‌بیت، همرکس‌سیکیش نویژی له‌سەر بکات و نه‌جا پيش نه‌وی بنیژړئ بگه‌رپته‌وه نه‌وه بیگومان به قیراتیکی پاداشته‌وه ده‌گه‌رپته‌وه".

۳- جهنازه به په‌له بېریت بۆ گۆرستان:

(عن أبي بَكْرَةَ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَإِنَّا لَنَكَادُ نَرْمُلُهَا رَمَلًا) ١ نه‌بویه‌کره ره‌زای خوای لیبیت ده‌لئ: "نه‌گه‌ر چاووت لیمان نه‌بوو له‌گه‌ل پیغمبردا ﷺ ده‌رویشین به په‌له هه‌روه‌ک لۆقه‌ما به تهرمه‌که بکردایه وابوو".

۴- له‌گه‌ل جهنازه‌دا سواربوونی سه‌یاره‌و و لاخ مه‌کروهه:

(عن ثوبان أن النبي ﷺ شیع جنازة فأني بدابة فأني یرکبها فلما انصرف أتی بدابة فرکبها فقيل له فقال إن الملائكة كانت تمشي فلم أکن لأرکب وهم یمشون فلما ذهبوا أو قال عرجوا رکبت). ٢ سه‌ویان ره‌زای خوای لیبیت ده‌لئ: ولاختیکیان هینا بۆ پیغمبر ﷺ کاتی له‌گه‌ل جهنازه‌یه‌کدا بوو سواری نه‌بوو، به‌لام کاتی گه‌رانه‌وه ولاختیکیان هینا سواری بوو، پرسپاری لی کرا، فرمودی: "له هاتنماندا - فریشته‌کانیش به پیاده ده‌رویشتن بۆیه شیواو نه‌بوو بۆ من سوار یم و نه‌وان به پیاده ده‌پۆن، به‌لام - دواتر له گه‌رانه‌وه‌دا - که نه‌وان روشتن منیش سوار ولاخه‌که بووم".

۵- دروسته روشتن له پاشو پيش و راستو چه‌پی جهنازه‌وه:

به مهرجی نزیك بیت جگه له‌و که‌سه‌ی به سواری سه‌یاره یا وه‌لاخه‌ویه ده‌بیت له دوايه‌وه بپوات، (عن الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ الرَّائِبُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَالْمَاشِي حَيْثُ شَاءَ مِنْهَا وَالطِّفْلُ يُصَلِّي عَلَيْهِ). ٣ موغیره‌ی کوپی شوعه‌به ره‌زای خوای لیبیت ده‌لئ: پیغمبر ﷺ

(۱) رواه ابوداود ۳۱۸۲ والنسائي ۴۳/۴ (۱۹۱۳) حديث صحيح.

(۲) رواه ابوداود ۳۱۷۷ حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۳۱۸۰ والترمذي ۱۰۳۱ والنسائي ۸۵/۴ حديث صحيح.

فرمووی: "سوار له دواى جه نازوه وه بیټ، به لآم پیاده له ههر لایه کییه وه بیټ خوی حمز ده کات - دروسته - مندالیش نویژی له سهر ده کری".

هه شتم: نه وى بو کس و کارى مردوو دروست نییه بیکه ن:

۱- شینو شه پۆر:

(عن أبي مالك الأشعرى رضي الله عنه قال: (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ أَرْبَعٌ فِي أُمْتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتْرَكُونَهَا الْفَخْرُ فِي الْأَحْسَابِ وَالطُّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ وَالْإِسْتِغَاءُ بِالْجُحُمِ وَالنِّيَاحَةُ وَقَالَ النَّابِغَةُ إِذَا لَمْ تَثْبُ قَبْلَ مَوْتِهَا ثَقَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ حَرْبٍ).^۱ نه بومالیکی نه شعمری ره زای خوی لیبت ده لئ: پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: "چوار شت له ناو نوممه دا هدی له کرداری سهرده می نه فامین و - خه لک - ده ستمبرداری نابن: خوه لکیشان به ره چه لکه و بنه ماله، تانه و ته شهر له تایفه و هوز به ته مابوونی باران به هوئی ته سته ره کانه وه، شین و شه پۆر له کاتی لیقه و ماندا". ههروه ها فرمووی: "نه و نهی بالوره ده لئ نه گهر پیش مردنی تهویه نه کات له روژی دوا پیدا که زیندوو ده کرتیه وه، کراسیکی قه ترانو گهری له شی داده پوشتی وه ک زیتپوشتی له بمردا بیټ".

۲ - له روومده تان و یه خه داد پین:

(عن عبد الله رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال ليس منا من ضرب الخلود وشق الجيوب ودعا بدعوى الجاهلية).^۲ عبدالله لا ره زای خوی لیبت ده لئ: پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: "له نینه نییه نه وهی له روومده تی خوی ده داو یه خه داده پوشتی و دهنگ و هاواری لی بهرز ده بیته وه وه سهرده می نه فامی".

۳- قو پین:

(قال أبو موسى الأشعري رضي الله عنه أنا بريء ممن بريئ منه رسول الله ﷺ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَرِيءٌ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقِقَةِ).^۳ نه بوموسای نه شعمری ره زای خوی لیبت ده لئ: من

(۱) رواه مسلم ۲۹ / ۹۳۴ واحد ۵ / ۳۴۲ والحاكم ۱ / ۳۸۳ والبيهقي ۴ / ۶۳.

(۲) رواه البخاري ۱۲۹۷ ومسلم ۱۶۵ / ۱۰۳.

(۳) رواه البخاري ۱۲۹۶ ومسلم ۱۶۷ / ۱۰۴.

به‌ریم له‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆی لى به‌ری کرد، بیگومان پیغه‌مبه‌ر ﷺ خۆی به‌ری کرد له‌ شینو شه‌پۆرکه‌رو نه‌وه‌ی قژی ده‌رنی و یه‌خه‌ی داده‌پى".

۴- پیا‌ه‌ل‌دان:

له‌ کاتى مردندا هه‌رامه‌ پیا‌ه‌ل‌دان به‌ شان و بال‌و وتى مردوه‌که، (عن حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ قَالَ إِذَا مِتُّ فَلَا تُؤْذُوا بِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ نَعِيًّا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْهَى عَنِ النَّعْيِ).^۱ حوزه‌یغه‌ی کو‌ری یه‌مان ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لئ: "ئه‌گه‌ر مرده‌م جار مه‌ده‌ن بۆ مرده‌که‌م چونکه‌ ده‌ستم له‌ پیا‌ه‌ل‌دان بى له‌به‌رنه‌وه‌ی له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیستوه‌ ره‌گری کرد له‌ پیا‌ه‌ل‌دان".

۵- نابیت ناگر د‌وای جه‌نازه به‌ریت:

قال أبو بردة رضي الله عنه: (أوصى أبو موسى رضي الله عنه حين حضره الموت ... قال لا تتبعوني بحجر ... قالوا له سمعت فيه شيئا قال نعم من رسول الله ﷺ) نه‌بو بو‌ره‌یده ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لئ: نه‌بو موسا ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت له‌ کاتى سه‌ره‌مه‌رگیدا وه‌سیه‌تى کرد و وتى: ناگر شوین ته‌رمه‌که‌م مه‌خه‌ن، وتیان شتیکت له‌وباره‌وه‌ بیستوه‌، وتى: به‌لئ، له‌ پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیستوه‌ وای فه‌رموه‌".^۲

نۆیه‌م: ناشتن:

۱- د‌وعای چ‌وونه‌ گۆ‌رستان:

ئه‌گه‌ر که‌سێک ره‌ژشته‌ گۆ‌رستان یان به‌لایدا تی‌په‌رپوو نه‌و سوننه‌ته‌ نه‌م د‌وعایه‌ بلئ: (عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ أتى المقبرة فقال السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ).^۳ نه‌بوهوره‌یره ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هات بۆ گۆ‌رستان و فه‌رمو‌ی: "السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ". واته: سلاوتان لى بى نه‌ی خه‌لکانى نیمانداری نه‌م شوینه دل‌نیا‌بن که‌ی خوا ویستی پیتان ده‌گه‌ین.

(۱) رواه احمد ۳۸۵/۵ والترمذي ۹۸۶ وابن ماجه ۱۴۷۶ حديث حسن.

(۲) رواه البيهقي في السنن الكبرى ۷۴/۴ حديث حسن.

(۳) رواه احمد ۳۰۰/۲ ومسلم ۲۴۹.

(عن بُرَيْدَةَ رضي الله عنه قال: كان رسول الله ﷺ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُمْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لِلْحَاقِقُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ).^۱ بورهیده رهزای خوای لیبت دهلتی: پیغمبهری خوا ﷺ فیری دهکردین نهگهر رۆشتین بۆ گۆرستان نهم دوغایه بلتین: "السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لِلْحَاقِقُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ". واته: سلاوتان لی بی نهمی خه لکی نهم شوتنه له نیمانداران و موسلمانان دلتیابن خوا کهی ویستی نیمهش پیتان دهگهین داوای پیوهی دهگهین له خوا بۆ خۆمان و بۆ نیوهش.

۲- سوننه ته قمبر قول و فراوان و رتک و پتک بیت:

(عن هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ فقال في قتلى يوم أُحُد: احْفَرُوا وَأَوْسِعُوا وَأَحْسِنُوا)^۲ هیشامی کوپی عامیر رهزای خوای لیبت دهلتی: پیغمبهری خوا ﷺ دهریارهی گۆری شههیدهکانی نوخود فهرمووی: "گۆرهکان هه لکه من و فراوان و قول و رتک و پتکی کهن".

۳- سوننه ته گۆر لادر بیت:

نهگهر زهویسه که رهق و توند بو، (عن سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي هَلَكَ فِيهِ أَحَدُوا لِي لَحْدًا وَأَنْصِبُوا عَلَيَّ اللَّبْنَ نَصْبًا كَمَا صُنِعَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ).^۳

سهعدی کوپی نهبی وه ققاص رهزای خوای لیبت له نهخوشی مردنیدا وتی: "گۆرپتکی لادریم بۆ هه لکه من خشت بهرووی گۆرچه که مدا هه لچن ههروه کو چون بۆ پیغمبهری خوا ﷺ کرا".

(عن عبد الله بن عباس قال قال رسول الله ﷺ اللّٰهُ لَنَا وَالشَّقُّ لِعِزِّنَا).^۴ عهبدوللای کوپی عههباس رهزای خوای لیبت دهلتی: پیغمبهری خوا ﷺ فهرمووی: "لادر بۆ نیمهیه و هه لکه من بۆ خه لکانی تره".

(۱) رواه مسلم ۹۷۵ واحد ۳۵۳/۵.

(۲) رواه ابوداود ۳۲۱۵ والترمذی ۱۷۱۳.

(۳) رواه مسلم ۹۶۶.

(۴) رواه ابوداود ۳۲۰۸ والترمذی ۱۰۴۵ والنسائي ۸۰/۴ وابن ماجه ۱۵۵۴ حدیث حسن.

لەدې: واتە پاش ھەلەكەندنى گۆرەكەو قولكردنى لە رووى قىيەلەو ەو ەندەى جىڭاى مردووەكە بېتەو ەلەكەنرئ مردووەكەى تېدەخرىت، پاشان پىشتى مردووەكە بەخشت ەلەكەنرئ.

بەلام ەلەكەندن: چالئىكە لە ناوەرەستى گۆرەكەداو ەملاولای بە بلۆك يا خشت ەلەكەنرئ و مردووەكەى تېدەخرىت بەرد ەخرىت بەسەرى بلۆكەكاندا وەكو گۆرى كوردستانى خۆمان كە بەم جۆرەى دوو ەمیانە. بەلام ئەگەر زەوىيەكە فشەل بوو ەو دەبىت گۆرەكە ەلەكەندن بىت واتە ناوەرەستى ەلەكەندرئ يا بە بلۆك ەمردو لای ەلەكەنرئ وەك باسما كورد.

۴- شىو ەى مردوو خستە ناو گۆر:

سوننەتە لە پىشدا قاچەكانى دابەيتلرئتە ناو گۆرەكە ئەگەر توانرا، (ان عبد اللہ بن أذخل الحارث القبر من قبل رجل القبر وقال هذا من السنة).^۱ ەبدوللاى كۆرى زەيد حارىشى خستە ناو گۆرەكەيەو لە پىشدا قاچەكانى برە ناو گۆرەكەيەو، وتى: ئەمە سوننەتە".

۵- كەسوكارى مردووەكە بىنئۆن چاكترە:

خوای گەورە دەفەرموئ: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾^۲ الأحزاب: ۶، واتە: لە كىتەبى خوادا خزمان لە پىشتەو لە پىشتەن بۆ يەكترى.

(قال علي بن أبي طالب غسلت رسول الله ولي دفنه وإجناته دون الناس أربعة علي والعباس والفضل وصالح مولى رسول الله ﷺ).^۳ ەلى دەتئ: من پىتغەمبەرى خوام ﷺ شۆرد... و سەپەرەشتى ناشتەو ئەسپەرەدەكردنى چوار كەس بوون لەناو خەلكەكەدا ەلى و ەبباس و فەزل و صالحى بەندەى نازادكراوى پىتغەمبەر ﷺ.

۶- كاتى مردووەكە خرايە گۆر ئەم دوعايە سوننەتە:

(بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ). (عن ابن عمر أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا وَضَعَ الْمَيِّتَ فِي الْقَبْرِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)^۴ ەبدوللاى كۆرى عومەر رەزای خوای لىبىت دەتئ:

(۱) رواه ابو داود ۳۲۱۱ حديث صحيح.

(۲) رواه الحاكم ۳۶۲/۱ والبيهقي ۵۳/۴. حديث صحيح.

(۳) رواه ابو داود ۳۲۱۳ والترمذي ۱۰۴۶. حديث صحيح.

پیغمبر ﷺ کاتی مردوو که ده نرایه ناو گۆره کهی دهیفرموو: (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ).

۷- سى مشت خۆل بکرتته گۆره کهوه:

سوننه ته که مردوو که خرایه گۆره که له کاتی داپۆشیندا سى مشت خۆل لای سه ریه وه بکرتته گۆره کهی، (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: أن رسول الله ﷺ صلى على جنازة ثم اتى القبر فحشى عليه من قبل رأسه ثلاثا).^۱ نه بوهورهیره ره زای خوای لیبت ده لى: "پیغمبر ﷺ نوو له سهر جه نازه که کرد، پاشان هاته سهر قهبرى مردوو که وه لای سه ریه وه سى مشت خۆلى کرد به سه ریدا".

دهیه م: سوننه ته کانى پاش ناشتن:

۱- بهر زکردنه وهی گۆر بستیک:

بو نه وهی بزانتیت گۆره و پیا ریزیت، به لام له بستیک زیاتر حرامه، (عن جابر: أن النبي صلى الله عليه و سلم ألد له لحداً ونصب عليه اللبن نصباً ورفع قبره من الأرض نحواً من شبر).^۲ جابیر ره زای خوای لیبت ده لى: "پیغمبر ﷺ گۆری لادری بو هه لکه نه را پشته وه شی به خشت هه لچنرا، ... گۆره که شی به قه ده ر بستیک له زه وهی بهر زکرایه وه".

۲- به بهردیک یا شتی لهو جۆره دیاری بکرت:

بو نه وهی کهس و کارى له نزیکیدا بنۆزیت و بشناسیتته وه بو سه ردانى و دوعا بو کردنى، (عن الْمُطَّلِبِ قَالَ لَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ بْنُ مَطْعُونٍ أَخْرَجَ بِحَنَازَتِهِ فَذْفَنَ أَمْرَ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلًا أَنْ يَأْتِيَهُ بِحَجَرٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ حَمْلَهُ فَقَامَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَحَسَرَ عَنْ ذِرَاعِيهِ قَالَ كَيْفَ قَالَ الْمُطَّلِبُ قَالَ الَّذِي يُخْبِرُنِي ذَلِكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ ذِرَاعِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِينَ حَسَرَ عَنْهُمَا ثُمَّ حَمَلَهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَأْسِهِ وَقَالَ أَتَعْلَمُ مَا قَبَرَ أَخِي وَأَذْفَنُ إِلَيْهِ مِنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِي).^۳

(۱) رواه ابن ماجه ۱۵۶۵ حديث صحيح.

(۲) رواه ابن حبان ۲۱۶۰ والبيهقي ۴/۴۱۰ حديث حسن.

(۳) رواه ابوداود ۳۲۰۶ والبيهقي ۳/۴۱۲ حديث حسن.

موت‌لیب ده‌لی: کاتئ عوسمانی کوری مه‌زعون مرد - که برای شیر ی پیغه‌مبەر ﷺ بوو، جان‌زاکم ی برابره‌وهو نیژا، پیغه‌مبەر ﷺ فرمانی کرد به پیای که به‌ردیکی بۆ بیتن، جا پیاهه که نه‌یتوانی به‌رده که هه‌لگرت، نه‌جا پیغه‌مبەریش هه‌لساو هه‌ردوو قۆلی لی هه‌لکرد - که‌ئیر وتی موت‌لیب وتی نه‌وهی له پیغه‌مبەر وه بۆ گتپاومه‌توه و وتی: - ده‌لی سپیتی هه‌ردوو بالی پیغه‌مبەر ﷺ نیسات به پیش چاومه‌ویه کاتئ هه‌لی کردبوون، پاشان به‌رده کهی هه‌لگرت و بردی بۆ لای سه‌ری مردوه که دایاناو فهرمووی: "بۆ نه‌وهی گۆری براکه‌می پی براغم و که‌سوکاریشم له نزیکیدا بنیژم".

۳- راوه‌ستان لای گۆزه که و دو‌عا کردن بۆ:

پاش ناشتنی مردوه که سوننه‌ته داوای لی‌بوردن و داوای دامه‌زراوی بۆ بکرت له‌وه‌لامدانه‌وهی فریشته‌کان که پرسیری لی‌ده‌که‌ن، (عن عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا فَرَعَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُّوا لَهُ التَّيِّبَاتِ فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ).^۱ عوسمانی کوری عه‌فان ره‌زای خوی لی‌بیت ده‌لی: "پیغه‌مبەر ﷺ هه‌رکاتئ له ناشتنی مردویه که ببوايه‌توه و له سه‌ری راده‌وه‌ستاو ده‌یفهرموو: "داوای لی‌خشبوون بکه‌ن بۆ براکه‌تان و داوای دامه‌زراوی بۆ بکه‌ن، چونکه تا نیستا پرسیری لی ده‌کرت".

یازده‌یه‌م: حوکمی شه‌هید و مندالی له‌بارچوو:

۱- شه‌هید: نه‌و که‌سه‌یه له جه‌نگی نیسلام دژ به دوژمنانی شه‌هید بیت و بکوژرت بۆ به‌رزکردنه‌وهی وشعی (لا اله الا الله محمد رسول الله) و پاریزگاری له نایینی پیروزی نیسلام.

شه‌هید: ناشۆردرئ و نوژی له‌سه‌ر ناکرت، وه سوننه‌ته به جله‌کانی خۆیه‌وه بنیژرت که پیوه شه‌هید بووه، عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مَنْ قَتَلَ أَحَدًا فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ أَكْثَرُ أَحَدًا لِقُرْآنٍ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُعْسَلُهُمْ).^۲

(۱) رواه ابو داود ۳۲۲۱ والحاكم ۳۷۰/۱ والبيهقي ۵۶/۴ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۲۷۸.

جایی کوری عبدالله ره زای خوی لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ هر دوو کس له شهیده کانی نوحود یهک پۆشاکي پیوه نه پیچان، پاشان دهیفرموو: "کامیان قورثانی زیاتر ده زانی؟ جا ئاماره بۆ یه کیکیان بکرایه نه و بیانی له گۆره کهدا ده خسته پیشه وه دهیفرموو: "من شایه تیم به سهر نه مانه وه" و فرمانی کرد به خوتنه که یانه وه بنیژرتین نویژی له سهر نه کردن و نهشی شۆردن".^۱ جایی ره زای خوی لیبت دهلی: (قال النبي ﷺ اذْفُوهُمْ فِي دِمَائِهِمْ يَغْنِي يَوْمَ أُحُدٍ وَلَمْ يُغْسَلْهُمْ) "پیغمبر ﷺ فرمانی کرد شهیده کانی نوحود به جله خوتنایه کانیانه وه بنیژرتین نه شۆردن و نویژیان له سهر نه کرا".

تیمامی نه وه وی دهلی: (نهو شهیدانه ی به هۆی جهنگ له گهل کافراند نه کوژراون وهک که سیک به سک ئیشه بری یا به تاعون بری یا بجنکی له ناودا یا شتی که پروهی به سهریداو بکری یان نافرهت به هۆی سکو ژتانی مندال بوونه وه بری هه موو نه مانه ده شورتین و نویژیان له سهر ده کری به یهک دهنگی زانیان).^۲ نه مانه له فرموده ی صه حیدا به شهید هاتوون.

۲- مندالی له بارچوو: نهو مندالی به پیش تهواو بوونی ماوه ی دیاری کراو بۆ له دایکبوونی به مردویی له دایک دهیبت. ده باره ی حوکی نه م جزه منداله دوو حالته ی هیه: یه کهم: له کاتی له دایکبوونی دا هیچ دهنگ و گریانی نهیبت، جا نه گهر چوار مانگی تهواو نه کردبوو نهو شۆردن و کفن کردن و نویژ له سهر کردنی واجب نییه، به لام سوننه ته به قوماشیک کفن بکریت و بنیژرت به بی نویژ له سهر کردنی.

دووه: دهنگ و گریانی هه یبت له کاتی له دایک بوونیدا، یان گومان نهیبت که گیانی تیدایه بوونی به نیشانه ی جولانه وه و شتی لهو جزه، نهوه واجب به شۆردرت و کفن بکریت و نویژی له سهر بکریت و بشنیژرت. هیچ جیاوازی نییه له گهل که سیک گه وره دا.

(عن جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْطِّفْلُ لَا يُصَلَّى عَلَيْهِ وَلَا يَرْتُ وَلَا يُورَثُ حَتَّى يَسْتَهْلَ).^۳ جایی (ره زای خوی لیبت) دهلی پیغمبر ﷺ فرموو: "مندال نویژی له سهر ناکری و میرات نابات و میراتی

(۱) رواه البخاري ۱۳۴۷.

(۲) پروانه (المجموع ۲۶۴/۵).

(۳) رواه الترمذي ۱۰۳۲.

لې نابریټ هتا دهنگی لټوه نه یهت و زیندو نه بیټ...". کمواته: نه گهر دهنگی لټوه هات و زیندو یوو نه وه خوکه که ی به پیچموانوه ده بیټ، نوژی له سهر ده کړی و میرات ده بات و لټی ده بریت. (عن جابر قال قال رسول الله ﷺ إذا استهل السقط صلي عليه وورث).^۱ هروه جابیر (رهزای خوی لی بیټ) ده لټی: پیغه مبهری خوی ﷺ فرمووی: "نه گهر مندالی له بارچوو قیره ی لټوه هات نوژی له سهر ده کړی و میرات ده بات".

دوانزیه م: ته غزیه و سهر مخوشی کړدن

۱- به لگهی دروستی سهر مخوشی کړدن:

(عن أسامة بن زيد رضي الله عنهما أن ابنة للنبي ﷺ أرسلت إليه وهو مع النبي ﷺ وسعد وأبي نحب أن ابنتي قد حضرت فشهدنا فأرسل إليها السلام ويقول إن لله ما أخذ وما أعطى وكل شيء عنده مسمى فلتحسب وتضرب فأرسلت تقسم عليه فقام النبي ﷺ وقمنا فرفع الصبي في حجر النبي ﷺ ونفسه تقعق ففاضت عينا النبي ﷺ فقال له سعد ما هذا يا رسول الله قال هذه رحمة وضعها الله في قلوب من شاء من عباده ولا يرحم الله من عباده إلا الرحماء).^۲ نوسامی کوری زهید (رهزای خوی لی بیټ) ده لټی له حزمه ت پیغه مبهری خوادا ﷺ بووین یه کینک له کهه کانی ناردی به شونیداو بانگی کړد و پټی راگیانده کهوا کورټکی له سهر مړگدایه، نه غا پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی: "بگه پیره وه بو لای و پټی را بگه یه نه: کهوا نه وهی ده بیاتوه مولکی خوی وهی ده یه خشې مولی خوی تهی هه موو شتیکش لای نه و ماوهی دیاری کراوی هیه، جا فرمانی پی بکه نارام بگریټ و چاوه پوانی پاداشت لای خوا بیټ... جا نه ویش ناردی بو لای پیغه مبهری ﷺ سونیدی لټی خوارد - که پروات بو لای - جا پیغه مبهری ﷺ هه ستاو نیمه ش هه ستاین - روشتین بو لای، نه غا منداله که بمرز کرایه وه خرایه کوشی پیغه مبهری ﷺ و گیانی ده داو هه ناسی سوار بوو بوو - وه که مهشکه یه که بیژهنی به دهم گیانه لاوه دهات و چووه - جا هون هون فرمیسک به هه رد و چاوی پیغه مبهردا ﷺ دهاته خواره وه، سه عدیش (رهزای خوی لی بیټ) وتی: تم گریانه چییه نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ؟

(۱) رواه ابن ماجه ۱۵۰۸.

(۲) رواه البخاري ۵۶۵۵ ومسلم ۹۲۳.

فرمودی: "نعم به‌زیه خوا ده‌یخته دلی همرکام له به‌نده‌کانی که بیه‌وی، خوی گه‌وره له‌ناو به‌نده‌کانیدا ته‌نیا ره‌حم به‌وانه‌یان ده‌کات که به به‌زیه‌ی و میهره‌بانن".

۲- سوننه‌ته خواردن بۆ خاومن تمعزیه دروست کرت:

(عن عبد الله بن جعفر قال قال رسول الله ﷺ اصنعوا لآل جعفر طعاما فإنه قد أتاهم أمرٌ شغلهم).^۱ عبدالله‌لای کوری جه‌عفر (ره‌زای خوی لیبت) ده‌لن: پیغه‌مبهر ﷺ فرمودی: "خواردن بۆ که‌سوکاری جه‌عفر دروست بکن، چونکه به‌راستی کارکیان بۆ پیشه‌اتوه که سه‌رقالی کردون - که مردنی جه‌عفره -".

سیانده‌یه‌م: سه‌ردانی گۆرستانی:

دروسته سه‌ردانی گۆرستان بکرت بۆ په‌ندهرگرتن و شین و شه‌پۆر و بی‌که‌وتنه‌وه‌ی رۆژی دوا‌یی، به‌مه‌رجی شتی‌ک نه‌لن خه‌شم و رقی په‌روه‌رگار هه‌ستی‌ن، وه‌ک هاوارکردن له‌ مردوو، هانا بردن بۆ و داواکردنی شتانی‌ک له‌ مردوه‌که که ته‌نیا له‌ ده‌سه‌لاتی په‌روه‌رگاردایه.

۱- سه‌ردانی گۆرستان بۆ پیاوان:

سه‌ردانی گۆرستانی موسلمانان بۆ پیاوان سوننه‌ته به‌یه‌ک ده‌نگی زانایان. (عن بُرَيْدَةَ رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا).^۲ پیغه‌مبهر ﷺ فرمودی: "من پیشتر ریگه‌م پیته‌دان سه‌ردانی گۆرستان بکن ده‌ نیستا سه‌ردانی بکن".

۲- دوعای سه‌ردانی گۆرستان:

- (عن أبي هريرة أن رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ).^۳ نه‌به‌وره‌یره (ره‌زای خوی لیبت) ده‌لن: پیغه‌مبهر ﷺ هات بۆ گۆرستان و فرمودی: "السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ". پیشتر نه‌م دوعایه‌مان مانا کرد.

(۱) رواه ابوداود ۳۱۳۲ والترمذي ۹۹۸ وابن ماجه ۱۶۱۰ حيث صحيح.

(۲) رواه مسلم ۹۷۷.

(۳) رواه مسلم ۲۴۹ واحمد ۳۰۰/۲.

- بوره‌یده (ره‌زای خوای لیبتت) ده‌لئ: پیغه‌مبەر ﷺ فی‌ری ده‌کردن کاتئ رویشتن بؤ گۆرستان بلئن: " السَّلَامُ عَلَیْکُمْ أَهْلَ الدِّیَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُسْلِمِیْنَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لِلْآحِقُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَکُمْ الْعَافِیَةَ ".^۱ پیشتەر نهم دوعایه‌مان مانا کرد.

۳- وه‌ستان روو به قیبله:

(عن البراء بن عازب قال خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي جَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَتَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَلَمْ يُلْحَدْ بَعْدُ فَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَجَلَسْنَا مَعَهُ).^۲ به‌رائی کورپی عازیب (ره‌زای خوای لیبتت) ده‌لئ: "له‌گه‌ل پیغه‌مبەر دا ﷺ روشتینه دهره‌وه‌ی مه‌دینه - له‌گه‌ل جه‌نازه‌ی پیاویکی نه‌نصاریدا تا گه‌یشینه لای گۆره‌که هیشتا لادیره‌که - گۆرینچه‌که‌ی - هه‌لنه‌که‌نرابوو، جا پیغه‌مبەر ﷺ و نيمه‌ش له‌گه‌لیدا روو به قیبله دانیشتن".

۴- حهرامه نوێ کردن لای گۆردا با رووشی تینه‌کرویت:

(عن أبي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ الأرضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلَّا الْمَقْبَرَةَ وَالْحِمَامَ) نه‌بوسه‌عیدی خودری (ره‌زای خوای لیبتت) ده‌لئ: پیغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: "زه‌وی هه‌مووی مزگه‌وته جگه له گۆرستاو گهرماو".^۳

۵- حهرامه مزگه‌وت دروست کردن له‌ناو گۆرستان:

(عن عائشة رضي الله عنها عن النبي ﷺ قال في مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسْجِدًا)^۴ عایشه (ره‌زای خوای لیبتت) ده‌لئ: پیغه‌مبەر ﷺ له‌و نه‌خۆشیه‌ی که تئیدا وه‌فاتی کرد فهرمووی: "خوا نه‌فرینی کرد له گاورو جوله‌که، چونکه گۆرپی پیغه‌مبهره‌کانیان کرد به مزگه‌وت". واته: له‌سهر گۆره‌کانیان مزگه‌وتیان دروست کرد.

(۱) رواه مسلم ۹۷۵ واحمد ۵/ ۳۵۳.

(۲) رواه ابوداود ۳۲۱۲ والنسائي ۷۸/۴ وابن ماجه ۱۵۴۸ حديث صحيح.

(۳) رواه ابوداود ۴۹۲ والترمذي ۳۱۷ وابن ماجه ۷۴۵ حديث صحيح.

(۴) رواه البخاري ۱۳۳۰ ومسلم ۵۳۴.

۶- حرامه رازاندنهوه و نووسین لهسهری:

(عن جابر قال لھی رسول الله ﷺ أن یحصص القبر وأن یقعد علیه وأن ینی علیه و ان یرفع وأن یکتب علیه) ^۱ جابر (رهزای خوی لیبت) ده‌لئ: پیغه مبه‌ر ﷺ ریگری کرد که گۆر که چکاری بکریت و خانووی لهسهر دروست بکریت یا زیاد به‌ریزکریته‌وه یا لهسهر بنووسریت."

۷- حرام گردنی به شوینی جه‌ژن و شادی:

وهك نهوهی له چهند کاتیکی دیاری کراودا سهردانی بکریت بۆ خواپهرستی کردن له په‌نایدا یا بۆ ههر مه‌رامیکی تر، (عن علی بن أبي طالب رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِی عِیداً وَلَا تَجْعَلُوا بُيُوتَکُمْ قُبُوراً وَحَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَیْ فَاِنْ صَلَّائْکُمْ تَبْلَغْنِی). ^۲ عدلی کوری نه‌بو تالیب (رهزای خوی لیبت) ده‌لئ: پیغه مبه‌ر ﷺ فرموی: "گۆره‌که‌م مه‌که‌نه - شوینی - جه‌ژن و ماله‌کانیستان مه‌که‌نه گۆرستان و له‌ههر شوینی‌کدا بوون سلاواتم لهسهر بده‌ن، چونکه دلبابن سلاواته‌کانتان پیم ده‌گات."

۸- دانیشتن لهسهر گۆر:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتَحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جُلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ). ^۳ نه‌بوه‌ره‌یره (رهزای خوی لیبت) ده‌لئ: پیغه مبه‌ر ﷺ فرموی: "نه‌گهر که‌سیکتان لهسهر بشکویه‌ک دانیشتن و جله‌کانی بسوتینن و بگاته پیستی، نه‌وه چاکتر له‌وهی لهسهر گۆری دانیشتن."

(عن أبي مرثد الغنوي قال سمعت رسول الله ﷺ قال لَا تَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلَا تُصَلُّوا إِلَيْهَا) نه‌بومه‌رسه‌دی غه‌نه‌وی (رهزای خوی لیبت) ده‌لئ: له پیغه مبه‌رم ﷺ بیست فرموی: "روو به‌قه‌ر نویت مه‌که‌ن و له‌سه‌ریشی دامه‌نیشن."

(۱) رواه مسلم ۹۷۰ والترمذي ۱۰۵۸ وابوداود ۳۲۱۰ والنسائي ۲۸۴/۱.

(۲) رواه الضياء في المختار ۴۲۸ وابويعلی ۴۶۹ وابن ابی شیبه في المصنف ۳۷۵/۲ حديث صحيح.

(۳) رواه مسلم ۹۷۱ وابوداود ۳۲۲۸ والنسائي ۹۵/۴ (۲۰۴۴).

۹- حنیودان به مردوو همرامه:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت قال النبي ﷺ لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا)^۱
عائشه (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغه مبر ﷺ فهرمووی: "حنیو مدهن به مردوان،
چونکه نهوان روشتون بو لای نهو کرده وانهی پیش خویان ناردوویانه".

۱۰- کام کردهوی خهک سوودی بو کردوو هیه:

ا- دعای موسلمان بزی:

نه گهر مدرجی گیرا بوونی تیدا بیت خوی گهره دهفرمویت: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ الحشر: ۱۰ واته: نهو موسلمانانهی لهپاش کوجهرو یاریده ده رهکان هاتون دهلین نهی پهروه دگارمان له نیتمو لهو برایانه شمان خوش بیه که پیشمان کهوتون له نیمان هینانداو هیچ رقو کینهیه که مهخهره دلمانه وه ده ریاره ی باوه پرداران نهی پهروه دگارمان بهراستی همر توی دلسوزو میهره بان.

(كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَحَابَّةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ مَلِكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا دَعَا لِأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلِكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ آمِينَ وَلَكَ بِمِثْلِ »)^۲ پیغه مبریش ﷺ دهفرموی: "دعای موسلمان بو برای موسلمان لهپاش مله گیرایه فریشه تهیه که لای سهریدایه و راسپیتراره همرکه دعای خیری کرد بو برایه کی فریشه راسپیتراره که بهو کهسه دهلی نامین توش وه نهو خیرهت بو بنوسریت".

ب- خیری نهپراوه (الصدقه الجارية):

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ »)^۳ نهبوهوره یه (رهزای خوی لیبت) دهلی:

(۱) رواه البخاري ۱۳۹۳.

(۲) رواه مسلم ۸۸/۲۷۳۳ و ابوداود ۱۵۳۴ و احمد ۴/۴۵۲.

(۳) رواه مسلم ۱۴/۱۶۳۱ و احمد ۲/۳۷۲ والنسائي ۶/۲۵۱ و ابوداود ۲۸۸۰ و الترمذي ۱۳۷۱.

پیغمبر ﷺ فرموی: "کاتئ مروؤ مرد کردوہی کوتایی دیت و نامینئ له سئ ریگاوه نہبیت: خیری بدردهوام و نہپراوه یان زانیاریهک - ی بهجیہشتبئ - سودی لی بیسنئ، یان مندالئکی ساله ح دوعای خیری بؤ بکات".

خیری نہپراوه وه دروست کردنی مزگہوت و بیر لیدان بؤ خواردنہوی خه لک یا ناژهل، باخیک یاخونہیہک بکریته خیر بؤ ههژاران یا بؤ مزگہوت یا کتیبی قورنان بکریته وه قفی خیری له مزگہوتی و شونئی وادا..

ج - گرتهوہی رۆزوی مردوہکە:

ئەگەر مردوہکە رۆزوی نەزەر یا رەمەزان قەرزار بوو ئەو دەبیت وەلییەکی بۆی بگریتهوہ، (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ ») عائشە (رەزای خوای لیبیت) دەلی: پیغمبر ﷺ فرموی: کەستیک مردو رۆزو قەرزار بوو ئەوہ باکەسوکارەکی بۆی بگریتهوہ.

د - دانەوہی قەرزى مردو:

عن أبي هريرة قال: (قال رسول الله ﷺ: نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يَقْضِيَ عَنْهُ) ئەبوھورەیرە (رەزای خوای لیبیت) دەلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "گیانی پروادار بەستراوہ بە قەرزەکیەوہ - ناچیتە بەهەشت - تا بۆی نەدریتەوہ".

عن سلمة بن الأكوع رضي الله عنه قال: (... ثُمَّ أَتَى بِحَنَازَةَ أُخْرَى فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلِّ عَلَيْهَا قَالَ هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ قِيلَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ أَتَى بِالثَّالِثَةِ فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا قَالَ هَلْ تَرَكَ شَيْئًا قَالُوا لَا قَالَ فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ قَالَ صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَيَّ دَيْنُهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ)^۲ سەلەمەى كوپى ئەكوەح (رەزای خوای لیبیت) دەلی: "... پاشان جەنازەى سینیەمیان هینا وتیان ئەى پیغمبر ﷺ خوا نوژی لەسەر بکە، فرموی: "هیچی لی بەجیماوہ؟"، وتیان: نەخیر،

(۱) رواه البخاري ۱۹۵۲ ومسلم ۱۱۴۷/۱۵۳.

(۲) رواه الترمذي ۱۰۷۸ وابن ماجه ۲۴۱۳.

(۳) رواه البخاري ۲۲۸۹ = ۲۲۹۵.

فەرمووی: "ئەى قەرزارە؟"، وتیان: بەئى، سى دینار قەرزارە، فەرمووی: "نویژ لەسەر ھاوړیکەتان بکەن". ئەبوقەتادە وتی: ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ نویژى لەسەر بکە قەرزەکەى لەسەر من - بۆى دەدەمەو - جا نویژى لەسەر کرد".

هـ - چاکەى مندالى سالتەح:

خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ النجم: ۳۹ واتە: هیچ شتێک بۆ نینسان نییە جگە لە کۆشش و کاری خۆى...

(عن عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَمَّتِهِ أُمِّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي حِجْرِي يَتِيمٌ أَفَاكُلُ مِنْ مَالِهِ فَقَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ أَطْيَبِ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَوَلَدُهُ مِنْ كَسْبِهِ).^۱

عومارەى کورى عومەیر دەئى: پوریکم کوریکى هەتیوی هەبوو - باوکى نەمابوو - خۆى بەختیوى دەکرد، مندالە هەیتووەکە ئیشوکارى دەکرد، پورم بە لایەوێ گران بوو لەو پارە بڤوات کە ئەو پەیدای دەکات، بۆیە پرسیاری لە عایشە کرد لەو باریەو، عایشەش وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: "پاکترین شتێ مرۆڤ بڤخوات ئەوێە لەبەرى رەنج و کۆششى خۆى بڤت و بڤگومان مندالى مرۆڤ لەبەر هەمو رەنجى خۆیەتى".

(۱) رواه احمد ۶/ ۳۱ و ۱۲۷ والدارمي ۲/ ۲۴۷ وابوداود ۳۵۲۸ والنسائي ۴/ ۲۴۰ - ۲۴۱. حديث صحيح.

کتیبی رۆژوو گرتن

یه کەم: پێناسەی رۆژووگرتن

(صیام) لە زمانی عەرەبیدا واتە خۆگرتنەوە لە کردن جا قسە بێت یا خواردن وەك قورئان لەسەر زمانی مەریەم دەفەرموێ: ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا﴾ مەریم: ۲۶ واتە: من رۆژووم بۆ خودای بەبەزەیی لە خۆم گرتووە ئەمڕۆ قسە لەگەڵ هیچ کەس نەکەم.

رۆژووگرتن لە شەعبەدا: بریتییە لە خۆگرتنەوە لەو شتانەی رۆژوو دەشکێنن لە سەرەتای رۆژەوێ تا ئاوابوونی خۆر لەگەڵ نیت بووندا.

حوکمی رۆژووگرتن: رۆژووی مانگی رەمەزان پایەپەیکە لە پایەکانی ئیسلام، خۆی گەورە دەفەرموێت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لِمَلَكُم تَنْقُوتَ﴾ البقرة: ۱۸۳ واتە: ئەمى ئەوانەى باوەڕتان هێناوە رۆژووگرتنتان لەسەر پێویست کراوە وەك چۆن لەسەر ئەوانەى پێش ئێوە پێویست کرابوو بۆ ئەوەى پارێزکاری بکەن. هەرکەس باوەڕى بە واجبوونی رۆژوو نەبێت کافر دەبێت و لە بازەنى ئیسلام دەچیتە دەرەوێ.

دوووەم: مێژووی فەرزبوونی رۆژووی مانگی رەمەزان:

رۆژووی مانگی رەمەزانی پێرۆز لە مانگی شەعبانی سالی دوووەمی کۆچیدا فەرزبوو و پێویست کراوە لەسەر موسلمانان.

رۆژووگرتن لە مێژووی پێش ئیسلامیشدا هەبوو و نامەدارەکانی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ لە گاورو جولەکە رۆژووگرتنیان هەبوو وەك قورئان ناماژەى پێدەکات کە پێشتر باسمان کرد

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَكُمْ ثَلَاثُونَ نَفْلًا فِي الْبَقَرَةِ: ۱۸۳﴾

سپییم: به‌لگه‌ی پیویست بوونی روژووی مانگی رهمه‌زان:

خوای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ ﴿البقرة: ۱۸۵﴾ واته: مانگی رهمه‌زان نهو مانگه‌یه که قورئانی تیدا نیردراوته خواهره‌وه به رینما بو خه‌لکی و به‌لگه‌یانی روشن بو رینموونی و جیاکه‌ره‌وه‌ی راست و ناراست ټینجا هدرکس له نټوه مانگی رهمه‌زانی بیینی با نهو مانگه به روژوو بیټ.

﴿قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَالْحَجِّ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ»﴾.^۱ پیغه‌مبیریش ﷺ ده‌فرمویت: "نیسلام له‌سمر پیټنج پایه دامه‌زراوه: شایه‌تیدان که هیچ پەرستراویکی راست نییه جگه له خداو بیتگومان موحه‌مه‌دیش پیغه‌مبیری خوادایه، نوژوکردن و زه‌کات دانو حه‌ج کردن و روژووگرتنی مانگی رهمه‌زان".

(قوله ﷺ للأعرابي الذي سأله، أخبرني ماذا فرض علي الله من الصوم؟ فقال رسول الله ﷺ: صِيَامُ رَمَضَانَ).^۲ کاتن پیاویکی عه‌ره‌بی ده‌شته‌کی دټته خزمه‌تی پیغه‌مبیر ﷺ پرسیاړی لټده‌کات و ده‌لن: خوا چ روژوویه‌کی فهرزکردوه له‌سهرم؟ فرموی: "روژووی مانگی رهمه‌زان".

(۱) رواه البخاري ۸ ومسلم ۱۶.

(۲) رواه البخاري ۱۷۹۲ ومسلم ۱۱.

چارهم: چوڻ هاتني مانگي رهمزان دهزانريت:

هاتني مانگي رهمزان بهدوو شتوه دهزانريت: بينيني مانگي رهمزان يا تهواوکردني سي روزهي شهعبان:

۱- بينيني مانگي رهمزان: نهگهر له شهي سي شهعباندا مانگي رهمزان بينرا لهلايهن كهسيكي عادلوه پروات لهبردهم قازي دا شايهتي بدات كه مانگي رهمزاني بينيوه دهبيتته رهمزانو واجبه موسلمانان بهرؤزوو بن.

(عن بن عمر قال تَرَآى النَّاسَ الْهَلَالَ فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنِّي رَأَيْتُهُ فَصَامَهُ وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ) ^۱ عهبدوللاي كوي عومهر (رهزاي خوي لبيتته) دهلت: "خهلكي بو مانگي رهمزان دهگهران، منيش به پتغهمبرم ﷺ وت من مانگم ديوه، پتغهمبريش ﷺ خوي بهرؤزوو بوو فهرمانيشي كرد خهلكي به رؤزوو بن".

۲- تهواو گردني سي روزهي شهعبان:

نهگهر به هوي ههور يا ههر هويهكي ترهوه مانگي رهمزان نهبينرا له شهي سي شهعباندا نهوه دهبيت سي روزهي مانگي شهعبان تهواو بيت جا دهبيتته رهمزان وه پتغهمبر ﷺ دهفهرموي: (صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ فَإِنْ عُبِيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا). ^۲ "به بينيني مانگي رهمزان به رؤزوو بنو به بينيني مانگي - شهوال - بيشكينتن، نهگهر ههور بوو سي روزهي شهعبان تهواو بكن - نهجا به رؤزوو بن -".

- نهگهر خهلكي ولايتك يا شاريك مانگيان بيني دهبيت ولاتهكاني تر كاري پي بكنو بهرؤزوو بن، چونكه فهرموده صهيحهكان داوا له ههمو موسلمانان دهكهن كه به بينيني مانگي رهمزان ههمويان به رؤزوو بن و به بينيني مانگي شهوال جهژن بكن.

(عن كُرَيْبٍ أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ قَالَ فَقَدِمْتُ الشَّامَ فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا وَاسْتَهْلَ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ فَرَأَيْتُ الْهَلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ثُمَّ ذَكَرَ الْهَلَالَ فَقَالَ مَتَى رَأَيْتُمُ الْهَلَالَ فَقُلْتُ

(۱) رواه ابوداود ۲۳۳۹ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۸۱۰ ومسلم ۱۰۸۰.

رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ أَنْتَ رَأَيْتَهُ فَقُلْتُ نَعَمْ وَرَأَى النَّاسَ وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةُ فَقَالَ لَكُنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ فَلَا نَزَالَ نَصُومُ حَتَّى تُكْمِلَ ثَلَاثِينَ أَوْ نَرَاهُ فَقُلْتُ أَوْ لَا تُكْتَفِي بِرُؤْيَا مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ فَقَالَ لَا هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^۱. كورەيب دەلێ: ئومو فەزلى كچى حارىسە، ناردى بۆ لای موعاويە لە شام، دەلێ: رۆشتم بۆ شام و كارەكەى ئوموفەزلم ئەنجامدا، مانگى رەمەزان بەسەردا هات لەو كاتەدا لە شام بووم، شەوى هەينى مانگى رەمەزانم بىنى لە كۆتابى رەمەزاندا هاتمەو بە مەدينە، عەبدوللای كورى عەبباس (رەزای خاى لىبىت) پرسىارى لى كردم، پاشان باسى مانگ بىنىنى كردو وتى كەى مانگتان بىنى وتم شەوى هەينى وتى تۆ خۆت بىنىت وتم بەلى خەلكىش بىنىان جا خەلك و موعاويە بەرژوو بوون. وتى: بەلام نىمە شەوى شەممە بىنىمان بويە بەردەوام بە رۆژوو دەبين تا سى - رۆژەى - رەمەزان تەواو دەكەين يان مانگ دەبين، منىش وتم: ئەى بىنىنى موعاويەو رۆژوو گرتنى بەس نىيە بۆت؟ وتى: نەخىر، پىنغەمبەر ﷺ ئەوا فەرمانى پى كردىن.

ئەم فەرموودە لەگەڵ فەرموودەكەى پىشودا كە فەرمانى كرد بە بىنىنى مانگى رەمەزان هەموو بە رۆژووين بەم جۆرە ماناكانيان رێك دەخريت:

ئەم فەرموودە كورەيب دەربارەى كەسێكە بە پى بىنىنى شارەكە يا ولاتەكەى خۆى رۆژووى گرتووه، پاشان هەر لە ناو مانگى رەمەزاندا هەوالى پىدەگات كە شوپىنىكى ترو ولاتىكى تر پىش ئەم مانگيان بىنىوه، نا لەم كاتەدا ئەو لەسەر رۆژووگرتنى ولاتەكەى خۆى بەردەوام دەبىت تا سى رۆژەى رەمەزان تەواو دەكەن يان مانگ دەبين، بەلام جگە لەم جالەتە ئەو هەر كار فەرموودەكەى پىشو دەكرى كە دەفەرموى: (صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته) هەموو مۇسلمانىك دەگریتەو كە پى بىنى بگات مانگ بىنراوه لەهەر ولاتىك بىت نزيك بىت يا دوور بەبىن ديارى كردنى ماوه.^۲

(۱) رواه مسلم ۲۸ / ۱۰۸۷.

(۲) بروانه: (مجموع الفتاوى لابن تيمية، ۱۰۷/۲۵).

پینجه: مهرجه کانی دروستنی روژوو کرتن

۱- ئیسلامهتی:

واته روژووگر دهبیت موسلمان بیت.

۲- ژیری:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنْ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنْ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ).^۱ عائشه (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ فەرمووی: "سێ کەس قەڵەمی - نووسینی تاوان - یان لەسەر هەلگیراوه: خەوتوو هەتا لەخەو هەڵدەستیت، منداڵ هەتا بالغ دەبیت، شیت هەتا چاک دەبیتەوه".

۳- نیەت هێنان لە شەودا:

(عن حفصة رضي الله عنها عن النبي ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ لَمْ يُجْمَعْ الصِّيَامُ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ).^۲ حفصه (رهزای خوی لیبت) دهلی: "هەركەس لە پێش نوژی بەیانیهوه نییهتی روژووی نههیتانی نهبی ئەوه روژووه کەمی دروست نییه".

۴- بە روژووبوونی هەموو روژه کە:

(عن عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما قال: رسول الله ﷺ: إذا أقبل الليل من هاهنا وأدبر النهار من هاهنا وغابت الشمس فقد أفطر الصائم).^۳ عبدوللای کوری عومەر (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر ﷺ فەرمووی: "ئەگەر شەو ئالەوێوه داهاو روژیش ئا لەوێوه ئاوبوو خۆر نیشته ئەوه روژووهوان روژوو دەشکیتنی".

۵- بەرەست نهبی له روژوو کرتن:

وهك ههيزو زهستاني، (عن أبي سعيد رضي الله عنه قال قال النبي ﷺ: أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ فَذَلِكَ نُقْصَانُ دِينِهَا).^۴ ئەبوسەعیدی خودری (رهزای خوی لیبت) دهلی: پیغمبر

(۱) رواه احمد ۶/ ۱۰۰- ۱۰۱ وابوداود ۴۳۹۸ والنسائي ۱۵۶/۶ (۳۴۳۲) وابن ماجه ۲۰۴۱ حديث صحيح.

(۲) رواه الترمذي ۷۳۰ وابوداود ۲۴۵۴ والنسائي ۱۹۶/۴- ۱۹۷ وابن ماجه ۱۷۰۰ حديث حسن.

(۳) رواه البخاري ۱۹۵۴ ومسلم ۱۱۰۰.

(۴) رواه البخاري ۳۰۴ ومسلم ۸۸۹.

فهرموی: "که سیك بهر ژوو بوو له بیر چوو خواردنی خوارد یا خواردنه وهی خواردنه وه، شه به ر ژوو کهی ته واک، چونکه خوا خواردن و خواردنه وه کهی پیداره".

هه وتهم: نادابه کانس ر ژوو کرتن

۱- پارشیو کردن و دواختنی:

(قال النبی ﷺ تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَهً) ^۲ پیغه مبه ر ﷺ فهرموی ته: "پارشیو بکهن، چونکه له پارشیو کردندا فهرم بهر کهت هیه".

(عن أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ. قَالَ أَنَسٌ: قُلْتُ لَزَيْدٍ: كَمْ كَانَ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالسَّحُورِ؟ قَالَ: قَدَرُ خَمْسِينَ آيَةً) ^۳ نه نه سی کوپی مالیک له زهیدی کوپی سابیته وه گپراویه تیبه وه (رهزای خویان لیبت) ده لی: له گهل پیغه مبه ردا ﷺ پارشیومان کرد، پاشان هه ستا بو نویت - ی بهیانی - نه نه س ده لی: به زهیدم وت نیوان بانگو پارشیو چهند بوو؟ وتی: به قه ده ر خویندن پهنجا نایه ت بوو".

۲- زوو بهر بانگ کردنه وه: (عن سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَلُوا الْفِطْرَ) ^۴ سه هلی کوپی سه عد (رهزای خوی لیبت) ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموی: "به رده وام خهلکی له چاکه کردندان هه تا زوو ر ژوو بشکینن".

۳- بهر بانگ کردنه وه به چی سوفنه ته: (عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُفْطِرُ عَلَى رُطَبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٌ فَعَلَى تَمْرَاتٍ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ) ^۵ نه نه سی کوپی مالیک (رهزای خوی لیبت) ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ به چهند ده نگه خورمایه کی تازه پیگه یشتوو ر ژوو وه کهی ده شکاند پیش شه وهی نویت - ی مه غریب - بکات جا

(۱) رواه البخاري ۱۹۳۳ ومسلم ۱۱۵۵.

(۲) رواه البخاري ۱۹۲۳ ومسلم ۱۰۹۵.

(۳) رواه البخاري ۱۹۲۱ ومسلم ۱۰۹۷.

(۴) رواه البخاري ۱۹۵۷ ومسلم ۱۰۹۸.

(۵) رواه ابوداود ۲۳۵۶ والترمذي ۶۹۶ خديث صحيح.

ئەگەر خورماي تازە نەبوايە ئەو بە چەند دەنكە خورمايەكى وشك رۆژووەكەى دەشكاند ئەگەر خورماي وشك نەبوايە بەچەند قومىك ئاو دەشكاند."

۴- وازەينان لە گەردارو گوفتارى خراب:

وہك درۆ غەيبەت و دووزمانى و سەيرکردنى نامەحرەم.. ەتد.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه).^۱ ئەبوھورەيرە (رەزاي خواي لىبىت) دەلى: پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: "ھەركەس واز لە وتەى درۆ كار پىكردى نەيەنىت ئەوا خواي گەرە ھىچ پىويستى نىيە بەوى كە واز لە خواردن و خواردنەو بەيتى."

(قال رسول الله ﷺ: «قال الله عز وجل كل عمل ابن آدم له إلا الصيام هو لى وأنا أجزي به الصيام حنة فإذا كان يوم صوم أحدكم فلا يرفث ولا يصخب فإن شاتمته أحد أو قاتله فليقل إنى امرؤ صائم انى امرؤ صائم»).^۲ لە فەرموودەيەكى قودسىيدا پىغەمبەر ﷺ دەفەرمووى: "خواي گەرە فەرموويەتى: ھەموو کردەوەكانى ئادەمىزاد بۆ خۆيەتى جگە لە رۆژوگرتن، ئەوە يىنگومان تەنيا بۆ منەو خۆشم پاداشتى دەدەمەو، وە رۆژوگرتن قەلغان و پارىزەرە لە گوناھو ھەلە، جا ئەگەر يەكىكتان لە رۆژىكدا بە رۆژو بوو با قسەى نابەجى و قەرە گالتەو نەفامى نەكات ئەگەر كەسيكىش جىتوى پىدا يا شەپى پى فروشت با بلى: من بە رۆژووم من بە رۆژووم."

۵- دوەاگردن لە كاتى رۆژووشكاندن:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كان رسول الله ﷺ إذا أفطر قال: اللهم لك صمتٌ وعلى رزقك أفطرتُ، ذهبَ الظَّمأُ وابتَلَّتْ العُرُوقُ وَبَتَّ الآجُرُ إن شاء الله).^۳ عبدوللاي كوپى عومەر (رەزاي خواي لىبىت) دەلى پىغەمبەر ﷺ رۆژووى دەشكاندو دەيفەرموو: "اللهم لك صمتٌ وعلى رزقك أفطرتُ، ذهبَ الظَّمأُ وابتَلَّتْ العُرُوقُ وَبَتَّ الآجُرُ إن شاء الله". واتە:

(۱) رواه البخاري ۱۹۰۳.

(۲) رواه البخاري ۱۸۹۴ ومسلم ۱۱۵۱.

(۳) رواه ابوداود ۲۰۶۶ حديث حسن.

خوايه بۆ تۆ رۆژووم گرت و بهرۆزی تۆش بهريانگم کردهوه تينويه تي نهماو دهمارهكان تهريپونهوهو پاداشتهكهش تۆمار كرا ئينشائه لّآ".

۶- خۆشۆردنی لهشگران پيش نوێزی بهيانی:

بۆ ئەوێ له سهرتای بهرۆژوو بوونهوه پاك و خاوێن بێت، لهشگرانی ئەگەر له شهودا بوويت پێچهوانه نيهه لهگهڵ رۆژووگرتندا، بهلام چاكتر وايه پيش نوێزی بهيانی خۆی بشوات، (أَنَّ عَائِشَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ قَالَتَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُذَرِّكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنْبٌ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ).^۱ عايشه و ئومو سهلهمه (رهزای خوايان لیبیت) دهلێن: "پێغه مبهه ﷺ بانگی بهيانی دهدا و لهشی گران بوو بهسه رجی لهگهڵ خێزانهاكانيدا، پاشان خۆی دهشۆردو بهرۆژوو دهبوو".

۷- ۸- قورئان خوێندن و مال بهخشین:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال كان النبي ﷺ أجودَ الناس بِالْخَيْرِ وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ وَكَانَ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ يَغْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ الْقُرْآنَ فَإِذَا لَقِيَهُ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ أَجْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ).^۲ عهبدوللای کوری عهباس (رهزای خوای لیبیت) دهلێ: "پێغه مبهه ﷺ له ههموو كهس سهختر بوو بۆ خهيرو چاكه له رههه زانيشدا له ههموو كاتهكانی تر سهخی تر بوو كه ههموو شهوێك جبریل (عليه السلام) دههاته لای و پێغه مبهه ﷺ قورئانی بۆ دهخوێندهوه تا رههه زان تهواو دهبوو جا كاتێ جبریل (عليه السلام) پێی بگهشتايه پێغه مبهه ﷺ له خێركردندا له با توند خێراتر بوو - له مال بهخشیندا -".

(۱) رواه البخاري ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶.

(۲) رواه البخاري ۶ و ۱۹۲۰ ومسلم ۱۱۵۱ / ۱۶۳.

هه شتم: نه و شتانه ی بۆ رۆژوو یان دروسته:

۱- خۆشۆردن بۆ خۆ فینک گردنوه:

(عن أبي بكر بن عبد الرحمن عن بعض أصحاب النبي ﷺ قال لقد رأيت رسول الله ﷺ بالعرج يصب على رأسه الماء وهو صائم من العطش أو من الحر).^۱ نه بویه کری کوپی عهبدوپه حمان دهلی: له هاوه لیکي پیغه مبهرم ﷺ بیست وتی: "پیغه مبهرم ﷺ دی له عهرج^۲ دا ناوی ده کرد به سه ریداو به رۆژوویش بوو له تینویه تیدا یان له گهرماندا".

۲- ئاو له دهم و لووت رادان بهی زیاده پویی:

(عن لقيط بن صبرة قال: قال رسول الله ﷺ بالغ في الاستنشاق إلا أن تكون صائماً).^۳ له قیستی کوپی صهبره (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهرم ﷺ فهرمووی: "له ئاو رادانه دهم و لووت دا زیاد هه لیمزه مه گهر به رۆژوو بیت".

۳- ماچ کردن و یاری کردن:

نه گهر که سنی توانای خۆگرتنی هه بوو نه وه دروسته خیزانی ماچ بکات یان یاری له گه لدا بکات، (عن عائشة رضي الله عنها قالت كان النبي ﷺ يُقْبَلُ وَيُبَاشِرُ وهو صائم وكان أملككم لإربه).^۴ عائشه (رهزای خوای لیبت) دهلی: "پیغه مبهرم ﷺ خیزان ماچ ده کردو یاریشی له گه لدا ده کرد به رۆژوویش بوو نه وه له هه مووتان خۆگرتیرو".

۴- به لهش گرانی رۆژ بکاتهوه:

(عن عائشة أن رسول الله ﷺ كان يذركه الفجر وهو جنب من أهله ثم يقبل ويصوم).^۵ عائشه (رهزای خوای لیبت) دهلی: "بینگومان بانگی به یانی ده بوو پیغه مبهرم ﷺ لهش گران ده بوو به ره فاقه تی خیزانی، پاشان خۆی ده شۆردو به رۆژوو ده بوو".

(۱) رواه ابوداود ۲۳۴۸.

(۲) عهرج گوندیکه چهند رۆژیک به پی له مه دینه وه دوره.

(۳) رواه ابوداود ۱۴۲ والترمذي ۷۸۸ حدیث صحیح.

(۴) رواه البخاري ۱۹۲۷ ومسلم ۱۱۰۶.

(۵) رواه البخاري ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶.

۵- خوین گرتن (کهلهشاخ گرتن):

(عن ابن عَبَّاسٍ قَالَ احْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ).^۱ عهبدوللای کورپی عهیباس (رهزای خوای لیبت) وتی: "پتغه مبهری خوا ﷺ کهلهشاخی گرت و بهر ژووش بو".

بهلام نهگهر له بهر لاوازی ترسی ههبوو نهوه دروست نییه کاتی به رۆژوو بوون خوین بگرت (عن ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ يَسْأَلُ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ؟ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعْفِ).^۲ ساییتی بهنانی دهلی: پرسیارم له نههسی کورپی مالیک کرد (رهزای خوای لیبت) نایا نیوه کهلهشاخ گرتنتان به چاک نهدهزانی بۆ رۆژووهوان؟ نههسیش وتی: نهخیر مهگهر له بهر لاوازی و بی هتزی".

۶- سیواک کردن:

(عن عبيد الله بن عامر بن ربيعة عن أبيه قال رأيت رسول الله ﷺ يَسْتَاكُ وَهُوَ صَائِمٌ مَا لَا أُعَدُّ وَلَا أُحْصَى)^۳ عهبدوللای کورپی عامیری کورپی رهبیعه له باوکییهوه دهیگپیتتهوه که وتویهتی: "چهند جار که له ژماره نایهت پتغه مبهرم ﷺ دیوه سیواکی دهکرد به رۆژووش بو".

۷- چاوپشتن و بۆنی خوش له خۆدان و قهتره کردنه گوێ و چاو:

نهمانه رۆژوو ناشکینن، چونکه بهلگهیهک نییه له سههر رۆژوو شکان بهم شتانه نهگهر پتیاان بشکایه پتغه مبهرم ﷺ و خوای گهوره روونیان دهکردهوهو بۆمان، که نهوان لینی بی دهنگ بوون، کهواته نهصل وایه نهیشکینن.

(۱) رواه البخاري ۱۹۳۹ وابوداود ۲۳۵۵ والترمذي ۷۷۲.

(۲) رواه البخاري ۱۹۴۰.

(۳) رواه ابوداود ۲۳۶۴ والترمذي ۷۲۵.

نۆيەم: قەزىل و گەورەيى رۆژووگرتن

۱- ئەوئى لە بەهەشتدا بۆ رۆژووهوانانە:

(عن سَهْلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ أَبَا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ أَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَقُومُونَ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ).^۱ سههل (رهزای خوای لیبتت) دەئى: پیتغه مبهەر ﷺ فرموى: "لەبەهەشتدا دەرگایەك هەبە پیتی دەوتریت رهیان لە رۆژی دوایدا رۆژووهوانان لێهەو دەچنە ژوورەو جگە لەوان کەسى تر لێهەو ناچیتە ژوورەو، دەوتریت رۆژووهوانان کامەتان؟ ئەوانیش هەلەدەسنەو، جگە لەوان کەسى تر لێهەو ناچیتە ژوورەو جا کە ئەوان چوونە ژوورەو دەرگاکی دادەخریت، نیتەر کەسى لێهەو ناچیتە ژوورەو".

۲- رۆژوو قەلغانە:

(عن أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ).^۲ ئەبوئومامەى باهیلی (رهزای خوای لیبتت) دەئى: پیتغه مبهەر ﷺ فرموى: "هەرکەس رۆژیک لەبەر خوا بە رۆژوو بیت خوای گەورە خەنەقیکی بە قەدەر نیتوان ناسمان و زەوى لەنیتوان ئەو کەسەو ئاگرى دۆزەخدا دروست دەکات". واتە زۆر دزورى دەخاتەو ئەوئى کە بچیتە دۆزەخ.

(قال عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الصَّيَّامُ جُنَّةٌ كَجُنَّةِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْقِتَالِ).^۳ عوسمانى کورى ئەبولعاس (رهزای خوای لیبتت) دەئى: لە پیتغه مبهەر ﷺ بیست فرموى: "رۆژوو قەلغانە لە ئاگرى دۆزەخ وەك قەلغانى کەسیکتان لە جەنگدا - خۆی پى دەپاریزى -".

(۱) رواه البخاري ۱۸۹۶ ومسلم ۱۰۲۷.

(۲) رواه الترمذي ۱۶۷/۴ (۱۶۲۴) والطبراني في الكبير ۲۸۰/۸ (۷۹۲۱) حديث حسن.

(۳) رواه النسائي ۱۶۷/۴ (۲۲۳۱) وابن حزيمة في صحيحه ۱۹۳/۳ (۱۸۹) واحمد ۲۲/۴ حديث حسن.

(عن أبي سعيد رضي الله عنه قال سمعت النبي ﷺ يقول من صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا).^۱ نهبوسه عیدی خودری (رهزای خوای لیبت) دهلی له پیغه مبهرم ﷺ بیست فرمووی: "هرکس رۆژیک له بهر خوا به رۆزوو بیت خوای گهوره هفتا سال - ریکا - له دۆزهخ دووری دهخاتهوه".

۳- رۆزوو که فاره تی گونا هه گانه:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) نهبوه رهیره (رهزای خوای لیبت) دهلی: "پیغه مبهرم ﷺ فرمووی: "هرکس رۆزووی مانگی ره مهزان بگریت به نیمان و نیخلاصه وه له گونا هه کانی رابردوی دهبردی".^۲

۴- بۆنی ده می له میسک خوشتره لای خودا:

(عن عائشة رضي الله عنها عن النبي ﷺ قال: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ).^۳ عایشه (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهرم ﷺ فرمووی: ".... سویتند بهو خوا بهی گیانی منی به دهسته بۆنی ده می رۆزووه وان لای خوا له بۆنی میسک خوشتره".

۵- رۆزووه وانان پاداشتیان بیشوماره:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ الْحَسَنَةُ عَشْرًا أَمْثَلِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِ الصَّائِمِ فَرَحًاانِ فَرَحَةً عِنْدَ فِطْرِهِ وَفَرَحَةً عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ. وَلَخُلُوفُ فِيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ»^۴ نهبوه رهیره (رهزای خوای لیبت) دهلی: پیغه مبهرم ﷺ فرمووی: "هموو کرده وه چاکه کانی ناده میزاد یهک به ده تا یهک به ههوت سهه پاداشتی زیاد دهکات، خوای گهوره ده فرمویت جگه له رۆزوو، چونکه بیگومان رۆزوو هه بۆ

(۱) رواه البخاري ۲۸۴۰ ومسلم ۱۱۵۳ والترمذي ۱۶۲۳ والنسائي ۲۲۴۷.

(۲) رواه البخاري ۷۵۹ وابوداود ۱۳۷۲.

(۳) رواه النسائي ۱۶۷/۴ (۲۲۳۴) حديث صحيح.

(۴) رواه مسلم ۱۱۵۱ والنسائي ۲۲۱۲ وابن ماجه ۱۶۳۸ واحمد ۹۷۲۰.

منه و تەنیا منیش پاداشتى دەدەمەوه، وازدینى لە ئارەزوو خواردنى لەبەر من، رۆژووهوان دوو خۆشى بۆ ھەيه، خۆشییەکی کاتى بەربانگ کردنەوهی و رۆژوو شکاندنى خۆشییەکی تری کاتى بە خزمەت پەروەردگار دەگات - لە قیامەتدا و پاداشتى رۆژووهکی دەبینیت - وە بۆنى دەمى رۆژووهوان - کاتى بە رۆژووه - لای خوا لە بۆنى میسک خۆشترە".

دەیهەم: ئەو شتانەى رۆژوو دەشکێتن:

۱- خواردن و خواردنەوه:

ئەگەر کەسێ خواردنى خوارد یا خواردنەوهی خواردەوه لە بیرى بوو کە بە رۆژووه ئەوه رۆژووهکی دەشکێت خۆى گەوره دەفەرموێت: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ البقرة: ۱۸۷ واتە: بچۆن و بچۆنەوه تا سپیایى رۆژتان لە تاریکی شو بۆ روون دەبێتەوه لە بەرەبەیاندا، پاشان رۆژووهکانتان تەواو بکەن تاوێکەو شوو خۆرئاوا دەبێت. بەلام ئەگەر لە بیرى چوو خواردن و خواردنەوهی خوارد ئەوه رۆژووهکی ناشکێت، (عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من نسي وهو صائم فأكَل أو شَرِبَ فَلَيْسَ صَوْمُهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ).^۱ وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: "هەرکەس لە بیرى نەبوو کە بە رۆژووه خواردنى خوارد یان خواردنەوهی خواردەوه ئەوه با رۆژووهکی تەواو بکات - نەیشکێتى - ئەوه بێگومان خۆى گەوره خواردن و خواردنەوهی پێداوه".

۲- خۆرشانەنەوه بە ئەنقەست:

(عن أبي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْءُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ وَمَنْ اسْتَقَاءَ عَمْدًا فَلَيْقُضَ).^۲ ئەبوھورەیره رەزای خۆى لیبیت دەلى: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی "هەرکەس رشانەوه زۆرى بۆ ھینا ئەو - رۆژووهکی ناشکێ و - گێرانەوهی لەسەر نییە، بەلام هەرکەس بە ئەنقەست خۆى رشانەوه ئەوه - رۆژووهکی دەشکێ و با رۆژووهکی بگێریتەوه".

(۱) رواه البخاري ۱۹۲۹.

(۲) رواه ابوداود ۷۷۶ والترمذي ۷۲۰ حلیث صحیح.

۳- جهیزو زهیسانی:

با له بهشیکی کوتایی روژدا بیت روژوو بهتال دهکنهوه و زانایان لهسهری یهک دهنگن. (قال رسول الله ﷺ : أليس إذا حاضت المرأة لم تصل ولم تصم).^۱ پیغه مبهرو ﷺ فرموویه تی: "ئهوه نییه نافرته کاتن کهوته بی نوژی نوژی ناکات و روژوو ناگریته..".

(عَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ فَقَالَتْ أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ قُلْتُ لَسْتُ بِحَرُورِيَّةٍ وَلَكِنِّي أَسْأَلُ. قَالَتْ كَانَ يُصِيبُنَا ذَلِكَ فَنُؤْمَرُ بِقَصَاءِ الصَّوْمِ وَلَا نُؤْمَرُ بِقَصَاءِ الصَّلَاةِ)^۲. مهعازه دهلی: له عایشه م پرسى رهزای خوی لیبت و تم ئهوه چیه نافرتهی جهیزدار روژوو دهگیرتهوه، بهلام نوژی ناگیرتهوه؟ وتی: نایا تو جهرووریت؟^۳ و تم من جهرووری نیم، بهلکو پرسیار دهکه م، وتی: کی تووشی دهبووین فرماغان پیده کرا روژوو بگیریتهوه، بهلام فرماغان پی نهده کرا نوژی بگیریتهوه".

۴- دروست بوونی ژن و میرد (جماع):

دروست بوونی ژن و میرد روژوو دهشکینن و کهفاره تیش دهکهویتی سهر پیاوه که.

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ مَا لَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ وَفِي رِوَايَةٍ فِي رَمَضَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتِقُهَا قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا فَقَالَ فَهَلْ تَجِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا قَالَ فَمَكَتَ النَّبِيُّ ﷺ فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أَتَى النَّبِيُّ ﷺ بَعْرَقٌ فِيهِ ثَمَرٌ وَالْعَرَقُ الْمِكْتَلُ قَالَ أَيْنَ السَّائِلُ فَقَالَ أَنَا قَالَ خذْ هَذَا فَتَصَدَّقْ بِهِ فَقَالَ الرَّجُلُ أَعَلَى أَفْقَرٍ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ أَهْلُ بَيْتِ أَفْقَرٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَثْيَابُهُ ثُمَّ قَالَ أَطْعِمُهُ أَهْلَكَ)^۴. نهبوهره رهزای خوی لیبت دهلی له کاتیکدا ئیمه له خزمهت پیغه مبهردا دانیشتبووین، له پر پیاویک هات و وتی: نهی

(۱) رواه البخاري ۲۹۸ ومسلم ۸۰.

(۲) رواه البخاري ۳۲۱ ومسلم ۶۷/۳۳۵.

(۳) جهرووری کۆمهلیک بوون له خوارج دهیانوت دهبی نافرته جهیزدار نوژی بگیریتهوه.

(۴) رواه البخاري ۱۸۳۴ ومسلم ۱۱۱۱.

پتغه مبهري خوا ﷺ تياچووم، فرمووی: "چيته؟" وتی: رفاقه تی خیزام کردوه له کاتیځدا که به رۆژوو بووم - له ریوايه تیکدا له رهمه زاندا - پتغه مبهريش ﷺ فرمووی: "کۆيله يه کت هديه نازادی بکهیت؟" وتی: نه خیر، فرمووی: "نه ی ده توانی دوو مانگ له سهر يه ک به رۆژوو بیت؟" وتی: نه خیر، فرمووی: "نه ی هه ته خواردنی شهست هه ژار بدهیت؟" وتی: نه خیر، نه بهوهره يه وتی: پتغه مبهري ﷺ ماوه يه ک راما نه نجا تيمه لهو حاله ته دا بووین زه ميله يه ک خورمايان هینا بۆ پتغه مبهري ﷺ فرمووی: "کوا پرسيار که ره که؟" نهویش وتی: نا نه مه تام، فرمووی: "نه مه بهو يه بيه خشه" پياوه که وتی: بيه خشم به له خۆم هه ژارتر نه ی پتغه مبهري خوا ﷺ؟ ده ی سوتند به خوا له نيوان دوو حه ره که ی مه دينه دا مالتيکی تيدا نييه له مالي من هه ژارتر بیت، جا پتغه مبهري ﷺ پيکه نی تا دانه کانی پتشه وه ی ده رکه و تن، پاشان فرمووی: "بيده به مال و مندا له کت با بيخۆن".

ياز ده يه م: گيپانه وه ی رۆژوو

۱- هه رکس به بيانويه کی شرعی رۆژووی شکاندوه ده يیت ييگيرتته وه:

وهک نه خۆش و سه فهري و حه يزدارو زهيسان، خواي گه وره ده فرموي: ﴿مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ البقرة: ۱۸۴ واته: هه رکه ستان نه خۆش بوو يا له سه فهدا بوو - به رۆژوو نه بوو - نه وه پتيسته به نه ندازه ی نهو رۆژانه - به رۆژوو نه بووه - بيگيرتته وه له رۆژانی تر دا.

به به لگه ی فرموده ی موعاز که که مي پيشتر باسمان کرد که عائشه ده لي: (كَانَ يُصِيبُنَا ذَلِكَ فَنُؤْمِرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلَا نُؤْمِرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ) ۱. ده که وتينه نهو حاله ته فرماغان پنده کرا به گيپانه وه ی رۆژوو، به لام فرماغان پتته ده کرا به گيپانه وه ی نوێ.

۲- که سي پري و رۆژووی له سهر بووي:

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ »).

عائیشه رهزای خوی لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ فرمودی: "هرکس مرد و رۆزوو قهرزار بوو با خزمه کانی رۆزووه کهی بۆ بگرنهوه".

۳- پیری په ککهوتمو نه خۆشی درۆخایه:

نه گهر پیری به سالآچوو پیاو بیت یا نافرته نهیده توانی رۆزوو بگریته نهوه دهبت خواردنی ههژاریک بدات بۆ ههر رۆژیک که به رۆزوو نابیت له مانگی ره مه زاندا جگه لهووه هیچی تری له سهر نییه نه خۆی نه که سوکاری.

(عن عطاء سمعت ابن عباس یقرأ وعلى الذين يطوفونه فدية طعام مسكين قال ابن عباس لیست بمنسوخة هو الشيخ الكبير والمرأة الكبيرة لا يستطيعان أن یصوما فیطعمان مکان کل یوم مسکینا).^۱ عهتا دهلی بیستم له عهبدولای کوری عه بباس رهزای خوی لیبت نهه نایه تهی ده خوتندهوه (وعلى الذين يطوفونه فدية طعام مسكين) عهبدولای وتی: نهه نایه تهه حوکه کهی نه سراوه تهوه مه بهست بهو نایه تهه پیاوی پیر و پیره ژنه که ناتوانن به رۆزوو بن بۆیه له بری ههر رۆژی خواردنی ههژاریک دهه دهه".

۴- نافرتهی سکپرو شیرده:

نه گهر نافرتهی شیرده و سکپر رۆزوویان نه گرت له بهر ترس له خویان نهوه ته نیا گپانهوهی رۆزووه کانیان له سهره بهس بهلگهی نهه حالته: (عن أنس الکعبی رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ قال: إن الله تعالى وضع عن المسافر الصوم وشطر الصلاة وعن الحامل أو المرضع الصوم).^۲ نه نهسی که عه بی رهزای خوی لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ فرمودی: "خوی گهوره رۆزوو نیوهی نویژی له سهر کهسی سه فهری لابردهوه، رۆزووشی له سهر نافرتهی سکپرو نافرتهی شیرده لابردهوه". نهه فرمودیه نهوه ده گهیه نیت که کهسی له سه فهدا بیت نویژ کورت ده کاتهوه و رۆزوو ناگریته دواتر دهی گپرتیهوه و سکپر و شیرده ریش رۆزوو ناگرن و دواتر دهی گپرتیهوه.

(۱) رواه البخاري ۱۸۵۱ ومسلم ۱۱۴۷.

(۲) رواه البخاري ۴۲۳۵.

(۳) رواه الترمذي ۷۱۵ وابوداود ۲۴۰۸.

به لآم نه گهر له بهر مندالہ کسان روژوويان نه گرت، وهك نهوه نافرته سكهړه كه بترسيټ مندالہ كې له بار بچيت يا شيرد هره كه بترسيټ شيرى نه بيت و مندالہ كې تووشى زيان يا مردن بيت نه گهر به روژوو بن له م حالته دا كه له ترسى زيان گه شت به مندالہ كانيان روژوويان نه گرت نهوه ده بيت روژووه كانيان بگيرنهوه و موديكش له خوادرنى زوربهى خلكى نهو شوينه بكن به خيټر. (عن ابن عباس {وعلى الذين يطبقونه فدية طعام مسكين} قال كانت رخصة للشيخ الكبير والمرأة الكبيرة وهما يطبقان الصيام أن يفطرا ويطعما مكان كل يوم مسكينا والحبلى والمرضع إذا خافتا (يعني على أولادهما) أفطرتا وأطعمتا). به لگى نه م حالته ش عبدوللای كوپى عهباس ره زای خواى ليبيت ده لى نه م نايه ته: (وعلى الذين يطبقونه فدية طعام مسكين) روخته بوو بى پياوى پيرو ژنى پير كه به ناروخته دى ده توان روژوو بگرن به روژوو نه بنو له جياتى هه روژيك خوادرنى هه ژارتك بدن، هه روه نافرته دى دوو گيانو شيرد هريش نه گهر ترسان - له زيانى كهوتن به مندالہ كانيان - روژووه كيان ده شكين خواردن ده ده ن."

دوازه يه م: حوكمى نهو مى به بى عوز روژووى مانگى ره مه زان ناكريت

له بهر نهو دى روژووى مانگى ره مه زان پايه يه كه له پايه كاني نيسلام و يه كيكه له فره روونو ناشكرا كاني نايى پيروى نيسلام نهو دى باوهړى پى نه بيت كافر ده بيت و له باز نهى نيسلام ده چي ته د هره وه كه هه لگه راوه له نايى رفتارى له گه لدا ده كريت، داواى ليده كريت په شيمان بيت نهو نه گهر په شيمان بوويه لى و هره گيرى نه گهر نا له جياتى نهو روژونه گرتنه ده كورزى نه م حوكم كاتى جيبه جى ده كريت نهو كه سه تازه موسلمان نه بوو بيت يا له شوي نيكى دور له ناوه دانى و زاناو شاره زايانى نيسلام نه ژيا بيت نه گهر هه ركام له م دوو بيانوى هه بوو نهو ناكورزيت، به لكو نه بى شاره زى كريت و تيگه يه نريت له نيسلام نه گهر دواى نهوه روژووى گرت نهوه باشه نه گهر نه يگريت نهو سا حوكم ده دريت به كوشتنى.

به لآم نه گهر روژوونه گرتنه كې به بى عوز بوو، به لآم باوهړى هه بوو روژوو واجبه، به لآم روژووى نه ده گرت نهوه فاسق و گونا هبار ده بيت، به لآم كافر ناييت، وه ده بيت كار به ده ستى موسلمانان

به‌بندی بکات و خوادرنو خواردنه‌وی لیّ بگریته‌وه به رۆژداو تاوه‌ک رۆژووه‌وانی لیّ بیت با به رواله‌تیش بیت.

سیارذہبیہم : رۆژووای سوننەت

گومانی تیدا نییه که رۆژووی سوننهت له عیباداته هه ره گه وه و گرنگه کانه، (عن أبي سعيد رضي الله عنه قال سمعت النبي ﷺ يقول من صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ وَجْهُهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا).^۱ نه بهر سه عیدی خودری رهزای خوای لیبت دهلی: پیغه مبههر ﷺ فرمویی:

"هه ره کس رۆژیك له بهر خوا به رۆژوو بیت خوای گه وه ره هفتا سال رووی له ناگری دۆزهخ دوور دهخاتهوه".

- له بهرچې رۆژووي سوننه د انراوه

بۆ زیاتر بەندایەتی کردن و نزیک بوونەوه لەخوا، چونکە ئەنجامدانی هەر پەرستشێک مەرۆڤ لە خوا نزیک دەکاتەوه ئەوەتە لە فەرموودەیەکێ قودسییدا خۆای گەورە دەفەرمویت: (وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالْتَّوْفَلِّ حَتَّى أُحِبَّهُ..)^۲ "بەندەم بە سوننەت کردن بەردەوام لێم نزیک دەبێتەوه هەتا وای لێ دێ خۆشم دەوێ..". بێگومان خۆشەویستی خۆای گەورەش بۆ بەندەکەم و نزیکم لێیەوه لە گوناھ دووری دەخاتەوه لە گوێزپایەلێ و بەندایەتی نزیکم دەخاتەوه و کۆششی زیاتر دەکات لە ئەنجامدانی چاکو خێردا ئەمەش وای لێ دەکات بێتە کەسێکی رێک و راست لە دنیادا و سەزگەوتوو لە دواڕۆژدا.

ئىستاش ئەمانەي باسيان دەكەين ھەندېڭن لە رۆژووھ سوننەتەكان لە ئايىنى ئىسلامدا:

۱- رۆزۋوی رۆژی عمره فہ: کہ رۆژی نۆیہ می مانگی (ذی الحجۃ) دہکات کہ رۆژی پیش جہ رُنی

قوربانە بۆ ھەموو موسلمانان سوننەتە بەرۆژوو بن جگە حاجی لەوکاتەدا لە ھەجدایە .

(عن أبي قتادة رضي الله عنه قال: سئل رسول الله ﷺ عن صوم عرفة قال: يُكْفَرُ السَّنَةُ الْمَاضِيَّةُ وَالْبَاقِيَةُ).^٣

(۱) رواه البخاری ۲۶۸۵ ومسلم ۱۱۵۳.

(۲) رواه البخاری ۶۵۰۲.

(۳) رواہ مسلم ۱۱۶۲.

نهبو قه‌تاده ره‌زای خوای لیبت ده‌لئ: دهرباره‌ی رۆزوی رۆزی عه‌ره‌فه پرسیار له پیغه‌مبەر ﷺ کرا نه‌ویش فهرمووی: "گونا‌هی سالتی رابردو سالتی داهاتووش ده‌سپێته‌وه".

به‌لام حاجی سوننه‌ت نییه به‌رۆزوو بیت، به‌لکو سوننه‌ته به رۆزوو نه‌بیت، چونکه پیغه‌مبەر ﷺ وای کردووه و بۆ نه‌وه‌ش له رۆزی عه‌ره‌فه‌دا به‌هێزێ بۆ دوعاکردن و پارانه‌وه که زۆر گه‌وره‌و خێره له عه‌ره‌فه‌دا.

(قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ).^۱ پیغه‌مبەر ﷺ ده‌فرمویت: "هیچ رۆژێک نییه به قه‌ده‌ر رۆزی عه‌ره‌فه خوای گه‌وره به‌نده‌ی تێدا نازاد کات له ناگری دۆزه‌خ".

۲- رۆزوی نۆو ده‌ی مو‌حه‌رره‌م

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: أن رسول الله ﷺ صام يوم عاشوراء وأمر بصيامه قالوا يا رسول الله إنه يوم تعظمه اليهود والنصارى فقال رسول الله ﷺ فإذا كان العام المقبل إن شاء الله صمنا اليوم التاسع قال فلم يأت العام المقبل حتى توفي رسول الله ﷺ).^۲ عه‌بدو‌للا‌ی کورپی عه‌بباس ره‌زای خوای لیبت ده‌لئ: "پیغه‌مبەر ﷺ رۆژی عاشورا - ده‌ی مو‌حه‌رره‌م - به رۆزوو بوو فهرمانیشی کرد به - موسلمانان - به رۆزوو‌گرتنی".

عه‌رزبان کرد عاشورا رۆژێکه جووله‌که‌و گا‌ور به گه‌وره‌ی ده‌گرن پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: "نیشانه‌للا سالتی داهاتو رۆژی نۆیه‌میش - مو‌حه‌رره‌م - به رۆزوو ده‌بین". عه‌بدو‌للا ده‌لئ سالتی داهاتو نه‌هات پیغه‌مبەر ﷺ وه‌فاتی کرد.

(عن أبي قتادة رضي الله عنه قال: سئل رسول الله ﷺ عن صيام يوم عاشوراء فقال: يُكْفَرُ السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ).^۳ نه‌بو‌قه‌تاده ره‌زای خوای لیبت ده‌لئ: دهرباره‌ی رۆزوو‌گرتنی رۆژی عاشورا پرسیار کرا له پیغه‌مبەر ﷺ نه‌ویش فهرمووی: "گونا‌هی سالتی پێشوو ده‌سپێته‌وه".

(۱) رواه مسلم ۱۳۳۸.

(۲) رواه البخاري ۱۹۰۰ ومسلم ۱۱۳۰.

(۳) رواه مسلم ۱۱۶۲.

۳- رۆژوو دووشه‌مه‌و پینجشه‌مه:

(عن أسامة بن زيد قال إن نبي الله ﷺ كان يصوم يوم الاثنين ويوم الخميس وسئل عن ذلك فقال " إن أعمال العباد تعرض يوم الاثنين ويوم الخميس ").^۱ نوسامه ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لن: پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ پر‌سی‌اری لی‌ ک‌را ب‌و‌چی رۆژی دووشه‌مه‌و پینجشه‌مه‌ به‌رۆژوو ده‌بی؟ فه‌رم‌و‌ی: "کرده‌وی به‌نده‌کان هه‌موو هه‌فته‌یه‌ک دوو‌جار راده‌نو‌ی‌ترین رۆژی دووشه‌مه‌و رۆژی پینجشه‌مه‌".

(عن عائشة قال كان رسول الله ﷺ يَتَحَرَّى صَوْمَ يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ).^۲ هه‌روه‌ها عا‌ئ‌ی‌شه ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لن: "پی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ زۆر مه‌به‌ستی بوو دووشه‌مه‌و پینجشه‌مه‌ به‌ رۆژوو بی‌ت".

۳- له‌ هه‌ر مانگی‌ک‌دا س‌ی رۆژ به‌ پۆژوو بوون:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ بِثَلَاثِ صِيَامٍ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَكَعَتَيِ الضُّحَى وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أُنَامَ).^۳ نه‌بو‌هوره‌یره ره‌زای خ‌وای لی‌بی‌ت ده‌لن: خۆشه‌ویسته‌که‌م رای‌س‌پاردووم که‌ س‌ی ش‌ت بکه‌م: له‌ هه‌ر مانگی‌ک‌دا س‌ی رۆژ به‌ رۆژوو بوون - کردنی - دوو رکات نو‌ی‌ژی چی‌شت‌نگاو نه‌خه‌وم هه‌تا نو‌ی‌ژی و‌ی‌تر نه‌که‌م".

۵- شه‌هلان - شه‌ش رۆژی مانگی‌ شه‌وال

چاک‌تر وایه به‌سه‌ر یه‌که‌وه بی‌ت پاش رۆژی جه‌ژن، به‌لام نه‌گه‌ر که‌س‌ی ب‌و‌ی نه‌ک‌را به‌سه‌ریه‌که‌وه بی‌گریت نه‌وه جیا جیاو له‌ هه‌ر کات‌یک‌ی مانگی‌ شه‌والدا بی‌گریت دروسته‌و سونه‌ته، به‌لام به‌سه‌ریه‌که‌وه چاک‌تره. (عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ »).

(۱) رواه ابوداود ۲۴۳۶ والترمذي ۷۴۵ والنسائي ۲۳۵۷ وابن ماجه ۱۷۳۹.

(۲) رواه الترمذي ۷۴۵ ۷۴۷.

(۳) رواه البخاري ۱۱۷۸ ومسلم ۸/ ۷۲۱.

(۴) رواه مسلم ۱۱۶۴.

ئەبۇئەبىبى ئەنصارى رەزى خەلىپە دەلى: پەيغەمبەر ﷺ فەرەمۆى: "ھەرکەس رۆزۇوى مانگى رەمەزان بگىرى، پاشان شەش رۆزىش لە مانگى شەوال - شەشەلان - بگىرىت ئەو ەك سالىكە ھەمۆ رۆزۇوى وایە".

۶- رۆزۇوى مانگى موحەرەم

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفْضَلُ الصَّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ») ' ئەبۇھورەيرە رەزى خەلىپە دەلى: پەيغەمبەر ﷺ فەرەمۆى: "پەسەندترین رۆزۇو دواى مانگى رەمەزان پۆزۇوى مانگى موحەرەمەو گەرەترین نوپۇش دواى فەرەکان شەونۆزە".

۷- رۆزۇوى مانگى شەعبان

عن عائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: (... مَا رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرٍ قَطُّ إِلَّا رَمَضَانَ وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْهُ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ) ۲ عائىشە رەزى خەلىپە دەلى: پەيغەمبەر ﷺ ئەدىوہ بىجگە لە مانگى رەمەزان ھەرگىز رۆزۇو گرتنى ھىچ مانگىكى تەواو کردبى، وە ئەمدىوہ لە ھىچ مانگىكىدا بە قەدەر شەعبان بەرۆزۇو بى".

۸- نۆ رۆزى لە سەرەتای مانگى (ذى الحجة):

(عن هُنَيْدَةَ بن خَالِدٍ عن امْرَأَتِهِ عن بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُ تِسْعَ ذِي الْحِجَّةِ). ۳ ھونەيدەى كۆرى خالىد لە خىزانىيەوہ لە يەكەك ھاوسەرەكانى پەيغەمبەرەوہ ﷺ دەگىرىتەوہ و دەلى: "پەيغەمبەر ﷺ ھەمىشە نۆ رۆزى مانگ "ذى الحجة" بەرۆزۇو دەبوو".

۹- رۆزى نارۆزىك:

(عن عبد الله بن عمرو رضي الله عنها فقال النبي ﷺ: لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ شَطْرُ الدَّهْرِ صِيَامُ يَوْمٍ وَإِفْطَارُ يَوْمٍ). ۴ ئەوہ شىوہى رۆزۇو گرتنى داود پەيغەمبەرە "عليه السلام" ەبدوللاى

(۱) رواه مسلم ۱۱۶۳ واحمد ۲/ ۳۴۴ وابوداود ۲۴۲۹ والترمذي ۷۴۰ وابن ماجه ۱۷۴۲ والنسائي ۲۰۶/۳ .

(۲) رواه البخاري ۱۹۶۹ ومسلم ۱۱۵۶ .

(۳) رواه ابوداود ۲۴۳۷ حديث صحيح .

(۴) رواه البخاري ۱۹۸۰ ومسلم ۱۱۵۹ .

کوری عه مر کوری عاص: رهزای خوی لی بی دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: "هیچ رۆژوو گرتنیک له سه رووی رۆژوو گرتنی داوده وه نییه: نیوهی ساله که - به رۆژوو ده بوو- رۆژیک به رۆژوو بهو رۆژیک به رۆژوو مبه."

وقال أيضا عبد الله بن عمرو فقال النبي ﷺ (أَفْضَلُ الصَّيَامِ عِنْدَ اللَّهِ صَوْمَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا) ههروهه عه بدولای کوری عه مر - رهزای خوی لی بی - دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: "خۆشه ویستین رۆژوو لای خوا رۆژوو داود پیغه مبه ر - علیه السلام - که رۆژیک رۆژوو ده گرت و رۆژیک نهیده گرت."

چواردیهه: رۆژوو قه دهغه کراوه کان

پیغه مبه ری خوا ﷺ له فهرمووده کانی دا رۆژوو گرتنی له چه ند رۆژیک دا به حه رام یا نا په سه ند "مکروه" داناوه، که نه مانه ن:

۲-۱ - رۆژوو جهزنی ره مه زان و رۆژوو جهزنی قوربان:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ هي عن صيام يومين يوم الأضحى ويوم الفطر).^۱ نه بوهوره ره - رهزای خوی لی بی - دهلی: "پیغه مبه ری خوا ﷺ به رۆژوو بوونی دوو رۆژی قه دهغه کرد رۆژی جهزنی ره مه زان و رۆژی جهزنی قوربان".

۳- سی رۆژی باش جهزنی قوربان: که پیی ده لین "ایام التشریق":

عن نُبَيْشَةَ الْهَذَلِيَّ رضي الله عنها قال قال رسول الله ﷺ (أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ) وفي رواية (وَذِكْرٍ لِلَّهِ)^۲ نوبه يشه ی هوزه لی - رهزای خوی لی بی - دهلی: پیغه مبه ری خوا: فهرموویه تی: "سی رۆژه ی دوی جهزنی قوربان رۆژانی خواردن و خواردنه ون "له ریوایه تیکی تر دا هاتوه" یاد کردنی خوی گه وره شن".

(۱) رواه البخاري ۱۱۳۱ و مسلم ۱۱۵۹.

(۲) رواه مسلم ۱۱۳۸.

(۳) رواه مسلم ۱۱۴۱.

۴- رۆژى گومان لىكراو "يوم الشك":

كە رۆژى سى شەعبانە كاتى خەلكى گومانىان ھەبى ئايا سى شەعبانە يان يەكەم رۆژى رەمەزانە؟ ئەو ھەش كاتى دەبى بىننى مانگ يەكلانەبوو بىتەو، ئەو نەبى تىدا رۆژوو بگىرەت و بە شەعبان دادەنرەت.

(عن عَمَّار بن ياسر قال: من صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يُشَكُّ فِيهِ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ عليه السلام)^۱ عەماری كورى ياسر "رەزای خاى لىبەت" دەلى: پىغەمبەر ﷺ فەرموى: "ھەر كەسەك ئەو رۆژە بە رۆژوو بىت كە گومانى تىدايە - رەمەزانە يا نا - ئەو سەرپىچى ئەبولقاسىمى كردوو". ئەبولقاسىم واتە پىغەمبەر ﷺ.

بەلام ئەگەر عادەتەكى خۆى ھەبوو لە رۆژوو گرتندا رۆژوو گومان لىكراو كە بەر ئەو عادەتەى كەوت ئەو گوناھى ناگات بەر رۆژوو بىت. بە بەلگەى ئەم فەرمودەى: (عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال لا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمٍ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ).^۲ ئەبو ھورەيرە "رەزای خاى لىبەت" دەلى: "پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموى: "رۆژى يا دوو رۆژ پىش رەمەزان بە رۆژوو مەبن مەگەر كەسەك باوو عادەتەكى ھەبووى بکەوتە ئەو رۆژانەو ئەو با بە رۆژوو بى". وەكو ئەو ھى كەسەك دووشەمان و پىنجشەمان بە رۆژوو بووى سى شەعبانىش يەكەك بىت لەو دوو رۆژە.

۵- رۆژى ھەينى بەتەنیا:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ لا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ).^۳ پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموى: "ھىچ كەسەكتان رۆژى ھەينى رۆژوو نەگىرەت مەگەر رۆژى لە پىشەوە يا لە پاشەوە رۆژوو بگىرەت".

(۱) رواه ابوداود ۲۳۳۴ والترمذي ۶۸۶ حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري ۱۹۱۴ ومسلم ۱۰۸۲.

(۳) رواه البخاري ۱۸۸۴ ومسلم ۱۱۴۴.

۶۔ روزی شمیمہ بہتہ نیا:

(عن أم سلمة رضي الله عنها إن رسول الله ﷺ أكثر ما كان يصوم من الأيام يوم السبت والأحد وكان يقول إنهما عيدان للمشركين وأنا أريد أن أخالفهم).^۱ نوموسہلم "رہزای خوی لیبت" دہلی: پیغمبر خا ﷺ بہ زوری روزانی شمیمہ بہ کشیمہ بہ روزو دہبو وہ دہفہرمو: نہو دوو روزہ روزانی جہڑنی ہاویہ شدانہرہ کانن، بڑیہ منیش دہمہوی پیچہوانہیان رہفتار بکھم". نہم فہرموودہیہ نہوہ دہگہیہ نیت نہگہر بہ تنیا نہبی دورستہ، بہ لام بہ تنیا دورست نییہ وہک لہم فہرموودہا ہاتوہ (عن عبد الله بن بسر السلمي عن أخيه وقال يزيد الصمائي أن النبي ﷺ قال لا تصوموا يوم السبت إلا في ما أفرض عليكم وإن لم يجد أحدكم إلا لحاء عنب أو عود شجرة فليمضغه).^۲ عہدوللای کوری بوسری سولہمی لہ خوشکہکہیہوہ "رہزای خوی لیبت" دہلی: پیغمبر خا ﷺ فہرمووی: "روزی شمیمہ روزو مہگرن جگہ لہوہی فہرزکراوہ لہسہرتان، خو نہگہر کہسیکتان ہیچی دہست نہکەوت جگہ لہ تویکلی دہنکہ تریہک یا چولکہ داریک با بیہجویت".

۷۔ ہموو روزہ کانی سال:

(عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما يقول بلغ النبي ﷺ أنني أصوم أسرُد... فقال: لا صام من صام الأبَد لا صام من صام الأبَد لا صام من صام الأبَد).^۳ عہدوللای کوری عہمری کوری عاص "رہزای خوی لیبت" دہلی: پیغمبر خا ﷺ کاتی ہموالیان پیداکہ من بہردہوام روزو دہگرم پیی وتم: "ہر کہسی ہمیشہ بہروزو ہی روزووی نہگرتوہ." سی جار نہم وتہیہی دوویارہ کردہوہ.

۸۔ نافرہت بہبی رماہندی میردی روزووی سونہت بگری:

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ لا تصوم المرأة وعلها شاهد إلا بإذنه).^۴ نہبو ہورہیرہ: "رہزای

(۱) رواہ احمد ۶/۳۲۳ وابن خزيمة ۲۱۶۷ والحاكم ۱۶۳۵ وابن حبان ۳۶۱۶.

(۲) رواہ ابوداود ۲۴۲۱ والترمذي ۷۴۱ صحیحہ.

(۳) رواہ البخاري ۱۹۷۷ ومسلم ۱۱۵۹.

(۴) رواہ البخاري ۵۱۹۲ ومسلم ۱۰۲۶ وابوداود ۲۴۴۱ والترمذي ۷۷۹.

خوای لیبت " دهلی: پیغمبر ﷺ فرموی: "نافرت بوی رهوانیه مادام میړده کي له مالتهو بیت بهی ریتدانی میړده کي به روژوو - ی سوننت - بیت".

۹- نیوی دووه می مانگی شعبان:

بو کسې نبی که عاده تی هبوو بیت، یا قهزار بیتو بیگریتهوه، (عن أبي هريرة أن رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قال إذا اتَّصَفَ شَعْبَانُ فَلَا تَصُومُوا).^۱ "تهو هورهیره "رهزای خوای لیبت" دهلی: پیغمبري خوا ﷺ فرمویته: "همرکات شعبان نیوه بوو نیتر به روژوو مهبین". به لام نهگر که سیک عاده تی هبوو تهوه قهیناکا وهک له فرموده کي تهوهورهیره دا که باسکرا هاتوه.^۲

پاندهیه م: نیعتیکاف:

۱- پیناسی نیعتیکاف:

له زمانی عده بی دا (اعتکاف) برتیه له مانهوهو په یوه ست بوون به شونیکهوه یا به شتیکهوه.

له شریعی دا: برتیه له مانهوهی که سیک تاییهت به شیویه کی دیاری کراو له مزگه وتدا.^۳

۲- به لگی دانان و دوستی نیعتیکاف:

خوای گوره له قورناندا ده فرموی: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ﴾ وَأَنْتُمْ عَلَيْكُمْ فِي الْمَسْجِدِ البقرة: ۱۸۷ واته: له کاتیکدا له مزگه وته کاندا له نیعتیکاف دان مه چنه لای خیرانه کانتان - سدرجیان له گمل مه کن -.

(عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ كان يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْآخِرَ مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ) عائشهوه "رهزای خوای لیبت" دهلی: پیغمبر ﷺ ده شهو روژی

(۱) رواه ابوداود ۲۳۲۰ والترمذي ۷۳۵ وابن ماجه ۱۶۵۱ صحیحه.

(۲) پروانه خالی (۴) له م باسه دا که فرموده کي (رواه البخاري ۱۹۱۴، ومسلم ۱۰۸۲) دا هیناویانه.

(۳) پروانه: (فتح الباري شرح صحيح البخاري ۸۰۵/۴ ویدایه المجتهد ونهایه المقتصد ۵۵۹/۱).

کوٽایی رهمهزان - له مزگه وتدا - ئیعتیکافی دهکرد، پاشان خیزانه کانیسی له دوا نهو ئیعتیکافیان دهکرد^۱.

ئیعتیکاف لهو عیبادته دیرینه له نایینه کانی پیش ئیسلامیشدا هه بووه به به لگهی نهم نایه ته که ده فرموی: ﴿وَعَهْدُنَا إِلَىٰ آبَائِهِمْ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهَّرَا بَيْتَ لَطَّافِينَ وَالْعَكْفَيْنِ وَالرُّكْمَ الشُّجُورِ﴾ البقرة: ۱۲۵. واته: نیمه سپاردمان به ئیبراهیم و ئیسماعیل "علیهما السلام" که ماله کهم - که عبه - پاک بکه نهوه بۆ ته و افکه ران و ئیعتیکاف که ران و کوپنوش به ران و سوژده به ران.

۳- بۆچی ئیعتیکاف دانراوه:

ئیماندار ده بیټ به یناو به ین هه ولبدات نه فسی له ناره زووه جه لاله کانی بگریته وه و بۆ ماوه یه ک خۆی یه کلاکاته وه بۆ به ندایه تی و به جیه تانی فرمانه کانی خوی پهروه ردگار تا بگاته پله یه ک بیته خۆشه ویستی خوی گه و ره، ره زامه ندی خوا نه گۆریته وه به هیچ شتیکی تر له دنیا و ناره زووه کانی دنیا. نه فسی ناده میزادیش هه رده م مروژ به ره و خراپه ده بات ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي﴾ یوسف: ۵۳. واته بینگومان نه فس زۆر فرمانه که ره به خراپه مه گه ره نه فسی که سی خوا ره جمه پی کردی. دنیا ش به ناره زووه شته بریق و باقه کانی خه له تینه ری ناده میزاده و ناتوانی تی ریگری لی بگریته و جله وی بگریته به م پهروه ده کردنه نه بیټ به تنیایی و خۆ ته رخانه کردن بۆ به ندایه تی له مالتیک له ماله کانی خوا دا.

۴- حوکمی ئیعتیکاف:

زانایان یه ک ده نگن و جیاوازیان نییه له وه دا که ئیعتیکاف کردن سوونه ته و فره ز نییه. (عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي ﷺ أن النبي ﷺ كان يَتَكَبَّفُ الْعَشْرَ الْآخِرَ مِنْ رَمَضَانَ).^۲ عائشه "ره زای خوی لی بیټ" ده لی: "پنغه مبه ری خوا ﷺ ده شه و روژی کوٽایی رهمهزان ئیعتیکافی ده کرد". به لام پنغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی نه کردووه به

(۱) رواه البخاري ۱۹۲۲ و مسلم ۱۱۷۲.

(۲) سه رچاوه کانی پیشوو.

موسولمانان که هم‌موویان نیعتیکاف بکنن، به‌لکو هر کامیان ویستوییه‌تی کردوییه‌تی نه‌وش نه‌یکردبی هیچ ره‌خنه‌یه‌کی لی نه‌گیراوه.

۵- نیعتیکاف ده‌بیّت له مزگه‌وتدا بیّت:

خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ﴾ البقرة: ۱۸۷ واته: له کاتیځدا له مزگه‌وته‌کاندا له نیعتیکاف دان مه‌چنه لای خیزانه‌کانتان. به به‌لگه‌ی نهم نایه‌ته جه‌ماوه‌ری زانایان ده‌لّین نیعتیکاف ده‌بیّت له مزگه‌وتدا بیّت و پیغه‌مبهر ﷺ و خیزانه‌کانیشی له مزگه‌وتدا نیعتیکافیان کردووه وه‌ک پیشتیر باسماں کرد.^۱

۶- مهرجه‌کانی نیعتیکاف:

مهرجه نه‌و که‌سه‌ی نیعتیکاف ده‌کات موسولمانو بالغو عاقل بیّت. (قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يُلْغَ وَعَنِ الثَّائِمِ حَتَّى يَسْتَقِظَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ).^۲ پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فرموی: "نووسینی تاوان له‌سهر سی که‌س لابراوه: منداڅ تابالغ ذه‌بیّت، خه‌وتوو تا هه‌لده‌سیت، شیت تا چاک ده‌بیته‌وه". وه‌ خاوتین بیّت له له‌ش گرانی و بی نوژی و زه‌يسانی، چونکه به‌لای جه‌ماوه‌ری زانایانه‌وه نیعتیکاف ده‌بیّت له مزگه‌وتدا بیّت له‌ش گرانی و بی نوژی و دروست نییه بچنه مزگه‌وته‌وه له‌بهر نه‌وه دروست نییه بزّیان نیعتیکاف بکنن.

۷- پایه‌کانی نیعتیکاف:

نیعتیکاف له‌دوو پایی بنه‌ره‌تی پیک دیت:

أ - نیت و مذهبست بوون: له‌سهره‌تاوه نییه‌تی هه‌بیّت ماوه‌یه‌کی دیاری کراو له مزگه‌وت دا بی‌نیته‌وه به مذهبستی به‌ندایه‌تی. (قال رسول الله ﷺ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ).^۳ پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌فرموی: "بی‌گومان کرده‌وه‌کان به نییه‌ته‌کانیانه‌وه‌یه".

(۱) پروانه (بداية المجتهد / ۱ / ۵۵۹، به‌لام نه‌بوچه‌نیغه به‌لایه‌وه دروسته بزّ نافرته که له‌و ژووره‌ی نوژی تیدا ده‌کات له ماله‌که‌یدا نیعتیکافی تیدا بکات. فتح الباری ۴/۵۶۷.

(۲) رواه ابوداود ۴۴۰۳ صحیحه.

(۳) رواه البخاری ۱ و مسلم ۱۹۰۷.

ب - مانوه له مزگوتدا: ده‌بیت نه‌ه‌ند بمینیت‌ه‌وه که پیی بوت‌ریت مانوه به عورف و عاده‌ت و به مبه‌ستی به‌ندایه‌تی بمینیت‌ه‌وه. خ‌وای گه‌وره ده‌فرم‌وی: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ﴾ وَأَنْتُمْ عَنِ كُفُونٍ فِي الْمَسْجِدِ ﴿البقرة: ۱۸۷ وات‌ه: له‌کاتیکدا له‌مزگه‌وته‌کاندا له نیعتیکاف دان مه‌چنه لایان - وات‌ه سهرجیتی له‌گه‌ل ژنه‌کانتاندا مه‌که‌ن - نابیی نه‌و که‌سه‌ی له‌نیعتیکاف‌دایه له‌مزگه‌وت بجیت‌ه ده‌روه بو‌کاری زۆر پی‌ویست نه‌بی نه‌ه‌تا عایشه ره‌زای خ‌وای لی‌بیت ده‌لی: (كان رسول الله ﷺ لِيَدْخُلَ عَلَيَّ رَأْسُهُ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَرْجُلُهُ وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا) ^۱ "پیغه‌م‌بر ﷺ خ‌وی له مزگه‌وتدا بوو سه‌ری ده‌هینایه ژووره‌وه منیش سه‌ریم شانه ده‌کرد، نه‌گه‌ر له نیعتیکاف دابوایه نه‌ده‌هاته ماله‌وه بو‌کاری پی‌ویست نه‌بی".

۸- نیعتیکاف له ره‌مه‌زاندا گه‌وره‌یه به‌نایه‌ت له‌ده‌ی کو‌تایی‌دا:

(عن عائشة رضي الله عنها أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْآخِرَ مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ اعْتَكَفَ أَرْوَاحَهُ مِنْ بَعْدِهِ) ^۲ عایشه "ره‌زای خ‌وای لی‌بیت" ده‌لی: "پیغه‌م‌بر ﷺ هه‌میشه له ده - شه‌وو روژ - ی کو‌تایی ره‌مه‌زاندا نیعتیکافی ده‌کرد تا وه‌فاتی کرد، پاشان له د‌وای خ‌وی خ‌یزانه‌کانیشی نیعتیکافیان ده‌کرد".

۹- سونه‌ته‌گوش کردن له به‌ندایه‌ت‌دا له ده‌ی کو‌تایی ره‌مه‌زاندا:

(عن عائشة أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ أَحْيَا اللَّيْلَ وَشَدَّ الْمِزْرَ وَأَقْبَضَ أَهْلَهُ) ^۳ عایشه "ره‌زای خ‌وای لی‌بیت" ده‌لی: پیغه‌م‌بر ﷺ هه‌میشه که ده شه‌وی کو‌تایی ره‌مه‌زان به‌اتایه خ‌وی کو‌ده‌کرده‌وه - خ‌وی گورج ده‌کرده‌وه - شه‌وه‌کانی زیندوو ده‌کرده‌وه و خ‌اوخ‌یزانی به‌خه‌به‌ر ده‌هینا - بو‌به‌ندایه‌تی کردن -".

(۱) رواه البخاري ۲۰۲۹ ومسلم ۲۲۹۷.

(۲) رواه البخاري ۲۰۲۶ ومسلم ۱۱۷۱/۵.

(۳) رواه البخاري ۲۰۲۴ ومسلم ۱۱۷۴.

۱۰- سونه ته ښو شوانه ګومانې شوي قدرې لې ده ګرې زیندوو بګریته وه:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من يَمُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) ١ نهې هورهيره رهزای خوای لیبیت دهلې: پیغه مبهري خوا ﷺ فهرموي: "هر کس شوي قدر هستي و زیندوي کاته وه به نيمانو به هیواي پاداشتي پوره رد ګاره وه خوا له ګونا ه ګانې رابردوي خوش دهییت".

۱۱- دوعای شوي قدر:

نه ګر که سيک شوي قدرې زیندوو کرده وه سونه ته نهم دوعايه بلې: (عن عائشة رضي الله عنه قالت: قلت يا رسول الله أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيُّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيهَا؟ قال: قُولِي: اللَّهُمَّ إِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعُفْوَ فَاعْفُ عَنِّي) عائشه رهزای خوای لیبیت دهلې: وتم نهی پیغه مبهري خوا ﷺ نه ګر زانیم شوي قدر چ شويکه چی بلیم تپیدا؟ فهرموي بلې "اللهم إِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعُفْوَ فَاعْفُ عَنِّي" واته: خوانيه ګيان به راستي تو لیبورده و حزيشت له لیبورده دهی لیم بپوره و لیم خوشبه.

نیعتیکاف به چي هلدوه وشیته وه

نیعتیکاف به یه کیک له مانه ی باسی ده کین هلدوه وشیته وه:

۱- رۆشنه دهر وه له مزګه وت به نه نقه ستو بهی بوونی پیوستیک. چونکه مانه وه له مزګه وتدا مەرجه بز نیعتیکاف. "

۲- پاشګه زیوونه وه له نیسلام، که له ګل به ندایه تیدا یه ګ ناګریته وه خوای ګوره ده فهرموي: "لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۶۵﴾ الزمر: ۶۵". واته: نه ګر هاربه شه پیدای بکهیت، کرده وه چاکه کانت پوچهل دهییته وه.

۳- ۴- نه مانې عهقل به شیت بوونو سهر خوش بوون.

۵- ۶- هیزو زه یسانی: نهم دووانه ش نیعتیکاف به تال ده که نه وه نه ګر نافرته تووشی بوو.

۷- جووت بوونی ژنو پیاو (جماع): خوای ګوره ده فهرموي: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ﴾ وَأَنْتُمْ عَنْكَفُونَ فِي

الْمَسْجِدِ ﴿البقره: ۱۸۷﴾

واته: له خیزانه کانتان نزيك مه که ونه وه له کاتي نیعتیکاف له مزګه وتدا.

(۱) رواه البخاري ۳۵ ومسلم ۷۶۰.

(۲) رواه الترمذي ۳۵۱۳ وابن ماجه ۳۸۵۰ حديث صحيح.

کتیبی زهکات

یه کهم: پله و پایه یی زهکات له ناینس نیسلامدا:

زهکات فەرزی که له فەرزه کانی ناین و وه پایه که له پایه کانی. (عن ابن عُمَرَ رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ).^۱ عهبدوللای کوری عومەر "رهزای خویان لیبت دهلی: پیغه مبهەر ﷺ فەرمووی: "نیسلام له سهر پینچ پایه دامه رزینردراوه: شایه توومان هیتان بهوی که جگه له خوا هیچ په رستراویکی راست نییه و که موحه ممد ﷺ نیردراوی خویبه و نوێ به ریاکردن و زهکات دان و دهجی مالی خوا و گرتنی رۆژووی ره مهزان".

دووم: گه وره یی زهکات:

ناوی زهکات که لهم دوورشمه نراوه گه وره یی نهم دوورشمه ده گه یه نی که له لایه که وه مانای پاک و زیاد بوون ده گه یه نی وه کورنن ده فەرمووی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾ التوبة: ۱۰۳ واته: نهی موحه ممد ﷺ له مال و سامانیان سه ده قهیه که وه ریکره به هوییه وه پاکیان ده که یته وه - گونا - و دلیان پوخت و خاوین ده که یته بهو مال به خشینه.

زهکات و مال به خشین پاک بوونه وه گه شه کردنه بۆ ده وله مهنو هه ژار بۆ خویان و مال و سامانیان وه مایه ی رزگاری و سهر فرازیه. خوی گه وره ده فەرمووی: ﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّا لَيْرَبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرَبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْطَرُونَ﴾ الروم: ۳۹

(۱) رواه البخاري ۸ و مسلم ۱۹ / ۱۶.

واتە: ھەر زەكەت و خەیرىك داوتانە و مەبەستان رەزامەندى خوا بوو ئەوانە - پاداشتیان - دوو چەندان دەكەینەو.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من تصدَّقَ بِعَدْلٍ ثَمَرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا يَمِينِهِ ثُمَّ يُرَبِّهَا لِصَاحِبِهَا كَمَا يُرَبِّي أَحَدَكُمْ فَلَوْهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ) ١ ئەبو ھورەیرە (پەزای خۆی لى بى) دەلى: پىغەمبەر ﷺ دەفەرموى: "ھەر كەس بەئەندازەى دەنكە خورمايەك مالى بە ھەڵاڵ پەيدا كراو بەخشىت - خواش مال پاك و ھەڵاڵ وەرى ناگرىت - بە دەستى راستى وەرى دەگرى و پاشان گەورەى دەكات بۆ خاوەنەكەى وەك چۆن كەسىكتان جوانوويەك بەخێودەكات و گەورەى دەكات ھەتا - مالى بەخشاوھەكە - بەقەدەر ئوخودى لى دى".

سەيھەم: كەس زەكەت فەپز بوو:

سەھەتا زەكەت بەرھەى فەرمانى پىكرا بوو ھىچ مەرج و شەرتىكى نەبوو و ئەندازە و پەژەو سالا تەپەرىنى بۆ ديارى نەكرا بوو نايەتەكانى قوناغى مەككە دەريارەى مال بەخشىن لەم جۆرە بوون وەك: ﴿طَسَّ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابِ مُبِينٍ ۝ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝﴾ ٢ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿النمل: ١ - ٣ واتە: ئەمە نايەتەكانى قورئان و كىتبى ئاشكرايە ھۆى رەنموونى و مژدەدانە بۆ باوەرداران ئەوانەى كە نوێژ بەجى دىنن و زەكەت دەدەن و ئەوانەى باوەرى بتهويان بە پەژۆى دواى ھەيە. جا قوناغى مەدينە ھات لە سالى دووھەى كۆچيدا زەكەت بە ھەموو باسو بەشە پەيوەندى دارەكانىھە لە سالى دووھەى كۆچيدا فەپز كرا.

چوارم: به لکهي پتيويست بووني زهکات

زهکات پايدی گرنگی نيسلامه نه و نه ده به لگهي به هيژ له سهر واجبيده تي هديه که چووته ريزی نهو بابده تانه وه که زور روونو ناشکران له نيسلامدا که هرکه س نينکاریان لی بکات کافر ده بیست و له نيسلام ده چيته دهره وه، نه مانهش هه ندیکن لهو به لگانه پتيويست "واجب" بووني:

قورئان ده فرموی: ﴿وَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ البقرة: ۴۳ واته: نویت به چاکي بکه نهو زهکات بدنه. قورئان له چهندين شویتندا فرمان دهکات به زهکات دان، له سی و دوو جیگادا وشه ی زهکات هاتوه له قورئاندا. له سونه تي پیغه مبه ريشدا ﷺ به لگهي واجب بووني زوره به کیکان نهم فرموده يه:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ) پیغه مبه ر ﷺ ده فرموی: "نيسلام له سهر پینچ - پايه - دامه زیتندراوه: شايه تومان که جگه له خوا هيچ په رستراویکی راست نیيه و موحومه ديش پیغه مبه ره ﷺ نویت کردنه و زهکاتدانه و حه جی مالتی خوايه وهرگرتنی رۆژووی ره مهزانه".

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَرُدُّوا عَلَى فَقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ) عه بدوللای کوری عه بباس "ره زای خوی لی بیست" ده تی: پیغه مبه ر ﷺ به موغازی کوری جه بهل فرموو کاتی ناردی بۆ یه من: "بیگو مان تو ده چيته لای کۆمه لیک له خاوه نه کان کتیه کان - گاورو جوولوکه -، جا کاتی چووته ناویان بانگیان بکه بۆ نه وهی شايه توومان بینن، که جگه له خوا هيچ په رستراویکی راست نیيه و موحومه ديش

(۱) رواه البخاري ۸ ومسلم ۱۶.

(۲) رواه البخاري ۴۳ ۴۷ ۱۳۹۵ و ۱۴۵۸ ومسلم ۱۹.

ﷺ نيردراوى خوايه، جا نه گهر نه مه يان به گوى كړدى نه وه پټيان بلئ: بېنگومان خوا له شه وو روژي كدا پېنج نوژنى له سهر فهرز كړدوون، جا نه گهر نه وه شيان به گوى كړدى نه وه پټيان بلئ: بېنگومان خوا زه كاتيكى له سهر فهرز كړدوون كه له ده وله مهنده كانيان ده سهرت و ده ريت به هژاره كانيان، جا نه گهر نه مه شيان به گوى كړدى....".

پېنجه م: حوكمى زه كات نه ده

أ - شهوى باوه پرى به زه كات نيه: وتمان زه كات يه كي كه له پايه كاني ناينى نيسلام پاش شاه تومانو نوژ ستيه م پايه نيسلامه. له بهر نه وه زانايانى نيسلام يه ك دنگن له سهر شهوى هر كس داني پيدا نه نئ و باوه پرى پټى نه بيت شه كافر ده بيت له ناين هه لگه راوه شه، نه گهر ته وه نه كات و په شيمان نه بيت شه خوښى حلاله و ده كوژريت. نيمامى شهوى له نيمامى خه تا بيه وه ده گيرتته وه كه ده لئ: بېنگومان هر كس داننه نئ به وه دا كه زه كات فهرزه لم سرده مانده شه به يه ك دهنكى زانايان كافره.... وه له ناو موسولمانان فهرز بوونى زه كات شه ونده روونو ناشكرايه هم موو كس ده يزاني و زاناو نه زان تيدا يه كسانن، له بهر شهوه كس بيانوى نيه برو بيانو بيتته وه بؤ دانپيدانه ناني. هه روه ها بؤ هر شتيكى تريش يه ك دنگ زانايانى له سهر بئ له كارويارى ناين دا...^١ نين حجه رى عه سقه لاني ده لئ: "باوه نه بوونو دا پيدا نه ناني شهوى كه زه كات فهرزه كوفره".^٢

ب - حوكمى شهوى له بهر رژه ده بئ و ره زيلى زه كات نادات:

به لام نه گهر كسى زه كات نه دات له بهر ره زيلى و چروكى، به لام باوه پرى پټى هه بئ و به فهرزى بزانيت شهو گونا هباره ده بئ و سزاي سه ختى دواړوژى بؤ هه يه وه ك لم ثايه ته پيرو زانه دا ده فهرموى: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُفْقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

(١) شرح صحيح مسلم ١/ ٢٠٥.

(٢) فتح الباري شرح صحيح البخاري ٣/ ٢٦٢.

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ يَوْمَ يُخَمَّى عَلَيْهَا فِي نَارٍ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٢﴾
 القوبة: ۳۴- ۳۵. واته: نهوانمی نالتون و زیو سهر یهک ده نینو کوی ده که نه وه و له رپی خوادا بهختی ناکمن نه وه موده یان پی بده به سزایه کی پر نیش و نازار - مال و سامانه که یان - له و روزه دا له ناگی دوزه خدا سور ده کرتیه وه نه غا روومته و تنیشت و پشتیانی پی داخ ده کری - پتیان دهوتری - نه مه نه و سامانه یه کوتان ده کرده وه بۆ خوتان دهی بیچه ژن - تۆله - نه وه ی کوتان ده کرده وه.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من آتاه الله مالا فلم يُؤدِّ زكاته مثل له يوم القيامة شجاعا أقرع له زبيتان يطوقه يوم القيامة ثم يأخذ بلهزميه يعني شذقيه ثم يقول أنا مالك أنا كنزك ثم تلا ﴿وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ إِيمَانَهُمُ أَنَّ لَهُمْ أَثْمًا﴾ هُوَ خَيْرٌ لَّهُمْ بَلْ هُوَ مَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيراثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا نَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ آل عمران: ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴

وكفر من كفر من العرب قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه لأبي بكر رضي الله عنه كيف نقاتل الناس وقد قال رسول الله ﷺ أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا آله الا الله فمن قال لا آله الا الله فقد عصم مني ماله ونفسه الا بحقه وحسابه على الله فقال أبو بكر رضي الله عنه والله لأقاتلن من فرق بين الصلاة والزكاة فإن الزكاة حق المال والله لو منعوني عقالا كانوا يؤدونه إلى رسول الله ﷺ لقاتلتهم على منعه قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه فوالله ما هو الا أن رأيت الله قد شرح صدر أبي بكر للقتال فعرفت أنه الحق^۱ نه بوهورهيره رهزای خوای لیبتیت دهلی: "پیغمبري خوا وهفاتی کرد دواي نهو نه بویه کر بوو به جینشینی کومه لی له عهده به کان له نيسلام هه لگه پانه وه، عومر رهزای خوای لیبتیت وتی به نه بو به کر (رهزای خوای لی بیت): چۆن ده جهنګی دژی نهو خه لکه؟ له کاتیکدا پیغمبر ﷺ فرمویه تی: "فرمانم پیدراوه دژی خه لکی بجهنګم هه تا ده لّین "لا اله الا الله" نه بجا نه بویه کر "رهزای خوای لیبتیت" وتی: سویند به خوا ده جهنګم دژ به وانمی نوژیو زه کات له یه ک جیا ده که نه وه، چونکه زه کات مافی مال و سامانه. سویند به خوا نه گهر کاره بچکوله یه کم پی نه دن که له وه و پیش ده یاندا به پیغمبر ﷺ له دژیان ده جهنګم، عومر "رهزای خوای لیبتیت" وتی: سویند به خوا هه رکه خوا دلی ب "جهنګین" رنیموونی کرد نیت منش زانیم نهو - جهنګین له دژی زه کات نه دهران - راست و هده "

شه شه م: زه کات دان له سر کن پیویسته:

زه کات له سر که سی واجبه که نم مدرجانه ی تیدا بیت:

۱- موسلمان بیت.

۲- ماله کمی گه شتیته راده ی زه کات، نه مه دواتر به دریژی باسی ده که ین.

۳- سال به سر مال که یدا - که له راده ی زه کات دا بیت - تیپری، جگه له دانویل و میوه جات نه وه له پژه رنیز و دروینه یاندا زه کاتیان لی ده دریت نه گهر بگنه راده ی زه کات قورنان

(۱) رواه البخاري ۱۳۳۵ و مسلم ۲۰.

دهفهرموی: ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ الأنعام: ۱۴۱. واته: زهکات و مافهکهی له
پوژی دروینه و چیندا بدهن.

ههوتهم: نهو شتانهی زهکاتیان لی دمدیریت:

۱- ئالتوون و زیو.

۲- بهرووبوومی کشتووکال و میوهجات.

۳- ئاژهل و مالات.

۴- خهزنه و کانزابهکان.

۵- مالی بازرگانی.

یه‌که‌م: زه‌کاتی ئالتوون و زیو

قورنان ده‌فرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ التوبة: ۳۴. واته: ئەو که‌سانە‌ی ئالتوون و زیو له‌سەر یەک دە‌نێن و کۆ‌ی ده‌که‌ن‌وه‌و له‌ رێ‌ی خوا‌دا به‌ختی نا‌که‌ن - زه‌کاتی لێ‌ نا‌ده‌ن - ئە‌وه‌ مژده‌یان پێ‌ بده به‌ سزایه‌کی سه‌خت.

(قال ابن عمر رضي الله عنهما من كنزها فلم يؤد زكاتها فويل له) ١ عبدوللای کورپی عومەر "ره‌زای خ‌وای لیبیت" له‌ ته‌فسیری ئە‌م نایه‌ته‌ ده‌لی: "ئە‌وه‌ی مال‌و سامان کۆ‌ده‌کاته‌وه‌و زه‌کاتی لێ‌ نه‌دات داماو‌ی و تیا‌چوون بۆ ئە‌و که‌سه‌".

(قال أبو هريرة رضي الله عنه يقول قال رسول الله ﷺ ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدي منها حقها إلا إذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار فأحمي عليها في نار جهنم فيكوى بها جنبه وجبينه وظهره كلما ردت أعيدت له في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيرى سبيله إما إلى الجنة وإما إلى النار) ٢ ئە‌بو‌هوره‌یره "ره‌زای خ‌وای لیبیت" ده‌لی: پیت‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرم‌وی: "هیچ خ‌اوه‌ن زی‌رو زی‌وت‌ک نی‌یه که زه‌کاته‌که‌ی نه‌دات ئی‌للا له‌ پوژ‌ی د‌وا‌ییدا پلی‌تی نا‌گری‌نی بۆ نا‌ماده‌ ده‌کریت که له‌ نا‌گری دۆ‌زه‌خ‌دا سو‌ور ک‌راوه‌ته‌وه‌، ته‌نیشت‌و نا‌و چ‌او و پشتی پێ‌ داخ ده‌کریت، هه‌رکاتی س‌ارد بو‌ویه‌وه‌ بۆ‌ی تازه ده‌کریت‌ه‌وه‌ له‌ پوژ‌یت‌ک‌دا که ما‌وه‌که‌ی په‌نجا هه‌زار سا‌له‌، هه‌تا دا‌وه‌ری له‌نی‌وان به‌نده‌کان‌دا کۆ‌تایی پێ‌ ده‌هین‌ری، پاشان رێ‌گای نی‌شان ده‌دریت یا بۆ به‌هشت یا بۆ دۆ‌زه‌خ".

(١) رواه البخاري ١٣٣٩.

(٢) رواه مسلم ٩٨٧.

۲- مهرجی زهکاتی ئالتون و زیو:

(عن عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا كَانَتْ لَكَ مِائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمٍ وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ يَعْنِي فِي الذَّهَبِ حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا فَإِذَا كَانَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ فَمَا زَادَ فَبِحِسَابِ ذَلِكَ).^۱ عهلی کوری ته بوتالیب "رهزای خوای لیبت دهلی: پیغمبر ﷺ ده فرموی: "دوو سهد دیرههم - زیوت هه بوو سالی به سهدا تیپهر بوو نهوه پینج دیرههم زهکاتی تیدا واجب دهبت، وه هیچت لهسر نییه - واته ئالتون دا- ههتا بیست دینار - مسقال - ت نهبی، نهگر بیست دینار - مسقال - ت هه بوو سالی به سهدا تیپهری نهوه نیو دینار - نیو مسقال - زهکاتی لی دهکویت، جا نهگر زیاتر بوو هر بهم شیوه حسیب دهکری".

۳- زیو چه ند بیت زهکاتی لی دهدریت و چه ندی لی دهدریت؟

زیو بگاته دووسهد دیرههم زهکاتی لی دهدریت و چل بهکی ۴۰/۱ دهکویت واته: ۲،۵٪ له سهدا دوو نیوی لیده دهری به بهلکهی فرموده کهی پیشووی عهلی کوری تهتالیب، نههسیش رهزای خوای لیبت دهلی: (أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ هَذَا الْكِتَابَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ.... وَفِي الرِّقَّةِ رُبْعُ الْعُشْرِ...) ^۲ نهویه کری صدیق کاتی ناردی بو بهحرهین نه نامهی نووسی که تییدا هاتووه: (.. له زیودا چارهکی دهیهک دهکویت..). نههمی فرموده کهش هر دهکاتی ۴۰/۱ یان ۲،۵٪ که له دوو سهد دیرههمه که پینج دیرههم دهکویت.

به پیتی نهمرۆ بهک دیرههم دهکاته ۲،۹۷۵ گرام، دوو گرام و له ههزاردا نو سهدو ههفتاو پینجی گرامیک.

پینج دیرههم دهکاته ۱۴،۶۷۵ گرام چوارده گرامو له ههزاردا شهش سهدو ههفتاو پینجی گرامیک.

(۱) رواه ابوداود ۱۵۷۲ حدیث حسن.

(۲) رواه البخاری ۱۴۵۴ و ابوداود ۱۵۶۷ والنسائی ۱۸/۵.

دوو سهد دیرهم دهکاته ۵۹۵ گرام زیوی پوخت، هیچی تیکه له نه بیت راده‌ی گه‌شته زه‌کاتی زیوه، نه‌وه‌شی لی ی ده‌دریت ۱۴,۶۷۵ چواره گرامو له هه‌زاردا شش سهدو حه‌فتاو پینجی گرامیک.

۴- ئالتون له چهندا زه‌کاتی لی ده‌دری و چندی لی ده‌دریت

له بیست دیناردا که بیست مسقاله زه‌کاتی لی ده‌دری و چاره‌کی دهیه‌کی ده‌دریت که ۴/۱ بیان ۲,۵٪ ده‌کات به به‌لگه‌ی فهرموده‌ی عه‌لی که پیشتر هینامان.

دیناریک ده‌کاته: ۴,۲۵ چوار گرامو له‌سه‌دا بیست و پینجی گرامیک ئالتون. بیست دینار ده‌کاته ۸۵ هه‌شتاو پینج گرام ئالتون نه‌مه راده‌ی گه‌شته زه‌کاتی ئالتونه. نه‌و نه‌ندازه‌ش لیتی ده‌دریت ده‌کاته ۲,۱۲۵ دوو گرامو له‌هه‌زاردا سهدو بیست و پینجی گرامیک ئالتونه که ده‌کاته نیو مسقال ئالتون.

۵- ئه‌وه‌شته گرانبه‌هایانی که زه‌کات تیاندن فهرز نیه

دوو‌پو یاقوت و نه‌لماس و لؤلؤ و مهرجان و زووبه‌رجه دومی زه‌کاتیان تیدا فهرز نییه، چونکه به‌لگه‌یه‌ک نییه که بلێ نه‌مانه زه‌کاتیان تیدایه، نه‌صلیش وایه زه‌کات نه‌دری له‌و شتانه‌دا نه‌بیت که به‌لگه‌ی هه‌یه له‌سهر زه‌کات لیکه‌وتنیان چونکه زه‌کات عیباده‌ته عیباده‌تیش نه‌صل و یاسا تیدا نه‌ویه که ته‌نیا له شتیکدا دروسته به‌لگه‌ی له‌سهر هاتبیت.

۶- ئایا خشل زه‌کاتی هه‌یه؟

نه‌گهر ئافره‌ت ئالتون وه‌ک خشل بۆ جوانی و حق پیرازنده‌وه به‌کار بیتی زه‌کاتی لی ناکه‌ویت و فهرز نییه بیدات، به‌لام به ره‌هایی پتویسته مال به‌خشیت چهند خۆی پتی خوشه‌و له ده‌ستی دیت، له‌م باره‌یه‌وه هه‌ندی روونکرده‌وه به پتویست ده‌زانین، چونکه هه‌ندیک له زانایانی رایان وایه خشل زه‌کاتی تیدایه

(عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَبَنَتْ لَهَا فِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسْكَنَيْنِ غُلِظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ « أَتُؤَدِّينَ زَكَاةَ هَذَا ». قَالَتْ لَا. قَالَ « أَيْسُرُكَ أَنْ يُسَوِّرَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ ». قَالَ فَخَلَعَتْهُمَا فَأَلْفَتْهُمَا إِلَى رَسُولِ

اللَّهُ ﷻ فَقَالَتْ هُمَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ﷺ).^۱ عبدوللای کوری عه‌مری کوری عاص ره‌زای خوای لیبت ده‌لی: نافرته‌تیکی یه‌مه‌نی و کچیکی هاتن بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوویازنی نالتونی گه‌وره له ده‌ستی کچه‌که‌یدا بوو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: "زه‌کاتی ئهم بازنانه ده‌ده‌یت؟ وتی: نه‌خیر. فرمووی: "بی‌ت خوشه به هو‌ی ئهم بازنانه‌وه خوای گه‌وره له رو‌ژی دواییدا دوو بازنی ناگرت بکاته ده‌ست؟" عبدوللای ده‌لی: دوو بازنه‌که‌ی له ده‌ستی دا‌که‌ندو فرپی دان بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ وتی: هه‌ردوکیان بۆ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ".

(عن عبد الله بن شداد بن الهاد قال دخلنا على عائشة زوج النبي ﷺ فقالت دخل علي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرأى في يدي سخابا من ورق فقال ما هذا يا عائشة فقلت صنعتهن اتزين لك بهن يا رسول الله فقال اتودين زكاهن فقلت لا أو ما شاء الله من ذلك قال هو حسبك من النار)^۲ عبدوللای کوری شه‌ددادی کوری هاد ده‌لی چووین بۆ خزومه‌تی عایشه‌ی خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ وتی: "پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جارێک هاته ژووره‌وه بۆ لام و چه‌ند نه‌نگوستیله‌که‌ی زیوی له ده‌ستدا بینی، فرمووی: "ئهمه چییه عایشه؟" منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دروستم کردوون بۆ ئه‌وه‌ی خۆم برا‌زینمه‌وه بۆ تو پێیان، فرمووی: "نه‌ی زه‌کاته‌که‌یان ده‌ده‌یت؟" وتم: نه‌خیر یان شتیکی ترم وت که خوا ویستی بوو، فرمووی: "ته‌نیا سزای ئه‌وه‌ت به‌سه له دۆزه‌خدا".

ئهم دوو فرمووده‌یه به رواله‌ت واده‌که‌یه‌ن زه‌کات له خشلی نافرته‌تاندا واجب بی‌ت باوه‌ک خشلیش به‌کاربی‌ت، به‌لام به وردبوونه‌وه لی‌یان بۆمان ده‌رده‌که‌و‌یت ئه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به زه‌کات ناوی بردووه ئه‌وه زه‌کاته نییه که فه‌رز بی‌ت مه‌رجی گه‌شته راده‌ی زه‌کات (النصاب) و سال به‌سه‌ردا تی‌په‌رین تی‌یدا به مه‌رج گیراوه له‌به‌ر ئهم خالانه:

أ - دوو بازنه‌که یا نه‌نگوستیله‌کان هی‌چیان نه‌گه‌شتبوونه راده‌ی زه‌کات لی‌که‌وتن.

(۱) رواه النسائي ۳۸/۵ وابوداود ۱۵۶۳ والترمذي ۶۳۷ وحسنه الشيخ الالباني في إرواء الغلیل ۳/۲۹۶.

(۲) رواه ابوداود ۱۵۶۵ والحاكم ۳۸۹/۱ - ۳۹۰ صححه الحاكم ووافقه الشيخ الالباني في الارواء ۳/۲۹۷ وصححه اسناده ابن حجر في التلخیص ۲/۱۷۸.

ب - پیغمبر ﷺ پرسیاری سأل به سهردا روشتنی نه کرد لییان، نابی بوتریت سالیان به سهردا تیپه‌ریوه، چونکه فرموده‌کمی عائشه روژن دهیگه‌یه‌نی که نه‌نگوستیله‌کانی تازه دروست کرد بو، چونکه پیغمبر ﷺ بیشتر نه‌یدیوو، که‌واته سالی به سهردا تیپه‌ریوو.

ج - نهو فرمودانه باسی واجبونی زه‌کات ده‌کات باسی له نالتونی و زیو و پاره ده‌کات، چونکه له عورفر زمانیشدا نهو دوو وشیه (الذهب والفضة) بۆ پاره به‌کارده‌هینرین نه‌ک بۆ هه‌موو جوژیکي نالتون و زیو.

د - خشلی نافرته که به کاری بی‌نی وه و شترو گایه‌که نیشی پی ده‌کری و زه‌کاتی لی ناکه‌وی له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا هاووینه‌یان زه‌کاتی لی ده‌که‌وی (واته و شترو یا گاو مانگا) که بۆ نیش به‌کار نه‌هینرین.

ه - زۆریه‌ی هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ رایان وایه که زه‌کات ناکه‌وی له خشلی به‌کارهاتووی نافرته.

و - هه‌ندئ له زانایانی سه‌لف ده‌لین زه‌کاتی خشلی نافرته نه‌ویه بیداته به نافرته بۆ شایی و شتی و به‌کاری بیتن. (عن نافع ان عبد الله بن عمر رضي الله عنهما كان يحلي بناته وجواریه الذهب فلا يخرج منه الزکوة) ^۱ نافع ده‌لئ: عه‌بدوللای کوپی عومره ره‌زای خوای لیبت کچ و که‌نیزه‌که‌کانی به نالتون و خشلی پیاداد ده‌کردن پاشان زه‌کاتیشی له خشله‌کانیان نه‌ده‌دا.

(عن القاسم بن محمد رحمه الله أن عائشة زوج النبي ﷺ كانت تلي بنات أخيها يتامى في حجرها لهن الحلي فلا تخرج من حليهن الزکاة) ^۲ قاسمی کوپی موحه‌مه‌ده‌لئ: عائشه ره‌زای خوای لیبت چهند کچیکي برازای هه‌بوو هه‌تیوو بوون سه‌ره‌رشتی ده‌کردن لای خۆی خشلیان هه‌بوو زه‌کاتیشی لی ده‌رنه‌نه‌کرد.

(۱) رواه مالك في الموطأ ۱/ ۲۵۰.

(۲) رواه مالك في الموطأ ۱/ ۲۵۰ واسناده صحيح.

دوهم: زهکاتی بهروبومی کشتوکال و میوهجات

أ - نهو بهربومانهی زهکاتی لیده درت:

(عن أبي موسى ومعاذ بن جبل رضي الله عنهما ان النبي ﷺ قال لهما: لا تأخذوا الصدقة إلا من هذه الأربعة: الشعير والحنطة والزبيب والتمر) ^۱ نهبوموسای نهشعری و موعازی کوپی جبهل رهزای خویان لیبتت دهلین: پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: "له زهکات - ی بهروبومی کشتوکال و میوهجات - دا جگه لهم چوار جوره: جوو گهنم و میوژو خورما وهرمه گرن".

زانایان یه کدهنگن له سهر واجب بوونی زهکات لهم چوار جوره را که پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویتهی: گهنم و جوو میوژو خورمان، به لام دهربارهی بهروبوم و میوهجات جگه لهم چوار جوره رایان جیا به به کورتی نه مه راکانیانه:

۱- تنیا لهو چوار جوره را زهکات واجبه، واته له هیچ دانه ویله و میوه یه کدا زهکات پتیرست نییه نه مه رای عه بدوللای کوپی عومهر رهزای خوی لیبتت و هسه نی به صری و سه وری و شهعه بی و ثین سیرین و عه بدوللای کوپی میاره و نه بو عویه ده و ریوایه تیکیشه له نیمام نه حمه ده وه رای ثین حمه میشه، به لام نه م میوژی لی که م کردوته وه رای نیمامی شه وکانی و شیخ نه لبانیسه.

به لگه یان نه مانیه:

(عن أبي بردة عن أبي موسى ومعاذ بن جبل حين بعثهما رسول الله ﷺ إلى اليمن يعلمان الناس أمر دينهم لا تأخذوا الصدقة إلا من هذه الأربعة الشعير والحنطة والزبيب والتمر) ^۲ نهبوموسای نهشعری و موعازی کوپی جبهل دهلین: "پیغه مبه ر ﷺ ناردنی بو یه مه ن - بو نه وهی خه لک فیتر ثاینیه که یان بکن - جا فهرمانی پتکردن که تنیا لهم چوار جوره - دانه ویله و میوه - زهکات وهر بگرن: گهنم و جوو خورما و میوژو".

(۱) رواه الحاكم ۴۰۱/۱ وقال صحيح الاسناد ووافقه الذهبي، وفي اسناده كلام حديث حسن.

(۲) رواه الحاكم ۴۰۱/۱ والبيهقي ۱۲۵/۴ وصححه الالباني (سلسلة الاحاديث الصحيحة ۸۷۹).

١ ده‌لین جگه لږ چوار جوړه نه‌ده‌قتک نه‌یه‌ک ده‌نگی زانایان له‌سمر نییه ، وه هیچ دانه‌ویله‌یه‌و میوه‌یه‌ک وه‌ک نه‌م چواره نییه له‌ودا به‌زوری بژیوی بیتو سودو که‌لکی زوری وه‌ک نه‌مان بیت له‌به‌رنه‌وه دروست نییه هیچ دانه‌ویله‌و میوه‌یه‌ک وه‌ک نه‌مان بژمی‌دریت و زه‌کاتی لی‌ بکه‌وی، به‌لکو وه‌ک خوی ده‌مینیت‌ه‌وه زه‌کاتی لی‌ نادرئ".

٢- هر شتی بژیوی بیت و هه‌ل‌گیری: نه‌مه‌ش رای نیامی مالیک و شافیعییه مه‌به‌ست له بژیوی نه‌وه‌یه له‌کاتی ناساییدا بژیوی خه‌لک بیتو پی‌ بژین نه‌ک له‌کاتی ناچاریدا، وه‌ک گه‌م و جوړ زه‌رات و چه‌لتوک، به‌لام گوړو بادامو فسته‌ق نه‌مانه با هه‌ل‌ده‌گیری و خراپ نابن، به‌لام بژیوی نین له‌کاتی ناساییدا ناده‌میزاد پی‌ ناژی بژیو زه‌کاتیان لی‌ ناکه‌ویت.

به‌ل‌گیان چییه له‌سمر نه‌م بژچونه‌یان:

(عن معاذ بن جبل رضي الله عنه قال: (فأما القثاء والبطيخ والرمان والقضب فقد عفا عنه رسول الله) ١ نه‌م فه‌رموده‌ی موعازه ره‌زای خوی لی‌بیت که‌ ده‌لئ: "... به‌لام خه‌یارو کاله‌ک و هه‌نارو قامیش و سه‌وزه نه‌وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ چا‌پوشی لی‌ کرد و زه‌کاتیان وه‌رنه‌گرت".

٢ هه‌روه‌ها ده‌لین نه‌وه‌ی بژیوی بیت سودی زوره وه‌ک نه‌و ناژه‌ل و مالاته وایه که‌ زه‌کاتی لی‌ ده‌که‌وی له‌ناو هه‌موو جوړه ناژه‌له‌کاندا.

٣- هر شتی وشک ببی و بمینیت‌ه‌وه پی‌وانه بکریت زه‌کاتی لی‌ ده‌درئ: نه‌مه باوترین و دیارترین رای نیام نه‌حه‌ده، به‌م رایه دانه‌ویله‌و میوه‌یه که‌ پی‌وانه بکری و هه‌ل‌گیری وشک بکریته‌وه ده‌گریته‌وه، له‌گه‌ل نۆک و فاصولیاو نیسک و خورماو میوژو بادامو فسته‌ق و نه‌و جوړه شتانه، چونکه نه‌و سی‌ مه‌رجه یان تیدایه: وشک بوونه‌وه مانه‌وه و پی‌وانه‌کردن.

وه ده‌لین جوړه‌کانی تری میوه‌جات وه‌ک گوړو سیتو پرته‌قال زه‌کاتیان تیدا نیه هه‌روه‌ها سه‌وزه‌واتیش به‌ل‌گیان نه‌مه‌یه:

(١) الملی ٢٠٩/٥ و نیل الاوطار ١٠٧/٤ و الاموال ٤٦٩ / ١٣٧٨ و تمام المنه ص ٣٧٢-٣٧٣ وفقه الزکاة ٣٧٧/١.

(٢) رواه البيهقي ١٢٩/٤ والحاكم ٥٥٨/١ والدارقطني ٩٧/٢ حديث ضعيف (التخليص ٨٣٧).

(٣) الموطأ ٢٧٦/١ والمجموع ٤٩٣/٥ وفقه الزکاة ٣٧٨/١

أ - پیغمبر ﷺ ده فرموی: «لَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمُسَةِ أُوسُقٍ صَدَقَةٌ». ^۱ "له پینج ویسق که متر زهکاتی لی ناکهوی". ده لّین نهم فرموده یه پیوانه ی له بهرچا و گرتوه که واته زهکات له شتیک ده کهوی که پیوانه بکریّت.

ب - پیغمبر ﷺ ده فرموی: (لَيْسَ فِي حَبٍّ وَلَا تَمْرٍ صَدَقَةٌ حَتَّى يَبْلُغَ خُمُسَةَ أُوسُقٍ...) ^۲ "له دانه ویلّهو خورمادا زهکات نییه ههتا نه گاته پینج ویسق...".

ده لّین نهم به لگه یه که زهکات له دانه ویلّهو خورما ده کهویّت له شتی تر وانه بیّت ناکهویّت. ^۳
 ۴- هه شتیک له زوهیدا ده پوینری به مهبهستی سوودو بهرهم زهکاتی لیده درئ: نهمه رای عومهری کوری عه بدولعه زیز و رای نه بوجه نیفهو داودی زاهیری به لگه یان بهم شیویه هیناوه تهوه:

أ - خوی گهوره به گشتی و به بی هه لاواردن فرمویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَبَقَتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ البقرة: ۲۶۷ واته: نهی نهو که سانه ی باوه پتان هیناوه له مالو سامانه پاک و حه لاله ی پهیداتان کردوه زهکاتی لی بدهن و لهو بهر و یو سامانه ش له زهیدا بۆمان روواندوون.

ب - له سوره تی (الانعام) دا دوی نهوه ی به گشتی باسی کشتوکال و میوه جاتی کردوه ده فرموی ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُشْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الانعام: ۱۴۱ واته: له رۆزی دروینّهو چین و هه لگرتنه وه ی بهر و یو مه کهیدا هه قه که ی بدهن که زهکاته که یه تی.

ج - (ان النبی ﷺ) قَالَ «فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْغُيُونُ أَوْ كَانَ عَثَرِيَا الْعُسْرُ، وَمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُسْرِ». ^۴ پیغمبر ﷺ ده فرموی: "نهوه ی به باران ناو بخوات ده یه کی زهکاته

(۱) رواه البخاري ۱۴۴۷ و مسلم ۹۷۹.

(۲) رواه مسلم ۹۷۹ والنسائي ۲۴۸۵.

(۳) المغني ۲/۶۹۰ و شرح منتهی الارادات ۱/۳۸۸ وفقه الزکاة ۱/۳۸۱.

(۴) رواه البخاري ۱۴۸۳.

نموش به ولاخ ناوی بۆ هه لگوزرابی و ناو درابی نموه نیوهی ده یه کی زه کاته". جا نم فرموده ده ش گشتیه و جیاوازی نه کردوه له نیوان بژیوی بیت یان نا بخوریت یا نه خوریت، مینیتتهوه یا نه مینیتتهوه.

(ابن العربی) مالیکی ده لئ: (به هیترین را له رووی به لگه وه و دوورینه ترینی بۆ هه ژارانو نزیکترینی بۆ سوپاسگوزاری چاکی - ی خوا - رای نه بوچه نیغه یه که گشتیه تی ثایه ت و فرموده ده لاله تی له سه ر ده که ن) ۱.

ب - راده ی گه شته زه کاتی به رووبومی کشتوکالو میوه جات:

نه گم به رووبومی کشته کالو میوه جات بگاته پینج و یسق زه کاتی لی ده که ویت، نه بوسه عیدی خودری ره زای خوا ی لیبت ده لئ: عن سعید رضي الله عنه يقول قال النبي ﷺ (وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسٍ ذَوْدٌ صَدَقَةٌ) پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی: "... له پینج و یسق که متر زه کاتی تیدا نییه". و یسق به کیلوی نه مپۆ ده کاته (۶۵۲، ۸) شش سه د و په نجا و دوو کیلۆو له ده یا هه شت.

راست تر رایه به پتوانه دیاری بکریت، چونکه و یسق پتوانه یه نه ک کیشانه، به لام کردنی و یسق به کیشانه بۆ نزیک کرد نه وه یه و کیشانه ش زۆرتر خه لک ده یزانو به کار دینن.

ج - له به رووبوم میوه جات چه ند ده دریت له زه کات دا؟

(عن عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قَالَ « فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْغُبُونُ أَوْ كَانَ عَشْرًا الْعَشْرُ ، وَمَا سَقَى بِالنَّضْحِ نَصْفُ الْعَشْرِ »). ۱ عه بدوللای کوپی عومه ر ه زای خویان لیبت ده لئ پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی: "هه رچی به - ناوی - ناسمانو کانی ناو بدریت یا به ریشکی خوی ناو بخوات ده یه کی ده که ویت، وه هه رچی به ولاخی ناو هه لکیش ناو بدری نیوهی ده یه کی ده که ویت".

(۱) عارضة الاحوذی فی شرح الترمذی ۱۳۵/۳.

(۲) رواه البخاری ۱۴۸۳ وابوداود ۱۵۸۱ والترمذی ۶۳۵ والنسائی ۴۱/۵ وابن ماجه ۱۸۱۷.

سیّ یه: زهکاتی ئاژهلّ، مالّات

زهکاتی ئاژهلّ سیّ جوړ له ئاژهلّ و مالّات ده گرته وه که پیوسته زهکاتیان لیّ بدریت که نه مانه نه (ووشتر و ره شه و لاخ (مانگا و گامیش) و مهرو بز).

۱- راده ی گه شته زهکاتی ووشتر:

ووشتر تانه گاته پینج زهکاتی تیدانییه که گه شته پینج ووشتر نه اندازه ی زهکات تیدا کاوړیکه ئیتر له هره پینج ووشتریکدا کاوړیک زیاد دهکات تا دهگاته (۲۴) بیست و چوار وه له (۲۵) بیست و پینج ووشتردا بهچکه ووشتریکمی مینه ی یهک سالّ دهدریت له زهکاتدا تا ۳۵ وه له ۳۶ سی و شش ووشتر بهچکه ووشتریکمی مینه ی دوو سالّ دهدریت تا ۴۵ چلو پینج وه له ۴۶ تا ۶۰ چلو شش تا شست بهچکه ووشتریکمی مینه ی سیّ سالّ دهدریت وه له (۶۱-۷۵) شست و یهک تا هفتا و پینج ووشتریکمی مینه ی چوار سالّ دهدریت وه له (۷۶-۹۰) هفتا و شش تا نهود دوو ووشتری مینه ی دوو سالّ دهدریت وه له (۹۱-۱۲۰) نهود و یهک تا سدد و بیست دوو ووشتری مینه ی سیّ سالّ دهدریت، پاشان له هه موو چلو ووشتریکدا بهچکه ووشتریکمی مینه ی دوو سالّ زیاد دهکرت و له هه موو په نجا ووشتریکدا بهچکه مینه یه کی سیّ سالّ زیاد دهکرت بهلگه ی نه مه ی سهره وه: عن سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ (وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسٍ ذَوْدٌ صَدَقَةٌ) نه بو سه عیدی خودری ره زای خوی لیّ بیت ده لیت: پیغه مبهری خوی ﷺ فهرمووی: (له پینج ووشتر که متردا زهکاتی تیدا نییه....).

((عن أَنَسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ هَذَا الْكِتَابَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَالَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا رَسُولُهُ فَمَنْ سَأَلَهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَلَا يُعْطِ فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنَ الْإِبِلِ فَمَا دُونَهَا مِنَ الْغَنَمِ مِنْ كُلِّ خَمْسٍ شَاةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ إِلَى

خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ فِيهَا بَنْتٌ مَخَاضٍ أَنْثَىٰ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَثَلَاثِينَ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فِيهَا بَنْتٌ لَبُونٌ أَنْثَىٰ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَأَرْبَعِينَ إِلَى سِتِّينَ فِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْحَمَلِ فَإِذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فِيهَا جَذَعَةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ يَغْنَى سِتًّا وَسَبْعِينَ إِلَى تِسْعِينَ فِيهَا بَنْتٌ لَبُونٌ فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْحَمَلِ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بَنْتٌ لَبُونٌ وَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنَ الْإِبِلِ فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا مِنَ الْإِبِلِ فِيهَا شَاةٌ)).^۱ ئەنەس رەزای خوای لى بىت دەلێت کاتى ئەبو بەکر رەزای خوای لى بىت ناردى بۆ بەحرەین ئەم نوسراوەى بۆ نوسى بەناوى خوای بەخشندەى مېهرەبان، ئەمە ئەو زەکاتە فەرزو دیارى کراوەیە. کە پێغەمبەرى خوا ﷺ دیناوە - فەرزی کردووە- لەسەر مۆسلمانان ئەوەیە کە خوا فەرمانى کردووە بە پێغەمبەرەکەى جا ھەرکەس لە مۆسولمانان بەو شتووە داواى لى کرا ئەو بە بىدات و ھەر کەشیش لەو زیاترداوا لى کرا ئەو بە نەیدات: لەبىست و چوار و وشتر کەمتر لەمەى دەدریت بۆ ھەر پىنج و وشترىک کاورىک جا ئەگەر گەشتە بىست و پىنج تاسى و پىنج ئەو یەک بەچکە و وشترە مینەى یەک ساڵ دەدریت، جا ئەگەر گەشتە سى و شەش تاجل و پىنج ئەو یەک بەچکە و وشترە مینەى دوو ساڵ دەدریت، جا ئەگەر گەشت چل و شەش تا شەست ئەو و وشترە مینەى سێ ساڵى کەلگرتوو دەدریت، جا ئەگەر گەشتە شەست و یەک تاحەفتا و پىنج ئەو و وشترە مینەى کى چوار ساڵ دەدریت، جا ئەگەر گەشتە حەفتا و شەش تا نەود ئەو دوو بەچکە و وشترى مینەى دوو ساڵ دەدریت جا ئەگەر گەشتە نەود و یە تاسەد و بىست ئەو دوو و وشترە مینەى سێ ساڵى کەلگرتوو دەدریت، جا ئەگەر لەسەد و بىست زیادى کرد ئەو لە ھەر چل و وشترىکدا بەچکە و وشترىکى مینەى دوو ساڵ دەدریت و لە ھەر پەنجا و وشترىکدا و وشترە مینەى کى سێ ساڵى کەلگرتوو دەدریت، وە ھەر کەسێ نەیبوو تەنھا چارووشتر نەبیت ئەو زەکاتى تیدا واجب نییە مەگەر خواوەنەکەى خۆى بىھوێت زەکات بدات جا ئەگەر گەشتە پىنج و وشتر ئەو کاورىکى تیدایە.

لهم نهخشه‌ی خواره‌ویدا زیاتر نهم باسه‌مان روون کردو‌ته‌وه.

زاده‌ی گه‌شنته زهکات	نهم نه‌ندازه‌ی که پیویسته بدریت	ته‌مه‌نی نهمه‌ی ده‌دریت له زه‌کاتدا
له ۵ تا ۹	کاوپڼک یا چتیریک	کاوپڼک سالیکی ته‌واو کرد بیت و چتیریک دوو سالی ته‌واو کرد بیت.
له ۱۰ تا ۱۴	دوو کاوپ یا دوو چتیر	کاوپره‌کان یه‌ک سالیان ته‌واو کرد بیت و چتیره‌کان دوو سالیان ته‌واو کرد بیت.
له ۱۵ تا ۱۹	سئ کاوپ یا سئ چتیر	کاوپره‌کان یه‌ک سالیان ته‌واو کرد بیت و چتیره‌کان دوو سالیان ته‌واو کرد بیت.
له ۲۰ تا ۲۴	چوار کاوپ یا چوار چتیر	کاوپره‌کان یه‌ک سالیان ته‌واو کرد بیت و چتیره‌کان دوو سالیان ته‌واو کرد بیت.
له ۲۵ تا ۳۵	بنت محاض	به‌چکه ووشریکی میینه‌ی یه‌ک سالی پی له‌دوو بیت.
له ۳۶ تا ۴۵	ابنة لبون	به‌چکه ووشریکی میینه‌ی دوو سالی پی له‌دوو بیت.
له ۴۶ تا ۶۰	حقه	ووشریکی میینه‌ی که‌لگرتووی سئ سال پی له‌چوار بیت.
له ۶۱ تا ۷۵	جذعة	ووشریکی میینه‌ی چوار سالی پی له‌پینج بیت.
له ۷۶ تا ۹۰	دوو (بنت لبون)	به‌چکه ووشریکی میینه‌ی دوو سالی پی له‌سئ سال بیت.
له ۹۱ تا ۱۲۰	دوو (حقه)	سئ سالی پی له‌چوار بن.

۲- راده‌ی گه‌شتنه زه‌کاتی ره‌شمو لاخ (مانگا و گامیش)

- هه‌تا ژماره‌یان نه‌اته سی زه‌کاتی تێدانیه جا له (۳۰) سی سه‌ردا گوێره‌که‌یه‌کی یه‌ك ساڵه‌ی نێر یا مێ ده‌که‌وێت تا نه‌گاته (۳۹) سی سه‌ر نو سه‌ر وه له (۴۰) چل سه‌ردا نێونیکێ ده‌که‌وێت که دوو ساڵی ته‌واو کردبێت چوو بێته ساڵی سییه‌مه‌وه.
- (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْبَحْمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَخْذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً).^۱ موغازی کوپی جه‌به‌ل ره‌زای خوای لی بێت ده‌لێت پیغه‌مه‌به‌ر ﷺ ناردمی بۆ یه‌مه‌نو فه‌رمانی پێکردم له‌هه‌موو سی سه‌ر مانگادا گوێره‌یه‌کی یه‌ك ساڵه‌ی نێر یا مێ وه‌رگرم، وه له‌هه‌موو چل سه‌ر مانگایه‌کدا نێونیکێ میینه‌ی دوو ساڵ وه‌رگرم.

بۆ روون کردنه‌وه‌ی زیاتر سه‌یره‌ی نه‌م خشته‌ی خواره‌وه‌ بکه‌:

راده‌ی گه‌شتنه زه‌کات	ئه‌و نه‌ندازه‌ی پێویسته له زه‌کاتدا بدریت
له ۳۰ تا ۳۹	گوێره‌یه‌کی یه‌ك ساڵه‌ی نێر یا مێ.
له ۴۰ تا ۵۹	نێونیکێ میینه‌که دوو ساڵه‌ی ته‌واو کردبێت و چووبێته ساڵی سییه‌مه‌وه.
له ۶۰ تا ۶۹	دوو گوێره‌که‌ی یه‌ك ساڵه‌ی نێر
له ۷۰ تا ۷۹	گوێره‌که نێرێکی یه‌ك ساڵه‌ و نێونیکێ دوو ساڵه‌ی پێ له سی ساڵ.
له ۸۰ تا ۸۹	دوو نێونی دوو ساڵی پێ له سی
له ۹۰ تا ۹۹	سی گوێره‌که نێری یه‌ك ساڵه
له ۱۰۰ تا ۱۰۹	نێونیکێ دوو ساڵه‌ و دوو گوێره‌که نێری یه‌ك ساڵه
له ۱۱۰ تا ۱۱۹	دوو نێونی دوو ساڵه‌ و گوێره‌که نێرێکی یه‌ك ساڵه
له ۱۲۰ تا ۱۲۹	سی نێونی دوو ساڵه‌ یا چوار گوێره‌که نێری یه‌ك ساڵه

۳- رادهي گه‌شته زه‌کاتي مه‌رو بزني:

مه‌رو بزني زه‌کاتي تېدانپيه تا نه‌گاته چل سهر که گه‌شته چل سهر نه‌و کاوپړکي يه‌ک ساله يا چتيرکي دوو ساله‌ي ده‌که‌ويت هه تا سه‌دو بيست، له‌سه‌دو بيستو يه‌ک سهر دوو کاوپړي يه‌ک ساله يا دوو چتيري دوو ساله‌ي ده‌که‌ويت هه‌تا دوو سه‌د ، که گه‌شته دوو سه‌دو يه‌ک سهر سي کاوپړ يا سي چتيري ده‌که‌ويت تا سي سه‌د ، نه‌گهر له‌سي سه‌د زياتر بوو له ههر سه‌د سهر کاوپړک يا چتيرک زه‌کاتي ده‌که‌ويت له مه‌رو بزندا کاوپړي يه‌ک سال ورده‌گيري و له بزني دا چتيري دوو سال ورده‌گيري.

وه به‌يه‌ک ده‌نگي زانايان دروسته نير بدرت له زه‌کاتي نه‌و مه‌رو بزنانه‌ي هه‌مويان نير بن.

بؤ زياتر به‌چاو روونسي سه‌يري نه‌م خشته‌س خواره‌وه بکه:

رادهي زه‌کاتي مه‌رو بزني	نه‌و نه‌ندازه‌ي که پتويسته له‌زه‌کاتدا بدرت
له ۱ تا ۳۹	زه‌کاتي ناکه‌ويت
له ۴۰ تا ۱۲۰	کاوپړکي يه‌ک ساله يا چتيرکي دوو ساله (شه‌ک)
له ۱۲۱ تا ۲۰۰	دوو کاوپړ يا دوو چتير
له ۲۰۱ تا ۳۹۹	سي کاوپړ يا سي چتير
له ۴۰۰ تا ۴۹۹	چوار کاوپړ يا چوار چتير
له ۵۰۰ تا ۵۹۹	پينج کاوپړ يا پينج چتير

به‌لگي زه‌کاتي مه‌رو بزني رادهي گه‌شته زه‌کاتو نه‌ندازه زه‌کات ليداني:

(قال أنس رضي الله عنه أن أبا بكر رضي الله عنه كتبَ له هذا الكتاب لما بعته الى البحرين وفيه: وَفِي صَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةِ شَاةٍ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ إِلَى مِائَتَيْنِ شَاتَانِ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى مِائَتَيْنِ إِلَى ثَلَاثِمِائَةٍ فَفِيهَا ثَلَاثٌ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِمِائَةٍ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٍ ، فَإِذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةٍ وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ ، إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا »).^۱ نه‌نه‌س ره‌زاي خوي لي بيت ده‌ليت: کاتي نه‌بو به‌کر ناردی

بۆ به‌حره‌ین نهم نامه‌یه‌ی بۆ نویسی که له به‌شیکیدا ده‌لیت: (.....وه له زه‌کاتی مه‌ردا که خۆی بله‌وه‌پێی نه‌گهر چل سهر بوو تاسه‌دو بیست کاوپێ یا چتیریکه، نه‌گهر له‌سه‌دو بیست یه‌ک تادوو سه‌د سهر دوو کاوپ یا دوو چتیره، نه‌گهر له‌دوو سه‌د تیپه‌پێ تاسێ سه‌د نه‌وه سێ کاوپ یا سێ چتیری ده‌که‌وێت جا نه‌گهر له سێ سه‌د تیپه‌پێ کرد نه‌وه له‌هه‌موو سه‌د سه‌رێکدا کاوپێک یا چتیرێک ده‌که‌وێت جا نه‌گهر که‌سیک مه‌رو بزنه‌کانی له چل سهر که‌متر بوون نه‌وه زه‌کاتی لێ ناکه‌وێت مه‌گهر خۆی هه‌ز بکات بیدات).

سه‌ربه‌کانی زه‌کات لی‌که‌وتنی نا‌هه‌ل:

بۆ نه‌وه‌ی نا‌هه‌ل و مال‌ات زه‌کاتی لێ بکه‌وێت نهم مه‌رجانه‌ی خواره‌وه پێویسته‌ بێ:

۱- نا‌هه‌له‌که خۆ له‌وه‌ر پێ: واته زۆریه‌ی ساڵ له له‌وه‌رگای ده‌رو ده‌شت بله‌وه‌پێ و پێویستی به‌ نا‌لف نه‌بی‌ت وه‌ک له‌ فهرموده‌که‌ی نه‌نه‌سدا هاتوه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: (وَفِي صَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ شَاةً) (... له‌مه‌ردا له‌وه‌ی خۆی ده‌له‌وه‌پێ نه‌گهر چل سهر بوو تاسه‌دو بیست سهر شه‌کیک زه‌کاتیه‌تی..).^۱ قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (... في كل سَائِمَةٍ إِبِلٍ فِي أَرْبَعِينَ بَنَتْ لَبُونٍ...) وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: له هه‌موو خۆله‌وه‌پێکی ووشترا له چل سه‌ردا، به‌چه‌که ووشت‌ریکی دوو سالی مێینه ده‌که‌وێت).^۲

۲- گه‌شتنه راده‌ی زه‌کات لی‌که‌وتن: که زانایان له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن که‌له‌هر سێ جو‌ره‌که‌دا به‌به‌لگه‌وه با‌سمان کرد.

۳- ساڵ به‌سه‌ردا تیپه‌پێ: (قال النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « وَلَيْسَ فِي مَالٍ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ »).^۳ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرمویت (هیچ مالتیک زه‌کاتی تێدا نییه هه‌تا سالی به‌سه‌ردا تێنه‌په‌رێ). له‌مه‌رجی ساڵ به‌سه‌ردا تیپه‌پێ نه‌و به‌چه‌کانه‌ی له‌نیوان ساڵه‌که‌دا په‌یدا

(۱) رواه البخاري ۱۴۵۴ .

(۲) رواه ابوداود ۱۵۷۵ والنسائي ۲۴۴۹ واحمد ۲، ۴/۵.

(۳) رواه ابن ماجه ۱۷۹۲ والدارقطني ۳ والبيهقي ۱۰۳ فيه اختلاف.

دهبن نهوه مهرج نيبه له پيدا بوونيانه وه ساليان به سهردا تيپهړي، به لكو له گډل سالي ناژه له گوره كانا سالي نه مانيش ته واو دهبيت و زهكاتيان ددهريت.

۴- ناييت نيشكمر بي وهك زهوي كيلان و ناو هه لگوزينو بارلېتان: پيغه مېهر ﷺ د هغه رمويت: (ليس في البقر العوامِل صدقة...) ^۱ (له مانگاي نيشكمر دا هيج زهكاتي ناكه ویت) ، به لكو دهبيت ناژه له كه بو شير يان بهر و زياد كردن يا قهلو بوون بيت.

خستنه سهرېك و جيا كړدنه وه و نيوان

۱- ناژه لي جيا ناخرتنه سهرېك و ناژه لي كوش جيانا كړتته وه له ترسي زهكات ليكه و تن: نه نه س ره زاي خوي لي بيت ده ليت: (قال أنس رضي الله عنه حَدَّثَنَا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رضي الله عنه كَتَبَ لَهُ الْبَيْتَ فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ ، وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ ، خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ».) ^۲ (ته بويكر ره زاي خوي لي بيت نهو زهكاتي پيغه مېهر ﷺ ديارى كړدبوو بوي نووسى (... ناييت ناژه لي جيا بخريته سهر يهك و نه ناييت ناژه لي كو جيا كړتته وه له ترسي زهكات ليكه و تن).

نومنه جيا كړدنه وه و كوو پيكه وه بوو: دوو كهس دوو سهدو يهك مهريان هه بيت دهبيت سي مهري بدن ، جياي ده كه نه وه بو نه وه هه يه كه يان يهك مهري بكه ویت، نهو دروست نيبه و حرام وه هه دهبيت سيان بدن وه نومنه خستنه سهر يهكي جيا: سي كهس هه يه كه يان چل مري هه يه نه گهر كوي نه كه نه وه دهبيت هه يه كه يان مهريك بدات ، به لام نه گهر كويان كه نه وه و بيخه نه سهرېك پيكه وه يهك مهري لي ده كه ویت نه مه شيان ناييت و دروست نيبه.

۲- نه گهر ناژه له نه گاته رادهي زهكات:

زهكاتي لي ناكه ویت، وه نه وه له نيوان دوو ريژهي زهكاتي ليكه و تن داپه زهكاتي لي ناكه ویت كه پي دي ده ليتن (الأوقاص) نه گهر سهر ي خسته كانی پيشوو بكهيت جوان بو ت روون ده بيتته وه، نومنيه يهك بو (الأوقاص) مهريو بزن له چل مهري د مهريك ده كه ویت دوا نه وه تاسه دو بيست سهر

(۱) رواه الطبرانی حديث صحيح

(۲) رواه البخاري ۱۴۵۰

هر يک مېړه ، که گه شته سهدويست و يک سهر دوو مېړی ده که ویت، نيوان چلو و سهدو بیست و يک پړی ده و تريت (اوقاص) و زه کاتی تیدانيه، بېدلگي نه مې که له فرموده دريږه کې موعازدا هاتوه که ده لې: (أَنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا).^۱ (نه و قاص زه کاتی تیدا نییه).

۳- زه کاتی ناڅه لې ټيکه ل:

نه گهر دوو کهس يا زياتر ناڅه لې کانيان پيکه وه بوو يک شوان و له و پرگا و شوين هه وانه و بيا نه بوو نه وه وک يک خاوه ن داده نرين بو زه کات لې و هر گرتن به گوږه ی ژماره ی ناڅه لې کانيان زه کاتيان بهر ده که ویت له نامه کې نه بو به کر بو نه نس ره زای خويان لې بيت که پيغه مېر ﷺ وای دانا بوو « وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَا جَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ ».^۲ (نه و ناڅه لې نه ی - هی دوو کهس يا زياتر - پيکه وه ټيکه لې نه و بېگومان بديه کسانې ده يگير نه وه - دابه شي ده که نه وه به سهر خوياندا ههر کهس به نه ندازه ی به شي خوی به شه زه کاتی ده که ویت سهر...).

بو غونه دوو کهس يه کی بیست مېړيان هديه نه و که سه ی زه کات و هر ده گريت لييان مېړيکيان لې و هر ده گريت که نه و مېړه ی و هر گيراوه هی يه کيکيانه جا ده بيت نه وې تريان نيوه ی نرخه کې بو بگير ټيکه وه.

۴- نه و ناڅه لې نه ی که کوکمره وې زه کات نابې و هر بگريت:

ا - ناڅه لې پړی دان که و توه

ب - ناڅه لې کوږ.

ج - ناڅه لې نير، مه گهر هه موويان نير بن له و کاته دا دروسته.

د - ناڅه لې ناته و او عه بيدار

نه نس ره زای خوی لې بيت ده لې نه بو به کر ره زای خوی لې بيت نه وې پيغه مېر ﷺ ديارى کرد بوو ، نوو سي بو:

(۱) احمد ۲۴۰/۵

(۲) رواه البخاري ۱۴۵۰، ۱۴۵۱

«وَلَا يُخْرَجُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ ، وَلَا ذَاتُ عَوَارٍ ، وَلَا تَيْسٌ ، إِلَّا مَا شَاءَ الْمُصَدِّقُ»^۱. (له) زهکاتدا ناژهلی پیر نادریت، ناژهلی کویترو عهیددار نادریت، نیریش نادریت مهگهر زهکات وهرگره که بیهویت - و بۆ ههژاران باشتی بیت-).

(عن النبي ﷺ وَلَا يُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ وَلَا ذَاتُ عَيْبٍ)^۲. وه پیغه مبهی ﷺ ده فهرمویت: (ناژهلی پیر وهرناگیریت وه ناژهلی عهیددار وهرناگیریت له زهکاتدا).

ه - ناژهلی دابهسته بۆ سهیریرین نیر بئی یا می.

و - ناژهلی که بۆ شیر له مالدا خزمهتی ده کهن.

ز - ناژهلی ناووس که کاتی زانو به چکه بوونی بیت.

ح - بهران و سابرینی ناوړان و ناژهل که پیویسته له ناویاندا بیت.

(۱) رواه البخاري ۱۴۵۵

(۲) رواه مالك في الموطأ ۲۵۷/۱ حديث حسن

چوارەم: زەكاتى خەزنى و كانزايەكان (الركاز والمعادن)

لەم باسەدا سۆ ووشە ھەيە پێویستە ماناکەیان روون بکەینەو ەك رۆ خوش کردنێك بۆ باسەكەكە ئەمانە:

أ - (المعادن) كۆى (معدن)ە لەشەرعدا بەو مادە كانزايانە دەوتریت كە خواى بەخشندە لە رۆژى دروستبوونى دونیاو خستونىەتى نێو زەوى.

ب - (كنز) بەو خەزنىو مالو سامانانە دەوتریت كە پێش ئىسلام خەلكى لە ژێر خاك و لە ئەشكەوتدا شاردويانەتەو).^۱

ج - (الركاز) زانایان بە دوو مانا لێکیان داوەتەو: بەلای شەرعزانانى حىجازەو بەخەزنى سەردەمى نەفامى دەوتریت. كە لە زەویدا شاردرايىتەو، بەلام بەلای شەرعزانانى عێراقەو بەكانزايەكان دەوتریت بە پێ زمانى ەمرەبیش ەردوو بۆچوونەكە ەلەدەگریت، چونكە خەزنىو كانزاش لە زەویدا پەنھان كراون.^۲

أ - خەزنى (كنز):

۱- بەلگەى زەكات لێكەوتنى و ئەندازەكەى:

(قال رسول الله ﷺ) «وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ»^۳. پێغەمبەر ﷺ فەرمويەتى (لە خەزنى شاراوەدا پێنج يەكى زەكاتە).

(سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ اللَّقْطَةِ فَقَالَ مَا كَانَ فِي طَرِيقِ مَأْتِيٍّ أَوْ فِي قَرْيَةٍ عَامِرَةٍ فَعَرَفَهَا سَنَةً فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلَّا فَلَكَ وَمَا لَمْ يَكُنْ فِي طَرِيقِ مَأْتِيٍّ وَلَا فِي قَرْيَةٍ عَامِرَةٍ فَفِيهِ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ)^۴

(۱) بروانه (النهاية في غريب الحديث والأثر ۱۹۲/۳ و ۲۰۳/۴)

(۲) بروانه (النهاية في غريب الحديث والأثر ۲۵۸/۲)

(۳) رواه البخاري ۱۴۹۹ ومسلم ۱۷۱۰

(۴) رواه النسائي ۴۴/۵

وهلهوه لایمی که سینکدا له باره ی مائی دوزراوه پرسیاری کرد فەرمووی (ئەوێ له رینگایه کدا که خەلکی هات و چۆی پێدا بکات یان له دێیه کی ئاوه داندایه بدۆزێتهوه، سالتیک بانگهوازی بۆ بکه، جا نه گهر خاوهنه که ی هات باشه نه گهر نا ئەو ه ی تو ده بێت، به لام نه گهر له رینگایه کی هاتوچۆ پێداکراو دێیه کی ئاوه. ۱ نه بوو ئەو لهو شته دوزراوه و خهزنه دا پێنج یه کی له زه کاتدا ده درێت.

۲- به لای زۆریه ی زانایانه. (سب) گه شتیه راده ی زه کات مه رج نییه له زه کاتی خهزنه دا، به لام پێشهوا شافعی به مه رجی داناوه، دیاره رای یه که م به هێزه که زۆریه ی زانایانی له سه ره. وه زانایان یه که ده نگن له سه ره ئەو ی سال به سه ردا تیپه رین مه رج نییه و هه ر به دۆزینه وه ی زه کات لێده که وێت.^۱

۳- زه کاتی خهزنه له چیدا سه رف ده کرێت؟
زۆریه ی شه ره عزانان ده لێن زه کاتی خهزنه له وه دا سه رف ده کرێت که نه م ئایه ته دیاری کردوون که ده فەرموێت: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسُهُم وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَآَتِ السَّبِيلِ﴾ الأنفال: ۴۱ واته: بزانی هه رچه کتان ده سته که ووت له غه نیمه ئەو بینگومان بۆ خوا و پێغه مبه ر ﷺ و خزمانی پێغه مبه ر ﷺ و هه تیوان و هه ژاران و ریبوارانه.^۲

ب - کانزایه کان (المعادن):

پێشتر مانای ئەم زاراوه مان کرد ئیستاش ئەم چەند بڕگه یه باس ده که یان که په یوه ندیان به م باسه وه هه یه:

۱- به لگه ی زه کات لێکه وێتنی و نه ندازه که شی که ده درێت:
زانایان یه که ده نگن که کانزایه کان پێویسته - راجه - زه کاتی لێبدرێت به م به لگانه ش به لگه دێننه وه :

(۱) بڕوانه نیل الاوطار ۲۱۱/۴ والمجموع ۸۳/۶ والمغنی ۶۱۵/۲

(۲) بڕوانه المغنی لابن قدامة ۶۱۴/۲ ونیل الاوطار ۱۴۸/۴

یه‌که‌م: خوی گه‌وره ده‌فرمویت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طِبَاقَتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَرْجَبْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِكَافِرِينَ إِلَّا أَنْ تُنْفِقُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَكِيمٌ﴾ البقرة: ۲۶۷، نهم به‌شه له نایه‌ته‌که ﴿كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَرْجَبْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ واته: وه له‌وه‌ی که له‌زه‌وی بۆتایان ده‌ره‌یتاوه، هه‌موو شتی‌ک ده‌گریت‌ه‌وه که له‌زه‌وی په‌یدا ده‌بی‌ت و تایبه‌ت نییه به رووی زه‌ویه‌وه.

دووهم: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرمویت: (وَفِي الرُّكَازِ الْخُمْسُ).^۱ (....) له رکا‌زدا پی‌نج یه‌کی زه‌کات هه‌یه) وه پی‌شتروو‌غان کرده‌وه که-رکا‌ز- خه‌زنه و کانت‌زا ده‌گریت‌ه‌وه. له‌سه‌ر نهن‌دازه‌ی زه‌کاته‌که‌ی چهن‌د رای جیا‌واز هه‌یه:

زۆری‌ی زانایان ده‌لین ۴۰/۱ چل یه‌کی لی ده‌دری‌ت وه‌ک زه‌کاتی ئالتون و زی‌رو به‌لگه‌یان له‌سه‌ر چل یه‌ک فەر‌موده‌یه‌که که لا‌وا‌زه،^۲ نه‌بو حه‌نی‌فه‌ش ده‌لین ۵/۱ پی‌نج یه‌کی لی‌ده‌دری‌ت به به‌لگه‌ی (وَفِي الرُّكَازِ الْخُمْسُ)^۳، وه‌لین (رکا‌ز) خه‌زنه و کانت‌زا ده‌گریت‌ه‌وه.

۲- ده‌رباره‌ی راده‌ی گه‌شتنه‌ی زه‌کاتی کانت‌زا: نه‌و رایه به‌هیزه‌که ده‌لین پی‌ویسته کانت‌زا بگاته راده‌ی زه‌کات لینکه‌وتن نه‌جا زه‌کاتی لی‌ده‌که‌وی‌ت نه‌وه‌یش ده‌بی‌ت نرخه‌که‌ی بگاته نرخ‌ی بیست مسقا‌ل ئالتون. نه‌جا زه‌کاتی ده‌که‌وی‌ت.

۳- سا‌ل به‌سه‌ردا تی‌په‌رین: کانت‌زا له به‌رنه‌وه‌ی وه‌ک دانه‌وی‌له و میوه‌جات وایه پی‌ویست ناکات سالی به‌سه‌ردا تی‌په‌رین، به‌لکو به‌ده‌سته‌که‌وتن و ده‌ره‌یتانی زه‌کاته‌که‌ی واجب ده‌بی‌ت به‌لای جه‌ماوه‌ری زانایانه‌وه.^۴

(۱) رواه البخاري ۱۴۹۹ و مسلم ۱۷۱۰

(۲) بروانه إرواء الغلیل ۳/۳۱۱-۳۱۳ حدیث ۸۳۰

(۳) واه البخاري ۱۴۹۹ و مسلم ۱۷۱۰-۱

(۴) بروانه المجموع النووي ۱۸/۶ والموطأ ۲/۱۰۴ والمغنی لابن قدامة ۳/۲۶

پنجم: زهکاتی مالی بازرگانی

۱- مالی بازرگانی بهچی دهوتریت

به هممو نهو کدلو پهلو شت هکانه دهوتریت که مامه‌له‌یان پیوه ده‌کرت به‌مه‌به‌ستی قازانجکردن جا چ گوازاو دبن (المنقولة) وهک ناژله‌و سه‌یاره‌و قوماش یان نه‌گوازاوه، وهک زهوی و زارو خانویه‌ره.^۱

۲- به‌لگهی فهرز بوونی زهکات له‌مالی بازرگانیدا:

خوای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿يَتَّيِبُهَا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَتَمَنَّوْا الْخَيْثَ مِنْهُ تَنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاَخْذِيهِ اِلَّا اَنْ تُغْنِصُوْا فِيْهِ وَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ غَفِيْرٌ حَكِيْمٌ﴾ البقره: ۲۶۷ زانایانی توژی‌ره‌وه‌ی قورنان ده‌لین: مه‌به‌ست له (ما کسبتم) له‌م نایه‌ته‌دا (نه‌وه‌ی به‌ده‌ستان هیناوه) مالیکه له‌ریگهی مامه‌له‌و بازرگانیه‌وه به‌ده‌ست هینرا بیت^۲، وه نیمامی بوخاری له‌صه‌حیحه‌که‌یدا له‌باسی زه‌کاتدا ده‌لئت (باب صدقه الکسب والتجارة) پاشان به‌لگه به‌نایه‌ته‌که‌ی سوره‌تی به‌قه‌ره دینیتته‌وه.^۳

(عن عَبْدِ الْقَارِيِّ وَكَانَ عَلَى نَيْتِ الْمَالِ فِي زَمَنِ عُمَرَ فَاِذَا خَرَجَ الْعَطَاءُ جَمَعَ عُمَرُ اَمْوَالَ التَّجَارَةِ فَحَسَبَ عَاجِلَهَا وَآجِلَهَا ثُمَّ يَأْخُذُ الزَّكَاةَ مِنَ الشَّاهِدِ وَالْغَائِبِ)^۴

نین عه‌بدی لقاری ده‌لئت (له‌سه‌رده‌می عومهری کوپی خه‌تتا‌بدا من به‌ریرسی (بیت المال) بووم کاتن موچه‌ی بدایه سامانی بازرگانه‌کانی کۆده‌کرده‌وه پاشان ژماره‌ی ده‌کرد نه‌وه‌ی ناماده‌یه‌و نه‌وه‌شی ناماده نییه پاشان له‌سامانه ناماده‌که زه‌کاتی سامانی ناماده‌و ناماده‌نه‌بووشی وه‌رده‌گرت).

(۱) بروانه مطالب اولي النهی ۹۶/۲

(۲) بروانه تفسیر الطبري ۵۵۵/۵ واحکام القرآن لابن العربي ۲۳۵/۱.

(۳) سورة البقرة الآية ۲۶۷

(۴) بروانه الاموال لأبي عبيد ومصنف ابن ابي شيبة والهلبي ۳۴/۶ وصححه ابن حزم (صحيح فقه السنة ۵۴/۲

(عن بن عمرَ أَنَّهُ قَالَ (ليس في العَرَضِ زَكَاةٌ إِلَّا أَنْ يُرَادَ بِهِ التَّجَارَةُ))^۱ عه‌بدوللای کوری عومر ره‌زای خوای لی بیئت ده‌لئت (له کهل و په‌لدا زه‌کات نییه مه‌گهر بۆ بازرگانی بیئت).

(عن رُزَيْقِ بْنِ حَكِيمٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ كَتَبَ إِلَيْهِ أَنْ أَنْظُرَ مِنْ مَرٍّ بِكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَخُذْ مِمَّا ظَهَرَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ مِنَ التَّجَارَاتِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِينَارًا دِينَارًا)^۲

وه‌عومهری کوری عه‌بدولعه‌زیز ره‌زای خوای لی بیئت ده‌لئت به‌ زوره‌یق (سه‌یرکه ههر بازرگانیکی موسلمان به‌سنورکه‌تاندا تیپه‌ری له‌و مال‌و سامانه‌ی که دیاره‌و بازرگانی پیوه ده‌کهن له‌ههر چل دینار دینار‌تکیان لی وه‌رگرن).

وه‌ئین مونزیر ده‌لئت (یه‌ک ده‌نگی زانایان له‌سهر فهرزیوونی زه‌کاتی مالی بازرگانی هه‌یه، به‌لام که‌سی بروای پی نه‌بیئت کافر نابیئت چونکه راجیای تی‌دایه)^۳.

۳- مهرجه‌کانی زه‌کاتی مالی بازرگانی:

أ - گه‌شتنه راده‌ی زه‌کات که نرخ (۸۵) هه‌شتاو پی‌نج گرامه نالتونه، چونکه مالی بازرگانی بۆ گه‌شتنه راده‌ی زه‌کات وه‌ک نالتون داده‌نریت.

ب - سال به‌سهردا تیپه‌رین ده‌بیئت له‌و کاته‌وه که گه‌شتوته راده‌ی زه‌کات لی‌که‌وتن سالیکی به‌سهردا تیپه‌ریت نه‌عجا زه‌کاتی ده‌که‌ویت، عن جابر بن زید أنه قال في مثل ذلك قومه بنحو من ثمنه يوم حلت فيه الزكاة ثم أخرج زكاته)^۴ ئین مونزیر ده‌لئت (سال تیپه‌رین به‌سهر مالی بازرگانیدا یه‌ک ده‌نگی زانایانی له‌سهره).

ج - نه‌و ماله نیازو مه‌به‌ستی بازرگانی و مامه‌له پیوه‌کردنی له‌دلدا بوو بیئت یان به‌کرده‌یی خه‌ریکی بازرگانی پیوه‌کردن بیئت.

(۱) رواه الشافعي في الأم ۶۸/۲ وعبدالرزاق ۹۷/۴ والبيهقي ۱۴۷/۴ بسند صحيح

(۲) رواه مالك في الموطأ ۵۴۹ والشافعي في الأم ۶۸/۲ باسناد صحيح.

(۳) بروانه الفتاوى لابن تيمية ۱۳/۲۵ وسبل السلام ۸۲۵/۲

(۴) المغني لابن قدامة ۳۰/۳

۴- بازرگان چۆن زهکاتی مائی بازرگانیه کی ده دات؟

نه گهر کاتی زهکات دانه که هات ده بیئت کابرای بازرگان ههرچی سامانی ههیه هه مووی کۆ بکاته وه که نه مانه ده گرتنه وه

أ - پارهی نه خیتنه .

ب - نرخى شو شت و مه کانه ی بازرگانیان پیوه ده کات لای خۆیه تی نه یفرۆشتوون .

ج - ههرچی قهرزی ههیه که به یه یوا نییه له وه رگرتنه وه ی .

د - نه مانه هه مووی کۆ ده کاته وه نه بجا ۱/۴۰ چل یه کی لیده دات وه ک زهکات

ه - ئایا ماله بازرگانیه که ده دریت له زه کاتدا یا نرخه کی؟

رای به هیز که به لگه کان پشتیوانی لی ده که نه شو هیه که زهکات له نرخى ماله بازرگانیه که ده دریت نه مه رای جه ماوه ری زانایانه و به هیز تره له راکانی تر، به لام هه نئى له زانایان ده لئین: بازرگان سه ر پشکه له نئوان ماله که یا نرخه کهیدا هه رکامیان بدات دروسته ئین ته میه ش ده لئیت: کامیان - ماله که یان نرخه کی - بۆ هه ژار باشته شو ه یان بدات.^۱

۶- که لو په لی بازرگانی بۆ زه کاتدانی به چ نرخیک داد نه ریت؟

پتویسته مال و سامانی بۆ شو ه ی زه کاتی لی بدریت وه پتشترو و قمان رای به هیز شو هیه که زهکات له نرخه کی بدریت، به لام به کام نرخى داده نریت شو نرخى پتکراوه یا شو نرخى که له کاتی زه کاتی دانه که دا هه یه تی، رای به هیز شو هیه که له کاتی زه کاتدانه که دا نرخى چه نه به و نرخه ماله بازرگانیه که داده نریت (عن جابر بن زید أنه قال في مثل ذلك قومه بنحو من ثمنه يوم حلت فيه الزكاة ثم أخرج زكاته) له جابری کوپی زهیده و ریوایه تی کراوه و وتویه تی (به نرخى شو رۆژه که زه کاتی تیدا فهرز بووه بینرخینه و پاشان زه کای لی ده ریکه)^۲ نه مه رای زۆریه ی زانایانه .

(۱) بروانه البدائع ۲/۲۱ والمغني ۳/۳۱ و مجموع الفتاوى ۲۵/۸۰ و بداية المجتهد لابن رشد ۱/۲۶۰

(۲) بروانه الأموال لأبي عبيد ص ۴۲۶ .

هه‌شته‌م: زه‌کات به‌کێ دهریت؟

یه‌که‌م: نه‌وانه‌ی زه‌کاتیان پێ دهریت:

خوای گه‌وره نه‌و که‌سانه‌ی دیاری کردوه له زه‌کاتیان پێ ده‌شی و پێیان دهریت و ده‌فرمویت: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَيْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلَيْهِ حَكِيمٌ﴾ التوبة: ۶۰ واته: بێگومان زه‌کاته‌کان ته‌نها بۆ هه‌زاران و نه‌داران و نه‌وانه‌ی کۆی ده‌که‌نه‌وه و دل راگیران نه‌و کۆیلانه‌ی ده‌یان‌ه‌وێت خزیان نازاد بکه‌ن و قهرزداران و له‌رێی خوادا جه‌نگاوان و رێبوارانه. له‌لایه‌ن خواوه پێویست کراوه و خوای زانا و دانایه، نیتاش باهه‌ریک له‌مانه که‌هیه روونی بکه‌ینه‌وه.

۱- هه‌زاران:

هه‌زار: نه‌و که‌سه‌یه که هه‌چی نییه: (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: الْمَسْأَلَةُ لَا تَصْلَحُ إِلَّا لِثَلَاثَةٍ لِّذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِّذِي غُرْمٍ مُفْطِعٍ أَوْ لِّذِي دَمٍ مُوجِعٍ).^۱ نه‌ه‌س ره‌زای خوای لی بیت ده‌لیت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرمویت: (سوالکردن دروست نییه بۆ سێ که‌س نه‌بیت: بۆ هه‌زارێکی هه‌ج نه‌بوو، یا بۆ قهرزدارێکی زۆر قهرزار یا بۆ خۆین خۆشه‌که‌ریکی پاره‌ی خۆینه‌که‌ی خستۆته نه‌ستۆی خۆی نه‌گه‌ر نه‌یدات بکوژکه ده‌کوژنه‌وه و بۆ نه‌و به نیش و نازاره). (عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ أَنَّ رَجُلَيْنِ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا أَتَيَا النَّبِيَّ ﷺ يَسْأَلَانِهِ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَلَبَ فِيهِمَا الْبَصَرَ وَرَأَاهُمَا جُلْدَيْنِ فَقَالَ «إِنْ شِئْتُمَا أُعْطِيَتْكُمَا وَلَا حَظَّ فِيهَا لِغَنِيٍّ وَلَا لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ»^۲ عوبه‌یدوللای عه‌دی کۆری خیار ده‌لیت: دوو پیاو پێیان ووت: که روشتنه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ داوا یاره‌مه‌تیاں لیکرد نه‌ویش سه‌رنجی دان بینی دوو پیاوی به‌توانان بۆیه فرموی(نه‌گه‌ر

(۱) رواه احمد ۱۲۷/۳ وابو داود ۱۶۳۵ الحدیث صحیح لغیره.

(۲) رواه احمد ۳۶۵/۵ وابوب داود ۱۶۳۳ حدیث صحیح

ده تانه ویت و حمز ده کهن پیتان ده دهم، به لام نهم - زهکاته - بهشی ده و له مه ندو بهشی به توانایه کی نیشکهری تیدا نییه).

۲- ده ستگورت (نه داران):

که سیکه که میکی ههیه، به لام بهشی ناکات و پی ناژی، عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال ليس المسكين بهذا الطواف الذي يطوف على الناس فتردّه اللقمة واللقمتان والتمرّة والتمرّتان قالوا فما المسكين يا رسول الله قال الذي لا يجد غني يغنيه ولا يفطن له فيتصدق عليه ولا يسأل الناس شيئا).^۱ نه بو هورهیره رهزای خوای لی بیت ده لیت: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی (نه دارو ده ست کورت نهو که سه نییه به سه ر خه لکدا ده گهریت تیکه یه ک و دوو تیکه ده یگیزیتته وه یا خورمایه ک و دوو خورما ده یگیزیتته وه) جا عهرزبان کرد نهی نه دار کتیه نهی پیغه مبهری خوا؟ فهرمووی: (که سیکه نه وهندهی نییه بی نیازی بکات، ناشناسریت تا زهکاتی بی بدریت خویشی هه لئاسی داوا له خه لکی بکات).

۳- کوکهرهوانی زهکات:

نهو که سانهی هه لده سن به کوکردنه وه و نیش و کاری په یوه نیدار به کوکردنه وهی زهکات و دابه شکردنی، نابیت له خزم و کس و کاری پیغه مبهر بن ﷺ. عن عبد المطلب ربيعة بن الحرث وعباس بن عبد المطلب وفضل بن عباس أتوا رسول الله ﷺ فقالوا له يا رسول الله... استعملنا يا رسول الله على الصدقات فقال: (إن هذه الصدقة إنما هي أوساخ الناس وإنها لا تحل لمحمد ولا لآل محمد).^۲ عهبدولموتهلپب کوپی ره بیعهی کوپی حارس ده لیت خوی عه بیاسی کوپی عهبدولموتهلپب و فه زلی کوپی عه بیاس (رهزای خوایان لی بیت) رۆشتن بۆ خزمه تی پیغه مبهر ﷺ عهرزبان کرد نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بمانکه به کوکهره وهی زهکات نهویش فهرمووی: بیگومان زهکات هه لال نییه بۆ موچه مه دو که س و کاری موچه مه دو ، چونکه نهو چلکی خه لکیه).

(۱) رواه احمد ۲/۲۶۰ و البخاري ۱۴۷۹ و مسلم ۱۰۱/۱۰۳۹

(۲) رواه مسلم ۱۰۷۲ و ابو داود ۲۹۶۹

(عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ السَّاعِدِيِّ الْمَالِكِيِّ أَنَّهُ قَالَ: اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا وَأَدَيْتَهَا إِلَيْهِ أَمَرَ لِي بِعَمَالَةٍ فَقُلْتُ: إِنَّمَا عَمِلْتُ لِلَّهِ وَأَجْرِي عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: خُذْ مَا أُعْطِيتَ فَإِنِّي عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَعَمَلَنِي فَقُلْتُ: مِثْلُ قَوْلِكَ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: « إِذَا أُعْطِيتَ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ »^۱. بوسری کوری سعید دہلیت: ثین ساعدی مالکی دہلیت: عومر کردمی بدکڑہوہی زہکات جا کاتی لی بوومہوہ و ہینامہوہ بوی فرمانیدا کرتی نہوہی کردومہ پیٹم بدن، منیش و تم: من نہو کارہم لہبر خوا کردوہ! ووتی نہوہی پیت دراو وریگرہ، چونکہ منیش لہسہردہمی پیغہمبہری خودا ﷺ نہم کارہی پی سپاردم کہ پارہی پیدام منیش نہم قسہیہی توم کرد، جا پیغہمبہریش بہمنی فرموی (نہگر شتیکت پیتدرا بی نہوہی داوای بکہیت نہوہ بیخو و بیبہخشہ).

۴۔ دل را گیراوان:

نہو کہسانہن کہ بہشیک لہ زہکاتیان پی دہدہریت بوی نہوہی دلیان دابہزرت لہسہر نیمان، چونکہ تازہ موسلمانن، (عن عَمْرُو بْنِ تَعْلَبَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى بِمَالٍ أَوْ سَبِيٍّ فَقَسَمَهُ ، فَأَعْطَى رَجُلًا وَتَرَكَ رَجُلًا فَلَبَّغَهُ أَنَّ الَّذِي تَرَكَ عَتَبُوا ، فَحَمِدَ اللَّهُ ثُمَّ أَتْنِي عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ: « أَمَّا بَعْدُ ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ ، وَأَدْعُ الرَّجُلَ ، وَالَّذِي أَدْعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي وَلَكِنْ أُعْطِي أَقْوَامًا لِمَا أَرَى فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْحَزَنِ وَالْهَلَعِ ، وَأَكُلُ أَقْوَامًا إِلَى مَا جَعَلَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَى وَالْخَيْرِ ، فِيهِمْ عَمْرُو بْنُ تَعْلَبَ » . فَوَاللَّهِ مَا أَحَبُّ أَنْ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حُمْرَ النَّعَمِ)^۲. عہمری کوری تہغلیب رہزای خوی لی بیت دہلیت: ہندئ مال یان کزیلہو دیلیان بوی پیغہمبہر ﷺ ہینا، نہویش دابہشیکرد بہشی کہسانیکی دا و کہسانیکیسی بی بہش کرد نہجا پی گہشتہوہ نہوانہی بہشی نہدابون گلہیان کردبو نہویش سوپاس و ستایشی خوی کردوو فرموی: (لہپاشان دہی سویتند بہخوا دلیان بہشی کہسیک دہدہم و بہشی یہکیکی تر نادہم ، نہوہیان بہشی نادہم لام خوشہویستہر لہوہیان بہشی دہدہم ، بہلام من بہشی کہسانیک

(۱) رواہ احمد ۵۲/۱ والبخاری ۱۷۶۴ ومسلم ۱۰۴۵

(۲) رواہ البخاری ۹۲۳ و احمد ۶۹/۵

دهدم له بهر نهو هی دهزام دلّیان دامه زراو نییه، بهلام کهسانیک دهسپترم بهو بئ نیازی و چاکه و نیعمانی له دلّیاندایه، لهوانه عهمری کوری تهغلیب) جا سوئند بهخوا ووشتری سوورم پئ بدرایه بهقهدهر نهو ووتهی پیغه مبهری خوا ﷺ پیم خوش نهبوو).

(عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَسَمًا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِ فُلَانًا فَإِنَّهُ مُؤْمِنٌ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَوْ مُسْلِمٌ » أَقُولُهَا ثَلَاثًا. وَيُرَدُّهَا عَلَى ثَلَاثًا « أَوْ مُسْلِمٌ » ثُمَّ قَالَ « إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ مَخَافَةَ أَنْ يَكْبَهُ اللَّهُ فِي الثَّارِ »).^۱ عامیری کوری سهعد لهسهعدی باوکیهوه رهزای خویان لی بیت دهگیریتتهوه که ووتی: پیغه مبهری خوا ﷺ ههندی مال و سامانی دابهشکرد دهلّیت: ووتم نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بهشی فلان کهسیش بده، چونکه بیگومان نیمانداره نهویش فهرمووی یا موسلمان، من سئ جار نهو قسهیدم کرد نهویش سئ جار نهو وهلامهی دووباره کردهوه پاشان فهرمووی (دلّینا به من بهشی کهسینک دهدم کهسی تر لام لهو خوشهویستره لهترسی نهو هی خوا بهروودا بیخاته دۆزهخهوه).

۵- کوئله ژۆر دهستهکان:

نهمانه کهسانیک بوون له پیتش نیسلامدا ههبوون که نیسلام هات ورده ورده نهیهیلّاوه که بههۆی جهنگو قهرزاریهوه کراونهته کوئله جا نیسلام بهشیکی پارهی زهکاتی ترهخان کردوه بۆ نازادکردنی ئەم کوئیلانه جا چ نوسراویان نویسیبت لهگهڵ خاوهنهکانیاندا پارهیان پیتیدن و خویان پئ بکرن یان ههر بهو بهشه پارهییه کوئله بکپردیت و نازادبکرت.

۶- قهرزداران:

کهسانیکن بوونهته ژۆر قهرزاریهوه توانای دانهو هی قهرزهکانیان نییه، ئەمانهش بهشیك له زهکاتیان پئ دهدریت، بهمهرجی قهرزداریهکهی بههۆی گوناوه نیسراف و زیادهپرهویهوه نهبوو بیت.

۷- له رێکای خوادا:

نهو جهنگاوهراوه دهگریتهوه که له پیتناوی نایینی نیسلامدا جهنگو جههاد دهکهنو موچهی تاییهتیان نییه لهلایهن دهولهتهوه، ههروهها بۆ حهجکردنیش سهرف دهکرت.

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ إِلَّا لِخَمْسَةِ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا أَوْ رَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أَوْ غَارِمٍ أَوْ غَارِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِسْكِينٍ تُصَدَّقَ عَلَيْهِ مِنْهَا فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ»)^۱.
 ۱. نهبو سمعیدی خودری رهزای خوای لی بیت دهلیت: پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی: (زه کاتی حلال نیبه بو دهوله مهند جگه له پینج کس: بو کرتکار کۆکهره وهی زه کات یا کسئی شو مالی زه کاتهی به پاره کپی بی- وهک نه وهی زه کاته که ناژهل و شتی لهو جزره بیت- یا قهرزدار بیت^۲ - یا جهنگاوهر بیت له ریگای خوادا یا نه داریک زه کاتی پیدرا بی نهویش هندیکی به دیاری برد بیت بو دهوله مندیک).

(عَنْ أُمِّ مَعْقِلٍ قَالَتْ: لَمَّا حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَجَّةَ الْوَدَاعِ وَكَانَ لَنَا جَمَلٌ فَجَعَلَهُ أَبُو مَعْقِلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَصَابَنَا مَرَضٌ وَهَلَكَ أَبُو مَعْقِلٍ وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ حَجِّهِ جِئْتُهُ فَقَالَ «يَا أُمُّ مَعْقِلٍ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَخْرُجِي مَعَنَا». قَالَتْ لَقَدْ تَهَيَّأْنَا فَهَلْكَ أَبُو مَعْقِلٍ وَكَانَ لَنَا جَمَلٌ هُوَ الَّذِي نَحْجُّ عَلَيْهِ فَأَوْصَى بِهِ أَبُو مَعْقِلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. قَالَ «فَهَلَّا خَرَجْتَ عَلَيْهِ فَإِنَّ الْحَجَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَمَّا إِذْ فَاتَكَ هَذِهِ الْحَجَّةُ مَعَنَا فَاعْتَمِرِي فِي رَمَضَانَ فَإِنَّهَا كَحَجَّةٍ». فَكَانَتْ تَقُولُ الْحَجَّ حَجَّةً وَالْعُمْرَةَ عُمْرَةً وَقَدْ قَالَ هَذَا لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا أَذْرِي أَلَيْ خَاصَّةً)^۲.
 ۲. نومو مبعقل رهزای خوای لی بیت دهلیت (کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ دهجی مالناوایی کرد ، نیمه ووشریکمان هه بو نهبو مبعقل ترخاتی کردبو بو جیهاد له رئی خوادا، نیمه تووشی نه خووشی بووین و نهبو مبعقل مرد، پیغه مبهر ﷺ روشت بو دهج جاکاتی گهراپه وه له دهجه کهی چوومه خزمهتی فرموی (نهی نومو مبعقل چی ریگر بو له وهی له گهلاندا بیت بو دهج؟ نومو مبعقل ووتی: به راستی خۆمان ناماده کرد لهو کاته دا نهبو مبعقل مرد، نیمهش ووشریکمان هه بو سواری بین بو حج، نهبو مبعقل ووسیهتی کرد له رئی خوادا به کاربهیتریت فرموی (دهی بو به سوار- نهو وشره- نه هاتیت بو دهج ، چونکه بیگومان دهج له رئی خوادایه جا که مادهم نهو دهجهت له گهل نیمه له کیس چو له ره مەزاندانده مره بکه، چونکه

(۱) رواه احمد ۵۶/۳ وابوداود ۱۶۳۶ حدیث صحیح

(۲) کسپکه دهوله مهنده، به لام بو کوژاننده وهی ناژاوهو خوین خوشکردن پارهی نهو ناشته وایه دهخاته سمر خزی بویه قهرزار بووه نهو یه کپکه لهو کسانیه زه کاتی دهدرتی.

(۳) رواه ابوداود ۱۰۷۲ حدیث صحیح.

وهك حج وایه) جا نومو معقل دهیوت حج هجوه عهمره عهمریه بنگومان پیغه مبهری خوا ﷺ نه می به من فرموو نازام هر بز من به تاییه تی؟ یا بز هه موو موسلمانیکه.

۸- وئیواران:

که سیکه له جیگا و شویتیکى دور له ولاتى خوى پاره و پتویستی سه فر لیپراوه نه وه له زهکات به شی دهریت تا بگاته ولاتى خوى.

زهکاتى هر شویتیک به سمر ههزارو نه دارى و نه شویتنه دا دابهش ده کرت:

له فرموده کى موعازدا کاتى پیغه مبهر ﷺ ده نیتریت بز یه من چند شتیکی پی ده لیت له وانه : (فَاخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَرْدٌ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).^۱ (جا پیان بلئ که خوا زهکاتى فرز کردوه له سمریان له دهوله مهنده کانیان وهرده گریت و دهریت به ههزارو نه داره کانیان) واته هر له هه مان شویتنه دا دابهش ده کرتنه وه به سمر ههزاره کاند.

دووم: مهرجى نه و که سانه ی زهکاتیان پی دهریت:

نه ههشت جوړه ی که زهکاتیان پی دهریت که باسان کردن چند مهرجیک هیه دهیت تیاند

بیته که نه مانه:

۱- موسلمانیتى:

زهکاتى فرز ندریتنه نا موسلمان، به به لگى نه فرموده یه: (ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَعْلَمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَرْدٌ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).^۲ (بانگیان بکه بز شایه تومان هینان که هیچ پرستراویک نییه جکه له خوا و موحه مدهش نیردراوی خوایه.. جا نه گهر نه مهیان به گوئکردی نه وسا ناگاداریان بکه که خوی گه وره زهکاتى فرز کردوه له سمریان له دهوله مهنده کانیان وهرده گریت و دهریتنه وه به ههزاره کانیان..)، له فرموده یه وه بهروونی دهرده که ویت که

(۱) رواه البخاري ۱۴۹۶ و مسلم ۱۹/۲۹.

(۲) رواه البخاري ۱۳۳۱ و مسلم ۱۹.

زه‌کات له ده‌ولمه‌نی موسلمان وهرده‌گیریت و ده‌دریت به هه‌ژاری موسلمان، که‌واته ده‌بیت نه‌و که‌سه‌ی زه‌کاتی پێ ده‌دریت موسلمان بیت.

۲- نه‌توانی نیش و کار بکات:

به‌لام نه‌گهر هه‌ژارو نه‌دار بتوانن کارو کاسابه‌ت بکه‌ن و ژيانيان دابين بپێ نه‌وه دروست نیه زه‌کاتيان پێ بدریت، وه نه‌ویش دروست نیه بۆ وهریگیریت، چونکه پێغه‌مبهر ﷺ ده‌فهرمویت: «لَا تَجِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنَى وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ». (زه‌کات دروست نیه بۆ ده‌وله‌مه‌ندو که‌سێ توانی نیش و کاسبه‌تی هه‌بیت).

۳- نابیت خهرجی له سهر زه‌کات ده‌ره‌که‌ بیت:

چونکه نه‌و که‌سه‌ی مه‌سه‌ره‌فی له‌سه‌ر زه‌کاتده‌ره‌که‌ پێ نه‌وه پێویستی به زه‌کات نیه زه‌کاتده‌ره‌که‌ ده‌بیت خهرجی بکیشیت نه‌گهر زه‌کاتی پێ بدات وه‌ک نه‌وه وایه زه‌کاته‌که‌ بگه‌ڕێته‌وه بۆ زه‌کاتده‌ره‌که‌، له‌به‌ر نه‌وه دروست نیه زه‌کات بدریت به باوک و دایک باپیره و نه‌نگ چونکه خهرجیان له‌سه‌ر منداله‌کانیانه‌وه، هه‌ره‌وه‌ها دروست نیه زه‌کات بدریت به کچ و کو‌رو مندالیان نه‌گهر بچوک بوون یا گه‌وره بوون له‌به‌ر شیتی یا نه‌خۆشی یا هه‌ر هۆیه‌کی تر باوکیان مه‌سه‌ره‌فی ده‌کردن نه‌وه دروست نیه باوکیان زه‌کاتيان پێ بدات، چونکه بۆ زه‌کاتده‌ره‌که‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه وه‌ک پێشتر باسمان کرد.

هه‌روه‌ها پیاو دروست نیه زه‌کات خۆی بدات به‌هاوسه‌ره‌که‌ی چونکه خهرجی ئافره‌ته‌که‌ له‌سه‌ر پیاوه‌که‌یه‌تی.

نه‌مه‌ی باسمان کرد که زه‌کاتيان پێ نادریت له‌لایه‌ن که‌س و کاریانه‌وه به‌هۆی هه‌ژاری و نه‌داریه‌و پێیان نادریت به‌لام وه‌ک شتی تر پێیان ده‌دریت وه‌ک قه‌رزاری یا جه‌نگاوه‌ری نیسلام بن نه‌وه دروسته بۆیان زه‌کاتيان پێ به‌ن نه‌ک وه‌کو هه‌ژار به‌لکو قه‌رزارو جه‌نگاوه‌ر.

به‌لام زه‌کاتدان به‌و خزمانه‌ی که خهرجیان واجب نیه له‌سه‌ر زه‌کات ده‌ره‌که‌ نه‌وه دروست زه‌کاتيان پێ بدریت وه‌ک برا و خوشک و نامۆزاو خال و پوور و منداله‌کانیان، له‌م باره‌یه‌وه (عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَهِيَ

عَلَى ذِي الْقَرَابَةِ اثْنَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ»^۱. سلمانى كورى عامير رهزای خواى لى بيت دهلى پيغمبر ﷺ فرموى (زهكاتدان بههزار هر زهكاتدانه بهلام زهكاتدان بهخزم دوو شته زهكات و پديوهندى خزمایه تيشه).

۴. نايبت (هاشمى و مولهلبى) بيت:

واته: نهو كهسوى بهرچه لك بجيته سر بهنو هاشم و بهنو مولهلب زهكاتى پى نادریت، چونكه پيغمبرى خوا ﷺ ده فرمويت: «إِنَّ هَذِهِ الصَّدَقَاتِ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ وَإِنَّهَا لَا تَجِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلَا لَأَلٍ مُحَمَّدٍ»^۲. (نهم مالى زهكات بهيگومان چلكى خهلكييه و هلال نيه به موحه ممد و كهسوكارى موحه ممد).

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ثَمَرَةً مِنْ ثَمَرِ الصَّدَقَةِ، فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «كَيْفَ كَيْفٍ - لِيَطْرَحَهَا ثُمَّ قَالَ - أَمَا شَعَرْتَ أَنَا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ»^۳. نهو هورهيره رهزای خواى لى بيت دهليت: (هسهنى كورى عهلى خورمايه كى له خورماى زهكات هه لگرت و خستيه ده مى ويستى بيخوات جا پيغمبر ﷺ فرموى: كخ كخ به نهوى لهده مى دهريينيت و فريدا، پاشان فرموى (نهى نه تزانويه نيتمه شتى زهكات ناخوين).

دروسته نافرهت زهكات بدات به ميترده كى:

بهلكو سونه ته نه گهر نافرهت زهكاتى هه بوو ميترده كى ههزار بوو زهكاتكه كى بدات به ميترده كى، ههروه ها سونه ته مه سره فى منداله كانى بكات نه گهر ميترده كى ههزار بوو، بويه ليترده دا دروسته، بهلام به پيچه وانه وه دروست نيه پياو زهكات بدات به ژنى خوى، چونكه پياو واجبه له سر خيترانى به خيوكات، بهلام نافرهت له سرى واجب نيه، ميرو منداله كانى به خيو بكات، (عَنْ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيَحْزَى عَنِّي أَنْ أُنْفِقَ عَلَى زَوْجِي وَأَيْتَامٍ لِي فِي حَجْرِي؟ فَقَالَ لِمَنْ بَلَّغَهُ سَوَالُهَا: «نَعَمْ لَهَا أَجْرَانِ أَجْرُ

(۱) رواه الترمذ ۶۵۸ والنسائي ۹۲/۵ وابن ماجه ۱۸۴۴ صحيح لغيره.

(۲) رواه مسلم ۱۰۷۲.

(۳) رواه البخاري ۱۴۲۰ ومسلم ۱۰۶۹.

الْقَرَابَةِ وَاجْرُ الصَّدَقَةِ»^۱. زینه‌بی خیزانی عبدوللای کوری مه‌سعوده وه ره‌زای خویان لی بیت پرسیار له پیغه‌مبدر ﷺ کرد نایا دروسته بو من مه‌سرفی می‌رده‌کم و چند منداککی هدیو که لامه بکم به پاره‌ی زه‌کاتی خوم؟ پیغه‌مبدریش فرموی بهو که‌سه‌ی پرسیاره‌کی زینه‌بی لی کردبوو: به‌لی دوو پاداشتی هیه، پاداشتی خزمایه‌تی و پاداشتی زه‌کاته‌کش).
(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلِيَ أَجْرٌ أَنْ أَتَفِقَ عَلَى بَنِي أَبِي سَلَمَةَ إِنَّمَا هُمْ بَنِي. فَقَالَ « أَتَفِيقِي عَلَيْهِمْ، فَلَكِ أَجْرٌ مَا أَتَفَقْتِ عَلَيْهِمْ ».^۲ نومو سله‌مه ره‌زای خوی لی بیت ده‌لی ووتم: نه‌ی پیغه‌مبدر خوا ﷺ نایا من پاداشتم ده‌گات که مه‌سرفی کورانی نه‌بو سله‌مه بکم چونکه کوری خوم؟ فرموی مه‌سرفیان بکه پاداشتی نه‌و مه‌سرف کردنه‌ت بو ده‌نوسریت).

نیامی بوخاری نه‌م دوو فرموده‌ی باسان کردن له‌ژیر ناویشانی (الزكاة على الزوج والایتام في الحجر) هیناویه‌تی، واته: زه‌کاتدان به‌می‌ردو هدیو لای زه‌کاته‌در سی نافرته‌.

زه‌کاتدان به‌کاربه‌دستی سته‌مکار

نه‌گهر زه‌کات بدریت به‌کاربه‌دستی موسلمان سته‌مکارو ناریک زه‌کاته که‌له‌ملی خاوه‌نه‌کی ده‌بیته‌وه (عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّكُمْ سَتَرُونَ بَعْدِي أَثَرَهُ وَأُمُورًا تُنْكِرُونَهَا . قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « أَذُوا إِلَيْهِمْ حَقُّهُمْ وَسَلُّوا اللَّهَ حَقُّكُمْ »).
عبدوللای کوری مه‌سعوده ره‌زای خوی لی بیت پیغه‌مبدری خوا ﷺ فرموی پیمان: بیگو مان دوا من خویه‌سندی و خوی خوی و ستانیک که به‌لاتانه‌وه خراپه ده‌بینن) عمرزبان کرد نه‌ی پیغه‌مبدری خوا ﷺ چ فرمانیکمان پی ده‌که‌یت فرموی (مافی خویان پی بدن و مافی خوشتان له‌خوا داوا بکه‌ن)^۳.

(۱) رواه البخاري ۱۳۷۹ ومسلم ۱۰۰۰

(۲) رواه البخاري ۱۳۹۸ ومسلم ۱۰۰۱

(۳) رواه البخاري ۷۰۵۲

زکاتی سهرفیتره

یه کهم: پیتاسه کس: زه کاتی که به هوی کۆتایی هاتنی رۆژووی مانگی ره مه زانه وه واجب ده بیت.

زانایان یه که دهنگن له واجب بوونی، وه له بهر چهند حکمه تیک خوی گه وه پیتوستی کردوه له وانه: پاکه ره وه یه بۆ رۆژوه وان و سوپاسکردنی خوی به بۆنه ی ته واکردنی رۆژووی مانگی ره مه زانه وه وه هاوکاری و یارمه تیدانی هه ژاران له لایه ن ده ولته مه ند و دارایانه وه و راهیتانی موسلمانانه به گشتی بۆ به خشین مال و سامان.

عن ابن عباس (قال فرض رسول الله ﷺ زكاة الفطر طهرة للصائم من اللغو والرفث وطعمة للمساكين من أداها قبل الصلاة فهي زكاة مقبولة ومن أداها بعد الصلاة - فهي صدقة من الصدقات) ^۱. عبدالله کۆری عه بیاس ره زای خوی لی بیت ده لیت: (پیتغه مبه ری خوا ﷺ زه کاتی سهرفیتره ی فعرز کرد پاکه ره وه ی رۆژوه وان بیت له قسه و کرداری ناپه سندو خۆراکیش بیت بۆ هه ژاران جا هه کس پیتش نویژی جه ژن دای نه وه زه کاتیکی وه رگراوه هه کسه یکیش دوا نویژی جه ژن بیدات نه و خیریکه له خیره کان).

دوهم: به لکس زه کاتی سهرفیتره:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر صاعاً من تمر أو صاعاً من شعير على العبد والحر والذكر والأنثى والصغير والكبير من المسلمين وأمر بها أن تؤدى قبل خروج الناس إلى الصلاة) ^۲. عبدالله کۆری عومه ره زای خویان له سه ر بیت ده لیت: (پیتغه مبه ری خوا زه کاتی سهرفیتره ی واجب کرد مه نیک له خورما یان له جۆله سه ر کۆیله و نازاد و نیر و مندال و گه وه نه گه ره نه وانه موسلمان بن، هه وه ها پیتغه مبه ر ﷺ فه رمانی داوه پیتش چوون بۆ نویژی جه ژن سهرفیتره که بدریت).

(۱) رواه ابوداود ۱۶۰۹ ابن ماجه ۱۸۲۷ والحاكم ۴۰۹/۱

(۲) رواه البخاري ۱۵۰۳ ومسلم ۹۸۴

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نُعْطِيهَا فِي زَمَانِ النَّبِيِّ ﷺ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ، فَلَمَّا جَاءَ مُعَاوِيَةُ وَجَاءَتِ السَّمُرَاءُ قَالَ أَرَى مُدًّا مِنْ هَذَا يَعْدِلُ مُدَّيْنِ).^۱ نهېو سعيدي خودري رهزای خوی لی بیت دهلیت: (نیمه له کاتی پیغه مبهردا ﷺ مهنیک له خوراک یا له خورما یا له جو یا له کەشک یا له میوژ زه کاتی سرفیتره مان نه دا جا کاتی موعاوییه هات بوویه گه وری موسلمانان نهم گهغهش پیدای بوو ووتی مشتیک لهم گهغه بهرانبهر دوو مشت لهو شتانهی تر ده بیئت)، (قَالَ أَبُو سَعِيدٍ لَا أَزَالُ أَخْرِجُهُ كَمَا كُنْتُ أَخْرِجُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) نهېو سعید دهلیت بهلام من له سردهمی پیغه مبهردی خوادا زه کاتی سرفیتره کهم چون دهرده کرد هروادهری ده کهم).^۲

سپیهم: کاتی واجب بوونی زه کاتی سرفیتره:

له سوننهت وا بلاوه زه کاتی سرفیتره له سالی دووهمی کوچی واجب بووه له ههمان سالدا که روژووی مانگی ره مهزانی تیدا پتوست بووه.

چواهم: سرفیتره کهی بدریت:

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ).^۳ عهبدوللای کوپی عومدر رهزای خویان لی بیت دهلیت: (پیغه مبهردی خوا ﷺ فرمانی کرد زه کاتی سرفیتره پیش روشتنی خه لک بونوژی جهون بدریت).

وه دروسته روژیک یا دوو روژ پیش جهون بدریت (عَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُعْطِيهَا الَّذِينَ يَقْبَلُونَهَا، وَكَانُوا يُعْطُونَ قَبْلَ الْفِطْرِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ).^۴ نافع دهلیت عهبدوللای کوپی عومدر رهزای خویان لی بیت زه کاتی سرفیتره کهی ددها بهو کهسانهی وریان ده گرت، وه نهوان روژیک یان دوو روژ پیش جهون سرفیتره کهیان ددها).

(۱) رواه البخاري ۱۵۰۸، ۱۵۰۶، ۱۵۰۵ ومسلم ۱۷، ۱۸، ۱۹/۹۸۵ وابوداود ۱۶۱۶

(۲) رواه البخاري ۱۵۰۸ ومسلم ۱۸/۹۸۵

(۳) رواه احمد ۵/۲ والبخاري ۱۵۰۳ ومسلم ۱۴/۹۸۵ وابوداود ۱۶۱۳ والترمذي ۶۷۵.

(۴) رواه البخاري ۱۵۱۱ وابوداود ۱۶۱۰

پیتجهم: زهکاتی سرفیتره به کن دهریت؟

زهکاتی سرفیتره دهریت بهو که سانهی زهکاتیان پی دهریت به لام پیویست ناکات هممو نهو که سانهی زهکاتیان پی دهریت له زهکاتی سرفیتره شدا پییان بدریت، چونکه دلراگیراوانو کؤکهره وانی زهکات پییان نادریت و پیویست ناکات، به لکو نهوهی سرفیتره ده دات خوی

دهیدات یا دهیدات به که سیک بیدات به هه ژاران، ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ التوبة: ۶۰ نه مه رای پیشه وایان نه بو .
 حنیفه و مالیک و شافعی و نه حمه دو نیین حه زمه رحمتهی خویان لی بیت^۱.

وهه ندئی له زانایان ده لئین دهریت به هه ژاران و نه داران، نه مهش رای مالیکییه کان و بین ته مییه^۲.

(۱) پروانه المجموع للنوي ۱۴۴/۶ والدر المختار ۳۶۹/۲

(۲) پروانه مجموع الفتاوى ۷۳/۲۵

کتیبي حەج کردن

حەجکردنی پیغمبەر ﷺ

یەكەم: حەج چیه و كەس فەرز بووه؟

حەج: ووشەى (حَجَّ) و (حَجَّ) لە زمانى عەرەبیدا بەمانای جێى مەبەست دى^١ و هەندێکیان دەلێن: حەج واتە زۆر روو تێکردن سەردانى کردنی بە پیرۆز گێراویك^٢.

عومرەش لەزمانى عەرەبیدا بەمانای سەردان دى^٣.

وە لەشەرعدا ووشەى حەج رۆشتنە بۆ مالى خوا بەچەند کردەوێهەکی دیاریکراو و تاییهتەو.

یا رۆشتنە بۆ مالى خوا بۆ بەجێهێنانى عیبادەتێكى تاییهت لەکاتێک تاییهتدا و بەشیوێهەکی تاییهت^٤.

حەج قورئان و سوننەت و یەك دەنگى زانایان فەرز بووه لە دروشمە دیارو ئاشکراکانى ئیسلامە کە هەر کەس لە موسلمانان ئینکاری بات کافر دەبێت و لەبازنەى ئیسلام دەچیتە دەرەو.

کەس حەج فەرز بوو؟

حەج لەسالى نۆى کۆچیدا فەرز بووه وە پیغمبەرى خوا ﷺ تەنیا حەجێكى کردووه و ئەویش لەسالى دەى کۆچیدا بوو پاش ئەوێ کەعبەى لە بت و بتپەرستان پاك کردەو.

(١) بروانه (النهاية في غريب الحديث والأثر ٣٤٠/١ وفتح الباري ٤/٨٢٢ وختار الصحاح ص ١١٢).

(٢) بروانه فتح الباري ٤/٨٢٢ وشرح صحيح مسلم للنووي ١١/٥.

(٣) بروانه صحيح مسلم بشرح النووي ١١/٥.

(٤) فتح الباري شرح صحيح البخاري ٤/٨٢٢ وصحيح مسلم بشرح النووي ١١/٥.

دووهم: ددربارهې ګوره یې حج:

له زور شوتن و دهق قورنې و سوننه تدا پلې و پایه یې حج باس کراوه، خواي ګه وره ده فرموت: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ البقرة: ۱۹۶ واته: وه حج و عومره بؤ خوا ته و او بکن وه ده فرموت ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ عَلِيمٌ﴾ آل عمران: ۹۷ واته: هدی خوايه به سهر خه لکوه که هدر که سیک توانای هه بوو - پړی ی پندرا- حجی ماله کې بکات، هدر که سیکش کافر بیت نه وه دلنیا بن خوا بئ نیازه له هه موو جیهانیان، وه ده فرموت: ﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾ الحج: ۲۷ واته: جار بده به ناو خه لکدا بیت بؤ حج به پیاده و به سواری هدر و لاخیکې له پرو لاواز- به هاتنیان له ریگای دووره وه- که له هه موو ریگایه کی دووره دین.

وه پیغه مبرش ﷺ ده فرموت: (مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ).^۱ (هه کس حج بکات هیچ قسه و کرده ویه کی نابه جئ نه کات و گونا هیش نه نجام نه دات وه نه و رژی له دایکبوه- بیگناه- ده ګرپته وه).
(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ: «الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ».. قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ «حَجُّ مَبْرُورٍ».)^۲ نه بو هورهیره ره زای خواي لی بیت ده لیت: پرسیار له پیغه مبري خوا ﷺ کرا کام له کرده و کان چاکتره؟ فرموی (پروا به خوا و به پیغه مبره کې، ووترا دوا نه وه چی تر فرموی (حجیکې تیرو ته و او).

سپیه م: دوکمی حج و به لکھی فدرز بوونی:

به ده کد هنگی زانایانی نیسلا می حج فره زو پایه یه که له پایه کانی نیسلا م کس نییه رایه کی جیاواز له رایه یه بیت له ناو موسلماناندا.

(۱) رواه البخاري ۱۵۲۱ ومسلم ۱۳۵۰.

(۲) رواه البخاري ۲۶ ومسلم ۸۳.

به لنگه‌ی فرزند بوونی حج:

حج به قورئان و به سوننه‌ت و به کۆ ده‌نگی زانایانی نیسلام فرزند بووه نه‌مه‌ش به لنگه‌کانه:

له قورئاندا: خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ ءَامِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفِيٌ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ آل عمران: ۹۶ - ۹۷ واته:

بیگومان به کهم مالی که دانراوه بۆ -خواهرستی- خه لکی نهو ماله‌یه که له به ککه-مه ککه- دایه پیروزکراو و رینمونییه بۆ جیهانیان چند به لنگه و نیشانه‌ی دیاری تیابه-یه کینکیان- شوین وه‌ستانه‌کی ئیبراهیمه و هه‌رکس چو بیته نهو شوینه بی ترس بووه (له زیان و نازاردان) وه بۆ خوا هدی به سهر خه لکییه وه حج کردنی نهو ماله، هه‌ر کس که توانای گه‌یشتنی (روشتنی) هه‌بیت بۆ نهو ماله، هه‌ر که سیکیش باوه‌ری نه‌بیت (یا توانای هه‌بیت نه‌روات) نهو بیگومان خوا بی نیازه‌ی له هه‌موو جیهانیان.

له سوننه‌ندا: «عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله (ﷺ): بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ وَحُجِّ الْبَيْتِ لِمَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا»^۱ نه‌بو هوره‌یره-ره‌زای خوی لی بیت- ده‌لیت:

(پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمویه‌تی: (نیسلام له‌سهر پینج پایه دامه‌زرینراوه: شایه‌تیدان به‌وه‌ی که هیچ په‌رستراویکی راست نییه جگه له‌خوا وه که موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خودایه و نوێژکردن و زه‌کات و روژووگرتنی ره‌مه‌زان و حجی مالی خوا بۆ که سیکی که توانای گه‌یشتنی نهو ماله‌ی هه‌بیت).

زانایانی نیسلام به‌ک ده‌نگن و کۆن که حج له ته‌مه‌ندا به‌ک جار واجبه بۆ نهو که‌سه‌ی توانای هه‌بیت.^۲

بو‌یه هه‌ر کس دانی پیدانه‌نییت کافر ده‌بیت و له نیسلام ده‌چیته ده‌روه.

(۱) رواه البخاري ۸ و مسلم ۱۶/۱۹

(۲) بروانه‌ی المجموع شرح‌ المذهب ۱۳/۷ و المغنی لابن قدامة ۲۱۷/۳

چوارهم: حوکمی حه‌جی مندال:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً رَفَعَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ صَبِيًّا فَقَالَتْ: أَلْهَذَا حُجٌّ؟ قَالَ: «نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ»^۱. عبداللای کوری عه‌باس ره‌زای خویان لی بیټ ده‌لیت: (نافره‌تیک مندالیک به‌رز کرده‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ - تابیبینی - و‌تی: نهمه حه‌جی بۆ هه‌یه و دروسته؟ فهرمووی: به‌لی و پاداشته‌کمی بۆ تویه).

(عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ حُجَّ بِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ). سائبی کوری یه‌زید ره‌زای خوی لی بیټ ده‌لیت: (له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا ﷺ حه‌جیان پیکردم له‌کاتیکدا که ته‌مه‌نم هه‌وت سال بوو)^۲.

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: قَالَ ﷺ: «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَفِيقَ»^۳. نهم فهرموده‌ی عایشه ده‌یگپ‌رته‌وه پالېشتی نه‌وه ده‌کات که حه‌جی مندال دروست نه‌بیټ که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرمویت (س) که‌س قه‌له‌می - تاوان نووسین - یان له‌سه‌ر هه‌ل‌گیراوه، له‌سه‌ر خه‌وتوو هه‌تا له‌و خه‌و هه‌ل‌ده‌سی و له‌سه‌ر مندال هه‌تا بال‌ع ده‌بیټ و له‌سه‌ر شیت هه‌تا چاک ده‌بیټه‌وه).

پینجه‌م: حه‌ج‌کردنی که‌سیک له‌بوی که‌سیکی تو:

نه‌گهر که‌سیک نه‌خۆش یا پیر یامرد بیټ و مندال و براو خزمی حه‌جی بۆ بکه‌ن دروسته به‌م به‌لگانه:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ امْرَأَةً مِنْ خَتَمَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ عَلَيْهِ فَرِيضَةُ اللَّهِ فِي الْحَجِّ وَهُوَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى ظَهْرِ بَعِيرِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «فَحُجِّي عَنْهُ»^۴. عبداللای کوری عه‌باس ره‌زای خویان لی بیټ ده‌لیت: (نافره‌تیک خه‌سه‌می

(۱) رواه مسلم ۱۳۳۶/۴۰۹ و ابو داود ۱۷۳۶

(۲) رواه البخاري ۱۸۵۸ و احمد ۴۴۹/۳

(۳) رواه احمد ۱۰۰/۶ و أبوداود ۴۳۹۸ و النسائي ۱۵۶/۶ صحيح

(۴) رواه البخاري ۱۵/۳ و ۱۸۵۴، و مسلم ۱۳۳۴/۴۰۷

ووتی: نهی پیغمبره‌ری خوا باو کم حجی له‌سهر فهرز بووه پیرو به‌ته‌مه‌نه ناتوانیت به‌سهر پشتی وه‌شته‌که‌یه‌وه بوه‌ستی فهرمووی: (تو حجی بو بکه).

(عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلَا الْعُمْرَةَ وَلَا الظَّنَّ. قَالَ «حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَاعْتَمِرْ»).^۱ نه‌بو ره‌زینی عوقه‌یلی ره‌زای خوی لی بی ده‌لیت رۆشته خزمه‌تی پیغمبره‌ری ﷺ ووتی: باو کم پیرو به‌سال‌چووه ناتوانیت حج و عومره بکات و به‌سواری پروات، فهرمووی: (حج و عومره بکه بو باوکت).

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمِّي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ، فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ أَفَأَحُجُّ عَنْهَا قَالَ «نَعَمْ. حُجِّي عَنْهَا، أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أَمْلِكٍ دِينَ أَكُنْتُ قَاضِيَةً»).^۲ عه‌بدوللای کوری عه‌بیاس ره‌زای خویان لی بیت ده‌لیت: نافره‌تیکی هوژی جوهرینه هاته خزمه‌تی پیغمبره‌ری ﷺ ووتی دایکم نه‌زری کرد حج بکات به‌لام حج‌که‌می نه‌کرد هتا مرد نایا ده‌بی من حجی بو بکه‌م فهرمووی ((به‌لی حجی بو بکه پی‌م بلتی نه‌گهر دایکت قهرزدار بوایه بوژ ده‌دایه‌وه؟)).

شه‌شه‌م: حج له سه‌رکین واجبه؟

حج له‌سهر که‌سیک واجبه که نه‌م شه‌ش مهرجه‌ی تیدا بیت:

۱- موسلمان بوون: حج له‌سهر ناموسلمان واجب نییه له‌دنیا‌دا داوا لی بکریت بی‌کات، چونکه حج له‌و په‌رسته‌شانه‌یه موسلمان بوون مهرج بو دروستی نه‌و په‌رسته‌ش.

۲- عاقل بوون: که‌سیک شیت بیت حجی له‌سهر نییه، چونکه جیاوازی ناکات له‌نیوان چاک و خراپدا وه که‌سی خوا عه‌قلی لیتسه‌نده‌وه واجبه‌کانی له‌سهر نامیتیت و به‌رپر‌سیاریتی په‌یه‌سته به‌عه‌قله‌وه.

۳- بالغ بوون: حج له‌سهری نابالغ واجب نییه، چونکه مندال داوای حج و په‌رسته‌شانه‌ی تری لی ناکریت (: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ

(۱) رواه أحمد ۱۰/۴، ۱۱، ۱۲، وابوداود ۱۸۱۰ والترمذی ۹۳۱ والنسائی ۱۱۷/۵ وابن ماجه ۲۹۰۶ صحیح

(۲) رواه البخاری ۶۶۹۹ والنسائی ۱۱۶/۵

حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَحْجُونِ حَتَّى يَفِيقَ»^١. پیغمبر ﷺ ده فرموت (قهلمی تاوان له سر سئ کس هلگیراوه له سر خه وتوو هتا لهو خه هلدسه و له سر منداډ هتا بالغ ده بیټ و له سر شیت هتا چاک ده بیته وه).

٤- نازادی: ده بیټ نهو کسه کویه نه بیټ چونکه کویه مالی نیه به لکو خوشی هی خاوه نه که یه تی.

٥- ریگا ترسی تیدا نه بیټ: نه گهر موسلمان ترسی دوژمنی هه بوو بۆ گیانی یا سامانی یا ریگا ترسی هه بوو به هوی جهنگ و شتی واوه نهو هج واجب نیه له سهری، چونکه تووشی زهرهرو زیان ده بیټ قورنایش ده فرموت ﷺ وَأَنْفَقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿البقرة: ١٩٥﴾ به گشتی نایه ته که نهو ده گه یه نیت نایټ ناده میراد به دهستی خوی خوی تووشی نه زیت و زیان بکات.

٦- توانا بوون: خوی گه وره ده فرموت: ﷺ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴿آل عمران: ٩٧﴾ واته: هقی خواجه به سر خه لکییه وه هجی مال-ی خوا- بکه بۆ هه کسه سئ توانای چوونی هه بیټ بۆ نهو ماله.

(عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ « الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ »)^٢. عه بدولای کوری عومر رهزای خویان لی بیټ ده لیت: پیاویک هاته خزمه تی پیغمبر ﷺ ووتی: نهی پیغمبره ری خوا چی هج واجب ده کات؟ فرموی: تویشوو ولاخی سواری) تویشوو و لاخ مانای توانا کهیه که له قورن اندا هاتوه بۆ هج کردن .

توانا به چی ده بیټ؟ توانا به وه ده بیټ مروژ نه وهنده سامانی هه بیټ بۆ روشتن و گه رانه وه به شی بکات وه ده بیټ نهو سامانه زیاد بیټ له مه سره فی خوی و خیزانی و قهرزازی- نه گهر قهرزار بوو- وه توانا بوونیش دوو جوړه:

(١) پیشت باسکرا.

(٢) رواه الترمذي ٨١٣ وقال حديث حسن

أ - توانابوونی راسته‌وخۆ: نهو که سه‌ی خۆی بتوانیت حج بکات و له‌ش ساغ بیت توانای سه‌فهری حج و به‌جیه‌تانی نه‌رکه‌کانی ده‌بیت بئ نه‌وی زه‌ره‌رو زیانیکی وا لی بکه‌ویت له‌توانایدا نه‌بیت.

ب - توانابوونی ناراسته‌وخۆ: نه‌ویه سامانی ده‌بیت بۆ ده‌جکردن که که‌سیکی تر ده‌جی بۆ بکات خۆی له‌ ژياندا بیت کاتی که خۆی له‌بهر نه‌خۆشی یا پیری نه‌توانی حج بکات یا پاش مردنی بیت.

ده‌وته‌م: ده‌ج کردنی نافره‌ت:

نه‌گهر مه‌رده‌کانی توانابوون که باسکرا له‌ نافره‌تدا ده‌بوو ده‌جی له‌سه‌ر واجب ده‌بیت وه‌ک پیاو، له‌گه‌ل مه‌رجیکی زیاتر که ده‌بیت له‌ نافره‌تدا ببیت: مێرد یا مه‌هرمیکی له‌گه‌لیدا بیت نه‌گهر نه‌بوو نه‌وه واجب نییه له‌سه‌ری، (عن ابْنِ عَبَّاسٍ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ يَقُولُ « لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ وَلَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ ». فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي خَرَجَتْ حَاجَةً وَإِنِّي اكْتُنَيْتُ فِي غَزْوَةٍ كَذَا وَكَذَا. قَالَ « انْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ »).^۱ عه‌بدوللای کوری عه‌بباس ره‌زای خویان لی بیت- ده‌لێت: له‌ پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست فهرموی: پیاو به‌ته‌نیا له‌گه‌ل نافره‌تی بیگانه‌دا نه‌بیت مه‌گهر مه‌هرمه‌میکی له‌گه‌لیدا بیت و نافره‌ت سه‌فه‌ر نه‌کات له‌گه‌ل مه‌هرمدا نه‌بیت) پیاویک هه‌ستاو ووتی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاوسه‌ره‌که‌م ده‌پوات بۆ ده‌ج و منیش له‌و غه‌زایه‌دا به‌شداری ده‌که‌م فهرموی: برۆ له‌گه‌ل هاوسه‌رکه‌تدا ده‌ج بکه‌).

هه‌شته‌م: میقاته‌ کاتی و شوێنیه‌کانی ده‌ج

بۆ ئیحرام به‌ستنی ده‌ج چهند کات و شوێنیک مه‌رجه که ده‌بیت ره‌چاو بکړین و له‌به‌رچاو بکړین:

۱- کاته‌کانی ئیحرام به‌ستنی به‌ده‌ج و عومره:

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾ البقرة: ۱۸۹ واته: ده‌رباره‌ی نوێ بوونه‌وه‌ی مانگه‌ نوێکان پرسیارت لی ده‌که‌ن تۆش بلێ نه‌مانه

(۱) رواه البخاري ۳۰۰۶ ومسلم ۱۳۴۱

نیشانه‌ی کاته‌کانن بۆ خه‌لکی و بۆ حه‌ج و ده‌فه‌رمویتی ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ﴾ البقرة: ۱۹۷ واته: کاتی حه‌ج کردن له چه‌ند مانگیکی دیاری کراودایه، زۆریه‌ی زانایان رایان وایه که مانگه‌کانی حه‌ج تیدا کردن (شوال و ذي القعدة) و ده‌ رۆژی سه‌ره‌تای مانگی (ذو الحجة)ن، (قال ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو الْقَعْدَةِ وَعَشْرٌ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ).^۱ عه‌بدوللای کورێ عومهر ره‌زای خویان لی بیته ده‌لیته: (مانگه‌کانی حه‌ج کردن (شوال و ذو القعدة) و ده‌ رۆژی سه‌ره‌تای (ذو الحجة)ن) وه (وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مِنَ السَّنَةِ أَنْ لَا يُحْرِمَ بِالْحَجِّ إِلَّا فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ).^۲ عه‌بدوللای کورێ عه‌باس ره‌زای خویان لی بیته ده‌لیته: (سوننه‌ت وایه له‌مانگه‌کانی حه‌جکردندا نه‌بیته نیحرام به‌حج نه‌به‌ستریته).

۲- شوته‌کانی نیحرام تیدا به‌ستن به‌حج و عومره:

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ، وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْحُحْفَةَ، وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ، وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ، هُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِنَّ، مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ، وَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أُنْشَأَ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ).^۳ عه‌بدوللای کورێ عه‌باس ره‌زای خویان لی بیته ده‌لیته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ (ذو الخليفة)ی کرده شوینی نیحرام به‌ستنی خه‌لکی مه‌دینه و (جحفه) بۆ خه‌لکی شام و (قرن المنازل) بۆ خه‌لکی نه‌جدو (یللم) بۆ خه‌لکی یه‌مه‌ن، فه‌رمووی (ئه‌م جیگایانه شوینی نیحرام به‌ستنی خه‌لکی نه‌و شوته‌نه‌و هه‌ر که‌سیکی تریشه که به‌مه‌به‌ستی حه‌ج و عومره پێاندا دی، که‌سیکیش له‌و جیگایانه نزیکتره له‌مه‌که‌ نه‌و نیحرامه به‌ستنه‌که‌ی له‌ شوینی خۆیه‌تی ته‌نانه‌ت خه‌لکی مه‌که‌ له‌مه‌که نیحرام ده‌به‌ستن).

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يُهَلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَأَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْحُحْفَةِ وَأَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَبَلَّغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَيُهَلُّ

(۱) رواه البخاري معلق ۴/۱۹۴.

(۲) رواه البخاري معلق ۴/۱۹۴.

(۳) رواه البخاري (۱۵۲۴، ۱۵۲۶، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰)، ومسلم (۱۲/۱۸۸۱).

أَهْلُ الْيَمَنِ مَنْ يَلْمَمُ^۱. عهبدوللای کوری عومەر رهزای خویان لی بیت دهلیت (پیغه مبهری خوا ﷺ) فهرمووی (خهلکی مه دینه له (ذا الحلیفه) وه نیحرام ده به ستو خهلکی شام له (جحفه) وه خهلکی نه جد له (قرن المنازل) هوه) عهبدوللا دهلیت و پیم گه شتووه که پیغه مبهری ﷺ فهرمویه تی (نیحرام به ستنی خهلکی یه مه نیش له (یلمم) هوه یه).

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ ذَاتَ عِرْقٍ).^۲ عایشه رهزای خوی لی بیت دهلیت: (پیغه مبهری خوا ﷺ) (ذات عرق) بز خهلکی عیراق دیاری کرد-نیحرام تیدا به ست)، که واته شوینی نیحرام به ستنه کان نه مانه ن:

(ذو الحلیفه) شوینی نیحرام به ستنی خهلکی مه دینه یه، دینه که ۵۰ کم له مه ککوهه دورره که دورترین شوینی نیحرام به ستنه له مه ککوهه.

(جحفه) شوینی نیحرام به ستنی خهلکی شامه، دینه که ۱۸۷ کم له مه ککوهه دورره نیستا پوخواوه بویه خهلکی نیستا له (رابغ) هوه نیحرام ده به ستن که ۲۰۴ کم له مه ککوهه دورره.

(قرن المنازل) پیشی دهوتریت (قرن الثعالب) شوینی نیحرام به ستنی خهلکی نه جد ۹۴ کم له مه ککوهه دورره.

(یلمم) شوینی نیحرام به ستنی خهلکی یه مه نه وه ۵۴ کم له مه ککوهه دورره.

(ذات عرق) شوینی نیحرام به ستنی خهلکی عیراقه شوینی که له نیوان نه جدو توها مه دایه و ۹۴ کم له مه ککوهه دورره.

نویه م: چونه تی حج کوردن پیغه مبهری ﷺ

(عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَكَثَ تِسْعَ سِنِينَ لَمْ يَحُجَّ ثُمَّ أُذِّنَ فِي النَّاسِ فِي الْعَاشِرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَاجٌّ فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ بَشَرٌ كَثِيرٌ كُلُّهُمْ يَلْتَمِسُ أَنْ يَأْتِمَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَيَعْمَلَ مِثْلَ عَمَلِهِ فَخَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى أَتَيْنَا ذَا الْحُلَيْفَةِ فَوَلَدَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ أَصْنَعُ قَالَ اغْتَسِلِي وَاسْتَفْرِغِي بِشَوْبٍ وَأَحْرِمِي فَصَلِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصَوَاءَ حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ عَلَى الْبَيْدَاءِ

(۱) رواه البخاري ۱۵۲۵ ومسلم ۱۱۸۲.

(۲) رواه ابو داود ۱۷۴۰ والنسائي ۱۲۵/۵.

نَظَرْتُ إِلَى مَدِّ بَصَرِي بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ رَاكِبٍ وَمَاشٍ وَعَنْ يَمِينِهِ مِثْلُ ذَلِكَ وَعَنْ يَسَارِهِ مِثْلُ ذَلِكَ وَمِنْ خَلْفِهِ مِثْلُ ذَلِكَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا وَعَلَيْهِ يَنْزِلُ الْقُرْآنُ وَهُوَ يَعْرِفُ تَأْوِيلَهُ وَمَا عَمِلَ بِهِ مِنْ شَيْءٍ عَمِلْنَا بِهِ فَأَهْلُ بِالْتَّوْحِيدِ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَكَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَكَ وَالشَّرِيكَ لَكَ وَأَهْلُ النَّاسِ هَذَا الَّذِي يُهْلُونَ بِهِ فَلَمْ يَرُدُّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِمْ شَيْئًا مِنْهُ وَلَزِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَلْبِيَّتَهُ قَالَ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَسْنَا نَتَّبِعُ إِلَّا الْحَجَّ لَسْنَا نَعْرِفُ الْعُمْرَةَ حَتَّى إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ اسْتَلَمَ الرُّكْنَ فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَمَشَى أَرْبَعًا ثُمَّ نَفَذَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَرَأَ (وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى) فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الرُّكْنَ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْبَابِ إِلَى الصَّفَا فَلَمَّا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ) أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ فَبَدَأُ بِالصَّفَا فَرَفَعِي عَلَيْهِ حَتَّى رَأَى الْبَيْتَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَوَحَّدَ اللَّهَ وَكَبَّرَهُ وَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَتَحَزَرُ وَعُدُّهُ وَتَصَرَّعُ عَبْدُهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ ثُمَّ دَعَا بَيْنَ ذَلِكَ قَالَ مِثْلُ هَذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ نَزَلَ إِلَى الْمَرْوَةِ ففَعَلَ عَلَى الْمَرْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا حَتَّى إِذَا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْوَادِي سَعَى حَتَّى إِذَا صَعِدْنَا مَشَى حَتَّى أَتَى الْمَرْوَةَ فَفَعَلَ عَلَى الْمَرْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ طَوَافِهِ عَلَى الْمَرْوَةِ فَقَالَ لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقِ الْهَدْيَ وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحِلْ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً فَقَامَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ جُعْشُمٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلْعَامِنَا هَذَا أَمْ لَأَبْدٍ فَشَبَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَصَابِعَهُ وَاحِدَةً فِي الْأُخْرَى وَقَالَ دَخَلْتُ الْعُمْرَةَ فِي الْحَجِّ مَرَّتَيْنِ لَا بَلْ لَأَبْدٍ أَبَدٍ وَقَدِمَ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ بِيَدِنِ النَّبِيِّ ﷺ فَوَجَدَ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مِمَّنْ حَلَّ وَلَبَسَتْ ثِيَابًا صَبِيغًا وَاسْتَحَلَّتْ فَأَتَتْكَ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ إِنَّ أَبِي أَمَرَنِي بِهَذَا قَالَ فَكَانَ عَلَيَّ يَقُولُ بِالْعِرَاقِ فَذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُحَرِّشًا عَلَى فَاطِمَةَ لِلَّذِي صَنَعْتُ مُسْتَفْتِيًا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيمَا ذَكَرْتُ عَنْهُ فَأَخْبَرْتُهُ أَنِّي أَتَيْتُكَ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَ صَدَقْتُ صَدَقْتُ مَاذَا قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ قَالَ قُلْتُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَهْلُ بِمَا أَهْلُ بِهِ رَسُولُكَ قَالَ فَإِنْ مَعِيَ الْهَدْيُ فَلَا تَحِلُّ قَالَ فَكَانَ جَمَاعَةُ الْهَدْيِ الَّذِي قَدِمَ بِهِ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ وَالَّذِي أَتَى بِهِ النَّبِيُّ ﷺ مِائَةً قَالَ فَحَلَّ النَّاسُ كُلَّهُمْ وَقَصَّوْا إِلَّا النَّبِيَّ ﷺ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّزْوِيَةِ تَوَجَّهُوا إِلَى

بَنِي فَأَهْلُوا بِالْحَجِّ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى بِهَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ ثُمَّ مَكَثَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَأَمَرَ بِقُبَّةٍ مِنْ شَعَرٍ تُضْرَبُ لَهُ بِبَيْرَةِ فَسَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا تَشْكُ قُرَيْشٌ إِلَّا أَنَّهُ وَقِفٌ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ كَمَا كَانَتْ قُرَيْشٌ تَصْنَعُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَجَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى عَرَفَةَ فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ ضُرِبَتْ لَهُ بِبَيْرَةِ فَتَزَلَّ بِهَا حَتَّى إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقَصْوَاءِ فَرُحِلَتْ لَهُ فَأَتَى بَطْنَ الْوَادِي فَخَطَبَ النَّاسَ وَقَالَ إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمِي مَوْضُوعٌ وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ وَإِنَّ أَوَّلَ دَمٍ أَضَعُ مِنْ دِمَائِنَا دَمُ بَنِ رَيْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ كَانَ مُسْتَرْضِعًا فِي بَنِي سَعْدِ فَقَتَلْتُهُ هَذَا وَرَبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رَبَا أَضَعُ رَبَانَا رَبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ فَأَتَقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانٍ وَاللَّهُ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكَرَّهُوهُ فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ إِنْ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تُسْأَلُونَ عَنِّي فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ قَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَأَدَّيْتَ وَنَصَحْتَ فَقَالَ يَابَصِيهِ السَّبَابَةَ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ اللَّهُمَّ اشْهَدْ اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَذَّنَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ فَجَعَلَ بَطْنَ نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءَ إِلَى الصَّخْرَاتِ وَجَعَلَ حَبْلَ الْمُشَاةِ بَيْنَ يَدَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَلَمْ يَزَلْ وَقِفًا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَذَهَبَتِ الصُّفْرَةُ قَلِيلًا حَتَّى غَابَ الْقُرْصُ وَأَرْدَفَ أَسَامَةَ خَلْفَهُ وَدَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ شَنَقَ لِلْقَصْوَاءِ الزَّمَامَ حَتَّى إِنْ رَأَسَهَا لِكَيْصِبُ مَوْرِكِ رَحْلِهِ وَيَقُولُ بِيَدِهِ اليمينُ أَيُّهَا النَّاسُ السَّكِينَةُ السَّكِينَةُ كُلَّمَا أَتَى حَبْلًا مِنَ الْجِبَالِ أَرَخَى لَهَا قَلِيلًا حَتَّى تَصْعَدَ حَتَّى أَتَى الْمَزْدَلِفَةَ فَصَلَّى بِهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَإِقَامَتَيْنِ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ اضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ وَصَلَّى الْفَجْرَ حِينَ تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَدَعَاهُ وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّدَهُ فَلَمْ يَزَلْ وَقِفًا حَتَّى أَسْفَرَ جِدًّا فَدَفَعَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَأَرْدَفَ الْفَضْلَ بْنَ عَبَّاسٍ وَكَانَ رَجُلًا حَسَنَ الشَّعْرِ أَيْضٌ وَسِيمًا فَلَمَّا دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَّتَ بِهِ ظَعْنٌ يَحْرِينُ فَطَفِقَ الْفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ عَلَى وَجْهِ الْفَضْلِ فَحَوَّلَ الْفَضْلُ وَجْهَهُ إِلَى

الشَّقُّ الْآخِرُ يَنْظُرُ فَحَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَدُهُ مِنَ الشَّقِّ الْآخِرِ عَلَى وَجْهِ الْفَضْلِ يَصْرِفُ وَجْهَهُ مِنَ الشَّقِّ الْآخِرِ يَنْظُرُ حَتَّى أَتَى بَطْنَ مُحَسِّرٍ فَحَرَّكَ قَلِيلًا ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى الْحِمْرَةِ الْكُبْرَى حَتَّى أَتَى الْحِمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّحْرَةِ فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ رَمَى مِنْ بَطْنِ الْوَادِي ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ بِيَدِهِ ثُمَّ أَعْطَى عَلِيًّا فَنَحَرَ مَا غَبَرَ وَأَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ فَجُعِلَتْ فِي قَدْرِ قَطْبَخَتْ فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرَبَا مِنْ مَرْقِهَا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهْرَ فَأَتَى عَبْدَ الْمُطَّلِبِ يَسْقُونَ عَلَى زَمْزَمَ فَقَالَ انْزِعُوا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَوْلَا أَنْ يُغْلِبُكُمُ النَّاسَ عَلَى سِقَايَتِكُمْ لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ فَنَآوَلُوهُ ذُلًّا فَشَرِبَ مِنْهُ).

جابري کوري عبدلوللاره زای خوايان لى بى دهلى: پيغه مبهري ﷺ نو سال مايه وه - له مهدينه - حه جى نه کرد، پاشان له سالى دهيه مدا له ناو خه لکيدا جارى دا که پيغه مبهري خوا ﷺ نهم سالن حه ج ده کات بويه خه لکيکى زور هاتن بو مهدينه وه موويان ده يانويست چاو له پيغه مبهري خوا ﷺ بکهمن وه کهمن، جا له گه لى روشتن تا گه يشتنه (ذو الحليفة) له وى نه سماني کچى عومه يس موحه ممدى کوري نه بويه کرى بو، که سيکى نارد بو خزمه تنى پيغه مبهري ﷺ که چى بکهمن؟! فمرمووى: خوت بشو به په رويه ک خوت قايم بکهو نيحرام بيه سته، جا پيغه مبهري خوا ﷺ له مزگه وته که دا نو يزي کردو سواری وشته ره کهى بو، که قه صواى ناو بو جا کاتى به سوار وشته ره کهى گه يشته به يدا - دهشت - ته ماشاى به رده ميم کرد هه تا چاو بر ده کات له سوارو پياده هه بو، هه روه ها لای راستو لای چه پو له پشته وه به هه مان شيوه بو، پيغه مبهري خوا ﷺ له نيواناندا بوو قورناني بو داد به زى نه ویش مه به سته کهى ده زانى، نه وه هر چيه کهى ده کرد نيتمهش ده مانکرد نيحرامى به ست له گه ل وتنى: (لَيْتَكَ اللَّهُمَّ لَيْتَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتَكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ) خه لکيش هه موو نيحراميان به ست له گه ل وتنى نه وه وشانه دا.

پيغه مبهريش ﷺ پي نه برين، به لکو به رده وام بوو له سهرى.. جابري دهلى: نيتمه نيهمان ته نيا حه ج بوو، عومره مان نه ده زانى، روشتين هه تا له خزمه تيا گه شتینه مالى خوا - که عبه - نه جا ده ستي دا له به رده ره شه کهو سى جار به خي راى و جوار جاري شيان به روشتنى ناساى ته وافي

کرد، نینجا چو لای (مقام ابراهیم) سه لامی خوی لی بی نهم نایه تهی خویند: ﴿وَأَخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ البقرة: ۱۲۵ نینجا مقام ابراهیمی خسته نیتوان خوی و بهیته وه دوو ركات نوئی دابهست، له ركاتی یه كه مدا (قل هو الله احد)ی خویندو له ركاتی دووه مدا (قل یا ایها الکافرون)ی خویند، پاشان گه رایه وه بۆ لای بهرده ره شه كه وه دهستی لیداو دواى له ده رگا كه وه بهرو صفا رۆشت كه لیتی نزیک بوویه وه (إن الصفا والمروه من شعائر الله) خویند و فرموی: (لا اله الا الله وحده لا شریک له، له الملك وله الحمد وهو على کل شیء قدير لا اله الا الله وحده انجز وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده) سى جار نهمه ی دووباره کرده وه له نیتوانیشیاندا دوعای ده کرد پاشان بهرو مهروه هاته خوار هه تا گه یشته قولایى دۆله كه، نهوسا كه وته راكردن تا سه ركه وت نینجا ده كه وته رۆشتن تا گه یشته مهروه له سه ر مهروهش نه وه ی کرد له سه ر صه فا کردی تا له دواهمین ته و افدا له سه ر مهروه فرموی (نه گهر نه وه ی تیپه ری بۆم بیته وه پيش قوربانى له گه ل خۆم ناهینم و نه مه یان ده كه مه عومره جا هر کامیکتان قوربانى نه هیناوه با ئی حرام بشکینى و نهم ته و افه و سه عییه بکاته عومره). سوراقه ی کورى مالیکی کورى جوعشوم (ره زای خوی لیبی) هه ستاو وتی: نه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هر بۆ نهم سالمان یا بۆ هه میشه یه؟ پیغه مبه ری خوا (ﷺ) په نجه کانی هه ردوو دهستی کرد به ناو یه کتریداو دوو جار فرموی: (عومره چوه ناو حه جه وه) وه فرموی (نه خیر به لکو بۆ هه تا هه تابه).

علی - ره زای خوی لی بیت - كه له یه مه نه وه هاتبۆوه به ووشتره کانی پیغه مبه ری خوا وه جا بینى فاتیمه له وانه یه ئی حرامیان شکاندوه پۆشاکى ره نگا وره نگی له بهر کردوو وه چاوی رشتوو، نه ویش ناره زایی ده ربړی فاتیمه ووتی: باوکم فرمانی پیکردوم به مه، جا علی له عیراق ده یوت: نه عا منیش چوم بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ناره زاییم ده ربړی ده رباره ی نه وه ی فاتیمه کردبووی داوای رای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) کردكه نه ووتی ده رباره ی، و تم من ناره زاییم ده ربړیوه له وه ی نه و کردبووی نه ویش فرموی: (راست ده کات، راست ده کات نه و کاته ی ئی حرامت به حه ج به ست چیت ووت؟) علی ووتی: نه ی خوا یه ئی حرام ده به ستم به وه ی پیغه مبه ره كه ت ئی حرامی بۆ به ستوو، پیغه مبه ریش فرموی: (ده ی من قوربانیم هیناوه تۆش

ئىحرام مهشكینه) جا كۆي شو قوريانيانهى كه عهلى له يه مهنه وه هيتابووى له گهل نهوانهى پيغه مبهړ (ﷺ) هيتابووى سه د سهر بوون. ئينجا هه موو خه لكه كه ئىحراميان شكانبو سهريان كورت كرده وه جگه له پيغه مبهړ (ﷺ) و نهوانهى كه قوريانيان پي بوو. ئينجا له رۆژى ته رويه دا روويان كرده ميناو ئىحراميان به حج به ست پيغه مبهړى خواش سواربوو، نوڤه كانى نيوه پوو عه سرو ئيواره و عيشاو به ياني له وي - مينا - كرد ئينجا كه ميك مايه وه هه تا خور هه لهاد فرمانى كرد كه ده وارتيكى مووى بو هه ليدري له نه ميره، ئينجا كه وه تري، قورپه شيه كان دلتيابوون كه له (المشعر الحرام) ده وه ستي وه ك چون قوره يش له سه رده مى نه فاميدا ده يكر، به لام پيغه مبهړ (ﷺ) نه وي به جي هيشت و روست هه تا گه شته عه رفه بينى له نه ميره ده واره كهى بو هه لداوه له وي لايداو دابه زى. هه تا كاتي خور له ناوه راستى ئاسمان لايدا. ئينجا فرمانى كرد وو شتره كهى - كه ناوى قه صواو بوو - بو ئاماده كرا هه تا هاته لاي دۆلى عوره نه له وي ووتارتيكى دا بو خه لكى و فهرمووى: (بيگومان خوښ و سامانتان له يه كترى حرامه وه ك حرامى ئه م رۆژه تان له م مانگه تان و له م شاره تاندا، ئاگادارين هه موو شتيكى نه فاميم خستوه ته ژتر پيمه وه، خوښه كانى سه رده مى نه فاميى به فه وتاو داده نرين وه يه كه مين خوښ كه به زايه چوى داده نيم له خوښه كانان خوښى ئين ره بيه مى كورى حاريسه كه له ناو تيره ي به نى سه عدا به داين درابوو تيره ي هوزه يل كوشتيان. هه روه ها سوى سه رده مى نه فاميى به فه وتاو داده نيم وه يه كه مين سو كه به زايه چوى داده نيم سوى خومانه: سوى عه عباسى كورى عه بدولوته ليه نه وه هه موو لا برا (هيچ كهس بوى نيه داواى شو جوړه خوښ و سوانه بكاته وه).

ده رباره ي ئافره تان له خوا بترسن، چونكه نه وان سپارده ي خوان لاتان به وشه ي خوا هه لال بوون بو تان، مافى ئيه له سه ر نه وان نهويه كه سيك نه هيننه مالتان كه پيتان ناخوش بيت، نه گهر نه مه يان كرد نه وه بو ته مى كردنيان به ليدنانيكى سو ك لتيان بدن، وه مافى نه وانيشه له سه ر ئيه كه بژوى و پو شاكيان به چا كه و به گوږه ي باو بو داين بكهن، بيگومان شتيك له ناواتاندا به جي هيشتوه نه گهر به چاكي ده ستي پوه بگرن هه رگيز گومرا نابن نه ويش كتيبي خوايه - قورثانه - وه ئيه وش ده رباره ي من پرسيارتان لي ده كرى جا ئيه چى ده لتي؟ ووتيان شايه تى

دهدەين بېنگومان تۆ پەيامەكەت پېڤاگەياندين و جېبەجېت كورد و دلسۆزى و خەمخۆرىت نواند
 ئەویش بەپەنجەى شایەتومانى ناماژەى بەرەو ناسمان كوردو بەرزى كردهو رووى پىنكرده
 خەلكەكو فرمووى: (ئەى خوايە شايت بە، ئەى خوايە شايت بە.) سى جار دووبارەى
 كردهو ئىنجا بانگىداو قامەت كراو نوێزى نيوەڤۆى كورد پاشان قامەت كراو نوێزى عەسرىشى
 كورد لەنىوانىندا هېچ نوێزى نەكرد، پاشان سوار ووشرەكەى بوو هەتا گەيشتە شوئىنى راوستان
 - لە عەرەفات - رووى كرده قىبلەو سكى وشرەكەى كرده بەردەكان رېگاوارى ناپۆزای خەلكەكەى
 خستە بەردەمى خۆى ئىنجا هەر ئاوا بەراوەستاوى مایەو (دوعاو نزاى كورد) هەتا رۆژ ئاوابوو
 زەردەش دواى تۆزىك نەما قورسى خۆر وون بوو. ئىنجا ئوسامەى خستە پاشكۆزى خۆى
 بەرەوموزدەليفە دەرۆشت، لەكاتىكدا ئەوئەندە جەلەوى قەصواى توند كوردبوو هەتا سەرى دەيدا
 لەپىنشەوێ كۆپانەكەى، بەردەوام بەدەستى راستى ناماژەى دەكردو دەیفەرموو: (ئەى خەلكىنە
 نارامى نارامى) هەركات دەگەشتنە گردىك لە گردۆلكەكان تۆزىك جەلەوى بۆ شل دەكرد هەتا
 لىتى سەردەكەوت تا هاتە موزدەليفە، جا لەوێ نوێزى مەغرىبو عىشای كورد بەبانگىك دوو
 قامەت، وەهېچ نوێزى سوننەتى لەنىوانىندا نەكرد، پاشان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) هەتا
 سپىدەى بەيانى راکشاو خەوت وەكاتى بەيانى لى رۆشن بۆو بەبانگ و قامەتەك نوێزى بەيانى
 كورد پاشان سواری قەصوا بوو هەتا هاتە مەشعەرى حرام، جا لەوێ روو بەقىبلە راوەستاو لەخوا
 پاراىو (الله أكبر ولا اله الا الله وحده) ووت هەروا بەراوەستاوى مایەو هەتا تەواو دىنا
 رووناك بۆو ئىنجا پىش ئەوێ رۆژ هەلبى كەوتەڤى، وە فەزلى كورپى عەبباسى لەپاشكۆزى
 خۆيەو سوار كورد كە پىاوىكى قژ جوان سې پىستو بەرچاو بوو، جا كاتى پىغەمبەرى خوا
 (ﷺ) كەوتەڤى كۆمەلە ئافرەتەك كە دەرۆشتن بەلايدا تىپەڤىن فەزلىش دەستى كورد بەسەڤىر
 كوردىيان پىغەمبەرىش (ﷺ) دەستى گرت بەدەم و چاوى فەزەلەو، فەزلىش رووى وەرچەرخان
 بەلايەكى تردا و هەر تەماشای دەكردن دووبارە پىغەمبەر (ﷺ) دەستى گرت بەدەم و چاوىو
 بەلاكەى ترىشدا فەزلى رووى لەلاكەى ترىش وەرچەرخان، چونكە هەر تەماشای ئافرەتەكانى
 دەكردەهەتا گەشتنە دۆلى موحەسسىر پىغەمبەر (ﷺ) تۆزىك وشرەكەى خىراکرد، پاشان ئەو
 رېگای ناوەرەستى گرت كە بەرەو جەمەرى گەورە دەچى هەتا هاتە لای ئەو جەمەرى كە لەلاى

درهخته که یو هوت بهردوچکه تیگرت که وهك بهردوچکه به له پیتکه بوون وه له گهل ههز بهردوچکه یه کدا - دهیگرت - (الله اکبر) ده کرد که له ناوه راستی شیوه که وه بهرده کانی تیگرت پاشان بهره شوینی سهربرینی قوریانی چوو جا شهست و سی سهر ووشتری به دهستی خوی سهربری پاشان - چه توکه ی - دایه عهلی نهویش نهو ی مابوو سهری بری و له قوربانیه کانی خویدا به شداری کرد پاشان فرمانی کرد له ههر ووشتریک پارچه یه کی لی کرایه وه له مهغه لیکدا کوئینرا ههردوکیان له گوشته که یان خوارد له گوشتاوه که یان خوارد وه، پاشان پیغه مبهه (علیه السلام) سوار وشره که ی بو و بهره که عبه روشت و تهوافی کرد، نوژی نیوه پژی له مه که کرد. جا هات بو لای (بنی عبدالمطلب) که له زه مزه ناویان ده دا به خه لکی فهرمووی: (نه ی وه چه ی عه بدولم و ته لیب ناو هه لگوزن نه گهر له بهر نه وه نه بویه که خه لکی نه و ناو پیدانه تان لی بسنه ن منیش له گه لتاندا هه لم ده گوزی پاشان دو لچه یه کیان دایه لی خوارد وه).^(۱)

نیمامی نهو ی ده لی: (نه مه فهرمووده یه کی گه وره یه چند سودو که لکی لکی له خو گرتوه وه چند بنه مای نایابی تیدایه. (قاضي عیاض) ده لی: زانایان ده باره ی نه و بابه ته فیه یانه ی تیدایه قسه یان کردوه زوریشیان ووتوه نه بو به کری کوپی مونزیر جزمینکی گه وره ی له باره ی نه م فهرمووده یه نووسیوه زیاتر له (۱۵۰) سده و په نجا حوکمی فیه ی لی ده ره یناوه).^(۲)

دهیه م: نیحرام بهستن

فیحرام بهستن: نه ت هینه نه بو ده ست کردن به حج یا عومره یا ههردوکیان پیکه وه
 ۱- خوشوردن له کاتی نیحرام بهستندا: (عن زید بن ثابت انه رأى النبي ﷺ تَحَرَّدَ لِإِهْلَالِهِ وَأَعْتَمَلَ)^۳ زهید کوپی سابت رهزای خوی لی بی ده لی: (که پیغه مبهه ی (علیه السلام) دیوه خوی رووت کردو ته وه بو نیحرام بهستن و خوی شو ری).

(۱) رواه مسلم (۱۲۱۸) و ابو داود (۱۹۰۵، ۱۹۰۷، ۱۹۰۸، ۱۹۰۹) و الترمذی (۸۵۶) و النسائی (۲۹۳۹)

(۲) شرح النووي علی صحیح مسلم (۵/ ۹۱)

(۳) رواه الترمذی (۸۳۱) فهرمووده یه کی صحیحه

۲- بونی خویش له‌خودان پیش نیحرام به‌ستن: (عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي ﷺ قالت كنت أطيب رسول الله ﷺ لإحرامه حين يُحرم ولجله قبل أن يطوف بالبيت) ^۱ عایشه (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: کاتی پیغه‌مبهر (ﷺ) بیویستایه نیحرم به‌ستی بونی خویش لی‌ده‌دا وه که نیحرامیش ده‌شکاند پیش ته‌واف کردنی به‌ده‌وری به‌یتدا بونی خویش لی‌ده‌دا)

۳- له نیحرام به‌ستندا پشت‌ه‌مال‌و سهرشانی سپی بی‌تیجیت به‌خویموه: (عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما قال انطلق النبي ﷺ من المدينة بعد ما ترحل وأدهن وكبس إزاره ورداءه هو وأصحابه) عه‌بدوللای کوری عه‌باس ره‌زای خویان لیبی ده‌لی: پیغه‌مبهر (ﷺ) سهری داهیتاو چه‌وری کرد پشت‌ه‌مال و سهرشانه‌کی نالاند له‌خویموه خو و هاوه‌لانی له مه‌دینه ده‌رچو - به‌ره‌و مه‌ککه - ^۲

به‌لام به‌لگه‌ی سپی بوونی نه‌وه‌ی له نیحرامدا ده‌به‌سری: (عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ اَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفُّوا فِيهَا مَوْتَاكُم) ^۳ عه‌بدوللای کوری عه‌باس ره‌زای خویان لیبی ده‌لی: پیغه‌مبهر (ﷺ) فهرمووی (لی پۆشاکتاند سپی له‌به‌ر بکه‌ن له چاکترین پۆشاکتانه بیشیکه‌نه کفنی مردوه‌کانتان)

۴- پیاو نابی شتی دوراو پپوشی:

نهمه واجب‌ه که نابی نه قوماشی نیحرام و نه‌نعمل و هیچ شتیکی حاجی له‌کاتی نیحرامدا دوراو ته‌قلی پپوه‌بی‌ت به‌لکو دوو پارچه قوماش به‌کار دینی که دوراو نین و سونه‌ته سپی بن نهمه بۆ پیاو، به‌لام نافرت نهمه بۆ واجب نییه ته‌نھا دهم‌وچاو ده‌سته‌کانی به‌ده‌ره‌وه بن واجب له‌سهری و به‌س، (قال ﷺ: ولا تلبس المرأة ولا تلبس القفازين) پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) ده‌فهرمو: (نافرت - له‌کاتی نیحرامدا - دهم‌و چاوی دانه‌پوشی و ده‌سته‌کیش له ده‌سته‌کانی نه‌کات) ^۴ کاتی پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) نهمی فهرموو هندی له هاوه‌لانی پرساریان لی کرد

(۱) رواه البخاري (۱۵۳۹) و مسلم (۱۱۸۹)

(۲) رواه البخاري (۱۵۴۵)

(۳) رواه الترمذي (۹۹۹) و ابو داود (۳۸۶۰)

(۴) رواه البخاري (۱۸۳۸) و احمد ۲ / ۱۱۹

نافرته واجبه چی له‌بهر بکات له‌کاتی نیکوکارمی جه‌جا، هه‌روه‌ها سوننه‌ته نافرته هه‌ردوو ده‌سته‌کانی بگریته خه‌نه پیش نیکوکارم به‌ستن چونکه پیویسته به‌ده‌روه‌بن.

۵- دوو رکات نوێو بکات که نیکوکارمی به‌ست:

ئه‌مه سوننه‌ته به‌ نیه‌تی سوننه‌تی نیکوکارم به‌ستن بیکات.

۶- ده‌نگ به‌رزکردنه‌وه به‌ سرودی جه‌ج:

(لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ).
(عن خَلَادِ بْنِ السَّائِبِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَتَانِي جِبْرِيلُ ﷺ فَأَمَرَنِي أَنْ أَمُرَ أَصْحَابِي وَمَنْ مَعِيَ أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ أَوْ بِالتَّلْبِيَةِ) ^۱ سانیسی کوپی خه‌لاد (ره‌زای خوای لیبی) ده‌تی: پیغه‌مبه‌ر خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (جبریل هات بۆ لام و فه‌رمانی پیکردم که فه‌رمان به‌ هاوه‌لانم بکه‌م ده‌نگیان به‌ (لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمه لک و الملک لا شریک لک) به‌رزیکه‌نه‌وه).

یازده‌یه‌م: نه‌و شتانه‌ی له‌کاتی نیکوکارمدا هه‌رامن

ئه‌و شتانه‌ی که له‌ماوه‌ی نیکوکارمدا له‌ حاجی و عومره‌که‌ر قه‌ده‌غنم ئه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن:

۱- نه‌پۆشینی پۆشاکێ ئاسایی: که به‌ ته‌قه‌ل و دروومان دورایی، (عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أن رجلاً قال يا رسول الله ما يلبس المحرم من الثياب قال رسول الله ﷺ لا يلبس القميص ولا العمامة ولا السراويلات ولا البرانس ولا الخفاف إلا أحدًا لا يجد نعلين فليلبس خفين وليقطعهما أسفل من الكعبين ولا تلبسوا من الثياب شيئا مسه الزعفران أو ورس) ^۲
عه‌بدوللای کوپی عومره‌ ره‌زای خوایان لیبی ده‌تی: پیاویک ووتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌ی له‌ نیکوکارمدا به‌ چ پۆشاکێک له‌بهر بکات؟ پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) فه‌رمووی: (نابی نه‌کراسان له‌بهر بکات نه‌ می‌زه‌ران له‌سه‌ر بکات نه‌ شه‌روالان له‌پێ بکات نه‌ کلاوان له‌سه‌ر نێ نه‌ خوف و پیناوان له‌پێ بکات مه‌گه‌ر که‌سیک نه‌علی نه‌بن ئه‌و با دوو خوف (پیناوان) له‌

(۱) رواه الترمذي (۸۳۰) و ابو داود (۱۱۹۷) و ان ماجه (۲۹۲۲)

(۲) رواه البخاري (۱۵۴۲) و مسلم (۱/ ۱۱۷۷)

پى بکات له خوارووی قوله پیکانهوه بیانېږي ههروهه هېچ بهرگيک له بهر مه کړن که زهغه ران يا وهرسى^۱ لى کهوتې.

۲- نابى ئافرهت په چه بکات و نابى دهست گيش له دهست بکات: (عن ابن عمر أن النبي ﷺ قال: لَا تَنْتَقِبُ الْمَرْأَةُ الْمُحَرَّمَةَ وَلَا تَلْبَسُ الْقَفَازِينَ) عبدالله لای کورې عومر رهزای خویان لیبى دهلى: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمووی: (نافرهت له نیحرامدا په چه نهکات و دهست کیشیش له دهست نهکات)^۲

۳- بونی خوش له خودان له سهره تاوه:

نابى حاجى پياو يا نافرهت بونی خوش له خویان بدن وه نابى پوښاکى بونی خوشى لى درابى له بهري بکړن له به شیکى فرمووده کهى عبدالله لای کورې عومر دا رهزای خویان لیبى پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمووی: (لَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مَسَّهُ الْوَرَسُ أَوْ الرَّغَفَرَانُ)^۳ وه هېچ بهرگ و پوښاکيک له بهر مه کړن که زهغه ران يا وهرسى لى کهوتې.

(عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رجلاً وقصه بغيره ونحن مع النبي ﷺ وهو مُحْرِمٌ فقال النبي ﷺ اغسلوه بماءٍ وسِدْرٍ وَكَفْنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ وَلَا تُمَسُّهُ طَبِيبًا وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْبِيًا)^۴ عبدالله لای کورې عباس رهزای خویان لیبى دهلى: پياو و شتره کهى ملي شکاند و نیمه ش له گدل پیغه مبهري خوا بوین (ﷺ) جا نهویش نیحرامى بهست بوو نه بجا پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمووی به ناو سیدر بیشتورن و کفنى بکړن له دوو پوښاکدا بونی خوشى لى مه دهن و سهرى دامه پوښن، چونکه له روژى دوايدا به نیحرامه وه بهدم وتنې (لبیک الله اللهم لبیک لا شریک لك لبیک) هوه زیندوى ده کاته وه.

به لام دروسته پيش نیحرام بهستن بونی خوش له خوى بدات: (عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي ﷺ قالت كنت أطيب رسول الله ﷺ لإِحْرَامِهِ حِينَ يُحْرِمُ وَلَجِلَّهُ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ).^۵

(۱) زهغه ران و وهرس دوو جوړه گياو گولې پوځوښن (المعجم الوسيط ۳۹۴ و ۱۰۲۵)

(۲) رواه البخاري (۱۸۳۸) و الترمذي (۸۳۳) و ابو داود (۱۸۲۵) و احمد (۱۱۹ / ۲)

(۳) رواه البخاري (۱۵۴۲) و مسلم (۱۱۷۷ / ۱)

(۴) رواه البخاري (۱۲۶۷) و مسلم (۱۲۰۶)

(۵) رواه البخاري (۱۵۳۹) و مسلم (۱۱۸۹ / ۳۳)

عائیشه (رهزای خوای لیبې) دهلې: من پیغه مېهرم (ﷺ) بۆن خوش ده کرد که دهیویست نحرام ببهستی، که نحرامیشی دهشکاند بۆن خوشم ده کرد پیش نهوې تهوای مائی خوا بکات).

۴- **فینوک گرون:** نابې حاجی نینوکی بکات، نین موندر دهلې: زانایان یهك دهنگن لهسر حمرامی نینوک کردن بۆ نهو کهسې له نحرامدایه ژن بیټ یا پیاو.

۵- **لاېردنی موو به قاشین بیټ یان هه لکه نین:** البقرة: ۱۹۶ خوای گه وړه دهفرمووی:

﴿وَلَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾ البقرة: ۱۹۶ واته سدریشتان مه تاشن هدا قوریانیه کانتان دهگاته شوینی خوې - سهریان دهېرن- بهلام نهگهر کهسیک قو نه تاشینی زیانی

لی بدات نهو دروسته بیتاشی و فیدیه بدات خوای گه وړه دهفرمووی: ﴿فَن كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ

يَوْمَ أَذَىٰ مِنْ رَأْسِهِ فَعُذِيَ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ البقرة: ۱۹۶ واته: جا نهگهر کهسیکنتان

نهخوش بوو یان نازاریک لهسهریدا بوو - نهسپې و رشکی پیوهبوو - نهگهر سهری تاشی

بریتییهك بدات که روژوو (ی سې روژه) یا خیریک یا قوریانیهك بکات.

(عن كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: حُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَازَرُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: مَا

كُنْتُ أَرَى الْوَجَعَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى أَنْتَ جُدُّ شَاةٍ؟ قُلْتُ: لَا قَالَ: فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ

مِسْكِينًا كُلُّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ حِنْطَةٍ) ' کهسې کوړې عوجره (رهزای خوای لیبې) دهلې:

بهسواری ولاخیک هینامیان بۆ خزمهتی پیغه مېهرم (ﷺ) نهسپې بهدهم و چاوم دا دههاته

خوارهوه فرمووی: (وام نهزانی نازاره کهت بهم شیویه که نیستا دهییسم نایا مهړیکت ههیه

بیدهیت له فیدهیدا وتم نهخیر فرمووی: (دهی سې روژ به روژوو به یاخواردنی شش ههزار بده

بۆ همر ههزاره نیو مهنی بدهری).

۶- **هر قسمو گودهوویهکی خراپ:** وهك شهړه قسه و دهمدهمهكردن و جنيودان و

گوناحكردن و قسمو باسی جنسی و دهست بازی لهگهلاو هوسهري خویدا، خوای گه وړه

دهفرمووی: ﴿فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ﴾ البقرة: ۱۹۷ واته: نابې له

ئیحرامدا جیماع و دهست بازی بکات و نابی کردارو گرفتاری خراب بکات و نابی دهمهقالی و شهره قسه بکات له حه جدا.

(عن أبي هريرة قال سمعت عن النبي ﷺ قال من حج ولم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه) ^۱ نهبو هورهیره (رهزای خوای لیبی) دهلی: له پیغه مبهری خوام (علیه السلام) بیست دهیغه رموو: (نهوئی حهج بکات رهفتارو گوفتاری نابهجی - یا جیماع دهستبازی - نهکات وه گوناح و تاوان نه نجام نه دات نهو رژی دایکی بوویه تی له گوناحه کانی پاک ده بیته وه).

مونذیری دهلی: ووشه ی (الرفث) به جیماع دهوتریت وه به قسهو کرداری ناشرین دهوتریت وه به قسه ی جنسی نیوان پیاو هاوسه ری دهوتریت، وه زانایان به هریه که لهم مانایانه لیکیان داوه ته وه بویه منیش ده لیم هم موویان حه رامن بۆ حاجی و نهو که سه ی له ئیحرامدایه.

نیمامی مالیک دهلی (الرفث) واته جیماع و سه رجی له گهل هاوسه ردا، خوای گه وره ده فهرموئی: ﴿أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الْاَصِيَامِ اَلرَّفَثُ اِلَىٰ نِسَائِكُمْ﴾ البقرة: ۱۸۷ واته له شهوانی رژی و سی ره مه زان دا دروست بوون - جیماع کردن - له گهل ژنه کانتاندا حه لال کراوه بۆتان.

(الفسوق) بریتییه له سه ر برینی ناژهل بۆ به ته کان خوا ده فهرموئی: ﴿أَوْ فِسْقًا اَهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ﴾ الأنعام: ۱۴۵ واته - له وانهی حه رام کراوه لیتنان - یا سه ر برایتک بیت (کاتی سه ر برین) ناوی غهیری خوای لی هیترابی.

وه (المجدال فی الحج) قوره شیه کان له موزده لیفه له مشعهری حه رام له موزده لیفه ده وهستان عه ره به کانی تر جگه له قوره شیه له عه ره فه ده وهستان موجه ده لیان ده کرد قوره شیه ده یوویت نه مه ی ئیمه راسته شهوانی تر ده یان ووت ئیمه راستین جا خوای گه وره فهرموو: ﴿لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنْزِعُ عَنْكَ فِي الْاٰمْرِ وَاَدْعُ اِلَى رِبِّكَ اِنَّكَ لَمَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمًا﴾ الحج: ۶۷ واته بۆ هه موو ئومه تیک شه رعه ت و به رنامه یه کمان داناه که شهوان

کار پێ ده‌کەن و له‌سه‌ری ده‌رۆن که‌واته نابێ (خاوه‌ن ئاینه‌کانی تر) له‌ کاری ئایینی دا کێشه و نا‌زاوه‌ت له‌گه‌ڵدا دروست بکه‌ن.

۷- **ماره‌گه‌ردن و خوازیینی:** دروست نییه‌ نه‌وه‌ی له‌ ئیحرامدا به‌ نافرته‌ ماره‌ بکات یا خوازیینی نافرته‌ بکات به‌ هه‌مان شیوه‌ بۆ نافرته‌تیش دروست نییه‌ نه‌ماره‌ بکریته‌ و نه‌ خوازیینی، (عن عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ).^۱ عوسمانی کوری عه‌ففان (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی (نه‌وه‌ی له‌ ئیحرامدا به‌ ن ژن ماره‌ ده‌کات نه‌ له‌ خه‌لکی ماره‌ ده‌بێ نه‌ خوازیینی ده‌کات) وه‌ نه‌و فه‌رموده‌ی (عن ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ) عه‌بدوللای کوری عه‌باس ره‌زای خویان لیبی که‌ ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مه‌یمونه‌ی ماره‌ کرد له‌ کاتی‌که‌دا له‌ ئیحرامدا بوو) نه‌وه‌ فه‌رموده‌ی مه‌یمونه‌ پیچه‌وانه‌ی ده‌کات که‌ ده‌لی (عن مَيْمُونَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَزَوَّجَهَا وَهُوَ حَلَالٌ)^۲ (کاتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ماره‌ی کرد له‌ ئیحرامدا نه‌بوو) وه‌ فه‌رموده‌ی مه‌یمونه‌ گێراویه‌تیوه‌ ته‌رجیح ده‌دریته‌، چونکه‌ نه‌وخزی خاوه‌ن روداوه‌که‌یه‌ له‌لایه‌ک وه‌ له‌لایه‌کی ته‌ریشه‌وه‌ فه‌رموده‌ی که‌ عثمان گێراویه‌تیوه‌ پالێشتی فه‌رموده‌ی مه‌یمونه‌ ده‌کات که‌واته‌ له‌ ئیحرامدا نافرته‌ ماره‌ نا‌کریته‌.

۸- **سه‌رده‌پۆشین بۆ پیاو:** دروست نییه‌ پیاو له‌ ئیحرامدا بیته‌ شتی له‌سه‌ردا بیته‌ یا سه‌ر داپۆشیت، به‌لکه‌ ده‌بێ سه‌ری رووت بی عه‌بدوللای کوری عه‌باس (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: پیاویک وشته‌که‌ی ملی شکاند و مرد له‌ کاتی‌که‌دا که‌ له‌ ئیحرامدا بوو جا (عن ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا وَقَصَهُ بَعِيرُهُ وَنَحَنُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفَّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ وَلَا تُمَسِّسُوهُ طَبِيبًا وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْبِيًا).^۳ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی (به‌ ئاو سیدر بیشۆن و به‌ دوو پارچه‌ی قوماشی ئیحرامه‌که‌ی

(۱) رواه البخاري (۱۸۳۷) و مسلم (۴۷ / ۴۱۴۰)

(۲) رواه مسلم (۴۸ / ۱۴۱۱)

(۳) رواه البخاري (۱۸۵۱، ۱۲۶۷) و مسلم (۹۹ / ۱۲۰۶ و ۱۰۰ / ۱۲۰۶) و احمد (۱ / ۳۲۸)

گفنی بکن سهری دامه‌پوشن، چونکه له رۆژی قیامت دا خوی گه‌وره به‌دهم (لبيك اللهم لبيك) ووتنه‌وه زیندوی ده‌کاته‌وه.

۹- **راوو وشکار:** نابێ ئه‌وه‌ی له ئیحرامدا به‌راوشکار بکات له وشکانیدا خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ﴾ المائدة: ۹۵ واته ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی پرواتان هه‌ناوه نیچیر مه‌کوژن له کاتی‌که‌دا ئیوه له ئیحرامدان وه ده‌فرموی: ﴿وَحُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا﴾ المائدة: ۹۶ واته : راوکردنتان له ووشکانی دا لی قه‌ده‌غه‌کراوه هه‌تا له ئیحرامدا بن تۆله‌ی نیچیر کوشتن :

خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّرَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهُ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ المائدة: ۹۵ واته هه‌ر که‌سی‌که‌تان به‌ده‌ستی نه‌نقسه‌ت -نیچیر- بکوژی ئه‌وه له‌سه‌ریه‌تی وینه‌ی ئه‌و نیچیره‌ی کوشتیه‌تی له ئاژده‌ل و مال‌ات سه‌ر به‌ری ، دوو پیای موسلمان‌ی چاک له‌خۆتان ئه‌و بپیاره‌ بده‌ن (نیچیره‌که‌ له‌به‌ران به‌ر چ ئاژده‌لی‌که‌دا به‌ شیه‌ی قوریانی بگاته‌ که‌عه‌به‌ (له‌وی بی‌کاته‌ قوریانی) یا به‌ندازه‌ی نرخ‌ی قوریانی‌که‌ خۆراک بدات به‌ چه‌ند هه‌ژاری‌ک یا به‌ یه‌قه‌ده‌ر ئه‌و خۆراک دانه‌ رۆژوو بگرت بۆ ئه‌وه‌ی ئۆبالی کاره‌که‌ی به‌چه‌ژی خوا له‌وه رابورده‌ خوش بووه به‌لام هه‌رکه‌س بگرتیه‌وه (بۆ ئه‌و کرده‌وه‌یه) ئه‌وه خوا تۆله‌ی به‌ تینی لی ده‌سه‌نی وه خوا زالی خاوه‌نی تۆله‌ی به‌تینه‌.

۱۰- ئه‌وه‌ی له‌ئیحرامدا به‌ نه‌یچیره‌ نه‌خوات که‌سی‌کی تر بۆ ئه‌وی کوشتیه‌وه:
(عن الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ اللَّيْثِيِّ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِمَارًا وَحَشِيًّا وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بَوْدَانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ إِنَّا لَمْ نَرُدُّهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَّا حُرُمٌ).^۱ سه‌عبی کورپی جوسامه‌ی

له‌یسی ره‌زای خوای لیبت ده‌لئت: پیغه‌مبه‌ری خوا له‌وه ددان یا نه‌بواندا بوو که‌ریکی وه‌حشی به‌دیاری نارد بو پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) وه‌ری نه‌گرت، نه‌جا که بی‌نی ده‌موچاوی تی‌کچوو فرموی: (نی‌مه بویه لی‌مان وه‌رنه‌گرتی له‌به‌رنه‌وه‌ی له‌نی‌حرام‌داین).

* به‌لام نه‌گمر راو‌کهره‌که له‌نی‌حرام‌دا نه‌بوو وه بو ته‌وه‌شی راونه‌کردبوو که له‌نی‌حرام دایه نه‌و دروسته نه‌وه‌ی له‌نی‌حرام دایه له‌نی‌چیره‌که بخوات به‌م به‌لگه‌یه:

(عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حَاجًّا فَخَرَجُوا مَعَهُ فَصَرَفَ طَائِفَةً مِنْهُمْ فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ فَقَالَ خُذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ حَتَّى تَلْتَقِي فَأَخَذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ فَلَمَّا انْصَرَفُوا أَحْرَمُوا كُلَّهُمْ إِلَّا أَبَا قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ فَيَتِمَّا هُم يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمْرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى الْحُمْرِ فَفَقَرَ مِنْهَا أَثَا فَتَزَلُّوا فَأَكَلُوا مِنْ لَحْمِهَا وَقَالُوا أَتَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِ الْاَتَانِ فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَحْرَمْنَا وَقَدْ كَانَ أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ فَرَأَيْنَا حُمْرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبُو قَتَادَةَ فَفَقَرَ مِنْهَا أَثَا فَتَزَلُّنَا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهَا ثُمَّ قُلْنَا أَتَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا قَالَ أَمِنْكُمْ أَحَدٌ أَمْرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا قَالُوا لَا قَالَ فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا).^۱ نه‌بو قه‌تاده ره‌زای خوای لی بئ ده‌لی:

پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) چوو بو حه‌ج موسولمانانیش له‌گه‌لیدا رویشتن کۆمه‌لنکیان لایاندا که نه‌بو‌قه‌تاده‌یان تیدا بوو پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فرموی پتیا: (به‌که‌ناری ده‌ریادا برۆن تا ده‌گه‌ینه‌وه به‌یه‌کتری) جا نه‌وانیش که‌ناری ده‌ریایان گرت که گه‌رانه‌وه هه‌موویان نی‌حرامیان به‌ست نه‌بو‌قه‌تاده نه‌بیت. جا له‌کاتیکدا ده‌روشتن له‌پر کۆمه‌لی که‌ره وه‌حشیان بی‌نی، نه‌بو قه‌تاده په‌لاماری دان ما‌که‌ریکیانی کوشت - سه‌ری بری - جا نه‌وانیش لایادا له‌گوشتی که‌ره وه‌حشیه‌که‌یان خواردو ووتیان: چۆن گوشتی نی‌چیر بخۆین که له‌نی‌حرام‌داین؟ نه‌جا نه‌وه‌ی له‌گوشتی که‌ره مایه‌وه له‌گه‌ل خۆمان هه‌لمان گرت جا که هاتنه‌وه بو خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) ووتیان نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا نی‌مه نی‌حرامان به‌ست به‌لام نه‌بو‌قه‌تاده نی‌حرامی نه‌به‌ست، کۆمه‌لی که‌ره وه‌حشیان بی‌نی، نه‌بو قه‌تاده هی‌رشى بو بردن ما‌که‌ریکی لی کوشتن جا لاماندا و له‌گوشته‌که‌یان خوارد پاشان ووتان: چۆن گوشتی نی‌چیر بخۆین که نی‌مه له‌نی‌حرام‌داین؟ وه نه‌وه‌ی

له گۆشته کهی مایموه له گهلا خۆمان ههتمان گرت فەرمووی: (کەس لە نێو هەرمانی پێکرد راوی بکات یا ناماژە ی پێ کرد؟) ووتیان: نەخێر فەرمووی: (دە ی ئەوەش ماوه له گۆشته کهی بێخۆن).

۱۱- درهختی حەرم نابردریت جگه له (الأذخر):

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ يوم فتح مكة لا هجرة بعد الفتح ولكن جهاد ونية وإذا استنفرتم فانفروا وقال يوم فتح مكة إن هذا البلد حرمه الله يوم خلق السموات والأرض فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة وإنه لم يحل القتال فيه لأحد قبلي ولم يحل لي إلا ساعة من نهار فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة لا يُعَصَّد شوكه ولا يُفَرَّ صيده ولا يُلْتَقَطُ لُقَطته إلا من عرفها ولا يُخْتَلَى خلاؤه فقال العباس يا رسول الله إلا الإذخر فإنه لقينهم وليؤتاهم قال إلا الأذخر).^۱ عەبدوللای کورێ عەبباس رەزای خۆیان لێ بێ دەلی: پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) لەروژی نازاد کردنی مەکه‌دا فەرمووی: (دوای نازاد کردنی مەکه‌که کۆچ کردن نەما بەلام جیهادو نیه جیهاد هەر ماوه وه نەگەر داواتان لێ کرا دەرچن بۆ غەزاو جیهاد دەرچن و برۆن) و لەروژی نازاد کردنی مەکه‌دا فەرمووی: (بێگومان نەم شارە خوا ی گه‌وره رێزدار ی کردووه لهو رۆژه‌وه ی ناسمانه‌کان و زه‌وی به‌دییه‌ناوه جا ئەو شارە به‌و رێزدار کردنه‌ی خوا رێزدارکراوه تا رۆژی قیامه‌ت وه‌پیش من جه‌نگ کردن تییدا بۆ کەس هەڵاڵ نەبووه وه بۆ منیش هەڵاڵ نەبووه تەنیا ساتیک نەبی‌ت لەروژی‌که‌دا جا ئەوه حەرام بوو به‌وحەرام کردنه‌ی خوا تا رۆژی قیامه‌ت، د‌رکی ناب‌ردریت ن‌یچ‌یر راوان‌ریت وه د‌ۆزراوه‌ی ه‌ه‌ل‌ناگیریت م‌ه‌گ‌ەر ک‌ه‌سی ج‌اری ب‌ۆ بد‌ات وه‌گی‌او ر‌وه‌کی‌ش ه‌ه‌ل‌ناگیریت) ئەجا عەبباس ووتی: ئە ی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) جگه له (اذخر)، چونکه بۆ ناگری- ناسنگه‌رو- سه‌رگرتنی- ماله‌کانیان به‌کاری د‌ینن، پێغه مبه‌ری خواش ﷺ فەرمووی جگه له (اذخر)).

(۱) رواه البخاري (۳۱۸۹، ۲۷۸۳، ۲۸۲۵، ۱۵۸۷) و مسلم (۱۳۵۳)

۱۲- پینج گیانداره زیانبه‌خشه‌که ده‌کوژرین:

(عن عائشة رضي الله عنها أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ يَقْتُلْنَ فِي الْحَرَمِ الْغُرَابُ وَالْجَذَاءُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ) ^۱ عائشه ره‌زای خ‌وای لی‌ بی‌ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فەر‌موویه‌تی: (پینج جانه‌وه‌ری زیانبه‌خش هه‌یه له‌مه‌که‌وه سنو‌ری ده‌روویه‌ری مه‌که‌که ده‌کوژرین: قه‌له‌ره‌شی بازۆ، کۆ‌لاره و، دو‌وشک و مشک، سه‌گی هار).

۱۳- راو کردن له حه‌ره‌می مه‌دینه و ب‌رینی دره‌ختی وه هی مه‌که‌که وایه:

(عن عباد بن تميم عن عمه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَدَعَا لِأَهْلِهَا وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ كَمَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ) ^۲ عوبادی ک‌وری ته‌میم له‌مامه‌یه‌وه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فەر‌مووی: (بی‌گومان نی‌براهیم شه‌رو ناشویی له‌مه‌که‌که‌دا حه‌رام کردودوعای بۆ کرد بی‌گومان منیش جه‌نگ و ناشوب له مه‌دینه‌دا حه‌رام ده‌که‌م وه‌ک چۆن نی‌براهیم له مه‌که‌که حه‌رامی کرد)

(عن علي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَائِثٍ إِلَى نَوْرٍ) عه‌لی ک‌وری نه‌بو تالیب (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فەر‌مووی (مه‌دینه حه‌ره‌مه - ریت‌دار - له عه‌یره‌وه بۆ شه‌ور) ^۳ دوو چیان له‌م لاو نه‌ولای مه‌دینه‌وه.

(عن جابر قال قال رسول الله ﷺ ان إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا لَا يُقْطَعُ عِضَاهُهَا وَلَا يُصَادُ صَيْدُهَا) جابیر (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فەر‌مووی: (بی‌گومان نی‌براهیم مه‌که‌که‌ی کرده حه‌ره‌م بی‌گومان منیش مه‌دینه‌م کرده حه‌ره‌م له‌م سه‌ر بۆ نه‌و سه‌ری دره‌خته‌کانی ناب‌رد‌ریت و نی‌چیره‌کانیش راونا‌کریت) ^۴

(۱) رواه البخاري (۱۸۲۹ و ۳۳۱۴) و مسلم (۷۱/ ۱۱۹۸ و ۶۷/ ۱۱۹۸)

(۲) رواه البخاري (۲۱۲۹) و مسلم (۱۳۶۰)

(۳) رواه البخاري (۱۸۷۰) و مسلم (۱۳۷۰)

(۴) رواه مسلم (۴۵۸ / ۱۳۶۲)

۱۴ - هر کس درهختی مهدينه بريت يا گهلاي بو ريتيت ليتي دهسهرتيت:

(عن عامر بن سعد أن سعدًا ركب إلى قصره بالعقيق فوجد عبدًا يقطع شجرًا أو يخبطه فسلبه فلما رجع سعد جاءه أهل العبد فكلّموه أن يردّ على غلامهم أو عليهم ما أخذ من غلامهم فقال معاذ الله أن أردّ شيئاً نفلني رسول الله ﷺ وأبى أن يردّ عليهم) ۱ عامري كوري سهدي كوري نهبي وهقاص (رهزاي خوي ليتي) دهلي: سعد سوار ولاخهكي بوو روست بو كوشكهكي له عقيق بيني كويلهيك درهختيك دهبري يا گهلاي ليتدهكاتهوه سهديش لي سهند جا كه سعد گهراپهوه خاوهني كويلهكه هاتن بو لاي سعد لهگهليدا قسهيان كرد نهوي له كويلهكهياني سهندوه و بيداتهوه به كويلهكان يا بيداتهوه به خزيان -خاوهن كويلهكه- سهديش وتي پهنا به خوا شتيك پيغهصبري خوا (عليه السلام) به دهسكهوت پتي داوم بيگيرمهوه بويه پتي نهدانهوه)

دوازدهيم: جوړهكانس حج

حج بهپتي نيته سي جوړه: تمتع و قران و افراد، جا هر يك لهم سي جوړه باس دهكين لهگهل بهلگهكهياندا:

۱- التمتع: نهويه كه كهسيك خلكي دهرهوي مهكه بيت له مانگهكاني حهدا نيحرام بو عومره دهبستيت، وه له سهرهتادا عومره دهكات پاشان نيحرام دهشكيني و هموو شتيكي (كه له نيحرامدا بوي دروست نهبوو) بوي حلال دهبيت، هتا لهگهل خلكيدا له روژي تهرويهدا، نيحرام به حج دهبستيتهوه، بهلام دهبيت مهريك سهر بري.

(عن عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما قال تمتع رسول الله ﷺ في حجة الوداع بالعمرة إلى الحج وأهدى فساق معه الهدى من ذي الحليفة....) ۲ عهبدولاي كوري عومره (رهزاي خويان

(۱) رواه مسلم (۱۳۶۴)

(۲) رواه البخاري ۱۶۹۱ ومسلم ۱۷۴/۱۲۲۷.

لیبی) ده‌لی: (له حجی مالتاوییدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌هرمه‌ندبوو به به‌جیه‌نانی عومره تا کاتی حج^۱ ناژه‌لی دیاری که‌عبه‌یشی له ذولحولیفه‌وه له‌گه‌ل خزی برد ...).

خوای گه‌وره له قورناندا ده‌فرمووی: ﴿فَنَ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَنَ لَمْ يَحِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتَ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

البقرة: ۱۹۶ واته: ئینجا نه‌و که‌سی به‌هرمه‌ندبوو به به‌جیه‌نانی عومره تا کاتی حج نه‌و چی بۆ هه‌لسورا له قوریانی (بی‌کات) وه نه‌گه‌ر یه‌که‌سیک نه‌یبووو با سی رۆژ به رۆژوو بی‌ت له‌کاتی حجدا و حه‌وت رۆژیش کاتی گه‌رانه‌وه نه‌مه ده‌بیته ده رۆژی ته‌واو نه‌مه بۆ که‌سیکه که (خزی) و که‌سی کاری دانیشتووی ده‌ورو به‌ری (مسجد الحرام) نه‌بی‌ت.

۲- القوان: نه‌مه که‌سیک که خه‌لکی ده‌ره‌وی مه‌که‌که بی‌ت له مانگه‌کانی حجدا ئی‌حرام به حج و عومره پیکه‌وه به‌ستی ، پاشان به‌واته مه‌که‌که به ئی‌حرامه‌وه به‌نی‌تته‌وه هه‌تا له کرده‌وه‌کانی حج ته‌واو ده‌کات به‌لام یه‌ک ته‌واف و یه‌ک سه‌عیش ده‌کات بۆ حج و عومره‌که‌ی. (عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَمِنَّا مِنْ أَهْلِ بَعْمُرَةَ وَمِنَّا مِنْ أَهْلِ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةَ وَمِنَّا مِنْ أَهْلِ بِالْحَجِّ وَأَهْلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجِّ فَأَمَّا مِنْ أَهْلِ بِالْحَجِّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لَمْ يَحِلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ)^۲ عائشه (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: (له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چو‌وینه حج، هه‌ندی‌کمان ئی‌حرامی ته‌نها به عومره به‌ست بوو، وه‌هه‌ندی‌کمان ئی‌حرامی به حج و عومره پیکه‌وه به‌ستیوو وه هه‌ندی‌کمان ئی‌حرامی به حج به‌ستیوو جا نه‌وانه‌ی ئی‌حرامیان به حج به‌ست یا به حج و عومره ئی‌حرامیان نه‌شکانده‌تا رۆژی جه‌ژنی قوریان).

(عن عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَجْزَأُهُ طَوَافٌ وَاحِدٌ وَسَعْيٌ وَاحِدٌ عَنْهُمَا حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا)^۳ عه‌بدوللای کوری عومره (ره‌زای خویان لیبی)

(۱) واته نه‌تی عومره‌ی هه‌تا له پێشدا که ته‌واوی کرد هه‌موو شتیکی بۆ هه‌ل‌ل بوو تا کاتی ئی‌حرام به‌ستی به حج

(۲) رواه البخاری (۱۵۲۶) و مسلم (۱۱۸/ ۱۲۱۱)

(۳) رواه الترمذی (۹۵۸) و ابن ماجه (۲۹۷۵) صحیحه

ده‌ئى: پيغه مېهر (عَلِيَّة) فرمووى: (هەر کەس ئىحرامى بە حج و عومرە بەست بەك تەواف و يەك سەعى بەسە بۆ هەردووکیان هەتا ئىحرامى هەردووکیان دەشکېنێ).

۳- **الافواه:** نموه به تهنه نحرام به حج ده به ستیت نابی نحرام بشکینتی تا ره جمی شه یتانی گه و ره ده کات، به لگمی نه مه شیان (قالت عائشة رضي الله عنها: (من أهل بالحج أو جمع الحج والغمرة لم يحلوا حتى كان يوم النحر)).^۱ فمرموده که ی عانی شه ده لی: (هه ر که س نحرامی به حج به ست یان به حج و عومره نابی نحرام بشکینتی تا رژی جه ننی قوریان).

حاجی تہمتوع لہہ مور جوڑہ کانی گہورہ

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَهْلَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجِّ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ أَمَرَنَا أَنْ نَحِلَّ وَنَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَكَبَّرَ ذَلِكَ عَلَيْنَا وَضَاقَتْ بِهِ صُدُورُنَا فَلَبَّغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَمَا نَذَرِي أَشْيَاءَ بَلَغَهُ مِنَ السَّمَاءِ أَمْ شَيْءٌ مِنْ قِبَلِ النَّاسِ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ أَجِلُوا فَلَوْلَا الْهَذْيُ الَّذِي مَعِيَ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلْتُمْ قَالَ فَأَحْلَلْنَا حَتَّى وَطِئْنَا النِّسَاءَ وَفَعَلْنَا مَا يَفْعَلُ الْحَلَّالُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَجَعَلْنَا مَكَّةَ بِظَهْرِ أَهْلَلْنَا بِالْحَجِّ)^۲ جابری کوری عبدوللا (رهزای خوی لیبی) ذلتی:

(لهگهل پیغهمبردا نیحرامان به حج بهست نهجا که گهیشینه مهککه فرمانی پینکردین نیحرامهکهمان بشکینین و به عومره نیحرام بیهستین نهمه گران بوو بهلامانهوه و قورس بوو لهسر دلمان جا نهمه گهیشتهوه پیغهمبر (علیه السلام) جا نازانین نهمه شتیک بوو له ناسمانهوه پیتی گهیشت یان لهلایهن خهلهکوهه پیتی گهیشت فرموی (نهی خهلهکینه نیحرام بشکینین نهگهر لهبر نهو نازهلتی قوربانیان نهبویه که لهگهل خوم هیناومه منیش وهک نیهوم دهکرد) جابیر دهلتی: جا نیمهش نیحرامان شکاند ههتا رهفاقهتی هاوسرهکانیشمان کرد کهسی له نیحرام دا نهبی چی دهکات نیمهش کردمان تا روژی تهروویه مهککهمان خسته پشتمانهوه نیحرامان به حج بهست)

(۱) رواه البخاری (۱۵۶۲) و مسلم (۱۱۸ / ۱۲۱۱)

(۲) رواه البخاری (۱۵۲۶) و مسلم (۱۱۸۱ / ۱۱)

سیانزیه‌یه‌م : نه‌و شتانەس له کاتس روژشتنه ناو شاری مه‌ککه‌دا سوننه‌تن

نه‌گەر حاجی نزیک بوویه له روژشتنه ناو شاری مه‌ککه سوننه‌ته پابه‌ندبێ به‌م نادابانه‌وه .

۱- پێش وه‌ستانی عه‌ره‌فه بپرواته مه‌ککه پاشان له مه‌ککه‌وه بپروات بۆ عه‌ره‌فه .

۲- له‌بیری (ذی طوی) پێغه‌مبەر (ﷺ) که دروژشته مه‌ککه هه‌میشه له ئاوی نه‌و بیره خۆی ده‌شۆری حاجی له ئاوی نه‌و بیره خۆی بشوات.

۳- له گه‌رده‌نه‌ی که دانه‌وه - که له‌سه‌روی مه‌ککه‌وه‌یه - بپرواته ناو شاری مه‌ککه .

۴- هه‌ر که روژشته ناو شاری مه‌ککه ده‌سته‌جێ به‌ره‌و به‌یت بپروا به‌مه‌به‌ستی ته‌وافی قدوم که سلام کردنه له که‌عبه چونکه پێغه‌مبەر (ﷺ) هه‌میشه وای ده‌کرد .

۵- له‌ده‌رگای به‌نی شیبه‌وه بپرواته ژوره‌وه بۆ مزگه‌وتی حه‌رام جا که چاری که‌وت به که‌عبه‌ی پیروژ وه‌ه‌ردوو ده‌ستی به‌رزیکاته‌وه و نه‌م دو‌عایه بلی: (اللهم زد هذا البيت تشريفاً وتعظيماً وتكريماً ومهابةً، وزد من شرفه وعظمه من حجه او اعتمره تشريفاً وتعظيماً وتكريماً وبراً، اللهم انت السلام ومنك السلام فحينا ربنا بالسلام). واته: ئه‌ی خوايه شه‌ره‌ف و گه‌روه‌یی و ریز و سامی نه‌م ماله زیاکه‌یت وه شه‌ره‌ف و ریز و گه‌روه‌یی نه‌و که‌سه‌ش زیاد که‌یت که حج یا عومره نه‌م ماله ده‌کات له‌به‌ر شه‌ره‌ف و گه‌روه‌یی و ریزو چاکه نه‌م ماله خودایه تۆ خاوه‌نی ناشیت و ناشتیش له تۆوه‌یه ده‌ی په‌روه‌ر‌دگارمان به ناشتی و بیوه‌یی بمانژیته .

چواردیه‌یه‌م: سوننه‌ته‌کانی ته‌واف

۱- **ته‌وافی الق‌دم:** ته‌وافی چ‌وونه مه‌ککه به‌ده‌ست نوێژه‌وه: (عن عائشة رضي الله عنها: أنه أول شيء بدأ به حين قدم مكة أنه توضعاً ثم طاف بالبيت).^۱ عانیشه (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: (یه‌که‌م شتی که پێغه‌مبەر (ﷺ) ده‌چ‌ووه مه‌ککه ده‌ستی پێده‌کرد ده‌ست نوێژی ده‌گرت پاشان ته‌وافی به‌یتی ده‌کرد).

۲- **چ‌و‌ن ته‌وافی چ‌وونه مه‌ککه ده‌گرت؟** ته‌وافی چ‌وونه مه‌ککه حه‌وت سو‌رانه‌ویه سیانی یه‌که‌می به نیوه راکردن ده‌کات چ‌واره‌که‌ش به روژشتنی ئاسایی ده‌یکات، (عن عبدالله بن عمر أن رسول الله ﷺ كان إذا طاف بالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَوَّلَ مَا يَقْدُمُ فَإِنَّهُ يَسْعَى ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ، وَيَمْشِي

أَرْبَعًا، ثُمَّ يُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ^۱ عبدوللای کوری عومر (رهزای خویان لیبی) دهلی: پیغمبر به کم جار که ده‌چوه مه‌ککه کاتی ته‌وافی به حج و عومره بگردایه سی ته‌وافی خیرا ده‌روشت چواریشان ناسایی ده‌روشت پاشان دوو رکات نویژی ده‌رکرد پاشان هاتوچوی نیوان صفا و مروه‌ی ده‌کرد).

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: أَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ وَيَمْشُوا أَرْبَعًا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ) عبدوللای کوری عه‌بباس (رهزای خویان لیبی) دهلی: (پیغمبر عومری خوا (علیه‌السلام) فرمانی پیکردین که سی سوپانه‌وهی به کم به نیوه راکردن بکن چواریشان به ناسایی برؤن له نیوان سوچی به‌مانی و نه‌سوه‌دا)^۲.

۲- **ماچکردنی (حجر الاسود):** (عن عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَقْبِلُ الْحَجَرَ فَقَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَوْ أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُقْبِلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ). عومر (رهزای خویان لیبی) ده‌جهری نه‌لسوه‌دی ماچ ده‌کرد و ده‌یوت (دلنیام و بیگومان له‌وهی تو - حجه‌ر نه‌لسوه‌د - به‌ردیکی نه‌زیان نه‌سود ناگه‌یه‌نی و نه‌گهر پیغمبرم (علیه‌السلام) نه‌دیبایه‌ ماچی کردی ماچم نه‌ده‌کردی)^۳

۴- **یان گوچانه‌کی یثی به (حجر الاسود) دا و گوچانه‌کی ماچ کات:** (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِخْجَنٍ^۴ عبدوللای کوری عه‌بباس (رهزای خویان لیبی) دهلی: (پیغمبر عومری خوا (علیه‌السلام) له‌ حجی مالتاوا‌ییدا به‌سمر و شتریکه‌وه ته‌وافی کرد گوچانه‌کی هیتنا به‌ سوچه‌کی حجه‌ر نه‌لسوه‌دی تیدایه)

۵- **ده‌ست دان له سوچی به‌مانی:** (عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال: لم أر رسول الله ﷺ بمس إلا اليمانيين)^۵ عبدوللای کوری عومر (رهزای خویان لیبی) دهلی: (پیغمبر عومری خوا (علیه‌السلام) نه‌دیوه ده‌ستی جگه له‌ دوو گوشه‌ی به‌مانیه‌که دابیت).

(۱) رواه البخاری (۱۶۱۶) و مسلم (۲۳۱ / ۱۲۶۱)

(۲) رواه البخاری (۱۶۱۶) و مسلم (۲۳۱ / ۱۲۶۱)

(۳) رواه البخاری (۱۵۶۷) و مسلم (۱۲۷۰)

(۴) رواه البخاری (۱۶۰۷) و مسلم (۱۲۷۲)

(۵) رواه البخاری (۱۶۶) و مسلم (۱۱۸۷)

۶- نو کسه‌ی نیکرامی به حج و عومره به‌ستوه بۆ هردوکیان یه تک تواف و یه تک صفاه مه‌روه ده‌کات:

(عن عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَجْزَأَهُ طَوَافٌ وَاحِدٌ وَسَعْيٌ وَاحِدٌ عَنْهُمَا حَتَّى يَجِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا) ^۱ عه‌بدوللای کوری عومره (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فهرمووی: (هر کس نیکرامی به حج و عومره به‌ستی یه تک تواف و یه صفاه و مه‌روه بۆ هردوکیان به‌سه هتا نیکرامی هردوکیان ده‌شکینی)

۷- هه‌یزدار چی حاجی ده‌یکات نموش ده‌یکات جگه له توافی به‌یت:

(عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا تُرَى إِلَّا الْحَجَّ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِسَرِفٍ أَوْ قَرِيًّا مِنْهَا حِضْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ « أَتَفِسْتُ ». - قَالَتْ - قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: « إِنَّ هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَأَقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَغْتَسِلِي ». قَالَتْ وَضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ). ^۲ عانیسه (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: (له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا (علیه‌السلام) له مه‌دینه ده‌رچوین مه‌به‌ستمان ته‌نیا ده‌جکردن بوو هتا گه‌یشتنه سهره‌ف یا نزیکي سهره‌ف که‌وتنه بی نویژی، ئینجا پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) هات بۆلام له‌وکاته‌دا ده‌گریام فهرمووی: (که‌وتوویته بی نویژی؟) منیش و تم: به‌لی فهرمووی: نه‌مه شتیکه خوا له‌سهر کچانی ناده‌می نووسیوه جا حاجی چی ده‌کات توش بی‌که قدینا طواف مه‌که به‌ده‌وری به‌یتا هتا خۆت ده‌شوری - دواي پاکبونه‌وه‌ت له‌هه‌یز- عانیسه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) مانگای کرده قوریانی بۆ خیزانه‌کانی)

۸- له‌کاتی توافدا ئهم دوعایه سونه‌ته: (عن عبد الله بن السائب يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول بين الركبتين: ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار) ^۳ عه‌بدوللای کوری سانیب (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) بیست له‌نیوان گوشه‌کانی یه‌مانیدا ده‌یغهرموو: (ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار).

(۱) رواه الترمذي (۹۸۴) و ابن ماجه (۲۹۷۵) صحيحه

(۲) رواه البخاري (۳۰۵) و مسلم (۱۲۱۱/۱۱۹)

(۳) رواه احمد ۴/ ۴۱۱ و ابو داود (۱۸۹۳) حديث حسن

۹- **دو رکات نَوَیْز بکات له (مقام) ی نبراهیم دا:** دوا توارو بوونی له توافی بهیت پاشان بگه پرتنه وه بۆ بهرده ره شه که وه دهستی لی بدات - نه گهر توانی -.

جابیری کوپی عبداللای (رهزای خویان لیبی) ده تی: پیغه ممبر (علیه السلام) کاتی گه یشته لای (مقام) ی نبراهیم نهم نایه تهی خویند: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ البقرة: ۱۲۵ جا مه قامی خسته نیوان خزی که عبه وه.

(فَكَانَ أَبِي يَقُولُ وَلَا أَعْلَمُهُ ذَكَرَهُ إِلَّا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الرُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ) نوبه ی ده تی: وا ده زانم نه مهش له پیغه ممبره وه گتپراهیه که لهو دوو رکاته دا - که له لای مه قامی نبراهیم دا ده یکرد - سوره تی (قل هو الله أحد) و (قل يا أيها الكافرون) ده خویند پاشان ده گه پراهیه بۆ گۆشه ی بهرده ره شه که وه دهستی لی ده دا.

پانزهم: سوننه ته کانس هاتوچوی نیوان صفوا مروه:

۱- سوننه ته که هاتوچوی کرد دوا ی تواف له دوا ی توافتیکی تردا دووباره ی نه کاته وه، که واته نه گهر صفوا مروه ی کرد پاش توافی رۆشته مه که که نه ته توافه سوننه ته، نا په سهنده صفوا مروه دووباره بکاته وه دوا ی توافی (إفاضة) که پایهو روکنه له حه جدا.

۲- سوننه ته له یه کهم جاردا که له صفوا وه ده ست پی ده کات نه وهنده بپواته سهروه چاوی به که عبه بکه ویت نه گهر هیچ به ربه ستیک نه بیت، پاشان روو بکاته که عبه و بلی: (الله أكبر الله أكبر الله أكبر والله الحمد الله أكبر على ما هدانا والحمد لله على ما أولانا لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت بيده الخير وهو على كل شيء قدير). جا که گه شته مروه دوا صفوا سه رکه وی پیایدا هه مان شت دووباره بکاته وه.

۳- به پیاچه هاتوچوی صفوا مروه بکات هه تا ده توانی که گه شته نیوان دوو نیشانه سه وزه که سوننه ته خیرا بپوات به نیوه را کردن لهو کاته دا وه له کاتی سه رکه وتنی بۆ صفوا مروه دا دوعا بکات بۆ خزی برایانی و نیمانداران به هه ر دوعایه ک پی خۆشه.

روونکردنه‌وه:

ا- له‌صفافوه بۆ مه‌روه به‌یه‌ك جار دادنه‌رت له‌مه‌روهه بۆ صفافاش یه‌ك جاره: شه‌وكانی ده‌لی: (ئه‌مه راسته هه‌ر كه‌س پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه ب‌كات ئه‌وه به‌هه‌له‌ی ناشكرادا چۆ‌وه پێش‌نیان و پاش‌نیانی ئومه‌تی نیسلام له‌سه‌ر ئه‌م رایه‌ن) ^۱.

(وقد ثبت عنه ﷺ أنه بدأ بالصفاء كما في حديث جابر: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ) «أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ». فَبَدَأُ بِالصَّفَا) ^۲. له‌پێغه‌مبه‌روهه (ﷺ) هاتوه كه له صفافوه ده‌ستی پێ كردوه وه‌ك فه‌رمووده‌كه‌ی جابیردا هاتوه ده‌لی: (پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) كاتی له صفافا نزیک بوویه‌وه ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوێند (إن الصفا والمروة لله شعائر الله) شعا‌ئر الله) البقره / ۱۵۸، فه‌رمووی: (خوا به‌چی ده‌ستی پێ كردوه منیش له‌وی‌وه ده‌ست پێ ده‌كه‌م) بۆیه له‌صفافوه ده‌ستی پێ كرد).

(وثبت عنه ﷺ من حديث جابر: ... "حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ طَوَافِهِ عَلَى الْمَرْوَةِ" وفي رواية: فلما كان السابع عند المروة قَالَ «لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسْقِ الْهَدْيَ وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحِلْ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً» ^۳ له‌پێغه‌مبه‌روهه (ﷺ) هاتوه له‌فه‌رمووده‌ی جابیره‌وه (... هه‌تا كۆتا گه‌رانه‌وه‌ی بۆ مه‌روه) له‌ری‌وایه‌تی‌كدا (جا كاتی هه‌وته‌م جار له‌لای مه‌روه‌دا بوو) فه‌رمووی: (ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی رابورد له‌كاری من بۆم بگه‌رایه‌ته‌وه ئاژه‌لی قوربانیم له‌گه‌ڵ خۆم نه‌ده‌هێناو ئی‌حرامه‌كه‌م ده‌كرد به‌عومه‌ره. جا هه‌ر كام له‌ئێ‌وه قوربانی له‌گه‌ڵ خۆی نه‌هێناوه با ئی‌حرامه‌كه‌ی بشكێنی و بیه‌كات به‌عومه‌ره).

ب- ئه‌وه‌ی ئی‌حرامی به‌ (تمتع) به‌ستوه دوا‌ی هاتوچۆ‌ی صفافا مه‌روه هه‌لآل ده‌بێت و ئی‌حرام ده‌شكێنی:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهُ حَجَّ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ سَاقِ الْبُذْنِ مَعَهُ ، وَقَدْ أَهْلُوا بِالْحَجِّ مُفْرَدًا ، فَقَالَ لَهُمْ « أَجِلُّوا مِنْ إِحْرَامِكُمْ بِطَوَافِ الْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ،

(۱) ب‌روانه (السیل الجرار للشوکانی: ۲/ ۱۶۰)

(۲) رواه مسلم (۸۴/ ۱۷۸۰)

(۳) رواه مسلم (۱۴۷/ ۱۲۱۸)

وَقَصَرُوا ثُمَّ أَقِيمُوا حَلَالًا ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَأَهْلُوا بِالْحَجِّ ، وَاجْعَلُوا الَّتِي قَدِمْتُمْ بِهَا مُنْعَةً . فَقَالُوا كَيْفَ نَجْعَلُهَا مُنْعَةً وَقَدْ سَمِينَا الْحَجَّ فَقَالَ « أَفْعَلُوا مَا أَمَرْتُكُمْ ، فَلَوْلَا أَنِّي سَفْتُ الْهَدْيَ لَفَعَلْتُ مِثْلَ الَّذِي أَمَرْتُكُمْ ، وَلَكِنْ لَا يَجِلُّ مِنِّي حَرَامٌ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَجْلَهُ » (جابری (رهزای خوای لیثی) دهلی: حجی کرد له گهَل پیغمه مبردا (علیه السلام) نهو رُوژهی گاو و شتری قوریانی له گهَل خُویدا بردبوو و نیحرامیان ته نیا به حج به سستبوو جا فرموی پیتان: (به ته وافی که عبه هاتوچوی صفاو مهره نیحرامه که تان بشکینن و سهرتان کورت بکه نه وه پاشان به بی نیحرام به ستن بیسنه وه تا رُوژی ته رویه نیحرام به ستن به حج نه وهی که کردتان بیکنه به هرهی عومره) نه وانش ووتیان: چُون بیکنه به هرهی عومره له کاتیکدا نیتمه نیتی حه همان هیناوه؟ فرموی: (فرمانی چیم پی کردوون بیکنه، من له بهر نه وه نه بوايه ناژه لی قوریانیم له گهَل خَوَم هیناوه چ فرمانیتکم به نیتوه کردووه خَوشم وام ده کرد، به لام من نه وهی لیم حرامه بَوَم حه لال نابیت هتا قوریانیبه کان نه گاته شوینی - سهرپرینی - خوی) نیتر نه وانش نه وهی فرموی کردیان.

شانزدهم: سوننه ته کانسی رَوشتن بَو مینا:

- ۱- له شوینی خوی یا مالی خوی نیحرام به حج ده به سستی.
- ۲- نویژی نیوه رَو عه سر ههروه ها مه غریب و عیشا له مینا ده کریت له رُوژی ته رویه دا وه شهو مانه وه له مینا هتا نویژی به یانی ده کریت و خَوَر هه لدیت.
- ۳- نویژی نیوه رَو عه سر به قه سرو جه مع ده کریت له نه میره له عه ره فه.
- ۴- له عه ره فه نه روات تا خَوَر ناوا ده بیت.

هه شهدهم: کرداره کانسی حج (چُونیه تنس حج)

- ۱- نِهت هینان: خوای گه وره ده فرموی: ﴿ وَمَا أَمَرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ ﴾ البینة: ۵ واته: وه فرمانیان پی

نهدرابوو ته‌نیا به‌به‌ندایه‌تی کردن نه‌بی به‌دلسۆزی ملکه‌چی بۆ بکه‌نو و خۆیان به‌دوور بگرن له‌هموو بیرو باوه‌ریکی ناراست.

(قال رسول الله ﷺ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ) ^۱ پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) ده‌فرموی: (بی‌گومان کرده‌وه‌کان به‌نییه‌ت‌وه به‌نده).

۲- **وستان له‌عمه‌ره‌فه‌دا:** (عن عبد الرحمن بن يَعمَرَ الدَّيْلِيِّ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَجَاءَ نَاسٌ أَوْ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ فَأَمَرُوا رَجُلًا فَنَادَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ الْحَجُّ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا فَنَادَى الْحَجُّ يَوْمَ عَرَفَةَ مِنْ جَاءَ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ لَيْلَةٍ جَمَعَ فَمَنْ حَجَّهُ أَيَّامَ مِنِّي ثَلَاثَةً فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا عَلَيْهِ). ^۲ عه‌بدولپه‌همانی کوری به‌عمه‌ره‌ (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمائی کرد جارده‌ریک جار بدات حه‌ج عمه‌ره‌فاته، هه‌ر که‌سیک پێش نوێزی به‌یانی هات له‌شه‌وی مانه‌وه له‌موزده‌لیفه. نه‌وه حه‌جه‌که‌ی ته‌واوه وه روژانی مینا سی روژه جا هه‌رکه‌س په‌له بکات له‌دوو روژدا ته‌واوی بکات نه‌وه تاوانی له‌سه‌ر نییه وه هه‌ر که‌سیک دواي بجات به‌سی روژ ته‌واوی بکات ته‌ویش تاوانی له‌سه‌ر نییه).

(عن عُرْوَةَ الطَّائِيَّ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْمُزْدَلِفَةِ حِينَ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي جِئْتُ مِنْ جَبَلِي طِيءٍ أَكَلْتُ رَاحِلَتِي وَأَتَعَبْتُ نَفْسِي وَاللَّهِ مَا تَرَكْتُ مِنْ حَبْلٍ إِلَّا وَقَفْتُ عَلَيْهِ فَهَلْ لِي مِنْ حَجٍّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَهِدَ صَلَاتِنَا هَذِهِ وَوَقَفَ مَعَنَا حَتَّى نَذْفَعَ وَقَدْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ قَبْلَ ذَلِكَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَقَدْ أَتَمَّ حَجَّهُ). ^۳ عوروه‌ی تائی (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: هاتمه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ موزده‌لیفه کاتی روژت بۆ نوێژ، و تم نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا من له‌وولاتی طیه‌وه هاتووم، وشته‌که‌م خاوه‌خاوی پیکردم خۆشم ماندوو کرد سوێند به‌خوا هیچ کیوێکم به‌جی نه‌هیشتووه ئیلا له‌سه‌ر راوه‌ستاوم ئایا حه‌جه‌که‌م دروسته. پیغه‌مبه‌ری

(۱) رواه البخاري (۱) و مسلم (۱۹۰۷)

(۲) رواه ابوداود (۱۹۴۹) و الترمذي (۸۹۰) و النسائي (۲۶۴/۵) و ابن ماجه (۳۰۱۵)

(۳) رواه ابوداود (۱۹۵۰) و الترمذي (۸۹۲) و ابن ماجه (۳۰۱۶)

خواست (ﷺ) فرمودی: (هر که س ناماده‌ی نهم نویژی به‌یانی-ه بیت له‌گه‌لمان وه له‌پیشیدا له‌عمره‌فده راوه‌ستابیت له‌شهو دا یا له‌روژدا). نه‌وه حجه‌کمی دروسته

۳- **روشتن له‌عمره‌فاته‌وه بۆ موزده‌لیفه:** وه نویژی مه‌غریب و عیسا پیکه‌وه له‌کاتی عیشادا بیانکات له‌موزده‌لیفه. (عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال: جمع رسول الله ﷺ بين المغرب والعشاء بجمع ليس بينهما سجدة، أي نافلة، وصلى المغرب ثلاث ركعات وصلى العشاء ركعتين) ^۱ عه‌بدوللای کوری عوممر (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نویژی مه‌غریب و عیسا پیکه‌وه کرد له‌کاتی عیشادا له‌موزده‌لیفه نویژی سوننه‌تیشی له‌نیوانی‌اندا نه‌کرد وه سی رکات نویژی مه‌غریبیشی کردو دوو رکاتی عیشای کرد).

۴- **شو مانه‌وه له‌موزده‌لیفه:** ده‌بیت که روشت بۆ موزده‌لیفه شو له‌وی بی‌نیته‌وه وه نویژی به‌یانی له‌موزده‌لیفه بکات و پیش خۆره‌له‌هاتن له‌موزده‌لیفه وه بپروا بۆ مه‌شعری حرام. (و قال جابر بن عبد الله: ... ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَدَعَا وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّدَهُ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أَصْفَرَ جِدًّا فَدَفَعَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ) ^۲ جابیری کوری عه‌بدوللا (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: (... وه کاتی سپیده ده‌رکوت نویژی به‌یانی کردو به‌بانگو قیامه‌تیک پاشان سوار قه‌سوا بوو تا روشته مه‌شعری حرام جا رووی کرده قیبله‌و دوعاو الله اکبر و لا اله الا الله ی کرد جا هر به‌راوه‌ستاوی مایه‌وه وه تا دنیا ته‌واو رووناک بوویه‌وه جا پیش نه‌وی خۆره‌له‌بیت روشت...).

فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (إِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لَا يُفِيضُونَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَيَقُولُوا أَشْرَقَ بُيُوتُ وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَالَفَهُمْ ثُمَّ أَقَاضَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ)

عوممری کوری خه‌تتاب (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: (جاران هاویه‌سپیدا که‌ره‌کان تا خۆره‌له‌نه‌هاتایه له‌موزده‌لیفه نه‌ده‌روشتن بۆ مینا وه ده‌یانوت با خۆره‌له‌چیای شعیر گزنگ بدات نه‌وسا ده‌روین بۆ مینا- به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیچه‌وانه‌ی نه‌وانی ده‌کرد و له‌پیش خۆره‌له‌هاتندا ده‌روشت بۆ مینا) ^۳

(۱) رواه البخاري (۱۶۷۳) و مسلم (۲۸۷ / ۱۲۸۸)

(۲) رواه مسلم (۱۴۷ / ۱۲۱۸)

(۳) رواه البخاري (۱۶۸۶)

۵- وه‌ستان له‌مه‌شعهری حرام و یادی خوا کردن: خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿فَاذْكُرُوا

اللَّهِ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ﴾ البقرة: ۱۹۸ واته: یادی خوا بکه لای مه‌شعهری حرامدا له‌فرموده‌که‌ی جابیر هاتووہ (... ثُمَّ رَكِبَ الْقُصُوءَ حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَذَعَاهُ وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّدَهُ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أُسْفَرَ جَدًّا).^۱ (... پاشان پیغه‌مبەر (ﷺ) سواری وشره‌که‌ی بوو هتا هاته مه‌شعهری حرام جا رووی کرده قیبله‌و دوعای کردو (الله اکبر و لاله‌الا الله وحده لاشریک له) ی کرد جا به‌راوه‌ستاوی مایه‌وه هتا زۆر دونیا رووناک بوویه‌وه.^۲

۶- ره‌جمی شه‌یتانی گه‌وره دواي خوږه‌له‌هاتن: (و جاء في حديث جَابِرُ الطَّوِيلِ: (.. حَتَّى أَتَى بَطْنُ مُحَسَّرٍ فَحَرَكْتُ قَلِيلًا ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى الْحَجْمَةِ الْكُبْرَى حَتَّى أَتَى الْحَجْمَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكْبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ....)^۳ هه‌ر له‌فرموده‌که‌ی جابیردا هاتووہ (... هتا هاته شیوی موحه‌سسر جا که‌می رۆشت جا ملی رینگای ناوه‌راستی گرت که ده‌پواته لای به‌رده گه‌وره‌که -یا شه‌یتانی گه‌وره- رۆشت تا گه‌یشته لای نه‌و به‌رده که لای دره‌خته‌که‌دایه، جا هه‌وت به‌ردی به‌چووکی تیگرت له‌گه‌ل هه‌موو به‌ردی‌کیشدا (الله اکبر)ی ده‌رکرد).

(عن عبد الله رضي الله عنه أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الْحَجْمَةِ الْكُبْرَى جَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ وَمِنْهُ عَنْ يَمِينِهِ وَرَمَى بِسَبْعٍ وَقَالَ هَكَذَا رَمَى الَّذِي أُتِرْتُ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ ﷻ).^۴ عه‌بدوللای کوری مه‌سعود (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: (جا پیغه‌مبەر (ﷺ) گه‌شته لای به‌رده گه‌وره‌که -جه‌مره‌ی عه‌قه‌به- که‌عه‌بی خسته لای چه‌پی و مینای خسته لای راستی و هه‌وت به‌ردی گرت شه‌یتان) عه‌بدوللای وتی: (ناوا به‌رده‌کانی تیگرت نه‌و که‌سه‌ی سوره‌تی به‌قه‌ره‌ی بۆ دابه‌زی- که پیغه‌مبهره (ﷺ)).

(۱) رواه مسلم (۱۴۷/ ۱۲۱۸)

(۲) رواه مسلم (۱۴۷/ ۱۲۱۸)

(۳) پیتشر باسکرا

(۴) رواه البخاري (۱۷۴۸) و مسلم (۳۰۷/ ۱۳۰۲)

۷- ئەوانەى لاوازن رینگەيان پێدراوه لەنیوهشەو بەدواوه رەجمى شەیتان بکەن: ئەو کەسانەى

لاوازن وەك ئافرەت و پێرۆپە كەوتە دەتوانن لەنیوهى شەو بەدواوه رەجمى شەیتان بکەن.
(عن عائشة أنها قالت أستاذت سودة رسول الله ﷺ ليلة المزدلفة تدفع قبله وقبل حطمة الناس وكانت امرأة ثبطة قال فأذن لها فخرجت قبل دفعه وحسنا حتى أصبحنا فدفعنا بدفعه).^۱
عائشە (رەزای خویان لیبی) دەلى: (سەودە لەشەوى موزدەلیفەدا مۆلەتى لەپێغەمبەرى خوا (ﷺ) وەرگرت کە پێش پێغەمبەرو (ﷺ) قەرەبالغى خەلك بەکویتە رى، چونکە سەودە ئافرەتێكى قورس بوو پێغەمبەرىش (ﷺ) مۆلەتیدا جا پێش پێغەمبەر (ﷺ) رۆشت - بۆ رەجمى شەیتان لەشەووە-، بەلام رینگەى بەئیمە ئەدا هەتا رۆژمان لى بوویەو، جا پێغەمبەر (ﷺ) کەوتە رى و ئیمەش کەوتینە رى).

۸- سەرتاشین یا کورتگرنەوهى: (عن أنس بن مالك، أن رسول الله ﷺ أتى منى فأتى الجمرة فرماها، ثم أتى منزله بمنى ونحر ثم قال للحلاق خذ وأشار إلى جانبه الأيمن ثم الأيسر ثم جعل يعطيه الناس).^۲ ئەنەسى کۆرى مالیک (رەزای خویان لیبی) دەلى: (پێغەمبەرى خوا (ﷺ) هات بۆ مینا جا هات شەیتانى رەجم کرد پاشان هاتەو بۆ شوینەکەى لەمینا قوریانى سەربەرى و پاشان بە سەرتاشەکەى فەرموو: (بیتاشەو لیتی کەرەو) لەپێشدا ئاماژەى بۆ لای راستى کرد، پاشان ئاماژەى بۆ لای چەپی سەرى کرد، پاشان دەستى کرد بەدابەشکردنى مووى تاشراوى سەرى بەسەر خەلکیدا.

- سەرتاشین چاکترە بۆ پیاوان:

چونکە پێغەمبەر (ﷺ) سەرى تاشیو وەك باسکراو (عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ اللهم اغفر للمُحَلِّقِينَ قالوا يا رسول الله وَلِلْمُقَصِّرِينَ قال اللهم اغفر للمُحَلِّقِينَ قالوا يا رسول الله وَلِلْمُقَصِّرِينَ).^۳
پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموى: (خوایە لەوانە خوێش ببە سەریان تاشی) وتیان: ئەى پێغەمبەر

(۱) رواه البخاري (۱۶۸۱) و مسلم (۲۹۳ / ۱۲۹۰)

(۲) رواه البخاري (۱۷۱) و مسلم (۱۳۰۵)

(۳) رواه البخاري (۱۷۲۸) و مسلم (۱۳۰۲)

(ﷺ) لهوانهش سهریان کورت کردو تهوه؟ فرمووی: (خوايه لهوانه خوښ ببه سهریان تاشی).
وتیان: نهی پیغه مبهري خوا (ﷺ) نهوانهش سهریان کورت کردو تهوه، فرمووی: (خوايه
لهوانه خوښ به سهریان تاشی) وتیان: نهی پیغه مبهري (ﷺ) نهوانهش سهریان کورت
کردو تهوه؟ فرمووی: (لهوانهش سهریان کورت کردهوه خوښ به).

- سهر کورت کردنهوه چاکره بۆ ئافره تان له تاشینی:

(عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ ليس على النساء خلق إنما على النساء التقصير).^۱
عبدوللای کورپی عه عباس (رهزای خویان لیبی) ده تی: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمووی:
(له سهر ئافره تان پتویست نییه سهر تاشین به لکو ته نیا کورت کردنهوه یان له سهره).

۹- ههر کس ره جمی شهیتانی گه وره (جمرة العقبة) ی کرد هه موو شتیکی بۆ حه لال
دهییت جگه له ئافره ت:

(عن ابن عباس قال إذا رمى الجمره فقد حل له كل شيء إلا النساء قيل له والطيب قال أما أنا
فقد رأيت رسول الله ﷺ يتضح بالمسك أظطيم هو).^۲ عبدوللای کورپی عه عباس (رهزای
خویان لیبی) ده تی: (که حاجی جه مری عه قه بهی ره جم کرد هه موو شتیکی بۆ حه لال دهییت
جگه له ئافره ت) وترا: بۆنی خوښیش حه لال ده بی بۆی، عبدوللای ووتی: (بیگومان من
پیغه مبهري بینوه - پاش نه وهی ره جمی جه مری عه قه بهی کرده - میسکی له خو ی دا نایا
میسک بۆنی خوښ نییه؟).

۱۰- ههر کس سهری تاشی یا قوربانی سهری یا ته وافی (إفاضة) ی کرد پیش ره جمی
شهیتان قهیناکات: (عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ وقف
في حجة الوداع فجعلوا يسألونه فقال رجل: لم أشعر فخلقت قبل أن أذبح. فقال: اذبح ولا
حرَج. فجاء آخر فقال: لم أشعر فنحرت قبل أن أرمي. قال: ارم ولا حرَج. فما سئل النبي ﷺ
عن شيء قدام ولا آخر إلا قال افعل ولا حرَج).^۳ عبدوللای کورپی عه مری کورپی عاص (رهزای

(۱) رواه ابو داود (۱۹۸۴ ، ۱۹۸۵)

(۲) رواه النسائي (۲۷۷/۵) و ابن ماجه (۳۰۴۱)

(۳) رواه البخاري (۱۷۳۶) و مسلم (۱۳۰۶)

خوایان لیثی(دهلی): (لهجہ جی مائٹاوا پیدا پیغہ مہری خوا (ﷺ) راوہ ستابو و خہ لکی پرساریان لی دہ کرد، پیاوٹک ووتی: نہ مزانی سہرم تاشی پیش ٹوہی قوریانیہ کم سہرپریم، فہرمووی: (رہجہ کت بکہو قہیناکات) پیاوٹکی ترہات و ووتی (نہ مزانی قوریانیہ کم سہربری پیش ٹوہی پرجم بکہم فہرمووی (رہجہ کت بکہ و قہیناکات)) جا ٹو روژہ پرساری ہرشتیک دہ کرا دہریارہی پیشخستن یا دواختن دہیفہرمووی: (بیکہو قہیناکات).

۱۱۔ مانوہوی سی شہوی دواروژی جہژن لہ مینا: سی روژی دوا جہژن پیتی دہلین (ایام التشریق)، چونکہ لہروژانہ دا گوشتی قوریانیہ کان دہدریتہ بہر تیشکی خور تا ووشک بیتہوہ ناوہکمی لہوہوہ ہاتوہ.

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال استأذن العباس بن عبد المطلب رضي الله عنه رسول الله ﷺ أن يبيت بمكة ليالي من أجل سقائه فأذن له).^۱ عہدوللای کوری عومہر (رہزای خوایان لیثی) دہلی: (عہببسی کوری عہدولموتہ لیب داوای مؤلتی لہ پیغہ مہری خوا (ﷺ) کرد لہ شہوانی مانوہوی مینا لہ مہککہ بمینیتہوہ لہبہر ٹاودانی بہ حاجیان پیغہ مہریش (ﷺ) مؤلتی دا).

نہم فہرموودہ لیتی وہردہ گری کہ مانوہوی شہوانی تہ شریق لہ مینا سوننہ تہ وہ دروستہ بؤ کسی بیانویہ کی ہہ بیت شہو لہ مینا نہ مینیتہوہ.

- دروستہ بؤ کہ سیک عوزرتکی ہہ بیت رہجی دوو روژ لہیک روژدا بکات:

(عن عاصم بن عدي أخبره ان رسول الله ﷺ رخص لِرِعاءِ الإبلِ في البِيتوتِ خارجين عن مَنى يَرْمُونَ يومَ النَّحْرِ ثُمَّ يَرْمُونَ الغَدَ وَمِنْ بَعْدِ الغَدِ لَيَوْمَيْنِ ثُمَّ يَرْمُونَ يومَ النَّفَرِ).^۲ عاصیمی کوری عہدی (رہزای خوایان لیثی) دہلی: پیغہ مہری خوا (ﷺ) ریگمی دا بہوانی ووشترہ وانن شہو لہ دہرہوہی مینا بمیننہوہو رہجی شہیتان بکہن لہروژی جہژندا پاش جہژن رہجی دوو روژ بکہن لہروژیکدا - کہ روژی دوانزہی ذی الحجہ دہکات - روژی گہرانہوہ لہ میناش رہجم دہکهن).

(۱) رواہ البخاری (۱۶۳۴) و مسلم (۱۳۱۵)

(۲) رواہ ابو داود (۱۹۷۵) و الترمذی (۹۵۴) صحیحہ

دروسته بۆ حاجی سەردانو و توافی کەعبە بکات لەشەوانی مانەوێ مینادا، (عن ابن عباس رضي الله عنه أن نبي الله ﷺ كان يزور البيت كل ليلة ما دام بمحى).^۱ عەبدوللای کورێ عەبباس (رهزای خویان لیبی) دەلی: (پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) هەتا لەمینا بوو هەموو شەوێ سەردانی کەعبە‌ی دەکرد).

۱۲- هەموو رۆژی هەرسێ میله‌که به‌حهوت به‌رد ره‌جم ده‌کات به‌ ریز: (عن سالم عن بن عمر رضي الله عنهما أنه كان يرمي الحجرة الذئبية بسبع حصيات يكبر على إثر كل حصاة ثم يتقدم حتى يسهل فيقوم مستقبل القبلة فيقوم طويلاً ويدعو ويرفع يديه ثم يرمي الوسطى ثم يأخذ ذات الشمال فيسهل ويقوم مستقبل القبلة فيقوم طويلاً ويدعو ويرفع يديه ويقوم طويلاً ثم يرمي حجرة ذات العقبة من بطن الوادي ولا يقف عندها ثم يتصرف فيقول هكذا رأيت النبي ﷺ يفعل).^۲ سالیمی کورێ عەبدوللای دەلی: (عەبدوللای کورێ عومەر (رهزای خویان لیبی) میله‌ نزیکە‌کە‌ی به‌حهوت به‌رد ره‌جم ده‌کرد دوا هەموو به‌ردیکی (الله اکبر) ی ده‌کرد پاشان کە‌می‌ ده‌رۆشته‌ پێشه‌وه‌ بۆ ته‌ختایه‌که‌ جا روو به‌قیبه‌له‌ زۆر ده‌وه‌ستا دوعای ده‌کردو ده‌سته‌کانی به‌رز ده‌کرده‌وه‌ پاشان میلی ناوه‌راستی ره‌جم ده‌کرد به‌هه‌مان شیوه‌ پاشان به‌لای چه‌پدا به‌ره‌و ته‌ختایه‌که‌ ده‌رۆشت روو به‌قیبه‌له‌ زۆر راده‌وه‌ستاو ده‌سته‌کانی به‌رز ده‌کرده‌وه‌ ده‌پارایه‌وه‌ زۆر راده‌وه‌ستا پاشان میلی عه‌قه‌به‌ی ره‌جم ده‌کرد له‌قولایی شیوه‌که‌داو رانه‌ده‌وه‌ستا، پاشان ده‌گه‌رایه‌وه‌ ده‌یووت به‌م شیوه‌یه‌ پێغه‌مبەرم دی ناوای ده‌کرد).

۱۳- ووتاردان له‌روژی جه‌زنی قوربانا سونده‌ته‌: (عن أبي بكر رضي الله عنه قال خطبنا النبي ﷺ يوم النحر، قال «أتذرون أي يوم هذا» . قلنا الله ورسوله أعلم . فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . قال «أليس يوم النحر» . قلنا بلى . قال «أي شهر هذا» . قلنا الله ورسوله أعلم . فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . فقال «أليس ذو الحجة» . قلنا بلى . قال «أي بلد هذا» . قلنا الله ورسوله أعلم . فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . قال «أليست بالبلدة الحرام» . قلنا بلى . قال «فإن دماءكم وأموالكم عليكم حرام، كحرمة يومكم هذا، في شهركم هذا، في بلدكم هذا، إلى يوم تلقون ربكم» . ألا هل بلغت).

(۱) رواه البيهقي في السنن الكبرى (۵/ ۱۴۶) والطحاوي في مشكل الآثار ۱/ ۴۹۱

(۲) رواه البخاري (۱۷۵۲)

قَالُوا نَعَمْ . قَالَ « اللَّهُمَّ اشْهَدْ، فَلْيُبْلَغِ الشَّاهِدُ الْعَائِبَ، قَرُبَ مُبْلَغٍ أَوْ عَمَى مِنْ سَامِعٍ، فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ »^۱ (رهزای خویان لیبی) دهلی: (لهروژی جهژنی قورباندا پیغهمبهره) (علیه السلام) ووتاری بؤداینو فهرمووی: (نایا دهزانن نهمری چ روژنیکه؟) ووتمان خواو پیغهمبهره کهی (علیه السلام) دهزانن، جا بیدهنگ بوو ههتا واماان دهزانی بهناویتیکی تر جگه لهناوه کهی خزی ناوی دهبات فهرمووی: (روژی جهژنی قوریان نییه؟) ووتمان بهلی وایهی فهرمووی: (نهم مانگه چ مانگیکه؟) ووتمان خواو پیغهمبهره کهی (علیه السلام) دهزانن. جا بیدهنگ بوو ههر واماان دهزانی بهناویتیکی تر جگه لهناوه کهی خزی ناوی دهبات، فهرمووی: (نهم مانگه ذوالحجة نییه؟) ووتمان بهلی (ذوالحجة) به فهرمووی: (نهم شاره چ شارنیکه؟) ووتمان خواو پیغهمبهره کهی (علیه السلام) دهزانن، جا بیدهنگ بوو ههر واماان دهزانی بهناویتیکی تر جگه لهناوه کهی خزی ناوی دهبات فهرمووی: (نهم شاره -جهنگ تیندا- حهرام کراو نییه؟) ووتمان بهلی فهرمووی: (دهسا دلنیابن که خوینتانو سامانتان لهسهر بهکتر حهرامه وهك حهرامی نهم روژهتان لهم مانگهتاندا لهم شارهتاندا تا نهو روژهی دهگهنه خزمهتی پهروهر دگارتان ناگادارین نایا پیتم راگهیانندن؟) ووتیان بهلی فهرمووی: (دهی خواجه تو شاهیدبه جا بائوهی نامادهیه بهوانهی راگهیهنن لیتره نین چونکه زور پی راگهیهنراو ههیه له بیسه ره که چاکتر تیدهگات دواي من کافر مهبنهوه ههندیکتان لهگهردنی ههندیکتان بدهن)

۱۴- ووتاردان لهروژی دوانزهی (ذوالحجة) دا سونهته: (عَنْ رَجُلَيْنِ مِنْ بَنِي بَكْرِ قَالََا رَأَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ بَيْنَ أَوْسَطِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَنَحْنُ عِنْدَ رَاحِلَتِهِ وَهِيَ خُطْبَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي خَطَبَ بِحَنِي).^۲ دوو پیاو لهبهنی بهکر دهلین: (پیغهمبهرمان (علیه السلام) بینی لهناوه پاستی روژانی تهشریقدا ووتاری دهدا وه نیمه له نزیکي ولاخه کهیدا بووین وه نهو ووتاره پیغهمبهری خوا (علیه السلام) له مینا دای).

(۱) رواه البخاري (۱۷۱۴)

(۲) رواه ابو داود (۱۹۵۲)

۱۵- **توافی مالتاواپی کردن:** (عن ابن عباس قال كان الناس ينصرفون في كل وجه فقال رسول الله ﷺ لا ينفرون أحد حتى يكون آخر عهده بالبيت) ^۱ عبدالله لای کوری عه بیاس (علیه السلام) ده لی: (خه لک له هه موو لایه که وه ده گه رایه وه جا پیغه مبه ری خوا (علیه السلام) فهر مووی: (هیچ کهس نه گه ریتموه هه تا کۆتا جار تهوافی که عبه نه کات).

ناگاداری: نافرتهی حمیزدار تهوافی مالتاواپی له سهر نییه، (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال أمر الناس أن يكون آخر عهدهم بالبيت إلا أنه خفف عن الحائض) ^۲ عبدالله لای کوری عه بیاس (ره زای خویان لی یی) ده لی: (پیغه مبه ر (علیه السلام) فهرمانی کرد به خه لکی کۆتا جار تهوافی به یت بکه نه لآم نه ونده هه یه شه می له سهر نافرتهی حمیزدار سوک کردو لآبرد).

هه ژده یه م: قوریانی

قوریانی نهو ناژله و ماله ته یه که ده برین بۆ مالی خوا وه دیاری له وی سهر ده بر دیت. وه خوراک بدریته زیاره تکارانو نزیکانی که عبه له هه ژارانو کهم دهستان وه نه م قوریانی کردنه لهو کارانه یه خاوه نه که ی له خوا نزیک ده خاته وه چونکه مال به خشین له په رسته گه وره کانه نه خۆزه لا له شوینیکی پیروزی وه که عبه دا وه به که سانی بدریت که خویان یه کلاپی کردۆتموه بۆ به ندایه تی خوی گه وره.

۱- جۆره گانی قوریانی:

أ- ووشتر: خوی گه وره ده فهر مویت: ﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعْرِ اللَّهِ﴾ الحج: ۳۶ واته نهو ووشترانه ی ده برین بۆ مالی خوا له وی سهر ده برین- نیتمه کردو مانده دروشمی ناینی خوا بۆ نیوه.

ب- ره شه وولاخ.

ج- مهرو بزن.

(۱) رواه مسلم (۱۳۲۷)

(۲) رواه البخاري (۱۷۵۵) و مسلم (۱۳۲۸)

۲- ووشترو ده شه ولخ بۆ حموت کهسی سمرده پردیقت: (عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُهْلِينَ بِالْحَجِّ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نَشْتَرِكَ فِي الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ كُلِّ سَبْعَةٍ مِثْلًا فِي بَدَنَةٍ) ۱. جابری کوپی عهبدوللا (رهزای خویان لیبی) دهلی: (لهگهل پیغه مبهردا (علیه السلام) رۆشتین نیحرامان به حج به سببو جا پیغه مبهری خوا (علیه السلام) فرمانی پی کردین که هر حموت که سمان له ووشترو مانگایه کدا به شدار بین).

۳- دروسته بۆ حاجی له گوشتی قوریانییه کهی بخوات: (عن عائشة رضي الله عنها تقولُ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِخَمْسِ بَقَيْنَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَذِي إِذَا طَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَنْ يَجْلُ قَالَتُ فَذَخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمٍ بَقَرٍ فَقُلْتُ مَا هَذَا قَالَ نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَرْوَاجِهِ) ۲ عائشه (رهزای خوی لیبی) دهلی: (مانگی (ذی القعدة) پینج رۆژی مابوو لهگهل پیغه مبهری خوادا رۆشتین نیهمان تنیا حج بوو جا کاتی نزیک بووینه وه له مه کهکه پیغه مبهری خوا (علیه السلام) فرمانی کرد نه وهی قوریانی لهگهل خویدا نه هیئاوه که تهواف و کردو صفاو مهروهی کرد نیحرام بشکیتنی) عائشه دهلی: (رۆژی جهژن گوشتی مانگایان بۆ هیناین منیش ووم نه مه چییه؟ ووتی: پیغه مبهری خوا (علیه السلام) قوریانی بۆ خیزانه کانی کردوه).

۴- دیاری کردنی قوریانی و شت لهمل کردنی: (عن عائشة رضي الله عنها قالت: قَتَلْتُ قَلْبِدَ هَذِي النَّبِيِّ ﷺ بِيَدِي، ثُمَّ أَشْعَرَهَا وَقَلَدَهَا أَوْ قَلَدْتُهَا ثُمَّ بَعَثَ بِهَا إِلَى الْبَيْتِ وَأَقَامَ بِالْمَدِينَةِ فَمَا حَرَّمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ لَهُ جِلَالًا) ۳ عائشه (رهزای خوی لیبی) دهلی: چهند گوله نگم بۆ ملی قوریانییه کانی پیغه مبهری خوا (علیه السلام) به دهستی خۆم بامداوه، پاشان پیغه مبهر (علیه السلام) قوریانییه کانی دیاری کرد - پشت بریندار کرد تا خوینی لی بی- گوله نگمی کرده ملیان یان من کردم ملیان پاشان قوریانییه کانی نارد بۆ بهیت و خوی له مه دینه مایه وه جا هیچ شتیکی لی حرام نه بوو که بۆی هلال بوو).

(۱) رواه مسلم (۳۵۱ / ۱۳۱۸)

(۲) رواه البخاري (۱۷۰۹) و مسلم (۱۲۱۱)

(۳) رواه البخاري (۱۶۹۹) و مسلم (۱۳۲۱)

۵- شیوه‌ی سەرپرینی قوربانی: سوننه‌ته ره‌شەولاًخ و مەرو بزەو ئازەلی تر جگە له وشتەر بەپال خستەوه لەسەر لای چەپیان روو بەقیبلە سەرپرین سەرپرینەکشیان بەپرینی قورگیان -گەرویان- دەبیت، بەلام وشتەر بەپێوه سەردەبردیت دەستی چەپی دەبەستریته‌وه شۆینی سەرپرینی مل و گەردنیه‌تی.

(عن زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أُنِيَ عَلَى رَجُلٍ قَدْ أُنَاخَ بَدَنَتُهُ يَنْحَرُهَا قَالَ ابْعَثْهَا قِيَامًا مُقِيدَةً سَنَةَ مُحَمَّدٍ ﷺ).^۱ زیادى كورپى جوبەير وتى: عەبدوللای كورپى عومەرم (ره‌زای خویان لی‌بی) یینی رۆشت بەلای پیاوی‌کدا ووشترە‌که‌ی یەخ دابوو - له زه‌وى دا داینیشاندبوو - سه‌رى ده‌برى عەبدوللا وتى: (هە‌لیسینە‌وه سه‌رپى بە‌ده‌ست بە‌ستراوه‌یى - سه‌رى بېره - سوننه‌تى موحه‌مه‌د (ﷺ) وایه).

۶- حوکمی ئەو کەسه‌ی قوربانیه‌که‌ی ده‌نێری: (عن عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ زِيَادَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ كَتَبَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مِنْ أَهْدَى هَدْيًا حَرَّمَ عَلَيْهِ مَا يَحْرُمُ عَلَى الْحَاجِّ حَتَّى يُنْحَرَ هَدْيُهُ قَالَتْ عَمْرَةُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لَيْسَ كَمَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَا قُلْتُ قَلَّائِدَ هَدْيٍ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيْ ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيْهِ ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ حَتَّى نُجِرَ الْهَدْيُ)^۲ عومره‌ی كچى عەبدولرەحمان دە‌لى: زیادى كورپى ئەبو سه‌فيان نامەيه‌كى نووسى بۆ عائيشه (ره‌زای خ‌واى لی‌بی) دە‌لى: عەبدوللای كورپى عەباس (ره‌زای خ‌وايان لی‌بی) دە‌لى: (هەر كە‌سى قوربانى بنێرت بۆ مالى خوا چى لەسەر حاجى حەرامە لەسەر ئەو كە‌شەش حەرام دە‌بیت تا قوربانیه‌كه‌ی سه‌ر ده‌برى) عەمه‌ره وتى: عائيشه‌ش (ره‌زای خ‌وايان لی‌بی) له‌وه‌لامدا وتى: وانیه كه عەبدوللای كورپى عەباس ووتیه‌تى، من خۆم چەندین گولەنگى ملی قوربانیه‌كانى پێغه‌مبەرم (ﷺ) باداوه بە‌ده‌ستى خۆم پاشان پێغه‌مبەر (ﷺ) بە‌ده‌ستى خۆى كرده‌ ملیان پاشان بە‌باوكدا قوربانیه‌كانى نارد - بۆ مە‌كه‌كه - هیچ شتێك له‌پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) حەرام نە‌بوو هە‌تا قوربانیه‌كانى سەرپران - بە‌ه‌وى ناردنى قوربانیه‌كانە‌وه - كه خوا بۆى هە‌لال كرده‌بوو

(۱) رواه البخاري (۱۷۱۳) و مسلم (۱۳۲۰)

(۲) رواه البخاري (۱۷۰۰) و مسلم (۱۳۲۱)

۷- سواربویون و دوشینی قوربانی له کاتی پیوستدا دروسته گهر زیانی پی نه گات: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً، قَالَ «ارْكَبْهَا». قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ «ارْكَبْهَا». قَالَ فَرَأَيْتَهُ رَاكِبَهَا يُسَافِرُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْتَّغْلُ فِي عُنُقِهَا).^۱ وفي لفظ: (قَالَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ الثَّالِثَةِ «ارْكَبْهَا، وَيَلْكَ، أَوْ وَيَحْكُ») ^۲ نه بو هورهیره (رهزای خویان لیبی) دهلی: (پیغهمبره خوا (ﷺ) پیاویتی بینی ووشتریکی دابویه بهر فهرمووی (سواری به) ووتی: وشری قوربانییه فهرمووی: (سواری به) جا دیم پیاده که به سواریهو له گهل پیغهمبردا (ﷺ) دهروشت نهعلهکش لهمل قوربانیه کهدا بوو). له گتپانهویه کی تردا دهلی: (لهدوهم یا سییم جاردا فهرمووی سواری بیه دامار).

به مخرجی دروسته سوار بویون و دوشینی ناژهلی قوربانی پیوست بی و زیانیش به ناژه که نه گه یهنیت. (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: ارْكَبْهَا بِالْمَعْرُوفِ إِذَا أَلْحِثَتْ إِلَيْهَا حَتَّى تَجِدَ ظَهْرًا)^۳ جابیر (رهزای خویان لیبی) دهلی: (له پیغهمبرم (ﷺ) بیست ده یفه رموو: (نه گهر ناچار بوویت به بی ماندوو کردن و هیلاک کردن سواری بیه تا ولاغیتی ترت دهست ده که ویت).

نۆزدهیم: عومره کردن به تنهیا

عومره له پهرستشه گوره کانه وه له وکرده وانه بهنده له خوا نزیک ده خاته وهو چهن دین پله خوا بهرزی ده کاته وهو گونا هه کانی پی هه لده وه ری وه پیغهمبریش (ﷺ) به کردارو گوشتار هانی هانی موسولمانی ده دات بو عومره کردن (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْحَنَّةُ)^۴ ده فهرمووی: (عومره یه ک یا عومره یه کی تر که فاره تی گونا هه کانی نیتوانینن هه جی ریک و پیکیش پاداشتی هیچ نیه به ههشت نه بی).

۱- پایه کانی عومره:

۱- ثیحرام بهستن: واته نیهت هیتان بو عومره کردن له کاتی ئیحرامدا (قال رسول الله ﷺ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)^۵ پیغهمبر (ﷺ) ده فهرمووی: (کرده وه کان به نیه ته وه بهندن).

(۱) رواه مسلم (۱۷۰۶)

(۲) رواه البخاري (۲۷۵۵، ۶۱۶۰) و مسلم (۱۳۲۲)

(۳) رواه مسلم (۳۷۵ / ۱۳۲۴) و احمد (۳ / ۳۱۷)

(۴) رواه البخاري (۱۷۷۳) و مسلم (۱۳۴۹)

(۵) بیشتر باسکرا

۲- تهواف کردن: خوا ده فرموی ﴿وَلَيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ الحج: ۲۹ واته: با تهواف بکهن به دوری مالی دیریندا - که عبه - .

۳- هاتوچۆی صفاو مهره: خوی گهره ده فرموی: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنَ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ البقرة: ۱۵۸، واته بیگومان - هاتوچۆی - صفاو مهره له درو شه کانی - تاینی - خوان.
 ۴- سمرتاشین یا کورتکردنه وی: (عن عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ فَلْيُطْفِئْ بِالْبَيْتِ ، وَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ، وَلْيُقَصِّرْ ، وَلْيَحْلِلْ) ^۱ عهبدوللای کوری عومهر (رهزای خویان لیتی) ده لئی: پیغه مبهەر (ﷺ) فرموی: (ئهو که سهی قوربانی پی نییه با گه وافی دهوری بهیت و صفاو مهره بکات و سهی کورت بکاته وهو نیحرام بشکینی).

ب- واجباته کانی عومره:

ئهو که سهی دهیه ویت عومره بکات پیویسته له شوینی دیاری کراو بۆ نیحرام بهستن نیحرام به عومره بهیستی نه گهر مالی له نیتوان مه که یه کیک له میقاته کاندایه بوو وه نه گهر وابوو ئهو له مالی خۆیه وه نیحرام بهیستی وه ئهو که سهش دانیشتووی شاری مه که که یه ئهو ده بیت بهیته ده ره وهی حهرم له ویتو نیحرام بهیستی، چونکه (لأمره ﷺ عَائِشَةُ أَنْ تَحْرِمَ مِنَ التَّعْنِيمِ) ^۲ (پیغه مبهەر (ﷺ) فرمائی کرد به عایشه - که له لامه که که دا بوو - بروات له تهنعیم نیحرام بهیستیت).

ج- کانی عومره کردن:

هموو رۆژه کانی سال کاته بۆ عومره کردن، به لام له ره مه زاندا پاداشتی زۆرتره و چاکتره بکریت پیغه مبهری خوا (ﷺ) لهو باره یه وه ده فرموی: (عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَغْلِلُ حَجَّةً) ^۳ (عومره یه که له ره مه زاندا وه که حه جیک وایه).

(۱) رواه البخاري (۱۶۹۱) و مسلم (۱۲۲۷)

(۲) رواه البخاري (۱۷۸۴) و مسلم (۱۲۱۲)

(۳) رواه البخاري (۱۷۸۲) و مسلم (۱۲۵۶)

کتیبی باری که سیتی

یه که م: ژن ماره کردن (النکاح)

۱- پیتناسهس (النکاح) له زمانه وانس و شهرعدا:

له زمانه وانیدا: به مانای خستنه پال یه و کوکردنه و دیت.

له شهرعدا: مامه لیه که حه لال بوونی له زهت بردنی هه ریه که له پیاو و نافرهت له یه کتری له خو ده گریت به ریگه یه کی حه لال و ریگه پیتراو.

۲- ژن ماره کردن له نیسلادا:

نیسلام ژن هیتان و به شودانی داناوه، یاسایه کی نه گوپرای بو داریتاوه له سهر به هیزترین و پاریزگارترین بنه ما بو پاراستنی کو مه لگا و به ختمه وری و ناسوده یی خیزان، وه بو بلا و کوردنه و یی ناکاری جوان و پاریزگاری کردن له ره وشت و مانه و یی ره گزی ناده میزاد له سهر زه و یی.

۳- به لگهس ژن ماره کردن:

له ههر کام له قورنان و سوننه تی پیغه مبه ر (علیه السلام) و یه که دهنگی زانایانی نیسلادا به لگه مان هه یه له سهر دروست و ره و ابوونی ژن هیتان و ماره کردنی نافره تان.

له قورناندا ده فرموی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَمْنِ فَاَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْوً

وَقُلْتُمْ وَرَبِّعَ﴾ النساء: ۳ واته له و نافره تانه ی حه لال بۆتان دووان و سیان و چوار ماره بکه و

خوای گه و ره ده فرموی ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَمْنِ فَاَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْوً

النور: ۳۲ واته: ژن ماره بپن بو پیاوانی بی ژن و نافره تانی بی میردیش بدهن به شوو، هه و ره ها

شه وانه ی نیماندارو چاکن له کو زیله کان - ژنیان بو بیتن - و که نیزه کان - یش بدهن به شوو.

له سوننه تی پیغه مبه ریشدا (علیه السلام) فرموده ی زۆر له و باره یه وه هه یه له وانه:

(عن عبد الله بن مسعود قال: كنا مع النبي ﷺ شَبَابًا لَا نَجِدُ شَيْئًا فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضَى لِلْبَصَرِ وَأَخْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ).^۱ عه‌بدوللای کوری مه‌سعود (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: نیمه‌گه‌نجو لاو بووین له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ردا (علیه‌السلام) پاره‌و پولمان نه‌بوو پی‌غه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فهرمووی پیمان: (ته‌ی گه‌نجان هه‌رک‌س له‌ئیتوه توانای هه‌یه باژن بی‌نی، چونکه ژن هینان باشت‌رین هۆکاره بۆ چاوپاریزی و داوین پاریزی، هه‌رک‌سی‌کیش ناتوانی -ژن بی‌نی- روژوو بگری‌ت چونکه بۆی ده‌بی‌ته قه‌لغان).

۴- حوکمی ژن ماره‌کردن:

ژن هینان و ماره‌کردنی یه‌ک حوکمی نییه به‌لکو چهند حوکمی‌کی هه‌یه هه‌ر حوکمی‌کیان په‌یوه‌نده به‌حاله‌تی که‌سی ژن هینه‌ره‌وه که به‌م جو‌ره‌یه:

۱- سونده‌وه: کاتی پیاو پی‌وستی به‌و ژن هینانه بی‌تو چه‌زی لی بکات و توانای دارایی ژن هینان و خه‌رجی خۆی و ئافره‌ته‌که‌ی هه‌بی‌ت، ترسی‌شی نه‌بی‌ت نه‌گه‌ر ژن نه‌هینی تووشی داوین پی‌سی بی‌ت نابۆ ته‌م جو‌ره که‌سه سونده‌ته ژن هینان چونکه ژن هینان هۆکاره بۆ به‌رده‌وام بوونی مروژ له‌سه‌ر زه‌ویداو سونده‌تی‌کی ژیا‌نیشه نه‌غامی ده‌دات، وه فهرمووده‌که‌ی عه‌بدوللای کوری مه‌سعود به‌لگه‌یه بۆ ته‌م خاله‌ی با‌سمان کرد، وه له‌م حاله‌ته‌دا ژن هینان چاک‌تره له‌خۆ ته‌رخان کردن بۆ به‌نده‌ایه‌تی و په‌رستش به‌به‌لگه‌ی ته‌م فهرمووده‌یه:

(عن أنس رضي الله عنه أن نَفَرًا من أَصْحَابِ النبي ﷺ سَأَلُوا أَزْوَاجَ النبي ﷺ عَنْ عَمَلِهِ فِي السَّرِّ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَكُلُ اللَّحْمَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَنَامُ عَلَى فِرَاشٍ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَتْنِي عَلَيْهِ فَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ قَالُوا كَذَا وَكَذَا لَكِنِّي أَصَلِّي وَأَنَامُ وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)^۲ ته‌نه‌س (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: چهند که‌سی‌ک له‌هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) په‌رسیاری کرده‌وهو -به‌نده‌ایه‌تی- پی‌غه‌مبه‌ریان (علیه‌السلام) له‌خیزانه‌کانی کرد که په‌نه‌انه‌و خه‌لکی نایب‌ینی، جا یه‌کی‌کیان ووتی: من ژن ناهیت‌م و یه‌کی‌کی تریان ووتی:

(۱) رواه البخاري (۴۷۷۹) و مسلم (۱۴۰۰)

(۲) رواه مسلم (۱۴۰۱)

گۆشت ناخۆم، یه کیکی تریان وتی: له ناو پیخهفدا ناخۆم، جا پیغه مبهەر (ﷺ) سوپاس و ستایشی خوی کردو فەرمووی: (ئەو خەلکانە چییانە کە واوا دەلێن، بەلام من شەو نوێژ دەکەم و دەشخۆم، هەندێ جار بەرۆژو دەبم و هەندێ جار بەرۆژوو نابم وە ژنیش دەهینم، جا هەر کەسیش پشت بکاتە سوننەتی من ئەو لە من نییە).

ئافرهتیش لەم بڕگهیهدا وەك پیاو وایه ئەگەر پێویستی به‌شوو کردن هه‌بێت بۆئەوه‌ی خۆی بپاریزی و ئایینی پارێزراو بێت و کەسیک خەرج و مەسرەفی بکات ئەو شوو کردن بۆی سوننەتە.

ب- نەگەردنی سوننەتە (مستحب توکە): ئەمەش کاتیکی پێویستی بە ژن هێنان هه‌بێت، بەلام خەرج و تیچوونی ژن هێنانی نییە لەم کاتەدا دەبێت خۆی بگری و خۆی بەرۆژوو و پەرستشەوه سەرقال بکات تا خۆی گەوره دەروی لی دەکاتەوه توانای دارایی دەبێت ژن به‌یئیت. خۆی گەوره دەفەرموێت ﴿وَلَسْتَغْفِرَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ النور: ۳۳ واتە: دەبێت ئەوانە‌ی کە توانای ژن هێنانیان نییە به‌پاکی خۆیان راگرن هەتا خوا لەبەهره‌و رۆزی خۆی بێ نیازیان دەکات.

و‌ه ئەم حوکمە‌ی لەم فەرمووده‌یه‌شەوه وەرده‌گیری کە دەفەرموێ: (مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ) (هەر کەستان توانای ژن هێنانی هەبوو با ژن بێنی) کەواتە ئەگەر توانای نەبوو چاکتر وایه‌ ژن نەهێنی.

ج - ناپه‌سه‌نده: ئەمەش کاتیکی پێویستی بە ژن هێنان هه‌بێت جا وەك ئەوه‌ی حەزی لێی نەبێت به‌سروشت یا له‌بەر نه‌خۆشی یا هەر شتیکی تر وە خەرج و تیچوونی ژن هێنانیشی نەبێت لەم کاتەدا ناپه‌سه‌نده‌ ژن به‌یئیت.

د- نەگەردنی چاکتره: ئەمە بۆ کەسیکی خەرج و تیچوونی ژن هێنانی هه‌بێت، بەلام پێویستی پێ نییە چونکە زۆر حەزی لی ناکات و سەرقالی به‌ندایه‌تییه‌ یا یه‌کلا بۆئەوه‌ بۆ زانیاری و زانست و خوێندن، لەم حاله‌ته‌دا خۆ تەرخان کردن بۆ به‌ندایه‌تی و زانست و خوێندن له‌ژن هێنان چاکتره‌ چونکە ژن هێنان له‌و کارانه‌ی ده‌خات.

ه- گەردنی چاکتره: ئەمە بۆ کەسیکی سەرقالی به‌ندایه‌تی نەبێت و یه‌کلا نه‌بویته‌وه‌ بۆ زانست و خوێندن وە خەرج و تیچوونی ژن هێنانیشی هەیه، بەلام پێویستی پێی نییە لەم کاتەدا

ژن هینان چاکره بوته وې بې نیشی و دهست بهتالی توشی و خراپه و داوین پیسی نه کات وه به ژن هینانه کې چوند بهرزه وېندی به دی دیت و مندالی ده بیت و ژماره ی مرؤو موسولمان زیاد ده بیت.

۵- نه و نافرته تانې ماره گردنیاں حرامه:

نه و نافرته تانې ماره گردنیاں حرامه دوو بهشن: بهشیکیان بههتا هتایی ماره گردنیاں حرامه، بهشیکي تریان به کاتی ماره گردنیاں حرامه:

یه گم: نه و نافرته تانې بههتا هتایی ماره گردنیاں حرامه:

۱- نه و نافرته تانې بههزی نه سب و خزماتییه و ماره گردنیاں حرامه حوتن که نه مانن:

۱- دایکه کان و دایکی دایک بۆ سهره وه.

۲- کچه کان و کچه کچه کان بۆ خواره وه.

۳- خوشکه کان دایک و باوکی بن یا باوکی یا دایکی بن.

۴- پوره کان (خوشکی باوک).

۵- پوره کان (خوشکی دایک).

۶- کچانی برا.

۷- کچانی خوشک

به بهلگه ی نه مانیه پیرزه ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ

وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ ﴾ النساء: ۲۳ واته: حرام کراوه

له سهرتان دایکه کانتان و کچه کانتان و خوشکه کانتان و دایک و باوکتان وه کچانی

براکانتان و کچانی خوشکه کانتان، وه نه و نافرته تانهش هاوشیوهی نه مانن له شیر خوارده وه

حرام دهن به بهلگه ی نه مانیه و دهیه: (يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ)^۱ (نه و

نافرته تانې بههزی خزمایه تیه و حرام دهن بههزی شیر خوار دنیسه و حرام دهن).

ب- نمو نافره‌تانه‌ی به‌هژی ژنو ژنفوازیسه‌وه حمرامن چوارن:

۱- دایکی هاوسه‌رو دایکی دایکی و دایکی باوکی بۆ سه‌ره‌وه به‌به‌لگه‌ی ﴿وَأَمَهَتْ نِسَائِكُمْ﴾

النساء: ۲۳، واته: وه دایکی هاوسه‌ره‌کانتان -ماره‌کردنیان حمرامه بۆتان- .

۲- کچی هاوسه‌ر له‌میردیکی تری به‌مه‌رجی چوویتته لای هاوسه‌ره‌که‌ی به‌به‌لگه‌ی

﴿وَرَبَّيْكُمُ الَّذِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّذِي دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ

تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ النساء: ۲۳، واته: حمرام کراوه لیتان

ماره‌کردنی -کچانی ژنانتان که له‌میردی تریان بن نه‌وانه‌ی که له‌مالی ئیوه‌دا ده‌ژین له‌و

ژنانه‌تانن که چوونه‌ته لایان به‌لام نه‌گهر نه‌چووونه لایان نه‌وه هیچ گوناختان له‌سه‌ر. نییه

-له‌ماره‌کردنی کچه‌کانیاندا-.

۳- هاوسه‌ری باوک و باپرو بۆ سه‌ره‌وه: به‌به‌لگه‌ی ﴿وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ

مِّنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُمْ كَانَ فَحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ النساء: ۲۲

واته: وه نمو نافره‌تانه‌ ماره‌ مه‌که‌ن که باوکتان ماره‌یان کردوون مه‌گهر نه‌وه‌ی پیش له‌م -حمرام

کردنه- کرابیت به‌راستی نه‌و ماره‌کردنه کرده‌وه‌یه‌کی زۆر پیسو چه‌په‌له‌و زۆر بی‌زراوه وه

ریبازیکی زۆر خراپ و به‌ده -که گیراوه‌ته به‌ر-.

۴- هاوسه‌ری کوپ وه کوپ کوپ به‌به‌لگه‌ی ﴿وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِّنْ

أَصْلَابِكُمْ﴾ النساء: ۲۳، واته: حمرامه بۆتان هاوسه‌ری کوپه‌کانتان نه‌وانه‌ی که

له‌پشتی خۆتانن، وه نمو نافره‌تانه‌ش که هاوشیوه‌ی نه‌م چوارن له‌شیر خواردنه‌وه‌ی هه‌مان

حوکمیان هه‌یه‌و ماره‌کردنیان دروست نیه.

دووهم: ئەو ئافەرەتانه‌ی به کاتی ماره‌کردنیان حه‌رامه‌ ئه‌مانه‌ن:

خوشکی هاوسه‌رو خوشکی دایکی هاوسه‌ر، ژنی پێنجهم بۆ که‌سی چوار ژنی هه‌بیّت، ئافه‌رتی زیناکه‌ر هه‌تا ته‌وبه‌ ده‌کات، ئافه‌رتیک ته‌لاقی سییه‌م درایه‌ت تا شویه‌کی تر نه‌کات و به‌مردن یا ته‌لاقی لێی جیهانه‌بیته‌وه ماره‌کردنی دروست نییه‌. ئافه‌رتیک له ئیحه‌رامدا بیّت تا ئیحه‌رام ده‌شکێنی، ئافه‌رتی له‌عیده‌دا بیّت تا عید

ده‌که‌ی ته‌واو ده‌بیّت بۆیه‌ جگه‌ له‌پیاوه‌که‌ی خۆی که‌ ده‌توانی له‌عیده‌دا بیباته‌وه نه‌گه‌ر ته‌لاقه‌که‌ - رجعی - بوو یا ماره‌ی کاته‌وه نه‌گه‌ر ته‌لاقه‌که‌ باش بوو. جگه‌ له‌م ئافه‌رتانه‌ که‌ له‌خالی یه‌که‌م دووه‌مدا باسمان کردن ماره‌کردنیان هه‌لاکه‌ خوای گه‌وره‌ دوای باسکردنی حه‌رام کراوه‌کان ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ﴾ النساء: ۲۴ واته‌: جگه‌ له‌وانه‌ی باسکران هه‌موو هه‌لاکه‌ بۆتان تا چوار.

(عن أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ أَمَّا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ائْتِكِ أَخْتِي بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ فَقَالَ أَوْ تَحْيِيَنَّ ذَلِكَ فَقُلْتُ نَعَمْ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيةٍ وَأَحَبُّ مِنْ شَارِكِي فِي خَيْرِ أَخْتِي فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ ذَلِكَ لَا يَجِلُّ لِي قُلْتُ فَإِنَّا نَحَدِّثُ أَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْكِحَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ بِنْتُ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لَوْ أَنَّمَا لَمْ تُكُنْ رَبِيبِي فِي حَجْرِي مَا حَلَّتْ لِي إِنَّهَا لَابْنَةُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ أَرْضَعْتَنِي وَأَبَا سَلَمَةَ تُؤَيِّتُهُ فَلَا تَعْرِضَنَّ عَلَيَّ بَنَاتُكَ وَلَا أَخَوَاتُكَ).^۱ ئومو حه‌بیبه‌ی کچی نه‌بو سوفیان (ره‌زای خوایان لیبی) ده‌لی: ووتی نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کچی نه‌بو سوفیانی خوشکم ماره‌به‌که‌ نه‌ویش فه‌رمووی: (نه‌وه‌ت پێ خۆشه‌؟) ووتم: به‌لی، من ده‌سه‌ردارت نايم که‌سیکیش هه‌ز ده‌که‌م له‌خێرو چاکه‌دا به‌شداریم بکات خوشکه‌که‌مه‌، پێغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: (بێ گومان نه‌و -کاره‌- هه‌لاک نییه‌ بۆ من) ئومو حه‌بیبه‌ش ووتی: ئیمه‌ له‌ناو خۆماندا ده‌لێین تو ده‌ته‌وی کچی نه‌بو سه‌له‌مه‌ ماره‌به‌که‌یت فه‌رمووی: (کچی ئومو سه‌له‌مه‌؟) ووتم: به‌لی فه‌رمووی: (بێگومان نه‌و نه‌گه‌ر کچی خێزانه‌که‌شم -ئومو سه‌له‌مه‌- نه‌بوايه‌، و له‌مالی مندا هه‌ر هه‌لاک

نه‌بوو بۆم چونکه نهو کچه کچی برای شیری من، ثویه شیری داوه به‌من و به‌نه‌بوسه‌له‌مه، ئیتیر له‌مه‌ولا کچه خوشکه‌کانتان پیشنیار مه‌که‌ن بۆ من -ماره‌یان بکه‌م-).

له‌م فهرمووده‌دا ئهم حوکمانه‌ی تێدایه:

۱- خوشکه‌هاوسهر ماره‌کردنی دروست نییه.

۲- کچی هاوسهر که پیاوه‌که چووبیته لای ماره‌کردنی دروست نییه.

۳- کچی برای شیری ماره‌کردنی دروست نییه.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال لا يجمع بين المرأة وعمتها ولا بين المرأة

وخالتها).^۱ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی:

(دروست نییه ئافره‌ت له‌گه‌ل خوشکی باوکیدا یان له‌گه‌ل خوشکی دایکیدا پیکه‌وه هاوسنه‌ری

پیاویک بن).

دووم: خوازیښی (ژن داواکردن)

۱- چ ئافره‌تیک چاکه خوازیښی بگریږت؟

۱- ئافره‌تیک دیندار بیټ: به‌به‌لگه‌ی نعم فەرمووده‌یه که نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خویان لیښی) ده‌یگریږته‌وهو ده‌لی: (عن النبی ﷺ قال تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ لِّمَالِهَا وَلِحَسْبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَافْظُرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ يَدَاكَ).^۱ پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی: (ئافره‌ت له‌بەر چوار شت ماره‌ ده‌گریږت: له‌بەر مال و سامانه‌که‌ی وه له‌بەر بڼه‌ماله‌ی وه له‌بەر جوانیه‌که‌ی وه له‌بەر ناینه‌که‌ی، جا نه‌وه‌ی دینداره‌ بیه‌خوازه‌ هه‌ردوو ده‌ستت خۆلاوی بیټ).

ب- ئافره‌تیک کچ بیټ، مه‌گه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیه‌ک له‌خوازیښی بیوه‌ژندا هه‌میټ: (قال جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَقِيتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا جَابِرُ تَزَوَّجْتَ قُلْتَ نَعَمْ قَالَ بَكَرٌ أَمْ تَيْبٌ قُلْتَ تَيْبٌ قَالَ فَهَلَّا بَكَرًا ثَلَاثُهَا قُلْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي أَخَوَاتٍ فَخَشِيتُ أَنْ تَدْخُلَ بَيْنِي وَبَيْنَهُنَّ قَالَ فَذَلِكَ أَذْنٌ...)^۲ جابیری کوپی عه‌بدوللا (ره‌زای خویان لیښی) ده‌لی: له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبهردا (ﷺ) ئافره‌تیکم ماره‌ کرد جا به‌پیغه‌مبەر (ﷺ) گه‌یشتم فەرمووی: (جابیر ژنت هه‌ینا؟) و‌تم: به‌لی، فەرمووی: (کچه‌ یا بیوه‌ژنه؟) و‌تم بیوه‌ژنه، فەرمووی: (بوچی کچیکت نه‌هه‌ینا یاری و ده‌ستبازی له‌گه‌لدا بکه‌یت؟) و‌تم: نه‌ی پیغه‌مبەر خوا (ﷺ) چهند خوشکیکم هه‌یه‌ ترسام نه‌گه‌ر کچ بیتم نیوان من و خوشکه‌کامم تیک بدات فەرمووی که‌واته‌ نه‌وه -راسته‌ و چاکه-...).

ج- ئافره‌تیک بیټ مندالی بیټ: (قال أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَزَوَّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ فَإِنِّي مُكَاثِّرٌ بِكُمْ الْأُمَمَ)^۳ نه‌نه‌س (ره‌زای خویان لیښی) ده‌لی: پیغه‌مبەر (ﷺ) ده‌فەرمووی: (ئافره‌تی به‌سۆزو مندال بوو بخوازن، چونکه‌ من له‌روژی دوایه‌دا به‌زۆری ئیوه‌وه‌ شانازی ده‌که‌م به‌سه‌ر ئوممه‌ته‌کانی تردا).

(۱) رواه البخاري (۵۰۹۰) و مسلم (۱۴۶۶)

(۲) رواه البخاري (۵۰۷۹) و مسلم (۷۱۵)

(۳) رواه ابو داود (۲۰۳۵) حديث صحيح.

۲- چ کورپی چاکه زنی پیدهیت؟

نه‌گهر پیاو ده‌گهرپی به‌شونین نافرته‌تی‌کدا نه‌و خالانه‌ی تیدا بیت باسمان کرد به‌همه‌مان شیوه پیویسته له‌سهر به‌شودهر نافرته پیای چاک بکاته هاوسهری کچه‌که‌ی و به‌شونین کورپی پیای چاک و دینداردا بگهرپیت ببیتته می‌ردی کچه‌که‌ی. (عن أبي حاتم المُرَني قال: قال رسول الله ﷺ: إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَتَكِحُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادًا كَبِيرًا) نه‌بو حاتیمی موزه‌نی (ره‌زای خوایان لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فهرمووی: (نه‌گهر پیای‌ک هات -خوازی‌ینی کچ یا خوشکتانی لی‌ کردن- له‌ناینو ره‌وشتی رازی بوون نه‌و لی‌ ماره بکه‌ن و پیتی بدن نه‌گهر وا نه‌که‌ن له‌زه‌ویدا به‌لاو خراپه‌و داوین زور ده‌بیت).

۳- خوازی‌ینی (الخطبة) به‌چی ده‌وو‌تریت؟

خوازی‌ینی: بریتیه له‌داواکردن له‌نافرته که شوو به‌که‌سیکی دیاری کراو بکات به‌و شیوازه‌ی له‌ناو خلدکا باوه، جا که کاتی ره‌زامه‌ندی له‌لایمن نافرته‌که‌و که‌سو کاریه‌وه ده‌رپا نه‌و به‌لینی شوو پیکردنه‌و هیچی تر، هیچ شتیکی نافرته‌که‌و ده‌لال ناکات بو خوازی‌ینی کر به‌لکو هه‌تا ماره نه‌بردیت به‌نافرته‌تیکی بیگانه له‌پیاه‌که داده‌نریت.

۱- نافرته‌ی گموره بی‌وه‌ژن بیت یا کچ خوازی‌ینی له‌خوی ده‌کریت:

نه‌گهر نافرته بالغ و عاقل بیت رای خوی به‌هه‌ند وهرده‌گیری، به‌لکو ده‌قی پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) رایده‌گه‌یه‌نیت که نابی و دروست نییه به‌بی ره‌زامه‌ندی خوی ماره بکریت نه‌گهر کچ بوو، خو نه‌گهر بی‌وه‌ژن بوو نه‌و خوازی‌ینی ده‌بیت له‌خوی بکریت، نه‌که به‌شودهره‌که، (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «الْثِّيبُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَالْبِكْرُ تُسْتَأْمَرُ وَإِذْنُهَا سُكُونُهَا»)^۱ پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) ده‌فهرمووی: (بی‌وه‌ژن خوی شیواتره له‌به‌شودهره‌که‌ی -بو شوکردن- کچیش مؤله‌تی لی وهرده‌گیری ده‌ریاره‌ی -شوکردنی- خوی مؤله‌ته‌که‌شی بی‌ ده‌نگ بونیه‌تی).

(۱) رواه الترمذی (۱۰۹۱) وهو حديث حسن

(۲) رواه مسلم (۱۴۲۱) و احمد (۲۴۱/۱ ، ۲۴۲)

ب - به‌شودر ده‌بیت رای کچه‌کدی وهریگریت، نه‌گمرنا گونا‌هبار ده‌بیت نه‌گمر زوری لی بکات.
(عن خَنْسَاءَ بِنْتِ خِذَامِ الْأَنْصَارِيَّةِ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ تَيْبٌ فَكَرِهَتْ ذَلِكَ فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَرَدَّ نِكَاحَهُ) ^۱ خنسانس کچی خیزام (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: (بی‌وه‌ژن بوو باوکی دای به‌شوو نه‌میش ح‌زی لی نه‌بوو، جا هات بۆ خ‌زمه‌تی پی‌غه‌م‌ب‌ر (ﷺ) نه‌ویش ماره‌کردنه‌ک‌دی هه‌لوه‌شاندوه).

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تُسْتَأْمَرُ الْيَتِيمَةُ فِي نَفْسِهَا فَإِنْ سَكَتَتْ فَهُوَ إِذْنُهَا وَإِنْ أَبَتْ فَلَا جَوَازَ عَلَيْهَا) ^۲. نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌م‌ب‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرموی: (کچی هه‌تیو - بی باوک - مؤله‌تی لی وهرده‌گیری دهریاره‌ی - شوکردنی - خوی جا نه‌گمر بی د‌نگ بوو نه‌وه مؤلت دانیتی وه نه‌گمر رازی نه‌بوو نه‌وه دروست نییه ماره‌کردنی).
ج - نه‌وی بۆ به‌شودر دروسته: دروسته کچه‌ک‌دی پی‌شنیار بکات بۆ پی‌او‌یک چاکی و دینداری تیدا به‌دی ده‌ک‌ریت نه‌مه‌ش بی ریزی نییه نه‌به‌خوی نه‌به‌کچه‌ک‌دی.

(عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَحْدُثُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ حِينَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ خُنَيْسِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَتَوْنِي بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَتَيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقَالَ سَأُنْظُرُ فِي أَمْرِي فَلَبِثْتُ لَيْالِي ثُمَّ لَقِيتُ فَقَالَ قَدْ بَدَأَ لِي أَنْ لَا أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هَذَا قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ زَوَّجْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتُ عُمَرَ فَصَمَتَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا وَكُنْتُ أَوْجَدَ عَلَيْهِ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيْالِي ثُمَّ حَظَبَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَنكَحْتُهَا إِيَّاهُ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ شَيْئًا قَالَ عُمَرُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ عَلَيَّ إِلَّا أَنِّي كُنْتُ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ لِأَفْشِي سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَوْ تَرَكْتُهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبِلْتُهَا) ^۳. عه‌بدوللای کوری عومهر (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: کاتی حه‌ف‌ص‌دی کچی عومهر - که خیزانی خونه‌یسی کوری

(۱) رواه النسائي (۳۲۶۸) و ابن ماجه (۱۸۷۳) وهو حديث صحيح

(۲) رواه النسائي (۳۲۷۰) وهو حديث حسن

(۳) رواه البخاري (۵۱۲۲)

خودافعی سه‌می بوو، بیوه‌زن کهوت می‌رده‌کمی که هاوه‌لی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو له‌مه‌دینه وه‌فاتی کرد عومهری کوری خه‌تتاب ووتی: چوومه لای عوسمانی کوری عه‌فغان هه‌فصه‌ی کچم پیشنیار کرد بۆی -ماره‌ی بکات- نه‌ویش ووتی بیریکی لیّ ده‌که‌مه‌وه منیش چندن روژیّ چاوه‌پوان بووم پاشان پیّم گه‌شت ووتی: رام وایه له‌م کات و روژگارهدا ژن نه‌هینم، عومهر ده‌لیّ: جا گه‌شتم به‌نه‌بو به‌کری صدیق ووتم: نه‌گهر ده‌ته‌ویّ هه‌فصه‌ی کچی عومهرت لیّ ماره‌ ده‌که‌م، نه‌بو به‌کر بیّ ده‌نگ بوو هیچ وه‌لامینکی لیّ نه‌گپّرامه‌وه به‌رانبه‌ر نه‌بویه‌کر زیاتر دلّی گرتم له‌ عثمان پاشان چندن شه‌وو روژیکی پیّ چوو، پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خوازییّنی کردو منیش بۆم ماره‌کرد جا نه‌بو به‌کر به‌من گه‌شت ووتی له‌وانه‌یه له‌دلّتا شت دروست بوویّت کاتیّک هه‌فصه‌ت بۆ پیشنیار کردم و منیش هیچ وه‌لام نه‌دایته‌وه عومهر ووتی: به‌لیّ وابوو، نه‌بو به‌کر ووتی: نه‌وه‌ی به‌رگری له‌من کرد وه‌لامت نه‌ده‌مه‌وه کاتیّ بۆت پیشنیار کردم له‌به‌رنه‌وه بوو بیگومان من زانیبووم پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) باسی هه‌فصه‌ی کردبوو منیش نه‌ده‌کرا نه‌ینی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ناشکرا بکه‌م نه‌گهر پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) وازی لیّ به‌ینایه من رازی بووم پیّ).

د- کچۆله له به‌شوده‌ره که خوازییّنی ده‌کریت:

نه‌گهر کچیّک ته‌مه‌نی که‌م بیّت و بالغ نه‌بوویّ نه‌وه له به‌شوده‌ره که‌ی خوازییّنی ده‌کریت.
(عن عُرْوَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ عَائِشَةَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ إِنَّمَا أَنَا أَخُوكَ فَقَالَ أُنْتُ أَخِي فِي دِينِ اللَّهِ وَكِتَابِهِ وَهِيَ لِي حَلَالٌ).^۱ عوروه (ره‌زای خوی لیّبی) ده‌لیّ: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خوازییّنی عایشه‌ی له نه‌بویه‌کر - ی باوکی - کرد نه‌بو به‌کریش پیّ ووت: من برای توّم پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فدرمووی پیّ: (تۆ له‌ناین و کتیبه‌ خوادا برای منی و عایشه بۆمن هه‌لاله).

ه- خوازییّنی به‌سهر خوازییّنی دا هه‌رامه:

نه‌گهر وه‌لامی خوازییّنی که‌ری یه‌که‌می به‌به‌لیّ دابیته‌وه نه‌وه هه‌رامه مه‌گهر نه‌و که‌سه‌ی خزی ریگه‌ی که‌سی دووم بدات، به‌لام نه‌گهر به‌لیّ بۆ خوازییّی که‌ری یه‌که‌م نه‌کراوو وه جوابیش نه‌کراوو نه‌وه بۆ خوازییّنی که‌ری دووم هه‌رام نییه خوازییّنی بکات، به‌به‌لگه‌ی فدرمووده‌ی

عبداللّٰی کوپی عومر (رهزای خویان لیبی) ده‌لی: (قال النبی ﷺ: لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَتْرُكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ الْخَاطِبُ).^۱ پتفه ممبر (علیه السلام) فرمودی: (هیچ پیروی خوازیی نه کات به سمر خوازیی براکیدا هتا خوازیی کمری به کم پیش نم وازی لی دینی یا مؤله‌تی ده‌دات).

۴ خوازیی حلال و خوازیی حرام:

ا. خوازیی راستموخو ناراستموخو دروسته: کاتی نافره‌ته داخوای کراوه‌که ماره نه‌پایی و له‌عیده‌دا نه‌بی هیچ کام له‌هویه‌کانی حرامی بوونی ماره‌کردنی تیدا نه‌بیت که پیشتر باسمان کردن.

ب. خوازیی ناراستموخو دروسته راستموخو دروست نییه: کاتی نافره‌ته که له‌عیده‌دا بیت به‌هوی مردنی میرده‌که‌یموه یا به‌هوی ته‌لاقی (بانن)^۲ وه بیت، خوی گه‌وره ده‌فرمودیت: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَقْرَبُوا عَقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجْلَهُ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ البقرة: ۲۳۵ واته: گوناختان ناگات له‌خوازیی ژنانی - میرد مردوو - به‌ناراستموخو پییان بلین یان له‌دلی خوتاندا - بریاریدن - ده‌یاغوازان، خوی گه‌وره ده‌زانی که بیگومان نیه له‌مهدوا ناویان ده‌بن، به‌لام به‌نهیتی به‌لینیان پی مه‌دن مه‌گهر قسه‌یه‌ک که باش بیت وه بریاری ماره‌کردنیا مه‌دن تا عیده‌که‌یان ته‌واو ده‌بیت و بزنان که خوا ده‌زانت به‌وهی له‌دلتاندا به‌کواته خوتان پباریزن وه بزنان و دلتیان که خوا لی خوشبووی له‌سرخویه.

(۱) رواه البخاری (۴۸۴۸) و مسلم (۱۴۱۲)

(۲) ته‌لاقی بانن دوو جزوه (بانن) ی گه‌وره که ته‌لاقی سییه‌می دراوه و جارتکی تر بز ته‌لاق دهره‌که حلال ناییت مه‌گهر شوو بکات و پاشان میرده‌که‌ی بری یا به‌یستی خوی ته‌لاقی بدات بی فیل بز جارتکی تر میردی به‌که‌می ماره‌ی کاتموه، (بانن) بچوک نمو ته‌لاقی به‌یک ته‌لاق یا دوو ته‌لاقی نافره‌ته که درابی له‌سمر پاره ته‌لاق درابی نه‌موش به‌تموای پیوا و نافره‌ته که جیا ده‌بنوه به‌ماره‌بریکی تر نه‌بیت نابنوه به‌هاوسری به‌کتری.

ج - خوازیبنی حرامه بهراستهوخو ناراستهوخو: بیجگه لهو حالتانهدی که لهبرگهی (أ و ب) دا باسکران، کهواته نافرتهی میردی هه بیته یا لهو نافرتهانه بیته ماره کردنیان حرامه بهه میشهیی یان بهکاتی دروست نییه خوازیبنی بکرین ههروه ها حرامه خوازیبنی نافرتهی تهلاق دراوی ته لاقی (رجعی)، جا بهراستهوخو بیته خوازیبنی کردنی یا ناراستهوخو، چونکه خیزانی پیایتهکو میردی ههیه چونکه میردهکهی مافی نهوهی ههیه بیگه پینتهوه بو لای خوی، خوی گهوره لهو بارهیده ده فهرموی: ﴿وَمَوْلَاهُنَّ أَحَقُّ بِرَوْحِنَ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا﴾ البقرة: ۲۲۸ واته: میرد - ی تهلاق دراوه رجعییهکان - شیواترن بیانگیرنهوه بو لای خویان نهگه بیاننهوی نیوانیان چاک بکه نهوه.

مانای خوازیبنی راستهوخو: ههرو ووشهیهک بهروونی خوازیبنی بگه یه نیته راستهوخویه، وهک بلیت نه مموئ مارهت بکهم یا نهگه عیددهت تهواو بوو مارهت دهکهم یا دهتهینم. مانای خوازیبنی ناراستهوخو: بهکارهیتانی ههرو ووشهیهکه بو خوازیبنی و مانای تریش بهکارییت وهک نهوهی بهنافرهتیک که لهعیددهدا بیته بلیت تو جوانیت یا زور همز دهکات تو مارهکات یا کئی نافرتهی وهک توئی دهست دهکویت.

ه - حرامه خوازیبنی نافرته که لهعیددهی مردنی میرده کهیدا بیته یان لهعیددهی ته لاقی (بائن) یا (رجعی) دا بیته:

(عن) فَاطِمَةُ بِنْتُ قَيْسٍ قَالَتْ: إِنَّ زَوْجَهَا طَلَّقَهَا ثَلَاثًا فَلَمْ يَجْعَلْ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَكْنً وَلَا نَفَقَةً قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا حَلَلْتَ فَأَذْنِي». فَأَذْنَتْهُ فَخَطَبَهَا مُعَاوِيَةُ وَأَبُو جَهْمٍ وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَمَّا مُعَاوِيَةُ فَرَجُلٌ تَرَبُّ لَا مَالَ لَهُ وَأَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَرَجُلٌ ضَرَّابٌ لِلنِّسَاءِ وَلَكِنْ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ». فَقَالَتْ يَدِيهَا هَكَذَا أُسَامَةُ أُسَامَةُ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «طَاعَةُ اللَّهِ وَطَاعَةُ رَسُولِهِ خَيْرٌ لَكَ». قَالَتْ فَتَزَوَّجْتُهُ فَأَغْبَطْتُ. ۱ فَاتِمَةُ كَجِي قَهْمِيس (رهزای خوی لیجی) دهلی: میردهکهی ته لاقی سیتهمی دا، جا پیغه مبهه (علیه السلام) شوین مانهوهو خهروج مهسرهفی بو دانهنا - لهسر میردهکهی پیی بدات - دهلی: پیغه مبهه (علیه السلام) پیی

ووتم: (که‌ی عیدده‌ت ته‌واو بوو جه‌لآل بووی ناگادارم بکه) منیش - که عیدده‌م ته‌واو بوو - ناگادارم کرد جا موعاوییه و نه‌بوجه‌هم و نوسامه‌ی کوپی زید خوازینیان کرد پیغه‌مبه‌ویش فهرمووی: (موعاوییه پیایکی هه‌ژاره و سامانی نییه، نه‌بوجه‌همیش زور له‌نافرته دده‌ت، به‌لام نوسامه باشه - و شوی پی بکه جا فاتیمه به‌ده‌ستی دوو جار ناماژه‌ی کرد بو نوسامه، پیغه‌مبه‌ریش فهرموو پتی: (نهمه گوپرایه‌لییه بو خواو گوپرایه‌لییه بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی) فاتیمه ده‌لی: منیش شووم پی کردو ناواتم پی ده‌خاوارا - له‌چاکی نه‌و شوه‌ی کردم -).

۶- دروسته ناراسته‌وخو خوازینی نافرته بگریت که له‌عیده‌دا بیت به‌هوی مردنی میرده‌که‌یه‌وه یان به‌هوی ته‌لای (بائن)ه‌وه

به‌به‌لگه‌ی نهم نایه‌ته ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَفْرِمُوا عَقْدَ الزَّكَاةِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ البقرة: ۲۳۵ له‌برگه‌ی (۴) دا ته‌فسیرمان کرد.

۷- سونده‌توه‌کانی خوازینی:

سونده‌ته خوازینی که‌ر یان نه‌و که‌سه‌ی خوازینییه‌که ده‌کات له‌جباتی نه‌و ووتاریک بدات پیش خوازینییه‌که‌و پیش ماره‌کردنه‌که به‌سوپاس و ستایشی خوا‌ی گه‌وره ده‌ست پی بکات سه‌لات و سه‌لامیش له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بدات، (عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ كُلُّ أَمْرِ ذِي بَالٍ لَا يُدْأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ أَبْتَر).^۱ چونکه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فهرمویت: (هه‌ر کاریکی گرنه‌گ به‌سوپاس و ستایشی خوا‌ی گه‌وره ده‌ست پی نه‌کات نه‌وه دواپراو ده‌بیت).

پاشان وه‌صیته بکات به‌ته‌قوای خوا‌ی گه‌وره، پاشان داخوازیه‌که‌ی بکات بلیت من هاتومه‌ته خزمه‌تتان خوازینی که‌چه‌که‌تان لی ده‌که‌م. وه سونده‌ته بو به‌شوده‌ری که‌چه‌که‌ش ووتاریک بدات پیش وه‌لامدانه‌وه‌ی خوازینییه‌که‌ چونکه نهمه پیشینه‌ چاکه‌کانه‌وه‌ ریوایت کراوه (ره‌زای خویان لی‌بی) پیشه‌ویان به‌پیرۆزی ده‌زانن بو ووتاری خوازینی نهم ووتاره بدریت، که

به فخرموده‌ی پیغمبر (ﷺ) و به و ته‌ی عبدوللای کوری مه‌سعودیش گپ‌دراوه‌ته‌وه که ده‌لی: نه‌گهر که سیکتان ویستی ووتاری بدات بۆ ماره‌کردن یا همر شتیکی تر بدات بابلت (عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه موقوفا و مرفوعا قال: إذا أراد أحدكم ان يخطب لحاجة من نكاح وغيره فليقل: «إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ ۱۰۲. آل عمران: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ النساء: ۱. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ الأحزاب: ۷۰-۷۱.

۸- درسته سه‌یر کردنی ئهو ئافره‌ته‌ی نیازی خوازینی کردنی هه‌یه:

(عن جابر بن عبد الله قال: قال رسول الله ﷺ إذا خطب أحدكم المرأة فإن استطاع أن ينظرَ إلى ما يدعوه إلى نكاحها فليفعل)^۱ جابری کوری عبدوللا (ره‌زای خوايان لیبی) ده‌لی: پیغمبر (ﷺ) فخرمودی: (نه‌گهر که سیک له‌نتیوه داوای ئافره‌تیکی کردو توانی ئه‌وه‌نده سه‌یری بکات که پالی پتوه ئه‌نیت بۆ هیتانی و ماره‌کردنی با بیکات). (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال لرجُل تزوج امرأة: أنظرت إليها؟ قال: لا قال: فاذهب فانظر إليها)^۲ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغمبر (ﷺ) به‌پیاویتی فخرمود که ئافره‌تیکی ماره‌کردبوو (بینیوته؟) ووتی: نه‌خیر، فخرمودی: (برۆ سه‌یری بکه).

(۱) رواه احمد ۳/ ۳۳۴ و ابوداود (۲۰۸۲) وهو حديث حسن

(۲) رواه مسلم ۱۵/ ۱۴۲۴ و النسائي ۶/ ۶۹ - ۷۰

۹- بهشودر (ولي) بۆ دروستی ماره کردن مهرجه:

(عن أبي بَرْدَةَ بن أبي مُوسَى عن أبيه رضي الله عنها قال: قال رسول الله ﷺ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ).^۱ نهبو بوردهی کوپی نهبو موسا له نهبو موسای باوکیه وه (رهزای خویان لیبی) ده گیریتته وه که ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (ماره برین دروست نییه به بی وه لی و بهشودر) واته: مهرجه بهشودر بییت بۆ ماره برینی کچه که ی یان خوشکه که ی .. هتد.

(۱) رواه احمد ۳/ ۳۹۴، ۴۱۳ و ابوداود (۲۰۸۵) وهو حديث حسن بشواهد

سینه‌م: پایه‌کانی ماره‌برین (ژن هیئان)

پایه‌ی یه‌که‌م: ئەو رسته‌و ووقانه‌ی ماره‌برینی پی ده‌کریت:

به‌شودەر ده‌لێت: (زوجتک أو أنكحتک أبنتی) واتە لێم مارە‌کردیت یا کچه‌م لێت مارە‌کردیت. وه‌ کۆره‌‌که‌ش که‌ ئافره‌ته‌که‌ی لێ مارە‌ ده‌کریت له‌به‌رانبه‌ردا بلێت: مارە‌م کرد یا کچه‌که‌تم مارە‌کرد وه‌ دروسته‌ له‌پێشدا کۆره‌که‌ بلێت دوا‌ی نه‌وه‌ به‌شودەر.

۱- ده‌بێت وشه‌ی (الزواج) و (النکاح) له‌لایه‌ن به‌شوده‌رو می‌رده‌وه‌ به‌کاربه‌یتریت که‌واته‌ نه‌گه‌ر به‌شودەر بلێت (زوجتک أبنتی) می‌رده‌که‌ بلێت (قَبِلْتُ) دانامه‌زیت و دروست نییه‌، چونکه‌ وشه‌ی (الزواج) یا (النکاح) یان به‌کارنه‌هێناوه‌، به‌لکو ته‌نیا یه‌کیکیان به‌کاری هێناوه‌.

۲- قسه‌ی به‌شودەر له‌گه‌ڵ می‌رده‌که‌دا په‌یوه‌ست بن و نیتوانیان نه‌کویت نه‌گه‌ر به‌شودەر ووتی: (کچه‌که‌م لێ مارە‌کردی می‌رده‌که‌ ماوه‌یه‌کی زۆر بێ ده‌نگ بوو پاشان ووتی: کچه‌که‌تم مارە‌کرد نه‌وه‌ دروست نیه‌و دانامه‌زیت، به‌لام نیتوان که‌وتنی که‌م زیانی نییه‌ وه‌ک هه‌ناسه‌دان یا پۆمین و شتی له‌و جۆره‌.

۳- ده‌بێت تا ماره‌برینه‌که‌ ته‌واو ده‌بێت به‌شوده‌رو می‌رد - نیسلامه‌تی و بالغی و عاقلیان بمینی - نه‌گه‌ر هه‌رکامیان له‌کاتی ماره‌برینه‌که‌دا شیت بوون یا له‌هۆش خۆیان چوون ماره‌برینه‌که‌ دروست نییه‌.

۴- ده‌بێت ووتنه‌کانیان به‌کاری دینن بۆ دامه‌زراندنی ماره‌برین بێت: که‌واته‌ نه‌گه‌ر به‌لێن بوو بۆ داها‌توو نه‌وه‌ مارە‌ برینه‌که‌ دروست نییه‌و هه‌ڵاڵ نابێت بۆ یه‌کتری، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر په‌یوه‌ست به‌کریت به‌مه‌رجێک هه‌ر دروست نییه‌ بۆ نه‌وه‌: نه‌گه‌ر به‌شودەر بلێت: نه‌گه‌ر مانگی په‌مه‌زان هات کچه‌که‌م لێ مارە‌کردوویت، می‌رده‌که‌ش بلێت: مارە‌م کرد دروست نییه‌. هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر بلێت: نه‌گه‌ر کچه‌که‌م له‌تاقیه‌کردنه‌وه‌ ده‌رچوو نه‌وه‌ لێم مارە‌کردیت می‌رده‌که‌ش بلێت: مارە‌کردنیم قبول کرد هه‌ر دروست نییه‌، چونکه‌ ماره‌برین ده‌بێت له‌کاتی ماره‌برینه‌که‌دا بۆ دامه‌زراندن بێت نه‌به‌سه‌رتیت به‌شتی داها‌توو یا مه‌رجێک که‌ دواتر په‌یدا ده‌بێت.

۵- ده‌بیت ماره‌پرینه‌که به‌ووته‌یه‌ک بیت بۆ هم‌میشه‌یی بیت: نابی ماره‌پرینه‌که بۆکاتی بیت بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کړاو وه‌ک مانگیک یا سالتیک هه‌روه‌ها نابیت بۆماوه‌یه‌کی نادیار بیت وه‌ک هاتنمویه‌ک سیک و گه‌رانه‌وه‌ی که نازانری که‌ی ده‌گه‌ریتته‌وه که‌واته نه‌گه‌ر به‌شوده‌ر- بلیت: که‌چه‌که‌م ماره‌کرد لیت بۆ مانگیک یا سالتیک یا تا فلان که‌س ده‌گه‌ریتته‌وه می‌رده‌که‌ش ووتی: ماره‌کردنه‌که‌یم قبول کرد له‌هیچ کام له‌م شیوانه‌دا ماره‌پرینه‌که دانامه‌زیت و دروست نییه. چونکه له‌وانه‌ی باسکرا له‌جوری ماره‌کردنی کاتین (نکاح المتعه) که نه‌ویش حه‌رامه‌و دروست نییه. به‌به‌لگه‌ی سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) (عن سَبْرَةَ الْجُهَنِيِّ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ كُنْتُ أَذْنُتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمَاعِ مِنَ النِّسَاءِ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُحْلِلْ سَبِيلَهُ وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا »). سه‌به‌ری جوهه‌نی (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا بوو (ﷺ) فهرمووی: (نه‌ی خه‌لکینه من پیشتر رنگه‌ی ژن هینانی کاتیم به‌نیوه دابوو وه به‌راستی - له‌مړو به‌دواوه - خوی گه‌وره تا روژی دوا‌یی حه‌رامی کردوه، جا هه‌رکه‌سی له‌وانه‌لایه باده‌ست له‌وانه‌ی لایه بیت و هه‌رجیتان پی داون لییان مه‌سیننه‌وه).

پایه‌ی دووه‌م: نه‌و نافرته‌ی ماره‌ده‌کړی مهرجی نافرته‌که تا حه‌لال بیت ماره به‌ردریت نه‌مانه‌یه:

- ۱- نه‌و شتانه‌ی تیدا نه‌بیت که رنگرن له‌ماره‌کردنی: که له‌باسی خوازیبنی دا باسما کردن.
- ۲- نافرته‌که ده‌بیت دیاری کړاو بیت، نه‌گه‌ر به‌شوده‌ر بلیت به‌کی له‌که‌چه‌کام لی ماره‌کردیت دروست نییه چونکه نازانری کام که‌چه‌یانه لیبی ماره‌کردوه.
- ۳- نافرته‌که له‌نیحرامدا نه‌بیت به‌حه‌ج بیت یان عومره: (عن عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ).^۲ عوسمان (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نه‌و که‌سه‌ی له‌نیحرامدا به‌ نابیت ژن ماره به‌ریت و نابی بۆشی ماره به‌ردریت و نابی خوازیبنی بکات). فهرمووده‌که باسی پیاو ده‌کات نافرته‌تیش

(۱) رواه مسلم (۱۴۰۶)

(۲) رواه مسلم (۱۴۰۹)

همان حوکمی هدیه نابی له کاتی ئیحرامدا ماره بکریّت له لایهن بهشوده ریه وه یا وه کیلیه وه نابی خوازیینی بکریّت.

پایه‌ی سیهم: میرد نمو پیاوه‌ی ئافره ته که‌ی بو ماره ده گریّت ده بیّت ئهم مهرجانه‌ی تیدا بیّت:

۱- لهو که سانه بیّت که دروست بیّت بو ئافره ته که شوی پی بکات، که واته نابی مه حره می ئافره ته که بیّت.

۲- ده بی پیاوه که دیاری بیّت. نه گهر بهشوده ره که بلێت که چه کهم ماره کرد له یه کیکتان دروست نییه.

۳- ده بی پیاوه که له ئیحرامدا نه بیّت. به به لگه‌ی فهرموده که‌ی عثمان که پیشتر باسمان کرد.

پایه‌ی چواره‌م: بهشوده‌ر (الولی):

(عن أبي بُرْدَةَ بن أبي مُوسَى عن أبيه رضي الله عنها قال: قال رسول الله ﷺ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ).
 نه بو بورده له نه بو موسای باوکیه وه (رهزای خرایان لیبی) نه ویش له پیغه مبه ره وه (عائشه)
 ده گیر پته وه که فهرمو یه تی: (ماره برین دروست نییه به بی وه لی و بهشوده‌ر)^۱

(عن عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوْلَاهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَمْ يَهْرُ لَهَا بِمَا أَصَابَ مِنْهَا فَإِنْ تَشَاجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ)^۲
 عایشه (رهزای خوای لیبی) ده لی پیغه مبه ری خوا (عائشه) فهرمو ی: (هر ئافره تیک به بی
 پرسى بهشوده ره که‌ی ماره برا نه وه ماره برینه که‌ی به تاله و دروست نییه، سی جار ئهم ووتی
 دووباره کرده وه جا نه گهر چوه لای ئافره ته که نه وه ماره بی ده که وی به وه‌ی چوه ته لای، جا
 نه گهر بزیه کیشه یان نه و حاکم و کار به ده ست وه لی نه وه که سه یه که وه لی نییه).

پایه‌ی پنجه‌م: دوو شایه ت که مهرجه بو دروستی ماره برین:

(عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ وَشَاهِدَيْنِ عَدْلٍ فَإِنْ تَشَاجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ)^۳ عایشه (رهزای خوایان لیبی) ده لی پیغه مبه ر (عائشه) فهرمو یه تی:

۱) رواه احمد ۳/ ۳۹۴، ۴۱۳ و ابوداود (۲۰۸۵) وهو حديث حسن بشواهد

۲) رواه ابو داود (۲۰۸۳) و الترمذي (۱۱۰۲) وهو حديث صحيح

۳) رواه الدار قطني ۳/ ۲۲۵ (۲۳) و البهيقي ۱۲۵/۷ وهو حديث صحيح بشواهد

(ماره پرین دروست نییه بهوولی و دوو شایه تی عادل نه بیت، جا نه گهر کینشه یان بوو له نیوان خویاندا نهو گموره و کاربه ده ست وه لی نهو که سیه که وه لی نییه).

• روونکردنه وه یه ك: هاندان بڼ مۆلته و مرگرتن له کچ کاتی به شوو ده دریت:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا تُنْكَحُ الْأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلَا تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ أَنْ تَسْكُتَ) نه بو هورهیره (رهزای خویان لیبی) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (بیوه ژن ماره نابردریت تا فرمان نه دات - بهو هلییه که ی که به شوی بدات و ماره بپریت - وه کچیش ماره ی نابردریت تا مۆلته تی لی و مرنه گیریت) عمرزیان کرد نه ی پیغه مبهری خوا: مۆلته تی کچ چونه؟ فهرمووی: نهو هیه بی دهنګ بی کاتی پرس ی پی ده که یت شوو ده که یت به فلانه که س).

چوارهم: ماره‌یی

۱- ماره‌یی به چی دهووتریت:

ثو بهرانبه‌ریه له کاتی ماره‌پریندا یا دوی ماره‌پرین ده‌درتته ئافره‌ته که له بهرانبه‌ر هه‌لال بوونی ئافره‌ته که بۆ میرده‌کی، پاره بیته یا ئالتونو یا که‌لوپهل قهرز بیته یا حازر. ماره‌یی له ئیسلامدا دروستو ریگه پیتراوه:

له قورئاندا ده‌فرموی: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صِدُقَتَيْنِ مَحَلَّةً﴾ النساء: ۴. واته: ئافره‌تان ماره‌یه‌که‌یانیان پی‌ده‌ن وه‌ک به‌خشین (نه‌ک وه‌ک کری) و چەندین ئایه‌تی تر له‌م باره‌یه‌وه باسی ده‌کات و له‌ماره‌یی ئافره‌ت ده‌دوی.

له‌سوننه‌تیشدا فرمووده زۆرن له‌وباره‌یه‌وه له‌وانه (فقال ﷺ: التَّمَسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ) پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌یه‌کێک له‌هاوه‌لانی ده‌فرموی که ده‌یه‌وی ئافره‌تێک ماره‌ بکات: (شتیک پیداکه - بۆ ماره‌یه‌که‌ی - ما نه‌نگوستیله‌یه‌کی ناسنیش بیته).

۲- هوکمی ماره‌یی:

به‌ته‌واو کردنی ماره‌پرینه‌که ماره‌یی ناوبراو بۆ ئافره‌ته‌که واجب ده‌بیته له‌سه‌ر میرده‌که‌ی، جا ناوبراو بیته له‌کاتی ماره‌ پرینه‌که‌دا یا ناوبراو نه‌بی، نه‌ندازه‌که‌ی دیاری کرابی یا دیاری نه‌کرابی هه‌ر پتویسته له‌سه‌ر میرده‌که‌و ده‌بی بیدات به‌ئافره‌ته‌که.

۳- ناوپردنی ماره‌یی له‌کاتی ماره‌پرینه‌که‌دا:

سوننه‌ته‌ ئه‌و نه‌ندازه‌ ماله‌ی به‌ماره‌یی دانراوه بۆ ئافره‌ته‌که له‌کاتی ماره‌پرینه‌که‌یدا ناو به‌ریت و باس بکریته، چونکه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ماره‌پرینی نه‌کردوو به‌بی ناوپردنی ماره‌یی و باسکردنی. وه‌ ناوپردنی ماره‌یی له‌کاتی ماره‌پرینه‌که‌دا ریگر ده‌بیته له‌دروست بوونی کیشه‌ له‌و باره‌یه‌وه له‌نیوان ژنو میرده‌که‌دا.

۴- نافرته خاوه‌نی ماره‌یه:

ماره‌یی تهنه‌ا هی نافرته به‌شودراوه‌ک‌یه هیچ کام له‌ک‌س و کاری خاوه‌نی هیچ‌یک له‌ماره‌یی نافرته‌که نین تا مافی وەرگرتنی ماره‌یه‌ک‌یان ه‌بیّت، به‌لام بۆ نافرته‌ک‌هی وەرده‌گرن. خوای گه‌وره ده‌فرموئ: ﴿فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَ بِثَمَتْنَا وَإِثْمَا مُيِّنَا﴾ النساء: ۲۰ واته: ئەی ئەوانە‌ی کە‌س و کاری نافرته‌ی به‌شودراون - هیچ له‌و ماره‌یه مه‌به‌ن بۆ خۆتان به‌درۆو ناپه‌وا گونا‌ه‌باری ناشکرا - چونکه هه‌مووی هی نافرته‌ک‌یه، وه خوای گه‌وره ده‌فرموئ: ﴿إِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا﴾ النساء: ۴، واته: - پیاوه‌کان - نه‌گه‌ر خیزانه‌کانتان به‌دل رازین هه‌ندی له‌ماره‌یه‌کانیان به‌ن به‌ئیه ئیه‌ش بیخۆن به‌خۆشی و جه‌لالی نۆشی گیانتان بیّت.

۵- سوننه‌ته ماره‌یی زۆر نه‌بیّت:

(عن سهل بن سعد رضي الله عنه قال قال زوج رسول الله ﷺ رجلا امرأة بخاتم من حديد).^۱ سه‌هلی کورپی سه‌عد (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نافرته‌تیکی ماره‌کرد بۆ پیاویک له‌سه‌ر نه‌نگوستیله‌یه‌کی ناسن).

عن عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: (خَيْرُ النِّكَاحِ أَيْسَرُهُ...)^۲ عوقبه‌ی کورپی عامیر (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموئ: (چاکترینی ماره‌یی ناساترینی‌تی) واته: سوکترین و که‌مترین نه‌ندازه‌ی ماره‌یی.

۶- سوننه‌ته ماره‌یی زوو به‌دوخت:

(عن ابن عباسٍ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ تَزَوَّجْتُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِنِ بِي قَالَ أَعْطَاهَا شَيْئًا قُلْتُ مَا عِنْدِي مِنْ شَيْءٍ قَالَ فَأَيْنَ دِرْعُكَ الْحُطَمِيَّةُ)^۳ عبدوللای کورپی عه‌باس (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لئ: کاتی عه‌لی فاتیمه‌ی کچی پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) ماره‌کرد پیغه‌مبه‌ر

(۱) رواه البخاري (۵۳۱۰)

(۲) رواه ابو داود (۲۱۱۷) وهو حديث صحيح

(۳) رواه ابو داود (۲۱۱۷) و النسائي (۳۳۷۵) وهو حديث صحيح

(علیه السلام) به عدلی فرمود: (شتی کی پییده) عدلی ووتی: هیچم نییه، فرمودی: (زری پۆشی حوته میکت کواو له کوئیه؟).

۷- ماره‌یی ئافره‌تیک که ماره‌یی بۆ دانه‌نراییت:

(عَنْ عُلْقَمَةَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا حَتَّى مَاتَ. فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِهَا لَا وَكَسَ وَلَا شَطَطَ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ. فَقَامَ مَعْقِلُ بْنُ سَيَّانٍ الْأَشْجَعِيُّ فَقَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَرُوعِ بَنَاتٍ وَاشْتِقِ امْرَأَةٌ مِنَّا مِثْلَ الَّذِي قَضَيْتَ. فَفَرِحَ بِهَا ابْنُ مَسْعُودٍ.)^۱ علقمه ده‌لی: پرسیار له عبدوللای کوری مسعود کرا (ره‌زای خوی لیبی) ده‌ریاره‌ی پیاویک ئافره‌تیک ماره کردو ماره‌یی بۆ دانه‌ناو نه‌چوو له‌ی تا مرد، عبدوللای کوری مسعود ووتی: ماره‌یی هاوشتیه‌ی خوی له‌ئافره‌تان ده‌که‌وئیت بی که‌مو زیادو عیدده‌شی له‌سه‌ره‌و میراتی‌شی ده‌که‌وئ، جا معقه‌لی کوری سه‌نانی نه‌شجعه‌ی هه‌لساو ووتی: (پیغه‌مبه‌ر (علیه السلام) ده‌ریاره‌ی به‌روه‌عی کچی واشیق - که ئافره‌تیک خزمی ئیمه‌ بوو- به‌وئنه‌ی ئهم بریاره‌ی تۆی بۆدا، عبدوللای کوری مسعود به‌قسه‌که‌ی معقه‌ل دلخۆش بوو).

۸- دوعا کردن بۆ ئهو که‌سه‌ی ژنی هیناوه:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَفَا الْإِنْسَانَ إِذَا تَزَوَّجَ قَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ).^۲ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (علیه السلام) کاتی پیرۆزیایی بکردایه له‌که‌سێک که ژنی به‌ینایه ده‌یفه‌رموو: (بارک الله لك وبارک عليك وجمع بینکما فی خیر).

(۱) رواه احمد ۴/ ۲۷۹ و ابو داود (۲۱۱۵) و النسائي (۱۲۱ / ۶ - ۱۲۲) و الترمذي (۱۱۴۵) و ابن ماجه (۱۸۹۱)

وهو حديث صحيح

(۲) رواه احمد ۲/ ۳۸۱ و ابو داود (۲۱۳۰) و الترمذي (۱۰۱۹) و النسائي (۱۰۸۹ / ۱) و ابن ماجه (۱۹۰۵) وهو

حديث صحيح

۹- ژن هیتان و ئهو ئه‌نجامانه‌ی لئی په‌یدا ده‌بیت:

۱- جۆره‌کانی ژن هیتان:

أ- ژن هیتانی به‌تال:

ئهو ژن هیتان و ماره‌کردنه‌یه که پایه‌یه‌ک له پایه‌کانی نه‌بیت یان مهرجی له مهرجه‌کانی دروستی ماره‌کردن. ئهم جۆره له ماره‌کردن و ژن هیتان هه‌رامه هیچ نه‌نجامی‌کی ژن هیتانی لئی په‌یدا نابیت جگه له‌وه‌ی ئافره‌ته‌که ماره‌یی هاوشی‌وه‌ی خۆی ده‌که‌وێت نه‌گهر پیاوه‌که چووبویه‌لای نمونه‌ی ئهم جۆره ماره‌برینه به‌تاله‌ش وه‌ک ماره‌کردنی ئافره‌ت به‌بێ وه‌لی و چوونه لای. (قال رسول الله ﷺ أَيْمًا امْرَأَةٌ تَكَحَّتْ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِیْهَا فَنْكَاحُهَا بَاطِلٌ ثَلَاثًا) ^۱ پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) ده‌فهرمویت: (هه‌ر ئافره‌تی‌ک به‌بێ مۆله‌تی به‌شوده‌ر ماره‌کرا ئه‌وه ماره‌برینه‌که‌ی به‌تاله، ئهو ماره‌برینه‌که‌ی به‌تاله، ئه‌وه ماره‌برینه‌که‌ی به‌تاله).

ب- ژن ماره‌کردنی راست و دروست:

نه‌گهر ماره‌برینه‌که دروست بوو ئه‌وه هه‌موو ئه‌رك و ماف و نه‌نجامه‌کانی لێ په‌یدا ده‌بیت که نه‌مانه‌ن:

- ۱- پیاو ئافره‌ته‌که بۆ یه‌کتری هه‌لال ده‌بن: خوای گه‌وره ده‌فهرموێ: ﴿يَسْأَوُكُمُ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ﴾ البقرة: ۲۲۳ واته: ژنه‌کانتان کێلگه‌ی خۆتانن جا تۆو برشی‌ننه ناو کێلگه‌که‌تانه‌وه له‌هه‌ر کوێ‌وه ده‌تانه‌وێ - جگه له کۆم -.
- ۲- پتوێسته ئافره‌ت گوێزپه‌یه‌لی پیاوه‌که‌ی بیت رێگه‌ی بدات بچیته لای و پارێزگاری ماله‌وه‌ی بکات.

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: (إذا بَاثَتِ الْمَرْأَةُ هَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا لَعَنَتَهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ) ^۲ نه‌به‌هوره‌یره (ره‌زای خوایان لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبهر (ﷺ) فهرمووی: (نه‌گهر ئافره‌ت شه‌و له‌گه‌ل می‌رده‌که‌یدا نه‌خه‌وت فریشته‌کان نه‌فرینی لێ ده‌که‌ن تا رۆژ ده‌بیته‌وه)

(۱) پیتشر باسکرا

(۲) رواه مسلم (۱۴۳۶) و البخاري (۴۸۹۷)

۳- ماره‌یی: مافی نافرته‌که‌یه به‌سەر پیاوه‌که‌یه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فرموئ: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ

صِدْقَتَيْنَّ نَحْلَةً﴾ النساء: ۴ واته: نافرته‌تان ماره‌یه‌کانیان پی بده وهك به‌خشین.

۴- نه‌فه‌قمو خمرجی: به‌یه‌ک ده‌نگی زانایان نه‌فه‌قه‌ی ژن له‌سەر می‌رده‌که‌یه‌تی خوای گه‌وره

ده‌فرموئ: ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ البقرة: ۲۳۳، واته: له‌سەر

باوکه‌که‌یه بژیوی و کالای دایکه‌کان به‌باشی. وه خوا ده‌فرموئ: ﴿أَسْكُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكُنْتُمْ

مِنْ وُجُوهِكُمْ وَلَا تَضَارُوهُنَّ لِنُضَيْقُوا عَلَيْهِنَّ﴾ الطلاق: ۶، واته: له‌و مال‌و جینگ‌ی خۆتان داده‌نیشن

ژنه‌کانتان - که ته‌لاق دراو - دایان بنین به‌پی تواناتان وه زیانیان پی مه‌گه‌یه‌نن بژنه‌وه‌ی.

ته‌نگیان پی هه‌لنچنن.

(قال رسول الله ﷺ في خطبة حجة الوداع: ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف).^۱

په‌مه‌به‌ری خوا (ﷺ) له وتاری هه‌جی مالتاوا‌ییدا فرموئ: (خیزانه‌کانتان مافی بژیوی و

کال‌و پۆشاکیان به‌باشی له‌سەر ئی‌وه‌یه - می‌رده‌کان -).

نه‌فه‌قه خواردن و خواردنه‌وه‌و پۆشاک و مال‌و خانوو ده‌گرێته‌وه، که ده‌بیته‌ پیاو بۆ هاوسه‌ری دابین

بکات.

۵- نه‌گه‌ر زیاد له‌خیزانیکی هه‌به‌وو ده‌بیته‌ کاتی مانه‌وه له‌نێوانیاندا به‌ش بکات: بۆ نه‌ه‌وه نه‌گه‌ر

پیاوت‌ک دوو خیزانی هه‌به‌وو ده‌بیته وهك یه‌ک له‌لایان بیه‌نیتته‌وه نه‌گه‌ر شه‌وو رۆژت‌ک لای یه‌کیکیان

مایه‌وه ده‌بیته لای خیزانه‌که‌ی تریش شه‌وو رۆژت‌ک بیه‌نیتته‌وه به‌هه‌مان شێوه نه‌گه‌ر ماوه‌که‌ی

زیاتر بیته ده‌بی یه‌کسان بن.

۶- نه‌ژادو ره‌چه‌ل‌ک (النسب): به‌ماره‌کردن و چوونه لای نافرته‌که نه‌گه‌ر نافرته‌که منه‌دالی بوو

نه‌وه ده‌دریته پال‌ پیاوه‌که‌ی و به‌منه‌دالی می‌رده‌که‌ی داده‌نرێن نه‌گه‌ر له‌ماوه‌ی ناسایی منه‌دال

بووندا منه‌دالی بوو. (قال رسول الله ﷺ: أَوْلَدُ الْفِرَاشِ وَالْفَاحِرِ الْحَجَرُ)^۲ په‌مه‌به‌ری خوا

(۱) رواه مسلم (۱۲۱۸)

(۲) رواه مسلم (۱۴۵۷)

(عَلَيْهِ السَّلَام) د فهرموی: (مندال روڼی ټیکه لې باوک و دایکه بؤ داوین پیسی و زیناکاریش جگه له رهنج خساری هیچی بؤ نییه).

۷- ژنو میړد میراث له یه کتری ده بن: نه گهر ژنو میړد هر کامیان بریت نه وی که یان میراثی لی د بات نه گهر مەرجه کانی میراث بردن بنو ریگره کانیش نه بن، خوی گوره د فهرموی:

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ

فَلَكُمْ أَرْبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَرَبٍ﴾ النساء: ۱۲

واته: لهو (میراثه) ی ژنه کانتان به جیتان هیشتووه نیوهی بؤ نیویه، نه گهر مندالان نه بوو، به لام نه گهر مندالان هه بوو نهوه چواریه کی بؤ نیویه لهوهی به جیتان هیشتووه - له پاش -

دهر کردنی - وه سیتیک که کردیتان یا قهرزیک - که له لایان بیت - وه ژنه کانتان چواریه کیان ده که وی لهو (میراثه) ی که نیوه به جیتان هیشتووه نه گهر نیوه مندالتان نه بوو، به لام نه گهر

مندالتان هه بوو نهوه هشت یه کیان ده که وی لهوهی به جیتان هشتووه له پاش - دهر کردنی وه سیتیک که کردیتان یان دانه وی قهرزیک که لاتان بیت.

پینجه م: نانی شایی و زماوه ند

۱- (وهلیمه):

به و خواردن و نان دروست کردنه ده و وتریت به بۆنه ی ژن هینانه وه دروست ده کری خه لکی بۆ بانگ ده کری و له مائی زاوا ساز ده کریت.

۲- حوکمی نه و خواردن دروست کردنه:

نه و خواردن دروست کردنه به بۆنه ی به بۆنه ی گواستنه وه ی هاوسه ره وه سوننه تی پیغه مبه ره (ﷺ) به کرداری و به گوشتاری. (عن أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَعَلَيْهِ رِذْعُ زَعْفَرَانَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَهَيْمٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَالَ مَا أَصْدَقْتُهَا قَالَ وَزَنَ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ أَوْ لَمْ وَلَوْ بِشَاةٍ) نه نه سی کوپی مالیک (ره زای خویان لیبی) ده لی: (پیغه مبه ری خوا (ﷺ) عه بدولر همانی کوپی عه وفی بینی ره نگی زه ردی زه عه فرانی پیوه بوو پیغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی (نه مه چییه؟) ووتی: نه ی پیغه مبه ری خوا ثافره تی کم ماره کردوه، فهرمووی: (چهند ماره بیت پیداوه؟) ووتی: گۆیه کی نالتون، فهرمووی: (خواردن دروست بکه با به مهربنیش بیت).

(وجاء أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ بِنْتِ خُبَيْزٍ وَلَحْمٍ) ۲ ههروه ها پیغه مبه ر (ﷺ) بۆ زه ماوه ندی زه نه ب- ی خیزانی- گوشت و نانی دروست کرد).

۳- نه ندازه سی خواردنی شایی:

که مترینی نان خواردنی شایی بۆ که سی هه بیی مهربک یان بزنی که لای سرویشی دیاری نه کراوه، به لام بۆ که سی ده سه لاتی نه بی چهند نه توانی و چی ده توانی نه وه بکات با خواردنیکی ساده ش بیت هه سوننه ته بکریت.

(۱) رواه البخاري (۲۰۴۹، ۳۷۸۱) ومسلم (۱۴۲۷)

(۲) رواه مسلم (۱۴۲۸)

ک د حکم به دمه‌وه چوونی ده‌عوتی خواردنی شایي:

به‌ده‌مه‌چوونی ده‌عوتی خواردنی شایي نه‌گهر که‌سیک ده‌عوت کړا واجبه بپرات مه‌گهر ناشه‌ری له‌شایي و زه‌ماوه‌نده‌که‌دا بیټ نه‌و کاته دروسته نیه بپرات مه‌گهر چوونه‌که‌ی بۆ نه‌وه بیټ ریگری بکات له‌و ناشه‌ریه‌ته که ده‌کړیت.

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْوَلِيمَةِ فَلْيَأْتِهَا) 'عبدوللای کورې عومهری کورې خه‌تتاب (ره‌زای خوايان لیبي) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نه‌گهر که‌سیکتان ده‌عوتی خواردنی شایي کړا بابروات بۆی).

شه شهه: نوبه تی شهو مانه وه (القسم)

۱- (القسم) واته: بهش وه مبهست پتی نهویه نهگه پیاوی له خیزانی زیاتری هه بوو هه ریه که بیان چهند شهو مایه وه ده بیته لای نهوانی تریش نه وهنده بمینیتته وه.

۲- واجبه دادگه ر بیت له مانه وه شهو له نیوان خیزانه کانیدا: خوی گه وره ده فرموی:

﴿لَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْمِلُوا فَوْجَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ النساء: ۳ واته: نهگه ترسان دادگه نه بن له نیوان خیزانه کانتاندا - له شهو مانه وهو شتی تردا - نه وه یهک ژن بیتن یا نهو که نیه کانه ی که هی خوتانن.

(عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال من كانت له امرأتان فَمَالَ إِلَى إِحْدَاهُمَا جاء يوم الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ) ١ نه بوهوره ریه (رهزای خوی لیبی) ده لی: پتغه مبهری خوا (ﷺ) فرموی: (هه ر پیاوی دوو خیزانی هه بیته به زوری لای یه کیکیان بیت له روژی دوایدا که دیت شانی خواربووه) نه م سزایه ته نها له به رنه کردنی واجبیکه.

۳- نهگه ر بیوه ژن ماره کات به سهه کچدا یان به پیچه وانه وه:

(قال انس رضي الله عنه من السنة إِذَا تَزَوَّجَ الْبِكْرَ عَلَى الثَّيْبِ أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا ثُمَّ قَسَمَ وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيْبَ عَلَى الْبِكْرِ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ قَسَمَ). ٢ نه نهس (رهزای خوی لیبی) ده لی: (له سوننه ته نهگه ر کچ ماره کات به سهه ر بیوه ژندا ههوت شهو لای ده مینیتته وه پاشان ده یکاته نوره بۆیان، به لام نهگه ر بیوه ژن ماره کات - به سهه کچدا - سی شهو لای ده مینیتته وه پاشان ده یکاته نوره بۆیان).

(عن أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها قالت: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لِلْبِكْرِ سَبْعٌ وَلِلثَّيْبِ ثَلَاثٌ»). ٣ نهو سه له مه (رهزای خوی لیبی) ده لی: پتغه مبهری خوا (ﷺ) فرموی: (بۆ کچ ههوت شهو - میژده که ی لای بمینیتته وه - بۆ بیوه ژن سی شهو) ٣

(١) رواه ابو داود (٢١٣٣) و الترمذي (١١٤١) وهو حديث صحيح

(٢) رواه البخاري (٥٢١٤) و مسلم (١٤١٦)

(٣) رواه مسلم (١٤٦٠)

۴- دروسته ژن ددست له نۆره‌ی خۆی هه‌لگریت:

(عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ امْرَأَةً أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَكُونَ فِي مَسْلَاحِهَا مِنْ سَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ مِنْ امْرَأَةٍ فِيهَا حِدَّةٌ قَالَتْ فَلَمَّا كَبُرَتْ جَعَلْتُ يَوْمَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِعَائِشَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ جَعَلْتُ يَوْمِي مِنْكَ لِعَائِشَةَ. فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْسِمُ لِعَائِشَةَ يَوْمَئِذٍ يَوْمَهَا وَيَوْمَ سَوْدَةَ).^۱

عائیشه (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: (هیچ ژنی‌کم نه‌دیوه به‌دل‌ حه‌ز بکه‌م وه‌ک نه‌و وایم به‌ئه‌ندازه‌ی سه‌وده‌ی کچی زه‌مه‌ه ژنیکی ئازاو ده‌رون به‌هیز بوو، که چوو به‌سالدنا نۆره‌که‌ی خۆی —که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) لای ده‌بوو— به‌خشی به‌ عائیشه ووتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا من نه‌و شه‌وو رۆژ‌ی هه‌مه‌ له‌گه‌ل‌ تۆ به‌خشی به‌عائیشه دوا‌ی نه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دوو شه‌و لای عائیشه ده‌مایه‌وه، شه‌وه‌که‌ی خۆی و شه‌وه‌که‌ی سه‌وده‌ش).

۵- دروسته پیاو ب‌روات بۆ مالتی نه‌و خیزانه‌ی نۆره‌ی نییه:

دروسته پیاو سه‌ردانی خیزانه‌کانی تری بکات با نۆره‌ی شه‌و مانه‌وه‌شیان نه‌بی‌ت، به‌لام ده‌بی‌ت شه‌و له‌مالتی نه‌و خیزانه‌یان بی‌ت که نۆره‌یه‌تی پیاوه‌که‌ له‌وی بی‌ت. (عن عُرْوَةَ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ يَا بَنَی أَخِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُفْضَلُ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِسْمِ مِنْ مَكْنِهِ عِنْدَنَا وَكَانَ قَلَّ يَوْمٌ إِلَّا وَهُوَ يَطُوفُ عَلَيْنَا جَمِيعًا فَيَذِثُو مِنْ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْ غَيْرِ مَسِيسٍ حَتَّى يَبْلُغَ إِلَى الَّتِي هُوَ يَوْمُهَا فَيَبِيتُ عِنْدَهَا).^۲ عوروه (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: عائیشه (ره‌زای خوای لیبی) ووتی: نه‌ی خوشکه‌زای خۆم پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باوی هه‌ندی‌کمانی نه‌ده‌دا به‌سه‌ر هه‌ندی‌کماندا له‌نۆره‌ی شه‌و لامانه‌وه لامان که‌م رۆژ هه‌بوو به‌سه‌ر هه‌مووماندا نه‌گه‌رێ له‌هه‌موو. خیزانیکی نزیک ده‌بوویه‌وه بی‌ نه‌وه‌ی له‌گه‌لی جووت بی‌ت، هه‌تا ده‌گه‌شته‌ نه‌وه‌یان نه‌و رۆژه‌ سه‌ره‌ی بوو شه‌و لای ده‌مایه‌وه).

(۱) رواه البخاري (۴۹۱۴) و مسلم (۱۴۶۱)

(۲) رواه ابو داود (۲۱۳۵)

۶- نه گهر پیاو روشت بو سهر قورعه بکات له نیوان خیزانه کانیدا، بو ههر خیزانیکی درچوو له گهل خویدا دییات: (عن عائشة رضي الله عنها قالت كان رسول الله ﷺ إذا أراد سفراً أفرغ بين نسائه فأبتهنَّ خراجَ سهمها خراجَها معه).^۱ عائشه (رهزای خوی لیبی) دهلی: (همیشه که پیغمبره ری خوا (ﷺ) بیویستایه سهر بکات قورعه کیشی ده کرد له نیوان خیزانه کانیدا بوهر خیزانیکی درچوایه له گهل خوی ده یرد).

چه وتهم: مافه کانی هدریه ک له ژن و میړد

۱- مافه کانی ژن به سهر میړد هوه:

۱- پیدانی شو ماره ییه له سهری رنکه وتوون: - پېشتر به درېزی باسماں کرد،- خوی گه وره ده فرموی: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَتِهِنَّ شِعْلَةً﴾ النساء: ۴ واته تافره تان ماره ییه کانیان پی بدنه وهک به خشین.

۲- نه فقهو خمرجی کیشانی ژن و مندا له کانی: خوی گه وره ده فرموی: ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ البقرة: ۲۳۳ واته: له سهر باوکه که یه بژیوی و پوڅاکی دایکه که به باشی. (قال إن رسول الله ﷺ: ولهن علیکم رزقهن وکسوتهن بالمعروف).^۱ پیغه مبه ریش (ﷺ) ده فرموی: (مافی ژنه کانتانه به سهر تانه وه رسق و بژیوی و پوڅاکیان به باشی).

۳- به چاکی هه لس و کهوت کردن له گه لیدا: خوی گه وره به پیاوان ده فرموی: ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ النساء: ۱۹ واته: پیاوه کان به چاکی هه لس و کهوت له گه ل هاوسره کانتاندا بکن.

۴- پیاو ده بیت یارمه قیده ریت بو هاوسره که ی له سهر گوږپایه لی خواو پیغه مبه ر (ﷺ): فیری نیما و خوا به تهنیا ناسین و به ندایه تی و ناکاری نیسلامی بکات، خوی گه وره ده فرموی: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُرْءَانُفُسُكُمُ وَأَهْلِيكُم نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ التحريم: ۶ واته: نه ی شو که سانه ی پرواتان هیناوه خوتان و مال و مندالتان پیا ریزن له ناگریک که سوتهمه نییه که ی مرؤف و به رده که بو کافران ناماده کراوه.

۵- فرمانی پته دا به قواوان کردن: نابی پیاو فرمانی سهر پیچی و تاوان به خیزانی بکات، نه گهر فرمانی وای پیدا نه وه نابی گوږپایه لی بیت، به لکو گونا هباره گهر گوږپایه لی بیت له وکاته دا. (عن عائشة أن امرأة من الأنصار زوجت ابنتها فتمعط شعر رأسها فجاءت إلى النبي

فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَتْ إِنَّ زَوْجَهَا أَمَرَنِي أَنْ أَصِلَ فِي شَعْرَهَا فَقَالَ لَا إِنَّهُ قَدْ لُعِنَ الْمُوصِلَاتُ^۱ عائشه (رهزای خوی لیبی) دهلی: نافرده تیکی نه نصاری هاته خزمه تی پیغه مبر (علیه السلام) کچیکی دابوو به شوو قزی سمری وهریبوو، هاتبویه خزمه تی و نه وهی بۆ باسکردو ووتی: میرده کی داوا ده کات قو بکه م به سهریموه فدرمووی: (نابی، بیتگومان نه فرین کراوه لهو نافرده تانهی قو ده به ستن به سهر و قزی نافرده تموه).

(عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ حَقٌّ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِالْمَعْصِيَةِ فِإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ)^۲ عهبدولای کوری عومر (رهزای خویان لیبی) دهلی: پیغه مبر (علیه السلام) فدرمووی: (مرؤفی موسولمان پیویسته گوپرایه ل و فرمانبه دار بیت له وهی پیی خوشه و له وهش پیی ناخوشه هه تا فرمانی سهریچی پی نه کری جا نه گهر فرمانی پیکرا به سهریچی نه وه گوپرایه لی و فرمانبه دار نه بیت).

ب- مافه کانی میرد به سهر ژنه وه:

۱- گوپرایه لی کردنی له تاواندا نه بیت: خوی گهره ده فدرمووی: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ النساء: ۳۴ واته: پیاوان سهر به رشتیارو گهره ن به سهر نافرده تانه وه، که واته ده بیت گوپرایه لیان بکن چونکه گهره بیانن وه ده فدرمووی: ﴿فَإِنْ أَطَعَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا﴾ النساء: ۳۴. واته: - پیاوه کان - نه گهر گوپرایه لیان کردن نه وه نیت هرچ رنکه به ک له دژیان مه گرنه بهر.

۲- نابن هرچ کهس بیاته مالی میرده کهس به بن پرس و پزاهه نی نه وه: (أَنْ النَّبِي ﷺ قَالَ: وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوْطِئَنَّ فَرْشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُنَّ).^۳ پیغه مبر (علیه السلام) ده فدرمووی: (مافی نیویه به سهر خیزانه کاتانه وه کهسی نه به نه مال و شوینی نیوه که ده یانبوغزینن و پیتان ناخوشه).

(۱) رواه البخاري (۵۲۰۲) و مسلم (۲۱۲۳)

(۲) رواه البخاري (۷۱۴۴) و مسلم (۱۸۳۹)

(۳) رواه مسلم (۱۲۱۸)

(عن عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالْدُخُولَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ الْحَمَوُ قَالَ الْحَمَوُ الْمَوْتُ).^۱ عوقبهى كورى عامير (رهزای خواى لیبى) دهلى: پیغه مبهرى خوا (ﷺ) فەرمووی: (وریا بن تەنیا مەكەون لەگەڵ نافرەتدا) پیاوێكى ئەنصارى ووتى: ئەى پیغه مبهرى خوا ئەى ئەگەر شوبرا یا خزمى مێرده كەى بوو؟ فەرمووی: (شوبرا مردنە) لەبەر ئەوە وای فەرموو چونكە بەهۆى نزیككیهوه لەوانەیه خراپە رووبدات لەنیوانیاندا.

۳- نابى نافرەت بەبى پرس و مۆلەتى مێردهكەى لەمالى مێردهكەى پڕواتە دەرەوە:

ئەگەر رۆشتە دەرەوه بەبى پرس ئەوه تاوانبارەو سزا دەدرێت لەسەرى. (عن معاذ بن جبل رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ قال لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تأذن في بيت زوجها وهو كاره ولا تخرج وهو كاره ولا تطيع فيه أحدا ولا تحسن بصدرة ولا تعتزل فراشه ولا تضربه فإن كان هو أظلم فلتأته حتى ترضيه فإن كان هو قبل فيها ونعمت وقبل الله عذرها وأفلح حجتها ولا إثم عليه وإن هو أبي برضاها عنها فقد أبلغت عند الله عذرها).^۲ موعازى.

كورى جەبەل (رهزای خواى لیبى) دهلى: پیغه مبهرى (ﷺ) فەرمووی: (دروست نیهى بۆ نافرەتێك بپروای بەخوا و بەرۆزى دواى بێت مۆلەت بەكەسێك بدات بێتە مالهوه كه مێردهكەى پێى ناخۆشه، وه نابى پڕواتە دەرەوه لەمالهوه ئەگەر مێردهكەى پێى ناخۆش بوو، وه گوتراپه‌لى كەس نەكات لەبەرانبەر مێردهكەیدا، دلى مەئیشیته‌و تۆرهى مەكه، جینگای لى جيامەكه‌ره‌وه لى مەده، ئەگەر ئەو (پیاوه‌كه) زۆلم و سته‌مى كردو ناپێك بوو ئەوه تۆ بۆ لای تا رازى دەكەیت و دلى چاك دەكەیتەوه، جا ئەگەر قبولى كرد ئەوه زۆر باشه وه خواش عوززو بەهانهى نافرەته‌كه وەرده‌گرێ بەلگەى سەرده‌كه‌وى و تاوانى لەسەر نییه، بەلام ئەگەر پیاوه‌كه لى رازى نەبوو ئەوه نافرەته‌كه لای خواى بەهانهى بەسەر خۆیه‌وه نەهێلاوه).

(۱) رواه البخاري (۵۲۳۲) و مسلم (۲۱۷۲)

(۲) رواه الحاكم ۲/ ۲۰۶ (۲۷۷۰) و البهقي في السنن الكبرى (۱۴۴۹۲) وهو حديث حسن لغيره

۴- پارێزگارى له مال و سامانى مێرده كهى بكات:

نابى هیچ جوژه دهستكارى به سامانى مێرده كهى بكات بهبى رهزامه ندی نهو، وه نابى خه رج و مه سه رفى لى بكات به گوێره ی مؤلته و رهزامه ندی مێرده كهى نه بیته. (عن أبی أمّامه قال سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِرِثٍ وَلَا تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ شَيْئًا مِنْ بَيْتِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا »). فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ قَالَ « ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا »).^۱ نه بو ئومامه (رهزای خوای لیبی) ده لى: له پیغه مبه ری خوام بیست (علیه السلام) فرموی: (بیگومان خوای گه ره مافی هه موو مافداریکى داوه كه واته وه سیکردن بۆ میراتگر دروست نییه، وه ئافره ت نابى هیچ له مالى خۆی خه رج بکات و سه رف کات بهبى مؤلته ی مێرده كهى) عه رزیان کرد: نه ی پیغه مبه ری خوا خواردنیش: فرموی: (خواردن باشتترینى مال و سامانه).

۵- نابى رۆژووی سوننه ت بگه رى بهبى مؤلته ی مێرده كهى:

نه گه ر پیاوه كه له ماله وه بوو دروست نییه خێزانی رۆژووی سوننه ت بگه ریت بهبى پرسى مێرده كهى. (عن أبی هریره عن النبی ﷺ لَا تَصُومُ الْمَرْأَةُ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ).^۲ نه بو هورهیره (رهزای خوای لیبی) ده لى: پیغه مبه ری خوا (علیه السلام) فرموی: (نابى ئافره ت رۆژوو - ی سوننه ت - بگه ریت نه گه ر مێرده كهى له ماله وه بیته به مؤلته ی نهو نه بى).

(۱) رواه ابو داود (۳۵۶۵) و الترمذي (۶۷۰) و ابن ماجه (۲۷۱۳) وهو حديث صحيح

(۲) رواه البخاري (۵۱۹۲) و مسلم (۸۴ / ۱۰۶۲)

هه‌شته‌م: ته‌لاق

۱- ته‌لاق چیه: ته‌لاق له‌زمانی عمره‌بی دا یانی کردنه‌وه‌ی گری‌و به‌ره‌للا کردنو واز لی هینان. له شمرعیشدا: یانی کردنه‌وه و هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌یوه‌ندی ژنو می‌ردایه‌تی.

نیمامی حه‌مه‌ین ده‌لی: ته‌لاق وشه‌یه‌که عمره‌به‌کانه پیتش نیسلام به‌کاریان هینار نیسلام هیناویه‌تیه‌وه به‌کاری هیناوه، خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ﴾ البقرة: ۲۲۹، واته: ته‌لاقدان دوو جاره - که پیاوه‌که بتوانی خیزانه‌کی بباته‌وه لای خوی.

۲- به‌لگه‌ی دانان و دروستی ته‌لاق:

خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِمَدَّتِهِنَّ﴾ الطلاق: ۱ واته: نه‌ی پیغه‌مبهر (ﷺ) - به‌نومه‌ته‌که‌ت بلی - هه‌ر کاتی ویستتان خیزانه‌کانتان ته‌لاق بده‌ن با له‌کاتی عیده‌یاندان - کاتی پاک بوونه‌ته‌وه و نه‌چوونه‌ته لایان - ته‌لایان بده‌ن.

۳- هیکه‌تی ریگه‌ پیدانی ته‌لاق:

له‌بنه‌ره‌تا ژنو می‌ردایه‌تی بۆ نه‌ویه تا سه‌ر پیگه‌وه بژین، وه‌خوی گه‌وره کۆمه‌لی حوکم و نادابی داناه بۆ ژنو می‌ردایه‌تی بۆ به‌رده‌وام بوونی و له‌ده‌ست نه‌چوونی وه به‌هیزکردنو و پته‌موکردنی په‌یوه‌ندی نیوان ژنو می‌رد، به‌لام نهم حوکم و نادابانه هه‌ندی جار له‌لایه‌ن ژنو می‌رده‌وه یان به‌کیکیانه‌وه پاریزگاری لی ناکری و جی به‌جی ناکری. بۆ نمونه‌ پیاوه‌که گوی به‌وه‌نادات ئافره‌تیکی چاک و نیماندار هه‌لبێتریت بیته‌ هاوسه‌ری یان هه‌ردووکیان یا به‌کیکیان پاریزگاری نادابه‌کانی چونه‌تی هه‌لس و که‌وت له‌گه‌ل به‌کتری ناکه‌ن که نیسلام دیاری کردوه. به‌هۆیه‌وه نه‌گونجان دروست ده‌بی ورده ورده په‌یوه‌ندی نیوانیان خراپ ده‌بی تا وای لی دی چاککردنه‌وه‌ی ناکری و ریگه‌یه‌که نامینی بۆ لیک تیگه‌یشتن له‌نیوانیاندا، ئاله‌م کاته‌دا ده‌بی‌ت یاسایه‌که هه‌بی‌ت په‌نای بۆ به‌ریت بۆ کۆتایی هینان به‌په‌یوه‌ندی ژنو می‌ردایه‌تی نیوانیان به‌جۆری مافی هیچ کام له‌ژنو پیاوه‌که پیتشیل نه‌کری. خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَلَا يَنْفَرَقَا يُعْنِ اللَّهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا﴾ النساء: ۱۳۰ واته: وه نه‌گه‌ر (ژنو پیاو) لیک

جیابوننهوه پهرووردگار همریه که بیان (لهوی تر) بى نیاز دهکات بهرحم و بهزهی خوی وه خوا ههمیشه بههره فراوان و کار بهجییه.

جا نهگه ر پیاو وهک کۆتا چارهسهر بهکاری هینا لهو حالتهدا باسماں کرد نموه چارهسهریکی پیوسته جگه لهوه رینگه چارهیهکی ترنیه با زۆر جار تالۆ ناخۆشیشه، بهلام نهگه تهلاقى بهکار هینا بۆ بهجی هینانی ههواو ئارهزووهکانی لهو کاته بو عزیزترین ههلاله بهلای خواى گهروهوه.

ج - جۆرهکانى تهلاق لهپهوس حالتهى تهلاق دراوهكهوه: لهو رووهوه تهلاق دوو جۆره:

۱- تهلاقى سونى: لهكاتىكدايه ئافرهتهكه پاك بوويتهوه لهبى نوێى و مێردهكهى نهچويته لای لهو پاكیتهدا لهم کاتهدا تهلاق دانی دروستهوه دهکوی و نهم شتیهی رێک و گونجاوه لهگهڵ رێنماییهکانی شریعهدا بۆ تهلاق دان.

ب - تهلاقى بیدعى: لهكاتىكدايه لهبى نوێیدا بێت یا خۆینی دوا منداڵ بوونی ههبيت یا پاك بى بهلام مێردهكهى چويته لای لهپاكیتهدا.

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما: أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فَذَكَرَ ذَلِكَ عُمَرُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَتَغَيَّظَ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: مَرَّةٌ فَلَمَّا رَجَعَهَا ثُمَّ لِيَمْسِكَهَا حَتَّى تَطْهَرَ ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهَرَ ثُمَّ إِنْ شَاءَ طَلَّقَهَا طَاهِرًا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ فَذَلِكَ الطَّلَاقُ لِلْعِدَّةِ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ) عهبدوللای کورێ عومهر (رهزای خویان لیبی) دهلی: خیزانی تهلاقدا لهکاتیکدا لهبى نوێیدا بوو عومهر - باوکی - نهمهى بۆ پیغه مبهرى خوا (ﷺ) باس کرد، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) لهو کاره رقی ههستاو پاشان فهرمووی: (بابیگێرتهوه پاشان لای بیتیتهوه تا پاك دهبیتهوه پاشان دهکهوتیهوه بى نوێی نهجا پاك دهبیتهوه ئینجا نهگه بیهوی تهلاقى بدات پیش نهوی بجیتتهلای نهوه نهو عیددهیه که خوا فهرمانی داوه ئافرهتی تیدا تهلاق بدری).

ج - نهو تهلاقى پێى ناوونێ سونى یا بیدعى: لهكاتىكدايه ئافرهتهكه منداڵ بێت لهبهر منداڵی و کهم ته مهنی نهکهوتیته بى نوێی یا لهبهر ته مهنی گهورهی نهکهوتیه بى نوێی، یاں دوو گیان و سک پر بى یا ماره کرابی، بهلام مێردهكهى نهچويته لای یا ئافرهتیک بێت داواى

خولع^۱ بکات له میړده کې له هه موو هم حالتانده ته لاقه که ده که وی و حرامیش نییه چونکه هیچ زیانیک به نافرته که ناگات له حالتانده دا.

۵- جوړه کانس ته لاق: ته لاق سی جوړی هیه هه ریه کې له روویه کهوه:

جوړی په کهم: وشه کانس به کارهیتراو بو ته لاق:

۱- وشه نا شکرای ته لاق: نهویه وشه که جگه له ته لاق مانایه کې دیکه ناگه یه نی که سی

وشن (الطلاق والسراح والفرار) خوی گوره ده فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ

فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ﴾ الطلاق: ۱ واته: نهی پیغه مبهه (ﷺ) به نوممه ته که بلای هه رکات

ویستتان خیزانه کانتان ته لاق بدن با له کاتی عیده دیاندا ته لاقیان بدن - نهو کاته ی پاک

بوونه ته وه له بی نویزی و نه چونه ته لای- وه ده فرموی: ﴿وَأَسْرَحَكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾

الأحزاب: ۲۸ واته: وه ته لاقتان بدهم به ته لاقیتیکی جوانو بی زیان، وه ده فرموی: ﴿أَوْ

فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ الطلاق: ۲ واته: یان لیان جیا بینه وه به چاکی - بی زیان پی گه یانندن.

ب - وشه نا شکرای ته لاق: هه وشه یه که ته لاق و غهیری ته لاقیش ده گه یه نی، وشه کانیشی

زورن وه: (تو جیای له من پروره وه بو مالی باوکت، تو سه ربه سستی و کارت به ده ست خوته، له م

جوړه وشانه).

به لگه یان: (عن عائشة رضي الله عنها أَنَّ ابْنَةَ الْجَوْنِ لَمَّا أُذْخِلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَدَنَا مِنْهَا

قَالَتْ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ فَقَالَ لَهَا لَقَدْ عَذَّتْ بِعَظِيمِ الْحَقِّي بِأَهْلِكَ) عائشه (ره زای خوی لیبی)

ده لی: کاتی کچی جونیان هیتا بو پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) بردیانه ژوره وه بو و پیغه مبهه

(ﷺ) لی نزیک بوویه وه وتی: په نانه گرم به خوا لیتان، پیغه مبهه ریش (ﷺ) فرموی:

(بیگومان په نان به زاتیکی گوره گرت، پروره وه بو لای کهس و کارت).

(۱) خولع: نهویه نافرته که داوای جیا بونه وه له میړده کې ده کات به ده ست هه لگرتن بیت له ماره یه کې یا

میړده ی پاره ی پیوه نه به سستی و نافرته کهش رازی یه و دیداتی دواتر باسی خولع ده که ی.

(۲) رواه البخاري (۴۹۵۵)

ج - جوكمى ته لاقدان بهوشى نائاشكرای ته لاق: نه گهر بهیه كې له ووشانه ی نائاشكران له ته لاقدا ته لاقى خیزانیدا ته لاقه كه ده كه ویت نه گهر نیته و مبهستى پتی ته لاق بوو به بهلگى فمرموده كى پښوو، به لام نه گهر مبهستى پتی ته لاق نه بوو نه وه ته لاقى پى ناكه وى.

د- نه گهر پیاو خیزانه كى سهرېشك كرد له نیوان مانه وه ته لاقدا نه ویش ته لاقى هه لېژارد ته لاقه كه ده كه ویت:

خوای گه وړه ده فمرموى: ﴿يَكَايُهَا النَّفِيُّ قُلْ لِّاَزْوَجِكَ اِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْكُمْ اُمْتِعْكُمْ وَاَسْرِحْكُمْ سَرَلًا حَمِيْلًا﴾ (۴۸) وَلِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اَللهَ وَرَسُوْلَهُ وَالْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اَللهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنِيْنَ مِنْكُمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۴۹﴾ الاحزاب: ۲۸ - ۲۹ واته: نه ی پیغه مبه (ﷺ) به خیزانه كانت بلې نه گهر نیوه ژيانى دونیاو رازوه ی نه وتان ده وى ده ی هم مووتان وهرن موته تان^۱ پى بدهم وه ته لاقان بدهم به ته لاقدانى كى جوانو بى زیان وه نه گهر نیوه خواو پیغه مبهركه ی و پاداشتی رژی دواستان ده وى نه وه بینگومان خوا پاداشتی كى گه وړه ی ناماده كړدوه بو چاكه كاران.

(عن عائشة رضي الله عنها قالت خيرنا رسول الله ﷺ فاخترنا الله ورسوله فلم يعد ذلك علينا شيئا)^۲ عائشه (رهزای خوى لیبى) ده لى: (پیغه مبهري خوا (ﷺ) سهرېشكى كړدين - له نیوان جيا بوونه وه مانه وه دا- نیمه ش خواو پیغه مبه رمان (ﷺ) هه لېژارد، نه مه ش به هیچ دانه را بومان) واته: به ته لاق دانه را، چونكه نه وان ته لاقیان هه لانه بژارد، به لكو مانه وه یان هه لېژارد.

جوړى دووهم: ته لاق له رووى په یوه ست كړدن و جى به جى كړدنه وه:

نه و شهو رستانه ی بو ته لاق به كارد هینرین یا ده سته جى ته لاقه كى پى ده كه وى یان په یوه ست كراون به شتیكه وه كى هاته دى ته لاقه كه ده كه ویت.

(۱) موته: پارو شومه كینه كه ده درته نافرته تانی ته لاق دراو.

(۲) رواه البخاري (۵۲۶۲) و مسلم (۱۴۷۷)

۱. **تەلاقى دەستېجى كەوتوو:** نو تەلاقىيە تەلاقدره كە دەلىلى مەبەستى كەوتنى تەلاقىيە دەستېجى و بى دواكەوتن بۆ غونە بەخیزانەكەى بلى تەلاقت كەوتبى.

حوكمى نەم جۆره تەلاقى يەكسەر دەكەوى نەگەر تەلاقدره تەلاقدره او خاوەن بەرپرسيارىتى تەواو بن.

ب - **تەلاقى پەيوەست گراو:** نو تەلاقىيە تەلاقدر كەوتنى تەلاقىيە پەيوەست كەوتوو بەمەرجىكەو بۆ غونە بەخیزانەكەى بلىت: نەگەر پرۆيت بۆ فلان شوین تەلاقت كەوتبىت.

حوكمى نەم جۆره تەلاقى: نەگەر مەبەستى كەوتنى تەلاقىيە بىت بەهاتنەدى مەرجەكە، نو تەلاقىيە دەكەوت كەى مەرجەكە بەدى هات، بەلام نەگەر مەبەستى هاندان يا بەرگرى كردن و نو جۆرانە بوو نوو سویندە، جا نەگەر نەكەوت نوو هېچى لەسەر نىيە و نەگەر كەوت نوو كەفارهتى سویندىكى لەسەرە.

جۆرى سېئەم: زۆر لىكراو تەلاقى ناكەوى:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «لَا طَلَّاقَ وَلَا عِتَاقَ فِي إِغْلَاقٍ»).^۱ عائشه (رهزای خاوى لىبى) دەلى: لەپىغەمبەرى خوا مېست (ﷺ) فەرمووى: (تەلاق و نازادكردنى كزیله لەكاتى زۆر لىكردندا^۲ دروست نىيە).

*** تەلاق خواردن بەگالتەو دەكەوى:**

(عن أبي هريرة أن رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قال ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جَدُّ وَهَزْلُهُنَّ جَدُّ النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ).^۳ ئەبوهریره (رهزای خاوى لىبى) دەلى: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (سى شت راست و گالتەيان هەر راستە ماره كرن و تەلاقدان و هینانەوئى ئافرەت دواى تەلاق).

۱) رواه احمد (۲۷۶/۶) و ابو داود (۲۱۹۳) و ابن ماجه (۲۰۴۶) و البیهقي (۳۵۷/۷) و الحاكم (۱۹۸/۲) و هو حديث جن بطرقه

۲) ووشەى (اغلاق) زۆریەى زانیان ماناکەرى فەرمودە بوو جۆره مانایان کردووە وەك (ابن قتیبە و الخطابی و ابن السید) برۆانە عین المعبود شرح سنن ابی داود ۱۳۰/۶

۳) رواه ابو داود (۲۱۹۴) و الترمذی (۱۱۸۴) و ابن ماجه (۲۰۳۹) و الحاكم (۱۹۷/۲، ۱۹۸) و هو حديث حسن

۷- ته لاقى سن به سن له يه ك كاتدا يه ك ته لاقى پښ ده كه وي:

(عن ابن عباس قال كان الطلاق على عهد رسول الله ﷺ وأبي بكرٍ وسنتين من خلافة عمر طلاق الثلاث واحدة فقال عمر بن الخطاب إن الناس قد استعجلوا في أمرٍ قد كانت لهم فيه أناة فلو أمضيناه عليهم فأمضاه عليهم) ۱ عبدالله لای کورې عه عباس (ره زای خویان لیبي) ده لی: له سهرده می پیغه مبهري خواو (عليه السلام) نه بویه کرو دوو سالیس له جینشینی عومهردا (ره زای خویان لیبي) ته لاقى سی به سی يه ك ته لاق بوو، جا عومهر ووتی: بیگومان خه لکی په لایان کرد له کاریکدا که ده بوو خوگر بوونایه تییدا - ده لاین چی - جی به جی بکه مین به سهریاند ا نه بجا جی به جی کرد به سهریاند) واته: بریاری دا ته لاقى سی به سی هدرسی ته لاقه که ی پی بکه وی، به لام وه له فدرموده کهو بهروونی دیاره له سهرده می پیغه مبهروه (عليه السلام) تا دوو سالی جینشینی عومهریش هدریک ته لاقى پی خراوه.

۸- ته لاق له رووس کیوانه وه نه کیوانه وه وه

ته لاقى له باره یوه دوو جوړه: ته لاقى (رجعی) و ته لاقى (بانن)

ته لاقى گهراندنوه (رجعی): ته لاقدانی نافرته تیکه میړده که ی جویته لای و پاره ی پیوه نه بستراره و یه کم ته لاق یان دوو ته لاقى بیت عیدده شی نه بوو بیت، بهم چوار مه رجه ته لاقه که (رجعی) پی دوتریت.

خوای گه وره ده فرموی: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَنٍ﴾ البقرة: ۲۲۹ واته: ته لاق- ټك بردنوه ی له دواوه پی دوو جاره دوا نه وه راگرتنه به چاکی یا ته لاقدانه به باشی.

نهو نافرته ی ته لاقه که ی (رجعی) یه به هاوسه ری میړده که ی داده نریت تا له عیدده دا بیت وه میړده که ی مافی گترانه وه ی هیه بو لای خو ی تا عیدده ی ته و او نه بیت هر کات بیه وی وه ره زامه ندی نافرته که و مؤلته ی به شوده ره که ی پیویست نیه چونکه خوای گه وره ده فرموی: ﴿وَالْمُطَلَّقَتُ يَرْجِعُ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لهنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي

أَزْهَمَهُنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيُؤْمِلْنَ أَحَقُّ بِرَيْهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۝
البقرة: ۲۲۸ واته: ژنه ته لاقدر اووه کان تا سې همیز چاوه پروان ده کهن و دروست نییه بویان نه وهی
خوا له مندا لډانیاندا دروستی کردووه - له همیز یا مندا ل - بیشارنه وه نه گهر پروایان همیه به
خواو به روژی دوا یی و میړده کانیان شیاوترن به گیرانه وه یان - بو لای خو یان - له عیدده دا
نه گهر چاکساز یان بوی.

- **ته لاقی (بائن) نه ویش دوو جزوه:** جیابوونه وهی بچووک و جیابوونه وهی گه وړه.

- **جیابوونه وهی گه وړه:** ته لاقی سییه مه پاره ی پتو به سترې یانا پیش چونه لای نافرته که
بیټ یا دوا ی چوونه لای هم ته لاقه جار ټکی تر نافرته که حلال نابیته وه بو میړده که مه گهر
شوو بکات دواتر میړده که ی بری یا ته لاقی بدات به وستی خو ی

- **جیابوونه وهی بچووک:** جگه له ته لاقی سې به سې نه وانی تر پییان ده وتریت جیابوونه وهی
بچووک هم ته لاقه یان دروسته نافرته که به ماره برین ټکی تازه بو میړده که ی ماره بکریته وه.

نویس: ته‌لاقدانی به پاره (الخلع)

۱- ته‌لاقدانی به پاره له قورئان و سوننه‌دا:

خوای گه‌وره له قورئاندا ده‌فرموی ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُعِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ البقرة: ۲۲۹ واته: جا نه‌گهر ترسان له‌وهی سنووری خوا رانه‌گرن، نه‌وه پیاو و ئافره‌ته‌که گونا‌هیان ناگات به‌وهی که ئافره‌ته‌که له بریتی خویدا بیدات. (عن ابن عباسٍ أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتْ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ مَا أُعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلَا دِينٍ وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَتُرَدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيثَهُ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَقْبِلِ الْحَدِيثَ وَطَلِّقِيهَا تَطْلِيقَةً) ۱ عه‌بدوللای کوری عه‌بیاس (ره‌زای خوای لی بی‌خیزانی پابتی کوری قه‌یس هاته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) وتی: (نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا هیچ ره‌خنه‌م له ره‌وشت و ئایینی سابیت نیه به‌لام ده‌ترسم تووشی بی‌دینی بيم - بویه ده‌مه‌وی لیتی جیابمه‌وه ... فهرمووی: باغه‌که‌ی بو ده‌گیریته‌وه؟ - که له ماره‌ییدا لیت وهرگرتوه - ووتی به‌لی، فهرمووی: سابیت باغه‌که‌ی لی وهریگره و یه‌ک ته‌لاقی بده).

۲- خولع به‌ره‌زامه‌نی ژن و پیاوه‌که یان به‌پابه‌ندکردنی دادوه‌ر ده‌بیئت:

خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾ النساء: ۱۲۸ واته: نه‌وه ژن و پیاوه گونا‌هیان لسه‌ر نییه که ریکه‌وتنیککی چاک بکه‌ن له نیوان خو‌یاند، ههر ریکه‌وتن و ناشته‌وای چاکتره، نه‌م ئایه‌ته‌وه نه‌و ئایه‌ته‌ی برگه‌ی پیشوو به‌لگه‌ن له‌سه‌ر دروستی خولع به‌ره‌زامه‌ندی ژن و پیاوه‌که، وه به‌لگه‌ پابه‌ندکردنی دادوه‌رو کاربه‌ست به‌لگه‌ی نه‌وهی سابیت و خیزانه‌که‌ی کیشه‌که‌یان برده لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه سابیتی پابه‌ند کرد باغه‌که‌ی وهریگریته‌وه یه‌ک ته‌لاقی بدات وه‌ک له خالی پیشوو باسه‌مان کرد.

۳- خولع هه‌لوه‌شاننهمویه نه‌ک ته‌لاق دان:

(عن رُبَيْعِ بِنْتِ مُعَوِذٍ قَالَتْ اخْتَلَعْتُ مِنْ زَوْجِي ثُمَّ جِئْتُ عُثْمَانَ فَسَأَلْتُهُ مَاذَا عَلَيَّ مِنَ الْعِدَّةِ فَقَالَ لَا عِدَّةَ عَلَيْكَ إِلَّا أَنْ تُكُونِي حَدِيثَةَ عَهْدٍ بِهِ فَمَكَّنِي حَتَّى تَحِيضِي حَيْضَةً قَالَ وَأَنَا مُتَّبِعٌ فِي ذَلِكَ قَضَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي مَرِيَمَ الْمَعَالِيَّةِ كَانَتْ تَحْتَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ فَاخْتَلَعَتْ مِنْهُ)¹.
 رویه‌ی کچی موعه‌وید ده‌لی له‌گه‌ل می‌رده‌که‌مدا به خولع لی ی جیابوومه‌وه پاشان چووم بو لای عوسمان و پرسیارم لیم کرد من چ عیدده‌یه‌کم له‌سه‌ره ووتی عیدده‌ت له‌سه‌ر نییه مه‌گهر تازه له‌گه‌لت جووت بووبی جا نه‌گهر وابوو نه‌وا ده‌بی یه‌ک هه‌یزن به‌سه‌ردا بروات وه عوسمان وتی من له‌م بریارمدا به شوین بریاری پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) ده‌پۆم که دره‌باره‌ی مه‌ریه‌م موغالی یه‌ی خیزانی ساییتی کوری قه‌یس کوری شوماس دای که به خولع خوی له می‌رده‌که‌ی جیا‌کرده‌وه).

۴- عیدده‌ی نافره‌تی خولع له‌گه‌لا‌کراو یه‌ک هه‌یزه:

(عن ابن عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ اخْتَلَعَتْ مِنْهُ فَحَجَلَ النَّبِيُّ ﷺ عِدَّتَهَا حَيْضَةً)² عه‌بدول‌لای کوری عه‌بباس (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: (خیزانی ساییتی کوری قه‌یس خولعی کرد له‌گه‌ل ساییتدا جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یه‌ک هه‌یز دانا بو عیدده‌ی).

۱) رواه الترمذی (۱۱۸۵) و النسائي (۳۴۹۸) و ابن ماجه (۲۰۵۸) وهو حديث حسن

۲) رواه ابو داود (۲۲۲۹) و الترمذی (۱۱۸۵) وهو حديث صحيح

دهیهم: سویند خواردن له نه چوونه لای هاوسهر (ایلاء)

۱- (ایلاء) نهوهیه: که پیاو سویند بخوات که نهچیتته لای ژنه‌کی به یه کجاری یان بۆ زیاتر له چوار مانگ.

۲- حوکمی (ایلاء): نه‌گهر پیاوێک سویندی خوارد نهچیتته لای به ههمیشه‌یی یان زیاتر له چوار مانگ نهوه ئم حوکمه شمرعییانه‌ی لیّ په‌یدا ده‌بیت:

حاکم له رۆژی سویند خواردنه‌که‌یه‌وه چوار مانگ مۆله‌تی ده‌دات بۆ نهوه‌ی په‌شیمان بیتته‌وه له سوینده‌که‌ی و که‌فاره‌تی بدات یان ته‌لاقی بدات نه‌گهر په‌شیمان نابیتته‌وه و که‌فاره‌ت نادات.

جا نه‌گهر چوار مانگه‌که ته‌واو بوو و ههر له‌سهر سوینده‌که‌ی به‌رده‌وام بوو نهوه‌کاته زیان به هاوسهره‌که‌ی ده‌گه‌یه‌نی، جا حاکم له‌سهر داوای خیزانه‌که‌ی پابه‌ندی ده‌کات به‌یه‌کی لعم دووانه: یه‌که‌م: په‌شیمان بوونه‌وه له سوینده‌که‌ی. دووهم: ته‌لاقدانی خیزانه‌که‌ی نه‌گهر ده‌سبه‌رداری سوینده‌که‌ی نه‌ده‌بوو.

سه‌باره‌ت به په‌شیمان بوونه‌وه‌ی له سوینده‌که‌ی بجیتته لای خیزانی و که‌فاره‌ت سوینده‌که‌ی بدات نه‌گهر سویندی به‌ خواو به‌ سیفاته‌کانی خواردبوو یا سویندی خواردبوو کارێک بکات یا نه‌یکات نه‌مه نه‌گهر په‌شیمان بوویه‌وه، به‌لام نه‌گهر په‌شیمان نه‌بوویه‌وه له سوینده‌که‌ی ده‌بیت ته‌لاقی بدات: نه‌مه کاتی‌که ده‌سبه‌رداری سوینده‌که‌ی نابیت ته‌لاقی‌شی نادات لعم کاته‌دا حاکم به‌ زۆر پیتی ته‌لاقداده‌ت و یه‌ک ته‌لاقی ژنکه ده‌دات نه‌مه‌ش کاتی‌ک ده‌بی هیچ رێگری‌ک له‌به‌رده‌م پیاوه‌که دا نه‌بیت بۆ چوونه لای خیزانه‌که‌ی به‌لام نه‌گهر عوزرێک هه‌بوو وه‌ک نه‌خۆشی یا شتی‌ک له‌و جۆره نه‌وه داوای لیّ ده‌کری به‌ قسه له (ایلاء) که په‌شیمان بیتته‌وه به‌م جۆره بلیت: نه‌گهر توانام هه‌بوو - بچمه لای خیزانه‌که‌م - نه‌وه په‌شیمانم و سوینده‌که‌م واز لیّ دینم.

۳- به‌لگه‌ی (ایلاء): به‌لگه‌ی نه‌و حوکمانه‌ی (ایلاء) هه‌یبوو که باس‌مان کرد ئعم نایه‌ته‌یه که

ده‌فرموی: ﴿لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝۳۷﴾

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝۳۸﴾ البقرة: ۲۲۶ - ۲۲۷ واته: بۆ نه‌وانه‌ی سویند

ده‌خۆن له‌گه‌ل خیزانه‌کانیان جووت نه‌بن ده‌بیت چوار مانگ چاوه‌پوانی بکه‌ن، جا نه‌گهر - له‌و

ماوه‌یه‌دا - گه‌رانه‌وه بو لای خیزانه‌کانیان نه‌وه خوا لیخوشبووی میهره‌بانه ، نه‌گه‌ر برپاری ته‌ل‌اقدانسان دا نه‌وه خوا بیه‌ری زانابه .

يازدهم: تۆمك يىشتى دايكىمى (ظھار)

۱- پیناسهی (ظهار) له زمانهوانی و شرعدا:

(ظهار) له زمانه وانید: له پشته وه وەرگیراوه، چونکه شیوه کە ی له بنه تدا نهویه پیاو به هاوسه ره کە ی بلی: تو بۆ من وه ک یشتی دایکم وایت .

(ظهار) له شهزاد: نهويه پياو هاوسه ره که ی بجوینی له یه کی له مه حره مه کانی وه ک دایک و خوشکی له حرامیدا - دروست نه یونی ماره گردنیدا-.

عەرەبەكانى لەسەردەمى نەفامىدا (ظھار) يان بە جۆرىك لە تەلاق دا دەنا بەلام شەرىعىتى ئىسلام بە جۆرىكى تىرى داناو وە كۆمەلە حوكمىتىكى بۆ دانا جياوز لە حوكمەكانى تەلاق.

۲۔ کہ فارہ تی (ظہار):

خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ

أَنْ يَتَمَسَّأَ ذَلِكُمْ تُوعُظُونَ بِهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَسَّأَ ۖ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَأَطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَتِلْكَ

حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ المجادلة: ٣ - ٤ واته : ئهوانه‌ی (ظهار) ده‌گن

له گمځل ټاوسره کانياندا پاشان په شيمان دهنه وه له وهی که ووتويانه شو پيو يسته کويله يه ک نازاد بکمن پيش نه وهی له گمځل ټاوسه رانيان جووت ببن بهم (که فاره ته) ناموزگاري ده کړين، وه خوا شاړه زايه به وهی که ده يکمن ټينجا نه گهر کويلی نه بوو شو دوو مانگ له سهر يه ک به روژوو بيت پيش نه وهی له گمځل ټاوه سه رانيان جووت ببن نه گهر نه وهی نه توانی شو نانی شه ست هه ژار بدات، نه وهی باسکرا - بژ نه وهی به اوږ بکمن به خواو پيغه مېره که ی (ﷺ) و نه وانه سنوره کانی خودان وه بژ بې باوهران سزای سهخت هده.

۳- هاوکاری کردنی پیشه‌وا بۆ ئەو پیاوه‌ی (ظهاری) کردووه:

(عن سلمة بن صخر البياضي قال كنت امرأ أستاذ كثير من النساء لا أرى رجلاً كان يصيب من ذلك ما أصيب فلما دخل رمضان ظهرت من امرأتي حتى ينسلخ رمضان فبينما هي تحدثني ذات ليلة انكشف لي منها شيء فوثبت عليها فواقعتها فلما أصبحت غدوت على قومي فأخبرتهم خبري وقلت لهم سلوا لي رسول الله ﷺ فقالوا ما كنا نفعل إذا ينزل الله فينا كتاباً أو يكون فينا من رسول الله ﷺ قول فينقى علينا غارُهُ ولكن سوف نُسلمك بجريرتك اذهب أنت فاذكر شأنك لرسول الله ﷺ قال فخرجت حتى جئته فأخبرته الخبر فقال رسول الله ﷺ أنت بهذا فقلت أنا بذلك وها أنا يا رسول الله صابر لحكم الله عليّ قال فأعطين رقة قال قلت والذي بعثك بالحق ما أصبحت أملك إلا رقتي هذه قال فصم شهرين متتابعين قال قلت يا رسول الله وهل دخل عليّ ما دخل من البلاء إلا بالصوم قال فتصدق أو أطعم ستين مسكيناً قال قلت والذي بعثك بالحق لقد بتنا ليلتنا هذه مالنا عشاء قال فاذهب إلى صاحب صدقة بني زريق فقل له فليدفعها إليك وأطعم ستين مسكيناً واتنفع ببقيتها).^۱ سه‌له‌ی كورپی سه‌خر ده‌لی:

ئێین عه‌لای به‌یاضی ده‌لی من پیاویك بووم له‌ خه‌لكانی تر زیاتر له‌گه‌ل خێزاغدا جوت ده‌بووم جا كاتی مانگی ره‌مه‌زان هات (ظهار)م له‌گه‌ل خێزاغدا كرد تا ره‌مه‌زان ته‌واو ده‌بیته‌ شه‌ویکیان خێزایم قسه‌ی ده‌کرد له‌گه‌لمدا و شوێنیكیم بۆ ده‌ركه‌وت جا خۆم پێ نه‌گیرا له‌گه‌لمدا جووت بووم كاتیك رۆژ بوویه‌وه رۆشتم بۆ لای هۆزه‌كه‌م هه‌والی خۆم پێ راگه‌یاندن و پێم ووتن: پرسیارم بۆ بکه‌ن له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌وانیش وتیان: ئێمه‌ شتی وا ناكه‌ین ، دوا‌ی خوا‌ی گه‌وره‌ نوسراویكمان له‌ باره‌وه‌ داده‌به‌زیته‌ یا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌باره‌مانه‌وه‌ فه‌رموده‌یه‌ك ده‌فه‌رموی ده‌بیته‌ ئابروچوون بۆمان، به‌لام ئێمه‌ی كاری خۆت ده‌ده‌ینه‌ ده‌ستی خۆت، خۆت برۆ باسی حا‌لی خۆت بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بکه‌ ووتی : جا منیش رۆشتم تا گه‌یشتمه‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) و هه‌واله‌كه‌م پێ راگه‌یانده‌ ئه‌ویش فه‌رمووی: (تۆ خۆت نه‌و كاره‌ت کردووه‌؟) ووتم: من کردوومه‌ ئاماده‌شم نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و رازیم بۆ برباری خوا وه‌ خوا چیت پێ ده‌لی بیده به‌سه‌رمدا فه‌رمووی: (كو‌یله‌یه‌ك ئازاد بکه‌) ووتم سو‌ینده‌ به‌و

(۱) رواه ابو داود (۲۲۱۳) و الترمذي (۱۲۰۰) و ابن ماجه (۲۰۶۲) وهو حديث حسن

خوایهی به راستی توی ناردووه تنها خاوهنی نهم گهردهنهی خۆم و فەرمووی (دهی دوو مانگ لهسەر یەک به رۆژووبه) و وتم مهگەر نهوهی تووشم بوو تنها به هۆی رۆژووه نهبوو؟ فەرمووی: (ده خواردنی شهست ههزار بده) و وتم سویند بهو خوایهی به راستی توی ناردووه، نه مهشهومان بهبی خواردن بردۆته سەر فەرمووی (دهپۆ بۆ لای خاوهن زهکاتی بهنی زورهیق و پیتی بلی با بداتی و خواردنی شهست ههزاری لی بده نهوهشی مایهوه خۆت و مال و مندالت بیخۆن).

٤- کەفارهتی (ظهار) بی دواکهوتن دهدرت:

پیاو دهبی یهکسەر بی دواکهوتن کەفارهی (ظهار)هکی بدات، واته پیش جوت بوون لهگهڵ خیزانیدا دهبی کەفارهتهکی بدات، نهگەر پیش کەفارهت دانهکه لهگهڵ خیزانیدا جوت بوو نهوه گوناها بهاره وه دهبی کەفارهتهکی هەر بدات چونکه جوت بوونی پیش کەفارهت دان حهرا مه چونکه خوی گهوره دهفرموی: ﴿مَنْ قَبِلَ أَنْ يَتَمَاسَا﴾ المجادلة: ۳ - کەفارهتهکه بدات - پیش نهوهی لهگهڵی دا جوت بی.

(عن ابن عباسٍ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَدْ ظَاهَرَ مِنْ امْرَأَتِهِ فَوَقَعَ عَلَيْهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ ظَاهَرْتُ مِنْ زَوْجَتِي فَوَقَعْتُ عَلَيْهَا قَبْلَ أَنْ أَكْفِرَ فَقَالَ وَمَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ قَالَ رَأَيْتُ خَلْخَالَهَا فِي ضَوْءِ الْقَمَرِ قَالَ فَلَا تَقْرُبْهَا حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ).^۱ عبدوللای کوری عهباس (رهزای خویان لیبی) دهلی: (پیاوتیک هاته خزمهتی پیغه مبهەر (علیه السلام) که (ظهار)ی کرد بوو لهگهڵ خیزانه کهیدا جا لهگهڵیدا جوت بوو نهو غبا ووتی: نهی پیغه مبهری خوا (من (ظهار)م کرد لهگهڵ خیزانه کهیدا لهگهڵیدا دروست بووم پیش نهوهی کەفارهتی (ظهار)هکه م بدهم، فەرمووی: (چی وای لیکردی وا بکهیت رهحمهتی خوات لی بی ؟) ووتی له مانگه شهودا خپخاله کانیم بینی - خۆم پی نهگیراو چومه لای - فەرمووی (تزیکی نه بیتهوه تا نهوهی خوا له قورئاندا فەرمانی پیکردووی نه بکهیت).

دوازدهیم: نه فرین کردن له یه کتری (اللعان)

۱- پیناسی (اللعان) له زمانهوانی و شهرعدا

له زمانهوانیدا: (اللعان) له (لعن) هوه هاتوو به مانای ده رکردن و دوورخستنهوه. له شهرعدا: نهویه له کاتی کدا پیار زینا کردنی دایه پال هاوسه ره کهی ده بیت چوار جار سویند بخوات که راست ده کات وه له جاری پینجهم دا بلیت نه فرینی خوام لیبی نه گهر درو بکهم، وه ژنه کهش کاتی بیوهی پیاهه کهی به درو بخاته وه، چوار جار سویند بخوات که پیاهه کهی درو ده کات، جاری پینجهم بلیت خوا غه زهم لی بگریت نه گهر نهوه پیاهه راست بکات.

۲- به لگی نه فرین کردن له یه کتری:

خوای گهوره ده فهرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَدُوا بِحَيْثُ رَأَوْا شَهَادَتِ اللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَمْسَةَ أَنْ لَعَنَتِ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرُؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَتِ اللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَمْسَةَ أَنْ غَضَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾﴾ النور: ۶ - ۹ واته نهو پیاههوانی تاوانی زینا کردن دهدهنه پال ژنه کانیان و شایه تیان نییه له خویمان زیاتر ده بی هه ره که سه یان له بهردهم دادوهردا - چوار جار سویند بخوات و بلیت بیگومان نهو له راست گزیانه (که ده لی خیزانی زینا کردوه) وه له پینجهم جاردا بلتی نه فرینی خوا له سهر نهو بی نه گهر درو زن بی، نهو ئافره تهش که به زینا تاوانبار کراوه له لایهن میترده که یهوه سزای (زینا) له سهر لاده بات به مهی که چوار جار سویند بخوا به خوا که بیگومان میترده کهی له درو زنانهو له پینجهم جاردا - بلیت - خه شمی خوای له سهر بی نه گهر میترده کهی له راست گزیان بیت.

(عن ابن عباس رضي الله عنهما أن هلال بن أمية قذف امرأته عند النبي ﷺ بشريك بن سحماء فقال النبي ﷺ "البينة أو حد في ظهرك" فقال يارسول الله إذا رأى أحدنا رجلا على امرأته يلمس البينة؟ ففعل النبي ﷺ يقول "البينة وإلا فحد في ظهرك" فقال هلال والذي بعثك بالحق إني لصادق وليزلن الله في أمري ما يرى به ظهري من الحد فترلت والذين

یرمون أزواجهم و لم یکن لهم شهداء إلا أنفسهم { فقرأ حتى بلغ { من الصادقین } فانصرف
النبي ﷺ فأرسل إليهما فجاءا فقام هلال بن أمية فشهد والنبي ﷺ يقول "إن الله يعلم أن
أحدكما كاذب فهل منكما من تائب ؟" ثم قامت فشهدت فلما كان عند الخامسة { أن
غضب الله عليها إن كان من الصادقین } وقالوا لها إنها موجبة قال ابن عباس فتلكأت ونكصت
حتى ظننا أنها سترجع فقالت لا أفصح قومي سائر اليوم فمضت فقال النبي ﷺ " أبصروها فإن
جاءت به أكحل العينين سابغ الألتين (أي تامها وعظيمها) خدج الساقين فهو لشريك بن
سحماء " فجاءت به كذلك فقال النبي ﷺ " لولا ما مضى من كتاب الله لكان لي ولها
شأن " ^۱. عه‌بدوللای کورپی عه‌بباس (ره‌زای خ‌وای لی بی) ده‌لی: هیلالی کورپی نوم‌ی یه له
خ‌زمه‌ت پی‌تغه‌مبه‌ردا تاوانی داوین پیسی دایه پال ژنه‌ک‌ی خ‌وی به زیناکردن له‌گه‌ل شوره‌یک‌ی
کورپی سه‌خا و پی‌تغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: (شایه‌ت بینه‌ یاداری توله‌ ده‌دری له‌ پشتت)
هیلال ووتی نه‌ی پی‌تغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که‌سی‌کمان پی‌اوی به‌سهر خ‌یزانه‌که‌یه‌وه ببینیت
بروات به‌دوای شایه‌ت دا بگه‌ریت؟! پی‌تغه‌مبه‌ر (ﷺ) ووته‌ک‌ی پی‌شوری دووباره کرده‌وه - جا
هیلال ووتی سویند به‌و زاته‌ی تزوی به‌راستی ناردووه راست ده‌که‌م وه خوا نایه‌ت ده‌نیرتیه
خواره‌وه که‌ پشتم له‌ داری توله‌ بیارتری نه‌جا جبریل دابه‌زی نه‌م نایه‌ته‌ی بو پی‌تغه‌مبه‌ر (ﷺ)
هینایه‌ه خواره‌وه: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ اِلَّا اَنْفُسُهُمْ فَشَهَدَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعٌ
شَهَدَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِیْنَ ۝۶ وَالْخَمِیْسَةُ اَنْ لَعَنَتُ اللّٰهُ عَلَیْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَذِبِیْنَ ۝۷
وَيَذَرُوْا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعٌ شَهَدَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَذِبِیْنَ ۝۸ وَالْخَمِیْسَةُ اَنْ غَضِبَ اللّٰهُ
عَلَیْهَا اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ۝۹﴾ النور: ۶ - ۹ نیر پی‌تغه‌مبه‌ر وازی - له‌ هیلال - هینا و ناردی
به‌وشوین خیزانه‌که‌یدا جا هیلال هات شایه‌ته‌ک‌ی دا پی‌تغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی:
(بی‌گومان خوا ده‌زانی یه‌کی‌کتان دروزه ده‌ی کامتان په‌شیمان ده‌بنه‌وه؟ پاشان نافرته‌که‌ه
هه‌لساو چوار جار شایه‌تی دا به‌لام کاتی گه‌یشته‌ شایه‌تی پی‌تغه‌م رایان وه‌ستان ووتیان نه‌م

(۱) رواه البخاري (۴۷۴۷) و احمد ۲۳۹/۱ و ابو داود (۲۲۵۴) و الترمذي (۳۱۷۹) و ابن ماجه (۲۰۶۷)

(۲) پیشت ته‌فسیری نه‌م نایه‌ته‌نه‌مان کرد.

شایدتی پنجم سزاو تۆله خوا مسۆگەر ده کات شه نجا نافرته که هه لۆیسته یه کی کردو پاما هه تا نیمه گوماغان برد په شیمان ده بیته وه، پاشان وتی: هۆزو خزمانم سه رشۆپو به ندناو ناکهم هه تا هه تایه جا بهرده وام بوو - شایدتی پنجمه میشی دا - شه نجا پیغه مبهەر (ﷺ) فرمووی: (سهیری کهن نه گهر نه م نافرته مندالکی چاو رهش چاوگه وهری سمت گه وهری قۆل نه ستۆری بوو نه وه له شوره یکی کۆری سه حمایه) پاشان که منداله که بوو بهو شیوه بوو که پیغه مبهەر (ﷺ) فرمووی جا پیغه مبهەر (ﷺ) فرمووی: (نه گهر له بهر نه وه نه بوايه بریار دراوه له قورناندا نه وه من له گهل نه م نافرته دا بریارو هه لۆیستم به جۆریکی تر ده بوو).

۳- مهرجه گانی نهفرین کردن له یه گتری :

بۆ نه وهی نهفرین کردنی نیوان پیاو و ژنه کهی دروست بی ده بی نه م مهرجانه هه بن.

أ - زینا دانه پال ژنه که پیش نهفرین کردنه که بیته.

ب - له نهفرین کردنه که دا پیاهه که پیش ژنه کهی که ویت پاشان ژنه که.

ج - ده بیته پیاو و ژنه که نه و وشو رستانه بلین که له قورناندا هاتوه و نابی وشه تر به کار بیتن.

د - ده بی نه و پینج شایدتی یه پیاو و ژنه که دهیلین به شۆین یه کتریدا بین و نیوانیان نه که ویت.

ه - پیوسته له سه ر حاکم و کاربه ده ست هه ریه که له پیاو و ژنه که نامۆژگاری بکات و بیانترسینی له نه غجایی خرابی درۆ و پیتیان بلیت خوا لیپرسینه وه تان له گهلدا ده کات یه کینکتان درۆ ده کهن کامتان په شیمان ده بنه وه.

۴- نه و حوکمانه ی له نه غجایی نهفرین کردن پهیدا ده بن :

أ - داری هه دد نادریت له میترده که به هۆی زینا دانه پال خیزانه که یه وه.

ب - داری هه دد دادریت له خیزانه که یه مه گهر نه ویش نهفرین بکات نه و کات لیتی نادریت.

ج - نه و منداله ی پهیدا ده بی به مندالی پیاهه که دانانریت، به لکو به مندالی ژنه که داده نریت.

د - نه و ژنو پیاهه بۆ هه تا هه تایه له یه کتری حه رام ده بن. (عن ابن عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّ رَجُلًا رَمَى امْرَأَتَهُ فَاتَّفَقَ فِي زَمَانٍ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فُلَّاعَنَا كَمَا.

قال الله ثُمَّ قَضَىٰ بِالْوَلَدِ لِلْمَرْأَةِ وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتْلَاعَيْنِ^۱. عەبدوللای کوری عومەر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیاوتک داوین پیسی دایه پال خیزانه‌کی ووتی: ئەو مندالە‌ی له‌من نییه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمانی پێکردن _ نه‌فرینی یه‌کتری بکه‌ن _ ئەوانیش نه‌فرینی یه‌کتریان کرد به‌و شیوه‌یه‌ی خوا له‌قورناندا فەرموویه‌تی پاشان بپاریدا مندالە‌که‌ بۆ ئافره‌ته‌که‌ بێت و جیای کردنه‌وه‌ له‌یه‌کتری).

ه - ئافره‌ته‌که‌ هه‌موو ماره‌یه‌که‌ی ده‌که‌وێت:

(عن سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْمُتْلَاعَيْنِ فَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْمُتْلَاعَيْنِ: حِسَابُكُمَا عَلَى اللَّهِ أَحَدُكُمَا كَاذِبٌ لَا سَبِيلَ لَكَ عَلَيْهَا، قَالَ: مَالِي قَالَ: لَا مَالَ لَكَ إِنْ كُنْتَ صَدَقْتَ عَلَيْهَا فَهُوَ بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا وَإِنْ كُنْتَ كَذَبْتَ عَلَيْهَا فَذَاكَ أَبْعَدُ لَكَ)^۲ عەبدوللای کوری عومەر (ره‌زای خوایان لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی به‌و ژنو پیاوه‌ی نه‌فرینی یه‌کتریان کرد: (ئێوه‌ لیپرسینه‌وه‌تان لای خوایه، یه‌کیکتان درۆ ده‌که‌ن نابێت‌ه‌وه‌ به‌ خیزانت) ووتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ماله‌که‌م؟ فەرمووی: (مالت نییه، چونکه‌ نه‌گه‌ر راست بکه‌ی به‌رانبه‌ری - که‌ ده‌لیی زینای کردووه‌ ئە‌وه‌ له‌به‌رانبه‌ری ئە‌وه‌ی ئە‌و ئافره‌ته‌ت بۆ خۆت حه‌لال کردووه‌ ماره‌یه‌که‌ی ده‌که‌وێت، خۆ نه‌گه‌ر درۆت بۆ هه‌لبه‌ستبێ ئە‌وه‌ زیاتر لێی دووریت هه‌یجت ناکه‌وی).

(۱) رواه البخاري (۵۳۱۵) و مسلم (۱۴۹۴)

(۲) رواه مسلم (۱۴۹۳/۵) و النسائي (۱۷۷/۶) و ابو داود (۲۲۵۸)

سیانزهیه م: عیدده

۱- پیناسه ی عیدده له زمانه وانیه و شهر عدا:

- عیدده له زمانه وانیه: له (عدّ) و (احصاء) هوه وهرگیراوه واته نهو رۆژانه ی که ئافره ت نه یان ژمیری له رۆژانی بی نوژی و پاکیتی.

- له شهر عدا: بریتییه لهو ماوه یه ی خواو پیغه مبه ر (عَبَّاسُ) دیارییان کردووه پاش ته لاقدانیه ئافره ت یامردنی میژده که ی پیویسته ئافره ته که چاوه پروانی بکات تا ته واه ده بی شوو نه کات.

خوا ی گه وره ده فهرمو ی: ﴿وَالْمُطَلَّقَتُ يَرْبِضَنَّ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ البقرة: ۲۲۸ واته: ئافره ته ته لاق دراوه کان دان به خو یاندا بگرن - چاوه پروانی ده که ن - سی حه یز.

۲- جوژه کانی عیدده:

جوژه کانی عیدده که پیویسته ئافره ت چاوه پروانی تیدا بکات دوانن، نه وانیش عیدده به هژی مردنی پیاوه که وه، عیدده به هژی جیا بوونه وه له میژده که ی.

یه که م: عیدده ی مردنی پیاوه که ی:

نه گهر ئافره ت میژده که ی بریت پیویسته نه م ئافره ته عیدده بکیشی جا ئافره ته که دوو حالته ی هه یه:

۱- نه گهر دوو گیان - سک پر- بوو له میژده که ی، نه وه عیدده که به له دایک بوونی منداله که ی ته واه ده بی ماوه که کورت بیت یان درێژ. خوا ی گه وره ده فهرمو ی: ﴿وَأُولَئِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ الطلاق: ۴ واته: ئافره ته ی سک پر - دوو گیان - عیدده یان نه وکاته یه که سکه که یان دابنن.

(عن الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةَ تُفِسَّتْ بَعْدَ وَفَاةٍ زَوْجِهَا بِلَيْالٍ فَجَاءَتْ النَّبِيَّ ﷺ فَاسْتَأْذَنَتْهُ أَنْ تَنْكِحَ فَأَذِنَ لَهَا فَنَكَحَتْ).^۱ میسوره ی کوپی مه خزمه (رهزای خوا ی لیبی) ده لی: سو به یعه ی نه سه له می (رهزای خوا ی لیبی) دوا ی مردنی میژده که ی به چهند شه ویک مندالی بوو

هات بو خرمه تی پیغه مبر (ﷺ) مؤله تی خواست که شوو بکات پیغه مبریش (ﷺ) مؤله تی دا نهویش شوی کرد).

ب - نه گهر نافرته - که میړدی مردوو سک پر نه بوو نهوه عیدده کی چوار مانگو ده روزه - چوویته لای یا نه چوو بیت - هر دبی نهو ماوه چاوه پروانی بکات. دواي نهوه ده توانی شوو بکات. خوی گه وره ده فرموی: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ البقرة: ۲۳۴ واته: نهو پیوانه ی که ده مرن له نیوه هاوسره کانیان به جی ده نیلن هاوسره کانیان چوار مانگو ده روزه چاوه پروانی ده کهن.

دووم: عیدده جیابوونه وه:

نهو عیدده یه که نافرته له میړده کی جیابوونه توه بهوی ته لاق دانوه یان بهوی هله شانده وهی ماره برینه کوه - به مبرجی پیاهه که چوویته لای ژنه که - جا له م کاته شدا دوو حالته:

ا - نه گهر سک پر - حامیل بوو نهوه عیدده کی به بوونی منداله ته و او ده بیت، که له برگی پیشودا به لگی قورنان و سونه تمان له سهری باس کرد.

ب - نه گهر سک پر دوو گیان نه بوو لهو نافرته تانه بوو ده که و ته بی نویژی نهوه عیدده کی به سی پاکیتییه. خوی گه وره ده فرموی ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ البقرة: ۲۲۸ واته: نافرته تانی ته لاق دراو سی پاکیتی چاوه پروانی ده کهن.

ج - به لام نه گهر لهو نافرته تانه بوو هیزی نه بوو: له بهر مندالی نه که و تېوه هیزه وه یان له بهر ته من نه و هری و پیری نه ده که و ته هیزه وه نه وانه عیدده یان سی مانگو دواي جیابوونه یان. خوی گه وره ده فرموی: ﴿وَالَّتِي بَلَغَتْ مِنَ الْمَحِيضِ نِسَاءً كَمِ انْ أَرْبَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ يَحْضَنْ﴾ الطلاق: ۴ واته: نه وانه ی که بی هیواده بن له که و تنه هیزه وه له هاوسره کانتان نه گهر (له عیدده یان) دوو دل بوون نهوه عیدده یان سی مانگو هره وه نه وانه ش که (له بهر مندالی) هیشتا نه که و تونه ته هیزه وه (عیدده یان سی مانگو).

ناگاداری: نافرته ته لاق دراو که میړده کی نه چوویته لای:

نه گهر ئافرهت ته لاق بدريت پيش نه وهی ميړده کهی بچيته لای يان ماره برينه کهی هه لېوه شيته وه پيش چوونه لای نه وه عيدهی نيهو پيوست به چاوه پروانی ناکات بو شوو کردن. به به لگهی نه م نايه ته پر ورزه که ده فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعَهُنَّ وَسِرْحُونَهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾ الأحزاب: ۴۹ واته: نهی نهو که سانهی پرواتان هیناوه نه گهر ئافرهتی نیماندارتان ماره کرد پاشان پيش نه وهی بچنه لایان ته لاقتان دان نه وه له سهریان پيوست نيه هيج عيدهیه که هه ل ژميرن. که واته موعدهیان بدهنی و ته لاقیان بدهن به ته لاق دانیکی جوانو و پیاوانه.

۳- حوکمه کانی عیدده و نه نجامه کانی:

عیدده کومه لیک حوکم و نه نجامی لی ده که ویتته وه که نه مانه ن:

یه که م: عیددهی ته لاق دان: نه گهر ئافره تیک له عیددهی ته لاق داندای بیت نه وه ته لاقه کهی (رجعی) ه یا (بانن) ه.

۱- عیددهی ته لاق دانی رجعی: نه گهر ته لاق دانی ئافره ته که ته لاقی رجعی بوو نه وه عیدده کهی نه م حوکمانه ی هیه:

أ- پيوسته له سهر ميړده کهی شوینی نیشته جی بوونی بو دابین بکات چاکتر وایه لهو جینگایه دا بیت که پيش ته لاق دانی تییدا بووه، نه گهر شیاو بوو وهریگری شهرعی نه بوو.

ب- خه رج و مه سهر فی له سهر ميړده کهیه، له خواردنو پوښاک و هه رچی که به عادهت ده کریت بو مال و خیزان جا چ سک پر بیت یا نا چونکه هه ر خیزانی ميړده کهیه تی و ده توانی تا له عیدده دا بیت بیگیړیته وه بولای خوی.

ج- پيوسته ئافره ته که بو کاری زور پيوست نه بیت مال و شوینی نیشته جی بوونی جینه هیلی

به لگهی نه م سی حوکمه نه م نايه ته پر ورزه یه: ﴿أَسْكُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكُنْتُمْ مِنْ وُجُوْكُمْ وَلَا

فُضَّارُوهُنَّ لِنُضِيقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَئِكَ حَمَلَ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ الطلاق: ۶،

واته: ئافره تانی ته لاق دراو دابین لهو شوینه ی خوتان داده نیشن به پیتی تواناتان وه زیانیان پی

مډگه یېنن تا تنگیان پې هله چنن وه نه گهر دووگیان بوون نه وه خه رجیان بکیشن تا سکه که یان دانه نین.

له گڼ نم نایه تش ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ﴾ الطلاق: ۱ واته: نو نافرته (ته لاق دراو) انه له خانوه کانی خویان دهریان مډکه ن خۆشیان دهرن چن (تاعیدده یان ته واو ده بی) مډگهر کاریکی خرابی ناشکرا بکه ن.

د- هدرامه بؤ نافرته که خزی پیشنیار بکات پیاوان خوازیتنی بکه ن، چونکه نه و هیشتا مافی میړده که ی به سهره وه یو نه و له پیشتره له پیاوانی تر نه گهر بیه وی ده توانی له کاتی عیدده که یدا بیباته وه لای خزی به بی ماره کردنه وه ی تازه. خوی گه وره ده فرموی ﴿وَعَوْلَهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا﴾ البقرة: ۲۲۸ واته: میړده کانیان شیاوترن به گپړانه وه یان له عیدده دا نه گهر بیانه وی به باشی بژین.

۲- عیدده ی ته لاقی بائن:

نه گهر نافرته به ته لاق دانی (بائن) له میړده که ی جیا بویه وه جا نه و کاته یا سکی پر یان نا. یه که م: نه گهر سکی پر بوو نم هوکمانه ی هدی:

أ- پتویسته میړده که ی شونې نیشته چی بوونی بؤ دابین بکات به به لگه ی نم نایه ته: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ﴾ الطلاق: ۱، نم نایه ته مانا که ی گشتیه بؤ نافرته تانی ته لاق دراوی (رجعی و بائن) مانای نایه ته که نه مده یه: (نه ی پیغه مبر ﷺ) به نومه ته که ت بلی نه گهر ویستتان ژنانتان ته لاق بدن نه وه له کاتی عیدده یاندا (که له حمیز پاک بوونه ته وه و نه چوونه ته لایان) ته لاقیان بدن وه عیدده یان به وردی بژمیړن وه له خوا بترسن که په روه رد گارتانه وه له ماله کانی خویان دهریان مډکه ن و خۆشیان دهرن چن مډگهر کاریکی خرابی ناشکرا بکه ن.

ب - خه‌رج و مه‌سره‌فی نافره‌ته که به‌هموو جوړه‌کانی له‌سهر میړده‌کویه به‌به‌لگه‌ی ﴿وَلَا تَنْفِقُوا عَلَيْهِنَ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ الطلاق: ۶، واته: نه‌گهر نافره‌ته ته‌لا‌قدراره‌کان سک پرو دوو‌گیان بوون نه‌وه خه‌رج و مه‌سره‌فیان بکیشن تا منداله‌کیان دانه‌نین و له‌دایک ده‌بی.

ج - بۆ کاری زور پی‌ویست نه‌بیته نه‌رواته ده‌روه وه کړینی پی‌ویستی یا نه‌گهر پی‌ویستی به‌کړینو فروشتن هه‌بوو که‌سیش نه‌بوو بۆ بکات یا ده‌وام دائیره‌ی هه‌بیته و مؤلته‌ی نه‌دهن ده‌وام نه‌کات به‌لگه‌ی ده‌رنه‌چوونی بۆ پی‌ویستی نه‌بیته نه‌م نایه‌ته‌یه ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ﴾ الطلاق: ۱، واته: له‌ماله‌کانیان ده‌ریان مه‌کن خو‌شیان نه‌چنه ده‌روه.

به‌لگه‌ی رو‌شته ده‌روه بۆ پی‌ویستی، (يقول جابر بن عبد الله طلقته خالتي فأرادت أن تحدد نخلها فزجرها رجل أن تخرج فأنت النبي ﷺ فقال بلى فحدتي نخلك فأنت عسى أن تصدقي أو تفعلي معروفا) جابر (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پورم ته‌لا‌قدرا ویستی پروات به‌ری دار خورما‌ک‌ی بچنیته‌وه، کابرایه‌ک پیایدا هه‌لشا‌خا که نه‌چیته ده‌روه پوریشم رو‌شته خر‌مه‌ت پیغه‌مبه‌ر (عليه‌السلام) و پر‌سیاری لی کرد فهر‌مو‌ی: (به‌لی برؤ به‌ری دار‌خورما‌ک‌ت بچنه‌وه سا به‌لکو سه‌ده‌قه و خیریشی لی بکه‌ی).

دووه‌م: نه‌گهر نافره‌ته که سکی نه‌بوو نه‌وه نه‌و حوکمانه‌ی بۆ سک پر با‌سمان کرد هه‌موو بۆ نه‌میش هه‌یه جگه له‌خه‌رج و مه‌سره‌ف واته: دابین کردنی شوین بۆی و ده‌رنه‌چوونی له‌مال پی‌ویسته.

سیتی‌م: عیده‌ی نافره‌تی میړده‌ک‌ی مرده‌بی: نه‌وه نه‌م حوکمانه‌ی هه‌یه:

* تم‌غیه باری و ماته‌مین‌ی: نه‌و نافره‌ته‌ی میړدی مردووه نابی خو‌ی برا‌زنیته‌وه و بۆنی خو‌ش له‌خو‌ی بدات و چاوپړ‌ی و ده‌رمان به‌کار به‌ی‌نیت و نالتون و شتی خو‌را‌زانده‌وه به‌کار‌ی‌ن‌ی هه‌ر‌کام له‌م کارانه بکات هه‌رامه و گونا‌ه‌بار ده‌بیته. (قال النبي ﷺ: لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

الْآخِرِ أَنْ تُجِدَّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ فَإِنَّهَا تُجِدُّ عَلَيْهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا^۱
پێغه مبهرى خوا (ﷺ) دەفەرموی: (دروست نیه بۆ هیچ ئافەرەتیک باوەرى بەخوا و بەرۆزى
دواى ھەبێت زیاتر لەسێ رۆژ ماته مینى بگێرێت بۆ مردوو مەگەر بۆ مێردى کە چوار مانگ و
دە رۆژە - دروستە ماته مینى بگێرێت -).

ئەم فەرمودە دەیکەینى ھەرامە ئافەرەت لەسێ رۆژ زیاتر ماته مینى بۆ مردوو بگێرێ جگە
لەمێرد، بەلام بۆ مێردى کە بمرى دروستە چوارمانگ و دە رۆژ ماته مینى بگێرێ، وە پێغه مبهى
(ﷺ) تا سێ رۆژ رینگى داوہ تەعزیە و ماته مینى بگێردرێت بۆ مردوو، چونکە مەرووف ھۆى پێ
ناگێرێ و ناتوانى ھەم و پەژارەى بشارتەوہ لەو مادەیدە.

(عن أُمِّ عَطِيَّةٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ كُنَّا نُنْهَى أَنْ تُجِدَّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ
أَشْهُرٍ وَعَشْرًا وَلَا تَكُنْجِلَ وَلَا تَنْطِيبَ وَلَا تَلْبَسَ ثَوْبًا مَصْبُوغًا إِلَّا ثَوْبَ عَصَبٍ وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا
عِنْدَ الطُّهْرِ إِذَا اغْتَسَلْتَ إِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي بُدْءٍ مِنْ كُسْتٍ أَظْفَارٍ وَكُنَّا نَنْهَى عَنْ اتِّبَاعِ
الْحَنَائِزِ).^۲ ئومە عەتییە ئەنصارى (رەزای خۆى لى بێ) دەلى: ئیمە رینگیمان لى دەکرا زیاتر
لەسێ رۆژ تەعزیە بار بێن مەگەر بۆ مێردى ئافەرەتە کە چوار مانگ و دە رۆژ تەعزیە بار دەبووین،
چاومان نەدەرشت و بۆنى خۆشمان لەخۆمان نەدەدا و پۆشاکى رەنگاو رەنگمان نەدەپۆشى جگە
لەبەرپۆى خۆبەستن، بەلام لەکاتى پاک بوونەوہ لەھەیز رینگەمان پێ درابوو ئەگەر بەکیکمان ھۆى
شۆرد کاتى پاک بوونەوہى لەھەیز کەمیک بۆنى کوسبى (أظفار)^۳ لەخۆى بدات و ئیمە رینگیمان
لى کرا شوین تەرم و جەنازە بکەوین).

(۱) رواه البخاري (۵۰۲۴) و مسلم (۱۴۸۶ - ۱۴۸۹)

(۲) رواه البخاري (۳۱۳) و مسلم (۹۳۸)

(۳) کست اظفار جۆرە بۆنیکە بووہ لەو سەردەمەدا بەکارھاتوہ

چواردیه‌م: خهرجیه‌کان (النفقات)

۱- پیناسه: (نفقات) کۆی (نفقة)یه، هه‌موو شتی‌ک ده‌گریته‌وه که مرۆڤ پیتۆسته‌تی له‌خواردن و خواردنه‌وه و پۆشاک و شوین و جینگای هه‌وانه‌وه، بۆیه پیتی ده‌ووتریت خهرجی (نفقة) چونکه خهرج ده‌بیت و ده‌پراو و ته‌واو ده‌بیت له‌پیتناوی دابین کردنی ئه‌و پیتۆسته‌یانده‌دا که باسکران.

۲- جۆری خهرجیه‌کان: خهرجیه‌کان پینج جۆرن که نه‌مانه‌ن:

أ- خهرجی خودی مرۆڤ.

ب - خهرجی منداڵ له‌سه‌ر باوک و باپیره.

ج - خهرجی باوک و باپیر له‌سه‌ر منداڵه.

د- خهرجی ژن له‌سه‌ر مێرده‌که‌یه‌تی.

ئێستاش هه‌ریه‌ک له‌م جۆرانه باس ده‌که‌ین:

أ- خهرجی خودی مرۆڤ بۆ خۆی: لای خواروی خهرجی ده‌بیت مرۆڤ له‌خۆیه‌وه ده‌ست پێ بکات چونکه خۆی له‌هه‌موو که‌س له‌پیشه‌ره، ئه‌م خهرج کردنه‌ش هه‌موو شتی‌ک ده‌گریته‌وه که مرۆڤ پیتۆسته‌تی له‌خواردن و خواردنه‌وه و پۆشاک و جینگاو مال، وه خهرجی مرۆڤ له‌مال و سامانی ده‌کریت نه‌گه‌ر هه‌یبوو به‌به‌لگه‌ی ئه‌م فهرمووده‌یه (عن جابر قال أعتق رجل من بني عذرة عبدا له عن دبر فبلغ ذلك رسول الله ﷺ فقال: ألك مال غيره قال لا فقال رسول الله ﷺ من يشتريه مني فاشتره نعيم بن عبد الله العدوي بشمائئة درهم فجاء بها رسول الله ﷺ فدفعها إليه ثم قال ابدأ بنفسك فتصدق عليها فإن فضل شيء فلأهلك فإن فضل من أهلك شيء فلذی قرابتك فإن فضل من ذي قرابتك شيء فهكذا وهكذا).^۱ جابیر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیاوی‌ک له‌هۆزی به‌نی عوزره به‌مه‌رجی دوا مردنی خۆی کۆیله‌یه‌کی ئازاد کرد، هه‌واله‌که‌ی گه‌یشه‌وه به‌پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی به‌کا‌برا: (تۆ مالتی ترت هه‌یه؟) ووتی نه‌خێر هه‌ر نه‌و کۆیله‌یه‌م هه‌یه جا فهرمووی: (کۆ لیم ده‌گریته‌وه؟) نوعه‌می کو‌ری عه‌بدوللای عه‌ده‌وی به‌هه‌شت سه‌د دره‌هم ک‌ریه‌وه، پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) پا‌ره‌که‌ی دایه ده‌ست پیا‌وه‌که‌و فهرمووی:

(۱) رواه البخاري (۶۷۶۳) و مسلم (۹۹۷)

(له‌خۆتەوه دەست پێ بکەو چاکه له‌گەڵ خۆتدا بکە، جا نه‌گەر شتێک زیاد بوو بێدەن به‌ژن و مندالە‌که‌ت چی له‌وانیش زیاد بوو بێدە به‌خزمانت چی له‌وانیش زیاد بوو ناوا ناوا بێبه‌خشه).

ب- خەرجی مندال له‌سەر باوک و باپەر:

باوک و باپەر سەروتر پێویسته خەرجی مندالی خۆیان یا مندالی کۆر و کچەکانیان بکێشن، به‌پله‌ی یه‌که‌م له‌سەر باوکە خەرجی مندالە‌کانی بکێشی نه‌گەر باوک مرد نه‌وه له‌سەر باپەر یه

خەرجیان بکێشی به‌به‌ل‌گه‌ی ئەم نایه‌ته پێرۆزه: ﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكَ فَاتَّوَهُنَّ أَجُورَهُنَّ﴾ ٦: الطلاق واته: نه‌گەر (نه‌و هاوسەرانه‌ی ته‌لاق دراو) شیریان دا به‌مندالە‌که‌تان نه‌وه ئێوه‌ش کرێ که‌یان بدەنی. واجب بوونی کرێ شیر پێدانی مندالە‌کان له‌سەر باوکیان نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی خەرج و مه‌سره‌فیان به‌گشتی له‌سەر باوکیانه‌و ده‌بێت به‌خۆیان بکات.

هه‌روه‌ها خۆی گه‌وره ده‌فهرموی: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنِيمَ الرِّضَاعَةُ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ البقرة: ٢٣٣ واته: دایکان دوو سالی ته‌واو شیر ده‌ده‌ن به‌مندالە‌کانیان نه‌وه‌یان که بیه‌وی شیر ته‌واو بدات وه بژێوی پۆشاکێ دایکه‌کان له‌سەر باوکە‌که‌یه به‌باشی.

لەم دوو نایه‌ته‌وه بۆمان ده‌رکه‌وت که به‌خۆت‌کردن و خەرجی مندال له‌سەر باوکیه‌تی، وه له‌سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) لەم باره‌یه‌وه هاتوه (عن عائشة رضي الله عنها قالت هَذَا أُمُّ مُعَاوِيَةَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَبَا سَفْيَانَ رَجُلٌ شَجِيحٌ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ أَخُذَ مِنْ مَالِهِ سِرًّا قَالَ خُذِي أُنْتِ وَبَنُوكِ مَا يَكْفِيكَ بِالْمَعْرُوفِ) عانیشه (ره‌زای خۆی لی بی) ده‌لی: هیندی کچی عوتبه‌ ووتی: ئەم پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌بو سوفیان — که مێردی بوو — پیاویکی ره‌زیل و رۆده‌یه نه‌وه‌نده‌م ناداتی به‌شی خۆم مندالە‌که‌م بکات، جگه‌ له‌وه‌ی لیی ده‌دزم نه‌و نازانی فهرموی: (نه‌وه‌نده‌ ببه‌ به‌شی خۆت و مندالە‌که‌ت بکات به‌باشی).

مه‌رجه‌کانی پێویست بوونی خەرجی مندال له‌سەر باوک:

أ- ده‌بی باوک یا باپیر - گهر باوک نه‌بوو- زیاد له‌پیتوستی خوی و خیزانی مالو سامانی ه‌بیئت بو شه و روژی نه‌گهر همر نه‌وهندی ه‌بوو به‌شی خوی یان خوی و خیزانه‌کی بکات نه‌وه خرجی منداله‌کانی پیتوست نییه له‌سهری به‌به‌لگه‌ی نهم فهرموده‌یه که پیغه‌مبه‌ر به‌کابرایه‌کی فهرموو (ابدأ بنفسک...) ^۱ (له‌خوته‌وه ده‌ست پی بکه).

ب - ده‌بی منداله‌که هه‌زار بیئت، نه‌گهر خوی ده‌وله‌مهند بوو له‌سهر باوکی پیتوست نییه به‌ختیوی بکات.

۳- خرجی باوک و دایک له‌سهر منداله‌کانیانه:

هه‌رچون خه‌رجی مندال له‌سهر باوک و باپیر پیتوسته به‌و مه‌رجانه‌ی باسکران خه‌رجی باوک و دایک و باپیره و نه‌نک له‌سهر منداله‌کانیان یا مندالی منداله‌کانیان پیتوسته ، خوی گه‌وره ده‌فهرموو: ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ لقمان: ۱۵ واته: له‌دنیا دا له‌گه‌ل دایک و باوکتدا به‌باشی هه‌لس و کهوت بکه، وه ده‌فهرموو: ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ الإسراء: ۲۳ واته: په‌روه‌ردگارت برپاری داوه جگه له‌خوی هیچی تر نه‌په‌رستن وه له‌گه‌ل دایک و باوکتاندا نه‌په‌ری چاکه‌یان له‌گه‌لدا بکه نه‌و چاکه کردن و له‌گه‌لدا چاک بوونه‌ی نهم نایه‌تانه داوای ده‌کمن مندال له‌گه‌ل دایک و باوکیدا بیبکات به‌شیک نه‌ویه خه‌رج و مه‌سره‌فیان بکیشی و به‌ختیویان بکات نه‌گهر هه‌زار بوون منداله‌ش مالو سامانی زیاد له‌خوی هه‌بوو.

(عن عائشة قالت قال رسول الله ﷺ إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنَّ وَلَدَ الرَّجُلِ مِنْ كَسْبِهِ) ^۲ عائشه (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموو: (پاکترین و هه‌لال‌ترین مالی مروؤ بیخوات نه‌و ماله‌یه به‌ره‌نجی خوی په‌یدای کرد بیئت، بیگومان مندالی پیوا له‌به‌ری ره‌نجی خویه‌تی) واته مالو سامانی مندالو منداله‌که‌ش هی باوکیه‌تی.

(۱) رواه مسلم (۹۹۷)

(۲) رواه ابو داود (۳۵۲۸) و الترمذي (۱۳۵۸) و النسائي (۲۴۰/۷) و ابن ماجه (۲۲۹۰) و هوحدیث صحیح

۴- خمرجی ژن له سمر میړده کهیه تی:

ا- بهی جیاوازی له نیوان زانا یاندا خمرجی ژن له سمر میړده کهیه تی:

(عن حکیم بن مُعَاوِيَةَ الْقَشِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ قَالَ أَنْ تُطْعِمَهَا إِذَا طَعِمَتْ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَبَتْ وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تُقَبِّحَ وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ) ^۱ حه کیمی کورې موعاوییه قوشه یی له باوکیه ده ګیریته وه ده لئ: ووم نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) مافی هاوسه ری هریه له نیمه چیه له سه ری؟ فرمووی: (نه وه به خوار دنی پی بدهیت کاتی خوت خوار دنت خوارد وه پو شاکي بۆ بکهیت کاتی خوت پو شاکت کرد له ده موچاوی مده (نه گمر لیتدا) و قسه ی ناشیرینی پی مه لئ نابی خوی له هاوسه ری جیا کاته وه مه گمر له مالدا (له گهلیدا نه خه وی بۆ ته می کردنی نه گمر لاسار بو) وه فرمووده که ی هیند که پرسیا ری کرد له پیغه مبهر (ﷺ) له باره ی خمرجی خوی و مندا له کهیه وه که پیشت باسما ن کرد. به لګه یه له سمر خمرجی کی شان هاوسه رو خیزان له لایه ن میړد.

ب- نافرته تی ته لاق دراو به ته لاقی رجعی له سمر میړده کهیه تی:

(عن فَاطِمَةَ بِنْتُ قَيْسٍ قَالَتْ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ أَنَا بِنْتُ آلِ خَالِدٍ وَإِنْ زَوْجِي فَلَانَا أُرْسِلَ إِلَيَّ بِطَلَاقِي وَإِنِّي سَأَلْتُ أَهْلَهُ الثَّقَفَةَ وَالسُّكْنَى فَأَبَوْا عَلَيَّ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهَا بِثَلَاثِ تَطْلِيقَاتٍ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّمَا الثَّقَفَةُ وَالسُّكْنَى لِلْمَرْأَةِ إِذَا كَانَ لِرِزْوَجِهَا عَلَيْهَا الرَّجْعَةُ). ^۲ فاتیمه ی کچی قیس (ره زای خوی لی بی) ده لئ: رو شته خزمه تی پیغه مبهر (ﷺ) ووم: من کچی نالی خالیدم، فلان که سی میړدم ته لاق دانی خومی بۆ ناردم، منیش داوا ی خمرجی و جی ی نیشته جی بووم له که س و کاری کرد، به لام نه وان پییان نه دام ووتیان نه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) چونکه میړده که ی سی ته لاقه ی داوه بوی ناردوه، فاتیمه ووتی: پیغه مبهری خواش (ﷺ) فرمووی: (بیگومان کاتی نافرته خرج و جی ی نیشته جی بوونی ده که وی میړده که ی مافی ګیرانه وی نافرته که ی بهی بۆ لای خوی)

له قورناندا نافرته تی ته لاق دراوی رجعی مافی نیشته جی بوونی هیه وه که ده فرمووی:

(۱) رواه ابو داود (۲۱۴۲) و ابن ماجه (۱۸۵۰) و الحاكم ۲/ ۱۸۷ - ۱۸۸ وهو حديث صحيح

(۲) رواه احمد ۶/ ۴۱۶ و النسائي ۶/ ۱۴۴ وهو حديث صحيح

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ﴾ (الطلاق: ۱) واته: نهی پیغمبر (ﷺ) نه‌گەر نافرته‌تاتان ته‌لاقدا نه‌وه له‌کاتی عیدده‌ی خویاندا (پاک بینه‌وهو نه‌چوینه لایان) ته‌لایان بدهن وه عیدده‌که‌یان بۆمیرن وه له‌خوا بترسن له‌ماله‌کانی خویان ده‌ریان مه‌که‌ن. نه‌گەر دروست نه‌بیت له‌ماله‌کانیان ده‌ریان که‌ن که‌واته نیشته‌جی بوونیان پتویسته له‌سه‌ر می‌ردیان وه به‌لگه‌ی خهرجی نه‌و نافرته‌تانه‌ی ته‌لاقی ره‌جعی دراوون نه‌م نایه‌ته‌یه که ده‌فه‌رموی: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ مَتَّعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ (البقرة: ۲۴۱) واته: بۆ نافرته‌تانی ته‌لاق دراو هه‌یه - به‌شی خویان به‌باشی نه‌مه پتویسته له‌سه‌ر پارێزکاران.

ج - نافرته‌تی سی ته‌لاق درایی خهرجی ناکه‌وی مه‌گەر سکی هه‌بی:

(ان أبابکر بن خفص بن المغيرة خرج مع علي بن أبي طالب إلى اليمن فأرسل إلى فاطمة بنت قيس بتطليقة كانت بقيت من طلاقها وأمر لها الحرث بن هشام وعياش بن أبي ربيعة بنفقة فقالا لها والله ما لك من نفقة إلا أن تكوني حاملاً فأنت النبي ﷺ فذكرت ذلك له قولهما فقال لا نفقة لك) نه‌بویه‌کر کوری هه‌فص کوری موغیره له‌گه‌ل عه‌لی کوری نه‌بوتالییدا رۆشت بۆ یه‌مه‌ن یه‌ک ته‌لاقی مابوو ناردی بۆ خیزانه‌که‌ی که فاته‌می که‌جی قه‌یس بوو. وه فه‌رمانی کرد به‌حاریسی کوری هیشامو عه‌یاشی کوری نه‌بو ره‌بیعه که خهرجی نافرته‌ته‌که بدهن، به‌لام هه‌ردووکیان به‌فاتیمه‌یان ووت: وه‌للاهی خهرجو مه‌سه‌رفت ناکه‌وی مه‌گەر سکت هه‌بی فاتیمه‌ش رۆشت بۆ خزمه‌تی پیغمبر (ﷺ) ووته‌ی نه‌و دوو پیاوه‌ی بۆ باس کرد پیغمبره‌یش (ﷺ) فه‌رمووی: (خهرجو مه‌سه‌رفت ناکه‌وی)

د - خهرجی کیشانی خزمان سونه‌ته له‌به‌ر په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی: (عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ قال من أحب أن يُسقط له في رزقه ويُنسأ له في أثره فليصل رحمه). نه‌نه‌س (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی پیغمبر (ﷺ) فه‌رمووی: (هه‌رکه‌س هه‌ز ده‌کات رزقو رۆزی بۆ زیاد

(۱) رواه مسلم ۴۱ / ۱۴۸۰ و احمد ۶ / ۴۱۴ - ۴۱۵

(۲) رواه البخاري (۵۹۸۶) و مسلم (۲۵۵۷)

بکریت ته مه نی درێژ کریته وه ده با په یوه ندی خزمایه تی به جی بینیت). به شیکه به جیهیتانی په یوه ندی خزمایه تی خه رج و مه سرف کردنه بۆیان.

پازدهیه م: به خێوکردن و سه ره پرشتی کردن (الحضانة)

١- مانای (حضانة) له زمانی عه ره بی و شه رعدا:

(حضانة) له زمانه وانیدا له (حضان) وه وه رگه راوه که به باوه ش ده وتريت چونکه نافره ته که منداله که ده خاته باوه شی.

له شه رعدا: پاراستن و په روه رده کردنی تهو که سه یه که سه ره خو نیه وهك مندال و شیت.

هیکه مه تی به خێوکردن چیه؟

هیکه مه تی به خێوکردن ریکه خستنی به ره پرسیاره کانه که په یوه ندی به سه ره پرشتی کردن و په روه رده کردنی منداله وه هیه، چونکه له وانه ژن و پیاو له یه کتری جیا بینه وه یا رایان جیا بیت ده رباره ی چۆنیه تی په روه رده کردن و به خێوکردنی مندال، نه گه ر یاسا بۆ ته م بابه ته دانه نریت ناگه نه نه بام یان کامیان ده سه لاتی هیه به رپاری ته وه یان ده چه سپی ته مه سه مه یکی گه وه ریه له منداله کان ده کریت به ره ژوه وندیان له ناوده چی وه له وانه یه ته مه سه ره یکتشی بۆ دروست بوونی ناکوکی و ئاژاوه له نیوان ژن و پیاوه کهیدا له به ره ته وه یاسای بۆ دانراوه دیاری کراوه کی شیواتره بهو کاره و پله به ندی کراوه له که سه کاند که به خێوکردنی مندال ته گه رنه ته ستۆ به جوړی مندالان دوو چاری زیان نه یه ن.

٢- کی له پشته ره بۆ به خێوکردنی مندال:

نه گه ر پیاو له هاو سه ری جیا بویه وه و مندالی له نافره ته که هه بوو کچ بیت یان کوپو ته مه نی که م بوو ته وه دایکه که له پشته ره بۆ به خێوکردن و سه ره پرشتی کردنی له باوکه که.

هۆیه که ی ته وه یه: به سه زتره بۆ منداله که له باوکی و ده توانی ئیش و کاری منداله که بکات و نارام گه رتر بیت له گه لیداو شیری پیدبات و سه ره پرشتی بکات.

۳- دایک پیشتر به خٔوکردن قا شوونه گاتهوه:

(عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده عبد الله بن عمرو أن امرأة قالت يا رسول الله إن ابني هذا كان بطني له وعاء وثديي له سقاء وحجري له حواء وإن أباه طلقني وأراد أن ينتزعه مني فقال لها رسول الله ﷺ "أنت أحق به ما لم تنكحي").^۱ عه مری کوری شوعهیب له باوکیه وه له باپیریوه که عه بدوللای کورهم عه مره (رهزای خوای لی بی) دهلی: نافره تیک ووتی نهی پیغه مبهری خوا (علیه السلام) نهم کورمه به سک هه لم گرتبوو مه مکه کام ناوده ری بوون و کوشم شوین هه واندهی بوو جا باوکی منی ته لاق داوه و دهیه وی لیم بستینیتته وه پیغه مبهری خواش (علیه السلام) فهرمووی پی: (تو شیواتریت لات بیت تا شوو نه کهیت).

شین موزیر دهلی: زانایان یه که دهنگن له سر نه وهی نه گهر نافرهت شوو بکات مافی به خٔوکردنی مندالی بچوکی نامینیت و لیتی ده سه نریتته وه.^۲

۴- دواى دایک پور له پیشتره بو به خٔوکردنی مندال

(عن البراء بن عازب رضي الله عنهما قال: فخرج النبي ﷺ فبعتهم ابنة حمزة، يا عم، يا عم فتناولها علي فأخذ بيدها وقال لفاطمة: دونك ابنة عمك احمليها، فاختصم فيها علي وزيد وجعفر، فقال علي: أنا أحق بها وهي ابنة عمي، وقال جعفر ابنة عمي وخالتها تحتي، وقال زيد ابنة أخي، ففضى بها النبي ﷺ لخالتها وقال: الخالة بمنزلة الأم وقال علي: أنت مني وأنا منك، وقال لجعفر: أشبهت خلقي وخلقي، وقال لزيد: أنت أخونا ومولانا).^۳ به رانی کوری عازیب (رهزای خوای لی بی) دهلی: جا که پیغه مبهر (علیه السلام) له مه که -دهرچوو که که هی هه مزه به مامه مامه شوینان کهوت جا عه لی هینای و دهستی گرت به فاتیمه ی -خیزانی- ووتی: بیگره کچی مامته هه لیگره جا عه لی و زهیدو جه عفر بوویه ده مه قاله یان له سر، عه لی ووتی: من له پیشترم بو چونکه کچی مامه جه عفریش ووتی: کچی مامو پوریشی خیزانه زهیدیش ووتی: کچی برامه، جا پیغه مبهری خوا (علیه السلام) دای به پوری و فهرمووی: (پور له جیگی

(۱) رواه ابوداود (۲۲۷۶) و احمد ۱۸۲/۲ و البيهقي ۸ / ۴ - ۵ وهو حديث صحيح

(۲) پروانه (الاجماع ل ۹۹) ژماره ۳۹۲ و ۳۹۳

(۳) رواه البخاري (۲۶۹۹) و الترمذي (۹۰۴)

دایکە) وه به‌عه‌لی فەرموو: (تۆ له‌منی و منیش له‌تۆم) وه به‌جه‌عفەری فەرموو: (تۆ له‌شی‌توه ره‌وش‌تیشدا له‌من ده‌چیت) وه به‌زه‌یدی فەرموو: (تۆ براو پالێشتی نێمه‌ی).

۵- پاش دایک و پور باوکە بۆ سه‌ره‌رشتی و به‌خێوکردنی منداڵ:

فەرمووده‌کە‌ی عەبدوللای کوری عەمر ده‌یگه‌یه‌نێت که دایکی منداڵه‌که له‌پیش هه‌موانه‌ویه بۆ سه‌ره‌رشتی منداڵه‌کە‌ی تا شوونه‌کات وه فەرمووده‌کە‌ی به‌پاشی کوری عازیب ده‌یگه‌یه‌نێت که پور وه‌ک دایک وایه بۆ منداڵه‌که که به‌خێوی بکات و سه‌ره‌رشتی بکات له‌م دوو فەرمووده‌وه نه‌وه ده‌سه‌لمی له‌بنه‌ره‌تدا سه‌ره‌رشتی و به‌خێوکردنی منداڵ هی باوکە پاش دایک و پوری منداڵه‌که.

۶- سه‌ره‌رشتی و به‌خێوکردنی پیاو بۆ منداڵ:

ووقمان دایک یا پور له‌پیش‌ترن که منداڵه‌که‌یان لابی بۆ به‌خێوکردن و سه‌ره‌رشتی کردنی، به‌لام نه‌گه‌ر نافه‌رتیکی نزیک به‌منداڵه‌که نه‌بوو یا نه‌بوو، به‌لام ناماده نه‌بوو منداڵه‌کە‌ی لابی، له‌م کاته‌دا به‌خێوکردنی منداڵه‌که به‌پیاو ده‌سپێردرێت پیاوانیش له‌پله به‌ندیدا وه‌ک پله‌ی میرات گرتن ده‌بن جگه‌ له‌باپه‌ره که پیش ده‌خریت به‌سه‌ر برادا، به‌م جو‌ره باوک پاشان باپه‌ره بۆ سه‌ره‌وه پاشان برای دایک و باوکی دواتر برای باوکی نه‌خا کوری برای دایک و باوکی پاشان کوری برای باوکی پاشان مامه‌یه که دایک و باوکی دواتر مامه‌ی باوکی.

۷- منداڵ له‌نیوان دایک و باوکی دا سه‌ره‌شک ده‌کری:

کاتی منداڵ گه‌وره بوو کچ بیت یا کور وه گه‌شته راده‌ی سه‌ره‌خۆیی و پێوستی به‌ به‌خێوکردن نه‌ما له‌و کاته‌دا له‌نیوان دایک و باوکی دا سه‌ره‌شک ده‌کری هه‌رکامیان هه‌لبژارد ده‌دریت به‌وه‌یان.

(عن أبي هريرة أن النبي ﷺ خَيْرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ هَذَا أَبُوكَ وَهَذِهِ أُمُّكَ فَخُذْ يَدَيَّ إِلَيْهِمَا شِفْتَ فَأَخَذَ يَدَ أُمِّهِ فَأَنطَلَقَتْ بِهِ).^۱ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) به‌کورپکی فەرموو: (نه‌مه باوکه‌وه نه‌مه‌ش دایکه‌ کامه‌یان‌ت پی خۆشه ده‌ستی بگه‌ره، جا منداڵه‌که‌ش ده‌ستی دایکی گرت و دایکه‌که له‌گه‌ل خۆیدا بردی).

(۱) رواه احمد (۷۳۴۶) و الترمذی (۱۳۵۷) و ابن ماجه (۲۳۵۱) وهو حديث صحيح

(وفي لفظ: أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ زَوْجِي يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِابْنِي وَقَدْ سَقَانِي مِنْ بَثْرِ أَبِي عِنَبَةَ وَقَدْ نَفَعَنِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اسْتَهْمِي عَلَيْهِ فَقَالَ زَوْجُهَا مِنْ يُحَاقُنِي فِي وَلَدِي فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ).^١

له ریوایه تیکی تر دا نه بو هورهیره (رهزای خوی لی بی) ده لی: نافره تیک هاته خزمدت پیغه مبه (ﷺ) وتی: نهی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پیاهه کم دهیه ویت کوره کم بیات بو خوی که - کوره کم - له بیری نه بی عینه یه ناوم بو دینی و به راستی سودم پی ده گه یه نی پیغه مبه ری خواش (ﷺ) فهرمووی: (نمه باو کته و نه مهش دایکته کامه یانت پی خوشه دهستی بگره جا منداله کهش دهستی دایکی گرت و دایکه که له گهل خویدا بردی)

(١) رواه ابو داود (٢٢٧٧) و النسائي (٣٤٩٦)

شازدهیه‌م: شیردان (الرضاع)

۱- پیتاسه‌ی (رضاع) له‌زمانه‌وانی و شهره‌دا:

(رضاع) له‌زمانه‌وانیدا: ناوه بۆ مژینی مه‌مک و خواردنه‌وه‌ی شیره‌که‌ی.

و له‌شهره‌ دا: ناوه بۆ په‌یدا بوونی شیری ئافره‌ت یا ناوه بۆ نه‌و شیره‌ی ده‌چیته سک مندال شیره خۆره‌که.

۲- به‌لگه‌ی شیرپێدان:

خوای گه‌وره له‌قورئاندا ده‌فرموی: ﴿وَإِنْ تَعَاَسَرْتُم فَسْتَزِغْ لَهُ أُخْرَىٰ﴾ الطلاق: ۶ واته: نه‌گه‌ر پێکنه‌هاتن - له‌گه‌ڵ ژنه ته‌لاق‌دراوه‌که‌دا بۆ شیردان به‌منداله‌که نه‌وه با ئافره‌تیکی تر شیری بداتی.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَزِغُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ البقرة: ۲۳۳ واته: وه نه‌گه‌ر ویستان دایه‌ن بگرن بۆ منداله‌کانتان نه‌وه گونا‌هاتان ناگات.

۳- شیردان به‌مندال مافی دایکیتی نه‌ک واجب بی‌ت له‌سه‌ری:

به‌لگه‌ی شیردان مافی دایکه نه‌ک واجب نه‌م نایه‌تانه‌یه: ﴿وَالْوِلْدَانُ بِرَضِغْنِ أَوْلَادِهِمْ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنِمَّ الرِّضَاعَةَ﴾ البقرة: ۲۳۳ واته: دایکه‌کان شیر نه‌ده‌ن به‌منداله‌کانیان بۆ ماوه‌ی دوو سالی ته‌واو (نه‌مه) بۆ که‌سیک که بیه‌وی‌ت شیری ته‌واوه‌تی بدات به‌منداله‌که‌ی. وه خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَسْتَزِغْ لَهُ أُخْرَىٰ﴾ الطلاق: ۶، واته: نه‌گه‌ر پێکنه‌هاتن (له‌گه‌ڵ دایکه‌دا) نه‌وه با ئافره‌تیکی تر شیری بداتی. که‌واته واجب نیه له‌سه‌ری دایکه‌که.

۴- که شیرپێدان مافی دایکه‌که بی‌ت و واجب نه‌بی‌ت له‌سه‌ری چ نه‌جامیکی لی ده‌که‌وته‌وه:

أ- پیاوه‌که ناتوانی‌ت ژنه‌که‌ی ناچار بکات بۆ شیردان به‌منداله‌که‌ی، نه‌گه‌ر ناچاریشی کرد ژنه‌که‌ی به‌گوێ نه‌کرد نه‌وه گونا‌ه‌بار نییه‌و به‌سه‌ری‌پنجی که‌ر دانان‌ریت.

تهنیا لهیهك حاله تدا نه بیته كاتى كهس نه بیته جگه له دایك مندالهكه بگوښیت شیر بدات به مندالهكه یا هدر دهست نه كه ویت لهو كاته دا بۆ پارێزگاری له سهر گیانی مندالهكه ده بیته شیرى بداتى.

ب- ده بۆ پیاوه به پیتی عورفو عادهت كرتى شیر پیدان بدات به ژنه كهى نه گهر داواى كرتى كرد له سهر شیردانه كهى به مندالهكه، به لām نه گهر داواى نه كرد (وهك ئیستا وا باوه) نه وه پیاوه كه پیتوست نییه له سهرى كرتى بداتى و ئافر هته كهش لهو كاته دا مافى داوا كردنى كرتى نامیتى نه گهر به خۆیه خشانه كردى و بۆ پیاوه كهى ده رخست كه ههزى له وه رگرتنى كرتى شیردان نییه.

ه- شیر پیدان و خزمایهتى دروست بوون:

نه گهر ژنێك مندالێكى بێگانه شیرى بخوات، نهو منداله كورپیت یا كچ ده بیته مندالێ شیرى نهو ژنه وه مێرده كهش ده بیته باوكى شیرى مندالهكهو نهو نه بامانهش له شیر پیدانهكه ده كه ویتته وه:

أ- كوپه شیر خۆره كه شیردهره كه ده بیته مه حره مى دروست نییه مارهى بكات چونكه دایكى شیریه تى، ههروه ها نهو ئافره تانى لى حهرام ده بیته كه خزمى شیردهره كه نه گهر شیردهره كه بخاته شوینى دایكى خۆى ئافره تى كى خزمى دایكى خۆى لى حهرامه. وهك خوشك و پورو خوشكه زاو برازا نه مانه چۆن له نه سه بو پشته وه مه حره من ماره كردنیا دروست نییه به هۆى شیر خوادنیشه وه هه مان حوكمیان ههیه.

ب- ئافره ته شیردهره كه خۆى و نهو ئافره تانهى خزمى كه وهك مه حره من بۆ شیر خۆره كه دروست نییه ماره كردنیا بۆ منداله شیره خۆره كه وه دروست نین بۆ كوپى و كوپه زاو تا بپواته خواره وه وهك پیتشر و وتمان ده بیته ئیتمه ئافره ته شیردهره كه وهك دایكى شیر خۆره كه دابنێن جا چ ئافره تى كه مه حره مهو ماره كردنى دروست نییه بۆ منداله كه وه منداله كانیشى به هه مان شیوه له رێگه ئافره ته شیردهره كه شه وه حهرام ده بن وهك مه حره مه نه سبه كانى داده نرێن. بۆ نموونه كوپه شیر خۆره كه كچی ئافره ته شیردهره كه خوشكى شیریه تى و دروست نییه مارهى بكات ههروه ها دروست نییه بۆ كوپى شیر خۆره كهش مارهى بكات چونكه پورى شیریه تى.

ج - دروسته ئافره‌ته شیرده‌ره‌که‌و ئافره‌تانی خزمی شووبیکەن بەخزم و کەس و کاری کوپه شیرخۆره‌که جگه له‌منداڵی شیرخۆره‌که، وه‌ک براو باوک و مامه‌ی چونکه نهم پیاوانه بیگانه‌ن له‌شیرده‌ره‌که هیچ په‌یوه‌ندییه‌کیان نیه له‌گه‌ڵیدا وه له‌گه‌ڵ ئافره‌تانی خزمی وه‌ک کچ و پورو بوازو خوشکه‌زای هیچ مەحرەمێک نیه له‌ نیتوانندا ..

به‌لگه‌ی به‌خزم بوون به‌هۆی شیرپێدانوه:

وه‌ک باسان کرد شیرپێدان و شیرخواردن خزمایه‌تی دروست ده‌کات له‌نیتوان شیرده‌رو شیرخۆرداو ده‌یانکاته مەحرەمی یه‌کتری به‌وێنه‌ی مەحرەمی پشت و نه‌سه‌ب.

خوای گه‌وره له‌قورئاندا ده‌فرموی: ﴿وَأَمَّهُتُكُمْ أَلَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوْتُكُمْ مِّنَ

الرَّضْعَةِ﴾ النساء: ۲۳ واته: - حەرام کراوه لیتان - ئەو دایکانه‌تان که شیریان پێداون وه خوشکه‌کانتان له‌شیرخواردنه‌وه، وه له‌ سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الرُّضَاعَةَ تُحَرِّمُ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوِلَادَةِ) ۱ عایشه (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموی: (بیگومان هه‌رچی له‌ رێگه‌ی له‌دایک بوونه‌وه بیته مەحرەم له‌شیرخواردنیشه‌وه ده‌بیته مەحرەم).

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال النبي ﷺ في بِنْتِ حَمْزَةَ لَا تَحِلُّ لِي يَحْرُمُ مِنَ الرُّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ هِيَ بِنْتُ أَخِي مِنَ الرُّضَاعَةِ) ۲ عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) له‌باره‌ی کچی حه‌مه‌زه (ره‌زای خوای لی بی) فرموی: (کچه‌که‌ی حه‌مه‌زه بۆمن ناشیت ئەوه‌ی له‌ نه‌سه‌به‌وه حه‌رامه له‌ شیرخواردنیشه‌وه حه‌رامه وه ئەو کچه بۆ من حەلال نییه چونکه برازای شیرمه)

(۱) رواه البخاري (۲۶۴۶ ، ۵۰۹۹) و مسلم (۱۴۴۴)

(۲) رواه البخاري (۲۶۴۵ ، ۵۱۰۰) و مسلم (۱۴۴۷ / ۱۳)

مامه له کردن (معاملات)

کرین و فروشتن (البيع)

یه کهم : پیناسه‌ی (بیع) له زمانه‌وانی و شرعدا

له زمانه‌وانیدا (بیع) نالوگزرکردنه به گشتی.

وه له شرعدا : گۆرینه‌وه‌ی ماله به مال به ره‌زامه‌ندی هه‌ردوولا، یا گواسته‌وه‌ی مولکیکه له‌به‌رانبه‌ر بریتیه‌ک له که‌سیکه‌وه بۆ که‌سیکی تر به‌و شتیه‌ی که ریگه پیدراوه.

دووهم : به‌لگه‌ی دروستی کرین و فروشتن

خوای گه‌وره ده‌فرمووی : ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ البقرة: ۲۷۵ واته : خوای گه‌وره کرین و فروشتنی حه‌لال کردووه و ریبای سوودی حه‌رام کردووه.

وه ده‌فرمووی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ

تَكُونَ تَحَكُّرَةً عَنْ تَرَضٍ مِنْكُمْ﴾ النساء: ۲۹ واته: نه‌ی نه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان هه‌یناوه له نیتوان خۆتاندا سامانی به‌کتری مه‌خۆن به‌نا‌ره‌وا مه‌گه‌ر بازراگانێک بێت به‌ره‌زامه‌ندی له نیتوان خۆتاندا بیه‌کن.

(عن حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا) حه‌کیمی کورپی حیزام (ره‌زای خوای لێ بێ) ده‌لێ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمووی: (کریارو فروشیار سه‌رپشکن مامه‌له‌که هه‌له‌وه‌شینه‌وه هه‌تا له‌یه‌کتری جیا نه‌بنه‌وه ...).

زانایانی نیسلامیش بهک دهنگن له‌سەر دروستی کړین و فروشتن چونکه خه‌لک پی‌ویستیانه‌و ژیانیان ناروات به‌بی کړین و فروشتن.^۱

سپیهم: هاندان بو که‌سابه‌ت کردن

(عن المِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ) ^۲ میقدادی کوپی مه‌عد به‌کریب (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فه‌رمووی: (هیچ که‌س قه‌د خواردنیک ناخوات چاکتر و پاکتر بیت له‌وهی که به‌ده‌ستی خوی په‌یدا کردوه، پی‌گومان پی‌غه‌مبه‌ری خوا (داوود) علیه‌الصلاة و السلام هه‌میشه له‌وهی ده‌خوارد به‌ده‌ستی خوی په‌یدای کردبو)

(عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحَبَّهُ فَيَأْتِيَ الْجَبَلَ فَيَجِيءَ بِحُزْمَةٍ مِنْ حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهَا فَيَسْتَفْنِي بِثَمَنِهَا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ). ^۳ زوبیری کوپی عه‌وام (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فه‌رمووی: (نه‌گه‌ر به‌کیکتان گوریسه‌که‌ی هه‌لب‌گری - بروا بو کتو و دارستان - کولی دار بینن و بی‌فروشی به‌ نرخه‌که‌ی خوی بی‌نیازی بکات له‌ خه‌لک له‌و چاکتره داوا له‌ خه‌لکی بکات بیده‌نی یان نه‌یده‌نی).

چواره‌م: ناداب و سونه‌ت‌ه‌کانس کاسبی کردن:

۱- به‌یانیان زوو روشتن به‌ده‌م کاسبه‌وه:

(عن صَخْرُ بْنُ وَدَاعَةَ الْغَامِدِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرُ بْنُ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَتَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ) ^۴ سه‌خه‌ری کوپی وه‌داعه‌ی غامیدی (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فه‌رمووی

(۱) بروانه فتح الباری (۴ / ۲۷۸)

(۲) رواه البخاري (۲۰۷۲)

(۳) رواه البخاري (۱۴۷۱)

(۴) رواه الترمذي (۱۲۱۲) و ابو داود (۲۶۰۶) و ابن ماجه (۲۲۳۶) وهو حديث صحيح

(خوايه خيرو پيت بخره - كارو كه سابه تي - نومه ته كه م له به يانيان زووه كانياندا) وه پيغه مبهري (عليه السلام) نه گمر سري يه يا سويابه كي بناردايه له سهره تاي روزه وه دهيناردن، صه خريش بازركان بوو له سهره تاي روزه وه كه لو په لي بازركان به كاني ده نارد بزيه ساماني زور بوو دهوله مهند بوو).

۲- ميانفروهي له گمران به دواي رسق و كه سابه ت كردن:

(عن عبد الله بن سرجس المزني أن النبي ﷺ قال: السمت الحسن والثوذة والاقيصاد جزء من أربعة وعشرين جزءاً من الثبوة)^۱ عهبدوللاي كوري سهرجيس (رهزاي خواي لي بي) دهلي: پيغه مبهري (عليه السلام) فرموي: (ريك و پيكي و له سهر خوي و مام ناوه نديتي، به شيكه له بيست و چوار به شي پيغه مبهرايه تي).

(عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: لا تستبطوا الرزق فإنه لن يموت العبد حتى يبلغه آخر رزق هو له فأجملوا في الطلب أخذ الحلال وترك الحرام).^۲ جابيري كوري عهبدوللا (رهزاي خواي لي بي) دهلي پيغه مبهري خوا (عليه السلام) فرموي: (په له مه كه ن له ده ست خستني رسق و روزي چونكه دنيا بن هيچ كه س نابي بريت هه تا ناخر به شي رسقي خوي به ده ست نه هيني و نه يگاتي كه واته به چاكي و جواني به شوي رزق و روزيدا بگه رين كه برتي يه له به ده سته ينيان حلال و وازه ينان له حرام).

۳- ناسان كاري له گرين و فروشتندا:

(عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ قال رجم الله رجلاً سمحاً إذا باع وإذا اشترى وإذا اقتضى)^۳ جابيري كوري عهبدوللا (رهزاي خواي لي بي) دهلي پيغه مبهري خوا (عليه السلام) فرموي: (ره هه تي خوا له و كه سه بيت ناسان كاره كه شت ده فروشيت و كه ده يكري و كه داوا قهرزو مافي ده كات له خه لكي).

(۱) رواه ابو داوود (۴۷۷۶) و الترمذي (۲۰۱۰) وهو حديث حسن

(۲) رواه ابن حبان (۳۲۲۷) و الحاكم (۴/۲) وهو حديث صحيح

(۳) رواه البخاري (۲۰۷۶) و ابن ماجه (۲۲۳۰)

۴- راستکردن و سوتند نه خواردن:

(عن حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَذَبَا وَكَتَمَا مُحِقَّتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا).^۱ حکیمی کوپی حیزام (دهزای خوی لى بى) دهلى پىغه مبرى خوا (عليه السلام) فعرموى: (کپیارو فروشیار سدرېشکن - په شیمان بڼه وه - هه تا له یه کترى جیا د بڼه وه، جا نه گهر له گهل یه کترى راستیان کرد و عه یبه کانیان باس کرد بهر ده کت و خیر ده که ویتته کړین و فروشته که یان به لآم نه گهر درو یان له گهل یه کترى کردو عه یبه کانیان شارده وه نو خیرو بهر ده کت له کړین و فروشته که یاندا نامینت).

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال سمعت عن النبي ﷺ قال الحَلْفُ مَنْفَقَةٌ لِلسُّلْعَةِ مَحَقَّةٌ لِلْكُسْبِ).^۲ نه‌بو هورهیره (رهزای خوای لی بی) ده‌لی: له پیغه مبهرم (ﷺ) بیست فهرمووی: (سویتندخواردن فروش و بازار بۆ کمل و پهل پیددا ده‌کات، به‌لام خیرو به‌ره‌کته‌ی ماله پیددا کراوه‌که ناهیتلی).

۵- کیسانه و پیوانه کردن به ريك و پيكي:

(عن ابن عباس قال لما قَدِمَ النبي ﷺ الْمَدِينَةَ كَانُوا مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ كَيْلًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَيْلًا لِلْمُطَفِّفِينَ) فَأَحْسِنُوا الْكَيْلَ بَعْدَ ذَلِكَ^۲ عبدوللای کوری عه‌بباس (ره‌زای خ‌وای لی بی) ده‌لی: پی‌غه‌م‌ب‌هر (علیه‌السلام) ر‌وشت بو مه‌دینه له پی‌وانه کردندا له هه‌موو که‌س خ‌راپ‌تر بوون نه‌جا خ‌وای گه‌وره: ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ﴾ الْمُطَفِّفِينَ: ۱ بو دابه‌زاندن نیت‌ر دوا نه‌وه پی‌وانه‌یان به چاکی و ریک ده‌ی‌وا).

۶- نأموژگاری کردن له گرین و فروشتن دا و غمش نه کردن:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا).^۱ نهبو هورهیره (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغهمبهری خوا (علیه السلام) فرموی:

(۱) رواه البخاری (۲۰۷۹) و مسلم (۱۵۳۴)

(۲) رواه البخاری (۲۰۸۷) و مسلم (۱۶۰۶)

(۳) رواہ ابن ماجہ (۲۲۲۳) و ابن حبان (۴۸۹۸) وهو حدیث حسن

(۴) رواہ ابن ماجہ (۲۲۲۳) و ابن حبان (۴۸۹۸) وهو حدیث حسن

(نەوێ له دژمان چەك هەلگری له نێمه نییه، ئەو كەسەش غەشمان لێ بكات له نێمه نییه).
(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ مرَّ على صَبْرَةٍ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مِنْ غَشٍّ فَلَيْسَ مِنِّي).^۱ ئەبو هورەیره (رهزای خوای لێ بێ) دەلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) به لای کۆمایه خوارده مه نیدا - گه نم یا جۆدا - تیپه ری دهستی کرد به ناوهیدا و په نجه کانی ته ربوون جا فهرمووی: (نهمه چیه خاوهنی خوراک) نهویش وتی: باران لییداوه نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نهی بۆ ته ره بووه کهت نه خستۆته سه ره وه تا خه لک ییبنی؟ نهوێ غەش بکات له نێمه نییه).

۷- په له نه کردن له قهرزاري نه بوو:

(عن هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال كان تاجرٌ يُدَّائِنُ الناسَ فإذا رأى مُعْسِرًا قال لِفَتِيَانِهِ تَحَاوَزُوا عَنْهُ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَحَاوَزَ عَنَّا فَتَحَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ)^۲ ئەبو هورەیره (رهزای خوای لێ بێ) دەلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (- له گه لانی پيشوودا - بازگانیك هه بوو قهرزی ددها به خه لک، نه گهر بيزانیایه کهسی نهی به بهردهسته کانی دهوت چاوپۆشی لهم کهسه بکه به لکو خواش چاوپۆشی له نێمه بکات، بۆیه خوای گه وره چاوپۆشی لێ کردو لێ خوش بوو).

۸- دوای رۆشته بازار:

(عن سالم بن عبد الله بن عمر عن أبيه عن جده قال قال: رسول الله ﷺ من قال حين يَدْخُلُ السُّوقَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيِّرُ وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفٍ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفٍ سَيِّئَةٍ وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ).^۳ سالیمی کوری عهبدوللای کوری عومەر (رهزای خاویان لێ بێ) له باوکیه وه و له باپیره وه ده گێرتیه وه ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (هەر کەس کاتی دهرواته بازار بلێ هیچ په رستراویکی راست نییه جگه له خوای تاك و ته نیا که هاوبه شی

(۱) رواه مسلم (۱۰۱)

(۲) رواه مسلم (۱۰۲) و ابن ماجه (۲۲۲۴) و الترمذي (۱۳۱۵) وهو حديث صحيح

(۳) رواه ابن ماجه (۲۲۳۵) وهو حديث حسن

نیه همو موږک و سوپاس بڼو نهوه ده ژینې و ده مړینې و خوشی زیندوی نه مړه همو چاکه و خیر به ده ستی نهوه توانا و ده سلات به سدر همو شتیکدا هیه خوی گوره ملیونیک چاکه بڼو دهنوسی و ملیونیک خراپه لی دهنسپته وه له بهه شت دا کوشینکی بڼو دروست ده کات - ده بیا ته بهه شته وه -.

پینجه م: پایه کانی کرین و فروشتن

پایه یه گهم: کرپارو فروشیار: نهوه دوو که سمن که مامه لوی کرپن و فروشتنه که به ویست و ره زامه ندی نهوان داده موزیت، هدریه که یان ده بیت نم مهرجانه یان تیدا بیت:

ا. بالقی عاقلی ره شید بی: به چاکې بزانت مامه لوی کرپن و فروشتن بکات کهوا بوو کرپن و فروشتنی مندال و شیت و نهوه که سدی ریگری لی کراوه له کرپن و فروشتن چونکه نه زانه نانه ماله که ی مامه لوی پیوه ده کات، وه که خدرجکردنی له کرپنی شتی حرام دا یا له ناودانی به شتی حلال یا بی ناگای و شاره زانه بوون له مامه لوی نهوه نایه ته پیروزه به لکه یه له سدر نم برکه یه:

﴿وَابْلَوْا آلَیْنِمَی حَقَّ إِذَا بَلَعُوا الْکَکَاحَ فَإِنْ ءَاسْتُمْ مِّنْهُمْ رُّشْدًا فَادْفَعُوا إِلَیْهِمْ أَمْوَالَهُمْ﴾ النساء: ۶
واته: هه تیوان تاقی بکه نهوه هدر کاتی گه یشتنه (ته مهنی) ژنه تیان و شوو کردن ینجا نه گهر ههستان به ژیری (پینگه یشتن) کرد تیاندان نهوسا مال و سامانه کانیان پی بده نهوه.

ب. به ویست و ره زامه ندی خوی کرپن و فروشتنه که بکات: خوی گوره ده فهرمووی: ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونُ بِحِکْرَةٍ عَنْ تَرَاضٍ مِّنْکُمْ﴾ النساء: ۲۹ واته مالی به کتری مه خون جگه له مالی (بازرگانی که به ره زامه ندی بیت له نیوان خوتاندا) نهوه دروسته و حلاله.

(قال رسول الله ﷺ إنما البیع عن تراض) پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فهرمووی: (پینگومان کرپن و فروشتنی راست نهوه به ره زامه ندی بیت) له نیوان کرپاو فروشیاردا.

ج. کرپار و فروشیار یه کهس نه بیت: چونکه بهر ژوه وندی کرپار دژ به بهر ژوه وندی فروشیاره فروشیاری ده یو بی به نرخ زور و به مهرجی کهم شته که بفروشیته به لام کرپار ده یو بی به نرخ کهم و به مهرج بی کړې هره وها پیدان وهرگرتنی شته فروشراوه که و نرخه که ی همو

ئهمانه بهرپرسياريه تي تيدايه ناگوځي يه كهس همدوولا بگريته نهستوي خوي كپيارو فروشياري همد خوي بيت.

د - بينين: نابي كپيار يا فروشياري كوتير بيت چونكه تووشي خهلتان دهبيت و نازاني وهك پتويست مامه له بكات بويه دهبي كهسيك بكات به بريكاري خوي كپين و فروشتني بو بكات

پايه دوهم : ئهو ووشانهي كپين و فروشتني پي دهكري: (الايجاب و القبول)

مه بهست لهم پايه ئهو ووشه و پرستانه كه كپيارو فروشياري بهكاري دپنن بو كپين و فروشتن و رازي بوونيان لهسهرى ، فروشياري دهلي پيم فروشتي يا پيمداي، كپياريش دهلي وهرم گرت يا قبولم كرد.

مه رجه گاني پيفروشتن و كپين (شروط الايجاب و القبول):

أ - وته گانيان بهيني زور نهبيت ، نه گهر فروشياري وتي پيم فروشتي ماوهيهكي زوري پيچوو پاشان كپيار وتي كپيم ئهو دروست نيه يان قسه يه كه پهيوهندي به كپين و فروشتنه كهو نه بوو كرا پاشان وتي ليم كپيت ئه وه دروست نيه با قسه كه كه ميس بيت.

ب - دهبي قسهي كپيار له گهل قسهي فروشياري وهك يهك بن له همدوو روويه كه وه، نه گهر فروشياري وتي پيم فروشتي به سهد دينار، كپياريش وتي ليم كپيت به په نجا دينار يا وتي ئهم خانووم پي فروشتي به هزار دينار ئه ويش بلي نيوهي ئهم خانووم لي كپيت به پينج سهد دينار، مامه له كه دانامه زريت و دروست نيه چونكه قسهي كپيارو فروشياري جياوازن له يهك وهك يهك نين.

ج - مه رج و كاتي بو ديارى نه كريت. بهلكو دهبيت مامه له كه يان بو جيبه جي كردن بيت دهست به جي بو يه كجاري بيت، بو نمونه بلي ئهم خانووم پي فروشتي نه گهر فلان كهس هات يا ئهم خانووم پي فروشتي كاتي مانگي ره مه زان هات ئه ويش وتي ليم كپيت، دروست نيه و دانامه زريت له بهر بووني ئهو مه رج كه وا ده گيه نييت خاوه نه كه ي مه بهستي فروشتن و رازي بوون نيه بهو قسهي دهيكات.

پایه‌ی سیم: **فروشاو و فرخه‌کی:** واته شو شته‌ی مامه‌له‌کی له‌سەر ده‌کری و ده‌فروشریت له‌گه‌ل شووی له به‌رانبه‌ریدا وهرده‌گیری که نرخه‌کیه‌تی ، چند مه‌رجیک پیوسته له نرخ و فروشاو دا هه‌بی که نه‌مانه‌ن:

أ - فروشاوه‌که له کاتی کرین و فروشته‌که‌دا هه‌بیت، نابی شتی بفروشیت که نه‌بیت.
 ب - (عن حکیم بن حزام قال یا رَسُولَ اللَّهِ يَأْتِينِي الرَّجُلُ فَيُرِيدُ مِنِّي الْبَيْعَ لَيْسَ عِنْدِي أَفَأَتْبَعُهُ لَهُ مِنَ السُّوقِ فَقَالَ لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ)^۱ هه‌کیمی کوری حیزام (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: و تم نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جاری وا هه‌یه پیاوێک دیت بۆ لام داوای شتیک ده‌کات پتی بفروشم که له‌و کاته‌دا شو شتم نه‌ی پتی بفروشم نایا له بازار بۆی بکرم - دروسته پتی بفروشم؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی (شو شته‌ی له‌ده‌ستدا نییه مه‌یفروشه).
 هه‌روه‌ها نه‌م جوژه شت فروشته‌هه‌له‌تانندی تیدایه، (عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ)^۲ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ریگری کردوه له کرین و فروشتنی به‌رده‌اوێزی^۳ فریودان و هه‌له‌تانان).

ج - فروشاو نرخ مالێک بن له شمرعدا به‌هایان هه‌بی:

به‌بی ی نه‌م مه‌رجه شو شتانه که پیسن یا هه‌رامن دروست نییه کرین و فروشتنیان پتی بکریت، وه‌ک عاره‌ق و مردارووبو خوین و سه‌گ و زیل و پاشه‌روۆ ناژه‌ل.
 (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَعَلَهَا حَرَامًا ثُمَّ بَاعُوا فَأَكَلُوا لَمَنَّهُ)^۴ جابیری کوری عه‌بدوللا (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیست فەرمووی:

(۱) رواه ابو داود (۳۵۰۳)

(۲) رواه مسلم (۱۵۱۳)

(۳) به‌رده‌اوێزی: نه‌وه‌یه کریار به‌ردێک به‌اوێزی و کۆمه‌له شتیک بلێ که‌وته سه‌ر کامیان به‌م نرخه پیم بفروشه.

(۴) رواه البخاری (۲۱۲۱) و مسلم (۱۵۸۱)

(بهراستی خزاو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) فرۆشتنی عاره‌ق و مردارۆوو و بهراز و بتیان حه‌رام کردوو) جا ووترا نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رات چیه‌یه له‌باره‌ی پیوی مرادارۆوو که دیواری کهشتی پی سواغ ده‌دریت پیسته‌ی پی چه‌و ده‌کریت خه‌لکی بۆ چرا - وه‌ک نه‌وت - به‌کاری دینن؟ فهرمووی (نه‌خیر نه‌وه حه‌رامه) پاشان له‌وی دا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (خوا جوله‌که‌کان له‌ناویات له‌کاتی‌کدا خوا پیوی مرادارۆوی لی حه‌رام کردبوون نه‌وان ده‌یان‌توانه‌وه و پاشان ده‌یان‌فرۆشت و پاره‌که‌یان ده‌خوارد).

ج - ده‌بیت فرۆشراو و نرخ که‌لک و سودیان ده‌بیت به‌پی شمع و عورف و عاده‌ت: که‌واته میروو گیان‌داری زیان به‌خش که سودی لی نه‌بینریت یان به‌عاده‌ت سود لی نابینریت فرۆشتنی و کرپنی دروست نییه، هه‌روه‌ها نامیری موسیقاو قوما که له‌ شمع دا ریگه‌ی پی نادری حه‌رامه کرپن و فرۆشتنی پیوه بکریت چونکه مال به‌ فیرو‌دانه له‌به‌رانبه‌ری شتی‌کدا که سوودی نییه به‌لای شه‌رمه‌وه (وقد فی النبی ﷺ عن إضاعة المال^۱ (وه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ فیرو‌دانی سامان و مالتی قه‌ده‌غه‌کردوو)، به‌لام فرۆشتنی پلنگ بۆ راو فیل بۆ بۆ جه‌نگ و مه‌یون بۆ پاسه‌وانی و هه‌نگ بۆ هه‌نگوین دروسته چونکه سوودیان هه‌یه به‌پی عورف و ریگه‌ پیدراویشه له‌شه‌ردا هیچیان ریگری لی نه‌کراوه نه‌ له‌ قورئاندا نه‌ له‌ سوننه‌ت دا به‌ پیچه‌وانه‌ی سه‌گه‌وه که ریگری کراوه له‌ فرۆشتنی.

د - بتوانریت - فرۆشراو و نرخ - ته‌سلیم بکریت

کرپار یا فرۆشیار نه‌یتوانی فرۆشراو یان نرخ ته‌سلیم به‌ به‌رانبه‌ره‌که‌ی بکات نه‌گه‌ر مامه‌له به‌ حازر بوو نه‌و مامه‌له‌یه دروست نییه، جگه له‌ سه‌له‌م. تیدا کراوه که له‌ کاتی مامه‌له‌که‌دا ته‌سلیم ناکرئ به‌لکو دواتر له‌ کاتی دیاری کراودا ته‌سلیم ده‌کریت، چونکه نه‌گه‌ر کرپار پاره‌ بدات و فرۆشراوه‌که‌ی پی نه‌دریت له‌و کاته‌دا پاره‌که‌ی به‌ فیرو‌ ده‌روات نه‌وه‌ش دروست نییه و حه‌رامه.

هـ - خاوه ندرتې کړپار و فروشیار:

دهبې کړپار خاوه نې پاره که بیت و فروشیارېش خاوه نې فروشراوه که بیت، یان سهرېه رېشتیاری مندال و هه تیو بیت نه ویش ده توانې کړین و فروشتنیان بۆ بکات یا وه کیلی خاوه ن شت و نرخه که بیت، نه مانه ی باسما ن کردن دروست بۆیان کړین و فروشتن بکهن.

و - نرخ و فروشراو دیاری بیت بۆ کړپارو فروشیار.

فروشراو یا نرخ نا دیاری تېدا بیت لای همدو وکیان یا په کینکیان مامه له که دروست نییه چونکه به زوری نه و نادپاری په کیشو ناژاوه ی لی پیدای ده بیت، چونکه نه گهر واپو نه و نه زانراوی و خه له تاندنی تېدا رووده دات، پېشتر باسما ن کرد که پیغه مېهر (عليه السلام) ریگری له فریودان و خه له تاندن کردوه، نه و شتانه ی دهبې دیارو زانراوین نه مانه ن:

۱- نه گهر فروشراو و نرخ دیارین و به بهرچاوه وېن باچه نده و چونه باس نه کړیت نه و ماله دروسته.

۲- کړپارو فروشیار پېش مامه له که فروشراو نرخه کیان دیوه و له و شتانه ش نین به زووی بگورین له نیوان بینینه که یا مامه له که دا وه ک قوماش و خانو نه و کړین و فروشتنه که دروسته به لام نه گهر له و شتانه بوو ده گورې له و ماوه که مه دا نه و نه و بینینه به س نییه دهبې جارتکی تر بینریتته وه.

۳- بینینی هندیک له شتیک که له جیاتی هه مووی ، وه ک غونه ی، قوماش یا گه م و جور یا هدر شتیک که هه مووی وه ک وایه نه و بینینی هندیکی به سه له برې هه مووی.

۴- بینینی به شی دهره وه ی نه و شته ی که پارزهره بۆ ناوه وه ی وه ک شوتی و کاله ک و هه نار و هیلکه نه مانه بینینی توپیکله که ی به سه له برې هه مووی.

په شيمان بوونه وهكان

له بنه پرت دا كړين و فروشتن ته گهر پايه و مەرجه كانی بیتهدی بۆ دامه زراننده، واته فروشراو ده بیتته مائی كړیارو نرخیش هی فروشیاره بۆ هیچیان نیه په شیمان بیتته وه، به لام خوا و پیغه مېهر (علیه السلام) ره چاوی به رژه وهندی بهنده كانی كړدوه چونكه هندی جار كړیار یا فروشیار په لده كات له مامه له كیدا وهك پتویست ورد بوونه وه و سرغبدان به كار ناهیتنی بویه هدر كات كړين و فروشتن پايه و مەرجه كانی به دی هات بویه كجاری کوتایی به مامه له كه نایه ت به لكه مافی په شیمان بوونه وه ده میتنی همر چونتك ده توانی مامه له كه دامه زرتیت ، وه په شیمان بوونه وهش له سیّ حالتدا دروسته كه نه مانه ن:

په شیمان بوونه وهی دانیشكه و په شیمان بوونه وهی مەرچ و په شیمان بوونه وهی ناتواوی .

نیستاش به دریزی باسی نهم جورانه له په شیمان بوونه وه ده كین:

یه كه م: په شیمان بوونه وهی دانیشكه (خيار المجلس):

مه به ست لهم په شیمان بوونه وه نهویه هتا كړیارو فروشیار لهو شوتندا بن مامه له كه یان تیدا كړدوه بویان هدی په شیمان ببته وه با زوریش پتكه وین له همدان شوتنی مامه له كه یاندا، به لام ته گهر لیک حیا بوونه وه نهویه مامه له كه داده مزریت و په شیمان بوونه وهی دانیشكه نامیتیت، هروها په شیمان بوونه وهی دانیشكه نامیتیت ته گهر یه كینیان یا همدوکیان دامه زارندنی مامه له كهی هلبژاردو ووتی نهویه دامه زراندا یا کوتایم پیّ هیئا یا په شیمان نابهوه به لكه ی نهم جوره له په شیمان بوونه وه نهم فمرموده یه (قال علیه السلام: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَا جَمِيعًا أَوْ يُخَيَّرُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ).^١ پیغه مېهر خوا (علیه السلام) ده فمرموی (كړیارو فروشیار سره پشكن - له نیوان دامه زرانندن یا په شیمان بوونه وهدا - هتا له یه كتری جیانه بنه وه و به یه كه وه بن یا یه كینیان په شیمانی ده داته دهستی نهوی تریان).

(١) رواه البخاري (٢٠٠٣) و مسلم (١٥٣١)

(عن حکیم بن حزام رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُورِكْ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا) 'حکیمی کوپی حیزام (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغمبر (علیه السلام) فرموی: (کپیرو فروشیار سریشکن ههتا لهیه کتری جیا نه بنه وه جا نه گهر له گهل یه کتری راستیان کرد ناتواویان بۆ یه کتری باسکرد کپین و فروشتنه کهیان پیت و فدری تی ده کهوی به لام نه گهر له گهل یه کتری درویان کرد و ناتواویان له به کتری شارده وه کپین و فروشتنه کهیان پیت و فدری تندا نامتی).

مذهبست له جیابونونهوه: جیابونونهوی لاشه‌یانه له یه‌کتری، (عن مالک عن نافع وکان بن عمر إذا اشترى شیئا یُعْجِبُهُ فَارَقَ صَاحِبَهُ).^۲ نیمامی مالیک (ره‌حمتی خوی لیبی) له عبدوللای کوپی عومره‌وه ده‌یگیریتیه‌وه ده‌لی نافع ده‌لی: عبدوللای کوپی عومره (ره‌زای خوی لی بی) نه‌گهر شتیکی بکریایه‌وه ده‌لی بکریایه جیاده‌بوویه‌وه له‌وهی لیی کریوه). له‌م به‌لگه‌یه‌دا مذهبستی له جیابونونهوی لاشه‌یه.

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال بعث من أمير المؤمنين عثمان مالا بالوادي بمال له بخير فلما تبأينا رجعت على عقبي حتى خرجت من بينه خشية أن يرادني البيع وكانت السنة أن المتبايعين بالخيار حتى يتفرقا).^۲ همدروها عبدوللای کوری عومر (رهزای خوی لی بی) دهلی: (زهویه کم همدرو له ممدینه فروشتم به پیشه‌وای نیمانداران عوسمانی کوری عهفان (رهزای خوی لی بی) به زهویه کی نمو له خمیبر جا کاتی له مامه‌له که بووهینه وه پاش و پاش گه‌رامده دواوه همتا له ماله‌که‌ی هاتمه دهره وه له ترسی نه‌وه‌ی داوای په‌شیمان بوونه‌وه‌ی مامه‌له کم لی بکات وه سوننه‌ت وابوو کپیار و فروشیار په‌شیمان بوونه‌وه‌یان بو همدرو تا له به‌کتری جیا نه‌بنه‌وه).

(۱) رواه مسلم (۲۱۱۰) مسلم (۴۷ / ۱۵۳۲)

(۲) رواه البخاری (۲۰۰۱)

(۳) رواه البخاری (۲۱۱۶)

دووهم : په شیمان بوونه وهی مارج:

نهمه په کړپارو فروشیار په کیکیان یا همدو وکیان مارجی په شیمان بوونه وه بۆ خویان دابنن، تا ماوه یکی دیاریکراو، دروسته له گهل مامله که دا دابنریت یان داوای مامله که به مارجی له یه کتری جیا نه بوونه وه، نهم په شیمان بوونه وه یه ش چند مارجیکی هیه نه مانه:

ا - بۆ ماوه یه کی دیاری کراو بیت: نه گهر په کیکیان بلن په شیمان بوونه وه بۆ هبی، به لام دیار نه کرد دروست نییه، همدو ها نه گهر کاتیکي نادیا ری دیاری کرد وه بلن چند روژی یان تا فلان کس دپته وه له حاله تشدا دروست نییه.

ب - نابی له سی روژ زیاتر بیت: چونکه به زور لهو ماوه یه دا ده توانی خویه کلا بکاته به باریکدا دامه زراندن یا په شیمان بوونه وه نه گهر له سی روژ زیاتر بوو مارجی په شیمان بوونه وه که دروست نییه.

ج - ده بی ماوه ی په شیمان بوونه وه که به سهریه کهوه بیت و له گهل مامله که شدا بیت: نه گهر روژه کان که دیاری کردوه بۆ په شیمان بوونه وه به سهریه کهوه نه بوون یان له پاش جیا بونه وه بوون له یه کتری نه وه دروست نییه و مامله که ش هله دوشیتته وه.

به لگه ی نهم مارجانه ی باسما ن کرد نهم فهرموده یه، (عن حبان بن منقذ رضي الله عنه وقد شكا إلى رسول الله ﷺ أنه يخدع في البيوع فقال له النبي ﷺ: إذا بايعت فقل لا خلافة) (وفي رواية: وَلَيْ خَلْفًا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ) حیبانی کوری مونقیز (رهزای خوی لی بی) که هانای بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) برد که له کړین و فروشتندا ده خله تیتریت پیغه مبه ریش (ﷺ) پیی فهرمووی (نه گهر کړین و فروشتنت کرد بلن: بی خله تانندن) له روایه تیکی تردا (وه په شیمان بوونه وه بۆ هبی تا سی روژ).

زانایان ده لئن نهم فهرموده ماناکه ی گشتی یه تاییه ت نیه به جیا بونه وه.

* کە‌ی په‌شیمان بوونه‌وی مهرج نامیڤی:

ئەگەر ئەو‌ی په‌شیمان بوونه‌وی بۆ هەیه مامەڵە‌کە‌ی هەڵۆه‌شاندەو - لە‌ماو‌ی دیاری. کراودا بۆ په‌شیمان بو‌نەو ئەو مامەڵە‌کە هەڵۆه‌شیتەو، بە‌لام ئەگەر په‌شیمان بو‌نەو ئە‌ما مامەڵە‌کە دادە‌مە‌زریڤ و په‌شیمان بو‌نەو‌ی مهرجیش بە مانە‌ی خوارەو نامیڤی.

أ - بە‌ تەواو بوونی کات دیاری کراو: ئەگەر ئەو ماو‌ی بۆ په‌شیمان بو‌نەو دیاریان کرد تەواو بوو په‌شیمان نە‌بوو ئەو ئیتر مامەڵە‌کە دادە‌مە‌زریڤ و کە‌سیان ناتوانن هە‌لی بوە‌شیتنەو.

ب - بە‌ چواندن‌ی مامەڵە‌کو رازی بوون پێ‌ی لە‌ماو‌ی دیاری کراودا بۆ په‌شیمان بو‌نەو، وە‌ک ئەو‌ی کامیان په‌شیمان بو‌نەو‌ی بۆ هەیه بلی رازیم بە‌ مامەڵە‌کو په‌شیمان نا‌بە‌و.

ج - ئەو‌ی مافی په‌شیمان بو‌نەو‌ی هەیه لە‌ماو‌ی دیاری کراو بۆ په‌شیمان بو‌نەو فرۆ‌شراو‌کە بفرو‌شی یا بە‌ کرێ بدات یا هەر کارێ‌کی تر لە‌م جۆرانە کە بە‌ خاوە‌نیە‌تی نە‌بیڤ کارێ‌ی واکریڤ ئەو رازی‌بو‌نە بە‌ مامەڵە‌کە و په‌شیمان بو‌نەو نامیڤی لە‌و حالە‌تە‌دا ئە‌مە ئەگەر ک‌ریار شتی‌کی بە‌ فرۆ‌شراو‌کە کرد بە‌ دامە‌زراندن‌ی مامەڵە‌کە‌یه بە‌لام ئەگەر فرۆ‌شیار ماله فرۆ‌شراو‌کە‌ی فرو‌شت بە‌ کە‌سی‌کی تر یا هەر کارێ‌کی تر لە‌و جۆرە ئەو هە‌ڵۆه‌شاندەو‌ی مامەڵە‌کە‌یه و رازی نە‌بو‌نە پێ‌ی.

- **حوکمی فرۆ‌شراو لە‌ماو‌ی دیاری کراو بۆ په‌شیمان بو‌نەو‌ە‌دا :**

أ - خاوە‌نی فرۆ‌شراو له‌ کاتی دیاری کراو بۆ په‌شیمان بو‌نەو کێ‌یه‌؟

ئەگەر ک‌ریار و فرۆ‌شیار هە‌ردوو‌کیان په‌شیمان بو‌نەو یان بۆیان هە‌بوو په‌شیمان ببنەو ئەو خاوە‌نیڤی فرۆ‌شراو کە راگیراوه هە‌تا دە‌ردە‌کە‌وی مامەڵە‌کە دادە‌مە‌زریڤ یا هە‌ڵۆه‌شیتەو ، ئەگەر هە‌ڵۆه‌شایە‌و فرۆ‌شیار خاوە‌نیڤی، بە‌لام ئەگەر مامەڵە‌کە دامە‌زرا ئەو له‌ کاتی بە‌ستی مامەڵە‌کە‌و فرۆ‌شراو کە ک‌ریار خاوە‌نی بوو و نرخە‌کە‌ش هی فرۆ‌شیار بوو ، جا کە‌واتە هەر زیاده‌یه‌ک پەیدا بێ و بێ‌ی بە‌ فرۆ‌شراو‌کە‌و یا نرخە‌کە‌و ، ئەو هەر چی پە‌یوە‌ند بیت بە‌ فرۆ‌شراو وە‌ هی ک‌ریاره و هەر‌جیش بە‌ نرخه‌و بیت هی فرۆ‌شیاره .

بە‌لام ئەگەر په‌شیمان بو‌نەو بۆ ک‌ریار یا فرۆ‌شیار بیت ئەو فرۆ‌شراو کە هی ئەو‌یانە په‌شیمان بو‌نەو‌ی بۆ هەیه چونکە ئەو دە‌توانی هەر کارێ‌ک بکات ئەو له‌ کاتی په‌شیمان

بوونه وده دا فروشراو شو خواهنيتي هر زياډه و سوديكي هېي هېي وه هر نډك و خه رجيكش بېي له سهر شو.

ب - تياچووني فروشراوه كه له كاتي ديارى كراو بو پشيمان بوونه و:

نه گهر له كاتي ديارى كراو بو پشيمان بوونه ووه فروشراوه كه فوه تاو تياچوو، نه گهر پيش وهر گرتن بوو له لايمن كړپاره و شو مامه له يه هه لډه و شپته و و پشيمان بوونه ووه ناميني به لام نه گهر پاش وهر گرتنى فروشراوه كه تياچوو لهو كاته دا مامه له كه هه لډه و شپته و و پشيمان بوونه ووه ده ميني چونكه فروشراوه كه له نه ستوي كړپار دايه پاش وهر گرتنى.

سپيهم : پشيمان بوونه ووه عيب و ناته و او

(قال رسول الله ﷺ: مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي) پيغه مبهري خوا (ﷺ) ده فرموي: (شوهي) فيلتمان لي بكات له نيمه نيه)^۱

نه گهر فروشراو عيبى تيدا بوو فروشپار ده يزاني بهو عيبه به كړپارى نه لي شو فيل و نا راستييه وه كه له هوي فرموده ي پيشتر باسمن كرد روون ده بيته ووه (عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ مرَّ على صُبْرَةٍ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مِنْ غَشٍّ فَلَيْسَ مِنِّي).^۲ نه بو هورهيره (رهزاي خوي لي بي) ده لي: پيغه مبهري خوا (ﷺ) به بازاردا تيپهري به لاي كزمايه گهم دا ده ستى كرد به ناويدا په نجه كاني ته بوون جا فرموي: (بوچي شوه چيه خاوهني گهم ووتى باران لي ي داوه نه ي پيغه مبهري خوا (ﷺ) فرموي شو ته رت نه خستو ته سهره ووهي گهمه كه تا خه لكى بيبينن؟ شو كه سه ي فيل بكات له من نيه).

چ شتيك له سهر شو سى جوړ پشيمان بوونه ووه داده مه زريت

۱- پتويسته كه سى شتيكي فروشت عيب و ناته و او باس بكات نه گهر تيدا بوو نه گهر وای نه كرد شوه كړپار مافي پشيمان بوونه ووهي هيه، (عن عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

(۱) رواه مسلم ۱۶۶.

(۲) رواه مسلم (۱۰۱).

يقول الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاغٌ مِنْ أَخِيهِ يَبْعُ فِيهِ عَيْبٌ إِلَّا بَيْنَهُ لَهُ.^۱ عوقبه‌ی کوری عامیر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) بیست ده‌یغه‌رموو: (موسلمان برای موسلمان دروست نیه موسلمان شتیک بفروشتیت به برایه‌کی موسلمان‌ی و عه‌ییکی تیدابوو نیلا ده‌بیئت بوی باس بکات).

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أَنَّ رَجُلًا ذَكَرَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ يُخَدِّعُ فِي الْيُوعِ فَقَالَ إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لَا خِلَابَةَ^۲ عَبْدُ اللَّهِ كُورِ عومهر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیاوئیک به پیغه‌مبه‌ری (علیه‌السلام) ووت له کرین و فروشتندا ده‌خه‌له‌تینریت نه‌ویش فهرمووی (نه‌گهر کرین و فروشتنت کرد بلی بی فیل بی).

۲- که‌لک و سوود له‌به‌رانبه‌ر زه‌مانت کردن دایه:

فروشراده‌که سوود و که‌لکی هه‌بوو بۆ نه‌و که‌سه‌یه که فروشراده‌که زه‌مانت ده‌کات و له نه‌ستوی دایه (عن عائشة رضي الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ الْخَرَجُ بِالضَّمانِ)^۳ عائیشه (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فهرمووی: (سوود وهرگرتن له‌به‌رانبه‌ر زه‌مانت کردن دایه).

۳- کرپار فروشراو ده‌گیریتته‌وه بۆ خاوه‌نه‌که‌ی نه‌گهر فیل لی کرابوو:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَتَّاجَشُوا وَلَا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَلَا تُصَرُّوا الْعَنَمَ وَمَنْ ابْتَاعَهَا فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْتَلِبَهَا إِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ).^۴ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فهرمووی (مه‌رۆن به پیری باره‌وه - پیش‌گه‌یشتنی به بازار - هه‌ندیکتان مامه‌له مه‌کن به‌سه‌ر مامه‌له‌ی هه‌ندیکتان وه زه‌م مه‌کن به‌سه‌ر یه‌کتری دا - مه‌به‌ستی فیل کردنه - شارنشین شت نه‌فروشتیت بۆ لادی نشین وه گوانی ناژه‌ل مه‌به‌ستن هه‌ر

(۱) رواه ابن ماجه (۲۲۴۶) و الحاكم ۲۲ / ۳ و صحيحه و فقه الذهبي وهو حديث حسن

(۲) رواه البخاري (۲۱۱۷) و مسلم (۱۵۳۳ / ۴۸)

(۳) رواه ابو داود (۳۵۰۸) و الترمذي (۱۲۸۵) و النسائي (۴۴۹۰) و ابن ماجه (۲۲۴۲) وهو حديث حسن

(۴) رواه البخاري (۲۱۵۰) و مسلم (۱۵۱۵)

که‌س نه‌و ناژه‌له بکړیت نه‌وه سه‌رېشکه له هه‌لېژاردنی کامه‌یان به چاکی ده‌زانی: نه‌گهر پتی رازی‌بوو هه‌لېگریته‌وه نه‌گهر پتی رازینه‌بوو بی‌گریته‌وه له‌گه‌ل مه‌نی خورما).

۴- کړی‌ارو فرۆش‌راو ده‌توان په‌شیمان بڼه‌وه نه‌گهر مامله‌که حه‌رام بوو:
(قال ابو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يقول قال رسول الله ﷺ لَا تَلْقُوا الْحَلَبَ فَمَنْ تَلَقَّاهُ فَاشْتَرَى مِنْهُ فَإِذَا أَتَى سَيِّدَهُ السُّوقَ فَهُوَ بِالْخِيَارِ)^۱ نه‌بو هوږه‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) ده‌فرمووی: (به‌پیر کاروانی که‌ل‌وپه‌له‌وه مه‌چن، همر که‌سټک چوو به‌ پریه‌وه شتی لی کړی همر کات خاوه‌نه‌که هاته بازار نه‌وا سه‌ریه‌سته - یانی ده‌توانی په‌شیمان بیته‌وه-).

نهم جوړه مامله حه‌رامه که روښتنه به پیری کاروانی که‌لو پهل پیش گه‌یشتنی به بازار جا نه‌گهر خاوه‌ن که‌ل‌وپه‌له‌که گه‌شته بازار زانی فی‌لی لی کراوه ده‌توانی په‌شیمان بیته‌وه شته‌کی له کړی‌اره که وه‌رگریته‌وه.

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال كُلُّ بَيْعٍ لَا يَبْعُ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَتَفَرَّقَا إِلَّا بَيْعُ الْخِيَارِ)^۲ عه‌دوللای کورپی عومهر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) فرمووی: (هه‌موو کړی‌ارو فرۆشیاریک کړین و فرۆشتنه‌که‌یان دانامه‌زیت تا له‌یه‌کتری جیانه‌بڼه‌وه مه‌گهر مه‌رجی په‌شیمان بوونه‌وه دانین).

واته: پیش جیا نه‌بوونه‌وه یان له‌یه‌کتری مامله‌که‌کردن به فرۆش‌راوه‌که‌وه دروست نیه مه‌گهر به مه‌رجی بی په‌شیمان بوونه‌وه بیت نه‌جا دروسته چونکه وانه‌بی مامله‌که دامه‌زارو نییه تا له‌یه‌کتری جیانه‌بڼه‌وه.

۵- نه‌گهر قسه‌ی کړی‌او فرۆشیار جیاواز بوو، قسه‌ی فرۆشیار وه‌رده‌گیری:
(عن عبد الله بن مسعود قال سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يقول: " إِذَا اخْتَلَفَ الْبَيْعَانِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيِّنَةٌ فَهُوَ مَا يَقُولُ رَبُّ السَّلْعَةِ أَوْ يَتَارَكَانِ ")^۳ عه‌دوللای کورپی مه‌سعود (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیست فرمووی: (نه‌گهر کړی‌ارو فرۆشیار جیاواز بوون له

(۱) رواه البخاري (۲۱۱۷) و مسلم (۴۸ / ۱۵۳۳)

(۲) رواه البخاري (۲۱۱۳) و مسلم (۴۶ / ۱۵۳۱)

(۳) رواه ابو داود (۳۵۰۸) و النسائي (۴۶۴۸) و ابن ماجه (۲۱۸۶) وهو حديث صحيح بمجموع طرقه

نيوانياندا شايتيش نه بوو نهوه قسمي نهوه يانه خاوهن فروشراوه كه (به قسمي ده كريت) يا واز له مامه له كه دتنن و هله دهو شيتوه).

نهو كرين و فروشتانه ريكريان لي كراوه

هندی مامه له هديه كه له شهرع دا قدهغه كراوه و ريگري لي كراوه ليته دا باسيان ده كه مين له گمل بهلگه كانياندا:

۱- كرين و فروشتني كه فيل و خهله تاندني تيدا بيت:

نهم مامه له همموو كرين و فروشتنيك ده گريتهوه كه نه زانراوه يا قوماړ يا مەترسي تيدا بيت (عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ عن يبيع الحصة وعن يبيع الغر) نهبو هورهيره (رهزاي خواي لي بي) دهلي: (پيغه مبهري خوا (ﷺ) ريگري كرد له كريني بهرد هاويشتن^۱ و كريني فيل و خهله تاندن تيدا بوو).

نهم جوړه له كرين و فروشتن كه قدهغه كراوه بنه مایه كي گهروهيه له كرين و و فروشتن دا زور شت ده گريتهوه وهك فروشتني شتيك كه نيه يا نادياره يا نه زانراوه يا ناتوانري بدری به دهستي كپارهوه يان شتيك فروشيار خاوهني نيه يا فروشتني ماسي له دهريادا يا بيچو له سكي دايكيذا، نه مانه و شتوي نه مانهش كرين و فروشتني دروست نيه و مامه له كهشي دانامه زري چند جوړيك له كرين و فروشتني قدهغه كراو دواتر باس ده كه مين كه بهلگه يان له سر هاتوه زوريان لهم جوړه كرين و فروشتنن.

۲- كرين و فروشتن به دهست ليدان و بز فریدان

(عن أبي سعد الخدری رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ نهی عن المناذرة وهي طرْح الرجل ثوبه بالبيع إلى الرجل قبل أن يُقْلَبَهُ أو يُنْظَرَ إليه. وَنهى عن المُلَامَسَةِ وَالْمُلَامَسَةُ لَمَسُ الثَّوبِ لَا يُنْظَرُ إِلَيْهِ)^۲ نهبو سهعيد خودري (رهزاي خواي لي بي) دهلي: (پيغه مبهري خوا (ﷺ) كرين و

(۱) رواه مسلم (۱۵۳۴/۴)

(۲) كريني بهرد هاويشتن نهويه كپار بهردی بهاويژی بز كومه له شتيك كهوته سر همركاميان بهو نرخي پينشر وويهتي دهيات نهمه جوړيكه له قوماړ.

(۳) رواه البخاری (۲۱۴۴)

فروشتنی بۆ فریدان قه دهغه کردوو، نهوهیه که سیك فریدانی پوشاك و قوماشه کهی بۆ که سیکی فروشتنه پیش نهوهی نه مدیو دیوی بکات یا سهیری بکات ، ههروه ها کرین و فروشتنی دهست لیدانی قه دهغه کردوو، نهوهیه دهستان له شته که فروشتنیه تی - بی نهوهی سهیری بکات -).
 عن أبي هريرة (أن رسول الله ﷺ هي عن المأمسة والمأبذة) ' نهوهوه ریره (رهزای خوای لی بی) دهلی: (پنغه مبهری خوا (ﷺ) کرین و فروشتنی دهست لیدان و بۆ فریدانی قه دهغه کرد)

۳- کرین و فروشتنی سکی سک

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ هي عن يئح حبل الجبله وكان يئعا يتبايعه أهل الجاهلية كان الرجل يتاع الجزور إلى أن تنتج الناقة ثم تنتج التي في بطنها) ' عهبدوللای کورپی عومهر (رهزای خوای لی بی) دهلی: (پنغه مبهری خوا (ﷺ) فروشتنی سکی سکی قه دهغه کرد که کرین و فروشتنیه بوو خه لکی سهرده می نه فامی دهیانکرد - بهم شیوه بوو - که سیکی گوشتی ووشتی سهربرای ده فروشتی بۆ نهو کاتهی ووشته کهی سکی بی و پاشان نهو سکesh سکی بی که له سکی ووشته که دایه). واته گوشتی ووشته که ده فروشی به بیچووی بیچوویه که هیشتا خوشی له دایک نه بووه.

۴- کرین و فروشتنی بهرد هاویشتن،

پیشتر فهرمووده که یان باس کرد.

پیشهوا نهوهی (رهحه تی خوای لی بی) دهلی: ^۲ کرین و فروشتنی بهرد هاویشتن سی مانا و لیکدانموه هه لده گری:

أ- نهوهی بلای ههر کام له پوشاکانهی نهه بهردهی کهوته سهر که فری دهدهم بینم فروشتنی یا نهه زهوی لیرو ههتا ههر کوی بهرده که گهیشته که فری دهدهم بینم فروشتی بهوهنده.

ب - بینم فروشتی به مهرجی په شیمانه بوونهوهت بۆ ههیه هه تا نهه بهردم نه فری دهدهم.

(۱) رواه البخاري (۲۱۴۶)

(۲) البخاري (۲۱۴۳، ۳۸۴۳) مسلم (۱۵۱۴/۵، ۶)

(۳) بروانه (شرح النووي علی صحيح مسلم)

ج - بهرد فری دانه خوئی بکریت به کرین و فروشتن بهم شیوه بلئی ته گهر بهردهم گرتنه نو پوژاکه نهوه لیم کریوی به نهوهنده).

٥- کرین و فروشتنی په پړینی نیری ناژه:

(عن بن عمر رضي الله عنهما قال هي النبي ﷺ عن عَسْبِ الْفَحْلِ^١ عهبدوللای کورې عومهر (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغه مبهري (عليه السلام) قهدهغهی کردوه په پړینی ناژه لی نیر بفروشری).

٦- فروشتنی شتیك كه نییه تی:

(عن حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا بَنِي الرَّجُلِ فَيُرِيدُ مِنِّي الْبَيْعَ لَيْسَ عِنْدِي أَفَأَتْبَاعُهُ لَهُ مِنَ السُّوقِ فَقَالَ لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ^٢ حه کیمی کورې حیزام (رهزای خوای لی بی) دهلی: و تم نهی پیغه مبهري خوا که سیک داوای شتیكم لی دهکات پتی بفروشم منیش نیمه نایا شتیکی پتی بفروشم که له بازار بیکریم بوی؟ فهرمووی: (شتیک مه فروشه که نیته).

٧- فروشتنی فروشراوه که پیش وهرگرتی:

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ ابْتِاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ^٣ عهبدوللای کورې عومهر (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغه مبهري خوا (عليه السلام) فهرمووی: (ههر کهس خوارده مه نییه کی کری با نه یفروشیته ههتا وهری دهگری له فروشیار).

(و جاء أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ اشْتَرَى طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَكْتَالَهُ^٤ ده فهرمووی: (ههر کهس خوراکیکری کری با نه یفروشیته ههتا پیوانه دهکات).

(عن ابن عمر قَالَ كَانُوا يَتَّبِعُونَ الطَّعَامَ جُزْأًا بِأَعْلَى السُّوقِ فَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعُوهُ حَتَّى يَنْقُلُوهُ^٥ عهبدوللای کورې عومهر (رهزای خوای لی بی) دهلی: (خه لکی له بهشی سه ره وهی بازارپی مه دینه خوراکیان ده کری به گوتره جا پیغه مبهري خوا (عليه السلام) ریگری کردن که بیفروشنهوه تا نه یگوتیزنهوه - له شوتنه کهی خوئی-).

(١) رواه البخاری (٢٢٨٤)

(٢) رواه ابو داود (٣٥٠٣)

(٣) رواه البخاري (٢١٢٦) و مسلم (١٥٢٦)

(٤) رواه مسلم (١٥٢٨/٣٩)

(٥) أخرجه البخاري ، ٢١٣٧ ، و مسلم ، ١٥٢٧ / ٣٧ .

۸. مامله به سمر مامله‌ای براد:

نهویه که سیك شتیکی کپوه که سیکی تردا له ماوهی دیاری کراو بۆ په شیمان بوونه وده دا دپته لای و ده‌لی: من لهو شته چاکرت پی دده‌فرۆشم بهه‌مان نرخ یان وینه‌ی نهو شته پی دده‌فرۆشم به‌که‌متر لهو نرخه، (عن ابن عُمَرَ عن النبي ﷺ قَالَ لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ...).^۱ عه‌بدوللای کورپی عومر (ره‌زای خوای لی بی) پیغه‌مبه‌ری (علیه‌السلام) فرموی (با که‌س مامله نه‌کات به‌سمر مامله‌ای براکه‌یدا...). (عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال لا يسم المسلم على سوم أخيه).^۲ وه نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فرموی: (با موسولمان سه‌ودا نه‌کات به‌سمر سه‌ودای براکه‌یدا).

۹. دوو مامله له‌یه‌ک مامله‌دا که‌سیکی تردا:

(عن أبي هريرة قال قال النبي ﷺ من بَاعَ يَبِعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرُّبَا)^۳ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فرموی: هه‌ر که‌س دوو مامله بکات له‌یه‌ک مامله‌دا نه‌وه نرخه که‌مه‌که‌یان بۆ هه‌یه یا ریبوا سود - ده‌خوات-).

۱۰. حه‌رامه‌ی فروشتنی ثاره‌ق و مردار و بوو و به‌رازو به‌ته‌کان:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ وَيُذْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ)^۴ جابیری کورپی عه‌بدوللای (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: نه‌و سألہی مه‌که‌که‌ نازاد کرا گویم له‌پیغه‌مبه‌ری خوا بوو (علیه‌السلام) فرموی: (بینگومان خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی فروشتنی ثاره‌ق و مردار و بوو به‌رازو بتیان حه‌رام کردوه) عه‌رزیان کرد: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا رات چیه‌ ده‌رباره‌ی

(۱) رواه مسلم (۱۵۱۴)

(۲) رواه مسلم (۱۵۱۵)

(۳) رواه النسائي (۷/ ۲۹۵) و ابوداود (۳۴۶۱) و الترمذي (۱۲۳۱) وهو حديث حسن

(۴) رواه البخاري (۲۱۲۱) و مسلم (۱۵۸۱)

پیوی مردارو بوو دیواری کشتی پی سواغ ددرت پیستی پی چور ده کرتی و خه لکی بو چرا به کاری دینن - وهک نهوت - فرمووی: (نه خیر نهوه حرامه) پاشان لهوی دا پیغه مبهری خوا (علیه السلام) فرمووی: (خوا جوله که کان له نایات له کاتیکدا خوی گوره پیوی مردارو بووی لی حرام کردبون، دیان تونده وه پاشان دهیان فروشت و پاره که یان ده خوارد).

۱۱- فروشتنی وینه گیاندار:

(عن سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَبَا عَبَّاسٍ إِنِّي إِنْسَانٌ إِنَّمَا مَعِيشَتِي مِنْ صَنْعَةِ يَدَيَّ وَإِنِّي أَصْنَعُ هَذِهِ التَّصَاوِيرَ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَأُحَدِّثَكَ إِلَّا مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ سَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهَا حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا قَرَّبًا الرَّجُلُ رَبْوَةً شَدِيدَةً وَاصْفَرَّ وَجْهُهُ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنْ أَتَيْتَ إِلَّا أَنْ تَصْنَعَ فَعَلَيْكَ هَذَا الشَّجَرِ كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ).^۱ سه عیدی کوری نه بو حه سمن ده لی: من لای عه بدوللای کوری عه عباس بووم (ره زای خوی لی بی) کاتی پیاونیک هات بولای ووتی: نهی عه بدوللای کوری عه عباس، من که سیکم زیانم له سهر پیشی ده سته کاغه من نه م وینه نه دروست ده کم، جا عه بدوللای کوری عه عباس ووتی: هیجت بو باس ناکم نهوه نه بیت که له پیغه مبهری خوا (علیه السلام) بیستوه فرموویته، گویم لیبو فرمووی: (هه رکس وینه نه دروست بکات نهوه خوا سزای ده دات هه تا گیان ده کات به بریدا وه هه رگیز ناتوانی گیان بکات به بریدا) جا پیاهه که هه ناسه یه کی قولی هه لکیشاو رهنگی زهره بوو جا عه بدوللای ووتی: داماو نه گهر هه رده بی وینه بکیشیت نهو وینهی دارو دره ختو هه رشتیک بی گیان بی بیکیشه).

۱۲- کرین و فروشتنی بهروویم پیش پیگه یشتنی:

(عن ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا النَّبِيُّ ﷺ هَمَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَذُوَ صَلَاحُهَا هُمَا الْبَائِعُ وَالْمَشْتَرِي).^۲ عه بدوللای کوری عومهر (ره زای خوی لی بی) ده لی: پیغه مبهری خوا (علیه السلام)

(۱) رواه البخاري (۲۲۲۵) و مسلم (۲۱۱۰)

(۲) رواه البخاري (۲۱۹۴) و مسلم (۱۵۳۴)

قه‌ده‌غی کرد له‌فروشتنی به‌روبووم ده‌ستی به‌پینگه‌یشتن نه‌کردبی رینگری کرد له‌فروشیواو و کپیار - نه‌و مامله بکه‌ن-).

(عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هُوَ عَنْ يَبِيعَ الثَّمَارِ حَتَّى تُزْهِيَ فَقِيلَ لَهُ وَمَا تُزْهِيُ قَالَ حَتَّى تَحْمَرَ أَوْ تَصْفَر. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللَّهُ الثَّمَرَةَ بِمَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالًا أَحْيَاهُ).^۱ نه‌نس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قه‌ده‌غی کرد له‌فروشتنی به‌روبووم هه‌تا پینده‌گات) ووتیان پینگه‌یشتن چۆنه‌ فهرمووی: (هه‌تا سوور ده‌بیئت یا زه‌رد ده‌بیئت) فهرمووی: (نه‌گهر خوا به‌روبوومه‌ک‌ی له‌ناویرد له‌به‌رانبه‌ری چیدا هه‌رکام له‌نیوه مالتی براکه‌ی پی حه‌لال ده‌بی) واته: ده‌بیئت ده‌ست به‌پینگه‌یشتن بکات نه‌غیا دروسته، به‌لام پیش نه‌وه نه‌گهر شتیکی به‌سه‌رداهات و فه‌وتا له‌به‌رانبه‌ری چیدا نر‌خه‌ک‌ی وه‌رگرتوه.

۱۳- کپین و فروشتنی موزابه‌نه:

موزابه‌نه: بریتییه له‌فروشتنی خورمای تازه پینگه‌یشتو به‌خورمای تر، وه‌ فروشتنی میوژ به‌تری به‌پئوانه، (عن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ هُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْمُزَابَنَةِ أَنْ يَبِيعَ ثَمَرَ حَائِطِهِ إِنْ كَانَ نَخْلًا بِثَمَرٍ كَيْلًا وَإِنْ كَانَ كَرْمًا أَنْ يَبِيعَهُ بِزَيْبٍ كَيْلًا وَإِنْ كَانَ زَرْعًا أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلٍ طَعَامٍ وَنَهَى عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ).^۲ عه‌دوللای کورپی عومهر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کپین و فروشتنی موزابه‌نه‌ی قه‌ده‌غه‌ کردوه، که بریتییه له‌وه‌ی به‌روبوومی باغه‌ک‌ی گهر خورمای تازه پینگه‌یشتو بوو بیفروشتت به‌خورمای تر به‌ پئوانه‌و نه‌گهر تری بوو بیفروشتت به‌میوژ به‌پئوانه‌و نه‌گهر گه‌نم و جۆ (ی سه‌وز) بوو بیفروشتی به‌گه‌نم و جۆی تر. نه‌مانه‌ی هه‌موو قه‌ده‌غه‌ کرد).

(۱) رواه البخاري (۲۱۹۸) و مسلم (۱۵۵۵)

(۲) رواه البخاري (۲۱۷۱، ۲۱۸۵، ۲۲۰۵) و مسلم (۱۵۴۲/۷۶)

۱۴- کرین و فروشتنی دانه‌وتله‌ی سه‌وزی پینه‌گه‌یشتوو:

نه‌نسی کوری مالیک (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) قه‌ده‌غدی کردوه گه‌نم و جوو دانه‌وتله‌ی سه‌وزی پینه‌گه‌یشتوو - له‌گوله‌که‌یدا بیت- بیفروشتیت به‌دانه‌وتله‌ی ووشک^۱ وه همدنیک ده‌لین (عاقلة) فروشتنی کینگه‌یه به‌گه‌نم و جو که نه‌ندازه‌ی دیاری کراو بیت.

وه (عایره‌)ش: فروشتنی کینگه‌یه به‌سییه‌ک و چواریه‌ک نه‌و دانه‌وتله‌ی لیتی به‌ره‌م دیت (عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما هي النبي ﷺ عن الْمُخَابِرَةِ وَالْمُحَاقَلَةِ وَعَنْ الْمُزَابَنَةِ وَعَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا وَأَنْ لَا تُبَاعَ إِلَّا بِالْذِّنَارِ وَالذَّرْهَمِ إِلَّا الْعَرَايَا)^۲. جابری کوری عه‌بدوللا (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبهر (ﷺ) ریگری کرد له‌فروشتنی (به‌کری دانی) کینگه به‌خوارک (گه‌نم و جو) یا به‌سییه‌ک و چواریه‌کی نه‌وه‌ی لیتی به‌ره‌م دیت، هه‌روه‌ها ریگری کرد له‌فروشتنی به‌روبوومی درخت هه‌تا پینگه‌یشتنی ده‌ست پی نه‌کات و نابی بیفروشتیت به‌پاره‌و پول نه‌بیت جگه له‌عمرایا)

عمرایا کوی (عریه) بریتییه له‌نه‌وه‌ی خیزانیک خورمای تازه پینگه‌یشتوو وهرده‌گرن و ده‌یغه‌ملینن به‌خورمای وشک بو‌نه‌وه‌ی به‌تازه‌یی بیخون له‌جیاتیدا خورمای ووشک ده‌ده‌ن.

۱۵- نرخ‌ی سه‌گو کرتی نافرته‌ی داوین پیس و فالچی:

(عن أبي مسعودٍ الأنصاري رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هِيَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ)^۳ نه‌بو مه‌سعودی نه‌نصاری (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبهر (ﷺ) نرخ‌ی سه‌گو کرتی نافرته‌ی داوین پیس و فالچی قه‌ده‌غه‌کرد).

(عن رافع بن خديج أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ثَمَنُ الْكَلْبِ خَبِيثٌ وَمَهْرُ الْبَغِيِّ خَبِيثٌ وَكَسْبُ الْحَجَّامِ خَبِيثٌ).^۴ رافعی کوری خه‌دیج (ره‌زای خوی لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبهری خوا (ﷺ)

(۱) رواه البخاري (۲۲۰۷)

(۲) رواه البخاري (۲۳۸۱) و مسلم (۱۵۳۶)

(۳) رواه البخاري (۲۲۳۷، ۲۲۸۲، ۵۳۴۶) و مسلم (۱۵۶۷)

(۴) رواه مسلم (۱۵۶۸/۴۱)

فهرموی: (نرخى سهگ پیسه، کرنی ثافه‌تی داوین پیس پیسه، ده‌سکه‌وتی که‌له‌شاخگر پیسه).

۱۶- جیاکراوه‌ی نه‌زانراو:

نه‌ویه هه‌ندیک له‌به‌رووبوم یا دانه‌ویلله جیاکاته‌وه (به‌لام نه‌ندازه‌که‌ی نادیار بیت) نه‌وه فروشتنی دروست نییه، به‌لام نه‌گه‌ر نه‌ندازه‌که‌ی زانراو بوو دروسته.

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ إِذَا أَنْ يُعْلَمَ).^۱ جابیر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فروشتنی جیاکراوه (نه‌زانراو)ی قه‌ده‌غه‌کرد مه‌گه‌ر نه‌ندازه‌که‌ی بزانی‌ت). نه‌و کاته دروسته.

۱۷- فروشتنی خۆراک پیش پیتوانه‌کردنی:

دروست نییه خۆراک بفروشتنی هه‌تا پیتوانه نه‌کرت له‌کاتی کپینداو له‌کاتی فروشتنیدا (عن جَابِرِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الطَّعَامِ حَتَّى يَجْزِيَ فِيهِ الصَّاعَانِ صَاعُ الْبَائِعِ وَصَاعُ الْمُشْتَرِي).^۲ جابیر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) فروشتنی خۆراکی قه‌ده‌غه‌کرد هه‌تا دوو پیتوانه نه‌کرت، پیتوانه‌کردنی کپیارو پیتوانه‌کردنی فروشیار).

۱۸- فروشتنی تری به‌که‌سی که‌ عاره‌قی لی دروست ده‌کات:

(عن ابنِ عُمَرَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ).^۳ عه‌بدوللای کوری عومه‌ر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) فهرموی: (خوای گه‌وره نه‌فرینی کردوه له‌عاره‌ق نه‌وه‌ی ده‌یخواته‌وه نه‌وه‌ی ده‌یگیتی و فروشیارو کپیارو دروستکه‌ر _ نه‌وه‌ی ده‌یگوشی _ بو دروستکراو و نه‌وه‌ی هه‌لیده‌گری و نه‌وه‌ی بوی هه‌لده‌گرن - بوی ده‌به‌ن-).

۱۹- دروست نییه فروشتن و کپینی ده‌سکه‌وت (غنیمه‌ت) پیش به‌شکردنی به‌سه‌ر جه‌نگاه‌راند: (عن ابنِ عباس رضي الله عنه قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الْغَنَائِمِ حَتَّى

(۱) رواه النسائي (۷/ ۳۸) و الترمذي (۱۲۹۰)

(۲) رواه ابن ماجه (۲۲۲۸) وهو حديث حسن

(۳) رواه ابو داود (۳۶۷۴) و ابن ماجه (۳۳۸۰) وهو حديث صحيح

نُقَسَمَ).^۱ عبدوللای کوری عه‌بباس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قه‌ده‌غدی کرد غه‌نیمه‌ت بفروشریت هه‌تا دابه‌ش ده‌کرت).

۲۰- فروشتنی زه‌مکاری به‌نیازی فیل:

نه‌ویه که‌سیک بی نه‌وی نیازی کرینی شتیکی هه‌بی زه‌م بکات به‌سه‌ر یه‌کیکی تردا بو نه‌وی نرخی شته به‌رز کاته‌وه بو چه‌واشه‌کردنی کرپار. (عن ابن عمر أن رسول الله ﷺ هُي عَنْ النجش).^۲ عبدوللای کوری عومهر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ریگری کردووه له‌زه‌مکاری به‌نیازی فیل و خه‌له‌تانندن).

۲۱- فروشتنی پشيله دروست نییه:

(عن أبي الزبير قال سألت جابرا عن ثمن الكلب والسنور ؟ قال زجر النبي ﷺ عن ذلك).^۳ نه‌بو زوبه‌یر ده‌لی: پرسیارم له جابیر کرد ده‌ریاره‌ی نرخی سه‌گو و پشيله - بفروشریت - وتی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ریگری کرد له‌و کاره).

۲۲- فروشتنی خوین دروست نییه:

(عن ابن أبي جُحَيْفَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَى حَجَّامًا فَأَمَرَ بِمَحَاجِيهِ فَكُسِرَتْ فَسَأَلَتْهُ عَنْ ذَلِكَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هُي عَنْ ثَمَنِ الدِّمِّ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ الْأَمَةِ وَلَعَنَ الْوَأَشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَآكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَلَعَنَ الْمُصَوِّرَ).^۴ نه‌بو جوحه‌یفه (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (باوكم دی كۆيله‌یه‌کی كه‌له‌شاخگری كړی فه‌رمانی کرد نه‌وی كه‌له‌شاخی پیته‌گرت شكینرا منیش پرسیارم لی کرد له‌ویاره‌یه‌وه وتی: (بیگومان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ریگری کرد له‌نرخی خوین و سه‌گو کرئی گه‌نیزه‌ك (نافره‌تی داوین پیس) وه نه‌فرینی کرد خال کوت و خال بو‌کوتراو و سوو خوړو سوو‌ده‌ر وه نه‌فرینی کردووه وینه‌کیش و په‌یکه‌رتاش).

(۱) رواه النسائي (۷/ ۳۰۱) وهو حديث صحيح

(۲) رواه البخاري (۲۱۴۲) و مسلم (۱۵۱۶)

(۳) رواه مسلم (۱۵۶۹)

(۴) رواه البخاري (۲۲۳۸)

(۵) رواه المحاكم ۲/ ۳۵ و البهقي في السنن الكبرى ۵/ ۲۹۶ وهو حديث حسن

سوود (الربا)

يەكەم : (ربا) لە زمانەوانى و شەرىعدا:

(ربا) لە زمانەوانىدا بە مانای زیادەى ھەك قورئان دەفرموى: ﴿فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ الحج: ۵، واتە: كاتى بارانمان باراند بەسەر زەویدا (رووھى لى دەروى) و دەجولتى زەوى بەرز دەبىت و گەشە دەكات.

وھ (ربا) لە شەرىعدا: وەرگرتنى زیاد لە دەستمايە لە ھەندى شتى ديارىكراودا. كە ھەرامە بە دەقى قورئان و سوننەت و يەك دەنگى زانايان.

قورئان دەفرموى: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ البقرة: ۲۷۵ واتە: خواى گەورە فرۆشتن و كپىنى ھەلال کردووھ و رىبا و سوودى ھەرام کردووھ.

لە سوننەتدا: (عن جَابِرٍ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ).^۱ جابىرى كورى عەبدوللا (رەزای خواى لى بى) دەلى: (بیتغەمبەرى خوا (ﷺ) نەفرىنى کردووھ لە سوود خۆرو سوودەر و نووسەر و ھەردوو شایەتەكەى وھ فرموى ھەمويان ھەك يەكن - لە تاوانباریدا).

زانايانى ئىسلاميش يەك دەنگن لەسەر ھەرامى سوود و رىبا.^۲

دووەم: ھۆكەمەكەى:

رىبا ھەرامە بۆ وەرگرو نەوھش دەیدات بەلگەى ھەراميش ئەم بەلگانەى: خواى گەورە دەفرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ (۷۸) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ

(۱) رواه مسلم (۱۵۹۸)

(۲) بېوانە (موسوعة الاجماع ۱ / ۴۲۹ - ۴۳۰)

وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿البقرة: ۲۷۸ - ۲۷۹ واته: ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی پرواتان هیناوه له‌خوا بترسنو ئه‌و ریبای ماوتانه (لای خه‌لک) وازی لی بینن نه‌گهر خۆتان به‌پروادار ده‌زانن جا نه‌گهر ده‌ستی لی هه‌لنه‌گرن که‌واته بزانیو ئاگادار بن به‌جه‌نگیت له‌لایهن خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه، به‌لام نه‌گهر په‌شیمان ببنه‌وه ئه‌وه ته‌نها ده‌ستمایه‌که‌تان هی ئیوه‌یه نه‌ ستم بکه - له‌ خه‌لکی - نه‌ ستمتان لی ده‌کریت، وه‌ فەرمووده‌که‌ی جابیر گێڕایه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌فرینی له‌سوو خۆزو سوودهر نووسهر شایه‌ته‌کان کردو فەرموون هه‌موویان یه‌کسان.^۱

سێ یه‌م : به‌شه‌کانی سوود :

ریبا دوو به‌شه: ریبای دواخستن و ریبای زیاده.

- ریبای دواخستن: ئه‌و زیاده به‌مه‌رج گه‌راوه‌یه که قه‌رزده‌ر له‌قه‌رز وه‌رگری وه‌رده‌گری له‌به‌رانبه‌ری دواکه‌وتنی قه‌رزه‌که‌دا.

ئه‌و جو‌ره رība به‌ده‌قی قورنان و فەرمووده‌ی پیغه‌مبه‌رو (ﷺ) یه‌ک ده‌نگی زانایان هه‌رامه.

- ریبای زیاده: فرۆشتنی پاره‌یه به‌پاره‌ی وه‌ک خۆی یا خۆراک به‌خۆراکی وه‌ک خۆی و یه‌کیکیان له‌وه‌ی تریان زیاتره ده‌ست به‌ده‌ست و بێ دواکه‌وتن.

چواره‌م: نه‌و شتانه‌ی ریبای تێدایه :

۱- ئه‌م شه‌ش شته‌ی له‌م فەرمووده‌دا هاتوون ریبایان تێدایه به‌یه‌ک ده‌نگی زانایان:

(عن عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ).^۲ عوباده‌ی کوپی صامت (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی: (ئالتون به‌ئالتون و زیو به‌زیو و گه‌م به‌گه‌م و جو به‌جو و خورما به‌خورما و خوی به‌خوی به‌ئهن‌دازه‌ی یه‌ک بن و یه‌کسان بن و ده‌ست به‌ده‌ست، جا نه‌گهر ئه‌م جو‌رانه جیاواز بوون ئه‌وه چۆنتان ویست بیفرۆشن نه‌گهر ده‌ست به‌ده‌ست بو).

(۱) رواه مسلم (۱۰۶ / ۱۵۱۸)

(۲) رواه مسلم (۸ / ۱۵۸۷)

(عن أبي سعيد الخدري أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا الْوَرَقَ بِالْوَرَقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا شَيْئًا غَائِبًا بِنَاجِزٍ).^١ وه نهېو سه عیدی خودری (رهزای خوی لی بی) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ).
 فهرمووی: (نالتون به نالتون مه فروشن مه گهر به نه ندازه ی بن هه ندیکي له هه ندیکي زیاد مه کن
 وه زیو مه فروشن به زیو مه گهر به نه ندازه ی یه کن بن وه هه ندیکي زیاد مه کن له هه ندیکي نه ویهان
 قهرزو نادیاره مه یفروشن به به حازو بهرچاو تنها دهست به دهست نه بی).

(عن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه يُخْبِرُ عن رسول الله ﷺ قَالَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ).^٢ وه عومهری کوری
 خه تتاب (رهزای خوی لی بی) دهلی پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نالتون به نالتون ریبایه
 مه گهر دهست به دهست بیت، نهو بلی: بیگره، نه میش بلی: بیگره، زیو به زیو ریبایه مه گهر
 بلی هانی نه میش بلی هانی وه گهم به گهم ریبایه مه گهر هانی و هانی بیت وه جو به جو ریبایه
 مه گهر دهست به دهست بی هانی و هانی).

٢- زانایان را جیان له بوونی ریبای له شتی تردا که له فهرمووده که داس نه کراوه نه ویش
 ده گهر پته وه بو راجیایان له هوئی (علة) ریبای چیه لهو شتانه دا که فهرمووده که داس هاتوه.
 هوئی ریبای له نالتون و زیودا نه ویه که نرخي بو شتومو که له لوبل که واته هه رشتیک نرخ بیت بو
 که له لوبل وه پارهی نه مرزو به هه موو جوړه کانی وه نهو ریبای تیدایه وه هوئی چوار شته که ی تر
 که ریبای تیدایه رای به هیز نه ویه که خوارده مهنین بو خه لک و پتیا ن ده ژین که واته هه
 خوارده مهنیه کی تریش که خه لک پتویستی بیت و بو توی بیت ریبای تیدا وه ک برنج و زهرات
 نه گهر نهو شتانه ی تر به یه کتری فروشان ده بیت به قه در یه کن بن و دهست به دهست، هه ووه ها
 هه موو جوړه کانی پاره نه گهر به یینه ی خویان فروشان یا گوړانه وه ده بیت به نه ندازه ی یه کتر بن و
 دهست به دهست بیت.

(١) رواه البخاري (٢١٧٧) و مسلم (١٥٨٤ ، ٧٦ / ١٥٨٤)

(٢) رواه البخاري (٢١٣٤ ، ٢١٧٠ ، ٢١٧٤) و مسلم (١٥٨٦)

پينځهم: نه گهر نهو شتانه له فرموده كې عوباده كورې صاميتدا هاتوون
بفروشين بيه كتری وهك نالتون بهزيو يا نالتون بهخورما يا گهم بهجو، خورما بهگهم نهوه
دروسته يه كتيكان زياتر بيت لهوهی تريان به مخرجی دست به دست بيت.

(فَإِذَا اخْتَلَفَ فِيهِ الْأَوْصَافُ فَيُعْوَا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ).^۱ پينغه مبهري خوا (ﷺ) له
كوټايي فرموده كهدا فرمودی: (نه گهر نهو شتانه) (بیه کتر فروشان یهك جوړ نه بوون) جیواز
بوون نهوه چونتان ويست بیفروشن نه گهر دهست به دست بوو).

شدهشم: نابې شتيك بهره گزي خوی بفروشریت مه گهر بزانيټ به قهدهر يه كن:
(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ يَنِّعِ الصُّبْرَةِ مِنَ التَّمْرِ لَا يُعْلَمُ مَكِيلُهَا بِالْكَيْلِ
الْمُسَمَّى مِنَ التَّمْرِ).^۲ جابري كورې عهبدوللا (رهزای خوی لی بی) دهلی: پينغه مبهري خوا
(ﷺ) ريگری كردوه له فروشتني كومايه — خهرمانی — خورما كه نه زانيټ پيوانه ي چنده
به خورمايه كي پيوانه كراو).

هوهتم: فروشتني عهرايا ريگهي پيدراوه:

عهرايا: كړيني خورماي تازه پينگه يشتوه ده خه مليتري به خورماي ووشك نهوهی ده كړي بو
خواردني خوي و خيزاني ده كړي، له بهر پتويستي ريگهي پيدراوه.
(عن زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَخَّصَ فِي الْعَرَايَا أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا
كَيْلًا).^۳ زهيد كورې سابيت (رهزای خوی لی بی) دهلی: (پينغه مبهري خوا (ﷺ) ريگهي دا
خورماي تهرو تازه بفروشریت به خه ملاندني به نه ندازهی خورماي ووشك).

ههشتهم: دروسته نازه ليك بفروشریت به دوو يان زياتر له وينه ي خوي:

(عن عبد الله بن عمرو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُجَهَّزَ جَيْشًا فَنَفِدَتْ الْإِبِلُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ فِي
قِلَاصِ الصَّدَقَةِ فَكَانَ يَأْخُذُ الْبَعِيرَ بِالْبَعِيرَيْنِ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ).^۴ عهبدوللاي كورې عهر (رهزای

(۱) رواه مسلم (۸۱/ ۱۵۸۷)

(۲) رواه مسلم (۴۲/ ۱۵۳)

(۳) رواه البخاري (۲۱۹۲) و مسلم (۱۵۳۰)

(۴) رواه ابو داود (۳۳۵۷) وهو حديث حسن

خوای لی بی) ده‌لی: (پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمانی پێکرد له‌شکریه‌ک ناماده بکات، ووشتر ته‌واو بوو نه‌جا فرمانی پێکرد که له‌به‌چکه وشره‌کانی زه‌کات بدات جا ووشتریکی وه‌رده‌گرت به‌دوو به‌چکه ووشتری زه‌کات).

نۆیه‌م: کرپین و فروشتنی عینه‌ دروست نییه‌:

کرپین و فروشتنی عینه: نه‌وه‌یه فروشیار که له‌په‌لیک ده‌فروشییت به‌قه‌رز به‌که‌سیک به‌نرخیک پاشان لێی ده‌کړیته‌وه به‌پاره‌ی حازر به‌نرخیکی که‌متر له‌نرخه‌ی پێی فروشتوه.

(عن ابن عمر قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم أذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذلاً لا ينزعه حتى ترجعوا إلى دينكم).^١ عه‌بدوللای کورپی عومهر (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (نه‌گه‌ر کرپین و فروشتنی عینه‌تان کردو ده‌ستان گرت به‌کلکی مانگاوه -ناژه‌لداریتان کرد- رازی بوون به‌کشتوکال کردن وازتان له‌خه‌بات و تیکۆشان هینا خوا سه‌رشۆری و زه‌لیلیه‌کتان به‌سه‌ردا دینی لاینبات له‌سه‌رتان هه‌تا نه‌گه‌ریتنه‌وه بۆ ئایینه‌که‌تان).

(١) رواه ابو داود (٣٤٦٢) وهو حديث حسن

سه‌له‌م

یه‌که‌م: سه‌له‌م چس یه؟ فروشتنی شتیکی دیاری کراوه له‌ئه‌ستوی فروشیاره‌که‌دا بی‌ به‌نرختیکی پیش خراو. وه‌ک سه‌له‌مدەر بلی: نهم ملیون دیناره‌مدا به‌تۆ له‌سه‌له‌می په‌نجا ته‌نه‌که گه‌فی موصلی له‌ره‌مه‌زاندنا ته‌سلیمم بکه، سه‌له‌م له‌گه‌لکراویش قبولی بکات، هر له‌دانیشتنه‌که‌دا ملیونه دیناره‌که‌ی لی وه‌ریگری.

دووهم: به‌لکه‌س دروستی سه‌له‌م:

خوای گه‌وره ده‌فرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ البقرة: ۲۸۲ واته: نه‌ی نه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان هیتاوه نه‌گه‌ر قهرزیکتان دا به‌که‌سیتک بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کراو بینوسن.

عه‌بدوللای کوری عه‌بیاس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: شایه‌تی نه‌ده‌م سه‌له‌می زه‌مانه‌ت کراو بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کراو خوای گه‌وره له‌قورنانه‌که‌یدا جه‌لالی کردوووه ریگه‌ی پیداوه پاشان نهم

نایه‌ته‌ی خوینده‌وه (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ).^۱
عن ابن عباس قال (قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ مَنْ أَسْلَفَ فِي ثَمَرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَّعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَّعْلُومٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مَّعْلُومٍ).^۲ هه‌روه‌ها عه‌بدوللای کوری عه‌بیاس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هاته مه‌دینه‌ی پیروز، له‌وکاته‌دا دانیشتوانی مه‌دینه سه‌له‌میان له‌میوه‌دا ده‌کرد بۆ ماوه‌ی سالیکی و دووسال، جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمووی: (هه‌رکه‌سیتک له‌شتیکدا سه‌له‌می کرد، با له‌پیتوان و کیشانیکی زانراودا، بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کراو سه‌له‌م بکات).

(۱) رواه الشافعي (۱۳۱۴) و الحاكم (۲/ ۲۸۶) و البيهقي (۱۸/ ۶) بسند صحيح برواه (ارواء الغليل ۵/ ۲۱۳) (۱۳۶۹)

(۲) رواه البخاري (۲۲۳۹، ۲۲۴۰، ۲۲۵۳) و مسلم (۱۶۰۴)

سنّ يهـ: يايهـ و مهرجه کانی سه لهـ:

ب - ووتەي يېدان و وەرگرتن (الصيغة):

۱- کپیارو فرۆشیار پێویسته بزائن چەندەو چۆنە: بۆ غونە هەزار دیناری عێراقی، نەگەر شت و مهك بوو وهك گه‌م ده‌بی نهن‌دازه‌كه‌ی بزانیته‌ به‌پێوانه‌ یا كێشانه‌ له‌گه‌ڵ روونكردنه‌وه‌ چاكی و خرابیدا.

٢- له دانیشگه دا: سه له م دهر پاره که بدات به سه له م وهرگر: پیش نه وهی لهیه کتر جیابینه وه چونکه سه له م بریتیه له پاره ته سلیم کردن نه گهر نه کرا نه وه سه له مه که دروست نییه.

د سه له م له سه رگراوه که: بریتیه له و شتهی ده فرۆشریت، که فرۆشیار به لاین ده دات بیدات به سه له م دهر له بهرانبهر نه و پاره یه ی سه له م دهر که دهیداتی، وه ده بیئت نه م مه رجانیه ی تیدا بیئت:

١- ده بیئت له و شتانه بیئت به وه سف کردن چۆنیتی و چهن دیتی بزانیئت، به جوړی جیا بییته وه له شتی تر بۆنه وهی ناکۆکی و کی شه ی تیدا نه بی. به لگهی نه مه:

(عن عبدالله بن ابي أوفى رضي الله عنه قال: إِنَّا كُنَّا نُسَلِّفُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ فِي الْجَنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ وَالْتَمَرِ).^١ عه بدوللای کوری نه بو نه وفا (ره زای خوای لی بی) ده لی: نیمه له سه رده می پیغه مبه ری خواو (علیه السلام) و نه بو به کر و عوم مه ردا (ره زای خوای لی بی) سه له مان ده کرد له گه نمو جوو میوژو خورمادا)

نه مانیه له م فه رموده دا هاتوون هه موویان کی شانیه و پتوانه ده کرین و وه سف ده کرین به جوړی دواتر ناکۆکی له سه ر دروست نه بی.

٢- ده بی سه له م له سه رگراو زانراو بیئت، ره گه زو جوړو نه ندازه و سیفه تی لای سه له م دهر و سه له م وهرگر. (عن ابن عباس قال) قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ مَنْ أَسْلَفَ فِي ثَمَرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ).^٢ عه بدوللای کوری عه عباس (ره زای خوای لی بی) ده لی: پیغه مبه ری خواو (علیه السلام) فه رمووی: (هه رکه سینک له شتی کدا سه له می کرد با له پتوان و کی شانیه ی زانراو دا، بو ماوه یه کی دیاری کراو سه له م بکات).

٣- نابی تی که ل بیئت له چه ند جوړه شتی، وه گه نمو جو که نه زانیئت ریژه ی هه ریه که یان چه نده نه گهر ریژه یان دیار بوو دروسته وه ک قوماش دروست کرابی له خوړی و لۆکه و ریژه ی هه ریه که یان ده زانی.

(١) رواه البخاري (٢١٢٨)

(٢) رواه البخاري (٢٢٣٩، ٢٢٤٠، ٢٢٤٣) و مسلم (١٦٠٤)

۴- سەلەم لەسەر کراوە کە دەبێ قەرز بێت لەئەستۆی سەلەم وەرگردا، چونکە سەلەم فرۆشتنی شتیکی وەسف کراوە لەئەستۆی سەلەم وەرگردا ئەگەر ئامادەو بەبەرچاوەوە بوو ئەو سەلەم نیە.

۵- دەبێ بتوانی سەلەم لەسەرکراوە کە تەسلیم بکات: لەکات و شۆینی دیاری کراودا تەسلیمی سەلەم دەری بکات بەو جۆرە بێت وەسف کراوە لەپیشدا کەواتە دروست نییە سەلەم بکات لەشتیکدا لەکاتی بۆ دیاری کراودا نییە وەک تری و خورما لەزستاندا.

۶- کاتی تەسلیم کردنی سەلەم لەسەرکراو دیاری کراو بێت:
بۆ غوونە بلی سەد هەزار دینارم دابەتۆ لەسەلمی دە کراسدا وا و بن پاش مانگیکی تر تەسلیم بکەیت، ئەگەر کاتی دیاری نەکرد یا کاتیکی نەزانراوی دیاری کرد ئەو دروست نییە بەبەلگە (... بۆ ماوەی دیاری کراو سەلەم بکات).^۱

۷- شۆینی تەسلیم کردنی سەلەمە لەسەر کراوە دیاری بێت: ئەگەر ئەو شۆینە مامەلە سەلەمە کەیان تیدا کردوو گونجاو نەبوو بۆ تەسلیمکردنی سەلەمە لەسەر کراوە کە یا دەگونجا، بەلام هینانی بۆ ئەوی خەرج و مەسرفی دەویست، ئەو دەبێ شۆینی تەسلیم کردنی دیار بکەیت.

بەلام ئەگەر شۆینە کە مامەلە کە تیدا کراوە دەگونجاو هیچ خەرجیش نەدەویست بۆ هینانی ئەو لەویدا تەسلیمی دەکات ئەگەر شۆین دیاری نەکراو بەلام ئەگەر دیارکرا بوو ئەبێ لەو شۆینەدا تەسلیمی سەلەمە کە بکات.

قهرز (القرض)

یه کهم: مانای قهرز:

(قرض) له زمانی عهده پیدا به مانای بریتی و جیاکردنهویه، بویه به مالی به قهرزدارو دهلین چونکه قهرزدهر نهو ماله له مالی خوی جیاده کاتهوه.

له شهرعدا: بهو ماله دهوتریت که قهرزدهر دهیدات به قهرز وهرگر که وهك خوی بی زیادهو کهم بیداتهوه کاتی توانای ههبوو.

دووهم: به لکهس دروستی قهرزدان و وهرگرتنی:

قهرزدان و قهرزهوهرگرتن دروسته هیچ خرابیه کی تیدانییه، به لکو قهرزدان سوننه ته گهر داوا لیکراو ههیبوو بیدات.

خوای گهوره 'دهفرمووی: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً﴾ البقرة: ۲۴۵ واته: کتیه نهو کهسهی دهست قهرزدهدات به خوا خواش چهند بهرانبهری دهیداتهوه .

نهم قهرزدانه به خواو مالی بهخشین لهری خوادا دهگرتیهوه ههروهه قهرزدان به خه لکیش دهگرتیهوه .

(عن ابن مسعود أن النبي ﷺ قال ما من مسلم يقرض مسلماً قرضاً مرتين إلا كان كصدقتها مرة).^۱ عهبدوللای کوری مهسعود (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغه مبهه (ﷺ) فره مووی: (ههر موسلمانیک دوو جار قهرز به موسلمانیک بدات نهوه وهك نهوه وایه جارتک به خیر پتی داییت).

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال من أخذ أموال الناس يريد أداءها أدائها الله عنه ومن أخذها يريد اتلافها أتلفها الله).^۲ نهبو هورهیره (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیغه مبهه (ﷺ)

(۱) رواه ابن ماجه (۲۴۳۰) و ابن حبان (۱۱۵) وهو حديث حسن

(۲) رواه البخاري (۲۲۵۷)

فرمووی: (هر کس پارهو مالتی خه لک ببات بیهوی بیداتهوه نهوه خوای گهروه بوی جیبه جی دهکات و دهیداتهوه، به لام هر کس بیبات و بیهوی نهیداتهوه له ناوی ببات نهوه خوای گهروه له ناوی دهبات - ناتوانی بیداتهوه).

وه زانایانی نیسلام یهک دهنګن له سهر دروستی قهرز، چونکه له سهرده می پیغه مبهروه (ﷺ) کاری پی ده کری تا نه مړو بی نهوهی کس ټینکاری بکات.

سې یه: حکمه تی دروستی قهرز چیه:

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال من نفس عن مسلم كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة ومن ستر على مغسّر ستر الله عليه في الدنيا والآخرة ومن ستر على مسلم ستر الله عليه في الدنيا والآخرة والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه).^١ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بی) ده لی: (هر کس نارحه تیهک له نارحه تیهکانی دنیا له سهر موسلمانیک لایبات نهوه خوای گهروه نارحه تیهک له نارحه تیهکانی روژی دواپی له سهر لادهبات وه هر کس ټک ناسانکاری بکات بو قهرزاریکی نه دار خوای گهروه له دنیاو دواړوژدا ناسانکاری بو دهکات وه خوای گهروه بهرده وامه له یارمه تیدانی بهنده کیدایه هتا بهنده بهرده وام بیت له یارمه تیدانی براکمی).

حیکمه تی قهرزدان هاوکاری و یارمه تی دانی یه کتیه له ناو موسلماناندا و به هیژکردنی گیانی برایه تی یه له نیوانیاندا وه به تنګ یه که وه بوونه له نه بوونی و هه ژاریدا و لابر دنی نارحه تی و سه ختییه له سهر بی نه و او و ده ست کورتان.

چواړه: هه ندی له حوکه کانی قهرزدان:

١- قهرزدانی حرام: هندی جار قهرزدان حرامه، کاتی بزانی نهو که سه قهرزدهکات بو نهوه نهو پاره یه له ریګه ی حرام و ناره وادا خهرج بکات وه قومارو عاره ق خوار دنه وه و نهو جوړه شتانه.

ب - قهرزدانی ناپه سهند (مه گروه): کاتی بزانی که سی قهرز ده کات بو نه وهی خهرجی کات له شتیکی که هیچ بهرزه وهندییه کی تیدانیه یا ههروا به فیوژی ده دات، یا قهرز که ده زانیت ناتوانی بیداته وه.

ج - قهرزدانی واجب: کاتی که قهردار بزانی قهرز که قهرز ده کات بو پیوستی خوئی و مال و مندال و بو شتی پهوا و بهجی وه جگه له قهرز کردن ریگهیه کی تری نییه.

پینجه م: پایه کانی قهرز:

قهرز سی پایه یهیه: وتهی پیدان و وهرگرتن (الصیغه) قهرز دهرو قهرز که و ماله قهرز کراوه که.

ا- وتهی پیدان و وهرگرتن (الصیغه):

نه وهیه قهرز دهرو بلتی نهو پارهم به قهرز پیدای، قهرزه که ریش بلتی وهرم گرت. مهرج نیه به ووشه ی قهرز بیت، به لکو ههر ووشه یه کی تریش مانای قهرز بگه یه نی دروسته به کار بهیتری له جیاتی قهرز.

ب - قهرز دارو قهرز که مهرجه گانیان:

۱- رهشید بی: واته بالغ بی و قازانجی ناین و مال و سامان بزانی، چونکه نالوگزر کردن به مال و سامان پیوستی به سه لیمه و زانین ههیه که واته قهرز کردن مندال و شیت و نازانی کرین و فروشتن وهک پیوست بکات دروست نیه چونکه هیچ یه که له مانه ریگه یان پی نه دراوه کاروباری مال و سامانی بکه ن.

۲- سه ریسه ست بوون: که سی زۆر لیکراو بیت قهرزدان و یا وهرگرتنی دروست نیه، چونکه رهزامه ندی که مهرجه لهم که سه دا نیه.

۳- قهرز دهرو توانای به خشینی نهو ماله ی هه بی دهیدات به قهرز:

چونکه قهرزدان جوړه مال به خشینیکی تیدایه، بۆیه ده بی قهرز دهرو بتوانی مال بیه خشی، که واته وهلی و سه ریهرشتیار ناتوانی ماله ی نه وهی نهو سه ریهرشتی ده کات بدات به قهرز مه گهر بهرزه وهندی سه ریهرشتی کراوه که لهم قهرز دانه دا بیت.

ج - مال و باره قهرزكراوه كه:

هر مالېك يا شتيك كړين و فروشتني دروست بې، قهرزكردن و قهرزدانيسي دروسته.

شه شهم: قهرزكه ده بيت نه وېس قهرزي كړدووه بيگي پته وه:

چونكه نه گهر زياتر له وې قهرزي كړدووه لتي داوا بكرت بيگي پته وه نه و ريبايه، بهلكو ديارى بردن بۇ قهرزدهر له لايهن قهرزكه ووه ريبايه، (عن أبي بُرْدَةَ أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَلَقِيتُ عَبْدَ اللَّهِ بنَ سَلَامٍ رضي الله عنه ثُمَّ قَالَ إِنَّكَ بِأَرْضِ الرَّبَا مَا فَاشٍ إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدِي إِلَيْكَ حِمْلَ تِبْنٍ أَوْ حِمْلَ شَعِيرٍ أَوْ حِمْلَ قَتٍّ فَلَا تَأْخُذْهُ فَإِنَّهُ رَبَا).^١ نه بوپورده (رهزاي خواي لي بې) ده لي: هاتم بۇ مه دينه به عه بدوللاي كوپي سهلام گه يشتم (رهزاي خواي لي بې) پاشان وتي: تو له خاك و ولايتكداي سوو تييدا بلاوه جا نه گهر مافيتك به لاي كه سيكه وه بوو جا بارى گه نې كا يا بارى جو يا بارى به ديارى بۇ هيناي نه وه بيگومان ريبايه).

ده و تهم: دروسته قهرزكه زياتر له قهرزكه بداته وه به قهرزدهر:

نه گهر له كاتي قهرزدانه كدا به مهرج دانه نرابوو، (عن جَابِرِ بن عبد الله قال أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ قَالَ مِسْعَرٌ أَرَاهُ قَالَ ضَحَى فَقَالَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ فَقَضَانِي وَزَادَنِي).^٢ جابري كوپي عه بدوللا (رهزاي خواي لي بې) ده لي: رو شتمه خزمه تي پتغه مېهر (عليه السلام) له كاتي كدا له مزگه و تدابوو (ميسعر ده لي: و اېزائم جابري ووتى چي شته ننگابوو) پتغه مېهر (عليه السلام) فهرمووي: (دوو ركات نوپژ بكه) من قهرزي كم لاي پتغه مېهر بوو (عليه السلام) جا قهرزه كه ي داموه به زياده وه).

هه شتم: مؤلت دانې قهرزاس نه بوو:

نه گهر قهرزا نه بيوو قهرزه كه بداته وه سوننه ته له سهرې بوه ستې و مؤلته تي بدهي تا نه بې، خواي گه وړه ده فهرموي: ﴿وَإِنْ كَانَتْ دُوْعُسْرَقَرٌ فَنَظَرَةٌ إِلَى مَيْسَرَقَرٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ

(١) رواه البخاري (٣٨١٤)

(٢) رواه البخاري (٢٣٩٤) و مسلم (٧١/ ٧١٥)

کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿البقرة: ۲۸۰﴾ واته نه گهر قهرزدار نه داريوو نه وه مؤلته تي بدری تا دهوله مهند ده بی خو نه گهر (له قهرزه که) نازادی کمن نه وه بوخوتان باشته نه گهر بزائن.

(عن حُذِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ مَاتَ رَجُلٌ فَقِيلَ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ ؟ قَالَ كُنْتُ أَتَابِعُ النَّاسَ فَأَتَحَوِّزُ عَنِ الْمُوسِرِ وَأُخَفِّفُ عَنِ الْمُعْسِرِ فَقُفِرَ لَهُ قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ سَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ).^۱ حوزه يفه (رهزای خوای لی بی) ده لی : له پیغه مبهرم (ﷺ) بیست فهرمووی: (بیاویک مرد پی ووترا تو چی ده لی تی؟ ووتی شتم به خه لکی ده فروشت نه وهی دهوله ندبوايه چاوپوشیم لی ده کرد وه نه وهی ده ست کورت و ههزار بوايه له سهریم سوک ده کرد جا به خشرا - خو لی خوش بو -) جا نه بو مه سعود (که حوزیغه یه) ده لی نه مدم له پیغه مبهرم (ﷺ) بیست.

نویهم: قهرز کویرس دهوله مهند ستمه:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَطْلُ الْعَنِيِّ ظُلْمٌ).^۲ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بی) ده لی پیغه مبهرم (ﷺ) ده فهرمووی: (دواخستنی دانه وهی قهرز بو دهوله مهند ستمه).

دهیمه: قهرز کهر بیهوی بیداته وه یان نهیداته وه:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِثْلَافَهَا أَثْلَفَهُ اللَّهُ).^۳ نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بی) ده لی پیغه مبهرم (ﷺ) فهرمووی: (هر کهس مالی خه لک ببات و بیهوی بیداته وه خوای بو نه داته وه، به لام نهو که سدی مالی خه لک ببات بیهوی له ناوی ببات - بیخوات - نه وه خوا له ناوی ده بات).

یانزهیمه: قهرز دانه وهی چاک:

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سِتْرٌ مِنَ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِتَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِتًّا فَوْقَهَا فَقَالَ أَعْطُوهُ فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهُ بِكَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ)

(۱) رواه البخاري (۲۳۹۱)

(۲) رواه البخاري (۲۴۰۰) و مسلم (۱۵۶۴)

(۳) رواه البخاري (۲۳۸۷)

ﷺ إِنَّ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً). 'نه بو هورهیره (رهزای خوای لی بی) دهلی: پیایک ووشریک شش سالی به قهرزدابوو به پیغمبر (ﷺ) جا هاتبوو داوای کرد قهرزه که ی بداته وه فرمووی (ووشره که ی بدهنوه) هاوهلانیس گهران بۆ ووشریک و هک ووشره که ی خوی له تهمندا به لام دهستیان نه که وت ووشریک نه بی سالتیک له وی خوی گه وره تر بوو فرمووی (بیده نی) کابرا و وتی پیت دامه وه به چاکتر خوا چاکتر بداتی پیغمبر (ﷺ) فرمووی: چاکترینتان نهو که سهیه به جوانی قهرز بداته وه).

به کریدان و به کریگرتن (الإجارة)

یه کهم: سانای (إجارة) له زمان و شهرعدا:

نیجاره له زمانی عمره پیدا واته: پاداشت دانهوه وه ناوه بۆ نهو کریهه ده دریت بهو کهسهی کاریکی کردوه له بهران بهر کاره کهیدا، وه ووشه ی (أجر) به زوری بۆ پاداشتی دواروژ به کارده هینری وه (أجرة) بۆ پاداشتی دنیا به کارده هینری .
له شهرعدا: سوودیک بکریته مولکی که سیک له بهران بهر وهرگرتنی شتیک بهو مهرجانهی دواتر باسیان ده کهین.

دووهم: به لگه ی دروستی به کریدان:

خوای گه وره ده فرمووی: ﴿ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْحَمْنَ أُمَّهِنَّ ﴾ الطلاق: ۶ واته: جا نه گهر شیریان دا به مندا له که تان نهوا نیوهش کریان به نهی.

وه ده فرمووی: ﴿ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَأْتِيَنَّكَ اسْتَجِرُهُ إِنَّكَ خَيْرٌ مِّنْ اسْتَجِرْتَ الْقَوِيُّ الْآمِينُ ﴾ القصص: ۲۶ واته: که چیکتان - له دوو کچه - ووتی نهی بابه گیان به کری بگه - بۆ شوانی -

چونکه به راستی چاکترین کهسه به کری بگری به هیزو نه مینه وه ده فرمووی: ﴿ فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ، قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾ الكهف: ۷۷ واته: نه نجا لهو شاره دا دیواریکیان بینی نزیک بوو بکهوی (به نه ده چاکه که له گه ل مووسادا بوو) دیواره کهی چاک کرده وه (مووسا) ووتی نه گهر بتویستایه کریه که له بهران بهر وهرده گرت.

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: (وَأَسْتَأْجَرَ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِّنْ بَنِي الدَّيْلِ هَادِيًا خَرِيئًا) عائشه (رهزای خوای لی بی) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) و نه بویه کر (رهزای خوای لی بی) پیاو یکی رتیشانده ری زور شاره زا له ریگاو بیانیان به کری گرت له هوزی دیل بوو- تا ریگا نیشانده ریان بیت بۆ مه دینه).

سێ یەم: پایەکانی بەکریدان:

پایەکانی بەکریدان چوارن: بەکریدەرو بەکرێگر، وتە ی بە کرىدان و بە کرێگرتن، کەلک و سود بە کرێ دراوه‌کە، کرێ.

چوارەم: مەرجەکانی دروستی بەکریدان:

أ- رازیبوونی هەردوو لا بەکریدەرو بەکرێگر، خۆی گەورە دەفەرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا الذَّيْبُ ءَامِنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ النساء: ٢٩ واتە: ئەو کەسانە ی بڕواتان هیناوه مال و سامانی یە کترى مەخۆن بە ناهەق مەگەر بازرگانیه‌ک بێت بە رەزامەندی بێت له نیتوانندا وه خۆتان مەکوژن چونکه خوا میهره‌بانه پیتان.

ب - زانینى ئەو سودو کەلکە ی پەیمانەکە ی لەسەر بەستراوه بە چاکى ، تا رێگر بێت له ناکۆکى و ناژاوه، ئەویش بە بینینی ئەو شتە ی بە کرێ دەگیرى یا بە وەسف کردنى بە تەواوى.

ج - ئەو ی پەیمانەکە ی لەسەر بەستراوه دەبێ بەجێ بگات بەراستى و بەپیتی شرع.

د- توانای تەسلیم کردنى بەکرێ گیراوه‌کە و سود لى وەرگرتنى بە گشتى، کەواتە شتى داگیرکراو یا ولاغى بەره‌لا‌بوو دروست نییه چونکه توانای تەسلیم کردنیان نیه.

ه - ئەبێ کەلک و سوودەکە حەلالی و رەوا بێت ، نابێ حەرام یا واجب بێت، چونکه بەکرێگرتن لەسەر شتى حەرام دروست نییه هەروەها شتى فەرز وەك نوێژ و رۆژوو بەکرێ گرتن لەسەر ئەمانە دروست نییه چونکه فەرزی عەینن دەبێ خودی کەسەکە بیکات ئەکەسیکی تر.

پینجەم: ھۆکەمەکانی بە کرێگرتن و بەکریدان:

أ- ھەر کارو ئیشێک له شرعدا رەوا بێت کرێ وەرگرتن و کرێ دان لەسەری دروستە بەلگە ی زۆری لەسەرە لەوانە: (عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال ما بَعَثَ اللهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ). ئەبوھورەیرە (رەزای خۆی لى بى) دەلێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (خوا ھەر پێغەمبەرێکی ناردبێ شوانی مەرو مالاتی کردووه،.....).

(سُوَيْدُ بْنُ قَيْسٍ قَالَ جَلَبْتُ أَنَا وَمُخْرَمَةُ الْعَبْدِيِّ بَرًّا مِنْ هَجَرَ فَأَتَيْنَا بِهِ مَكَّةَ فَجَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْشِي فَسَاوَمَنَا بِسَرَاوِيلَ فَبَعَاهُ وَتَمَّ رَجُلٌ يَزِنُ بِالْأَجْرِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زِنْ وَأَرْجِحْ).^۱
 سوهیدی کوری قهیس (رهزای خوی لی بی) ده‌لی: من و مه‌خره‌می عه‌بدی له هجره^۲ هندی
 پو‌شاکمان هی‌نابوو (بو فروشتن) جا هاتین بو مه‌ککه جا پی‌غه‌مبهر (علیه‌السلام) به پیاده هات بو
 لامان و مامه‌له‌ی شهر‌والیکی له‌گه‌ل کردن و پیمان فروشت، وه له‌ویدا پی‌او‌یکی لی‌بوو به کری
 شتی ده‌کیشا، پی‌غه‌مبهریش (علیه‌السلام) فرموی پی: (کیشانه‌کته با قورس بی). واته هه‌میشه
 با شته کیشراوه‌که پارسه‌نگی هه‌بی.

ب - نه‌گهر کری‌که دیاری نه‌کراوو:

نهو کری‌کاره کری کاره‌کی ده‌که‌ویت چهند بیت له‌لای نهو که‌سانه‌ی لهو جزوره کارده‌کهن
 به‌به‌لگه‌ی فرموده‌که‌ی سوهیدی کوری قهیس.

ج - قه‌ده‌غه‌کراوه بانگ بیژ له‌سهر بانگدانه‌که‌ی کری وهر‌گری‌ت:

(عن عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْنِي إِمَامَ قَوْمِي، قَالَ: أَنْتَ إِمَامُهُمْ وَاقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ وَاتَّخِذْ مُؤَدَّنَا لَا يَأْخُذْ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا).^۳ عوسمانی کوری نه‌بولعاص (رهزای خوی لی
 بی) ووتی: نه‌ی پی‌غه‌مبهری خوا (علیه‌السلام) بمکه به پیش نویژی هوزه‌که‌م فرموی (تو پیش
 نویزانی، به‌پیتی توانای لاوا‌ترینیان پیش نویزیان بو بکه، بانگ بیژیکیش دابنی له‌سهر
 بانگدانه‌که‌ی کری وهر‌نه‌گری).

د - دانه‌وێله هارین به به‌شیک له هاراپاوه‌که:

دروست نییه گه‌نم یا جو یا ههر دانه‌وێله‌یه‌کی تر به به‌شیکی دانه‌وێله هاراپاوه‌که بهاری له
 جیاتی کری هارینه‌که (عن أبي سعيد الخدري قال نهي عن عصب الفحل وعن قفيز الطحان).^۴

(۱) رواه ابو داود (۳۳۳۶) ز الترمذي (۱۳۰۵) و النسائي ۷/ ۲۸۴ (۴۵۹۲) وابن ماجه (۲۲۲۰) وهو حديث صحيح

(۲) هجره شارته‌که له به‌حره‌ین

(۳) رواه ابو داود (۵۳۱) ز الترمذي (۲۰۹) و النسائي (۶۷۲) وابن ماجه (۷۱۴) وهو حديث صحيح

(۴) الطحاوي في مشكل الآثار (۱/ ۳۰۷) و الدار قطني ۳/ ۴۷ (۱۹۵) و البيهقي ۵/ ۳۳۹ وهو حديث صحيح.

ئه‌بوسه‌عیدی خودری (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) قه‌ده‌غدی کردوو به‌کری دانی پهرینی ناژه‌لی نیر (له ناژه‌لی می) و دانه‌وتله هارین به به‌شیک له هاراو‌ه‌که). ه - به‌کری گرتن بۆ قورنان خویندن دروسته^۱:

(عن ابن عباس رضي الله عنه أن نفرا من أصحاب النبي ﷺ مروا بماء فيهم لديدغ أو سليم فعرض لهم رجل من أهل الماء فقال هل فيكم من راق إن في الماء رجلا لديغا أو سليما فانطلق رجل منهم فقرأ بفاتحة الكتاب على شاة فبرأ فجاء بالشاة إلى أصحابه فكرهوا ذلك وقالوا أخذت على كتاب الله أجرا حتى قدموا المدينة فقالوا يا رسول الله أخذ على كتاب الله أجرا فقال رسول الله ﷺ (إن أحق ما أخذتم عليه أجرا كتاب الله).^۲ عه‌بدوللای کورپی عه‌بباس (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: چه‌ند که‌سیک له هاوه‌لانی پیغه‌مبهر (ﷺ) به‌لای ناویکدا تیپه‌رین خیلک له‌ویدا بوون که‌سیکیان مار پیوه‌ی دابوو جا پیاویتک له خیلکه‌هاته به‌رده‌م هاوه‌له‌کان ووتی: که‌سیکتان تیدا نیه دوعا خوین بیت ؟ چونکه له‌و خه‌لکه‌ی لای ناوه‌که‌دان پیاویتک مار پیوه‌ی داوه، یه‌کیتک له هاوه‌لان له‌گه‌لی رۆشت به‌چه‌ند سه‌رمه‌ریتک سورته‌ی فاتحه‌ی به‌سه‌ردا خویند جا کابرا چاک بوویه‌وه، پاشان مه‌ره‌کانی هیتایه‌وه بۆ ناو هاوه‌له‌کانی، نه‌وانیش نه‌و کاره‌یان به‌باش نه‌زانی، وتیان: له‌سه‌ر کتیبی خوا (قورنان خویندن) کریت وهرگرتوو؟ کاتی هاتنه‌وه بۆ مه‌دینه ووتیان: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) نه‌م هاوه‌له‌مان له‌سه‌ر قورنان کریتی وهرگرتوو، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: (شایسته‌ترین شتیک که کریتان له‌سه‌ر وهرگرتبی کتیبه‌که‌ی خودایه).

و- دروست نیه له‌سه‌ر فیرکردنی قورنان کری وهریگری:

(عن أبي بن كعب قال علمت رجلا قرآن فأهدى إلى قوسا فذكرت ذلك لرسول الله ﷺ فقال إن أخذتها أخذت قوسا من نار فردّتها).^۳ ئویه‌ی کورپی که‌عب (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیاویتکم فیری قورنان کرد نه‌ویش که‌وانیکی به‌دیاری بۆ هیتام منیش نه‌وه‌م بۆ

(۱) پروانه (فتح الباری شرح صحیح البخاری ۵ / ۵۷ - ۵۷۲) حدیث (۲۲۷۶)

(۲) رواه البخاری (۵۷۳۷)

(۳) رواه ابن ماجه (۲۱۵۸) و البيهقي (۶ / ۱۲۵ - ۱۲۶) وهو حدیث صحیح

پيغه مبهري خوا (ﷺ) باس كړد، فرموي: (نه گهر وهریگری نه وه كه وانيك له ناگر ودرده گری بویه منیش بوم گپړايده).

ز- دروسته به كړيداني شتيك به كړيښه كي ديارى كړاو بوماوه يكي ديارى كړاو:
(عن رافع بن خديج قال: كُنَّا أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ حَقْلًا، قَالَ: كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ عَلَى أَنْ لَنَا هَذِهِ وَلَهُمْ هَذِهِ فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ هَذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ هَذِهِ فَتَهَانَا عَنْ ذَلِكَ وَأَمَّا الْوَرَقُ فَلَمْ يَنْهَنَا).^١ رافعي كوپي خديج (رهزاي خواي لي بي) دهلي: نيمه له ناو نه نصاردا زهوي و زارمان له هه موويان زياتر بوو، دهلي: نيمه زهويان به كړي ددها - بهرهمي - نهو به شهي بو نيمه نهو به شيش بو نهوان، جا جاري وا هه بو نهويان سموز ده بو نهوي تريان سموز نه ده بو بويه نهو هه مان لي قه ده غه كرا، به كړيدان به پاره قه ده غه نه كړاو ليمان.

ح- به كړيداني زهوي به كړيښه كي ديارى كړاو دروسته :
(عن جابر قال كنا نخابرُ على عهدِ رسولِ الله ﷺ فنصيبُ من البسرِ ومن كذا فقال من كانت له أرضٌ فلْيَزْرِعْهَا أو لِيُخْرِثْهَا أَخَاهُ وَإِلَّا فَلْيَدَعْهَا).^٢ جابري كوپي عه بوللا (رهزاي خواي لي بي) دهلي: نيمه له سرده مي پيغه مبهري (ﷺ) زهويان به به شيكي بهرهمه كي (سي يهك يا چوار يهك) ددها به كړي، وه بن بيژنگ و شتر تر شمان بهر ده كهوت، جا پيغه مبهري خوا (ﷺ) فرموي: (هه كس زهويه كي هه بو با خوي بيچيني يان براكه ي بيكي لي نه گهر نا وزي ليبيني).

(عن سعد بن أبي وقاصٍ قال كان أصحابُ المزارعِ يُكْرُونَ في زمانِ رسولِ الله ﷺ مزارِعَهُمْ بما يَكُونُ على السَّاقِي من الزَّرْعِ فحَاوُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَاخْتَصَمُوا في بَعْضِ ذَلِكَ فَتَهَاَهُمْ رسولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُكْرُوا بِذَلِكَ وَقَالَ أَكْرُوا بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ).^٣ سعدى كوپي نهبي وه قاص (رهزاي خواي لي بي) دهلي: نهو كه سانه كي كلكه و زهويان هه بو له سرده مي پيغه مبهري خوا (ﷺ) زهويه كانيان به كړي ددها به بهرهمي نهوي له چوگه يا له ناو هه لگواسته كه سموز

(١) رواه البخاري (٢٣٣٢) و مسلم (١٥٤٧)

(٢) رواه مسلم (٩٥ / ١٥٣٦)

(٣) رواه ابو داود (٣٣٩١) و النسائي ٧ / ٤١ وهو حديث حسن بشواهد.

دەبوو جا هاتنه خزمەتی پیغەمبەری خودا (ﷺ) لەسەر هەندی لەو بارەیه‌وه کێشه‌یان بوو، پیغەمبەریش (ﷺ) رینگری لێکردن بەو جۆرە زهوی به کریی بدەن و فەرمووی: (به ئالتون و زیو (پاره) به کریی بدەن).

ح - نه‌گەر کریکاره‌که شته‌که‌ی خراپ کرد یان تیاچوو زامن ده‌بی: نه‌گەر که‌سیک کارێک بکات به کریی و شته‌که‌ خراپ کات زامن ده‌بی، یان شتی‌ک به کریی ده‌گری به‌ده‌سته‌یه‌وه ده‌فوتی نه‌وه دیسان زامن ده‌بی: (عن عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ تَطَبَّبَ وَلَا يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ).^١ عەمری کوپری شو‌عیب له باوکیه‌وه له باپیره‌وه (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: هەر که‌س چاره‌سه‌ری نه‌خۆش بکات پزیشکی نه‌زانێ نه‌و زامن ده‌بی - نه‌خۆشه‌که هەرچی به‌سه‌ر بی -).

ئاگاداری: گونا‌هی نه‌و که‌سه‌ی کریی گریکار نادات:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال قال الله ثلاثة أنا خصمهم يوم القيامة رجل أعطى بي ثم غدر ورجل باع حراً فأكَلَ ثَمَنَهُ ورجل استأجر أجيراً فاستوفى منه ولم يُعْطِ أجره).^٢ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (خوای گه‌وره ده‌فەرمووی: سی که‌س خۆم له رۆژی دوا‌یی دا داوا‌چیم له دژیان : که‌سیک به‌من سو‌یند ده‌خوا په‌یمان ده‌دا پاشان راست ناکات و په‌شیمان ده‌بیته‌وه، وه‌که‌سیک که‌سیکی نازاد - کۆیله‌ نیه - ده‌فرو‌شیت و نرخه‌که‌ی ده‌خوات وه‌ که‌سیک کریکارێک به کریی ده‌گری و کاری خۆی پێ ته‌واو ده‌کات و کریکه‌ی ناداتی).

١) رواه ابو داود (٤٥٨٦) و النسائي ٥٢ / ٨ (٤٨٣٠) و ابن ماجه (٣٤٦٦) وهو حديث حسن

٢) رواه البخاري (٢٢٢٧)

شريكايتي (الشركة)

په كهم: پيناسه (شركة) له زمانې عمره بيدا به ماناي تيكه لاوي ديت.

له شرعدا: مامه لويه كه له نيوان دوو كس يا زياتر دا به ره زامه ندي خوځان نه نجامي ددهن كه تيكه لكردنې مال و سامانه به مهبه ستې قازانچ كردن وه هه ندي جار به بې ويست و ره زامه ندي خوځان رووده دات وهك شريكايتي له ميراث دا.

دووم: به شهكانې شريكايتي: له روي مهبه ست بووني قازانچ يان نه بووني له شريكايتي دا شريكايتي ده بېته دوو به شهوه:

١- شريكايتي له مولگدا: نهويه دوو كس يا زياتر بېنه خاوهني مولكتيك به بې ويست و ره زامه ندي خوځان وهك نهويه به ميراث بويان جي بېني، يان به ره زامه ندي و ويستې خوځان پيكه وه بېنه خاوهني مولكتيك وهك نهويه به يه كه وه مولكتيك بكرن يا كه سيكي تر پتيان بېه خشي همدووكيان وهر بېگرن.

حوكمي نوم جوړه شريكايتيه:

هديره كيان خاوهني به شي خويه تي و ناتواني هېچ مامه لهو كارتيك له به شي شريكه كهيدا بكات به پرس و مؤلّه تداني شريكه كه ي نه بې چونكه هېچيان ده سلا تي به سر به شي شريكه كهيدا نيه.

مهبه ستې نيمه ليړه دا له شريكايتي هم جوړه شريكايتيه نيه به لكو نه مانه له شوي ني خوځاندا باسيان ليوه ده كريت ، له باس ميراث و به خشين و وسيت دا.

ب - شريكايتي پيمان به ستې (شركة العقد):

هم شريكايتيه مهبه ستمانه هم باسه دا كه پيشتر پيناسه مان كرد، هم شريكايتيه ش چهند جوړتيكي هديه، هه يانه دروسته و هه شيانه دروست نيه.

سنّ یهم: به‌لگه‌ی دروستی شهریکایه‌تی په‌یمان به‌ستن:

به‌شپوه‌یه‌کی گشتی شهریکایه‌تی دروست و ره‌وایه و له‌قورثان و سونه‌تی پیغه‌مبهردا (علیه‌السلام) به‌لگه‌ی دروستی و ره‌وابوونی هاتووه.

له‌قورثاندا چه‌ندین ثایه‌تی پیروز باس له‌میرات ده‌کات که میراتگره‌کان هاویه‌شن له‌و ماله‌دا که به‌میرات بۆیان به‌جی ماوه بۆ نمونه ده‌فرموئ: ﴿وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ إِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ﴾ النساء: ۱۲ واته: نه‌گهر پیاوێك یان ئافره‌تیك که میراتی لی نه‌گیرا (مردبوو) نه‌باوانی هه‌بوو نه‌مندال وه‌ته‌نها برابره‌کی یان خوشکیکی (له‌دایکه‌وه) هه‌بوو نه‌وه بۆ ههر یه‌ك له‌و دووانه‌ شه‌ش یه‌ك هه‌یه به‌لام نه‌گهر زیاتر بوون له‌برابره‌کی یا خوشکیك (ی دایکی) نه‌و کاته نه‌وانه هه‌موویان له‌سی یه‌ك - ی میراته‌که‌دا هاویه‌شن.

نهم ثایه‌ته به‌روونی شهریکایه‌تی له‌نیوان میراتگراندا باسکردووه که برا دایکی یه‌کان له‌سییه‌که‌دا شه‌ریکن. وه‌نهم ثایه‌ته‌ش ئاماژه‌ی به‌شه‌ریکی و هاویه‌شی تێدایه که له‌سه‌ر زمانی داود پیغه‌مبهر (علیه‌الصلاه و السلام) ده‌فرموئ: ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى

بَعْضٍ﴾ ص: ۲۴ واته: بێگومان زۆر له‌شه‌ریک و هاویه‌شه‌کان سته‌م له‌یه‌کتری ده‌که‌ن. له‌سونه‌تی پیغه‌مبهردا (علیه‌السلام) (عن أبي هريرة رَفَعَهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ أَنَا نَالِثُ الشَّرِיקَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ إِذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَيْنِهِمَا) نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بێ) ده‌تی: پیغه‌مبهر (علیه‌السلام) فرمووی: (خوای گه‌وره ده‌فرموئ: من سییه‌می دوو شه‌رکه‌کانم تا خیانه‌ت له‌گه‌ڵ یه‌کتری نه‌که‌ن، جا نه‌گهر ههر کاتیك یه‌کێکیان خیانه‌تی له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی تر کرد من له‌نیوانیان ده‌رده‌چم - واته به‌ره‌که‌ت له‌ماله‌که‌یاندا ناهێلم -).

عن السَّائِبِ قَالَ (أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَجَعَلُوا يُشْنُونَ عَلَيَّ وَيَذْكُرُونِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِعَنِي بِهِ قُلْتُ صَدَقْتَ بِأَيِّ أَنتَ وَأُمِّي كُنْتُ شَرِيكِي فَنِعِمَّ الشَّرِيكُ كُنْتُ لَا تُذَارِي وَلَا تُهَارِي) ۱

(۱) رواه ابو داود (۳۳۸۳)

(۲) رواه ابو داود (۴۸۳۶) و ابن ماجه (۲۲۸۷) وهو حديث صحيح

سائب (رهزای خوی لی بی) دهلی: رۆشتمه خزمهتی پیغه مبهەر (ﷺ) هاوه لانی دهستیان کرده وهسف و سه نای من به چاکه ناویان ده بردم، پیغه مبه ریش (ﷺ) فرمووی: (من له هه مووتان چاکتر ده بناسم) منیش وتم: راست ده که ی به دایک و باوکه وه به قوریانت بم: تو شهریکم بوی جا چاکترین شهریک بووی هه رگیز ریگری و ده مه قالدت له که لدا نه ده کردم).

چوارهم: جۆره کانی شهریکایه تی په یمان و حوکمه کانیان:

ا- شهریکایه تی له مالتیکدا بۆ ئه وه ی بازرگانی پتوه بکه ن (شرکه العنان):

ئه وه یه دوو کهس یان زیاتر بن به شهریک له مالتیکدا بۆ بازرگانی پتوه کردن به مه بهستی قازانج کردن، و قازانجه کهش هاویه ش بیت له نیتوانیاندا به ئه ندازه ی ماله که یان ، به لام نه گه ر خۆیان رازی بوون له قازانج دا یه کسان بن با پاره کهشیان یه کسان نه بیت ئه وه دروسته حوکمی ئه و جۆره شهریکایه تی یه دروسته و ره وایه به یه که دهنگی زانیان و شهرعزانان.

ب - شهریکایه تی یه کسانی (شرکه المفاوضة):

ئه وه یه دوو کهس یان زیاتر له مال و سامان دا بن به شهریک به شتویه کی گشتی ، هه ریه که یان چی هه یه هه موویان تیتیدا شهرکن وه هه ر یه که له وان وکیل و که فیلی ئه و ی تره و به شداره له قازانج و زه ره ری شهریکه که یدا حوکمی ئه م جۆره له شهریکایه تی:

به لای زانیانی شافیعی یه وه (رحمه تی خوی لی بی) دروست نییه و به تاله چونکه نادیار ی و خه لاتاندنی گه ره ی تیدایه به هۆی وه کیل بوون که فیل کردن به شتکی نه زانرا و ئه وه ش نادرسته .

ج - شهریکایه تی لاشه کان (شرکه الابدان):

پیشیده و تریت شهریکایه تی له کارو ئیشدا، ئه وه یه دوو کهس یا زیاتر ریک بکه ون کاری بکه ن ئه و پاره ی په یدا ده که ن له نیتوانیان به شی بکه ن به پیتی ریکه وتنیان پیشه که یان یه ک جۆر بیت یا جیاواز هه ر قه یناکات، وه که دارتاشه کان و ئاسنگره کان و به رگ دروه کان ... هتد.

حوکمی ئه م شهریکایه تی: دروست نیه چونکه زه ره رو زیان و فریودانی تیدایه ئه مه رای شافیعیه کانه که رای به هیز نه مه یه له م باسه دا ، چونکه ئه و فرمووده ی له م باره یه وه هاتوه که ریگه به م شهریکایه تی ده دات لاوازه .

د - شرکایه تی پیاوما قولان (شرکه الوجوه):

نډوډیه دوو کس یا زیاتری متمانه پیکراو له لایه ن خه لکډوډ بینه شریک بۆ نډوډی هډریه کیان شت به قمرز بکړیت بۆ هډردووکیان پاشان نډو شته بفروشن جا نډگمر قازانجی هډبوو نډوډ بهش ده کړیت له نیوانیاندا به یه کسانۍ یا به پیتی ریکه وتنیان.

حوکمی نډم شریکایه تیه: دروست نییه چونکه مال و سامان نیه له نیوانیاندا شریکایه تیش له بنډرډدا به مال ده بیت و ده کړی نډمه له لایه ک ، له لایه کی ترهوه زهرهرو زیانی تیدایه چونکه هډریه کیان کاریک ده کات بهرانبهر نیه له گهل نډوډی تریان له کاره کډا یا له جوړی نیشه کډا نډمه رای شافعییه کانه نډم رایهش به یتزه.

حوکه‌کانی شەریکایه‌تی شەری

١- خەڵک له ناو ناگرو له‌وه‌دا هاویه‌شن: (عن أبي خُدَّاشٍ عن رَجُلٍ من الْمُهَاجِرِينَ من أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ غَزَوْتُ مع النَّبِيِّ ﷺ ثَلَاثًا أَسْمَعُهُ يَقُولُ: الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلِّ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ).^١ ئەبو خەدەداش دەگێڕێتەوه له پیاویک له کۆچەران کە هاوێتی پێغه‌مبەر بوو (ﷺ) دەوتی: لەگەڵ پێغه‌مبەردا (ﷺ) سێ غەزام کردوووە گۆیم لیبوو فەرمووی: (موسلمانان له سێ شت دا هاویه‌شن: لەو‌ه‌رو ناو ناگر).

مەبەست له هاویه‌شیان واتە هەموویان دەتوانن سوودی لی وەرگرن و کەس ناتوانی رێگری خەڵکی لی بکات ئەم له کاتی‌کدا یە ئەو ناو ناگر و لەو‌ه‌ره له جێگایه‌کدا نەبێت مولکی کەسێک بێت بە‌لکو له شوێنێکدا بێت مولکی کەس نەبێت و مافی هەمووان بێت.

٢- دابه‌شکردنی ناو بە‌سه‌ر ئەوانەدا مافیان تێیدا یه:

(عن عبد الله بن الزُّبَيْرِ رضي الله عنهما أَنَّ رَجُلًا من الْأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ سَرَّخَ الْمَاءُ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أُرْسِلَ الْمَاءُ إِلَى جَارِكَ فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ قَتَلُونَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ اخْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْحَدَرِ فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُخْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ النساء: ٦٥. عەبدوللای کۆری زوبەیر (ره‌زای خوايان لی بێ)

دەوتی: پیاوی له ئەنصاره‌کان دەمه‌قالی بوو لەگەڵ زوبیردا له خزمەتی پێغه‌مبەردا (ﷺ) لەسه‌ر جۆگه‌ ناوی هەریه‌ کە خورماکانیان پێ ناو‌ده‌دا، ئەنصاری یه‌کە وتی: ناوه‌که بە‌رده‌ بار بپوات زوبیر رازی نەبوو، سکا‌لایان هێنا یه‌ لای پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی به‌ زوبیر: (تۆ

(١) رواه ابو داود (٣٤٧٧) و احمد (٣٦٤/٥)

باغه که تانوده و دواى نهوه ناوه که بده بۆ درواستیکه (نه نصارییه که رقی هستاو ووتی : نهی پیغه مبهری خوا (علیه السلام) له بده نهوهی که پورزاته ؟ پیغه مبهری خوا (علیه السلام) رهنگی دهم و چاوی تیکچوو پاشان فرمووی: (نهی زوییر باغه که تانوده پاشان ناوه که بگهروهه با بگه ریتهوه بۆ پهنگاوه کان) زوییر ووتی: وللاهی من واده زانم نم نایه تی لهم باره یهوه هاته خوارهوه: (سویند بئ به خوا باوه پریان تهوار نیه ههتا تو نه کن به حه کهم له هه موو نهو نا کوکیانهی له نینوانیاندایه پیدایه ده بی پاشان هیچ بیزاریه که هست بی نه کن له ده رو نیاندا لهو برپاره ی تو داوته و به ته وای ملکه چی بن)

۳- قه دهغه کردنی زیادسی ناو بیته قه دهغه کردنی له وپی دروست نییه:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال لا تَمْنَعُوا فَضْلَ الْمَاءِ لِمَنْعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلْبِ).^۱ نه بوهوره یه (رهزای خوی لی بی) ده لی: پیغه مبهری خوا (علیه السلام) فرمووی: (زیاده ی ناو قه دهغه مه کن تا نه بیته هو ی قه دهغه کردنی زیاده ی لهو پ).

۴- دروسته هاوبه شی له پاروو بازوگانیدا:

عن أبي المنهال قال: (بَاعَ شَرِيكَ لِي وَرَقًا بِنَسِيفَةٍ إِلَى الْمَوْسِمِ أَوْ إِلَى الْحَجِّ فَجَاءَ إِلِي فَأَخْبَرَنِي فَقُلْتُ هَذَا أَمْرٌ لَا يَصْلُحُ قَالَ قَدْ بَعَثَهُ فِي السُّوقِ فَلَمْ يُنْكَرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ فَأَتَيْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَتَحَنُّنُ بَيْعِ هَذَا الْبَيْعِ فَقَالَ مَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ فَلَا بَأْسَ بِهِ وَمَا كَانَ نَسِيفَةً فَهُوَ رَبًّا وَآتَى زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ تِجَارَةً مِنِّي فَأَتَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِثْلُ ذَلِكَ).^۲ نه بو مینهال (رهزای خوی لی بی) ده لی شمرکیکم هه بوو زهویکی فروشت به قهرز تا وهزی حه ج له دوا ی هات بۆ لام نه مه ی بۆ گپرامه وه منیش ووتم : نه مه کارکی نه شیاهه، ووتی: له بازار فروشتومه و که شیش نکۆلی لی نه کرده، منیش رۆشتم بۆ لای به رانی کوپی عازیب پرسیارم لی کرد نهویش ووتی: کاتی: پیغه مبهری (علیه السلام) هاته مه دینه ئیمه بهم جوړه سه ودا یه مان ده کرد فرمووی: (نهوه ی ده ست به ده ست بی قهیناکات به لام هه چی به دوا خست -

(۱) رواه البخاري (۲۳۵۴) و مسلم (۱۵۶۶)

(۲) رواه البخاري (۲۴۹۷، ۲۴۹۸) و مسلم (۸۶/ ۱۵۸۹)

قهرز - بیت نموه سووده) پرېو بؤ لای زهیدی کورې نمرقم چونکه نهو بازرگانیکې گموره تره لهن، منیش چووم بؤ لای پرسپارم لی کرد نهویش هه مان شپوهی پی ووتم).

٥- کیښه ریگاوبان له نیوان هاوبه شه کاند:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قضى النبي ﷺ إذا تشاجروا في الطريق بسبعة أذرع) (وفي رواية قال: إذا اختلفتم في الطريق جعل عرض سبعة أذرع)^١ نهوهورهیره (رهزای خوی لی بی) دهلی: نهگمر خه لک کیښه و ناکوکیان دروست کرد لهسر ریگا و بان پیغه مبر (عليه السلام) برپاریدا حموت بال بیت. له روایه تیکی تردا دهلی: (نهگمر لهسر ریگا و جاده ناکوکیان تیکهوت نهو پانی ریگه که به حموت بال مهزنده ده کرت).

٦- دروست نیبه دراوسن ریگس بکات دراوسیکه دار بخاته سر دیواره که:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال لا يمنع جار جاره أن يعزر خشبه في جداره ثم يقول أبو هريرة مالي أراكم عنها معرضين والله لأرمين بها بين أكتافكم)^٢ نهوهورهیره (رهزای خوی لی بی) دهلی: پیغه مبري خوا (عليه السلام) فرمووی: (با هیچ کس له نیوه ریگری دراوسیکه نه کات لهوی داریک (نیرگه یه ک) بخاته سر دیواره که)، پاشان نهوهورهیره (رهزای خوی لی بی) ووتی: نهو چیه ده بینم پیتان ناخوشه ؟ وه لاهی - پیتان راده گه نم و - ده یخه نه سرشانتان).

٧- نابی هاوبه شه کان زیان به یه کتری بگه یه نن:

عَنْ بَن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (قَالَ لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ وَلِلرَّجُلِ أَنْ يَجْعَلَ خَشْبَةً عَلَى حَائِطِ جَارِهِ وَإِذَا شَكَّكُمْ فِي الطَّرِيقِ فَاجْعَلُوهَا سَبْعَةَ أَذْرُعَ).^٣ عهبدولای کورې عهبداس (رهزای خوی لی بی) دهلی: پیغه مبري خوا (عليه السلام) فرمووی: (موسلمان - نابی زیان به خه لک بگه یه نن و نابی زیان به یه کتری بگه یه نن^٤ وه دروسته موسلمان دار بخاته سر دیواری دراوسیکه وه نهگمر گومان و کیښه تان بوو لهسر ریگا و جاده نهو حموت بالی بؤ دابنن).

(١) رواه البخاري (٢٤٧٣) و مسلم (١٦١٣).

(٢) رواه البخاري، ٢٤٦٣. و مسلم ١٦٠٩.

(٣) رواه احمد ١/ ٣١٣ و الطبراني في المعجم الكبير : ١١ / ٣٠٢ وهو حديث صحيح لغیره

(٤) يان : نابی لهسر هتاهو زیان به خه لک بگه یه نن و نابی تولهی زیان به زیان لیدان بکرتنهو.

بارمته دانان (الرهن)

یه کهم: پیتاسه کهس: له زمانی عمره پیدا به مانای راگرتن و به ندرکونه، وه که قورثان ده فرموی: ﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾ المدثر: ۳۸ واته: هه موو کهس به ندی کرده وه کانیه تی که نه غامی داوه، وه به مانای جیگیر بوونیش دیت. وه له شرعدا: شتی که - نرخدار بیت له شرعدا - قهرزدار له بارمته تی قهرزه که ی لای قهرزدهر دایه نی نه گهر له کاتی دیاری کراودا قهرزه که ی نه دایه وه، ده فروشریت و قهرزه که ی لی ده دریتته وه.

دووهم: به لکه ی دروستی بارمته دانان:

أ- خوی گه وه ده فرموی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَنَّ مَقْبُوضَةً﴾ البقرة: ۲۸۳ واته: نه گهر نیوه له سه فردا بوون و (مامه له یه کی قهرزتان له گهل یه کتریدا کرد) نووسه ریتکتان ده ست نه کهوت (قهرزه که بنوسیبت بو متمانه ی دانه وه ی قهرزه که) بارمته یه که وه ریگرن.

ب - (عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ اشترى طعامًا من يهودي إلى أجل ورهنه درعًا من حديد) عائشه (ره زای خوی لی بی) ده لی: (پیتغه مبه ر (ﷺ) هه ندیک جوی به قهرز له جوله که یه که کړی و زری پوشیکی ئاسنی به بارمته ی قهرزه که دانان).

زۆجار وا پتیوست ده کات له زۆریت له مامه له کاندای بارمته دابنری بو متمانه کردن و دلنیا بوون له دانه وه ی قهرزه که وه له کاتی نه دانه وه پیدا ده توانریت قهرزه که له بارمته یه هه لگی ریتته وه وه قهرزدهر پاریزراو ده بی له فیل و غه دری قهرزدار.

سڼ یه: سوود و سکرتن له بارمته به سوار بوون و دوشینی شیرمه‌که‌ی:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ الظهر يُرْكَبُ بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُوْنَا وَلَكِنَّ الدَّرَّ يُشْرَبُ بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُوْنَا وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ النَّفَقَةُ).^۱ نه‌بو هوریره (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغم‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (پشتی وولاغی ره‌هنکراو - له‌لایه‌ن قه‌رزده‌روه - بۆ سواری به‌کارده‌هینری له‌به‌رانبه‌ر به‌خیوکردنیدا وه‌شیری گوانی ناژه‌لی ره‌هنکراویش ده‌خوریتمه‌وه له‌به‌رانبه‌ر به‌خیوکرنیدا، وه نه‌و که‌سه‌ی سواری ره‌هنکراو ده‌بی شیرمه‌که‌ی ده‌خواتمه‌وه به‌خیوکردن له‌سه‌ر نه‌وه).

سپاردن (الوديعه)

يه كم: پټناسه كهي: له زمانى عمره بيدا: دانانى شتيكه لاي كه سيك پاريزگاري بكات، وه به شته دانراوه كesh دهورتيت.

به لام (وديعه) له شهر عدا: بهو شته دهورتيت كه سيكي لاي كه سيكي تر دايدنه نيت بو نه وهى بوى بپاريزت.

دووهم: حوكمه كاني سپاردن:

نه گهر سپاردن به شيوه يكي راست و دروست نه نجامدرا نه وه ثم حوكمانه لاي ده كه وټته وه: ا - نهو كه سهى سپارده كهي لا دانراوه واجبه بپاريزي.

ب - پټويسته لاهسر نه وهى سپارده كهي لا دانراوه له شويى گونجاو بو نهو شته دا بپاريزي ج - به خودى خوي بپاريزي، نابي بيداته ده ستى مندال و خيتراني بپاريزن.

سني يه: سپارده لا دانراو زامن نابي نه گهر سپارده كهي تياچوو:

نه گهر سپارده كه تياچوو بي نه وهى هيچ ده سلات و خيانه تي نهو كه سهى تيداييت لاي دانراوه نهو زامن نابي و هيچي ناكه وټته سهر.

عن عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما قال قال: (رسول الله ﷺ من أودع وديعه فلا ضمان عليه) 'عبدوللاي كوي عومهر (ره زاي خويان ليبي) ده لي: پټغه مبهري خوا (عليه السلام) فهرمووي: (هر كه سيك سپارده يه كي لا دانرا نه وه هيچ بزارده نيكي له سهر نيه).

چوارهم: گټوانه وس سپارده پټويسته:

نه گهر خاوه ني سپارده داواي سپارده كهي كرد پټويسته نهو كه سهى سپارده كهي لاي بيگيرتته وه بو خاوه نه كهي خوي گه وره ده فهرمووي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾

النساء: ۵۸ واته: بیگومان خوا فرماتان پیده‌کات سپارده‌کان بده‌نوه به خاوه‌نی - نه‌گهر داوای کرد -

وه ده‌فهمووی: ﴿فَإِنْ آمَنَ بِبَعْضِكُمْ بَعْضًا فَلَیُوْزِ الَّذِیْ اَوْثَمِنَ اٰمَنَتَهُ وَلِیَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ﴾
البقرة: ۲۸۳ واته: جا نه‌گهر هه‌ندیکتان له هه‌ندیکتان دنیابوون نه‌و با نه‌وکه‌سه‌ی به نه‌مین زانراوه سپارده‌که بداته‌وه، وه با له په‌روه‌دگاری بترسیت .

(عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ أَدْ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ اٰثَمَنَكَ وَلَا تَخُنْ مِنْ خَانَكَ).^۱
نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌ئی: پی‌غهرمبه‌ری خوا (ﷺ) فهمووی: (ههر که‌س سپارده‌یه‌کی لادانایت بیده‌ره‌وه وه خیانه‌ت له که‌سی‌ک مه‌که خیانه‌تی لی کردوویت).

خواستن (العارية)

یه کهم: پیناسه کهم: له زمانى عهره بى دا: (عارية) ناوه بۆ هەر شتئى مروّفه دایدات به که سیکى تر تا سوودی لى ببینیت و پاشان بیگیریتتهوه بۆ خاوه نه کهى. له شهرعدا: شتی که به خواستن له که سیک وهر بگری بۆ نه وهى سوودی لى وهر بگری و پاشان بیگیریتتهوه بۆ خاوه نه کهى بى بهرانبهر .

دووهم: به لگهى دروستنى خواستن: خوى گهروه دهفرمووى: ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ (۱) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (۲) الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ (۳) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (۴) الماعون: ۴ - ۷ واته: جا هاوار بۆ نوێزگه ران ، نهوانهى له نوێزه كانيان بى ناگان ، نهوانهى رووپامایى ده کهن هه موو شتی که به سود ده گرنهوه له خه لکی - وه ک ههر شتی که خه لک له یه کتری ده خوازن - وه خوى گهروه دهفرمووى: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ المائدة: ۲ واته: موسلمانان هاوکاری یه کتر بکهن له سه ر چاکه و پارێزگاری .

(قال رسول الله ﷺ: وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ).^۱ پیغه مبهرى خوا (عليه السلام) دهفرمووى: (خوى گهروه له یارمه تیدانى بهنده ی دایه هه تا بهنده له یارمه تى دانى برا کهیدا بیت) وه نه نهس (رهزای خوى لیبى) ده لى: (له مه دینه دا تر سیک روویدا ئینجا پیغه مبه ر (عليه السلام) نه سپیکى له نه بو ته له خواست و به ره و رووداوه که رۆشت ئینجا که گه راپه وه فره مووى هه چمان نه دی).^۲

سئ یه م: حوکه مگانى خواستن:

أ- پنیسته خوازاو بگه ریتتهوه: خوى گهروه دهفرمووى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ النساء: ۵۸ واته: خوا فره ماتتان پیده کات سپارده کان بده نه وه به خاوه نی.

(۱) رواه مسلم (۲۶۹۹) و ابو داود (۴۹۴۶) و الترمذی (۱۴۳۰) و ابن ماجه (۲۲۵)

(۲) رواه البخاري (۲۴۸۴) و مسلم (۲۳۰۷)

ب - تیاچوونی خوازراو:

تهګر شتیګی خوازراو تیاچوو نهو کهسې خواستویه تی دهبی بیژیریت با کهمته رخه فیش نه بویت پیغه مبهري خوا (ﷺ) چهند زړیه کی له صفوان خواست بژ جندګی حونه یی جا صفوان ووتی: نایا به زه وټکردن زړیه کان ده بیت؟ پیغه مبهري (ﷺ) فرمووی: (به لکو به خواستن دهیان بهم تهګر تیاچوون دهیان بژیرم).^۱

ج - دروست نییه ریګری بکریت له خوازراو:

(عن عبد الله قال كنا نَعُدُّ الْمَاعُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَارِيَةَ الدُّلُو وَالْقَدْرِ).^۲ عهبدوللا کورې مه سعود (ره زای خوی لیبی) ده تی: (تیغه له سهردمه ی پیغه مبهري (ﷺ) - ماعون - مان به دۆلچمو قابله مه داده نا - که دراوسی له دراوسی ی بخوازی).

د - چهند نمونه یه که لهو شتانه ی نابی ریګری له خواستنیان بکری:

وهک دوشینی شیری ناژهل بژ کهسی پیوستی پی ی بی، سواری وولاغ کردن و پهراندنی ناژهل نیر له می، (عن جابر بن عبد الله عن النبي ﷺ قال ما من صاحب إبل ولا بقر ولا غنم لا يؤدّي حقها إلا أقعد لها يوم القيامة بقاع قرقر تطوّه ذات الظلف بظلفها وتنطحه ذات القرن بقرنها ليس فيها يومئذ جماء ولا مكسورة القرن قلنا يا رسول الله وما حقها قال إطراق فحلها وإعارة دلوها ومنحنتها وحلبها على الماء وحمل عليها في سبيل الله).^۳ جابری کورې عهبدوللا (ره زای خویان لیبی) ده تی: پیغه مبهري (ﷺ) فرمووی: (هیچ خاوهن ووشر و گا گهل و ناژهلنیک نیه که حقه که ی - زه کاته ی - نه دات، له روژی دوایدا له دهشتیګی فراوانی سهرادا دادنه شیتیرت وولاغه سیمان سیمان پیاده نیی و شاخداریشان شوقی لیده ده، لهو روژهدا هیچیان کۆل و شاخ شکاونین) عمرزمان کرد نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) حقه ناژهل وولاغ چیه؟ فرمووی: (نیره کانی بدری به لای خه لکه وه بژ که لدان و دۆلچه بدریت به لایانه وه و ناژهل بدریت به لایانه شیرو ماسته که ی بخون و له کاتی ناودانیاد بدوشیرین و بهشی نه دارانی لی بدری - وه بژ سواری له ری خودا بژ جهاد به کار بهیتری).

(۱) رواه ابو داود (۳۵۶۲) و الحاكم (۴۷/۲) وهو حديث حسن.

(۲) رواه ابو داود (۱۶۵۷)

(۳) رواه مسلم (۹۸۸/۲۷)

داگیر کردن (الفصب)

یه کهم: پیناسه کهم: لمزمانی عمره پیدا: داگیر کردن و بردنی ماله به ناپه‌واو به زور.

وه له‌شمر عدا: ده‌ست به‌سردا گرتنی مافی خه‌لکه به‌ناهدق و به زور.

دووه‌م: حوکه کهم:

داگیر کردن مافی خه‌لکی له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتداره‌وه و سته‌مه‌و حه‌رامه وه واجبه داگیر کمر نه‌و

شته‌ی داگیری کردوه بی‌گیریتته‌وه بۆ خاوه‌نه‌که‌ی. وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فهرمووی: ﴿يَتَأْتِيهَا

الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ النساء: ۲۹ واته: نه‌ی نه‌و

که‌سانه برواتان هیناوه له‌نیوان خوتان مالتی یه‌کتری مه‌خۆن به‌ناپه‌وا.

(عن أبي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: فَإِنْ دِمَاءُكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ وَأَعْرَاضُكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ

هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا....).^۱ نه‌بویه‌کره (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ره

(علیه‌السلام) فهرمووی: (بی‌گومان خوین و مال و ناموستان له‌یه‌کتری حه‌رامه - به‌ناهدق ده‌ستی

بۆ بیری وه‌ک حه‌رامی جه‌نگ له‌م پۆژه‌دا و له‌م مانگه‌دا و له‌م شاره‌دا - مه‌به‌ستی جه‌نگه له

مانگه حه‌رامه‌کان دا له‌شاری مه‌که‌دا-).

سه‌ی یه‌م: سودو که‌ک وهرگرتن له‌داگیرکراو حه‌رامه:

به‌به‌لگه‌ی فهرمووده‌که‌ی نه‌بو به‌کره که له‌برگه‌ی (۲) باسکرا، هه‌روه‌ها (عن عبد الله بن

السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ عَصَا أَخِيهِ لَأَعِيًا أَوْ

جَادًا فَمَنْ أَخَذَ عَصَا أَخِيهِ فَلْيُرُدَّهَا).^۲ عه‌بدوللای کورپی سائیپی کورپی یه‌زید له‌باوکییه‌وه و له

باپیرییه‌وه ده‌گیریتته‌وه که‌گوئی له‌پی‌غه‌مبه‌ری خوا بوو (علیه‌السلام) فهرموویته‌ی: (هیچ که‌سینکستان

(۱) رواه البخاري (۶۷) و مسلم (۱۶۷۹)

(۲) رواه الترمذي (۲۲۴۹) و ابو داود (۴۹۸۲) وهو حديث حسن

کهل و پهلۍ براهکۍ نه‌بات نه‌به گالتو نه به‌راستی وه‌هر کهس دارعاسای براهکۍ برد با بۆی بگیتته‌وه.

چوارهم: واجبه نه و شته‌ی داگیرکراوه بگه‌پیتته‌وه بۆ خاوه‌نه‌که‌ی:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من كانت له مظلمة لأحد من عرضه أو شيء فليتحلل منه اليوم قبل أن لا يكون دينار ولا درهم إن كان له عمل صالح أخذ منه بقدر مظلمته وإن لم تكن له حسنات أخذ من سيئات صاحبه فحمل عليه).^١ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (هه‌رکه‌س مافی براه‌یکۍ لایه شه‌رف و ناموس بیت یان شتیکی تر با نه‌مړو گه‌رده‌نی خوۍ پی نازادکات پی‌ش نه و کاتی بیت پاره و پول نه‌می‌نی (که روژی دوابی یه) جا نه‌گه‌ر کرده‌وی چاکۍ هه‌بوو نه‌وه به نه‌ندازه‌ی ناهه‌قی و سته‌مکرده‌که‌ی لی ده‌بردیت (و ده‌دریت به ستم لیکراو) وه‌نه‌گه‌ر چاکۍ نه‌بوو (به نه‌ندازه‌ی سته‌مه‌که‌ی) له خراپه و تاوانی ستم لیکراوه‌که ده‌دریت به کو‌لی نه‌مدا).

پینجه‌م: نه و که‌سه‌ی له پیتناو پارێزگارۍ له مال و سامانی‌دا بکو‌شیت شه‌هیده:

(عن أبي هريرة قال جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال يا رسول الله أرأيت إن جاء رجل يريد أخذ مالي قال فلا تعطه مالك قال أرأيت إن قاتلني قال قاتله قال أرأيت إن قتلني قال فأنت شهيد قال أرأيت إن قتلته قال هو في النار).^٢ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پیاویک هاته خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) ووتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌گه‌رکه‌سیک هات ویستی ماله‌که‌م ببات؟ فرمووی: (ماله‌که‌تی مه‌ده‌ری) وتی: نه‌ی نه‌گه‌ر جه‌نگۍ له‌گه‌ل کردم فرمووی: (تۆش له‌گه‌لی بجه‌نگه) ووتی نه‌ی نه‌گه‌ر نه‌و منی کوشت؟ فرمووی (نه‌وه تۆ شه‌هیدیت) ووتی: نه‌ی نه‌گه‌ر من نه‌وم کوشت؟ فرمووی: (نه‌وه نه‌و له ناگری دۆزه‌خدايه).

(١) رواه البخاري (٢٤٤٩)

(٢) رواه مسلم (٢٢٥ / ١٤٠)

شه‌شهم: داگیرکردنی زهوی و زار

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: (أن رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قال من ظَلَمَ قِيْدَ شَيْءٍ مِنَ الْأَرْضِ طَوْقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ^۱ عَائِشَةُ (رهزای خوای لیبی) ده‌لی: پیغهمبری خوا (ﷺ) فرموی: (هر کس بستنی زهوی به‌ستم داگیر بکات خوا له جهوت چینی زهویدا کۆت و زنجیری ده‌کات) ده‌وتهم: جوکمی نه و کسه‌ی به زور درمخت دهنیژنی یا کشتوکال ده‌کات له زهوی خه‌لکدا:

عن رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضٍ قَوْمٍ بَغِيرِ إِذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ)^۲ رافعی کوپی خه‌دیج (رهزای خوای لیبی) ده‌لی: پیغهمبری خوا (ﷺ) فرموی: (که‌سیک له زهوی خه‌لکدا کشتوکال بکات به بی مؤلت و ره‌زامه‌ندیان، نه‌وه نه‌و کشتوکاله هیچی بۆ نه‌و نابی وه خهرجی تیچونه‌کی پی ده‌دریت).

هه‌شته‌م: هه‌ر کس داگیرکراو بیه‌وتینن ده‌بن فه‌وتاوه‌که ببیژنن یا نه‌خه‌که‌ی:

(عن أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ فَأَرْسَلَتْ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ مَعَ خَادِمٍ بِقِصْعَةٍ فِيهَا طَعَامٌ فَضَرَبَتْ يَدَهَا فَكَسَرَتْ الْقِصْعَةَ فَضَمَّهَا وَجَعَلَ فِيهَا الطَّعَامَ وَقَالَ كُلُوا وَحَبَسَ الرَّسُولَ وَالْقِصْعَةَ حَتَّى فَرَعُوا فَدَفَعَ الْقِصْعَةَ الصَّحِيحَةَ وَحَبَسَ الْمَكْسُورَةَ)^۳ نه‌نه‌س (رهزای خوای لیبی) ده‌لی: پیغهمبری (ﷺ) لای خیزانیکی بوو، یه‌کیک له خیزانه‌کانی به خزمه‌تکاریکدا قاپیکی نارد که خواردنی تیدابوو نه‌و خیزانه‌ی (پیغهمبری (ﷺ) له مالیدا بوو) دای به ده‌ستی خزمه‌تکاره‌که داو قاپه‌که شکا جا لکاندیوه به‌یه‌که‌وه و خواردنه‌کی کرده‌وه ناوی پیغهمبری (ﷺ) فرموی (بخون) جا پیغهمبری (ﷺ) قاپه شکاوه‌کی هیلایه‌وه تا له خواردنه‌که بوونه‌وه جا قاپیکی ساغی پی‌داو شکاوه‌کی هیلایه‌وه).

(۱) رواه البخاري (۲۴۵۳) و مسلم (۱۶۱۲)

(۲) رواه ابو داود (۳۴۰۳) و الترمذي (۱۳۶۶) وابن ماجه (۲۴۶۶) و احمد ۳ / ۴۶۵ وقال الترمذي حسن غريب.

(۳) رواه البخاري (۲۴۸۱) و احمد ۳ / ۱۰۵

وهقف کردن

یه‌که‌م: پیتاسه‌که‌ی: له‌زمانی عمره‌بیدا: واته وه‌ستاندن و مانه‌وه. وه له شهر‌عدا: وه‌ستاندنی مالتیکی بمرده‌وامی به‌سووده له‌رتی خودادا نافرۆشریت و نابه‌خشریت تا بمرده‌وام سوودی لی وه‌ریگری.

دووه‌م: به‌لکه‌ی دروستی وهقف:

نیسلام هانی موسلمانانی داوه بۆ وه‌قفکردن، چونکه چاکه‌یه‌کی بمرده‌وامه، (عن أبي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ).^۱ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیتغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی: (نه‌گهر مرۆڤ (ی موسلمان) مرد کرده‌وی کۆتایی پی دی له سی شته‌وه نه‌بی: خیرتکی بمرده‌وام یان زانیاریه‌ک سوودی لی وه‌ریگری یان مندالتیکی چاک دوعای بۆ بکات).

سێ یه‌م: دروسته وهقف کردنی شتی‌ک که سووده‌که‌ی بکریت له ڕینگای خودا:

(عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِخَيْرٍ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَأْمِرُهُ فِيهَا، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْرٍ، لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنْفَسَ عِنْدِي مِنْهُ، فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ؟ قَالَ «إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا، وَتَصَدَّقْتَ بِهَا». قَالَ فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يُبَاغُ أَصْلُهَا وَلَا يُورَثُ، قَالَ: فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ فِي الْفُقَرَاءِ وَفِي الْقُرْبَى، وَفِي الرِّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأَبْنِ السَّبِيلِ، وَالضُّعْفِ، لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلَّيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا، غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ).^۲ عه‌بدوللای کوری عه‌مر (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: عومه‌ر زه‌ویه‌کی بمرکه‌وت له خه‌بهر جا هات بۆ خزمه‌تی پیتغه‌مبه‌ر (ﷺ) تا فەرمانی وه‌ریگری له‌و باره‌یه‌وه، جا وتی: ته‌ی پیتغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من زه‌ویه‌کم ده‌ستکه‌وتوه له خه‌بهر هیچ مال و

(۱) رواه مسلم (۱۶۳۱)

(۲) رواه البخاري (۲۷۳۷) و مسلم (۱۶۳۲)

سامانېكم نيه لام لهوه به نرخريټ، جا چ فرمانېكم پېده كې لهو باره يوه؟ فرموي: (نه گمريست نه سلی زه وييه كه وه قېكه و سوودو قازاڅه كه بكه به خير) عبدالله و تي: جا عومدرش وه قفي كرد كهوا نه فرژشريټ و نه به خشريټ و به ميراث نه بر درټ، عبدالله و تي: عومدر كړدې به وه وقف بډه ژاران و خزمان و نازاد كړدنی كويله و جيهاد و تېكوشان له رتي خدا و رتيواران و ميوان نهو كه سېش سر په رشتي زه وييه كه ده كات لي بغوات به نه دنازي پيويست گوناھي ناگات يا بيدات به هاورتيه كي بيخوات بي نه وي لي كوكا ته وه ه لېبگريټ).

چوارم: نهو كه سېس وقف ده كات دروسته خوشي سوودې لي ببيني:

(عن عثمان بن عفان رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ يُسْتَعَذَّبُ غَيْرَ بئرِ رُومَةَ فَقَالَ: مَنْ يَشْتَرِي بئرَ رُومَةَ فَيَجْعَلَ دَلْوَهُ مَعَ دِلَاءِ الْمُسْلِمِينَ بِخَيْرٍ لَهُ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ، فَاشْتَرَيْتَهَا مِنْ صُلْبِ مَالِي....).^۱ عوسمانی کوری عه فغان (ره زای خوی لیبي) ده لی: كه پیغه مبهري خوا (ﷺ) هاته مدينه جگه له بيري رومه ناوی شیرینی تیدا نه بوو فرموي: (کي بيري رومه ده کړيټ جا دولچه خوشي تېبخات له گهل دولچه موسلماناندا به بيريكي لهوه چاکتر له به هشتدا) جا منيش له ده ستمايه مالي خوم کريم ..).

پېنځم: وقف كودنيك زيان كه ياندني به ميراتگر تيدابي دروست نيه:

خوی گه وړه ده فرموي: ﴿مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِينَ غَيْرِ مُضْكَارٍ﴾ النساء: ۱۲ واته: به شي ميراتگره كان ده دري له پاش (ده كړدنی) و هسيه تيك كه كرابي يا قهرزيك بي زيان بي (بز ميراتگره كان).

(عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ « لَا ضَرَرَ وَلَا إِضْرَارَ »).^۲ عبدالله و تي: كوري عه عباس (ره زای خوی لیبي) ده لی: پیغه مبهري (ﷺ) فرموي: (زيان دان له خهلك دروست نيه، وه زيان به يه كتری گهيانديش دروست نيه ...).

(۱) رواه النسائي ۲۳۵/۶ و الترمذي (۳۷۰۷) وقال حديث حسن

(۲) رواه احمد (۳۱۳/۱) وهو حديث صحيح

شه‌شه‌م: حوک‌م‌ی مال‌یک‌ی وه‌قف‌ک‌راو که سوودی لی نه‌بین‌ریت:

(عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَوْلَا أَنْ قَوْمًا بِحَدِيثِ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ - أَوْ قَالَ بِكُفْرٍ - لَأَنْفَقْتُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَجَعَلْتُ بِأَبْهَاطِ الْأَرْضِ وَلَأَدْخَلْتُ فِيهَا مِنَ الْحِجْرِ»).^۱ عائش‌ه‌ی خ‌یزانی پی‌غه‌م‌به‌ر (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی له پی‌غه‌م‌به‌ری خ‌وام (ﷺ) بیست ده‌ی‌فه‌رم‌وو: (نه‌گ‌ر گ‌ه‌له‌که‌ت تازه موس‌لمان نه‌بو‌ن‌ایه، نه‌و پار‌ه‌ی له که‌عه‌د‌ایه له‌رت‌ی خودا سه‌رف‌م ده‌کردو ده‌ر‌گ‌اک‌ه‌ی که‌عه‌ب‌م ن‌زم ده‌کرده‌وه بۆ ر‌یک‌ی زه‌وی و ه‌ه‌ندی له ح‌ج‌ری (ث‌ی‌براه‌م) ده‌خ‌سته سه‌ر که‌عه‌ ..)

ن‌ه‌م فه‌رم‌وده‌یه به‌ل‌گ‌ه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی مال‌ی وه‌قف‌ک‌راو‌نه‌گ‌ر سوودی لی نه‌بین‌را دروست‌ه خ‌ه‌رج ب‌کر‌یت له ر‌یک‌ه‌ی خ‌ی‌رو چ‌اک‌ه‌دا چ‌ون‌که پی‌غه‌م‌به‌ر (ﷺ) له‌به‌ر تازه موس‌لمان بو‌ن‌یان پار‌ه‌و گ‌ه‌نج‌ینه‌ی که‌عه‌بی خ‌ه‌رج نه‌کرد له‌رت‌ی خودا، که‌واته نه‌گ‌ر نه‌و ر‌ی‌گ‌ره نه‌ب‌و‌ایه خ‌ه‌رج‌ی ده‌کرد که مال‌یک‌ی وه‌قف‌ک‌راو بوو، له‌مه‌وه بۆ مان رو‌وند‌ه‌بی‌ته‌وه که نه‌گ‌ر مال‌ی وه‌قف‌ک‌راو سوودی نه‌بوو دروست‌ه ده‌ست‌کاری ب‌کر‌یت.

هه لگرتنه وه (الشفعة)

یه که م: پیناسه که م: له زمانى عه ره بى دا: داوکردنى به شه فروشراوى شهریکه که یه تی به ونرخه ی پتی فروشراوه بو شه بیخاته سهر ملکه که ی خوی وه (شفعة) له شه فعه وه هاتوو که به مانای پتکه وه نوسان جوتکردن هاتوو چونکه کابرا به شی شهریکه که ی ده خاته سهر به شه که ی خوی.

وله شهر عدا: هه لگرتنه وه ی به شی شهریکه که یه تی به ونرخه ی فروشتوویه تی له جیاتی کرپار به بى ره زامه ندی شهریک و کرپار.

دووهم: ره وابوونى: هه لگرتنه وه ره واو دروسته به لگه ی ره وابوونیشی ثم فرموده یه: (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَضَى النَّبِيُّ ﷺ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقَسِّمْ فَإِذَا وَقَعَتْ الْحُدُودُ وَصُرِّقَتِ الطُّرُقُ فَلَا شُفْعَةَ)'. جابیری کوری عه بدوللا (ره زای خویان لیبی) ده لی: پیغه مبه ر (علیه السلام) هه لگرتنه وه ی داناوه له هه موو شتی کدا که هاوبه ش بیت، هیشتا دابه ش نه کرابی، به لام نه گهر سنوور دانراو ریگاو بان دیاری کرا نیت هه لگرتنه وه نامیتى).

سئ یه م: دوکه کانس هه لگرتنه وه:

ا- هو ی هه لگرتنه وه هاوبه شیبه له شتی کدا، به به لگه ی فرموده که ی جابیر گتیراپه وه.

وهك دووکه س له زهوی یا باغیتك دا شهریک بن یه کتیکیان به شه که ی خوی بفروشی به نرخیک شهریکه که ی ده توانی به هه مان نرخ هه لیبگرتنه وه بو خوی، هو ی ثم مافه هاوبه شی یه تی له گه ل شهریکه که یدا له و زهوی یا باغه دا.

ب - نه گهر ماله هاوبه شه که به ش کرا هه لگرتنه وه دروست نیه و نامیتى: به به لگه ی فرموده که ی جابیر (پیغه مبه ر (علیه السلام) هه لگرتنه وه ی داناوه له هه موو شتی کدا که هاوبه ش بیت هه تا دابه ش نه کرابی) به لام نه گهر دابه ش کرا مافی هه لگرتنه وه نامیتى.

ج - شهریک دروست نییه به‌شه‌که‌ی خۆی بفروشت هه‌تا شهریکه‌که‌ی ئاگادار نه‌کات:

(عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْشُّفْعَةِ فِي كُلِّ شَرِكَةٍ لَمْ تُقَسِّمْ رُبْعَةً أَوْ حَائِطًا. لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَبِيعَ حَتَّى يُؤْذَنَ شَرِيكُهُ فَإِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ فَإِذَا بَاعَ وَلَمْ يُؤْذَنُ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ)¹

جابر (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبەر (ﷺ) - حوکی به‌هه‌لگرتنه‌وه کرد له‌هه‌موو شتیکی هاویه‌شدا که به‌ش نه‌کرابی خانوو و زه‌وی بی‌ت یا باخ و بیستان بی‌ت، دروست نییه بۆی بی‌فروشت هه‌تا شهریکه‌که‌ی مۆله‌تی نه‌دات، جا نه‌گهر و یستی هه‌لیگرتنه‌وه وه نه‌گهر نه‌یو یست وازی لی‌بینی، وه نه‌گهر فروشتی و پرسى شهریکه‌که‌ی نه‌کرد نه‌وا شهریکه‌که‌ی شایسته تره پیتی - هه‌لیگرتنه‌وه-).

چوارهم: مافی هه‌لگرتنه‌وه ده‌ست به‌جی نییه:

نه‌گهر نه‌وه‌ی مافی هه‌لگرتنه‌وه‌ی هه‌یه یه‌کسەر ده‌ست به‌جی نه‌هات و ماله‌که‌ی هه‌لنه‌گرتنه‌وه مافی نافه‌وتی نه‌گهر دواتر بی‌ت چونکه‌ی فەرمووده‌کان به‌ره‌هایی هاتوون، به‌لگه‌یه‌که‌ی به‌لگه‌ بی‌ت له‌سەر ده‌ست به‌جی هه‌لگرتنه‌وه نییه.

١) رواه مسلم (١٣٣/١٦٠٨) و ابو داود (٣٥١٣) و النسائي (٣٢٠/٧)

بەخشین (الهبة)

یەكەم: پێناسەكە: لەزمانی عەرەبی دا: بەخشینیكە دەدری بە كەسێك بە خۆرای و بۆ بەرانبەر و بەسوده بۆ پێ بەخشاوهكە، خۆای گەوره دەفەرموی: ﴿يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنشَاءً وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ﴾ الشوری: ۴۹ واتە: (خوای) بەهەر كەس بیهوی كێج دەبەخشی و بەهەر كەشیش بیهوی كۆر دەبەخشی.

وە لە زاراوی شەرعدا: لە حالەتی ژياندا شتێك بەخۆری بدریت بە كەسێك، ئەم پێناسەیه دیاری و مال بەخشینی لەرێی خوادا دەگرێتەوێ چونكە ئەم دووانەش بەخشین بە كەسێكی تر لە كاتی ژياندا بە خۆرای.

دووهم: رەوابوونی: بەخشین بەو شتێكی پێناسەكرا سوننەتە، ئیسلام هانی موسلمان دەدات بۆ ئەنجامدانی خۆای گەوره دەفەرموی: ﴿وَأَنفُوا النِّسَاءَ صَدَقْتِهِنَّ فِخْلَةً فَإِن طِبَنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ فَفَسَا فُكُلُهُ هَيِّئَا مَرِيئًا﴾ النساء: ۴ واتە: وەك بەخشین ماریی ژنەكان بەدەن جا ئەگەر ئەوان بەرەزامەندی خۆیان شتێكیان لە ماریەكە بە ئێوە بەخشی ئەو بیهخۆن و نۆشی گیانتان بێ.

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: (وَتَهَادُوا تَحَابُوا) ^۱ ئەبوهورەیرە (رەزای خۆای لێبێ) دەت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: (دیاری بەرن بۆ یەكتری یەكتریتان خۆش بوێ).

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: قد كان لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَتْ لَهُمْ مَنَافِعُ وَكَانُوا يَمْنَحُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَلْبَانِهِمْ فَيَسْقِينَا). ^۲ عائشە (رەزای خۆای لێبێ) دەت:

(۱) رواه البيهقي ۱۶۹/۶ وهو حديث حسن

(۲) رواه البخاري (۲۴۲۸) و مسلم (۲۹۷۲)

پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) چەند دراوسىيەكى ئەنصارى ھەبوو ووشتر و مەرى شىرايان ھەبوو لە شىر ئەوانەيان دەھىتا بۆ پىڤەمبەر بە خۆراى پىڤەمبەرىش (ﷺ) دەيدا بە ئىمە بىخۆينەو).
وہ زانايان لەھەموو سەردەمەکاندا يەك دەنگ بوون لەسەر سوننەت بوونى بەخشىن و ديارى بە ھەموو جۆرەکانىيەو چونکە جۆرىکە لە ھاوکارىکردنى يەکترى خواى گەرەش دەفەرموى:
﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ المائدة: ٢ واتە: ھاوکارى يەکترى بکەن لەسەر چاکەو پارىزگارى.

سەى يەم: بەخشىن بە خەزان:

(عن أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسَيِّطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ).^١ پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (ھەر کەس دەيەوى رىزق و رۆزى فراوان بىت و تەمەنى درىزۆ پر بەرەکەت بى دەبا پەيوەندى خەزمايەتى بەجىيىتى). بەشىكى پەيوەندى خەزمايەتى بە بەخشىن دەکرىت.

چوارەم: پاداشت دانەوەى بەخشىن :

سوننەتە بۆ ئەو کەسەى ديارى و بەخشىنى بۆ دى پاداشتى بداتەو ئەگەر لە توانايدا ھەبوو بە شوين پىڤەمبەردا (ﷺ) بىروات لەم کارەيدا، (عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُيِّبُ عَلَيْهَا)^٢ عائىشە (رەزاي خواى لىبى) دەلى: پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) ديارى وەرەگرت و پاداشت ديارىيەکەشى دەدايەو.

پىنجەم: حىکەتى رەوا بوونى بەخشىن:

حىکەتى بەخشىن و ديارى بۆ يەکترى بردن چەندىن سوود و کەلکى ھەيە، وەك: چاکەکردن لەگەڵ خەلک و ھاوکارىکردنى يەکترى، ھۆى دروست بوونى خۆشەويستى يە بەتاييەتى بۆ خەزان و دەورودراوسى يا لەگەڵ کەسيەکە دا کە دوژمنايەتى ھەبى نىوانيان چاک دەکات، پەيوەندى چاک و بەھىز دەکات، رق و کىنە لادەبات و پاداشت بۆ خاوەنەکەى دەنوسرىت.

(١) رواه البخاري (١٩٦١) و مسلم (٢٥٥٧)

(٢) رواه البخاري (٢٤٤٥)

شه‌شهم: به‌خشین دروست نییه نه‌گهر ناشهرعی بوو:

کات و حالته‌ی وا هه‌یه ریگریه‌کی شهرعی هه‌یه دروست نییه به‌خشین یا دیاری وهریگریت و هک
دیاری بردن بۆ کاربه‌دهست بۆ مه‌به‌ستیکی دنیای تا کاربه‌دهسته‌که به‌دلی بکات نه‌وه‌ی
ده‌یه‌وی بۆی نه‌نجامی بدات خوی گه‌وره له‌م باره‌یه‌وه ده‌فرمووی: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ
بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ۱۸۸ واته: مالی یه‌کتری مه‌خۆن به‌ناره‌وا وه مه‌شیده‌ن به‌کاربه‌دهستان بۆ
نه‌وه‌ی به‌شیک له‌مال و سامانی خه‌لکی به‌ناهق بخۆن له‌کاتی‌دا خۆتان ده‌زانن - مالی خه‌لکه‌.
(عن عبد الله بن عمرو قال لعن رسول الله ﷺ الراشبي والمرثبي).^۱ عه‌بدوللا کوری عه‌مر
(ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌فرینی کرد له‌به‌رتیلده‌رو به‌رتیل وه‌گر).
(عن الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ اللَّيْثِيِّ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِمَارًا وَحَشِيًّا وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ
فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ إِنَّا لَمْ نُرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَا حُرْمٌ).^۲ صه‌عی کوری جوسامه‌ی
له‌یسی (ره‌زای خوی لیبی) له‌نه‌بواو یان و ددان بوو که‌ره وه‌حشی یه‌کی به‌دیاری هینا بۆ
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیی دایه‌وه جا له‌ده‌م چاویدا پی ناخۆش بوونی
بینی فهرمووی: (نه‌وسا بزانه‌ بۆیه وهرمان نه‌گرت و پیمان دایته‌وه چونکه‌ نیمه له‌نیحرامداین).

ده‌وتهم: نه‌و دیاریبیانه‌ی په‌ت نا‌کریته‌وه:

(عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «ثَلَاثٌ لَا تُرَدُّ الْوَسَائِدُ وَالْدُّهْنُ وَاللَّيْنُ»).

کوری عه‌مر (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی (سی شت
نا‌گه‌ریندریته‌وه: پشتی و رۆن و شیر).

(۱) رواه ابو داود (۳۵۸۰) و الترمذی (۱۳۳۷) و ابن ماجه (۲۳۱۳) وهو حديث صحيح

(۲) رواه البخاري (۱۷۲۹) و مسلم (۱۱۹۳)

(۳) رواه الترمذی (۲۹۴۲) وهو حديث حسن

نډو هورهیره (رهزای خوای لیږی) دهلی: پیغمبر (ﷺ) فرموی: (هر کس ریحانهی پیشکش کړا با نهیگړنیتتهوه چونکه هه لگرتنی سووکهو بونیشی خوښه).^۱
(قال أنس أن النبي ﷺ كان لا يرُدُّ الطَّيِّبَ).^۲ نههس (رهزای خوای لیږی) دهلی: پیغمبر (ﷺ) هیچ کات بونی خوښی ردهنده کردهوه.

هه شتم: کس شایانتره به دیاری:

(عن عائشة رضي الله عنها قلت يا رسول الله إن لي جارِينِ فإلى أيهما أُهدي قال إلى أقربيهما منك بآب).^۳ عائشه (رهزای خوای لیږی) دهلی: وتم نهی پیغمبر خوا (ﷺ) دوو دراوسیم هیه دیاری بؤ کامهیان بهم؟ فرموی: (بؤ نهو هیان ده رگاکه ی لیتهوه نریکته).
(عن كُرَيْبٍ أَنَّ مَيْمُونَةَ بِنْتَ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَعْتَقَتْ وَلِيدَةً وَلَمْ تَسْتَأْذِنْ النَّبِيَّ ﷺ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُهَا الَّذِي يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ قَالَتْ أَشْعُرْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنِّي أَعْتَقْتُ وَلِيدَتِي قَالَ «أَوْفَعَلْتَ». قَالَتْ نَعَمْ. قَالَ «أَمَا إِنَّكَ لَوْ أُعْطِيتَ أَخْوَالُكَ كَانَ أَعْظَمَ لَأَجْرِكَ».)^۴ کوریهیب دهلی: مهیمونه کی حارث (رهزای خوای لیږی) که نیزه کیکی نازاد کرد و پرسى به پیغمبر (ﷺ) نه کردبوو جا روژی که نویتهی نهو بوو پیغمبر (ﷺ) له مائی بیت ووتی: نهی پیغمبر خوا (ﷺ) زانیوته که نیزه که کم نازاد کرد؟ فرموی (بؤ نازاد کرد؟) ووتی بهلی فرموی: (دهی دلیابه نه گهر بته خشایه به خالوانت پاداشت (لای خوا) گه ورتتر دهوو).

نویسم: دروسته موسلمان و کافر دیاری بؤ یه کتره بنیون:

(عن أنسٍ إن أكْبِرَ دُومَةَ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ).^۵ نههس (رهزای خوای لیږی) دهلی: (نوکه دیری دهومه دیاری بؤ پیغمبر (ﷺ) نارد).

(۱) رواه البخاري (۲۵۸۲)

(۲) رواه مسلم (۲۲۳۵) و ابو داود (۴۱۷۲) و النسائي (۱۸۹/۸) و احمد ۳۲۰/۲

(۳) رواه البخاري (۲۵۹۵) و ابو داود (۵۱۳۳)

(۴) رواه البخاري (۲۵۹۲) و مسلم (۹۹۹)

(۵) رواه البخاري (۲۶۱۶) و مسلم (۲۴۶۹)

دهيم: حرامه په شيمان بوونه وه له به خشين جگه له به خشيني باوك بؤ منداله كهي:

(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال النبي ﷺ الْعَائِدُ فِي هَيْتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْتِهِ) عبدوللای کوری عه عباس (ره زای خویان لیبی) ده لی: پیغه مبهري (عليه السلام) فدرموی: (نهو كه سدی په شیمان بیته وه له به خشینه كهی وهك نهو كه سه وایه بگه پیتمه سمر پشانده كهی).

(عن ابن عمر و ابن عباس قالوا قال رسول الله ﷺ لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يُعْطِيَ الْعَطِيَّةَ فَيَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ...).^۱ عه بدوللای کوری عومهر و عه بدوللای کوری عه عباس (ره زای خویان لیبی) ده لی: پیغه مبهري خوا (عليه السلام) فدرموی: (رهوا نییه بؤ نهو كه سدی به خشینیک ده به خشی لی په شیمان بیته وه جگه له باوك له وهی به خشیویه تی به مندالی خوی ...).

یانزه يه م: حرامه جیاوازی كړدن له نیوان مندالدا له به خشندا:

دروست نییه باوك یان دایك به خشش بدات به هندی مندالی و نهوانی تری لی بی بهش کات یا بهشی یه کتکیان لهوانی تر زیاتر بدات، (عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلَامًا كَانَ لِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَكُلْ وَلَدُكَ نَحَلْتُهُ مِثْلَ هَذَا ». فَقَالَ لَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « فَارْجِعْهُ »).^۲ نوعمانی کوری به شیر (ره زای خوی لیبی) ده لی: باووکي هینای بؤ خزمه تی پیغه مبهري خوا (عليه السلام) وتی: من غولامیکم به خشیه بهم کوره م، پیغه مبهري خواش (عليه السلام) فدرموی: (هه موو منداله کانت وه نه مت پی به خشیه) ووتی: نه خیر پیغه مبهري خوا (عليه السلام) فدرموی: (کهواته نه میس بگپړه وه — پتی مه ده).

دوانزه يه م: دروست نیه بؤ كهس نه په شيمان بیته وه له به خشینه كهي نه بیکرپته وه:

(عَنْ عُمَرَ رضي الله عنه قال: حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَصَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: « لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تُعْذِرْ فِي

(۱) رواه البخاري (۲۶۲۱) و مسلم (۱۶۲۲/۷)

(۲) رواه احمد ۲۷/۲، ۷۸ و ابو داود (۳۵۳۹) و الترمذي (۲۱۳۲) و النسائي ۶/۲۶۷ و ابن ماجه (۲۳۷۷)

(۳) رواه البخاري (۲۵۸۶) و مسلم (۱۶۲۳)

صَدَقَتْكَ وَإِنْ أَعْطَاكَ بِدِرْهَمٍ، فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي هَيْتِهِ كَالْكَلْبِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْتِهِ»^۱. عومهری کوپی خه‌تتاب (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: نه‌سپیکم به‌خشی بۆ جیهادکردن له رتی خودا نه‌جا نه‌و که‌سه‌ی به‌لایه‌وه بوو فوتانی، و خزمه‌تی باشی نه‌ده‌کرد، منیش ویستم لی‌ی بکرمه‌وه وه گوماغم ده‌برد که به‌هم‌رزان بی‌فروشی‌ت، بۆیه پرسیارم له پیغه‌مبه‌ری خوا کرد (علیه‌السلام) نه‌ویش فرمووی: مه‌یکره‌وه‌وه په‌شیمان مه‌به‌روه له به‌خشینه‌که‌ت یا به‌دره‌مه‌میکیش پی‌ت بدات چونکه بینگومان نه‌و که‌سه‌ی له به‌خشینه‌که‌ی په‌شیمان پی‌ته‌وه وه‌ک نه‌و که‌سه وایه بگه‌رپته‌وه سه‌ر (پشانه‌وه‌که‌ی).

سیانزه‌یه‌م: چ کاتن به‌خشین ده‌بیته فروشتن:

کاتی به‌خشین له‌به‌رانبه‌ری شتی‌کدا بی‌ت ده‌بیته فروشتن، چونکه نه‌وه‌ی گرنه‌گه له کرین و فروشتندا هه‌بی رازی بوون و هاوکاری یه، که هه‌ردووکیان له به‌خشینی به‌به‌رانبه‌ردا هه‌یه.

چواردیه‌م: پی‌به‌خشین تا له ژياندايه: (العمرى و الرقبى)

نه‌گه‌ر که‌سیک مالیک بیه‌خشیت به که‌سیک تا ماوه له ژياندا نه‌وه نه‌و به‌خشاوه ده‌بی‌ت مولکی پی به‌خشاوه‌که و به مردنیشی به‌خشاوه‌که ناگه‌رپته‌وه بۆ به‌خشه‌ره‌که، به‌لکو بۆ میراتگرانی پی به‌خشاوه‌که ده‌بی‌ت. هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر شتیکی به‌خشی به که‌سیکی وتی: هه‌ر که‌سمان پی‌شته‌ر مردین به‌خشاوه‌که بۆ زیندوه‌که‌مان بی‌ت نه‌مه‌ش هه‌ر به‌خشینه‌که ده‌بی‌ت ملکی پی به‌خشاوه‌که و دوای مردنیشی بۆ میراتکرانی‌ه‌تی و ناگه‌رپته‌وه بۆ به‌خشه‌ره‌که‌ی.

(عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَضَى النَّبِيُّ ﷺ بِالْعُمَرَى أَنَّهَا لِمَنْ وَهَبَتْ لَهُ).^۲ جابیری کوپی عه‌بدوللا (ره‌زای خویان لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) برپاری دا مالتی بیه‌خشریت به که‌سیک تا له ژياندايه بۆ نه‌و که‌سه‌یه پی‌ی به‌خشاوه.

(وفي لفظ مسلم: مَنْ أَعْمَرَ عُمَرَى لَهُ وَلَعَقِبِهِ فَإِنَّهَا لِلَّذِي أُعْطِيَهَا لَا تَرْجِعُ إِلَى الَّذِي أَعْطَاهَا لِأَنَّهُ عَطَاءٌ وَقَعَتْ فِيهِ الْمَوَارِثُ).^۳ له روايه‌تیکی موسلیم دا فرمووی: (هه‌رکه‌سیک مالیک پی

(۱) رواه البخاري (۲۶۲۳، ۱۴۹۰) و مسلم (۱۶۲۰)

(۲) رواه البخاري (۲۶۲۵) و مسلم (۲۵ / ۱۶۲۵)

(۳) رواه مسلم (۲۰ / ۱۶۲۵)

بیه‌خسریّت تا له ژیاندايه بۆ خۆی و بۆ نه‌وه‌کانی نه‌وه بینگومان ملکی نه‌وه که‌سه‌یه پیتی به‌خسراوه، ناگه‌رپته‌وه بۆ نه‌وه که‌سه‌ی به‌خشیویه‌تی چونکه به‌خشیینیکی به‌خشیویه به‌شی میراتگرانی تیکه‌توه).

(عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَمْسِكُوا عَلَيْكُمْ أَمْوَالَكُمْ وَلَا تُفْسِدُوهَا فَإِنَّهُ مَنْ أَعْمَرَ عُمْرِي فَهِيَ لِلَّذِي أَعْمَرَهَا حَيًّا وَمَيِّتًا وَلَعَقِبِهِ »).^۱ جابر (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (ده‌ست به مال و سامانتانه‌وه بگرن و له‌ناوی مه‌ده‌ن، چونکه هه‌ر که‌سیک مالتیک بیه‌خسریّت به که‌سیک تا له ژیاندايه نه‌وه ملکی نه‌وه که‌سه‌ی پیتی به‌خسراوه به زیندوویی و به مردوویی وه بۆ نه‌وه‌کانیشی).

(عَنْ جَابِرٍ قَالَ: إِنَّمَا الْعُمْرِي الَّذِي أَجَازَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَقُولَ: هِيَ لَكَ وَلَعَقِبِكَ. فَأَمَّا إِذَا قَالَ: هِيَ لَكَ مَا عَشْتُ. فَإِنَّهَا تَرْجِعُ إِلَيَّ صَاحِبِهَا).^۲ جابر (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: به‌خشیینی مالتیک به که‌سیک تا له ژیاندايه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به ره‌وای داناوه نه‌ویه که به‌خسره‌که‌بلی: (نه‌وه ماله بۆ تو وه بۆ نه‌وه‌کانیش)، به‌لام نه‌گه‌ر ووتی: نه‌وه ماله بۆ تو تا له ژیانداي، نه‌وه بینگومان ماله به‌خشکراوه که ده‌گه‌رپته‌وه بۆ خاوه‌نه‌که‌ی (نه‌گه‌ر پی به‌خسراوه که مرد)^۳

جیاواز زانایان له‌م باسه‌دا

(العمري) سنن جوړه:

- ۱- بۆ هه‌تا هه‌تایی وه‌ک بلی: نه‌وه ماله بۆ تو و له‌پاش تو ش بۆ نه‌وه‌کانت.
 - ۲- یا به‌ره‌هایی وه‌ک بلی: نه‌وه ماله بۆ تو هه‌تا تو یان من له ژیاندا بين.
- جده‌ماوه‌ری زانایان نه‌م دوو جوړه به دروست داده‌نین و ده‌لین به‌خشیینه‌که هه‌میشه‌یی به ناگه‌رپته‌وه بۆ خاوه‌نه‌که‌ی.

(۱) رواه مسلم، ۲۶ / ۱۶۲۵

(۲) رواه مسلم (۲۶ / ۱۶۲۵)

(۳) رواه مسلم (۲۳ / ۱۶۲۵)

٣- نهو که‌سه‌ی ماله‌که ده‌به‌خشیّت مهرج دانیّت پاش مردنی یه‌کیکیان ماله‌که‌ی بۆ بگه‌ریته‌وه، کۆمه‌لّی له زانایان وه‌ک زوهری و نیمام مالیک و نه‌بو شعور و داودی زاهیری و رایه‌کی نیمام نه‌حمه‌د که نیبن ته‌مییه لای په‌سنده، ده‌لّین نه‌م مهرجه‌ی به‌خشه‌ره‌که دایناوه دروسته‌و کاری پیده‌کریت.

له‌به‌رانه‌ردا زانایانی شافیعی و حه‌نه‌فی و نیمام نه‌حمه‌د -که نه‌م رای مه‌شه‌وره له نیمام نه‌حمه‌ده‌وه: ده‌لّین نه‌م مهرجانه به‌تاله ماله به‌خشاوه‌که ده‌بیسته مولکی پی به‌خشاوه‌که دوا مردنیشی میراته بۆ میراتگرانی.

وهكالت كودن (الوكالة)

يَهْ كَهْم: پيتاسه كهس: له زمانى عمره بيدا: به ماناى پاراستن هاتووه وهك قورنان ده فرمووى:

﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ آل عمران: ۱۷۳ واته: خوا به سه بؤ نيمه كه باشرين

پاريزه ره، وه به ماناى پي سپاردينش هاتووه وهك قورنان ده فرمووى: ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾

الأنفال: ۶۱ واته كارت به خوا بسپيره.

وهكالت له شهرعدا: كارى خوى بداته ده ستى كه سينكى تر له شتيكدا كه جيگرى دروسته بؤ

نه وهى له حالتهى ژيانيدا له جياتى نهو ببيكات.

دووهم: وهابوونى وهكالت: وهكالت دروسته و رنگه پيدراوه له نيسلام دا به پشت به ستن

به م به لگانهى باسيان ده كه ين:

۱- قورنان ده فرمووى: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ

أَهْلِهَا﴾ النساء: ۳۵ واته: نه گهر له تيكچوونى نتيوان (ژن و ميړد) ترسان نهو ناوړيوانيتك

له خرمى پياوه كهو ناوړيوانيتك له خرمى نافره ته كه بنيرن نهو دوو ناوړيوانه وه كيلى ژن و

پياوه كه م ، نه م نايه ته با له سهر باسى وهكالت له كارى ژن و ميړدا هاتووه به لام به گشتى

به لگه به له سهر دروستى وهكالت ، وه نه م نايه ته ش دروستى وهكالتى لى ودرده گيرى:

﴿فَأَبْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ

بِرِزْقٍ مِّنْهُ﴾ الكهف: ۱۹ واته: ده به كينكتان به م دراوه (زيوه) تانو بنيرن بؤ شار جا با

سديركات كى (له خه لكى شار) خوراكى پاكتره نهو به الو خوراكتان بؤ بيتى، ناردنى كه سيك

لهو كوومه له واته كرويانه به وه كيل.

ب - له سووننه دا: (عن عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ قَالَ دَفَعَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دِينَارًا لِّأَشْتَرِيَّ لَهُ شَاةً

فَأَشْتَرَيْتُ لَهُ شَاتَيْنِ فَبِعْتُ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجِئْتُ بِالشَّاةِ وَالْدِّينَارِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرَ لِي مَا كَانَ

من أمره فقال له بَارَكَ اللَّهُ لك في صَفَقَةِ يَمِينِكَ^۱. عوروهی باریقی (رهزای خوای لیبی) دهلی پیغه مبهری خوا (ﷺ) دیناریکی پی دام بۆ نهی مهربکی بۆ بکرم ، منیش دوو مېرم بۆ کړی ، جا به کیکیانم فروشت به دیناریک ، نهجا مېره کمو دیناره کم هینا بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) جا نهو کاره ی خوی بۆ گتپایه وه نهویش فېرمووی پتی : (خوای گهروه فېرویت بخاته مامه له توه). نه م وکیل بوو بۆ کرین

عن أبي هريرة و زيد بن خالد الجهني رضي الله عنهما ان رسول الله ﷺ قال: (اغد يا أنيسُ إلى امرأة هذا فإن اعترفت فأرجحها قال فعدا عليها فاعترفت فأمر بها رسول الله ﷺ فرجحت^۲). نه بو هورهیره و زیدی کوپی خالیدی جو هینی (رهزای خویان لیبی) له پیغه مبهروه (ﷺ) فېرموده یه که ده گتپنه وه له به شیکي دا ده فېرمووی: (نه نه سه به کول برۆ بۆ لای خیزانی نه م پیاهه جا نه گهر دانی پیا نا زینای کرده نه وه بهر بارانی بکه - تا ده مری-) دهلی نهویش رویش بۆ لای نا فره ته که دانی به زینا کر دنه که دانا جا پیغه مبهری خوا (ﷺ) فېرمانی به سهر دا داو ره جم کرا).

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: وكلني رسول الله ﷺ بحِفْظِ زَكَاةِ رَمْضَانَ^۳). نه بو هورهیره (رهزای خوای لیبی) دهلی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) پاراستنی زه کاتی سهر فیره ی رهمه زانی پی سپاردم).

وه زانایان یه که دهنگن له سهر دروستی وه کاله ت، به لکو سونه ته چونکه جوړیکه له هاوکاری کردنی یه کتری له بهر نه وه ی مړؤ ناتوانیت هم موو کاره کانی خوی بکات بۆیه پیوستی به وه کیل ده بیت.

سئ یه م: نه گهر وه کیل شتی که بفروشی ت به زیاتر له وه ی بوی دانراوه؟

نهو زیاده بۆ نهو که سیه وه کیلی گرتووه نه که بۆ وه کیله که، (عن عُرْوَةَ أَنَّ النبی ﷺ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي لَه بِه شَاةً فَاشْتَرَى لَه بِه شَاتَيْنِ فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجَاءَهُ بِدِينَارٍ وَشَاةٍ فَدَعَا لَه

(۱) رواه البخاري (۳۶۴۲) و الترمذي (۱۲۵۸)

(۲) رواه البخاري (۲۶۹۵، ۲۶۹۶) و مسلم (۱۶۹۷، ۱۶۹۸)

(۳) رواه البخاري (۲۳۱۱)

بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ وَكَانَ لَوْ اشْتَرَى التُّرَابَ لَرَبِحَ فِيهِ).^۱ عوروه‌ی باریقی (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) دیناریکی پیتدا بۆ نه‌وه‌ی مه‌رێکی بۆ بکریت، نه‌ویش دوو مه‌ری بۆ کری، نه‌جا یه‌کیکیانی فروشت به‌ دیناریک، جا دیناره‌که‌و مه‌ره‌که‌ی هینا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) جا پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) دوعای پیت و خیری بۆ کرد له‌ کرین و فروشتندا، جا دوا‌ی نه‌وه‌ نه‌گه‌ر خۆلشی بکریایه‌ هه‌ر قازانجی ده‌کرد).

چوارهم: نه‌گه‌ر وه‌کیل پیغه‌وانه‌ی راس وه‌کیل گوه‌که‌ی کورد:

نه‌گه‌ر نه‌و کاره‌ به‌سوود تر بوو نه‌وه‌ دروسته‌، (عن مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: وَكَانَ أَبِي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيرَ يَتَصَدَّقُ بِهَا، فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَجِثْتُ فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا إِلَيْكَ أَرَدْتُ. فَخَاصَمْتُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ «لَكَ مَا نَوَيْتَ يَا يَزِيدُ، وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يَا مَعْنُ».)^۲ مه‌عنی کو‌ری یه‌زید (ره‌زای خویان لیبی) ده‌لی: باو‌کم چه‌ند دیناریکی کردبو به‌ خیر و لا‌ پیاوێک له‌ مزگه‌وت داینا‌بوو، منیش هاتم بردم و هینامه‌وه‌ بۆ لای باو‌کم، نه‌ویش ووتی وه‌للا‌هی من نه‌مو‌یستوه‌وه‌ بۆ تو بیت نه‌جا لای پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) سکا‌لای کردم نه‌ویش فه‌رموی (نه‌وه‌ی نییه‌ت بوو بۆ نوسراوه‌ نه‌ی یه‌زید وه‌ نه‌و پا‌ره‌ی وه‌رگرتوه‌وه‌ بۆ خۆت نه‌ی مه‌عن).

(۱) رواه البخاري (۳۶۴۲) و الترمذي (۱۲۵۸)

(۲) رواه البخاري (۱۴۲۲)

زەمانەت و کەفالهت کردن (الضمانة والكفالة)

یه‌که‌م: پیناسه‌که‌س: له زمانی عمره‌بیدا به‌مانای گرتنه نه‌ستۆ دیت خوای گه‌روه ده‌فرمووی: ﴿وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا﴾ آل عمران: ۳۷ واته پینغه‌مبه‌ر زه‌که‌ریا (عليه الصلاة والسلام) نه‌رکی به‌خێوکردنی مه‌ریه‌می گرتنه نه‌ستۆی خۆی وه (قال رسول الله ﷺ: أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْحَيَّةِ هَكَذَا، وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا شَيْئًا).^۱ پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فرمووی: (من و به‌خێوکه‌ری هه‌تیوو له به‌هه‌شتدا - پیکه‌وه - ناوه‌ه‌این) جا ئاماژه‌ی کرد به‌ په‌نجی شایه‌تومان و په‌نجی ناوه‌راست و که‌می له یه‌کتری جیا‌کردنه‌وه.

دووهم: ره‌وا بوونی:

زەمانەت کردن و کەفالهت کردن دروسته بگه‌ر سوننه‌ته نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ی ده‌یکات له خۆی دلتیا بیت به‌هۆیه‌وه تووشی زیان نابیت ، به‌لگه‌ی ره‌وا‌بوون و دروستیشی نه‌م به‌لگانه‌یه:

أ- خوای گه‌وره له‌سه‌ر زمانی یوسف (عليه الصلاة والسلام) ده‌فرمووی: ﴿وَلَمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ﴾ یوسف: ۷۲ واته هه‌ر که‌س (پێوانه‌که‌ی پادشا) به‌هینیتته‌وه باری ووشت‌ریک - خۆراکی - ده‌دریتۆ وه منیش زامنی نه‌و (باره ووشت‌ره) ده‌بم.

ب - (عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أَتَى بِحَنَازَةٍ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لَا . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ ، ثُمَّ أَتَى بِحَنَازَةٍ أُخْرَى ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قِيلَ نَعَمْ . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ . فَصَلَّى عَلَيْهَا ، ثُمَّ أَتَى بِالثَّالِثَةِ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . قَالَ « فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ . قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَعَلَى ذِيهِ . فَصَلَّى عَلَيْهِ).^۲

(۱) رواه البخاري (۴۹۹۸)

(۲) رواه البخاري (۲۲۹۵)

سه‌لهمی کوری نه‌کوه (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: مردوویه‌کیان هی‌نا تا پی‌غهم‌بهر (علیه‌السلام) نویژی له‌سهر بکات جا فهرمووی: (هیج قهرزاره) ووتیان نه‌خیر، نه‌ویش نویژی له‌سهر کرد پاشان مردوویه‌کی تریان هی‌نا جا فهرمووی: (هیج قهرزاره) ووتیان: به‌لی فهرمووی: (نویژ بکن له‌سهر هاوه‌له‌که‌تان) نه‌بو قه‌تاده ووتی: قهرزه‌که‌ی له‌سهر من نه‌جا پی‌غهم‌بهر (علیه‌السلام) نویژی له‌سهر کرد).

سن یهم: خیکمه‌تی ره‌وا بوونی:

بو ناسان کاریه له‌سهر موسلمانان و نه‌جامدانی هاوکاریه له نیوانیاندا مروژ هندی جار قهرز ده‌کات و قهرزده‌ره‌که داوای زه‌مانه‌تی لی ده‌کات یان بو هندی کاروباری پی‌ویسته که‌سیک بیته که‌فیلی نه‌جا کاره‌که‌ی بو ده‌کری. یان شتی ده‌کری و نرخه‌که‌ی له‌ده‌ستدا نیه فروشیاریش پی‌ی نادات تا که‌سیک نه‌بیته زامنی.

چوارهم: جهره‌کانی که‌فالت:

که‌فالت دوو جهره: که‌فالت کردنی قهرز وه که‌فالت کردنی گیان.

۱ - که‌فالت کردنی قهرز: که‌فالتی قهرزیک ده‌کات که له گهردی که‌سیک‌دایه ده‌بیته که‌فیلی دانوه‌ی قهرزه‌که نه‌گهر قهرزداره‌که له کاتی خویدا نه‌یدایه‌وه، نه‌مه پی‌شی ده‌وتریت زه‌مانه‌ت کردن.

ب - که‌فالت کردنی گیان: ناماده‌کردنی که‌سیک له‌نه‌ستو نه‌گری مافیتی له‌سهره قهرز بیت، یا شتیکی تر له‌مه‌یاندا دانوه‌ی قهرز نیه به‌لکو ناماده‌کردنی قهرزاره‌که‌یه.

پیتنجه‌م: نه‌وه زامنی زیندوو یا مردوو بکات چس له‌سهره؟

نه‌گهر که‌سیک زامنی دانوه‌ی قهرزی که‌سیکی زیندوو یا مردوو بوو، ده‌بیت له کاتی داواکردنی قهرزه‌که‌دا بوی بژی‌ری له فهرمووده‌ی پی‌غهم‌بهر (علیه‌السلام) که نه‌بو نومامه گیتراویه‌تیه‌وه ده‌فهرمووی: (...وَالزَّعِيمُ غَارِمٌ).^۱ واته: (..... که‌فیل زامنه)، به‌لام نه‌گهر به ره‌زامه‌ندی و ناگاداری زه‌مانه‌ت بو کراوه‌که بوته زامنی نه‌وه نه‌و قهرزه‌ی بوی داوه‌ته‌وه ده‌بیت پاره‌که‌ی بو بگیت‌پته‌وه، چونکه له بنه‌په‌ت دا نه‌و قهرزاره نه‌ک زامنه‌که‌ی.

(۱) رواه ابن ماجه (۲۴۰) و الترمذی (۱۲۶۵)

وه نه‌ګهر که سیک که فالتی ناماده‌کردنی که سیکي کرد پیوسته له کات و شوتنی دیاریکراودا
ناماده‌ی کات نه‌ګهر نه‌یتوانی ده‌بیت نه‌و قهرزه‌ی له‌سهریده‌ی بۆ بیژریت به به‌لګه‌ی
فهرمووده‌که‌ی نه‌بو نومامه

حهواله كردن (الحواله)

یه کهم: پیتاسه کهی : له زمانی عهده پیدا: به مانای گواستنوه گۆزان دیت

وه له شهر عدا: گواستنوهی قهرزیکه له نهستوی کهسیکهوه بۆ نهستوی کهسیکی تر.

دووهم: رهوابووئی: (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ). 'تهبو هورهیره (رهزای خوای لیبی) دهلی: پیغه مبهری خوار (عليه السلام) فهرمووی: (دواخستنی قهرزدانهوهی دهوله مهنده سته مه، وه ههر کاتیك کهسیکتان حهواله کرا بۆ لای دهوله مهنديك قهرزه کهی بداته وه بابروات).

سێ یهم: مهرجی دروستی حهواله كردن :

أ- رازیبوونی حهواله کهرو حهواله کراو نهك حهواله بۆ لای کراو به بهلگهی فهرمووده کهی تهبوهورهیره، چونکه پیغه مبههر (عليه السلام) له فهرمووده کهیدا تهنها نهو دووانهی باسکردوه.

ب - دهبی ههر دوو قهرزه که له رهگهزو چه نديتی و ماوه و چاکی و خراپی دا وهك يهك بن ، کهواته حهواله كردن دروسته نه گهر قهرزه که ئالتون بیت حهواله کرا بیته سهه زیو ، یا قهرزی کاتی دانهوهی هاتوه حهواله بکریته وه سهه قهرزی کاتی نه هاتوه.

ج - نهبی ههر دوو قهرزه که دیار بن.

د - ده بیت قهرزه که جیگیر بوو بیت، نابی به هوئی مامهله یه کهوه بیت که مهرجی پهشیمان بوونهوهی تیدا بیت.

چوارهم: به حهواله کردنه که حهواله کهر قهرزی حهواله کراوی له سهه نامیتنی، وه حهواله بۆلا کراویش قهرزی حهواله کهر له سهه نامیتنی ، مافی حهواله کراو ده گوازیته وه بۆ سهه حهواله بۆلا کراو.

قه دهغه دانان له سهر قهرزدار (الحجر على المفلس)

په کمه: پېنځه کمه:

(مفلس) له (فلس) هوه وهرگيراهه که که مترين پارهيه له نرخ بووندا و مهبه ست به موفليس که سيک پاره کاني بوو بيت به فلس که نيشانه ي هه ژارکه وتنيتي. له شهر عدا: موفليس نهوه که سويه نهوه نده قهرزي هاتييه سهر و کاتي دانه ويان هاتي به لهو ماله و سامانه ي هه يه تي زياتر بيت.

دووه م: دوکه کاني قه دهغه دانان له سهر قهرزدار:

په کمه: دروسته قه دهغه دانان له سهر قهرزدار نه گهر قهرزه کان له سامان و مالي زياتر بن، به لام نه گهر په کسان بن يا مال و سامانه که ي زياتر بيت نهو دروست نييه قه دهغه ي له سهر دابنريت، چونکه نهو به لگانه ي ره واپووني قه دهغه له سهر دانان له سهر قهرزدار ده سملين له کاتي کدايه قهرزه کان له ماله که ي زياتر بن.

دووه م: قه دهغه له سهر قهرزدار دانانريت له سهر داواي خاوهن قهرزه که نه ي، جا نه گهر خاوهن قهرزه کان هه موويان داوايان نه کرد قه دهغه ي بخريته سهر، نه گهر نهوه ي داوا ده کات قه دهغه ي بخريته سهر قهرزه که ي هه موو مالي قهرزازه که ي ده گرتوه، هه ده ي قه دهغه ي بخريته سهر به پيچه وانه و نه اخريته سهر.

سيه م: نه گهر قازي قه دهغه ي له سهر قهرزازه که دانا نهو کاته مافي خاوهن قهرزه کان ده گوريت له نه ستوي قهرزازه کهوه بو مال و سامانه که ي، بزيه خواو پيغه مېهر (عليه السلام) مافي ده سلات بوونيان به خاوهن قهرزه کان داوه به سهر مالي قهرزازه که دا بو نهوه ي ماف و قهرزي خوياني لي وهر بگرته وه.

چواره م: سونه ته قازي برياري قه دهغه له سهر قهرزدار ناشکرا بکات له ناو خه لکدا بو نهوه ي مامه له ي له گه لدا نه که ن، چونکه لهو کاته دا که قه دهغه که ي له سهر دانراوه ناي مامه له يه

بكات زيان به ماله كهي بگهيه نيټ له بهر شهوي مافي خاوهن قهرزه كاني ليټديټ جگه له خهرجي روژانهي خوټي و خيژاني.

پيټجهم: پټويسته قازي خوټي يا نوټنهي مالي قهرزداره كه بفروشيټ ، پاشان پاره كهي به سهر خاوهن قهرزه كاندا دابهش بكات بهرټوي قهرزه كانيان وه سوننه ته به زوويي شو كاره بكات وه دهبي ره چاوي بهر وه وندي قهرزداره كه بكات له شيوي فروشتني ماله كه يداهر شتي له بازار خويدا و بهنرخي خوټي بفروشيټ وه سوننه ته له كاتي فروشتني قهرزدارو خاوهن قهرزه كان ناماده بن پټويسته قازي به شي پټويستي خوټي و خيژاني بو بهيټيټه وه بو خواردن و پوشاك و نيټه جي بوون.

شه شم: نه گهر ماله كهي فروشراو ههر خاوهن قهرزي به نه ندازهي قهرزه كهي پارهي پيدرا، نه گهر دواي نه وه قهرزيان لاي مابوو دهبي لټي بوست تا خوا دهروي لي ده كاته وه خواي گهوره

ده فهرموي: ﴿وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ

تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ۲۸۰ واته: نه گهر قهرزداريټك دهست كورت بوو شهوه مؤلته تي بدن تا مالي دهبي دهستي ده كړيټه وه نه گهر - له قهرزه كه - نازادي بكم چا كتره بوټان نه گهر بزانن. (عن أبي سعيدٍ الخُدريِّ قال أُصِيبَ رَجُلٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي ثَمَارٍ ابْتَاعَهَا فَكَثُرَ دَيْنُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَلَمْ يُلْغُ ذَلِكَ وَقَاءَ دَيْنِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعُرْمَائِهِ خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ).^۱ نه بو سه عيد خودري (ره زاي خواي ليټي) ده لي: پياويټك له سه رده مي پيغه مبه ردا (ﷺ) تووشي زيان بوو له بهروبو ميټكدا كه كړي بووي بهو هويوه قهرزاريټكي زور بوو پيغه مبه ريش (ﷺ) فهرموي: به موسولمانان (پيټي ببه خشن) نه غجا خه لكيش پيټيان به خشي به لام نه گه شته شهوي قهرزه كاني ته واو بكات جا پيغه مبه ري خوا (ﷺ) فهرموي: به خاوهن قهرزه كان (شهوي دهستان كهوت ببه بن ئيستا جگه له وه هيچتان بو نيه).

هه‌وه‌م: هه‌ر کەس کەل و پەل یا ماله‌که‌ی خۆی لای قەرزداریکی قەدەغە لەسەر دانراو بینیه‌وه‌ ئه‌وه‌ خۆی له‌ خاوه‌نی قەرزه‌کانی تر له‌ پیشتره‌ به‌ ماله‌که‌ی خۆی و ده‌درێتبه‌وه‌ پیتی، (عن أبي هريرة رضي الله عنه يقول قال رسول الله ﷺ من أدرك ماله بعينه عند رجلٍ أو إنسانٍ قد أفلسَ فهو أحقُّ بهِ من غيره).^۱ نه‌بوهوره‌یره (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا فەرمووی (ﷺ): (هه‌رکەس ماله‌که‌ی خۆی لای کەسیکی قەر‌داری تیشکا‌و بینیه‌وه‌ ئه‌وه‌ ئه‌و کەسه‌ له‌ خه‌لکانی تر (که‌ قهرزبان لای قهرزازه‌که‌یه) له‌ پیشتره‌ به‌و ماله‌ له‌وانی تر).

هه‌شته‌م: نه‌گه‌ر روون بویه‌وه‌ که‌ موفلیسه‌ ئه‌وه‌ دروست نیه‌ به‌ند بکری‌ت، چونکه‌ پی‌چه‌وانه‌ی برپاری خوایه‌ که‌ ده‌فەرمووی: ﴿وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾ البقرة: ۲۸۰ واته‌: نه‌گه‌ر که‌سیک قەر‌زدا‌ی‌کی نه‌دار بو‌و ئه‌وه‌ چا‌وه‌روانی بکری‌ت تا دارا ده‌بی‌ت حا‌لی م‌اددی چاک ده‌بی‌ت.

نۆیه‌م: ده‌وله‌مه‌ند قەر‌زدانه‌وه‌ی دوا بخات:

دواخستنی قەر‌زدانه‌وه‌ی ده‌وله‌مه‌ند قسه‌ پێ‌ ووتنی و سزادانی ده‌کات (عن عمرو بن الشريد عن أبيه عن رسول الله ﷺ قال لِيُ الْوَاجِدِ يُجْلُ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتُهُ).^۲ عه‌مری ک‌و‌ری شه‌رید له‌ با‌و‌کیه‌وه‌ ده‌گێ‌رێ‌ته‌وه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فەر‌مووی: (قەر‌ز ک‌و‌یری ده‌وله‌ندی قسه‌ پێ‌ ووتن و سزادانی ده‌کات).

ده‌یه‌م: دروسته‌ قەدەغە دانان لەسەر مال به‌ فی‌رۆ‌ده‌ر:

خ‌وای گه‌وره‌ ده‌فەر‌مووی: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ واته‌: ماله‌کانتان مه‌ده‌نه‌ ده‌ست گێ‌ل و که‌م عه‌قله‌کانتان ئه‌و کە‌سانه‌ی مال به‌ فی‌رۆ‌ده‌دن و له‌ جی‌گای خ‌زیدا خه‌رجی نا‌کە‌ن له‌ مامه‌له‌دا ده‌خه‌له‌تێ‌ن یا م‌الیان له‌ هه‌رامدا خه‌رج ده‌کە‌ن.

(۱) رواه البخاري (۲۴۰۲) و مسلم (۱۵۵۹ / ۲۲)

(۲) رواه ابو داود (۳۶۲۸) و النسائي (۳۱۶ / ۷) و ابن ماجه (۲۴۲۷) وهو حديث حسن

یازدهیم: هتییو ماله‌کدی ده‌دریته دهستی کاتی بالغ و هوشیاربون:

هتییو تا مندا له سهرپرشتیاره‌کدی ناگای له مال و سامانی ده‌بیت کاتی بالغ و ژیر و هوشیاربون واته به‌رژه‌وندی نابین و دنیا له‌به‌رچاو بگریته ، خوی گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ﴾ النساء: ۶ واته: هتیه‌کان تاقی بکه‌نه‌وه کاتی گه‌یشتنه - ته‌م‌نی - ژنه‌یتان و شوو‌کردن جا نه‌گهر ژیری و هوشیاریتان له‌وانده‌دا هه‌ست پیکرد نه‌وسا پاره و سامانه‌کانیان بدنه‌وه دهستی خویان.

دوازدهیم: سهرپرشتیاری هتییو (نه‌گهر هه‌ژار بوو) دروسته له مالی هتیه‌که بخواست به

نه‌ندازه‌ی پتویست :

(عن عائشة رضي الله عنها تقول في قوله تعالى: (وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ) أُنْزِلَتْ فِي وَالِي الْيَتِيمِ الَّذِي يُقِيمُ عَلَيْهِ وَيُصْلِحُ فِي مَالِهِ إِنْ كَانَ فَقِيرًا أَكَلَ مِنْهُ بِالْمَعْرُوفِ).^۱ عائشه (ره‌زای خوی لیتی) ده‌بارهی نه‌م نایه‌ته: ﴿وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ النساء: ۶ ده‌لی: نه‌م نایه‌ته له‌بارهی مالی هتیه‌وه دابه‌زی نه‌گهر سهرپرشتیاره‌کدی هه‌ژار بوو له‌مالی هتیه‌که بخواست له به‌ران‌به‌ر سهرپرشتی کردنی و به‌ختو‌کردنی هتیه‌که‌دا.

ته‌فسیری نایه‌ته‌که‌ش نه‌مه‌یه: هه‌ر که‌س (له سهرپرشتیاری هه‌تیوان) ده‌وله‌مه‌ند بوو با خزی بپاریزی (له خواردنی مالی هه‌تیوان) وه هه‌ر که‌شیش هه‌ژار بوو با به‌نه‌ندازه‌ی پتویست لیتی بخواست.

مالی دوزراوه (اللقطة)

یه‌که‌م: پیتاسه‌که‌ی: له زمانی عمره‌بییدا: نه‌و شته‌یه له زه‌ویدا هه‌لده‌گیرئ، خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی موسا (علیه‌الصلاة و السلام) ده‌فرموی: ﴿فَالنَّقْطَةُ أَلْفُ فِرْعَوْنَ﴾ القصص: ۸ واته: ده‌ست و په‌یه‌ه‌ندی فیرعمون (موسایان) هه‌لگرتوه له ناوه‌که - که دایکی دوا له دایکبوونی له‌ناو سندوقیکدا فرئی دایه نیله‌وه .

له زاراوه‌ی شهرعدا: مالی‌که له جی‌گایه‌که‌دا که مولکی که‌س نییه دوزرا‌بیسته‌وه و خاوه‌نی نه‌ناسریت وه به زۆری به‌و شتانه ده‌وتریت که ناژه‌ل نین، به‌لام نه‌گهر وون بوو ناژه‌ل بوو پی ده‌وتریت (ضالة).

دووه‌م: ره‌وا بوونی هه‌لگرتنه‌وه‌ی مالی دوزراوه:

(عن زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ لُقْطَةِ الذَّهَبِ أَوْ الْوَرِقِ، فَقَالَ: «اعْرِفْ وَكَأْهَهَا وَعِفَاصُهَا ثُمَّ عَرَفْهَا سَنَةً فَإِنْ لَمْ تَعْرِفْ فَاسْتَفِقْهَا وَتَكُنْ وَدِيعَةً عِنْدَكَ فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ فَأَدِّهَا إِلَيْهِ». وَسَأَلَهُ عَنْ ضَالَّةِ الْإِبِلِ فَقَالَ «مَا لَكَ وَلَهَا دَعَهَا فَإِنْ مَعَهَا جِذَاءُهَا وَسِقَاءُهَا تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا». وَسَأَلَهُ عَنِ الشَّاةِ فَقَالَ «خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذَّئْبِ»).^۱ زه‌یدی کوپی خالیدی جو‌ه‌نی (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پرسیار له پیغه‌مبه‌ری خوا کرا (ﷺ) ده‌رباره‌ی نا‌لتون و زیوی دوزراوه نه‌ویش فرموی: (بزانه په‌تی ده‌م به‌ستنه‌که‌و توره‌که‌ی چیه و چۆنه؟ پاشان تا سالتیک بانگه‌وازی بۆ بکه جا نه‌گهر نه‌ناسراو بی و خاوه‌ن بوو نه‌وسا خه‌رجیکه و باسپارده بیت لات، جا نه‌گهر رۆژی له رۆژان خاوه‌نه‌که‌ی هات و داوای کرد بیده‌روه) جا پرسیاری ووشتری وونبووی لی کرد فرموی: (تۆ چیه به‌سه‌ریه‌وه؟ وازی لی بی‌نه پیللو و جه‌ونده‌ ناوی خو‌ی پی‌یه، ده‌روات بۆ ناو خواردنه‌وه‌و (گلای) دره‌خت ده‌خوات هه‌تا خاوه‌نه‌که‌ی ده‌یدوزیته‌وه) وه

(۱) رواه البخاري (۹۱، ۲۳۲۷، ۲۴۲۸) و مسلم (۵ / ۱۷۲۲)

پرسياړی مهړو بزنی وونبوی لی کرد فهرمووی (یبه چونکه یا بو تو دهبی یا بو براكهت یا بو گورك).

سني يه: حيكه تې رهوا بوونې هه لكړتنه وس شتي دوزواوه:

مروث نه گهر شتيك وون بكات ، ناراحت دهبی و خفه تی بو دهوات زور جار نايدوزيتهوه جا دوزينه وهی نهو وونبووه هه لكړتنی و پاريزگاری كردن تا دهرتیهوه دهستی خاوه نه كهی كاريكي به سووده و بو خاوه نه كهی و پاداشتی دوزره وه كهش دهگات به ده مه وچوونی نه م وتی خواي گهره يه: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ المائدة: ۲ واته: هاوكاری به كتری بكن له سر چاكه و پاريزگاری به لام هاوكاری به كتر مهن له سر تاوان و ده ستريزی وه گوياپه لی نه م فهرمووده ی پيغه مبره (ﷺ) كه ده فهرمووی: (وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ).^۱ (خواي گهره له يارمه تی دانی بنده دايه هه تا به ند له يارمه تی دانی براكهيدا بيت). وه كاتی شته كهی وون كردوه تووشی غم و په ژاره بووه به لام به دوزينه وهی ناميتی و لاده چیت، دوزره وه كهش پاداشتی گهره ی دهبی وه پيغه مبر (ﷺ) ده فهرمووی: (مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ).^۲ (هر كهس نارحه تيك له سر موسلمانك لابات له نارحه تيكانی دویا به هويه خوا نارحه تيك له نارحه تيكانی روژی دوايی له سر لاده بات).

چواړه: ماله دوزواوه كه ساليك جارو ناكاداري بو ده كړي:

نه گهر خاوه نی نه بوو دروسته بو دوزره وه كهی خهرجی بكات یا به كاری به ينی بو خوی به لام هر كاتی خاوه نی په يدا بوو ده بيت بيداته وه. (عن سُوَيْدَ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ لَقِيتُ أَبِي بَنَ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ أَخَذْتُ صَرَّةً مِائَةَ دِينَارٍ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ «عَرَفْتُهَا حَوْلًا». فَعَرَفْتُهَا حَوْلَهَا فَلَمْ أَجِدْ مَنْ يَعْرِفُهَا ، ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَقَالَ «عَرَفْتُهَا حَوْلًا» فَعَرَفْتُهَا فَلَمْ أَجِدْ ، ثُمَّ أَتَيْتُهُ ثَلَاثًا فَقَالَ «احْفَظْ وَعَاءَهَا وَعَدَدَهَا وَوِكَاءَهَا ، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا ، وَإِلَّا فَاسْتَمْنِعْ بِهَا» . فَاسْتَمْنَعْتُ

(۱) رواه مسلم (۲۶۹۹)

(۲) رواه مسلم (۲۶۹۹) و ابو داود (۴۹۴۶)

فَلَقِيْتُهُ بَعْدُ بِمَكَّةَ^۱. سووهيدى كورپى غەفلە دەلتى: بە ئوبەى كورپى كەعب گەشتم (رەزاي خواى لىبى) جا ووتى: توره كەيه كم دۆزیه وه سەد دىنارى تىدا بو جا رۆشتمە خزمەتى پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: سالتىك جارى بۆ بدە) منىش سالتىك جارىم بۆ دا كەسم نەدى خاوەنى بىت ، پاشان رۆشتمە وه خزمەتى فەرمووى (سالتىك جارى بۆ بدە)^۲ منىش جارىم بۆ داو كەس خاوەنى نەبوو پاشان بۆ جارى سىيەم رۆشتمە وه بۆ خزمەتى پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: (بزانە توره كەكەو و ژمارەى و پەتى دەم بەستنه كەى چۆنە و چەندە جا ئەگەر خاوەنە كەى هات بیدەرە وه (ئەگەر نەهات بۆخۆت سوودى لى وەرېگرە) منىش خەرجم كرد). جا دواتر لە مەككە بە خاوەنە كەى گەشتم

پىنجەم: گونگىدان بە جاپدان بۆ دۆزناوه لە مەككەدا:

(قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مَكَّةَ قَامَ فِي النَّاسِ ، فَحَمِدَ اللَّهَ ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ « إِنَّ اللَّهَ حَسَّ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ ، وَسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنِينَ ، فَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ كَانَ قَبْلِي ، وَإِنَّهَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ، وَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي ، فَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا وَلَا يُخْتَلَى شَوْكُهَا ، وَلَا تَحِلُّ سَاقِطَتُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ .. »)^۳. ئەبوهوريرە (رەزاي خواى لىبى) دەلتى: كاتى خواى گەر وه شارى مەككەى بۆ پىغەمبەرە كەى (ﷺ) نازاد كرد لەناو خەلکە كەدا هەستاو ووتارىكى بۆ دان سوپاس و ستايشى خواى گەر وهى كرد پاشان فەرمووى: (بىگومان خواى گەر وه بەرگرى فيلە كانى (ئەبرەهەى) كرد لە مەككە بەلام پىغەمبەرە كەى و باوەردارانى دەسلەتدار كرد بەسەرىدا بىگومان پىش من بۆهيچ كەس حەلال نەبوو بچەنگى تىيدا بەلام لە ساتىكى رۆژدا جەنگاندن بۆ من حەلال كرا، لەداو منىش بۆ كەس حەلال نابى نىچىرى راوناكرى و ناترسىنرى دركى هەلناكەنرى هەرچى كەوتوو (و لە خەلەك

(۱) رواه البخاري (۲۴۲۶)

(۲) نىبن جەجرى عەسقەلانى (رەحمەتى خواى لىبى) دەلتى: ئەوهى لام روونه سەلەمەكە يەكئىكە لە گىرەروەكانى نەم فەرمووده هەلى كەرووه لە ژمارەى جاردانەكاندا كە سى سەلە دواتر بىرى كەوتۆتووه بەيەك سالى رىوايەتى كەرووه.

(۳) رواه البخاري (۲۴۳۴) و مسلم (۱۳۵۵)

وون بووه) بو کس هه لال نيه هه لى بگرى جگه له جاردەر (که بيهوى خواوه نه کهى بدوزينهوه).

شهههه: نه کهر دوزراوه که شتيکى کهم نرخ بوو دروسته بو دوزيهوه کهى

خواردنى و به کارهينانى:

(عن أنس رضي الله عنه قال مرَّ النبي ﷺ بِتَمْرَةٍ فِي الطَّرِيقِ قَالَ لَوْلَا أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لَأَكَلْتُهَا).^۱ نههسى کوپى مالیک (رهزای خواى لیبى) ده لى: پتغه مبهه (ﷺ) ده نکى خورماى دوزيهوه جا فره مووى (نه کهر له بهر نهوه نه بى له وانه يه نه مه خورماى زه کات بى ده خوارد)

(۱) رواه البخاري (۲۴۳۱) و مسلم (۱۰۷۱)

پېکھاتن (الصلح)

یه کهم: پېتناسه کهس: له زمانې عمره پیدا : به مانای کوتایی هینان به نازاوه و کیشه .
 وه له زاراوه ی شهر عدا واته : پېکھاتن بۆ نه هیشتنی کیشه ی نیوان دوو کهس یان زیاتر .
دووه م: رهوا بوونی : پېکھاتن دروسته و رهوایه قورنن به چاکه و خیر نازوړندی کردووه ،
 د هفرموی: ﴿وَالصَّلَاحُ خَيْرٌ﴾ النساء: ۱۲۸ واته سولح و ریکه وتن چاکه و خیره نه مهش
 به لگه ی دروستییه تی چونکه هر شتی خیرییت دروست و رهوایه له نیسلامدا .

وه خوای گه وړه د هفرموی: ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ النساء: ۱۱۴ واته: زوړبه ی به چپه و سرته کانیان خیر و چاکه ی تېدا نییه مه گهر
 که سیک فهران بکات به مال به خشین یا چاکه یان چاکردنی نیوان خه لک، جا هر کهس نه وه
 بکات و مبه سستی به ده ست هینانی ره زامه ندی خود ابیت نه وه بیگومان له داهاتوودا
 پاداشتیکی گه وړه ی پی ده به خشین .

سې یه م: حیکمه تی رهوا بوونی:

نایینی پیروزی نیسلام نایینی براهه تی و یه ک ریزی و هاوکاریه و دژی ناکوکی و جیاوازی یه
 خوای گه وړه د هفرموی: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ آل عمران: ۱۰۳ واته
 هم مووتان ده ست بگرن به نایینی خواوه جیاوازی مهن، بۆ نه م مبه سته نیسلام هم موو
 هوکاره کانی جیاوازی بوون ناهیلی و فهران ده کات هم موو کهس مافی خو ی پېدیریت چونکه
 به جینه هینانی کیشه ی لی په یدا ده بی خوای گه وړه د هفرموی: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾
 البقرة: ۱۸۸ واته : مالی یه کتری مه خو ن به ناړهوا و به رتیل مه دن به کار به ده ستان بۆ نه وه ی

به شیک له مال و سامانی خه لکی بخون به تاوانباری له کاتیڤدا خوتان ده زانن (نارې وایه) وه پیغه مبهري خوا (ﷺ) ناگادارمان ده کاته وه له شه نجامي خرابی یه کتر بوغزاندن و کیشه و ناواوه که سهرده کیشي بۆ یه کتر کوشتن که هندی جار مروژ پینی کافر ده بیت، ده فهرموی: (لَا تَبَاغُضُوا ، وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَذَابِرُوا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا) و يقول (لَا تَرْجِعُوا بَعْضِي كِفَارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ) ^۱ (یه کتری مه بوغزینن و هسودی به یه کتری مبهن و دهنگ له یه کتری وهرمه گرن، هه موو بهنده ی خواو برابن) و ده فهرموی: (دوا من کافر مبهنه وه هندیڤکتان بدن له گهرده نی هندیڤکتان).

وه نیسلام هانی موسلمانان ده دات بۆ پته وکردنی برابیه تیان به ناسانکرای له گه له یه کتری کردن پیغه مبهري (ﷺ) ده فهرموی: (» رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمَحًا إِذَا بَاعَ ، وَإِذَا اشْتَرَى ، وَإِذَا اقْتَضَى«). ^۲ (ره همتی خوا له پیاویک بیت ناسان کاره کاتی شت ده فروزی و کاتی ده یکیری و کاتی مافیکی وهرده گری له خه لک)

وه ده بینین له پیناو سولج و پیکهاتندا پیغه مبهري (ﷺ) ریگهی داوه قسه یه ک بکات کهوا نییه وه که ده فهرموی: (» لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمِي خَيْرًا وَيَقُولُ خَيْرًا«). ^۳ (نهو کهسه ی نیوان خه لک چاک ده کات دروزن نییه، قسه ی چاک ده که یه نیت و چاکیش ده لی). له سهر زمانی ههردوولای کیشه که بانه شیان ووتبی.

چواره م: جوړه کانس پیکهاتن: پیکهاتن له شهرعدا چهند جوړیکی هه یه هه موویان دروستن له وانه:

۱- ریکوتن له نیوان ده ولته نیسلامی و بی باوه پاندا، خوی گهروه ده فهرموی: (وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ) الأنفال: ۶۱ واته نه گهر بی باوه پان ملیان دا بۆ ناشتی توش پی رازی به و پشت به خوا ببهسته، غونه ی ثم جوړه پیکهاتنه ریکه ووتنی حوده بییه وه زور سولجی تر له ژبانی پیغه مبهردا (ﷺ)

(۱) رواه البخاري (۱۲۱، ۵۷۱۸) و مسلم (۲۵۵۹)

(۲) رواه البخاري (۲۰۷۶)

(۳) رواه البخاري (۲۵۴۶) و مسلم (۲۶۰۵)

ب - ریکهوتن له نیتوان موسلمانانی راسته قینه له گهل ثوانی له فرمانی نیمام دهروون، خوی گوره ده فرموی: ﴿وَلِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا﴾ الحجرات: ۹ واته نه گهر دوو دهسته له باوهرداران دژ بده کتری جهنگیان کرد نهوه نیتوه نیتوانیان چاک بکهن.

ج - پیکهاتنی نیتوان ژن و پیاو کاتی ناژاوهو کیشه پهیدا بی له نیتوانیاندا:

خوی گوره ده فرموی: ﴿وَإِنْ أَمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا﴾ النساء: ۱۲۸ واته: نه گهر نافره تیک ترسا له گوی پیندان یا پشت هه لکردنی میرده کوی نهوه ژن و میرده که گونا هیان له سر نیه که ناشته واییه کی چاک بکهن له نیتوان خویاندا.

د - ریکهوتن و سولج کردن له نیتوان که سانی کدا کیشو ناکوکیان هدی له شتانی کدا که مال و سامان نیه.

ه - پیکهاتن له مامه لدها که په یوهنده به مال و سامانه وه که مهبست له باسی سولج نه مهبیان لای شمرعزانه کان، به لام جوړه کانی تر هدریه که یان له جیگای خویدا باسی لیتوه ده کری.

پینجه م: پیکهاتن له سر هلال کردنس حرام یا به پیچه وانه وه:

دروست نییه ریکهوتن له سر هلال و حرام کردن یا پیچه وانه کوی، به لکو ریکهوتن له سر شتیک ده کری که ریکه پیدراو بیت نه ک گزین و دهستکاری کردنی حوکی خواو پیغه مبه (عَلَيْهِ السَّلَام). (عَنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «الْصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا».)^۱ عه مری کوری عهوف (ره زای خوی لیبی) ده لی: پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) فرموی: (پیکهاتن له نیتوان موسلماناندا دروسته جگه له پیکهاتنی هلال حرام بکات یان حرام هلال بکات وه موسلمان ده بی پابه نندی مهرجه کانیان بن جگه له مهرجیک هلال حرام کات یان حرام هلال کات).

(۱) رواه الترمذي (۱۳۵۲) و ابن ماجه (۲۳۵۳) و قال الترمذي حديث حسن صحيح

شه شهم: ريکھوتن له سهر دان پيادانهيتان:

ئەوھيه کەسيک بلي مافتيکي به سهر کەسيکي ترهويه پاره بيت يا زهوي و زار به لام کەسي بهرانبهر بي دهنگ دهبي يان دان نهيت بهو قسه دا که کەسي يەکم دهيات له گەل ئەوهدا کەسي يەکم داواي پيکھاتن دهکات دهلي با سولح بکەين ، ئەم جوړه پيکھاتن و سولحه دروست نيه نه گەر نه بجاميش بدرت رهوا نيه هيچ نه بجاميکي لي ناکهويتهوه ، به بهلگهي فهرمووده کەي عەمري کورپ عهوف له برگهي (۵) دا باسکرا.

هوتهم: ريکھوتن له سهر دان پياداهيتان:

ئەوھيه کەسيک دهلي به کەسيکي تر مافتيکم لاتە ئەوئيش داني پياداهيتي جا قەرز بيت يا کەلوپەل ئەغا داواي پيکھاتن دهکات له سەري جا نه گەر پيکھاتن ئەوه دروسته و ئەبجامي ريکھوتني لي پيدا دهيت، ئەم جوړه ريکھوتنه دوو بهشه: يان ريکھوتنه له سهر شت و مهک يا ريکھوتنه له سهر قەرز.

أ- ريکھوتن له سهر شت و مهک: جا نه گەر ريکھوتن له سهر به شيکي شته که ئەوه پي دهلي ريکھوتني داشکاندن وه نه گەر ريکھوتن له سهر شتيکي تر بدرت له جيگاي ئەوهي لايهتي ئەوه پي دهلي ريکھوتني گزراوه.

ب - ريکھوتن له سهر قەرز: ئەوھيه کەسيک بلي به کەسيکي تر مليونک دينارم لاتە ئەوئيش داني پيدا بني پاشان ريک بکەون جا يا له سهر هەنديکي ريکدهکەون ئەوه ريکھوتني داشکاندنه يان قەرزە که ده گزرن به شتيکي تر ئەوھشيان ريکھوتني گزراوه.

هه شتهم: ريکھوتن له سهر قەرز

(عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَذْرَدٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ فَقَالَ: « يَا كَعْبُ » . قَالَ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَأشارَ إِلَيْهِ بِيَدِهِ أَنْ « ضَعْ الشَّطْرَ مِنْ دَيْنِكَ » . قَالَ كَعْبٌ قَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « قُمْ فَأَقْضِهِ » .^۱ کەعبی کورپ مالیک (رهزای خوای لیبي) دهلي:

له سەر دەمی پێغه مبهردا (ﷺ) له مزگهوت دا داواي دانهوی قهرزێکی خۆی له ئین ئهبی
 هه دره کرد که له لای بوو، جا ههردووکیان دهنگیان بهرزبوویهوه - بهرا دهیک - ههتا
 پێغه مبهردا (ﷺ) له مالی خۆیا نهوه گوئی لیبوو، هاته درهوه بۆ لایان پهردهی ژووره کهی
 هه ئدایه وه و که عبی کوری مالیکی بانگ کردو فرمووی: (ئهی که عبی کوری مالیک) که عب
 ووتی به ئی گوێپرایه ئتم ئه پێغه مبهردی خوا، جا به دهستی ئاماژهی بۆ که عب کرد که له نیوهی
 قهرزه کهت خۆش ببه، که عبیش ووتی: ئه وه لئی خۆش بووم ئه پێغه مبهردی خوا (ﷺ) ئه نجا
 پێغه مبهردا (ﷺ) فرموو به ئه بی هه دره د (ههسته قهرزه کهی بده ره وه). ئهم ریکه وتنه به
 ووشه ی سولح دروسته هه ره ها به ووشه ی ئازاد کردن و داشکاندنیش دروسته.

کتیبی سویند خواردن (الایمان)

یه کهم: پیتاسه کهس: (ایمان) له زمانى عه ره بیدا: کوى (یمین) ه که به ده سستی راست ده ووتریت، وه به سویند ده ووتریت، چونکه له رابردو دا کاتیک سویندیان بو یه کتر بخواردیه ده سستی راستی یه کتریان ده گرت له کاتی سویند خواردنه که دا.

وه له شهر عدا: به دبه پنهان یا جه خت کردنه وهی کاریکه به هوئى ناوه پنهانی ناوێک له ناوه کانی خوای گه وه یان سیفه تیک له سیفه ته کانی.

دووهم: سویند خواردن به چى دروسته ؟

سویند خواردن ته نها به ناوی خوای گه وه به سیفه ته کانی دروسته. (عن ابن عُمَرَ رضي الله عنهما أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سِيرَ فِي رَكْبٍ يَحْلِفُ بِأَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تُحْلِفُوا بَأَبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ فَلْيَصُمْتُ).^۱ عبدالله لای کوری عومهر (ره زای خویان لیبی) ده لی: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به عومهری کوری خه تتاب گه شت له گه ل کاروانیکدا ده رۆشت به ناوی باوکی سویندی خوارد، پیغه مبه ریش (ﷺ) فه رموی: (ناگادارین بیگومان خوا ریگریتان لی ده کات که سویند بخۆن به ناوی باوکتان، جا هه رکه س سویندی خوارد با به خوا سویند بخوات یا بیده نگ بیت).

سێ یهم: سویند خواردن به هه رشتی جگه له خوا هاوبه ش پهیدا کردنه بو خوا:

هه رکه س سویند بخوات به هه رشتی جگه له ناو و سیفه ته کانی خوای گه وه نه وه هاوبه ش دانانه بو خوای گه وه. (عن ابن عُمَرَ رضي الله عنهما قال: سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يقول: مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ).^۲ عبدالله لای کوری عومهر (ره زای خویان لیبی) ده لی:

(۱) رواه البخاري (۶۲۷۰) و مسلم (۱۶۶۴)

(۲) رواه الترمذی (۱۵۷۴) وهو حديث صحيح

له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیست ده‌یفه‌رموو: (هه‌رکەس سوێند بخوات به‌غه‌یری خوا نه‌وه بی‌گومان کافر بووه یان هاویه‌شی بۆ خوا داناهه).

(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من حَلَفَ فقال في حَلْفِهِ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّى فَلَیْقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ...)^۱ نه‌بوه‌وره‌یره (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموو: (هه‌رکەس سوێندی خ‌واردو له سوێنده‌که‌یدا وتی به‌لات و عوززا نه‌وه باب‌لیت: لا اله الا الله...).

واته شایه‌تومان بی‌نیته‌وه چونکه به‌و سوێند خ‌واردنه له‌بازنه‌ی نیسلاام چ‌ووه‌ته ده‌ره‌وه ده‌بی جاریکی تر شایه‌تومان بی‌نی تا نیمانی بۆ بگه‌ڕێته‌وه.

چ‌واره‌م: سوێند خ‌واردن به‌ناینی‌ک جگه له‌نیسلاام:

(عن ثابت بن الضحاک الأنصاري أَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ)^۲ ساییتی ک‌و‌ری زه‌حاک‌ی نه‌نصاری (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌لی: نه‌و له‌ژێر دره‌خت -ی رضوان- دا په‌یمانیدا به‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموو: (هه‌رکەس سوێند بخوات به‌ناینی‌ک جگه له‌نیسلاام درۆ بکات و به‌نه‌قه‌ست (بی‌لی) نه‌وه چی ووتوه وایه)^۳ واته له‌نیسلاام ده‌رچ‌وه و بی باوه‌ڕ بووه، نم‌وونه‌ی نه‌م سوێنده وه‌ک ب‌لی جووله‌که بم یا گا‌وریم نه‌گه‌ر فلانه شت نه‌که‌م...

عن عبد الله بن بُرَيْدَةَ رضي الله عنه يقول: سمعت رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: (مَنْ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ)

وه عه‌بدول‌لای ک‌و‌ری بو‌ره‌یده (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) له باوکی‌موه ده‌گێڕێته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموو: (هه‌رکەس ب‌لی من له‌نیسلاام به‌ریم نه‌وه نه‌گه‌ر درۆ بکات نه‌وه چی ووتوه وایه وه نه‌گه‌ر راست بکات نه‌وه به‌بی زیان نیسلاامه‌تی بۆ ناگه‌ڕێته‌وه).

(۱) رواه البخاري (۶۶۵۰) و مسلم (۱۱۴۷/۵)

(۲) رواه البخاري، ۱۳۶۳، ۴۱۷۱، ۶۰۴۷، ۶۱۰۵، ۶۶۵۲. و مسلم ۱۱۰.

(۳) رواه البخاري (۱۳۶۳، ۶۱۰۵) و مسلم (۱۱۰)

پینجهم: هه رکەس بەخوا سویندیان بۆ خواردن با باوەر بکات و رازی بیّت:

(عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ رَجُلًا يَخْلِفُ بِأَيْهِ فَقَالَ « لَا تَخْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْدُقْ وَمَنْ حَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرْضَ وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللَّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ »)^۱

عەبدوللای کوری عومەر (رهزای خوای لیبی) دەلی: پیغه مەبەر (ﷺ) گوئی لی بوو پیاویک بەباوکی سویندی خوارد، پیغه مەبەرش (ﷺ) فەرمووی: (بەباوکتان سویند مەخۆن ئەو کەسە بەخوا سویندی خوارد با راست بکات و هه رکەس بەخوا سویندیان بۆ خواردن با رازی بیّت، و هه رکەس رازی نەبیّت ئەو پەیوەندی بەخواوە نییە).

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « رَأَى عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَجُلًا يَسْرِقُ فَقَالَ أَسْرَقْتَ قَالَ لَا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. فَقَالَ عَيْسَى آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَذَبْتُ بِصَرِي »)^۲. و هه بوهورهیره (رهزای خوای لیبی) دەلی: پیغه مەبەر (ﷺ) فەرمووی: (عیسای کوری مەریەم (علیه الصلاة والسلام) پیاویکی بینی دزی دەکرد، فەرمووی: ئەو دزی دەکەو؟ ووتی: نەخیر سویند بەوزاتە ی هیچ پەرستراویک نە جگە لەو، جا عیسا فەرمووی: باوەر بەخواکەت دەکەم و باوەر بەچاوم ناکەم) کە بینی تۆ دزیت کرد.

شەشەم: جۆرەکانی سویند خواردن: سویند دەکریت بەسە بەشەوه:

یەکەم: سویندی سەرزاری (اليمين اللغو)

أ- سویندیکە مەبەست پتی سویند خۆرە کە سویند خواردن نییە وە ک بەکەسیک بلی وەللای

نەبخۆی وەللای نەبخۆیتەوه... لەم جۆرە سویندانه کەنیەتی سویند خواردن نییە.

ب- حوکمەکی: ئەم جۆرە سویندە دانامەزیت وە کەفەرەتی نییە و بەتاوانیش دانانریت خوای

گەورە دەفەرمووی: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ

عَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ البقرة: ۲۲۵ واتە: خوا ئەو سویندە سەرزاریبەتان لی ناگریت بەلکو ئەو

سویندەتان لی دەگریت کە بەدل دایدەبەستن وە خوا لیخۆش بووی لەسەر خۆیە.

(۱) رواه ابن ماجه (۲۱۰۱) وهو حديث صحيح

(۲) رواه البخاري (۲۱۰۱) و مسلم (۲۳۶۸)

(عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) (لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ البقرة: ٢٣٥) قَالَتْ أُتِرْتُ هَذِهِ الْآيَةَ فِي قَوْلِهِ لَا وَاللَّهِ بَلَى وَاللَّهُ) عائشه (رهزای خوی لیبی) ده‌لی: (نهم نایه‌ته له‌سه‌ر شه‌وه دابه‌زی که‌سیک بلی شه‌وه‌للاهی به‌لی وه‌للاهی).

دووهم: سویندی درۆ فیل (الیمین الغموس)

ا- سویندیکه به‌درۆ ده‌خوریت بۆ شه‌وی مافی خه‌لکی بھوات، وه له‌و گونا‌هه گه‌ورانیه که سویند خۆره که تووشی خه‌شم و سزای خوا ده‌کات. وه هۆی ناوانانی به (الغموس)، چونکه خاوه‌نه‌کی ده‌ژهنیت به‌دۆزه‌خدا.

ب- حوکه‌که‌ی: له گونا‌هه هه‌ره گه‌وره‌کانه‌و که‌فاره‌تیشی نییه چونکه خوی گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ﴾ المائدة: ٨٩ واته: به‌لکو خوا شه سوینده‌تان لی ده‌گریت که به‌دل دایده‌مه‌زینن شه سوینده دانا‌مه‌زینت و که‌فاره‌تیشی نییه. خوی گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَنَحَّضُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا أَسْوَأَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ النحل: ٩٤ واته: سویندو په‌یمانه‌کانتان مه‌که‌نه هۆی غه‌درو نا‌پاکی له‌نیو خۆتاندا بۆ شه‌وی پی له‌پاش جی‌گیربونی (له‌سه‌ر باوه‌ر) نه‌خلیسکی و به‌هۆی به‌ره‌ه‌لستی کردنتان له ریبازی خوا سزاو ناره‌حه‌تی نه‌چه‌ژن (به‌لام شه‌گه‌ر بیه‌کن) شه‌وسا سزای زۆر گه‌وره‌تان ده‌بی.

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بن العاص - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْكِبَائِرُ قَالَ « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ ». قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ « ثُمَّ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ ». قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ « الْيَمِينُ الْغَمُوسُ ». قُلْتُ وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ قَالَ « الَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ »).^١ عه‌بدوللای کو‌ری عه‌مری کو‌ری عاصی (ره‌زای خوی لیبی) ده‌لی: پیاویتی ده‌شته‌کی هاته خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) جا ووتی: شه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

(١) رواه البخاري (٦٦٦٣)

(٢) رواه البخاري (٦٩٢٠)

گوناهه گه‌وره‌کان کامانه‌ن؟ فه‌رمووی: (هاوبه‌ش دانان بۆ خوا) ووتی: دواى ئەو چیه؟
 فه‌رمووی: (پاشان سه‌رپنجی دایک و باوک) وتی: دواى ئەو چیه؟ فه‌رمووی: سویند خواردن
 غه‌موس) و وتم: سویند خواردن غه‌موس چیه؟ فه‌رمووی: (ئه‌و سوینده‌یه مالى که‌سیکی
 موسولمانی پی ده‌بچری بۆ خۆی و له‌و سوینده‌شیا درۆ ده‌کات).

سى‌یه‌م: سویندی دامه‌زواو (اليمين المنعقدة)

أ- سویندیکه سویند خۆر به‌مه‌به‌ستی سویند ده‌یخوات بۆ دلتیاکردن له‌کردنی کارێک یا
 نه‌کردنی.

ب- حوکه‌که‌ی:

ئه‌گه‌ر سوینده‌که‌ی برده سه‌رو پارێزگاری لی کرد ئەو هیچی ناکه‌وێته سه‌ر، به‌لام نه‌گه‌ر
 سوینده‌که‌ی که‌وت و شکاندی ئەوه پێویسته له‌سه‌ری که‌فاره‌تی بدات خواى گه‌وره ده‌فه‌رموی:
 ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ﴾ البقرة: ۲۲۵ واته: به‌لكو خواى گه‌وره ئەو
 سویندانه‌تان لی ده‌گریت که به‌مه‌به‌ستی دل ده‌یخۆن هه‌روه‌ها نایه‌تی: ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ
 بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ﴾ المائدة: ۸۹ ، واته: به‌لكو خوا ئەو سویندانه‌تان لی ده‌گریت که
 مه‌به‌ستان سوینده له‌دلتانه‌وه.

حه‌وته‌م: سویند له‌سه‌ر نییه‌ت داده‌مه‌زریت:

سویند له‌سه‌ر نییه‌تی سوینده‌ره‌که داده‌مه‌زریت نه‌ک نییه‌تی سویند خۆره‌که، (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
 قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةِ الْمُسْتَخْلِفِ»).^۱ ئەبو هورهیره (ره‌زای خواى
 لیبی) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (بێگومان سویند خواردن له‌سه‌ر نییه‌تی
 سوینده‌ره‌که‌یه).

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «يَمِينُكَ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ»).^۲ هه‌ر
 ئەبو هورهیره (ره‌زای خواى لیبی) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (سویند

(۱) رواه ابن ماجه (۲۱۲۰) و مسلم (۱۶۵۳) بنحو

(۲) رواه مسلم (۱۶۵۳) و ابن ماجه (۲۱۲۰)

خواردنه‌که‌ت بۆ ئەو مەبەسته دەخوړیت هاوړتیکەت (به‌رانبه‌ره‌که‌ت) باوهرت پێ بکات). واتە ئەو کەسە‌ی داوای سوێند خواردن لێ دەکات لەسەر هەر شتێک ئەو مەبەستی بێت سوێندە‌که به‌و مەبەسته‌یه، ئیتر سوێند خۆره‌که له‌دە‌لێ خۆیدا نییه‌تیکی تری هەبێت به‌هیچ داده‌نری، چونکه سوێند خواردن لەسەر نییه‌تی سوێندە‌ره‌که‌یه.

هه‌شتم: به‌له‌بیرچوون و هه‌له سوێند ناکه‌وێت:

ئەگەر کەسێک سوێندی خوارد شتێک نه‌کات به‌له‌بیرچوون یا به‌هه‌له‌کردنی ئەوه سوێندە‌که‌ی ناکه‌وێت به‌به‌لگه‌ی ئەم نایه‌ته که ده‌فرمووی: ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾ البقرة: ۲۸۶، واتە: ئە‌ی په‌روه‌ردگارمان ئەگەر (کرده‌ویه‌کی پێ‌ی‌ستمان) له‌بیرچوو یا به‌هه‌له‌ گونا‌هی‌کمان کرد لی‌مان مه‌گه‌رو له‌سه‌رمان مه‌نوسه. له‌فرموده‌ی پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) (هاتوه) کاتی ئیمانداران ئەم به‌شه‌یان له‌نایه‌ته‌که‌ خوێندوه‌ (رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا). خوای گه‌وره فرمووی: ئە‌وا لێم گیرا کردن. ^۱ (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسْيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ»)^۲. عه‌بدوللای کوری عه‌باس (ره‌زای خوایان لیبی) ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (بیرگومان خوا تاوانی هه‌له و له‌بیرچوون و زۆر لێ‌کراوی لەسەر ئوممه‌ته‌که‌م هه‌لگرتوه).

نۆیه‌م: ئەگەر له‌که‌له سوێندە‌که‌یدا وتی: (ان شاء الله) سوێندە‌که‌ی ناکه‌وێت: (عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، لَمْ يُحْثْ»)^۳. ئە‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (هه‌رکەس سوێندیکی خواردو وتی: (ان شاء الله) سوێندە‌که‌ی ناکه‌وێت).

ده‌یه‌م: که‌فاره‌تی سوێند:

ئەگەر کەسێک سوێندی خواردو سوێندە‌که‌ی نه‌که‌وت ئەوه که‌فاره‌تی نییه، به‌لام ئەگەر سوێندە‌که‌ی که‌وت ده‌بێ که‌فاره‌تی بدات که ئەمه‌یه له‌نایه‌ته‌که‌دا باسکراوه: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ

(۱) رواه مسلم (۱۹۹/۱۲۵)

(۲) رواه ابن ماجه (۲۰۴۵) وهو حديث صحيح..

(۳) رواه الترمذي (۱۵۳۲) و النسائي (۳۰ / ۷) وابن ماجه (۲۱۰۴) وهو حديث صحيح.

بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّرتُكُمْ بِطَعَامٍ عَشْرَةَ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كَسَوْتُمْهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ

كَفَّرُهُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ﴿۸۹﴾ المائدة: ۸۹ واته: خوا نمو سویندانه تان لی ناگریت که نیازی دلتانی له گه لدا نیه به لām نمو سویندانه تان لی ده گری (به گوناوه بۆتان دهنوسری) که مده بهستی سویند له دلتانه موه دادتان به ستووه (و شکاندوتانه) جا که فاره تی نمو سویند (شکاوه): خواردن دانه به ده هه ژار له خوراکیکي مامناوهندی که مال و مندالی خوتان ده یخون یا پوښاک کردن بو ده هه ژار یان نازاد کردنی کزیله یه که جا نه وهی دهستی نه کموت (هیچ کام له مانه) نه وه سی روژ به روژو بیت. نه وهی (باسکرا) که فاره تی سوینده کانتانه نه گهر سویندتان خوارد (و سوینده که تان شکاند) که واته که سیکي سویندی خواردو سوینده که ی شکاند که فاره ته که ی یه کیک له مانه ی خواره وهیه:

۱- خواردن دان به ده هه ژار له خواردنیکي مامناوهندی له نیتوان نمو خواردانه ی مال و مندالی ده یخون.

۲- جلو بهرگ کردن بو ده هه ژار.

۳- نازاد کردنی کزیله یه که که نیستا نیه.

جا نه گهر نه نیتوانی نم سیانه هیچیان بکات نه وه که فاره ته که سی روژ روژو گرته.

یانه یه م: که سیک سویند بخوات له سه شتیک پیچه وانه که ی چاکتر بیت:

(قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سُمْرَةَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَكْفَرُ عَنْ يَمِينِكَ، وَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ».)^۱ عبدالله رحمانی کوری سه موره (رهزای خوی لیبی) ده لی: پیغه مبه (ﷺ) فهرمووی: (.....) نه گهر سویندت خوارد له سه شتیک جا زانیت باره که ی تری چاکتره له وهی سویندی له سه خوراه نه وه که فاره تی سوینده که ت به ده وه یان بکه که چاکتره).

(۱) رواه البخاري (۶۶۲۲، ۶۷۲۲، ۶۱۴۶) و مسلم (۱۶۵۶)

دوانزه‌یم: سویندیک شت له‌خو حرام کردن بیت:

وهك نه‌وی بلی: خواردنم لی حرام بیت، یان رۆشته مالی فلان كه‌سم لی حرام بیت، له‌و جزړانه نه‌وه لی حرام نابیت وه نه‌گهر خواردی یا رۆشته ماله‌كه‌ی كه‌فاره‌تی سویند بدات كه‌ پیشتر باسان كرد خوی گه‌وره ده‌فهرموئ: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّبِيُّ لِرَحْمَةٍ مَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْلَغِي مَرَضَاتِ أَرْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۱﴾ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمُ حِلَّةَ أَيْمَنِكُمْ ﴿التحریم: ۱ - ۲ واته: نه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆچی شتیک له‌خوت حرام ده‌كه‌یت كه‌ خوا بۆی حلال كړدوویت، مبه‌ستت ره‌زامه‌ندی خیزانه‌كانته وه‌خواش لی‌خوش‌بوی میهره‌بانه بیگومان خوا بریاریدا به‌ه‌لوه‌شاندنه‌وی سوینده‌كه‌تان.

(عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطَيْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ آيَتِنَا دَخَلَ عَلَيْهَا فَلْتَقُلْ لَهُ أَكَلْتَ مَغَافِرَ؟ إِنِّي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِرٍ. قَالَ: « لَا وَلَكِنِّي كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ، فَلَنْ أُعَوِّدَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِي بِذَلِكَ أَحَدًا »).^۱ عایشه (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لای زهینه‌بی کچی جه‌ش هه‌نگوینی ده‌خوارد له‌لاشی ده‌مایه‌وه، من و حه‌فصه له‌نیوان خۆمان ریکه‌وتین پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هات بۆلای هه‌رکامان پی‌ی بلیت مه‌غافیرت^۲ خواردوه؟ بۆنی مه‌غافیرت لی دئ، پیغه‌مبه‌ریش فهرمووی: (نه‌خیر (مه‌غافیرم) نه‌خواردوه و لای زهینه‌بی کچی جه‌ش هه‌نگوینم خواردوه‌ته‌وه، نه‌وه سویندم خوارد جاریکي تر دووباره‌ی نه‌که‌مه‌وه، نه‌مه به‌که‌س مه‌لی).

سیانزه‌یم: له‌مافه‌کانس موسولمانه به‌سهر موسولمانه‌وه سوینده‌که‌ی نه‌شکینئ:

(عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَمَرَنَا النَّبِيُّ ﷺ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ، أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَازَةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِبْرَارِ الْقَسَمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ).^۳ به‌پرائی کورپی عازیب (ره‌زای خوی لی‌بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

(۱) رواه البخاري (۴۹۱۳)

(۲) مغافر: جزره شيله‌یه‌کی شیرینه و بۆنی ناخۆشه له‌ دره‌خت په‌یدا ده‌بیت

(۳) رواه البخاري (۵۸۶۳) و مسلم (۲۰۶۶)

فهرمانی پیکردنی به‌جهوت شت و جهوت شتیشی لی قه‌ده‌غه کردین: فهرمانی پیکردین به‌سهردانی نه‌خوش و شوینکه‌وتنی جه‌نازه و که‌سیک بژمی ووتی: الحمد لله پیتی بلتین یرحمک الله، نه‌شکاندنی سویند - ی موسولمان -، یارمه‌تی دانی ستم لیکراو، به‌دهم ده‌عه‌وه‌ته‌وه چوونو زۆر سه‌لام (له‌ خه‌لک) کردن...).

چوارده‌یه‌م: خو پاراستن له‌سویند خواردنی درۆ:

سویند خواردنی درۆ به‌مه‌به‌ستی مالی خه‌لک داگیر کردن و خواردنی تاوانیکی زۆر گه‌وره‌یه‌ جا هه‌رکس نه‌گه‌ر زانی قسه‌که‌ی راست نییه‌ با سویند نه‌خوات له‌سه‌ری و نه‌و مافه‌ بداته‌وه به‌خاوه‌نه‌که‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ آل عمران: ۷۷، واته: بی‌گومان نه‌و که‌سانه‌ی په‌یانی خواو سوینده‌کانیان ده‌فرۆشن به‌نرخیکی که‌م نه‌وانه له‌روژی دوایدا بی‌ به‌شن (له‌به‌هه‌ری خوا) وه خوای گه‌وره قسه‌یان له‌گه‌لدا ناکات و سه‌یریان ناکات (به‌چاوی به‌زه‌یی) و له‌گونا‌هه‌کانیان پاکیان ناکاته‌وه وه سزای سه‌ختیان بۆ هه‌یه.

(عن الأشعث بن قيس قال: كانت بيني وبين رجل خصومة في بئر فاختصمنا إلى رسول الله ﷺ فقال رسول الله ﷺ « شأهداك أو يمينه » . قلت: إنه إذا يحلف ولا يئالي . فقال رسول الله ﷺ: « من حلف على يمين صبر يقطع بها مال امرئ مسلم وهو فيها فاجر، لقي الله وهو عليه غضبان »).^۱ نه‌شه‌سی کوری قه‌یس (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: له‌نیوان منو پیاویکدا له‌سه‌ر بیریکی ناو کی‌شه‌مان بوو جا کی‌شه‌که‌مان برده خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموی: (دوو شایه‌ت بی‌نه‌ یا سویند خواردنی نه‌و پیاوه) منیش ووتم: ده‌ی نه‌و سویند ده‌خوات و گو‌پی لی‌ نییه‌، جا پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموی: (هه‌رکس سویندیکی یه‌کلا که‌روه‌ه بخوات مال و سامانی موسولمانیکی پی‌ دابر بکات، له‌و سویند خواردنه‌دا درۆ بکات، که‌ ده‌گات خزمه‌تی خوا (له‌روژی دوایدا) زۆر تو‌په‌یه‌ لی).

(۱) رواه البخاري (۶۶۷۷) و مسلم (۱۳۸)

نەزکردن (النذور)

یه‌که‌م: پیتاسه‌که‌ی:

له‌زمانی عه‌ره‌یدا (نذور) کۆی (نذر)ه‌ واته‌ کارێکی له‌سه‌رخۆی پیتوست کرد که له‌سه‌ر پیتوست نه‌بوو.

له‌ شه‌رعدا: واجب‌کردنی خواپه‌رستیه‌که‌ له‌سه‌ر خۆی که واجب نه‌بووی له‌سه‌ر به‌ره‌هایی یان په‌یوه‌ست کرابی به‌ شتی‌که‌وه.

دووه‌م: به‌لکه‌ی ده‌وابوونی نه‌ز کردن:

أ- خوای گه‌وره‌ له‌ قورئاندا ده‌فه‌رموی: ﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾ الإنسان: ۷ واته‌: (باوه‌رداران) نه‌زهرکانیان ده‌به‌نه‌ سه‌رو به‌جیی دینن، وه‌ نه‌ترسن له‌ روژی که خراپه‌ و زیانی هه‌موو لایه‌ک ده‌گه‌رته‌وه‌ وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ﴾ الحج: ۲۹ واته‌ ده‌با نه‌زهرکانیان به‌به‌نه‌ سه‌ر.

ب- له‌ سوننه‌دا: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعهُ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِهِ»^۱). عایشه (ره‌زای خوای لیبی) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (ﷺ) ده‌گه‌رته‌وه‌ که فه‌رموی: (هه‌ر که‌س نه‌زری کرد له‌سه‌ر خۆی که گوێراپه‌لی و په‌رستشی خوا بکات با گوێراپه‌لی یه‌که‌ی بکات به‌لام هه‌ر که‌س نه‌زری کرد له‌سه‌ر خۆی سه‌ره‌پچی خوا بکات نه‌وه‌ با سه‌ره‌پچی نه‌کات).

سێ‌ یه‌م: حوکمی نه‌ز کردن:

نه‌زکردن دروسته‌ و جوێیکه‌ له‌ په‌رستن و نزیک بوونه‌وه‌ له‌ خوا، بۆیه‌ شه‌رع‌زانا‌ن ووتوویه‌انه‌ دروست نیه‌ کافر نه‌ز بکات، چونکه‌ په‌ستنی دروست نیه‌.

چاکتر وایه موسلمان نهو پرستشانه بکات بهیّ له‌سرخۆ نه‌زركردن، مالّ به‌خشینك موسلمان وهك سوننه‌تیک بیکات چاکتر لهو به‌خشینه‌ی وهك نه‌زرك بیکات به‌به‌لگه‌ی نهم فەرمووده:

(عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ نَهَى عَنِ النَّذْرِ وَقَالَ « إِنَّهُ لَا يَأْتِي بِخَيْرٍ وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَحِيلِ »).^۱ عەبدوللای کوری عومەر (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبەر (ﷺ) نه‌زركردنی قه‌ده‌غه‌کردو فەرمووی: (بی‌گومان نه‌زركردن هیچ خێرو چاکه‌یه‌ك به‌دی ناهیتی، تهنه‌ا نه‌وه‌نده‌یه مالتیکی له ره‌ژدو چرووك پیّ ده‌کری به‌خیر).

واته نه‌زركردن هیچ قه‌زاو قه‌ده‌ری خوا ناگیرتته‌وه تهنه‌ا له‌به‌رته‌وه‌یه نه‌و که‌سه رژه‌یه خیریک بکات و مالتیک ببه‌خشی، چونکه ده‌زانی نه‌گەر به‌و نه‌زركردن نه‌بوايه که پتویست بووه له‌سه‌ری نه‌یده‌توانی مالّ ببه‌خشی.

چواره‌م: جۆره‌کانس نه‌زركردن سی جۆره:

یه‌که‌م: نه‌زری توپه‌یی و رقه‌کاری: نه‌و نه‌زریه له کاتی کیشهو توپه‌بووندا ده‌کریت بۆ نمونه له کاتی ده‌مه‌قالتی و توپه‌بووندا بلی: نه‌گەر له‌گه‌ل فلان که‌سدا قسه‌م کرد مانگی رۆژم له‌سه‌ر نه‌زری بۆ خوا.

هوکمی نه‌زری توپه‌یی و رقه‌کاری:

نه‌گەر نه‌و شته‌ی نه‌زره‌که‌ی پتوه به‌ستراوه هاته‌دی پتویسته نه‌و که‌سه‌ی نه‌زره‌که‌ی کردووه نه‌زره‌که‌ی به‌جی بیئنی و بیکات یان که‌فاره‌تی سویندیک بدات، ده‌بی یه‌کیکیان بکات. یا به‌جی هینانی نه‌زره‌که یا که‌فاره‌تی سویندیک که پشتر باسماں کرد به‌به‌لگه‌ی نهم فەرمووده‌یه: (عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ « كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ »).^۲ عوبه‌ی کوری عامیر (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: (پیغه‌مبەر خوا (ﷺ) فەرمووی: (که‌فاره‌تی نه‌ز - نه‌گەر نه‌زره‌که به‌جی نه‌هینا - که‌فاره‌تی سوینده).

دووهم: نه‌زری پاداشتی چاکه: نه‌زریکه خواپه‌رسته‌یه‌ك له‌سه‌ر خۆی واجب ده‌کات نه‌گەر چاکه‌و نیعمه‌تیکی ده‌ست که‌وی یان زیان و خراپه‌یه‌کی له‌سه‌ر لاچی بۆ نمونه ده‌لی: نه‌گەر خوا

(۱) رواه البخاري (۶۶۰۸، ۶۶۹۳، ۶۶۹۲) و مسلم (۱۶۳۹/۴)

(۲) رواه مسلم (۱۶۴۵)

نه خوښه که مان شيفا بدات مېړنیک ده که م له رې خوا، یان نه گمر له تاقیکردنمه و ده رچوم سې رۆژ به رۆزوو دهم بۆ خوا.

حوکمه کې: نه گمر نه وې نه زړه کې پټو به ستراوه به دې هات (خوا شیفای نه خوښه کې دا) نه وې له وکاته دا ده بې نه زړه کې بکات نه وې له سر خوی پټویست کرد نه غامې بدات چونکه خوای گه وړه ده فرموي: ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ﴾ النحل: ۹۱ واته: به لټنه کاتان بې نه سر نه گمر به لټناتان دا به خوا، (قال رسول الله ﷺ: مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعْهُ).^۱ پیغه مېر (ﷺ) فرموي (هر که س نه زری کرد خوا پهرستیه ک بکات، ده بې بیکات و نه غامې بدات).

سپه م: نه زری ره او چاکه: نه وې نه زری خوا پهرستیه ک بکات له سر خوی به بې به ستنی به شتیکه و یا کی شه و توره بوونه و به لکو تنه ه حه زده کات خوا پهرستیه ک نه غام بدات به نه زکردنی له سر خوی وه ک بلې نه زری بې له سر م هم پټنجه مېه به رۆزووم بۆ خوا.

حوکمه کې:

ا- پټویسته نه زړه کې به جټیښی و بیاته سر.

ب- ده توانې جټبه جټیکردنه کې دوا بجات به مېر جې نه گاته کاتې زور تر گومانې وایې ناتوانې جټبه جې بکات.

ج- ناتوانې بیگوزې بۆ که فاره تی سویند دان چونکه هم جوړه له نه زری مانای سویندی تیدا نیه.

پینجه م: پټویسته نه زړه کراوه که کارنیک بیت له خوا نریکت کاته و:

دروست نیه موسلمان شتیک نه زری بکات که خراپه یا هیچ مانایه کې خوا پهرستی و نریک بوونه و له خوا تیدا نیه با کارنیکې ره واش بیت سرغې هم فرمه ده به بده:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيَّنَّا النَّبِيُّ ﷺ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا أَبُو إِسْرَائِيلَ نَذَرَ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ وَلَا يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمَ وَيَصُومَ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مُرَّةً فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيَتِمَّ صَوْمُهُ »).^۲ عه بدولای کورې عه بباس (ره زای خویان لیبې) ده لې: له کاتیکدا

(۱) رواه البخاري (۶۶۹۶)

(۲) رواه البخاري (۶۷۰۴)

پیغمبر (ﷺ) ووتاری ده‌دا پیاویکی دی به پتوه وه‌ستابوو، پرساری کرد له‌باروهیه، وتیان نه‌وه نه‌بو ئیسرائیله نه‌زری کردوو به پتوه بیت و دانه‌نیشیت وه نه‌یته سیبهر وه قسه نه‌کات و به رۆزوو بیت، جا پیغمبر (ﷺ) فەرمووی: (فەرمانی پی بکه با قسه بکات و با بیت سیبهر و دانیشت به‌لام رۆزووه‌که بگری و ته‌واوی بکات).

(«وقال ﷺ: لَا تَذَرُ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ»).^۱ پیغمبر (ﷺ) فەرموویه‌تی: (نه‌زر کردن دروست نیه له شتیکدا سه‌ریچی خوا بیت). (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا تَذَرُ فِي مَعْصِيَةِ وَكَفَّارَتِهِ كَفَّارَةُ يَمِينٍ»).^۲ عائشه (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغمبر (ﷺ) فەرمووی: (نه‌زر کردن له‌تاوان دا دروست نیه که‌فاره‌ته‌که‌شی که‌فاره‌تی سوینده).

شه‌شه‌م: نه‌زریک له‌توانای موسلماندا نه‌بیت واجب نابی له‌سه‌ری

(عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ قَالَ مَا بَالُ هَذَا. قَالُوا تَذَرُ أَنْ يَمْشِيَ. قَالَ «إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ». وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ).^۳ نه‌مه‌س (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغمبر (ﷺ) پیاویکی پیری بینی دوو کوری چووبوونه ژیر بالی به‌م لاو لادا ده‌که‌موت فەرمووی: (نه‌مه‌ چیه؟) ووتیان نه‌زری کردوه به‌پی بروت - بو‌حه‌ج - فەرمووی (بینگومان خوا له خۆنه‌زیت دانی نه‌و بی نیازه فەرمانی پی بکه با سواری ولاغیک بیت).

هه‌وته‌م: نه‌زریکردنی هه‌موو مال و سامان دروست نیه:

(عن كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي حَدِيثِهِ (وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا) فَقَالَ فِي آخِرِ حَدِيثِهِ: إِنَّ مِنْ تَوَاتِي أَنْ أُخْلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةٌ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ. قَالَ: «أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ»).^۴ كه‌عبی کوری مالیک (ره‌زای خوای لیبی) له‌باسنی

(۱) رواه مسلم (۱۶۴۱)

(۲) رواه ابو داود (۳۲۹۰) و الترمذي (۱۵۲۴) و النسائي ۲۶/۷ و ابن ماجه (۲۱۲۵) وهو حديث صحيح بطرقه

(۳) رواه البخاري (۱۸۶۵) و مسلم (۱۶۴۲)

(۴) رواه البخاري (۶۶۹۰) و مسلم (۲۷۶۹)

دابەزینی لیخۆشبوونی خۆی گه‌وره‌ی لێی کاتی دواکەوت له‌ غەزا له‌ کۆتایی قەسەکانیدا دەلی: بیگومان بەشێک له‌ ته‌ویه‌کردنی من دەست له‌ هه‌موو مال و سامانه‌که‌م هه‌لده‌گرم خێرو چاکه‌ بیت بۆ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ، جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: (هه‌ندی له‌ مال و سامانه‌که‌ت به‌یتله‌روه‌ بۆ خۆت نه‌وه‌ چاک‌تره‌ بۆت).

هه‌شته‌م: که‌سیک نه‌زێک بکات پاشان به‌ریت:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ اسْتَفْتَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي نَذْرِ كَانَ عَلَى أُمِّهِ تَوَفَّيْتُ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَاقْضِي عَنْهَا»).^۱ عه‌بدوللای کورپی عه‌بیاس (ره‌زای خۆای لیبی) ده‌لی: سه‌دی کورپی عوباده‌ پرسانی له‌ پیغه‌مبه‌ر کرد (ﷺ) ده‌ریاره‌ی نه‌زێک که‌ له‌سه‌ر دایکی بووه‌ (له‌ ژیا‌نی خۆیدا کردبووی) به‌لام پێش نه‌وه‌ی نه‌زهره‌که‌ به‌جی بیتنی مردووه‌، پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) فەرمووی: (تۆ له‌جیا‌تی نه‌و بۆی بکه‌).

نۆیه‌م: که‌سیکی بێ باوه‌ی نه‌زێک بکات پاشان موسلمان بیت:

(عن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ النَّبِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أُعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، قَالَ «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ»).^۲ عومه‌ری کورپی خه‌تتاب (ره‌زای خۆای لیبی) ده‌لی: ووتم نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا نه‌زرم کرد شه‌ویک له‌ که‌عبدا بۆ خوا په‌رستی بێنمه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: (نه‌زهره‌که‌ت جیبه‌جی بکه‌). که‌واته‌ نه‌زێک پێش موسلمان بوون کرابی ده‌بی پاش موسلمان بوونی بیکات و به‌جیبتنی.

(۱) رواه البخاري (۲۰۳۲-۲۰۴۳) و مسلم (۱۶۵۶)

(۲) رواه البخاري (۲۰۳۲، ۲۰۴۳) و مسلم (۱۶۵۶)

خوارده مه نی (الاطعمة)

یه کهم: پیتاسه کهس

(اطعمة) هه موو نهو شتانه یه ناده میزاد ده یان خوات و پیتان ده زی .

وه خوارده مه نی له بنه رته تا حه لاله جگه له وهی خواو پیغه مبه ره کهی (ﷺ) حه رامیان کرد بی،

خوای گهروه ده فهرموئ: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ كُلُّوا مِنَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ البقرة: ۱۶۸

واته: نهی خه لکینه نه وهی له زه ویدایه بیخوئن که حه لال و پاکه وه ده فهرموئ: ﴿يَنْبَغِي آدَمَ

خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (۳۱) قُلْ مَنْ حَرَّمَ

زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ الأعراف: ۳۱ - ۳۲ واته نهی نه وهی

ناده له کاتی هه موو نوئی کدا پو شاکی جوان رازاوه تان بیوشن وه (له وهی حه لاله بو تان) بیخوئن

و بیخوئنه وه زیاده ره وهی مه کهن بیگومان خوا زیاده ره وانی خوئ ناوی (نهی موحه مه د) بلی

کی جوانی و رازاوه یه کانی حه رام کردوه که خوا بو بنده کانی دروست کردوه، ههروه ها

روزی و خوراکه پاک وه حه لاله کان کی حه رامی کردن.

دووهم: جگه له خوا و پیغه مبه ره (ﷺ) کهس حه لال و حه رام کورنی به ده مست نیه:

نهو خوارده مه نیانه حه رامن که خواو پیغه مبه ره کهی حه رامیان کردوه هه ره کهس شتیکی تر بلی

جگه له وه نه وه درو به ده م خواو پیغه مبه ره وه (ﷺ) ده کات قورنان ده فهرموئ: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنَ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَدَّبَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ

تَفَرُّوْبٌ﴾ (۶) وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ یونس: ۵۹ - ۶۰

واته: نهی موحه مه د بلی پی م بلین نهو رزق و روزیهی خوای بوئی نارونده ته خواره وه به شیکیتان

کردوه به حرام و به‌شیکی به حلال بلی نایا خوا مؤلّه‌تی شه‌وی پی داوون یان به‌ناوی خواوه درۆده‌کهن شه‌وانه‌ی درۆ به‌دهم خواوه هه‌لده‌به‌ستن به گومانیان ده‌بی رۆژی دواپی چۆن بیت؟

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فرمووی: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾ (۱۱۶) مَتَّعْ

قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿النحل: ۱۱۶ - ۱۱۷ واته: به‌درۆ زمانتان مه‌چهرخینن بلین شه‌مه حلاله و شه‌مه حرامه بۆ شه‌وی به‌دهم خواوه درۆ هه‌لده‌به‌ستن بیگومان شه‌وانه‌ی درۆ به‌دهم خواوه هه‌لده‌به‌ستن رزگار نابن (له دنیا) رابواردنیکه کم (یان ده‌بی) وه (له‌دوارۆژدا) سزای سه‌ختیان بۆ هه‌یه.

سێ یه‌م: یاسایه‌کی شه‌ری بۆ حلال و حهرامی خواردنه‌نی:

نهو یاسا شه‌ری یه که حلال و حهرامی خواردنه‌نی پی بزانریت له‌م نایه‌توه سه‌رچاوه ده‌گریت: ﴿قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنزِيرٍ فَإِنَّهُمْ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الأنعام: ۱۴۵ واته: بلی له‌ناو شه‌وانه‌دا له به‌نیگا بۆم هاتوه شتیک شک نابهم خواردنی له‌که‌سێک حهرام کرابی جگه له مردارۆبوو یان خوینی رژی‌ندراو یان گوشتی به‌راز (که‌پسه) یان ناژه‌تیک که به‌ناوی غه‌یری خواوه سه‌رپراوه هه‌ر که‌سێش به‌ناچاری له‌و ناژه‌وايانه بخواو له شه‌ندازه‌ی تیربوونی زیاتر نه‌خوا بیگومان خوا لی‌بورده‌بی به به‌زه‌یه.

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فرمووی: ﴿وَيَحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتُ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ﴾ (الأعراف: ۱۵۷ واته: پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) شه‌وی پا‌که بۆیان حلال ده‌کات و شه‌وی پی‌سه لی‌یان حهرام ده‌کات.

چوارهم: نه و خواردمه نیانه ی هه رامن:

خوای گهروه ده فهرموی: ﴿وَمَا لَكُمْ إِلَّا أَنْ تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ عَلَيْكُمْ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ﴾ الأنعام: ۱۱۹ واته: بزچی نیوه خوتان له خواردنی گوشتی نه و ناژه لانه - ده پاریزن که ناوی خویان له سهر هیتراوه؟ که ههر خوداش به روونی باسی نه وانه ی بز کردوون لیتان هه رام کراوه (مه گهر ناچارین).

وه ده فهرموی: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْمِیَّةُ وَالذَّمُّ وَالْحَنْزِیْرُ وَمَا أَهَلَ لِغَیْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَفَقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّیَةُ وَالنَّطِیْحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَمِ ذَلِكُمْ فَسُقُ الْیَوْمَ یَسَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوا مِنْ دِیْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْیَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِیْنَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِی وَرَضِیْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِیْنًا فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْصَصَةٍ غَیْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَحِیْمٌ﴾ المائدة: ۳ واته: له سهرتان هه رام کراوه مردارو بوو خوین و گوشتی به راز و ههر ناژه لی له کاتی سهرپریندار ناوی غهیری خوای لی هیترا بی و خنکاو به لیدان مریندراو هه لیدراو شوق لیدراو (بهو شوقه ی مرد بی) و نه وهی درنده لی خوارد بی جگه له وهی سهرتان بری بی (پیتش مردنی) وه نه و ناژه لهی له سهر به رد^۱ سهرپرا بی .. جا هه رس ناچار بوو له برسا بی نه وهی مه بهستی گوناح بی (له و نار هه وایانه ی بخوا) نه وه بیگومان خوا لی خوشبووی به به زه یه .

وه خوا ده فهرموی: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ یَذْكُرْ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ الأنعام: ۱۲۱ واته: نه وهی ناوی خوای له سهر نه هیتراوه (له کاتی سهرپریندا) مه یخون چونکه بیگومان نه وه تاوان و له سنورده ره چونه .

(۱) چند بهردیک بوون له دهوری که عبی به پیرز سهر ده کران له لایاندا ناژه لیان سهر ده بری.

و ده‌فهرموی: ﴿قُلْ لَا أَعِدُّ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِزِيرٍ فَإِنَّهُمْ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ﴾ الانعام: ۱۴۵ له برگهی ۳ دا ته‌فسیرمان کرد.

و ده‌خوای گه‌وره ده‌فهرموی: ﴿وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا﴾ المائدة: ۹۶ واته له کاتیکدا له نیحرامدان راوی نیچیری ووشکانیتان لی حرام کراوه.

و ده‌فهرموی: ﴿وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبِيثَ﴾ الأعراف: ۱۵۷ واته شه‌شتانه‌یان بیان لی حرام کراوه که پیسن . هه‌موو نه‌مانه‌ی له‌م نایه‌تانه‌دا باسکران حرامن.

نه‌گهر ناژه‌لنکی زیندوو هه‌رجی لی بدریت به مردارو‌بوو داده‌نریت.

(عَنْ أَبِي وَقْدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا قُطِعَ مِنَ الْبَيْهَمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ فَهِيَ مَيْتَةٌ».)^۱
 نه‌بو واقیدی له‌یسی (ره‌زای خوای لیثی) ده‌لی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموی: (شه‌وی له ناژه‌لنکی زیندوو ده‌بردیت شه‌وش مردارو‌بووه) واته وه‌ک مردارو‌بوو داده‌نریت.

- شه‌مردوو و خوینه‌ی حرام نییه:

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبْدُ وَالطَّحَالُ».)^۲ عه‌بدوللای کوپی عومهر (ره‌زای خوای لیثی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموی (دوو مردوو و دوو خوینمان بز حه‌لاله: دوو مردوو‌که ماسی و کولله‌ن و دو خوینه‌که‌ش جگهر و سپله).

پینجه‌م: گوشتی کوی‌دیریشی مانی حرامه:

(عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى يَقُولُ أَصَابَتْنا مَجَاعَةٌ لِيَالِي خَيْبَرَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ فَاتَّخَرْنَاها فَلَمَّا غَلَّتْ بِهَا الْقُدُورُ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنْ اكْفُوا الْقُدُورَ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمْرِ شَيْئًا.)^۳ عه‌بدوللای کوپی نه‌بو شه‌وفا (ره‌زای خوای لیثی) ده‌لی:

(۱) رواه ابو داود (۲۸۴۱) و ابن ماجه (۳۲۱۶) وهو حديث صحيح

(۲) رواه احمد ۹۷/۲ و ابن ماجه (۳۲۱۸) وهو حديث صحيح

(۳) رواه البخاري (۵۵۲۸) و مسلم (۱۹۳۷)

له شهوانی غه‌زای خه‌بهردا تووشی برسیه‌تی بووین جا که روژیوویه له خه‌بهر کهوتینه کویدریژه مالییه‌کان سه‌رمان برین نه‌جا کاتی گۆشته‌که‌یان له مه‌غه‌له‌کاندا کوئی ده‌دا جاردهریکی پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) جاری دا (که مه‌غه‌له‌کان لارکه‌نه‌وه‌وه نه‌وه تییدایه بیژن و له گوشتی نه‌وه گویدریژه مالیانه هیچ مه‌خۆن)

(عن أبي ثعلبة رضي الله عنه قال: حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لُحُومَ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ).^۱ نه‌بو سه‌عله‌به (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) گوشتی گویدریژی مالی حه‌رام کرد.

شه‌شم: هه‌موو دپنده‌یه‌کی که‌له‌دار:

(عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: «كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ فَكُلُّهُ حَرَامٌ».)^۲ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لیبی) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (علیه‌السلام) گپراویه‌تی‌هه که فه‌رمووی: (هه‌موو دپنده‌یه‌کی که‌له‌دار بی خواردنی حه‌رامه) سه‌گ له‌وه دپنده‌یه‌گوشتی ناخوری، چونکه لاکه تۆپیوو ده‌خوات و فروشتنی قه‌ده‌غه کراوه.

حه‌وتهم: هه‌موو بالنده‌یه‌کی چرنوک دار:

(عن ابن عباس قال نهی رسول الله ﷺ عن كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ).^۳ عه‌بدوللای کوری عه‌بباس (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) ریگری کرد له (خواردنی گوشتی) هه‌موو دپنده‌یه‌کی که‌له‌دارو وه له هه‌موو بالنده‌یه‌کی چرنوک دار).

هه‌شته‌م: پیسی خۆر (الجلالة)

به وشتره ره‌شه‌ولاغ و مه‌رو بزنی ده‌وتریت که پاشه‌رو و پیسی بخۆن نه‌وه دروست نییه شیرو گۆشتیان بخوریت، به‌لام نه‌گر ماوه‌یه‌کی به‌سترایه‌وه و نالکی خاوینی ده‌رخوارد درا گۆشته‌که‌ی خوش بوژه و ناوی جه‌لاله‌ی له‌سه‌ر نه‌ما دروسته شیرو گۆشته‌که بخوریت (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: نهی رسول الله ﷺ عن أَكْلِ الْجَلَالَةِ وَالْبَانِهَا).^۴ عه‌بدوللای کوری عومه‌ر

(۱) رواه البخاري (۵۵۲۷) و مسلم (۱۹۳۶)

(۲) رواه مسلم (۱۹۳۴/۱۶)

(۳) رواه ابو داود (۳۷۸۵) و الترمذي (۱۸۲۴) و ابن ماجه (۳۱۸۹) وهو حديث صحيح

(ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ری‌گری کرد له خواردنی گوشت و شیری پی‌سی خۆر).

نۆیه‌م: نه‌و گیاندارانه‌ی فرمان کراوه به کوشتنیان:

ئهو گیاندارانه‌ی فرمان کراوه به کوشتنیان خواردنیان دروست نیه، (عن عائشة رضي الله عنها عن النبي ﷺ قال: خَمْسٌ فَوَاسِقٌ يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ الْفَارَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْحَدْيَا وَالْغُرَابُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ).^۱ عائشه (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموی: (بی‌نج فاسق له‌ده‌ره‌وه‌ی هه‌ره‌می مه‌که‌ه و له‌ناو هه‌ره‌می مه‌که‌ه‌دا ده‌بی بکوژرین: مارو دوو‌پشک و مشک قه‌له‌ره‌ش و کۆلاره و سه‌گی هار).

له‌به‌رنه‌وه‌ی ئهم گیاندارانه زیانیان هه‌یه‌و هیچ سوودنیکیان نیه ناوی فاسقیان لی‌نراوه چونکه له مرۆفی فاسق ده‌چن که کاری خراپ ده‌کات.

ده‌یه‌م: نه‌و گیاندارانه‌ی به‌رگریی کراوه له کوشتنیان:

(عن ابن عباس قال إن النبي ﷺ هَمِيَ عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ التَّمْلَةُ وَالنَّجْلَةُ وَالْهُذْهُدُ وَالصُّرْدُ).^۲ عبدالله‌ی کوری عه‌بیاس (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کوشتنی چوار شتی قه‌ده‌غه‌کردوه‌ه: می‌روله و هه‌نگ په‌پوسلما‌نه و صوره‌ه^۳.

(عن عبد الرحمن بن عثمان رضي الله عنه أن طَبِيبًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ ضِفْدَعٍ يَجْعَلُهَا فِي دَوَاءٍ فَتَهَاؤُهَا النَّبِيُّ ﷺ عَنْ قَتْلِهَا) عبدالله‌ی کوری (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌لی: (پزیشکی‌ک په‌رسیاری له پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کرد له‌باره‌ی بۆقه‌وه ده‌یکاته ده‌رمان پی‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) ری‌گری کرد له کوشتنی).^۴

(۱) رواه البخاري (۳۳۱۴) و مسلم (۱۱۹۸)

(۲) رواه ابو داود (۵۲۶۷) و ابن ماجه (۳۲۲۴) وهو حديث صحيح

(۳) (صرد) بالتدیه‌که له چۆله‌که گه‌وره‌تره پشتی سه‌وزو ژیر سنگی سپی یه و ده‌نوک و سه‌ری گه‌روه‌یه بالتدیه‌ی بچوک ده‌خوات

(۴) رواه ابو داود (۵۲۶۹) و النسائي (۴۳۶۶) وهو حديث صحيح

یانه‌یه‌م: نهو گیاندارانه‌ی فروشتن قه‌ده‌غه‌کراوه:

عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ هَمِيَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَالسَّوْرِ) ^۱
 جابر (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) ده‌ئی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نرخی سه‌گ و پشیل‌هی قه‌ده‌غه‌کرد
 ه‌م‌ز گیاندارتک نر‌خه‌که‌ی قه‌ده‌غه‌کرا بی خ‌واردنیش ه‌رامه
 عن بَنِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ ثَلَاثًا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَبَاعُوهَا وَأَكَلُوا أَمَانَهَا وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنُهُ) ^۲
 وه‌ک عه‌بدوللای کوری عه‌بباس له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) گ‌ی‌راویه‌تیه‌وه که فهرموویه‌تی (خوا
 نه‌فرینی له جووله‌که کرد سی جار، که چه‌وریان لی ح‌رام کرا که‌چی فروشتنیان و نر‌خه‌که‌یان
 خ‌وارد، بی‌گومان نه‌گهر خ‌وای گه‌وره خ‌واردنی شتیکی له که‌سانی ح‌رام کرد نه‌وه نر‌خه‌که‌شی
 لی ح‌رام کردون)

دوانزه‌یه‌م: له‌ناچاریدا ح‌رام حه‌لال ده‌بی‌ت:

ه‌م‌ز خ‌واره‌مه‌نیک خ‌واردنی له کاتی ئاساییدا ح‌رامه له‌کاتی ناچاریدا حه‌لاله خ‌واردنی به
 ن‌م‌دازه‌ی پی‌ویست که له مردن رزگاری بکات خ‌وای گه‌وره ده‌فهرموی: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ
 بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ البقرة: ۱۷۳ واته: نینجا ه‌م‌ر که‌س ناچار
 بوو (به خ‌واردنی ح‌رامیک) به‌بی ئاره‌زوو به‌شی تی‌ریون بخوات هیچ گونا‌هیکی له‌سه‌ر نیه
 بی‌گومان خ‌وای گه‌وره لی‌بورده‌ی به به‌زه‌یه ، ه‌روه‌ها ده‌فهرموی: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْصَصَةٍ
 غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ المائدة: ۳ واته : جا ه‌م‌ر که‌سی ناچار له
 برسا به‌بی نیازی گونا‌ه‌کردن (شتی ح‌رام کراو بخوات گونا‌ه‌بار نیه) چونکه به‌راستی خ‌وای
 گه‌وره لی‌بورده‌ی به‌به‌زه‌یه.

(۱) زواه احمد (۳/۳۷۰) و ابوداود (۴۴۸۸) وه‌و حدیث صحیح

(۲) رواه مسلم (۱۵۶۹) و ابو داود (۳۴۷۹) و الترمذی (۱۲۷۹)

راوکردن (الصید)

یه کهم: پیتاسه کهی:

(صید) له زمانی عمره بیدا به مانای چاوه کهی دیت که راوکردنه ههروه ها به مانای راوکراره کهش دیا که نیچیره کهیه.

وه له زاراهوی شهریدا : راوکردنی گیانداریکی حه لاتی به سروشت کتوی یه، ده سه لات به سهریدا نیهو بی خواهنه.

به لگهی حه لاتی راو: خوی گهروه ده فرموی: ﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا﴾ المائدة: ۲ واته: کاتی نیحرامتان شکاند راو بکهن وه ده فرموی: ﴿أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ﴾ المائدة: ۹۶ واته : راوی (نیچیری) ده ریاتان بو حه لال کراوه - کاتی له نیحارمدا بن.

دووهم: نامیتری راوکردن:

راوکردن یان به چهك و نامیتری بریندارکهه ده بی وهك شمیر و چهق و کیردو تیرو یم یان به گیاندار وهك سهك و تاغی و باز. خوی گهروه لهو بارهیه وه ده فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَيْسَ لَكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ﴾ المائدة: ۹۴ واته نهی نهو که سانهی باوه پتان هیناوه بیگومان خوا تاقیتان ده کاته وه به هندیك نیچیر که به دهستان ده یانگرن و به یمه کانتان راویان ده کهن.

ههروه ها ده فرموی: ﴿وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ﴾ المائدة: ۴ واته : حه لال کراوه بوتان نیچیری نهو بالنده و تاغی و سه که راوکه رانهی که فیتری راوتان کردوون له وهی خوا فیتری کردوون نیتوهش فیتری نهوانی ده کهن که وهاته له وهی بوتان راوده کهن و ده یگرن بخون.

لهم دوو نایه ته دا ههردوو نامیتری راوکردنی باسکرد چ چهك و بریندارکهه یا گیاندار.

جا مهرجه نه گهر نامیری راوکردنه که چک بو لاشی نیچیره که کون بکات به له شیدا بروات وه
مهرجی راوکردنیش به گیاندار نهویه فیری راو کرابی و له نیچیره که نه خوات و سهگ و تانجی
فیرنه کراویش له گه لیدا نه بیت.

(عن عَدِيٍّ بن حَاتِمٍ رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال إذا أُرْسِلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ فَأَمْسَكَ وَقَتَلَ
فَكُلْ وَإِنْ أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَإِذَا خَالَطَ كِلَابًا لَمْ يُذَكِّرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهَا
فَأَمْسَكَ وَقَتَلَ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي أَهْيَا قَتَلَ وَإِنْ رَمَيْتَ الصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ
لَيْسَ بِهِ إِلَّا أَثَرُ سَهْمِكَ فَكُلْ وَإِنْ وَقَعَ فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ).^۱ عهدهی کوپی حاتم (رهزای خوای
لیبی) ده لی: پیغه مبر (علیه السلام) نه رموی: هر کات سهگه (فیره راوه) کهت کرده نیچیره که
و ناوی خوات هیئا نیچیره کهی گرت و کوشتی نهوه نیچیره که بخو و نه گهر له نیچیره کهی
خوارد نهوه مه بخو چونکه لهو کاته دا نیچیره کهی بوخوی گرتووه وه نه گهر سهگه کهت تیکه
چهند سهگیکی تر بوو که - له کاتی ناردنیاندا بو نیچیره که - ناوی خویان لی نه هیترابوو جا
نیچریان گرت و کوشتیان نهوه مه بخو چونکه لهو کاته دا تو نازانی کام له سهگه کان کوشتیوه تی
وه نه گهر تیریکت گرته نیچیریک دوا روژیک یا دوو روژ دوزیتوه تهنها شوینی تیره کهی تو
پیوه بوو نهوه گوشته کهی بخو به لام نه گهر کهوتبووه ناوه وه نهوه مه بخو). چونکه نازانی به
تیره کهی تو مردووه یا به خنکا له ناوه که دا.

سن یه: راوکردن به سهگی فیره راونه کراو:

سهگ نه گهر فیری راو نه کرابی نه گهر نیچیری بگرت دروسا نیه گوشتی بخورت مه گهر به زیندویی
فریای کهوی و سهری بپریت. عن أبي نَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ رضي الله عنه قال (قلت يا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ
قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ أَفْنَأْكُلُ فِي آيَاتِهِمْ وَبِأَرْضِ صَيْدٍ أَصِيدُ بِقَوْسِي وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلِّمٍ وَبِكَلْبِي
الْمُعَلِّمِ فَمَا يَصْلُحُ لِي قَالَ أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا وَإِنْ لَمْ
تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا وَمَا صِيدَتْ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ وَمَا صِيدَتْ بِكَلْبِكَ الْمُعَلِّمِ
فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ وَمَا صِيدَتْ بِكَلْبِكَ غَيْرِ مُعَلِّمٍ فَأَذَرَكْتَ ذِكْرَهُ فَكُلْ).^۲ نه بو سهعه بهی

(۱) رواه البخاري، ۵۴۸۴. ومسلم ۱۹۲۹.

(۲) رواه البخاري (۵۴۷۸، ۵۴۸۸، ۵۴۹۶) ومسلم (۱۹۳۰)

خوشه نې (رهزای خوای لیږې) ده لې: رۆشتمه خزمهت پیغه مېهرې خوا (ﷺ) وتم: نهی پیغه مېهرې خوا نیمه له خاکی خه لکانیکداین که خاوه ن په راوی ناسمانین نایا له قاپ و قاچاغيان دا شت بخوین؟ وه له زهویه که مدا نیچیرې هدی، به تیرو کهوان و به سه گی فیره پاوکراو و فیره کراو راوده کم جا کامه یان بو من حه لاله؟ فرموی: (ده ربارې نه وهی که باست (واته) له قاپ و قاچاغي نامه داره کان نه وه نه گهر قاپ و قاچاغي ترتان ده ست کهوت نهوا له قاپ و قاچاغي نهواندا شت مه خو ن به لام نه گهر قاپ و قاچاغي ترتان ده ست نه کهوت نه وه قاپ و قاچاغيه که یان بشوړن و شتی تیا بخو ن. نه و نیچیره ش به تیرو کهوانه که ت راوی ده که ی و ناوی خوات لی هیناوه (له کاتی تیگر تنیدا) نه وه بیخو نه و نیچیره ش به سه گه فیره راوکراوه که ت راوت کرد و ناوی خوات لی هیناوه (له کاتی به ره لا کردنیدا بو راوی نیچیره که) نه وه بیخو وه نه وه ش راوت کرد به سه گه فیره کراوه ت و فریای سهر پرینی کهوتی نه وه ش بخو).

چوارم: نه گهر نیچیره که بکه ویتنه ناوه وه:

نه گهر نیچیره که بکه ویتنه ناوه وه دروست نیه خواردنی. (لقول النبی ﷺ لعدي بن حاتم: إذا رَمَيْتَ سَهْمَكَ فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ فَإِنْ وَجَدْتَهُ قَدْ قُتِلَ فَكُلْ إِلَّا أَنْ تَجِدَهُ قَدْ وَقَعَ فِي مَاءٍ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي الْمَاءَ قَتْلَهُ أَوْ سَهْمَكَ).^۱ پیغه مېهر (ﷺ) فرموی به عه دی کورې حاتیم (رهزای خوای لیږې) نه گهر تیره که ت گرته (نیچیریک) و ناوی خوای لی بیته جا نه گهر - دواتر - دوزیته وه کوژرابو نه وه بیخو ، مه گهر که دهیدوزیته وه کهوتبیته ناوه وه چونکه تو نازانیت ناوه که خنکاندویه تی یان تیره که ی تو).

پینځم: نه گهر پاش دوو یا سې زوړ نیچیره که بدوزیته وه:

نه گهر راوکریک تیریک یا فیشه کیک بدات له نیچیریک نه جا نیچیره که ی لی وون بی دوو روژ یا سې روژ دواتر بیدوزیته وه نه وه دروسته بیخوات به مهرجی بونی نه کردبی.

(عن عدي بن حاتم رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: وَإِنْ رَمَيْتَ الصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ لَيْسَ بِهِ إِلَّا أَنْتَ سَهْمُكَ فَكُلْ).^۲ عه دی کورې حاتیم (رهزای خوای لیږې) ده لې:

(۱) رواه النسائي (۱۹۳/۷)

(۲) رواه البخاري (۵۴۸۴) و مسلم (۱۹۲۹)

پیغمبهری خوا (ﷺ) فرمووی پیتی: (نه گهر تیریکت گرتە نیچیریک) و لیت دا جا پاش روژیک یا دوو روژ دۆزیتەوه به کوژراوهیی جگه له شوینی تیره کهی تو هیچی تری پیتوه نه بوو نه وه بیخۆ).

(عن أبي ثعلبة عن النبي ﷺ قال إذا رميت بسهمك فغاب عنك فأدر كتفه فكله ما لم يُنتِن).^۱
 نه بو سه عله به خوشه نی (رهزای خوای لیبی) له پیغمبهره وه (ﷺ) گیراویه تیه وه که فرموویه تی: (نه گهر تیریکت گرتە نیچیریک و لیت وون بوو دواتر دۆزیتەوه نه وه بیخۆ به مهرجی بۆنی نه کردبی).

سەرپرارهكان (الذباح)

يەكەم: پیتاسەكەى: (ذباح) كۆى (ذبیحة) یە مەبەست پیتی ئاژەلى سەر پراره. وه لەشەرعدا: ئەو ئاژەلەى بەشیوەىكى شەرىعى سەرپراره، وه لە ئاژەلەنە بێت گۆشتى دەخورى و بە چەند مەرجىكى دیارکراو که دواتر باسیان دەکەین.

دووهم: سەرپرین: واتە سەرپرینی ئاژەل و شیوەکانى بە برینی قورقوپاگە (گەر و) یاسورتنچک. **سەى یەم:** حیکمەتى سەرپرین: بۆ حەلال بوونی خواردنى گۆشتى ئاژەلە سەرپرارهکەى، گۆپراپەلى کردنە بۆ فەرمانى خواو پیغەمبەرەکەى، بەلام زیاد لەوێش چەند حیکمەتىكى تێداىە که پەیوەستە بە مەرجى سەرپرینەوه که ئەمانە هەندىکیانن:

أ- ئاژەلى مردارۆبوو: لەهەموو نایینەکاندا ئاژەلى مردارۆبوو بە حەرام دانراوه و بریارى پىسەى دراوه، کهواتە دەبى جیاوازی بکرىت لەنێوان ئاژەلى پىسبوو بە مردارۆبوون لەگەڵ مردنى تردا ئىسلام سەرپرینی کردۆتە جیاکەرەوه لە مرداربوونەوه بە سەرپرین حەلال بە مرداربوونەوه حەرامە.

ب - پىسى خوین: شەرىعەتى ئىسلام بریارى داوه که خوین پىسە، پیتۆستە موسلمان خوێ لى بپاریزى لەبەر ئەو زیانانەى هەبەتى، سەرپرینی ئاژەل پاککردنەوهى ئاژەلە لە خوین، بەلام مردنى ئاژەل بە خنکاندن و جۆرەکانى تری مرد خوینى لى نەبەت خوینەکە لەلاشه و دەمارەکانى ئاژەلەکەدا دەمىنیتەوه.

چوارەم: ئاژەلن نەتوانریت سەرپرەدیت:

ئەگەر ئاژەلتیک نەتوانرا بەشیوەى سەرپرینی ئاسایى سەر بپرەدیت، لەبەرئەوهى بەرەلایەو ناگیریتەوه یا هەر حالەتیکى تر که نەتوانریت سەر بپرەدیت ئەوه بە تیر یا فیشەک لى بدریت و بریت ئەو سەرپرینەتى.

(قال رافع و ابن خديج رضي الله عنه كنا مع النبي ﷺ فند بعير فضر به رجل بسهم فحبسه: إن هذه البهائم لها أوابد كأوابد الوحش فما غلبكم منها شيء فاصنعوا به هكذا).^۱ رافعی کوری خدیج (رهزای خوای لیبی) دهلی: له گهل پیغه مبهردابوین (علیه السلام) و شرتیک ههلات جا پیاوینک تیریکی لیدا وهستانی پیغه مبه ریش فمرمووی: (نم ناژه لانه درنده یه تییه کیان تیدایه وه درنده یی ناژه لی کیوی جا همر کامیان نهوی کرد نیوهش بهو شیوهی لی بکهن).

(عن أبي العُشْرَاءِ عن أبيه قال: قلت يا رَسُولَ اللَّهِ ما تَكُونُ الذُّكَاةُ إِلَّا فِي الْحَلَقِ وَاللَّبَّةِ قال لو طَعَنْتَ فِي فَخِذِهَا لَأَجَزْتُكَ)^۲ نهبو عهشرا له باوکیه وه ده گیتیه وه (رهزای خوای لیبی) که ووتی: نهی پیغه مبهری خوا (علیه السلام) سهرپرین همر ده بی له مله وه بیته؟ فمرمووی: (نه گهر تیری (یا فیشه کیک) بدهی له رانی همر به سهرپرین داده نری)

نهبو داود دهلی: نهوه ته نهبا بۆ نهو ناژه لانه یه که له شوینی بهرزه وه ده که ونه خواره وه یا کیوی ده بن تیرمزی دهلی: نهوه بۆ کاتی پیویسته که ناژه لیک هه لیبت یا هه لیکه ریه وه ده سه لآتمان به سهریدا نه بی یا بکه ویته ده ریایه که وه ترسی نو قم بووغان لیی هه بی نهو کات به چه قۆ یا به تیر لیی ده ده بن هه تا خوینه که ی ده روات نیر ده مرئ و هه لآله.

پیتجه م: سهرپراوی کی هه لآله:

سهرپراوی هه موو موسلمانیک و خاوهن په راوه ناسمانیه کان پیاو بیته یا نافرهت هه لآله. خوای گه وه ده فمرمووی: ﴿وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ﴾^۳ العائده: ه واته خواردنی - سهرپراوی - نامه داره کان هه لآله بۆتان، عه بدوللای کوری عه بیاس (رهزای خوای لیبی) ده لی خواردنیان^۴ واته سهرپراویان^۵ سهرپراوی بی باوه و هه لگه راوه و بت په رست دروست نیه.

(۱) رواه الدارقطني ۲۸۳/۴ و البخاري (۵۴۹۸) و مسلم (۲۰ / ۱۹۶۸)

(۲) رواه احمد (۳۳۴/۲) و ابو داود (۲۸۲۵) و الترمذي (۱۴۱۸) و النسائي (۲۲۸/۷) و ابن ماجه (۳۱۸۴)

(۳) که له نایه ته که دا ده فمرمووی (طعامهم) مبه بست پیتی سهرپراوه یانه نه مه تفسیری عه بدوللایه

(۴) پروانه (فتح الباري) ۶۳۶/۹

شه‌شهم: سهرپرین به‌چی دروسته؟

(عن رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: (قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَأَقُو الْعَدُوَّ غَدًا وَلَيْسَتْ مَعَنَا مَدَى فَقَالَ اغْجَلْ أَوْ أَرِنْ مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكِّرْ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ وَسَاحِدُكَ أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ وَأَصَبْنَا نَهَبَ إِبِلٍ وَغَنَمٍ فَتَدُّ مِنْهَا بَعِيرٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ لِهَذِهِ الْإِبِلِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ فَافْعَلُوا بِهِ هَكَذَا).^۱

رافعی کوری خدیج (ره‌زای خوای لیبی) وتم: نهی پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) سبه‌ینی به دوزمن ده‌گه‌ین و چه‌قومان پی نیه پیغه‌مبهریش (ﷺ) فهرمووی: (په‌له بکه - ده‌ست سوککه - هه‌رچی خوین فیشقه پی بکات و ناوی خواشی له‌سهر برابی بیخو جگه له ددان و نینوک، با پی‌ت بلیم (بۆچی) چونکه ددان نیسقانه و نینوکیش چه‌قوی حه‌به‌شیه‌کانه) ووتی له ووشتر و مهربی ده‌ستکه‌وتی جه‌نگمان ده‌ست که‌وت جا ووشتریکیان یاخی بوو جا پیاوێک تیریکێ تی گرت و کوشتی، پیغه‌مبهری خواش (ﷺ) فهرمووی: (بینگومان نهم ووشترانه هه‌یانه یاخی ده‌بی‌ت وه‌ک یاخی بوونی کیویه‌کان نه‌گهر یه‌کیکیان لی‌تان یاخی بوو نیوه‌ش ناوای لی‌بکه‌ن)

هه‌وتهم: به‌چاکس سهرپرین:

(عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ بَيْنَمَا نَحْفِظُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ»)^۲ شه‌ددادی کوری نه‌وس (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (بینگومان خوای گه‌وره چاکه‌ی له‌سهر هه‌موو شت پی‌ویست کردووه، جا نه‌گهر شتی‌کتان کوشت به‌شیویه‌کی چاک بیکوژن و نه‌گهر ناژه‌لی‌کتان سهرپری به چاکس سهری برین با یه‌کی‌کتان (ناژه‌لی سهرپری) کی‌رده‌که‌ی تیو بکات به‌په‌له سهرپری و رزگاری بکات).

هه‌شته‌م: سهرپرینی کۆپه‌له:

سهرپرینی کۆپه‌له که له‌سکی دایکی‌ایه‌تی سهرپرینی دایکه‌که‌ی سهرپرینی کۆپه‌له‌که‌شه، (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْحَنِينِ فَقَالَ «كُلُّهُ إِنْ شِئْتُمْ فَإِنَّ ذَكَائَهُ ذَكَاةٌ

(۱) رواه البخاري (۵۵۴۳) و مسلم (۱۹۶۸/۲۰)

(۲) رواه مسلم (۱۹۵۵) و ابوداود (۲۸۱۶) و الترمذي (۱۴۳۰) و النسائي (۲۲۷/۷) و ابن ماجه (۳۱۷۰)

أُمِّهِ)).^۱ نهبو سعهیدی خودری (رهزای خوی لیجی) دهلی: دهریاری (گوشتی) کوربه له پرسیارم له پیغه مبهی خوا کرد (علیه السلام) فهرمووی: (نهگر وستان بیخون چونکه سهرپرینی نهو سهر پرینی دایکتی).

نویسم: سونه ته له کاتی سهرپریندا نازله که روو به قیبله بیت:

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: (ذَبَحَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الذَّبْحِ كَبْشَيْنِ أَقْرَبَيْنِ أَمْلَحَيْنِ مَوْجَيْنِ فَلَمَّا وَجَّهَهُمَا قَالَ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ عَلَى مِثْلَةِ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَأُمِّيهِ بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ ذَبَحَ) ^۲ جابر کوپی عهبدوللا (رهزای خوی لیجی) دهلی: پیغه مبهری خوا (علیه السلام) له روژی جهزنی قورباندا دوو بهرانی شاخداري رهش و سپی خه سترای سهرپری و رووی کردنه قیبله و فهرمووی: (بیگومان من رووی خوم ده که مه نهو زاتهی که ناسمانه کان و زهوی به دیهیناوه به دلسوزی له سهر نایینی ثیراهیم (علیه الصلاة والسلام) وه بیگومان من له هاروبهش پهیدا که ران نیم به راستی نوژیو سهرپرینو زیان و مردنم بۆ خوی په روهردگاری جیهانیانه که هیچ هاروبهشی نیه منیش به وه فرمانم پیکراوه وه من یه کینکم له موسلمانان خوی به نه مه له خوته وهیه ههر بۆ تویه نه سهرپرینه له جیاتی موحه محمد و نومه ته که ی به ناوی خواوه (الله اکبر)).

دیهیم: دهین له کاتی سهرپریندا ناوی خواي له سهر بهیتویت:

پتویسته له کاتی سهرپرینه که دا ناوی خوی لی بهیتری نهگر به دهست نه نقهست ناوی خوی لی نه هینا نهو سهرپراوه دروست نییه خواردنی. خوی گه وره ده فهرمووی: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِحَاكِيَتِهِ مُؤْمِنِينَ﴾ الأنعام: ۱۱۸، واته: لهو سهرپراوانه بخون که ناوی خویان له سهر هینراوه نهگر نیه باوه پردارن به نیشانه کانی خوا.

(۱) رواه ابو داود (۲۸۲۷) و الترمذي (۱۴۷۶) و ابن ماجه (۳۱۹۹) و احمد (۳/ ۳۱، ۵۳) وهو حديث صحيح

(۲) رواه ابو داود (۲۷۹۵) وهو حديث صحيح

وہ دہ فرموی: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِيُؤْخَذَ إِلَيْكَ أَوْلِيَاءَهُمْ لِيَجْدِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ (الأنعام: ۱۲۱) واتە: لەو سەربرپاوانە مەخۆن کە ناوی خاویان لەسەر نەهێنراوە چونکە بێگومان ئەوێ تەواوانە وە بەراستی شەیتانەکان بە نەهێنی شت بە دوستان دەلێن تا موحادەلەو دەم دەمێتان لەگەڵ بکەن، جا ئەگەر بەگوێیان بکەن ئەوێ بێگومان لەهاوبەش پەیدا کەران دەبن.

(عن رافع بن خديج أن النبي ﷺ قال له: ما أُنْهَرَ الدَّمُّ وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ).^۱ رافعی کوری خەدیج (رەزای خاوی لیبی) دەلی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فرموی پێم: (ئەوێ خۆن فێشکە پێ بکات و ناوی خاوی لێ هێنرابێت ئەوێ بێخۆ).

یانزەهەم: سەربرپاوان بۆ غەیری خوا دروست نیە:

(عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَخَصَّكُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَيْءٍ قَالَ مَا خَصَّنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَيْءٍ لَمْ يُعَمِّمْ بِهِ النَّاسَ كَافَّةً إِلَّا مَا كَانَ فِي قِرَابٍ سَيْفِي هَذَا فَأَخْرَجَ صَحِيفَةً مَكْتُوبَةً لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ آوَى مُحَدِّثًا).^۲ ئەبو توفەیل (رەزای خاوی لیبی) دەلی: پرسیار کرا لە عەلی کوری ئەبی تالیب (رەزای خاوی لیبی) نایا پێغەمبەری خوا (ﷺ) شتیکی تایبەتی بەئێوەوە هەبوو؟ عەلی ووتی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) هیچ شتیکی تایبەتی لەگەڵ ئێمەدا نەبوو کە بەگشتی بۆ هەموو خەڵک نەبووبێت جگە لەوێ لەکیفی ئەم شمشێرەداوە جا پەرەیهکی تیا دەرھێنا کە تێیدا نووسرابوو: (خوا نەفرینی کردووە لەو کەسێ ئازەڵ بۆ غەیری خوا سەردەبێ، وە خوا نەفرینی کردووە لەو کەسێ جێنێ بەدایک و باوکی دەدات و خوا نەفرینی کردووە لەوێ بێدە چیهک دالە دەدات).

(۱) رواه البخاري (۵۵۴۳) و مسلم (۱۹۶۸ / ۲۰)

(۲) رواه مسلم (۱۹۸۷)

قوربانی (الأضحية)

یه کهم: پیناسه کهی: (أضحية) له زمانی عمره بیدا له ناوی شه و کاته وه و هر گه یاره قوربانیه کهی تیدا سهرده پردیت که چیشته نگایه.

له شهر عدا: شه ناژه له یه که له رۆژی جهزنی قوربان و سی رۆژی دواتریدا به مه بهستی نزیک بوونه وه له خوا سهرده پردیت.

به لگهی رهوا بوونی قوربانی:

خوای گه وه ده فهرموئ: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾ الكوثر: ۲ واته: نوئژی جهزنی بکه نو قوربانی سهر بره. شه پای هه ندیک له زانایانی تفسیره.

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال من كان له سعة ولم يضح فلا يقربن مصلانا).^۱ شهو هوره بره (رهزای خوای لیبی) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموئ: (هه رکس مال و سامانی هه بی و قوربانی نه کات شه با نزیکی نوئژگی^۲ نیمه نه بیته وه).

دووهم: حیکمه تی قوربانئ کردن چیه؟

نزیک بوونه وه له خوای گه وه به خوین رشتن له پیتاوی خوادا، چونکه له پهرستشه هه ره گه وه کانه. خوای گه وه ده فهرموئ: ﴿قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الأنعام: ۱۶۲ واته: بیگومان نوئژو سهر برین و ژیان و مردنم هه مووی بو خوا به پهره ردگاری جیهانیانه.

مال به خشین و هاوکاری کردنی هه ژارو نه دارانه له رۆژی جهزنده که رۆژیکی گه وه پیرۆزه به سوپاس کردنی به هرهو نیعمه تی خوای گه وه له سهر بهرده وامی به هره کانی ساغی ثابین و

(۱) رواه احمد (۲/ ۳۲۱) و ابن ماجه (۳۱۲۳) وهو حديث حسن

(۲) نوئژگی: شوئنی نوئژکردنی جهزنده له ده ره وهی شارد بووه، پیغه مبهر (ﷺ) هه میشه له نوئژگی نوئژی جهزنده کانی ده کرد.

بیوه‌ی، شوین پی هه‌لگرتنی نیبراهیم پیغه‌مبه‌ر (علیه‌ الصلاة والسلام) که نیسماعیلی کوری کرده قوریانی کاتی خوا فهرمانی پیکرد جا خوی گه‌وره له‌جیاتیدا به‌رانیکی پیبه‌خشی بیکاته قوریانی. دواتر پیغه‌مبه‌ری خۆمان (ﷺ) تازه‌ی کرده‌وه. نیتمه‌ش به‌شوینیاندا ده‌پۆین.

به‌هۆیه‌وه خۆشی و شادی خستنه‌نیو مال و مندالی قوریانی که‌ره‌که‌وه له‌و جه‌ژنه نیسلامیه‌دا (عن عطاء بن یسار یقول سألت أبا أيوب الأنصاري كيف كانت الضحايا على عهد رسول الله ﷺ فقال كان الرجل يضحي بالشاة عنه وعن أهل بيته فيأكلون ويطعمون حتى تباهي الناس فصارت كما ترى).^۱ عه‌تای کوری یه‌سار ده‌تی: پرسیارم له‌ نه‌بو نه‌یویی نه‌نصاری کرد (ره‌زای خوی لیبی) قوریانی کردن له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا (ﷺ) چۆن بوو، نه‌ویش ووتی: له‌وکاته‌دا پیاو مه‌رپکی ده‌کرده قوریانی بۆ خۆی و بۆ مال و مندالی، جا خۆیان لییان ده‌خواردو بۆ خه‌لکیشیان ده‌نارد هه‌تا خه‌لک کردیانه خۆه‌ه‌لکیشان نیتر ناوای لیته‌ات که ده‌ییبینی).

سێ یه‌م: هوکمی قوریانی کردن:

قوریانی کردن واجبه‌ بۆ نه‌و که‌سه‌ی مال و سامانی هه‌بی و بتوانی قوریانی بکات. (عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال من كان له سعة ولم يضح فلا يقربن مصلانا).^۲ نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوی لیبی) ده‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (هه‌رکه‌س مال و سامانی هه‌بی و قوریانی نه‌کات نه‌وه با نزیک‌ی نوژگه‌ی نیتمه‌ نه‌ییته‌وه). که هه‌ره‌شه‌ی لی ده‌کری به‌وه‌ی نزیک‌ی نوژگه‌ی موسولمانان نه‌ییته‌وه نه‌مه‌یه به‌لگه‌یه که واجبه‌یکی نه‌کردوه.

(عن مخنف بن سليم قال: ونحن وقوف مع رسول الله ﷺ بعرفات قال: يا أيها الناس إن على كل أهل بيت في كل عام أضحية وعتيرة أتدرون ما العتيرة هذه التي يقول الناس الرجينة).^۳ میخنه‌فی کوری سوله‌یم (ره‌زای خوی لیبی) ده‌تی: نیتمه له‌عه‌مه‌ره‌فات له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا (ﷺ) وه‌ستابووین فهرمووی: (نه‌ی خه‌لکینه پیوسته له‌سه‌ر هه‌ر خه‌تران و مالیک قوریانییه‌ک و

(۱) رواه الترمذي (۱۵۰۵) و ابن ماجه (۳۱۴۷) وهو حديث صحيح

(۲) رواه احمد (۳۲۱/۲) و ابن ماجه (۳۱۲۳) وهو حديث حسن

(۳) رواه احمد (۲۱۵/۲) و ابو داود (۲۷۸۸) و النسائي (۱۶۷/۷) و الترمذي (۱۵۱۸) و ابن ماجه (۳۱۲۵) وهو حديث حسن.

عهتیرهیهك بکهن لهههموو سالیكداء، دهزانن عهتیره چییه؟ نهو ناژهتهیه -لهرهجهبدا سهردهپردیت- خهلك پیتی دهلین رهجهبانه).

جا عهتیره بهم فهرمودهیه عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال (لَا فَرَعَ وَلَا عَتِيرَةَ) ^۱ (فهرهعو عهتیره دروست نییه) فهرهع یهکهه بهچکهی ناژهل بوو سهریان دهبری بو بتهکانبان جا عهتیره بهم فهرمودهیه هوکههکی بهواجب نهماوه و سراوتهوه بهلام قوریانی ههروهك خوئی ماوتهوه بهواجبی.

چوارهه: کاتس سهرپرینس قهربانس:

قوریانی لهپاش تهواویوونی نویژی جهژنی قوریانهوه سهردهپردیت ههتا سی رۆژی دواى جهژنیش.

(عن أنسٍ قال قال النبي ﷺ من ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعَذِّبْ). ^۲ نهههس (رهزای خواى لیجی) دهلی: پیغهمیهری خوا (علیه) فهرمووی: (ههرکههس پیش نویژی جهژن قوریانی سهرپریره با ناژهلینکی تر سهر بریت - پاش نویژ). چونکه قوریانییهکهی که پیش نویژ سهری بریره دروست نهبووه. (عن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ... وَكُلُّ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ ذَبْحٌ). ^۳ جویهیری کوپی موتعمیم (رهزای خواى لیجی) دهلی: پیغهمیهری خوا (علیه) فهرمووی: (... ههموو رۆژهکانی تهشریق کاتی قوریانی سهرپرینه).

لهم دوو فهرمودهه دا روون بوویهوه که سهرهتای کاتی قوریانی سهرپرین پاش نویژی جهژنه جا کاتهکهی بهردهوام دهیت تا سی رۆژی پاش جهژن که پیتی دهلین رۆژانی تهشریق.

پینجهه: ب ناژهلینک بو قهربانس دروسته:

أ- مهره بزن بو یهك كهس دهبی، وشتره مانگاش بو هموت كهس دهیت. (عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ الْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةِ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةِ). ^۴ جابیری

(۱) رواه البخاري (۵۴۷۳) و مسلم (۱۹۷۶)

(۲) رواه البخاري (۵۵۴۹) و مسلم (۱۹۶۲/۱۰)

(۳) رواه أحمد ۸۲/۴ وابن حبان (۳۸۴۳) وهو حديث صحيح

(۴) رواه مسلم (۱۳۱۸) و ابو داود (۲۸۰۹)

کوپړی عهبدوللا (رهزای خوای لیبې) دهلی: (له سالی ریکهوتنی خوده ییسه دا له گهل پیغه مبهري خوادا (ﷺ) ووشرمان سهرپری بۆ حهوت کهس مانگاشمان سهرپری بۆ حهوت کهس).

ب - مهر دهبی ته مهنی سالیکی تهواو کردبیت وه بز نو ره شه وولاخ دوو سالیان تهواو کردبیت وه ووشریش پینج سالی تهواو کردبیت، (عن جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسْنَةً إِلَّا أَنْ يَغْسَرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ^۱ جابیر (رهزای خوای لیبې) دهلی: پیغه مبهري فهرمووی: (- مسنه نه بیت سهری مهربن نه گهر ناره حهت بوو له سهرتان کاوړیکی مهر سهرپرن).

(مسنه) له ووشرتا دهبی پینج سالی تهواو کردبیت له ره شه وولاخ و بزندا دوو سالی تهواو کردبیت، له مهر دا سالیکی یا شمش مانگی تهواو کردبې.
ج - (وكان أبو بُرْدَةَ بنِ نِيَارٍ قد ذَبَحَ فَقَالَ عِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسْنَةٍ فَقَالَ اذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ)^۲ نه بو بوردهی کوپړی نیار (رهزای خوای لیبې) پيش - نوژی جهن - سهری بریبوو، پاشان ووتی: گیسکیکم هدی بهاشته لهو بز نهی دوو سالی تهواو کردوه فهرمووی: (سهری بره له پاش تو ثیر بۆ کهسی تر دروست نییه).

شه شه م: نهو ناژله لی بۆ قوربانی دروست نییه:

(عن الْبَرَاءِ بنِ عَازِبٍ رَفَعَهُ قَالَ لَا يُضَحَّى بِالْعَرَجَاءِ بَيْنَ ظِلْعَيْهَا وَلَا بِالْعَوْرَاءِ بَيْنَ عَوْرَتَيْهَا وَلَا بِالْمَرِيضَةِ بَيْنَ مَرَضَتَيْهَا وَلَا بِالْعَجَفَاءِ الَّتِي لَا تُنْقِي).^۳ بهرائی کوپړی عازیب (رهزای خوای لیبې) دهلی: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووی: (چوار ناژله بۆ قوربانی دروست نین: نهوهی به ناشکرا چای کویره، نهوهی به ناشکرا نه خو شه، نهوهی به ناشکرا ده شلی، نهوهی میشکی نه ماوه).

(۱) رواه مسلم (۱۹۶۳/۱۳) وأحمد (۲۳۲/۳) وأبو داود (۲۷۹۷) والنسائي (۲۱۸/۷) وابن ماجه (۳۱۴۱)

(۲) رواه مسلم (۱۹۶۱/۷) و أبوداود (۲۸۰۰۱)

(۳) رواه أبو داود (۲۸۰۲) والترمذي (۱۴۹۷) و ابن ماجه (۳۱۴۲) وهو حديث صحيح

دهوتهم: حوکه کانی قوربانی:

۱- دروسته گوشتی قوربانی لیتی بیه خشری و لیتی بخوری و لیشی هه لگیریت:

(عن عبد الله بن أبي بكر عن عبد الله بن واقد قال سمی رسول الله ﷺ عن أَكْلِ لَحْمِ الضَّحَايَا بَعْدَ ثَلَاثٍ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمْرَةَ فَقَالَتْ صَدَقَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ دَفَّ أَهْلُ أُتَيَاتٍ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ حَضْرَةَ الْأَضْحَى زَمَنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ادْخِرُوا ثَلَاثًا ثُمَّ تَصَدَّقُوا بِمَا بَقِيَ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ يَتَخَذُونَ الْأَسْقِيَةَ مِنْ ضَحَايَاهُمْ وَيَحْمِلُونَ مِنْهَا الْوَدَّكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَا ذَلِكَ قَالُوا نَهَيْتَ أَنْ تُؤْكَلَ لَحْمُ الضَّحَايَا بَعْدَ ثَلَاثٍ فَقَالَ إِنَّمَا نَهَيْتُكُمْ مِنْ أَجْلِ الدَّافَةِ الَّتِي دَفَّتْ فَكُلُوا وَادْخِرُوا وَتَصَدَّقُوا).^۱

عبداللای کوری نهبو به کر له عهبدوللای کوری واقیدهوه (رهزای خوای لیتی) ده گپرتتهوه ده لئی: (پیتغه مبهری خوا (ﷺ) ریگری کرد له خواردنی گوشتی قوربانی له سی رۆژ به دواوه، عهبدوللای کوری نهبو به کر ده لئی: نه مەم بۆ عەمره باس کرد، نهویش ووتی: راست ده کات، له عایشه م بیستوه (رهزای خوای لیتی) ده یووت: که سانی له دانیشتوانی بیابان له سه رده می پیتغه مبهری خوا (ﷺ) له رۆژی جهژنی قورباندا هاتنه مه دینه، پیتغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (به شی سی رۆژ هه لگرن پاشان نهوهی که مایه وه بیبه خشن) جا ماوه یه که دواي نهوه ووتیان: نهی پیتغه مبهری خوا (ﷺ) خه لکی هیزه دروست ده کهن له - پیتستی - قوربانیه کان و بهزو پیوی تیدا هه لده گرن پیتغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (جا نهوه چیه؟) ووتیان: تو ریگری کرد له وهی گوشتی قوربانی پاش سی رۆژ بخوریت، فرمووی: (من له بهرنه وه ریگری لی کردن له بهر نهو میوانانهی ده ره وه که هاتبوونه نیره، نیسته بیخۆن و هه لیبگرن و لیشی بیه خشن).

ب - له نوژگه قوربانی سه ربهر دیت چا کتره:

(عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كان رسول الله ﷺ يَذْبَحُ وَيَنْحَرُ بِالْمُصَلَّى).^۲ عهبدوللای کوری عومهر (رهزای خویان لیتی) ده لئی: پیتغه مبهری خوا (ﷺ) ناژده و ووشتی له نوژگه سه رده پری).

(۱) رواه مسلم (۱۹۷۱/۲۸)

(۲) رواه البخاري (۵۵۵۲)

ج - سونده‌توه قوربانیکم نینۆک نه‌کات و موو له خۆی نه‌کاتهوه:

ئه‌و که‌سه‌ی به‌نیازه قوریانی بکات سونده‌توه له‌سه‌ره‌تای مانگی (ذی الحجة) وه نینۆک نه‌کات و مووی سه‌رو ریش و له‌شی لانه‌بات تا له‌جه‌ژندا قوربانیه‌که‌ی سه‌رده‌به‌ریت. (عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ وَأَرَادَ أَنْ يُضْحِيَ فَلْيُمْسِكْ عَنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ).^۱ ئومو سه‌له‌م (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمووی: (ئه‌گه‌ر مانگی (ذی الحجة) تان به‌ینی و که‌سیکتان ویستی قوریانی بکات با موو و نینۆکی لانه‌بات).

د - سونده‌توه پانخستنی مه‌ر له‌سه‌ر لای چه‌پ و ده‌خای گیرا گردنی بکات:

(عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِكَبْشٍ أَقْرَنَ يَطَأُ فِي سَوَادٍ وَيَبْرُكُ فِي سَوَادٍ وَيَنْظُرُ فِي سَوَادٍ فَأَتَى بِهِ لِيُضْحِيَ بِهِ فَقَالَ لَهَا يَا عَائِشَةُ هَلُمِّي الْمُدِّيَةَ ثُمَّ قَالَ اشْحَذِيهَا بِحَجَرٍ فَفَعَلْتُ ثُمَّ أَخَذَهَا وَأَخَذَ الْكَبْشَ فَأَضْجَعَهُ ثُمَّ ذَبَحَهُ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَمِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ثُمَّ ضَحَّى بِهِ).^۲ عایشه (ره‌زای خوای لیبی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانیدا به‌رانیکی شاخدار چواره‌لی ره‌ش بوو، ژیر سکی ره‌ش بوو ده‌وری چاره‌کانی ره‌ش بوو بۆی هینرابوو تا بیکاته قوریانی به‌ عایشه‌ی فه‌رموو: (عایشه چه‌قۆکه‌ بیتنه) پاشان فه‌رمووی: (به‌به‌ردیک تیژی بکه) منیش تیژم کرد پاشان چه‌قۆکه‌ی گرت به‌ده‌سته‌یه‌وه به‌رانه‌که‌شی گرت و پاتی خست و سه‌ری بری و فه‌رمووی: (بسم الله، خواجه قبولی بکه له‌موحه‌مه‌دو که‌سو کاری موحه‌مه‌دو ئوممه‌تی موحه‌مه‌د) پاشان کردیه قوریانی.

ه - له‌قوربانیه‌که‌ هیچ نادریت به‌قه‌سابه‌که:

(عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَقْرَمَ عَلَى بُذْنِهِ وَأَقْسِمَ جُلُودَهَا وَجِلَالَهَا وَأَمَرَنِي أَنْ لَا أُعْطِيَ الْحَزَارَ مِنْهَا شَيْئًا) عه‌لی کوری نه‌بو تالیب (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی پیکردم به‌ سه‌ر ووشتره‌کانیه‌وه - که‌ ده‌کرینه قوریانی - به‌ه‌ستم وه گۆشت و پیسته‌و سه‌رجله‌که‌ی دابه‌ش بکه‌م به‌سه‌ر هه‌زاراندا هیچی لی نه‌ده‌م به‌قه‌سابه‌که).^۳

(۱) رواه مسلم (۱۹۷۷/۴۱)

(۲) رواه مسلم (۱۹۶۷) و أبوداود (۲۷۹۲) وأحمد (۷۸/۶)

(۳) رواه البخاري (۱۷۱۶) ومسلم (۱۳۱۷) وأبو داود (۱۷۶۹) وابن ماجه (۳۰۹۹).

گوێزه‌بانه - جه‌وتم - (العقیقه)

یه‌که‌م: پیتاسه‌که‌س: (عقیقه) له‌زمانی عه‌ره‌بی‌دا به‌مانای برینه، وه له بنه‌ره‌تا به‌و مووه ده‌وتریت که‌به‌سه‌ری مندالتی تازه له‌دایک بووه‌وه‌یه بۆیه وای پێ‌ده‌وتریت چونکه ده‌تاشریت و ده‌پر‌دریت به‌سه‌ری منداله‌که‌وه.

وه‌له شمرع دا: نه‌و ناژه‌له‌یه که بۆ مندالتی تازه له دایک بوو سه‌رده‌پر‌دریت له‌کاتی سه‌رتاشین و ناوانیدا.

دووه‌م: دوکمی گوێزه‌بانه: سونه‌تیکێ جه‌خت له‌سه‌رکراوه‌یه نه‌گه‌ر باوکه‌که‌شه‌ه‌ژاریت. (عن سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيُّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَعَ الْعُلَامِ عَقِيقَةٌ فَأَهْرَقُوا عَنْهُ دَمًا وَأَمِيطُوا عَنْهُ الْأَذَى)^۱ سه‌لمانی کورێ عامیری صنه‌ببێ (په‌زای خوای لی بێ) ده‌لتی: له پیغه‌مبه‌ری خوام (ﷺ) بیست فهرمووی: (جه‌وتم له‌گه‌ل مندال‌دایه که‌واته‌ خوینی (ناژه‌لتی) بۆ بریت‌ن و سه‌ری بتاشن).

سێ یه‌م: حیکمه‌تی دانانی گوێزه‌بانه:

أ- شادی ده‌ر‌سپین به‌بۆنه‌ی به‌هره‌ی خواوه که‌به‌بیته‌ی له‌دایک بوو وه به‌ بۆنه‌ی په‌یدا‌بوونی منداله‌که‌وه.

ب- ناساندنی و ناشکراکردنی منداله‌که‌ که‌له‌و دایک و باوکه‌یه.

ج- گه‌شه‌دان به‌سیفه‌تی مال به‌خشین له‌ناده‌میزاددا و خۆ دوورخستنه‌وه له‌ په‌زیلی و چروکی.

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: ﴿وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ الحشر: ۹ واته: (هه‌رکه‌س خۆی به‌پاریزی له‌ ژرده‌یی ده‌روونی نه‌وه بی‌گومان له‌ پر‌گار‌بوانه).

(۱) رواه البخاري (۵۴۷۲) و ابو داود (۲۸۳۹) والترمذي (۱۵۱۵).

چوارهم: خوشه‌ویست بوونی گویزه‌بانه: به‌لای مال و مندال و کەس و کار و دراوسێ و هه‌همه‌مویان له‌سه‌ر سفره‌ی ناونانی منداله‌که کۆده‌بنه‌وه‌و نان خواردنێک سازده‌کریت بۆیان که‌به‌راستی پرووداویکی جوان و خوشه‌ویسته لای هه‌مووان.

پینجهم: گویزه‌بانه‌ی کوپ و کچ:

دوو مه‌ر بۆ کوپ سه‌رده‌پریت و یه‌ک مه‌ر بۆ کچ:
(عن عائشة أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُمْ عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُكَافَتَانِ وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةً) عائشه (په‌زای خوای لی بێ) ده‌لێ: (پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) فه‌رمانی پێکردن بۆ کوپ دوو مه‌ری وه‌ک یه‌ک بۆ کچ مه‌رێک سه‌ربن).

شه‌شه‌م: سوننه‌تێ گویزه‌بانه:

۱- سوننه‌ته: سه‌ربینی مه‌ره‌که‌و سه‌رتاشینی منداله‌که‌و ناونانه‌که‌ی له‌پۆژی هه‌وته‌می له‌دایک بوونی منداله‌که‌داین: (عن سَمْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْغُلَامُ مُرْتَهَنٌ بِعَقِيقَتِهِ يُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ وَيُسَمَّى وَيُخْلَقُ رَأْسُهُ).^۱ (هه‌موو مندالێک بarme‌ی گویزه‌بانه‌که‌یه‌تی، له‌ پۆژی هه‌وته‌مدا مه‌رێکی بۆ سه‌رده‌پریت و ناو ده‌نریت و سه‌ری ده‌تاشریت).

ب - کیشی مووی سه‌ری منداله‌که ئالتون یا زیوو ده‌به‌خشریت:

(عن أبي رافع قال لما ولدت فاطمة حسنا رضي الله عنهما قالت يا رسول الله ألا أعق عن ابني بدم قال لا ولكن احلقي شعره وتصدقي بوزنه من الورق على الأوقاص أو على المساكين).^۲
ئه‌بو رافیع (په‌زای خوای لی بێ) ده‌لێ: کاتێ فاتیمه‌ هه‌سه‌نی بوو (په‌زای خویان لی بێ) فاتیمه‌ ووتی ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ئاژه‌لێک سه‌رنه‌بێم بۆ منداله‌که‌م؟ فه‌رمووی: (نه‌خێر به‌لام سه‌ری بتاشه‌و کیشانه‌ی مووه‌که‌ی سه‌ری له‌زیوو به‌هه‌خشه‌ به‌خه‌لکی صوفه‌ یا هه‌ژاران).

(۱) رواه مسلم (۲۰۲۰/۱۰۵).

(۲) رواه الترمذي (۱۸۰۵) وابن ماجه (۳۲۱۷) وهو حديث صحيح.

(۳) رواه أحمد (۳۹۰۱۶) والبيهقي (۳۴/۹) وهو حديث حسن.

نادابه کانی نان خواردن

یه کهم: خویندنس دوعاس سه ره تاس نان خواردن:

له سه ره تادا (ﷺ) بکات، (عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فَإِنْ نَسِيَ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ »). عائشه (په زای خوی لی بی) ده لئی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (نه گهر که سینکتان خواردنیکی خوارد بابلیت (بسم الله) جا نه گهر له سه ره تاوه له بیر چوو بیلیت بابلت (بسم الله في اوله وآخره).^۱

دوهم: به دهستی راستی بیخوات: (عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْكُلْ بِيَمِينِهِ وَإِذَا شَرِبَ فَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ »).^۲ عه بدوللای کوری عومر (په زای خوی لی بی) ده لئی: (پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: نه گهر کوسینکتان خواردنی خوارد بابه دهستی راستی بیخوات، وه نه گهر ناوی خواردنه وه بابه دهستی راستی بیخواته وه چونکه شیتان به دهستی چه پی ده خوات و ده خواره ده وه).

سی یهم: له قه راغی خواردنه که وه بخوات نه که ناوه راستی:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْبَرَكَهَ تَنْزِلُ وَسَطَ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهِ »).^۳ عه بدوللای کوری عه عباس (په زای خوی لی بی) ده لئی: (پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: فهرموه که ده بهرته ناوه راستی خواردنه که، بویه له قه راغه کانیه وه بخون و له ناوه راستیه وه مه خون).

چوارهم: له بهر دم خویه وه:

(عَنْ عُمَرَوِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ يَقُولُ كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَتْ يَدَيَّ تُطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا غُلَامُ سَمَّ اللَّهُ وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ فَمَا زَالَتْ تَلُكُ

(۱) رواه أبو داود ۱۳۹/۴ و الترمذي (۳۷۶۷) و ابن ماجه (۳۲۶۴) وهو حديث صحيح.

(۲) رواه مسلم (۲۰۲۰/۱۰۵).

(۳) رواه الترمذي (۱۸۰۵) و الترمذي (۳۲۷۷) وهو حديث صحيح.

طِغْمَتِي بَعْدُ).^۱ عه مری کوږې سه له مه (په زای خوی لی بې) ده لئ: (من مندالیکې بچوک بووم له مالی پیغه مبهردا بووم (ﷺ) له نان خواردندا دهستی ده برد بدم لاوای قاپه کهدا جا پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی پیم: (کوږه بچکول - کاتې خاوردنت خوارد - ناوی خوابینه و. به دهستی راست بخو له بده رده می خو ته وه بخو) جا له وه به دواوه هر بهو شیوه ی پیغه مبهری (ﷺ) فرمووی خواردم ده خوارد).

پینجهم: لیسانه ی په نجه کان و قاپه که:

(عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ. قَالَ وَقَالَ « إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَذَى وَلْيَاْكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ ». وَأَمَرَنَا أَنْ نَسْلُتَ الْقِصْعَةَ قَالَ « فَإِنَّكُمْ لَا تَذَرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمْ الْبَرَكَةَ »).^۲ نه نس (په زای خوی لی بې) ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) همیشه که خواردنیکې بخواردایه سی جار په نجه کانی ده لیسایه وه ووتی پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (نه گهر که سیکتان پارویه کی له ده ست که وته خواره وه با چی پیوه درایات و بیخوات وازی لی نه هینې بو شیتان) وه فرمانی پیکردین قاپه که بلیسینه وه فرمووی: (چونکه نیه نازانن فپرو بهر که ت به کام به شی خواردنه که وه یه).

ششم: به دانیشتنه وه بیخوات:

(عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ « لَا أَكُلُ وَأَنَا مُتَكَيٌّ »).^۳ نه بو جوحیفه (په زای خوی لی بې) ده لئ: (من له خزمه تی پیغه مبهردا بووم (ﷺ) به پیاوړکی فرموو که له خزمه تیدا بوو: (من به شاندا دانه وه خواردن ناخو م).

هه و تهم: خواردن به سی په نجه:

نه گهر به ده ست نانی خوارد سونه ته به سی په نجه نان بخوات نه که به هه موو په نجه کانی: (عن بن کعب بن مالک عن أبيه قال) كان رسول الله ﷺ يَأْكُلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ وَيَلْعَقُ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَمْسَحَهَا).^۴

(۱) رواه البخاري (۵۳۷۶) ومسلم (۲۰۲۲).

(۲) رواه مسلم (۲۰۳۴/۱۳۶).

(۳) رواه البخاري (۵۳۹۹).

(۴) رواه مسلم (۲۰۳۲/۱۳۱).

که عبی کوری مالیک (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لئ: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌سئ په‌نجه خواردن ده‌خواردو ده‌ستی ده‌لی‌سایه‌وه پیش ته‌وهی بی‌سرت).

هه‌شته‌م: ده‌وا خویندنس کۆتایی نان خواردن:

(عن أبي أَمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرُ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَعْتَى عَنْ رَبَّنَا).^۱ ته‌بو نومامه (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لئ: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کاتی سفره‌که‌ی هه‌لده‌گیرا ده‌یغرموو: (الحمد لله كثيرا طيبا مباركا فيه غير مكفي ولا مودع ومستغني عنه ربنا) واته: سوپاس بۆ خوا سوپاسیکی زۆری پاکی به‌پیت و به‌ره‌که‌تی وه‌رگیراوی و نه‌پراوه‌یی بئ نیازنه‌بوونان ته‌ی پمروه‌ردگارمان.

(عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ جَبَلَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ «مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».)^۲ مو‌عازی کوری جه‌به‌ل (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی: (هه‌رکه‌س خواردنیک‌ی خوارد پاشان بلیت (الحمد لله الذي أطعمني هذا الطعام ورزقني من غير حول ولا قوة) له‌گونه‌ه‌کانی رابردوو چاوبۆشی ده‌کری).

(۱) رواه البخاري (۵۴۵۸/۵۸۰).

(۲) رواه الترمذي (۲۴۵۸) وابن ماجه (۳۲۸۵) وهو حديث حسن.

خوار دنه و هكان (الأشربة)

یہ کہہ: خوار دنہ و وہ کان لہ بنہ رتدا حہ لائن:

زیاده خوی گموره ده‌فهرموویت: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾
 البقرة: ۲۹ واته: (خو! نهو زاته‌یه هه‌رچی له‌زه‌ویدایه بو ئیوه‌ی دروست‌کردووه. که‌واته نه‌وه‌ی
 له‌ئاسمانه‌وه ده‌بارئ و نه‌وه‌ی له‌زه‌ویه‌وه هه‌ل‌ده‌قولئ و نهو میوه‌جاته ده‌کریت به‌دۆشاو هه‌مووی
 هه‌ل‌آله) وه خوی گموره ده‌فهرموویت: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿۵۸﴾ لُتَحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا وَشُقِيْهُ. مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَمًا وَأَنْاسِيَّ
 كَثِيْرًا ﴿الفرقان: ۴۸ - ۴۹ واته: (ئیمه له‌ئاسمانه‌وه بارانی‌کمان باراندووه تا خا‌ک و
 وولاتییکی مردووی پئی زیندو بکه‌ینه‌وه وه زوئی له ئازله‌و خه‌ل‌کانئ که خو‌مان
 دروستمان‌کردوون تیراو بکه‌ین).

هه‌بێت که پیسه که‌له برگه‌ی دووه‌مدا باسی ده‌که‌ین:

دووہم: نعو خوار دنہ وانہی کہ جہرامن:

هه موو خواردنه وهیه کی زیان به خشو پیسو و سه رخۆشکه ره حهرامه:

أ- نهو خواردنه وانه ی زیانیان هه یه وهك ژه هرو هه ره خواردنه وهیه کی تر كه زیان به خش بیته، چونكه نه وانه لهشی مرۆف زیان لیته ده نه و له ناوی ده بهن خوی گه ورهش ده فهرموویته:

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ البقرة: ۱۹۵ واته: (به دهستی خۆتان خۆتان له ناو مه بهن). وه ده فهرموویته: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ النساء: ۲۹ واته: (خۆتان مه كوژن بێگومان خوی گه وره میهره بانه بهرام بهر به ئیوه).

ب - نهو خواردنه واندهی که پیسن وهک خوین و میز و شیر ی گیانداریک که گوشتی ناخوریّت جگه له نافرته، یان شله یهک پیسی تیکه وتبیّت له بهر زهره رو زیانی بۆ له شی مرۆف وه له بهر نهوهی له گهڤ سروشتی رینکدا ناگوئجی و مرۆف قیزی لیده کاته وه، خوی گه وره له باسی هه رانه کانداهه فرمویت: ﴿أَوْ دَمَا مَسْفُوحًا﴾ الأنعام: ۱۴۵ واته: (یه کیکی تر له هه رانه کان یان خوینیکی رزاویّت).

ج - نهوهی سه رخۆشکه ریّت: جا عاره ق بیّت نهوهی که له ترێ دروست ده کری یان هه ر ناویکی تری هه بیّت به مه رجی سه رخۆشکه ریّت نهوه هه رانه، (عن ابن عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ).^۱ عه بدوللای کوری عومه ر (ره زای خوی لی بی) ده لی: (پیتغه مبه ری خوا ﷺ) فرموی: هه موو سه رخۆشکه ریّک عاره قه، هه موو سه رخۆشکه ریکیش هه رانه).

د - نهو خواردنه وه یه ی زۆره که ی سه رخۆشکه ریّت که مه که شی هه رانه: (عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَا أُسْكِرَ مِنْهُ الْفَرْقُ فَمِلْهُ الْكَفِّ مِنْ حَرَامٍ).^۲ عایشه (ره زای خوی لی بی) له پیتغه مبه ری خوام (ﷺ) بیست ده یفه رموو: (هه موو سه رخۆشکه ریّک هه رانه، نهوه پری فیه رقیکی^۳ مرۆف سه رخۆش بکات نهوه گولیکیشی هه رانه).

سێ یه م : دروست کردنی خواردنه وه نی له هه موو پیتست و ده فریکدا دروسته : له سه رده می پیتغه مبه ردا (ﷺ) خه لکی دۆشاوی تری و خورما و شتانی تریان له کوبه و پیتسته و نهو جۆره شتانه دا دروست ده کرد، به شیکی نهو خواردنه وانه که دروست ده کران سه رخۆشکه ریوون، بۆیه حوکمه که ی بۆ روون کردنه وه (عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنِ الْأَشْرَبَةِ فِي ظُرُوفِ الْأَدَمِ فَاشْرَبُوا فِي كُلِّ وِعَاءٍ غَيْرِ أَنْ لَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا»)^۴. بوره یده (ره زای خوی لی بی)

(۱) رواه مسلم (۲۰۳/۷۴).

(۲) رواه أبو داود (۳۶۸۷) والترمذي (۱۸۶۶) وهو حديث صحيح.

(۳) (الفرق) کاسیه کی پیتانه یه سێ ساع ده گرت که به لیتر: ۱۲/۶۱۷ لیتر ده کات.

(۴) رواه مسلم (۹۷۷/۶۵).

ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (من ږیگریم لی کردن به (دروست‌کردنی) خواردنه‌وه له‌پښت دا، ده‌ی ئیستا له‌همه‌موو پښتو دهریځکدا خواردنه‌وه بخوڼه‌وه به‌لام سهرخوښکهر مه‌خوڼه‌وه).

چوارهم: دروست نیه دوشاو خواردنه‌وه‌ی دوو میوه تیکه‌لکراښ:

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُتْبَذَ الزَّيْبُ وَالْثَمَرُ جَمِيعًا وَنَهَى أَنْ يُتْبَذَ الْبُسْرُ وَالرُّطْبُ جَمِيعًا).^۱ جابری کوږی عه‌بدوللا (ږه‌زای خوای لی بښ) ده‌لن: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ږیگری کرد که میوړو خورما تیکه‌ل بکړین بۆ خواردنه‌وه، هه‌روه‌ها ږیگری کردوه خورمای ته‌ړتازه له‌گه‌ل به‌رسيله خورما تیکه‌ل بکړین بۆ خواردنه‌وه).

پینځهم: عاره‌ق کردن به سرکه هه‌راه:

(عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُئِلَ عَنِ الْخَمْرِ تَتَّخَذُ خَلًا فَقَالَ « لَا »).^۲ نه‌نس (ږه‌زای خوای لی بښ) ده‌لن: (ږرسیار له پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) کړا ده‌ریاره‌ی عاره‌ق شتی تی‌بکړی و بکړی به‌سرکه پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فرمووی (نه‌خیر) دروست نیه.

شه‌شم: دروسته دوشاو خوښاو پیش کولانی بخوږیته‌وه:

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُنْفَعُ لَهُ الزَّيْبُ فَيَشْرَبُهُ الْيَوْمَ وَالْغَدَ وَبَعْدَ الْغَدِ إِلَى مَسَاءِ الثَّالِثَةِ ثُمَّ يَأْمُرُ بِهِ فَيُسْقَى أَوْ يُهْرَاقُ).^۳ عه‌بدوللا کوږی عه‌بباس (ږه‌زای خوای لی بښ) ده‌لن: (له‌شه‌ودامیوژیان ده‌کرده ناوه‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جا ږوژی یه‌که‌مو دووه‌مو سږی‌هم تا ئیواره‌که‌ی ده‌بخواره‌وه پاشان فرمانی ده‌کرد بدری به‌که‌سږ بیخواته‌وه یان ږړژنریت).

هه‌وتم: نادابه‌کانی خواردنه‌وه:

۱- به‌ده‌ستی راست خواردنه‌وه: (عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْكُلْ بِيَمِينِهِ وَإِذَا شَرِبَ فَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ »).^۴ عه‌بدوللا

(۱) رواه البخاري (۵۶۰۱) ومسلم (۱۹۸۶/۱۹)

(۲) رواه مسلم (۱۹۸۳/۱۱).

(۳) رواه مسلم (۲۰۰۴/۸۱).

(۴) رواه مسلم (۲۰۲۰/۱۰۵).

کوپری عومەر (ره‌زای خوای لی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبیری خوا (ﷺ) فرموی: (نه‌گەر که‌سیکتان خواردنی خوارد بابه‌ده‌ستی راستی بیخوات وه نه‌گەر خواردنه‌وی خواردوه بابه‌ده‌ستی راستی بیخواته‌وه، چونکه بیگومان شه‌یتان به‌ده‌ستی چه‌پی ده‌خوات و ده‌خواته‌وه).

ب - لای راسته‌وه: نه‌گەر خواردنه‌وه بۆ چند که‌سێک هینرا نه‌وه له‌راسته‌وه سونه‌ته به‌سه‌ریاندا بگه‌ڕێنریت، (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى بَلْبَنَ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ فَشَرِبَ ثُمَّ أُعْطِيَ الْأَعْرَابِيُّ وَقَالَ «الْأَيْمَنُ فَلَا أَيْمَنَ»^۱). نه‌مه‌سی کوپری مالیک (ره‌زای خوای لی بئ) ده‌لئ: شیدیکیان بۆ پیغه‌مبیری خوا (ﷺ) هینا که‌ناوی تیکه‌ل‌کرا‌بو لای راستیه‌وه عه‌ره‌بیکی ده‌شته‌کی بوو لای چه‌پیشیه‌وه نه‌بو به‌کر بوو خۆی خواردیه‌وه - پاشان دای به‌عه‌ره‌به ده‌شته‌کیه‌که‌و فرموی: (نه‌وانه‌ی لای راسته‌وه‌ن جا نه‌وانه‌ی لای راسته‌وه‌).

ج - نه‌و جامه‌ یا په‌رداخه‌ی ناوی پی‌ده‌خواته‌وه هه‌ناسه‌ی تێدا نه‌دات: (عن أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْإِنَاءِ»^۲). نه‌بو قه‌تاده (ره‌زای خوای لی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبیری خوا (ﷺ) فرموی: (نه‌گەر که‌سیکتان خواردنه‌وه‌یه‌کی خواردوه‌وه باله‌و ده‌فره‌دا هه‌ناسه‌ نه‌دات). واته له‌کاتی خواردنه‌وه‌یدا هه‌ناسه نه‌دات.

د. ناوگێڕی دوا‌ی هه‌مووان ناو بخواته‌وه:

(مَنْ حَدِيثَ أَبِي قَتَادَةَ الطَّوِيلِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «..... إِنَّ سَاقِيَ الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شَرْبًا»^۳). نه‌بو قه‌تاده (ره‌زای خوای لی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبیری خوا (ﷺ) فرموی: (..... ناوگێڕی کۆمه‌لئ پاش هه‌موویان ناو بخواته‌وه).

ه - ناپه‌سه‌نده‌ ناو‌خواردنه‌وه له‌دمی کونده‌وه:

مه‌کروهه له‌ ده‌می کونده‌وه هه‌رشتیکی له‌و جۆره وه‌ک ده‌می ده‌به‌و به‌لوعه‌وه نه‌و جۆرانه ده‌می پی‌وه‌نی‌ت و ناوی لی بخۆیته‌وه چونکه له‌وانه‌یه شتیکی خراپ یان زیان به‌خشی تێدا‌بێ و یه‌کسه‌ر به‌رواته ده‌میه‌وه. (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ اخْتِثَاثِ

(۱) رواه البخاري (۵۶۱۹) ومسلم (۲۰۲۹/۱۲۴).

(۲) رواه البخاري (۵۶۳۰) ومسلم (۲۶۷/۱۲۱).

(۳) رواه مسلم (۶۸۱/۳۱۱).

الْأَسْقِيَّةَ . يَعْنِي أَنَّ تُكْسَرَ أَفْوَاهُهَا فَيُشْرَبُ مِنْهَا).^۱ ئەبو سەعیدی خودری (پەزای خۆی لێ بێ) دەلێ: پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) (پێگری کرد لە دەمەو‌خوار‌کردنەوی کونده‌و خوار‌دە‌وه لە‌ده‌مه‌که‌یه‌وه) لە‌پێ‌وا‌یه‌تیک‌دا دە‌لێ: (سەر‌ه‌و‌خوار بک‌ری‌ته‌وه نین‌جا لێی بخو‌ری‌ته‌وه).

و- بە‌پێ‌وه ناو‌خوار‌دە‌وه ناپه‌سە‌ندە:

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الشُّرْبِ قَائِمًا).^۲ ئەبو سەعیدی خودری (پەزای خۆی لێ بێ) دە‌لێ: (پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) پێ‌گری کرد لە ناو‌خوار‌دە‌وه بە‌پێ‌وه).
ئەم فەر‌مووده‌ی ئەبو سەعید پێ‌چه‌وانه نیه له‌گە‌ڵ ئەم فەر‌مووده‌ی عە‌بدول‌لای کۆ‌ری عە‌بباس (پەزای خۆی لێ بێ) (عن ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ).^۳ دە‌لێ: (له‌ئای زە‌م‌زە‌م ناوم دا به‌ پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) جا ئە‌و‌یش خوار‌دی‌وه بە‌پێ‌وه).

مانا‌کانیان پێ‌که‌خ‌ری‌ت به‌‌وه‌ی بو‌وت‌ری‌ت پێ‌گری کرد‌نه‌که‌ی بۆ که‌راهه‌ته‌.

ز- خوار‌دن و خوار‌دە‌مه‌ له‌‌قاپ و قا‌ج‌اغی ئال‌تون و زی‌ودا حە‌رامه‌:

(عن حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ إِلَيَّ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلَا الدِّيَّاجَ وَلَا تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَنَا فِي الْآخِرَةِ »).^۴
حوزه‌ی‌فه (پەزای خۆی لێ بێ) دە‌لێ: (له‌ پێغه‌مبەرم بیست (ﷺ) ده‌ی‌فه‌رموو: (پۆ‌شاک‌ی ناو‌ری‌شم و دی‌یاج^۵ له‌به‌رمه‌که‌ن وه‌له‌ قاپ و ده‌فری ئال‌تون و زی‌ودا ناو مه‌خۆ‌نه‌وه خوار‌دن‌یشی تێ‌دا مه‌خۆ‌ن چون‌که ئە‌وانه بۆ ئە‌وانه له‌دنیا وه‌له‌‌پ‌ژۆ‌ی دوا‌یی دا بۆ نێ‌مه‌یه‌).

(۱) رواه البخاري (۵۶۲۵) ومسلم (۲۰۲۳/۱۱۱).

(۲) رواه مسلم (۲۰۲۵/۱۱۵).

(۳) رواه البخاري (۵۴۲۶) ومسلم (۲۰۶۷/۴).

(۴) رواه البخاري (۵۴۲۶) ومسلم (۲۰۶۷/۴).

(۵) دی‌یاج: پۆ‌شاک‌یکه قە‌راغه‌کان‌ی وه‌ندێ شۆ‌تی ناو‌ری‌شم بیت.

کتیبي پزیشکی (الطب)

یه کهم: چاره‌سەر بهشتی حمل‌ل دروسته:

(عن جَابِرٍ عن رسول الله ﷺ أَنَّهُ قَالَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرَأَ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ).^۱ جابیر (پره‌زای خوای لی بن) له پیغه‌مبه‌روه (ﷺ) ده‌گیریتیه‌وه که فه‌موویه‌تی: (هه‌موو ده‌ردیک ده‌رمانی هه‌یه جا هه‌رکات ده‌رمانی نه‌و ده‌رده دۆزرایه‌وه چاک ده‌بیته‌وه به نیزی خوای گه‌وره).

دووهم: پشت به‌ستن به‌خواو نارام‌کرتن چاکتره:

واته نه‌گهر که‌سیک نه‌خۆش بوو نه‌گهر پشت به‌خوا به‌ستی و نارام گریی نه‌وه چاکترو گه‌وره‌تره له‌چاره‌سه‌رکردن، هه‌رچه‌نده چاره‌سه‌رکردنی دروسته و په‌وايه.

(عن عَطَاءُ بن أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَلَا أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْحَنَّةِ قُلْتُ بَلَى قَالَ هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتْ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ لِي قَالَ: إِنْ شِئْتَ صَبَرْتُ وَلَكِ الْحَنَّةُ وَإِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَكَ فَقَالَتْ أَصْبِرُ فَقَالَتْ إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ فَدَعَاَهَا).^۲ عه‌تای کو‌ری نه‌بی په‌باح وتی: عه‌بدوللای کو‌ری عه‌بباس (پره‌زای خوای لی بن) پی‌ی ووتم: نافره‌تیکی به‌هه‌شتیت پیشان بده‌م؟ ووتم: به‌ئێ، ووتی نه‌و نافره‌ته ره‌ش پیسته‌یه، هاته‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ووتی: من فیم لیدی و خۆم پرووت ده‌که‌مه‌وه ده‌ی دو‌عام بۆ بکه‌ (چاک بیه‌وه) پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمووی: نه‌گهر ده‌ته‌وئێ نارام بگه‌ره‌و به‌هه‌شت پاداشته‌، نه‌گهر ده‌ته‌وئێ له‌خوا ده‌پاریتمه‌وه چاکت کاته‌وه، نافره‌ته‌که‌ ووتی: نارام

(۱) رواه مسلم (۲۲۰۴/۶۹).

(۲) رواه البخاري (۵۶۵۲) ومسلم (۲۵۷۶/۵۴).

ده‌گرم، ووتی: به‌لام کاتی فیم لیدی خوم پروت ده‌که‌مه‌وه جا دوام بۆ بکه خوم پروت نه‌که‌مه‌وه، پیغه‌مبهریش (ﷺ) دوعای بۆ کرد).

سی‌یه‌م: چارمه‌سهر به‌شتی حه‌رام دروست نیه:

(عن أبي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الدَّوَاءِ الْخَبِيثِ).^۱ نه‌بو هوره‌یره (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لتی: (پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) ده‌رمانی پیسی قه‌ده‌غه‌کرد) هه‌ر شتیکیش پیس بیت حه‌رامه.

(عن أبي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوُوا وَلَا تَدَاوُوا بِحَرَامٍ).^۲ نه‌بو ده‌رداو (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لتی: پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) فه‌رموی: (بینگومان خوی گه‌وره ده‌ردو ده‌رمانیشی دابه‌زاندوه، وه بۆ هه‌موو ده‌ردیک ده‌رمانیکی داناوه، که‌وابوو، -ده‌رده‌کانتان- چاره‌سه‌ریکه‌ن به‌لام چاره‌سه‌ر به‌شتی حه‌زام مه‌که‌ن).

چواره‌م: چاره‌سه‌ر به‌داغکردن و سوتاندن مه‌که‌روهه:

(عن ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ الشَّفَاءُ فِي ثَلَاثَةِ شَرِبَةٍ عَسَلٍ وَشَرْطَةِ مِحْجَمٍ وَكَيْةٍ نَارٍ وَأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيْ).^۳ عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لتی: (چاکبونه‌وه له سی شتدایه: هه‌نگوین خواردن و که‌له‌شاخ گرتن و داغکردن، به‌لام من نوعمه‌ته‌که‌م پتگریان لی‌ده‌که‌م له داغکردن).

پیتجه‌م: که‌له‌شاخ گرتن دروسته:

(عن أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَحْتَجِمُ فِي الْأَخْذَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ وَكَانَ يَحْتَجِمُ لِسَبْعَ عَشْرَةَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ وَإِخْدَى وَعِشْرِينَ).^۴ نه‌نه‌س (په‌زای خوی لی بئ) ده‌لتی: (پیغه‌مبهر (ﷺ) که‌له‌شاخی ده‌گرت له‌پشت مل و ناوشانی وه‌له‌ پۆژانی هه‌قه‌ده‌و نۆزده‌و بیست‌ویه‌که‌می مانگدا که‌له‌شاخی ده‌گرت).

(۱) رواه أبو داود (۳۸۷۰) والترمذي (۲۰۴۵) وابن ماجه (۳۴۵۹) وهو حديث صحيح.

(۲) رواه أبو داود (۳۸۷۴) وهو حديث حسن بشواهد.

(۳) رواه البخاري (۵۶۸۱).

(۴) رواه أبو داود (۳۷۶۰) والترمذي (۲۰۵۱) وابن ماجه (۳۴۸۲) وهو حديث صحيح.

شەشەم: دوعاکردن بۆ خۆپاراستن لەچاوپېیسی شتس تر دروسته:

(عن عائشة قالت كان رسول الله ﷺ إذا مَرَضَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِهِ نَفَثَ عَلَيْهِ بِالْمُعَوَّذَاتِ فَلَمَّا مَرَضَ مَرَضُهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ جَعَلَتْ أَنْفُثُ عَلَيْهِ وَأَمْسَحَهُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِأَنَّهَا كَانَتْ أَعْظَمَ بَرَكَهٍ مِنْ يَدَيَّ).^۱
عائشه (پرهزای خوای لی بئ) ده‌لتی: (بیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌گهر که‌سیکی خیزانه‌که‌ی نه‌خۆش بکه‌وتایه (قل أعوذ) وه‌کانی به‌سهردا ده‌خویندو فوی ده‌کرد به‌سهریدا، کاتس خۆی نه‌خۆش که‌وت له نه‌خۆشی وه‌فاتیدا من فوم ده‌کرد به‌سهریدا ده‌ستی خۆیم ده‌هینا به‌پروومه‌تیدا چونکه ده‌ستی نه‌و له‌ده‌سته‌کانی من به‌به‌ره‌که‌ت تریبون).

(عن عوف بن مالك الأشجعي قال كنا نرقى في الجاهلية فقلنا يا رسول الله كيف ترى في ذلك فقال اغرضوا علي رقاكم لا بأس بالرقى ما لم يكن فيه شرك).^۲ عه‌وفی کوپی مالیکی نه‌شجعه‌ی (پرهزای خوای لی بئ) ده‌لتی: ئیتمه له‌سهرده‌می نه‌فامیدا دو‌عاو نوشته‌مان ده‌کرد جا به‌ بیغه‌مبه‌ری خوامان ووت (ﷺ) له‌و باره‌یه‌وه پات چۆنه؟ فه‌رمووی: (دو‌عاو نوشته‌کانتانم نیشانده‌ن. نه‌گهر دو‌عاو نوشته‌ هاویه‌شدانان بۆ خوای تیدانه‌بئ قه‌یناکات).

(عن أنس بن مالك في الرقى قال رخص في الحمة والنملة والعين).^۳ نه‌نه‌سی کوپی مالیک (پرهزای خوای لی بئ) ده‌لتی: (بیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رت‌گه‌ی دا به‌دو‌عا‌ی چاوپېیسی و گه‌ستنی گیانداري ژه‌هراوی و برینی پیتست).

(۱) رواه البخاري (۵۰۱۶) ومسلم (۲۱۹۲).

(۲) رواه مسلم (۲۲۰۰).

(۳) رواه مسلم (۲۱۹۶/۵۸).

پۆشاک و پاراوهی (الباس و الزینة)

پۆشاک و پاراوهی (الباس و الزینة)

حوکمی بهرگ و پۆشاک و پاراوهی لهبنهپهتدا چ وهک پۆشاک بۆ لهبهركردن بیت یا بۆ پارازندنهوی ماله و جیگا و شوین بیت دروست و ههلاکه بهبهلگهی نهو نایهتانهی باسی منهتی خوی گهوره دهکهن که ههرچی لهم دونیایه دایه بۆ مرۆقهکانی دروستکردوو بهۆنهوی کهلک و سوودی لی وهرگرن بهشیوهی پۆشاک خۆپارازندنهوهو جوانی و بهکارهیتنان و خوش گوزهرانی پیکردن خوی

گهوره دهفرموویت: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ البقرة: ۲۹ واته: خوا نهو زاتهیه ههموو نهو شتانهی لهزهویدایه بۆ ئیوهی دروست کردوو. وه دهفرموویت:

﴿وَأَتَنَكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا﴾ ابراهيم: ۳۴

واته: ههرچیتان داواکردوو پهی داوان وه نهگهر بتانهوی بههرهکانی خوا بژمیرن ناتوانن

بیانژمیرن. ههروهها دهفرموویت: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ الاعراف: ۳۲ واته: (نهی موحه محمد ﷺ) بلی کئی پۆشاککی جوان و خشل و بژیوی

خاوینی کهخوا بۆ بهندهکانی بهدییهتاوه، لای وایه کهههراوه، بلی نهوانه لهژیانی دنیا دا بۆ

باوهپدارانه (لهگه بۆ باوهپانیشیدا بهلام) لهپۆژی دوایدا تایهته بهو باوهپدارانه، نابهم

شیویه نایهتهکافان روون دهکهینهوه بۆ کهسانێ که دهزانن و تیدهگهن. وهخوا منهتی خوی

بهسهه بهندهکانیهوه باس دهکات لهو شتانهی بۆ دروستکردن و دهفرموویت: ﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم

مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ

لِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثْنَا وَمِئَةً إِلَى حِينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيَكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيَكُمُ بَأْسَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨١﴾ النحل: ۸۰ - ۸۱ واته: خوی گهوره ماله کانتانی کردووه به جی دانیشتو و حوانه وه، وه له پیستی نازدیش په شمال و دهواری بۆ فراهه هینان (هله ده درو و ده گویرتیه وه) به ناسانی له پوژی کۆچ و بارکردن تاندا وه له پوژی مانه وه نیشته جی بوونتاندا وه له خوری و کولک و مووه کانیاں شتومه کی ناوما (یان لی دروست ده کهن) که که لکی لی وهرده گرن له ماوهی ژیا نیاندا وه خوا له وهی دروستی کردووه سیبیری زور بۆ ئیوه به دیهیناوه وه له چیاکاندا په ناگا و شهکه وتی بۆ په خساندن و جلو بهرگیشی بۆ به دیهینان له کاتی شهرو گهرمادا ده تانپاریزی ناوا خوا به هره کانی خزی بۆ ئیوه تهواو ده کات بۆ ئه وهی گهردن که چی بن.

له م چهند نایه ته پیروزه وه ده زانین و بۆمان پوون بوویه وه هرچی پۆشاک و پاژاوه یی و جوانی هیه له بنه پرتدا هلال و په وایه جگه له موشتانه ی که به لگی همرامیتی له سهریان هاتووه وه:

یه که م: پۆشینس ناویشم و نالتون بۆ پیاوان هه راهه:

(عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ لا تلبسوا الحرير فإنه من لبسه في الدنيا لم يلبسه في الآخرة).^۱ عومهری کوپی خه تتاب (په زای خوی لی بی) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (ناویشم مه پۆشن و له بهر مه کهن چونکه به راستی شهوی له دنیا ناویشم له بهر مکت له دوا پوژدا له بهری ناکات).

به لام بۆ ئافره تان هلاله: (عن أبي موسى أن رسول الله ﷺ قال أحل الذهب والحرير للإنسان أمتي وحرّم على ذكورها).^۲ نه بو موسای شه شعری (په زای خوی لی بی) ده گویرتیه وه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویته: (نالتون و ناویشم هلال کراوه بۆ ئافره تانی ئومه ته که م هه راهه میش کراوه بۆ نیرینه کانی ئومه ته که م).

(۱) رواه البخاري (۵۸۳۴) ومسلم (۲۰۶۹/۱۱).

(۲) رواه نسائي (۱۶۱/۸) والترمذي (۱۷۲۰) وقال حسن صحيح.

ا- ئەو ئەندازەی پۆشینی دروستە لەناوڕیشم:

بۆ پیاوان و نێرینه ئەندازەیەکە کەم ناوڕیشم دروستە لەجل و بەرگدا بپۆشریت وەک لەم فەرموودەدا هاتوو: (عن أبي عثمان قال كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُ وَنَحْنُ بِأَذْرِيحَانَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ هِيَ عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ إِلَّا هَكَذَا وَصَفَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ إِبْصَعِيهِ وَرَفَعَ زُهَيْرَ الْوُسْطَى وَالسَّبَّابَةَ).^۱ ئەبو عوسمان دەلێ ئێمە لە ئەزرا بچان بووین عومەر نامەیەک بۆ نووسین (کە پێغه مەبەر (ﷺ) ناوڕیشمی قەدەغە کرد نابوو شێوەنەبێ، دوو پەنجە بەرز کردووە، جا زوھەر^۲ پەنجە ناوھەراست و شایەتومانی بەرز کردووە).

(وفي لفظ مسلم: نَهَى نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ إِلَّا مَوْضِعَ إِبْصَعَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ أَوْ أَرْبَعٍ).^۳ وە لە گێڕانەوێهەکی موسلیم دا عومەر (پەزای خۆی لێ بێ) دەلێ: (پێغه مەبەر پۆشینی ناوڕیشمی قەدەغە کرد مەگەر بە ئەندازەی دوو پەنجە یا سێ پەنجە یا چوار پەنجە).

ب- پۆشینی ناوڕیشم لەبەر نەخۆشی دروستە بۆ پیاوان:

(عن أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِجَكَّةٍ بِهِمَا).^۴ ئەنەس (پەزای خۆی لێ بێ) دەلێ: (پێغه مەبەر خوا مۆلەتی دابە بەزوبەر و عەبدوڕەحمان بە پۆشینی کراسی ناوڕیشم لەبەر خوراندنێک کە پێیانەو بوو).

دووهم: ناوڕیشم پاخستن دروست نیە:

حەرامە ناوڕیشم داخستن و لەسەردانیشتنی (عن حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَهَانَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ نَشْرَبَ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَا وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالذِّيَّاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ).^۵ حوزەیفە (پەزای خۆی لێ بێ) دەلێ: (پێغه مەبەر (ﷺ) پتگی لێ کردین لەدەفرو قاپی ئالتون و

(۱) رواه البخاري (۵۸۲۹) ومسلم (۲۰۶۹/۱۲).

(۲) زوھەر یەکیەکە لەو کەسانەی ئەم فەرموودەیی گێڕاوەتەو دوو پەنجە بەرز کردووە کە پێغه مەبەر (ﷺ) بەزی کردبوو و تەخەلک بزان پێغه مەبەر (ﷺ) چۆنی کردووە.

(۳) رواه مسلم (۲۰۶۹/۱۵).

(۴) رواه البخاري (۵۸۹) ومسلم (۲۰۷۶/۲۵).

(۵) رواه البخاري (۵۸۳۷).

زیودا ئاو بخۆینه‌وه و خواردنیان تیا بخۆین، وهریگری کردین له پۆشینى ئاوریشم و پۆشاکى ئاوریشمى تیکه‌له وهریگری کردین له‌سەر ئاوریشم دانیشین).

سنى یه‌م: ئاوریشمى وهرنگ کراو به‌زهد:

(عن عَلِيٍّ بن أَبِي طَالِبٍ قَالَ نَهَانِي النَّبِيُّ ﷺ عَنِ التَّخْتُمِ بِالذَّهَبِ وَعَنِ لِبَاسِ الْقَسِيِّ وَعَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَعَنِ لِبَاسِ الْمُعَصْفَرِ).^۱ عه‌لى كورپى نه‌بى تالیب (په‌زای خوای لى بى) ده‌لتى: (پیتغه‌مبه‌رى خوا (په‌زای خوای لى بى) ږیگری لى کردین له پۆشاکى که‌تانى ئاوریشمدار و ږیگری کردین له قورنان خوتندن له کورپنوش و سوژده‌دا و ږیگری پۆشاکى په‌نگکراو به زهدى لى کردین).

چواره‌م: پۆشینى پۆشاکى به‌ناوبانگ هه‌رامه:

(عن ابنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شَهْرَةِ أَلْبَسَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ).^۲ عه‌بدوللای كورپى عومهر (په‌زای خوای لى بى) ده‌لتى: پیتغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (هه‌رکس پۆشاکى شوهره‌و به‌ناوبانگى له‌به‌رکات -له‌دنیا‌دا- له‌پوژى دوایدا خوای گه‌وره پۆشاکى ریسوایى ده‌کاته به‌رى).

پینجه‌م: ئن و پیاو پۆشاکى یه‌کترى له‌به‌رکه‌ن هه‌رامه:

(عن ابنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ).^۳ عه‌بدوللای كورپى عه‌بباس (په‌زای خوای لى بى) ده‌لتى: (پیتغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) نه‌فه‌رتى کرد له‌و پیاوانه‌ی خۆیان وه‌ک ئافه‌رتان لیده‌که‌ن وه‌نه‌فه‌رتیشى کرد له‌و ئافه‌رتانه‌ی خۆیان وه‌ک پیاوان لیده‌که‌ن).

شه‌شه‌م: سه‌ر بۆیاخه‌ردن به‌په‌ش هه‌رامه:

نه‌گه‌ر پیاوئ یا ئافه‌ه‌تیک سه‌رى سپى بوویت به‌ته‌واوئ له‌ته‌مه‌نى نه‌ودا که‌س سه‌رى په‌ش نیه، نه‌وه هه‌رامه بۆیاخى په‌شى بکات ږیشیش به‌هه‌مان شتو، به‌لام به‌په‌نگیکى تر جگه‌له په‌ش سونده‌ته په‌نگى بکات.

(۱) رواه مسلم (۲۰۷۸/۲۹).

(۲) رواه أبو داود (۴۰۲۹) وابن ماجه (۲۶۰۶).

(۳) رواه البخاري (۵۸۸۵).

(عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَتَيْتُ أَبَايَ قُحَافَةَ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ وَرَأْسُهُ وَلِحْيَتُهُ كَالثَّغَامَةِ يَبَاضًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَيِّرُوا هَذَا بَشِيءٌ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ).^۱ جابر (پرهزای خوای لی بن) دهلتی: لهپوژی نازادکردنی شاری مهککهدا نهبو قوحافه ی باوکی نهبو به کریان هینا بو خزمهتی پیغه مبهري (ﷺ) سهرو پيشی وه کو به فر سپی بوو پیغه مبهريش (ﷺ) فهرمووی: (نهم) - سهرو پيشه ی - بهرهنگيتک بگۆرن به لام خۆ له پرهش بپاريزن).

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَأَيَصْبُعُونَ فَعَالِفُوهُمْ).^۲ نهبو هورهيره (پرهزای خوای لی بن) دهلتی: پیغه مبهري (ﷺ) فهرمووی: (بيگومان) جوله کهو گاواره کان بۆياخ به کارناهيئن - بو سهرو پيشيان - دهی نيوه پيچه وانهی نهوان بکهن). بۆياخيان بکهن.

دهوتهم: قژ لکاندن به قژه وه حهرامه:

دروست نيه نافرهت قژو مووی نافرهتی تریان دروسکراو بههستی به قژه وه ياقژي پوتابيهتووه قژو بلکيتنی به سهريه وه نهوه حهرامه وه قه دهغه کراوه.

(عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ جَاءَتْ امْرَأَةً إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي ابْنَةً عَرَبِيًّا أَصَابَتْهَا حَصْبَةٌ فَتَمَرَّقَ شَعْرُهَا أَفَاصُلُهُ فَقَالَ «لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ».)^۳ نهسمانی کچی نهبو به کر (پرهزای خوای لی بن) دهلتی: نافرهتیک هاته خزمهتی پیغه مبهري (ﷺ) عهرزی کرد نهی پیغه مبهري خوا (ﷺ) کچیکم ههيه بووکه، تووشی سوریه بوو قژه که ی وهريوه نایا قژي تری پتوه بههستم؟ پیغه مبهري (ﷺ) فهرمووی: (نهفرینی خوا لهو نافرهته ی که قژو دهلکيتنی نهو نافرهتهش که قژه که ی بو دهلکيتنی).

(عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ، وَالْوَأْثِمَةَ وَالْمُسْتَوْثِمَةَ».)^۴ عهبدوللای کوپی عومهر (پرهزای خوای لی بن) دهلتی: پیغه مبهري

(۱) رواه مسلم (۲۱۰۲).

(۲) رواه البخاري (۵۵۵۹) ومسلم (۲۱۰۳).

(۳) رواه البخاري (۵۵۹۱) ومسلم (۲۱۲۲).

(۴) رواه البخاري (۵۵۹۳) ومسلم (۲۱۲۴).

خوا (ﷺ) فرموی: (خوا نه‌فره‌تی کردووه له‌و نافرته‌ی که قژده‌لکیتنی و نه‌و نافرته‌ش که قژی بۆ ده‌لکیتن و نه‌و نافرته‌ی خال ده‌کوتی و نه‌و نافرته‌ش خالی بۆ ده‌کوتن).

هه‌شته‌م: نه‌نگوستیله‌ی نالتون بۆ پیاوان حه‌رامه:

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى خَاتِمًا مِنْ ذَهَبٍ فِي يَدِ رَجُلٍ فَنَزَعَهُ فَطَرَحَهُ وَقَالَ: «يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيَجْعَلُهَا فِي يَدِهِ». فَقِيلَ لِلرَّجُلِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُذْ خَاتِمَكَ اتَّقِ بِه. قَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَخْذُهُ أَبَدًا وَقَدْ حَرَّمَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ).^۱ عه‌بدوللای کوری عه‌باس (په‌زای خوی لی بێ) ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌نگوستیله‌یه‌کی نالتونی له‌په‌نجیه‌ی ده‌ستی پیاوتکدا بینی، جا له‌په‌نجیه‌ی ده‌ره‌یتناو فریتی دا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: (که‌سیکتان ده‌چیت پشکزیه‌ک له‌ ناگردیتنی و ده‌یکاته ده‌ستی) دواتر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پۆشت ووترا به‌ پیاوه‌که: نه‌نگوستیله‌که‌ت هه‌لگه‌روه‌ که‌لکی لی وهرگه‌ (بیفرۆشه) پیاوه‌که‌ ووتی هه‌رگیز هه‌لیناگره‌میه‌ له‌کاتیکدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) حه‌رامی کردووه.

نۆیه‌م: پیاوو نافرته‌ حه‌رامه‌ لاسایی یه‌کوت بکه‌نه‌وه:

حه‌رامه‌ پیاوو نافرته‌ خۆیان له‌یه‌کتری بچوینن چ له‌جل و به‌رگدا‌ییت یان له‌هه‌لس و که‌وتدا‌ییت. (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ).^۲ عه‌بدوللای کوری عه‌باس (په‌زای خوی لی بێ) ده‌لێ: (پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌فره‌تی کرد له‌و پیاوانه‌ی خۆیان له‌ نافرته‌تان ده‌چوینن وه نه‌فره‌تی کرد له‌و نافرته‌تانه‌ی خۆیان له‌ پیاوان ده‌چوینن).

(عن ابن عباس قال لَعَنَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُحْتَشِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَقَالَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ).^۳ عه‌بدوللای کوری عه‌باس (په‌زای خوی لی بێ) ده‌لێ: (پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌فرینی کردووه له‌و پیاوانه‌ی خۆیان وه‌ک نافرته‌تان لیده‌که‌ن -له‌قسه‌ هه‌لس وکه‌وت دا- وه‌نه‌فرین له‌و نافرته‌تانه‌ کردووه خۆیان وه‌ک پیاوان لی ده‌که‌ن، وه فرموی: (له‌ماله‌کاتاندا ده‌ریان بکه‌ن).

(۱) رواه مسلم (۲۰۹۰).

(۲) رواه البخاري (۵۵۴۶).

(۳) رواه البخاري (۵۸۸۱).

کتیبی و وصیعت کردن (الوصیة)

یه کیم: پیتاسه کیم:

له زمانی عمره پیدا به مانای په یوه سکردن و گه یانندن دیت، بژی به و وصیعت ده لئی (وصیة) چونکه کابرای و وصیعت کور نه وهی له ژياندا هه ییووه گه یانندویه تی به پاش مردنی. و له شهرعدا: په یانیکي تاییه تی به به خشیني مال و سامان یا هر کاریکی تر که پی ی بکریت له پاش مردنی و وصیعت کور.

دو ویم: و وصیعت به قورن و سوننهت به و او پیگه پیدراوه:

خوای گه وره ده فرمویت: ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ ﴾ البقرة: ۱۸۰ واته: له سهرتان پیوستکراوه هه رکات که سیکتان له سهره مرگدا بو نه گهر مال و سامانی له پاش به جیما و وصیعت بکمن، و خوای گه وره ده فرمویت: ﴿ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ﴾ النساء: ۱۱ واته: له پاش و وصیعتیک که و وصیعتی پیگردی یان قهرزیک، هه ووه ها ده فرمویت: ﴿ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ أَثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ ﴾ العائدة: ۱۰۶ واته: نهی نهو که سانهی با ورتان هیناوه کاتی که سیکتان له سهره مرگدا بو دوو که سی دادپه روه له خوتان - موسلمان بن - شایه تی بدن له نیوانتانداندا له کاتی و وصیعت کردنتانداندا.

(عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ قال ما حق امرئ مسلم له شيء يوصي فيه يبيت ليلتين إلا ووصيته مكتوبة عنده).^۱ و هه بدوللای کوری عومر (په زای خوای لی بئ) ده لئی: پیغه مبری خوا (ﷺ) ده فرمویت: (حق نهی به هیچ که سیکی موسلمان

(۱) رواه البخاري (۲۷۳۸) ومسلم (۱۶۲۷).

نه‌گهر شتیکی هه‌بی بیه‌وی وه‌سیه‌تی تێدابکات دوو شه‌و به‌سه‌ری دا بپرات مه‌گهر وه‌سیه‌ته‌کی نوسرابیته‌و له ژێر سه‌ریدا بیته‌. هه‌روه‌ها زانایانی نیسلام یه‌ك ده‌نگن له‌سه‌رنه‌وه‌ی پێویسته‌.

سێ یه‌م: خوكمی وه‌سیه‌ت كردن:

به‌سه‌رنجدا نیایه‌ته‌كان و فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و یه‌ك ده‌نگی زانایان پرون بوویه‌وه كه‌وه‌سیه‌ت كردن واجبه‌ بۆ كه‌سێك له‌نه‌خۆشی سه‌ره‌مه‌رگدا بیته‌.

چوارهم: نه‌ندازه‌كه‌ی:

وه‌سیه‌ت كردن تاسی‌یه‌کی مائی وه‌سیه‌ت‌كه‌ره‌كه‌ دروسته‌:

(عن بن سعْدٍ بن أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَوِّدُنِي عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَلَغَ بِي مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرِنُنِي إِلَّا ابْنَةُ أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلْثِي مَالِي؟ قَالَ: «لَا». قُلْتُ فَالشَّطْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «لَا». قُلْتُ فَالثُّلُثُ قَالَ: الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ أَوْ كَثِيرٌ إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِيَهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا حَتَّى مَا تَجْعَلَ فِي فِي أَمْرَاتِكَ).^۱ سه‌عدی كورێ نه‌بی وه‌قاص (په‌زای خوای لی بی) ده‌تی: له‌حه‌جی مائناوایدا نه‌خۆش كه‌وتم خه‌ریك بوو بمرم، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) سه‌ردانی كردم، پێم ووت: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ): خۆت نه‌بینی چهند نه‌خۆشم، منیش كه‌سیكی ده‌وله‌مه‌ندم كه‌شیش نیه‌ میرات گرم بیته‌ جگه‌له‌ تاقه‌ كه‌چێك، نایا دروسته‌ دوو سێ‌یه‌کی ماله‌كه‌م بكه‌م به‌خێر؟ فه‌رمووی: (نه‌خێر) ووتم: نیوه‌ی بكه‌م به‌خێر نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)? فه‌رمووی: (نه‌خێر) ووتم سێ‌یه‌کی بكه‌م فه‌رمووی سێ‌یه‌کی بكه‌م سێ‌یه‌كیش زۆره‌، تۆنه‌گه‌ر پاش خۆت مندالت به‌ده‌وله‌مه‌ندی به‌جی بیلی باشته‌ له‌وه‌ی به‌هه‌زاری جیانی بیلی و ده‌ست له‌خه‌لكی پان بكه‌نه‌وه‌، تۆ هێچ خه‌رجیه‌ك ناكینشیت كه‌مه‌به‌ستت پێی په‌زامه‌ندی خواینت مه‌گه‌ر خوا پاداشتت نه‌داته‌وه‌ له‌سه‌ری ته‌نانه‌ت نه‌و پاروه‌ش كه‌ نه‌یه‌كه‌یت به‌ده‌می خێزانه‌كه‌ته‌وه‌.

(۱) رواه البخاري (۱۲۹۵، ۲۷۴۲، ۲۹۳۶) ومسلم (۱۶۲۸).

پینجهم: و سیهت بؤ میراتگر دروست نیه:

(عن عمرو بن خارجه أن النبي ﷺ يقول إن الله أعطى كل ذي حق حقه ولا وصية لوارث...).^۱ عهمری کوپی خارجه (رهزای خوای لی بی) دهلتی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموی: (بیگومان خوا مافی هموو مافداریکی داوه و سیهت ناکریت بؤ میراتگر).
(عن أبي أمامة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إن الله قد أعطى كل ذي حق حقه فلا وصية لوارث).^۲ نهبو نومامه (رهزای خوای لی بی) دهلتی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) بیست فرموی: (بیگومان خوا مافی هموو خاوهن مافیکی داوه کهواته و سیهت کردن دروست نیه بؤ میراتگر).

عن بن عباس قال (لو أن الناس غَضُوا من الثلث إلى الربع فإن رسول الله ﷺ قال الثلث والثلث كثير).^۳ عبدوللای کوپی عهیباس (رهزای خوای لی بی) دهلتی: نهگهر خه لک و سیهت کردنیان بگردایه به چواریه که نهوه باشتربوو چونکه پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموی: (دهی سییه که بکهو سییه کیش زوره).

شه شهم: کهی و سیهت کردن حهرامه:

نهگهر و سیهت کردن زیانگه یاندنی تیدایت نهوه حهرامه و دروست نیه، خوای گه وره ده فرمویت: ﴿مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوصِي بِهَا أَوْ ذِينَ غَيْرِ مُضْكَارٍ وَصِيَّتِهِ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ حَلِيمٌ﴾ النساء: ۱۲ الهپاش و سیهتی و سیهتی پی کرابی بیان قهرزی که بی زیان بی بؤ میراتگر - نه مه بریاره له لایه خاوه خواش زانای له سه رخویه.

ده و ته م: دانه و س قهرز پی شدم خریت له به جن هیتانی و سیهت:

(عن سعد بن الأطول أن أخاه مات وترك ثلثمائة درهم وترك عيالا فأردت أن أنفقها على عياله فقال النبي (صلى الله عليه وسلم) «إن أخاك مُحْتَبَسٌ بِدَيْنِهِ فَاقْضِ عَنْهُ». فَقَالَ يَا رَسُولَ

(۱) رواه ابن ماجه (۲۷۱۲) والترمذي (۲۱۲۱) والنسائي (۲۴۷/۶) وهو حديث صحيح بشواهد.

(۲) رواه ابو داود (۲۸۷۰) والترمذي (۲۱۲۰) وابن ماجه (۲۷۱۳) وهو حديث صحيح.

(۳) رواه البخاري (۲۷۴۲) ومسلم (۱۶۲۹).

اللَّهِ قَدْ أَذِيتُ عَنْهُ إِلَّا دِينَارَيْنِ ادَّعَتْهُمَا امْرَأَةٌ وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ. قَالَ « فَأَعْطِهَا فَإِنَّهَا مُحِقَّةٌ »^۱.
 سعادتی کوری نه‌تو له (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: براهی مرد، سی سهد دره‌مو و چند
 هه‌تیوکی لی به‌جیما، منیش ویستم پاره‌کی بکه‌مه خهرجی منداله‌کانی، جا پیغه‌مبه‌ر
 (ﷺ) فرموی: (براکت پاگیراوه به‌هوی قهرزاریه‌که‌یه‌وه، که‌واته بوی بدهره‌وه) نه‌ویش ووتی:
 نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌موویم بۆ داوه‌توه دوو دیناری نه‌بیت، ئافره‌تیک داوای ده‌کات و
 شایه‌تی نه‌ی فرموی: (که‌وابو بیده‌ره‌وه چونکه نه‌و راست ده‌کات).

هه‌شته‌م: گه‌ره‌و کاربه‌ده‌ستن موسلمانان قهرزای مردووی قهرزای نه‌بوو ده‌داته‌وه:

نه‌گهر که‌سیک مردو قهرزار بوو هیچی لی به‌جی‌نه‌ما قهرزه‌کی لی بدنه‌وه نه‌وه کاربه‌ده‌ست و
 گه‌ره‌ی موسلمانان قهرزه‌کی بۆ ده‌داته‌وه له خه‌زینه‌ی ده‌ولت.
 (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يُؤْتِي بِالرَّجُلِ
 الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدِّينَ فَيَسْأَلُ « هَلْ تَرَكَ لِدِينِهِ فَضْلًا » . فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدِينِهِ وَفَاءً صَلَّى ،
 وَإِلَّا قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ « صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ » . فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قَالَ « أَنَا أَوْلَى
 بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ، فَمَنْ تُوَفِّيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دِينًا فَعَلَى قَضَائِهِ ، وَمَنْ تَرَكَ بَلَاءً
 فَلَوْ رَتَّبْتَهُ »^۲. نه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوای لی بی) ده‌لی: پیای مردووی قهرزایان ده‌هینایه
 خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جا پرسیری ده‌کرد (نایا هیچ زیاده‌یه‌کی لی به‌جیماوه بۆ
 دانه‌وی قهرزه‌که) جا نه‌گهر پی‌ی بوترایه به‌شی دانه‌وی قهرزه‌کی به‌جی هیشته‌وه نویژی
 (مردووی) له‌سهرده‌کرد، نه‌گهرنا به‌موسلمانانی ده‌فرموو: (نویژی‌که‌ن له‌سهر هاوه‌له‌که‌تان) جا
 کاتیک خوای گه‌وره ده‌روی ته‌واوی لی کرده‌وه فرموی: (من له نیماندار له خۆیان له‌پیشترم
 بۆیان جا هه‌رک‌س له‌نیمانداران مرد له‌پاش خۆی قهرزی به‌جی‌هیشته‌وه دانه‌وی له‌سهر منه،
 نه‌وه‌ش له‌پاش خۆی مال و سامانی به‌جی‌هیشته‌وه بۆ میرات‌گه‌کانی).

(۱) رواه ابن ماجه (۲۴۳۳).

(۲) رواه البخاري ۲۲۹۸ . ومسلم ۱۶۱۹ / ۱۴ .

نۆيه م: له پيشه كى وهسيه ته كه دا نه مه ده نوسريت:

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي صُدُورِ وَصَايَاهُمْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا أَوْصَى بِهِ فَلَانُ ابْنُ فَلَانٍ أَوْصَى أَنَّهُ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ وَأَوْصَى مَنْ تَرَكَ بَعْدَهُ مِنْ أَهْلِهِ أَنْ يَتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَأَنْ يُصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِهِمْ وَيُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ وَأَوْصَاهُمْ بِمَا وَصَّى بِهِ إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبَ (يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ)) نه نه س (په زای خوای لى بى) ده لى: ها وه لآن له پيشه كى وهسيه ته كانياندا نه مه يان ده نوسى: به ناوى خوای به خشندهى ميهره بان، نه مه نه وهسيه ته يه فلانى كورى فلان كردويه تى: شايه تى نه دا كه هيچ به ستر او يكي راست نيه جگه له خوای تاك و ته نيای بى هاوتا وه موحه مه ديش به نده و نيردراوى خوايه وه بى گومان رۆژى دوايى ديت و گومانى تيدانيه وه به راستى خوا هم مو نه وانى له گۆره كاندان زيندوو يان ده كاته وه، وه وهسيه ت بكات بۆ نه كه س و كارەى لى به جى ماوون له خوا بترسن و نيوانيان چاك كه ن و گوپرايه لى فه رمانى خواو پيغه مبه رى خوا بن نه گهر باوه ردارن وهسيه تيان بۆ بكات به و وهسيه تى كه نيبراهيم و يه عقوب وهسيه تيان پيكرد بۆ كوره كانيان (رۆژه كام بى گومان خوا نايى نى ئيسلام بۆ هه لباردون كه واته به موسلمانيتى نه بى مه مرن).^(۱)

(۱) رواه الداقطني (۱۵۴/۴) (۱۶) والبيهقي (۲۸۷/۶).

دابه شکردنی میرات (الفرائض)

یه کهم: پیتناسه کهس:

(فرائض) له زمانی عمره پیدا واته: نه اندازه دیاریکراوه کان، خوی گهوره ده فهرموویت:

﴿فَنَصْفُ مَا فَرَضْتُ﴾ البقرة: ۲۳۷ واته: نیوی شو نه اندازه یی دیاری کردوه.

وله شهرعدا: شو به شه دانراوه یه بۆ میراتگردانراوه.

وه میرات: هه موو شو شتانه یه له مردوو به جی ده میتی له مال و سامان، پارو پول بیت یلن زهوی و زارو همرشتیکی تر نرخی نه بی و حلالی بیت.

دووه م: حیکمه تی دانانی میرات:

دانانی میرات و دابه شکردنی له نیوان میراتگره کاندایه چن دین حیکمه تی پرونی تیدایه له وانه:

أ. پازی کردنی سروشتی مرؤف، خوی گهوره مرؤفی وادروست کردوه مندالی خوی خوش دهوئ به دریزه پیدهری خوی ده زانی، بۆیه له پیتناویدا خوی ماندوده کات و ههول ده دات بۆ منداله کانی پاش مردنی به ختمه ورین بینه میراتگری نهوی باوکیان بۆ به جی هیشتوون، جا نه گهر یاسای میرات نه بوایه مرؤف ههولتی کارکردنی نه ده داو نومیدی به داهاتووی منداله کانی نه ده بوو، وه ههول و کوششی به فیروزی ده پروات، له وانه یه خه لکانیکی تر به ری په نجی بخون.

خوی گهوره ده فهرموویت: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا﴾ الكهف: ۴۶ واته: سامان و مندال جوانی و پازاوه یی ژیا نی دونیان، وه ده فهرموویت: ﴿زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ﴾ آل عمران: ۱۴ واته: خوشی ناره زووی نافره ت مندالی نیرینه بۆ خه لکی پازیتراوه توه.

ب. هاوکاری و به تمنگ یه که وه بوون له نیوان نه دما منی خیراندا، به بۆنه ی شو مال و سامانه ی له پیتگی که له پوره وه ده یانگاتی، که بیگومان به رژه ونه دیه کی گهوره ی تیدایه.

ج. بەردەوام بوونی پەيوەندی خزمایەتی دوامردنی میرات لێپراوەکە، ئەوەش بەهۆی بەشداریبوونی خزم و نزیکانی وەک برا و خوشک و منداڵ لەمال کە لە مردووێک بەجێ ماوه.

سێ یەم: کارکردن بەیاسای میوات و کەله‌پور دابەش کردن واجبه:

دابەش کردنی میرات بەسەر میراتگرەکاندا واجبه بەبەلگەی قورنان و سوننەت و یەک دەنگی زانایانی نیسلام، دەبێ جێبەجێ بکەیت بەو شێوەی کەباس کراوه بەبێ دەست کاری و هیچ زیادووەکم لێ کردنێک، خۆی گەورە دەفەرموویت: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ الأحزاب: ۳۶ واتە: بۆ هیچ پیاوو ئافەرەتێکی باوەردار نیه کاتێ خواو پیغەمبەرەکی بپاری هەرکاریکیان دا، سەرپشک بن لەکارەکیاندا، وە هەرکەس سەرپێچی خواو پیغەمبەرەکی بکات ئەوه بەراستی گومرا بووه بەگومراپوونێکی ناشکرا، وە خۆی گەورە دەفەرموویت: ﴿وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ النساء: ۱۴. واتە: هەرکەس سەرپێچی خواو پیغەمبەرەکی بکات و سنوورەکانی خواشکێنێ دەبێتە ئاگریکەوه کەهەمیشەیی دەبێ تێیدا و سزای ریسواکەری بۆ هەیه.

چوارەم: ئەو مافانە پەيوەندن بەمیراتەوه:

پێنج شت پەيوەندی بەمیراتەوه هەیه کە بەم ریزبەندییە خوارەوه:

۱ - کەل و بەلی قەرزکراو پێش مردن:

وەک پەهن، ئەگەر شتێکی لەپەهندا داناو تەنها ئەو شتەشی لێ بەجێ ماوێ لەوکاتەدا دانەوهی قەرزی ئەو کەسەي مردووه کە پەهنی لاداناوه پێشتره لەخاوهن قەرزه‌کانی تر هەروەها ئەگەر مردووێک شتێکی کەپێی بەقەرزه‌ هێشتا شتەکی وەر نه‌گرتبوو مرد ئەوه فرۆشیاره‌ کە لەهەموو شتێکی تر لەپێشتره‌ کەقەرزه‌کەي بدرێتەوه هەتا پێش پارەي کفن و ناشتنی دەکەوێت.

ب - خهرجی کفن و شۆردن و ناشتنی مردووه که:

نهم خهرجیانه نه گهر کهس و کاری نه یاغسته سه رخۆیان ده بی له مالتی خۆی بکریت نهمه پیشتره له جی به جی کردنی وه سیهت و بهشی میراتگران چونکه نهمه پیویسته و زهروره وه کو پێزان له مردووه کهو به خاک سپاردنی.

ج - ئهو قهرزانهی له گهردنی مردووه که دایه:

پاش خهرجی به خاک سپاردنی دانهوهی قهرزه کانی دیت که له گهردنی دایه نهم قهرزدانهوه پیش ده خریت له وه سیهت و بهشی میراتگران، جا نهو قهرزانه قهرزی خوابن وه که زه کات و نه زرو که فارهت یان قهرزی خه لک بن وه که قهرزی دهستی و شتی لهو بابه ته له نیتوان قهرزی خواو قهرزی خه لکدا قهرزی خوا پیشده خریت.

د - وه سیهتگردن:

نه گهر مردووه که وه سیهتی کرد بی به مهرجی له سییه کی ماله کهی زیاتر نه بیته له پاش دانهوهی قهرز جی به جی ده کری له بهشی میراتگران پیش ده خریت.

ه - بهشی میراتگران:

نهم به شه له کۆتایی مافه کانی میرات دا دیت، دابهش ده کریت به سهر میراتگراندا به پیی بهشیان که بۆیان دیاری کراوه.

پیتنجهم: سه ره کانی میرات بردن له مردوو:

أ- مردنی میرات لی براو به دلنیا یه وه یا له ریزی مردوواندا دانریت وه که گوم بوون که قازی برپاری مردنی بدات.

ب - له زیاندا بوونی میراتگر پاش میرات لی براوه کهی باساتیکی که میش بیته.

ج - په یوه ندی میرات گر به مردووه که وه زانراو دیاریته: خزمایه تیه و ژنو میردایه تیه.

د - نه بی پێگرتیک له پێگه رگه کانی میرات نه بی که دواتر باسیان ده کهین.

شه‌شهم: هۆیه‌کانی میرات:

ا- نه‌سه‌بو و خزمایه‌تی: خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ (الأنفال: ۷۵). واته: نه‌وانه‌ی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تیاں هه‌یه هه‌ندیکیان شایسته‌ترین له‌میرات بردندا- به‌هه‌ندیکی تریان له کتیبی خوادا- قورنان دا-.

ب - ژنو می‌زدایه‌تی راست و دروست: خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ (النساء: ۱۲) واته: بۆ نیه‌ نیوه‌ی نه‌و ماله هه‌یه ژنه‌کانتان به‌جی‌ی دیتلن.

ج - دۆستایه‌تی نیوان کویله‌و خاوه‌نه‌که‌ی: (عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: «الْوَلَاءُ لِحِمَّةٍ كُلِّحِمَّةٍ النَّسَبُ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ».)^۱ عه‌بدوللای کورپی عومهر (په‌زای خوای لی‌ بئ) ده‌لئ: پیتغه‌مبه‌ری (ﷺ) فرمووی: (دۆستایه‌تیش تیکه‌لاوی و خزمایه‌تی به هه‌روه‌ک خزمایه‌تی نه‌سه‌ب نافروشریت و نابه‌خشریت).

حه‌وته‌م: به‌به‌ست و پیکه‌ه‌کانی میرات:

پیتگره‌کانی میرات ده‌بنه هۆی میرات نه‌بردنی نه‌و که‌سه‌ی نه‌گه‌ر به‌کیک له‌م هۆیا‌نه نه‌بویه میراتی له‌مردوه‌که‌ی ده‌برد، سیانن.

ا- گوشتن: نه‌گه‌ر میراتگر به‌ناپه‌وا میرات لینگیراو بکوژیت میراتی لی‌ نابات. (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ «الْقَاتِلُ لَا يَرِثُ».)^۲ نه‌بو هوزه‌یره (په‌زای خوای لی‌ بئ) ده‌لئ: پیتغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (بکوژ میرات نابات- له‌کوژراوه‌که-).

ب - جیاوازی نایین: نه‌گه‌ر میراتگر له‌گه‌ل مردوه‌که‌دا نایینیاں جیا بوو نه‌و میراتی لی‌ نابات: (عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ «لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ».)^۱ ئوسامه‌ی کورپی زه‌ید (په‌زای خوای لی‌ بئ) ده‌لئ: پیتغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی: (موسلمان میرات له کافر نابات، کافریش میرات له موسلمان نابات).

(۱) رواه ابن حبان (۴۹۵۰) والحاكم (۲۹۲/۴-۲۹۳) والبيهقي (۲۹۲/۱۰) وهو حديث صحيح.

(۲) رواه الترمذي (۲۱۹۲) وابن ماجه (۲۶۴۵) وهو حديث صحيح.

ج - کۆیله: چونکه کۆیله خۆی و هەرچی ههیه مولکی خاوه‌نه‌که‌یه‌تی نه‌گهر میرات ببات له‌خزمی له‌وکاته‌دا بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌بیته نه‌ک بۆ خۆی له‌به‌رئه‌وه میرات نابات له‌خزمه‌کانی هه‌تا کۆیله‌بیته.

هه‌شته‌م: میرات به‌جوانی له‌قورئاندا باس کراوه:

سێ ئایه‌ت له‌قورئاندا بنه‌ماکانی زانستی میرات دابه‌ش کردنی و پایه‌و حوکه‌مانی میراتیان له‌خۆگرتوه که‌ئه‌مانه‌ن: خۆی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرِ مِنْهُ حَقٌّ لِلْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِلْبَوْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِلْمِثْلِثِ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِلْمِثْلِثِ الشُّدُسُ مِمَّا بَعْدَ وَصِيَّهِ يُوْصِي بِهَا أَوْ دِيْنٌ ءَابَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنْ كَانَ اللَّهُ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا﴾ النساء: ۱۱ واته: خوا نامۆزگاریتان ده‌کات ده‌رباره‌ی (میراتی) پۆله‌کانتان که به‌شی نیرینه‌یه‌کیان نه‌ندازه‌ی به‌شی دوو مێینه‌یانه، خۆنه‌گهر منداڵه‌کان هه‌ر ئافره‌ت بوون - دووان- و دووان زیاتر بوون نه‌وه دووبه‌ش له‌سێ به‌شی میراته‌که له‌وان به‌ش ده‌کریت، خۆ نه‌گهر یه‌ک ئافره‌ت بوو نه‌وه نیوه‌ی (میراته‌که‌ی) بۆ هه‌یه، شەش یه‌کیش ده‌دریت به‌هه‌ریه‌ک له‌دایک و باوکی (مردووه‌که) نه‌گهر منداڵی هه‌بوو، به‌لام نه‌گهر منداڵی نه‌بوو ته‌نها دایک و باوکی هه‌بوو نه‌وه سێ یه‌کی بۆ دایکیه‌تی -نه‌وی تریشی بۆ باوکی ده‌بن- به‌لام نه‌گهر چه‌ند براه‌یه‌کی هه‌بوو نه‌وه شەش یه‌کی بۆ دایکی ده‌بیته له‌پاش -ده‌کردنی- وه‌سیه‌تیک وه‌سیه‌تی پێکراوی -له‌لایه‌ن مردووه‌که‌وه- یان دانه‌وه‌ی قه‌رزیک -که‌له‌سه‌ری بیته- باوکان و کوپه‌کانتان نازانن کامه‌یان به‌سوودترن بۆتان -نه‌و دابه‌شکردنه- له‌لایه‌ن خواوه پێویست کراوه بێگومان خوا هه‌میشه زانای کاریه‌جی‌یه.

وه‌خوای گه‌وره ده‌فەر موویت: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوْصِيَنَّ بِهِمَا أَوْ دَيْنٌ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ تَوْصُونَ بِهِمَا أَوْ دَيْنٌ وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُورِثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ يُوْصَىٰ بِهِمَا أَوْ دَيْنٌ غَيْرَ مُضَاعَفٍ وَصِيَّتُهُ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ حَلِيمٌ﴾ النساء: ۱۲ واته: وه‌نیوه‌ی میراتی ژنه‌کانتان بۆ ئیویه نه‌گهر مندالیان نه‌بوو، به‌لام نه‌گهر مندالیان هه‌بوو نه‌وه چواریه‌کی میراتی ژنه‌کانتان بۆ ئیویه، له‌پاش وه‌سیه‌تیک وه‌سیه‌تیان پێ‌کردبێ یا قهرزیک -له‌سه‌ریانه- وه‌ چواریه‌کی نه‌و میراته‌ی ئیوه به‌جێتان هێلاوه بۆ ژنه‌کانتان نه‌گهر مندالتان نه‌بوو به‌لام نه‌گهر مندالتان هه‌بوو نه‌وه هه‌شت یه‌کیان بۆ هه‌یه له‌و میراته‌ی به‌جێیان هێلاوه له‌ پاش وه‌سیه‌تیک کردبێتان یا -دانه‌وه‌ی- قهرزیک -له‌سه‌رتان بووبێ- وه‌ نه‌گهر پیاویک یا ئاخره‌تیک مرد و که‌س نه‌بوو جگه‌ له‌برایه‌ک یا خوشکیک سی دایکی- نه‌وه هه‌ریه‌کیان شه‌ش یه‌ک به‌شیه‌تی، جا نه‌گهر -براو خوشکی دایکی- له‌یه‌ک زیاتریوون نه‌وه هه‌موویان هاوبه‌ش ده‌بن له‌سیه‌کی میراته‌که‌یدا له‌دوای وه‌سیه‌تیک که‌کرا بێ یا قهرزیک -بدریته‌وه- که‌بێ زیان بێ نه‌مه بریاره‌ له‌لایه‌ن خواوه -بۆ ئیوه- وه‌ خوا زانای له‌سه‌رخۆیه.

وه‌ خوای گه‌وره ده‌فەر موویت: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ أَمْرُؤُا هَٰلِكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا أُخْتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلَثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ النساء: ۱۷۶ واته: نه‌ی موحه‌مه‌د داوای فه‌توات لێ ده‌که‌ن ده‌رباره‌ی که‌لاله -که‌بریتی یه‌ که‌سیک باوک و نه‌وه‌ی نه‌بێت- بلی خوا

فتهواتان بۆ ده دات دهرباره ی که لاله، نه گهر پاویک مرد مندالی نه بوو تهنها خوشکیتی هه بوو نه وه نیوهی میراتی برامردووه که ی ده بات وه نه گهر - مردووه که نافرهت بوو- نهو برایه میراتی خوشکه مردووه که هه مووی ده بات نه گهر خوشکه مردووه که ی مندالی نه بیت به لام نه گهر دوو خوشک بوون - دوی برا مردووه که یان - نه وه دوو سی یه کی میراتی برا که یان ده بن، وه نه گهر میراتگره کان چهند خوشک و برایه ک بوون پیاوان و نافره تان نه وه بۆ ههر نیرینه یه که نه اندازه ی به شی دوو مبینهی هه یه ناوا خوا بۆتان پروون ده کاته وه تا گو مپانه بن وه خوا به هه موو شتی که زانایه .

وه چهند نایه تیکی تر دهرباره ی میرات هاتووه باسی مافی میراتگران ده کات به کورتی که نه مانه ن:

خوای گه وره ده فهرموویت: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ الأنفال: ۷۵. واته: نهوانی په یوه ندی خزمایه تیان هه یه هه ندیکیان شایسته ترن - له میرات بردندا - به هه ندیکی تریان له قورنانی خوا دا.

وه خوای گه وره ده فهرموویت: ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرٌ نَّصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ النساء: ۷. واته: بۆ پیاوان به شیک لهو میراته هه یه که باوک و دایک و خزمان به جی دیلن نیر که م بیت یان زۆر نه مه به شیکی پتیوست کراوه له لایه ن خوای گه وره .

نۆیه م: به شدارانی میرات:

له م نایه تانه داو چه ندین نایه تی تری قورناندا به شی نهو که سانه ی میراتیان به رده که ویت دیاری کراوه:

أ - میرات گران له پیاوان: نهوانی میرات ده بن له پیاوان ده که سن که نه مانه ن:

۱. کوږو کوږی کوږ بۆ خواره‌وه: خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ النساء: ۱۱ واته: (خوای گه‌وره له‌باره‌ی ږۆله‌کانتانه‌وه نامۆزگاریتان ده‌کات بۆ نښینه به نه‌ندازه‌ی به‌شی دوو میینه میرات هیده).
۲. باوک و باوکی باوک و بۆ سهره‌وه: خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿وَلَا يُوْثِقُ لَكُمۡ وَلَا يُوْثِقُ لَكُمۡ﴾ النساء: ۱۱ واته: (وه دایک و باوک بۆ ههریه‌که‌یان شەش یەك هیده، باپیریش وه باوک وایه نه‌گەر باوک نه‌بوو به‌یه‌ک ده‌نگی زانایانی نیسلام).
۳. مام و کوږی مام و دورتر: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْحَقُّوْا الْفَرَايضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَىٰ رَجُلٍ ذَكَرٍ».)^۱ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرموویت: (به‌شه میراته‌کان بده‌ن به‌خاوه‌نه‌کانیان جا نه‌وه‌ی مایه‌وه بۆ نزیکترین پیاوه له مردووه‌که).
۴. می‌رد: قورنان ده‌فرموویت: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ النساء: ۱۲ واته: (له‌و میراته‌ی ژنه‌کانتان به‌جڼیان هیتلاوه نیوه‌ی بۆ ښویه).
۵. براو کوږی برا: خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ﴾ النساء: ۱۷۶ واته: (وه نه‌گەر مردووه‌که نافره‌ت بوو- نه‌وه برا هه‌موو میراتی خوشکه مردووه‌که ده‌بات نه‌گەر خوشکه مردووه‌که مندالی نه‌ییت).
۶. نازادکه‌ری کۆیله: نه‌و پیاوه‌ی کۆیله‌یه‌ک نازاد ده‌کات. (عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ».)^۲ عایشه (ږه‌زای خوای لی بن) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرموویت: (دۆستایه‌تی کۆیله‌ی نازادکراو بۆ نه‌و که‌سه‌یه نازادی کردووه).
- عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (الْوَلَاءُ لِحِمَّةٍ كُلِّحِمَةٍ النَّسَبِ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ) وه عه‌بدوللای کوږی عومهر (ږه‌زای خوای لی بن) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرموویت:

(۱) رواه البخاري (۶۷۴۶) و مسلم (۱۶۱۵/۲).

(۲) رواه البخاري (۴۵۶) و مسلم (۱۵۰۴).

(دوستانه تی تیکه ولای و خزمایه تیه ههروه خزمایه تی نه سه ب نافرۆش ریت و نابه خشریت).^۱

ب. میراتگران له نافرته تان: نهو نافرته تانه ی میرات ده بن ههوتن که نه مانه ن:

۱. کچ و کچی کور بۆ خواره وه: خوای گه وه ده فره موویت: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِي مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ النساء: ۱۱. واته: خوای گه وه له بهاری پۆله کانتانه وه نامۆزگاریتان ده کات بۆ نیرینه به نه ندازه ی به شی دوو مینه میرات هیه.

۲. دایک و نه نک و بۆ سه ره وه، خوای گه وه ده فره موویت: ﴿وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَجْرٌ لَّيْسَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُثْقَلًا﴾ النساء: ۱۱. واته: (وه دایک و باوکی بۆ هه ره که یان شهش یه که هیه له میرات).
 ۳. خوشک: خوای گه وه ده فره موویت: ﴿إِنْ أَمْرُؤَا هَٰذَا هَلْكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾ النساء: ۱۷۶. واته: (نه گهر پیاوێک مردوو مندالی نه بوو ته نها خوشکیکی هه بوو نه وه نیوه ی میراتی براکه ی ده بات).

۴. هاوسهر (ژن): خوای گه وه ده فره موویت: ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ﴾ النساء: ۱۲. واته: ژنه کانتان چواریه کی میراتی ئیوه یان ده که ویت.

۵. نازاد که ی کۆیله: کاتی نازاد که ره که نافرته بن کۆیله نازاد که راه بریت میراتی لی ده بات، (عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ»)^۲. عایشه (په زای خوای لی بی) ده لی: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فره مووی: (دوستانه تی کۆیله ی نازاد که راه بۆ نازاد که ره که یه تی).

عن بِنْتِ حَمْزَةَ قَالَتْ (مَاتَ مَوْلَايَ وَتَرَكَ ابْنَةً فَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَالَهُ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنَتِهِ فَجَعَلَ لِي النِّصْفَ وَلَهَا النِّصْفَ) وه کچی هه مزه (په زای خوای لی بی) ده لی: کۆیله نازاد که راه که م مردو کچی کی لی به جی ما جا پیغه مبهری خوا (ﷺ) ماله که ی له نیوان من و که که یدا دابهش کرد، نیوه ی دابه من نیوه شی به که که ی).^۳

(۱) رواه ابن حبان (۴۹۵۰) والحاكم (۲۹۲/۴-۲۹۳) والبيهقي (۲۹۲/۱۰) وهو حديث صحيح.

(۲) رواه البخاري (۴۵۶) ومسلم (۱۵۰۴).

(۳) رواه ابن ماجه (۲۷۳۴) والحاكم (۶۴/۴) وهو حديث صحيح.

دهيم: نهو ګه سانه ميراتيان بېر ده ګه ویت:

نهو ګه سانه له مردوو ميرات دېن و بېشيان ده ګه ویت سيانن: بېش بؤ ديار يکراوه کان و .
ميراتګران بېهوی پش و ميراتګران بېهوی خرمايه تېوه.

په ګه م

بېش بؤ ديار يکراوه کان له قورنندا شېش بېشه نيو ۲/۱ ، چوار يک ۴/۱ ، هشت يک ۸/۱ ،
دوو سې يک ۳/۲ ، سې يک ۳/۱ ، شېش يک ۶/۱ .

۱. ۲۱۱ نيو، بېشې نه مانېه:

أ- ميرد: نه ګر ژنه ګه ګه مردوو مندالي نه بېت نهو ميرده ګه نيوي ميراتي ژنه ګه
بېر ده ګه ویت خوی ګوره دېر مووېت: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُنَّ وَلَدٌ﴾ (النساء: ۱۲). واتې: (-پياوان- نيوي ميراتي ژنه کانتان ده ګه ویت نه ګر
ژنه کانتان منداليان نه بو).

ب- ګچی مردوو ګه خوی ګوره دېر مووېت: ﴿وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ﴾
النساء: ۱۱. واتې: نه ګر مردوو ګه تنېا يک ګچی هېبو نهو نيوي ميراته ګه بؤ نهو.

ج- ګچی کورې مردوو ګه: چونکه وه ګچی مردو وايه بېه ګه دېنګي زانايان.
نيين مونزر دېتې: (زانايان يک دېنګن له سر نهو ګچی کورې کورې له شوي کورې ګچی
مردو ګه نېرېنه يان وه نېرېنه يه و ميېنه يان وه ميېنه يه، نه ګر مردوو ګه کورې خوی
نه بو).^۱

د- خوشګي دايګي و باوګي يان باوګي بېت:

خوی ګوره دېر مووېت: ﴿إِنْ أَمْرُؤُا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾
النساء: ۱۷۶ واتې: نه ګر پياوېک مردو مندالي نه بو تنېا خوشګي ګي هېبو نهو نيوي
ميراتي برا مردوو ګه دېت.

(۱) بروانه (الإجماع لابن المنذر ص ۷۹).

۲- ۴/۱ چواریهك، بهشی نهم كهسانهیه:

أ- میرد نهگەر ژنه مردووه کهی مندالی هبیئت: خوی گهوره دهفرموویت: ﴿فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ﴾ النساء: ۱۲. واته: (نهگەر ژنه کانتان مندالیان ههبوو نهوه چواریه کی میراته کیان بۆ ئیویه).

ب - ژن نهگەر میرده کهی - که مردووه - مندالی نهبیئت: خوی گهوره دهفرموویت: ﴿وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ﴾ النساء: ۱۲. واته: (ژنه کانتان لهو میراتهی ئیویه بهجیتان هیلاوه چواریه کیان ده کهویت نهگەر ئیویه مندالتان نهبوو).

۳. ۸/۱ ههشت یهك: بهشی ژنه - هاوسهر - کاتی میرده کهی بری و مندالی بیئت، خوی گهوره دهفرموویت: ﴿فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ﴾ النساء: ۱۲. واته: (نهگەر ئیویه مردنو مندالتان ههبوو نهوه ژنه کانتان ههشت یه کی میراتی ئیویهیان بهرده کهویت).

۴. ۳/۲ دوو سییه کی بهشی نهمانهیه:

أ. دوو کچو دوو کچی کور: خوی گهوره دهفرموویت: ﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثًا مِمَّا تَرَكَتْ﴾ النساء: ۱۱ واته: (جا نهگەر منداله کان نافرته بوون دووان و له دووان زیاتر بوون نهوه دوو سییه کی میراته که بۆ نهوانه) وهک پیشتی باسما کرد کچی کوریش وهک کچی مردووه که وایه نهگەر مردووه که کوری نهبوو.

ب. دوو خوشکی دایکی باوکی یان دوو خوشکی باوکی: خوی گهوره دهفرموویت: ﴿فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَتْ﴾ النساء: ۱۲۶.

۵. ۳/۱ سَیْیَهِک بەشی ئەمانەیه:

أ. دایک ئەگەر مردوووە که مندالی نەبێت خۆی گەورە دەفەرموویت: ﴿فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتُهُ أَبَوَاهُ فَلَا تُمِرُّهُ بِالْأُثْلِثِ﴾ النساء: ۱۱ واتە: (جا ئەگەر مردوووە که مندالی نەبوو تەنها دایک و باوکی میراتگری بوون ئەو بەشی دایکی سَیْیَهِکە).

ب. دوو خوشکی و برای دایکی یان زیاتر: خۆی گەورە دەفەرموویت: ﴿وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُوْرَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ إِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الْاُثْلِثِ﴾ النساء: ۱۲ . واتە: (وێ ئەگەر پیاویک یان ئافەرەتێک مرد کەسی نەبوو جگە لە برا یان خوشکیکی -دایکی- ئەو هەریەکیان شەش یەک بەشێتی، جائەگەر -برو خوشکی دایکی- لە یەکیک زیاتریوون ئەوا هەموویان هاوێش دەبن لە سَیْیَهِکە میراتەکەدا).

۶. ۶/۱ شەش یەک بەشی ئەمانە دەبێت:

أ- دایک ئەگەر مردوووە که مندالی یان چەند برا یەکی هەبێ، خۆی گەورە دەفەرموویت: ﴿وَلَا يُوْرِثُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٌ وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُوْرَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ﴾ النساء: ۱۱. واتە: (بۆ هەریەک لە دایک و باوکی -مردوووە- شەش یەکی میراتەکی دەبن ئەگەر مردوووە که مندالی هەبوو، بەلام ئەگەر مندالی نەبوو تەنها دایک و باوکی میراتگری بوون ئەو بەشی دایکی سَیْیَهِکە بەلام ئەگەر چەند برا یەکی هەبوو ئەو بەشی دایکی شەش یەکە).

ب - ئەنک ئەگەر دایک نەبوو:

ئێین مونزیر دەلی: زانایان یەک دەنگن که بەشە میراتی ئەنک شەش یەکە ئەگەر مردوووە که دایکی نەبوو.^۱

ج. خوشکیتک یان برایه کی دایکی: خوی گهوره ده فرمویت: ﴿وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ﴾ النساء: ۱۲ واته: (نه گهر پیاوینک یا نافرته تیک مردو که سی نه بوو جگه له برایه کی - دایکی - یا خوشکیتکی - دایکی - نهوه هدریه که یان شش یه که به شیه تی).

د. کچی کور له گهل کچی مردووه که: واته له کاتیکدا مردووه که که خوی کچیک هیه، کچی کوریکشی هیه، لهو حالته دا کچی کوره که شش یه کی ده که ویت.

(عن أَبِي قَيْسٍ سَمِعْتُ هُزَيْلَ بْنَ شُرَحْبِيلَ قَالَ سُئِلَ أَبُو مُوسَى عَنِ ابْنَةِ وَابْنَةِ ابْنٍ وَأُخْتٍ فَقَالَ لِلْإِبْنَةِ النِّصْفُ وَلِلْأُخْتِ النِّصْفُ، وَأُتِيَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَسَيَّأَبَعْنِي. فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى فَقَالَ لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ، أَقْضَى فِيهَا بِمَا قَضَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « لِلْإِبْنَةِ النِّصْفُ، وَلِلْإِبْنَةِ ابْنِ الشُّدُسِ تَكْمِلَةُ الثَّلَاثِينَ، وَمَا بَقِيَ فَلِلْأُخْتِ » . فَأَتَيْنَا أَبَا مُوسَى فَأَخْبَرْنَاهُ بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَقَالَ لَا تَسْأَلُونِي مَا دَامَ هَذَا الْحَبْرُ فِيكُمْ).^۱ نه بو قهیس ده لی له هوزلی کوری شوره حبیلیم بیست ووتی پرسیارکرا له نه بو موسا (په زای خوی لی بی) ده باره کی کچیک و کچی کور خوشکیتکه وه، نهویش ووتی نیوه کی ۲/۱ بو کچه که، نیوهش بو خوشکه که، برؤ بولای عه بدوللای کوری مه سعود نیستا نهویش وه من ده لی، نینجا پرسیار له عه بدوللای کوری مه سعود کرا، قسه که ی نه بو موسا شیان پی ووت نهویش ووتی: بیگومان سهر لی شیتواو بوومو له رتی راست لامداوه، له مه دا نهو بریاره ده دم که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بریاری پی داوه، کچه که نیوه ۲/۱ و کچی کوره که شش یه کی ۶/۱ تهواو که ری ۳/۲ دووسی یه که وه نهوه کی ده مینتته وه بو خوشکه که، جاهاتینه وه بولای نه بو موسا قسه که ی عه بدوللای کوری مه سعود مان بو باسکرد نهویش ووتی: پرسیار له من مه کن هتا نهو زاناو شاره زایه تان تیدابیت.

ه. خوشکی باوکی له گهل خوشکی دایکی و باوکی: ۳/۲ دووسی یه کی پی تهواو ده کریت، به قیاس له سهر کچی کور له گهل کچی مردووه که دا.

و. باوك له گهڼ مندالې مردووه كېدا: خواى گه وړه ده فېرمووت: ﴿وَلَا بُيُوتَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا
 السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ﴾ [النساء: ۱۱]. واته: (باوك و دايكى هېره كېان شهش
 يه كى ده كه وېت نه گهر مردووه كه مندالې هېت).
 ز. باپېر نه گهر باوك نه بوو: نېن مونزير ده لې: زانايان يه ك ده ننگن كه حوكمى باپېر حوكمى
 باوكه نه گهر باوك نه بوو.^۱

دووهم

میراتگران به هوی پشته وه (العصبة):

یه که م: پیتاسه که م: له زمانی عهده پیدا (عصبة): خزمی پیاوه له سهری باوکیه وه، بویه نهو ناوهی لیّ نراوه چونکه دهوریان داوه وهك شتیک دهوری شتیک بدات نهو ووشه ی بۆ به کارده هینن.

له شه رعدا: نهو که سهیه هه موو میراته که ده بات نه گهر به ته نهها بوو، یان نهوهی مایه وه له به شداره دیاریکراوه کان ده بیات نه گهر ته نهها نه بوو، وه هیچ نابات نه گهر له به شداره دیاریکراوه کان هیچ نه مایه وه.

دووهم: رهوایی میرات بردن به هوی پشته وه: له قورنان و سوننه تدا به لگه هیه له سهر.

رهوایی میرات بردن له ریگه ی عه صبه و پشته وه، قورنان ده فه رموویت: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي

أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ النساء: ۱۱

واته: (خوای گه وه نامۆزگاریتان ده کات ده رباره ی پۆله کانتان بۆ نیرینه یه که به نه ندازه ی به شی

دوو میننه میرات هیه). وه ده فه رموویت: ﴿وَلِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذِ كَرِ مِثْلُ

حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ النساء: ۱۷۶) واته: (وه نه گهر چهند براو خوشکیتک بوون نهوه براکان دوو

نه وهنده ی خوشکه کانیان میرات هیه نه م دوو نایه ته پیروژه ناشکریان کرد که کوپو برا میرات ده بن به هوی پشته وه -عه صبه وه- وه هه ریه که له براو له کوپ خوشکی کردوه به عه صبه به شی

نیرینه کان دوو نه وهنده ی میننه کان بووه له م حالته دا).

وه له سوننه تی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) نه مه پروون کراوه ته وه، (عن ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

عن النبي ﷺ و زيد بن خالد الجهني قال أَلْحَقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوَّلَى رَجُلٍ

ذکر).^۱ عبدوللای کورپی عه بیاس (په زای خوای لی بئ) ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (به شه کان بدهن به خاوهن به شه کان جا نه وهی مایه وه بۆ نزیکترین میراتگری نیره).
سن یه م: به شه کانس پشت (عصبه): عه صبه دوو به شه: عه صبه به هوی خزمایه تیه وه،
 عه صبه سه به بی.

۱- عه صبه ی سه به بی: مه به ست پیی نازاد کهری کۆیله یه نه گهر مردووه که کاتی خوی کۆیله بووی و که سیک نازادی کرد بیت - جانا زاده که ره که پیاو بوو بیت یان شافره ت- نه م به شه یان به ونده کۆتایی دینین چونکه له نه مړو دا نیه به لکو ته نها وه ک باسیکی میژووی باسی لیوه ده کړی.

ب - عه صبه ی خزمایه تی (نسبی): هه موو نه وه که سانه ن له باسی به شداره دیاریکراوه کانی پیاواندا باسمان کردن جگه له میژدو برای دایکی نه م دووانه به شداری دیاریکراوی پیاوانن به لام عه صبه نین که واته نه م که سانه ده گرتنه وه باوک و باپیرو کورو کورپی کور، برای دایکی و باوکی و کورپی برای باوکی و مامه ی دایکی و باوکی، مامه ی باوکی و ناموزای دایکی و باوکی، ناموزای باوکی نه مانه هه موویان عه صبه ن هه موویان به هوی عه صبه وه پشته وه میرات دهبه ن باهه ن دیکیان به به شداری دیارکراویش به ش دهبه ن.

ټاگارداری: عه صبه ی پشتی سنی به شه:

عه صبه ی سه به خزو عه صبه به هوی که سیک تره وه و عه صبه له گهل که سیک تر دا.

۱- عه صبه ی سه به خو: نه و پیاوانن میراتی دیاریکراویان هیه جگه له میژدو برای دایکی.

ب - عه صبه به هوی که سیک تره وه: نه مانه کچ یا کهه کانو کچ یا که چانی کور، خوشک یا چه ند خوشکیکی باوکی خوشکیکی یا چه ند خوشکیکی دایک و باوکی، خوی گه وره ده فهرموویت: ﴿وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ﴾ النساء: ۱۷۶). واته: (نه گهر چه ند خوشک و برایه ک بسون نه وه بۆ براکان دوو نه ونده ی خوشکه کان میرات هیه).

ج - عهصه به له گهڼ کەسیکی قردا: که نه مانەن خوشکیکی دایکی و باوکی یا چەند خوشکیکی دایکی و باوکی له گهڼ کچدا یا کچی کوپدا ههروه‌ها خوشکیکی باوکی یا چەند خوشکیکی باوکی له گهڼ کچدا یا کچی کوپدا، به‌به‌لگه‌ی فهرمووده‌ی (وما بقی فلاأخت)^۱.
(نه‌وی مایه‌وه نه‌وه بۆ خوشکه).

(۱) رواه البخاري (۶۷۳۶).

سینیه‌م

میراتگران به‌هوی خرمایه‌تیه‌وه:

نهو خزمانه‌ن له‌کاتی نه‌بوونی به‌شداری به‌ش بۆ دیاریکراو و عه‌صبه‌ه دابه‌ش ده‌بن، خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ الأنفال: ۷۵. واته: (نه‌وانه‌ی

خزمی یه‌کترن هه‌ندیکیان له‌پیشترن بۆ هه‌ندیکیان له‌قورنانی خوادا).

(عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ قَالَ كَتَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى أَبِي عُبَيْدَةَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «اللَّهُ وَرَسُولُهُ مَوْلَى مَنْ لَا مَوْلَى لَهُ وَالْخَالُ وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ».)^۱ نه‌بو ثومامه‌ی کورپی سه‌هلی کورپی حونه‌یف ده‌لئ: عومهری کورپی خه‌تتاب نامه‌یه‌کی بۆ نه‌بو عوبه‌یده نووسی که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموویه‌تی: (خواو پیغه‌مبه‌ر دۆستو پشتیوانی نه‌و که‌سه‌ن دۆستو پشتیوانی نیه‌ خالیش میراتگری خوشکه‌زای ده‌بیته‌ نه‌گه‌ر میراتگری نه‌بوو).

(عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ مَوْلَى لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَقَعَ مِنْ عِذْقٍ نَخْلَةٍ فَمَاتَ فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «انْظُرُوا هَلْ لَهُ مِنْ وَارِثٍ». قَالُوا لَا. قَالَ «فَادْفَعُوهُ إِلَى بَعْضِ أَهْلِ الْقَرْيَةِ».)^۲ عانیشه (ره‌زای خوای لی بئ) ده‌لئ: کزیله‌یه‌کی نازادکراوی پیغه‌مبه‌ر له‌په‌لی دارخرمایه‌ک که‌وته خواره‌وه‌و مرد جا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمویی: (سه‌یریکه‌ن نایا میراتگر هه‌یه؟) ووتیان: نه‌خیر فرمویی: (میراته‌که‌ی بده‌ن به‌هه‌ندی له‌خه‌لکی گونده‌که‌یان).

- ته‌گه‌ر به‌شداره‌کان زۆربوون عه‌ول ده‌کریت:

عه‌ول: نه‌وه‌یه به‌شداره‌کان زیاترین له‌ به‌شه‌کان به‌جۆرئ هه‌ندی له‌ خاوه‌ن به‌شه‌کان میراتی به‌رناکه‌وئ، له‌وکاته‌دا ناچار ده‌بین به‌شه‌کان زیادکه‌بین تا هه‌موو خاوه‌ن به‌شه‌کان میراتیان به‌رکه‌ویت نه‌مه‌ش به‌که‌م کردنه‌وه‌ی به‌شه‌کان ده‌بیته‌ به‌لام که‌س بئ به‌ش نابئ له‌وانه‌ی مافی میرات بردنیا هه‌یه.

(۱) رواه الترمذي (۲۱۰۳) وابن ماجه (۲۷۳۷).

(۲) رواه أبو داود (۲۹۰۲) والترمذي (۲۱۰۵) وابن ماجه (۲۷۳۳) وهو حديث صحيح.

یه کهم پرووداو که عهولی تیداکرا له سهرده می عومهری کوپی خه تتاب دا (په زای خوای لی بئی) پرووی دا نه ویش پرسو پای به هاوه لآن کرد، زهیدی کوپی سابیت (په زای خوای لی بئی) پیشنیاری عهولی بو کرد عومهریش ووتی: عهول بکمن له به شه کانداه وهاوه لانیس نیم کاره ی عومهریان په سهندکرد نیتر نه مه بوویه کو دهنگی له ناو هاوه لانداه له سهر حوکمی عهولو کاریکردنی.

بنچینه می مه سه له کانی جهوتن، سسیانیان عهولی تیداده کریت، چواریان عهولی تیداناکریت: نهوانه می عهولی تیداده کریت نه مانه ش هه شو دوانزه و بیستو چوار، نهوانه ش عهولیان تیدا ناکریت نه مانه ن: دوو و سئ و چوار و هه شت.

— مندالی زیناو مندالی نه فرین لیکراو: ته نه له دایک و خزمانی دایک میرات ده به ن به پیچیه وانه شه وه، (عن سهل بن سعد الأنصاري في حديث الملاعة ابنها يدعى إلى أمه ثم جرت السنة أنه يرثها وترث منه ما فرض الله لها).^۱ سه هلی کوپی سه عد (په زای خوای لی بئی) له فهدووده می (ملاعنه) دا ده لئ: کوپه که به ناوی دایکیه وه بانگ ده کرا پاشان سوننه ت وایلیهات که نه و کوپه میراتی له دایکی ده بات و دایکیشی میرات له و ده بات نه و به شه ی خوای بو دیاری کردووه.

— مندال دهنگی گریانی بئی میرات ده بات:

نه گهر مندالیک تازه له دایک بوو دهنگی لیوه هات یا گریا نه وه میرات ده بات چونکه نه و دهنگ هاتنه نیشانه می زیندوویی و گیان تیدابوونه، (عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال إذا استهلَّ المولود وُرثَ).^۲ نه بو هورهیره (په زای خوای لی بئی) ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهدمووی: (نه گهر مندال له دایک بوو دهنگی لیوه هات نه وه میرات ده بات).

(۱) رواه البخاري (۵۳۰۹) ومسلم (۱۴۹۲/۲).

(۲) رواه ابو داود (۲۹۲۰) وهو حديث صحيح بشواهد.

رېگری له میرات بردن (الحجب)

یه کم: پېتناسه کس: له زمانې عمره بې دا (حجب) به مانای رېگری و بهرسته وهك رېگری له رږښتنه ژووره وه وه (حاجب) به کسېك ده لېن که رېگری ده کات له رږښتنه ژووره بولای پاشا.

له شروع دا: رېگری کردنی میراتگره له هه موو میراته کسېک یان به شیکې میراته کسېک، که واته حجب بول که سېکه که هوی میرات وهرگرتنی تېدا بیت به لام کسېک هوی میراتگرتنی نه بې نه وه حجب بول نه و به کارنا هېترئ.

دووه م: به شه کانس پېکوس له میرات بردن:

۱- جباوازی ثابین: (عن أسامة بن زيد رضي الله عنهما أن النبي ﷺ قال لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم).^۱ نوسامه کورې زهید (رهزای خوی لی بې) ده لئ: پېغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (کافر میرات له موسلمان نابات و موسلمانیش میرات له کافر نابات).

ب - بکوژ میرات نابات: نه گهر که سېک که سېکې کوشت، میراتی کوژراوه که بکوژه کسېک لی بې بهش ده کړئ. (عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال القاتل لا يرث).^۲ نه بو هورهیره (رهزای خوی لی بې) ده لئ: پېغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (بکوژ میرات نابات). له میراتی کوژراوه که.

ج - کوږلايه تی: چونکه کوږله خوښی مولکی خاوه نه که به تی و کوږله خاوه نی هېچ نه.

د- که مگردنه وې بهشی میراتگر: نه وېه یه کیک له میرات گر ه کان به شه کسېک کم ده بیتسه به هوی بوونی میراتگریکی تروه نه م که مگردنه وېش بول پېنچ که سه که نه مانه ن:

۱- میړد: به شه میراته کسېک له نیوه وه کم ده بیتسه بول چواریه که نه گهر ژنه کسېک مندالی هه بوو.

۲- ژن: به شه میراته کسېک له چواریه که کم ده بیتسه بول هشت یه که نه گهر میړده کسېک مندالی

هه بوو.

(۱) رواه البخاري (۶۷۶۴) ومسلم (۱/۱۶۱۴).

(۲) رواه ابر داود (۴۵۶۴) والنسائي (۹۷/۴) والدارقطني (۹۷/۴) (۸۷، ۸۸) وهو حديث صحيح بشواهده.

۳- دایک: له سڼ په کور کهم ده بیته وه بۆ شهش په ک نه گهر مردووه که مندالتی هه بوو.

۴- کچی کوپ:

۵- خوشکی باوکی:

ه - بڼهش بوون له میرات: نه وه په که سڼ که میراتگره هیچ میراتی بهرناکه ویت به هوی بوونی میراتگریکی تره وه وه برا هیچ نابات نه گهر مردووه که کوپی هه بوو، یان کوپی کوپ هیچ نابات نه گهر مردووه که کوپی هه بوو، به لām شهش کهس له میراتگران هیچ کات بڼهش نابن له میرات که نه مانه ن:

دایک و باوک، کچ و کوپ، ژنو میژد، جگه له م شهش کهسه هه موو میراتگره کانی تری ده گوښی له هه ندی کات دا بڼهش بڼ له میرات وه رگرتن.

وه بڼهش بوونی میراتگران له میرات له سهر دوو بنه ما دامه زراوه که نه مانه ن:

۱- نه گهر که سڼ خزمایه تیه که ی به هوی که سڼکی تره وه ده گه شته وه به مردووه که نه وه بڼهش ده بڼ له میرات نه گهر نه وه کهسه خۆی له ژياندا بڼت، وه کوپی کوپ بڼهش ده بڼ نه گهر کوپه که خۆی هه بڼت جگه له کوپی دایک له گه ل بوونی دایکیشدا میرات ده بات.

۲- خزمی نزیک پيشده خريت به سهر خزمی دووردا بۆ نمونه برا مامه بڼهش ده کات به لām نه گهر خزمه کان له یه که پله دابن نه وه کامیان خزمایه تیه که ی به هیتزتره پيشده خريت وه برا دایک و باوکی برای باوکی بڼهش ده کات.

تۆلهی تاوانه کان (الحدود)

یه کهم: پیناسه کهم:

له زمانى عه ره بى دا (حدود) كۆى (حد)ه به مانه ی رێگرتنه، كه ناهیتلى دوو شت تێكهڵ بن، له شەرع دا: تۆلهیه كى ديارى كراوه له شەرع دا دانراوه بۆ پاراستنى مافى خوا.^١ نهو تۆلانه له ئىسلام دا بۆ نهوه دانراون خه لگ نهو تاوانانه نه كهن كه زيانيان بۆ هه موو كۆمه لگا هه يه به گشتى. چونكه نه گهر تاوانباران سزا بدرين له سه ر تاوانه كانيان خه لكانى ترى پى ته مبه ی ده بى.

دووهم: به شه كانى سزا

نهو سزايانه ی ئىسلام دايناوه له به رانبه ر تاوانه كاندا دوو به شه: تۆله كان و ته مبه كه كان پيشتر پیناسه ی تۆله كانان كرد، ته مبه شه: تۆله يه كه ديارى كراونيه به لكو قازى خو ی ديارى ده كات كه له گه ل نهو تاوانه دا گونجاوبه يت وه شياوى تاوانباره كه به يت.

سه یهم: تۆله ديار كراوه كان

تۆله ديار كراوه كان شه شن: تۆله ی زينا، تۆله ی بوختانى زينا، تۆله ی دزى، تۆله ی شاره ق خواردنه وه، تۆله ی رێگرى، تۆله ی هه لگه رانه وه له ئىسلام.

چوارهم: كه هوره یى جى به جى كردنى تۆله كان:

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ حَدُّ يَعْْمَلُ بِهِ فِي الْأَرْضِ خَيْرٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مَنْ أَنْ يُمَطَّرُوا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا).^٢ نه بوهوره يه - ره زای خوا ی لیبى - ده لى: پيغه مبه رى خوا ﷺ

(١) مافى خوا: واتای مافى گشتى، هه ر مافى تکیش مافى خوا به يت لى خو ش بوون نيه تیدا به پيچه وانه ی مافى تاكه وه

كه خا وه نه كه ی ده توانی له به رامبه ره كه ی خو ش به يت.

(٢) رواه ابن ماجه (٢٥٣٨) وهو حديث حسن

فهرمويه تي (تۆله ي تاوانيك جي به جي كریت له زهويدا بۆ خه لکی له وهی چل رۆژ بارانيان بۆ بباري پاکتره).

پيڻجهه: پۆشيني نيماندار

نه گهر باوه زداريك تاوانيكی كرد سونته بپۆشريت و ناشكرا نه كريت مه گهر زياني گه وهی لی بكه و پته وه نهو كاته دروست نيه پۆشيني. (قال: رسول الله ﷺ كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَفْعَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ فَيَقُولُ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذًا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ).^١ پيغه مبهري ﷺ فهرمووي (هه موو نوممه تي من چاوپۆشی لی ده كری جگه له وانه تاوانه كانيان ناشكرا ده كهن. نهو ناشكرا كردهش نه مهيه كه كه سيك تاوانيك بكات له شهودا پاشان كه رۆژ ده كاته وه خوی گه وه تاوانه كه ی پۆشيوه ، نه غا ده لی : فلان كهس من دوینی نه وه نه وهم كرد كه بيگومان پهروه ردگاری بۆ پۆشيوو به لام نهو كه رۆژ ده كاته وه داپۆشینه كه ی خوا بۆی كردبوو ناشكراي ده كات).

(..وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ..)^٢ وه پيغه مبهري خوا ﷺ ده فهرمووي (ههركهس موسولمانيك بپۆشی خوا له دونيا و دواړوژدا ده پيوشيت).

شه شهه: تكا كردهن بۆ جي به جي نه كردهن تۆله كان :

دروست نيه دوا نه وه تاوانبار تاوانه كه ی گه يشته لای قازی تكا بكریت تۆله ي تاوانه كه ی به سهردا جي به جي نه كريت.

(عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّتُهُمُ الْمَرْأَةُ الْمَخْزُومِيَّةُ الَّتِي سَرَقَتْ فَقَالُوا مَنْ يُكَلِّمُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَمَنْ يَحْتَرِي عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ جِبُّ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . فَكَلَّمَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ « أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ » . ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ قَالَ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا ضَلَّ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ الشَّرِيفُ تَرَكَوهُ ، وَإِذَا سَرَقَ الضَّعِيفُ فِيهِمْ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ ، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ

(١) رواه البخاري (٦٠٦٩) و مسلم (٢٩٩٠) .

(٢) رواه مسلم (٢٦٩٩)

لَقَطَعَ مُحَمَّدٌ يَدَهَا»^١. عایشه - رزای خوای لیبت - ده‌ئێ: قوریشیه‌کان نه‌و نافرته مه‌خزومییه‌ی که دزی کردبوو زۆر خه‌فه‌تباری کردبوون جا ووتیان: کێ له باره‌یه‌وه قسه له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌کات جا کێ له ئوسامه‌ی خۆشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ری خوا - علیه‌الصلاة و السلام ده‌وێری به‌و قسه‌یه ، نه‌جا ئوسامه‌ش قسه‌ی له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ری خوا کرد علیه‌الصلاة و السلام نه‌ویش فهرمووی: (تۆ له‌تۆله‌یه‌ک له تۆله‌کانی خوا دا تکا ده‌که‌یت) پاشان هه‌ستایه سه‌رپێت ووتاریکی دا و فهرمووی (نه‌ی خه‌لکینه بێگومان خه‌لکانی پیش ئێوه بۆیه گومرا‌بوون چونکه نه‌گه‌ر که‌سی ناودارو گه‌وره دزی بکرده‌یه وازیان لێ ده‌هێنا به‌لام نه‌گه‌ر که‌سی لاواز له‌ناویاندا دزی بکرده‌یه سزایان به‌سه‌ردا جێ به‌جێ ده‌کرد سوێند به‌ خوا نه‌گه‌ر فاتیمه‌ی کچی موحه‌مهد دزی بکات موحه‌مهد ده‌ستی ده‌برێت).

هه‌وته‌م: جێ به‌جێ کردنی تۆله‌کان ده‌بیته که فاره‌تی تاوانه‌که :

(عن عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَجْلِسٍ فَقَالَ تُبَايِعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ فَمَنْ فِي مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَعُوقِبَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَسَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَذَّبُهُ)^٢. عوباده‌ی کوری صامت - ره‌زای خوای لیبت - ده‌ئێ: له‌کوێرێکدا ئێمه له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوادا بووین ﷺ فهرمووی: (په‌یامم پێ بده‌ن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هاویشه‌ش بۆ خوا پیدانه‌که‌ن و دزی و زینا نه‌که‌ن به‌هه‌ق نه‌بیته که‌سیک نه‌کوژن که خوا کوشتنی نه‌وی حه‌رام کردووه جا هه‌رکه‌ستان نه‌مه‌ی برده سه‌ر نه‌وه پاداشتی لای خواجه ، هه‌ر که‌شیش هه‌ندی له‌و تاوانانه‌ی توشی بووه تۆله‌ی لێ سه‌ندرا له‌سه‌ری نه‌وه که‌فاره‌ته بۆی هه‌ر که‌شیش هه‌ندی تاوانی له‌وانه‌ی کرد و خوا بۆی پۆشی نه‌وه کاری لای خواجه نه‌گه‌ر ویستی لێی خۆش ده‌بی وه نه‌گه‌ر ویستی سزای ده‌دات).

(١) رواه البخاری (١٦٨٨) و مسلم (٦٧٨٨)

(٢) رواه البخاری (٦٧٨٤) و مسلم (١٧٠٩/٤١)

هەشتەم: کس تۆلەس تاوانەکان جی بەجی دەکات :

تەنھا گەورەو پێشەوای موسلمانان یان نوێنەرەکانی تۆلەس تاوانەکان جی بەجی دەکەن . چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی تۆلەکانی جی بەجی دەکرد لە ژبانی خۆیدا ، دوا ئەویش خەلیفەو جێنیشینەکان خۆیان جی بەجیان دەکرد وە پێغەمبەر ﷺ نوێنەری خۆی ناردوووە بۆ جی بەجی کردنی تۆلەس تاوانەکان دەفەرموی: « وَاعْذُ يَا أَيُّسُ إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا ، فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمَهَا » .^١ (نەنەسەبچکۆل پرۆ بۆ لای ژنی ئەم کابرا جا ئەگەر دانی بەوەدانا کە زینای کردوووە ئەو بەرد بارانی کە تا دەمری).

(١) رواه البخاری (٢٦٦٩، ٢٦٩٥) و مسلم (٢٥ / ١٦٩٧) و مالک (٢ / ٨٢٢) (٦)

تۆلهی زینا کردن

یه کهم: جۆره کانسی زینا

أ - زینا کردن به گومانیک که پاساوی شهرعی هه بیئت ، وهك شهوی له گهمل ئافره تێدادروست بیئت وای زانبی ژنی خۆیهتی کهچی دهركهوت ئافرهتیک ییگانهیه یا گومانی وابوو ژنی کهس نیه یا له ئیحرامدا نیه ماره ی کرد ، بهلام دواتر روون بوویهوه که خیزانی پیاویکه یان له ئیحرامدایه ، لهم حالهتانهدا گوناھبار نابی له گهلی جووت بووه و نه یزانیوه و تۆلهشی ناکه ویتسه سر خاون ژن بوویئت یان نا له بهر شهوه گومانه که هه بیبووه . بهلام هه ندی حوکم و نه نجامی لیده که ویتسه وه دواتر باسی ده کهین .

ب - زینا کردن وهك تاوان وداوین پیسی به بی بوونی هیچ گومانیک، به لکو ده زانی شهوه زینایه و حه رامه جا شهوه کهسه هاوسه ری هه یه ژن بیئت یا پیاو یان نیه تی کوپ بیئت یا کچ . جاهاوسه ریوون شهوه یه شهوه مه رجان ه تیدابیئت:

١- ژیری بالغی موسولمان بیئت، کهواته شیت و مندال و کافر ناگریتسه وه . (عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ « رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَحْجُونِ حَتَّى يَعْقِلَ »).^١ پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموئ: (قه له می تاوان له سه ر سئ کهس هه لگه راوه ، له خه وتوو تا هه لده سیئت له خه وه مندال تا بالغ ده بیئت وه له شیت تاچاک ده بیته وه).

٢ - خیزانی هه بووی به ماره برینیک شهرعی و له گه لیشی ژن و میتردایه تی کردبی . جاخیزانه که ی له ژیاندا بیئت یا مردبی یه کسانه گرنگ شهوه جووت بوونی کردبی له گه لیدا و به شرعی خیزانی بووی .

٣- نازاد بی وکۆیله نه بیئت چونکه تۆله ی کۆیله جیاوازه .

دووهم: مه رجه کانی جی به جی کردنی تۆله ی زینا: بۆ شهوی تۆله ی زینا جی به جی بکریئت به سه ر که سیکدا ده بی شهوه مه رجان ه تیدابئ :

١- بالغ و زیر بیت .

٢- زوری لی نه‌کراپی ، به ویستی خوی کردبیتی .

٣- هیچ گومانیک نه‌بی بۆ زیناکه که پاساوی شرعی هه‌بی .

٤- زینا ده‌چه‌سپی به‌دانپیدان یان چوار شایه‌ت :

یه‌ک جاردان پیدانان زینای پی‌ده‌چه‌سپی ، چوار جار دان پیدانان بۆ زیاتر دلتیابوونه ، چونکه کارکردن به دان پیدانان له شریعه‌ی نیکو داهیه ، (عن أبي هريرة رضي الله عنه وزيد بن خالد وفيه: وأغد يا أنيسُ على امرأة هذا ، فإن اعترفت فارجمها) . فَعَدَا عَلَيْهَا فَأَعْتَرَفَتْ فَرَجَمَهَا) .^١ وه‌ک له‌گیرانه‌وی نه‌بوهورپه‌ر و خالیدی جوه‌نی په‌زای خویان لی‌بی ده‌لین : پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ (نه‌نه‌سه به‌کۆله برۆ بۆ لای ژنی نه‌م کابرا جا نه‌گه‌ر دانی به‌وه‌دانا که زینای کردووه نه‌وه به‌ردبارانی که‌تا ده‌مری جا نه‌نه‌سیش پۆشت بۆ لای و نافرته‌که دانی پینا که زینای کردووه جا نه‌نه‌سیش به‌رد بارانی کرد تا مرد) .

(و عن بريدة أنه ﷺ إكفى بإقرار الغامدية مرة واحدة) .^٢ بوره‌یده ده‌لی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌یه‌کجار دان پیدانانی نافرته‌ه غامیدی‌که کۆتای هیتا وه‌یه‌کجار دان پیدانانی ژن و پی‌اوینکی جووله‌که کۆتایی هیتا وه‌ییده‌نگ بوونی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رباره‌ی ماعیز هه‌تا چوار جار دانی نابه تاوانه‌که‌یدا نه‌وه‌ی تیدانیه که چوار جار مه‌رج بیت ، به‌لکو نه‌وه‌ی لی و ه‌رده‌گیریت که گه‌وره و قازی بۆ دلتیابوون ده‌توانی چاره‌پوانی بکات تازیاتر له جاریک دان پیدانان روویدات .

دووهم : زینا به‌چوار شایه‌ت ده‌چه‌سپی :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: ﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً ﴾ النور: ٤ واته : نه‌و که‌سانه‌ی بوختانی زینا بۆ نافرته‌تانی داوین پاک ده‌که‌ن پاشان چوارشایه‌ت ناهیتن نه‌وه هه‌شتا شه‌لاقه‌یان لی ده‌ن .

(١) رواه البخاری (٢٦٩٥، ٢٦٦٩) و مسلم (٢٥/١٦٩٧، ١٩٩٨) ٣- رواة مسلم (٢٣/١٦٩٥)

(٢) رواه البخاری (٣٦٣٥) و مسام (٢٦/١٦٩٩)

وه قورئان دهرمووی: ﴿وَالَّتِي يَأْتِيكِ الْفَحْشَاءُ مِنْ فِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ﴾ النساء: ۱۵ واته: نهوانی داوین پیسی ده کمن له نافرده تان تان نه وه چوار کس له خوتان - پیاوani موسلمان - شایه تی بدهن له سهریان .

ج - واجبه دان پیادانان یا شایه تی دانه کدها هه بی که جوت بوون پرویداو ه :
(عن ابن عباس رضي الله عنهما قال لما أتى ماعز بن مالك النبي ﷺ قال له لعَلَّكَ قَبْلَتْ أَوْ غَمَزْتَ أَوْ نَظَرْتَ قَالَ لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَنْكُتَهَا لَا يَكْنِي قَالَ فَعِنْدَ ذَلِكَ أَمَرَ بِرَجْمِهِ).^۱
عبداللای کوری عباس - رهزای خویان لیبت - دهلی: کاتی ماعیز هات بو خرمه تی پیغه مبه - علیه الصلاة سلام - هرمووی به ماعیز (لهوانه ماحت کرد بی یا ده ست لی دابی یا سه یرت کرد بی؟ ووتی: نه خیر نهی پیغه مبه ری خوا - هرموو (زینات کردوو) عبداللای دهلی: جا له وکاته دا همرمانی کرد به بهر دباران کردنی).

سین یه: تولهي کور و کچی زیناکه :

نه گهر نهو که سهی زیناکه ده کات کور یا کچ بوو سه د شلاق لی دهری و سالتیکش دور ده خریته وه له شوین و جیگای خوی. خوی گه وره دهرمووی: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ النور: ۲ واته: نافرته وپیاوی زیناکه هه ریبه کیان سه د شلاق - دار - یان لی دهن وه به زه بی هاتنه وه تان پیاندانه تان گری له جی به جی کردنی همرمانی خوا نه گهرنی وه باوه پردارن به خواورپوژی دواپی وه با کومه لیک له باوه پرداران نامادهی سزادانه که بن.
(عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قضى فِيمَنْ زَنَى وَلَمْ يُحْصَنْ بِنَفْسِي عَامٍ وَبِقَامَةِ الْحَدِّ عَلَيْهِ).^۲ نه بو هوره یره - رهزای خوی لی بی - دهلی: پیغه مبه ری خوا ﷺ بریاری دا ده باره ی که سیك زینای کردوو و ژنی نه هیئاوه به سالتی دور خستیته وه و تولهي زیناشی به سه رد بدیت - که سه د شلاقه - .

(۱) رواه البخاری (۶۸۲۴)

(۲) رواه البخاری (۶۸۳۳)

چوارهم: تۆلهی ئن و پیاوی زیناکه:

(عن ابن عباسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ أَحَقُّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ قَالَ وَمَا بَلَغَكَ عَنِّي قَالَ بَلَغَنِي أَنَّكَ وَقَعْتَ بِحَارِبَةِ آلِ فُلَانٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ).^۱
عبداللای کوری عباس - رهزای خویان لی بئ - دهلی: پیغه مبهري ﷺ به ماعیزی کوری مالیکی ووت: (نمو قسمی دهربارهت به من گهیشتووه راسته؟) ووتی: دهربارهی من چیت پی گهیشتووه؟ فرمووی: (بیم گهیشتووه که زینات کردووه له گهل که نیزه کی مالی فلانه که سدا) ووتی: به لی، عبداللای ووتی: جا چوار شایهتی دا- له سرخوی که زینای کردووه - پاشان فرمانی بؤداو بهردباران کرا).

عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَاعْتَرَفَ بِالزُّنَى فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ اعْتَرَفَ فَأَعْرَضَ عَنْهُ حَتَّى شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ أَبُكَ جُنُونٌ قَالَ لَا قَالَ أَحْصَيْتَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ فَرُجِمَ)^۲

وه جابری کوری عبداللای- رهزای خویان لی بئ - دهلی: پیاویکی نه سلمی هات بؤخمهتی پیغه مبهري خوا ﷺ و باسی کرد بوی که زینای کردووه نهجا چوار شایهتی له سر خوی دا جا پیغه مبهري فرمووی پی ی شیتی ووتی نهخیر فرمووی خیزانت هیه ووتی به لی، پیغه مبهريش فرمانی کرد که بهرد باران بکریت).

پینجهم: تۆلهی زینا بهچی ناسیتن؟

۱- به به شیمان بوونهوه له دان پیا دانان: عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ (فَلَمَّا وَجَدَ مَاعِزٌ مَسَّ الْحِجَارَةِ فَرَّ يَشْتَدُّ حَتَّى مَرَّ بِرَجُلٍ مَعَهُ لَحْيٌ جَمَلٍ فَضْرَبَهُ بِهِ وَضْرَبَهُ النَّاسُ حَتَّى مَاتَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ فَرَّ حِينَ وَجَدَ مَسَّ الْحِجَارَةِ وَمَسَّ الْمَوْتِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَلَّا تَرَكْتُمُوهُ) وني رواية (فَوَجَدَ مَسَّ الْحِجَارَةِ صَرَخَ بِنَا يَا قَوْمُ رُدُّونِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِنْ قَوْمِي قَتَلُونِي وَغَرُّونِي مِنْ نَفْسِي وَأَخْبِرُونِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَيْرَ قَاتِلِي فَلَمْ تَنْزِعْ عَنْهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَلَمَّا رَجَعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَخْبَرْنَاهُ قَالَ فَهَلَّا تَرَكْتُمُوهُ وَجِئْتُمُونِي بِهِ) نه بهوهریه - رهزای خوی لی بئ

(۱) رواه البخاری (۶۸۲۴) ومسلم (۱۶۹۳/۰۱۹)

(۲) رواه أبوداود (۱۲ رقم ۴۴۰۷) والترمذی (۱۴۵۴) وهو حديث صحيح

- ده‌لی: کاتی ماعیز ههستی کرد بهردبارانه‌کی زیادی کرد پ‌ایکرد ههتا به‌لای کابراکدا تیپ‌پری لاشه‌ویلگه‌ی ووشتریک‌ی به‌دهسته‌وه‌بوو کیشای به ماعیزدا خه‌لکه‌کەش دهستیان به بهردباران کردنی ههتا گیانی ده‌رچوو، نهو حاله‌ته‌یان بۆ پیغه‌مبەر ﷺ گێ‌پ‌ایه‌وه فرموی (نه‌ی بۆ وازتان لینه‌هینا؟). نه‌م زیاده‌ی ههیه: کاتی بینی به‌رده‌کانی به‌رکه‌وت هاواری کرد: خه‌لکینه به‌گێ‌پ‌نه‌وه بۆ لای پیغه‌مبەر ﷺ چونکه هۆزه‌که‌م کوشتمیان و فریویان دام ، وه‌پییان پ‌اگه‌یاندم که‌پیغه‌مبەر ﷺ نامکوژی، ئیمه‌ش له‌کوژی نه‌بوینه‌وه ههتا کوشتمان . کاتی گه‌پ‌اینه‌وه بۆ لای پیغه‌مبەر ﷺ نه‌وه‌مان پێ‌پ‌اگه‌یاندم فرموی: (ده‌ی بۆ وازتان لی نه‌هینا و به‌په‌ینه‌وه بۆ لام) .^۱

۲- ئافره‌ته‌که کچینی مابۆ یا پیاوه‌که زه‌که‌ری پ‌رابۆ یا شله‌په‌ته‌ بۆ: هه‌رکام له‌م هۆیانه‌ پ‌تگن له‌ زینا کردن که‌واته‌ شایه‌تی دان یان دا پ‌یادا هینان راست نیه.

شه‌شه‌م: تۆله‌ی نێ‌ر بازی:

(عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ من وَحَدَّثْتُمُوهُ يَعْمَلْ عَمَلُ قَوْمٍ لُوطٍ فَأَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ).^۲ عبدالله‌ی کو‌پی عه‌بباس - ره‌زای خویان لی بۆ - ده‌لی: پیغه‌مبەر ﷺ فرموی: (هه‌رکه‌ستان بی‌نی کاری گه‌لی لوتیان ده‌کرد - نێ‌ریازی - نه‌وه به‌که‌ر و لێ‌ک‌راو به‌کوژن).

هه‌هه‌تم: تۆله‌ی چوونه‌ لای ناژه‌ل ته‌مبێ کورنه :

(عَنْ أَبِي رَزِينٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَيْسَ عَلَى الَّذِي يَأْتِي الْبَهِيمَةَ حَدٌّ). عبدالله‌ی کو‌پی عه‌بباس - ره‌زای خویان لی بۆ - ده‌لی: نه‌وه‌ی ده‌چیته‌لای ناژه‌ل تۆله‌ی دیاری کراوی نیه، کواته ته‌مبێ کورنه له‌سه‌ری چونکه تاوانیکه تۆله‌ی دیاری کراوه‌ی نیه و که‌فاره‌تیشی نیه .

هه‌هه‌هه‌تم: به‌رد باران کورنه‌ی ئافره‌تی سک پ‌و - دووگیان -

نه‌گه‌ر ئافره‌تیک شوی کردبوو زینای کردوو چه‌سپا به‌سه‌ریدا ، نه‌و به‌رد باران ناکریت تا منداڵه‌که‌ی ده‌بیت و شیر ده‌دات تا نه‌و پ‌اده‌ی خۆی بتوانی خواردن بخوات نه‌گه‌رکه‌س نه‌بوو منداڵه‌که شیرپ‌بدات و به‌ختی کات.

(۱) رواه أبو داود (۴۴۲۰) والترمذی (۱۴۳۳) والنسائی فی الکبری (۷۲۰۷) باسناد جید.

(۲) رواه أبو داود (۴۴۶۲) والترمذی (۱۴۵۶) وابن ماجه (۲۵۶۱) وهو حدیث صحیح

(عن بريدة عن أبيه قال جاءت امرأة غامدية من الأزد فقالت يا رسول الله طهرني قال ويحك ارجعي فاستغفري الله وتوبى إليه فقالت لعلك تريد أن تردني كما رددت معاذ بن مالك قال وما ذاك قالت إنما حبل من الزنا قال أئيب أنت قالت نعم قال فلا أرحمك حتى تضعي ما في بطنك قال فكفلها رجل من الأنصار حتى وضعت وأتى إلى النبي ﷺ فقال قد وضعت الغامدية فقال إذا لا نرجعها وندع ولدها صغيرا ليس له من يرضعه فقام رجل من الأنصار فقال إلي رضاعه يا نبي الله فرجعها).^١ بورهیده رهزای خوای لی بی دهلی: پاشان نافرته تیکی که غامیدی بوو له هوزی نه زد هات بوخزمه تی پیغه مبر ﷺ ووتی پاکم که ره وه له تاوان فهرمووی (هاوار بو تو بگه پیره وه وداوای لیبور دن له خوابکه وته به له لای خوا) جائه ویش ووتی: ده بینم ده ته وی منیش بگپریته وه وهک چون ماعیزی کوری مالیکت نارد وه، پیغه مبر ﷺ فهرمووی: (بوچی؟) ووتی: نه دو گیانه به هوزی زینا وه بوو، جا فهرمووی: (تو) ووتی: به لی، جا پیی وت: (برو - تانه و منداله له سکت دایه ده تبی) بورهیده ده لی: جاپاویکی نه نصاری بر دیه لای خوئی تا منداله که ی بوو، ده لی: جاپاوه که هاته خزمه تی پیغه مبر ﷺ ووتی: نافرته غامیدی که منداله که ی بوو، نه غا پیغه مبر خوا ﷺ فهرمووی: (که واته به ردبارانی ناکه ی و منداله بچکوله که ی به جی بیلیت که کهس نه بی شیری بداتی) جا پیاویکی نه نصاری هه ستار ووتی نه ی پیغه مبر خوا ﷺ شیر پیدان و به خپوکردنی له سرمن ، بورهیده ووتی: نه غا به رد بارانی کرد).

نویهم: هه رکس به زور زینای له کهل کوا توله له سر نه ی :

(عن أبي عبد الرحمن السلمي قال أتى عمر بن الخطاب رضي الله عنه بامرأة جهدها العطش فمرت على راع فاستسقت فأبى أن يسقيها إلا أن تمكنه من نفسها ففعلت فشاور الناس في رجحها فقال علي رضي الله عنه هذه مضطرة أرى أن تخلي سبيلها ففعل).^٢ نه بو عه بدور جمانی سوله می ده لی: نافرته تیکیان هینا بو لای عومهری کوری خه تتاب - رهزای خوای لی بی - که تینویتی زوری بو هینا بوو له وکاته دا به لای شوانیکدا تیده په ری وداوای ناوی لی ده کات،

(١) رواه مسلم (٢٢/١٦٩٥)

(٢) رواه البيهقي (٢٣٨/٨) وهو حديث صحيح

شوانه‌کش ناوی پی نادات بهو مهرجه‌نه‌بیّت ریگهی بدات زینای له‌گه‌ل بکات نافرته‌کش واده‌کات - نیمامی عومریش - دهریاری بهرد باران کردنی راویژی به‌خه‌لک کرد ، جا عه‌لی - ره‌زای خوی لی بی - ووتی: نهم نافرته‌ناچار بووه من رام وایه وازی لی بیتی برپوات جا عومریش پی پیدای برپوات).

ده‌یه‌م: نه‌گهر سن کس شایه‌تی بدن:

نه‌گهر له چوار کهسه‌که سیانیان شایه‌تی بدن له‌سه‌رزینای پیاو و نافرته‌تیک نهو تۆله‌ی بوختانی زینا دهریت له سن شایه‌ته‌کهو به‌بوختانچی داده‌نرین و پیاو و نافرته‌ته‌که تۆله‌ی زینیان لی نادریت خوی گه‌وره ده‌نرمی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَالْجِدْوُهُنَّ مُنَنِنٌ جَلْدَةٌ وَلَا يَقْبَلُوا لَهُنَّ شَهَادَةٌ أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ النور: ۴ واته: نهو که‌سانه‌ی بوختانی زیناده‌که‌ن بۆ نافرته‌تانی داوین پاک پاشان چوارشایه‌ت ناهیتن - له‌سه‌ری - نه‌وه هه‌شتادار - شه‌لاق - یان لی بدن وه‌هه‌رگیز شایه‌تیان لی وه‌رمه‌گرن وه نه‌وانه هه‌ر خۆیانن له سنوور دهرچوان.

که‌واته ده‌بی چوار شایه‌ت هه‌بی نه‌نجا زیناده‌چه‌سپیت به‌سه‌ر پیاو و نافرته‌ته‌که‌دا نه‌گهر له‌چوار که‌مه‌ربوون له‌وکاته‌دا شایه‌ته‌کان بوختانچین و هه‌شتا داریان لی دهریت .

(عن قسامة بن زهير قال لما كان من شأن أبي بكرة والمغيرة الذي كان وذكر الحديث قال فدعا الشهود فشهد أبو بكرة وشبل بن معبد وأبو عبد الله نافع فقال عمر رضي الله عنه حين شهد هؤلاء الثلاثة شق على عمر شأنه فلما قام زياد قال إن تشهد إن شاء الله إلا بحق قال زياد أما الزنا فلا أشهد به ولكن قد رأيت أمرا قبيحا قال عمر الله أكبر حدوهم فجلدوهم قال فقال أبو بكرة بعد ما ضربه أشهد أنه زان فهم عمر رضي الله عنه أن يعيد عليه الجلد فنهاه علي رضي الله عنه وقال إن جلدته فارجم صاحبك فتركه ولم يجلده). ' قه‌سامه‌ی کورپی زوهه‌یر ده‌تی: نه‌بویه‌که‌ه و شیبلی کورپی مه‌عه‌د ویاوکی عه‌بدوللا که‌ناوی نافیعه له خزمه‌تی عومه‌ری کورپی خه‌تتاب دا شایه‌تیان دا که پیاوکیان بینسووه زینای کردووه جا چواره‌میان زیادبوو

هات، نیمامی عومەر ووتی: (ان شاءالله) تۆ شایەتی راستی دەدەیت، زیادیش ووتی: بۆ زینا شایەتی لەسەر نادەم، بەلام کاریکی زۆرناشیرینم بینی . نیمامی عومەر ووتی: الله اکبر، تۆلەي بوختانیان لێدەن جا تۆلەي بوختانیان لێ دان ، جا ئەبویکرە دواي ئەوەي شەلاقیان دا ووتی: شایەتی دەدەم زینای کردووە، نیمامی عومەر وویستی شەلاقی لێ بداتەووە بەلام عەلی پێگری لێ کردوو ووتی: ئەگەر دووبارە لێی بدەیتەووە کەواتە بە دوو شایەتی داتناو — دەي هاوپیکیەت بەرد باران بکە، جاعومەر وازی لێ هێناو شەلاقی لەئەبویکر نەدا.

تۆلهي بوختاني زينا (حد القذف)

یه کهم: پیتاسه کهی:

(قذف) له زمانی عهده بی دا بهمانی فریدانه .

له شهر عدا : بوختانی زینا کردنه بۆ پیاو و نافرتهی موسلمانان داوین پاک که بلیت داوین پیس، زینا کهر.

هه وهه: حوکمی بوختان کهه:

حه رانه موسلمان بوختان بۆ پیاو و نافرتهی موسلمانان داوین پاک بکات. وه ئیسلام بهیه کیک له تاوه نه گه وره کانی داناوه. (قال رسول الله ﷺ: اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ: الشِّرْكَ بِاللَّهِ وَالسُّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزُّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ).^١ پیتغه مبهه ﷺ ده فرموی: (خوتان له حهوت گونا هه فهوتینه ره که بیاریزن - که نه مانه: هاویش پهیدا کردن بۆ خوا و جادوو گه ری و به ههق نه بی کوشتنی نه وه که سهی خوا کوشتنی حرام کردوه و سوو خواردن و مالی هه تیو خواردن و هه له اتن له پۆژی رو به رو بوونه وه دا و بوختانی زینا کردن بۆ نافرتهی داوین پاک ی ناگا).

سن یهه: تۆلهي بوختانی زينا:

تۆلهي بوختانی زينا: نهو سزایه شهرع دیاری کردوه و مافی مرۆفه کانه.. هه شتا داره، شایهتی لی وهر ناگیرێ مه گهر تۆ به بکات و به شیمان ببیته وه.

به لگه ی بوختان نه م نایه ته یه ده فرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ

ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ النور: ٤ - ٥ واته: نهو که سانه ی بوختانی زينا ده کهن بۆ نافرتهی داوین پاک پاشان چوار شایهت ناهینن نهو هه شتا داریان لی دهن وه هه رگیز شایه تیان

لى ۋەرمەگرن ۋە ئەوانە خۇيان لەسنوور دەرچوون جگەر لەوانەيان كە لە دوانەوہ پەشيمان دەبنەوہ و خۇيان چاك دەكەن ئەوہ بىگومان خوا لىبوردەى بەبەزەبى يە .

چوارەم: مەرجەكانى تۆلەى بوختانى زينا :

كاتى تۆلەى بوختان كەردنى زينا بەسەر كەسىڭدا جى بەجى دەكرى ئەم دە مەرجە ھەبىت كە پىنجيان دەبى لە بوختان كەرەكە داىت ۋە پىنجيان لە بوختان بۆ كراوہكە داىت .
مەرجەكانى بوختان كەر :

أ – بالغ بىت . ئەگەر مندال بوو شەلاقى لى نادىت .

ب – ژىر بىت . ئەگەر شىت بوو شەلاقى لى نادىت .

ج – باوكى بوختان بۆ كراوہكە نەبىت. ئەگەر باوكى بوو يا داىكى و نەنكى بووتۆلەى بوختانى زىناى لى نادىت.

د – دەبىت بە ئارەزووى خۆى بى . ئەگەر زۆرى لى كرابو بىلەت سزا نادىت .

ه – بزانى بوختانى زينا حەرامە، كەسىڭ نەى زانىبى و نەزان بىت تۆلەى لەسەر نىە ۋەك تازە مۇسلمان بوو .

مەرجەكانى بوختان بۆ كراو:

أ- مۇسلمان بىت ب – بالغ بىت ج – ژىربىت د – داوین پاك بىت پىشتەر زىناكەر نەبووبىت
ه – بوختان بۆ كراوہكە رىڭگەى پىنەدابى ئەوہى پى بلى .

پىنجەم: كەس تۆلەى بوختانى زينا كەردن جى بەجى ناكەن :

أ – چوار شاىتە ھەبىت لەسەر زىناكەرنەكە يان بوختان بۆ كراوہكە دانى پىدادەننى كەزىناى كەردوۋە ئەگەر چوار شاىتەكە لەوانەبوون شاىتەيان ۋەردەگىرى شاىتەيان دا ياخوى دانى پىدادەن لەوكاتەدا شاىتەكان تۆلەى بوختانى زىنايان لى نادى بەلكو تۆلەى زىنا لەوہ دەدرى كە زىناى كەردوۋە جا چ چوار شاىتە بىى ياخوى چووتە ژىر كە زىناى كەردوۋە . بەلام ئەگەر شاىتەكان لە چوار كەمەربوون لەوكاتەدا شاىتەكانيان ناخوات و شەلاق دەدرىن .

ب – بوختان بۆ كراوہكە لە بوختان كەرەكان خۆش بىت، لەم كاتەش دا شەلاق نادىن چونكە مافى خۆيەتى دەستى لى ھەلدەگىرى .

ج - نه گهر میتردی نافرته ته که بوو، نافرته ته که ی به زینا تاوان بارکردبوو به لیعان کردن تولهی بوختانی زینا له سهر میترده که ی لاده چیت. خوی گه وره ده نهر مووی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَدُوا أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ النور: ٦ - ٧ واته: نهو پیاوانه ی زینا ده ده نه چال ژنه کانیان و جگه له خویان شایه تیان نیه ، نهو شایه تی دانی هه ریه ک له وانم بهم جوړیه - که چوار سویند به خوابخوات که بیگومان نهو له پاسگزیانه - که ده لئ ژنه که م بینیه زینای کردووه - وه له پینجه م جاردا بلئ نه فرینی خوی له سهریی نه گهر له دروژنان بی.

تۆله ی دزی کردن

هر چونی نابینی پیروزی نیسلام بۆ پاریزګاری له گیان و ناموس هاتوه به هه مان شیوه بۆ پاریزګاری له مال و سامان هاتوه، بۆیه تۆله ی دزی کردنی داناوه بۆ نهو کهسه ی مال و سامانی خه لک ده بات و ده ست دریژی ده کات بۆ سه روه ت و سامانیان .

یه که م: پیناسه که م: (سرقة) له زمانی عه رییدا: بردنی مال و سامانی خه لکه به دزیه وه . له شه رعیشدا: بردنی مالی خه لکه به دزیه وه به سته م له جیګای تاییه تی خۆیدا به چه ند مد رجیکی دیاری کراو . تۆله که شی: برینی ده ستیه تی له مه چه کدا .

دووه م: سه رجه کانی جی به جی کردنی تۆله ی دزی کردن
 ا - بالغ بوون، پیغه مبه ر ﷺ ده فرموئ: قَالَ «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ ... وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ»^١ (تۆله ی تاوان له سه ر سئ که م هه لګیروه له سه ر مندال تا بالغ ده بیئت).
 ب - ژیری، ده ستی شیت نابردیت .

ج - زوری لی نه کرابی
 د - ماله که گیشته یته را ده ی ده ست برین که ١/٤ چواریه کی دیناری که^٢
 (عن عائشة قال سمعت النبي ﷺ قال تُقَطَّعُ الْيَدُ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا).^٣ عایشه - ره زای خوای لی بئ - ده لئ: نهو له پیغه مبه ری خوای بیست ده یفرموو: (له چاره که دیناریک و بۆ سه ره وه ده ست ده بریت).

ه - نهو ماله ی دزیویه تی له شوینی تاییه تی خۆیدا بیئت: بۆ غوونه پاره له قاسه و کلیلدا بیئت پۆشاک له که نتۆر و بۆفی. ناژهل له گه وپ و په چه دابیت . هه رشته و به گویره ی خۆی .

(١) پینستر باسان کرد

(٢) دینار: واته یه ک مسقال نالتونی پوخت و چواریه که که چاره که مسقاتیک ده کات

(٣) رواه البخاری (٦٧٩١) و مسلم (١٦٨٤)

(عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ النَّمْرِ الْمُعْلَقِ فَقَالَ « مَا أَصَابَ مِنْ ذِي حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيهِ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ سَرَقَ شَيْئًا مِنْهُ بَعْدَ أَنْ يُثْبِتَهُ الْحَرِينُ فَلَبَّغَ نَعْمَ الْمِحَنِّ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ وَمَنْ سَرَقَ دُونَ ذَلِكَ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيهِ وَالْعُقُوبَةُ »).^۱ عه‌مری کورپی شوعه‌یب له باوکیه‌وه و له باپیره‌وه که عه‌بدوللای کورپی عه‌مری - په‌زای خوایان لی بی - ده‌گیریتیه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ پرسیاری میوه‌ی لی‌کرا به دره‌خته‌وه بیت فهرمووی: (نه‌وه که‌سینک بیخوات که پیوستی بیت بی نه‌وهی کۆشی لی پریکات نه‌وه هیچی له‌سه‌ر نیه . وه‌هر که‌س لی بی‌باته‌وه له‌گه‌ل خۆیدا نه‌وه دوو قات بژاردنی له‌سه‌ره له‌گه‌ل سزاشدا ، هه‌رکه‌سی‌یکش شتیکی لی بدزئی که‌له شوینی ووشک کردنه‌که‌یدا بیت نه‌وه ده‌ستی ده‌پردریت نه‌گه‌ر نرخه‌که‌ی بگاته نرخه قه‌لغانیک هه‌رکه‌س له‌وه که‌مه‌تر بدزئی نه‌وه بژاردنی دووقاتی دزراوه‌که و خۆی سزاشی له‌سه‌ره).

و - ماله‌که دزه‌که خاوه‌نی نه‌بی یا گومانیکی تیداییت:

نه‌گه‌ر شه‌ریکی خاوه‌ن ماله‌که بوو ده‌ستی ناب‌ردریت چونکه نه‌میش خاوه‌نیتی . بیان منداڵ پارهی باوکی ببات ده‌ستی ناب‌ردریت چونکه گومانی تیدایه ، چونکه خه‌رجی منداڵه‌که له‌سه‌ر باوکیتی.

سەئ یەم: دزی به‌چی ده‌سه‌لمییت: به‌یه‌کی له‌م دووانه :

أ - دزه‌که یه‌ک جار دان بنیت به‌دزیه‌که‌یدا ، پیتشر له‌باسی تۆله‌ی زینا باسی به‌لگه‌که‌مان کرد .
 ب - دوو شایه‌تی راست و دوروست شایه‌تی به‌دن که دزی کردووه خوای گه‌وره ده‌فهرمووی:
 ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ رَضَوْنَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ...﴾
 البقره ۲۸۲ واته: دوو شایه‌ت له پیاوانی خۆتان - موسلمانان - بگرن به‌شایه‌ت جا نه‌گه‌ر

(۱) رواه أبو داود (۴۳۹۰) والترمذی (۱۲۸۹) والنسائی ۸۵/۸ وهو حديث حسن.

دووشایهت نه‌بوون نه‌وه پیاویک و دوو ئافرهت له‌و شایه‌تانه‌ی که لییان پازین بۆ نه‌وه‌ی نه‌گه‌ر ئافره‌تیکیان له‌بیری چوو نه‌وی تریان بیرخاته‌وه .

چوارهم: ده‌ستی دز ناب‌دریته‌ی نه‌گه‌ر خاوه‌ن ماله‌که له‌ی خۆش بیته‌ی پیش‌گه‌یشتنی به‌قازی:

(عن عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ تَعَاثُرُوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ).^١ عومهری کوری شوعه‌یب له‌باوکیه‌وه نه‌ویش له‌عه‌بدوللای کوری عه‌مری کوری عاصه‌وه - په‌زای خویان لی بی - ده‌گێڕیته‌وه: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: (له‌ نیوان خۆتاندا له‌ یه‌که‌تربورن له‌ تۆله‌کاندا چونکه‌ نه‌گه‌ر تۆله‌ سه‌ندنێ گه‌شته‌ لای من نه‌وه‌ پێویسته‌ جێ‌به‌جێ بکریته‌).

پینجه‌م: دان پێدانه‌هیتانی شتی خوازاو دزییه‌:

نه‌گه‌ر که‌سیک به‌ خواسته‌ی که‌ل و په‌ل لای خه‌لک به‌یته‌ی و دانی پێدانه‌نی که‌ خوازاوه‌ نه‌وه‌ نه‌وه‌ که‌سه‌ دزه‌ و تۆله‌ی دزی به‌سه‌ردا جێ‌به‌جێ ده‌کریته‌ .

(عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَتْ امْرَأَةً مَخْزُومِيَّةً تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَحْجِدُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ تُقَطَعَ يَدُهَا فَأَتَى أَهْلَهَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَكَلَّمُوهُ فَكَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيهَا).^٢ عایشه‌ په‌زای خوی لی بی - ئافره‌تیکێ مه‌خزومی هه‌بوو شت و مه‌کی له‌ خه‌لک ده‌خواست نینکاری لی ده‌کرد جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمانی کرد که ده‌ستی بێ‌دریته‌ جا که‌س و کاری هاتن بۆلای ئوسامه‌ی کوری زه‌ید و قسه‌یان له‌گه‌ل کرد نه‌ویش له‌باره‌یه‌وه‌ قسه‌ی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر دا کرد له‌ باره‌یه‌وه‌.....).

(١) رواه أبو داود (٤٣٧٦) والسانی ٧٠/٨ (٤٨٨٦) والهاکم ٣٨٣/٤ وهو حدیث صحیح

(٢) رواه مسلم (١٦٨٨/١٠)

تۆلهی عارهق خواردنه وه (حد شرب الخمر)

یه کهم: پیناسه کهم: (خر) له زمانى عهره بى دا به سى مانادیت:

۱- داپۆشین ۲- تیکه ل بوون. ۳- گه یشتن .

جا عهره ق ئەم سى مانای تیدایه بۆیه ئەو ناوهی لیئراوه: چونکه عهقل و ژیری داده پۆشی تیکه ل ده بى وه دایده نین و وازی لی دینن تا ده گات و ده بیته عارهق .

وه له شهرع دا: ناوه بۆ ههرشتى ژیری داپۆشیت و تیکى بدات له ههر جۆره خواردنه وه یهك بیت، (قال رسول الله ﷺ: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ).^۱

پیغه مبهرى خوا ﷺ ده فرموی (هه موو هۆشبه رێك عاره قه وه هه موو هۆشبه رێكیش حه رامه).

دووهم: حوکمی عارهق و هۆشبه: عارهق و هه موو هۆشبه رێك که ژیری مرۆ نه هیلن حه رامه. قورئان ده فرموی

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلُمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ

تَقْلِحُونَ﴾ المائدة: ۹۰ واته: ئەمى ئەو که سانهی بروتان هیناوه دلتیابن که عارهق و قوما ر بته کان - که به ردن - و فال گرتنه وه و چاره نووس دیاری کردن، هه موویان پیسن له کرده وهی شهیتانن که واته لییان دوور که ونه وه بۆ ئەوهی رزگارین.

خوای گه وه عهره قى له م نایه ته دا له ریزی بت په رستی دا باسی کردووه که له گونا هه هه ره گه وه کانه له سونه تی پیغه مبه ریشدا ﷺ فه رمووده ی زۆر له باره ی حه رامی عهره قه وه هاتوو وهك: (كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ).^۲ (هه موو هۆشبه رێك عهره قه وه هه موو هۆشبه رێكیش حه رامه). وه زانا یانی نیسلام له سه ر حه رامی تی یهك ده نگن.

(۱) رواه ابوداود (۳۶۷۹) و أحمد (۲۹، ۳۱/۲)

(۲) سهیری پهراویزی پێشوو بکه.

سښ يه: حيکه‌ته‌ی حه‌رام کردنی عه‌رق:

عه‌رق خواردنه‌وه زه‌ره‌رو زیانی زۆری هه‌یه نښمه‌ لږه‌دا هه‌ندیکي باس ده‌که‌ین ، خوای گه‌وره له‌باره‌ی زیانه‌کانسه‌وه ده‌فرموئ ﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْحَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَاصْدَكُمَّ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴾ المائدة: ٩١. واته: بښگومان شه‌یتان ده‌یه‌وئ دوژمنایه‌تی و رق و کینه بخاته نښانتانه‌وه به‌هۆی عه‌رق و قوماره‌وه و پښگری یادی خواو نوښت‌تان لی بکات ده‌ی نایا نښتر نښوه واز ناهښتن .

که‌واته عه‌رق خواردنه‌وه هۆی پیدا‌بوونی هه‌موو خراپه‌یه‌که‌و پښگه‌ له هه‌موو چاکه‌یه‌که‌.
(قال رسول الله ﷺ الخمر أم الخبائث).^١ پښغه‌مبه‌ری خوا ده‌فرموئ: (عه‌رق نه‌صل بڼه‌په‌تی هه‌موو پیسیه‌کانه‌). بڼه‌په‌رت و ریشه‌ی هه‌موو خراپه و چه‌له‌لی یه‌کی داناه‌ .وه زیانی نایینی و په‌وشتی و عه‌ق‌لی نه‌وه‌نده‌ پروونه‌ پښیست به‌ باس‌کردن ناکات . له‌پرو ته‌ندروستی یه و پزیشکه‌کان ده‌لښن چه‌ندین نه‌خۆشی ترسناکی لښوه په‌یدا ده‌بښ . جا له‌به‌رنه‌وه زه‌ره‌رو زیانه زۆرانه‌ی که‌هه‌یه‌تی نایینی پږۆزی نیسلام حه‌رامی کړوه .

چه‌اره‌م: عه‌رق له‌چس دروست ده‌کړیت؟

(عن ابن عمر قال سمعت عمر رضي الله عنه على منبر النبي ﷺ يقول أما بعد أيها الناس إنه نزل تحريم الخمر وهي من خمسة من العنب والتمر والعسل والحنطة والشعير والخمر ما خامر العقل).^٢ عه‌بدوللای کورپی عومه‌ر - په‌زای خوایان لی بښ - ده‌لښ: عومه‌ری کورپی خه‌تتاب له‌سه‌ر مښه‌ر راوه‌ستاو ووتی: (ناگادارین حه‌رام بوونی عه‌رق دابه‌زیوه . عه‌ره‌قیش له‌م پښنج شته دروست ده‌کړیت: تری و خورما و هه‌نگوین و گه‌نم و جۆ، وه‌عه‌رق نه‌وه‌یه ژیری وعه‌قل داپۆشی و نه‌هښلی).

(١) رواة الدارقطني ٢٤٧/٤ باسناد حسن

(٢) رواه البخاری (٥٥٨١) ومسلم (٣٠٣٢)

پینجه‌م: تۆله‌ی عاره‌ق خۆر:

که‌ستیک بالغ و ژیر بیت به ئاره‌زوی خۆی عه‌ره‌ق بخواته‌وه ویزانی حه‌رامه نه‌وه چل دار یا شه‌لاقی لی ده‌دریت وه نه‌گه‌ر قازی یا گه‌ره‌ی موسلمانان رای له‌سه‌ر زیاتر هه‌بوو ده‌توانی تا هه‌شتا داری لیتی بدات. (روی الحصین بن المنذر: أن علیا جلد الولید بن عقبه فی الخمر أربعین ثم قال جلد الثبی (صلی الله علیه وسلم) أربعین وجلد أبو بکر أربعین وعمر ثمانین وكل سنة وهذا أحب إلی).^۱

حوصه‌ینی کوپی مونزیر ده‌لتی: (عه‌لی - ره‌زای خوای لی بی - چل داری دا له وه‌لیدی کوپی عوقبه له‌سه‌ر عه‌ره‌ق خواردنه‌وه ، پاشان ووتی پیتغه‌مبه‌ر ﷺ چل شه‌لاقی داوه - له‌عه‌ره‌ق خۆر - نه‌بویه‌ کریش چل و عومهریش هه‌شتا هه‌موویان سونه‌تن به‌لام من پام له‌م - چل - یانه‌). (عن أنس بن مَالِكٍ رضي الله عنه أن النبي ﷺ ضَرَبَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنَّعَالِ وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ).^۲ نه‌نه‌سی کوپی مالیک - ره‌زای خوای لی بی - ده‌لتی: پیتغه‌مبه‌ر ﷺ به‌په‌لی دارخورما و نه‌عل ده‌یدا له عه‌ره‌ق خۆر ، نه‌بویه‌ کریش ره‌زای خوای لی بی چل داری لی ده‌دا).

هه‌روه‌ها (عن أنس بن مَالِكٍ أن الثبی - صلی الله علیه وسلم - أتى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيدَتَيْنِ نَحْوَ أَرْبَعِينَ. قَالَ وَفَعَلَهُ أَبُو بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ اسْتَشَارَ النَّاسَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ أَخَفَ الْحُدُودِ ثَمَانِينَ. فَأَمَرَ بِهِ عُمَرُ).^۳ نه‌نه‌سی کوپی مالیک ده‌لتی: پیاویکیان هیتا بو خزمه‌ت پیتغه‌مبه‌ر ﷺ عه‌ره‌قی خواردبووه به‌دوو په‌لی دارخورما نزیکه‌ی چل داری لی دا) ده‌لتی: نه‌بویه‌ کریش وه‌ک پیتغه‌مبه‌ر ﷺ کرد جا کاتیک عومه‌ر ره‌زای خوای لی بی بویه جینشین، پراویژی به‌خه‌لک کرد، عه‌بدوره‌جان ووتی: سوکترین تۆله هه‌شتایه جا عومه‌ریش فه‌رمانی پیکرد).

شه‌شه‌م: به‌چی تۆله‌ی عه‌ره‌ق خۆر ده‌سه‌لمن:

أ - به‌دان پیدانانی عه‌ره‌ق خۆره‌که، که عه‌ره‌قی خواردۆته‌وه.

ب - به‌شایه‌تی دانی دوو شایه‌تی راست و دروست.

(۱) رواه مسلم (۱۷۰۷)

(۲) رواه البخاری (۶۷۷۳) و مسلم (۱۷۰۶/۳۶)

(۳) رواة مسلم (۱۳۳۰/۳)

دهوتم: کوشتن عهدهق خۆر سراوه تهوه :

نه گهر عهدهق خۆرێك سێ جار تۆلێ عهدهق خۆرێ لێ درابێ بۆ جاری چوارهم له فهرموده ی پێغه مبهردا ﷺ هاتوه كه بكۆژیت، به لام حوكمه كه ی سراوه تهوه جا ئێمه ههردوو فهرموده كه ده خینه پوو.

عن جابر بن عبد الله أن رسول الله ﷺ قال (من شرب الخمر فاجلدوه فإن عاد فاجلدوه فإن عاد فاجلدوه فإن عاد الرابعة فاقتلوه قال وضرب رسول الله ﷺ النعيمان أربع مرات قال فرأى المسلمون أن الحد وقع حين ضرب رسول الله ﷺ أربع مرات)^١

جابری کۆپی عهبدوللا - رهزای خویان لێ بێ - ده لێ: پێغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: (ههركهس عهدهقی خوارهوه شه لاقی لێ دهن، جا نه گهر دووباره ی کردهوه شه لاقی لێ دهن نهجا نه گهر سێ باره ی کردهوه جاریکی تر شه لاقی لێ دهن. جانه گهر چوارهم جار خواره ديهوه نهوه بیکۆژن). جابر ده لێ: نوه میانیان هینا بۆ خزمه تی پێغه مبهر ﷺ عهدهقی خواره بۆوه بۆ جاری چوارهم پێغه مبهر ﷺ شه لاقی لێداو نه ی کوشت نه مه سپنه وه ی حوکمی کوشتن بوو).

ههشتهم: تهمن کردن دروسته بۆ نهو تاوانانه ی تۆل یه کس دیاری کراویان نه:

(عن أبي بُرْدَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا يُجْلَدُ أَحَدٌ فَوْقَ عَشْرَةِ أَسْوَاطٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ)^٢. نه بو بورده ی نه نصاری رهزای خوی لیبێ ده لێ: نهو له پێغه مبهری خوی ﷺ بیست ده یفه رموو (له ده قامچی زیاتر له کهس نادری جگه له تۆل یه که له تۆل دیاری کراوه کانی خودا).

(عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَبَسَ رَجُلًا فِي تُهْمَةٍ). له بهزی کۆپی حه کیمه وه له باوکیه وه له باپیره یه وه ده گێریته وه: که پێغه مبهر ﷺ پیاویکی به ندکرد له بهر تۆمهت و گومانیک که له سهری بوو).^٣

(١) رواة الترمذی (٤٩/٤) والنسائی فی الکبری (٣٧٣/٢) (٣٠٧٣) والبیزار (١٥٦٢) وهو حدیث حسن.

(٢) رواة البخاری (٦٨٤٨) ومسلم (١٧٠٨/٤٠).

(٣) رواة أبوداود (٣٦٣٠) والنسائی ٦٧/٨ و الترمذی (١٤١٧) وهو حسن.

نۆیه: دورست نیه دوعا له عهههق خۆر بکۆیت :

(عن عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَجُلًا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ كَانَ اسْمُهُ عَبْدَ اللَّهِ وَكَانَ يُلْقَبُ جِمَارًا وَكَانَ يُضْحِكُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ جَلَدَهُ فِي الشَّرَابِ فَأَتَى بِهِ يَوْمًا فَأَمَرَ بِهِ فَجُلِدَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ اللَّهُمَّ الْعَنَّهُ مَا أَكْثَرَ مَا يُؤْتَى بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا تَلْعَنُوهُ فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ إِلَّا أَنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ) ^١ عومهری کوری خهتاب رهزای خوای لیسی دهلی: پیاویک ههبوو له سهردهمی پیغه مبهردا ﷺ ناوی عهبدوللا بوو نازناوی لی نابوو به گوی درێژ، هه میسه قسهی خوشی دهکرد و پیغه مبهردی ﷺ دههینایه پیکه نین پیغه مبهرد شهلاقی عارهق خۆری لیدابوو جا پوژیکیان هینایان پیغه مبهرد ﷺ فرمانی کرد شهلاقیان دا شهجا پیاویک لهناو خه لکه کهدا وتی: خواجه نهفرینی لی کهیت چهند زۆر دهیهینن - بو شهلاق لیدان - پیغه مبهردیش ﷺ فرمووی: (نهفرینی لی مه که جا سویتندی خوارد من دهزانم بهراستی خوا و پیغه مبهرد کهی خوش دهوی).

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِسَكْرَانَ فَأَمَرَ بِضَرْبِهِ فَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِيَدِهِ وَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِعِصَايِهِ وَمِنَّا مَنْ يَضْرِبُهُ بِتَوْبِهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ رَجُلٌ مَا لَهُ أَخْزَاهُ اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَكُونُوا عَوْنَ الشَّيْطَانِ عَلَى أَخِيكُمْ) ^٢ نهبوهوریره - رهزای خوای لی بی - دهلی: پیاویکی سهرخوشیان هینا بو خزمهتی پیغه مبهرد ﷺ جا فرمانی کرد بهلیدانی نیت هه مان بوو به دهست لیدهدا و هه مان بوو به نهعه کهی لیدهدا و هه مان بوو به جل و بهرگه کهی لیدهدا جا کاتیک پویش پیاویک وتی: خوا ریسوای بکات! پیغه مبهردیش ﷺ فرمووی: مه بنه یارمهتی دهی شهیتان له دژی براکهتان).

(١) رواه البخاری (٦٧٨٠)

(٢) رواه البخاری (٦٧٨١)

تولې جهردهی و پیکری (الحرابة)

یه کم: پیتاسه کم: (حرابة) که سیکه یا زیاتر پي له پیتواران ده گری به ناشکرا مالیان لی دهنی یان دهیانکوژی یا گیانیان ده خاته مهترسیه وه پشت به هیزو توانا ده بهستی دووریش له به دهموه هاتن.

دووه: به شهکانی جهردهی و پیکری: چوار بهشی هدی نه مانن:

أ - نهوانی هرکس و کاروانیک به لایاندا تیپه پي دهیکوژن و سامانه کهشی ده بن .
 ب - نهوانی هرکس و کاروانیک به لایاندا پروات دهیکوژن به لام سامانه کهشی نابن .
 ج - نهوانی مال و سامانی کاروان و پیتواران ده بن به لام نایان کوژن وه دهست دریژی ناکه نه سر گیانیان .

د - نهوانی پیتواران ده ترسینن ، به لام نایان کوژن و مال و سامانیان لی ناسن .
 نه چوار به شه خرابترینان نهویه انه که خه لک ده کوژن و مالیان ده بن وه سوکترینان نهویه انه تهها خه لک ده ترسینن.

سی یه: حوکمی ههریه که له و چوار به شه :

أ - نهوانی پیتواران ده کوژن و سامانیان ده بن : پیوسته بکوژرتین پاشان به شوینیکي به رزدا سی پوژ هلواسرین - دوی شوردن و کفن کردنیان و نویژ له سر کردنیان ، چونکه به کاره کهیان کافر نه بوون -

ب - نهوانی تنها خه لکیان کوشتوه ، نهوه ده کوژرتینهوه و بهس، لیخوش بوونی کهس و کاری کوژراوه کان سزا کهیان له سر لانات، چونکه نه کوشتنه و هیان مافی خویه . لیخوش بوونی خه لک سودی نه .

ج - نهوانی تنها مال و سامانیان بردوه ، نهوه دهست وقاچیان به پیچه وانهوه ده پردیت، واته : دهستی راست له مچه کدا و قاچی چه پیان له قوله پیدا . جا نه گهر دوباره ی کردهوه دهست و

قاشه کهی تری دهبردیت . به مهرجی مال و سامانه که چاره که مسقالتیک شالتون بیت. نه گهر که متر بوو نهوه قازی ج ته می یه که به گونجاو بزانتیت دهیدات به سه ریدا .

- جیاوازی دز و ریگر نهویه دز به دزیهوه ماله که ده بات، به لام جهردهو ریگر به ناشکرا و به زور دهیبات شوینه کهی دوور له شارو ناوه دانیهوه .

د - نهوانه ی ته نها ریبار ده ترسینن : نهوه ته می ده کرین وه که به ندرکردن یا دوورخستنهوه .
 نه مه رای گهره ی موسلمانان چی به چاک بزانی نهویه ان له گهل ده کات دهشتوانی لیان ببوری نه گهر به رژه وهندی له وهدا بوو .

چوارهم: به لکهس نه م چوار هوکمه: به لکهی ریگری و نهو بهش و جورانه ی که باسان کرد نه م نایه ته پیروژهیه .

﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٣٣ ﴾ المائدة: ٣٣ . واته:
 بیگومان سزای نهو که سانه ی جهنگی دژی خواو پیغه مبه ره کهی ﷺ - ده کهن - جهرده ی و ریگری ده کهن - ههر نهویه بکوژرتین یا هه لواسرتین به دارا یان دهست و قاچیان به پیچه وانه به بردیت یان له شوتنی خویان دووربخزینهوه و به ندبکرتین نهو سزایه رسوا یی یه بویان له دونیا و له رژی دوایدا سزای گهره یان بو هیه ﴿

پینجه م: گهره ی موسلمانان ههر سزایه کیان بدات نازاده:

ریگرو جهرده گهره و پیشه وای موسلمانان ههر سزایه که خوی به رژه وهندی نیسلامی تیدابن ده توانن بیدات به سه ریاندا که له نایه ته کهدا هاتوه . چونکه پیغه مبه ره ﷺ به کیل لهو سزایانه ی دا سه عوره نیه کاندای دهست برین بوو . (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ نَاسًا مِنْ عُرَيَّةَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْمَدِينَةَ فَاجْتَوَوْهَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنْ شِئْتُمْ أَنْ تَخْرُجُوا إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ فَتَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا ». فَفَعَلُوا فَصَحُّوا ثُمَّ مَالُوا عَلَى الرَّعَاءِ فَقَتَلُوهُمْ وَارْتَدُّوا عَنِ الْإِسْلَامِ وَسَاقُوا ذَوْدَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-

عليه وسلم - فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَبَعَثَ فِي أَثَرِهِمْ فَأَتَى بِهِمْ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَمَلَ أَعْيُنَهُمْ وَتَرَكَهُمْ فِي الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا).^١ نه نه سی کورې مالیک - ره زای خوای لی بی - ده لی: که سانیګ له هوزی عوره نه هاتن بوخزمه تی پیغه مبر ﷺ له مه دینه تاو وهه وای مه دینه یان پیته کهوت - نه خوځ کهوتن - پیغه مبرې خواش پیغه رمون: (نه گهر ده تانه وې پرې ګه دهره وې مه دینه بو لای ووشره کانی زه کات نه غا شیرو میزیان بخونه وه) نه وانیش وایان کرد جا چاک بوونه وه - لهو نه خوځیږی له مه دینه توشیان بوو بوو - نه غا دایان به سر شوانی ووشره کانداهموویان کوشتن و پاشگه زیبونه وه له نیسلام و ووشره کانی پیغه مبریان دایه بهر و بردیان جا نه م هواله به پیغه مبر ﷺ گه یشت . جا هیژیکې نارد به شونیا نده هموویان هیئانه وه - بو مه دینه - جا ده ست و قاچیانې بری و چاویانی هه لکوزلی له حمره په^٢ فری دان تا مردن).

شه شه: نه گهر جهرده و پیکر په شیمان بیته وه :

نه گهر پیش نه وه ی ده ست گیر بکریت جهرده و پرېګر ته ویه بکن و په شیمان بڼه وه خویان بدن . به ده ست وه ، سزاو توله یان له سر لاده چیت . خوای گه وړه ده فرموو: ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَحِيمٌ﴾ (٣٤) المائدة: ٣٤ واته: جگهر له وانه ی که په شیمان ده بڼه وه پیش زالبون به سر یاندا تا بزنان که به راستی خوا لیبوره دی به به زه یه .

حه و ته م: توله ی هه لکه پرانده وه له نیسلام کوشتنه :

(عن عِكْرِمَةَ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَرَّقَ قَوْمًا فَبَلَغَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ أَنَا لَمْ أُحْرِقْهُمْ لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ وَلَقَتْلُهُمْ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ بَدَلٍ دَيْنَهُ فَأَقْتُلُوهُ).^٣ عیګره مه - ره زای خوای لی بی - ده لی: عه لی - ره زای خوای لی بی - که سانیګی سوتاند -

(١) رواه البخاری (٢٣٣) ومسلم (١٦٧١).

(٢) حره شونیکې بهر ده لانی ره شه له دهره وې مه دینه دا، نهو شونته بوو شوانه کانیان تیندا کوشتبو وه وې چاوه لکوزلیان نه وېر نه وان چاوی شوانه کانیان هه لکوزلیو .

(٣) رواه البخاری (٣٠١٧).

هه‌لگه‌پا‌بو‌ن‌ه‌وه - نهم هه‌واله به‌عبدوللای کورپی عباس گه‌یشت جا ووتی: نه‌گهر من بو‌وما‌یه نهم ده‌سوتاندن چونکه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فەر‌مو‌ویه‌تی: (به سزای خوا - که‌نا‌گره - که‌س سزا مه‌ده‌ن) وه‌ده‌م کوشتن وه‌ک پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فەر‌مو‌ویه‌تی (هه‌ر‌که‌س هه‌لگه‌پا‌یه‌وه له‌ئیس‌لام نه‌وه بیک‌وژن).

هه‌شته‌م: جادو‌وباز ده‌کوژیت :

نه‌وه‌که‌سه‌ی جادو‌وبازیت و جادو‌وبکات ده‌کوژیت چونکه جادو‌و به‌کێکه له‌تاوانه گه‌وره‌کان و کوفره^۱. که‌واته جادو‌وباز به‌هه‌لگه‌پا‌وه داده‌نریت و هه‌مان حوکمی هه‌یه .

خوای گه‌وره له باره‌ی هاروت و مارووته‌وه ده‌فه‌رمو‌وی: ﴿وَمَا يُعْلِمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَقَّ يَقُولَا إِلَّا مَا مَخْنُ فَتَنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ.....وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ

مِنْ خَلْقٍ﴾ البقرة: ۱۰۲ واته: وه‌که‌سیان فێرنه‌ده‌کرد تا پێیان ده‌ووت ئێمه هه‌ی تا‌قی کردنه‌وه‌ین جا نا‌گاداره کافرنه‌بیت وه‌بێ‌نگومان ده‌یزانی هه‌ر‌که‌س جادو‌و بکړی له‌پو‌ژی دوا‌یی هه‌چ به‌شیک‌ی نابێ .

نۆیه‌م: فال‌گه‌وه :

فال‌گه‌رنه‌وه جو‌زیکه له کوفر و بێ باوه‌ری چونکه له کاره‌که‌یدا شتانی‌ک ده‌کات که‌پێ‌ی بێ باوه‌ر ده‌بیت وه‌ک له فەر‌مو‌وده‌ی پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ هاتووه که‌باوه‌ر‌کردن به‌ فال‌گه‌رنه‌وه کوفره که‌واته نه‌وه که‌سه‌ی کاره‌که‌ده‌کات شیاوتره بێ باوه‌ر‌پێ نه‌گهر باوه‌ری به‌پاستی فال‌گه‌رنه‌وه که‌هه‌بێ .

(عن صَفِيَّةَ عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً).^۲ سه‌فه - ره‌زای خوای لی بی - له‌یه‌کێک له خێزان‌ه‌کانی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه - علیه‌سلام - له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رمو‌وی: (هه‌ر‌که‌س ب‌پروات بۆ‌لای فال‌چیه‌ک و پرس‌یاری شتیکی لی بکات چل پو‌ژ نو‌ژی لی وه‌ر‌نا‌گیریت).

(۱) بی‌وانه (کتاب‌الکبائر‌الذ‌ه‌بی ۴۵، ۴۶)

(۲) رواه مسلم (۲۲۳۰/۱۲۵)

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- »).^١ نه بوهره بیره - رهزایی خواى لى بى - ده گيرته وه كه پيغه مبهرى خوا - عليه سلام - فرمويه تى: (هه ريباوتيك بجيته لای هيزداريك يا له كۆمه وه بجيته لای نافرەتتیک يا بپروات بۆ لای فالتچيهك نه وه بيتگومان بى باوه پ بووه بهر نايينهى دابه زینراوه بۆ موحه مه د - عليه سلام -).

دهيه م: جنيودان به خوا و قورنان و پيغه مبهر - ﷺ - كوفره:

هه كهس جنيو بدات به خوا يا قورنان يا به پيغه مبهر ﷺ يا به سونه تى پيغه مبهر - ﷺ - يا به نيسلام، هه موو نه مانه كوفرى ناشكران نه وهى بيكات له نيسلام ده رچووه و هه لگه پراويه. (عن علي رضي الله عنه أَنَّ يَهُودِيَّةً كَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ ﷺ وَتَقَعُ فِيهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتَّى مَاتَتْ فَأَبْطَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَمَهَا).^٢ عه لى كورپ نه بوتاليب - رهزای خواى لى بى - ده لى: نافرەتتیکى جوله كه جنيوى ده دا به پيغه مبهر ﷺ وه قسه ي پيده ووت پياوتيك ده ستى خسته بينه قاقه ي تا مرد پيغه مبهريش خوينه كه ي به فيرۆدا.

(١) رواه أبو داود (٣٩٠٤) والترمذی (١٣٥) وابن ماجه (٦٣٩) وهو صحيح

(٢) رواه أبو داود (٤٣٦١) وهو حسن

تۆله سەندنهوه (القصاص)

یه کهم: پیتاسه کهس: (قصاص) له زمانی عەرەبی دا بە مانای شوین پێ هەلگرته
له پوشتندا .

وه له شهرع دا: مه بهست پێی تۆله سەندنه له تاوانبارێك به وێنه ی نهو زیانه ی گه یان دویتی به
که سیك له پرووی لاشه یی یه وه جاکوشتن بێت یان که متر له کوشتن .
دووهم: حوکمی تۆله سەندنهوه له شهرع دا:

واجبه تۆله له تاوانبار به سه نریت له بهرامبه ری تاوانه کهیدا، خوای گه وه ده فەرمووی: ﴿ کُتِبَ
عَلَيْكُمْ الْقَصَاصُ فِي الْقَتْلِ ﴾ البقرة: ١٨٧ واته: له کوژراوه کاندا تۆله سەندنه وه له سه ر نیوه
فه رزکراوه ونوو سراوه .

وه خوای گه وه ده فەرمووی: ﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَتَأُولَىٰ أَلَا لَبِيبٌ ﴾ البقرة: ١٧٩
واته: له تۆله سەندنه وه دا ژیا ن هه یه بو نیوه .

(قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صلى الله عليه وسلم) مَكَّةَ قَامَ فِي
النَّاسِ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَتَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ «... وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ، إِمَّا أَنْ يُغْدَى،
وَأِمَّا أَنْ يُقْتَلَ»^١ . نه بو هورهیره - ره زایی خوای لی بی - ده لی: کاتی خوای گه وه نازاد کردنی
شاری مه که ی بو پیغه مبه ر ﷺ ناسان کرد له ناو مه که ده هه ستایه پیه و سوپاس و
ستایشی خوای کردو پاشان فەرمووی: (نه وه ی که سیکی کوژراوه نه وه یه کی له م دوو ریگایه:
یا ن خوینی ده درێ یا ن - بکوژه که - ده کوژریته وه) .

له‌س‌ن یه‌م: کوشتنی موسلمان تاوانیک‌ی گه‌وره‌یه :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿النساء: ۲۹-۳۰

واته: خۆتان مه‌کوژن - یه‌کتر مه‌کوژن - بێگومان خوای به‌به‌زه‌یی یه‌ پێتان جا هه‌رک‌ه‌س نه‌و کاره‌بکات به‌ده‌ست درێژی وسته‌م نه‌و له‌ داهاتوودا ده‌خه‌ینه‌ ناگرتیکی به‌ هێزه‌وه‌ وه‌ نه‌وسزایه‌ش بۆ خوا ناسانه‌.

وه‌ خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ النساء: ۹۳ واته:

نه‌وه‌ی ئیماندارێک به‌نه‌نقه‌ست بکوژی نه‌وه‌ سزاکی ده‌ژه‌خه‌ هه‌میشه‌یی ده‌بی تێیدا وه‌ خوا خه‌شی لی گرتوه‌ و نه‌فرینی لی کردوه‌ و سزایه‌کی گه‌وره‌ی بۆ ناماده‌کردوه‌.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشُّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ).^۱ نه‌به‌وه‌ره‌یه - ره‌زایی خوای لی بێ - ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (خۆتان له‌ جه‌وت تاوانه‌ فه‌وتێنه‌ره‌که‌ ببارێزن) ووترا نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کامانه‌ن؟ فه‌رمووی: (هاویه‌ش دانان بۆخوا و جادووکردن و به‌ هه‌ق نه‌بی کوشتنی که‌سێک خوا کوشتنی جه‌رام کردوه‌ و مالتی هه‌تیوو خواردن و سوو خواردن وه‌له‌هاتن له‌ پۆژی پویه‌پویه‌وه‌دا و بوختان کردن بۆ ئافره‌تانی داوین پاک‌ی بێ ناگا یانی باوه‌رداران). (عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال قال النبي ﷺ أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ فِي الدِّمَاءِ).^۲ عه‌بدوللای کوپی مسعود - ره‌زایی خوای لی بێ - ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمووی: (یه‌که‌م شت دادگای ده‌کری له‌ نێوان خه‌لکدا له‌ کوشتندايه‌ - له‌ پۆژی دوايیدا -).

(۱) رواه البخاری (۲۷۶۶) ومسلم (۸۹).

(۲) رواه البخاری (۶۵۳۳) و مسلم (۱۶۷۸).

چوارهم: مهرجه کانی تۆله سەندنه وه:

چوار مهرج پێویسته بۆ تۆله سەندنه وهی کوشتن که نه مانەن:

أ - ده بێ تۆله لی سەندراوه که بائغ و ژیر بیت. چەندین جار بە لگهی ئەم بڕگەیه مان باس کردووه.

ب - باوک و دایکی کوژراوه که نه بیت ههروهها باپیره و نه نکیش نه بێ، ئەگەر وابوو تۆله ی لێناسه نرێ. (عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: لا يقاد الأب بابه).^۱ عومەری کۆری خەتتاب - رهزایی خۆای لی بێ - ده لێ: پێغه مبه ر ﷺ فەرمووی (باوک له بهرامبه ر کۆره که دا نا کوژرێته وه).

ج - کوژراوه که کوشتنی دورست نه بێ - چونکه موسلمانە یا خاوه ن په یانه سه رانه ده دات. د - کوژراو بکوژ بهرامبه ر بن - نابێ کوژراوه که که متر بیت له بکوژه که له به رنه وه کافر یا کۆیله یه بکوژه که شی موسلمان ی نازاده نا کوژرێته وه.

(قال علي رضي الله عنه قال رسول الله ﷺ ولا يُقتل مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ).^۲ عەلی - رهزایی خۆای لی بێ - ده لێ: پێغه مبه ر ﷺ فەرمووی: (موسلمان به کافر نا کوژرێته وه).

*** نایا پیاو به کوشتنی ئافره ت ده کوژرێته وه؟**

زانایان رایان جیاوازه به لām پای به هیزو هه لێژاره نه وه یه که ده کوژرێته وه. ئه یین مونزیر یه ک ده نگ ی زانایان ده گێرێته وه له سه ر کوشتنه وه ی پیاو به کوشتنی ئافره ت، ته نها رایه کی عەلی نه بێ که هه سن و عه تا لی ده گێرنه وه.^۳ (قال النبي ﷺ: وَأَنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ).^۴ پێغه مبه ر ﷺ ده فەرمووی: (... پیاو به کوشتنی ئافره ت ده کوژرێته وه).

*** وه ئافره تیش له بهرامبه ر پیاو دا ده کوژرێته وه:**

جیاوازی نه له نیوان زانایاندا که ئافره ت نه گەر پیاویک بکوژی ده کوژرێته وه .

(۱) رواه الترمذی (۱۴۲۲) و ابن ماجه (۲۶۶) وهو صحيح .

(۲) رواه البخاری (۶۹۰۳).

(۳) پروانه الاجماع ۶۵۳ و البخاری رواه معلقا فی صحیحه ۲۱۴/۱۲

(۴) رواه النسائی ۵۷/۸ (۴۸۵۳) وابن ماجه (۷۹۳) موارد و أنظر حديث (۶۸۹۴۵) فی صحيح البخاری.

پینجه م: جوړه کانس کوشتن:

أ - کوشتنی قهستی: نهو په کوشتنی که سیک بکات به شتی که به زوری به مبه سستی کوشتن به کار دی .

ب - هاو شپوهی قهستی: نهو نهییه تی لیدانی بیت به شتی مړو پی نامری بهو جوړه لیدانه .

ج - بهه له: نهو په مبه سستی لیدان نیه به لکو مبه سستی که سیک تریوه به لام بهر نم که وتوه .

شه شهم: کس و کارې کوژاو ده توان واز له توله سنده و بیتن و خوین و هرگن:
له حوکمی توله سنده نهو دا باسان کرد .

هوتهم: نهو نه نجامانې له کوشتن پهیدا ده بن:

أ - له کوشتنی هاو شپوهی قهستی و هه له دا بکوژ که فاره تی له سهره و خوینیش له سهر کهس

و کاری بکوژ که به ، خوی گوره دهر موی ﴿ وَمَا كَانِ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَّةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا

فَإِنْ كَانِ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانِ مِنْ

قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿

النساء: ٩٢ واته: بۆ نیماندار په وانیه که نیمانداریک بکوژی مه گهر به هه له . جاهر کهس

نیمانداریک به هه له کوشته نهو نازاد کردنی کویله یه کی نیماندار و تسلیم کردنی خوینیش

به کهس و کاری کوژراوه له سهره مه گهر بیبه خشن، به لام نه گهر کوژراوه که له قومیک بوو

دوړمنی نیوه بوون . به لام نهو کوژراوه نیماندار بوو نهو - بکوژه که - کویله یه کی نیماندار

نازاد بکات . وه نه گهر نیمانداره کوژراوه که له ناو قومیکدا بوو په یمان له نیوانتاند هه بوو ده بن

خوینیک بدری به کهس و کاری و کویله یه کی نیمانداریش نازاد بکات جا نه گهر - بکوژه که -

نهو نه بوو نهو ده بن دوومانگ له سهریه که به وژوو بیت - نم بریاره لی بوور د نه له لایه ن

خواوه وه خواش هه میسه زاناو کار به جی یه .

وہ پیغمبر ﷺ دەر مووی: (عَقْلُ شَيْبَةِ الْعَمْدِ مُغْلَظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ)^۱
(خوینی کوشتنی هاو شیوی قەستی خوینیکی ئەستور کراوە وەک خوینی قەستی وایە بەلام
بکۆژە کە ی نا کوژیتمەو).

ب - کوشتنی قەستی :

کەس و کاری کوژاوە کە سەرپشکن لە نیوان کوشتن و خوین وەرگرتن، خۆی گەورە دەر مووی:
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى
فَمَنْ عَفَى لَمْ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَإِنْبَاحٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ

وَرَحْمَةٌ مِّن رَّبِّكَ فَمَنْ أَعَدَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ البقرة: ۱۷۸. واتە: ئەو کەسانە ی
برواتان هێناوە لە کوژاوە کاندای تۆلە سەندنەو تان لەسەر پێویست کراوە - بەیە کسانێ - نازاد
بە نازاد و بەندە بە بەندە و مێینە بە مێینە جا هەر کەس لە بەشیکی خوینە کە بە خشارا لە لایەن
برایەکی ئایینیەو، دەبی - خزمە کانی تر - پەڕەو ی بکەن بە باشی بکوژی خوینە کە بدات
بە چاکی ئەمە سوک کردن و بەزەبی یە لە پەرەردگارتانەو . ئەجا پاش ئەمە هەر کەس دەست
دریژی کرد ئەو سزایی سەختی بۆ هەبە .

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال: ... وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إِمَّا أَنْ يُوْدِيَ
وَإِمَّا أَنْ يُقَادَ....).^۲ ئەبو هوریرە - رەزایی خۆی لێ بی - دەلی: پیغمبر ﷺ فر مووی:
(.... ئەو ی کە سێکی کوژرا ئەو یە کە لەم دوو پێگایە: یان خوین دەدری یان
دە کوژیتمەو....).

ئەم خوین دانە بە کوشتنە کە واجب نەبوو بە لکو ئەم خوینە لە جیاتی کوشتنەو یە، لە بەر ئەو
دەتوانن لەسەر شتیکی تر جگە لە خوین پێکەوون بە لە خوینە کەش زیاتریت بە بەلگە ی ئەم
فرمودە یە: (عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده أن رسول الله ﷺ قال من قتل مؤمناً
مُتَعَمِّدًا دُفِعَ إِلَى أَوْلِيَاءِ الْمَقْتُولِ فَإِنْ شَاءُوا قَتَلُوا وَإِنْ شَاءُوا أَخَذُوا الدِّيَةَ وَهِيَ ثَلَاثُونَ حِقَّةً

(۱) رواه أحمد وأبو داود سند صالح

(۲) رواه البخاری (۱۱۲، ۶۸۸۰) ومسلم (۱۳۵۵).

وَلَلَّاتُونَ جَذَعَةً وَأَرْبَعُونَ خَلْفَهُ وَمَا صَلَحُوا عَلَيْهِ فَهُوَ لَهُمْ وَذَلِكَ لِتَشْدِيدِ الْعَقْلِ^١.
 شوعدیب له باوکیه وه و له باپریه وه ده گپریته وه که پیغه مبهري خوا ﷺ فرموي: (هر که س به قهستی که سینک بکوژی ده درېته ده ست که س وکاری کوژاوه که ، نه گهر وویستیان ده یکوژن وه نه گهر وویستیان خوین وهرده گرن که بریتیه له سی حیقہ^٢ و سی جهزه عه^٣ و چل خلیفه^٤ نه وه خویننی کوشتنی قهستی یه ، نه وه ش له سهری ریکه ون نه و مافی خوینانه ، نه وه ش بز قورس و گرنکی خوینه).

به لام به خشینی به خورایی چاکتروگه وهره تره خوی گه وره ده فرموي ﷺ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ الْبَقَرَةُ: ٢٣٧. واته نه گهر لیبورنتان هبې بیبه خشن نه وه له پارترکاری یه وه نزیکته . (عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ قال: وما زاد الله عبداً بعفوٍ إلا عزاً).^٥ نه بو هوره یه (په زای خوی لی بی) ده لی پیغه مبهري ﷺ ده فرموي: (هر به نده یه که لیبورده بیت خوا زیاتر سهر به رزی ده کات).

هه شتم: تولهی کوشتنی هه له:

تولهی کوشتنی هه له خوین دان و که فاره ته وه که خوی گه وره ده فرموي: ﷺ وَمَا كَانَ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنَ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

(١) رواه الترمذی (١٤٠٦) وابن ماجه (٢٦٢٦) وهو حسن.

(٢) حیقہ: ووشریکه س سالی تهاو وکردبې و چوینته چوارساله وه.

(٣) جهزه: مېړنکه سالیکی تهاو وکردبې و چوینته سالی دووه مېړیا ووشریکه له سالی پیغه مده بې.

(٤) خلیفه: ووشریکه ناووس بیت و به چکه ی له سکدا بې .

(٥) رواه مسلم (٢٥٨)

النساء: ٩٢. پیشتر مانامان کردوه.^١

نۆیه م: خۆین دانی کوشتنی هه له ده که ویتنه سه کس و کاری بکوژه که :

که فاره تی کوشتنی هه له که کۆیله نازاد کردنه نه گهر نه بوو دوومانگ به پۆژوو بوونه له سه ره بکوژه که به به لام خۆیندانه که ی له سه ره کس و کاری ته ی له سه ری باوکیه وه که به عه سه به ناوده برین .

(عن أبي هريرة أنه قال قضی رسول الله ﷺ في جَنینِ امرأةٍ من بني لَحْيَانَ سَقَطَ مَيِّتًا بِعُرَّةِ عَبْدِ أُمِّهِ ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قَضَىٰ لَهَا بِالْعُرَّةِ تُوفِّيَتْ فَقَضَىٰ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَنْ مِيرَاثَهَا لِبَنِيهَا وَزَوْجِهَا وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا).^٢ نه بوهوره یه - ره زای خوی لی بی - ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ ده ریاری کوری ی نافرته تیکی به نی له حیان که به مردووی له بارجوو - نافرته تیکی تر شتیکی پیاکیشاو وای لیها ت - خۆینه که ی به به نده یه که یا که نیه کیک دانا پاشان نهو نافرته ی بریاری بۆدرا مرد، جا پیغه مبه ره ﷺ بریاری دا که میراته که ی بۆ مندال و میرده که یه تی خۆینه که ش - که له سه ری بوو - له سه ره کس و کاری نافرته مردووه که یه .

دهیه م: کوشتنه وه به لیخۆش بوونی یه کییک له کس و کاری کوژاو نامیتن:

چونکه کوشتنه وه یا خۆین وهرگرتن مافی کس و کاری کوژاوه که یه و ده توان هه ری که له و دووانه هه لبۆزین وه پیشتر له فهرمووده ی نه بوهوره یه دا باسکرا، جانگهر هه موویان لی خۆش بن کوشتنه وه نامیتن و نه گهر یه کیکیان لی خۆشیت هه ر ناکوژیتته وه چونکه به ش ناکریت و خۆین ده دریت پیان .

(عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قضی رسول الله ﷺ أَنْ يَعْقِلَ الْمَرْأَةَ عَصَبَتُهَا مَنْ كَانُوا وَلَا يَرْتُوا مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا مَا فَضَلَ عَنْ وَرَثَتِهَا وَإِنْ قُتِلَتْ فَعَقَلَهَا بَيْنَ وَرَثَتِهَا فَهُمْ يَقْتُلُونَ قَاتِلَهَا).^٣ عه مری کوری شو عیب له باوکیه وه و له باپی ری وه ده گپرتته وه ده لی: (پیغه مبه ری خوا

(١) له برگی (٧) ی (أ) دا لایره ٦٣٦

(٢) رواه البخاری (٦٧٤٠) و مسلم (١٦٨١/٣٥).

(٣) رواه أبو داود (٤٥٦٤) والنسائی (٤٨٠١) وابن ماجه (٢٦٤٧) وهو حديد حسن .

ﷺ بریاری دا کس و کاری نافرته - ی بکوژ - خوینی بډ بدن' شو که سانه ی هر که س بن هیچ میراتیش لهو نافرته نابن - نه گهر مرد - جگه له وې له میراتگرانی زیادی ، به لام نه گهر بکوژریت خوینه کې له نیوان میراتگرانیدا دابهش ده کریت جا هر نهوانیش ده توان بکوژه کې بکوژنه وه یان - خوینی لی سهن -) .

یانزه یه م: نه گهر له ناو میراگرانی کوژاوه که دا مندا ل هه بوو ، چا و پروان ده کړی تابا لې ده بې . سهیری پر گه ی پیشوو بکه ، چونکه هه موو میراتگرانی خاوه ن بریارن بډ کوشتنه وه ی خوین لی سندنې .

دوانزه یه م: توله سندنه وه نابن نه گهر هوپه کې ده ست دریځی پوسه کړا و بوو :
(عن عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَجُلًا عَضَّ يَدَ رَجُلٍ فَنَزَعَ نَبِيَّهُ فَأَخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَعْضُّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ كَمَا يَعْضُّ الْفَحْلُ لَا دِيَةَ لَهُ).^٢ عیمرانی کورې حوصه بن - رهزای خوی لی بې - ده لئ: پیاوړیک گازی گرت له ده ستی پیاوړیک جا کابراش به توندی ده ستی له ده می گازگره که ده رهینا جا هه ردوو که لبه ی پیشه وه ی که وتن ، نه غجا شکاتیان هینا بډ خزمه تی پیغه مېهر ﷺ فهرمووی: (یه کیکتان گاز ده گریت له براکې هه چوړنیک ناژه لئ نیر گاز ده گرئ هیچ خوینی نیه) .

سیانزه یه م: چند کس له کوشتنی که سیکا به شدار بن :
نه گهر چند که سیک که سیک بکوژن نه وه هه موویان ده کوژرینه وه ، (عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ غُلَامًا قَتَلَ غِيلَةً فَقَالَ عُمَرُ لَوْ اشْتَرَكْتَ فِيهَا أَهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتَهُمْ).^٣ عه بدوللای کورې عومهر - رهزای خویان لی بې - ده لئ: کوریکې گنج به فیلنیک کوژا - له لایه چند که سیکه وه - جا عومهر وتی: نه گهر خه لکی صه نعا له کوشتنی دا به شداریان بکرا دایه هه هه موویانم ده کوشت - له توله ی دا .

١) نه وانه خزمی نافرته که ن له سهری باوکیه وه خوینیان ده که ویته سر به لام میراتی شو که سنا بن مگهر له میراتگرانی پیښته وه .

٢) رواه البخاری (٦٨٩٢) ومسلم (١٣٠٠/١٦٧٣) .

٣) رواه مالك في الموطأ ٢/ (٨٧) (١٣) والبخاری تعليقا ٢٢٧/١٢ (٦٨٩٦) باسناد صحيح الى عمر .

چواردەیهەم: نەندامەکان و بریندارى لەش تۆلەیان ھەبە :

نەگەر نەندامێکی لەشی مڕۆڤ وەك چاو گوێ و دەست و قاچ لەكارخرا یانەمانەو تۆلەى ھەبە لەتاوانبارەكە، ھەروەھا شوێنێكى برینداركرا ئەو تۆلەى برینداركردنەو ھەبەتى وەك خۆى نەگەر نەدەكرا دەبێ خۆین بدات . خۆای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَكَبَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۖ ﴾ المائدة: ۴۵ . واتە: لەتەوراتدا پێتوستان كرد لەسەریان كەبێگومان كەسێك لەبانى كەسێكدا دەكوژیتەو وە چاو لەباتى چاو وەلوت لەباتى لووت وە گوێچكە لەباتى گوێچكە وە ددان لە باتى دداندا و وەزامەكانیش تۆلەیان زامداركردنەو ھەبەتى دەست درێژ كرانە .

(عن أَنَسٍ أَنَّ أُخْتَ الرَّبِيعِ أُمَّ حَارِثَةَ جَرَحَتْ إِنْسَانًا فَأَخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْقِصَاصَ الْقِصَاصَ فَقَالَتْ أُمُّ الرَّبِيعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْقُضُ مِنْ فُلَانَةٍ وَاللَّهِ لَا يُقْتَصُّ مِنْهَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أُمُّ الرَّبِيعِ الْقِصَاصُ كِتَابُ اللَّهِ قَالَتْ لَا وَاللَّهِ لَا يُقْتَصُّ مِنْهَا أَبَدًا قَالَ فَمَا زَالَتْ حَتَّى قَبِلُوا الدِّيَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ). ' ئەنەس - رەزای خۆای لى بێ - دەلێ: خوشکینکی روبەیع کە ئومو حاريسە، کەسێکی بریندارکرد جا سکالایان ھێنا بۆ خزمەتى پێغەمبەر ﷺ پێغەمبەرى خواش ﷺ فەرمووی: (تۆلە سەندنەو تۆلە سەندنەو) دایکی روبەيعیش دەلێ: ئایا تۆلە لە فلان ئافرەت دەکرتەو؟ سویند بە خوا تۆلەى لى ناکرتەو پێغەمبەرىش ﷺ فەرمووی: (سبحان الله ئەى دایکی روبیع تۆلە سەندنەو فەرمانى خوايە) ئەویش دەلێ: نەبەخوا نابێ ھەرگیز تۆلەى لى بکەیتەو ئەنەس دەلێ: بەردەوام ئەو ژنە ھەروای دەووت تا وەكو بە خۆین وەرگرتن رازی بوون، پێغەمبەرىش ﷺ فەرمووی: (لەناو بەندەکانى خوادا کەسى واهەبە نەگەر سویند بەخوا بخوات داواکەى بۆ بەجێ دێنى و سویندەکەى ناخات).

پانزېم: مهرجه کانی تۆله سندنه وې نه دامة کانی له ش :

مهرجه کانی کوشتن پېشتېر باسماي کردن هموو نهو مهرجانه له تۆله کردنه وې نه دامة کانی له ش دا پتوتسته بن له گه ل نه م مهرجانه ی تردا که نه مانه:

أ - نه دامة نه وکسه ی تۆله ی لی ده سهرې هه مان نه دامة ده ست بو سهر درېژکراوه که بیت . ده ستی راست ده پردرېت نه گهر ده ستی راستی کابرای برپوه یا په نچه گهره به په نچه گهره

ب - نابې یه کیک لهو دوو نه دامة له کارکه وتووېت ده ستیکی ساغ نابردرېت له جیاتی ده ستیکی له کارکه وتوو با تاوانباره که ش پازی بیت، به لام ده ستی له کارکه وتوو ده پردرېت له جیاتی ده ستی ساغ .

ج - نهو نه دامة ی تۆله ی بۆده کرېتته وه ده بی له جومگه یه کدا یا شوینیکي دیاری کراودا برایت وه کو گوپچکه نه گهر وانه بوو وه برینداری یا درز تیپوون یا برین له شوینیکدا بو که جومگه نیه یا دیاری کراو نیه نهو تۆله سندنه وه دروست نیه ، چونکه ناتوانریت وه که یه بن که مهرجه له تۆله سندن دا هه بی.

خوینی کوژا و نەندامەکان (الدیات)

یه کەم: پیتناسە کەس: (دیه) لەزمانی عەرەبی دا بە خوین دانی کوژراو دەوتریت .
 وه له شعرع دا: ئەو مال و پارەیه کە پێویستە تاوانبار بیدات بەهۆی تاوانە کە یەو کوشتن بیت
 یا کە مەر لە کوشتن دەدریت بەو کەسە تاوانی بەرامبەر کراوە یان بەخاوەن و خزمانی. لەووشتریا
 نرخە کە ی دەدریت .

دووهم: جۆرەکانی خوین: خوین لەرووی تاوانە کە یەو دەبێتە دووبە شەو: :
 أ- خوینی گیان: ئەو خوینە یە لەبەرەمبەر کوشتنی کە سیکدا بە ناپەوا دەدریت .
 ب- خوینی ئەندامەکان: ئەو خوینە یە لەبەرەمبەر بڕین و لەکارخستنی ئەندامیکدا دەدریت .
 * بەلگەی خویندان و خوین وەرگرتن ئەم ئایەتە یە ﴿وَمَا كَانُ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا خَطَاً فَإِنْ كَانِ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾
 النساء: ٩٢. پێشتر مانامان کردووە.^١

سێ یەم: جۆرەکانی خوین لە یووس بە نەنقەست یا هەلە کوژراو: :

أ- خوینی ئەستور کراو: کە خوینی کوشتنی بەقەستی و یا بە هاویشیوێ قەستی .
 ب- خوینی سووک: کە خوینی کوشتنی هەلە یە .

چوارم: نندازنې خوینې موسلمانیکې پیاو :

خوینې موسلمانیکې پیاو سده ووشتره یان دووسده ره شه و لاخ یان دوون ههزار مهرویزن یان ههزار مسقال نالتون یا دوازه ههزار دیره مه .

(عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَنْ قُتِلَ خَطَاً فَدَيْتُهُ مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ ثَلَاثُونَ بَنَتْ مَخَاضٍ وَثَلَاثُونَ بَنَتْ كَبُونٍ وَثَلَاثُونَ حِقَّةً وَعَشْرَةٌ بَنِي كَبُونٍ ذُكُورٌ ». قَالَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يُقَوِّمُهَا عَلَى أَهْلِ الْقُرَى أَرْبَعِمِائَةَ دِينَارٍ أَوْ عِدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ وَيُقَوِّمُهَا عَلَى أَهْلِ الْإِبِلِ إِذَا غَلَّتْ رَفَعَ فِي قِيمَتِهَا وَإِذَا هَانَتْ نَقَصَ مِنْ قِيمَتِهَا عَلَى نَحْوِ الزَّمَانِ مَا كَانَ قَبْلَ قِيمَتِهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مَا بَيْنَ الْأَرْبَعِمِائَةِ دِينَارٍ إِلَى ثَمَانِمِائَةِ دِينَارٍ أَوْ عِدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ. قَالَ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ مَنْ كَانَ عَقْلُهُ فِي الْبَقَرِ عَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتِي بَقْرَةٍ وَمَنْ كَانَ عَقْلُهُ فِي الشَّاةِ أَلْفِي شَاةٍ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ الْعَقْلُ مِيرَاثٌ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ عَلَى فَرَائِضِهِمْ فَمَا فَضَلَ فَلِلْعَصَبَةِ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يَعْقَلَ عَلَى الْمَرْأَةِ عَصَبَتُهَا مَنْ كَانُوا وَلَا يَرْتُونَ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا مَا فَضَلَ عَنْ وَرَثَتِهَا وَإِنْ قُتِلَتْ فَعَقْلُهَا بَيْنَ وَرَثَتِهَا وَهُمْ يَقْتُلُونَ قَاتِلَهَا).^١ عه مری کوری شوعیب ده گپرتتوه له باوکیوه له باپیریوه عه بدولای کوری عومر- ره زای خوايان لیبتی - که پیغه مبهری خوا ﷺ فمرموویه تی: (هه رکس به هه له بکوژریت نه وه خوینته که ی سده ووشتره: سی ووشتریان میینه یه ک سالی پی له دوو سال بن و سی یان میینه ی دوو سالی پی له سی سال بن و سی یان میینه ی سی سالی پی له چوار سال بن ده یان ووشتری سی سالی پی له چوار سالی نیرین . وه عه بدولای ووتی: پیغه مبهری خوا ﷺ به چوارسده دینار - مسقال نالتون - بۆ خه لکی شاره کانی داشکانه وه یا بهرام بهر که ی له زیو وه به پی ی کاته کانی نرخ ی ووشتری دیاری ده کرد، بۆ نه وانه ی خاوه ووشترن نه گمر گران ببوایه نرخه کی به زرده کرده وه وه نه گمر هه رزان ببوایه نرخه کی کم ده کرده وه به گویره ی کات نرخه کی ده گنورا جا نرخ ی له سهرده می پیغه مبهردا ﷺ له نیوان چوارسده دینار تا هه شت سده دیناردا بوو یان بهرام بهر که ی له زیو، وه پیغه مبهر ﷺ بریاری دا بۆ نه وه ی ره شه و لاخ ی هیه که

(١) رواه أبوداود (٤٥٤) والنسائی (٤٨٠١) وابن ماجه (٢٦٣٠) وهرحسن.

دووسەد مانگا بەدن وه ئەوەش مەر و بزنی هەیه دوو هەزار مەر و بزنی بەدن وه پێغەمبەری خوا ﷺ پڕیاری دا کە خۆین میراتە لەنیوان میراتگرانی کوژراوە کەدا بەگۆترە بەشەکانیان - لەمیرات - هەر چیشی زیادبوو ئەو بە عەصەبەیه . وه پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو خۆیتە لەسەر ئافرەتە عەصەبەکانی بیدەن هەرکەس بن وه هیچ میراتی لێناوەن مەگەر ئەوێ لەمیراتگران زیاد بیت وه ئەگەر بکوژریت ئەو خۆیتە کە لەنیوان میراتگرانی دا داوەش دەکریت وه هەر ئەوانیش بکوژی ئافرەتە کە - دەکوژنەوه - .

پینجەم: ئەندازەس خۆینی گاور و جوله کەس پەیمان لەنەستۆ :

خۆینی خاوەن نامەکان لە گاور و جوله کە ئەگەر لە سایە ئیسلامی دا دەژیان و سەرانیان دەدا و پەیمان لە ئەستۆیاندا بوو، ئەو خۆینی نیوەی خۆینی موسلمانە، (عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده عن النبي ﷺ قال دية المعاهد نصف دية الحر).^١ عەمری کۆری شوعەیب لە باوکیهوه لە باپیریهوه دەگیریتەوه کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (خۆینی خاوەن پەیمان - گاور و جوله کە - نیوەی خۆینی کەسیکی نازادی - موسلمانە -).

شەشەم: خۆینی ئافرەت و ئەندامەکانی:

خۆینی ئافرەت نیوەی خۆینی پیاو ، ئەندامەکانیشی بە هەمان شێوەیه ئەگەر لە سێ یەکی خۆین زیاتر بوو .

(عن شريح قال أتاني عروة البارقي من عند عمر أن جراحات الرجال والنساء تستوي في السن والموضحة وما فوق ذلك فدية المرأة على النصف من دية الرجل).^٢ شوریح دەلی: عوروهی باریقی لەلایەن عومەرەوه - رەزای خۆای لیبێ - هات بۆ لام : کەبرینه کانی پیاوان و ئافرەتان یە کسانن - لە خۆیتدا - لە ددان و برینیکدا ئیسقان دەرخابە لام لە سەر و ئەوێ ئەو خۆینی ئافرەت نیوەی خۆینی پیاو . ئەمە رایێ زۆریه زانایانە .

بەلام لەبەر امبەرشدا رایەکی تریش هەیه دەلی: تاسێ یەکی خۆین ئافرەت و پیاو یە کسانن لە سێ یەک بە سەرەوه خۆینی ئافرەت نیوەی خۆینی پیاو . عەمری کۆری شوعەیب لە باوکیهوه

(١) رواه ابوداود (٤٥٨٣) والترمذی (١٤١٣) والنسائی (٤٥/٨) وابن ماجه (٢٦٤٤) وهو حبيب حسن.

(٢) رواه ابن أبي شيبة والبيهقي ٩٥/٨ - ٩٦ باسناد صحيح.

لە باپیریەوه دەگیریتەوه که پێغه مەبر (ﷺ) فەرموویەتی: (خوینی ژن وەك خوینی پیار وایە تا دەگاتە سێ یەکی خوینی پیار).^١

هەوتەم: خوینی کۆریە:

ئەگەر کۆریەیهك بمری بەهۆی دەست درێژی بۆ سەردایکی بە قەستی یان بەهەڵە و دایکی نەمرد ئەوه بەشە خوینتیک واجب دەبێت، جا چ بەمردووی لە دایک بێت یان هەر لەسکی دایکیدا بمریت کۆر بێت یا کچ .

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: اقْتُلْتُ امْرَأَتَانِ مِنْ هَذَيْلٍ فَرَمْتُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلْتَهَا وَمَا فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ دِيَّةَ جَنِينِهَا عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ، وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا وَوَرَثَتِهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ قَالَ حَمَلُ بْنُ الثَّابِغَةِ الْهَذَلِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أُغْرِمُ مَنْ لَا شَرْبَ وَلَا أَكْلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهْلَ فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطْلُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: «إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ». مِنْ أَجْلِ سَجْعِهِ).^٢ ئەبوهورەیرە - رەزایی خوای لیبی - دەڵێ: دوو ژن لە هۆزی

هوزەیل دەبن بە شەریان یەکیکیان بەردێك دەگریتە ئەوهی تریان دەیکوژیت لەگەڵ منداڵەکی سکیدا، جا لای پێغه مەبر (ﷺ) شکات دەکەن، پێغه مەبریش (ﷺ) بریاری دا خوینی کۆریە که بەشە خوینتیکە بە بەندەیهك یان کەنیزەیهك ، و بریاری دا خوینی ژنەكەش لەسەرکەس و کاری ژنە بکوژەکیە. میراتی ژنە (کوژراوەکی) دا بە کۆرەکی ئەوانە ی لەگەڵیدا بوو جا هەمەلی کۆری نابێغە ی هوزەلی دەڵێ: ئەی پێغه مەبری خوا (ﷺ) چۆن خوینی کەسێك ببیژم که نه ناوی خواردۆتەوه و نەنانی خواردوو نەقسە ی کردوو و نەهاواری کردوو جا وێنە ی ئەو جوړەکەسە خوینی نیە بە فیژۆدەروات . پێغه مەبریش (ﷺ) فەرمووی (ئەمە لەبرادەرانی کۆلەنانی و فالچیەکانە) لەبەر ئەو بەیت و بالۆرە ی که ووتی).

بەلام ئەگەر منالە که بەزیندووی لەدایک بوو پاشان مرد ئەوه خوینکی ئەواو دەکەوێتە سەر لی دەره که .

(١) رواه النسائي (٤٥/٨) والدارقطني (٩١/٣).

(٢) رواه البخاري (٥٧٥٨) ومسلم (١٦٨١).

جا نه گەر کوپ بوو ئەوه سەد ووشتر خۆینە کە یەتی و نه گەر کچ بوو پەنجا ووشتر خۆینە کە یەتی .
چونکە ئیمە دلتیا بووین کە مردنە کە بەو لیدانە بوو کە لە دایکی دراوێ جا وەک کۆرپە نەبێت
واپە .

ههشتهم: نه دازەس خۆینی نه داسەکان و برینس سەر و چاو:

هەردوو چاو هەردوو لێر و هەردوو دەست و هەردوو قاج و هەردوو هێلکە ی گۆون خۆینی
هەریەک لەم جووتانە خۆینی مەزۆفیکێ تەواو ، یەک دانەیان نیوێ خۆینە کە یە . هەروەها لووت
و زمان و کێر خۆینکی تەواو . وە برینیک بگاتە پەردە ی سەر مۆخ یا بگاتە ناوسکی سێ
یەکی خۆینی دەست بۆ سەردرێژکراو کە یە و بە لەجێ چوونی ئیسقان لە دە یەک و نیو خۆینە
١٠ / ١,٥

نۆیەم: خۆینی برینەکانس سەر و دەم و چاو کە دە جۆن :

- ١ - الخارصة: ئەو یە پێستە کە لا بات و خۆینی لێ نەیت .
- ٢ - الدمية: ئەو یە خۆینی لیبێت .
- ٣ - الباضعة: ئەو یە جگە لە گۆشتە کەش لەت بکات .
- ٤ - التلاحمة: ئەو یە برینە کە زۆر بڕواتە ناو گۆشتە وە .
- ٥ - السمحاق: ئەو یە لەنیوان برینە کەو ئیسکدا پەردە یەکی تەنک مایێت .
- نەم پێنجە پێیان دەوترێت (شجاج) نه تۆله سەندنەو یان هە یە نه بەشیکێ خۆین بەلکو
پارە یەکی بۆ دادەنرێت بەقەدەر زیانە کە ی لێی کەوتوو لەلایەن قازیووە .
- ٦ - الموضحة: ئەو برینە یە بگاتە ئیسکەکان ئەو پێنج ووشتری دەکەوێت .
- ٧ - الهاشمية: ئەو یە ئیسکە کە ی وورد کردبێ و شکاندبێتی ، ئەمیش دە ووشتری دەکەوێت .
- ٨ - المنقلة: ئەو یە ئیسکە کە لەجێ ببات ، کە پانزە ووشتری دەکەوێت .
- ٩ - المأمومة: ئەو برینە یە کە لە نیوان ئەو و مۆخی سەردا پەردە یەکی تەنک هە یە ئەمە سێ
یەکی خۆینی دەکەوێت .
- ١٠ - الدامغة: ئەو برینە یە بگاتە مۆخی سەر ئەمەش سێ یەکی خۆینی دەکەوێت .

دیهه: کهې خوین نهستور دهکړیت :

خوینې قهستی و هاوښتوې قهستی نهستور دهکړیتوه وه زانایان یهک دهنگن که نهستورکړدنې خوین تهنھا له ووشر دایه نهک نالتوون و زیروزوو وپاره .

یانزهیهه: چوڼ خوین نهستور دهکړیت:

خوین نهستورکړدن - قورس کړدن - له ووشر دایه نهوه سهد ووشر که چلیان ناوس بن .
(قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا إِنَّ دِيَةَ الْخَطِئِ شِبْهُ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ مِنْهَا أَرْبَعُونَ فِي بَطْنِهَا أَوْلَادُهَا»).' پیغه مېهر ﷺ ده فرمووئ: (ناگادارین بینگومان خوینې کوشتنې ههلهې هاوښتوې قهستی نهوهیه به قامچی و داردهست بیت، سهد ووشر که چلیان بهچکه له سکياندا بیت).

سوێند خواردنی کوشتن (القسامة)

یه کەم: پێناسە کەس: (قسامة) لەزمانی عەرەبی دا: ناو و بۆ ئەو سوێندانە ی کەس و کاری کوژراوە کە دەبخۆن یا ناو و بۆ سوێند خۆرە کان .

و لەشەرەدا : پەنج سوێندە کەس و کاری کوژراوە کە دەبخۆن کاتێک گومان دەکرێت کەسێک کوشتبێتی لەگەڵ بوونی نیشانه لەسەر نزیکێ ئەو گومانە لەپاستیەو . یان پەنجاکەس لەگومان لێکراوە کان پەنج سوێند دەخۆن ئەگەر هیچ نیشانه یەک نەبوو ئەو گومانە بەهێز بکات .

ئەم جۆرە سوێند خواردنە کاتێکە کە کەسێک بە کوژراوی بدۆزێتەو کەس نەزانی کێ کوشتوویەتی جا ئەو کەسانە ی گومان هەیە بکوژە کە لە ناویاندا بێت پەنج کەسیان لێ سوێند دەدرێ ئەگەر نیشانه یەکی ناشکرا هەبوو کە یەکیکیان یان هەموویان کوشتوویانە، جا ئەگەر لە گوندێکدا بوو هەموویان سوێند دەدرێن یا لە نێوان دوو گوندادا بوو ئەو یان نزیکترە . لە کوژراوە کەو سوێند دەدرێت .

ئەم سوێند خواردنە پێش ئیسلام هەبوو و یە کەم کەسێک کاری پێ کردوو وەلیدی کوپی موغیرە بوو پاشان کە ئیسلامیش هات بەچەند بنەما و مەرجێک هێلایەو کە دواتر باسیان دەکەین .

دووەم: بەلکەس پەوایس و دروستی سوێند خواردنی کوشتن:

ئەم شیوێ سوێند خواردنە لەسەر کوژراو پێچەوانە ی ئەو یاسایە کە (البينة على المدعي واليمين على المدعى عليه).^١ پێغه مبه ر ﷺ دەفەرموی: (داواکار دەبێت شایەتی هەبێ و داوا لێکراویش سوێند خواردنی لەسەرە).

(عن الأشعث بن قيس رضي الله عنه قال: كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ أَرْضٌ بِالْيَمَنِ فَخَاصُمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: هَلْ لَكَ بَيْنَةٌ؟ فَقُلْتُ: لَا قَالَ: فِيمِئْتُهُ. فِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ

(١) رواه الترمذی (١٣٥٦) والبيهقي (١٥٢/١٠) وهو حديث صحيح .

شَاهِدَاكَ أَوْ يَمِينُهُ). ^١ نه‌شعه‌سی کورپی قه‌یس - ره‌زای خوای لی بئی - ده‌لئی: له‌نیوان من و پیاوی‌کدا کیشه‌یه‌ک هه‌بوو له‌سهر زه‌ویه‌ک له‌یه‌مه‌ن جا منیش شکاتیم لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد جا فهرمووی: (نایا شایه‌تت هه‌یه) ووتم: نه‌خیر، فهرمووی: (جا سویتندی نه‌و ده‌دریت) له‌ریوایه‌تیکی ترده فهرمووی: (تۆ دوو شایه‌ت بینه‌ یان سویتند خواردنی نه‌و).

به‌لگه‌ی قه‌سامه: (قال أبو سلمة بن عبد الرحمن وسليمان بن يسار مولى ميمونة زوج النبي ﷺ عن رجل من أصحاب رسول الله ﷺ من الأنصار أن رسول الله ﷺ أقر القسامة على ما كانت عليه في الجاهلية) ^٢ نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کورپی عه‌بدو ره‌حمان و سه‌لمانی کورپی یه‌سار- ده‌گیرنه‌وه له‌ پیاوی‌ک که‌له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا بوو ﷺ ده‌لئی: (پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سویتند خواردنی کوشتن - القسامه - ی هیلایه‌وه به‌و شتویه له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیدا هه‌بوو).

(عن بشير بن يسار عن سهل بن أبي حنمة قال يحيى وحسب قال وعن رافع بن خديج أنهما قالا خرج عبد الله بن سهل بن زيد ومحيصة بن مسعود بن زيد حتى إذا كانا بخيبر تفرقا في بعض ما هنالك ثم إذا محيصة بجدة عبد الله بن سهل فتبلا فذفته ثم أقبل إلى رسول الله ﷺ هو وخويصة بن مسعود وعبد الرحمن بن سهل وكان أصغر القوم فذهب عبد الرحمن ليستكلم قبل صاحبه فقال له رسول الله ﷺ كبر الكبر في السن فصمت فتكلم صاحبه وتكلم معهما فذكروا لرسول الله ﷺ مقتل عبد الله بن سهل فقال لهم أتخلفون خمسين يمينا فتستحقون صاحبكم أو قاتلكم قالوا وكيف نخلف ولم نشهد قال فترئكم يهود بخمسين يمينا قالوا وكيف نقبل أيمان قوم كفار فلما رأى ذلك رسول الله ﷺ أعطى عقله) ^٣. نه‌بوشه‌یری کورپی یه‌سار ده‌لئی: سه‌هلی کورپی نه‌بی حه‌ئمه و رافعیی کورپی خه‌دیج هه‌ردوکیان ده‌لئین: عه‌بدوللای کورپی سه‌هلی کورپی زه‌ید و موحه‌یسه‌ی کورپی مسعودی کورپی زه‌ید له‌ مه‌دینه - ده‌رچوون هه‌تا گه‌یشتنه‌ خه‌بیه‌ر له‌ هه‌ندی شوینی خه‌بیه‌ردا له‌ یه‌کتر جیا‌بوونه‌وه، پاشان حوه‌یسه‌ی عه‌بدوللای کورپی سه‌هل به‌کوژراوی ده‌دۆزیته‌وه و ده‌ینیژی، پاشان موحه‌یسه‌ له‌گه‌ل حوصه‌ی کورپی

(١) رواه مسلم (١٣٨)

(٢) رواه مسلم (١٦٧٠/٧).

(٣) رواه مسلم ١/ ١٦٦٩

مەسعود و عەبدورەحمانی کورپی سەهل - کەلە ھەموویان منداڵ تریو - دیتەو ەو ەو خۆمەتی
 پیغەمبەری خوا ﷺ جا عەبدورەحمان ویستی دەست بەقسەبکات لە پیش ھەردوو
 ھاورپیکە یەو، پیغەمبەری خواش ﷺ ھەرمووی: (با گەورە کەتان قسە بکات) جا ھەویش
 بیدەنگ بوو و دوو ھاورپیکە قسەیان کرد ھەویش لەگەڵیاندا قسە ی کرد و باسی کوشتنی
 عەبدوللا یان کرد ەو پیغەمبەر ﷺ ھەویش ھەرمووی پێیان: (ئێو پەنجا سویند دەخۆن ئەنجا
 راست دەکەن کە ھاورپیکە تان جوولە کە کان کوشتوویانە ؟) یان بکوژی ھاورپیکە تان پەنجا سویند
 دەخۆن ووتیان: چۆن سویند بھۆین ھێچمان نەدیو؟ ھەرمووی (دەو جوولە کە کان بە پەنجا
 سویند خۆر بی تاوانی خۆیان دەسەلمێنن) ووتیان چۆن سویندی کەسانیککی بی باوەر وەر دەگرین؟
 جا کە پیغەمبەر ﷺ ھەووی دی خۆی خۆینە کە دا).

سە یەم: ھەر جەکانس سویند کۆژاوا :

أ- کۆژاوە کە لە شوینە کەیدا بیت، بە دنیایی نەزانریت کێ کوشتوویەتی .
 ب- کەس و کاری کۆژاوە کە بلێن کەسێک یا کۆمەلێکی دیاری کراو کوشتوویانە بەلام شایەتیان
 نیە پاستی قسە کەیان بەسەلمێنن .

ج- نیشانە یەکی واھەبێ کە قسە ی کەس و کاری کۆژاوە کە ھەلبگری پاست بی وە ک ھەووی
 لەناو دووژمنەکانیدا کۆژا بی و جگە لەوان کەسی تری تێدانە یان گومان لێکراوە کە خۆین
 بەجل و بەرگە کە یەو بیت یا چەقۆیەکی خۆیناوی بە دەستەو بەیت یا کۆمەلێک لە مالتیکدا
 کۆبەنەو کە بلاوہیان لی کرد کۆژاویک لە مالتە کەدا بیت یا یەک کەسی عادل شایەتی دا
 فلانە کەس کوشتوویەتی ئەمانە ھەموو نیشانە ی ئاشکران .

جا لەو کاتەدا کەس و کاری کۆژاوە کە پەنجا سویند دەخۆن کە فلانە کەس کوشتوویەتی یا فلانە
 کۆمەلێک ناویان دەبەن . ئەگەر ھەو سویندەیان خوارد دەبی بەرامبەرە کە ی خۆینی کۆژاوە کە
 بدەن.

بەلام ئەگەر نیشانەى ئاشكرانەبوو كە كەسك بوو يان كۆملىك كوشتوويانە لەو كاتەدا گومان
لەكراوە كە پەنجا سوئند دەخوات ئەگەر كەسك وە پەنجا كەسيان سوئند دەخۆن ئەگەر زۆرسوون
كە سوئنديان خوارد ئىتر ھىچ پەيوەندىيەكيان بەو كوژراوە وە نامىنى لەسەريان لادەچىت.^۱

(۱) بۆ ئەو ھەركانە سەبرى ھەرمودەى (۳۸۴۵) بکە لە صحیحى بوخارى دا .

کتیبی دادووری (القضاء)

یه کهم: پیتاسه کهس:

(القضاء) له زمانی عهده پیدا بهم مانه یه دیت: حوکم و پرپار، کوتایی هینان و ته و او بوون ، پیدانه وی قهرز ، دروست کردن . بهم مانایانه هم مووی له قورئاندا هاتوو.^۱
وه له شهرع دا: کوتایی هینانه به کیشهی نیوان دوو کهس یا زیاتر به برپاری خوا و پیغه مبه ر^ص:

دووهم: ره و ابوونی دادووری :

خوای گه و ره ده فهرموئ: ﴿وَأَن أٰحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ المائدة: ۴۹ واته نوک فهرمانان پی کردی نهی موحه ممد که له نیواناندا حوکم بکهیت بهو نایینهی خوا دایبه زاندوو . وه خوای گه و ره ده فهرموئ: ﴿يٰۤاٰدٰوُدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِی الْاَرْضِ فَاَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ﴾ ص: ۲۶ واته: نهی داود نیمه تو مان کردوو به جینیشینی (پیغه مبه رانی پیتس خوت) له زه ویدا دهی توش بهق دادووه ری بکه له نیوان خه لکیدا .

(عن عمرو بن العاص أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ).^۲ عه مری کوپی عاص - ره زای خوای لی بی - ده لی: گوئی پیغه مبه ری خوابو و ده فهرموو: (نه گهر دادوهر دادوهری نیوان خه لکی کرد و کوششی کردو پاشان راستی پیکانه وه دوپاداشتی بۆ هیه وه نه گهر دادوهری کردو کوششی کردو هه لکی کرد نه وه پاداشتیکی بۆ هیه).

(۱) پروانه سوره تی اسراء / ۳۲ و سوره تی قصص / ۱۵ و سوره تی الحجر / ۶۶ و سوره تی فصلت / ۱۲

(۲) رواه البخاری (۷۳۵۲) و مسلم (۱۷۱۶).

سىڭىرەم: حۆكەمى دادوهرى:

فەرەزى كىفایەى و پىوئىستە گەورەى مۇسلمانان دادوهر دابىنە لە شارەكاندا بەپىي پىوئىست بۆ دادوهرى كردن لەنتوان خەلكدا، چونكە پىنغەمبەر ﷺ عەلى بەدادوهر نارد بۆ يەمەن ھەروەھا جىنشىنە راستەكان خۆيان دادوهر بوون و دادوهرىشان بۆ شارو وولاتەكان داناوھ .

چوارەم: حىكەمەتى دانانى دادوهرى:

گومانى تىدانىە خەلك لەژياندا كىشەيان دەبىت و پىوئىستان بەكەستەك ھەيە لەنتوانياندا برىار بدات كىشەكەيان كۆتايى پى بەيتىنە وە زۆرجار دەسەلاتدار سەتم لەبىن دەسەلات دەكات بۆيە بوونى دادوهر زۆر پىوئىستە دادپەرەورى لەزەويدا بەرپا بكات وەنەھىلە كەس سەتم لە كەس بكات زۆرىك لە كىشەى كۆمەلایەتى بەدادوهر چارەسەر دەكرى وەك كىشەكانى ژن و مېردايەتى كىشەكانى و چارەسەر كردنى .

پىنچەم: سەرەكانى قازى و دادوهر:

أ - بالغ و زىرو مۇسلمان بىت .

ب - پىاوبىت دروست نىە ئافرەت دادوهر بىت خۆى گەورە دەفەرموى: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ النساء: ٣٤ واتە: پىاوان سەرپەرشتىارن بەسەر ئافرەتانەو بەھۆى ئەووە خۆى گەورە ھەندىكىانى بەرزكردۆتەو بەسەر ھەندىكىاندا . وە پىنغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموى: (لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ) (ھىچ گەلى سەرکەوتونابن گەورەو فەرمان پەوايان ئافرەت بى) .^١

لەبەرئەوھى پىنغەمبەر ﷺ لەژيانى خۆيدا قازى زۆرى داناوھ لەناوياندا ئافرەتى دانەناوھ ھەروەھا جىنشىنەكانىش بەھەمان شىوھ .

ج - پابەندىت بەئىسلاموھ (العدالة) چونكە دادوهر برىار بۆ خەلك دەدات نابى خۆى كەستىكى ناپىك و گوناھبار بىت .

د - بیستنی ته و او بیت: نابی که پر بیت چونکه نهو له نیوان خه لکدا گوی له قسه یان ده گری جا بریار د هدات نه گهر نه بیستی چۆن ده توانی بریاری دروست بدات .

ه - بینین: ده بیت بینا بیت تا به چاکی خاوهن کیشه کان بناسیت و فیلی لی نه کری .
و - قسه کردن: لال بۆ دادوهر نابی چونکه دادوهر پیوستی به قسه کردن هیه له گهل سکالاچیه کانداه لام دانه و هی قسه یان فرمان کردن بۆ نویسی بریاره که له لایه نوسه ری دادگاه ...

ز - بتوانی به کاری دادوهری هه تستی : نابی لاوازو ترسینۆک بیت نه گهر و ابی دادوهری پی ناکری .

ح - شاره زاو خوینده واری: نه و نه ده خوینده وار بی گه یشتیته راده ی (ایجتهد) باشتره نه گهرنا ده بی زور خوینده واری تا به چاکی بتوانی وه لامی هه موو پرسیارو کیشه یه ک بداته وه .
(عن ابن بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ وَاحِدٌ فِي الْحَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَأَمَّا الَّذِي فِي الْحَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ).^۱ بورهیده - رهزای خوی لیبی - ده لی: پیغه مبه ر ﷺ
فرمووی: (دادوهره کان سیان، به کیکیان له به هشت دایه و دوانیان له دوزه خدان جا نه و یان که له به هشت دایه نه و پیاوئیکه حق ده زانی و بریاری پیده دات، به لام پیاوئیک حق ده زانی به لام له بریارو دادوهریدا ستم ده کات نه و یان له ناگری دوزه خ دایه و پیاوئیک به نه زانی دادوهری بۆ خه لک ده کات نه و نه ویش له ناگردایه).

شه شه م: گهره م دادوهری:

(عَبْدَ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسُلْطَ عَلَى هَلَكَيْتِهِ فِي الْحَقِّ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعْلِمُهَا).^۲ عه بدوللای کوری مه سعو د - رهزای خوی لیبی - ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمووی: (هه سوودی ره وانیه له دووشت دا نه بی: پیاوئیک خوی گهره سه رو هت و سامانیکی پی بدات له حق و راستیدا خه رجی بکات وه

(۱) رواه أبو داود (۳۵۷۳) والترمذي (۱۳۲۲) وابن ماجه (۲۳۱۵) وهو حديث صحيح

(۲) رواه البخاری (۷۳۱۶) و مسلم (۸۱۶)

پیاوړتیا خوای گه‌وره داناییه‌کی پېښتیا جا دادوهری پېښکات له‌نیوان خه‌لکیداو فیزی خه‌لکیش بکات).

ده‌وتهم: ترسناکې دادوهرې کومې:

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال من ولي القضاء فقد ذبح بغير سكين).^١ نه‌بوهره‌پیره - ره‌زای خوای لیبی - ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری خواﷺ فهرمووی: (هه‌رکه‌سینک بکریته دادوهر نه‌وه به‌ی چه‌قز سه‌ریاوه).

هه‌شتم: نادابه‌کانې دادوهرې:

أ - دادپه‌ره‌ر بیت له‌نیوان داواکار و داوالیکراودا، (عن علي رضي الله عنه قال بعثني رسول الله ﷺ إلى اليماني قاضيًا فقلت يا رسول الله ترسلني وأنا حديث السن ولا علم لي بالقضاء فقال إن الله سيهدي قلبك ويثبت لسانك فإذا جلس بين يديك الخصمان فلا تقضين حتى تسمع من الآخر كما سمعت من الأول فإنه أحرى أن يتبين لك القضاء قال فما زلت قاضيًا أو ما شككت في قضاء بعد).^٢ نيمامی عدلی - ره‌زای خوای لیبی - ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری خواﷺ به‌دادوهر نارذمی بۆ یه‌مه‌ن منیش ووم تۆ ده‌منیری له‌کاتیکدا من ته‌مه‌ن که‌م و شاره‌زاییم نیه له‌دادوهری؟ فهرمووی: (بینگومان خوا دلته‌ پښموون ده‌کات و زمانت دامه‌زراو ده‌کات جا نه‌گه‌ر هه‌کات داواکارو داوالیکراو له‌بهرده‌مت دا دانیشتن برپارمه‌ده هه‌تا گوئی له‌ دوومیشیان نه‌گری وه‌ک چۆن گویت له‌یه‌که‌میان گرت چونکه‌ بینگومان نه‌وه چاکتر برپاردانت بۆ پروون ده‌کاته‌وه) عدلی ده‌لن: نیت هر قازی بووم یا ووتی: هیچ کات له‌ دادوهریدا گومان و دوودلیم تووش نه‌بووه).

ب - به‌ناسانی خه‌لک بگه‌نه‌ لای:

(عن أبي مریم الأزدي قال سمعت رسول الله ﷺ صلى الله عليه وسلم - يقول « من ولأه الله عز وجل شيئاً من أمر المسلمين فاحتجب دون حاجتهم وخللتهم وفقرهم احتجب الله عنه دون

(١) رواه أبوداود (٣٥٧١) والترمذي (١٣٢٥) وابن ماجه (٢٣٠٨) وهو حديث صحيح .

(٢) رواه أبوداود (٣٥٨٢) والترمذي (١٣٣١) وابن ماجه (٢٣٠٨) وهو حديث صحيح .

حَاجَّتِهِ وَخَلَّتِهِ وَفَقْرِهِ^۱. نه‌بو مهریه می نه‌زدی - ره‌زای خوای لیبتی - ده‌لتی: له‌پیغه مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه رموو: (هه‌رک‌ه‌سی خوا شتیکی له‌کاروباری موسلمانان دایه‌ده‌ستی رینگری کرد له‌وه‌ی پنیوستی نه‌دارو هه‌ژاریان بگاته‌لای خواش رینگری ده‌کات له‌پنیوستی و نه‌داری و هه‌ژاری بگاته‌لای خوا).

ج - دروست نیه به‌رتیل و دیاری و به‌خیریت:

(عن عبد الله بن عمرو قال لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ).^۲ عه‌بدوللای کوپی عه‌مر - ره‌زای خوای لیبتی - ده‌لتی: پیغه مبه‌ری خوا رینگری ده‌کات نه‌فرینی کرد له‌به‌رتیل ده‌رو له به‌رتیل و ه‌رگر).

د - له‌کاتی توپه‌یدا نابین بریار بدات:

(قال أَبُو بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « لَا يَقْضَيْنَ حَكَمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانٌ »).^۳ نه‌بو بکر - ره‌زای خوای لیبتی - ده‌لتی: له‌پیغه مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه رموو: (هیچ ک‌ه‌س له‌نیوان دوو ک‌ه‌س دا بریار نه‌دات له‌کاتی‌کدا زۆر توپه‌یه).

ه - دروسته دادور ک‌ه‌سانی تر هاوکاری بن :

(عَنْ أَنَسٍ أَنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ كَانَ يَكُونُ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ).^۴ نه‌نه‌سی کوپی مالیک - ره‌زای خوای لیبتی - ده‌لتی: قه‌یسی کوپی سه‌عد هه‌میشه له‌نزیکی پیغه مبه‌ردا بوو - علیه‌سلام - وه‌ک نزیکی پۆلیس له‌گه‌وره‌که‌یه‌وه).

و - دروسته قازی - دادور - تکاو نامۆزگاری بکات :

(عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَذَرٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي يَتِيهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَتَادَى كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ فَقَالَ: « يَا كَعْبُ »).

(۱) رواه أبو داود (۲۹۴۸) والترمذی (۱۳۳۳) وهو حديث صحيح.

(۲) رواه الترمذی (۱۳۵۲) وابن ماجه (۷۷۵) وهو حديث صحيح.

(۳) رواه البخاری (۷۱۵۸) ومسلم (۱۷۱۷/۱۶).

(۴) رواه البخاری (۷۱۵۵)

قَالَ لَيْتَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَأشار إليه يده أن «ضَع الشطر مِنْ دَيْنِكَ». قَالَ كَعْب قَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «قُمْ فَأَقْضِهِ»^١. كەعبى كۆپى مالىك (رەزای خۆای لى بى) دەلى: لەسەردەمى پىڤەمبەرى خوا ﷺ قەرزىكى بەلای ئەبوحەدرەدەو بوو لەمزگەوت دا داواى کرد بىداتەو، بوو بە دەنگە دەنگیان و دەنگیان بەرزبوو بوو تاپىڤەمبەر ﷺ لەمالى خۆيانەو گۆئى لى بوو جاها تە دەروە بۆلايان وەپەردەى ژورەكەى لادا و كەعبى كۆپى مالىكى بانگ کرد فەرمووى: (ئەى كەعب) ووتى لەخزمەتدا ئەى پىڤەمبەرى خوا ﷺ بەدەستى ئاماژەى کرد نىوێ قەرزەكەت داشكىنە كەعبىش ووتى ئەو داما شكاند ئەى پىڤەمبەرى خوا ﷺ پىڤەمبەرىش فەرمووى: (تۆش - ئەبوحەدرەدە - هەستە قەرزەكەى بدەرەو).

ز - برىارى دادوەر پاستى ناگۆرئ:

هەر كەس دادوەر برىارى شتىكى بۆدا كە مافى برا كە يەتەى با نەبىات چۆنكە برىارى دادوەر حەلّەل حەرام ناكات و حەرامىش حەلّەل ناكات .

(عن أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها زوج النبي ﷺ أَخْبَرَتْهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ خُصُومَةَ بَبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أُبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَدَقَ فَأَقْضِي لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا أَوْ فَلْيَتْرُكْهَا)^٢. ئوموسەلەمە - رەزای خۆای لى بى - كە خىزانى پىڤەمبەر ﷺ دەگىرئەتەو: كە پىڤەمبەر ﷺ گۆئى لە دەمەقالەيەك بوو لەبەردەرگای ژوورەكەيدا جا پۆشەتە دەروە بۆلايان و فەرمووى: (بىگومان من مەروؤئىكم وەك ئىئو بەپاستى داوا چىەكان دىنە لام جا لەوانەى هەندىكىان قسە زانتر بن لە هەندىكتان منىش گومان دەبەم ئەو كەسەيان پاست دەكات و برىارى بۆ دەدەم جا هەر كەس برىارم بۆدا حەقى مۇسلمانىك بۆ ئەو بىت ئەو بىگومان پارچەى كە لە ناگرى دۆزەخ دەى با هەلىگرئى يا وازى لى بەيئى).

نۆيەم: تاوانى ئەو كەسەى داواكارى شتىك بىت كە مۆلكى ئەو نەو:

بەلگەى ئەمە فەرموودەكەى ئوموسەلەمەى كە پىش ئەم بڕگەى باسماں کرد .

(١) رواه البخارى (٤٥٧) ومسلم (١٥٥٨)

(٢) رواة البخارى (٢٤٥٨) ومسلم (١٥٥٨)

دهیهم: تاوانی نهوکه سهی به درۆ سویند دهخوات بۆ نهو سی مائی خه لکی پهن بخوات:

عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من حَلَفَ على يَمِينٍ صَبْرٍ يَقْطَعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللهَ وهو عليه غَضَبَانُ^١ عه بدوللای کوری مه سعود - رهزای خوای لیبی - ده لئ: پیغه مبهری خوا - علیه سلام - فهرموویه تی: (هه رکه سی سویند بخوات به سویند یکی درۆ مائی موسولمانیکی پی بجری بۆخوی گونا هبارو درۆزن بی له سوینده دا که به خزمهت خوای گه وره ده گات - له دواړوژدا - زۆر لی تی توپه یه).

یانزهیه م: پیکاکانی چه سپاندنی داواکاری :

أ - داوالیکراو ده بیت سویند بخوات: (عن ابن عباسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِسَدْعَوَاهُمْ لَادَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ)^٢ عه بدوللای کوری عه بیاس - رهزای خوای لیبی - ده گپرتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: (نه گهر نه وهی خه لکی داوا ده کهن - له سه ره لکی تر- پییان بدریت، بیگومان خه لکانی داوا ی خوین و سامانی که سانیکیان ده کرد - به نارپه وا - به لام داوالیکراو سویند خوار دنی له سه ره). نه گهر داوا کار شایه تی نه بوو.

ب - دان پیدانان: نه گهر تاوانبار دان بنیت به تاوانه کهیدا دادوهر کار به ودان پیدانان ده کات و بریاری له سه ره ده دات.

(عن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه وَزَيْدُ بْنُ خَالِدٍ الْجُهَنِي وفيه: وَاعْدُ يَا أُتَيْسُ عَلَى امْرَأَةٍ هَذَا ، فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَأَرْجُمَهَا . فَقَدْ أَعْلِيهَا فَأَعْتَرَفَتْ فَرَجَمَهَا)^٣ نه بوهورپه ره و زهیدی کوری خالیدی جو هدی - رهزای خوایان لیبی - ده گپرتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: (نه سه به چکول برۆ بۆلای ژنی نه م پیاوه جا نه گهر دانی نا به زینا کهیدا نه وا به ردبارانی بکه تاده مرئ).

(١) رواه البخاری (٢٦٧٠) ومسلم (١٣٨/٢٢٠).

(٢) رواه البخاری (٤٢٧٧) ومسلم (١٧١١).

(٣) رواه البخاری (٢٦٩٥، ٢٦٩٦) ومسلم (١٦٩٧، ١٦٩٨).

ج - دادوهر یا به‌شایه‌تی دووپیاو یا به‌شایه‌تی پیاوړیک و دوو نافرته بریار ددهات :

خوای گه‌وره ده‌فهرمووی: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ رَضَوْنَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾ البقرة: ۲۸۲.
واته: دووپیاوې موسلمان له‌خوتان بگرن به‌شایه‌ت - له‌قمرزدان و مامه‌لده - جا نه‌گهر دووپیاو نه‌بوو پیاوړیک و دوو نافرته بن له‌و که‌سانه‌ی که‌لییان رازین له‌شایه‌ته‌کاندا نه‌وه‌ک نافرته‌تیکیان له‌بیری نه‌میننې نافرته‌که‌ی تریان بیرېخاته‌وه .

د - یا دادوهر به‌شایه‌تی پیاوړیک و سوټندی داواکهر بریار ددهات :

(عن ابن عباسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَضَى بَيْنَ بَيْمَيْنِ وَشَاهِدٍ)¹ عبدالله‌ای کورې عه‌بباس - ره‌زای خوای لیټی - گټراویه‌تیه‌وه که پیغه‌مبهری خوا ﷺ به‌سوټندی دواکهر - و شایه‌تیک بریاری داوه .

دوازه‌یه‌م: شایه‌تی دان (الشهادة)

ا - پیناسه‌که‌ی: له‌زمانی عمره‌بیدا به‌مانه‌ی ناماده‌بوون و هه‌والی راست دیت .
وله‌شهرعدا: هه‌وال دان دهریاره‌ی شتیک به‌ووشه‌یه‌کی تاییه‌تی .

ب - بدلگه‌ی ره‌وابوونی شایه‌تی دان: خوای گه‌وره ده‌فهرمووی: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ البقرة: ۲۸۲. واته: دووکس بگرن به‌شایه‌ت له‌پیاوه موسولمانه‌کانتان .
وده‌فهرمووی: ﴿وَلَا تَكُونُوا الشَّاهِدَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ﴾ البقرة: ۲۸۳.
واته: وه‌شایه‌تی مه‌شارنه‌وه وه‌هرکس بیشارتیه‌وه نه‌و بیگومان به‌دل گونهاره .

(عن الأشعثِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ خُصُومَةٌ فِي بَثْرِ فَأَخْتَصَمْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « شَاهِدْكَ أَوْ يَمِينُهُ »).² نه‌شعه‌سی کورې قه‌یس - ره‌زای خوای لیټی ده‌لن: له‌نیوان من و پیاوړیکدا کی‌شه هه‌بوو له‌سهر بیریک جاسکالا‌مان برده خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: (دووشایه‌تی یو یان سوټندخواردنی نه‌و)

(۱) رواه مسلم (۱۷۱۲/۳).

(۲) رواه مسلم (۱۳۸).

وه زانایان یه که دهنګن له سر رهوایی شایه تی دان و سوننهت بوونی وه کهس له زانایان پیچه وانهی نه مهنین .

ج - حیکمه تی رهوایی شایه تی دان : حیکمه تی رهوایی شایه تی دان پارتیزگاریه له مافه کان و چه سپاندنیه تی ، نه گهر شایه تی ان نه بووایه زوړتیک له مافه کان د هه وتان نه ده توانرا مافه کان بچه سپنرت بویه دانانی شایه تی دان نهو مهبه ستانه هه موو دینیته دی .

د - شایه تی فاسق و گونا هبار و ړنا گه یی: خوی گه وړه د هه رمووی: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾ الطلاق: ۲ واته: با دوو کهسی دادپه روه له خوتان شایه تی بدن . شایه ت دهبی پابه ندبی به نیسلا موه خه تاکار و گونا هبار نه بیته جا به زانین و زانیاری قازی خوی عه داله تی شایه ته کان ده زانری یان دوو کهسی عه دل به چاک هلی سه نگیتن . عه داله تیش بریتیه له خویاراست له گونا هی گه وړه و به رده وام نه بوون له سر گونا هی بچکوله و شتیک نه کات له گهل پیاو ته دا نه گونجی .

سیانزه یه م: داواکاری و شایه ته کان (الدعای و البینات)

أ - پیناسه کهی (الدعوی): کوی (دعوی) به مانهی داواکردنه خوی گه وړه د هه رمووی: ﴿وَهُمْ مَّا يَدْعُونَ﴾ یس: ۵۷. واته: وه - له به هشت دا - هه رچی داوا بکه ن بزیان هه یه . وه له شرع دا (دعوی): هه وال دانه به پیویست بوونی مافیک له سر کهسیک له به ردهم قازی دا . ب - پیناسه ی (البینات): له زمانی عه ره بی دا کوی (بینة) یه به مانای به لگه یه کی پروونه . وه له شرع دا: شایه ته بویه نه م ناوه یان لیتر او ه چونکه به وان مافه که دهرده که ویت و پروون ده بیته وه .

ج - به لگهی پوا بوونی داواکاری و شایه ته کان : خوی گه وړه د هه رمووی: ﴿وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ النور: ۴۸ واته: وه کاتن بانگ بکرین بولای (شهریعه تی - خواو پیغه مبه ر ﷺ بونه وهی حوکم بکات له نیوانیانا به کسر کومه لیکیان روو وهرده کپرن). وه خوی گه وړه د هه رمووی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ

إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَمُحَرَّرُونَ ﴿٢٣﴾ آل عمران: ٢٣ واتە: نایا سەرنجی ئەوان نادەیت کەبەشتیک لەتەوڕاتیان پێ دراوه بانگ دەکەین بۆلای کتییی خوا - تەورات - بۆ ئەوەی بپاریاردات لەنێوانیاندا پاشان دەستەیه‌کیان پشت هەڵدەکەن و لەحالی‌کدا ئەوان ڕوو وەرده‌گیرن .

(عن ابن عباسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ).^١ عەبدوللای کۆری عەبباس - رەزای خۆیان لێبێ - دەلێ: پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: (ئەگەر ئەوەی خەلکی داوای دەکەن - لەسەر خەلکی تر - پێیان بدریت، بێگومان خەلکانی داوای خۆین و سامانی کەسانێکیان دەکرد - بەناڕەوه - بەلام داوایی‌کراو سوێند خواردنی لەسەرە) ئەگەر داواکار شایەتی نەبوو .

(عن الأشعثُ بْنُ قَيْسٍ رضي الله عنه قَالَ: كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ أَرْضٍ بِالْيَمَنِ فَخَاصُمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: هَلْ لَكَ بَيْنَهُ؟ فَقُلْتُ: لَا قَالَ: فِيمَيْنَهُ. وفي رواية: فَقَالَ شَاهِدَاكَ أَوْ يَمِينُهُ).^٢ ئەشعەسی کۆری قەیس - رەزای خۆی لێبێ - دەلێ: لەنێوان من و پیاوی‌کدا کێشە هەبوو لەسەر زەویەک لەیەمەن جامنیش سکاڵام برده خزمەتی پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: (شایەت هەیە) وۆتم نەخێر فەرمووی: (دەو سوێندی ئەو دەدرێ) لەریوایەتی‌کدا فەرمووی: (دوو شایەتی تۆ یا سوێندخواردنی ئەو).

د - شایەتی دانی ئەمانە دروست نیە: خیانه‌تکار و دووژمن و گومانلێکراو خزمەتکار
(عن عمرو بن شعيبٍ عن أبيه عن جدهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَدَّ شَهَادَةَ الْخَائِنِ وَالْخَائِنَةِ وَذِي الْعَمْرِ عَلَى أَخِيهِ وَرَدَّ شَهَادَةَ الْقَانِعِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ وَأَجَازَهَا لِغَيْرِهِمْ). عەمری کۆری شوەیب لە باوکی‌هەو لە باپیری‌هەو دەگیرێتەو کە پێغه‌مبەر ﷺ شایەتی خیانه‌ت کاری پیاو ئاڤرەت و ناحەزو دووژمن لەدرژی براکەمی وەرناگرت هەروەها شایەتی خزمەتکار بۆ خاوەن ماله‌کەمی وەرناگرت بەلام بۆ خاوەن ماله‌کە نەبوو دروستە).^٣

(١) رواه البخاری (٤٢٧٧) ومسلم (١٧١١)

(٢) رواه مسلم (١٣٨)

(٣) رواه ابوداود (٣٦٠٠) وهو حديث صحيح

ه - شایه تی بوختانکمر وهرناگیری : نهوکه سهی بوختانی زینا بو پیاو و ئافره تی موسلماننی

داوین پاک بکات شایه تی وهرناگیری خوی گه وره ده فده روی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا

بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَلِجَدِّهِمْ ثَمَنَيْنِ جَلْدَةٍ وَلَا يَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ النور: ٤.

واته: نهوکه سهی بوختانی زیناده کهن بو ئافره تانی داوین پاک پاشان چوار شایه ت ناهیتن نهوه

ههشتاداریان لیدهن و هه رگیز شایه تی بیان لی وهرمه گرن وه نهوان هه رخزیان له سنوور ده رجوانن.

و - شایه تی دان له سه ر دانپیانانی کرداریک یا گو فتاریک : نه گمر که سیک شایه تی دا له سه ر

دانپیانانی کرده ویه که یا ووته یه که ، هیچ گومانیکشی لینده که نهوه نهو دان پیدانانه دروسته .

(عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً ، فَجَاءَتْنَا امْرَأَةٌ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ أَرْضَعْتُكُمْ . فَأْتَيْتُ

النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ تَزَوَّجْتُ فُلَانَةَ بِنْتَ فُلَانٍ فَجَاءَتْنَا امْرَأَةٌ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ لِي

إِنِّي قَدْ أَرْضَعْتُكُمْ . وَهِيَ كَاذِبَةٌ فَأَعْرَضَ ، فَأْتَيْتُهُ مِنْ قِبَلِ وَجْهِهِ ، قُلْتُ إِنَّهَا كَاذِبَةٌ . قَالَ «

كَيْفَ بِهَا وَقَدْ زَعَمْتَ أَنَّهَا قَدْ أَرْضَعْتُكُمْ ، دَعَهَا عَنْكَ »^١ عوقبهی کوپی حاریس - رهزای

خوای لیبی - ده لی: ئافره تی که ماره کرد نه غبا ئافره تی که رهش پیست هات بۆلامان و ووتی: من

شیرم داوه به هه ردو وکتان ، منیش هاتم بۆخزمه تی پیغه مبه ر ﷺ و تم فلانه ئافره تم ماره کرده

نه غبا ئافره تی که رهش پیست هات بۆلامان و ووتی پیم : بینگومان من شیرم داوه

به هه ردو وکتان، بینگومان نهو ئافره ته درۆزنه پیغه مبه ر ﷺ فده رموی: (چۆن وای پیده لیت

له کاتیکدا نهو ده لی شیرم به هه ردو وکتان داوه - نهو خیزانته - وازی لیبینه).

ز - شایه تی دانی دهو:

(عن أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْكَبَائِرِ قَالَ الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ

النَّفْسِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ).^٢ نه نهس - رهزای خوای لیبی - ده لی: پرسیار له پیغه مبه ر کرا ﷺ

گونا هه گه وره کان چین؟ فده رموی: (هاو به شی دانان بو خوا و سه ریچی دایک و باوک و کوشتنی

مرۆڤ - به ناره واه - و شایه تی دانی دهو).

(١) رواه البخاری (٥١٠٤).

(٢) رواه البخاری (٢٥١٠) ومسلم (٨٨/١٤٤).

ج - شایه‌تس دان دواي سوتندخواردن :

دواي نه‌وی سوتندخورا شایه‌تی وهرناگیرئ، چونکه نه‌گرم سوتندخواردن له داوالیکراو داواکرا نه‌و به‌لگه‌یه‌کی راست و دروستی حوکم و پریاری شهرعی یه جا دوا سوتند خوارده‌که به‌لگه‌یه‌کی دژو پیچه‌وانه‌ی نه‌و وهرناگیرئ .

ک - ژمارس شایه‌ت‌کان به‌گویرس مافه‌کان :

مافه‌کان دووبه‌شن : مافی خوی گه‌وره و مافی ناده‌میزاده‌کان

یه‌کهم : مافی خوی گه‌وره :

نهم جوړه له‌ماف شایه‌تی نافرته تیدا وهرناگیرئ ، تنه‌ها شایه‌تی پی‌او له‌و باره‌یه‌وه وهرده‌گیرئ، چونکه شایه‌تی نافرته پاریزراونا بیت له‌گومانی له‌بیرچوون و هه‌له‌کردن ، مافی خواش زور پاریزگاری کردنی ده‌وی ، وه مافه‌کانی خواش لهم باره‌یه‌وه سی به‌شه :

۱- له‌چوار شایه‌ت که‌متری تیدا وهرناگیرئ که زیناو داوین پی‌سییه . خوی گه‌وره ده‌فرمووی :

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَادَةٍ فَأَجْلِدُوهُنَّ ثَمَنَيْنِ جَلْدَةٍ وَلَا تَقْبَلُوا لَهُنَّ شَهَادَةً أَبَدًا

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ النور: ۴ . واته: نه‌و که‌سانه‌ی بوختانی داوین پی‌سی بز نافرته‌تانی

داوین پاک ده‌کهن پاشان چوارشایه‌ت ناهینن نه‌و هه‌شتا داریان لیدهن .

خوی گه‌وره هه‌شتا دار لیدانی له‌برامبر شایه‌ت نه‌هیناندا داناه، نه‌و به‌لگه‌یه له‌سهرنه‌وی

زینا به‌که‌متر له چوار شایه‌ت ناسه‌لی . هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فرمووی: ﴿وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ

الْفَدْحَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي

الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ النساء: ۱۵ واته: نه‌و ژنانه‌تان که

داوین پی‌سی ده‌کهن نه‌و چوار شایه‌ت له‌خوتان - موسلمان بن - شایه‌تی بده‌ن له‌سهریان وه

ده‌فرمووی: ﴿لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شَهَادَةٍ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ فَأُولَٰئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ

الْكَاذِبُونَ﴾ النور: ۱۳ . واته: ده‌بو چوارشایه‌تیان له‌سهر نه‌هینا جا نه‌گرم شایه‌ت‌کانیان

نه هیتا نهوه لای خوا هدرخیزانن دروژنان. نهم نایه تانه به لگن که شایه ته کانی زینا ده بی چوار پیاوین .

(عن أبي هريرة قال قال سعد بن عبادَةَ يا رَسُولَ اللَّهِ لو وَجَدْتُ مع أهلي رجُلًا لم أَمْسُهُ حتى آتَى بأربعة شهداء قال رسول الله ﷺ نعم قال كَلَّا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنْ كُنْتَ لَأَعَاجِلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذَلِكَ قال رسول الله ﷺ اسْمَعُوا إلی ما یقول سَيِّدُكُمْ إِنَّهُ لَغَيُورٌ وَأَنَا أَغْيَرُ مِنْهُ وَاللَّهُ أَغْيَرُ مِنِّي).^۱ نه بوهره پیره - رهزای خوای لیبن - ده لن: سه عدی کوپی عویاده - رهزای خوای لیبن - وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نه گهر پیاوینکم گرت به سر ژنه که مهوه دهستی لیندهم تا چوار شایه نه هیتا؟ پیغه مبهریش ﷺ فدرمووی: (به لن) سه عد ووتی نهی پیغه مبهری خوا ﷺ سویند بهو زاتهی توی به حق ناردووه پیش نهوهی بیخه مه خزمه ت به شمشیر دهیکوژم ، پیغه مبهری ﷺ فدرمووی: (خه لکینه گوئ بگرن گه وره تان چی ده لن؟ به راستی زور به غیره ته من لهو به غیره ترم خوای گه وره ش له من به غیره ت تره) .

پیغه مبهری ﷺ کاتن نایه تی ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُنَّ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا يَقْبَلُوا لَهُنَّ شَهَادَةٌ أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ النور: ۴. هاته خواره وه نهم فدرمووده بی فدرموو پاشان نایه ته کان نه فرین کردن (لعان) وهك دهروو کردن وهیهك بۆ میرده کان - که پیاوی - بیگانه له گهل خیزانه کانیاندا ده بینن دابه زی .

۲ - دووشایه تی پیاوی تیدا وهرده گیرئ: نه مهش بۆ جگه له زینایه له مافه کانی خودا وهك پاشگه زیوونه وه له نیسلام ، جهرده بی و ریگری ، خه لك کوشتن ، دزی ، عهرق خواردنه وه .

به لگهی نهم به شهیان مانای گشتی نهم نایه ته یه ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ﴾ البقره/ ۲۸۲ واته: دوو شایه ت بگرن له پیاوه کانتان که موسلمانن . وه خوای گه وره ده فدرمووی: ﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ الطلاق: ۲ واته: دووشایه تی دادپه روهر و ریک له خوتان شایه تی بدن .

(فَقَالَ شَاهِدَاكَ أَوْ يَمِينُهُ).^١ وپه‌تغه‌مېهر ﷺ فەرمووی: به‌نه‌شعه‌سی کورپی قه‌یس (تۆ دووشایه‌ت دینی یان سویتند خواردنی نه‌و).

٣ - شایه‌تی یه‌ک پیاوی تیداوه‌ده‌گیرئ: که‌بینینی مانگی په‌مه‌زانه‌ بۆ پۆژووگرتن بۆیه‌ یه‌ک پیاو دانراوه‌ چونکه‌ هه‌له‌کردن له‌به‌ندایه‌ تیکردن دا زیانی که‌متره‌ له‌هه‌له‌کردنی له‌نه‌کردنیدا له‌به‌رنه‌وه‌ بۆ بینینی مانگی شه‌وال - که‌په‌مه‌زان ته‌واو ده‌بۆ ده‌کریتته‌ جه‌ژن - ده‌بۆ دووشایه‌ت بیت به‌لام بۆ پۆژووگرتنه‌که‌ی یه‌ک پیاو به‌سه‌ .

(عن ابن عُمَرَ قَالَ تَرَأَى النَّاسَ الْهَلَالَ فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنِّي رَأَيْتُهُ فَصَامَهُ وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ).^٢ عه‌بدوللای کورپی عومه‌ر- ره‌زای خوای لیبئ - ده‌لئ: خه‌لک بۆ مانگ ده‌گه‌ران بیبینن، منیش هه‌واڵم به‌په‌تغه‌مېهر دا ﷺ که‌مانگم بینیه‌ جا په‌تغه‌مېهر ﷺ خۆی به‌پۆژوو بوو فەرمانیشی به‌خه‌لک دا به‌پۆژوو بن.

دووه‌م : مافی ئاده‌میزاده‌کان :

ئهم جوهره‌شیان سی به‌شه‌ که‌نه‌مانن :

١- ته‌نها شایه‌تی دوو پیاوی تیدا وه‌رده‌گیرئ ، نه‌و شتانه‌ی که‌مه‌به‌ست لی ی مال و سامان نیه‌ ، وه‌له‌و کارانه‌یه‌ که‌پیاو ناگاداره‌ به‌سه‌ریدا وه‌ک ته‌لاق و هینانه‌وه‌ی ژنی ته‌لاق دراو موسلمان بوون و هه‌لگه‌رانه‌وه‌ له‌ نیسلام و وه‌قف کردن و وه‌صیه‌ت کردن .

به‌لگه‌ی ئهمه‌ش نه‌ویه‌ که‌ نیسلام شایه‌تی پیاوی داناوه‌ له‌ ماره‌برین و ته‌لاق دان و وه‌صیه‌ت کردن و نه‌وانی تریش قیاس کراوه‌نه‌ته‌ سه‌ر نه‌مانه‌ که‌هاوشیوه‌ی نه‌وانه‌ن ده‌قیان له‌سه‌ر هاتوه‌ له‌ هه‌رمافی‌کدا که‌مه‌به‌ست لی مال نیه‌ .

خوای گه‌وره‌ ده‌فەرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ﴾ المائدة: ١٠٦ واته‌: ئه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌رتان هیناوه‌ کاتئ

(١) رواه مسلم (١٣٨)

(٢) رواه أبوداود (٢٣٤٢)

کھسیکتان لہ سہرہ مہرگدا بوو لہ کاتی وھصیت کردندا دووکھسی دادپہروہر لہ خوتان شایہ تی بدہ لہ نیتوانیاندہ .

(عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِرِکْلٍ وَشَهِدِي عَدْلٍ).^۱ پیغہمبہری خوا ﷺ دہفرموی: (مارہہرین دروست نیہ بہ وھلی و دووشایہ تی دادپہروہر نہبی).

۲۔ شایہ تی دوویاویان پیایوٹک و دوونافرت یان شایہ تیکی پیای و سویتندی داواکەر: نهمش لہ ہمر مافیکدایہ مہہست پتی مال و سامان بیت جا چ کھل و پھل بیت یا قہرزیت یا سوودوکلک بیت وھ کرین و فروشتن و حموالہ کردن و بہ کرئ دان ورہن کردن و سہلہم کردن ہتد:

بہلگہی نهمش خوی گہورہ دہفرموی: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ

إِحْدَاهُمَا الْآخَرَى﴾ البقرة: ۲۸۲ واتہ: دوو پیای بگرن بہ شایہت - لہ قہرزدان دا۔ لہ پیاوہ موسلمانہ کانی خوتان جائہ گہر دوو پیای نہ بوو نہوہ پیایوٹک و دوو نافرت بگرن بہ شایہت لہو شایہ تانہی خوتان لییان رازین نہوہک یہ کیٹک لہ نافرتہ کان لہ بیری بجیت جا نہوتریان بیری بخاتمہوہ .

(عن ابن عباسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَضَى بيمينٍ وَشَهِدٍ).^۲ عہدوللای کوری عہباس - رھزای خوی لیٹی - دہلی: (پیغہمبہری خوا ﷺ بہ سویتندیکی داواکەر و شایہ تیک بریاری دا).
(عن عمرو بن دينارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ قَالَ عَمَرُو إِذَا ذَاكَ فِي الْأُمُوالِ).^۳ عہمری کوری دینار - کھنہم فرمودہی لہ عہدوللای کوری عہباس گتپراوہ تہوہ - دہلی: نهم شایہ تی دانہ لہ مال و ساماندانیہ.

(۱) رواة الدارقطني ۳/۲۲۵ (۲۳) والبيهقي (۷/۱۲۵) وهو صحيح بشواهد.

(۲) رواه مسلم (۱۷۱۲)

(۳) رواه الشافعي في الام ۱۵۶/۶

۳- شایه تی دوو پیاو یان پیاو و دوو نافرته یا چوار نافرته تی تیدا وهرده گیرئ، نه مهش له هه مافیکی ناده میزاد دایه که به زوری پیاو ناگاداری نیه وهک مندال بوون و شیریتدان و ، کچی تی و ناتمه اوای نافرته تانه .

ی - بیداری بۆ هه موو شایه تیک :

شایه تی دان کاریکی گه وهره و مه ترسیداره بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ بیداری داوه به هه موو شایه تیک له وهی شایه تی به درویدات .

(عَنْ بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَلَا أُنبِئُكُمْ بِكَبِيرِ الْكَبَائِرِ ثَلَاثًا قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَجَلَسَ وَكَانَ مَثْكًا فَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ قَالَ فَمَا زَالَ يُكْرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ) ١. نه بویه کر - رهزای خوای لیبتی - ده لئ: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: (هه وائتان بده مئ به گه وهره ترین گونا هه گه وهره کان) سئ جار نه مهی فهرموو نیمهش ووتمان به لئ نهی پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: (هاویه شی دانان بۆ خوا و سه ریچی کردنی دایک و باوک ، پالی دابوه جا راست بوویه وه دانیشته و فهرمووی: (ناگادارین ووتنه ی درۆ و شایه تی دانی درۆش) جا نه وهنده دوو یاره ی کرده وه هه تا ووتمان خۆزگه پیغه مبه ر خوا ﷺ بیده نگ بوایه).

ک - سویتند خواردن پتگایه که بۆ چه سپاندن:

دروسته قازی یا دادوهر بریار بدات له سه ر سویتندی داوا لیکراو. (عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ وَرَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَذَا قَدْ غَلَبَنِي عَلَى أَرْضٍ لِي كَانَتْ لِأَبِي. فَقَالَ الْكِنْدِيُّ هِيَ أَرْضِي فِي يَدِي أَرْغَهَا لَيْسَ لَهَا فِيهَا حَقٌّ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لِلْحَضْرَمِيِّ «أَلَمْ يَبْنِ». قَالَ لَا. قَالَ «فَلَاكَ يَمِينُهُ». قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ فَاجِرٌ لَا يُبَالِي عَلَى مَا حَلَفَ عَلَيْهِ وَلَيْسَ يَتَوَرَّعُ مِنْ شَيْءٍ. فَقَالَ «لَيْسَ لَكَ مِنْهُ إِلَّا ذَلِكَ» فَأَنْطَلَقَ لِيَحْلِفَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَمَّا أَدْبَرَ «أَمَّا لَيْنَ حَلَفَ عَلَى مَالِهِ لِيَأْكُلَهُ ظُلْمًا لِيَلْقَيْنَ اللَّهَ وَهُوَ عَنْهُ مُغْرَضٌ» ٢. وائلی کوپی حیجر - رهزای

(١) رواه البخاری (٢٦٥٤، ٦٢٧٣، ٦٩١٩) ومسلم (٨٧)

(٢) رواه مسلم (١٣٥٣) والنسائي (٢٤٠/٥، ٢٥٠).

خوای لیب - ده‌لی: پیاویک له هزره‌مه‌وت و پیاویک له کینده هاتن بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه‌یان خه‌لکی هزره‌مه‌وت بوو ووتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م پیاوه زه‌ویه‌کی له من داگیرکردوه که زه‌وی منه چونکه پیشتر زه‌وی باوکم بووه، پیاوه کیندیه‌که ووتی: زه‌وی منه و به‌ده‌ستمه‌ویه و ده‌یچینم مافی که‌سی پتوه‌نیه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: به پیاوه هزره‌مه‌وتیه‌که: (شایه‌تت هه‌یه) ووتی نه‌خیر فهرمووی (ده‌بی نه‌و پیاوه سویندت بۆ بھوات) ووتی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و پیاویکی فاسق و فاجر گوئ به‌سویند خواردن نادات له هیچ ناسله‌میته‌وه، فهرمووی: (جگه له‌وه هیچی ترت بۆنیه له‌سه‌رنه‌و) جا پیاوه‌که رۆیشت بۆته‌وه‌ی سویند بھوات، پیغه‌مبه‌ری خواش له‌کاتی‌کدا کابرا پشتی هه‌لکردو رۆیشت فهرمووی: (نه‌وسا بزائن نه‌گهر سویند بھوات له‌ سهر ماله‌که‌ی بۆ نه‌وه به‌ستم بیه‌وات له‌ رۆژی ذوایی دا کاتی به‌ خوای گه‌وره ده‌گات رووی لی‌وه‌ر ده‌گیریت).

خبات و تیځوښان (الجهاد)

په کمه: پیتاسه که: جیهاد له زمانی عمره پیدا: کوشش کردن به هموو توانایه که وه. نهوپه پری هول و ماندوویوونه .

وه له شهر عدا: نهوپه پری کوشش کردن له چنگ دژی کافران و جهرده و پښگران و دهرچووان له فرمانی پیتشه وای دادپهروه.

دووه: په وایونې خبات و تیځوښان :

جیهاد په وای پښگراوه به فرمانی قورنان و سونه تی پیغه مبر ﷺ وه یه که دهنگی زانایان ، نه وهنده به لگهی له سهر هاتووه که فرمانی پیده کات وهانی نیمانداران ده دات بډ نه غامدانی دواتر شو نایهت و فرمودانه باس ده کهین که په وایونې جیهاد ده گهینه ن .

جیهاد فیزی کیفایه - واته نه گهر هندی که پتی هلسن نه وانی تر گونا هبار نابن نه گهر نه که کهیان پډ نه غام بدریت . به لام نه گهر کهس پتی هلسن نه وانی نه وه هموویان گونا هبار ده بن نه گهر توانایان هبډ - به لام له سی جیگادا ده بیته فیزی عهین .

أ - نه گهر دوو له شکرې کافر و موسلمان پرویه پری یه کتر وهستان ده بیته فیزی عهین حرامه گه پانه وه .

ب - نه گهر دووژمن شاریک یان ولایتیکی داگیر کرد ، واجبه به رهنکاری کردن و جهنگ کردن له دژی .

ج - نه گهر پیتشه وای نیمانداران داوای دهرچونی له خه لکی موسلمان کرد به گشتی یا له که سیک به تاییه تی وه که خواي گه ووره ده فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنِذِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلُم إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا

مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿التوبة: ٣٨﴾ واته: ئەو کەسانە ی باوەڕتان هێناوه ئەوەچیتانە کاتێ پێتان دەوترێت دەرچن - بۆ جیهاد - لەپێی خوادا لە شوێنی خۆتانە ناجوێن خۆتان دواوەخەن .

(وقوله ﷺ: وَإِذَا اسْتَفْرَضْتُمْ فَأَنْقِرُوا). ^١ پێغه‌مبەر ﷺ دەرەرمووی: (کاتێ داواتان لێکرا دەرچن بۆ جیهاد ئێوەش دەرچن).

زانایان دەڵێن: جیهاد بەجیهاد دەرروون و جیهاد شەیتان و جیهاد فاسقان دەبێژێت جا جیهاد دەرروون ونەفس بەفێربوونی فەرمان و بڕیارەکانی نیسلاامە پاشان کارپێکردنیان و فێرکردنی خەڵک، جیهادی شەیتا نیش بە بەرھەڵستی گومانیەکانە کە دەهێخاتە دژی مەژۆه‌کانەوه و لەبردنی ئارەزەکانە کە جوانی دەکات بۆ مەژۆه‌کان و جیهادی کافرانیشت بە دەست و زویان و مال و لاشە دەبێت ، هەروەها جیهاد فاسقانیش بە دەست و پاشان بە زویان و بەدڵ دەبێت .

سە یەم: سەوشتی جەنگ و جیهاد له نیسلاام دا:

هەندێک لە دوژمن و ناحەزانی نیسلاامی وادەزانن ئایینی پێرۆزی نیسلاام بەهێزو توندو تیژی بلأو بۆتەوه و بەزۆر خەلکی موسلمان کردووه . لەوەلامی ئەمانەدا دەڵێن هەموو ئەم قسانە درۆ و ناپاستن ، لە بێ ناگایی نیسلاام و جەنگ و جیهادی ئەو دینە پەیدا بووه بێ ناگان لە دەقەکانی قورئان و سونەت و هیان لە بەر دەمارگیری و دووژمنایەتی ئەو کەسانە بۆ ئایینی پێرۆزی نیسلاام سەری هەڵداوه کە دەیانەوێ بەناشرین و ناپاست لەقەڵەمی بدەن ، یان پاستروایە بلێن لە نەزانی و لە دووژمنایەتی پێکەوه ئەو قسانە ی پێشوو سەرچاوەیان گرتووه ، باسەرغیێک بەدەین تابزانی نیسلاام لەو بارە یەوه چی دەڵێ:

قورئان دەرەرمووی: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ البقرة: ٢٥٦ واته: زۆر لێکردن لە ئایینی نیسلاام دا نیه ، بێگومان پاستی و سەر لێشێوانی لەیەکتر جیا کراونەتەوه .

ههروه ها دهه رموی: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ یونس: ۹۹ واته: نه گهر پهروه دگارت بیویستایه ههرجی خه لک له سه ره زه ویدایه باوه ریان دهینا تیکرا دهی نایا تو خه لکی ناچار ده کیت و زوریان لی ده کیت تابینه باوه ردار .

وه خوای گه ووه دهه رموی: ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ المتحنة: ۸. واته: خوای گه ووه رینگریتان لی ناکات له گهل نهوانی که له سه ره ناین جهنگیان له گهل نه کردوون و له مال و وولاتی خوتان ده ریان نه کردوون چاکه بیان له گهلدا بکهن و داد گهرین له گهلاندا چونکه بهراستی خوای گه ووه داد گهرانی خوش دهوی . ههروه ها قورشان دهه رموی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْسَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْسِدِينَ﴾ البقرة: ۱۹۰. واته: له پیناوی ناینی خوادا بجهنگن له دژی نهوانی له گهلثان ده جهنگن به لام ده ست درژی مه کهن. وه له سوننه تی پیغه مبهردا ﷺ هه موو کرداره کانی له جهنگدا و هه سیته کانی بوسه رکرده کانی له جهنگدا نهو راستیه ده سه لیتنن که جهنگ له نیسلام دا دووره له درو نهو بوختانانی ده درته پالی :

(عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَىٰ جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ « اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمُتُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا... »).^۱ بوره یده رهزای خوای لیبی - ده لی: پیغه مبهردا ﷺ نه گهر که سیکی بکر دایه لیپرسراوی سربه یه که یان له شکر تک ناموزگاری خوی نهوانی له گهلدا ده کرد به ته قواو له خوا ترسان پاشان ده یه رموی: (له پیتی خواو به ناوی خواوه غهزا بکهن ، له گهلل نهو که سه دا بجهنگن که بی باوه ره به خوا ، غهزا بکهن و خیانت غه درمه کهن لووت و گوی مبهرن و منال مه کوژن ...).

(فَتَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ).^١ پیتغه مبهړ ﷺ رینگری کردوه له کوشتنی ژن و منال).

(كان رسول الله ﷺ إذا بعثَ جَيْشَهُ قَالَ اخْرُجُوا بِسْمِ اللَّهِ تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ كَفَرٍ بِاللَّهِ لَا تَغْدِرُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تُمَثِّلُوا وَلَا تُقْتُلُوا الْوِلْدَانَ وَلَا أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ).^٢ وه پیتغه مبهړ ﷺ کاتی سویای بناردایه دهیغرموو: (بهناوی خواوه دهرجن، له پیتناوی خوا بجهنگن له دژی نهوانه یی باوهړن به خوا غه در ودزی مه کن - له غه نیمه ت - و لوت و گوی مه برن و مندال و نهوانه یی گۆشه گین بۆ به ندایه تی مه کوژن).

(وقال: وَلَا تُقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا).^٣ وه فهرمووی: (پیاوی پیری به سالاجوو مه کوژن).
(و أوصى أبو بكر الصديق يزيد بن أبي سفيان حين بعثه أميراً على رُبْعٍ مِنْ أَرْبَاعِ الشَّامِ يَقُولُ لَهُ: إِنِّي مُوصِيكَ بِعَشْرِ خَلَالٍ: لَا تُقْتُلَنَّ امْرَأَةً وَلَا صَبِيًّا وَلَا كَبِيرًا هَرِمًا وَلَا تَقْطَعَنَّ شَجَرًا مُثْمِرًا وَلَا تُخْرِبَنَّ عَامِرًا وَلَا تُعْقِرَنَّ شَاةً وَلَا بَعِيرًا إِلَّا لِمَا كُلُّهُ وَلَا تُحْرِقَنَّ نَحْلًا وَلَا تُفَرِّقَنَّه وَلَا تَغْلُلَ وَلَا تَجْبَنَ).^٤ نه بویه کری صدیق - رهزای خوی لیبی - کاتی به زیدی کوری نه بوسوفیان - رهزای خوی لیبی - ده نیری به سهر کرده ی له شکر تیک له شکره کانی شام ناموژگاری ده کات ده لی: (من ده ناموژگاریت ده کم نافره ت و مندال و پیری به سالاجوو مه کوژن ، دره ختی به ردار مه برن و ناوه دانی و یران مه کن ناژل و ووشر سهرمه برن مه گهر بۆ خواردنی گوشته کهی، شاری ههنگ مه سوتینه و پرژو بلازیان مه که ودزی له غه نیمه ت مه که و ترسنوک مه به).

وه ههر که س سهرنجی ژیا نی پیتغه مبهړ ﷺ بدات بزی روون ده بیته وه که که سی به زور موسلمان نه کرده ، وه تنه ا جهنگی له گهل نهوانه دا کرده جهنگیان له گهل کرده . وه زوری خه لک که راستی نیسلامیان بۆ ده رکه وتوو به ویستی خویان نیمانیان هیناوه و موسلمان بوون. غه زاکانی پیتغه مبهړ ﷺ که دلنه کانی رووناک کرده وه وه ژیرییه کانی نازاد کرد له کوژ و

(١) رواه البخاری (٣٠١٤) ومسلم (١٧٤٤/٢٥).

(٢) رواه أحمد (٦٥٨٤/٢١٠).

(٣) رواه أبوداود (٢٦١٤) وأحمد (٦٥/١٤) (٢١٠).

(٤) خرجه مالک فی موته ٤٤٨/٢ (١٠)

زنجیری نه‌فامی و نه‌زانی ، و به‌بانگه‌وازی به‌ووت‌هی جوان و ناموژگاری یه به‌پیژده‌کانی و پروون کردنه‌وی نایینی نی‌سلام به‌جوانترین شیوه و نهرم و نیانی و له‌سهرخوی به‌رام‌مهر به‌و که‌سانه‌ی بانگی ده‌کردن بۆ باوه‌ره‌یتان نه‌مانه همه‌وو نه‌و قسه‌و گومانانه به‌دروژه‌خه‌نه‌وه که‌دوژمنانی نی‌سلام ده‌یده‌نه پال نایینی نی‌سلام .

بانیستا گوی بگرین له نیبن ولقه‌یی جوزی که‌له‌و باره‌یه‌وه باسیکی زۆر به‌پیژده‌باس ده‌کات و ده‌لی: باسیک له‌قوناغه‌کانی هه‌لسوکه‌تی به‌یغه‌مهر ﷺ له‌گه‌له‌ل کافران و دوو پروان له‌ بوون به‌پیغه‌مهری یه‌وه تا وه‌فات کردنی و گه‌یشتن به‌خزمت په‌روه‌ردگاری .

یه‌که‌م جار که‌نیگای بۆهات له‌په‌روه‌ردگاریه‌وه فه‌رمانی پیکرا بخویتی به‌ناوی نه‌و په‌روه‌ردگاره‌وه که‌دروستی کردوه نه‌مه سه‌ره‌تای بوون به‌پیغه‌مهری ﷺ پاشان نایه‌ته‌کانی ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَنِيُّ قُمْ أَنْذِرْ﴾ (المدر: ۱ - ۲) به (اقرأ) کردی به‌پیغه‌مهر و (یا ایها المدثر) په‌وانه‌ی کرد پاشان فه‌رمانی پیکرد که‌س وکاره نزیکه‌کانی بترسینی و ناگاداریان بکات پاشان هۆزه‌که‌ی ناگادار کرد و ترساندنی پاشان عه‌ره‌به‌کانی ده‌ورو به‌ریانی ناگادارکرد نه‌نجا همه‌مووعه‌ره‌بی ناگادارکرد پاشان همه‌وو خه‌لکی ناگادار کردو په‌یامی خوی پێ گه‌یاندن ، نه‌نجا سیانزه سال بانگه‌وازی ده‌کرد و خه‌لکی ناگادار ده‌کرد به‌بێ جه‌نگ و فه‌رمانی ده‌کرد به‌شوینکه‌وته‌کانی نارام بگرن و خۆراگرین و چاوپۆشی بکه‌ن له‌و خراپانه‌ی به‌ران به‌ریان ده‌کریت. پاشان رێگه‌ی پیدرا کۆچ بکات و مۆله‌تی چه‌نگکردنیشی پیدرا ، پاشان فه‌رمانی پیکرا جه‌نگ بکات له‌دژی نه‌وانه‌ی جه‌نگی له‌گه‌ل ده‌که‌ن و هه‌قی نه‌بیته‌ به‌سه‌ر نه‌وانه‌ی جه‌نگی له‌گه‌ل ناکه‌ن و که‌ناریان گرتوه پاشان فه‌رمانی پیکرا به‌جه‌نگ له‌دژی بت به‌رستان هه‌تا گه‌ردن که‌چی هه‌ر بۆ خوا بیته . جا له‌کوژتایدا که‌جه‌نگ ده‌کریت له‌گه‌ل کافرو بت په‌رستاندا به‌واجبی نه‌وه ده‌بی پیشتر بانگ کرابن بۆ نی‌سلام و بیانیویان برابیت و جه‌نگ و جیهاد ته‌نها بۆ به‌ره‌ه‌ستی نیه به‌لکو بۆ جیگیرکردنی حوکی خوا به‌ له‌زه‌یدا ده‌بی جیهاد به‌ریایی تا گه‌ردن که‌چی ته‌نها بۆ خوا بکریت وه ته‌نها شه‌ریعه‌تی خوا بریارده‌ر بیت.

چوارم: كه وره و پله جيهاد :

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رِبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ». فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ أَعِدَهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَعَلَ ثُمَّ قَالَ «وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ». قَالَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ».)^١ نه بوسه عدی خودی - ره زاخوای لیبی - گپراویه تیه وه که پیغه مبهري ﷺ فدرمویه تی: (هدر کهس رازی بیټ خوا په روه ردگاری بیټ و نیسلا م نایینی بیټ و موحه مه د ﷺ پیغه مبهري بیټ نه وه به هشت جینگایه تی) نه بو سه عید زور لای گه وره بوو بویه ووتی نه ی پیغه مبهري خوا ﷺ دووباره ی که روه بوم نه ویش بوی دوباره کرده وه پاشان فدرموی (شتینکی تریش هیده له به هشتدا خوای گه وره به ویه وه سه د پله بنده به رزده کاته وه ، که نیوان هر پله یه کی پله یه کی تری به نه ندازه ی نیوان ناسمان و زهوی یه) نه بو سه عید ووتی نه و شته چیه ؟ نه ی پیغه مبهري خوا ﷺ فدرموی (جیهاد و تیکوشانه له پیتناو نایینی خوادا).

پینجم: هاندان له سر تیکوشان و خه بات :

خوای گه وره فدرمانی کردوه به تیکوشان به گیان و مال و پنیوستی کردوه له سر به بنده کانی که دهریچن له پیتناو سرخستنی نایینی خواداو هرامی کرده دوابکه ون ، وه که ده فدرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ^٢ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ التوبة: ٣٨. واته: نه ی نه وانه ی باوه رتان هیناوه نه وه چیتانه کاتی پیتان بووتری له ری خوادا دهریچن بۆ جیهاد له شوینی خوتان ناجولین - دنوسین به زه ویدا - نایا به ژیا نی دنیا رازی بوون له جیاتی دواپورژ جا خوشی دنیا له چاو رژی دوایدا زور که مه و هیچ نه .

(١) رواه مسلم (١٨٨٤) والنسائي (١٩/٦).

وه خوی گه وره ده فەرمووی: ﴿أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ التوبة: ٤١. واتە: بپۆن و دەرچن - بۆ جیهاد - چ سووک بن - لەش ساغ و دەولە مەند - چ قورس بن - نەخۆش و هەزارین - وە لە پێناو خوادا بە مال و گیانتان تیکۆشن ئەوەتان بۆ خۆتان چاکترە ئەگەر ئێوە بزائن .

(عن أنس بن مالك رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال لَعَذُوَّةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا).^١ ئەنەسی کۆپی مالیک - رەزای خوی لیبی - دەلی: پێغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی: (تاقەبیانیەک یا تاقە ئێوارەیک جیهاد لە پێناو خوادا لە دنیاو ئەوی تێدا یە چاکترە).

(عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ سئل أي العمل أفضل فقال إيمان بالله ورسوله قيل ثم ماذا قال الجهاد في سبيل الله قيل ثم ماذا قال حج مبرور) ئەبو هەریرە - رەزای خوی لیبی - دەلی: پرسیار لە پێغه مبهری خوا ﷺ کام کردووە یە گەورە ترە؟ فەرمووی (باوەربوون بە خوی گەورەو پێغه مبهردەکی) ووترا چی تر؟ فەرمووی: (تیکۆشان لە پێناو نایینی خوادا) ووترا پاشان چی تر؟ فەرمووی: (حەجیکی رێک و پێک).

شەشەم: تەسەددن لە پشت لە جیهاد کردن :

خوی گه وره ده فەرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ (٢٨) إِلَّا أَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ التوبة: ٣٨ - ٣٩ واتە: ئەمێ ئەوانە ی بڕواتان هێناوە ئەوە چیتانە کاتێ پێتان دەوترێت لەرێ خوا دەرچن بۆ جیهاد لە شوێنی خۆتاندا ناجوێتن - دەنوسێن بەزەویدا - نایا بە ژیانی دنیا پازی بوون لە جیاتنی دواپۆژ جا خوشی دنیا لە چاو پۆژی دوایدا زۆر کەمەو هیچ نیە، ئەگەر دەرەنچن

(١) رواه البخاري (٢٧٩٢) ومسلم (١١٢/١٨٨٠).

(٢) رواه البخاري (٢٦) ومسلم (٨٣).

نډو سزايه کي سهختان ددهات و نډو لادهبات خه لکاننکي تر ديني و هيچ زياني پښاګه يه نډي وه خوا به سمر هموو شتيګدا به توانايه .

(عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من مات ولم يعز ولم يحدث به نفسه مات على شعبة من نفاق).^۱ نه بهوره يره - ره زاي خواي ليبي - دهلي: پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمووي: (هه رکس مرييت و غه زانه کات و له دليشيدا نه بي جيهاد بکات له سمر به شيکي دوو پرووي ده مري).

ده و ته م: دوکس جيهاد:

جيهاد فهرزي کفايه يه خواي ګه وړه ده فهرمووي: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ۲۱۶ واته: جهنگتان له سمر نوسراوه که پيتان ناخوشه له وانه شتيګتان پي ناخوش بيت و نډو بز نډو ډاکرييت يا له وانيه شتيګتان پي خوش بيت که خراب بيت بۆتان خوا ده زاني نډو نازان .

نډم نايه ته واده ګه يه نډي جهنگ و جيهاد فهرزييت له سمر همموان به لام خواي ګه وړه له شويينيکي ترده ده فهرمووي: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ لِیَنْفِرُوا كَافَّةً﴾ التوبة: ۱۲۲ واته: نابي هممو باوه ډاران ده ريچن بز جيهاد، نډم نايه ته نډو ده ګه يه نډي دروسته همموان ده رنه چن بز جيهاد به لکو ته نها هه نديګتان واجبه پرون بز جيهاد که واته فهرزي کفايه يه نډم فهرزي عهين . به لام نه ګمر پيشه وای موسلمانان دا وای ده رچووني له موسلمانان کرد يان دووژمن دای به سمر وولاتيکي نيسلامدا له وکاته دا جيهاد ده بيته فهرزي عهين وهک ده فهرمووي: ﴿إِلَّا أَنْفِرُوا يُعَذِّبَكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ التوبة: ۳۹ واته: نه ګمر ده رنه چن - بز جيهاد - نډو سزايه که سهختان

دهادات و نێوه دهکوریت به کهسانیکێ ترو هیچ زیانی پێ ناگهیەنێ وه خوا به سهر هه موو شتیکدا به توانایه .

هه شتەم: نیهت بوون له جیهاد دا:

عن أبي موسى الأشعري قال (سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً وَيُقَاتِلُ رِيَاءً أَيْ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَاتَلَ لِيَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ).^١ نه بو مووسای نه شعهری - رهزای خوای لیبن - ده لێ: پرسیارکرا له پیغه مبههر ﷺ ده باره ی پیاویک بۆ نازایه تی جهنگ بکات یا بۆ ده مارگیری یا بۆ پروپامایی وریا جهنگ بکات کام له مانه له پیناو خوادایه؟ پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: (هه رکهس جهنگ بکات بۆ نه وه ی ووشه ی خوا. به رزیئت نه وه له پیناوی خوای گه وره دایه).

نۆیه م: مه رجه کانی واجب بوونی جیهاد :

نه گهر جیهاد فهرزی کیفایه بیئت پێویسته نه م مه رجانیه ی خواره وه ی هه بن نه نجا جیهاد واجب ده بیئت :

أ - موسلمانن: له سهر کافر واجب نیه چونکه جیهاد په رستشه و کافریش نه گهر بیشیکات دروست نیه .

ب - بالغ و زیری : جیهاد له سهر مندال و شیت واجب نیه له سونه تدا هاتوه که پیغه مبههر ﷺ مندالی ده نارد ه وه که بالغ نه بوو بوون. (عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ عَرَضَنِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمَ أُحُدٍ فِي الْقِتَالِ وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ يُحْزِنِي وَعَرَضَنِي يَوْمَ الْخُنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ سَنَةً فَأَجَازَنِي).^٢ عه بدوللای کوپی عومهر رهزای خوای لی بێ ده لێ : پیغه مبههر ﷺ له پوژی غهزای نوحددا سهیری کردم که ته مه نم چواره ده سال بوو پیگهی نه دام به شدارم ، وه پوژی غهزای خه نده قیش سهیری کردم که ته مه نم پانزه سال بوو پیگهی دام).

ج - نیرینه بیئت : ناهه رت جیهادی له سه رنیه چونکه جهنگ قورس و نا په حه ته و به ناهه رت ناکرێ، (عن عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها قالت قلت يا رسول الله ألا تغزوا وتحاهدون).

(١) رواه البخاری (٣١٢٦، ٢٨١٠، ١٢٣) ومسلم (١٩٠٤)

(٢) رواه البخاری (٢٥٢١) ومسلم (١٨٦٨).

مَعَكُمْ فَقَالَ لَكِنَّ أَحْسَنَ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ الْحَجُّ حَجٌّ مَبْرُورٌ^۱ عایشه - رهزای خوای لیثی - ده‌لی: ووتم نهی پیغه‌مبهری خوا ﷺ نیمه‌ش غه‌زاو تیکوشان نه‌کهن له‌گه‌لئاندا؟ فه‌رمووی: (جوانترین و چاکترین جیهادو تیکوشان بۆ نیوه حه‌جی ریک وینکه).

د - توانابون: که‌توانای لاشه‌یی و مالی ده‌گریتته‌وه، که‌واته شهل و کوپرو هه‌زارو نه‌دار جیهادیان له‌سه‌رنیه.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: ﴿لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ رَحِيمٌ﴾^۲ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿التوبة: ۹۱ - ۹۲

واته: لا‌وازو نه‌خۆش ونه‌وکه‌سانه‌ی داراییان نیه‌خه‌رجیکه‌ن هیچ گونا‌هینکیان له‌سه‌رنیه نه‌گه‌ر دلسۆزین بۆ خوا‌پیغه‌مبهره‌که‌ی هیچ رینگایه‌ک نیه‌بۆ. تا‌وانبار‌کردنی - نه‌و چاکه‌کارانه وه‌خوا لی‌خۆش‌بووی می‌ه‌ره‌بانه. هه‌روه‌ا نه‌وانه‌ش که‌هاتنه‌لات - نه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ بۆ‌نه‌وه‌ی سواری ولا‌خیان کردیت کردیت ولا‌خم ده‌ست ناکه‌وی سوارتان بکه‌م - بۆ‌جیهاد - گه‌رانه‌وه له‌کاتیکدا چاویان فرمیسکی ده‌رشت له‌خه‌فته‌ی نه‌وه‌ی هیچیان نه‌بوو خه‌رجی بکه‌ن بۆ جیهاد.

ه - ره‌زامه‌ندی دایک ویاوک: نه‌گه‌ر که‌سی دایک ویاوکی رازی نه‌بن ب‌روات بۆ‌جیهاد‌دروست نیه‌سه‌رپی‌چیان بکات - کاتی جیهاد‌فه‌رزی کیفایه‌ بیت - چونکه مافی نه‌وانی به‌سه‌ره‌یه‌وه و پی‌ویستیان له‌پیش‌تره پی‌ویستره چونکه نه‌وه‌ی ده‌بی له‌گه‌لئاندا بک‌ریت فه‌رزی عینه به‌لام جیهاده که‌فه‌رزی کفایه‌یه.

(عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنهما يقول جاء رجلٌ إلى النبي ﷺ فاستأذنه في الجهاد فقال أَخِي وَالِدَاكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ)^۳ عبدالله‌ی کوپری عه‌مر - ره‌زای خاویان لیثی ده‌لی:

(۱) رواه البخاری (۱۷۶۲).

(۲) رواه البخاری (۳۰۰۴) ومسلم (۲۵۴۹/۵).

پیاوینک هاته خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ داوای مؤلهتی جیهادی کرد لیتی نهویش فەرمووی: (دایک و باوکت زیندوون؟) ووتی: بەلێ، فەرمووی: (لەخزمەت کردنی ئەواندا تیکۆشان بکە).

دەیهەم: قۆناغەکانی تیکۆشان:

قۆناغەکانی جیهاد و تیکۆشان سێ قۆناغە کە ئەمانەن:

١ - بانگ کردن بۆ موسلمان بوون: چونکە جەنگ کردن دژی کافران ھۆکارە ئەک مەبەست جانیگەر مەبەستە کە پازی بوون بە ھوکی خاوە گەردن کەچی بۆ یاسا و شەریعەتە کە ی کە هاتەدی بەبێ جەنگ ئەو پێویست بە جەنگ ناکات ، یە کەم رێگاش بۆ بە دیھانتی ئەو مەبەستەش بانگکردنی کافرانە بۆ موسلمان بوون بە پروونکردنەو ی پەیمانی نیسلام بوێان و وەلام دانەو ی گومانەکانیان جا ئەگەر ئەم ھەنگاوە بە گۆی پێنەدان و سەرکەشی و رێگری وەلام درا یەو و رێگایە کە ئەما بۆ گەیانندی ئایینی خوا بەرپای گشتی کافران لەوکاتەدا دەبێ موسلمانان پڕۆنە قۆناغی دووھەمەو کە بەدوای قۆناغی یە کەمدا دیت ، بە برپاری گەرەو پێشەوای موسلمانان بە مەرجێ توانی جەنگ و پروو پڕوویوونەو ھەبیت لەگەڵ کافران دا . بەلام پێش جەنگ داوای سەرانیان لێ دەکرێ ئەگەر ئەیاندا ئەنجا جەنگیان لەگەڵ دەکریت .

ب - داواکردنی سەرانی لێیان : ووتمان قۆناغی دووھەم جەنگ کردنە ئەگەر موسلمان نەبوون . بەلام ئەگەر ئەوانرا جەنگ پڕوونەدات بە گەردن کەچی بۆ دەسلەلاتی نیسلام و ھوکی نیسلامی ئەویش بە سەرانیان بە دەولەتی نیسلامی لەبەرانبەر پارێزگاری کردن لە گیان و مال و ناموسیان بە کۆمەڵە مەرجێک ئەو لێیان قەبول دەکریت و جەنگیان لەگەڵدا ناکریت .

ج - قۆناغی سێ یەم : ئەگەر موسلمان نەبوون و رازیش نەبوون بێنەژێر رێکێفی دەولەتی نیسلامی یەو و سەرانی بەدەن ، قۆناغی سێ یەم دیت کە جەنگ و پروو پڕوویوونەو یە لەگەڵیاندا ، وەک قورئان ئەم راستی یە پڕوون دەکاتەو دەفەرمووی: ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ

أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿ ٢٩ ٓ . واتە: بچەنگن

لەگەڵ ئەو کەسانە ی باوەریان بە خوا و پڕۆی داوی نیە و ئەو ی خواو پیغه مبهەرە کە ی ﷺ

جهرامیان کردوه به جهرامی دانانین و مل کهچ ناکن بۆ ناینی راست - که نیسلامه - له وانې په یامیان پې به خشراوه هتا سهرانه ده دهن به ده سستی خویان و به مل که چی.

(عَنْ بْنِ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا بَعَثَ أَمِيرًا عَلَى سَرِيَّةٍ أَوْ جَيْشٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّةِ نَفْسِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا وَقَالَ «اغْزُوا بِسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ فَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى اخَذِ ثَلَاثِ خِصَالٍ - أَوْ خِلَالٍ - فَأَيُّهُنَّ مَا أَجَابُوكَ إِلَيْهَا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ اذْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ ثُمَّ اذْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَعْلِمُهُمْ إِنْ هُمْ فَعَلُوا ذَلِكَ أَنْ لَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَأَنْ عَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا وَاخْتَارُوا دَارَهُمْ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْقَيْءِ وَالْغَنِيمَةِ نَصِيبٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ أَبَوْا فَادْعُهُمْ إِلَى إِعْطَاءِ الْحِزْبِ فَإِنْ أَجَابُوا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ أَبَوْا فَاسْتَعِزِ اللَّهُ ثُمَّ قَاتِلْهُمْ»).^١ بوره يده -

ره زای خوی لیتې - ده لې: پیغه مبهري خوا ﷺ نه گهر که سیکي بکر دایه سهر کرده ی له شکر تیک یا پارچه له شکر تیک ناموژگاری و وه سیه تنی خوی و نه واندهش له گه لیدا ده کرد به ته قواو پاریزگاری و چاکه، پاشان ده یغرموو: (به ناوی خواوه غه زابکمن له پینتاو خوادا بیجنگن له گه ل نه وانده ی بی باوه رن به خوا، غمزا بکمن و دزی له غه نیمه ت مه کمن و ناپاکی مه کمن و لووت و گوئی مه برن و مندال مه کوژن. جانده گهر گه شتی به دووژمنه که ت له هاویه شی په یداکمران نهوا بانگیان بکه بۆ سئ خال، جانده گهر وه لامیان دایته وه نه وه لیتیان وه بگره وازبان لی بیننه و جهنگیان له گه ل مه که - یدکه م جار بانگیان بکه بۆ ناینی نیسلاام جانده گهر دایته وه نه وه لیتیان وه برگره و جهنگیان له گه لدا مه که پاشان بانگیان بکه کوچ بکمن له وولاتی خویانه وه بۆ وولاتی کوچه ران وه پیتیان بلې نه گهر نه وه بکمن نه وه چی بۆ کوچه ران هیه بۆ نه وانیش هیه جا نه گهر. کوچه ران نه کرد له وولاتی خویان نه وه پیتیان بلې نه وه نه وان و هک موسلماننه ده شته کیه کانن، نه وه حوکمی خویان به سهردا چی به چی ده کریت که به سهر باوه رداراندا چی به چی ده کریت وه به شیان نابې له ده سکه وتی به جهنگ بې یا بې جهنگ - که له کافران ده گیرې - مه گهر جیهاد بکمن له گه ل

موسلمانان دا وهنگه رازي نه بوون به موسلمان بوون شه داواي سهرانه يان لي بکه جائه گهر وه لاميان دايتوه شه وليان وهريگه و وازيان لي بينه جا نه گهر رازي نه بوون سهرانه بدن شه له دزيان داواي يارمه تي له خوابگه له گه ليان بچنگه).

يانزه يه: نادابه کانس جيهاد و ټيکښان :

أ - دروسته سهرکرده نيته خوي له لهشکره کي بشاريتوه:

گه ورو سهرکرده موسلمانان دروسته نه گهر نيازي شونتنيکي هه بوو لهشکري نيسلامي بزيات له سهرياز و لهشکره کي بشاريتوه و پيان نه لیت .

(عن كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قال: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا). 'که عبي کوري مالیک - رهزاي خوايان ليبي - دهلي: پيغه مبر ﷺ هدر کات بيويستايه غه زايده بکات مبهسته کي دهشارده وه و واي نيشان ده دا که مبهسته شونتنيکي تره).

ب - دروسته ناردي که سانتيک زانياري دووژمن بينتته وه: نه گهر پيشه وای موسلمانان ويستي غه زابکات دروسته له پيش لهشکره که يوه که سانتيک بنيري زانياري دهرياره ي دووژمن کوزيکه نه وه بيهينه وه بژ پيشه و او سهرکرده کانيان ، (عن مُحَمَّدِ بْنِ الْمُكَدِّرِ عن جَابِرِ رضي الله عنه قال قال النبي ﷺ من يَأْتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ قال الزُّبَيْرُ أنا ثُمَّ قال من يَأْتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ قال الزُّبَيْرُ أنا فقال النبي ﷺ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَ الزُّبَيْرِ) ٢ موحه مدهي کوري مونکه دير دهلي: له جابري کوري عه بدوللام بيستوه دهيووت: له روي جهنگي خندهق دا پيغه مبري خوا ﷺ خلکي هه لئا تا هه والي - بهنوقوره يزه ي - بوزانن زويتر ناماده ي خوي دهري، جاريکي تر هه لينان زويتر ناماده ي دهري جاريکي تر هه لينان هه زويه ريش ناماده ي دهري جا پيغه مبر ﷺ فهرمووي: (هه موو پيغه مبريک هه والي تايه تي هه يه، زويه ريش هه والي تايه تي منه).

(١) رواه البخاري (٤٤١٨) ومسلم (٢٧٦٩/٥٣)

(٢) رواه البخاري (٤١١٣) ومسلم (٢٤١٥/٤٨)

ج - دروسته له شکر ریکخریت و نالو په رجه می بو دانری:

(عن البراء بن عازب رضي الله عنهما يحدث قال جعل النبي ﷺ على الرجال يوم أحدٍ وكانوا خمسين رجلاً عبد الله بن جبير فقال إن رأيتمونا نخطفنا الطير فلا تبحرخوا مكائكم هذا حتى أرسل إليكم وإن رأيتمونا هزمنا القوم وأوطأناهم فلا تبحرخوا حتى أرسل إليكم.....)^١ بهرانی کورې عازیب - رهزای خوی لیبی - دهلی: پیغه ممبر ﷺ عهبدولای کورې جویهیری کرده لپرسراوی پیاده کان له پوژوی جهنگی نوحدا که ژماره یان په نجا پیاده بوو وه فمرمووی: (نه گهر نیمه تان بینی قل ودال گوشتی لاشه مانی ده خوارد شم جیگای خوتان به جی مهیلن هدا نه نیرم بو لاتان، وه نه گهر نیمه تان بینی دووژمنمان تیشکاند پیمان نابه لاشه کانیاندا نه وه جیگای خوتان به جی مهیلن هدا نه نیرم بو لاتان..).

(عن جابر يرفعه إلى النبي ﷺ أنه كان لواءه يوم دخل مكة أبيض)^٢ جابر - رهزای خوی لیبی - دهلی: پیغه ممبر ﷺ نهو پوژوی رویشته شاری مککه وه نالاکه می سپی بوو.

د - داوای یارمه تی له کافران ناکریت له جیهاددا:

(عن عائشة زوج النبي - صلى الله عليه وسلم - أنها قالت خرج رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قبل بدر فلما كان بحرة الوبرة أذركه رجل قد كان يذكر منه جرة وتخذة ففرح أصحاب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - حين رأوه فلما أذركه قال لرسول الله - صلى الله عليه وسلم - جئت لأتبعك وأصيب معك قال له رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «تؤمن بالله ورسوله». قال لا قال «فارجع فلن أستعين بمشرك». قالت ثم مضى حتى إذا كنا بالبحرة أذركه الرجل فقال له كما قال أول مرة فقال له النبي - صلى الله عليه وسلم - كما قال أول مرة قال «فارجع فلن أستعين بمشرك». قال ثم رجع فأذركه بالبيداء فقال له كما قال أول مرة «تؤمن بالله ورسوله». قال نعم. فقال له رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «فانطلق».)^٣ عائشه - رهزای خوی لیبی - خیزانی پیغه ممبر ﷺ دهلی: پیغه ممبر ﷺ

(١) رواه البخاری (٣٠٣٩)

(٢) رواه أبوداود (٢٥٩٢) والترمذی (١٦٧٩) والنسائی ٢٠٠/٥ (٢٨٦٦) وابن ماجه (٢٨١٧) وهو حسن.

(٣) رواه مسلم (١٨١٧) وأبوداود (٢٧٢) و الترمذی (١٥٥٨).

بهره و بدر پریشیت تا گه‌یشته (حره الوبره) ^۱ پی‌اویتک گه‌شت پی‌ی واباسی نه‌وه پیاوه ده‌کرا که‌نازاو به‌ده‌مه‌وه‌هاتوه، هدر که‌هاوه‌لانی پی‌غه‌مبهر علیه السلام بینیان دل‌خوش بوون، کاتبی گه‌یشته لایان، به‌پی‌غه‌مبهری خوای علیه السلام ووت: هاتووم له‌گه‌لتاندايم و بجه‌نگم و شتی‌کم ده‌ستبکه‌وی. پی‌غه‌مبهر علیه السلام فەرمووی: (باوه‌ر به‌خواو پی‌غه‌مبهره‌که‌ی دیتی) ووتی: نه‌خیر. فەرمووی: (بگه‌ری‌روه من یارمه‌تی بت پهرستم ناوی) عایشه ووتی: دواي نه‌وه پریشیت کاتی ئیمه له (الشجرة) بووین پیاوه‌که گه‌یشته‌وه به‌پی‌غه‌مبهر علیه السلام هه‌مان قسه‌ی یه‌که‌م جاری لی دووباره‌کرده‌وه، پی‌غه‌مبهریش علیه السلام هه‌مان فەرمووده‌ی جاری یه‌که‌می پی‌ووته‌وه، پاشان فەرمووی: (بگه‌ری‌روه من یارمه‌تی بت پهرستم ناوی) عایشه ووتی: پاشان گه‌رایه‌وه و دواتر له (به‌یداء) ^۲ گه‌یشته‌وه به‌پی‌غه‌مبهر علیه السلام پی‌غه‌مبهریش هه‌مان فەرمووده‌ی یه‌که‌مین جاری لی دووباره‌کرده‌وه (باوه‌ر به‌خواو پی‌غه‌مبهره‌که‌ی دیتی؟) ووتی: به‌لی، پی‌غه‌مبهری خواش علیه السلام فەرمووی: (ده‌ی وهره له‌گه‌لتاندا).

ه - حه‌رامه‌ کوشتنی نافرته و مندال و پیر:

(عن نافع أن عبد الله رضي الله عنه أخبره أن امرأة وجدت في بعض مغازي النبي صلى الله عليه وسلم مقتولة فأكثر رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل النساء والصبيان) ^۳ عبدالله‌لای کورپی عومهر - ره‌زای خویان لی‌بی - ده‌لی‌ئله‌ه‌ندئ له‌ غه‌زاکانی پی‌غه‌مبهر علیه السلام نافرته‌تیک بینرا کوژرابوو جا پی‌غه‌مبهر علیه السلام ری‌گری کردله‌کوشتنی نافرته و مندالان).

و - لووت وگوئی برین و سوتاندن حه‌رامه:

له‌ فەرمووده‌که‌ی بو‌ره‌یده‌دا ^۴ باسی حه‌رامی لووت وگوئی و برین و شی‌واندمان کرد، وه‌ ده‌رباره‌ی سوتاندن به‌ناگر به‌م شی‌وه‌ باسکراوه (عن أبي هريرة - رضي الله عنه - أنه قال بعثنا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - في بعث فقال «إن وجدتم فُلانًا وفُلانًا فأخْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ» ثُمَّ قَالَ

(۱) به‌رده‌لانی‌ک که‌ناوی وه‌ بهره‌ بوو چوار میل له‌ مه‌دینه‌وه‌ دووره.

(۲) شوینی‌که له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه.

(۳) رواه البخاری (۳۰۱۴) ومسلم (۱۷۴۴/۲۴).

(۴) له‌خالی سئ یه‌می قوتاغه‌کانی جیهاد دا باسکرا.

رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - حِينَ أَرَدْنَا الْخُرُوجَ «إِنِّي أَمَرْتُكُمْ أَنْ تُخْرِقُوا فُلَانًا وَفُلَانًا، وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذَّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا»^۱. نه‌بوهوره يره - ره‌زای خوای لیښی - ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له هیزیکس سهریازیدا ناردنی و فهرمووی نه‌گهر فلان وفلاتان ده‌ست کهوت بیان سوتینن، پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی ویستمان له‌شار ده‌رچین فهرمووی: (من فهرمانم پیکردن فلان وفلان بسوتینن، بیگومان ناگر کهس سزای خه‌لکی پینادا جگه له خوای گه‌وره جا نه‌گهر ده‌ستان کهوتن ههردوویان بکوژن).

ز - هه‌لهاښن حهرامه له جه‌نگدا :

نه‌گهر دووژمن له‌دوو نه‌ندازه‌ی ښمانداران زیاتر نه‌بوو نه‌و که‌سه‌ی ناماده‌ی جه‌نگه‌که‌یه حهرامه هه‌لښت وراکات مه‌گهر بپرات بڅلای کومه‌لنکی تر له موجاهیدین یان وه‌ک نه‌خشه‌یه‌کی سهریازی بپرات له‌لایه‌کی تره‌وه بگهرپته‌وه بو دووژمن . خوای گه‌وره ده‌فهرمووی: ﴿وَمَنْ يُؤْلِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقَتَالٍ أَوْ مُتَحَرِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ

وَمَا وَنُهُ جَهَنَّمَ وَلَيْسَ الْمَصِيرُ﴾ الأنفال: ۱۶ واته: وه‌هرکه‌س له‌و پږژه‌دا پشتیان تیښکات و هه‌لښت مه‌گهر بو هیزش کردن بگهرپته‌وه یان بپرات بڅلای کومه‌لنکی تر - یارمه‌تیاښ بدات - نه‌وه بیگومان به‌رپق وخه‌شمی خواوه ده‌گهرپته‌وه و جیگای دږزه‌خ ده‌ښت که‌جیگایه‌کی زوړ خراب و به‌ده.

ح - دروسته شوو هیزش بکړتته سهر دووژمن :

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ الصُّعْبِ بْنِ جُثَامَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَ مَرَّ بِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْأَبْوَاءِ - أَوْ بِوَدَّانَ - وَسُئِلَ عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّنُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ قَالَ « هُمْ مِنْهُمْ » . وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ « لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - »^۲. صه‌عی کورې جه‌سامه - ره‌زای خوای لیښی - ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری ﷺ له نه‌بواه یادوان دا به‌لامدا تیپه‌ری، پرسپاری لیکرا ده‌ریاره‌ی خه‌لکانی بت په‌رست شوو هیزش بکړتته سهریان و

(۱) رواه البخاری (۳۰۱۶).

(۲) رواه البخاری (۳۰۱۲) ومسلم (۱۷۴۵/۲۶).

ژن ومندا لیان کوزراو بریندارین فرمووی: (ئهوانیش له بت پرستانن؟) و گویم لی بوو دهیفرموو: (قهدهغه کردنی پوش و لهوهی دروست نیه بۆ خواو پیغه مبه ره که ﷺ نهی).

گ - فیل کردن له جهنگ دا دروسته:

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « الْحَرْبُ خُدْعَةٌ ») جابری کوپی عهبدوللا - رهزای خویان لیبی - دهلی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمووی: (جهنگ فیل کردنه).

نیامی نهوهوی دهلی: زانایان یه که دهنگن له سه رهوهی دروسته فیل له کافران بکریت له جهنگدا بههر شیوه یه که بیت جگه له فیلێک په یان شکاندنی تیدا بیت.

ی - درۆ کردن له جهنگدا دروسته :

(عَنْ جَابِرِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ ». فَقَالَ مُحَمَّدٌ بْنُ مُسْلَمَةَ أَتَجِبُ أَنْ أَقْتُلَهُ قَالَ « نَعَمْ ». قَالَ فَأَذِنَ لِي فَأَقُولَ . قَالَ « قَدْ فَعَلْتُ ») جابر - رهزای خوی لیبی - دهلی: پیغه مبه ره فرمووی: (کێ دهروات بۆ که عیبی کوپی نه شرف) جا موحه مبه دی کوپی مه سهله مهووتی: هه زده کهیت بیکوژم؟ فرمووی: (بهلی) ووتی: دهی رینگام بده شتانیک بلیم - که راست نیه - فرمووی: (نهوه رینگام دایت).

دوانزهیه م: نهو نه نجامانهس که له جیهاد پهیدا دهین :

یه که م: دیل: له نه نجامه کانی دیاره کانی و جهنگ دیل کردنی کافران له لایهین موسلمانانهوه بۆ بریاردان له سه ره دیله کان گهوره و پیشه وای موسلمانان بریار به دهسته ده ریاره یان سه رهشکه له نیوان کوشتن و نازاد کردن به پاره و دیل به دیل پیکردن خوی گهوره ده فرمووی: ﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ

الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَتَخْتَمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَأْبُودٌ وَإِمَّا فَتْلٌ حَتَّى تَضَعَ الرِّقَابَ

أَوْزَارَهَا ۚ محمد: ٤. واته نه نجا نه گهر له جهنگدا گه یشتن به بی باوه پان نهوه بدهن له گهر دنیان بیان

(١) رواه البخاری (٣٠١٢) ومسلم (١٧٤٥/٢٦)

(٢) صحيح مسلم شرح النووي ٤٥/١٢.

(٣) رواه البخاری (٣٠٣٢) ومسلم (١٨٠/١١٩)

کوژن هتا کاتن کوشتاری زوړيان لیده کمن نه غا دیله کانیان توند بیهستنه وه جادواتر یا به مننه وچاکه بدره لایان کمن - یابه بریتی و پاره هتا جهنگ چه که کان - به بی باوه پان داده ن - یا جهنگ کوتایی دیت - به نه مانی بی باوه پان - .

(عن إِيَّاسَ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ سَرِيَّةَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَتَوْا بِأَسْرَى فِيهِمْ امْرَأَةً مِنْ بَنِي فِزَارَةَ فَبَعَثَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَهْلِ مَكَّةَ فَفَدَى بِهَا نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا أُسِرُوا بِمَكَّةَ).^۱ ثیبیاسی کوپی سه له مه له باوکیه وه ده گیتته وه که هیزیکي موسلمانان چند دلیکیان هینا که نافره تیکیان تیدا بوو له به نی فهزازه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ ناردی بو خه لکی مه که له گه ن چند دلیه کی موسلمانان که له مه که دیل کرابوون گوپیسه وه دیل به دلی پی کردن).

(وجاء ﷺ أيضا أنه أخذ الفداء من أسرى بدر).^۲ پیغه مبهر ﷺ له بهرام بهر نازاد کردنی دیله کانی به در بریتی لیوه رگرتن نه غا نازادی کردن.

(۱) پروانه صحیحی مسلم فرموده ی ژماره (۱۷۵۵)

(۲) رواه مسلم ۱۷۶۳.

دووم : دهسکه و ته کان (الفنائم)

یه کهم : دابه شکردنی غنیمت به سر له شکرو به شفاکانی تردا :

زانایان یه که دهنګن که غنیمه ده کریت به پینج به شهوه پینج یه کی بوته وانه یه که لم نایه ته دا باسکراون: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ أَلْتَفَىٰ أَجْمَعَانِ﴾ الانفال: ۴۱. واته: وه بزنان هرشتیګتان به غنیمت گرت نه و پینج یه کی بو خوا پیغه مبهری خوا و ﷺ خزمانی پیغه مبهری ﷺ و هتیوان و هژاران و زیبوارانی کهم دهسته نه گهر نیوه باوه رتان هدی به خواو به و پیامی دامن به زانده بو بهنده خومان له رژی جیا کردنه و ده نه و رژی دوو کومه له که به یه که گیشتن - له جنگی به دردا -

دووم: ولاخ سوار سن بهش ده بات و پیاده یه که بهش :

(عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ ، وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا . قَالَ فَسَرَّهُ نَافِعٌ فَقَالَ إِذَا كَانَ مَعَ الرَّجُلِ فَرَسٌ فَلْيَبْئُ ثَلَاثَةً أَسْهُمٍ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَسٌ فَلَهُ سَهْمٌ) .^۱ عه بوللای کوی عومره - رهزای خوی لیلی - ده لئی: له رژی جنگی خه بهردا پیغه مبهری ﷺ دوو بهشی دله ونا بو ولاخ و بو پیادهش یه که بهش جانافیع به وده رافعی کرد: نه گهر پیای و لاخی پیییت نه وده سینه شی ده که ویت، به لام نه گهر ولاخی نه بو نه ویه که بهشی هدی).

سن یه: به شدار بووانی جنگ یه کسان له ویر گوتنی غنیمت دا :

نه وانه به شدار جیګیان کردووه و ه که یه که غنیمت ده بن نه و که سه به هیریت یان لاواز جنگی کردبن یان نه ی کردبن.

^۱ صحیح مسلم، ج ۲، ص ۷۲۷ - ۷۲۸

^۲ صحیح مسلم، ج ۲، ص ۷۲۸ - ۷۲۹

(۱) رواه البخاری (۴۲۲۸) و مسلم (۱۷۶۲).

(عن مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ رَأَى سَعْدٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ لَهُ فَضْلًا عَلَى مَنْ دُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ) ^١ موصعه‌ی کوپی ساعد ده‌لئ: ساعد - ره‌زای خوای لیبی - لای وابو که‌نمو فه‌زلئ هه‌یه به‌سهر خه‌لکی تر‌دا که‌وه‌ک نه‌ونین - له‌ نازایه‌تی دا- جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: (نایا ئی‌توه سه‌رده‌خ‌رین و ر‌وزی ده‌در‌تن به‌ه‌وی لا‌وازه‌کانتانه‌وه نه‌بی‌ت).
واته‌له‌به‌ر لا‌وازه‌کانتان خوا سه‌رتان ده‌خات و ر‌وزیتان ده‌دات .

(وعن ابن عباس رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قسم غنائم بدر بالسوي بعد وقوع الخصام بين من قاتل ومن لم يقاتل). ^٢ عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس - ره‌زای خوای لیبی - ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌سکه‌وته‌کانی به‌دری به‌یه‌کسانی دابه‌ش کرد دوی شه‌وی ده‌مه‌ قاتلئ دروست بوو له‌نی‌وان شه‌وانه‌ی جه‌نگیان کردوه و شه‌وانه‌ی جه‌نگیان نه‌کردوه).

چواره‌م: زیاده‌به‌خشی به‌دیته هه‌ندیک که‌س دروسته :

دروسته گه‌وره‌ی موسلمانان یان سه‌رکرده پی‌ش دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌ت به‌شیکی زیاده‌بدات به‌هه‌ندی که‌سی که‌خ‌وی به‌ به‌ر‌ژه‌وه‌ندی ده‌زانیت له‌به‌ر نازایه‌تی له‌ جه‌نگ یان هه‌ر ه‌ویه‌کی تر.
(عن عبد الله بن عمر أن رسول الله ﷺ قد كان يُنْقَلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةَ النَّفْلِ سِوَى قَسَمِ عَامَةِ الْحَيْشِ وَالْخُمْسُ فِي ذَلِكَ وَاجِبٌ كُلُّهُ) ^٣ عه‌بدوللای کوپی عومه‌ر - ره‌زای خوای لیبی - ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ زیاده‌به‌خشی ده‌دابه‌که‌سانیک له‌ه‌ی‌زه‌کاندا ده‌یناردن - پی‌ش دابه‌ش کردنی غه‌نیمه‌که - به‌تاییه‌تی بو‌ خو‌یان جگه له‌به‌شه‌که‌یان که‌ بو‌ هه‌موو له‌شکره‌که‌بوو وه پی‌نج یه‌کی غه‌نیمه‌ت له‌ هه‌موو غه‌نیمه‌ته ده‌رده‌کرا).

(١) رواه البخاری (٢٧٣٩).

(٢) رواه ابوداود (٢٧٣٧) والهاکم (١٣١/٢) وهو صحیح.

(٣) رواه البخاری (٣١٣٥) ومسلم (١٧٥٠/٤٠).

پیتجهم: که ورهس موسلمانان به شیکس هیه له گهل ههر به شیک خوی دهست

نیشانی بکات:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: كانت صفية من الصفي).^۱ عایشه - رهزای خوی لیبی - ده لئ: صفیه له وه بوو که پیغه ممبر ﷺ بو خوی هه لیبارد.

شه شه: نافرته و مندال به خشیشان پئ ددریت:

سأل نَحْدَهُ ابن عباس عدة أسئلة فسأله في إحداها: (يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ يَخْضُرَانِ الْمَغْنَمَ هل يُقَسَّمُ لَهُمَا فقال ابن عباس: إِنَّهُ لَيْسَ لَهُمَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُحْذَيَا)^۲ عه بدوللای کوری عه بباس - رهزای خوی لیبی - که نه جدهی کوری عامری حه وروری چهند پرسیاریکی لی کرد له پرسیاریکیاندا ده لئ: نایا کزیله و نافرته نامادهی غنیمته دهن نایا به شیان پئ ددریت؟ عه بدوللای له وه لامدا ووتی: (هیچ به شیک دباریان نیه مه گهر ته نها به خشیشان پئ بدریت).

حه و ته: حه راهه سوود و هر گرتن له غنیمته پیش دابهش کردنی جکه له خواردن و

نالیکس ولاخ:

(عن رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَرْكَبُ دَابَّةً مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَعْجَفَهَا رَدَّهَا فِيهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَخْلَقَهُ رَدَّهُ فِيهِ)^۳ روهیفع کوری سابتی نه نصاری رهزای خوی لیبی ده لئ: پیغه ممبری خوا ﷺ فرموی: (هرکس باوهری به خواو پوژی دواي هیه با سواری ولاخی دهسکه وتی موسلمانان نه بیت هه تا که لاوازی کرد بیگپرته وه وه هرکس باوهری به خواو به پوژی دواي هیه با پوشاکی دهسکه وتی موسلمانان له به رنه کات تاکه کوئی کرد بیگپرته وه بوناو غنیمته که).

(۱) رواه أبوداود (۲۹۹۴) وهو حديث حسن.

(۲) رواه مسلم (۱۸۱۲/۱۳۹)

(۳) رواه أبوداود (۲۷۰۸) والداري (۲۳۰/۲) وأحمد (۱۰۸/۴ - ۱۰۹) وهو حديث حسن.

(وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كنا نصيب في مغازينا العسل والعنب فنأكله ولا نرفعه).^١
عبداللای کوری عومەر ره‌زای خوای لیبت ده‌لئ: ئیمه له غه‌زاکاناندا هه‌نگوین و تریمان
ده‌ست ده‌کوت ده‌ماخوارد نه‌مان ده‌گیرایه‌وه بۆ ناو غه‌نیمه‌ته‌کان - ده‌سکه‌وته‌کان -).

هه‌شته‌م: هه‌رامه‌ دزی کردن له‌غه‌نیمه‌ت:

(عن أبي هريرة قال خرجنا مع النبي ﷺ إلى خيبر ففتح الله علينا فلم نغنم ذهباً ولا ورقاً غنمنا
المتاع والطعام والثياب ثم انطلقنا إلى الوادي ومع رسول الله ﷺ عبد له وهبه له رجل من
جذام يدعى رفاعه بن زيد من بني الضبيب فلما نزلنا الوادي قام عبد رسول الله ﷺ يحل رخله
فرمى بهم فکان فيه حنقه قلنا هنيئاً له الشهادة يا رسول الله قال رسول الله ﷺ كلا والذي
نفس محمد بيده إن الشملة لتلتهب عليه ناراً أخذها من الغنائم يوم خيبر لم تُصَبَّها المقاسم
قال ففرغ الناس فجاء رجل بشراك أو شراكين فقال يا رسول الله أصبت يوم خيبر فقال رسول
الله ﷺ شراك من نار أو شراكان من نار).^٢ نه‌بوهوره‌ ره‌زای خوای لیبی ده‌لئ: له‌گه‌ل
پیتغه‌مبه‌ردا ﷺ رۆیشتین بۆ سه‌ر جووله‌که‌کانی - خه‌یه‌ر - خوای گه‌وره له‌سه‌رده‌ستم‌اندا
نازادی کرد ئالتون و زیومان به غه‌نیمه‌ت نه‌گرت به‌لکو کهل و پهل و خوراک و جل و به‌رگمان
به‌غه‌نیمه‌ت گرت، پاشان به‌ره‌وه دۆله‌که رۆیشتین پیتغه‌مبه‌ریش ﷺ کۆیله‌یه‌کی خۆی له‌گه‌لدابوو
که پیاویکی جوزامی که‌ناوی ریفاعه‌ی کوری زه‌ید بوو له‌به‌نی صوبه‌یب به‌دیاری پی‌دابوو،
جاکاتی دابه‌زینه‌دۆله‌که کۆیله‌کی پیتغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌لسا زینی و لاخه‌که‌ی بکاته‌وه تیریکیان لیدا
که‌بووه هۆی مردنی ئیمش ووقان شه‌هیدی پیرۆز بیت نه‌ی پیتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیتغه‌مبه‌ریش
فه‌رمووی: (نه‌خیر سویتند به‌و زاته‌ی گیانی موحه‌مه‌دی به‌ده‌سته شه‌مه‌ل دزویه‌تی له
غه‌نیمه‌ته‌کانی رۆژی خه‌یه‌ر که‌هیشتا دابه‌ش نه‌کرا‌بوو بۆته‌ناگرو ده‌یسوتیتن) نه‌بوهوره‌یه -
ره‌زای خوای لیبی - ده‌لئ: خه‌لکی ترسان جاپیاویک جه‌رمیکی نه‌عل یا دووانی هینا، ووتی:
منیش رۆژی غه‌زای خه‌یه‌ر نه‌مهم ده‌سکه‌وته‌وه پیتغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: (جه‌رمیکه له‌ناگر
یا دووچه‌رم له‌ناگره).

(١) رواه البخاری (٣١٤٥).

(٢) رواه البخاری (٦٧٠) ومسلم (١١٥/١٨٣).

نۆیهەم: حوکمی کەل و پەلی کۆشاو:

هەرکەس کافرێ بکوژێ کەل و پەلی کۆشاوه که بۆ بکوژە کەبە نەگەر شایهتی هەبوو که ئەو کۆشتویەتی.

(عن أبي قتادة قال قال رسول الله ﷺ من قَتَلَ قَتِيلًا له عليه يَنْتَه فَلَهِ سَلْبُهُ).^١ ئەبوقەتادە - رەزای خوای لیبی - دەستی: پێغه مبهەری خوا ﷺ فەرمووی: (هەرکەسێک کە سێکی کافر بکوژێ شایهتی هەبێت لەسەری ئەوە چی پێیە بۆ بکوژە کەبە).

دەیهەم: دەسکەوت بەبێ جەنگ (الفیء) :

أ- پێناسە کە: ئەوێه کە موسلمان لە کافرانی دەگرن بەبێ جەنگ لە سەر وەت و سامان چ زەوی و خاک بێت یا کەل و پەل و پارە و چەک . خوای گەورە دەفەرمووی: ﴿ وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ الحشر: ٦ واتە: وە ئەو دەسکەوتانە کە خوا گێڕایەو بۆ پێغه مبهەری کە ﷺ لە مائی بەنو نەزیر ئەو ئێو بۆ بە دەست هێنانی هیچ نەسپ و ووشتریکتان تاو نە داو بە لکو خوا پێغه مبهەری زان دەکات بە سەر هەرکەسێکدا کە بیهوێ وە خوا بە سەر هەموو شتێکدا بە دەسه لاته .

ب - جیاوازی نێوان غەنیمەت و فیء :

جیاوازیان ئەو غەنیمەت ئەو مالهێ دەستی موسلمانان دەکەوێت لە کافران بەهۆی جەنگەو، بەلام (فیء) ئەو مال و سامانی یە دەستی موسلمانان دەکەوێت لە کافران بەبێ جەنگ .

د - حوکمی دەسکەوتی بەبێ جەنگ :

پێنج یەکی دەدرێت بەوانی کە نەم نایەتە پێرۆزە دیاری کردوون: ﴿ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ﴾ الحشر: ٧ . واتە:

نوه‌ی خوای گه‌وره ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌ک‌ه‌ی خست له مائی دٚهاتیه‌کانی به‌نونه‌زیر نه‌وا بۆ خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ و خزمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و هه‌تیوان و هه‌ژاران و رٚیوارانی که‌م ده‌سته .
 ٤/٥ ی له‌به‌رژوه‌ندی موسلماناندا خه‌رج ده‌کریت به‌مه‌رجی له‌پیشی هه‌موویانه‌وه به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی سه‌ربازی سه‌ربازانی له‌شکری نیسلامی بیت .

یانزه‌یه‌م: سه‌رانه (الجزية):

أ - پٚناسه‌ک‌ه‌ی: نه‌و ماله‌یه که‌خواه‌ن کتٚبه ناسمانیه‌کان - گا‌ور و جووله‌که - و نه‌وانه‌ی هاوشٚیه‌یانن ده‌یده‌ن به ده‌وله‌تی نیسلامی له‌به‌رامبه‌ر پارٚیزگاری کردن له گیان و مائیان و هٚلانسه‌وه‌یان له‌سه‌ر نایینه‌که‌یان و ژیانیان له‌ژیر سایه‌ی ده‌وله‌تی نیسلامدا . به‌کۆمه‌له مه‌رجٚیکی دیاری کراو .

ب - به‌لگ‌ه‌ی سه‌رانه‌دان :

خوا‌ی گه‌وره ده‌فرمو‌ی: ﴿ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ التوبة: ٢٩ . واته:
 هه‌ر سه‌رانه ده‌ده‌ن به‌ده‌ستی خو‌یان و به‌رٚیسوایی . مه‌به‌ستی نامه داره‌کان له گا‌ور و جووله‌که‌کان.

ج - سه‌رانه له کٚ وهرده‌گٚیی؟

(عن نافع عن أسلم مولى عمر أن عمر كتب إلى عماله لا تضربوا الجزية على النساء والصبيان ولا تضربوها إلا على من جرت عليه المواسي).^١ نافع له نه‌سه‌مه‌وه به‌نده‌ی نازاد کرا‌وی عومه‌ر ده‌گٚیرٚتیه‌وه ده‌لی: عومه‌ر - ره‌زای خوا‌ی لی‌بی - نامه‌ی نووسی بۆ له‌شک‌ره‌کانی سه‌رانه له‌سه‌ر ناهه‌رت و مندا‌ل دامه‌نٚین وه‌ته‌نها له‌سه‌ر که‌سی داینٚین بالغ بو‌ویی.

د - نه‌ندازه‌ی سه‌رانه:

(قال مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَخْذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَاوِرَ).^٢ مو‌عاز - ره‌زای خوا‌ی لی‌بی - ده‌گٚیرٚتیه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتٚی ناردی به‌ره‌و یه‌مه‌ن

(١) رواة البهقي في السنن الكبرى ١٩٥/٩ وهو صحيح.

(٢) رواة أبو داود (٣٠٣٨) والترمذي (٦٢٣) وابن ماجه (١٨٠٣) وهو صحيح.

فرمانی ٲٲٲکرد له هه مووکه سیکی بالغ دیناریک - ئالتون - یا هاوتای - دیناریک - ٲۆشاک و قوماش وه برگیرٲ.

(وتجوز الزیاده لحديث أسلم: أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه ضرب الجزية على أهل الذهب أربعة دنانير وعلى أهل الورق أربعين درهما ومع ذلك أرزاق المسلمين وضيافة ثلاثة أيام).^١ دروسته له دیناریک زیاتریش سه رانه وه برگیرٲ، به به لگهی فرموده که ی نه سلهم که ده لٲ: عومهری کوږی خه تٲاب - ره زای خوای لیٲی - سه رانه ی له سه ر خاوه ن ئالتون چوار دیناری دانا وه له سه ر خاوه ن زیوو چل دره می دانا له گه ل ږۆزی دانی موسلمانان و میوان داری کردنیان سی ږۆز.

به لام گه ره ی موسلمانان ږه چاری ده وله مهن دی هه ژار ده کات، (قال ابن أبي نجیح قُلْتُ لِمُجَاهِدٍ مَا شَأْنُ أَهْلِ الشَّامِ ، عَلَيْهِمْ أَرْبَعَةُ دَنَانِيرَ وَأَهْلُ الْيَمَنِ عَلَيْهِمْ دِينَارٌ قَالَ جَعَلَ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِ الْيَسَارِ).^٢ نبین نه بی نوجه یح ده لٲ: به موجاهیدم ووت: نه وه ٲۆ خه لکی شام چوار دیناریان له سه ر دانراوه و خه لکی یه مهن یه ک دینار؟ ووتی: نه وه له به ربوون ده وله مهن دی دانراوه).

دوانزه یه م: هوکمه کانسی دیل و سیخور:

أ - دروسته کوشتنی سیخور: (قال سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْقَلَبَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اطْلُبُوهُ وَأَقْتُلُوهُ فَقَتَلَهُ فَتَقَلَّهَ سَلْبَهُ).^٣ سه له مه ی کوږی نه کوه - ره زای خوای لیٲی - ده لٲ: سیخوریکی ٲٲ په رسته کان کاتٲ ٲٲغه مبه ر ﷺ له سه فریکدا بوو هات ٲۆلای و له گه ل هاوه له کانیدا دانیشٲ قسه ی ده کرد ٲاشان له ږ ډه ږوو - ږای کرد- ٲٲغه مبه ریش ﷺ فرمووی: (شوٲنی که ون بیگرن و بیکوژن جا سه له مه کوشتی ٲٲغه مبه ریش ﷺ هه رچی ٲٲبوو دا به سه له مه).

(١) رواة البيهقي في السنن الكبرى ١٩٥/٩ وهو اثر صحيح.

(٢) رواة البخاري (٢٥٧/٦) تعليقا وهو اثر صحيح.

(٣) رواه البخاري (٢٥٤١) ومسلم (١٧٣٠/١).

ب - کافری شهرکمر موسلمان بیت مال و گیانی پارێزراوه:

(عن ابن عمر أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ).^١ عه‌بدوللای کوری عومەر - ره‌زای خوای لیبنی - ده‌لێ: پێغه‌مبەر ﷺ ده‌فرمووی: (فرمانم پێکراوه له‌گه‌ڵ خه‌لکدا بیه‌نگم تا شایه‌تی ده‌ده‌ن که هیچ په‌رستراویکی راست نیه‌ جگه‌ له‌ خوا وه‌ موحه‌مه‌دیش ﷺ نێراوی خوايه‌ و نوێژ ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌ن و جانه‌گه‌ر نه‌مه‌یان کرد خوێن و مالیان له‌لایه‌ن منه‌وه‌ پارێزراوه‌ به‌هه‌قی نبی‌سلام نه‌بن^٢ لیپرسینه‌وه‌شیان لای خوايه‌ ده‌رباره‌ی دڵ و نیه‌تیان).

ج - زه‌وی ده‌سکوت به‌بێ جه‌نگ:

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّمَا قَرْيَةٍ أَتَيْتُمُوهَا وَأَقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهَمُكُمْ فِيهَا وَأَيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنْ خُمِسَهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ).^٣ نه‌بوهوره‌یره‌ ره‌زای خوای لیبنی ده‌لێ: پێغه‌مبهری خوا ﷺ فرمووی: (هه‌ر شار و گوندیک - به‌بێ جه‌نگ - پرۆنه‌ ناویه‌وه‌ تێدا نیشته‌ جێ بن نه‌وه‌ به‌شتان وه‌ که‌ به‌شی موسلمانێ تروایه‌، وه‌هه‌ر شار و گوندیکیش سه‌رپێچی فرمانی خواو پێغه‌مبهره‌که‌ی بکات - نه‌گه‌ر رزگارتان کرد - نه‌وه‌ پێنج یه‌کی ده‌سکه‌وته‌کانی بۆ خواو پێغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌بن پاشان نه‌وه‌ی که‌مایه‌وه‌ - چوار به‌شه‌که‌ی تری - هی نێویه‌).

سیانزه‌یه‌م: ناگه‌ر به‌ست و په‌نادان (الهدنة و الاستمان)

أ - پێناسه‌که‌ی: ناگه‌ر به‌ست: له‌ زمانێ عه‌ره‌بیدا (هدنة) واته‌ رێکه‌وته‌ن و شه‌ر پاگرتن. وه‌له‌شه‌رع دا: رێکه‌وته‌نه‌ له‌گه‌ڵ دووژمنی جه‌نگی دا له‌سه‌ر ناگه‌ر به‌ست بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کراو. خوای گه‌وره‌ ده‌فرمووی: ﴿ بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ التوبة: ١ واته‌: نه‌مه‌ به‌ریبونه‌ له‌لایه‌ن خواو پێغه‌مبهره‌که‌یه‌وه‌ ﷺ بۆ شه‌و هاویه‌ش دانه‌رانه‌ی

(١) رواه البخاری (٢٥) ومسلم (٢٢).

(٢) نه‌گه‌ر شتیک بکه‌ن سزایه‌کی مالی یا لاشه‌یی بکه‌وته‌ سه‌ریان.

(٣) رواه مسلم (١٧٥٦/٤٧)

که په یانیاڼ له گهل به ستون - وده فهرموئ: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾^١ الانفال: ٦١ واته: وهنگه مهيلي ناشتیاڼ هه بوو توش - نهی موحه مه د ﷺ ناشتیاڼ له گهل بکه وهشت به خوابهسته.

(ومهادنة النبي ﷺ قريشا عام الحديبية).^١ وه پيغه مبه ريش ﷺ له گهل قوريش دا ريکه وتنی ناگريهستی کرد له سالی حوده پييه دا.

ب - مانای پنادان :

نهويه که سيکی کافر که له جهنگدایه له گهل موسلماناندا داوای پنادان و پاريزگاری له که سيک له موسلمانان بکات نهو که سهش پهنای بدات، نه م پنادانه بو هه موو که سيکی موسلمان دروسته پياوييت يان شافرهت ، گه ورو کاربه دهست بيت يا که سيکی ناسایی بيت له ناو موسلماناندا، که پنادرا گیانی پاريزراوه و دروست نيه که س دهست دريژی بو بکات خواي گه ورو ده فهرموئ: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا أَمَرَهُ﴾ التوبة: ٦ واته: نه گهر که سيک له بت پرستان داوای پنادانی لی کردی پهنای بده هتا ووتو نایینی خوا بیستی پاشان بیگه یه نه ووه شونی هیمن و پاريزراوی خوی .

ج - جیاوازی ناگريهست و پنادان : له پتناسه و مانای هه ردوکیانه وه نه م جیاوازیانه به دیده کریت:

١- ناگريهست ريکه وتنیکی به کومه له له لاین موسلمانانوه گه وروی موسلمانان نوته رایه تی دهکات يا جیگره که ی وه له لاین کافرانیشه وه گه ورو سه رکرده یان نوته رایه تیان دهکات يا جیگره که ی . به لام پنادان بو تاك و کومه لی کافران ده بیت و دروسته پنادهر هه رکه سيک بيت له موسلمانان کاربه دهست بيت پیاو یی يا شافرهت .

٢- ناگريهست یه کیکه له پيگه کان بو کۆتایی هینان به جهنگ له نیوان موسلمانان و دوژمنه کانیان که واته ناگوخی ناگريهست و جهگ له یه ک کاتدا هه بن، به لام پنادان ده گوخی له کاتی جهنگدا بيت بو غوونه سه ریا زکی کافر داوای پنا له موسلمانتيک بکات که ده پيینی

موسلمانە‌که‌ش په‌نای بدات نه‌و په‌نادانه دروسته گیانی پارێزراو ده‌بی‌ت له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ش‌دا جه‌نگ به‌رده‌وامه له‌نی‌توان موسلمان و بی‌باوه‌راند.

د - حوکمی هه‌ریه‌ک له‌ناگریه‌ست و په‌نادان :

١- ناگریه‌ست دوو حوکمی هه‌یه :

یه‌که‌م: دووژمن داوای ناگریه‌ست بکات ، پێ‌ویسته له‌سه‌رگه‌وره‌ی موسلمانان پێ‌ی رازی بی‌ت له‌گه‌ڵ ووریا بووندا وه‌نابی ماوه‌که‌ی له‌چوار مانگ زیاتر بی‌ت .

دووه‌م: موسلمانان داوای ناگریه‌ست بکه‌ن ، نه‌مه‌ش کاتی دروسته به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانانی تێ‌دا دیار بی‌ت نه‌گه‌ر وانه‌بوو نه‌وا دروست نیه . جانه‌گه‌ر له‌به‌ر لاوازی موسلمانان بوو تا له‌ماوه‌ی ناگریه‌سته لاوازی موسلمانان چاره‌سه‌ریکری‌ت و ئاسایش به‌ریای‌ت . نه‌وه دروسته بۆ‌ماوه‌ی ده‌ سال ، به‌لگه‌ش رێکه‌وتی حوده‌بیه‌یه که هۆکه‌ی لاوازی موسلمانان بوو وه‌ماوه‌ی ده‌ سال پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ ناگریه‌ستی کرد له‌گه‌ڵ کافرانی قوریش دا . به‌لام نه‌گه‌ر له‌به‌ر هۆیه‌کی تریو نه‌وه دروست نیه زیاتر له‌چوار مانگ وه‌قورشان ده‌فه‌رمووی: ﴿فَسَيَحُورُ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ﴾ التوبة: ٢ واته: که‌وايه - بی‌باوه‌ران - ماوه‌ی چوار مانگ له‌زه‌ویدا بگه‌رێن و چاک بزانه که‌نی‌توه له‌ده‌ستی خوا ده‌رناچن و بێ‌گومان خوا ریسواکه‌ری بی‌باوه‌رانه .

٢ - حوکمی په‌نادان :

به‌ده‌مه‌وه چونی په‌نادان واجبه نه‌گه‌ر که‌سی‌ک داوای کرد ، نه‌گه‌ر له‌و په‌نادانه به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانانی تێ‌دابوو یا به‌رژه‌وه‌ندی په‌ناده‌ره‌که‌ی تێ‌دابوو چونکه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ اتْلُغْهُ مَأْمَنَةً﴾

التوبة: ٦ واته: نه‌گه‌ر که‌سی‌ک له‌هاوبه‌شی په‌یداکه‌ران داوای په‌نای لی‌کردی‌ت تۆش په‌نای بده هه‌تا ووتی خوا- قورشان - بی‌یستی پاشان بیه‌یه‌نه‌روه جێگای هێمنی خۆی نه‌مه له‌به‌رته‌وه‌ی نه‌وانه که‌سانیکی نه‌زانن . وه‌دروسته داوای په‌نادان له‌کاربه‌ده‌ست جێگه‌ره‌که‌ی یا هه‌رکه‌سی‌ک له‌

موسلمانان بکریّت له سەر هه مووان پێویسته په‌نای بده نه‌گهر به‌رژه‌وه‌ندی ئیسلام یا به‌نا‌ده‌ره‌که‌ی تێدابوو .

(تَقُولُ أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتَرُهُ قَالَتْ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مِنْ هَذِهِ فَقُلْتُ أَنَا أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ بَنُ أُمِّي أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلًا قَدْ أَجَرْتُهُ فَلَانَ بَنُ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَجَرْنَا مِنْ أَجَرْتِ يَا أُمُّ هَانِئٍ قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ وَذَلِكَ ضَحَى).^١ نوموهانی - ره‌زای خوای لی‌بی - ده‌لێ: له‌ سالی ئازاد‌کردنی شاری مه‌که‌که‌ رو‌یشتم بو‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بینیم خۆده‌شوات و فاتیمه‌ی کچی په‌رده‌یه‌کی بو‌ کردوه‌، منیش سه‌لامم لێ‌کرد فه‌رمووی: (ئه‌م ئافره‌ته‌ که‌یه‌؟) وتم منم نوموهانی کچی نه‌بو‌تالیب فه‌رمووی: (مه‌رحه‌بات لی‌بی نوموهانی) جا له‌ خۆشۆردنه‌که‌بو‌یه‌وه‌ هه‌ستا هه‌شت ر‌کات نو‌یژی کرد یه‌که‌ پۆشاک‌ی به‌خۆیه‌وه‌ پێ‌چابوو که‌ له‌ نو‌یژه‌که‌ی بو‌ویه‌وه‌ وتم ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌لی دایک برام ده‌لێ: به‌پیاوێک که‌من په‌نامداوه‌ ده‌یکوژم که‌ فلانی کو‌ری هو‌یه‌یری به‌ پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: (ئه‌وه‌ی تو‌ په‌نات داوه‌ ئێمه‌ش په‌نامانداوه‌ ئه‌ی نوموهانی) نوموهانی ده‌لێ: ئه‌وه‌ رو‌داوه‌ له‌ چێشتانگا‌ودا (بو‌).

ه - مه‌رحه‌کانی ئاگره‌ست: ده‌بی‌ت ئاگره‌ست ئه‌م مه‌رجانه‌ی تێدا‌بی‌ت:

١- گه‌وره‌ی موسلمانان یان جێ‌گه‌ره‌که‌ی ئه‌و ئاگره‌سته‌ بکات له‌ گه‌ل کافراندا، نه‌گهر که‌سی‌کی تر بیکات دروست نیه‌.

٢- ده‌بی‌ ئه‌و رێ‌که‌وتنی ئاگره‌سته‌ به‌رژه‌وه‌ندی‌کی ئاشکرای موسلمانای تێدا‌بی‌ت ، نه‌گهر هیچ به‌رژه‌وه‌ندی‌کی تێدا نه‌بو‌و دروست نیه‌ .

٣- نابێ‌ ماوه‌که‌ له‌ ده‌سال زیاتر بی‌ت نه‌گهر لاوازی موسلمانان هۆکاربو‌و بو‌ ئه‌و ئاگره‌سته‌ به‌لام نه‌گهر له‌به‌ر لاوازی نه‌بو‌و به‌لکو‌ له‌به‌ره‌وه‌یه‌کی تریو‌و ئه‌وه‌ دروست نیه‌ له‌ چوارمانگ زیاتر بی‌ت.

٤- نابې بې باوه پان مهرجیک له سهر موسلمانان داننېن بؤ بهر ژوه ندى خويان که مهرجیکى به تال و نارې و ابې بؤ غوونه: مافى شه و هيان هه بې دىلى موسلمانان لای خويان بیت يان داوا بکهن موسلمانان دهست هه لېگرن له هه ندى مال و سهره تيان يا موسلمانان دهست بهردارى به شیک له پهرستن و به نديا هتې بېن هر کام له م مهرجانه ی تېدا بیت شه ناگرېسته که دروست نيه و سهرناگريت .

و- مهرجه کانی په نادان :

١- ده بې په نادانه که له سهر داواى که سيکی کافریت که له جهنگدا بیت له گهل موسلماناندا جا که سيک بیت يان کؤمه لیک بن که واته به بې داواکردنى خوی په نای پې نادری ، وه کورنان ده فرمووی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ﴾ التوبة: ٦ واته نه گهر که سيک له هاوېده شى پيدا که ران داواى په نای لیکر دیت په نای بده .

٢- ده بې پانه دهره که شياوى په نادان بې واته موسلمان بیت، نه گهر موسلمان نه بوو په نادانه کهى دروست نيه

٣- گه وره موسلمانان يا سهرکرده ی سويا که ناگادار بیت لهو په نادانه و پتی پازی بیت . که واته نه گهر نه يزانی يا زانی و پازی نه بوو به په نادانی به هوکارک شه په نادانه که دروست نيه به لام به بې هوړه کی به هيز بؤى نيه پازی نه بیت .

چوارده ييم: شه دهره نجاسانه ی له په نادان ده که ونه وه:

أ- هرکس موسلمانیک په نای بدات گیانی پاريزاوه .

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: (وَذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ فَمَنْ أَجْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذْلٌ وَلَا صَرْفٌ).^١ شه بوهوره يره - ره زای خواى لیت - ده لى: پیغه مېهر ﷺ فرمووی: (.... په نای موسلمانان يه که بچو کترینيان خاوه ن برپاره له په ناداندا جا هر کس په نادانی موسلمانیک بشکيتنی شه نه فرینى خواو فرشته کان و هه موو خه لکی لیت له پژى دوايدا هېچ بریتى وپاره يه کی لى وهرناگيرى).

دهبي موسلمانان هه موويان دهست دريژي نه كه نه سهر نهو كافرهي پهنادراوه مه گهر به به لگه وه بزنان سيخوره نهو كات پهنادانه كه هه لده وه شيتته وه .

ب - ده رچووني پهنادراو : نه گهر ماوهي پهنادانه كه ته واو بوو يان پيش ته واو بووني خوي ويستى بروات پيوسته گهره ي موسلمانان بيگه يه نيته جيگاي هيمنى خوي كه له گيان و مالى دنيا بيت پيشتر به لگه ي نه م قسه يه مان باسكرد ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ اتْلُوهُ مَأْمُورًا﴾ التوبة: ٦

ج - نه گهر كه سيكي بي باوه ر پهنادرا نهوه په يانيكي گهره يه : كافر بهو پهنادانه ده بيت نارامى و دنيايى پي به خشريت چونكه نهو پهنادانه مامه له يه كه له گه ليدا كراوه په شيمان بوونه وه ي بۆ نيه مه گهر پهنادراوه كه شتيك بكات پهنادانه كه به تال بكاته وه .

پازده يه م : هوكمس جهنگ كردن له كه له ده رچووان له فه رماني گهره ي موسلمانان : (حكم قتال البغاة)

١- پيناسه كه ي : له زمانى عهره ييدا (بغاة) كۆي (باغ) به هه موو ده رچوو له سنوورتيك ده ووتريت كه پيوسته پيوه ي پابه ند بيت وه (بغى) له به نه رته دا به سته م ده ووتريت . وه له شهرع دا : به كۆمه لتيك له موسلمانان ده ووتريت كه له فه رمان و گوپرايه رى پيشه واى موسلمانان ده رچوون و گوپ به فه رمانه كانى نه ده ن يا مافيتك ده كه ويته سه ريان نايدهن جا ج مافى خواييت يان مافى خه لكي بيت .

٢ - هوكمى له سنوور ده رچووان :

نه گهر گهره ي موسلمانان هه سته ي كرد له فه رمان ده رچوون يان ياخى بوون خه ريكه سه ره لده دات له هه ر كوئ و له هه ر كه سانيكه وه بيت به زووى بنيريت بۆلايان و پرسياريان لى بكات داوايان چيه ؟و گله ييان له چى هه يه له كارو بارى ده ولت جانه گهر شتيكيان ووت له ناپنكي يا گله ييان باسكرد ده كرا چاك بكرت يا لا بريت ده بي به گوپان بكات له داواكه ياندا به لام نه گهر قسه و گله يه كانيان به رپى و جى نه بوون نهو نامۆزگاريان بكات بيانترسيئى به جهنگ كردن له دژيان و فه رمانيان پيبكات بگه رپنه وه ژير فه رمان و گوپرايه لى ، نه گهر بى سوود بوو

ناگاداريان بکات که جهنگيان له گهډ دهکات جائه گهر هدر سووربوون له سر برپاری خوځيان دهبي جهنگيان له گهډ بکات .

۳ - ممرجه کاني جهنگ کردن له دږيان :

أ - هیزو دهسه لاتيان ههبي به ژماره زوری یا هیز یا قهلا و شوینی سخت که بتوان به رهه لستی گه وړه ی موسلمانان بکن، به جوړی پیویست به مال بهخت کردن و سهریاز به کاره یتان بکات .

ب - له فرمان و گوږپرايه ټي گه وړه ی موسلمانان دهریچن به هو ی شو هیز و پشت و تواناوه، به لام نه گهر له ژیرده سه لاتی دابوون وه پیویستی به جهنگ کردن نه بوو له دږيان و دهیتوانی سزایان بدات به هدر شیویهك خوی به گونجاوی بزانیټ نه وه یاخی بوو نین .

ج - دهبي به لگه و بیانویه کی وایان به دهسته وه بیټ نه و بی فرمانی گه وړه ی موسلمانان یان پاسا و بدات با به هیزیش نه بیټ ، به لام نابي به لگه یه کی بي بنه ما بیټ و هیچ پاسا و ټکی یاخی بوونه که یان پی نه بي . جائه گهر به لگه یان نه بوو بو کاره که یان شو گونا هبارن و دروسته جهنگ کردن له دږيان و هندی جار کاره که یان ده گاته راده ی کافر بوون نه گهر سهریچی گه وړه ی موسلمانان به حه لال بزائن و له فرمانی دهرجن به بي هیچ به لگه یه کی شرعی .

د - دهبي گه وړه و لپرسراویکیان هه بیټ بیته مایه ی هیزو دهسه لات بزایان ، باوهك پیشه واش دانه رابیټ له ناویاندا که گوږپرايه ل بن بوی ، چونکه هه رکومهلک به رپرس و گه وړه یان نه بیټ هیزو توانایان نابیت .

دهبي نه و هس بزاین نه و ی له گوږپرايه ری گه وړه ی موسلمانان دهرچی و پاسا و ټکه هه بیټ نه کافر ده بیټ نه فاسق ، نا واجبه له سره گه وړه ی موسلمانان جهنگيان له گه لدا بکات چونکه له پروانگه ی شرعه وه شتیکیان به دهسته وه یه که بیټته عوزرو بیانوو به لای خوځانه وه باله راستیشدا وانه بیټ .

۴ - به لگه ی جهنگ کردن له دږيان و چیکمه ته کی :

به لگه ی جهنگ کردن له دږيان نه م نایه ته یه که ده فرمانوی: ﴿وَلِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلُوا فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَغُلِبُوا الَّتِي بَغَتْ حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ الحجرات: ۹ . واته :

ئەگەر دوو کۆمەڵ لەباوەرداران دژی یەکتر جەنگیان کرد ئەو ئەشتەوای بکەن لەنیوانیاندا ئەنجا ئەگەر کۆمەڵێکیان دەست درێژی کرد بۆسەر کۆمەڵەکی تریان ئەوا ئێتو - موسلمانان - لەدژی ئەو کۆمەڵیان بچەنگن کە دەست درێژی دەکات تا دەگەرێتەوێت بۆ فەرمانی خوا - ملکهچی فەرمانی خوادەبێت - ئینجا ئەگەر گەڕایەوێت لەنیوانیاندا ئەشتەوای بکە بە دادگەرانی و پاست و دادپەرورەین - لەنیوانیاندا - بەراستی خوا دادپەرورەنی خۆش دەوێت .

زانایان دەڵێن ئەم نایەتە باسی دەروون لە فەرمانی گەرەمی موسلمانانی تێدانە بەلام گشتی ماناکەمی ئەویش دەگرێتەوێت بێ قیاس دەکرێت سەری چونکە ئەگەر داوای جەنگ بکریێت لەموسلمانان لەبەردەست درێژی کۆمەڵێک موسلمان لەدژی کۆمەڵێکی تریان داواکردن لەدژی دەست درێژی لەبەرانبەر گەرەمی موسلماناندا لەپێشترە و باشتەر جەنگ دەخوازی .

۵ - حوکمەکانی جەنگ لە دژی یەخیان و دەروون لە فەرمانی گەرەمی موسلمانان :

أ - دەبێت پێش جەنگ کردن لەگەڵیان نامۆزگاری و ووتوویێت لە نێوان گەرەمی موسلمانان و ئەواندا بکریێت .

ب - دوا دەست کردن بەجەنگ دروست نیە شۆین هەلەتوێکانیان بکەون یا بریندارەکان بکوژن بەلکو تەنها جەنگ لەگەڵ ئەواندا دەکریێت کەجەنگ دەکەن .

ج - دروست نیە دیلیان بکوژریێت .

د - ماڵ و سامانیان نابێتە غەنیمەت و دەسکەوت .

شازدەهەم : حوکمەکانی پێشەوا :

یەكەم : گەرەمی موسلمانان :

پلەیهکە لەئێسلامدا دوا پێشەمبەر ﷺ دیت بەجۆری گەرەمی موسلمانان جێنشینی پێشەمبەرە ﷺ لەپارێزانی کاروباری موسلماناندا لەگەڵ تێبینی کردنی جیاوازیەکان کە پێشەمبەر ﷺ حوکمەکان کە نۆمەتەکی پێوە پابەنددەکات وەحی یە لە خواوە بۆی دیت، بەلام گەرەمی موسلمانان لە دەقەکانی قورئان و سوننەت و یەك دەنگی زانایان و هەلگۆستن لە بەلگە گشتیەکان و بنەمانەگۆڕەکان حوکم وەرەگریێت .

دووم : گرنګی پله گهره ی موسلمانان (پیشهوا)

نهم پله یه زور گرنګه بۆ به دی هینانی ههست به بوونی خۆکردن موسلمانان ده بیته گهره و
پیشه وایه کیان هه بیته له بهر نهم هو یانه:

أ - خوی گهره فرمانی کردوه موسلمانان یه ک ریزین و جیاوازو بهش بهش نه بن نه مهش
به وده کریت موسلمانان گهره و رابه ریکیان هه بیته یه ک دهنگ بن له سهری له بریاری لانه دن .

ب - به شیکي زور حوکه کانی نیسلام له پرووی جی به جی کردنه وه په یوه ستن به بوونی پیشه و
گهره ی موسلمانانه وه ، به جۆری رابه راندن و جی به جی کردنیان به پروا دانانریت له ژیر چاودیری و
فرمانی نه و نه بی . وه دانانی قازی یه کان ، بریاری جهنگ و ناگریه ست و پیکه وتن ، دانانی
والیه کان بۆ شارو ویلایه ته کان ، هه موونه مان و هاوشیوه ی نه مانه به بی پیشه واکریت .

ج - له شریعتی نیسلامدا کۆمه لیک حوکم هه ن پیمان ده وتریت حوکه کانی پیشه واکر (أحكام
الامامة) یان حوکه کانی سیاسه تی شریعی ، که نه و حوکمانه ن که خوا و پیغه مبهری خوا ﷺ
به هیلاراهیه تی هیشتیوانه ته وه و شیوه یه کیان بۆ دیاری نه کردوه به لکو لپی گه راون بۆ بریارو
فرمانی پیشه واکر له هه ر سهرده میتکدا به گۆیره ی بهر ژه وهندی موسلمانان بریاری له سهریدات وه ک
ریتکخستنی کاروباری مالی و بهرپوه بردنی سوپا و یاسای دیل ، جانه گه ر که سیک وه ک پیشه واکر
نه بیته که شیوا و گونجاو بیت بۆ نه و پله یه نهم حوکمانه هه ر به هه لواسراوی ده میتننه وه یه کلا
ناکریتنه وه .

سئ یه م: مهرجه کانی گهره ی موسلمانان (پیشهوا)

نه و که سه ی ده بیته پیشه واکر موسلمانان پتویسته نهم مهرجانه ی تیدابیت :

۱- موسلمان بیت چونکه پیشه وایه تی ناموسلمان دروست نیه ، وه نابیت ریتکخستنی کارو باری
موسلمانان که کاری پیشه وایه بدریته دهستی که سئ که موسلمان نیه .

۲- پیاویریت پیشه وایه تی ئافره ت دروست نیه ، (قال النبي ﷺ: لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ).^۱
پیغه مبه ر ﷺ ده فرمووی: (هیچ گه لیک سهر که وتو نابن گهره و کاریه دهستیان ئافره ت بن).

۳- بالغ و ژیر بیټ ، مندال و شیت و نهزان دروست نیه بینه گهوره و دم پاستی موسلمانان چونکه نهوان خویان پیوستیان بهسر پرشتی هیه .

۴- پابند بیټ بهنیسلاموه (العدالة): نهگوناھی گهوهی کردیټ و نه لهسر ورده گوناھیش بهردهوام بیټ چونکه کهسیك وابیټ فاسقه، فاسقیش بهشایه ناگیرئ ئهی چۆن بکریته گهوهی گشت موسلمانان .

۵- زاناو شارهزابیټ : بهجۆرئ نهونده شارهزای لهشریعت ههییټ و ناگاداری بهلگهکان بی و بتوانئ حوکمی شرع دهرهییټئ بۆ ههرشتیک پیش بیټ ، چونکه زۆرباهت هیه لهنیسلامدا پاش پیغه مبهر ﷺ تهنها پیشهواي موسلمانان دهتوانئ بریاری یه کلاکهروهی تیدا بدات دهی نهگهر پیشهوا زانا وشارهزا نهبیټ چۆن دهتوانیټ نهو کاره بکات .

۶- چاو و گوئ و نهندامهکانی تهواوین : تهواوی نهندامهکانی چاو و گوئ و زیوان زۆرگرنگه و پیوسته چونکه ناتهواو ههریه که نهندامانه ریگر دهبیټ له بهردهم راپهراندنی کارهکانیدا بهچاکی بهلکو ناتهواوی ههندیکیان به تهواو کاره کهی پهک دهخات .

۷- ووریای و ناگاداری گشتی: نهو سیفهتانهی تیدابیټ وای لی بکات شیابیټ بۆ بهرپوهبردنی وولات و پاریزگاری گهل و نیشتیمان له خراپه و دووژمنیک زیانی پی بگهیهنئ نهو ووریای و ناگایی یهش کهسانی پسپۆر دیاری دهکهن و ههلیدهسهنگینن کهجیگهی پرس و راپاو مهشۆرتن یا رابوودوویهکی زۆریان هیه لهو بهارهدا

چوارهم: شیوهکانی دانانی پیشهوا

۱- لهجی خۆدانان: نهویه پیشهوا کهسیك دیاری بکات لهپاش خۆی بیټه پیشهواي موسلمانان نهو شیویه شرعی و دروسته نهگهر دوومهرجی تیدابیټ که نهمانه:

أ - نهو کهسهی دهست نیشان دهکریټ ههموو مهرجهکانی پیشهواي تیدابیټ - کهپیشتر باسمان کرد - وه کهسیکی تر نهبیټ لهو شیواو تر بۆ نهو مه بهسته.

ب - نهو کهسهی دانرا دهبیټ بهراشکاوی رازیبوونی خۆی دهرپچئ لهو دانانهوه دهبی نهو رازیبوونهشی لهکاتی ژیانی نهو پیشهوادابیټ که نهو لهوای خۆی داناهه بهپیشهوا، بهلگهی نهو لهجئ خۆدانانهش یهک دهنگی هاوهلانه لهسر پاستی و دروستی دانانی عومهری کوپی

خەتتاب - رەزای خۆای لیبى - بەجێنشین لەلایەن ئەبویە کرى سدیقهو - رەزای خۆای لیبى، ئەمە لە کاتێکدا پێشەوا یەك کەس دیاری بەکات پاش خۆی بێتە پێشەوا بەلام ئەگەر چەند کەسێکە دیاری کرد کە بەشورا لەنێوان یەکیکیان هەلبژێرن ئەو دۆای مردنى پێشەوا واجبە. لەنێوان خۆیاندا یەکیکیان هەلبژێرن بەمەرجێ ئەو مەرجانەى پێویستى بۆ پێشەوا تێیدا هەبن . بەلگەى ئەمەش ئەو یە کاتێ عومەرى کورێ خەتتاب - رەزای خۆای لیبى - پێش شەهید بوونی شەش کەسى لەهاوێلان دیاری کرد لەپاش مردن لەنێوان خۆیاندا یەکیکیان هەلبژێرن بەجێنشین و بێتە گەورەى مۆسلمانان وە هەموو هەوێلان رازی بوون پێى .

۲- بەیعت پێکردن :

شیوەیەکی تر بۆدانانی پێشەواو گەورەى مۆسلمانان بەیعت پێکردنى کەسێکە لەلایەن مۆسلمانانەو ، وە مەرجى بەیعت پێکردنیش ئەمانەن :

أ - شوراو پرس وپراکردن: بەیعت یەكەم رێگایە بۆدانانی پێشەوا، بەیعتیش پەیمانە لەنێوان پێشەواو مۆسلماناندا ئەمەش پاش شوراو پرس وپراکردن بەنۆتەرانى خەلك (أهل الحل والعقد) بۆدیاری کردنى کەسێك کە مەرجەکانى پێشەواى تێدا بێت دەکریت خۆای گەورە دەفەرمووی:

﴿وَأَمَرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ الشورى: ۳۸ واتە : مۆسلمانان کاروباریان بەپرس وپراوە لەنێوان خۆیاندا .

(عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ وَالْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ وَعَلَى أَثَرِ عَلَيْنَا وَعَلَى أَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ وَعَلَى أَنْ نَقُولَ بِالْحَقِّ أَيُّمًا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَّا يُم). ' عوبادەى كورێ صامت - رەزای خۆای لیبى - دەلى: بەیعتمان دا بەپێغەمبەر ﷺ لەسەر گوێپراپەلى و فەرمانبەردارى لەقورسى و ناسانیدا و لە پێخۆشبوون و پێناخۆشبووندا سەرەپای باودانى کەسانى تر بەسەر ئێمەدا وەناپێ کێشەدروست بەکەمین لەگەڵ کاربەدەستاندا وە لەسەر ئەوێ راستى بلێین لەهەر جێگایە کەداوین لەبەر خوا لەلۆمەى لۆمە کەران ئەترسین).

ب - مەرجەکانی بەیعت :

مەرجەکانی بەیعت کردن بەوکەسەى دانراوە بەپێشەوا سیان:

یەكەم: دەبێ لەهەموو شاروشوێنەكانهوه نوێرانى خەلك (أهل الحل والعقد) بەیعتى پێبکەن ، نوێنەرانیى بریتین لەزانیان گەوره و دەم راستى خەلك كەخەلك بۆ چارەسەرى كێشەكان هانایان بۆ دەبن و كاروبارى خەلك رێك دەخەن ، مەرج نیه هەموو(أهل الحل والعقد) كۆن لەهەموو شارو ولاتەكەدا لەسەر بیعت کردن پێى هەروەها ژمارەیهك دیارى كراو مەرج نیه بۆ بەیعت کردن بەلكو جەماوەرى هەرشارتێك و زۆریەیان بەسە بەیعت بکەن پێى.

جائەگەر (أهل الحل و العقد) یا زۆریەیان بەیعتیان کرد بەکەسێك مەرجەکانی پێشەوايهتى تێدابوو ئەو ئەو كەسە دەبێتە پێشەوا و دەبێ هەمووخەلك بەیعتى پێبدەن راستەوخۆ یا نارااستەوخۆ .

دووهم : دەبێ كەسانى (أهل الحل و العقد) كەبەیعتى پێدەكەن دووخالیان تێدايێت:

۱- گەیشتبەنەرادهى ئیجتهااد لە باسى پێشەواو حوكمەكانیدا .

۲- سیفەت و مەرجەکانى شایەتەتیاى تێدايێت وەك پابەندى بەئىسلامهوه وەشتانى تر.

سێیەم : ئەو كەسەى دەست نیشانكراوه بەیعتى پێبکړت بە گوتیان بکات و رازى بێت بە پروونى دەربیرپێ بەقسە یا هەرشتیكى تر كە رازیبوون بگەیهنێت ،بەلام ئەگەر نەیکردو رازى نەبوو نابێ ناچارى بکەن و زۆرى لێبکەن بۆئەوهى بیکات چونکە ئەو کارە بەویست و رەزامەندى دەبێت.

۳ - بەهێزو دەسەلات خۆکردن بەپێشەوا :

شێوهى سێ یەم بۆیوون بەپێشەوا ئەوێه بەزۆر و دەسەلات خۆى بکات بەگەورهى موسلمانان ئەمەش بەدوو مەرج دەبێت:

أ- ئەوکەسەى خۆى دەکات بەگەوره و پێشەوا بەزۆر دەبێ مەرجەکانى گەورهو پێشەواى تێدايێت زیاتر لە خەلكانى تر ئەو مەرجانەى تیايێت .

ب - خۆکردن بەپێشەوا یەكەم پاش مردنى پێشەواى پێش خۆى بێت یا دواى لاوردنى بێت لەپێشەواى بەبەلگەیهكى شەرعى دروست . بەلام ئەگەر لەكاتێكدایا بێت پێشەواى پێشوو

له‌ژياندا بېت نه‌گهر نه‌وی پيشووش به‌هيزو ده‌سه‌لات بوو ته پيشه‌وا نه‌وه کاميان زالتربوون نه‌وايان ده‌بيته پيشه‌وا ، به‌لام نه‌گهر نه‌وی پيشوويان به‌به‌يعت پي کردن بوو ته پيشه‌وا يا پيشه‌واي پيش خوی ديارى کردووه لم دوو حالت‌دهدا پيشه‌وايه‌تى به‌هيزو ده‌سه‌لات خو کردووه دانامه‌زريت و نابيته پيشه‌وا هر چند زاليش بيت به‌سهر به‌ران به‌رکيدا ياکاروباريشى هاتبیته راسا .

(قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا »).^۱ نهم فهرموده‌ی پيغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سهر نه‌مه‌دا ده‌بردريت كه‌ده‌فهرمويت: (نه‌گهر به‌يعت كرا به‌دوو جيتيشين له‌يه‌ك كاتدا دوو مه‌كه‌يان بكوزن).

پينجهم: همدتلك له‌هوكمه‌كاني پيشه‌وايه‌تى :

۱- گوپرايه‌لى گه‌وره پيشه‌واي موسلمانان واجبه ، له‌كاتيكدا نه‌بي كه‌سهر پيچي خواي گه‌وره بيت خواي گه‌وره ده‌فهرمويت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ النساء: ۵۹ واته: گوپرايه‌لى خواو گوپرايه‌لى پيغه‌مبه‌ر ﷺ گه‌وره و كاريه‌ده‌سته‌كانتان بكن .

(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ ، فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ ، مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ »).^۲ عه‌بدوللاي كوري عومهر - ره‌زاي خواي ليتي - ده‌لى: پيغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموي: .. مرؤفي موسلمان پيوسته له‌سهر گوپرايه‌ل و فرمان به‌رداري له‌وهي پيخوشه‌و له‌و شتدا پيناخوشه نه‌گهر فرماني گوناو سهر پيچي پينه‌كړي جاهه‌ركاتي فرماني گوناو سهر پيچي پي كرا نه‌وه نه‌گوپرايه‌ل بي نه‌ملكه‌ج بي).

(۱) رواه مسلم (۱۸۵۳)

(۲) رواة البخاری (۷۱۴۴) ومسلم (۱۸۳۹/۳۸).

۲- دروست نیه ده‌چوون له‌فهرمانی گه‌وره‌ی موسلمانان هه‌تا نویتو بکات و کوفری ناشکرای لی‌نه‌بینریت.

(عن عَوْفَ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « خِيَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَشِرَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ ». قَالُوا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَادِيهِمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ « لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ إِلَّا مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ وَالْأَمْرُ فَرَأَاهُ يَأْتِي شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَلْيُكْرِ مَا يَأْتِي مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا يَنْزِعَنَّ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ »).^۱ عه‌وفی کورپی مالیکی نه‌شجعه‌ی - ره‌زای خوای لی‌بیت - ده‌لئ: له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: (چاکترینی گه‌وره‌ی پیشه‌واکانتان نه‌وانه‌ن خوستان ده‌وین و نه‌وانیش نی‌وه‌یان خو‌ش ده‌وین و دوعای خیریان بو ده‌که‌ن و نه‌وانیش دوعای خیر بو نی‌وه ده‌که‌ن، وه‌خراپ‌ترینی گه‌وره‌ی پیشه‌وا نه‌وانه‌ن رقتان لی‌بان‌ه‌و نه‌وانیش رقیان له‌نی‌وه‌یه وه‌نه‌فرینیان ده‌که‌ن و نه‌فرینتان ده‌که‌ن) ووترای نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌شمشیر نه‌جه‌نگین له‌دزیان؟ فهرمووی (نه‌خیر مادامی نویتو بکه‌ن له‌ناوتاندا، هه‌رکاتی شتی‌کتان بینی له‌کاربه‌ده‌سته‌کانتان بیتان ناخو‌ش بی نه‌وه رقتان له‌کرده‌وه‌که‌ی بیت ده‌ست مه‌کی‌شنه‌وه له‌گو‌رپ‌ایه‌لی).

۳- واجبه نارامگرتن له‌ناریکی پیشه‌واو کاربه‌ده‌ست:

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: « مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مِنْ فَارَقِ الْحَمَاةَ شَيْئًا فَمَاتَ فَمِيتَةً جَاهِلِيَّةً »).^۱ عه‌بدوللای کورپی عه‌باس - ره‌زای خوای لی‌بیت - ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرمووی: (هه‌رکه‌س شتیکی له‌گه‌وره‌که‌ی بینی پنی ناخو‌ش بوو بادان به‌خویدا بگریت، چونکه بی‌گومان هه‌رکه‌س بستنی له‌کۆمه‌لی موسلمانان جیا‌بیته‌وه و بریت نه‌وه‌مردنیکی نه‌فامیانه).

(عن أبا حازمٍ قَالَ قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي ،

(۱) رواه مسلم (۱۸۵۵/۶۵)

(۲) رواه البخاری (۱۷۴۳) و مسلم (۱۸۴۹/۵۵).

وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ . قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِيَعَةِ الْأَوَّلِ فَأَلَّوْا ، أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ»^۱. نه‌بو حازیم - ره‌زای خ‌وای لی‌بیت - ده‌لئ: پینج سال له‌خ‌زم‌ت نه‌بو‌ه‌و‌یره - ره‌زای خ‌وای لی‌بیت - دانیش‌تووم ، جا‌گو‌یم لی‌بوو له پی‌غه‌م‌به‌ره‌وه ﷺ ده‌ی‌گی‌رایه‌وه که فەر‌مو‌ویه‌تی (جوله‌که‌کانی به‌نو نیس‌رائیل پی‌غه‌م‌به‌ران کار‌وی‌اریان بۆ به‌ر‌تیه‌ده‌بردن ه‌م‌ر پی‌غه‌م‌به‌ر‌تک - علیهم‌الص‌لاه والسلام - ده‌م‌رد پی‌غه‌م‌به‌ر‌تک به‌شو‌تینیدا ده‌هات وه‌یی‌گو‌مان د‌وای من پی‌غه‌م‌به‌ر نایه‌ت ، خ‌ه‌لی‌فه و جینیشین زۆر په‌یدا‌ده‌بن) ووتیان: چ فەرمان‌ت‌ک‌مان پ‌یده‌که‌یت؟ فەر‌مو‌وی: (پابه‌ند‌بن به‌به‌یعه‌تی جینیشینی یه‌که‌مه‌وه جا د‌وا نه‌و به‌یعه‌تی یه‌که‌م - جینیشین - مافی جینشین‌ه‌کان به‌ج‌ی‌ب‌ین چون‌که به‌راستی خ‌وای گه‌وره ده‌ریاره‌ی ژێرده‌سته‌کانیان پرس‌یاریان لی ده‌کات).

۴- نامۆزگاری گه‌وره‌و کاریه‌ده‌ست واجبه:

(عَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا لِمَنْ قَالَ «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ» تميمي داری - ره‌زای خ‌وای لی‌بیت - ده‌لئ: پی‌غه‌م‌به‌ری خ‌وا ﷺ فەر‌مو‌وی: (نابین نامۆزگاریه) ووت‌مان بۆ‌کی؟ فەر‌مو‌وی (بۆ‌خ‌واو قورئان و پی‌غه‌م‌به‌ره‌که‌ی و پ‌یشه‌واو ت‌یک‌رای مو‌س‌لمانان).

۵- نه‌ر‌کی فەرمان‌په‌وا چی یه؟ به‌ران‌به‌ر به‌ژێرده‌سته‌کانی؟!

پ‌ی‌ویسته له‌سه‌گه‌وره‌و کاریه‌ده‌ستی مو‌س‌لمانان پار‌یزگاری و به‌رگ‌ری س‌ته‌م‌کار‌لییان و پاراستنی سنووری ولاتی نیس‌لامی و به‌ر‌تیه‌بردنی کار‌وی‌اریان به‌پ‌ێ‌ی شه‌ریعه‌تی نیس‌لام له ه‌م‌موو پ‌وویه‌که‌وه دابه‌ش‌کردنی زه‌کات به‌سه‌ر خ‌اوه‌نه‌کانیدا خۆخ‌وی نه‌کات و ه‌م‌موو چاکه‌ی بۆ‌خ‌وی بو‌ی و زۆر ناگای له‌ناخ و دل و ده‌روونی بیت ناش‌ک‌راو نه‌ی‌تی وه‌ک یه‌ک بن .

(عَنْ الْحَسَنِ قَالَ عَادَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ زَيَْادٍ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ الْمُرْنِيُّ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ . قَالَ مَعْقِلُ إِنِّي مُحَدِّثُكَ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّ لِي حَيَاةً مَا حَدَّثْتُكَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٍ»

لِرَعِيَّتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»^۱. ھەسن دەلتی: عوبەیدوللای کورپی زیاد، مەعقیل کورپی یەساری موزەنی - رەزای خوای لیبیت - نەخۆش بوو سەردانی کرد لەو نەخۆشیەدا کە مرد، مەعقیل ووتی: فەرموودە یەکت بۆ یاس دە کەم کە لە پیغەمبەری خوا ﷺ بیستوو نە گەر بمزانیایە دە ژیم بوم یاس نە دە کردی: گویم لیبو پیغەمبەری خوا ﷺ دەیفەر موو: (ھیچ بەندە یەک نیە خوا کە سانیک بجاتە ژێر دەستی وە لە پۆژیکدا دەمریت کە ناپاکێ و غەشی لە ژێر دەستەکانی کردووە ئیلا خوا چوونە بەهەشتی لی قەدەغە دەکات).

(عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ عَادَ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ فِي مَرَضِهِ فَقَالَ لَهُ مَعْقِلٌ إِنِّي مُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ لَوْلَا أَنِّي فِي الْمَوْتِ لَمْ أُحَدِّثْكَ بِهِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ »).^۲ وەئەبو مولەیح دەلتی: عوبەیدوللای کورپی زیاد سەردانی مەعقیلی کورپی یەساری کرد لە نەخۆشیە کەیدا مەعقیل پێی ووت: من فەرموودە یەکت بۆ دە گێڕمەو لە بەرئەو نەبوا یە من لە سەرە مەرگدام بۆم نە دە گێڕای ئەو لە پیغەمبەری خوا ﷺ بیست دەیفەر موو: (ھیچ گەر وە کابە دەستی ک نیە کاروباری موسلمانان بگریتە دەست پاشان خۆی ماندوونە کات لە پێت ناویاندا و نامۆژگاریان نە کات ئیلا لە گەڵیاندا ناچیتە بەهەشت).

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

۲۰۰۹/۲/۵

هەلەبجە گەرەکی شیخ نیسماعیل

ساعات ۴:۴۰ نیواره

(۱) رواه البخاری (۷۱۵۰) و مسلم (۱۴۲/۲۲۷).

(۲) رواه مسلم (۱۴۲/۲۲۹)

پېړستى بابەتەكان:

۵	گتيىى پاكدردنهوه (الطهارة)
۵	پاكدردنهوه
۵	يهكهه: پاكدردنهوه چى يه؟
۵	دووم: حوكمى پاكدردنهوه
۵	سى يهه: جؤرمكانى پاكدردنهوه
۶	جوارم: جؤرمكانى ناو
۱۰	پيىسى
۱۰	يهكهه: پيىسى چى يه؟
۱۰	دووم: نهو شتانهى كه پيىسن
۱۵	پاكدردنهوى پيىس بوومكان
۱۵	يهكهه: پاكدردنهوى جل و بهرگ نه ميزى مندال
۱۵	دووم: پاكدردنهوى جل و بهرگ نه مەزى
۱۶	سى يهه: پاكدردنهوى پيىستى مردارؤيوو
۱۶	جوارم: پاكدردنهوى پؤشاك نه خوښى هەيز
۱۶	پيىنجهه: پاكدردنهوى زموى
۱۷	شه شهه: پاكدردنهوى ژيىرى پيىلاو
۱۷	هەوتهم: پاكدردنهوى دامپنى كراسى نافرهت
۱۸	هەشتهم: سوننهته نهكهه مەنى بهر جل و بهرگ كهوت بشؤريت
۱۹	باسى قاپ و دمهر و جام (الاواني)
۱۹	يهكهه: حوكمى بهكارهينانى قاپ و قاچاغى نالتون و زيو
۱۹	دووم: حوكمه چاكدردنهوى قاپ و قاچاغ به نالتون و زيو
۲۰	سى يهه: حوكمى بهكارهينانى قاپ و قاچاغى دوست كراو نه كانزا به نرغ و گران بههاكان
۲۰	جوارم: حوكمى بهكارهينانى قاپ و قاچاغى كافران
۲۱	خؤ پاكدردنهوه و نادابهكانى
۲۱	يهكهه: مەبهست نه خؤ پاكدردنهوه
۲۱	دووم: حوكمى خؤ پاكدردنهوه و تارەت گرتن

- ۲۱ سى ھەم: خۇ پاكردەنەو بە چى دەبىت
- ۲۲ چوارەم: ئەو شتانەى خۇ پاكردەنەو پىيان دروست نىە
- ۲۳ پىنجەم: ئادابەكانى خۇ پاكردەنەو رۇشتە سەر ئاو
- ۲۶ سروسشتە پاكەكان
- ۲۷ دەست نويز
- ۲۷ يەكەم: پىناسەى دەست نويز
- ۲۷ دووم: قەرزەكانى دەست نويز
- ۲۹ سى ھەم: سوننەتەكانى دەست نويز
- ۳۳ چوارەم: ئەوانەى دەست نويز بە تال دىكەنەو
- ۳۶ مەسح كەردن بە سەر خۇفدا
- ۳۶ يەكەم: خۇفە چى يە
- ۳۶ دووم: حوكمى مەسح كەردن بە سەر خۇفدا
- ۳۶ سى يەم: بە لگەى مەسح كەردن بە سەر خۇفدا
- ۳۶ چوارەم: مەرجەكانى مەسح كەردن بە سەر خۇفدا
- ۳۷ پىنجەم: ماوئى مەسح كەردن بە سەر خۇفدا
- ۳۷ شەشەم: ئەو شتانەى مەسحى خۇف بە تال دىكەنەو
- ۳۸ ھەوتەم: مەسح كەردن ئەسەر گۆرموى و نەعل
- ۳۹ خۇشۇردن (الغسل)
- ۳۹ يەكەم: خۇشۇردن چى يە
- ۳۹ دووم: بە لگەى خۇشۇردن
- ۳۹ سى ھەم: خۇشۇردن دوو جۇرە
- ۴۰ لەش پىيسى
- ۴۳ چوارەم: ئەو شتانەى ئەسەر لەشپىس ھەرامە
- ۴۴ پىنجەم: پاىەكانى خۇشۇردن
- ۴۵ شەشەم: سوننەتەكانى خۇشۇردن
- ۴۶ ھەوتەم: خۇشۇردنى ئافرەت
- ۴۷ ھەشتەم: خۇشۇردنى سوننەت

- ۵۲ ته يه موم
- ۵۲ يه كهه: پيناسه كهى
- ۵۲ دووم: به لگهى ته يه موم نه قورنان و سونه تدا
- ۵۲ سى يهه: هويه كانى ته يه موم كردن
- ۵۴ چوارم: چوښتى ته يه موم كردن
- ۵۵ پينجهم: ته يه موم كردن به ديوار دروسته
- ۵۵ شه شهم: نهو شتانهى ته يه موم هه لدموه شيننه وه
- ۵۶ هدهو تهه: نه گهر ناو نه بووژن و ميژدايه تى دروسته
- ۵۷ بى نويزى (حه يز)
- ۵۷ يه كهه: هه يز چى يه
- ۵۷ دووم: به پاك بوونه وه نه هه يز خوژوردين واجب ده بى
- ۵۸ سى ههه: رهنكى خوښى هه يز
- ۵۹ چوارم: ماوهى هه يز
- ۶۰ پينجهم: نهو شتانهى بو نافرتهى هه يزدار هه رامن
- ۶۲ خوښى به ردهوام (الاستحاضه)
- ۶۲ يه كهه: پيناسه كهى
- ۶۲ دووم: حوكمه كانى خوښى به ردهوام
- ۶۳ زه يستانى
- ۶۳ يه كهه: پيناسه كهى
- ۶۳ دووم: لاي سهرووى زه يستانى چل پوژه
- ۶۳ سى ههه: لاي خوارووى زه يستانى ديارى نه كراوه
- ۶۴ چوارم: چ شتيك نه نافرتهى زه يستان هه رامه
- ۶۵ گتييى نويز و حوكمه كانى
- ۶۵ يه كهه: پيناسهى نويز
- ۶۵ دووم: ميژووى دانانى نويز
- ۶۵ سى يهه: نويزه هه يز مكان
- ۶۶ چوارم: به لگهى هه يز بوونى نويز مكان

- ۶۷ پىنجەم: كاتى نوڭزەكان
- ۶۹ شەشەم: سوننەتە نوڭزى ئىومرۇ لە سەرەتاي كاتەكەدا بىكرىت گەرزۇر گەرما نەبوو
- ۷۰ ھەوتەم: سوننەتە نوڭزى ئىومرۇ دوا بىگرىت لە كاتى زۇر گەرما
- ۷۰ ھەشتەم: سوننەتە نوڭزى ەسر لە سەرەتايى كاتە كەيدەو بىكرىت
- ۷۰ نۆيەم: تاوانى ئەو كەسە نوڭزى ەسر دوا دەخات بۇ كاتى ناوا بوونى خۇر
- ۷۰ دەيەم: تاوانى ئەو كەسە نوڭزى ەسرى پىروات
- ۷۱ يازدەھەم: سوننەتە نوڭزى ئىوارە زوو بىكرىت و ناپەسەندە دوا بىگرىت
- ۷۱ دوازەھەم: سوننەتە نوڭزى عىشا دوا بىگرىت ئەگەر ناپەسەندە بوو
- سىيازەھەم: ناپەسەندە خەوتن پىش عىشا و قسەكردن دواى عىشا
- مەگەر بەرژومەندى تىدا بىت
- ۷۲ چواردەھەم: سوننەتە نوڭزى بەيانى بەتارىكى بىكرىت
- ۷۲ پازدەھەم: نوڭز لە سەركى قەرزە
- ۷۲ شازدەھەم: ھوكمى نوڭز نەكەر
- ۷۲ ھەشەھەم: ھوكمى نوڭز كردنى مندا
- ۷۴ ھەژدەھەم: مندا بۇ راھىنانى ھەرمانى پى بىكرىت بەنوڭز كردن
- ۷۴ نۆزدەھەم: كەسى خەوى لى كەوت يا لەبىرى چوو نوڭزى نەكرد
- ۷۵ بىستەم: ئەگەر كەسەك بەنەنقەست نوڭزى نەكرد تا كاتەكەى بەسەرچوو
- ۷۵ بىست و يەكەم: ئەگەر كاھر موسولمان بوو نوڭزى رابوردوو ناگىرپتەو
- ۷۶ بىست و دووم: سى كات نوڭز كردنى تىدا قەدەغەكراو
- ۷۷ بىست و سى ھەم: كە قامەت كرا نابى نوڭزى سوننەت بىكرىت
- ۷۸ بىست و چوارەم: ئەو شتەندى لە نوڭزدا كەراھەتيان ھەيە
- ۸۱ بانگ
- ۸۱ يەكەم: بانگ دان
- ۸۱ دووم: ھوكمى بانگدان
- ۸۲ سى يەم: بەلگەى دانانى بانگ
- ۸۴ چوارەم: مېژووى دانانى بانگ
- ۸۴ پىنجەم: چۆنيەتى بانگ دان
- ۸۴ شەشەم: سوننەتەكانى بانگ دان

- ۸۸ قامهت کردن
- ۸۸ چۆنیه تی قامهت کردن
- ۸۹ مه رجه کانی دروستی نوڙ
- ۹۲ پایه کانی نوڙ
- ۹۲ یه کهم: نیهت هینان
- ۹۲ دووم: وهستان به پیوه به پنی توانا له نوڙی هه رزدا
- ۹۳ سی یه: (الله اکبر) دهست به نوڙ کردن
- ۹۳ چوارم: خوښندن سورته فاتیهه
- ۹۳ پینجهم: کورنوش بردن و مانه وه تینیدا
- ۹۳ شه شهم: هه نسانه وه له کورنوش مانه وه تینیدا
- ۹۴ جه و ته م: سوژده بردن و مانه وه تینیدا
- ۹۴ هه شته م: دانیشتنی نیوان دوو سوژده که
- ۹۴ نۆیه م: دانیشتنی کۆتایی
- ۹۴ دهیم: خوښندن ته حیيات له دانیشتنی کۆتایی دا
- ۹۵ یازدهیم: سه لوات دان له سر پتفه مبر (ﷺ) دواي ته حیياتی کۆتایی
- ۹۵ دوازدهیم: سه لام دانه ومی یه کهم
- ۹۶ سیازدهیم: ریزبه ندی له نیوان پایه کاند
- ۹۷ سوننه ته کانی نوڙ.
- ۹۷ یه کهم: سوننه ته کانی پیش نوڙ
- ۹۷ دووم: سوننه ته کانی ناو نوڙ
- ۱۰۸ سینیهم: نهو سوننه تانه ی پاش نوڙ دمکړین
- ۱۱۰ نهو شتانه ی که راهه تیان هه یه له نوڙ دا
- ۱۱۴ نهو شتانه ی نوڙ به تان دمکه نه وه
- ۱۱۶ سوژده کان
- ۱۱۶ یه کهم: حوکی سوژدی هه له کردن .
- ۱۱۶ دووم: هۆیه کانی سوژدی هه له کردن

- ١٢٠ سوژدهی قورنان خویندن
- ١٢٠ ١- سوژدهکانی قورنان سونه تن
- ١٢١ ٢- ژمارهی سوژدهکان له قورناندا
- ١٢١ ٣- گه وری سوژدهی قورنان خویندن
- ١٢٢ ٤- له سوژدهی قورنان خویندندا چی ده نیی؟
- ١٢٢ ٥- حوکمی سوژده قورنان خویندن
- ١٢٣ سوژدهی شوگر
- ١٢٥ نویژی جه ماعت
- ١٢٥ یه کهم: میژوی کردنی
- ١٢٥ دووم: حوکمی نویژی جه ماعت
- ١٢٧ سینه م: به دوو کهس نویژی جه ماعت دمکری
- ١٢٧ چوارم: نادابهکانی روشتن بو مزگهوت
- ١٣١ پینجه م: پیش نویژی
- ١٣٥ شه شه م: ریزی نویژ
- ١٣٩ جهوتهم: عوزمهکانی نه روشتن بو نویژی جه ماعت
- ١٤٣ نویژی هه یینی
- ١٤٣ یه کهم: ذانانی نهم نویژه
- ١٤٣ دووم: به لگهی فهرزبوونی نهم نویژه
- ١٤٤ سی یه م: کاته کهی
- ١٤٥ چوارم: نویژی هه یینی به چهند کهس دمکری
- ١٤٥ پینجه م: بیداری له بهر سستی نویژی هه یینی
- ١٤٦ شه شه م: فهرزمهکانی نویژی هه یینی
- ١٥٠ جهوتهم: نادابهکانی روژی هه یینی
- ١٥٣ هه شته م: چهند ورده بابیه تیک
- ١٥٥ نویژی سه فهر
- ١٥٥ یه کهم: خوای گه وره ده فهرمونی: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكَ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾
- ١٥٥ دووم: نویژی رینوار (المسافر) چونه

- ۱۵۶ سىيەم: حوكمى نويز كورت كردنه وه
- ۱۶۲ نويزى هەردوو جەژنەكە
- ۱۶۲ يەكەم: حوكمى نويزى جەژن
- ۱۶۲ دووم: كاتى نويزى جەژن
- ۱۶۲ سى يەم: رۇشتەنە دەرەوى شار بۇ نويزگە
- ۱۶۲ چوارەم: نويزى جەژن چۇن دەكرىت
- ۱۶۶ پىنجەم: وتارى جەژن
- ۱۶۷ شەشەم: ئاداب و سوننەتەكانى جەژن
- ۱۷۲ نويزى ترس
- ۱۷۲ يەكەم: ھۆى كردنى نويزى ترس
- ۱۷۲ دووم: حالەتەكانى نويزى ترس
- ۱۷۵ سىيەم: چەند شىۋەيەكى تىرى كردنى نويزى ترس
- ۱۷۸ چوارەم: بۇچى نويزى ترس رىگەى پىندراۋە؟
- ۱۷۸ پىنجەم: نويزى بە ھىچ كۈلۈجى ئەسەر مۇسلمان لا ناچى
- ۱۷۹ نويزى خۇرگىران و مانگ گىران
- ۱۷۹ يەكەم: پىناسەكەيان و كەى دانراون ئە نىسلامدا
- ۱۷۹ دووم: حوكمەكەى
- ۱۸۰ سىيەم: بانگ دان و ناگادار كردنه وه بۇى
- ۱۸۰ چوارەم: شىۋەى كردنى نويزمكە
- ۱۸۲ پىنجەم: قورنان خويندن ئە نويزى خۇرگىران و مانگ گىراندا:
- ۱۸۲ شەشەم: نويزى خۇرو مانگ گىران گىرپانەوى نىيە
- ۱۸۳ ھەوتەم: سوننەتەكانى نويزى خۇرو مانگ گىران
- ۱۸۴ نويزە بارانە
- ۱۸۴ يەكەم پىناسەكەى
- ۱۸۴ دووم: نويزەبارانە چۇن دەكرى
- ۱۸۶ سىيەم: ئادابەكانى نويزە بارانە
- ۱۸۸ نويزى سوننەت

- ۱۸۸ ئەوانەيان كە سوننەتى (مۇكەدەن)
- ۱۹۰ ئەو نوپۇزە سوننەتاندەى لە پېش پاشى فەرزەكانەومن و (مۇكەدەن) نېن
- ۱۹۰ ۱- چوار ركات پېش نوپۇزى عەسر
- ۱۹۰ ۲- دوو ركات پېش نوپۇزى مەغرىب
- ۱۹۱ ئەو سوننەتاندەى لەگەل نوپۇزە فەرزەكاندا نېن
- ۱۹۱ ۱- نوپۇزى سوننەتى ناوو كاتى بۇ ديارى كراو
- ۱۹۱ ۱- نوپۇزى رۇشتەنە مەزگەوت
- ۱۹۱ ب- نوپۇزى ویتەر
- ۱۹۴ ج- شەونوپۇز
- ۱۹۵ د- نوپۇزى چىشتەنگا
- ۱۹۷ ۵- نوپۇزى ئىستىغاره
- ۱۹۸ ۲- نوپۇزە سوننەتە رەھاكان ناوو كاتى ديارى كراويان نېيە

كۆپىيى جەنابىز..... ۱۹۹

- ۱۹۹ يەكەم: ئەو كارە چاكانەى كە پىنويستە لە سەرنەخۇش
- ۲۰۰ دووم: ئەركى نامادەبووانى مردوو
- ۲۰۲ سىنەم: شۆردنى مردوو
- ۲۰۳ چوارم: كفن كردنى مردوو
- ۲۰۳ پىنجەم: نوپۇزى مردوو
- ۲۰۷ شەشم: چۆنەتى كردنى نوپۇزى مردوو
- ۲۱۳ ھەوتەم: لە سوننەتاو ئادابەكانى ناشتنى مردوو
- ۲۱۵ ھەشتەم: ئەومى بۇ كەس و كارى مردوو دروست نېيە بېكەن
- ۲۱۶ نۆيەم: ناشتن
- ۲۱۹ دەيەم: سوننەتەكانى پاش ناشتن
- ۲۲۰ يازدەيەم: ھوكمى شەھىدو مندالى لە بارچوو
- ۲۲۲ دوانزەيەم: تەعزىيەو سەرەخۇشى كردن
- ۲۲۳ سىيازەيەم: سەردانى گۆرستانى

۲۲۹

كتیبي رۇژوو گرتن

۲۲۹

یەكەم: پېنئاسەى رۇژووگرتن

۲۲۹

دووم: میژووی قەرزبوونی رۇژووی مانگی رەمەزان

۲۳۰

سینەم: بەلگەى پېئویست بوونی رۇژووی مانگی رەمەزان

۲۳۱

چوارەم: چۇن ھاتنى مانگی رەمەزان دىئانریت

۲۳۲

پېنچەم: مەرجەكانى دروستى رۇژووگرتن

۲۳۴

شەشەم: پایەكانى رۇژووگرتن

۲۳۵

ھەوتەم: ئادابەكانى رۇژووگرتن

۲۳۸

ھەشتەم: ئەو شتانەى بۇ رۇژووموان دروستە

۲۴۰

ئۆيەم: قەزىل و گەورەى رۇژووگرتن

۲۴۲

دەيەم: ئەو شتانەى رۇژوو دىشكىنن

۲۴۴

پازدەيەم: گېرانەوۋى رۇژوو

۲۴۶

دوازەيەم: ھوكمى ئەوۋى بەبى عوزر رۇژووی مانگی رەمەزان ناگریت

۲۴۷

سیازدەيەم: رۇژووی سوننەت

۲۵۱

چواردەيەم: رۇژوۋە قەدەغە كراومكان

۲۵۴

پازدەيەم: ئىمىتىكاف

۲۰۳

كتیبي زەكات

۲۵۹

یەكەم: پلە و پایەيى زەكات ئەنایىنى ئىسلامدا:

۲۵۹

دووم: گەورەى زەكات

۲۶۰

سینەم: كەى زەكات قەرز بوو

۲۶۱

چوارەم: بەلگەى پېئویست بوونی زەكات

۲۶۲

پېنچەم: ھوكمى زەكات نەدەر

۲۶۴

شەشەم: زەكات دان ئەسەرگى پېئویستە

۲۶۵

ھەوتەم: ئەو شتانەى زەكاتیان ئى دىدریت

۲۶۶

یەكەم: زەكاتى ئالتوون و زیو

۲۷۱

دووم: زەكاتى بەرۋىوۋى كشتوكال و میوہجات

۲۷۵

سى يەم: زەكاتى ئازەن، مالات

۲۸۴	چوارم: زمكاتى خەزىنە و كانزايەكان (الركاز والمعادن)
۲۸۷	پىنجەم: زمكاتى مائى بازىرگانى
۲۹۰	هەشتەم: زمكات بەكى دىدرىت؟
۲۹۹	زمكاتى سەرفىترە
۲۹۹	يەكەم: پىنئاسەكەى
۲۹۹	دووم: بەلگەى زمكاتى سەرفىترە
۳۰۰	سەى يەم: كاتى واجب بوونى زمكاتى سەرفىترە
۳۰۰	چوارم: سەرفىترە كەى دىدرىت
۳۰۱	پىنجەم: زمكاتى سەرفىترە بەكى دىدرىت؟

كتىبى حەج كردن ۳۰۳

۳۰۳	حەج كردنى پىنقەمبەر ﷺ
۳۰۳	يەكەم: حەج چىيە و كەى فەرز بوو؟
۳۰۴	دووم: دەربارەى گەورەلى حەج
۳۰۴	سەىيەم: حەج و بەلگەى فەرز بوونى
۳۰۶	چوارم: حەجى منداڭ
۳۰۶	پىنجەم: حەج كردنى كەسەك لەبرى كەسىكى تر
۳۰۷	شەشەم: حەج لە سەركى واجبە؟
۳۰۹	هەوتەم: حەج كردنى ئافرەت
۳۰۹	هەشتەم: مىقاتە كاتى و شۆنىيەكانى حەج
۳۱۱	نۆيەم: چۆنىيەتى حەج كردنى پىنقەمبەر ﷺ
۳۱۸	دەيەم: ئىحرام بەستن
۳۲۰	ياز دەيەم: ئەو شتاندەى لەكاتى ئىحرامدا حەرامن
۳۲۹	دواز دەيەم: جۆرمكانى حەج
۳۳۲	سيانز دەيەم: ئەو شتاندەى لەكاتى رۆشتە ناو شارى مەككەدا سوننەتن
۳۳۲	چواردە دەيەم: سوننەتەكانى تەواف
۳۳۵	پانز دەيەم: سوننەتەكانى ھاتوچۆى ئىوان سەفاو مەرۈە
۳۳۷	شانز دەيەم: سوننەتەكانى رۆشتن بۆ مىنا:

- ۳۳۷ جه ځدهیهم: کردارمکانی جه ج (چونیتی جه ج کردن)
 ۳۴۶ هه ځدهیهم: قوربانی
 ۳۴۹ نۆزدهیهم: عومره کردن به ته نیا

۳۵۱ گتیپی باری که سیتی

- ۳۵۱ یه کهم: ژن ماره کردن (النکاح)
 ۳۵۸ دووم: خوازیبنی (ژن داوا کردن)
 ۳۶۷ سینه: پایه کانی ماره برین (ژن هینان)
 ۳۷۱ چوارم: ماریی
 ۳۷۷ پینجهم: نانی شایی و زماوند
 ۳۷۹ شه شه: نویه تی شه و مانه وه (القسم)
 ۳۸۲ حدوتهم: مافه کانی هه ریه که نه ژن و میرد
 ۳۸۶ هه شته: ته لاق
 ۳۹۳ نویهم: ته لاق دانی به پاره (الخلع)
 ۳۹۵ دهیهم: سویند خواردن له نه چوونه لای هاوسهر (ایلاء)
 ۳۹۶ یازدههم: توومک پشتی دایکمی (ظهار)
 ۳۹۹ دوازدهیهم: نه فرین کردن له یه کتری (اللعان)
 ۴۰۳ سیانزهیهم: عیدده
 ۴۰۹ چواردهیهم: خه رجییه کان (النفقات)
 ۴۱۴ یازدهیهم: به خینو کردن و سه ره رشتی کردن (العضانة)
 ۴۱۸ سازدهیهم: شیردان (الرضاع)

۴۲۱ گتیپی مامه له کردن

- ۴۲۱ کرین و فروشتن (البيع)
 ۴۲۱ یه کهم: پیناسهی (بیع) له زمانه وانی و شهر عدا
 ۴۲۱ دووم: به لگهی دروستی کرین و فروشتن
 ۴۲۲ سینه: هاندان بو که سابه ت کردن
 ۴۲۲ چوارم: ناداب و سوننه ته کانی کاسبی کردن
 ۴۲۶ پینجهم: پایه کانی کرین و فروشتن

- ٤٣١ په‌شیمان بوونه‌وکان
 ٤٣١ یه‌که‌م: په‌شیمان بوونه‌ومی دانیشگه (خیار المجلس)
 ٤٣٣ دووم: په‌شیمان بوونه‌ومی مه‌رج
 ٤٣٥ سینه‌م: په‌شیمان بوونه‌ومی عه‌یب و نات‌ه‌واوی
 ٤٣٨ نه‌و کرین و فروشتانه‌ی ریگریان لی‌کراوه
 ٤٤٨ سوود (الربا)
 ٤٤٨ یه‌که‌م: (ربا) له‌زمانه‌وانی و شه‌رعدا
 ٤٤٨ دووم: حوکه‌مه‌که‌ی
 ٤٤٩ سی‌یه‌م: به‌شه‌کانی سوود
 ٤٤٩ چوارم: نه‌و شتانه‌ی ریای تیندایه
 ٤٥١ پینجهم: نه‌گهر نه‌و شتانه‌ی له‌فه‌رمووده‌که‌ی عوباده‌ی کوری صامیتدا هاتوون
 ٤٥١ شه‌شم: نابی‌شتیک به‌رمگه‌زی خوی بفروشریت مه‌گهر بزانی‌ت به‌قه‌دمر یه‌کن
 ٤٥١ هه‌وته‌م: فروشتنی عه‌رایا ریگه‌ی پیندراوه
 ٤٥١ هه‌شته‌م: دروسته‌ ناژه‌لیک بفروشریت به‌دوو یان زیاتر له‌وینه‌ی خوی
 ٤٥٢ نۆیه‌م: کرین و فروشتنی عینه‌ دروست نییه
 ٤٥٣ سه‌له‌م
 ٤٥٣ یه‌که‌م: سه‌له‌م چی یه؟
 ٤٥٣ دووم: به‌لگه‌ی دروستی سه‌له‌م
 ٤٥٤ سی‌یه‌م: پایه‌و مه‌رجه‌کانی سه‌له‌م
 ٤٥٧ قه‌رز (القرض)
 ٤٥٧ یه‌که‌م: مانای قه‌رز
 ٤٥٧ دووم: به‌لگه‌ی دروستی قه‌رزدان و وهرگرتنی
 ٤٥٨ سی‌یه‌م: حیکمه‌تی دروستی قه‌رز چیه
 ٤٥٨ چوارم: هه‌ندی له‌ حوکه‌مه‌کانی قه‌رزدان
 ٤٥٩ پینجهم: پایه‌کانی قه‌رز
 ٤٦٠ شه‌شم: قه‌رزکه‌ر دمبیت نه‌ومی قه‌رزنی کردووه بیگیریت‌ه‌وه
 ٤٦٠ هه‌وته‌م: دروسته‌ قه‌رزکه‌ر زیاتر له‌ قه‌رزکه‌ر بداته‌وه به‌ قه‌رزدمر

- ۴۶۰ هه شته م: مؤلته دانی قهرزازی نه بوو
- ۴۶۱ نۆیه م: قهرز کویری دوولمه ند سته مه
- ۴۶۱ دهیه م: قهرز کهر بیهوی بیداته وه یان نه ییداته وه
- ۴۶۱ یانزهیه م: قهرز دانه وی چاک
- ۴۶۳ به کریندان و به کریگرتن (الإجارة)
- ۴۶۳ یه که م: مانای (إجارة) نه زمان و شهر عدا
- ۴۶۳ دووم: به لگهی دروستی به کریندان
- ۴۶۴ سی یه م: پایه کانی به کریندان
- ۴۶۴ چوارم: مهرجه کانی دروستی به کریندان
- ۴۶۴ پینجه م: حوکه کانی به کریگرتن و به کریندان
- ۴۶۹ زیندو گردنه وهی زموی و دابر کردنی
- ۴۶۹ یه که م: زموی مردوو
- ۴۶۹ دووم: ماهی پیشه و او گهورمی موسلمان به زموی مردوو مه
- ۴۷۰ شهریکایه تی (الشركة)
- ۴۷۰ یه که م: پیناسهی (شرکه)
- ۴۷۰ دووم: به شه کانی شهریکایه تی
- ۴۷۱ سی یه م: به لگهی دروستی شهریکایه تی په یمان به ستن
- ۴۷۲ چوارم: جوړمه کانی شهریکایه تی په یمان و حوکه کانیا
- ۴۷۴ حوکه کانی شهریکایه تی شهرعی
- ۴۷۷ بارمه دانان (الرهن)
- ۴۷۷ یه که م: پیناسه کهی
- ۴۷۷ دووم: به لگهی دروستی بارمه دانان
- ۴۷۸ سی یه م: سوود و مرگرتن نه بارمه به سوار بوون و دۆشین شیرمه کی:
- ۴۷۹ سپاردن (الوديعة)
- ۴۷۹ یه که م: پیناسه کهی
- ۴۷۹ دووم: حوکه کانی سپاردن
- ۴۷۹ سی یه م: سپارده لادانراو زامن نابی نه گهر سپاردم کهی تیاچوو:

- ٤٧٩ چوارم: گیرانه‌وی سپارده پینوسته
 ٤٨١ خواستن (العاریة)
 ٤٨١ یه‌که‌م: پیناسه‌که‌ی
 ٤٨١ دووم: به‌نگه‌ی دروستی خواستن
 ٤٨١ سی‌یه‌م: حوکه‌کانی خواستن
 ٤٨٣ داگیرکردن (الغصب)
 ٤٨٣ یه‌که‌م: پیناسه‌که‌ی
 ٤٨٣ دووم: حوکه‌که‌ی
 ٤٨٣ سی‌یه‌م: سودو که‌ئێ و مرگرتن له داگیرکراو حه‌رامه
 ٤٨٤ چوارم: واجبه‌ نه‌و شته‌ی داگیرکراوه بگه‌رێنرێته‌وه بۆ خاومنه‌که‌ی
 ٤٨٤ پینجهم: نه‌و که‌سه‌ی له پیناو پارێزگاری له مال و سامانی‌دا بکوژرێت شه‌هیده
 ٤٨٥ شه‌شه‌م: داگیرکردنی زه‌وی و زار
 ٤٨٥ حه‌وته‌م: حوکه‌ی نه‌و که‌سه‌ی به‌ زۆر دره‌خت ده‌نیزێ یا کشتوکال ده‌کات له زه‌وی خه‌لکدا
 ٤٨٥ هه‌شته‌م: هه‌ر که‌س داگیرکراو بفه‌وتینی ده‌بی هه‌وته‌وه‌که ببه‌زێری یا نر‌خه‌که‌ی
 ٤٨٦ ومقف کردن
 ٤٨٦ یه‌که‌م: پیناسه‌که‌ی
 ٤٨٦ دووم: به‌نگه‌ی دروستی ومقف
 ٤٨٦ سی‌یه‌م: دروسته ومقف کردن شتی‌ک که سوودمه‌که‌ی بکریت له رێگای خودا
 ٤٨٧ چوارم: نه‌و که‌سه‌ی ومقف ده‌کات دروسته خوشی سوودی ئی‌ببینی
 ٤٨٧ پینجهم: ومقف کردنێک زیان گه‌یاندنی به میراگر تیندابی دروست نییه
 ٤٨٨ شه‌شه‌م: حوکه‌ی مالیکی ومقفکراو که سوودی ئی‌نه‌بینریت
 ٤٨٩ هه‌نگرتنه‌وه (الشفعة)
 ٤٨٩ یه‌که‌م: پیناسه‌که‌ی
 ٤٨٩ دووم: ره‌وابوونی
 ٤٨٩ سی‌یه‌م: حوکه‌کانی هه‌نگرتنه‌وه
 ٤٩٠ چوارم: مافی هه‌نگرتنه‌وه دست به‌جی نییه

- ٤٩١ بەخشین (الهبّة)
 ٤٩١ یەكەم: پیناسەكەى
 ٤٩١ دووم: رموابوونى
 ٤٩٢ سى يەم: بەخشین بە خزمان
 ٤٩٢ چوارەم: پاداشت دانەوێ بەخشین
 ٤٩٢ پینجەم: حیکمەتى رموابوونى بەخشین
 ٤٩٣ شەشەم: بەخشین دروست نیهێ ئەگەر ناشەرعى بوو
 ٤٩٣ حەوتەم: ئەو دیارییانەى رەت ناکرێتەو
 ٤٩٤ هەشتەم: کى شایانترە بە دیارى
 ٤٩٤ نۆیەم: دروستە موسلمان و کافر دیارى بۆ یەكترى بنیرن
 ٤٩٥ دەیەم: حەرەمە پەشیمان بوونەو ئە بەخشین جگە ئە بەخشینی باوک بۆ منداڵەكەى
 ٤٩٥ یانزەهەم: حەرەمە جیاوازی کردنى ئە نێوان منداڵدا ئە بەخششدا
 ٤٩٥ دوانزەهەم: دروست نیهێ بۆكەس ئە پەشیمان بێتەو ئە بەخشینهكەى ئە بیکرێتەو
 ٤٩٦ سیانزەهەم: چ کاتى بەخشین دەبێتە فرۆشتن
 ٤٩٦ چواردەهەم: پینەخشین تا ئە ژياندايه: (العمرى و الرهبى)
 ٤٩٩ وەكالت کردن (الوكالة)
 ٤٩٩ یەكەم: پیناسەكەى
 ٤٩٩ دووم: رموابوونى وەكالت
 ٥٠٠ سى يەم: ئەگەر وەكیل شتیک بفرۆشیت بە زیاتر لەوێ بۆى دانراوه؟
 ٥٠١ چوارەم: ئەگەر وەكیل پینچەوانەى راي وەكیل گەرمەكەى کرد
 ٥٠٢ زەمانەت و كەفالت کردن (الضمانة و الكفالة)
 ٥٠٢ یەكەم: پیناسەكەى
 ٥٠٢ دووم: رموابوونى
 ٥٠٣ سى يەم: حیکمەتى رموابوونى
 ٥٠٣ چوارەم: جۆرمكانى كەفالت
 ٥٠٣ پینجەم: ئەو زامنى زیندوو یا مردوو بکات چى ئەسەرە؟

- ۵۰۵ ھەوانە کردن (الحوالة)
- ۵۰۵ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۰۵ دووم: رموابوونى
- ۵۰۵ سى' يەم: مەرجى دوستى ھەوانەکردن
- ۵۰۵ چوارەم: بە ھەوانەکردنەكە ھەوانەكەر قەرزى ھەوانەكراوى لەسەر نامىنى
- ۵۰۶ قەدەغەدانان لەسەر قەرزدار (الحجر على الفلاس)
- ۵۰۶ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۰۶ دووم: ھۆكەمەكانى قەدەغەدانان لەسەر قەرزدار:
- ۵۱۰ مائى دۆزراو (اللقطة)
- ۵۱۰ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۱۰ دووم: رموابوونى ھەنگرتنەومى مائى دۆزراو
- ۵۱۱ سى' يەم: ھىكەمەتى رموابوونى ھەنگرتنەومى شتى دۆزراو
- ۵۱۱ چوارەم: مائە دۆزراومكە سالىك جارو ئاگادارى بۇ دىمكى
- ۵۱۲ پىنجەم: گرنىگىدان بە جاردان بۇ دۆزراو لە مەككەدا
- ۵۱۳ شەشم: ئەگەر دۆزراومكە شتىكى كەم نرخ بوو دوستە بۇ دۆزراومكەى خواردنى و بەكارھىنانى
- ۵۱۴ پىكھاتن (الصلح)
- ۵۱۴ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۱۴ دووم: رموابوونى
- ۵۱۴ سى' يەم: ھىكەمەتى رموابوونى
- ۵۱۵ چوارەم: جۆرەكانى پىكھاتن
- ۵۱۶ پىنجەم: پىكھاتن لەسەر ھەلال كردنى ھەرام يا بە پىچەوانەو
- ۵۱۷ شەشم: رىكەوتن لەسەردان پىدادانەھىنان
- ۵۱۷ ھەوتەم: رىكەوتن لەسەردان پىداداھىنان
- ۵۱۷ ھەشتەم: رىكەوتن لەسەر قەرز
- ۵۱۹ قىيى سۆيىند خواردن
- ۵۱۹ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۱۹ دووم: سۆيىند خواردن بە چى دوستە؟

- ۵۱۹ سئ یەم: سویند خواردن بە ھەر شتێ جگە لە خوا ھاوێش پەیدا کردنە بۆ خوا
- ۵۲۰ چوارەم: سویند خواردن بە نایینیک جگە لە ئیسلام
- ۵۲۱ پینجەم: ھەرکەس بە خوا سویندیای بۆ خوارد با باوەڕ بکات و رازی بیت
- ۵۲۱ شەشەم: جۆرمەکانی سویند خواردن: سویند دەرگرت بەسێ بەشەو
- ۵۲۳ ھەوتەم: سویند لەسەر نییەت دادمەزریت
- ۵۲۴ ھەشتەم: بە لەبەر چوون و ھەلە سویند ناکەوێت
- ۵۲۴ نۆیەم: ئەگەر ئەگەر سویند مەکیدات (ان شاء الله) سویند مەکیدات ناکەوێت
- ۵۲۴ دەیەم: کە فارمەتی سویند
- ۵۲۵ یانزەھەم: کە سێک سویند بخوات لەسەر شتێک پینچەوانە کە چاکتر بیت
- ۵۲۶ دوانزەھەم: سویندێک شت لە خۆ ھەرام کردن بیت
- ۵۲۶ سیانزەھەم: لە مافەکانی موسوڵمانە بەسەر موسوڵمانەو سویند مەکیدات نەشکینی:
- ۵۲۷ چواردەھەم: خۆ پاراستن لە سویند خواردنی درۆ:
- ۵۲۸ نەزرکردن (الغزور)
- ۵۲۸ یەکەم: پیناسە کە ی:
- ۵۲۸ دووم: بە لگە ی رەوا بوونی نەزر کردن
- ۵۲۸ سئ یەم: ھۆکمی نەزر کردن
- ۵۲۹ چوارەم: جۆرمەکانی نەزرکردن
- ۵۳۰ پینجەم: پینوێستە نەزرکراوە کە کارێک بیت لە خوا نزیکت کاتەو
- ۵۳۱ شەشەم: نەزرێک لە توانای موسوڵماندا نەبیت واجب نابێ لەسەری
- ۵۳۱ ھەوتەم: نەزرکردنی ھەموو مال و سامان دروست نیە
- ۵۳۲ ھەشتەم: کە سێک نەزرێک بکات پاشان بمریت
- ۵۳۲ نۆیەم: کە سێکی بێ باوەڕ نەزری بکات پاشان موسوڵمان بیت
- ۵۳۳ گشتیی خواردەمەنی.....

- ۵۳۳ یەکەم: پیناسە کە ی
- ۵۳۳ دووم: جگە لە خوا و پینچەمبەر (ﷺ) کەس ھەڵاڵ و ھەرام کردنی بە دەست نیە
- ۵۳۴ سئ یەم: یاسایەکی شەری بۆ ھەڵاڵ و ھەرامی خواردەمەنی
- ۵۳۵ چوارەم: ئەو خواردەمەنیانە ی ھەرامن
- ۵۳۶ پینجەم: گۆشتی گۆیندەری مانی ھەرامە

- ۵۳۷ شەشەم: ھەموو درندەھەكى كەئبەدار
- ۵۳۷ ھەوتەم: ھەموو بائندەھەكى چرئوك دار
- ۵۳۷ ھەشتەم: پەيسى خۆر (الجلالة)
- ۵۳۸ نۆيەم: ئەو گياندارانەى ھەرمان كراو بە كوشتنيان
- ۵۳۸ دەيەم: ئەو گياندارانەى بەرگري كراو بە كوشتنيان
- ۵۳۹ يانزەيەم: ئەو گياندارانەى فرۆشتنى قەردەغەكراو
- ۵۳۹ دوانزەيەم: لەناچاريدا ھەرام ھەلأل دەبيت
- ۵۴۰ راوکردن (الصيد)
- ۵۴۰ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۴۰ دوووم: نامیری راوکردن
- ۵۴۱ سى يەم: راوکردن بە سەگى فيرمبوانەكراو
- ۵۴۲ چوارەم: نەگەر نیچیرمكە بكەوتتە ناوومە
- ۵۴۲ پینجەم: نەگەر پاش دوو یا سى زۆر نیچیرمكە بدۆزیتەوه
- ۵۴۴ سەربراوەكان (الذباح)
- ۵۴۴ يەكەم: پیناسەكەى
- ۵۴۴ دوووم: سەربرین
- ۵۴۴ سى يەم: ھیکمەتى سەربرین
- ۵۴۴ چوارەم: ناژەلى نەتوانریت سەربردریت
- ۵۴۵ پینجەم: سەربراوى كى ھەلألە
- ۵۴۶ شەشەم: سەربرین بەچى دوستە؟
- ۵۴۶ ھەوتەم: بەچاكى سەربرین
- ۵۴۶ ھەشتەم: سەربرینی كۆرپە لە
- ۵۴۷ نۆيەم: سوننەتە لەكاتى سەربریندا ناژەلەكە روو بە قبیله بیت
- ۵۴۷ دەيەم: دەبى لەكاتى سەربرینیدا ناوى خواى ئەسەر بەینریت
- ۵۴۸ يانزەيەم: سەربرین بوغەیری خوا دوست نە
- ۵۴۹ قوربانى (الأضحية)
- ۵۴۹ يەكەم: پیناسەكەى

- ۵۴۹ دووم: حيکه ته قوربانی کردن چیه؟
- ۵۵۰ سی یه: حوکی قوربانی کردن
- ۵۵۱ چوارم: کاتی سهرپرینی قوربانی
- ۵۵۱ پینجه: چ نازنه لیک بو قوربانی دروسته
- ۵۵۲ شه شه: نهو نازنه لای بو قوربانی دروست نییه
- ۵۵۳ هدوته: حوکه کانی قوربانی
- ۵۵۵ گويزه بانه - هدوته - (العقيقه)
- ۵۵۵ یه که: پیناسه که ی
- ۵۵۵ دووم: حوکی گويزه بانه
- ۵۵۵ سی یه: حیکه ته دانانی گويزه بانه
- ۵۵۶ چوارم: خوشه ویست بوونی گويزه بانه
- ۵۵۶ پینجه: گويزه بانه ی کوپو کچ
- ۵۵۶ شه شه: سوننه ته گويزه بانه
- ۵۵۷ نادابه کانی نان خواردن
- ۵۵۷ یه که: خویندنی دوعای سهرتهای نان خواردن
- ۵۵۷ دووم: به دهستی راستی بیخوات
- ۵۵۷ سی یه: له قه راغی خواردنه که وه بخوات نهک ناومراستی
- ۵۵۷ چوارم: له به ردیم خویه وه
- ۵۵۸ پینجه: لیسانه ی په نجه کان و قاپه که
- ۵۵۸ شه شه: به دانیشتنه وه بیخوات
- ۵۵۸ هدوته: خواردن به سی په نجه
- ۵۵۹ هه شته: دوعا خویندنی کوتایی نان خواردن
- ۵۶۰ خواردنه و مکان (الاشربة)
- ۵۶۰ یه که: خواردنه و مکان له بنه رته داه لالان
- ۵۶۰ دووم: نهو خواردنه وانه ی که هدرامن
- ۵۶۱ سی یه: دروست کردنی خوارده مه نی له هه موو پیست و ده فریکدا دروسته
- ۵۶۲ چوارم: دروست نیه دوشاو خواردنه و دی دوومیوه تیکه لکرا بن

- پینجهم: عارمق کردن به سرکه هدرامه ۵۶۲
 شه‌شهم: دروسته دوشاو خوشاو پیش کولانی بخوریته‌وه ۵۶۲
 هه‌وته‌م: نادابه‌کانی خواردنه‌وه ۵۶۲

کتیپی پزیشکی

- یه‌که‌م: چاره‌سەر به‌شتی ده‌لان دروسته ۵۶۵
 دووم: پشت به‌ستن به‌خواو نارامگرتن چاکتره ۵۶۵
 سی‌یه‌م: چاره‌سەر به‌شتی هه‌رام دروست نیه ۵۶۶
 چوارهم: چاره‌سەر به‌داغکردن و سوتاندن مه‌کروهه ۵۶۶
 پینجهم: که‌له‌شاخ گرتن دروسته ۵۶۶
 شه‌شهم: دوعاکردن بۆ خۆپاراستن له‌چاوپرسی شتی تر دروسته ۵۶۷

کتیپی پۆشاک و رازاوه‌یی

- یه‌که‌م: پۆشینى ناوریشم و ئالتون بۆ پیاوان هه‌رامه ۵۷۰
 دووم: ناوریشم راخستن دروست نیه ۵۷۱
 سی‌یه‌م: ناوریشمی ره‌نگ کراو به‌زهره ۵۷۲
 چوارهم: پۆشینى پۆشاکى به‌ناویانگ هه‌رامه ۵۷۲
 پینجهم: ئژو و پیاو پۆشاکى یه‌کترى له‌به‌رکه‌ن هه‌رامه ۵۷۲
 شه‌شهم: سه‌ر بۆیاخکردن به‌ره‌ش هه‌رامه ۵۷۲
 هه‌وته‌م: قژ لکاندن به‌قژموه هه‌رامه ۵۷۳
 هه‌شتم: نه‌نگوستیله‌ی ئالتون بۆ پیاوان هه‌رامه ۵۷۴
 نۆیه‌م: پیاوو ئافره‌ت هه‌رامه لاسایی یه‌کرت بکه‌نه‌وه ۵۷۴

کتیپی وه‌سیه‌ت کردن

- یه‌که‌م: پیناسه‌که‌ی ۵۷۵
 دووم: وه‌سیه‌ت به‌قورننان و سوننه‌ت ره‌واو رینگه پیندراوه ۵۷۵
 سی‌یه‌م: هوکمی وه‌سیه‌تکردن ۵۷۶
 چوارهم: نه‌ندازه‌که‌ی ۵۷۶
 پینجهم: وه‌سیه‌ت بۆ میراتگر دروست نیه ۵۷۷
 شه‌شهم: که‌ی وه‌سیه‌تکردن هه‌رامه ۵۷۷

۵۷۷ حدوتهم: دانهومی قهرز پيشده خريت له به جني ناني وسيدت

۵۷۸ هه شتم: گه ورمو کار به دهستي موسلمانان قهرزي مردووي قهرزاي نه بوو دمداته وه

۵۷۹ نؤيهم: له پيشه كي وسيدته كه دا نه مه دمنوسريت

۵۸۱ كتيبي دابه شكردني ميرات

۵۸۱ يه كه م: پيناسه كه ي

۵۸۱ دووم: حيكه تي داناني ميرات

۵۸۲ س يهم: كار كردن به ياساي ميرات و كه له پور دابه ش كردن واجبه

۵۸۲ چوارم: نه و مافانه ي په يوه نندن به ميراته وه

۵۸۲ پينجهم: مهرجه كاني ميرات بردن له مردوو

۵۸۴ شه شتم: هؤيه كاني ميرات

۵۸۴ حدوتهم: به ريه ستو ريگر مكاني ميرات

۵۸۵ هه شتم: ميرات به جواني له قورناندا باس كراوه

۵۸۷ نؤيهم: به شداراني ميرات

۵۹۰ ده يهم: نه و كه سانه ي ميراتيان به رده كه وئيت

۵۹۵ ميرانگران به هؤي پشته وه (العصبه)

۵۹۵ يه كه م: پيناسه كه ي

۵۹۵ دووم: رهوايي ميرات بردن به هؤي پشته وه

۵۹۶ س يهم: به شه كاني پشت (عصبه)

۵۹۸ ميرانگران به هؤي خزمايه تيه وه

۶۰۰ ريگري له ميرات بردن (الحجب)

۶۰۰ يه كه م: پيناسه كه ي

۶۰۰ دووم: به شه كاني ريگري له ميرات بردن

۶۰۳ كتيبي توله ي تاوانه كان

۶۰۳ توله ي تاوانه كان (الحدود)

۶۰۳ يه كه م: پيناسه كه ي

۶۰۳ دووم: به شه كاني سزا

۶۰۳ س يهم: توله ديار كراو مگان

- چوارەم : گەورەى جىبه جى کردنى تۆلەكان
 ۶۰۳
 پىنجەم : پۆشىنى ئيماندار
 ۶۰۴
 شەشم : تەكاردن بۇ جى به جى نه کردنى تۆلەكان
 ۶۰۴
 حەوتەم : جى به جى کردنى تۆلەكان دەبىتە كە فارەتى تاوانەكە
 ۶۰۵
 هەشتەم : كى تۆلەى تاوانەكان جى به جى دەكات
 ۶۰۶
 تۆلەى زىنا کردن
 ۶۰۷
 يەكەم : جۆرەكانى زىنا
 ۶۰۷
 دووم : زىنا بە چوار شایەت دەچەسپى
 ۶۰۸
 سى يەم : تۆلەى كۆر و كچى زىناكەر
 ۶۰۹
 چوارەم : تۆلەى ژن و پىاوى زىناكەر
 ۶۱۰
 پىنجەم : تۆلەى زىنا بە چى نامىنى؟
 ۶۱۰
 شەشم : تۆلەى نىر بازى :
 ۶۱۱
 حەوتەم : تۆلەى چوونە لای ناژەل تەمبى کردنە
 ۶۱۱
 هەشتەم : بەرد باران کردنى نافرەتى سك پر - دووگيان -
 ۶۱۱
 نۆيەم : هەرکەس بەزۆر زىناى ئەگەل کرا تۆلەى ئەسەرنیە
 ۶۱۲
 دەيەم : ئەگەر سى كەس شایەتى بدمن
 ۶۱۳
 تۆلەى بوختانى زىنا (حد القذف)
 ۶۱۵
 يەكەم : پىنناسەكەى
 ۶۱۵
 دووم : حوكمى بوختان کردن
 ۶۱۵
 سى يەم : تۆلەى بوختانى زىنا
 ۶۱۵
 چوارەم : مەرجەكانى تۆلەى بوختانى زىنا
 ۶۱۶
 پىنجەم : كەى تۆلەى بوختانى زىنا کردن جى به جى ناکرئ
 ۶۱۶
 تۆلەى دزى کردن
 ۶۱۸
 يەكەم : پىنناسەكەى
 ۶۱۸
 دووم : مەرجەكانى جى به جى کردنى تۆلەى دزى کردن
 ۶۱۸
 سى يەم : دزى بە چى دەسەلىت
 ۶۱۹
 چوارەم : دەستى دز نابردن ئەگەر خاوم مائەكە لى ي خوش بىت پىش گەيشتنى بە قازى
 ۶۲۰

- ۶۲۰ پېنجهم: دان پېندانە ھېنانى شتى خوازراو دزىيە
- ۶۲۱ تۆلەي عارق خواردنەوہ (حد شرب الخمر)
- ۶۲۱ يەكەم: پېناسەكەي
- ۶۲۱ دووم: حوكمى عارق و ھۇشېر
- ۶۲۲ سى يەم: حېكەتى ھەرام كىردنى عارق
- ۶۲۲ چوارەم: ھەرق ئەچى دروست دىكرىت؟
- ۶۲۳ پېنجهم: تۆلەي عارق خۇر
- ۶۲۳ شەشم: بەچى تۆلەي ھەرق خۇر دەسەلى
- ۶۲۴ ھەوتەم: كوشتنى ھەرق خۇر سىراوہتەوہ
- ۶۲۴ ھەشتەم: تەمى كىردن دروستە بۇ ئەو تاوانانەي تۆلەيەكى دىيارى كراويان نىيە
- ۶۲۵ نۇيەم: دروست نىيە دوعا ئە ھەرق خۇر بىكرىت
- ۶۲۶ تۆلەي جەردەيى و رېگرى (الحرابۃ)
- ۶۲۶ يەكەم: پېناسەكەي
- ۶۲۶ دووم: بەشەكانى جەردەيى و رېگرى
- ۶۲۶ سى يەم: حوكمى ھەريەك ئەو چوار بەشە
- ۶۲۷ چوارەم: بەلگەي ئەم چوار حوكمە
- ۶۲۷ پېنجهم: گەورەي مۇسلمانان ھەر سزايەكيان بدات نازادە
- ۶۲۸ شەشم: نەگەر جەردەو رېگر پەشيمان بېيتەوہ
- ۶۲۸ ھەوتەم: تۆلەي ھەلگەراندەوہ ئە نىسلام كوشتنە
- ۶۲۹ ھەشتەم: جادووياز دىكوژرىت
- ۶۲۹ نۇيەم: ھال گرەوہ
- ۶۳۰ دەيەم: جىنودان بە خوا و قورنان و پىنقەمبەر - ﷺ - كوفەرە
- ۶۳۱ كىتېبى تۆلە سەندەوہ و خويندان
- ۶۳۱ تۆلە سەندەوہ (القصاص)
- ۶۳۱ يەكەم: پېناسەكەي
- ۶۳۱ دووم: حوكمى تۆلە سەندەوہ ئەشەرعدا
- ۶۳۲ سى يەم: كوشتنى مۇسلمان تاوانىكى گەورەيە

- ۶۳۳ چوارم: مەرجهكانى تۆلە سەندەو
- ۶۳۴ پىنجەم: جۆرمكانى كوشتن
- ۶۳۴ شەشم: كەس و كارى كوژراو دەتوانن واز لە تۆلە سەندەو پىنن و خوین و مرگرن
- ۶۳۴ حەوتەم: ئەو ئە نجامانەى لە كوشتن پەيدا دەبى
- ۶۳۶ هەشتەم: تۆلەى كوشتنى هەلە
- ۶۳۷ نۆيەم: خوین دانى كوشتنى هەلە دىكەوئىتە سەر كەس و كارى بكۆژمە
- ۶۳۷ دەيەم: كوشتەو بە لىغوش بوونى يەككە ئەكەس و كارى كوژراو نامىنى
- ۶۳۸ يانزەيەم: ئەگەر ئەناو مىراگرانى كوژراو مەدا منداڵ هەبوو ، چاومپوان دىكرى تابانغ دەبى
- ۶۳۸ دوانزەيەم: تۆلە سەندەو نەبى ئەگەر هۆيەكەى دەست درىژى بۆسەر كراو بوو
- ۶۳۸ سىانزەيەم: چەند كەس لە كوشتنى كەسكدا بەشدارىن
- ۶۳۹ چواردەيەم: ئەندامەكان و برىندارى لەش تۆلەيان هەيە
- ۶۴۰ پانزەيەم: مەرجهكانى تۆلە سەندەو ئەندامەكانى لەش
- ۶۴۱ خوینى كوژرا و ئەندامەكان (الديات)
- ۶۴۱ يەكەم: پىنئاسەكەى
- ۶۴۱ دووم: جۆرمكانى خوین
- ۶۴۱ سى يەم: جۆرمكان خوین لە رووى بە ئەنقەست يا هەلە كوژراو
- ۶۴۲ چوارم: ئەندازەى خوینى موسلمانىكى پىاو
- ۶۴۳ پىنجەم: ئەندازەى خوینى گاور و جۆلەكەى پەيمان لە ئەستۆ
- ۶۴۳ شەشم: خوینى ئافرەت و ئەندامەكانى
- ۶۴۴ حەوتەم: خوینى كۆرپە
- ۶۴۵ هەشتەم: ئەندازەى خوینى ئەندامەكان و برىنى سەر و چاو
- ۶۴۵ نۆيەم: خوینى برىنەكانى سەر و دەم و چاو كە دە جۆرن
- ۶۴۶ دەيەم: كەى خوین ئەستور دىكرىت
- ۶۴۶ يانزەيەم: چۆن خوین ئەستور دىكرىت
- ۶۴۷ سۆيىند خواردنى كوشتن (القسامة)
- ۶۴۷ يەكەم: پىنئاسەكەى
- ۶۴۷ دووم: بەلگەى پەوانى و دروستى سۆيىند خواردنى كوشتن
- ۶۴۹ سى يەم: مەرجهكانى سۆيىندى كوژراو

۶۵۱

کتیبی دادومری

۶۵۱

دادومری (القضاء)

۶۵۱

یه کهم: پیناسه کهی

۶۵۱

دووم: رموابونی دادومری

۶۵۲

سی یه: حوکی دادومری

۶۵۲

چوارم: حیکه تی دانانی دادومری

۶۵۲

پینجهم: مهرجه کانی قازی و دادومر

۶۵۳

شه شهم: گهورمی دادومری

۶۵۴

حدوته م: ترسناکی دادومری کردن

۶۵۴

هه شتهم: نادابه کانی دادومری

۶۵۶

نویهم: تاوانی نهو که سهی داواکاری شتیک بیت که موئکی نه ونیه

۶۵۷

دهیهم: تاوانی نهو که سهی به درو سویند ده خوات بو نهومی مالی خه لکی پی بغوات

۶۵۷

یانز میهم: ریگاکانی چه سپاندنی داواکاری

۶۵۸

دوانز میهم: شایه تی دان (الشهادة)

۶۵۹

سیانز میهم: داواکاری و شایه ته کان (الدعاوی والبیئات)

۶۶۹

کتیبی خه بات و تیکوشان

۶۶۹

خه بات و تیکوشان (الجهاد) ۶۷۱

۶۶۹

یه کهم: پیناسه کهی

۶۶۹

دووم: رموابونی خه بات و تیکوشان

۶۷۰

سی یه: سروشتی جهنگ و جیهاد نه نیسلام دا

۶۷۴

چوارم: گهورمی و پلهی جیهاد

۶۷۴

پینجهم: هاندان نه سهر تیکوشان و خه بات

۶۷۵

شه شهم: ترساندن نه پشت نه جیهاد کردن

۶۷۶

حدوته م: حوکی جیهاد

۶۷۷

هه شتهم: نیهت بوون نه جیهاد دا

۶۷۷

نویهم: مهرجه کانی واجب بوونی جیهاد

۶۷۹

دهیهم: قوناهه کانی تیکوشان

- یانزەمیه‌م: ئادابەکانی جیهاد و تیکۆشان ٦٨١
- دوانزەمیه‌م: ئەو نە نجامانە‌ی کە لە جیهاد پەیدا دەبن ٦٨٥
- دووم: دەسکەوتەکان (الفنائم) ٦٨٧
- یەکمە: دابەشکردنی غەنیمەت بەسەر لەشکرو بەشەکانی تردا ٦٨٧
- دووم: وڵاخ سوار سەبەش دەبات و پیاده یەك بەش ٦٨٧
- سێ یەم: بەشداربوونی جەنگ یەكسانن ئەو مرگرتنی غەنیمەت دا ٦٨٧
- چوارەم: زیاده‌به‌خشی بدریتە هەندێك کەس دروستە ٦٨٨
- پێنجەم: گەورە‌ی مۆسڵمانان بەشێکی هەیه‌ لەگەڵ هەر بەشێك خۆی دەست نیشانی بکات ٦٨٩
- شەشەم: ئافەرەت و مندال بەخشیشیان پێ‌دەدریت ٦٨٩
- هەوتەم: هەرامە سوود و مرگرتن لە غەنیمەت پێش دابەش کردنی جگە لە خواردن و ئالیکێ وڵاخ ٦٨٩
- هەشتەم: هەرامە درزی کردن لە غەنیمەت ٦٩٠
- نۆیەم: حوکمی کەل و پەلی کوژراو ٦٩١
- دەیه‌م: دەسکەوت بەبێ جەنگ (الفیء) ٦٩١
- یانزەمیه‌م: سەرانه (الجزية) ٦٩٢
- دوانزەمیه‌م: حوکمەکانی دیل و سیخوور ٦٩٣
- سیانزەمیه‌م: ناگەر بەست و پەنادان (الهدنة والاستمان) ٦٩٤
- چواردەمیه‌م: ئەو دەرئە نجامانە‌ی لە پەنادان دەکەوێتەوه ٦٩٨
- پازدەیه‌م: حوکمی جەنگ کردن لەگەڵ دەرچووان لە فەرمانی گەورە‌ی مۆسڵمانان: (حکم قتال البغاة) ٦٩٩
- سازدەیه‌م: حوکمەکانی پێشەوا ٧٠١

٧١١ پێرستی بابەتەکان

٧٣٧ سەرچاوکان

سەرچاوەکان

- ١- قورئانی پیرۆز
- ٢- صحیح البخاری
- ٣- صحیح مسلم
- ٤- سنن أبي داود
- ٥- سنن النسائي
- ٦- سنن ابن ماجه
- ٧- سنن الدارمي
- ٨- السنن الكبرى للبيهقي
- ٩- سنن الترمذي
- ١٠- مسند إمام احمد
- ١١- سنن الدار قطني
- ١٢- ابن حبان
- ١٣- المستدرک للحاکم
- ١٤- زاد العاد في هدي الخير العباد لأبن القيم الجوزية
- ١٥- نيل الأوطار للشوکاني
- ١٦- صحیح ابن خزيمة
- ١٧- صحیح الذهبي
- ١٨- المصنف لعبدالرزاق
- ١٩- المصنف لأبن أبي شيبة
- ٢٠- بداية المجتهد و نهاية المقتصد لأبن رشد القرطبي
- ٢١- شرح معاني الآثار للطحاوي
- ٢٢- المعجم الأوسط للطبراني
- ٢٣- النهاية في غريب الحديث و الأثر لأبن الثير الجزري

- ٢٤- المحلى لابن حزم
- ٢٥- مجموع الفتاوى لابن تيمية
- ٢٦- الروض النضير
- ٢٧- المجموع للنووي
- ٢٨- الأنصاف
- ٢٩- الدر المنثور في التفسير بالمأثور للسيوطي
- ٣٠- فتح الباري شرح صحيح البخاري لابن حجر العسقلاني
- ٣١- الشرح السنة للبغوي
- ٣٢- السنن الكبرى
- ٣٣- الإجماع
- ٣٤- المسند للإمام الشافعي
- ٣٥- الطيالسي
- ٣٦- المنتقى لابن الجارود
- ٣٧- طحاوى في الشرح المعانى الآثار
- ٣٨- إرواء الخليل للالباني
- ٣٩- نصب الراية في تخريج احاديث الهداية للزيلعي
- ٤٠- تلخيص الحبير لابن حجر
- ٤١- الأوسط
- ٤٢- طبراني
- ٤٣- عبدالرزاق
- ٤٤- الموطأ للإمام مالك
- ٤٥- تمام المنة للالباني
- ٤٦- فقه الزكاة للقرضاوي
- ٤٧- سلسلة الأحاديث الصحيحة للالباني
- ٤٨- شرح منتهى الارادات

-
- ٤٩- المغني لأبن قدامة المقدسي
٥٠- عارضة الأحوذى في شرح الترمذي لأبن العربي
٥١- الأم للأمام الشافعي
٥٢- سبل السلام للصنعاني
٥٣- الدر المختار
٥٤- مختار الصحاح للرازي
٥٥- السيل الجرار للشوكاني
٥٦- الطحاوى في مشكل الآثار
٥٧- الأجماع لأبن المنذر
٥٨- صحيح جامع الصغير للالباني
٥٩- الكبائر للذهبي
٦٠- عون المعبود في شرح سنن ابي داود لأبن عبد الرحمن العظيم آيادي.

زۆر به پيويستم زانی ئەم کتیبە بنوسم دەربارەى شەریعەتى ئیسلام
 بەناوی پوختەى فێقهى شەریعەت لە روانگەى قورئان و سوننەتەوه .
 تا ئەو ھاوزمانانەم لە میللهتەکەم کە شارەزای زمانى عەرەبى نین بەرچاوپروون بن
 دەربارەى شەریعەتەکەیان و بزائن چۆن پەیرەوى نایینهکەیان بکەن .
 ئەم کتیبە ھەموو بابەتەکانى شەریعەتى ئیسلامى لەخۆگرتووه ، پوختەى
 شەریعەتى باس کردووه لە روانگەى قورئان و سوننەتەوه ، واتە لەسەر بەلگەى
 قورئان و سوننەتى پیغەمبەر ﷺ دەروات ، ھەموو ئەو فەرموودانەى ئەم کتیبەدا
 ھاتوون (صحیح) یان (حسن) زۆر ووردەکاریمان کردووه ئەو بارەییەوه ، بەلام
 کارى مەوقە ھەر ھەلەى تیدا دەبێت و بێ ھەلە نابێت .

لەبلاوکراوەکانى کتیبخانەى وەفایى

لەبەرپۆبەرایەتى گشتى کتیبخانە گشتییەکانى ژمارەى 1008 ی سالى 2010 پى دراوه